

KADRO

1933 – CİLT: 2
(tıpkıbasım)

yayına hazırlayan: doç. dr. cem alpar

ANKARA İKTİSADİ VE TİCARİ İLİMLER AKADEMİSİ

Kalite Matbaası, Ankara - 1979

ANKARA İKTİSADİ VE TİCARİ İLİMLER AKADEMİSİ YAYIN No: 130

KADRO

1933 Cilt : 2
(Tıpkıbasım)

Yayına Hazırlayan
Doç. Dr. Cem ALPAR

Ankara — 1979

Kapak çizgisi: O. Turgay Gürses

ÖNSÖZ

Kadronun birinci cildi kamuoyunda, umudumuzun ötesinde bir ilgi yarattı ve iki bin adet olan baskısı kısa sürede tükendi.

Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi olarak Kadronun ikinci cildinin tıpkıbasımını da gerçekleştirmekten büyük mutluluk duymaktayız.

Birinci cildi yolladığımız çeşitli kesimlerden aldığımız olumlu tepki ve yanıtlar bizi ikinci cildi bir an önce çıkarmaya yönelten nedenlerden biri oldu. Bu tepkilerden basında çıkanları cildin sonuna eklemiş bulunuyoruz. Ayrıca makalelerin daha kolaylıkla bulunması için cildin sonuna bir yazar ve makale dizini eklenmiştir. Dizini hazırlamaktaki zahmeti için Mehmet Ali Kılıçbaya teşekkür ederiz.

Kadronun birinci cildinin yayınlanmasından sonra aldığımız mektuplar içinde, kanımca en anlamlıları bizzat kadrocuların gelenlerdi.

Sayın İsmail Hüsrev Tökin ve Sayın Vedat Nedim Tör'den gelen mektupları izinlerine sığınarak aynen yayınlamayı bir görev biliyoruz.

Cem Alpar

İ ç i n d e k i l e r

Önsöz

Kadro Cilt : 2 1933

Yaşayan Kadrocular dan Mektuplar

Basında Kadronun Basımı Konusunda Çıkan Yazılar

Makale ve Yazar Dizini

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

13

İKİNCİ KÂNUN

1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Ergenekon efsanesi**
Dr. Vedat Nedim	**Bizde hususî teşebbüsün zaferi**
İsmail Hüsrev	**Anadoluda bir köy tipi**
Burhan Asaf	**Mübadelenin rolü ve karakteri**
Yakup Kadri	**Ankara Moskova Roma**
Burhan Asaf	**Niçin san'atsızız?**
M. Şevki	**Elektrikli Türkiye**
Şevket Süreyya	**Bergson bahsi ve hürriyet telâkkimiz**
	KRONİKLER

KADRO.

Kadro, ikinci iş yılına giriyor.

İnkılâp şevki ve inkılâba inanış, onun bu geçen bir yıllık yolunda eşi ve kuvveti idi. Bu kuvvet, bundan sonra da, bütün millet meselelerinin bir inkılâp objektifi önünde tetkiki ve yeni Türkiye'nin, ileri bir millî inkılâp esaslarına göre kuruluşu davasında, onun, yine eşi ve kuvveti kalacaktır.

İnkılâp şevki başka, mistisizm cezbesi yine başkadır. İnkılâp şevki bir cezbe değil, bir idealizm heyecanıdır.

Mistisizm cezbesinde ruhun hamlesi, şuur ve idrak hudutlarını aşmak içindir; ve bu cezbe, kemâlini, ancak bu hudutların dışında bulur. Şuura, idrake, yani maddeye ve muhakemeye yaklaşan cezbe, ilâhî kutbundan derhal uzaklaşır ve derviş için «iman teşettütü» demek olan şey, derhal başlar. Onun içindir ki Derviş, bir meczuptur, fakat bir idealist değildir; ve Târiki - dünyalık, ruhun madde harici kalması cehdinin, bizzat vücut maddesine de teşmilidir.

Halbuki idealist heyecan, ruhun maddeye savleti ve madde içinde kaynamasıdır. İdealistin heyecanı, maddede başlar ve maddede biter. Bunun içindir ki, inkılâp idealizmi denilen şey, madde ile boğuşmak ve maddeyi yenme aşkının bir insanda, bir fırkada, bir nesilde şuur, idrak ve ahlâk haline gelişidir. Bu aşkın mevzuu, iş ve inşâdır. Tabiatın yenilmesi ve cemiyetin yeniden kurulmasıdır. Ferdin cemiyet haricine kaçışı, yahut kendi ruhunun dar çerçevesi içine kapanışı değil, onun cemiyet topluluğunda göstereceği ahenk ve kemâl manzarası, idealist heyecanın hedefi ve hamlesidir.

Derviş ve Târiki - dünya feragat gösterebilir. Fakat bu feragat ancak «miskin»liğin müradifidir. Bu feragat, müstekreh bir hareketsizlik kuyusudur. Fakat asıl mucizeli feragat, cemiyet içine karışan, cemiyet içinde haşır-neşir olan adamın, kendi davasını cemiyetin davasına bağlıyabilmesinde ve cemiyetin menfaatlarını kendi menfaatlarının ilerisine geçirmesindedir. İdealist budur.

●

Eski şairler, idealisti, «bir sert kaya üstünde ummanları tahkir eden bir kahraman» şeklinde tasvir ederlerdi. Halbuki bu kahraman, ancak bir tarihi-dünya tipidir. Çünkü idealistin yeri, bu dalgaların karşısı değil içidir; ve onun musikisi, kendi sesinin, bu dalgaların içinden gelen aksi-sadasıdır. İdealist her zaman cemiyetin içindedir ve cemiyetten aldığını her an cemiyete enerji ve hareket aşkı şeklinde iade eder. Çünkü inkılâp idealizminin tekâmülü, daima, madde ile boğuşma ve madde ile haşır-neşir olma tarzıyledir. Yoksa, tabiat ve cemiyet mücadelelerinin çetin çarkları arasından ayrılan, kendi etrafında tezatlar kaynamıyan ve her an değişen hayat mucizesinin rüzgârları esmiyen idealizm, müttekâsını derhal kaybeder.

●

İkinci iş yılına giren Kadro'nun ruhunu bu idealist heyecanı dokuyor. Bu heyecan, kaynağını, inkılâbımızın derin manasından alır. Bu kaynak, yalnız bizim neslimize değil, bizden sonra geleceklere de şuur olacak, ahlâk olacak kadar derindir ve mürekkeptir.

Biz umuyoruz ki, gelecek sene bu gün, üçüncü yılımıza basarken, bu kaynağın başında, kalemini onun alevinde yıkayan bir kalabalık bulacağız. Bütün prensiplerini inkılâbımızın derin manalarından çıkaran ve inkılâp aşkını kendisine eş yapan, kuvvet yapan hesapsız Türk yazıcıları, hesapsız Türk mecmuaları, yurdumuzun her tarafını sarack.

Çünkü İnkılâp ideolojisi meydanında Kadro'nun tek kalışı, neslimizin kuvveti değil, zâfıdır.

Ergenkon efsanesi.

Şevket Süreyya

Hayat mücadelesi her zaman serttir. İnkılâp ise bu mücadelenin bir millet mikyasında sertleşmesi, bütün bir milletin hayat ve bakâ mücadelesi şeklini alması demektir. Bu kadar şümulleşmiş bir mücadelenin sertliği ve ağırlığı, eğer ruh ve fikir kuvvetlerinin şiiri ve cazibesi ile süslenmezse, o zaman bu mücadele, onu yürüten nesil için kaba bir boğuşma olur. Bu nesli hu-şunete ve eğoizme sürükler. Bunun içindir ki bir inkılâp nesline, yalnız, inkılâbın sert kanunlarını değil, bu kanunların şiirini ve idealini de vermek lâzımdır.

●

«Tarih yapar, fakat efsane güzelleştirir(1).»

Tarih bize maddenin hareketini, efsâne ise bu hareketin şiirini ve cazibesini verir. Hareketini efsaneleştiremiyen cemiyetler, hareketten mahrum kalan cemaatlar kadar akîm ve iptidaîdir. Türk milletinin bir «Ergenekon» efsânesi vardır ki, bu efsânede maddenin hareketi ve hareketin şiiri, şimdi içinde yaşadığımız inkılâp devri ve inkılâp nesli için de şiir ve senbol olacak kadar güzel ve manalıdır (2).

●

Erğenekon efsânesinin beş unsuru vardır: 1 — Âsî tabiat, 2 —

(1) Bu cümle Hakimiyetimilliye'de tercemesi neşrolunan eski bir Sümmer hikâyesinden alınmıştır.

(2) Erğenekon efsanesine göre bir gün düşmanların hücumuna uğrayan ve obaları dağılan Türk milletinin iki genci yanlarına da iki kız alarak bir sert dağ ardına can atıyorlar. Fakat orada yollarını kaybedip bir daha genişliğe çıkamıyorlar. Dört yüz sene burada yaşayan Türk nesli üreyor, çoğalıyor. Nihayet bir gün bir bozkurt (Börteçene) peyda oluyor. İzini takip ediyorlar. Kurt bir delikten kayboluyor. Bu deliğin başında derhal bir demirci ocak yakıyor, dağı eritiyor ve açılan yoldan ilkönce kendisi çıkıyor. Çoğalan millet genişliğe kavuşuyor ve demirciyi kendisine Han yapıyor.

Bilâhara Acemler tarafından benimsenen Nevruz bayramının evvelce Türkler arasında kuvvetle yaşayan bu Erğenekon kurtuluşuna ait olduğu iddia olunmaktadır. Ziya Gök Alp bu efsaneyi güzel bir nazm ile destan haline koymuştur.

İnsan kudreti, 3 — Teknik yahut tabiatle mücadele vasıtaları, 4 — Şef yahut millî irade, 5 — Rehber fikir.

Efsânenin mevzuu, «insanın» tabiatle mücadelesi ve ona galebesidir. Bu efsânede tabiat, aşılmaz bir demirdağ halinde insan kudretini sarmıştır. Yolunu kaybeden ve hedefinden mahrum kalan insan kudreti bu aşılmaz dağ seddi içinde tam dört yüz yıl bir geçit arıyor, üreyor, çoğalıyor, fakat bu kemiyet artışı onun kurtulması demek degildir. Teknik bir örs ve ateş şeklinde tasvir olunmuştur. Asırlarca, şunun, bunun elinde günlük ihtiyaclar için çalışan bu kuvvet bir gün bir ehemmiyet alıyor, bütün milletin taliini kendi taliine bağlıyor. Asırlarca yolu kapayan demirden dağ, bu ateşin alevinde eriyor. Efsânenin dördüncü unsuru bir demirci şeklinde tasvir olunan şef, bu efsânede, milletin birleşmiş iradesidir. Cemiyetin her ferdinde başka istikametlere dağılan irâdî kuvvet şefte timsalini buluyor ve maşerî irade böyle teşekkül ediyor. Nihayet Börtecene, yahut Bozkurt geliyor ve burada Börtecene bir yol göstericidir ki Türk tarihinin devirleri ve nesilleri içinde hareket ve ideali temsilden bu yol göstericilik, bazan «Kızıl elma» gibi irişilmez bir yayılma emelinde, bazan da bir medeniyet veya imanda tecellisini bulmuştur.

Efsânenin unsurları böyle tamam olunca bir gün kurt çobana görünüyor, çoban kurdun arkasına düşüyor. Bu kurt bir çıkış noktası bulacak, dağın ötesinde kaybolacak, demirci ocak yakacak, dağı eritecek ve Börtecenenin peşini bırakmıyan insan kudreti bu geçitten geçecek, bağlı kuvvet serbest kuvvete, durgun cemaat yayılan ve genişliyen cemaata dönecektir. «Esir kavim kurtulacak, çıplak kavim giyinecek, yoksul kavim zenginleşecek»tir! (1)

●

Erğenekon efsânesi, bir milletin millet halinde kurtulma ve bir vatanın yeniden kurulma mucizesinin bütün sırrını verir, bütün unsurlarını ihtiva eder.

Bu efsânede bazan çarpışan, bazan birleşen o beş kuvvetten biri eksik olsaydı, mucize kemâlini bulmaz ve cemiyetin terakkisi

(1) Orhon kitabelerinden.

akîm kalırdı. Bunun canlı teyidini bu günün cemiyet nümuneleri içerisinde de bütün vüzuhile bulabiliriz.

●

Bazı cemiyetler vardır ki, orada tabiat mütehakkim ve tekniğini yapamayan, örsünü ve ateşini bulamayan insan kudreti ise bu âsî ve mütehakkin tabiatın cilvesine esirdir. Böyle cemiyetler, büyük teknikli memleketler karşısında tâbi ve esir olan müstemlekelerdir. Böyle cemiyetler ruhan ve maddeten akîm ve iptidaî cemiyetlerdir. Bu memleketlerde tabiat, sırrını ve nimetini, hiç kıskanmadan saçmış ta olabilir. Fakat kolu bağlı insan, teknik-siz insan bu ifşâ edilmiş sırlar ve bu saçılmış nimetler karşısında da aç ve sefildir.

Bazan da tabiatı yenen, tekniği yaratan, fakat bir Börteceneden, nizamın, inkişafın yol göstericisi olan bir temiz idealden mahrum olan cemiyetler de vardır. Bu cemiyetlerde insanla tabiatın mücadelesi ve tekniğin terakkisi, nihayette yine insanın esaretinden, fakat bu defa tabiat elinde değil, teknik elinde esaretinden başka bir netice vermez. Böyle cemiyetler de, tabiatı yenen, tekniği elinde toplayan, fakat bu tekniğin idaresine, bütün milletin menfaatına uygun bir eda vermiyen yerler, yahut büyük sanayi memleketleridir. Bu memleketlerde teknik, bir taraftan memleket içinde bir takım zümrelerin esirleştirilmesi, diğer taraftan memleket haricinde bir çok milletlerin tekniksizleştirilmesi ve müstemlekeleştirilmesi hesabına terakki eder. Fakat bu terakkinin esasında, her gün biraz daha derinleşen ve bu terakkinin sür'atile mebsuten mütenasip olarak keskinleşen bir tezat mevcut olduğu için, bu terakki bir gün, ya inkişafın durmasını, ya cemiyetin dağılmasını ve iptidaîliğe dönmesini icabettirir.

Ya tekniksiz, ya idealsiz cemiyetler gibi şefsiz cemiyetler de vardır. Buralarda da millî irade fikir ve menfaat ayrılıkları arasında dağılır, maşerî arzu teşekkül edemez ve cemiyet hareketten kalır. Halbuki ideal cemiyet, tabiatı, tekniği, insan kudretini, maşerî iradeyi ve rehper fikri birleştiren cemiyettir. Ergenekon efsânesinde bu tecanüs kemalini bulmuştur. Orada teknik bütün millet için çalışır ve bütün taliinni tekniğin yahut, dağ eriten ateşin taliine bağlayan millet, Börtecenenin izinde yeni yollar ve yeni geçitler gözler durur.

Bu efsânenin ruhu, Türk milletinin bütün tarihî kaderine ve seciyesine de uygundur. Binlerce yıl süren yayılma ve yerleşme devirlerinin bize verdiği cemiyetleşme ve ordulaşma ruhu - bazan söner ve kararır görünmekle beraber- daima bizim, güzel seciyelerimizden biri olup kalmıştır.

●

Eski Osmanlı cemiyetinin son devrinde Türk yurdu, bir Erğenekondu ki, bu ülkede örs ve ateş köşesinde unutulmuş uyuyor ve yol gösterici Börtecene ise henüz ufukta görünmüyordu. Bu cemiyette tekniksizleştirilmiş insan kudreti, bir taraftan mütehakkim tabiatın, diğer taraftan bütün teknik kuvvetleri elinde toplayan ve kendi haricindeki cemiyetleri hem maddeten, hem ruhan tereddiye mahkûm kılan ileri teknikli metropollerin tâbii ve esiri idi. Haşin insan kudretlerini işleyen ve onları istikametlendiren bir idealin, bir rehber fikrin ise böyle esir ve akîm bir cemiyette yer tutması imkânı zaten mevcut değildi. Bunun içindir ki eski Osmanlı Türkiyesi son devrinde hem tekniksiz, hem mefkûresiz bir cemiyetti. 1908 inkılâbından sonra bu ülkeyi şekillendirmek istiyenler, tekniği yine başka ellerde bırakıp, milleti sadece mefkûre sahibi kılmak istedikleri için bunların cehdi, zayıf bir elde sert bir taşa çarpan kamanın sesi gibi etrafa dağılıyor, fakat taştan tek parça bile kopmuyordu.

●

Şimdi Türk inkılâbının da beş unsuru vardır: 1 — Âsî tabiat, 2 — İnsan kudreti, 3 — Teknik, 4— Kahraman yahut millî irade, 5 — Rehber fikir.

Tabiat Erğenekonda olduğu kadar âsî ve mütehakkimdir ve insan kudreti Erğenekonda olduğu kadar bu kuvvetin elinde esirdir. Son bir buçuk asırlık tarihin seyri içinde ve yabancı ellerle tekniksizleştirilmiş ve âdeta silâhlarından tecrit edilmiş Türk insanı, bu âsî tabiatın sinesinde her gün biraz daha alın teri dökmesine rağmen her gün biraz daha kudretsizleştirilmiş, biraz daha yoksullaştırılmıştır. Yeni Türkiye bu ülkeyi, meselâ bin sene evvel Oğuz Türklerinin bu yerleri Türkleştirdikleri ve işledikleri zamana nazaran bile, dağları daha boş, ovaları daha bakımsız, insanı daha kıt, hayvanı daha dejenere ve kültürü daha düşkün olarak almıştır.

Bir taraftan gittikçe yabanileşen bu tabiat gücünü kendi kuvvetimize bağlamak ve diğer taraftan başka ülkelerde ve başka milletlerin elinde inhisarlaşan yeni teknik silâhlarile teçhizatlanmak ve onları, tıpkı Erğenekon efsânesinde olduğu gibi, millet için, yani bütün milletin talii hesabına kullanmak şimdi bizim inkılâbımızın da baş mevzuudur. Yoksa cilvelerine tahakküm edemdiğimiz bir tabiat ve mkanizmasını elimizde toplayamadığımız bir cemiyet içinde, dağınık insan kudreti ancak esir bir kudrettir.

Erğenekon efsânesinde bir demircinin şahsında şekilleşen millî irade şimdi de esir kavmi kurtaran, azlık kavmi çoğaltan bir kahramanın şahsında şekilleşmiştir. Bu kahraman, milletin ocak yakan ve dağ eriten şefidir. Börtecene ise mefkûreyi temsil eden rehper fikir yahut inkılâp idealizmidir. Şef yolları açacak ve modern tekniğin bütün silâhlarile teçhizatlanan Türk insanı, Türk tabiatının önümüzde eğilen ve ateşimize ram olan sertliğini aşarak Börtecenenin şevk veren ve bütün zahmetleri kabili tahammül kılan izleri peşinde yayılmıya doğru akıp gidecektir.

Bizde
Hususî teşebbüsün zaferi.

Dr. Vedat Nedim

Bizde, devletçi bir iktisat siyasetinin aleyhtarı olanları iki ana gruba ayırabiliriz:

1. — Devletin iktisat işlerine karışmasından zarar görecek olanlar.

Burada millet menfaati değil, zümre ve sınıf menfaati hâkim olduğundan, bu grubu münakaşanın dışında bırakabiliriz. Çünkü bu grup için millet iktisadiyatı yoktur, doğrudan doğruya kendi işlerinin icapları vardır.

Eğer millet iktisadiyatının talihi üzerinde her hususî işin bin bir icabı hâkim olacaksa, o vakit zaten istikrarlı ve vahdetli bir iktisat siyaseti gütmenin imkânı kalmaz, o vakit, her ağır basan zümrenin menfaatlerine göre istikamet alan bir takım tedbirlerden bahsolunur. Bu grupla münakaşa etmenin imkânı yoktur. Çünkü konuştuğumuz diller ayrı, ayrıdır.

2. — An'anevî bir liberal terbiyenin tesiri altında kalarak hususî teşebbüsün tılsımına inanagelmekte olanlar.

Bu grupla münakaşa edebiliriz. Fakat münakaşamız, bir takım iflâs etmiş nazariyelere değil, yaşıyan hâdiselere dayanmak şartile.

Onun için bakalım bizde *hususî teşebbüs* ne gibi iktisadî zaferler kazanmıştır?

Ziraat sahasını ele alalım:

İşte hususî teşebbüsün mutlak hâkimiyeti altında bulunan geniş bir iş sahası...

Bu sahada, hususî teşebbüs neler yapmıştır ve millî ziraatimiz bu kutsîleştirilen mefhum sayesinde neler kazanmıştır?

Hububat işi: En geri teknik. En cılız randman. En iptidaî işletme. En pahalı, en karışık, en soysuzlaşmış mal ve en fena şartlar içinde satış.

Netice: Alım kabiliyeti çok kere sıfıra kadar inen, yaşama ihtiyaçları inanılmıyacak kadar basitleşen bir köylü kütlesi.

Hayvancılık işi: Dünyanın en talihsiz, en bakımsız hayvanları bizim topraklarımızda yaşarlar. Avusturalya otlaklarında yaşıyan koyunlarla bizimkilerin arasında bir yaşayış, bakım ve itibar mukayesesi yapılsa, onlar muhakkak ki, koyunların aristokrat sınıfına, bizimkiler ise parya sınıfına girerler.

Bizim kemikleri kayalaşmış, kaburgaları fırlamış, kavrulmuş ve kısırlavmış öküzlerimiz ve ineklerimizle Hollândanın; İsviçrenin, Macaristan'ın haşmetli, toraman ve bereketli hayvanlarını ayni sınıf mahlûk saymanın imkânı var mı? Ya atlarımız? Hiç şüphlsiz ki, Anadolu atı, at cinsinin liliputanlarıdır. (1)

Meyvacılık işi: Dünyanın meyvacılık için yaratılmış bir memleketi olan Türkiye'de meyvacılık, bilgisizliğin ve bakımsızlığın iztırabını çekmektedir.

Meyva ticaretinde cihan piyasalarının talep ettiği hep bir örnek (standart) mal için icabeden yetiştirme ve hazırlama şartlarından mahrumuz. Haşerelere ve hastalıklara karşı kayıtsızız. Verim işini tamamile allaha bırakmışız. Kısaca mevcut bütün imkânlara rağmen, meyvacılığımız ya tam bir aciz içinde bocalamakta, yahut ta müsait şartları azamî derecede istismar edememektedir.

Pamuk içi: Pamukları cihan borsalarına kabul olunmıyan biricik memleket, Türkiye'dir. Burada da, diğer ziraat işlerimizde gördüğümüz bütün ihmallerin, bilgisizliklerin ve teknik geriliklerin bütün tabiî neticelerile karşılaşıyoruz.

Ziraat işlerinin hepsini ayrı, ayrı gözden geçirmeğe ne lüzum ne de imkân vardır. 1931 senesinde Ankara'da toplanan birinci ziraat kongresine verilen ihtisas raporlarına ait iki büyük cildi okumak, Türkiye'de munhasıran şahsî teşebbüse dayanan ziraat işlerinin acı ve acıklı vaziyeti hakkında en salâhiyettar mutahassıslarımızın düşüncelerini öğrenmek için kâfidir.

(1) Avrupanın en iyi at cinslerinin ceddini ve dünyanın en iyi koyun ırklarının dedelerini bizim topraklarımızın vermiş olmasına rağmen..

Kısaca diyebiliriz ki, Türkiye'de hususî teşebbüs prensibine dayanan ziraat istihsal işleri, umumiyet üzere geri teknikli, az verimli, ve kârsızdır. Bunun da sebebini sadece, ziraatimizin bilgiye değil, an'anеye dayanmasında aramalıyız.

Türkiye'de, an'anevî istihsal şartları yerine, rasyonel istihsal şartlarını geçirmek işinin cihan içindeki yüz senelik geriliğimiz düşünülecek olursa Devlet işinden başka bir şey olamıyacağını kabul etmemek imkânsızdır.

Bu, artık tedricî tekâmülle, ferdin şahsî idrak ve iradesile olabilecek bir iş değildir. *An'ane* ziraatinden *rasyonel* ziraate geçmek işini ayrı, ayrı ve tek, tek fertlerin hususî işi olarak telâkki eden zihniyet, gûya ferdin hürriyetini, ferdin istiklâlini müdafaa eder gibi görünüyor. *Halbuki an'ane ziraatinin geri tekniği kadar ferdin hürriyetini, ferdin istiklâlini hiçe indiren, ferdi, işinin kölesi yapan ve gelir seviyesinin düşüklüğü yüzünden ferdi yoksulluk mengenesi içinde ezip sıkan hiç bir istipdat ve esaret rejimi yoktur.*

Ferdin mevhum hürriyeti namına, Türk ziraatine Devlet eli ve Devlet iradesile ileri tekniğin, rasyonel ziraat usullerinin girmemesini istemek, hem ferdin hakikî hürriyeti hesabına, hem Türkiye'nin iktisadî kuruluş ve kurtuluşu hesabına en koyu bir irtica olur.

Hususî teşebbüs ve ferdî hürriyet demagoğlarından, bu günkü millî ve beynelmilel şartlar altında, Türk ziraatinin Devletçi ve plânlı bir ziraat siyasetinden başka hangi liberal tedbirlerle kurtulabileceğini öğrenmek istiyoruz.

●

Sanayi sahasına bakalım:

Türkiye'nin sanayileşme tarihi sistemsizliğin ve hesapsızlığın bin bir acı ve ibretli misallerile doludur. Şimdiye kadar kurulmuş ve kapanmış sanayi müesseselerine ve işlemekte olanlarının da rantabilite hesaplarına ve işletme tarzlarına dair bir tetkik yapılsa, gayet düşündürücü neticelerle karşılaşacağımıza şüphe yoktur.

Bir fabrika kurmak ve işletmek, her şeyden önce gayet ince bir tetkik ve gayet çeşitli bir ihtisas işidir. Halbuki bizde fabrika aç-

mak, çok kere, bir piyango bileti almak gibi, bir talih ve fırsat işi telâkki olunmaktadır.

Memleketimizde sanayiin teessüsünü himaye için alınan teşviki sanayi kanunu, gümrük himayesi, son zamanlarda kontenjan siyaseti gibi umumî mahiyetteki tedbirler, bu gelişigüzelliği ve sistemsizliği kuvvetlendirmekten başka bir şeye yaramamıştır.

Türkiye'de hangi sanayi şubelrinin nerelerde, hangi şartlar ve mikyaslar dahilinde kurulmasının millet iktisadiyatı bakımından kabil, faydalı ve lüzumlu olduğunu önceden tesbit etmeden, sanayiin alelitlâk himayesi ve teşviki, hiç şüphesiz ki böyle bir netice verecekti.

Bugün, Türkiye'deki sanayi teşebbüslerinin büyük bir ekseriyeti tufeylî müesseselerdir. Ham maddesini yarı işlenmiş ve hattâ çok kere tam işlenmiş bir halde yabancıdan getiren ve bu yarı işlenmiş malların şeklini basit bir ameliye ile değiştirerek ve tam işlenmişleri ise ticarete sevkolunabilir bir hale getirerek, «*Sanayici*»lik vasfına hak kazandığını sanan ve bu yüzden Devletten himaye gören ve bunu da azımsayarak daima daha fazlasını istiyen bir zümrenin millet içinde inkişafı, hiç şüphesiz ki, millî sanayi siyasetimizin ideali olamaz.

Hiç bir kontrola tâbi tutulmadan yapılan himaye, Türkiye'de geri teknikli bir ***küçük esnaf sanayii***nin türemesine sebep olmuştur. Küçük, küçük dükkânlar ve evler içine konulan bir kaç makine ve bir kaç işçi ile işliyen yüzlerce fabrikamız (!) vardır.

Bunlar, aralarında amansız bir rekabetle boğuşurlar. Teknikleri iptidaî, işletme tarzları bilgisiz olduğu için, zaten pahalı imalât yaparlar. Bir de üstelik araya rekabet mücadelesi karışınca hileli imalât kaideden olur.

Halbuki Türkiye için istenilen ve yakışan sanayi, geri bir esnafça sanayi değil, ileri teknikli ve memleketin ihtiyaçlarına uygun rasyonel ve sistemli bir sanayidir.

En eski sanayi memleketi olan İngiltere'de bile kömür, demir ve mensucat gibi bazı mühim sanayi şubelerinin, Amerika ve Almanya'daki mümasillerine nisbetle geri teknikli olması yüzünden rekabet kabiliyetlerini kaybettikleri ve İsterling'in düşürülmesinde bu teknik geriliği para bakımından yenmek istemenin de mühim bir rol oynadığı düşünülecek olursa, memleketimizde

geri teknikli bir sanayiin teessüsünü himaye etmekle ne karanlık yollara daldığımız anlaşılır.

Sonra, bunca himaye ve teşvika rağmen, Türkiye'de sınaî inkişafın pek ağır olduğu da dikkate çarpan bir noktadır. Küçük esnaf sanayiini bir tarafa bırakırsak, meselâ çok muhtaç bulunduğumuz büyük pamuklu ve yünlü mensucat sanayii sahasında hemen, hemen hiç bir yeni teşebbüsün olmaması acaba neden ileri geliyor?

Bizde hususî teşebbüs, ancak küçük ve kolay esnaf sanayiine yanaşabiliyor. Yüksek sermaye, ileri teknik, ihtisaslı bilgi, ince hesap istiyen işlerde, hususî teşebbüs duraklıyor. Bu müşahede, hususî teşebbüsün bu sahada da aczinin ve kısırlığının en canlı bir ifadesi değil midir?

O halde şimdiye kadar hususî teşebbüs lehine yapılan himaye ve teşvik tecrübelerinden lâzımgelen dersi çıkararak diyebiliriz ki, Türkiye'nin sanayileşmesi de ancak Devletin eseri olacaktır. Yalnız Devlet teşebbüsü diyince, çok kere akla *bürokrat* bir müessese gliyor. Bu nokta üzerinde bir az durmak lâzımdır:

Büyük sanayi memleketlerinde, sermaye terakümünün daha geniş mikyasta ve gittikçe daha az ellerde temerküz etmesile beraber ferdî teşebbüsün de yerini büyük sermaye gruplarının hakimiyeti altında işliyen anonim teşebbüslere terkettiğine şahit oluyoruz. O halde hususî müteşebbis, zaten teknik seviyesinin inkişafile işinin başından ayrılmış bulunuyor. Bu gün sanayi memleketlerinde «*sanayici tipi*» ile «*sermayedar tipi*» ayni şahısta birleşmiyor. Bu itibarla sanayicinin memurlaşma hâdisesini yüksek tekniğin zarurî neticelerinden biri olarak kabul etmek mecburiyetindeyiz. Yüksek tekniğin ve yüksek işletmenin icabettirdiği geniş işbölümü, zaten hususî teşebbüsün bünyesinde bu inkılâbı yapmış ve işletmenin talihini iş ve sermaye sahibinin elinden almış ve mütehassıs memurların eline vermiştir. (1)

O halde devlet işletmesile büyük bir hususî işletme arasında memurla idare edilmek bakımından hiç bir fark kalmamıştır. Sanayi memurlarının (müdürler, mühendisler, muhasipler, ustabaşılar, işçiler v. s.) iyi işlemelerini, iktisadî çalışmalarını temin

(1) Ferdinand Fried'in «Das Ende des Kapitalismus» adlı eserinde sanayicinin memurlaşması etrafında gayet dikkate şayan bir etüt vardır. Bu eser Fransızca'ya da tercüme olunmuştur.

için idare ve işletme tekniği de başlı başına bir ihtisas şubesi olmuştur.

O halde Devlet işletmesini yalnız teknik bakımından değil, ayni zamanda işletme bakımından da ileri metodlarla teçhiz edersek, bürokrasi tehlikesi kalkar. Böyle bir tehlike mevcut ise o, büyük hususî teşebbüsler için de varittir. Devlet işletmesi de, büyük hususî teşebbüsler gibi, muvazzaf memurlarla çalışan *iktisadî* bir müessese olmalıdır. Bir iktisadî müessesenin icabettirdiği her türlü idare ve kontrol tekniğini Devlet işletmesine de tatbik etmek icabeder. Bu, bir prensip davası değil, sadece bir idare tekniğidir.

Yalnız Devletin idare edeceği iktisadî teşebbüsleri değil, bütün devlet idare mekanizmasını bürokrasiden kurtarmak için büyük bir ıslah ameliyesine muhtaç bulunmaktayız.

Bu gün büro işlerinin rasyonelleştirilmesi de başlı başına bir ihtisas şubesi haline gelmiştir. İşlerin günü gününe çıkmasını temin edecek bütün devlet işlerine şamil vadtetli ve rasyonel bir dosyacılığın, kolay ve çabuk işliyen bir muhasebenin teessüsü stenografi ve büro işlerine vakıf bir daktilo kadrosunun yetiştirilmesi, kısaca Devlet dairelerinde rasyonel, verimli ve ucuz bir iş tarzının ve bir iş disiplininin yerleşmesi, zaten meşgul olmamız ve halletmemiz lâzımgelen mühim meselelerden biridir.

Türkiye'nin ziraat sahasında olduğu gibi, sanayi sahasında da ancak bir iktisadî Devletçilik sayesinde inkişaf edebileceği hakikati hâdiselerle ve zamanla teeyyüt ettikçe, Devlet idaresinde bürokrasinin tasfiyesi meselesi de günün en mühim davası haline girecektir.

İktisadî Devletçilik, bürokrasinin zıddı ve düşmanıdır.

●

Ticaret sahalarına da bir göz atalım:

Ziraat ve sanayi sahalarında olduğu gibi, ticaret hayatımızın da talihi tamamen hususî ve ferdî teşebbüsün elinde bulunmaktadır.

Gerek ithalâtta, gerekse ihracatta büyük ticaret, hemen umumiyet üzere, yabancı ve gayri millî unsurların hakimiyeti altındadır.

Bu itibarla ticaret kanalile yapılan sermaye terakümleri memleketimizde kalmıyor. Gayri millî olan büyük ticaret, Türkiye'nin yarı müstemleke devrindeki vasfını muhafaza etmektedir. Yani bir istismar cihazıdır.

Büyük ticaret, müstahsil ve müstehlik halkın ayni zamanda millet iktisadiyatının aleyhine işliyen bir makinedir. Büyük ihracat ticaretinin gayesi, müstahsilden mümkün olduğu kadar ucuza almak ve bu alım fiatile cihan piyasası fiatları arasındaki farkı mümkün olduğu kadar kendi lehine yükseltmektir. Bu makine işlemekte devam ettikçe Türkiye'de millî sermaye terakümü hâdisesi de betaatini muhafaza edecektir. Müstahsile, cihan piyasası fiatlarını mal edemedikçe ve büyük ticaret kârlarını bu suretle millîleştiremedikçe iktisadî inkişafımızın da temposunu çabuklaştırmanın imkânı yoktur.

Unutmıyalım ki, Türk müstahsili, zaten düşük olan cihan piyasası fiatlarının bile çok aşağısında bulunan fiatlarla mallarını elden çıkarıyor. Türk müstahsilini bu fiat tazyikinden kurtarmak lâzımdır.

Cihan piyasalarına çıkamıyan mütevassıt millî tacirlerimizin de ne halde bulunduklarını biliyoruz. Çoğu iflâs etmiştir. Çoğunun ise biricik iktisadî fonksiyonu, bonolarının tecdidi için çareler araştırmaktır!

Türkiye'de hususî teşebbüse dayanan büyük ticaret hayatının pilânçosu da, işte böyle menfî ve millet iktisadiyatı bakımından zararlı bir manzara arzetmektedir.

●

Hususî teşebbüsün ziraat, sanayi ve ticaret sahalarındaki bu kısır vaziyetini gördükten sonra, hâlâ onun *yaratıcı* kudretine inanmamıza imkân var mı? Hayır.. Hususî teşebbüsün millî iktisadiyatımızda *kurucu* ve *kurtarıcı* bir rol oynıyabileceğine, böyle bir mucizeye, inanmıyoruz.

Anadoluda bir Köy tipi.

İsmail Husrev

Bir yazımızda Türkiye'nin iktisat ve cemiyet tarihine ait muhtelif safhalara garptan şarka doğru merhale merhale tesadüf edebileceğimizi söylemiştik. Hakikaten Türkiye'nin iktisat tarihine ait bir çok malûmatı arşivlerdeki tarih vesikalarından maada Anadolu'da müşahedeler yapmakla da elde edebiliriz. Maamafih bugüne kadar Türkiye'nin bu hususî vaziyetinden istifade etmiş bir fikir adamına henüz tesadüf etmedik. Halbuki, Anadolu, Türkiye'nin iktisat ve cemiyet tarihini aydınlatacak canlı vesikalarla doludur. İnkılâp münevverinin vazifesi, bunları birer birer bularak sistemleştirmek olmalıdır.

●

Kadro'da köy iktisadiyatı hakkında çıkan yazılarımızdan Anadolu'nun bir çok yerlerinde köylülerin henüz «zatî iktisatça« (eigenwirtschaftlich) yaşamakta olduklarını göstermiştik. Dünya piyasaları ve millî piyasalarla teması nisbeten az ve muntazam münakale yollarından mahrum mıntakalarda tesadüf ettiğimiz «zatî iktisat sistemi» nin umumî vasıfları şunlardır: İstihsal faaliyetlerinde bir bütünlük ve kapalılık vardır. Yani müstahsil, ziraî olsun (yiyecek gibi), sınaî olsun (giyecek gibi) ihtiyaçlarının mühim bir kısmını bizzat kendi istihsalile temin eder. Bunun için henüz istihsal ile istihlâkte bir farklılaşma (Differenzierung) olmamıştır. Müstahsil neyi istihlâk ediyorsa onu istihsal etmektedir. Pazara arzedilen mahsul ya bir istihsal fazlası yahut devlet borçları karşılığıdır. İstihsalde muharrik subjektif kuvvet, mahsul satarak kazanç elde etmek değil, ailenin zatî ihtiyaçlarını tatmindir.

Bu makalemizde bazı müşahedelere istinaden Türkiye'de zatî iktisatça kurulmuş bir köy tipinden ve bu tip köylerde toprağı işleme tarzından bahsedeceğiz. İlâve olarak şunu da söyliyelim ki, Türkiye'de zatî iktisat tarzına iki şekilde tesadüf olunur. Bu iki şekil bize ayni zamanda zatî iktisat sisteminin tarihî safhaları

hakkında da bir fikir verebilir. Bu şekillerden birine «basit zatî iktisat tarzı» diğerine de «münkeşif zatî iktisat tarzı» ismini verebiliriz.

Basit tarzda, müstahsil, bizzat kendi hesabına ve kendi ailesi efradile istihsalde bulunur. Münkeşif tarzda ise istihsal faaliyeti, bir beyin veya bir ağanın hesabına yabancı müstahsiller marifetile cereyan eder. Beyde hâkim olan iktisat zihniyeti, kâr temini değil, beyce yaşamaktır. Yani şehir ve kasabada kumar oynamak, kadın oynatmak, ava gitmek, dostlar arasında vakit geçirmek, aşiret kavgalarına iştirak etmek, kısaca rahat bir müstehlik hayat sürmektir. 11 ve 12 inci sayılarda Şarkta kürt derebeyliğine tahsis ettiğimiz iki makalede bu sistemin ana vasıflarını göstermiş olduğumuz için burada yalnız «basit zatî iktisat tarzı» nın hususî bir şeklinden bahsedeceğiz.

●

Basit zatî iktisat tarzında müstehlikin yegâne endişesi kendisinin ve ailesinin nafakasını çıkarmaktır. Bunun için müstehlik bir nafaka zihniyeti, bir ihtiyaçların tatmini endişesi ile hareket eder. Pazar için istihsalde bulunsa bile evvelâ zatî ihtiyaçlarını kapatır sonra pazarla temasa gelir. Müstahsillerin bütün iktisat ölçüleri de bu nafaka zihniyetine göre şekil almaktadır. Köy büyükleri müstahsilin zatî ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak istihsalinin hacmini tayin ederler. Hâkim olan kaide: ihtiyaç nisbetinde tarla, ihtiyaç nisbetinde istihsaldir. Basit zatî iktisatça kurulmuş bir köyde istihsalin nasıl organize edildiğine dair bir kaç misal verelim: «Kars vilâyetinde... Ruslar zamanında arazi köylüler tarafından müştereken ziraat edilirdi. Her üç senede bir köylü arasında taksime uğrardı. Fakat araziye sahip değillerdi. Hiç kimse tasarruf hakkına malik değildi. Yalnız araziyi ekip biçerek intifa ederdi. Kars vilâyeti bize intikal ettikten sonra vaziyet değişmiş değildir. Bugün de devam etmektedir. Arazinin münferit sahipleri yoktur. Bu yüzden bir çok ihtilâflar, münazaalar zuhur etmektedir. Köylülerden biri muayyen bir sahayı ekmek isterse, diğeri mani olur» (*). «Bu vaziyet mülkiyeti müşte-

(*) Büyük Millet Meclisinin 21. XI. 928 tarihli celsesinde 810 numaralı kanun müzakere edilirken münakaşa esnasında Kars meb'usu Ağaoğlu Ahmet Beyin beyanatından. Hakimiyetimilliye 22, XI. 928

rekeden mütevellittir. Orada arazi tıpkı bizim köylerimizin meraları gibi idare olunmaktadır» (*). Karadeniz Ereğlisinde «Gezek usulü yüzünden yani köylünün elindeki arazinin müşterek bulunmasından her sene ayni tarlayı başka şahıslar idare eder. Bunun için arazi ekseriya gübresiz kalır. Köylü ancak evlerinin civarında müstakillen malik olduğu ufacık sebzelikleri gübrelemektedir» (*) Bu istihsal tarzının hâkim olduğu köylerde arazi başlıca iki kısma ayrılmaktadır: 1 — Müstahsilin şahsî mülkiyeti altında bulunan evinin etrafındaki bahçe, 2 — Köyün müşterek mülkü olan arazi. Bu arazi muayyen müddetler zarfında köylü arasında taksim edilmektedir. Arazi köylü arasında taksim olunurken elde bulunan ölçü, her ailenin zatî ihtiyaçlarının hacmidir. An'ane ile teessüs eden kaideye göre bir aile ne kadar istihlâk ediyorsa, o kadar istihsal edecektir. Tarla da bu muayyen miktardaki istihsali temin edecek vüs'atte olacaktır. Binaenaleyh istihsalin tanzim edici (regulierende) prensipi, *nafaka zihniyetidir.*

Münkeşif zatî iktisat sisteminde istihsal vasıtaları (geçen makalemizde gördüğümüz gibi) muayyen bir sınıfın mülkiyeti altındadır. Basit tarzda ise, istihsal vasıtalarına temellük tarikile müstahsillere tahakküm eden bir sınıf henüz yoktur. Bu sistemin cari olduğu köylerde istihsal sahasında, ne derebeyliği veya toprak ağalığı ne de say ve sermaye münasebeti şeklinde bir sınıflaşmaya henüz tesadüf edemeyiz. Bariz sınıfî münasebetler, mübadele sahasında müstahsille mutavassıt bakkal, manifaturacı veya para ikraz eden tefeci arasındadır.

●

Bu nevi istihsal tarzı menşe itibarile bazı farklar arzetmekle beraber bize orta zamanda Almanyâda Mark usulünü Rusyada 1917 proletarya inkılâbına kadar devam etmiş olan *obşina* tarzını hatırlatmaktadır. Avrupa'da orta zamana takaddüm eden devirlerde aralarında kan rabıtası olan göçebe kabileler, üzerinde yaşadıkları araziden müştereken

(*) Ayni celsede Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Beyin ayni mesele hakkındaki beyanatından.

(*) Karadeniz Ereğlisi ziraat odası raporundan. 931 senesi ziraat kongresine verilmiştir.

intifa ederlerdi. Arazi fertlerin değil, kabilenin mülkiyeti altında idi. Müruruzamanla istihsal faaliyetlerinin merkezi sikleti, çobanlıktan ziraate intikal edince, müştereken istifade edilen topraklar, aralarında kan rabıtası olan kabileler efradı arasında her ailenin zatî ihtiyaçları nisbetinde taksim edildi. Topraklar bazı yerlerde ailenin istifadesine terkedildi. Bazı yerlerde de muntazam ve münavebeli bir taksim usulüne tâbi kılındı. Fakat bu taksimde topraklar kimsenin şahsî mülkiyeti altına girmedi. Her aileye isabet eden topraklara plough - land, pflug, yahut possessio - familia, aratrum, terra familia, yahut kısaca familia derlerdi. Bu topraklardan istifade eden köyler ve aileler de, Markgenossen, Mitmärker yahut Consortes ismini alırdı. Topraklar aileler arasında taksim edilirken, mühim miktarda arazi de köyün müşterek mülkiyetine terkedilmişti. Meralar ve ormanlardan ibaret olan bu araziye Almende denirdi.

Orta zaman başlarında çobanlıktan ziraate geçen bütün Avrupa milletlerinde gördüğümüz bu toprak münasebeti, orta zaman imtidadınca muhtelif şartlar altında bir çok istihaleler geçirmiştir. Mark toprakları müşterek mülkiyet olmaktan çıkarak tedricen şahsî mülkiyet altına girmişti. Feodal mülkiyeti nizamının teessüsile geniş Mark arazisi ya feodal araziye ilhak olunmuş yahut her ailenin yahut aileler arasına yabancı unsurların karışmasile yabancı unsurların şahsî mülkiyetine intikal etmişti.

Çarlık Rusyasındaki obşina tarzı da Rusya şartlarına göre teessüs etmiş bir Mark usulüydü. Obşina'da bir köyün şahsiyeti mâneviyesine ait araziden, köyde oturanlar, müştereken istifade ederlerdi.

●

Yukarıda Kars misalinde gördüğümüz gibi bu sistemin cari olduğu köylerde bir köylü kendi bildiği gibi toprağını ekemez. Diğer köylü mani olur. Herkes ayni zamanda hasat ve zeriyat yapmağa mecburdur. Çünkü buralarda tarlalar şatranç tahtası gibi küçük küçük ve birbirine mülâsık parçalardan mürekkep olduğu için bir köylü tarlasını biçmeyip te diğeri biçmeğe kalkarsa, hem birincinin hem diğerlerinin biçilmemiş tarlasından geçmeğe mecburdur. Bir köylü köyde ekilen mahsulden başka bir mahsul de ekemez. Çünkü hasat mevsimi başka olan bir mah-

sul ekildiği takdirde yerde henüz kemale gelmemiş mahsul dururken hasat zamanı gelmiş diğer mahsulü kaldırmak için behemehal tarlaları çiğneyip geçmek lâzımdır. Bunun için köy halkı, köyün heyeti umumiyesi iştirak etmediği takdirde münferiden bir başka mahsul zeredemez. Bundan maada, mahsul yerde iken kimse hayvanını da bırakamaz. Aksi takdirde hayvanlar bütün mahsulleri mahvederler. Kars'ta köylü arasında çıkan ihtilâfların menşei de burdadır. Görülüyor ki, bu işletme tarzında bir tahdit vardır. Ferdin harekâtı diğer fertlerin harekâtına tâbidir. Bunun aksini yapamaz. Almanya'da Mark usulü cari iken bu tahdit ameliyesine Flurzwang tâbir edilirdi.

Anadolunun diğer köylerinde meralardan müştereken intifa edilmesi usulü, burada zikrettiğimiz tarzın bir bakiyesi olabilir. Zer edilen tarlalarda şahsî mülkiyet teessüs etmiş olmasına rağmen arazinin mebzul, nüfusun az olmasından yahut meraların şahsî mülkiyet altına girmemesinden meralar, müştereken istifade edilen arazi halinde kalmıştır. Maamafih Anadolu'nun bir çok yerlerinde köyler civarındaki meralar üzerinde mülkiyet iddia edenler çoktur. Köylüler bu meralarda hayvanlarını muayyen bir ücretle otlatırlar.

Mübadelenin rolü ve karakteri.

Burhan Asaf.

İnsanın bütün ihtiyaçlarını tek başına temin ettiği devirler olmuş olabilir. Fakat bize, cemiyet bilgisi isbat ediyor ki, insanın ilk ve en basit cemiyet şekline geçmesindeki amillerin başında, ihtiyaçlarını başkalarınınkiler ile mubadele etmek zarureti gelmiştir. O gündenberi, insanın, cemiyet halinde yaşaması şart olmuş ve insanlığın seyri, kapalı cemiyetten açık ve diğerlerile münasebette cemiyete doğru inkişaf etmiştir.

Mubadelenin en basit şeklinden (aynî mubadele) en modern şekline (serbest mubadele) kadar, daima bazı muadelelere göre cereyan ettiğini; bu muadelelerin, cemiyetin muayyen devirlerdeki muayyen ihtiyaçlarına göre tesis ve tasfiye edildiğini ve bu tesis yahut tasfiyelerde, cemiyetin istihsal bünyesinde de bazı değişiklikler belirdiğini görüyoruz.

Aynî mubadeleye ait şu misalleri tetkik edelim:

Sudan'da bir zamanlar şöyle bir mubadele muadelesi carî idi:

1 köle = 1 çifte + 2 kese barut = 5 öküz = 100 parça eşya.

Yahut,

1dizi boncuk = 1 kabak dolusu su = 1 ölçü su = 1 kucak saman.

Yahut,

2 dizi boncuk = 1 ölçü darı.

Şimdi bir de Missuri kızılgönlerine ait muadelelere bakalım:

2 bıçak = 1 pantalon.

2 bıçak + 1 pantalon = 1 yorgan.

2 bıçak + 1 pantalon + 1 yorgan = 1 tüfek.

Yukardakiler + 1 tüfek (yani 2 tüfek) = 1 at.

» » » + 1 at (yani 4 tüfek) = 1 deri çadır.

» » » + 1 deri çadır (yani 8 tüfek = 1 kadın. (1)

Besbelli ki, bu muadeleler, iptidaî iki cemiyetin, kendilerinden

(1) Bu muadeleler, Pr. Wagemann'ın «Para nedir?» isimli kitabından alındı.

çok daha ileri bir cemiyet ile temasa geldikten sonra vazettikleri muadelelerdir. Sudan'a ait olanlarda, *çifte* ile *boncuk*un; Missuri'ye ait olanlarda ise *tüfek*in temsil eylemekte olduğu kıymet, muhakkak ki, eski muadeleleri yıkmış ve yukardakilerin bariz ölçüsünü teşkil etmiştir. Çifte, boncuk ve tüfek, bu muadelelerin içinde, kapitalist Avrupa cemiyetinin imzaları gibi duruyor. Karşı tarafların gerek teknik seviyeleri, gerek istihsal bünyeleri gerekse ihtiyaç listeleri son derece iptidaî olduğu için, iptidaîlik ve basitlik, muadelelerin kendilerinde de gözüküyor.

Fakat ayni devre ait mubadele nizamını, cihanın daha ileri nahiyelerinde tetkik edecek olursak, muadelelerin, *ayni tandansı muhafaza etmekle beraber,* çok daha zengin bir çeşitlilik arzettiklerini görürüz.

Alalım Osmanlı İmparatorluğunu:

Osmanlı İmparatorluğu, makinanın keşfine ve Garpta *sanayi emperyalizm*inin zuhuruna, yani, *ticaret kapitalizmi* ismini verdiğimiz devrin nihayetine kadar, şöyle bir iktisat bünyesine maliktir:

a) Bütün gıda maddelerini, kendisi temin etmektedir.

b) İğnesine kadar her şeyi temin eden son derece diferansye olmuş (kendi nevilerine ayrılmış) bir demir ve çelik sanayiinden en güzel ipeklileri ve yünlüleri veren bir dokumacılığa kadar, işlenmiş madde ihtiyaçlarını, yerli sanayi temin eylemektedir.

c) Ancak kendinde olmıyan ve istihsalleri de birden kabil olmıyan maddeleri, kendinde yetişip diğer memleketlerde yetişmiyen yahut az yetişen maddelerle mubadele etmektedir.

d) Bu gibi mubadeleleri yapan ticaret cihazı, Türk olmıyan yerli yahut yerlileşmiş yabancı unsurların elindedir.

e) Ticaret sermayeleri gayri millî olan bu sınıfın elinde teraküm ettiği için, Devlet'in maliyecileri ve mukrizleri de bunlardır.

Görülüyor ki, böyle bir iktisat nizamında, *mubadele muadelesi,* şu olmuştur: «Yabancı memleketlerin *spesifik* (yani yalnız onlara mahsus) maddelerini, kendisinin *spesifik* maddeleri ile mubadele etmek.

Spesifik maddeler denince, hammadde, gıda maddesi, işlenmiş yahut yarı - işlenmiş madde, hepsi dahildir. Ve, ayni muadele, bütün diğer memleketler için de carîdir. Yani, beynelmilel mubadelede, ahenk ve müsavat vardır.

Gerçi teknik seviyesi, XIX. asrınkine nazaran, geridir.Gerçi, memleketler ayrı ayrı alınınca, bunların bir çok mıntakalarında *zatî iktisat* şartları mevcuttur, yani, bu mıntakalarda, istihsalin gayesini, pazara arzolunacak *emtia* değil, mahallinde istihlâk olunacak *mahsul* teşkil eylemektedir. Fakat işi, ticaret ve tediye muvazeneleri bakımından alınca, memleketlerin iktisadî yapıları, hem sağlam hem de büyük bir nisbet dahilinde müstakildir. Osmanlı İsparatorluğununki, keza.

Garpta makina keşfediliyor ve sanayi emperyalizmi, doğmuş oluyor. Yarım asır kadar süren dahilî ve haricî mücadelelerden sonra, *dünya ölçüsünde, yeni bir mubadele nizamı, yeni mubadele muadelelerine göre teessüs ediyor.*

Bu yeni mubadele nizamının *mubadele muadelelerindeki tandans,* yukarda da demiştik ki, Sudan yahut Missuri'de kabilelere dikte edilmiş onların aynıdır. Bu *tandans,* istismardır. Şöyle ki: Garp, makinaya dayanarak attığı ilk mubadele adımından itibaren, makinanın mamul eşyasını istihsal etmek hakkını, kendi inhisarına almış ve diğer memleketlere, hammadde yahut zirai maddeler istihsali işini terketmiştir. Ve bu suretle, müsavî olmıyan, her defasında, yalnız kendi lehine işliyen bir mubadele usulünü, silâh kuvvetile tedvin eylemiştir. Onun bu ilk adımından itibaren, meselâ bir Osmanlı İmparatorluğunda şu değişiklikleri görüyoruz:

a) Eski bünyede, bir taraftan ticareti ve bir taraftan da Devlet yani Saray sarraflığını yapan akalliyet unsurları ile Lövantenlere, dahilin hammadde ve ziraî maddelerini Garbın mamul eşyası ile mubadele etmek vazifesi tahmil ediliyor ve sarraflık sıfatı, kendilerinden Avrupa Finansı namına nezediliyor. -Yerli sarraflar, buna razı olmağa mecburdurlar, çünkü müsrif Saray'ın (üstelik harice karşı da gittikçe zayıf düştüğünden) kendilerine alacaklarını ödeyip ödeyemiyeceği meşkûktur. Halbuki, Garp, Saraya ikrazat yapmakla, kendi matlûplarının derhal tesviye edilmesini de temin edecektir. Yalnız, haricin mamul eşyasını dahilde satmak, tehlikelidir, çünkü kapanacak tezgâhların sefilleşen mensupları, Devlet ve Saraya karşı duydukları nefret ve kini kendilerinden çıkaracaktır. Fakat bu mahzuru da, Sarayın meşhur ve meş'um Tanzimat Fermanı bertaraf edince, mesele

kalmamış ve İmparatorluğun müstemlekeleştirilmesi için, bütün şartlar tamam olmuştur.

b) Eski bünyede, Türk köyleri Türk şehirleri için ve Türk şehirleri de Türk köyleri için çalıştığı halde, yeni bünyede, her iki taraf ta, hariç için çalışmağa başlamıştır. Memleketin bir kısmı (Adana, Karadeniz, Marmara ve Ege mıntakalarımız bunun bakiyesidir), bu yeni mubadele muadelesine ayak uydurabilmiş, ve, bugüne kadar, memleketin beynelmilel piyasalara karşı olan mutlak tabiiyetini temsil eylemiştir. Bir kısım mıntakalar ise, bunu yapmağa muvaffak olamamışlar ve *zatî iktisat* şekline mahkûm kalarak, İmparatorluğun zayıflaması ve müstemlekeleşmesi nisbetinde sefilleşmişlerdir.

c) Artık İmparatorluk, yalnız kendi *spesifik* maddelerini başka memleketlerin *spesifik* maddeleri ile mubadele eden müstakil bir iktisat bünyesi değildir *Kendi hammaddelerini ve kendi ziraat maddelerini haricin mamul maddeleri ile mubadele etmeğe mecbur tutulan ve bu mecburiyeti, her yeni yıl bir yeni sefilleşme nisbeti ile ödiyen bir yarı-müstemleke olmuştur.*

Demek oluyor ki, Garp sanayi emperyalizmi, teessüsünden itibaren mubadele muadelesini şöyle vazetmiştir:

«Benim makine kuvvetile imal ettiğim şeyleri, sizler, el kuvvetile istihsal ettiğiniz maddeler sayesinde ödiyeceksiniz.»

Ve, bunun için de, bütün hammaddeler, destelenip balyalanacak, Garba gidecek, orada işlenecek, dönecek ve gittikçe fakirleşen ilk müstahsilin ihtiyacını örtecektir. Fakat bu ilk müstahsilin *alım kabiliyeti* tabiatile gittikçe düşmekte olduğundan, onun hammadde müstahsili olarak mubadelenin dışına atılması ve yerine, yün, buğday, pamuk, deri v. s. gibi maddeler müstahsili sıfatile Denizaşırı memleketlerin ikamesi de geçikmiyecektir.

Bununla beraber, sanayi gibi bir ileri istihsal fonksiyonundan mahrum edilmeleri kâfi gelmiyormuş gibi üstelik bir de hammaddeleri ile geçinmek hakları kendilerinden nezedilen memleketlerden, bu gırtlaklarına kadar borçlanmış memleketlerden, borçların ne pahasına olursa olsun tahsiline devam olunuyordu. Cihan harbini perde arası olarak alırsak, bu korkunç istismarın, ta *cihan buhranına* kadar devam ettiğini tesbit ederiz. -Ancak *cihan buhranı* gibi bir beşer kuvveti fevkinde hâdisedir ki, bir

buçuk asır evvel konmuş olan haksız mubadele muadelesine bir nihayet verebildi.

Şimdi ne görüyoruz?

Bir taraftan, *serbest mubadele* prensipi tasfiyeye uğramıştır. Fakat bir taraftan da *iktisadî fonksyon bölümü*nün tadili başlamıştır. Gümrükler, kontenjanlar, döviz takyidatı ve takaslar, *serbest mubadele*nin mezar kitabeleridir. Nasıl ki, onun politik şiarı olan *en fazla mazharı müsaade millet* formülü de hükümsüzleşmiştir.

Fakat bir taraftan da,

İstismarcı mevkiinde sanayici millet,

Müstemleke mevkiinde de, hammaddeci ve ziraatçi millet

tasniflerinin, yani eski iktisadî fonksyon bölümünün, kalkmakta olduğunu görüyoruz.

Bu *bünye istihalesi*nin, mubadele cihazında tamam olmasına mukabil istihsal cihazında ancak başlamış olduğunu görüyoruz. Cihanın bugünkü manzarasına bakacak olursak, muazzam bir iktisat mücadelesinin ortasında bulunduğumuzu kolaylıkla tesbit edebiliriz. İstismarcıların arzusu, sanayi hegemonyasını elden kaptırmamak için, *mubadele bünyesi*ndeki tam istihaleyi gerisin geriye iterek eski mubadele bünyesini, yani *serbest mubadele (Free Trade)* statukosunu iade eylemektir. İktisadî kurtuluşları için mücadele eden milletlerin ise, bütün arzuları, *mubadele bünyesi*ndeki istihaleyi *istihsal bünyesi*ne de tam olarak sirayet ettirmektir.

Şüphe yok ki iktisadî bünyedeki bir istihalenin mubadele bünyesine de sirayet etmesi ne kadar tabiî ise, bunun aksi de, yani mubadele bünyesindeki değişikliğin iktisadî bünyenin istihalesine sebep olması keyfiyeti de o kadar mukadderdir. Şu var ki, iktisadî bünyedeki değişikliği, iradî olarak istemek ile onu haricî bir tazyik tahtında kabul eylemek arasında müteaddî olmakla mukaddere boyun eğmek arasındaki fark vardır.

Meselâ, Osmanlı İmparatorluğu, geçen asrın başlangıcında, kendine zorla ve silâh kuvvetile kabul ettirilmiş bir mubadele neticesinde, yukarıda tafsil ettiğimiz bünye istihalesine uğrarken, bunu irade ve arzusunun dahilinde değil, irade ve arzusunun haricinde olarak kabul eylemiştir.

Tıpkı onun gibi düne kadar iktisadî iş bölümünde, sermayedarlık ve sanayicilik gibi başlıca iktisadî fonksyonları kendilerine hasreden memleketlerin böyle bir iktisadî hegemonyanın hâkim sevkülceyş noktalarını bugün terkediyorlarsa, bunu, istemiyerek yaptıkları şüphesizdir. Ve meselâ bir Almanya, mubadele bünyesinde husule gelen istihaleleri istihsal bünyesinde kerhen kabul eden bir memleket vaziyetindedir. Halbuki bir Türkiye, ziraatçilik ve hammaddecilik gibi geri iktisadî fonksyonlardan millî sermaye terakümü ve sanayicilik gibi ileri iktisadî fonksyonlara geçerken, bunu, istemiyerek değil istiyerek ve mukadder olduğu için değil iradî olarak yapmaktadır. Ve Türkiye'de, daha ziyade iktisat bünyesindeki istihale, mubadele bünyesindeki istihaleye emretmekte ve onu sevk ve idare eylemektedir.

Bir Almanya için, daha uzun müddet, ihracat politikası, şöyle olacaktır:

Mümkün olduğu kadar, buhrandan evvelki ithalât ve ihracat bünyesini muhafaza etmek. Yani lâzım olan hammadde ve gıda maddeleri ithalâtına devam eylemekle beraber mamul sanayi emtiası ihracatında elden geldiği kadar ısrar etmek. Yalnız, serbest mubadele rejimi kalktığı ve tediye işlerine güçlükler ve tıkanıklıklar arız olduğu için, emtia kontenjanları ve takas formülleri üzerinde memleketlerle ayrı ayrı ve karşılıklı olarak anlaşmak.

Halbuki bir Türkiye için, ithalât ve ihracat bünyesinin değişmesi, daha ilk adımdan itibaren esastır. Her türlü takyitlerin yalnız ticaret ve tediye muvazeneleri bakımından bir mâna ve ehemmiyeti vardır. Aslî gaye; ithalâtın, memleketin lâzım ve kabil olduğu kadar sanayileşmesine göre idaresi sayesinde mamul emtia hanesinin daralması nam ve hesabına istihsal vasıtaları ithalâtının gittikçe artması ve kuru meyva ihracatının yerine gittikçe yaş meyva ihracatı ikame edilerek kuru meyvalarımızın Türkiye'ye mahsus bir sanayii ziraiyeye (meyva sucukları v. s.) mevzu kılınması ve bunların ihracıdır.

Memleketlerin bu tarzda karşılaşmalarına henüz şahit olmıyoruz. Fakat dünyada daha ileri yani daha adaletli bir nizamın teessüsü, insanlık için bir gaye ise, cihan bünyesinde henüz statik bir mahiyet arzeden istihalelerin yakın bir zamanda dinamik temayüller göstermesi mukadderdir.

Buhranın iğnesi, ihtilâçlı ihtilâçlı, yüksek tazyik ve tehlike çizgileri üzerinde oynarken, anlatmak istediği şey, şudur:

«Sermayelerin sirkülasyonu prensipi iflâs etmiştir, çünkü sermaye bir remizden ibarettir. Hayatta, matlûp olan şey, sermayelerine değil, *istihsal vasıtalarının tevezzüüdür*. Çünkü dünya, ancak her tarafı teknikleşirse ahenkli ve muvazeneli olacaktır. Aksi takdirde bütün sermayeler, bugün olduğu gibi, tekniğin tekâsüf ettiği noktalarda toplanacak ve bir «*ihtinakı dem*» hâdisesi yapacaktır. Teknik dağılmadıkça ve bütün insanlığın malı olmadıkça, sermayeler sopa ile haydanacak olsa (Amerika'nın 1929 a kadar yaptığı ikrazların misali meydandadır), gine gelip gelip birikecekleri noktalar, tekniğin tekâsüf noktaları olacaktır. Binaenaleyh, müteharrik sermayeleri iyice devrettirmek için, sabit sermayelerin cihan uzviyeti dahilinde tevzii şarttır.»

İnsanlık, bu hakikate, bu buhran neticeleninciye kadar göz yumabilir ama, bunu bu yüzden takip edecek olan ikinci bir cihan buhranının, davayı kökünden halledeceğine şüphe yoktur.

Ankara
Moskova
Roma. [1]

Yakup Kadri.

Rusya, bu suretle, bize, *Konstruktif,* yani, yapıcı ve kurucu bir inkılâp tipi göstermiş oluyor. Burada, Ankara, Moskova, Roma gibi şehir isimleri altında ifade etmek istediğimiz üç harpsonrası inkılâplarının öbür ikisinde de, bu vasfı bulmak kabildir.

Denilebilir ki, Faşizim, eski İtalya'nın iskeleti üstüne yeni bir İtalya, yeni, genç ve canlı bir İtalya kurmuştur. Roma, âdeta tanılmayacak derecede değiştiği, tazelendiği ve genişlediği gibi, cenupta, bazı şehirler, sanki yoktan yerin dibinden fışkırmış gibidir. Biz, bundan on bir on iki yıl evvelki İtalya'yı da biliriz. Aradaki fark insanı hayretlere düşürecek kadar büyüktür. Giolitti'ler, Nitti'ler, Sforza'lar devrindeki seyahatim esnasında şimdiki güzel, muntazam ve modern Bari'nin yerinde içinde bir saat oturulmaz bir kötü kasaba bozuntusu vardı. Bugün, kahvehanelerinin sokağa doğru uzanmış taraçalarında, zevkle oturulup, içilen Brindizi'de bundan on iki yıl evvel, burun tıkanmadan yürünecek tek bir yol yoktu.

Faşisimin ziraat ve sınaat sahalarında neler yapıldığından bahsetmiyeceğim. [Çünkü, bu bir ihtisas ve istatistik işidir ve buna dair her dilde yazılmış kitapların adedi yüzlere varmaktadır. Biz ise, bu sahifelerde gerek Rus, gerek İtalyan inkılâplarının nevi ve mahiyetini ve her ikisinin Türk inkılâbile nisbetlerini tesbite çalışacağız. Bu sahifelerin teşkil edecekleri kitap bir seyahatname değil bir mukayeseli etüt olmak iddiasındadır.]

Türk inkılâbında da bu yapıcılık ve kuruculuk hamlesini müşahede etmemek kabil değildir. Koca bir imparatorluğun bağrın

[1] Altıncı nüshadan beri.

dan, âdeta uzvun bir gövdeden kesilip koparılışı gibi, kan ve ıstırap içinde ayrılmış olan Türk Cümhuriyeti, insafsız bir istilânın, dörtte birini yangın harabesi halinde bıraktığı perişan bir ülke üzerinde yüzlerce kilometrelik demiryolu inşasına imkân bulmuş ve ıssız bir çölün ortasında her türlü konforiyle bir şehir kurmak teşebbüsüne atılmıştır. Eğer Türkiye, bu yapıcılık işinde, diğer iki inkılâp memleketinin gösterdiği akıl durdurucu neticelere varmamış ise bunda iki sebebin tesirini aramak lâzımdır. Bunlardan biri, sistemsizlik (yani plânsızlık); öbürü de memleketin umumî verim kabiliyetindeki halsizliğidir. Gerçi, muayyen bir çalışma sistemi, teknik üzerine yapılmış bir istihsal ve inşa plânı, bu verim kabiliyetini de arttırabilirdi. Fakat, Türk inkılâpçılarının geniş manasında, *ekonomik* meselelerdeki acemiliği ve bu meselelerle gerek nazarî, gerek amelî bir münasebeti olan mahdut bir zümrenin de inkılâpçılık kafasından, inkılâpçılık hamlesinden mahrumiyeti, bir kelimede umumî seviyenin bu sahadaki geriliği bugüne kadar, *plânlı* ve *sistemli* bir inşa devresine girmemize mani olmuştur.

Bir siper mi? Bir karınca yuvası mı?

Gosplan, yani devlet *plânı* dairesinin riyaset odasında, *plân* heyetiyle yaptığımız bir içtima sonunda, arkadaşlarımızdan biri, Rusya'da gördüğümüz kolektif çalışma manzarasından aldığımız intibaı: «Bir siperdeki askerler gibisiniz!» sözüyle hulâsa etmek istemişti. Hakikaten, Beş yıllık plân Rusya'sı muharebe halinde bir memleketten başka bir şeye benzetilemez. Moskova geniş bir karargâhı andırır. Sokaklarda amele yığınları, harbin kritik ve ateşli bir safhasında muttasıl bir koldan öbür kola nakl edilen alay ve taburları hatırlatır. Sessiz, vekarlı ve hareketli bir kalabalık ki, tıpkı bir ordunun cüzütamları gibi, sıkı bir tertip ve nizam içinde kaldırımlardan akıp giderler, akıp giderler. Nereye? Ateş gözlü çelikten kaleleri andıran fabrikalar, şehrin eteklerinde çepçevre sıra sıra onları bekliyor. Binlerce işciden mürekkep bir ekip vazifesini bitirip, yerini, gene binlerce kişiden müteşekkil bir başka ekipe bırakıyor. Her elli saatte bir tekerrür eder bu iş münavebesi, şehrin damarlarında hiç durmadan bir kan deveranı gibi sokaklarda mütemadî bir yığın hareketi yapıyor. İşten çıkan tiyatrolara, tiyatrolardan çıkan müze-

lere, klüplere koşuyor. Böylece, koca Moskova, bütün manasile dev misali bir karınca yuvasına da benzer. Bilmem, karınca yuvaları etrafındaki başdöndürücü faaliyeti yakından uzun müddet seyrettiniz mi? Küçük mahlûk dizileri sağdan sola soldan sağa mütemadiyen gidip gelirler. Her dizinin bir şey taşıdığı, bir şey yaptığı, muayyen bir gaye için, muayyen bir yerden, muayyen bir yere gittiği hissolunur ve insan bu küçük hayvancıkların hamaratlığı, ciddiyeti ve vazifeşinaslığı karşısında âdeta bir nevi hürmet hissi duymağa başlar. Farzediniz ki, bu küçük delik birdenbire Moskova şehri büyüklüğünde bir uçurum oluyor ve bütün o dizi dizi karıncalar birer insan cesametini alıyor. İşte, bu (vision), beni Rusya'nın her hangi bir şehrinde bir an terketmedi. Bu şehirlerde, başımızı dinlemek için bir sâkin köşe bulamaz mıyız ki, orada ayaklarımızı bir iskemlenin üstüne uzatıp, saatlerce sigaramızın dumanlarını tavanlara savurabilelim? Yahut, dört beş kafadar, bir arada, nükteler, şakalar, boş ve havî bahislerle şöyle bir iyi vakit geçirebilelim? Ne gezer! Burada *oturan adamı* yalnız tiyatrolarda görebiliyorum: Esneyen veya gülen çehreye ise hiç rastgelemedim. Hele, üç beş arkadaşın bir araya gelip sohbet ettiğini asla bilmiyorum. Onun içindir ki, ***Bolşeva*** kövüne gidişim, bana çocukluğumun tatil günlerinden biri gibi geldi. Ne diyorum! Bolşeva köyü, bu Rusya seyyahının hatırasında, bir çöl yolcusunun hatırasındaki vahe gibi kaldı.

(Arkası var)

Edebiyat:

Niçin *Sanatsızız?*

Burhan Asaf.

İngiltere'nin bir ismi de «Müziksiz memleket»dir. Bir çok yeni ve zengin memleketler vardır ki, mimarına varıncaya kadar, san'at adamlarını hariçten ithal ederler. Bazı memleketler de vardır ki, orada san'at değil, san'atin ancak bahsi mevcuttur.

Bundan başka, niçin muzik denince, hatıra Alman'lar ve Slâv'lar gelir? Niçin bir tek bestekâr yetiştirmemiş olan İngiliz san'at toprağında insanlık edebiyatının Shakespeare gibi yüce çınarlarına rastgeliyoruz? Neden modern mimarî en önce Felemenkte doğmuştur? İnsanlık, ileri bir bilgi seviyesine geldiğini *bir düziye* ileri sürerek iftihar edip durur. San'at hususunda da, meselâ bir (1) Wölflin'de, araştırma ve kaideleştirme cehdini isbat etmiştir. Buna rağmen halbuki, san'atin ne bir doğru tarifini ne de sarih bir bilgisini tedvin eyliyebilmiştir. Bütün müsbet ilimlerin yanında, san'at, ilmi simya yahut tasavvuf gibi kapalı ve problematik kalmıştır. Onun hakkında kaidemsi bazı malûmata malik olmak istersek Greklere kadar gerilemek mecburiyetinde kalıyoruz. Çünkü meselâ mimaride, nisbetlerin anahtarını yahut muhtelif form'lara ait teferrüat hesaplarını ancak onlarda ve meselâ bir tiyatro piyesine ait ana kaideleri (meselâ üç vahdet kaidesini) keza ancak onlarda bulabiliyoruz.

Halbuki Grekler tarafından konmuş kaidelerin, çoktan hükümsüz kaldıkları, ayrıca malûmumuzdur. Tiyatroda Shakespeare, muzikte Bach, mimaride hemen her sonraki devrin üstadı ve romanda hemen her mektep yapmış büyük muharrir, Grek medeniyetinin kaidelerini pervasızca çiğnemişler ve bir kenara atmışlardır. Gine biliyoruz ki, müzik ile mimari, grek görüşler ve grek ölçülerle hemen hiç bir münasebet muhafaza etmemişlerdir. Resimde kaide, Rönesans üstatları ile dadaist yahut fütürist ressamlar arasındaki yolun bir tarafında kalmıştır. Bir heykeltıraşlık vardır ki, bütün şekil ve telâkki istihalelerine rağmen, grek üstadının koyduğu *blok yani topluluk* prensipine az çok sadık kalmış ve *çözülü hareketliliği,* her zaman reddeylemiştir.

Ve, içinde yaşadığımız asrın san'at eserlerine bakınca, bütün cepne boyunca, ancak seviyesizlik ve tereddi görüyoruz. On dokuzuncu asrın san'at demirbaşı ise, hem sun'î (2) hem de muayyen bir sınıf ideolojisinden kuvvet aldığı için ancak mahdut bir ölçüde insanî olduğunu bizlere gittikçe hissettirmekte ve gözümüzden gittikçe düşmektedir.

Bütün bunların sebebi yahut sebepleri ne olabilir?

(1) İsviçreli san'at tarihi hocası ve modern bedi'in müessisi.

(2) Factice manasında.

San'at tarihini gözden geçirirsek en büyük san'at devrelerile en büyük san'at eserlerinin arkasında, insanlığın, muayyen bir *hayatı telâkki tarzı*'nı (2) bir kabın içindeki mayi gibi idraknin çerçevesinde muhafaza ve zapteyliyebildiğini görüyoruz. Hayatı telâkki tarzı henüz genç ve bununla insan idraki arasındaki münasebet henüz mücadelenin kanuniyetleri ile teessüs ederken, san'at, heroyik bir mahiyet arzediyor. Fakat hayatı telâkki tarzı, tamamen vücut buldu ve derinleşmeğe başladı ve bununla insan idraki arasındaki münasebet, imtizaç ve izdivaç kanuniyetlerine göre teessüs etti mi, san'at, kaideleştikçe olgunlaşıyor ve olgunlaştıkça kaideleşiyor. Ta cihanı telâkki tarzı, içinden durgunlaşıp içinden pıhtılaşıncaya kadar; ondan sonra artık, o devrin skolastik hayatı yani ölümü başlıyor. Geriye doğru olan devrelere bakacak olursak bunları, içleri tamamen boşalmış ve içlerindeki ziruh tarafından tamamen terkedilmiş kavkaalara benzetebiliriz.

●

On sekizinci asrın sonu ile on dokuzuncunun başlangıcı arasına sıkışan zaman mesafesi üzerinde bir heybetli âbidenin yanı başında daha bir çoklarının fakat daha ufaraklarının yükseldiklerini görüyoruz, Ortadaki haşmet, Göthe'dir. Fakat bu kültür devresinin haricine çıktıkça, üzerlerinde san'at eli oynamış belki de bütün bir süslü taşlar ormanına rastlarız. O sıralarda yaşıyanlar için ve hattâ *harpsonrasına* kadar, san'atin bu semti, san'atin bir yeni merhalesi zannedilmiştir. Bugünün insanı, fakat, bütün o süslü taşlar kalabalığında, ya bir takım mezar taşları yahut bir takım sınır taşları teşhis ediyor.

●

Niçin?

Çünkü on dokuzuncu asrın başlangıcından itibaren, hayatın akışı, yatak değiştirircesine başka bir istikamet seçer.

On dokuzuncu asrın başlangıcına kadar, bütün devirleri, bir esas unsur, hep ayni motifin tiyeli ile birbirine bağlar: el işi tekniği. Ölmeğe mahkûm âdî ihtiyaç maddesini de sonrasız (ebedî manasına) olan *ilâhî* san'at maddesini de *elişi* yaratır. El, hünerliliğin kemal derecelerine gelmiştir. Acem seccadesi, onun eseridir. Sultan Selim camii, onun eseridir. Saint Pierre, onun eseridir.

Fakat on dokuzuncu asrın başlangıcında, makinenin keşfi ile, insanın aslî bünyesinde yani aklının ve ruhunun bünyesinde bir değişiklik olmuştur. Gerçi, ilk adımda ortaya atılan madde, ya bez, ya kumaş yahut çanak gibi sade ve bayağı bir ihtiyaç maddesidir. Fakat bunların hepsi, derin bir hâdisenin delilidir. İnsan, artık, doğrudan doğruya yani yalnız kendi maddesinin yardımile yaratan değildir. Onda bir dışlaşma (exteriorisation) seyri başlamıştır. O artık, her maddeyi, makine vasıtasile yaratmaktadır.

Şu var ki, on dokuzuncu asrın insanı, yaratma bahsinde, ilk adımdan itibaren bir ikiliği ve dolayısile bir *tezatı* kabul etmiştir. İhtiyaç mad-

(1) Weltanschaung manasında.

delerini *makine vasıtasıyla* yaratıp böyle bir yaratıcılığı kemale erdirmek uğrunda aklını ve ruhunu başka bir cihanı telâkki tarzına bağlarken, san'at maddesini *elişi* ile meydana getirmek hususunda acayip ve anlaşılmaz bir ısrar göstermiştir. Gerçi, bu muhafazakârlığını, bütün *Kunstgewerbe, art appliqué* işlerinde yenebilmiştir. Fakat hiç birzaman, makinenin duygulaştırılması (spiritualisation de la machine) diye bir gaye tanımamıştır.

İşte, yaratıcılıktaki bu ikiliktir ki, on dokuzuncu asır insanını *maşinizm* bakımından pagan (putperest) bir görüşün kölesi kılmıştır.

Ne ressam, ne heykeltıraş, ne musikişinas ne de muharrir (mimarı istisna edeceğiz), makineyi anlamağa savaşmamış, makine ile doğrudan doğruya temasa girerek onu san'at maddesi namına da kazanmağa çalışmamıştır. Ve san'at eserlerinin makineye tevdii işinde, makineden başka bir şey bilmiyen makinist'in anlayışsız ve duygusuz aracılığı kabul edilmiştir.

On dokuzuncu asra ait san'at eserlerinin gittikçe silikleşmelerinde ve manasızlaşmalarındaki sebep bu olduğu gibi, dünyanın beklemekte olduğu büyük san'at devresinin bir türlü başlıyamamış olmasındaki sır ve hikmet te bundan ibarettir.

Bu demektir ki, bütün on dokuzuncu asrın cihanı telâkki tarzı, tezatlı binaenaleyh illetli ve sakattır. Onun bütün san'at eserlerinde *insanca* ölçü yerine *sınaîça* bir ölçünün yer tutması ve böyle bir ölçü ile yaratılmış eserlerin gittikçe sun'ileşmeleri, bundan ileri gelmektedir.

Kadro'nun san'at telâkkisine göre, yirminci asrın büyük davalarından biri, pagan bir makine medeniyeti yerine akide ve imana dayanan bir makine medeniyetinin ikamesi olacaktır. Yani, şimdiye kadar yalnız ihtiyaç maddeleri yaratan makine, bundan sonra san'at maddeleri de yaratacaktır. Fakat bunun yapılabilmesi için, *san'atkârın*, sırtına bir tulum elbise geçirerek makinenin başına geçmesi ve onu geçen devirlerin *eli* gibi duygulu ve ruhlu bir cihaz kılması lâzımdır. Bu yapılıncaya kadar insan ile makine arasındaki uçurum, gittikçe daha tehditkâr ve daha tehlikeli olacaktır. (1)

(1) Bu bahse ait daha uzun bir tetkik Hakimiyeti Milliye'de intişar etmiştir. Muharririn bu yıl çıkacak bir kitabında okunabilecektir.

Teknik :

Elektrikli Türkiye.

M. Şevki.

Türkiye'nin elektriklenmesini istiyoruz.

Çünkü Türkiye'nin elektriklenmesi demek Zonguldak'ta toprak altında duran kömürün veya Toros'ta yüksek kayalardan düşen suyun Türk iktisadiyatına hizmetçi kılınması demektir.

Biz elektriği yalnız Türk şehrinin süslenmesi değil, karanlık Türk köyünün ışıldaması, geri teknikli Türk tezgâhının ileri teknikli bir fabrikaya çevrilmesi, Türk malının elektrikle işlenerek daha temiz, daha ucuz çıkarılması için istiyoruz. Hulâsa elektriği bir süs değil, iktisadımıza hizmet eden bir fazla kudret olarak istiyoruz. Ucuz, her tarafta ve herkes tarafından kullanılabilir bir hale gelmesini istiyoruz.

Bu hedefe hangi yoldan varacağız?

Bu yol her halde yalnız kendi kârını düşünen ve koyduğu asgarî sermayeye azamî faiz temin etmek istiyen, imtiyaz müddetini alabildiğine uzattığı halde sermayenin itfasını en kısa bir zamanda yapan ve bu yüzden kilovat fiatını elektriğin memleket dahilinde yayılmasına müsait olmıyacak seviyede tutan imtiyazlı yabancı şirketler veya kıt sermayeli yerli müteşebbisler yolu değildir. Çünkü bir taraftan elektriğin genişlemesi ucuzlamasına tâbi iken diğer taraftan elektriğin ucuzlaması genişlemiş bulunmasına yani çok satılmasına bağlıdır. Yekdiğerini itmam eden bu karşılıklı münasebet evvelâ vâsi tesisatı ve saniyen ilk seneler zarfında kâr gözetmiyen bir işletmeyi icabettirir. Bunlar da ne yabancı şirketlerin ne de kıt sermayeli müteşebbislerin kârı değildir. Bu ancak millî iktisat plânı yanında ve ona yardımcı olarak tanzim olunacak bir «elektriklenme plânı» ile ve bu iktisadiyatın koruyucusu olan devlet ile tatbik olunabilir. Devlet ilk seneler zarfında karşılaşacağı kârsızlığın hattâ belki de zararın sanayi ve ziraat şubelerinde doğuracağı menfaatleri ve müstakbel inkişafları hesap ederek elektriği memlekete ya-

yılabilecek bir seviyede tutabilir. Elektrik ihtiyacını tesbit için evvelâ sanayiimizi gözden geçirelim:

1931 senesi devlet yıllığına nazaran on muhtelif san'at şubesindeki müesseselerimizin adedi 65,245 dir. Bunlardan yalnız 2,822 tanesi motörle müteharriktir, bunların da % 35 miktarı elektriklenmiştir. Geri kalan 62,423 müessese temiz iş, çabuk iş, ucuz iş yapmak için motör kuvveti bekliyor. Ekserisi küçük, sermayesi pek az olan bu müesseselerin ayrı ayrı muharrik kuvvet bulması hemen de gayri mümkündür. Fakat bir elden işliyecek ve ucuza mal olacak büyük elektrik santralları bunların müşkülleri ni pek kısa bir zamanda halledebilir. Çünkü bu müesseselerin elektriği kuvvei muharirke olarak istimal etmeleri için diğer çeşit muharik kuvvetlerde olduğu gibi mühim tesis sermayesine, dolgun maaşlı fen adamlarına ihtiyacı yoktur. Kendi tesisatını elektriği ucuz satan bir santrala rabtetmesi kâfidir. San'at müesseselerimizin yaptıkları istihsalâtın bugünkü pazarda tutunabilmesi adalî kuvvet yerine mihanikî kuvveti ikame etmesile olacaktır. Rasyonel çalışmanın ilk şartı budur. Bu hususta elektrik daima başta gelir. Çünkü elektrik mahiyeti itibarile tanıdığımız kudretlerin en çok temerküz ettirilmeğe müsait olanı ve binaenaleih en ucuz mal edilebileni, en fazla kabili taksim olanı, en uzak yerlere nakledilebileni hulâsa istihsal ve istihlâk hususunda en elverişli bulunanıdır. Türk vatandaşını bundan müstefit kılmak, onu bugünkü medeniyete, refaha, servete en kısa yoldan ulaştırmak demektir.

●

Elektriğin inkişafını ve dev adımlarile nasıl ilerlemekte bulunduğunu gösterebilmek için bundan en çok istifade eden memleketlerde ve bizdeki seyrini gözden geçirelim:

Edison dünyanın ilk şehir elektrik santralını 1878 tarihinde Nevyork'ta tesis etmişti. 41 sene sonra ve 1929 senesinde Müttehid Amerika devletinin bir senelik istihsali 126.000 milyon kilovat saate baliğ olmuştur. Buna nazaarn beher nüfus başına senede 1,050 kilovat saat düşmektedir. Bir insan günde 4 beygir saatlik takriben 3 kilovat saatlik iş yaptığına ve senede 300 gün çalıştığına göre ceman senede 900 kilovat saatlik iş yapabilir. Bu hesapla çocuk, ihtiyar ve kadınlarile beraber tekmil Amerikalı'lar

günde sekiz saat çalışmış olsaydı bu memlekette elektrik kudretinin yaptığı işi vücude getiremiyeceklerdi. Kaldı ki yirmiden aşağı çocukları ve elliden yukarı ihtiyarları bu iş sahasından çıkarırsak Amerikadaki elektrik kudretinin insan kudretinden en az 2,5 defa fazla olduğunu buluruz.

Elektriğin dünya yüzünde istihsal ve muhtelif sahalardaki genişlemesi zamanla değil, belki zamanın murabba ve mik'abile mütenasip olarak devam etmektedir. 923 ile 929 arasında altı sene gibi kısa bir müddette belli başlı memleketlerdeki elektrik istihsalâtı ve nüfus başına isabet eden miktarın tezayüdü şu suretledir:

	İSTİHSAL Milyon kilovat saat		Nüfus başına isabet kilovat saat		
Müttehid Amerika	1923	1929	1923	1929	Tezayüt
Cümhuriyetleri	49.820	126.000	472	1.050	2,2
Almanya	8.600	30.660	141	472	3,3
İngiltere	6.400	16.900	139	370	2,6
Fransa	5.410	15.000	147	365	2,5
Japonya	6.925	10.700	85	172	1,9
İtalya	3.400	10.800	83	260	3,1
Kanada	5.000	17.826	612	1.819	2,9
İsviçre	2.700	5.520	700	1.346	1,9
İsveç	2.144	4.850	364	795	2,1
Norveç	1.331	8.900	493	3.170	6,5

Bu kısa zamanda bu büyük tarakki umumî harbin icabettirdiği büyük sanayiin elektriğe gösterdiği ihtiyaç ve daha doğrusu büyük küçük her türlü sanayie elektriğin temin ettiği büyük iktisadî faidelerin takdir edilmesinden ileri gelmiştir. Sınaî müessesenin kendi başına bir kuvvet membaına sahip olması tesis ve işletme masrafını, dolayısile maliyet fiatını yükseltiyor. Bir merkezde tevhid edilen elektrik kuvvei muharirkesi ise geniş sahalarda istihlâki nisbetinde asgarî fiata indirilebiliyor.

Bu hal bizde dahi böyledir. Evvelden hususî kuvvei muharrike santrallarına malik olan bir çok fabrikalarımızın bugün kendi santrallarını durdurarak fiatça pek te müsait olmıyan şehir elektrik cereyanlarile çalıştıklarını her yerde görebiliriz. Bu sebeptendir ki memleketimize en az bir asır evvel girmiş olan buhar makinelerinin bugünkü sanayimizde yeri % 22, çok eski za-

mandanberi memleketimizde kullanılmakta olan su motörlerinin ise ancak % 4 olduğu halde ancak harpten sonra memleketimizde inkişafa başlamış olan elektriğin daha bugünden işgal ettiği miktar % 53 tür. Gerek memleketimizde ve gerekse bütün dünyada bu miktarın % 100 miktarına çıkarılmasının bir gaye olduğunu söylemeğe hacet görmiyorum.

●

Elektriğin bizde ve bütün dünyada inkişafına bu kısa nazardan sonra kendi memleketimizde taraki merhalesini ve bundan sonra ikişafının ne yolda olabileceğini tetkik edelim.

Abdülhamidin Osmanlı ülkesi elektrik namına yalnız bir korku hissederdi: Zati şâhânenin elektrik vasıtasile berhava edilmesi. Bu sebeple tahtını terkettiği güne kadar yalnız İstanbulda bir kaç otel ile kendi sarayı ve Çubuklu'daki Hidiv'in sarayından başka bir yerde elektriğe tesadüf edemiyoruz. Bu saydıklarımız da her halde «Zati şâhânenin niyatı tarakkiperveranesini ecanibe göstermek» kaygusile olsa gerekti.

Meşrutiyet devri bu hususta yalnız iyi niyetler gösterdi ve yalnız İstanbul şehrinin elektrikle tenvirini temin edebildi 1910 tarihinde iradesi alınan İstanbul Elektrik şirketinin 1914 senesinde ve 15.000 beygirlik bir takatle tam faaliyete geçtiğini görüyoruz. Umumî harp bu hususta değil bir tarakki kaydettirmek tam faaliyette bulunan İstanbul santralını dahi kömür yoksuzluğundan sekteye uğrattı Mütareke seneleri yine faaliyetsiz geçti. Nihayet 1923 te yalnız Adapazarında 200 beygirlik bir santralın teessüsünü görüyoruz. İlk faaliyet 1925 senesinden itibaren başlıyor ve sıra ile her seneki yeni tesisler şu suretle devam ediyor:

1925	senesinde	6	şehir	8.234	Beygirlik
1926	»	6	»	2.725	»
1927	»	11	»	2.792	»
1928	»	9	»	14.040	»
1929	»	8	»	25.715	»
1930	»	9	»	27.890	»

(Bu miktarlarda İstanbul santralının muhtelif senelerdeki genişlemesi de dahildir.)

Yukarıdaki tesisat yalnız şehir santrallarıdır. Ayrıca sırf sınaî

maksatlar ile tesis edilen hususî santralar ise hemen kâmilen 1929 ve 1930 senelerinde yapılmışlardır.

1927	de	ve	1.500	Beygir	kuvvetinde	1	Santral
1929	»	»	5.571	»	»	7	»
1930	»	»	5.920	»	»	5	»

Vücude getirildiğini görüyoruz.

Bu suretle 1931 senesinde Türkiye'de şirketler tarafından işletilen 37 santral, belediye ve hususî idareler tarafından işletilen 34 santral ve eşhas tarafından işletilen 26 ki ceman 97 santral mevcuttur. Bunların tesis edilmiş takatları ise takriben 110,00 beygir raddesindedir.

Senevî istihsalât 930 senesinde şu suretledir.

Şirketlere ait santrallarda:

Tenvirat için	22.107.045
Kuvvei muharrike için	33.020.363
Saire için	21.534.953
Yekûn	*76.662.361*

Belediyeler tarafından işletilen sair santrallarda:

Tenvirat için	3.488.767
Kuvvei muharrike için	73.231
Saire için	97.240
Yekûn	*3.659.283*

Eşhas tarafından işletilen santrallarda:

Tenvirat için	828.643
Kuvvei muharrike için	228.940
Saire için	392.900
Yekûn	*1.450.483*
Yekûnu umumî	*81.772.082*

Bu rakamlardan çıkardığımız neticeler şunlardır: Birinci nokta; Türkiye'de adam başına senevî elektrik sarfiyatı 6 kilovat isabetle Avrupadaki bütün memleketlerin sonunda gelir. Hattâ ne mahsulât ne de sınaî faaliyeti itibarile Türkiye'mizle bir mukayese noktası olmıyan Fas'ta bil bu miktar 7, yani bizden fazladır. Hele ahalisinin kısmı azamı vahşîlerden mürekkep ve fakat büyük sınaî faaliyete sahne olan Avusturalya ve Yeni Zelan-

da gibi memleketler bu hususta bizden onlarca defa fazladırlar. Meselâ Avusturalya ve Tasmanya'da 440, Yeni Zelanda'da 367 dir.

İkinci nokta; Türkiye'de istihlâk olunan elektriğin takriben % 94 ü ecnebi şirketler tarafından %4 ü belediyeler tarafından, % 2 si eşhası hususiye tarafından istihsal olunur.

Üçüncü nokta; istihsal olunan elektriğin % 40 ı kuvvei muharrike olarak % 32 si tenvirat olarak % 28 i sair maksatlarla kullanılır.

Dördüncü nokta; elektrik santralına malik şehirlerin nüfusu takriben iki milyondur ve bu suretle nüfusu umumiyenin ancak % 14 ü bundan istifade etmektedir. Maamafih bu nazarî bir hesaptır. Haddi zatında 1930 daki tekmil memlekette tenvirat aboneler adedi 75.000 dir. Vasatî olarak beher abonenin nüfus miktarını 5 olarak kabul edersek hakikaten istifade edenlerin miktarı 375.000 eder ki bu nüfusu umumiyenin ancak % 2,7 sidir. Yani memleket nüfusunun % 97,3 ü elektrikten istifade edememektedir. Esasen memlekette müesses takatlardan % 70 ının İstanbulda, % 6 sının İzmirde, %5,5 nın Ankarada, % 3,5 nın Adanada olduğu ve diğer tekmil Anadolu şehirlerinde ise ancak % 16 isabet ettiğini söylemek Türk vatandaşının elektrikten ne derecede mahrum bulunduğunu anlatmağa kâfidir. Kemiyet itibarile elektrik sanayiimizin vaziyeti budur. Şimdi bir de keyfiyet itibarile tetkik edeyim:

97 santraldan 13 tanesi buhar kuvvetile, 13 tanesi su kuvetile, 68 tanesi motör kuvvetile, 3 tanesi odun gazile çalışır.

Yani % 70 i mahrukatını hariçten ithal edilen motörle ancak % 30 u dahilî mahrukat laçalışır. Tekmil müesses takat 110,000 beygir olduğuna ve bunun yarısının ihtiyat olarak çalışmadığına göre 55,000 beygir = 40,000 kilovatlık takatın çalıştığını kabul edeyim. Bir sene zarfında 8,640 saat çalışacağına nazaran 345,600,000 kilovat istihsal eder. Bunun senede (81,000,000) istihlâk olunduğuna göre istihsalâtın ancak % 23 ünü satıyor demektir. Bunun da fiat yüksekliğinden neşet ettiğini zikre hacet yoktur.

Fiat: fiatın gayri tabiîliği daha ilk bakışta göze çarpar. Aşağı yukarı ayni şerait içinde çalışan santrallarımızda takat yükseldikçe fiatın da azalması icabeder. Fazla istihsalâtın satışın ucuz-

luğunu mucip olması beklenir. Halbuki bizde bunun aksini görüyoruz. Meselâ tenvirat fiatı 930 senesinde İstanbulda 14 Adanada 28,3, Ankarada 28,3, İzmirde 25, Bursada 19,2, Konyada 10, Trabzonda 15 dir. En ucuzla en pahalı arasındaki fark 2,8 mislidir. Diğer taraftan bir çok misaller bize göstermiştir ki sahillerden uzak olan orta Anadoluda ve küçük takatta motörlerle dahi kilovat saati 4 kuruşa kadar istihsal mümkündür. Hattâ bunu bilhesap isbat ederek elektrik santrallarından bu fiata kuvvei muharrike satın alan fabrikalar da mevcuttur. O halde elektrik santrallarımızın vasatî satış fiatı olan 13 kuruş üzerinde dursak bile bu fiat lâakal maliyet fiatından üç misli fazladır. Bunun sebebi de yukarıda izah olunduğu üzere yüksek faiz, kısa müddetli amortiseman ve satış miktarının müesses takata nazaran azlığıdır. Bunu da bir hesapla tebarüz ettirelim:

Türkiye'de çalışan ecnebi şirketler sermayesi 11,000,000 liradır. Buna % 10 faiz ve on senede itfayı kabul edersek faiz ve amortisman mecmuu 2,200,000 lira eder. Bu şirketlerin senevî istihsalâtı 76 milyon kilovat olduğuna göre yalnız faiz ve amortiseman miktarı beher kilovat saatte 3 kuruş eder. Halbuki satış % 75 derecesini bulmuş olsaydı bu miktar takriben 1 kuruş edecekti. Yahut faiz miktarı % 5 ve amortisman yirmi senede yapılmış olsaydı 1,5 kuruşa düşecekti. Her iki hal birleşseydi kilovat başına yalnız yirmi para isabet edecekti. Yalnız faiz ve amortisman bedeli kilovatta 3 kuruş olan elektriğin 4 kuruşa satılamıyacağı çok tabiîdir.

Bu kısa tetkikten anlıyoruz ki yaşları henüz pek küçük olan elektrik sanayiimiz ne kemiyet, ne de keyfiyet ve randeman noktai nazarından matlûba muvafık olmaktan çok uzaktır. Hele fiat itibarile -nisbeten İstanbul müstesna- genişlemeğe hiç te müsait değildir. Müstakbel elektrik sanayiimiz ne suretle inkişaf etmelidir? Bu gelecek yazımızın mevzuunu teşkil edecektir.

Polemik.

Bergson bahsi ve hürriyet telâkkimiz.

Şevket Süreyya.

Mustafa Şekip Beyefendi.

«Kadro'ya ikinci açık mektub»unuzu da okudum (1). Sizinle münakaşada bulunmanın benim için hakikî bir zevk teşkil ettiğini derhal işaret etmeliyim. Telâkki tarzlarımız ve hükümlerimiz bütün noktalarda müşterek olmasa bile, âlemşümul bir görüş şevki ve terakki heyecanı taharrilerimize sâik olarak kaldıkça, müşterek bir lisanımız var demektir.

İkinci mektubunuzun ilk işareti, benim, aramızdaki münakaşa mevzuunu derhal, bir «Bergson» karşılaşmasına inhisar ettirdiğim hakkındadır. Bu işaretiniz doğrudur. Filhakika ben, ilk açık mektubunuzun içinden ve ilk cevabımın özü olarak yalnız bu mevzuu seçtim. Filhakika, o mektubunuzda bilgilerimizin takdiri bahsi ve bunun muhtelif zihniyetlerde seyri, ilk bakışta yazılarınızın siklet merkezi gibi göze çarpar. Fakat ben, yazılarınızda bu bahsi sadece, bergsonist bir felsefî kültüre varış ve onu; bizim Türk gençliği için müdafaa ettiğimiz hem üniversel, hem inkılâpçı bir ideolojiye mesnet olarak hazırlayış gibi gördüm, ve yine zannediyorum ki bu tayinimde çok isabetsizlik etmedim.

Fakat bu arada şunu da işaret etmek lâzımdır ki, ben cevabımı hemen münhasıran bir Bergson mevzuu üstünde toplamakla beraber, onun teferrüatlı bir tenkidini hiç bir zaman üzerime almadım. Bize göre Bergson, beşerin tefekkür tarihindeki bütün kol başılar gibi, kendine göre meslek tesis etmiş mütefekkirlerden biridir. Bunu ilk cevabımda da bariz olarak işaret etmeğe çalıştım (2).

Fakat yine orada ehemmiyetle kaydettiğimiz gibi burada da tekrarlamak lâzımdır ki; Türk gençliği için bir kurma ve hareket etme ahlâkını, bir iş ideolojisini vermeye çalışan Kadro'nun neşriyatını, bütün diğer felsefi meslek sahipleri gibi Bergson üstünde de lüzumundan fazla bağlamak ve hareketsizleştirmek bizim mesai tarzımızın haricinde kalan bir şeydir. Zaten biz usul itibarile yeni bir takım davaları temsil ediyor değiliz. Cemiyet hareketlerini mütaleada kendimizce en uygun telâkki ettiğimiz «Tarihî maddecilik» prensiplerini aynen Türk cemiyetinin ve bugünkü ci-

(1) Yeni Türk mecmuası numara 41.

(2) Bergsonun sihirbazlığı hakkındaki satırlar bu bariz işaretten sonra gelir ve bittabi sadece mecazi bir mâna ifadeeder.

hanın mütaleasına tatbika çalışıyoruz. Yalnız şu var ki, meselâ Garp cemiyetinin mekanizmasını izaha tatbik olunduğu zaman, ilmî sosyalizmin malûm prensiplerine ve hükümlerine varan bu izah tarzı, Türkiye ve Türkiyeye benzer cemiyetlerin seyrini mütaleaya tatbik olunduğu zaman tabiatile (Millî kurtuluş hareketleri) ideolojisinin unsurlarını veriyor (1). Zaten bu usulü vazedenler de onu, sadece, bir «Felsefei tarih» olarak koymuş, bazan Roma, bazan orta çağ, bazan keşfiyat devirleri, bazan da Fransız ihtilâli ve on dokuzuncu asır kapitalizmi üstünde tatbikler yaparak bilmen hükümlere ve neticelere varmışlardır.

Binaenaleyh Kadro bir «usul» ü vermekle beraber, o usul üstünde geniş münakaşalara girişmeyi hakikaten müstesna şartlara talik eder. Çünkü seksen senedenberi lehte, aleyhte akla gelebilecek her şeyi söylenen ve bugünün hâdisatile ise teeyyüt edip giden bu usulün üstünde ne siz, ne de biz, ne lehte, ne de aleyhte orijinal bir şey daha gösterecek imkânlar içinde değiliz.

●

Ben ilk cevabımı münhasıran bir Bergson bahsi üstünde toplamakla beraber onun teferrüatlı bir tenkidini hiç bir zaman üzerime almadım demiştim. Filhakika benim tahlilim sadece, onun «inkılâpçı bir ideoloji» bakımından müşahedesine, yani onun bir cemiyet inkılâbı karşısındaki telâkkisini takdire münhasır kaldı. Buna varırken de Bergson'da bu takdire esas olacak unsurları -bittabi bir makaleye materyel olacak kadar- aldım ve bilhassa içtimaî zaruret bahsi üzerinde durdum. Çünkü bizim hükümlerimize esas olan materyalist telâkki tarzına göre inkılâp, muayyen şerait altında bir içtimai zarurettir. Muayyen derecei harartte bir suyun kaynaması, muayyen şerait altında bir nebatın gelişmesi gibi bir şeydir. Binaenaleyh bir inkılâbı yaşatmak ve kökleştirmek vazifesi kendisine tarihen verilmiş olan yeni Türk neslinin benimsiyeceği cihanı görüş tarzının esasında içtimai zaruretçiliğin berveçhi peşin yer tutacağı tabiîdir. Aksi halde bu inkılâbı izah ve onun kanuniyetlerini tedvi nasıl kabil olabilir? Kanuniyetleri muayyen olmıyan, mekanizmasında muayyen zaruretlerin müdahalesi seçilmiyen, «müstakbel keyfiyet» inin ana unsurları ve ana hatları üstünde mütalealar kabil olmıyan bir inkılâbı, gençliğe «meşru ve makul» bir hâdise gibi nasıl verebiliriz?

İlk cevabımda benim müşahedelerimin esası bu idi. Filvaki bergson'un şu veya bu kategorileri üstünde bilinen tarzda mütalealar yürütecek yerde, bu filozofu içtimaî bir zeminin ve bir zümrenin mahsulü ve mümessili gibi almaklığım ve onun ideolojisinde içtimaî bir vasıf işaret ederek bu vasfı, içinde yaşadığımız âlemin

(1) Bu nokta 12 numaralı Kadroda (Bizim tezimiz) başlığı altında izah edilmiştir.

gidişile izaha çalışmaklığım ve nihayet onu, altındaki zemin, -Garp cemiyetinde- gittikçe sarsılan münevverliğin ideoloğu ve bu sarsıntının verdiği korkunun felsefî mümessili gibi almaklığım, buradaki Bergson taraftarlarına da garip göründü. Fakat ne çare ki, ağaç yerin mahsulü olduğu kadar, filozof ta cemiyetin mahsulüdür. Ağaçta bittiği yerin ve filozofta çıktığı cemiyetin izlerini ve eserlerini sezmek ayni derecede kabildir.

İkinci cevabınızda, Şevket Süreyya Bey «kanuniyet» «tarihî zaruret» tâbirlerini çok sık kullandığı halde bunların ne olduğunu izah etmiyor buyuruyorsunuz. Doğrudur. Fakat şu da var ki «kanuniyet» «tarihî zaruret» diyalektik materyalizmin, tarihî materyalizmin unsurları ve ıstılahlarıdır. Bunları bir başka muhatap için izaha belki lüzum görürüm. Fakat size olan cevabımda böyle bir izaha, daha doğrusu bu unsurların ve ıstılahların, bahsettiğim sistemler içindeki medlûllerini nakil ve hikâyeye bittabi lüzum görmedim. Fakat iki üç cümle ile muhakkak bir şeyler söylememi istiyorsanız diyebilirim ki «kanuniyet» bir sebepler zincirlenmesidir. Diyalektik materyalizmin âlemi telâkki tarzına göre, hem tabiatte, hem cemiyette «hâdise» denilen şey bir «madde hareketi» olduğu için, hâdiselerin esasında sebeplerin zincirlenmesi, binaenaleyh «kanuniyet» asıldır. Bundan başka sebepler, ancak bir muhit (yahut vasat) içinde icrayi amel edebilirler. Binaenaleyh her kanuniyet, diğer kanuniyetlere bağlıdır ve biri diğerinin neticesidir. Tabiatte kanunu tabiî denilen bu «kanuniyetler teselsülü» cemiyette bir «tarihî zaruret» şeklini alır. Vakıa, siz pratik kanuniyet ve şe'niyet başka, şe'ni kanuniyet ve zaruret yine başkadır diyorsunuz. Bu farkı da benim anlıyamadığımı itiraf ederim. Felsefî sentezler sahasında görüştüğümüz için ben bittabi felsefî kanuniyet ve zaruretlerden bahsediyorum. Materyalist olduğum için de bunların esasında yatan (maddenin hareketi)dir, binaenaleyh bunlar şe'nî illiyet ve zaruretlerdir. Vakıa ameli sahada bunların müşahede ve tesbiti daha kolaydır. Geniş cemiyet hareketlerinde ise sentetize edilmeleri daha zor, hattâ bazan imkânsızdır. Fakat idrak ve tefahhus vasıtalarımızın geriliğinden gelen bu zorluk ve bazan imkânsızlık, bittabi hâdisenin esasında vatan objektif bir kaidenin reddi demek değildir.

●

Bu noktayi işaret ederken, bir cümlenizi de ayrıca gözden geçirmek lâzımdır:

Bizim, hürriyeti, «idrak derinliği ve teknik ileriliği» diye anlatmamıza mukabil, bu tarifin felsefedeki hürriyet mefhumile hiç bir münasebeti olmadığını yazıyorsunuz. Tarifimizi tavzih edelim:

Bizim kastettiğimiz hürriyet ve bizim felsefî telâkkimizin hürriyet mefhumu, insan idrakinin, tabiat ve cemiyetin (yani maddenin) kanuniyetlerine nüfuzu ve binnetice bu kanuniyetleri azamî

derecede iradesinin müdahalesi ve tahakkümü altına alması demektir. İlk insan maddenin elinde kör bir esirdi, şimdiki insanın idrak ufku daha geniştir, şu halde şimdiki insan daha hürdür.

Fakat şimdiki hürriyetimiz de, hürriyetimizin son haddi değildir. Tabiatin kör kuvvetlerine tahakkümümüz ve onları kendi irademiz altında kendi arzularımıza tâbi kılmaklığımız tamam olmadığı gibi cemiyet hâdiselerinin seyri ve bu hâdiselerin kanuniyetlerine tahakküm bahsinde de idrakimiz tamamile eksiktir. Bu hâdiselerin çoğu, meselâ harpler, buhranlar... ilâh.. hâlâ esrarengiz ve fetiş mahiyetlerini muhafaza ediyorlar.

Hulâsa maddenin bir parçası olan insanın, diğer maddî tahakküm ve esaretlere karşı mücadelesi bir hürriyet cidalidir. Bu cidalin ve maddeye tahakküm cehdinin esasında ise bittabi tabiat ve cemiyet kanuniyetlerinin idraki yatar. Binaenaleyh her idrak adımı bir fetihtir ve bizim hürriyetimiz yolunda bir merhaledir. Bu itibarla idrak ve teknik bu hürriyet ve tabiat mücadelesinde iki unsurdur ki birbirine bağlıdır, birbirinin mahsulüdür ve biri diğerini tamamlar. Binaenaleyh idrak derinliği ve teknik ileriliği dediğimiz zaman, biz hakikaten hürriyeti ve bittabi mutlak hürriyeti değil, fakat beşerin hürriyet cidalinin ileri bir merhalesini anlıyoruz.

Bizim «hürriyet» telâkkimizde mücerred, yahut spekülâtif hiç bir mahiyet yoktur. Sizin bu telâkki ile hiç münasebettar görmediğiniz «felsefî hürriyet» yani, maddeye tahakkümün, idrakin ve tekniğin haricinde kalan kategoriniz bizim için bittabi bir ölçü olamaz (1). Çünkü biz, bütün cehdimizi bir tabiata tahakküm cidaline ve bir cemiyet fetişizmini tasfiyeye teksif etmiş bulunduğumuz için, madde ve idrak haricinde bir şey bizim için hakikaten «gayrikabili idrak» dir.

Sözlerime nihayet vermeden evvel sizin diyalektik bahsinde Hegelden naklettiğiniz cümle hakkında da bir iki kelime söyliyeyim. Hegelin bir cümlesi sizin yazınıza «her akıllı olan şey şe'nî ve her şe'nî olan şey akıllıdır.» şeklinde tercüme olunmuştur. Buradaki (akıllı) kelimesi aslında zannederim (makul) olacaktır. Şimdi cümlenin aslını bulamadım. Fakat hatırımda kaldığına göre bu cümlenin aslı (her şe'nî olan şey makul ve her makul olan şey şe'nîdir.) şeklinde olacaktır. Buradaki şe'nîden garez (keyfiyet) ve (makul)den garezde, Hegelde işlenen diyalektik teselsülün ifadesi olmasıdır. Filhakika gerek Hegelde, gerek Marksta (keyfiyet) denilen şey, hem bir (sentez) yani bir takım (antitez)lerin ve kanuniyetlerin terkibi, hem de seyyal bir muvazenedir. Binaenaleyh (keyfiyet) sentez olmak itibarile, zatinde, daha evvelki

(1) Meselâ Bergsonda bu hürriyet illiyetler sahasına çıkıldığı nisbette ve bizde bilâkis illiyetler sahasına nufüz edildikçe artar.

keyfiyetlerin bir damgasını ve bakiyesini ve yeniden bozulmıya giden seyyal bir muvazene olmak itibarile de, yine zatinde müstakbel keyfiyetlerin rüşimini ihtiva eder. Şu halde her keyfiyet bizatihi bir şe'niyettir ve bir keyfiyet diğerinin tabiî bir neticesidir. Bu itibarla da makuldur ve kabili idraktir.

Kadro aboneleri !
Yeni yıl için abonelerinizl tazeleyiniz !
Ve
Yeni aboneler bulunuz !

Bir ruya..

Cihan buhranı dediğimiz hâdisenin geçici bir kâbus olmasını temenni edenler geçen senenin ağustos ve eylûl aylarında hammadde fiatlarının yükselmesine bakarak aldatıcı bir rüya gördüler.

Fakat bu güzel rüya pek kısa sürdü. Hammadde fiatları altı yedi haftalık bir yükselme hareketinden sonra, tekrar düşmeğe başladılar.

Yalnız buhranın bir sistem inhilâli olduğunu kabul etmek istemiyenler, bu kısa süren yükselme devresinde davayı kazandıklarını isbat için bütün dünyada bir nikbinlik havası estirmeğe çalıştılar.

Her tarafta artık buhranın geçtiğini ve normal devrin yeniden açıldığını ilân eden şamatalı bir propaganda başladı. O kadar ki, bizde bile bazı müesseseler bu propagandaya kapılarak ayni nakaratı yabancı dillerden türkçeye çevirdiler ve bize de artık buhranın geçmeğe yüz tuttuğunu ilmen (!) isbata kalkıştılar.

Fakat ne çareki, hâdiselerin gücü daha zorlu çıktı. Ve bütün bu penbe ümitler çok geçmeden suya düştü.

Aşağıdaki mukayese cetveli bu hareketin seyri hakkında umumî bir fikir vermektedir.

1932 de ham madde fiyatları	En alçak Mayıs-Haziran	En yüksek Ağustos	Birinci kânun
Buğday (Şikago)	41	60	43
Şeker	0,51	1,10	0,72
Kahve	7	10	8
Pamuk	5	9	5,80
Kauçuk	2,56	4	4
Gümüş	26	27	25

Belli başlı maddelerin dünya stoklarını da mukayese edersek vaziyet hakkında daha tam bir fikir edinmiş oluruz.

	1931 yaz	1932 yaz	
Buğday	12,1	11,1	
Şeker	8,5	8,4	milyon ton
Kömür	19,7	21,1	olarak
Pamuk	1.8	1,7	
Kauçuk	0,5	0,6	

Görüyoruz ki, hammadde stoklarında bir sene evvelkine nisbetle hemen hemen hiç bir değişiklik yoktur. Bu itibarla fiatların yükselmesini icabettirecek objektif hiç bir sebep mevcut değildir.

Netice: Cihan buhranının seyri hakkında millî iktisadiyatımız için neticeler çıkarmak istiyen müesseseler Avrupa ve Amerikanın aldatıcı neşriyatına kapılmadan, hâdiselerin objektif seyrini takip etsinler ve kendilerini aldatmasınlar.

V. N.

Gelecek sayıda :

Eshabı - Kehf Uyanıyor !

Yazan : **Şevket Süreyya.**

Türk İktısatçılar Cemiyeti'nde verilen
« *DEVLET ve FERT* » konferansı münasebetiyle.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim
Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

14

ŞUBAT

1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Darülfünun - İnkilâp hassasiyeti ve Cavit Bey iktisatçılığı**
Dr. Vedat Nedim	**Türk iktisadiyatının Erkâni harbiye dairesi Ali iktisat meclisi**
İsmail Hüsrev	**Anadolu köyünde bünye tahavvülü**
Yakup Kadri	**Bir kıssa ve Bir hisse**
Burhan Asaf	**Para tezimiz ve prof. Wagemann**
Yakup Kadri	**Ankara - Moskova - Roma.**
M. Şevki	**Türkiye'de elektrik sanayii nasıl olmalıdır?**
	KRONİK

KADRO.

Faşist İtalya, buğday harbinin zafer rakamlarını kara gömleklilerin genç yığınlarına birer bayrak gibi, birer ihtilâl kokardası gibi taşıtı.

Sovyet Rusya, birinci beş yıllık plânın soluğu dinmeden ikinci beş yıllık plânın hamle hesabına geçti.

Yeni Almanya, iktidara geçtiği gün, radyolarının ağzını dünyaya çevirdi ve sesin değiştiğini haykırdı.

Biz ise, inkılâp aleyhine yürümek küstahlığını gösterenlerin karşısına Evkaf müdürleri ve Zabıtaibelediye memurları sevkediyoruz. Aynı gün, Bursa münevverleri, mutlaka ya bir piyesin sahneye konulması, yahut da bir konserin tertibi ile meşguldü..

Gençlik müesseselerini politikalaştırmıyacağız diye, inkılâp nesline uslu ve kâmil bir çelebi terbiyesi vermekte olduğumuzun acaba farkında mıyız?

İnkılâp lâzımgelen hassasiyetle kendini müdafaa etmek için gene inkılâp sahibinin *dava başına yetişmesini bekledi. Gazi'nin Bursa'ya koşmağa mecbur oluşu, bizi, ancak, müteellim edecek bir ibretli hâdisedir.*

●

Ne kadar isterdik ki, Büyük Şef, hâdise yerine varmazdan çok evvel, hâdiseden hiç bir eser kalmamış olsun. İsterdik ki, türbelerin dibinde, şadırvanların yalağında türeyen çıyanlar, Cümhuriyet memurlarının şahsında rejimin şerefini sokmağa çalışırken, taşkın bir Bursa gençliğinin şuurlu reaksiyonu neticesinde, hampaları olan Tatarların, Arnavutların, Boşnakların mülevves davalarile berber süprüntü yığını gibi şehrin dışına, çoktan sürülmüş bulunsun.

İsterdik.

Kubilay düştüğü gün de ayni şeyleri istemedik mi? .Fakat, bütün bu istediğimiz şeylerin yapılabilmesi için inkılâp kuvvetlerinin memleketin her noktasında, ayni akide birliği, ayni karar sertliği ile hazır tutulması lâzım. Hazır tutulması için buna gö-

re ytiştirilmiş olması lâzım. Buna göre ytiştirilmiş olması için de inkılâbın henüz bitmediğine ve durmadığına inanmak lâzım

İnkılâplarda en büyük tehlike, düşmanın kalmamasile başlar. Denilebilir ki, hattâ, inkılâplar, yaşamak ve gayelerine varmak için, düşman yoksa icat etmeğe mecburdurlar. Türk inkılâbı için düşmansız kaldığını iddia etmek cidden haksızlık olur. İşte, bir kara kuvvet ki, ikide birde yılan ıslığını duyurur. İşte, bir Galata ki, dışardaki Efendileri için çalışmaktan bir an vazgeçmemiştir. İşte, bir Osmanlılık, bir «milletten öte»ye hayranlık ki, ya cüppesinin altında bir mecelle, ya silindir şapkasının altında bir tomar kapitülâsyon taşır. Ve nihayet, işte, bir tabiat ki, bizlerden cevrini esirgemez ama, kıymet ve servetlerini esirger.

Bütün bir cephe!. Bir cephe ki, yarılıncaya ve çözülünceye kadar hiç olmazsa iki nesil eskitir. İşte düşmanlarımız!.. Bütün gençliğe bunlar gösterilecek, bunlar anlatılacak ve gnç yumruklar bunların kafasına inecek. Fakat, gençliğin bu kuvvetlere saldırması için rejimin siyasî görüşünü alması ve bu görüşün içinde pişmesi lâzımdır.

Biz «kültür»den çok fazla şeyler bekliyoruz. Kültür, *inkılâbın siyasî mücadele şıarlarını ve siyasî mücadele kaidelerini veremez. Eğer, bu şıarları veren ve bu kaideleri belleten bir teşkilâtımız varsa, kültür faaliyetimiz, bu siyasî heyecanı süzer, temizleştirir ve neşveli kılar. Kültür, bir genç inkılâpçı için, yorgunluklarını giderecek ve gönlünü tazeleyecek bir vasıtadır. İnkılâp rejimine kültür kapısından girilmez. Kültürün bahçesine inkılâp rejiminin sarp yamaçlarından aşılır. Rücat hatları kesilmiş amansız bir mücadele platformu olan inkılâp meydanında, bitaraf bir fikrin ve bitaraf bir santın balı, zaten biriktirilemez.*

İnkılâbın ideolojisi.

Darülfünun İnkılâp hassasiyeti ve Cavit Bey iktısatçılığı. (1)

Şevket Süreyya

Geçen ay içinde «Türk İktisatçılar Cemiyeti» İstanbul merkezinde bir konferans verildi (2). Bu konferans, Ağaoğlu Ahmet Beyin Cümhuriyet gazetsinde bize karşı yürüttüğü «Devlet ve fert» münakaşasının İktisatçılar Cemiyeti kürsüsüne de nakli mahiyetinde olmakla beraber, bizim Ankara'da bulunmamız sebebile bittabi karşılıklı bir fikir mücadelesi mahiyetini alamadı (3). Fakat çabuk bir hedef değiştirilmesi suretile yeni iktisat mefhumunun, yeni devlet mefhumunun ve bilhassa iktisatta devlet teşkilâtçılığı prensiplerinin sarih ve şiddetli bir tenkidi şeklinde başladı ve bitti. Filvaki sathî manzarasına bakılırsa, bu konferansın üstünde durulmaya değr bir veçhesi yoktur gibi görünür. Filvaki, bir bakışta bu konferans, Ağaoğlu Ahmet Beyin 1910 senesindenberi tekrar ettiği notların, bu vesile ile bir defa da Türk İktisatçılar Cemiyeti azasına okunmasından ibaret gibidir. Bu konferansın siklet merkezi bir bakışta, insanların, iptidaî cemiyetlerden mütekâmil cemiyetlere nasıl geçtiği, İngiltere'de Kralların ferdin hakkını kabul ederek millete nasıl hürriyet verdiği, Şarkta ise hükümdarların ferdin hakkını inkâr etmeleri yüzünden bu memleketlerin nasıl esarete düştüğü (4) İngiltere, Amerika, Almanya gibi demokratik memleket-

(1) Bu nushada çıkacağını bildirdiğimiz (Eshabıkehf uyanıyor.) yazısının neşri daha sonraya bırakılmış ve bu yazıda ele alınan bahislerden yalnız bir kısmı ihtisar edilerek buraya konulmuştur.

(2) Konferansçı: Ağaoğlu Ahmet bey. Mevzu: Devlet ve fert.

(3) Azasından bulunduğumuz iktisatçılar cemiyeti bu bahis üstünde bizim de bir konferans yapmamızı istemiştir.

(4) Fakat her nedense İngiltere'de kıralların insaniyetli olması ve memleketlerini inkişaf ettirmelerile, şarkta hükümdarların istibdada meyletmeleri ve memleketlerini bilhassa şefik ruhlu İngiliz kırallarına kaptırmaları, tarih içinde aynı zamana tesadüf ediyor, İngiltere'de Ticarî sermayenin inkişafı ve daha sonra da makinaların icadile sanayi kapitalizminin tesisi devrine rastlıyor!...

lerde fertlerin iktisat sahasında nasıl tesanüt içinde çalıştıkları ve saire gibi bahislerden başka bir şey değildir.

Hattâ bu zahirî görünüş sebebiledir ki, Ahmet Beyin bu notlarını dinliye dinliye büyümüş olup ta orada hazır bulunanlardan bir kısmı, bu malûmatın kitaplarda daha toplu bir şekilde bulunduğunu ve şimdi, lise, hattâ ortamekteplerde okutulan bu malûmatı öğrenmek istiyenlerin bu kitaplara her zaman müracaat edbileceklerini söylemişler ve anlatılan şeylerin Türkiye ve Türk inkılâbı ile ne alâkası olabileceğini sormuşlardır.

Halbuki vaziyet hiç te bu kadar basit değildir. Bu konferansta Ağaoğlu Ahmet Beyi, harcıâlem bir takım malûmatı tekrarlamış ve davâsını Türk inkılâbı meslelerine raptetmemiş olmakla itham edenler, mevzuların yalnız zahirî teselsülüne aldanmışlardır. Fakat bu mevzuları böyle saf bir alâka ile anlamağa çalışanların azlığına mukabil, gene hepsi Darülfünün Müderrisleri-le mensuplarından olan daha kalabalık bir kısım bu konferansı tamamile yerinde ve maksada uygun bulmuşlar, Ağaoğlu Ahmet Beyin zahirî bir ilim edası altında ifade etmeğe çalıştığı inkılâp ideolojisi aleyhtarlığını, iktisadî teşkilâtlılık aleyhtarlığını anlamışlar ve onu heyecanla benimsemişlerdir. Fert, aile, tesanüt, iş bölümü ve saire gibi hakikî maksada perde kılınmış zararsız mevzular arkasından, yeni Türk devletinin kendi programına mevzu kıldığı «*İnkılâpçılık ve Devletçilik*» prensiplerine karşı hırçınlıklarını haykırmışlardır; Devlet mefhumunun, inkılâp mefhumunun yeni ve inkılâpçı telâkkilerine karşı cephelerini sıklaştırmışlardır. Bu konferansın cereyanına ait elimizde tam zabıtlar olmamakla beraber, gerek onun gazetelere intikal edebilen safahatı, gerek diğer suretlerle muttali olduğumuz cereyanı bizim bu kanaatimizin delilleridir.

●

Ağaoğlu Ahmet Beyin, Devletin iktisadî teşkilâtçılık prensiplerine karşı mutaassıp aleyhtarlığını izhar için bu defa da bir konferansa mevzu kıldığı meselelerin teferrüatlı tahliline burada da yer ayıracak değiliz. Birzamanlar Ankara'da tekrar edilmek istenildiği zaman daha üçüncü konferansında tek dinleyicisi bile kalmıyan bu bahisler üzerinde mütalealarımızı biz daha

evvel kısmen söylemiş bulunuyoruz (1). Burada bizim bu vesile ile işaret etmek istediğimiz nokta yalnız, bir kısım Darülfünun Müderris ve mensuplarının bu mutaassıp devletçilik aleyhtarlığı karşısında çoşkun ve tasvipkâr haleti ruhiyeleridir. Ve zannediyoruz ki, bu ruh haleti, hakikaten üstünde durulmaya değer bir tezahur teşkil eder.

Çünkü bir cemiyette Darülfünun, o cemiyetin bir parçasıdır. Bu parçanın bir kısım mensuplarının şu veya bu haleti ruhiyesi bu parçanın umumî keyfiyetinin kısmen bile olsa bir inikâsıdır. Eğer bu inikâs, cemiyetin seyri ve davâlarile Darülfünun telâkkisinin tezat halinde olduğunu zannettirebilecek bir şekilde ise, o zaman bu müessesenin ya fikir tecanüsünden, ya hayatiyetinden şüphe etmek pek alâ hakkımızdır.

Çünkü bir cemiyette Darülfünun, o cemiyetin bir parçasıdır, demiştik. Bu parça, asliyetini, hayatiyetini, içinde bulunduğu cemiyetin maddî ve manevî inkişaf davâlarını en ileri, en doğru ve en tam olarak inikâs ettirmekle gösterebilir. *Darülfünunda cemiyet meseleleri işlenir, sentetize edilir ve izahlarını bulurlar.* Meslâ, bizim yeni Devlet siyasetimize mesnet kılınan *inkılâpçılık, devletçilik ve milliyetçilik* mefhumlarının işleneceği, terkip ve izah edileceği yer Darülfünundur. Darülfünun kürsüleri, cemiyetin yarattığı, cemiyetin ileri attığı ve kendi inkişafına mesnet kıldığı bu prensipleri birer birer alacak, bunların tarih içinde orjinlerini; seyrini ve inkişaf istikametlerini, ahlâk sahasında, felsefe sahasında, hukuk sahasında, edbiyat sahasında, İktisat sahasında adım adım işliyecek, terkip edecek, izah edecektir. Öyle ki, genç nesil, yeni nesil, inkılâba fikrî rehber olan ve inkılâbı fikir cephesinde koruyan bu inkılâpçı, devletçi ve milliyetçi Darülfünunun her kısım halk için ortaya attığı kitap dağlarının heyecan ve istikamet verici gölgesi altında, her adımda bir parça daha teçhizatlanarak, her adımda bir parça daha, aydınlanarak memleketin kurtulması ve yeniden kurulması hedefine doğru dalga dalga akıp gidecktir. Çünkü, ilim demek, bizim tabiatla ve cemiyetle temasımızda sistemleşmiş, tecrübe edilmiş bilgilerimiz demektir. Âlim demek, bize tabiatla ve cemiyetle

(1) Cümhuriyet gazetesinde Ağaoğlu Ahmet beyle aramızda ceryan eden münakaşaya ait yazılar ayrıca ilâve yapılmak suretile bir broşür halinde basılmaktadır. İsmi: *İki nesil arasında.*

temasının sistemleşmiş, yani işlenmiş, terkip ve izah edilmiş tecrübelerini veren demektir.

Bütün davâsı, cemiyetin hayat ve maişet şartlarını yeniden kurmak demek olan bir inkılâp cemiyetinde, bizim, sistemleşmiş bilgilere ve tecrübelere ihtiyacımız vardır. Orta Anadolu nun büyük bozkırını yeşertmek, çevre Anadolu'nun deli nehir sularını itaat altına alabilmek, yeşil Anadolu'nun dağını, ormanını adım adım işlemek ve kalabalıklaştırabilmek için, bir toprak, tecrübe ve hayat adamı demek olan âlimin bilgisine ve tecrübesine muhtacız. Yoksa kendisi çamurlarda süründüğü halde, ruhu göklerin yüksek tabakalarında dolaşan, cemiyetin, hayatın, insanın amelî ve tatbikî davâlarından tecerrüt edip bize kurunu vustâ papazlarının menfur edâsile mücerret, mukaddes, yüce ve gayri kabili idrak ilim cennetlerinden bahseden ve sonra da bu cennetlerin anahtarını ancak kendi elinde tuttuğunu söyliyen adam, ancak bir parazit, bir meczup ve bir muzır adamdır.

Halbuki, bizim Darülfünunumuzun kürsüleri, Türk inkılâbının ilk gününden bu güne kadar bütün cemiyet ilimleri sahasında, inkılâbın kuruluş ve yaratış davâlarını işliyen, reel olan, orijinal olan bir tek eser, bir tek broşür hattâ bir tek sahife vermemiştir.

Büyük Millet Meclisinde hilâfetin ilga edildiği gün, hilâfet hukukunun, bütün hâkimiyet hakları gibi, ancak millette mündemiç olduğunu isbat eden ve bu tezini tarihî orjinleri, zaman zaruretleri ve Hâkimiyeti Milliye mefhumunun ahlâk, hukuk ve felsefe unsurlarile izahını yapan bir muhterem Müderris ve meb'usun (1) sesi müstesna olmak üzere, inkılâbımızın davâları ve zaruretleri Darülfünunun yüksek kürsülerinde hiç bir aksi sada bulamamıştır.

●

Millet yaşatma ve yaratma kabiliyetini gösterir, Şefini doğurur ve inkılâbını ilerletir, fakat bu Şefin görüşleri, sezişleri ve gösterişleri memleketin işleyici, araştırıcı ve tecrübe edici kadrosunu teşkil etmesi icap eden Darülfünun kürsülerinde hiç bir aksi

(1) Merhum Seyit bey.

sada yapmazsa, millet ne yapsın? Şef ne yepsın? İnkılâpçı olmak; inkılâba sadık kalmak, ancak onun davâlrına sarılmak, bütün enerjisini bu davâlara sarfetmek ve bütün mukadderatını bu inkılâba bağlamakla olur.

Memleket sevgisi, bir ruh fantazisi değildir. Onun şartları, zaruretleri ve icapları vardır. Lâalettayin bir adam memlekete rabıtasını, bu millet makanizmasının hücra bir köşesinde lâalettayin bir perçin çivisi gibi yerini almak, elinden geleni yapmakla isbat edebilir amma, bir Darülfünun unsuru için lâzım olan, bu makanizmanın başında ve beyninde bir dimağ höceresi gibi müdir ve faal olmaktır.

İçinde yaşadığı ve mahsulü olduğu cemiyetin seyrini, yeni davâlarını ve inkişaf istikametini işliyemeyen, terkip edemiyen, izah edemiyen bir Darülfünunun, memleketin münevver nesli üzerinde otoritesini tesis etmesine imkân var mıdır?

Cemiyetin ardında kalan, cemiyetin fütuhatını arkadan seyreden, yeni Türk neslinin beklediği orijinal terkipler ve izahlar yerine ona, zavallılığı abasının deliklerinden taşan bir Diyojen gururu altında, nihayet ya aynen nakiller, ya daha kötü şeyler veren bir havanın içinden yol göstericiler değil, ancak yolda kalanlar çıkabilir.

İnkılâbımızın onuncu senesine bastığımız halde Darülfünunumuzun ilim, ilim diye bize sunacağı şey, hâlâ bir kötü tercüme veya bir kötü adaptasiyondan ibaret kalacaksa, bu şahsiyetsiz sermayeyi, onu bize sunanların kendileri için saklamaları çok daha hayırlı olur. Çünkü böyle bir sermaye ile teçhizatlanıp inkılâp sahasında mücadeleye çıkarılacak unsurun evvelâ şahsiyeti yoktur.

İnkılâbımızın ideolojik davâları karşısında daima ya boş, fakat mağrur bir sükûtu, ya geri, fakat ilim sözüne bürünmüş bir mukavemeti şıar edenler, kendilerine bu manasız sükût veya bu frazeolojik âlimlikten evvel inkılâp hassasiyetini ve cemiyet meselelerine bağlılığı mal etmelidirler. Filvaki inkılâp hassasiyeti, idealist bir seciye ister. Fakat idealizim, ilim adamı olmak iddiasında bulunanın tabiî ahlâkı değil midir? Filhakika memleket meselelerine bağlılık, memlekete ilim ve usul namına hazır hükümler ithal etmek kadar kolay değildir. Onu benimse-

mek istiyenlerin, evvelâ kendi damarlarında hareket ve hassasiyet olmalıdır. Fakat ilim demek, tecrübe edilmiş veya sistemleştirilmiş tabiat ve cemiyet bilgisi değil midir? Bu tabiat ve cemiyet içinde taharriye istinat etmedikçe, ilim namına verdiklerimiz neyin ifadesi olabilir?

Rusya'da ve İtalya'da Darülfünunların Rusya ve İtalya'nın yeniden kuruluşu davâlarına bütün enrjilerile bağlanışı acaba sebepsiz mi? Rusya'da Rus inşa plânının davâları karşısında Rus toprağının kabiliyetinden şüphe eden bir âlimin nasıl mahkûm edildiğini okudum. Bu bir şiddettir. Milano'da aylardanberi beklenilen konserine Balillaların marşı ile başlamadığı için kapı dışarı edilen beynelmilel san'atkârın (1) hikâyesini hepimiz hatırlarız. Bu da bir şiddettir. Fakat bu şiddetler bir inkılâp hassasiyetinin ifadesidir. İnkılâbın davâlarına emniyet için ve bu davâlara genç neslin vakfı nefs edebilmesi için, yani bir gün cemiyetin ruhî hezali karşısında istikametleri kaybedip (acaba genç nesle nasıl bir mefkûre gösterelim?) dememek için bu hassasiyet şarttır.

Eğer bu hassasiyet olmasa idi, eğer isimlerine ilim, san'at ve saire denilen ve bizde her birinin üstüne maveraî bir gaze giydirilen şeyler, bu memleketlerde inkılâbın günlük davâlarına bağlanmasaydı *kampani di Roma* denilen bataklık tarlaları, tarhlara benziyen bir yeşil mamureye dönmez, Dinyeper kazaklarının kaval çaldığı sahillerde dünyanın en büyük sanayi mıntakası doğmazdı.

Millî siyasetin ana davâları üstünde tek kelime söylemezken Ağaoğlu Ahmet Beyin konferansındaki devletçilik aleyhtarlığını Çırağan Meclisi meb'usanındaki Cavit Bey telâkatile müdafaa eden ve bu hususta şimdiye kadar göstermediği kabiliyetleri bundan sonra birer birer göstereceğini ilân eden bir Müderrisimize, İktisat Müderrisi Fazıl Beye de hassaten şu bir kaç cümleyi arzetmek isteriz:

Muhterem Fazıl Beyefendi,

Bizim, sizin gibi İktisat hocasından istediğimiz, gayri resmî içtimalarda dolambaçlı ve zikzaklı yollardan inkılâp devletçiliğine tarizler yollamak değil, hâdisatın çetin seyri içinde hem

(1) Toskanini.

bir takım okumuşların sabotajına, hem bir takım okumamışların mukavemtine rağmen inkılâpçı devletçiliği millî siyasetimize mesnet kılan inkılâp şeflerine bu sahada taharrileriniz ve izahlarınızla yardım etmekti.

Biz bu kürsüden millî iktisat tarihimizin orijinal bir tahlilini ve bir millî kurtuluş devleti iktisatçılığının kendi orijinal unsurlarına göre tedvinini de bekliyoruz.

Eğer sadece bir Ch. Gide, bir Colson ve bir Perreau'nun eserlerinden cümleler nakletmekle ilim ve Darülfünun yapmak ve inkılâp yapmak kabil olsa idi, o vakit Darülfünun şeklinde geniş kadrolu bir ilim teşekkülü yaşatmak yerine, el altında küçücük bir mütercimler kadrosu meydana getirmek, bu iş için kâfi görülürdü. Fakat metod itibarile Avrupaî olmakla beraber, millî taharrilerden gıda almıyan, yani bizim için doğru olmıyan ve orjinal olmıyan bir millî iktisat ilmi, yani Reviziyonsuz bir Ch. Gide, bir Colson ancak bir Cavit Bey iktisatçısı yetiştirir.

Filhakika Meşrutiyet devri için bir Cavit Bey iktisatçılığı kâfi idi. Bir Cavit Bey iktisatçılığı için Galata bankerliğinin kirli makanizmasını bilmek ve bu makanizmanın müteaffin havasına tahammül edebilmek kâfidir. Bu birmüstemleke iktisatçılığıdır ki, onu yürütebilmek için, hattâ Cavit Bey kadar cerbezeli ve mizaç aşina olmağa da lüzum yoktur. Müstemleke iktisatçılığını Hindistanda bir derebyi, Küba'da kasaplıktan yetişmiş biri, Mısır'da ki iki Rum ve Macaristan'da bir kaç yahudi pek alâ yürütebiliyorlar.

Müstemleke iktisatçılığı için sadece avuç açmak ve sadece haysiyet fedakârlığı yapabilmek kâfidir.

Fakat, çetin olan ne müstemleke, ne de müstemlekeci olmıyan müstakil millet iktisatçılığıdır. Millet menfaatini asıl olarak ele almak ve millet bünyesini işlemek ve bu bünyeye öyle bir iktisadî izah tarzı yaratmaktır ki, o nizamda milletin yaratacağı fazla kıymetler, görünür görünmez kanallardan yadellere değil, milletin kendi hazinesine aksın ve milletin kendi malı olan sermayesine katılsın.

Fakat öyle bir izah yapabilmek ve genç nesle bir Ch. Gide ve Colson mutavassıtlığı değil, yol göstericilik ve istikamet vericilik vazifesini başarabilmek için, evvelâ kanaatlarınızın başına esası inkılâpçı, devletçi ve milliyetçi olan millî siyaset programımızı yapıştırmanız lâzımdır.

Türk iktısadiyatının Erkânı Harbiye dairesi: Âlî İktısat meclisi.

Dr. Vedat Nedim

Âlî İktisat meclisleri, harpsonrası devrinde ve bazı muayyen memleketlerde doğan bir müessesedir.

Sınıf ayrılıklarının en ziyade keskinleştiği, fırka kavgalarının en ziyade azgınlaştığı, parlemento rejiminin çığrından çıktığı, kısaca istikrarlı bir iktisat siyaseti gütmenin zorlaştığı, hattâ imkânsızlaştığı Almanya, Fransa, Sırbistan ve son zamanlarda Yunanistan gibi memleketlerde «*Âli İktisat meclisleri*» teşkil olunmuştur. O halde, bu memleketlerde kurulan Âli İktisat meclisleri, bir taraftan iktisat siyasetini parlementolarda daima değişen fırka muvazenelerinin cilvelerinden kurtarmak, diğer taraftan keskin ayrılıklar gösteren sınıf ve zümre menfaatleri arasında bir uzlaşma zemini araştırmak rolünü üzerlerine alm lardır.

Fakat bu meclisler, kanunî mahiyetleri itibarile sırf istişarî bir teşekkül oldukları için ve asıl siyaset, devamlı ve istikrarlı olmasa bile, yine parlementoların içindeki fırkaların her hangi bir muvazenelerine göre şekilleştiği için, müsbet ve aktif bir varlık gösterememişler, tamamile sönük ve silik bir gölge-teşkkül kalmışlardır:

Avrupadaki âli iktisat meclislerinin aldıkları *tek* bir karar yoktur ki; tatbik sahasına geçmiş bulunsun.

Görülüyor ki, Avrupa'da Âlî iktisat meclisleri muvaffak olmamış bir tecrübe mahiyetinden ileri gidememişler ve zamanla kendi kendilerine kavrulup kalmışlardır. Bu itibarladır ki, onlar, bizim için «*örnek müessese*» olamazlar.

Çünkü, onları doğuran sebepler ve şartlar bizde mevcut değildir.

O halde, bizim Âlî iktisat meclisimiz nasıl bir teşekkül olmalıdır?

Türk Âlî iktisat meclisi, ancak Türk iktisadiyatının bir nevi «*Erkânı harbiye dairesi*» olduğu takdirde, bizim ihtiyaçlarımıza cevap veren bir müessese mahiyetini alabilir.

Askerî manasında Erkânı Harbiye dairesinin vazifesini, millî hudutlarımız içindeki istiklâlimizi, her hangi bir harp ihtimaline karşı müdafaa edebilmek gayesile milletin ve memleketin insan ve madde kuvvetlerini *plânlı ve hesaplı* bir surette hazırlamak, yetiştirmek ve teçhizatlandırmak olarak umumî bir surette tarif etmek kabilse, bir İktisat Erkânı Harbiye dairesinin vazifesini de şöylece formüle edebiliriz:

Millî kurtuluş hareketini muvaffakıyetle başarmış olan Türkiyenin, bugünkü garp medeniyetinin içinde bocaladığı sınıf kavgaları ve iktisat anarşisi çukurlarına düşmeden, en az zaman, en az emek sarfederek, en rasyonel bir millet iktisadiyatına varabilmesi hedefile, bütün tabiat ve iş kuvvetlerimizi plânlı, muvazeneli ve hesaplı bir tarzda sevk ve idare etmenin esaslarını hazırlamak.

Bu tarife göre, Türkiyenin iktisatça inkişafında güdeceği yol ve bu yolun üstünde varmak istediği hedefler, bu günkü *garp* medeniyetinin güttüğü ve vardığı hedefler değildir.

Bu çıkış prensipini iyice tesbit etmek zaruretindeyiz.

Eğer, bugünkü garp milletlerinin iktisatça inkişaf seyirlerini kendimiz için bir örnek olarak alır ve sadece onları taklit etmek hevesile hareket edersek, o vakit böyle bir Âlî iktisat meclisine zaten lüzum yoktur. Çünkü, garp milletleri bugünkü seviyelerine ve akıbetlerine Âlî iktisat meclisleri olmadan vardılar. Oralarda millet iktisadiyatlarının talihi, serbest pazar şartları altında inkişaf etti. Serbest pazar şartları altında inkişaf eden bir iktisat bünyesi içinde de bir taraftan milletlerin birbirlerine düşman cepheler halinde sınıflara parçalanması, diğer taraftan milletlerin müstemlekeci ve müstemlekeleşmiş milletler halinde farklılaşması zarurîdir.

Teknik bakımından rasyonel bir iktisat cihazına malik bulunan Almanya'da bu cihaz, bir millet iktisadiyatını temsil etmez. Bu

cihaz, milletin pek *küçük* bir zümresi hesabına, milletin *büyük* bir çokluğunu istismar ederek kâr temini için işlemektedir (*) Bizim «*rasyonel millet iktisadiyatı*» ndan kastımız tabiîdir ki, böyle bir istismar cihazı değildir. O halde Türk iktisat cihazının, yalnız teknik bakımından değil ayni zamanda *içtimaî* bakımdan da rasyonel olması, yani milleti sınıflara parçalayarak fırka mücadeleleri, ücret kavgaları, grevler, işsizlik, v. s. gibi bir takım rizikolarla millî enerjinin israfına meydan vermiyecek bir mahiyette taazzuvu iktisat siyasetimizin ana umdesini teşkil etmelidir. Bu umdenin serbest pazar şartları altında inkişaf edemiyeceği şüphesizdir. İşte nâzım bir iradenin, yani bir iktisat Erkânı Harbiyesinin rolü buradan başlar.

İktisatça yüz sene geri bulunmamız, bize, hiç olmazsa, bu yüz senenin verdiği neticelerden ve derslerden istifade etmek imkânını vermelidir. Hem en mühimmi şudur ki, bu yüz senelik geriliği «*en az zaman ve en az emek sarfederek*» telâfi etmek mecburiyeti karşısında bulunuyoruz. Burada da Türk iktisadiyatının talihini, serbest pazar şartlarının tecrübe tahtasına terketmek istemek, bu yüz senelik gerilik farkını ebedîleştirmek demektir.

Askerî sahada, en az zaman, en az emek sarfile, en rasyonel bir harp cihazına varmak prensipi ve bu prensibin tahakkuku için Devletçi bir plân mefhumu münakaşa kabul etmez bir müteaarife haline girmiş bulunduğu halde, iktisat sahasında -ki burada da dâvâ, milletin iktisatça istiklâlini korumaktan başka bir şey değildir,- bu mefhum gayet hassas bir mukavemet uyandırıyor.

Fakat, nasıl ki, türk ordusunun talihini bir takım hususî teşebbüslerin keyif ve kabiliyetlerine ihale edemezsek, türk iktisadiyatının talihini de bir takım gerek teknik, gerek sermaye, ge-

(*) Son Alman gelir istatistiklerine göre, 1928 senesinde, gelir sahibi olan, 31 milyon Alman'ın 18 milyonu, yani %60 şı senede 1200 mark kazanıyor ki, bu para, resmen tespit olunan asgarî maişet seviyesinin dununda bulunmaktadır. Senede 1200 - 3000 mark geliri olanların miktarı 10 milyondur. Bu itibarla,en aşağı gelir seviyesinde bulunan Alman vatandaşlarının miktarı bütün gelir sahiplerinin %90 nını teşkil etmektedir.

Buna mukabil, yalnız 59 bin Alman vatandaşının senelik gelirleri, dört milyar marktır. Bunun içinden de yalnız beş bin Alman vatandaşının gelir hissesi, 1,3 milyar marktır ki, adam başına senede bir çeyrek milyon mark düşer.

rek bilgi bakımlarından geri ve kifayetsiz fert ve zümrelerin kazanç hırslarına peşkeş çekemeyiz. Hiç milletin her hangi bir müdafaa cihazı, hususî bir kazanç vasıtası olarak pazara çıkarılabilir mi?

Millî iktisat dâvâsını bir takım tarihî zaruretler altında bir *milli müdafaa* meselesi olarak almıyan ve onu sadece «*hususî bir iş*» telâkki eden garp medeniyeti, bugün, bu hatanın cezasını acı acı çekiyor:

Garp memleketlerinde, millî iktisat, bir millî müdafaa unsuru değil, bir istismar ve bir tecavüz âleti, bir parçalanma vasıtası, bir inhilâl ve anarşi âmili olmuştur.

Halbuki, biz millî iktisat dâvâsını her şeyden önce, bir millî müdafaa meselesi olarak almağa mecburuz. Bu mecburiyet, inkılâbımızın mahiyetinde mündemiçtir. Millî kurtuluş hareketini, türk milletinin müstemleke şartlarından kurtulması ve kendi iktisatça istiklâlini kurması hareketi olarak alınca, millî iktisat dâvâsının, millî müdafaa meselesi kadar mühim bir «*Devlet işi*» olduğu anlaşılır.

İşte, millî iktisat dâvâsının bu suretle telâkkisi neticesidir ki, bir «*İktisat Erkânı Harbiye dairesi*» rolünü oynıyacak Âlî iktisat meclisi, şimdiye kadar olduğu gibi, passif bir varlık değil, millî iktisadiyatımızın seyri üzerinde aktif bir surette tesir icra eden hâkim ve nâzım bir cihaz olacaktır.

●

Bu günkü Âlî iktisat meclisimizin böyle bir mahiyet alabilmesi için, hiç şüphesiz ki, ona bambaşka bir şekil vermek icabedr. Yılda iki defa, beş o ngün bir araya gelen muhterem meclis azalarının önlerine konulan mühim, mühim mesleleri esaslı bir surette tetkik etmelerine, bugünkü şartlar altında, maddeten imkân yoktur.

Meclisin neşrolunan raporlarında, mevzuların etraflı ve delilli bir tahlilini, ve ayni zamanda böyle bir tahlile dayanan yine etraflı ve delilli bir tedbirler zincirlemesile «*olması lâzımgelen*»*in* bir terkibini bulamayız.

Sonra her hangi bir mesele için *muhtelif* tedbirler öne sürülebilir.

Bu tedbirlerin önceden tesbit edilmiş bir *ana siyasete* uygun olması da şarttır. İşte Âlî iktisat meclisinin raporlarında böyle vahdetli bir siyasetin akislerini de göremeyiz. Onun için her şeyden önce Âlî iktisat meclisinin mesaisine istikamet verecek *ana siyaseti* tesbit etmek lâzımdır.

Eğer yukarda gösterildiği üzere, devletçi bir iktisat siyaseti, ana prensip olarak Âli iktisat meclisinin mesaisine rehber olsaydı, meselâ son Sanayi raporunda yapıldığı gibi, Devlet, hususî teşebbüs erbabına nisbetle âciz ve liyakatsiz bir müteşebbis olarak gösterilmeğe cesaret edilemezdi (*).

Âlî iktisat meclisine verilen meselelerin, hiç bir malzemeye ve vesikaya istinat etmeden, beş on gün içinde halledilemiyeceği pek tabiî bulunduğuna göre, bu müesseseyi kuvvetlendirmek zarureti kendiliğinden belirir.

●

Türk iktisadiyatının Erkânı Harbiyesi rolünü oynıyacak bir Âli iktisat meclisinin hiç olmazsa şu bürolara dayanması zarurîdir: *Ziraat bürosu — Sanayi bürosu — Ticaret bürosu — Maliye bürosu — Münakalât bürosu — Orman bürosu — Maadin bürosu.* Bu büroların her biri, muhtelif *ihtisas* şubelerine ayrılır. Meselâ, Ziraat bürosunu şöylece şubelendirebiliriz:

Hububat — Pamuk — Tütün — Fındık — Üzüm — İncir — Zeytin — Afyon — Yemiş — At — Öküz — Koyun — Tavuk — Arı — Süt — Şarap — Kredi — Su işleri — Ziraî terbiye v. s. şubeleri gibi.

Bu bürolar daimî bürolardır. Başlarında mütehassıslar çalışır.

Bu büroların iki esas vazifesini şöylece hulâsa edebiliriz:

1. — «Olan»ı tesbit ve takip etmek.

Meselâ, Tütün şubesi, Türkiye'de ve diğer memleketlerdeki tütün işlerini en küçük teferrüatına kadar bileck ve takip edecektir.

2. — «Olması lâzımgelen»i, her işin icabına göre bir kaç senelik plânlar dahilinde senelere göre taksim etmek.

Meselâ, Tütün işlerimizin, en az zaman, en az emek sarfile, en

(*) Bu mes'ele hakkındaki düşüncelerimizi gelecek sayımızda yazacağız.

rasyonel bir hale gelebilmesi için Devletçe ve milletçe alınması lâzımgelen tedbirleri bir program halinde tesbit etmek.

Böyle bir müessese, gerek Büyük Millet Meclisinin muhtelif encümenleri, gerekse alâkadar Vekâletler için, hiç şüphesiz ki, en salâhiyettar bir *merci* rolünü oynıyacaktır. Bu itibarla muhtelif vekâletlerin bütçelerinden tasarruflar yapılarak bu teşekkülü yaratmak mümkündür. Bu manada bir Âlî iktisat meclisi, iktisat siyasetimizin en kuvvetli bir desteği olacağına göre, ona sarfedilecek parayı, müstahsil masraflar faslından sayabiliriz.

Âlî iktisat meclisinin ana gövdesi böylece kurulduktan sonra, artık senede iki defa beş on gün her meselenin halli için daima *ayni* zevatın Ankara ya gelmelerine de lüzum olmaz. O vakit her büro, her ayrı mesele için istediği şekilde anketler yapabilir, alâkadarlar arasında kongreler tertip edebilir, kısaca işlerin icabına göre, haricin yardımını kullanabilir.

●

Sanıyoruz ki, Türk iktisadiyatının böyle bir Erkânı Harbiye dairesine şiddetle ihtiyacı vardır.

Kadro'ya
Abone olunuz.
Ve
Abone bulunuz!

Anadolu köyünde bünye tahavvülü.

İsmail Husrev

Üç senedenberi devam eden dünya buhranının Türkiye köy iktisadiyatında biri iktisadî diğeri içtimaî olmak üzere iki büyük bünye tahavvülü yapmakta olduğunu en basit bir müşahede ile tesbit etmek mümkündür. Anadolu'nun göbeğinde, meselâ, Ankara'ya seksen doksan kilometre mesafedeki köylerden her hangi birinde kısa bir misafirlik, köylü ile samimî bir konuşma, böyle bir müşahede için kâfidir.

Bu göze batacak kadar sivrilmiş olan hâdisenin birincisi, köylünün kendi içine çekilişi, ikincisi de, içtimaî farklılaşmasıdır *(Differenciation)*.

1 — Köylünün kendi içine çekilişi. Emtia iktisadiyatının esas vasfı, köylünün istihlâk etmediği maddeleri istihsal etmesidir. Meselâ münhasıran fındık istihsal eden bir müstahsil, fındığı zatî ihtiyaçları için değil, pazarda satmak için yetiştirir. Adana'nın pamuk, Aydın'ın incir, Manisa'nın üzüm, Samsun'un tütün müstahsilleri de öyledir. Emtia iktisadiyatında müstahsil, yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının hepsini, sattığı emtianın nakti mukabilinde pazardan tedarik etmek mecburiyetindedir. Aksi takdirde istihsal ettiği tütünü, pamuğu, kendi yiyemiyeceği için aç kalır. Köylünün istihlâk ihtiyaçlarından maada istihsal ihtiyaçları da vardır: Sây âletleri, sun'î gübre ilh. gibi. Bunlar da zatî istihsalle değil, pazardan satın alınmakla temin olunur. Binaenaleyh, emtia iktisadiyatında köylü, satın aldığı istihlâk ve istihsal maddeleri vasıtasile istihlâk ve istihsal maddeleri sanayiine pazar olmakta ve sattığı ziraî maddelerle de bilmukabele bu sanayii kendine pazar yapmaktadır. Bu mütekabil münasebette köylü ne kadar çok ve kârlı satış yaparsa «*tekrar istihsali*» *(reproduction)* için sanayi emtiasına o kadar fazla talep izhar eder. Binaenaleyh bütün köy iktisat süjelerinin (ziraî madde müstahsili köylülerin) mütekabil pa-

zar münasebtlerini inkişaf ve bu tarikle sermaye teraküm ettirebilmeleri ancak kârlı satışlarla mümkündür. Bugün emtia iktisadiyatının hâkim olduğu mıntakalarımızda (fındık, tütün, pamuk, üzüm ilh. yetiştiren vilâyetlerimizde) ne görüyoruz? Üç senedenberi ihracat emtiamızın dünya piyasalarında kârsız satışını. Bunun için rakamlara lüzum yok. Çünkü bu hâdise bir mütearife haline girdi.

Türk köylüsü, doğrudan doğruya dünya piyasasile temasta bulunmadığından kârsız satışlar ilk adımda ihracat tüccarını müteessir etmiştir. Asıl müstahsil ise, kârsız satış yapan ihracat tüccarile yahut bu tüccarla kendi arasına girip tavassutta bulunan küçük kasaba tüccarile temasta bulunduğu için mahsulünü dünya piyasalarındaki fiatlardan hattâ kasaba çarşısında teessüs eden mahallî fiatlardan bile daha düşük fiatla elinden çıkarmaktadır. Çünkü mutavassıtlar, zararlarını ancak emtiayı müstahsilden daha ucuz almak suretile kapamak davasındadırlar. Meselâ 1932 senesinin başında Urla'da 50 kuruşluk tütünün müstahsilden on kuruşa alınmış olması gibi. Bazı yerlerde köylünün eline mahsulünün parası da geçmemektedir. Müstahsil, buhrandan yni emtia satışlarının kârsızlanmasından dolayı mutavassıt tüccara, murabahacıya, ortakçı ise toprak sahibine borçlanmıştır. Binaenaleyh emtiasının düşük fiatından eline geçecek pek cüz'i bir paraya, iştirak edecek bir sürü alacaklılar vardır. Köylü satışlarda, mahsulünü bu bir sürü içtimaî unsurlara bedava kaptırmaktadır. Halbuki, dünya piyasalarının ekspansiyonu zamanında tüccar, ziraî mahsullerimizi hariçte kârlı satarken, köylüye de kâr olarak alım fiatile satım fiatı arasında bir fark bırakıyordu ve köylü de, bankadan aldığı krediyi murabahacıdan aldığı borcu, tüccardan aldığı istihlâk ve istihsal maddelerinin bedelini, bu fark sayesinde ödiyebiliyordu. Şimdi ise, bu fark kalmamıştır. Köylü borçlarına mukabil bütün müterakim servetlerini elinden çıkarmaktadır. Dünya piyasalarındaki fiat düşüklüğünden dolayı, ihracatçı tüccar zararını bazı işlerde doğrudan doğruya müstahsile bazı yerlerde de küçük mutavassıta ve küçük mutavassıt ta bunu yine müstahsile yüklemektedir. Binaenaleyh mutavassıt zümre, mevcudiyetini, müstahsilin mevcudiyeti pahasına korumaktadır.

Ziraî mahsul satışlarının kârsızlaşması, tesirlerini devletin varidatında da göstermiştir. Buhrandan evvel bu varidatın kaynaklarını geniş müstahsil kitlesinin kârlı satışları canlandırıyordu. Müstahsil, devlete karşı, eline geçen para miktarınca bir tediye kabiliyeti gösteriyordu. Bugün ise, devlete olan borcunu, sermayesinden yani hayvanını, vesaitini satmak suretile ödemektedir. Bu öyle bir mükellefiyettir ki, diğer borçların fevkinde gelir ve bilâ münakasa ödenmek mecburiyetindedir. Bunun için kârsız ve zararına satışların, köylü bütçesine ve köylü bütçesinden devlet bütçesine aksetmemesine imkân yoktur.

Ziraî mahsulât satışlarının kârsızlaşmasının, müstahsilin piyasadan alâkasını kesmesi gibi bir netice tevlit ettiğini müşahede ediyoruz. Mahsulâtı mütenevvi olan bir çok sahalarda, müstahsil, mahsulün para etmediğini görerek pazar emtiası istihsalini terk ve zatî ihtiyaçlarına lâzım olan maddeleri bizzat kendisi istihsal etmektedir. Bu hâdisenin ifade ettiği iktisadî mana, köy müstahsilinin kendi içine kapanması, yani emtia iktisadiyatından zatî iktisada ric'atidir. Bir tek misal verelim: Ankara'ya yüz kilometre mesafede bulunan Kızılca hamamda tiftik keçisi besliyen bir köylü ile olan konuşmada, köylü, bundan üç sene evvel 400 tiftik keçisi olduğunu ve tiftik fiatlarının sukutu üzerine vergi ve sair borçlarını ödemek için her sene yüzden fazla tiftik keçisi sattığını, hayvanlarının kısmı azamının mezbahaya gittiğini ve bugün elinde ancak elli keçi kaldığını söylemişti. Bunları da satınca nasıl yaşıyacağı kendisine sorulduğu zaman, cevap olarak diğer köylüler gibi tuzdan başka bir şeye para vermiyeceğini, tarlasının ve elinde kalacak bir kaç hayvanın mahsulile kendisini idare edeceğini söylemişti. Hakikaten o civarda bu köylü kadar tiftik keçisi olmıyanlar, haznesi pazarda olan kazanç musluğu tıkanınca, çoktan kendi içlerine çekilmişlerdi.

Bu hâdise, bize şu tarihî hâdiseyi hatırlatmaktadır: 19 uncu asrın ortalarına kadar Anadolu'da Şarktan gelen kervanların takip ettiği yollar üzerinde bulunan ticaret merkezlerinde, kârvanlarla yapılan ticaret, mahallî emtia mübadelesini zorlıyarak bu yollar üzerinde mübadele düğümleri vücude getirmişti. Bu ticarî düğüm noktalarının civarında bulunan köyler de az veya

çok nisbetlerde emtia mübadelesinin nüfuzu altına girmişti. Fakat Anadolu'da demiryollarının, ve sahillerimizde vapurların işlemeğe başlamasile bu yollardan akan ticaret, mecrasını değiştirmiş ve teşekkül etmiş olan ticarî merkezler de binnetice ticarî ehemmiyetlerini tedricen kaybederek «zatî iktisat» sistemine dönmüşlerdi. Buna mukabil yeni yollar üzerinde yeni ticaret merkezleri teşekkül etmişti. «Charles Texier» vaktile mühim bir ticaret merkezi olan Bolu şehrini 1836 da şöyle anlatıyor:

«Bolu şehri, bahçelerle muhat mahalleler içinde yapılmış yirmi beş bin kadar nüfusa maliktir. İstanbul ile Ankara arasında transit merkezi olmak itibarile Bolu şehri yapağı ve boyacılıkta müstamel sarı tohum (cehri olacak) mahsulâtı üzerine epeyce büyük bir harekti ticariye yapar. Kârvanlar fasılasız bir halde bir birini takip eder. Vaktile dahilden geçen İran ticareti, vapurların icadındanberi Trabzon vasıtasile denizden icra edilmektedir.» (*)

Birde bugünkü Bolu'yu göz önüne getirelim: «Charles Texier» nin bahsettiği ticaret kârvanları çoktan tarihe karıştı. O zaman yirmi beş bini bulan Bolu nüfusu bugün ancak 7,215 dir. 1888 senesinde Ankara'ya açılan demiryolu, Bolu'nun hem transit ticaretini, hem de ziraî hinterlandını söndürdü. «Charles Texier» nin de kaydettiği gibi, buharlı gemilerin işlemeğe başlaması İran ticaretini Trabzon'a çekmekle daha o zaman Bolu'ya ilk darbeyi vurmuştu. Bugün Bolu ticarî ehmmiyeti olmıyan küçük bir kasabadır. Büyük kârvansarayları boş ve haraptır. Fakat buna mukabil, Ankara hattı güzergâhında pazar için istihsalde bulunan münkeşif mevkiler vardır. Eskişehir, Polatlı ilh. gibi. Şimdi de buna benzer bir hâdise karşısındayız. Fakat şu farkla; eskiden Anadolu'da ticaret yollarının değişmesi muayyen mıntakaları zatî iktisada avdet etmişti . Bugün ise emtiasına kârlı satış imkânları bulamadığından dolayı emtia müstahsili mıntakalar zatî iktisada dönmek hususunda kuvvetli bir temayül göstermektedir. Bunun millî iktisat bakımından bir iktisadî dağılış, yani millî iş bölümile birbirine bağlı olan müstahsiller

(*) Charles Texier Küçük Asya. Cilt I. S. 268.

arasındaki bağların kopması, devlet maliyesi noktai nazarından da varidat membalarının daralması olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Fakat köyün kendi içine çekilişini Anadolu'nun her yerinde müşahede etmeyiz. Öyle yerlerde öyle müstahsiller vardır ki, münhasıran bir veya iki mahsulün istihsalinde ihtisaslaşmışlardır. Bütün sây faaliyetleri, bir veya iki mahsulü istihsaline göre organize edilmiştir. Meselâ, münhasıran tütün, münhasıran pamuk, münhasıran üzüm istihsal edn müstahsiller gibi. Bunlar için zatî iktisada avdet imkânı yoktur. Çünkü, ellerinde yalnız üzüm yetiştirdiği tek bir bağ, yahut tütün istihsal ettiği tek bir tarla vardır. Bütün kazancı istihsalinde istihsaslaştığı bu tek mahsule tâbidir. Ekseriyetle kasabalarda bulunan bu tip müstahsiller, mahsullerini satamayınca, aç kalmaktan başka bir kabiliyet gösterememişlerdir. Halbuki, mütenevvi mahsul yetiştiren yerlerde ve köylerde bulunanlar ise, hayvanlarından, tarlalarından istifade ederek zatî ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Pek mahdut nevide mahsul istihsal eden kasabada zatî iktisada avdet şeklinde değil, içtimaî farklılaşma şeklinde bir bünye tahavvülü vardır.

2 — *İçtimaî farklılaşmada* müstahsillerin mühim bir kısmı istihsal vasıtalarından yani mülkiyetlerinden tecerrüt ederek iş kuvvetini satan müstahsiller haline gelmektedir. Emtiasını satamıyan fakat mutavassıta, murabahacıya olan borcundan dolayı elinden bütün istihsal vasıtalarını borcuna mukabil alacaklısına devreden müstahsil, yaşamak için ancak kol kuvvetini satmak mecburiyetinde kalmaktadır. Bugün Anadolunun her yerinde böyle binlerce köylünün, şehirlere yahut diğer iş merkezlerine, demiryolu inşaatı olan yerlere akın ettiğini görmekteyiz. Uzağa gitmeğe lüzum yok. Ankara istasyonunda sırtlarında yorganları dolaşıp iş arıyan köylülere her gün tesadüf ediyoruz. Memlekette iş olduğu takdirde böyle bir içtimaî farklılaşmada müstahsilin bir dereceye kadar aç kalmasına belki imkân bulunamazdı. Fakat bugün Türkiye, iş sahası pek dar olan bir memlekettir. İş sahasının vüs'ati ile artmakta olan «istihsal vesaitinden mahrum köylünün» adedi makûsen mütenasiptir. Bu vaziyet ancak bir fakirleşme (Pauperisation) tevlit etmektedir. 1932 senesinin başında Urla ve Kemal Paşa kazalarındaki yoksulluk bunun

neticesiydi. Misal olarak o zamanlar İzmir'den Akşam gazetesine gelen muhabir mektuplarından bazı parçalar alalım: «*Urla belediye reisi Âdil Bey izahatında bilhassa şu sözleri söyledi: Akşam'dan rica ederiz tütünlerimizin satılması için muavenet etsin Aksi takdirde hepimiz de açlığa mahkûmuz. Kasabamızda hayat durmuştur. Belediye kasasında metelik yoktur. Çünkü halk para vermiyor (*) «Urla kasabasında ihtiyaçları anlaşılmış, zaruret içinde 1400 kişi, köylerde 1700 kişi vardır. Bu sene 500 bin kilo tütün elde kalmıştır.» (*)*

«Tire merkezile İzmir'in Değirmendere nahiyesinde ve Bulgurca köyünde yoksulluk başladığını işittim. Hilâliahmer merkezi reisi Sezai Beyi görerek bunun doğru olup olmadığını sordum.

Bana şu cevabı verdi: «Maatteessüf bu haber doğrudur. Bize bugün malûmat geldi. Bulgurca, Değirmendere karyeleri tütünlerini satamamışlardır. Zaruret bundan ileri geliyor.» (*) Bu aralıkta alacaklıların da müstahsili sıkıştırdığı anlaşılmaktadır. *«Muhtar Sadettin Efendi de su sözleri söyledi: Beyim, hükûmetimiz tütünlerimizi alsın, bize yeni kredi bulsun. İstediğimiz budur. Biz borcumuzu öderiz. Altıntaş mahallesi muhtarları da şu izahatı verdiler: Mahallemizde zaruret içinde bulunanlar çoktur. Bağlarımızı işliyemiyecek vaziyetteyiz. Tütünümüz alınmaz, kredi bulunmazsa gelecek sene bu vaziyet yine hasıl olacaktır.» (*)*

Müstahsil, yaşıyabilmek için elinden son vasıtalarını da çıkarınca, doğrudan doğruya sefaletle karşılaşmaktadır. Bunun için bizde bugünkü şartlar altında içtimaî farklılaşma sefaletle müterafiktir.

Bu sözlerimizden içtimaî farklılaşmanın zatî iktisada dönen köylerde olmadığı zannı hasıl olmamalıdır. Oralarda zatî iktisada dönen köylünün ekseriyetini hali vakti nisbeten yerinde olanlar teşkil etmektedir. Kendi kendini idare edemiyecek kadar hayvanı, tohumu olmıyan köylü ise, hem ailesinin gıdasını tedarik etmek, hem de vergi borcunu ödemek için köyünü terke-

(*) 1932. 8. I. tarihli akşam gazetesi. İkinci sahife.
(*) » » » » » » »
(*) » » » » » » »
(*) » » » » » » »

derek iş aramağa gidiyor. Fakat Anadolu'da bu köylerini terkedenleri doyuracak iş sahaları nerede?

Bu bünye tahavvüllerinin millî sanayii üzerinde de tesirini göstermemesine imkân yoktur. Mamulâtının pazarını geniş köylü kitleleri teşkil eden millî sanayi, karşısında kendi içine çekilen yani pazarla alâkasını kesen bir köylü kitlesi bulursa, inkişaftan kalamıyacağını kim iddia edebilir? Halbuki millî sanayi, inkişaf için pazarla alâkası mütemadiyen artan bir köylü tabakasına muhtaçtır. Köylünün içtimaî farklılaşması, hakikati halde millî pazarın daralması değil, bilâkis genişlemesidir. Çünkü, hem sermaye sahibi müstahsil, hem iş kuvvetini kiraya veren köylü, millî sanayiin istihlâk maddelerine, istihsal vasıtalarına karşı daimî alıcı vaziyetindedir. Fakat bu ancak her iki zümrenin işlerini tevsi etmesile mümkündür. İçtimaî farklılaşma bir fakirleşme şekli aldığı takdirde millî sanayi bu cihetten de pazarlarını kaybetmiş olacaktır.

Görülüyor ki, dünya buhranının köy iktisadiyatımızda tevlit ettiği bünye tahavvülleri, tesirlerini köy hudutlarından taşırarak bir taraftan devlet bütçesinde diğer taraftan da millî sanayide göstermektedir.

Bir kıssa ve bir hisse.

Yakup Kadri

Yirmi yaşında toy bir delikanlı idim. Koltuğumun altında 3,50 franklık, sarı kaplı Fransızca kitaplarla, Babıâli caddesinde serserm sepet dolaşıyordum. Arkadaşlarımdan biri, karşı kaldırımda, içinde yürüdüğü bir kümeden ayrılıp bana doğru ilerledi: «— Haydi, bizimle gel. Bir edebî cemiyet kurmağa gidiyoruz», dedi.

Yüreğim ağzıma geldi. Edebiyat, benim için her şeydi ve edebî bir zümreye girmek -velev adsız sansız bir âza sıfatiyle- tasavvur edemiyeceğim kadar yüksek bir ikbaldi.

Arkadaşımın beni ulaştırdığı küçük grupun yanına varınca bir de ne göreyim; devrin en meşhur simalarından üçü dördü bir arada, âbideler gibi dikilip duruyorlar. Heyecandan az kalsın ağlıyacaktım.

Bir küçük odada toplandık. Cemiyetin ismi ne olacak? Üstatlardan biri:

«— Fecri - Âtî» dedi.

Ya gayesi? Uzun müzakereler, münakaşalar. Bu pırıl pırıl parıldayan dergâhta ben bir hayran mürit. Hep dinliyorum ve her dinlediğimi doğru buluyorum. Nihayet, meydana şöyle bir *formül,* bir düstur çıktı:

«Sanat şahsî ve muhteremdir.»

Sanat şahsî ve muhteremdir! Bu cümleyi, içimden, bir dua ezberler gibi, yüz defa tekrar ederek evimize döndüm. Sanat şahsî ve muhteremdir! Ve kader istedi ki, Fecri - Âtî'nin daha ilk adımında bu büyük, bu mübarek davayı bir takım gafillere karşı ben müdafaa edeyim.

Bir kere mi? Hayır, yıllarca. Ve bu akidenin neşri için okumadığım kitap, baş vurmadığını âlim kalmadı. Gross'tan Bergson'a, Bergson'dan Remy de Gourmont'a kadar irili ufaklı bütün frenk kafalarını kendime dayanak yaptım. Arkamda Fecri-Âtî, önümde bu büyük kumandanlar, «Sanat şahsî ve muhteremdir» bayrağı elde, yıllarca, iniş, yokuş yürümediğim yer, çatmadığım adam kalmadı. Sanat şahsî ve muhteremdir: Hiç bir *şövalye*, kendi arması üstündeki *döviz*'i için, eminim, benim kadar candan cihada çıkmamıştır.

Bu coşkunluğum, sanat perisi yolunda bu serdengeçtiliğim, ilk millî felâketimiz olan Balkan harbine kadar, bütün ateşile devam etti. Fakat, ne vakit ki, Çatalca önüne dayanan düşman toplarının sesini ta yatağım içinden işitmeğe başladım, hisseder gibi oldum ki, hayatta benim yaptığım mücadeleden daha mühimleri vardır.

Balkan harbini daha bir sürü millî felâketler takip etti. Ben gene «Sanat şahsî ve muhteremdir» diyordum. Fakat, onun yanıbaşında, hiç değilse onun kadar *şahsî* ve *muhterem* şeyler olabileceğini de düşünmeğe başlamıştım. Nihayet 1914, 1918 geldi. Garp imperialismasının kandan ve yağmadan gözü dönmüş kurt sürüleri, bütün vahşetile bizim zavallı ağıllarımızın üstüne de saldırdı ve ortada, ne edebî cemiyetlerden, ne mukaddes sanat davâlarından eser kaldı. O zaman, artık, bütün acı sarahatiyle anladım ki, istiklâli uğrunda o derece ter döktüğüm sanat, evvelâ, bir cemiyetin, bir milletin malıdır. Sonra da nihayet bir devrin ifadesidir. Bunlardan tecrit edilmiş bir sanatın ne manası, ne kıymeti vardır. Müstakil sanat müstakil vatanda olabilir.

●

Falih Rıfkı, son çıkan o keskin kitabında:

«Ben, diyor, senelerdir san'atkârlık iddiasını bıraktım. Ondan ve öteki dostlarımdan bir noktada ayrılıyoruz: Ben, gerçekten dava adamıyım. Sanatı, edebiyatı, makaleyi, gazeteyi, mecmuayı, seyahati, her şeyi, davama yettiği kadar alırım; o kadar kıymet veririm!.»

Bu sözler, yukarıdanberi kısa bir krokisini çizdiğim devrin imtihanlarından geçmiş olanların anlıyabileceği bir fikir ve gönül

itirafıdır. Bizim neslimiz, fikirleri ve hisleri, başkalarının yazdığı kitaplarda *hap hazır* bulmadı. Kendi dişi tırnağile çetin hayat hâdiselerinin kara bağrından söküp çıkardı. Onların ağırlığını kendi kanının ağırlığiyle tarttı. Onların nüfuz ve tesirini kendi etinde tecrübe etti.

Onun içindir ki, bir zamanlar, yoluna can verdiğim «Sanat şahsî ve muhteremdir» vecizesi bana, şimdi, hiç bir mana ifade etmiyen cümlelerden biri gibi geliyor. Zira, hayat, onu tekzip etmiştir.

●

Sanat, ne vakit ferdî ve müstakil bir şey oldu?

Belde'nin ve Belde ilâhlarının muti hizmetkârı olan Fidias devrinde mi? Yoksa, bütün yarattıkları cihan, küçük ve münafık prenslerin, maddeden başka bir şeye inanmayan Papa'ların iradelerine göre ısmarlanmış olan Rönesans'ın o dâhî ırgatları, o dahî ustabaşıları arasında mı? Fertlerin *şahı*, Shakespeare'i İngiliz tarihinin Elisabeth devrinden kim ayırabilir? On dokuzuncu asrın *tez* ve *antitez*'lerini bir üslûp haline sokmuş olan Hugo'yu 1820-1880 Fransasından başka nereye oturtabiliriz? Göthe, teşekkül halinde bir dünyayı andıran Göthe, Fransız inkılâbının çiğneyip durduğu Germanya kahos'undan başka nereden zuhur edebilirdi?

●

Bu büyük insan, eserlerinin bir köşesinde şöyle der:

«Tunçtan kanunlar, ulu ve ebedî, cümlemize emreder, feleğin çemberini devretmeyi.»

Başka bir yerde şu hükümlerine rastgeliriz:

«Her yerde yaşama yolları, ebedî kanunlara göre şekilden şekle girer;

«Hayatın dış yüzü, bu yaşama şekilleriyle baştan başa değişir;

«İlâhî ve ezelî nizamın hükmü bütün mahlûklara şâmildir,

«Ve bunlar, daima, dıştan gelen tesirlerin altında türlü inkılâplar geçirirler.»

Para tezimiz ve Prof. Wagemann.

Burhan Asaf.

Şevket Süreyya'nın «*500 milyon liralık Türk bütçesi*» yazısı çıktıktan sonra, etrafına bir yığın seyirci topladı. Hepsinin halinde, masallar dünyasından çıkagelmiş bir acayip mahlûku seyre dalmanın ve muhakemeye bir türlü sığdıramamanın ağzıaçıklığı vardı. Sihirbazın biri mi idi ki, bu Şevket Süreyya, 500 milyonluk bir bütçeden bahsediyordu? Kimi, böyle dedi. Kimi, zavallı meczuba acıdı. Fakat kimi de, «Vay, suü niyet sahibi!» töhmetini yapıştırarak ayrıldı. Bu, bir ciddî teklifin, teklifi yapanla birlikte bir panayır eğlencesi telâkki edilmesinin, ne ilk ne de son misalidir. Bize mahsus bir takdir usulüdür. Frenkler, bu gibi kararlarında daha tutukturlar. Çünkü onlar, işin dışyüzünü müdafaa ettikleri zaman dahi, *saklı kalmasını istedikleri* içyüz hakkında malûmat sahibidirler. Bizde, öyle değildir. Bizde, fikirler ve bilgiler ile değil, fikir ve bilgi izmaritleri ile geçinmek, ötedenberi âdettir.

●

Şevket Süreyya, o yazısını yazarken, hiç şüphe yok ki, *para*'nın hakikî manasına ve hakikî rolüne dayanıyordu. Ve muhakkak ki *quantité* nazariyesine bağlanmıyordu. Nasıl bağlanabilirdi ki, ancak muayyen bir devirdeki *para*'yı izah edn bu nazariye, o devirden hem evvelki hem sonraki *paraların* kaidesini vermekte aciz göstermektedir. Hattâ, iktisat ismini verdiğimiz münasebetler manzumesi hakkındaki bilgilerimiz gittikçe daha büyük bir vuzuh ve sistemlilik kazandıkça, kemiyet nazariyesinin o muayyen devirdeki parayı dahi tek başına izah edemediğini ve ona olan bir zamanki itimadımızın sadece *serbest mübadele* gibi kendi kendine ve tabiînin haricinde işler bir nizamın esrarlı oto-

matikliği içinde fetişleştirdiğimiz bir para mefhumundan ileri geldiğini daha iyi anlıyoruz. O kadar ki, cihanın bu *dümenli-para* devrinde, *para*'ya iradî olarak bir şekil vermek ve iradî olarak bir esas kaleme almak, önümüzdeki *beynelmilel iktisat ve para konferansı*'nın başlıca meselelerinden birini teşkil edecektir. Cihan harbinden evvel, insanlığa böyle bir teklif yapmak, «Altına lüzum yoktur. Parayı emtia fiatlarına göre tanzim ederiz!» yahut «Altın esaslı para kabul edilebilir. Şu kadar var ki, hem altınsız memleketlere altın temin etmek hem de bu gibi memleketlerin tediye muvazeneleri bozulacak olursa bunu kolayca düzeltmek çareleri lâzımdır!» şeklinde sözler söylemek, kürsü iktisatçılarının nazarında ilmî bir zındıklık sayılırdı. Bugün halbuki, bu gibi sözler, modern iktisat ilminin girizgâhları hükmünü almıştır. Hattâ, resmî konferansların ruznamelerine geçmiştir.

●

Konjunktur yani *piyasayı tetkik ilmi*'ni kuranlardan biri olup Almanya devletinin ayni isimdeki müessesesini idare eden Prof. Wagemann, «*Was ist Geld?*» (Para nedir?) isimli bir kitap neşretmiştir. Kitabın mevzuu, *para*'nın fetişleştirmeğe değer hiç bir tarafı kalmadığını ve idrakimize, pek alâ girmiş bulunan bu iktisadî unsurun idaresini, bazı kaideler dahilinde, mükemmelen başarabileceğimizi isbat etmekten ibarettir.

Profesör, bize evvelâ, *para*'nın ustaca bir tarihçesini yapıyor. Bu kısımları her hangi bir iktisat ve maliye kitabında da bulmak mümkündür. Yeni olan şey, muhtelif devirlerdeki muhtelif paraların kanuniyetlerini tesbit ederek bu kanuniyetler arasında yapılan şaşırtıcı mukayeselerdir. Kitabın siklet merkezini, bugün bizim «kredi» ismini verdiğimiz «*defter ve hesap parası*»nın hakikî (fiduciaire) paradan başka bir şey olmadığını isbat eden kısımlar teşkil ediyor:

«Kanunu yapan, *defter ve hesap parası*'nı emniyet altına almayı ihmal etmiştir. Bunun, cihan harbine takaddüm eden yirmi sene zarfında bir zararı dokunmamıştır, çünkü o sıralarda iktisadiyatımız devam eden bir yükseliş halinde bulunuyordu; fakat böyle bir usulün (yani kredinin kontrol altında bulunmaması), uzun sürecek olan bir buhrana mukavemet edemiyeceği aşikâr

idi. Ki, 1908 de yapılan banka anketi de bunu iyice göstermişti. Öyle ki, bu seferki buhranda, kısa vadeli *defter ve hesap parası* hesaplarile uzun vadeli sermaye hesaplarının birbirine karışması yüzünden, bankaların seyyaliyeti sarsılmış ve en itibarlı banka imzaları bile, itibarlarını kaybetmiştir.

«Öyle ki, 13 temmuz 1931 de kopan hâdise ile (Alman banka kredisinin yıkılış tarihi) 18 inci asırda cereyan eden vak'alar arasında büyük bir benzerlik vardır. O tarihlerde, buhran başgösterdi mi, bütün banknot bankaları yıkılırdı. Bugün halbuki, böyle bir şeye imkân yoktur, çünkü kayme'nin tediye kabiliyeti kanun ile teyit edilmiştir. Halbuki o sıralarda, kayme demek, bankanın müşterisine verdiği bir borç senedi demekti. Kaymenin bir borç senedi mahiyetinden çıkarak bir tediye vasıtası mahiyetini aldığı, ancak neden sonra anlaşıldı ve ondan sonradır ki, devlet, kayme basmayı bir imtiyaz şekline koymağa lüzum gördü ve onun hem baskısını hem de karşılığını kontrol etmeğe başladı.

«İşte bugün de, malî kudretinin en zayıf bulunduğu bir anda, devletin, yıkılmak tehlikesi gösteren büyük bankaları bir çok naktî fedakârlıklar pahasına tutması, ancak ve ancak, kredinin *fiduciaire* paradan (yani mütedavil akçadan) başka bir şey olmadığını anlamasından ileri gelmektedir. Şu halde, banka kredisi hakkında da, tıpkı bir zamanki banknot gibi, gerek hukuk ve gerek ise para esası bakımından lâzımgelen tedbirlerin alınması lâzımdır. Bundan sonra artık banka kredisinin de bir imtiyaz telâkki edilmesi ve bu imtiyazın da devlet tarafından verilerek devlet tarafından kontrol edilmesi icap eylemektedir.»

Prof. Wageмann'in bu müşahede ve hükmü o kadar doğrudur ki, buhran yüzünden, Amerika ve Avusturya da dahil olmak üzere, bir çok memleketlerde, seyyaliyetlerini muhafaza etmek istiyen büyük bankalar, bunu yapabilmek için küçük bankaların yani tasarruf sermayelerinin başını yemişlerdir. Ve gine bunun içindir ki, tasarruf sermayelerinin himayesi ve bu sermayelerin kredi spekülasyonlarına girişen büyük bankaların elinde bir nevi seyyaliyet karşılığı telâkki edilmemesi hususunda her tarafta büyük mücadeleler yapılmaktadır. Bankaların borsalara, borsaların esham ve senedata, esham ve senedatın gine tasarruf akçalarına bağlı bulundukları ve bütün bu para man-

zumesinin de tedavüldeki para kadar *defter ve hesap parası*'na dayandığı düşünülürse, kredinin ne korkunç bir nisbet dahilinde paralaştığı ve bu paranın da devlet murakabesine alınması lüzumu, bir kalemde anlaşılır.

Profesör bundan sonra gerek mumyalaşmış kemiyet nazariyesine gerek ise bunun *taht-minderi* olan *altın*'a şiddetle hücum ediyor ve bu madenin kalkması lüzumunda ısrar ediyor. Sonra gine, *dümenli-para* esasına dönüyor. Ve, plân içine alınmış bir istihsalin hesaplı ihraçlara müsait olduğunu isbat ediyor. Bu kısımları almıyoruz, çünkü bu noktayı hem Şevket Süreyyanın

«İş hasreti ve 500 milyonluk Türk bütçesi» ve
«İnflasyon değil, iş bolluğu»

isimli yazılarında bulacaksınız, hem, aşağıki tetkikimizin mihverini teşkil edecektir.

●

Para'nın, altın esasından ne kadar müstağnî ve kemiyet nazariyesile ne kadar alâkasız olduğunu gösteren bir *para* varsa o da *Türk parası*'dır. 150.000.000 lira kadar bir şey tutan bu para, cihan harbinden çıktığımız günden itibaren, bir *içpara* vasfını göstermiş ve bir içparanın kanuniyetlerine göre yaşayıp gelmiştir. Türk parası, tamamile Türk iktisadiyatının bir ifadesidir. O iktisadiyata göre peryodik düşüşlerini yapmış ve nihayet o iktisadiyata göre istikrarlandırılmıştır.

1 Türk lirası = 12.06 frank üzerinden.

İlk *Türk parasını koruma kararnamesi*'ne kadar, Türk parası, Türk iktisadiyatının bir ifadesi idi ama, başıboş bir ifadesi idi: öyle, diğer memleketlerde olduğu gibi, tedavül miktarı ve tedavül sür'ati sıkısıkıya murakabe edilir ve lâzımgeldiği gibi çoğaltılır yahut azaltılır bir para değildi. Böyle olmakla beraber, Türk parasını bir idare eden kuvvet vardı. Bu kuvvet, devlet değildi. *Haricî ticaretimiz* idi. Bütün emtia fiatlarımız gibi (dahilde istihsal olunanlar ve hariçten getirilenler), paramızın kıymetini de, bu haricî ticaret ve buna bağlı olan tediye ve ticaret muvazenelerimiz tayin eyliyordu. Bir hammadde ve ziraat memleketi olduğumuz için, bu muvazeneler her sene aleyhimize olarak teessüs edyor, fakat her yılın açığı bir daha evvelkine ta-

adül ettiği için, paranın kıymetten düşüşü gerçi kronik fakat muntazam ve oldukça gayri mahsus bir seyr takip ediyordu. 1929 senesine kadar. 1929 da, ithalât ticaretimiz, gümrüklerin yükselmesinden evvel o malûm olan *mal stok etmek* teşebbüsüne girişti ve paramızın birdenbire ve beklemediğimiz bir nisbet dahilinde düşmesine sebep oldu. Hükûmet, derhal hareket geçerek, memlekette, ilk defa olarak *tediye muvazenesi* kontrolünü tatbik etti. Merkez bankamız henüz olmadığı için, bu işi, hükûmet namına bir Bankalar konsorsyomu idare eyledi. Paramız artık evvelkinden gayri bir rejime tâbi olmağa başlamıştı.

Aradan bir müddet geçti. Memleketin hammadde ve ziraatçi olması, tediye muvazenesi tıkaçlarını zorlamağa başladı. Ve muvazeneyi gine bozdu. Bu sefer muvazeneyi hem para ve hem de emtia cihetinden temin etmeğe çalışmak lâzımgeldi: Kontenjan rejimi ilân olundu.

Daha o zaman, *Hakimiyeti Milliye*'de arka arkaya neşrettiğimiz yazılarda, keyfiyeti tetkik etmiş ve her iki tedbirin de, ancak bir iktisadî inşa programına derhal tevessül edilirse tam tesirlerini gösterir ve memleketin hayrına işler kombine bir cihaz teşkil edeceklerini işaret ettik ve böyle bir inşa programına muvazi olarak gerek ithalât gerek ise ihracatın mümkün olduğu kadar hem *tekelden* hem de *memleketlere göre* idare edilmesi lüzumu üzerinde ısrar eyledik.

O günden bugüne kadar, gene epey bir zaman geçti. Bu müddet zarfında, Türk parası, acaba ne gibi hususiyetler arzetti?

Gaye, Türk parasını 1 lira = 12.06 frank üzerinden tutmaktı. Aksi takdirde paramızın satın alma kuvveti hem içpazar hem de dışpazar maddeleri için düşecekti.

İçpazar maddelerine göre, Türk parasının satın alma kuvvetinin değiştiğini şundan anlıyoruz ki, gıda maddeleri ilk tedbirlerin alındığı tarihe nazaran 1/3 ine indi. Bunun sebebini dışpazar maddelerile paramız arasındaki münasebette arayalım. Eğer sıkı bir tediye ve ticaret muvazenesine gidilmeseydi, dışarıdan, bize lâzım olduğu kadar mal ithal edecektik. Fakat memleketin iktisadî bünyesi, buna ötedenberi salih olmadığı için yani satın aldığımız malların kıymeti satmakta olduğumuz malların kıy-

metinden ötedenberi yüksek olduğu için, muvazeneyi, ancak sattığımız kadar satın almak prensipi sayesinde tahakkuk ettirebilirdik. Bunu yapmakla, muhtaç olduğumuzdan daha az emtia ithaline başladık. Gerçi, dışarıdan gelen emtia, gümrük kapılarımıza kadar 1 Türk lirası = 12.06 frank nisbetini bozmadı. Fakat gümrüğünü verip tüccarlarımızın eline geçtikten sonra, derhal «çok talep az arz» kaidesine göre bir spekülâsyon mevzuu oldu ve malına göre % 10 dan % 40 nisbetine kadar pahalıya satılmağa başladı. Binaenaleyh, gerçi paramızın dışarıya teidye edilirken olan satınalma kabiliyeti 1 Türk lirası = 12.06 frank nisbetine sadık kaldı ama, mal içeriye girdikten sonra ona karşı olan satın alma kabiliyetini yukarıda tasrih ettiğimiz nisbetler dahilinde kaybetti. Tüccar ve yahut sermayedar bakımından paramız, istikrar paritesini muhafaza etti ama müstehlik bakımından edemedi ve şimdiye kadarki sukutlarının en mühimini kaydetti.

Bütün bu hâdiselerle beraber, Türkiye'ye mahsus bir buhran ve buna yoldaş olarak bir bütçe sıkıntısı başlamıştı. Bir taraftan hariçten satın aldığımız ihtiyaç maddelerinin pahalanması ve bir taraftan da munzam vergilerin tatbiki müstehlikin iştira kabiliyetini, bittabi sarstı. Bu sarsılışın içpazar maddeleri bakımından pek büyük bir ehemmiyeti vardı. Çünkü bizde alım kabiliyeti olan müstehlik bu alım kabiliyetinin mühim bir kısmını, zaten dışpazar maddelerine (giyinmeğe, süslenmeğe ve eğlenmeye) tahsis etmek itiyadında idi. Ki, bu itiyatlarından vazgeçmemesi, içpazar maddlerine karşı çok daha az bir para ayırabilmesi, bu ise, içpazar maddelerinin, müstehliğin kendileri için azalan alım kabiliyetine intibak etmeleri demekti. Binaenaleyh: kiralar düştü, gıda maddeleri fiatları düştü. Öyle ki, bu sefer:

a) Müstehlik tarafından bakınca, Türk lirasının iştira kabiliyeti gıda maddelerinde 2/3 (1) nisbetinde, kiralar da % 20-40 nisbetinde arttı.

b) Müstahsil bakımından ise, şu haller başgösterdi:

Müstahsil, Karadeniz ve Ege gibi pazar için emtia istihsal eden mıntakalarda ise, gıdasını daha ucuza tedarik etmek imkânına

(1) İzmir vilâyetinin resmî istatistiklerine göre.

mukabil, bir taraftan sattığı malın para etmemesi ve bir taraftan da dışarıdan gelen ihtiyaç maddelerini alım kabiliyeti düşmüş bir para ile satın almak mecburiyeti ile karşılaştı. Sattığı malın para etmemesinin başlıca sebebi; müstehlik olan, kazancını daha ziyade Avrupa malları istihlâkine yatıran ve bu mallara arız olan pahalılığı kendisinden çıkarmağa çalışan aracılar silsilesinin fiat kırıcı politikası idi.

Zatî iktisat mıntakalarındaki müstahsile gelince, o zaten hem gıda hem de ihtiyaç maddelerini kendisi istihsal ederdi. Yalnız, devlete ödiyeceği vergiyi, pazara arzettiği gıda maddelerinden çıkarırdı. Bunların fiatı 1/3 e düşünce, vergi ödeme kabiliyetini kaybetti ve zararın ucu gine devlet bütçesine dokundu.

İşte 1 Türk lirası = 12.06 frank üzerinde tuttuğumuzu zannettiğimiz Türk lirası, hakikati halde, haricin mallarına karşı bir inflasyon, içpazar mallarına karşı ise bir deflasyon manzarası arzetmekle, bütün istikrar gayretlerimizi tamamile nazarî kılmıştır. Halbuki miktarı, ne artmış ne de eksilmiştir. Bittabi paramızın bu iki türlü ve birbirine tamamile zıd iki kıymet istikameti alışı *paramızın para bakımından mütaleasından* anlaşılamaz.

Paramızı, iktisadiyatımızın bir ifadesi olarak mütalea etmek yani kemiyet nazariyesini tamamile bir tarafa atmak şartiledir ki, onda, iktisap etmiş olduğu hakikî yani hayatı iktisadiye üzerinde müessir halleri tesbit edebiliyoruz. Besbelli bir şey ki, bunun en büyük sebebi, tediye ve ticaret müvazenelerinde müdahalenin kabul edilmesine mukabil *para*'nın kendisi üzerinde lâzımgelen müdahalenin yapılmamasıdır. Para bakımından da bir müdahalenin lüzumundan bahsedenlere, *deli* yahut *suü niyet sahibi* ismini takanlara, bu hususta, bir kaç söz daha söylemek isteriz.

Memlekette ayrıca, bir de borç ve alacak vaziyeti vardır. Bugün bütün manasile, ziraat ve ticarette, kredilerin donması ameliyesine şahit oluyoruz. Kredinin en büyük nâzımı istihsal, memleketteki müstahsil ise köylü olduğuna göre, kendi istihsal ettiği emtiaya karşı dehşetli bir deflasyon temayülü gösteren bir parayı nasıl kazanacağını ve nasıl ödiyeceğini düşünmek lâzım değil midir?

Şimdi, bir de bazı memleketlerde yapılan inflasyon hareketin-

den bahsedelim. Cihan harbinden sonra, bütün paralar düşerken bu sukut nisbeti hem Almanya ve Avusturya gibi bazı Avrupa memleketlerinde hem de umumiyetle Balkan memleketlerinde pek büyük olmuştur. Harpten evvel bir *drahmi* yahut bir *leva,* bir *ley* dört ile beş kuruş arasında yer tutarken, bugün, bizim paramız da düşmüş olduğu halde, bütün bu paralar bizim bir kuruşumuz etrafında bir kıymete malik bulunmaktadır.

Bunun, bu memleketler bakımından şöyle bir esaslı faydası olmuştur: iş ücretlerinin düşük olması ve dolayısile ihracat kabiliyeti; haricin mallarına karşı paranın alım kabiliyetinin az olması ve dolayısile bu mallara müstehlik olan sınıfın paranın kıymeti bakımından bir millî tasarrufa mecbur tutulması, lüks istihlâklerin pek mahdut kimselere inhisar ettirilmesi ve hariçten getirilecek ihtiyaç maddelerinin daha ziyade orta cinsten ve hattâ orta cinsten de aşağı olarak tedariki ve ithalât bünyesinin buna göre yani memleketin zayıf alım kabiliyetine göre tayini. Öyle ki, bütün gündelikliler, ücretliler ve devlet memurları, komşu memleketlerde; bizdekinden çok daha az bir para ile geçinirler. Fakat buna mukabil hariçten gelen mamul emtia ile dahilin ziraat emtiası arasındaki fiat makası bizdekinden çok daha mülâyim bir surette işlemektedir.

Bir de İskandinavya devletleri vardır ki, bunlar, İngiliz lirası düşer düşmez derhal paralarını düşürmüşlerdir. Bunun da sebebi, İmparatorluk ile olan sıkı iktisadî ve malî münasebetleridir. Hattâ bu harekete, Yunanistan da iştirak etmiştir.

Biz, kendi paramız için, bu yolları tavsiye edecek değiliz. Çünkü bunlar, klâsik inflasyon tasnifine giren hareketlerdir. Kaldı ki Balkan devletlerinin hemen hepsi, bütün bu gibi kararları alırken, bir millî iktisat kurmak yollarını aramaktan ziyade beynelmilel tabiiyetlerini olduğu gibi muhafaza edebilmek endişesile hareket etmişlerdir. Halbuki biz, yepyeni bir içpazar yaratmak davasındayız. Yani hammadde ve ziraatçi bir yarı müstemleke bünyesinden lâzım ve kabil olduğu kadar sanayileşmiş bir ileri ve müstakil memleket bünyesine geçmek istiyoruz. Bu itibarla, saydığımız bu memleketlerin hiç birisi, bize örnek olamaz.

●

Şu halde ne yapmalıyız?

Yukarıda dedik ki, tediye ve ticaret müvazenelerinin kontrolüne geçilmezden evvel, Türk parası, gerçi başıboş fakat haricî ticaretimiz tarafından idare olunur bir para idi. Yani bir nevi idareye tâbi idi. Fakat bu idare, bizim elimizde değildi. Halbuki, şimdi, onu, kendimiz idare etmek istiyoruz. Bunun da şimdiye kadar bir tek usulü tesbit edilmiştir: parayı Merkez bankası tarafından sevk ve idare etmek.

İyi ama, bir Merkez bankasının her hangi bir parayı sevk ve idare etmesi için o memleketteki iktisadî faaliyetlerin ileri bir iktisadî safhaya göre cereyan etmesi lâzımdır. Yani o memleketin kapitalist bir bünyeye malik olması lâzımdır. Böyle bir bünyede banka ile banka kredisi ve borsa ile borsa muameleleri, memleketin bütün işlerini idare ederler. İskonto burgusunu ne tarzda işletmek lâzımgeldiğini, Merkez bankası bilir, çünkü önünde hem sermaye piyasasına, hem para piyasasına hem de fiat hareketlerine dair sarih rakamlar vardır. Ve bu rakamlar, memleketin bir ucundan diğer ucuna kadar caridir. Kapalı zatî iktisat mıntakaları kalmamıştır. Faiz esası % 3 mevduat faizinden % 50 hattâ 100 murabaha faizine kadar yüz basamaklı bir merdiven tırmanmağa mecbur değildir. v. s. v. s.

Memleketimiz, ne yapalım ki böyle bir memleket değildir. Böyle olmayınca, bir merkez bankasının normal ve malûm kaidelere göre işlemesine de imkân yoktur. Ne kredi bankalarının cüzdanları ne de merkez bankasının mükerrer iskonto cüzdanı bir hakikat ifade eder. Bir kaç büyük şehrimizin ticarî senedat muamelesine uygun gelen iktisadî hayatı bütün memleket parasının idaresine esas teşkil edemez.

Yalnız sorabilir miyiz? Senet, sehim, tahvil gibi kelime ve mefhumların ardında ne vardır? İş ve istihsal. İyi senet ve iyi aksyon, sağlam iş ve kârlı istihsal demektir. Şu halde, bir taraftan iktisadımızı kurmak ve bir taraftan da Türk parasının idaresini elimize almak için, kapitalist şartların tekevvününe kadar bekliyecek miyiz? Haydi bekledik, yukarıda, para bakımından saydığımız uygunsuzlukları nasıl kaldıracağız? Parayı idare ederek. Şu halde bütün davayı böyle bir çıkmazın içine mi so-

kacağız: Memleket iktisadiyatının kurulabilmesi için dümenli ve idareli para esasına fakat dümenli ve idareli para esasına geçebilmek için de kurulmuş bir memleket iktisadiyatına lüzum vardır.»?

Hayır. Bizim görüşümüze göre milletin bütün yaratma enerjisini böyle bir çıkmazın içinde hapsetmeğe lüzum yoktur. Madem ki *para*'nın hakikî mana ve rolü anlaşılmıştır. Ve madem ki iktisadiyatını henüz kurmamış ve içpazarını henüz işlememiş bir memleket, daha uzun yıllar için sonsuz iş ve istihsal imkânlarına malik demektir, şu halde, iş ve istihsali *para*'ya değil, *para*'yı iş ve istihsale tâbi kılarız. Muayyen bir istihsalin muayyen bir hesap neticesinde kârlılığı anlaşıldıktan sonra bunun eshamını bekleyip ağzımızı havaya açacağımıza, bunu devlet plânının içine alır ve devlet kredisine besletiriz. Eğer ortada ferdî teşebbüsün de görebileceği işler var ve bunların eshamı hazır bulunuyorsa, iyi ya, onu da kredi mekanizmamızın içine alır ve paranın sağlamlığı bakımından kontrol ederiz. Şu var ki, banka kredisinin gerek hususî ellerde gerek ise devlet elinde paradan başka bir şey olmadığını ilk adımda kabul etmemiz ve mevzuatımızı buna göre kaleme almamız lâzımdır.

●

Prof. Wagemann'dan, Prof. Wagemann olduğu için bahsettik. Malûm ya bizde bir iddianın ciddî sayılabilmesi için bir frenk tarafından ortaya atılmış olması şarttır. Bazan da her hangi bir frenk usulünün tatbiki için o usulün evvelâ Garpta tecrübe edilmiş, Garpta kullanılmış ve Garpta eskitilmiş olması lâzımdır. Turgut Reis ve Barbaros zırhlılarını, Almanya tekaüde çıkarır, biz satın alırız, muharebeye gireriz, muharebeyi kaybederiz ve ancak ondan sonra aklımız başımıza gelir. Çok zamanlar, bizde, nazariye için de böyledir. Yoksa Prof. Wagemann'ın müdafaa ettiği para tezi, bir umumî şeniyetler bozuluşunun seyrinden kuvvet alan bir görüşten ve bu görüşün Almanya için ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Hattâ o kadar Almanya için ki, Almanyada Prof. Wagemann'ın tezi, iktisat ve istihsal bakımından, ancak yeni Alman iş sahaları zaviyesinden kuvvetli yahut zayıf addedilebilir. Halbuki biz cihan içindeki şeniyetlerin çözülüşünü ayni dikkat ve ayni sistemlilik ile takip ettiği-

miz için, daha «*Was ist Geld?*» kitabı gelmeden evet hattâ daha bizde tediye müvazenesi ve Türk parasının korunması henüz karar halinde değilken, ayni görüşü, çok daha büyük bir cesaretle benimsemiştik, çünkü Türkiyede, hemen bütün istihsal sahasının % 100 bakir olduğunu biliyorduk.

Profesörün kitabını mevzuu bahsetmemize sebep, kemiyet nazariyesine, ya menfaatlerine uygun geldiği ve yahut yegâne bilgi ve marifetlerini teşkil ettiği için inananları biz her dürtüp uyandırmak istedikçe: «Ajans bülteninde henüz böyle bir haber yoktur!» diyenlere, anlıyacakları bir tarzda hitap etmek içindir.

Yoksa biz tezimizin doğruluğundan eminiz. Tezimizi Prof Wagemann'lara teyit ettirmemize lüzum yoktur. Bütün iddialarımız için şahit göstereceğimiz salâhiyet, çok daha büyüktür. Bizi şahıslar değil, hâdiseler teyit eder, çünkü biz, memleket şeniyetleri namına konuşan adamlarız.

Ankara
Moskova
Roma. [1]

Bolşeva köyü

Yakup Kadri.

Bolşeva köyünün atmosferini, «Mustafa» filmini görmüş olanlara tarifte sıkıntı çekmiyeceğim. Çünkü, o filmin bir çok yerleri burada alınmıştır. Zaten, Bolşeva köyüne «Mustafa'nın kövü» de diyebiliriz.

Mustafa, türlü cürümler işliyen bir serseriler grupunun başı idi. Hayır sahibi, inkılâpçı bir delikanlı, bir «gepeu» memuru, bunları topladı. Etrafı, korularla çevrilmiş bir kır manastırına kapadı, orada, hepsini terbiye ve inzibat altına alıp çalıştırmağa başladı, ve, az zaman içinde orasını bir küçük sınaat merkezi haline soktu.

İşte, Bolşeva kövünün tarihçesi de aşağı yukarı budur. Bir masal, bir sinema mevzuu, bir hayal nasıl hakikat olur? Bunu görmek dileyen Bolşeva kövüne gitsin.

Bolşeva'da yalnız bu görülmez. Eğer, bir çok defa kasa hırsızlığı ettiği için yirmi yıl küreğe mahkûm olmuş bir kaşerli sabıkalının; çocukluğundanberi türlü tereddî arazı göstermiş ve yetiştikten sonra her adımında bir cürüm işlemiş bir betbahtın; bir meslekten yetişme fahişenin; bir ıslah kabul etmez kumarbazın; bir alkolism hastasının, günün birinde faziletli, faydalı birer vatandaş olabileceğine ihtimal vermiyecek kadar bedbinseniz gene Bolşeva kövüne gidiniz. Müşahede edeceksiniz ki, o kasa hırsızı bir *komünün* muhasebecisi, o müstereddî genç bir tezgâhta işbaşı olmuştur. O fahişe, iyi bir zevce, iyi bir anadır. O kumarbaz, kooperatif şefi, o sarhoş, belediye reisidir.

Bize refakat edenlerden birine soruyorum:

«— Nasıl muvaffak oluyorsunuz?

(1) Altıncı sayıdanberi.

«— Biz, diyor; ferdin ne kabahatine, ne faziletine ehemmiyet veririz. Her şey cemiyete ve muhite bağlıdır. İyi kurulmuş bir cemiyette ve kötülüğe müsait olmıyan bir muhitte her fert iyi ve faydalı bir unsur olur.

Daha ilk adımda bir *komunisma* dersi!.. Ve an ve yer o derece talkına elverişli ki, insan bu ukalalığa kızmıyor bile. Tebessümle dinliyor. Bolşeva kövünün havası, ruha yalnız sükûn ve inan kabiliyeti veriyor. Burada bir *komünist* cemiyetini *minyatür* halinde, âdeta, bir resimde, bir kitapta gibi mürekkepleşmiş, *sentez*leşmiş olarak görüyorum.

Gençliğimde Anatol France ve Paul Adam gibi *sentimental sosialist* muharrirlerden, müstakbel *sosialist* cemiyetlere dair yazılmış bir takım tasavvurî romanlar okumuştum, adım adım dolaştıkça, bu romanların sahifeleri gözüm önünde yeniden birer birer canlanıyor gibiydi.

İşte, herkesin bir arada gülüp eğlendiği umumî meydan; işte, herkesin bir arada yiyip içtiği umumî mutfak ve yemekhane; İşte, kocaman ve tek bir binanın bir çatı altında barındırdığı kadınlı erkekli, çoluklu çocuklu işçi yığını ve nihayet, işte, *komüne* mahsus işlerin hep bir arada konuşulduğu ve adaletin hep bir elden tevzi edildiği «halk şurası».

Gözlerime inanayım mı? Yoksa bütün bu gördüğüm şeyler yeni bir sinema şeridi için hazırlanmış birer dekordan, birer oyundan mı ibarettir? Eğer, o koca koca binaların taş duvarlarına elimle dokunmasam; eğer, derin ve geniş kazanları islimle işliyen mutfağın yemek kokuları burnuma kadar gelmese; eğer, umumî meydandaki radio'nun durmaksızın çaldığı havaları kendi kulaklarımla dinlemesem; eğer, tezgâh ve fabrikalardaki emtia yığınlarını, arkadaşlarla hep bir arada tetkik etmesek; eğer, tenis yerindeki genç kızın taze ve çevik vücudunun önümüzden bir bahar rüzgârı gibi gelip geçtiğini seyretmesek bütün bunların yalan olduğuna hükmedeceğim.

Sabık kasa hırsızı yanıma yaklaşıp:

«— Bizim imal ettiğimiz şeyler hep spor levazımıdır; dedi.

Bunu söylerken, yüzünde, mektebini ve derslerini gelen ziyaretçilere göstermekten iftihar duyan bir mektepli çocuğun masum ciddiyeti vardı.

Atelyeden atelyeye dolaşırken önümüze çıkanların her birinde ayni öğünme ve gösterme heyecanını hissediyoruz.

«— Bakınız şu ayakkızaklarına; halis nikeldendir.

«— Bu raketlerin bir kısmı ihracat içindir. Bir kısmı da Soviet Rusya'da istihlâk edilir.

«— Bu futbol kunduraları çok sağlamdır. Moskova ve Leningrad stadiumları hep buradan alırlar.

«— İşte, benim üstümdeki bu kumaş ve bu fanilâ bu tezgâhta dokunmuştur.

Ben, köve alâkamı isbat etmek için sordum:

«— Peki, burası bir köy ama hiç kövcülüğe dair bir şey yaptığınızı görmiyorum. Yiyecek ve içeceğinizi nereden tedarik edersiniz?

Sabık sarhoş, belediye reisi:

«— Civar kövlerden, dedi. İlk zamanlar bizden çekinirlerdi. Şimdi, aramız çok iyidir. Hepsi tatil saatleri çalgı dinlemeğe, sinema seyretmeğe buraya gelirler. Bizden pek hoşnutturlar. Zira, bizim teknisienlerimiz, daima onların emrine âmâdedir.

Bir sual daha sordum:

«— Burada hiç vukuat olmaz mı?

Gene söze sabık kasa hırsızı karıştı:

«— Olur. Fakat ehemmiyetsiz vak'alar. Meselâ geçenlerde sevdiği kadın kendisine yüz vermiyor diye bir delikanlı ustura ile kadının yüzünü kesmek istedi.»

Bu da tıpkı Anatol France'ın «Sur la pierre blanche» romanındaki gibi. Sosialist muharrir, müstakbel beldede her şeyin değişik olduğunu tasavvur eder. Müstakbel beldede değişmiyen tek bir şey vardır. O da kadın, kadının füsunu ve bunun etrafındaki gönül davalarıdır.

Bekâr kızlar dairesinin kapısı önünde duran neşeli ve şakrak küme içinden bir genç kız kendisine dikkatle baktığımı sezerek, saçlarını elinin tersile düzeltti ve bir sarışın yıldız ışığını andıran bir bakışla benden yana baktı.

Rus kadını. Eski ve Yeni tip.

Soviet Rusya'sında ilk ve son olarak gördüğüm kadın şuhluğu da bundan ibarettir. Gerçi, bizim bildiğimiz yarı *mistik,* yarı

maceraperest *klasik* Rus kadını tipi ortadan tamamile kaybolmamıştır. Otellerde, barlarda ve hattâ bazı bu gibi *kozmopolit* muhitlerde, boyalı dudakları, sürmeli gözleri ve ince ipekli çoraplariyle, bunlar, yabancılarla derhal romanlardaki tavurlarını takınarak konuşurlar. Kimi bir jenralin kızı, kimi bir baronun karısı, kimi de zengin bir zahire tüccarının yeğeni idi. Fakat, büyük felâketten sonra...

Bir büyük otelin barında kadehimi dolduran *serveuse*'e soruyorum:

«— Moskova'lı mısınız?

«— Hayır, Sen Petresburg'luyum.

Ve inadına bu SEN PETRESBURG harfleri üstüne bastırıyor.

«— Yani Leningrad'lı değil mi?

«— Hayır, Sen Petresburg'lu...

Sert bakışlı gözleri bir çelik parıltısiyle parlıyor. Soluk, bir ölü renksizliğiyle soluk benzi öfkeden bir kat daha sarardı. İnce dudaklarındaki boya bile rengini attı. Yavaş, fakat, kat'î bir sesle:

«— Lenin, bir şehre ismini veremez. O burada, Kızıl meydanda'ki *mozole*'nin sahibidir.»

Kadın bununla ne demek istedi, bilmiyorum. Zaten, dikkatim, çoktan, gördüğüm bir *flirt* sahnesine takıldı. «Bar Amerikan»' in tezgâhı başında başka bir *serveuse* uzun sandalya üstündeki müşteri ile tatlı bir hasbihaldedir. Tıpkı, Wrangel dökülüşü, İstanbul'a gelen «haraşo»lar gibi, kırıtıyor; kaşlarını yalancıktan çatıyor ve Rus dişilerine mahsus kumru sesile ötüyor.

İskemle üstündeki adam, mutlaka bir yabancı mühendistir. Ve mutlaka kadından bir *rendez-vous* koparmağa çabalıyor.

Beyhude zahmet... Kadın belki «gelirim» diyecektir. Belki de gitmeğe can atıyor. Fakat, bin türlü manialar çıkacak ve kararlaştırılan *rendez-vous* olmıyacaktır. Niçin? İddia edildiği gibi araya »*gepeu*» mu girecektir.? Kadın bir yabancıya söz verdiği için Sibirya'ya mı sürülecektir? Hiç zannetmiyorum. Soviet Rusya'sının şehirleri zaten böyle buluşmalara müsait değildir. Bizim bildiğimiz cemiyetlerden kopmuş adacıklara benziyen ve o cemiyetlerin bütün zevk ve eğlence unsurlarını toplamış bu-

lunan bu Otellerde bile duvarların, kapıların, koridorların böyle teşebbüsleri kendiliğinden bir reddedişleri var.

Belli ki, kadın meselesi kökünden halledilmiş, kökünden kesilip atılmış bir memleketteyiz. Ve bu memlekette *atmosfere* bütün manasile erkeğin dengi, yeni ve sert bir kadın tipi hâkimdir. Her yerde, her işte, onu, ayni kuvvet ve ayni salâhiyetle erkeğin yambaşında durur ve yürür görürsünüz. Hattâ, silâhlı saflar arasında bile ona sık sık rastgelmek mümkündür.

Her süsten, her boyadan ârî çıplak başı bir avuç-içi gibi temiz ve düzdür. Kısa topuklu erkek kunduraları yürüyüşünü sakatlamamıştır. Sağlam olmakla beraber hiç te kalınlaşmamış bacakları üstünde gürbüz ve çevik gövdesini daima gösterişsiz ve yapmacıksız taşır.

Bununla beraber asla erkekleşmemiştir. Onda hiç bir cinsiyet tereddisinin alâmeti görülmez. İstediği zaman dosdoğru, riyasızca, «mertçe» dişidir ve bu ânını açık gümüşü gözlerinin içinde çakıp sönen pırıltılardan pek âlâ sezebilirsiniz.

Nafile, onu, şövalyeler devrinden kalma bizim o bayat «kur»larımızla, veya, o şarkkârî aşıkdaşlıklarımızla harekete getiririm sanmayınız. Yeni Rus kadını, eski Rus kadını gibi Avrupalı Madame'ların, Amerikalı Miss'lerin taklidi değildir. Hakikî ve derin bir inkılâp, onu, orta-yaş bakayası bir saray ve salon kadınlığı ananesinden tamamile ayırmıştır. Bu, artık, eli öpülen, arabada, sofrada sağa oturtulan veya trende kendisine yer verilen himaye ve iltifata muhtaç bir acayip mahlûk değildir. Onun için yeni Rus kadınını, el işçisi olsun, fikir işçisi olsun, tramvayların tiyatro kapılarının ve bayram günlerinde caddelerin izdihamı içinde en kabadayı erkeklerle itişe kakışa kendine yer ve geçit bulmağa çabalar görürsünüz.

Odesa'da ilk çizmeli kadına rastgeldiğim vakit irkilmiştim. Rusya dönüşü ilk gördüğüm boyalı kadın, bende, bir cüzzamlı tesiri yaptı. Bir müddet, uzun bir müddet rimelli gözlere bakamaz oldum.

İtalya'da kadın.

Faşist İtalya'da kadını bulmak güçtür. Mussoiini, kadın hususunda tamamile Napoleon'u hatırlatır. Kadında yalnız bir meziyet arar: Analık. Ve Duce'ye bunun ötesi vız gelir. İktidar

mevkiine geçtiği gündenberi ne karısını, ne kızını yanında gören olmamıştır. Nadiren iştirak ettiği ziyafet sofralarında kadına kolunu bir angarya gibi verir ve onlarla sohbet etmesini hiç sevmez.

Belki, bizzat şefin kadınlığa karşı bu halidir ki, İtalya'da lâtif cinsin, ikinci safa çekilmesini intaç etmiştir. Yoksa, Faşist prensiplerine göre yeni bir kadınlık telâkkisi olup olmadığını bilmiyorum. Her halde, şu var ki, bugünkü İtalya kadını, öbür Avrupalı hemşirelerine benzemekten epiyce uzaklaşmıştır. Yeni İtalyan kadını fazla israftan, fazla süsten çekinir, idareli, tutumlu olmasını öğrenmiştir. Millî iktisat şuuru bütün hareketlerine hâkimdir.

Ayni derecede uyanık ve bilenmiş duran millî gururu da onu bir takım cinsiyet tereddilerinden vikaye etmektedir. İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da, artık, sokağa düşmüş olan aile skandalleri burada gittikçe azalıyor.

Boccacio'nun «Dekameron»'u, artık bize, İtalyan hanımları hakkında hiç bir fikir veremez. Ne de hattâ D'Annucio'nun kibar ve münevver zaniyeleri...

(Arkası var)

İki nesil arasında..

Yazan: Şevket Süreyya

Kadro neşriyatı etrafında cereyan eden son münakaşaları bu eserde toplu olarak bulacaksınız. Basılmak üzeredir.

Teknik :

Elektrikli Türkiye.
II.
Türkiyede Elektrik Sanayii nasıl olmalıdır ?

M. Şevki.

Bu bahsin başında akla gelen sualler şunlardır: Türkiye'de elektrik sanayiinin inkişafına, genişlemesine lüzum var mıdır? Belli başlı şehirlerimizde ve sınaî mıntakalarımızda tesis edilmiş santrallar ihtiyacımıza yetmez mi? Sonra memleketimiz bu inkişaf için lâzım olan unsurlara malik midir?

Cevap: Evvelâ Türkiye geniş mikyasta elektrik kudretine muhtaçır. — Çünkü; Türkiye evvelâ kendisine yeten sonra hiç olmazsa komşu bulunduğu bazı memleketlere ihracat yapabilecek modern bir sanayi sîstemi kurmak istiyor.

— Türkiye geniş mikyasta sahip olduğu madenlerini işletmek istiyor. Meselâ yalnız Ergani bakır madeni tam faaliyetle çalıştığı takdirde Fırat'a kadar devam edecek bir demiryolu işletmesile birlikte bugün Türkiye'de istihlâk edilen kudretten (83,000,000 kilovat) daha fazlasını istihlâk edebileceği düşünülürse geniş elektrik enerjisine olan ihtiyacımız çok güzel anlaşılır.

— Türiye geniş ormanlarını işletip kerestesini sahile nakletmek istiyor.

— Türkiye'de yeni yapılacak sulama işleri ve inşaatı, yol inşaatı, liman inşaatı ve modern tahmil ve tahliye tesisatı, nakliyat işleri için muharrik kuvvete muhtacız.

— Nihayet daha beş altı şehirle 150 kasaba ve bütün Anadolu köyleri ya hariçten ithal olunan petrolla tenvir edilmekte yahut gecelerini karanlıkta geçirmektedir. Elektrik tesisatı mevcut şehirlerimizde ise, bundan nüfusu umumiyemizin ancak % 2,7 sinin istifade ettiğini görmüştük (1). Demek ki nüfusumuzun daha %97,3 ziya ve nur bekliyor.

Bu işler yüz binlerce beygirlik takat ister ve bugün müesses takatlarımız bunların yüzde birine dahi tekabül edemez. Mütebaki kısım adeli kuvvetle temin olunamıyacağı gibi mihanikî vasıtaların da en elverişlisi elektrik kudreti olduğunu tekrar tekrar isbata lüzum görmüyoruz.

Saniyen: Elektriğin tekmil bu ihtiyaçlarımızı karşılayacak surette istihsali, genişlemesi, harcı âlem kılınması için bütün unsurlara sahibiz. Hattâ bu hususta belki dünyanın en zengin memleketlerinden

(1) Birinci makale 13 numaralı Kadro'dadır.

birinde bulunuyoruz:

— En iyi ve bol kömürlerden birine sahibiz.

— Anadolu'nun her tarafında çok güzel linit madenleri vardır.

O halde termik santrallar için mahrukatımız çok mebzuldür.

— Beyaz kömüre (su kuvveti) gelince, Anadolu yarımadası coğrafî vaziyeti dolayısile bu hususta çok istisnaî, çok bahtiyar bir vaziyettedir. Yüksek silsileler ile cevrilmiş yarımadamızın sahillere yakın yerlerinde mühim su sukutları vardır. Trabzon, Samsun, Giresundan tutunuz da Marmara havzası, Gediz, Menderes nehirleri, Antalya civarındaki şelâleler, sonra birbirine müvazi Tarsus çayı, Seyhan ve Ceyhan nehirleri, orta ve şarkî Anadolu'da Sakarya, Kızıl ırmak, Çoruh, Murat ve Fırat nehirleri memleketimizin hemen her istediğimiz yerinde su kuvvetinden istifade için bize fırsat bahşederler. Bunlardan istihsal edilecek kudreti, yalnız bariz su sukutlarına inhisar ettirerek 300 - 400 bin beygirle değil belki her akan sudan küçük veya büyük bir tesisle kudret istihsalinin mümkün olduğu düşünülerek milyonlarca beygir kuvvetile ifade etmek kabildir. Çünkü meselâ büyük nehirlerde bir iki metre gibi az bir sukut elde edildiği zaman geçen su miktarının fazlalığı dolayısile (sukut × su miktarı) ndan ibaret olan kudret alabildiğine arttırılabilir.

— Elektrik tesisatının takriben % 20 sermayesini bel eden bakır madeninin en zenginlerinden birisi bizdedir. Elektrik sanayiinin memleket dahilinde vücut bulması için lâzım olan makineler ise takriben % 30 unu teşkil ederler.

O halde hulâsa olarak diyebiliriz ki, Türkiyemiz geniş mikyasta elektriğe muhtaçtır ve inkişaf için lüzumu olan en mühim anasıra sahiptir.

Esasen öyle bir zamanda yaşıyoruz ki bütün dünya tamamen iktisadî ve içtimaî sebepler altında bütün işlerin elektriğe gördürileceği tam bir «elektrik asrı»na doğru gidiyoruz. Bu gidiş esnasında önde giden milletlerden geri kalmamak en büyük menfaatimiz ve emelimizdir. Fakat rakamla gösterdik ki, bugünkü elektrik sanayiimiz gerek kemiyet ve gerekse keyfiyet itibarile kifayetsizdir. Dağılmaya ve genişlemeğe müsait değildir.

Bugünkü elektrikleşme usulleri ile bu büyük hedefe varamayız. Nitekim 1930 senesine kadar hep tezayüt kaydeden elektrik tesisatı bu tarihten itibaren durgunlaşmıştır. Çünkü sırf şehirlerinde elektrik ziyası görmek ve bu vesile ile bir faaliyet ibraz etmiş bulunmak arzusile harekete geçmiş bütçesi müsait belli başlı şehirler ucuz pahalı birer santral edinmişlerdir. Halbuki bizim gayemiz yalnız mahdut vatandaşa münhasır olmak üzere petrol lâmbası yerine elektrik ampulü ikamesi değildir. Bizim gayemiz memleketimize elektrik enerjisi şeklinde Türk iktisadiyatını ve sanayiini yükseltecek yeni bir unsur ithal etmektir. O halde enerjiyi nasıl temin edeceğiz, bu sanayii nasıl harekete geçireceğiz? Ne şekilde genişletebileceğiz? Onu araştıralım.

Bu araştırma şu bakımlardan yapılabilir:

A — Elektriğin genişlemesine müsait fiat bakımından,

B — Memleket saniyii ve vesaiti nakliyesinden muharrik kuvvetleri kâmilen memleket mahrukatına inhisar ettirecek kuvvet membaı bakımından,

C — Umumî sanayii kuracak miktar bakımından.

A — Elektrik enerjisinin de ucuzlaması tıpkı diğer mamulâtta olduğu gibi onun temerküz ettirilmesile kabildir. Bu tarzda bir taraftan kilovat başına isabet eden tesis ve işleme masrafı azalır, idare masrafı azalır. İstatistiklere nazaran bu azalma bazan 2-3 misline çıkar. Meselâ bir istatistiğe nazaran Fransa'da elektrik santrallarının son senelerdeki vasatî tesis sermayesi şöyledir:

100	Kilovata	kadar	olan	makinelerde	beher	kilovat	takat	için	2,000	Frank
500	»	»	»	»	»	»	»	»	1,800	»
1000	»	»	»	»	»	»	»	»	1,600	»
3000	»	»	»	»	»	»	»	»	1,400	»
5000	»	»	»	»	»	»	»	»	1,200	»
10000	»	»	»	»	»	»	»	»	1,000	»

buradan görülüyor ki 100 kilovatlıkla 10000 kilovatlık makineler arasında yarı yarıya bir kazanç var.

Bu sebeple bütün memleketin elektrik ihtiyacını tek bir merkezden temin etmek diğer memleketler gibi bizim için de bir gayedir. Fakat şunu da derhal kaydetmeliyiz, *memleketin sınaî mıntakalarından uzak, nüfusu ve iş kesafeti az olan orta Anadolu'da birden onlarca milyonluk santrallar tesisine taraftar olamıyacağımız gibi, ucuza mal olabilen yerlerde büyük mikyasta istihsalât yaparak bunu çok uzak hatlarla ve yine nüfus ve iş kesafeti az olan mıntakalardan geçirerek diğer istihlâk mıntakalarına götürmeğe de keza taraftar değiliz.* Bunlar, aşağıda vereceğimiz misallerden anlaşılacağı üzere astarı yüzünden pahalı olabilecek hal şekilleridir.

Biz iktisadî vaziyetimizin ve *nüfus kesafetimizin bugünkü şekline nazaran yegâne çıkar yolu, Muayyen mıntakalardaki MEVZİÎ TEMERKÜZ'*lerde görüyoruz. Ancak ondan sonradır ki nüfus ve işin, sanayi kesafetinin, maden, inşaat veya sulama işletmelerinin tezayüdü nisbetinde bu mevziî temerküzler gittikçe genişliyerek birbirlerine kol atabilirler ve tekmil memlekete şamil bir kaç esas merkez vücude gelmiş bulunur.

Fikrimizi izah için bir kaç misal verelim: Şimdiye kadar memleketimizde vâsi mikyasta elektrik istihsalâtı için belli başlı iki fikir ortaya atıldı. Biri 30 milyon tesis sermayeli Sakarya idrolik santralı, diğeri takriben 10 milyon tesis sermayeli Ereğli termik santralı. Sakarya santralı ancak Devlet Demiryolları işletmesinin elektrikle icrası halinde bir mana ifade edebilir. Halbuki nakliyat kesafeti az olan hatlarda elektrik işletmesinin iktisadî olmadığı taayyün etmiş bir hakikat olduğu gibi geniş kömür madenine malik bizim memleke-

timizde buna bir mecburiyet de yoktur. Bundan başka hatların elektriklendirilmesi için lâzım olan 20-25 milyon para ile bu 30 milyonluk santralın yalnız senelik % 15 faiz ve amortisemanı 7,5-8 milyon eder. Azamî mahrukat sarfiyatı 3 milyonu geçmiyen Devlet Demiryollarının bu masrafı nasıl karşılıyacağı cayi sualdir. Bundan başka meselâ Fevzipaşa - Malatya hattına lâzım olan elektriğin Sakaryadan gönderilmesinde vakıa fenni bir imkânsızlık yoktur ama bu arada vukua gelecek zayiat ve pahalı tesisatın böyle bir şeyi koruyamıyacağı tabiîdir.

Daha kabili tatbik gibi görünen Ereğli termik santralını nazarı itibara alalım: Meselâ buradan Ankaraya kudreti nakl için 350 kilometrelik bir hattı havaîye ihtiyaç vardır. Böyle bir hattın kilometresi vasatî olarak 10,000 lira ile yapılabileceğine göre hattın tesis sermayesi 3,500,000 liradır. Ortada belli başlı müstehlik bir merkez bulunmadığından bu hattan nakl edilecek kudretin Ankarada ve civarındaki sanayide istihlâk edilebileceğini kabul edeceğiz. Bu istihlâkin miktarını bugünkünün hattâ takriben bir misli fazlasile 7,000,000 kilovat olarak kabul edelim.

Hattı havaînin senelik faiz ve amortisemanı % 15, tamiratı mütemadiyesi % 3 alındığı takdirde yalnız hattın senelik masrafı 63,000 lira ve beher kilovata isabet eden miktarı 9 kuruştur.

Buna muakbil kömürün Ereğliden Ankaraya nakliyesini kazanmış olacağız. Beher kilovat için sarfedilen kömür miktarını 500 gram kabul edersek bir senelik ihtiyaç 3,500 ton ve beher tona 15 şer liradan nakliye masrafı hesabile mecmu masraf 5,250 lira eder ki kilovat başına 30 para düşer. *Bu şerait altında kudreti elektrik halinde ise kömür halinde nakletmenin on iki defa daha iktisadî olduğu görülür.* Fakat Ankara veya İstanbula nakil edilmemek şartile Ereğli - Zonguldak mıntakasındaki maden, orman ve liman işletmesinde, kesif olan Ereğli - Zonguldak demiryolu nakliyatında istihlâke yetişecek ve bugün o sahada çalışan yedi sekiz kuvvei muharrike santralının vazifesini görecek büyüklükte tek bir kuvvei muharrike santralı vücude getirmek kilovat fiatını en az yarı yarıya ucuzlatabilir.

Bundan daha bariz bir misal vereyim:

Adana, Tarsus, Mersin şehirlerinin hepsinde elektrik tesisatı ve bunun yanıbaşında da mühim miktarda pamuk ve mensucat fabrikası vardır. Adanada bu fabrikaların bir kısmı elektrikle çalışır. Fakat meselâ Tarsusta ve Mersinde gerek tesisatın azlığından ve gerekse fiatın müsait olmamasından fabrikaların diğer hususî kudret membaları vardır. Binaenaleyh elektrik bollaşır ve fiat ucuzlatılırsa istihlâk miktarı çok fazlalaşacaktır.

Diğer taraftan bu üç şehir arasındaki demiryolu hem kısa hem de sık nakliyata sahnedir. Binaenaleyh elektrikle işlemesi iktisadî olabilir.

Bu üç şehir arasındaki köyler refah itibariyle orta Anadolu'dan çok ileridedir. Ucuz elektriğe müşteri çıkarlar. Köylerde çırçır makineleri, değirmen gibi muharrik kuvvete ihtiyacı olan tesisat ta vardır. Nakli kudret hatlarında kesafet temin olunabilir. Fiat ucuzlarsa şe-

hirlerdeki tenvirat ve saire istihlâki bir kaç misli artabilir. Mersin limanının inşaatı ve inşadan sonra tahmil ve tahliye işleri büyük mikyasta kudret bel eder.

Mümbit ve düz arazinin sulanması, ova içerisinden geçen nehirlerin suyu elektrik tulumbalarile terfi edilmek suretile ve yağmur duasına çıkmağa hacet kalmadan en pratik şekilde hallolunabilir.

Buna mukabil bu üç şehrin teşkil ettiği müselles dahilinde ve Toroslardan geldiği için kâfi meyli ve sukutu haiz olan Tarsus çayı veya Seyhan nehri vasıtasile kudret istihsali de hem kolay ve hem ucuz olur. Tesis edilecek büyükçe bir santral (meselâ 25,000 Beygirlik ve hatlarla beraber takriben beş milyon tesis sermayeli) hem kâr getiren bir iş olacak ve hem de bu en mamur mıntakamızın sanayi, ziraat, nakliyat, sulama, tahmil ve tahliye, inşaat gibi işlerinin çok mütekâmil ve ucuz bir şekilde yapılmasına hizmet edecektir.

Böyle mevzii temerküzlere bugünden müsait olan yerler şunlardır:

Samsun - Bafra - Çarşamba mıntakası ve demiryolları, Ereğli - Zonguldak mıntakası maden, orman ve liman işletmesi ve demiryolu, İstanbul - İzmit - Adapazarı mıntakası ve demiryolları, İzmir - Menemen - Manisa - Alaşehir vadisi ve demiryolu, Ankara civarındaki harp sanayii, Ergani bakır madeni ve Ergani - Fırat demiryolu.

Bu sonuncu mıntakada bakır madeninin istihracı, yıkanması İzabesi ve bilhassa dünya piyasasında sürümü çok olan elektrolitik bakır istihsali yüz binlerce kilovat enerji ister. Mahrukatı az olan bu mıntakada bu işi ya etüd edildiği gibi seviye itibarile Harput ovasına nazaran mürtefi bulunan gölcüğün akıdılması ve daha iyisi Fırat nehrinden istihsal edilecek kudretle yapmak mümkün ve kârlıdır. Fırattan istifade edilirse Fırat - Ergani demiryolu da bununla işler, konserve ve saire gibi sanayiin teessüsüne müsait Malatya ve Elâziz şehirlerinin tenvirat ve kuvvei muharrike ihtiyaçları da buradan temin olunabilir.

Bizce elektriklenme plânının birinci safhası bu *mevziî temerküzler*'dir. Bundan sonra ve plânda müteakip genişlemelere müsait tutulacak bu merkezler vasıtasile elektriklenme hududu genişletilebilir ve icap eden yerlerde ynilri de tesis olunarak birbirlerine bağlanır.

Esasen elektriğin inkişafı Avrupada böyle olduğu gibi sanayileşmede en kestirme yolu takip eden Rusya'da da o memleketin mikyasında ve bu şekilde inkişaf etmektedir.

Bu esnada hâlen mevcut tesisat ne olur? Bunların işden çıkarılması memleket için bir ziyan değil midir?

— Hayır. Çünkü bir defa düşündüğümüz bu merkeziyleştirme ve temerküz ettirme plânının tatbikine kadar tesis sermayesinin mühim bir kısmını teşkil eden makineler amorti edilmiş yani eskimiş bulunacaktır. Tevzi şebekeleri ise yine bu hizmeti görecek, şimdiki santral binası o vakit büyük bir transformatör merkezi olacaktır. Şayet makineler eskimemiş ise her tesiste olduğu gibi santralda yedek vazifesini görecektir. Bu suretle hiç bir millî servet boşu boşuna israf edilmemiş olacaktır.

Bir de Adana ve mıntakası için tesis edilecek santral ve şebeke dolayısile elektriğin maliyet fiatını hesap edelim:

Beş milyon sermayenin faizi % 7 amortismanı % 5 tamiratı mütemadiyesi % 2 ile hesap edilirse 750,000 lira eder. Buna mukabil 25,000 Beygirlik takatın % 50 si satılsa takriben 75,000,000 kilovat saat eder. Bu takdirde sermaye faiz, amortiseman ve tamiratı mütemadiyesinin beher kilovata isabet eden miktarı takriben ***kırk para eder.*** İdrolik tesisat olduğuna ve mahrukat kullanılmadığına nazaran işletme ve idare masraflarını da takriben bu kadar kabul edersek ***kilovat saatin maliyet fiatı nihayet 2 kuruştur.*** Ve işte elektriği genişletecek, yayacak, iktisadî yapacak ta budur.

Nihayet fiat meselesinde son sözümüzü söylemiş olmak için arzedelim ki bunda kastettiğimiz ucuzluk ve pahalılık meselesi canlı enerjiye kıyasendir. Bir insan takatı yarım beygir, sekiz saatlik mesai de mecmu işi 4 beygir saat, o da takriben 3 kilovat saat olduğu - na nazaran yukarıki kilovat fiat olan iki kuruşla amele yevmiyesi azamî 6 kuruşa geliyor demektir. Ve ancak buna istinaden iddia edebiliyoruz ki iş kesafeti olan bu mıntakada Türkiyenin bugünkü mecmu istihlâki kadar yani 75-80 milyon kilovatın istihlâk olunabileceğini kat'î olarak tahmin ediyoruz. Yoksa bugünkü vasatî fiat olan 13 kuruşla amele yevmiyesi 39 kuruşa geliyorsa Anadolu'da amele yevmiyesinin vasatî olarak 20-25 kuruş kabul edileceğine nazaran bizde mihanikî ve elektrikî enerji adelî enerjiden daha pahalı demektir ki bundan daha manasız ve maksatsız bir şey olamaz.

B — Millî mahrukat bakımından elektrik enerjisi en kestirme bir yoldur. Kömür veya su kuvvetile yani mahallî kuvvetlerle daha şimdiden hariçten gelen petrol sarfiyatını azaltabiliriz, iyi yollar sayesinde meselâ elektrikli otobüsler, gittikçe inkişaf etmekte bulunan şehir dahilindeki akkümülatörlü otomobiller, fabrikaların benzin veya mazotla işliyen motörlerinin elektrikliye tahvili millî mahrukatın taammümüne en mühim hizmetleri görürler. Memlekete benzin ve mazot ithalini tahdit ederler.

C — Miktar bakımı itibarile hâlen mevcut sanayi çok geridedir. Bugün kendi şehirlerimizde dahi nüfus başına takriben 5 vat haddi münasip görülmektedir. İngiltere, Almanya gibi memleketlerde bunun 30 - 35 arasında olduğunu nazarı itibara alırsak ve bunu tekmil memlekete teşmil etsek müesses takatın 700,000 beygir yani şimdikinin hiç değilse yedi misli olması lâzımdır. Bizim için istihsali düşünülen ilk gaye de hiç değilse bu olmalıdır.

Dördüncü buhran senesine girerken

yahut

Üç senede otuz sene geri.

1932 senesi, dünya buhranının daha derinleştiği bir sene oldu. Konjunktur müesseselerinin kehanetlerine rağmen bütün kapitalist memleketlerde dehşetli bir gerileme müşahede edilmiştir. Aşağıdaki rakamlara bakalım:

Sınaî istihsal endeksleri
(1913 = 100)

Sene	İngiltere	Almanya	Müttehidei Amerika
1900	78.8	64.7	54.2
1910	85.1	88.6	89.0
1913	100.0	100.0	100.0
1929	100.0	110.0	178.0
1931	76.0	72.0	122.0
1932	76.0	62.0	84.4

Bu, rakamlardan görüyoruz ki, sınaî istihsalde Almanya otuz sene, Müttehidei Amerika yirmi sene gerilemiştir. Yani bu memleketlerde sınaî istihsal miktarı yirmi ve otuz sene evvelki seviyesine düşmüştür.

Ayni gerilemeyi bilhassa demir ve çelik istihsalinde de müşahede ederiz.

Dünya istihsalâtı
(milyon ton olarak)

Sene	Demir	Çelik	Sene	Demir	Çelik
1899	40.6	27.5	1925/29	86.1	102.9
1900/04	43.7	31.4	1929	98.6	121.7
1905/09	56.1	48.5	1930	80.2	95.7
1910/14	68.9	66.1	1931	55.9	70.7
1915/19	65.0	72.5	1932	39.0	50.0
1920/24	58.7	64.5			

Demir izabesi, 1899 seviyesine, çelik istihsalâtı da 1908, senesi seviyesine sukut etmiştir. Vaktile bu istihsal sahasında bir 1908, bir 1914 ve bir de 1921 de gerileme olmuş ve her gerileme bir sene devam etmişti. Halbuki, şimdi sukut üç seneyi bitirmiş dördüncü seneye girmiş bulunuyor.

Amerikada otomobil sanayiinin seri inkişafını görerek Amerika iktisadiyatının sonsuz bir prosperite devrine girdiğini iddia etmiş olanların iddiasını buhran

esnasında otomobil satışlarının seri sukutu tekzip etmektedir.

Dünya otomobil satışlarının miktarına bakalım:

Sene	1.000 parça olarak	Milyon Dolar
1929	6.300	18.0
1930	4.100	11.6
1931	3.000	7.8
1932 (9 ay.)	1.400	3.2

İstihsalin daralması neticesi olarak istihsale yatırılan sermayelerin miktarı da azalmıştır. Sınaî memleketlerde aylık vasatî kıymetli senedat ihracatı:

Sene	Milyon Dolar	Endeks
1928	3.55	100.0
1929	3.70	104.2
1930	3.73	105.1
1931	2.58	72.2

1929 senesinde borsada buhran patlak verince, kredi buhranı o kadar kuvvetli değildi. Fakat itimatsızlık bütün şiddetini bilhassa 1931 senesinde gösterdi. Birbirini takip eden bir sürü iflâslar oldu. Sınaî memleketlerde iflâslar şöyle artmıştır:

Sene	İflâs adedi	
1928	70.1	Bin
1929	74.0	»
1930	85.9	»
1931	99.3	»

Sınaî buhranın yanında ziraî buhran da bütün şiddetile teisrini icra etmektedir. Ziraî buhran ziraî emtia fiatlarının sukutu binnetice geniş köylü kitlelerinin fakirleşmesi ve mülkiyetlerinden tecerrüt etmesi şeklinde tecelli etmiştir. Ziraî mahsul fiatlarının sukutuna bakalım. Vinnipeg'de buğdat fiatları şu seyri takip etmiştir.

Sene	Fiatlar (Tonu Mark olarak)
1929/30	200
1930/31	104
1931/32	84
1932 (1 inci teşrin)	65

Demek buğday fiatları 1929-30 senesi zarfında 1/3 sukut etmiştir. 1929 senesinin ağustos ayında buğdayın en yüksek seviyesinin 262.65 olduğunu düşünürsek, bugünkü sukutun büyüklüğü kendiliğinden tezahür eder.

Buhran esnasında sınaî mahsulât fiatları ziraî mahsulât fiatlarına nazaran pek az düştüğünden sanayi ile ziraat arasındaki fiat makasının ağzı yani sınaî emtia fiatlarile ziraî mahsulât fiatları arasındaki fark pek fazla açılmıştır. Bunun neticesi olarak köy müstahsilleri, gittikçe daha az sınaî mahsulât satın almaktadırlar.

Bütün bu muhtelif iktisat sahalarına ait rakamların yegâne ifade ettiği mana dünya buhranının gittikçe şiddetini arttırdığı ve derinleştiğidir. Kapitalist iktisat sistemi, zannedildiği gibi grip mahiyetinde geçici bir hastalıktan değil, derin bir bünye tahavvülünden muztariptir. Her geçen sene yeni ihtilatlar tevlit etmekte ve bünye tahavvülünü derinleştirmektedir.

İ. H.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

15

MART

1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	Türkiyenin iktisadî mıntakalara bölünmesi: Rayonlaştırma.
Dr. Vedat Nedim	Devletin yapıcılık ve idarecilik kudretine inanmak gerektir.
İsmail Hüsrev	Müstemleke ve yarım müstemlekelerde buhranın tesirleri
Yakup Kadri	Kültür ve madeniyet
Burhan Asaf	İman teşettütü dalgası şimdi Fransanın üzerinde.
Yakup Kadri	Ankara - Moskova - Roma.
Burhan Asaf	Sanat ve teknik
M. Şevki	Elektrikli Türkiye.
	Türk edebiyatının ilk orijinal eseri: «Yaban»
	İlimlerin terakkisi, Ortodoks nazariyelerini nakzedyor.

KADRO

Fransız'ların «Lu» ve «Vu» mecmuaları ayni elden idare edilir. Geçenlerde Vu'nün bir ayrısayısını (1) Lu, şu tarzda övüyordu:

«BİR MEDENİYETİN SONU,

Cihanın geçirmekte olduğu buhranın sebplerine dair derin bir tetkik — Makinacılık bizi nerelere götürüyor? — Heyecanlı bir önceden görüş:

DÜNYA NEREYE GİDİYOR?»

Bir kötürümün, bir ikikafalının, bir cücenin kendi felâketlerini panayırlarda kazanç vasıtası yapmaları gibi, gün geçmez ki, bir takım Şarklıların putlaştırdıkları Garp, *şuyahut bu şekilde, kendi hazin manzarasını satılığa çıkarmasın! Cihan buhranının yakapaça ederek önüne kattığı âlem, dökülen yaldızları toplamağa, kellesinin bir tarafından sarkan hükümranlık tacını düzeltmeğe ve ayaklarına dolanmış bir halde sürünmekte ve paçavralaşmakta olan hilâtını toparlamağa bile vakit bulamadan, kendine, S. O. S. lerden bir bozgun ilâhisi yapmış her gün ve her saat bağırıyor:*

«Biliyor musunuz ki artık benim medeniyetim iflâs etti? Biliyor musunuz ki artık ben kendi kendini yalancı çıkaranım; kendi kendini inkâr edenim?»

Evet, Garp, bir takım Şarkıların hâlâ bir hayranlık ve ibadet uysallığıyle put sandıkları ve önünde toprağa kapandıkları Garp, böyle bir madde tefessühünün böyle bir ruh çukuruna düşmüştür.

Fakat, bu demek değildir ki, o bizleri böyle sonuna kadar eğlendirecektir. Hayır, orada yıkılan şeyle doğan şey tarihin rahminde döğüşen iki ikiz gibidir. İki ikiz ki, ölürken biri, doğarken ötekine, bütün kudret silâhlarını teslim edecektir. Ve bir gün görülecektir ki, bütün S. O. S. ler durmuştur. Ve ayni hançere, bundan bir buçuk asrı evvelki telâkatile, gine bir takım emirler verecektir. Teknik ve bilgi onun inhisarında oldukça ve

(1) Nushai fevkalâde yerine.

bütün bu dava, bu iki kudret unsuru üzerindeki tasarruf tarzının onun için ve onun iradesile tayininden ibaret oldukça, veyl o milletlere ki, onun bu zâf ve zillet devresinden istifade edememişler, tarihin bu biricik fırsatını kendi davaları namına istismar edememişler ve bir takım teşebbüslere girişmek için, işaretin gine onun tarafından verilmesini beklemişlerdir!

Kendi hâkim mukadderatını gine kendi istediği gibi tayin edinceye kadar, kendinden olmıyanları bir takım nazariye leşlerinin münakaşasile olyalıyan Garp, işareti gine kendisi verecek vaziyete gireceği gün, onun yeni efendilik nizamı ve ötekilerin yeni kölelik nizamı doğmuş demektir. Kapitalizm, faşizm yahut sosyalizm, hep onun için biçilmiş bir takım kaftanlardır. Çünkü hepsinde birinci şart, ileri teknik ve ileri bilginin onun hâkim tasarrufu altında kalmasıdır.

Türk inkılâbını candan kavrayıp candan duyanlar, iyi bilmelidirler ki, Garp daha eski yapısında kalmak yahut yenilerden birine geçmek kararını vermeden, bizler, ileri teknik ile ileri bilgiyi, yangından çocuğunu kurtaran bir ana kahramanlığı ile, Anadolu'ya almalıyız.

Bu bir kolay iş değildir. Bu bir hususî sermaye hesabı yahut şahsça faydalanma denemesi değildir. Bu bir millet ve memleket davasıdır ki, bu dar zamanda başarılabilmesi için, Türk memlebetinin, Türk milletinin ve Türk devletinin bir tek gövdede bir tek iz'an, bir tek duygu, bir tek şuur ve bir tek irade haline gelmelerini, emreder. Bir gövde ki, ayağını dayadığı platform feragat, başile sarstığı manzume ise, Garbın kendisi için bile uydurmalaşmış on dokuzuncu asır kâşanesi olacaktır.

●

Kurtuluş Türkiyesi her hangi bir işareti ancak bir istikametten alır: davasının asliyetinden. İşaretin Garp tarafından verilmesini bekliyenler, işaret ile emir arasında bir mesafenin, mevcut olamıyacağını acaba biliyorlar mı?

İnkılâbın ideolojisi.

Türkiyenin İktisadî mıntakalara bölünmesi: «Rayonlaştırma».

Şevket Süreyya.

Gazi Hazretlerinin son seyyahatları esnasında, Türkiyenin iktisadî mıntakalara bölünmesi (Rayonlaştırma) fikri, memleketin iktisat davaları arasına atıldı. Bu fikrin ehemmiyeti her adımda biraz daha şümülleşmek suretile her gün biraz daha artacak, gerek idare makanizmamızı, gerek fikir adamlarımızı gittikçe daha fazla alâkalandıracaktır. Bir memleketin iktisat mıntıkalarına bölünmesi, o memleketin iktisat yapısı ile idare kuruluşunun birbirine uygun kılınmasının ilk adımıdır. Bu adım ise, millî iktisat işlerinin toplu olarak görülmesi, sıralanması ve hesap altına alınması için lâzımdır.

Memleketin iktisat yapısına uymayan ve ona dayanmayan bir idare kuruluşunun, bir devlet çatısının, iktisat işlerinin bugünkü şartları ve istekleri karşısında lâzım geldiği kadar verimli işlemiyeceği âşikârdır. Bunun içindir ki, biz, şimdi öne atılan bu fikri, yeni bir millet iktisadı görüşünün güzel bir başlangıcı gibi görüyoruz. Şimdi gerek idare, gerek fikir adamlarımıza düşen, bu fikri, memleket işlerinin ön meseleleri arasında işlemeğe çalışmak ve onun ön plânını hazırlamaktır.

●

Rayon nedir? Rayonlaştırma nedir?

Rayon tabiri ve Rayonlaştırma bir çok ilim sahalarında kullanılmaktadır. Klimatoloji'de, toprak bilgisinde, nebatatta, bu ilimlerin kendilerine mevzu edindikleri unsurların yeryüzündeki dağılışı tetkik olunurken bu unsurların kesafet mıtakaları (Rayonla) tayin edilmeğe çalışılır ve bu suretle muayyen hava hadiselerinin, toprak çeşitlerinin veya nebatat cinslerinin başlıca rayonları (Kesafet mıntakaları) harita üzerinde işaret olunur. Bu işaretleme bir nevi rayonlaştırmadır. Ancak bu ilimlerdeki rayonlaştırmada göz önünde tutulan tamamile jenetik (2) vaziyetler ve şartlardır. Fakat iktisat sahasında rayonlaştırma mevzuubahs olunca daha karışık bir hal alır. Çünki iktisat hadiselerinin dünya yüzünde dağılışı jenetik bir görünüşten ziyade insan kuvvetinin fasılasız müdahalesile yürüyen ve hattâ bu müdahale ile hiç durmaksızın değişen bir manzara arz eder. Meselâ Klimatoloji

(1) Biz mıntaka kelimesine karşılık olarak ve Türk aslından diğer bir kelime buluncaya kadar hemen her dilde kullanılan Rayon kelimesinin de mıntaka gibi kullanılmasını tercih ederiz;

(2) Burada jenetik, zamanın seyri içinde kendi kendine, yani tekâmül yoliyle taazzuv eden şartlar ve münasebetler manasında kullanılmıştır.

veya toprak bilgisi unsurlarının yer yüzünde dağılışı hemen tamamile insan gücünün müdahalesi haricinde meydana geldiği halde şu veya bu iktisat işlerinin şurada veya burada kesafet peyda etmesinde insan gücünün ve binaenaleyh cemiyetin büyük tesiri vardır. Bu itibarla iktisadî rayonlaştırma işini maddesine, hacmine ve mahiyetine göre ayrı ayrı gözden geçirmek, bu işin şümul ve manasını verebilmek için şarttır.

1— İktisadî rayonlaştırmanın ilk ve basit şekli her hangi tek bir iktisat işinin veya maddesinin yer yüzünde veya bir memleketteki dağılışını ve bu dağılışın şu veya bu memleketteki kesafet mıntakalarını tayin etmektir. Meselâ Türkiyede Tütün veya Yün istihsal rayonlarını veya Dokumacılık mıtakalarını tayin edebilmek için bunların bilhassa kesafet gösterdiği yerleri harita üzerinde daha az kesif oldukları veya hiç bulunmadıkları diğer yerlerden sınırlarla ayırmak ve bu ayırma için de bilhassa istatistik materyellerine dayanmak kâfidir. Basit bir rayonlaştırma şeklidir, ve bu rayonlaştırmada münakaşa nihayet elimizdeki istatistik malzemesinin doğruluğu veya yanlışlığı üstünde ceryan edebilir;

2— Fakat rayonlaştırmayı her hangi tek bir maddenin veya tek bir hadisenin toprak üstünde dağılışına göre değil de meselâ köy iktisadiyatı, sanayı veya ticaret gibi iktisat şubelerinden birini ele alarak yürütmek istersek iş daha karışık bir şekil alır. Meselâ bir memleketi zirâî rayonlara ayırmak, yani bir mıntakanın köy iktisadiyatını, diğer mıtakanın köy iktisadiyatından ayırdeden (yanî o mınyakanın zirâî karakterini tayin eden) hâkim alâmetlere göre memleketi ziraat rayonlarına bölmek icabedince bu iş daha mürekkep bir şekil gösterir. Çünki burada artık yalnız bir maddenin veya bir işin şu veya bu mıntakadaki kesafetini değil, birbirine bağlı olan ve biri diğerinden ayrılmayan bir takım hadiseler, maddeler ve sebepler mecmualarını hep birden ele almak ve karşılaştırmak lâzımgelecektir.

Halbuki bu hâdiselerin, bu maddelerin veya sebeplerin ekserisi, bizim birbirinden ayırt etmeğe çalıştığımız rayonlarda pekalâ müşterek olabilirler. Fakat bu hâdiselerin, maddelerin, sebeplerin birbirine zencirlenmesi, bir araya gelişi (Kombinasyonu) bir mıntakada bir başka iktisat karakteri doğurduğu halde, diğer mıntakada yine bir başka iktisat karakterine vücut vermiştir. Binaenaleyh muhtelif unsurların ve alâmetlerin birbirlerile bağlanma tarzını her rayonda bir başka şekilde görmek kabildir.

İki muhtelif mıntaka meselâ (İklim, zemin, zirâî karakter, arazinin istismar maddelerine göre taksimi) bakımından birbirine benzediği halde (zirâî istihsal aletleri, gübre, fennî ıslah, ekim sahasının bütün eraziye veya nüfusa nispeti..) bakımından birbirlerine benzemeyebilir. Meselâ Şarkî Anadolu vilâyetlerimizin hemen her yerinde (iklim, zemin, istihsal aletleri, arazinin ziraat maddelerine göre taksimi, nüfusun arazıye nispeti...) adeta aynı alduğu halde (ziraatın içtimaî karakteri, bilhassa toprak mülkiyetinin şekli bakımından) tamamile birbirinden ayrı rayonlar seçmek kabildir.

Binaenaleyh bir iktisat şubesinin rayonlara inkisamı tetkik olunurken artık şu veya bu tek maddenin mevcudiyet, yahut perakende unsurla-

rın şu veya burada dağılışından ziyade bu unsurlar içinde hâkim rol oynayanları, yani rayonun karakterini tayine en ziyade müessir olanları seçmek icabeder.

3— Bir memleketin rayonlaştırılması her hangi muayyen bir iktisat şubesini (meselâ ziraatı, sanayıı, ticareti... v. s.) değil de, bütün millî iktisat işlerinin mütekabil bağlılığını göz önünde tutmak suretile ele alınmak istenirse o zaman iş büsbütün mürekkep bir şekil alır.

Çünkü bir millet iktisadiyatının vücut buluşunda tabiî âmiller, tarihi âmiller, iktisadî sebepler, içtimaî âmiller... v. s. hep birden müessirdirler. Bunları hem birbirinden ayırmak, hem de ülkenin bir mıntakasını diğer mıntakasından ayırdedecek hudutları en doğruya yakın bir şekilde seçmek ve işaretleyebilmek çok müşkülleşir. Burada iş artık sadece bir istatistik derlemesi, veya mahdut alâmetlerin terkibi meselesi olmaktan çıkarak bir telâkki tarzı, bir metot, bir siyaset sistemi meselesi olur.

●

İki noktai nazar:

Bir memleketin muhtelif iktisat mıntakalarına bölünüşü o memleketin muhtelif tabiî ve iktisadî kudretlerinin en verimli bir şekilde kullanılabilmesi için lâzımdır. Bilhassa kendi iktisat yapısını henüz yeni kurma mevkiinde bulunan Türkiye gibi inkılâp memleketleri için bir rayonlaştırma siyasetinin tamamile konstrüktif bir mahiyeti vardır.

Bir ülkenin iktisadî mıntakalara ayrılması bahsında başlıca iki telâkki tarzının yaşadığı görülmektedir.

Bunların birincisine «jenetik telâkki tarzı» diyebiliriz. Jenetik telâkki tarzına göre bir ülkenin rayonlara bölünmesinde göze alınacak en baş müessirler tabiî - tarihî müessirlerdir (1). Bu telâkkiye göre bir mıntakanın iktisadî karakteri, bu tabiî ve tarihî müessirlerin uzun bir zaman içindeki tesirleri neticesinde ve tedrici bir tekâmülle vücut bulur. Mıntakanın iktisadî yapısını, istihsal münasebetlerini vücuda getiren bu tabiî - tarihî şartlardır.

İkinci telâkki tarzına da biz inkılâpçı noktai nazar diyebiliriz. Bu telâkki tarzına göre, bir mıntakanın iktisadî karakterini tayin eden âmillerin başına, o mıntakada yaşayan cemiyet parçasının, iktisadî teşkilâtlanma tipini (Organizasyon) koymak lâzımdır. Eğer bu teşkilâtlanma tipi ileri bir teknik seviye arzediyorsa orada insan cemiyeti, tabiî-tarihî şartların kendi üstündeki tesirlerini pekala ikinci plâna atabilir. Çünkü bu ileri teknik ona, tabiatın tahakkümünden derece derece azât olmak ve kendi yaşayışını, tabiatın bilvasıta tazyiklerine göre değil, kendi mücadele usul ve vasıtalarına göre tanzim etmek imkânını verir.

Aşikârdır ki bu telâkkilerin her ikisi de doğrudur. Fakat bu doğruluğun derecesi, onların tatbik olunacakları cemiyetin terakki merhalesine göre değişebilir. Meselâ iptidaî bir cemiyetin tabiatın tabiat şartlarına daha ziyade tâbi olmak ve onlara daha çok intibak etmek mecburiyetinde olduğunu görürüz. Fakat teknik, yani istihsal vasıtaları

(1) Jenetik tabirile burada ifade edilmek istenilen mana evvelki sayıfalarda izah edilmişti.

inkişaf ettikçe cemiyetin tabiata karşı olan bu tabiiyeti azalır. Binaenaleyh tabiatın tehakkümüne daha çok esir olan geri bir cemiyette iktisadî faaliyetlerin arz üstünde dağılışını daha ziyade tabiî-tarihî sebepler tayin ettiği haide cemiyetin iktisadî kudreti ve teşkilâtı arttıkça bu tabiî ve tarihî şartların tesiri tedricen ikinci plâna gider ve cemiyetin iktisadî vasıtaları (teknik) ve bu vasıtaları kullanma tarzı (Organizasyon) bir mıntakanın karakterini tayinde baş müessirler olurlar.

Meselâ on sekizinci asırdan, yahut müstemlekeler devrinden evvelki İngilterenin bünyesi ve İngiliz adaları üstünde muhtelif iktisat mıntakalarının vücut bulması, doğrudan doğruya İngiltereden ki torak ve iklim şartlarının, Ingiliz adalarındaki kavmî tecemmülerin eseridir. Fakat bugün İngiliz adalarındaki sanayi, ziraat, hayvancılık, mübadele... v. s. mıntakalarını münhasıran İngiltere toprak ve ikliminin, İngiliz kavmî tecemmüünün eseri olarak nasıl mütalea edebiliriz? Bu mıntakaların tayininde aşikârdır ki, bugünkü işleme ve teşkilâtlanma usul ve vasıtalarının adeta tayin edici, adeta istikamet verici bir müdahalesi vardır.

Meselâ büyük Beritanya adasının Şimali - Garbîparçasını teşkileden yerler on sekizinci asrın ortasına kadar İngilizler için, ancak hayvancılığa kısmen elverişli olan meralar; yahut bir işe yaramayan boş çalılıklar ve fundalıklardır. Fakat madencilik tekniğinin ilerlemesi, makinaların sanayıa tatbiki şimdi buralarda cihanın en ileri sanayı ve nüfus kesafetini toplamıştır. Ayni iklim, ayni kavmî teşekkül baki kalmakla beraber, son asrın bu mıntaka üstünde yarattığı istihale de baş müessir elbette ki tekniktir ve bu tekniğin etrafında beliren yeni organizasyon tarzıdır. İngiliz cemiyetinin eski karakterinde tabiî - tarihî şartlar doğrudan doğruya, fakat bugünkü formasyonunda adeta teknik vasıtasile, yani bilâvasıta değil, bilvasıta müessir olabiliyorlar.

Binaenaleyh geri memleketlerin müesses iktisadî vaziyetini mütalea ederken jenetik unsurların ilk plâna alınışı ne kadar doğru ise, bu memleketlerin yeni bir içtimaî şekilleşmeye, yeni bir iktisat kuruluşuna varabilmelerini hedef tutan bir rayonlaştırma hareketinde de inkılâpçı noktai nazarın ön plâna alınması o kadar doğrudur.

Meselâ Türkiyenin bugünkü vaziyetini tetkik ederken tabiî - tarihî şeraiti kısmen (1) birinci plânda hesaba katmakla beraber, onun yeniden kuruluşunu düşünürken, ileri tekniğin ve iktisadî teşkilâtlanmanın cebrî müdahalesini en baş müessir sayan inkılâpçı bir rayonlaştırma tezine bağlanmak ve tabiî faktörlerin artık ancak bu teknik müdahale tarikile tesirlerini yapabileceklerini hesaba almak en makul bir düşünüş tarzı olur.

İnkılâpçı ve müdahaleci, yani ileri tekniğin cebrî müdahalesile tabiatı râm edici bir noktai nazar, memleketin iktisadî rayonlara bödünüşü işinde, Türk inkılâpçısının tabiî noktai nazarıdır.

---

(1) Kısmen diyoruz. Çünkü mesele Türkiyenin on dokuzuncu asrın ortasından itibaren bir takım, ham madde veya gıda maddeleri ihraç eden rayonlar vermesi hasisesini münhasıran Türkiyenin tabiî - tarihî şartlarile nasıl izah edebiliriz?

Rayon mefhumunda son genişlemeler:

Bugünkü iktisadî rayonlaştırma fikirleri ilk adımlarını geçen asrın coğrafî mıntakalar üstündeki araştırmalarından alır. Fakat bugün coğrafî mıntakalarla iktisadî rayon arasında hemen hiç bir ayniyet kalmamış gibidir.

Harpten evvel iktisat rayonları büyük sanayi memleketlerinde, yahut müstemlekeci memleketlerde, tabiî - tarihî şartlardan ziyade, büyük müstemleke istismarlarının temin ettiği büyük sermaye hereketlerile vücut bulmuş gayri - tabiî kesafetlerdi. Müstemlekeci memleketlerin kendi ana vatanlarında (Metropol) meydan alan bu sermaye ve sanayi kesafeti mıntakalarına mukabil bütün müstemlekelerle yarı müstemlekelerde ya tek bir maddenin, yahut bir kaç mahdut maddenin istihsali ile uğraşan sefil ham madde veya gıda maddeleri mıntakaları vücut bulmuştu. Bu mıntakalar bütün yarattıkları kıymetler büyük sermaye piyasalarına akmak ve oraların malı olmak suretile her gün bir parça daha fazla çalışıyor ve fakat her gün biraz daha sefilleşiyorlardı.

Harpten sonra bu müesses vaziyet bozulmaya başladı. Müstemleke ve yarı müstemlekelerin kendilerine göre bir millî iktisat nizamına sahip olmak cehitleri ve millî kurtuluş hareketleri bir taraftan müstemleke piyasalarını müstakil cüzütamlar olmaya doğru götürürken diğer taraftan metropollerdeki gayri tabiî kesafetleri de tabiatile sarstı.

Fakat diğer taraftan Rusya'da rayon mefhumu ve rayonlaştırma tecrübeleri daha geniş bir mahiyet aldı.

Rusya'da memleketin iktisadî rayonlara tefriki cehitleri eskidir (1) Fakat rayonlaştırma işini bir millî iktisat plânına zemin yapma işi bittabi yenidir.

Şimdî Rusya'daki rayonlaştırma hareketinin esası her mıntakanın, o mıntakada şartlarını en müsait şekilde bulan muayyen istihsal şubelerinde İHTİSASLAŞMASI dır.

Bu rayonlaştırma plânı bir taraftan bugünkü istihsal vaziyetinin inkişaf istikametleri. diğer taraftan ve bilhassa enerji menbalarından istifade imkânı hesaba alınmak suretile vücut bulmuştur. Bu itibarla Rusya'da bugünkü rayonlaştırmanın mihverini Rusya'nın elektriklendirilmesi plânı teşkil eder. Elektriklendirme ve rayonlaştırma bugünkü Sovyet iktisadiyatının kanaviçesini teşkil ediyor.

Binaenaleyh bugünkü Rusya'da rayon muayyen istihsal şubelerinde spesyalize olan saha demektir. Bu sahada kendi tabiî şartları, kendi iktisadî hususiyetleri, kendi nüfus kesafeti, bu nüfusun ihtisaslara göre taksimatı ve kültür seviyesile hudutları harita üstünde tayin olunmuş bir mıntakayı teşkil eder. Bu mıntakaya kendi hudutları içinde kendi menbaları veya kabiliyetlerile, rayonun ihtisaslaşması için lâzım olan muhit (yani vilâyetler ve kazalar) ilhak olunmuş ve sonra bütün bu ülke parçası iktisadî karakterinin icaplarına uygun bir şekilde idarî taksimata tabi tutulmuştur. Her rayon kendi ihtisaslaştığı

(1) Geçen asırda veya harpten evvel bu sahada taharriler yapan âlimlerden bilhassa Sikvorsof, Çelnisef, Semenof'u saymak icabeder.

emtiayı diğer rayonlarla değişir.
Hülâsa:
— İhtisaslaşma
— Enerjinin merkezleştirilmesi
— Teknik şartların ilk plâna alınışı

Bugünkü Rusya'da rayonlaştırma siyasetinin mevzunu teşkil eder. Fakat bu noktayi işaret ederken bizce haizi ehemmiyet olan diğer bir keyfiyeti de bilhassa kaydetmek lâzımdır:

Harpten evvelki kapitalist şartlara göre bir kısım memleketlerin tek bir madde veya mahdut gıda veya ham maddeler üstünde bağlanması şeklinde tecelli eden «Monokültür (1) rayonluğu» bugünkü Rusya'nın bünyesinde de mevcuttur. Türkistan ve saire gibi ekalliyetlerle meskûn mıntakaların tek kültüre tahsis olunması öyle bir rayonculuk prensipine dayanır ki, müstemlekecilik devrinin Monokültür sahaları ile ancak sermaye yerine sâyin tanzim edilmiş olması bakımından bir fark gösteren bu telâkki, «millî kurtuluş rayon mefhumu» ndan elbette ki başkadır. Hem mahiyet, hem de tandans iytibari ile.

Hulâsa bugünkü manasile rayomlaştırma, evvelden hesap ve tayin olunan bir cnerji plânı, bir münakalât plânı, bir sanayi plânı, bir mübadele plânı... v. s. ile ve her halde tekniğin kat'î müdahalesi altında bir ülkenin hudutları muayyen iktisat mıntakalarına bölünmesi demektir.

●

Bugünkü Türkiyede de İktisat Vekâletince yapılmış olan ve bazı istatistik cetvellerinin tertibinde Vilâyetlerin sıralanabilmesi için kullanan bir iktisadî mıntaka bölgüsü vardır. Bu bölgüye göre memleket (9) iktisat mıntakasına ayrılmıştır. Fakat dikkat olunursa görülürki bu mıntakalar bölgüsü ne coğrafî, ne de iktisadî bir kayguya tâbi olarak yapılmamıştır. Ve her mıntakayı teşkil eden vilâyetlerin müşterek iktisadî işlerinin, (meselâ yollarının) bir arada görülmesi ve mıntakaların müşterek bir iş plânına sahip olmaları bahsında verimli tetbirler alınmamıştır. Binaenaleyh mevcut iktisadî mıntakalar taksimatını Türkiyenin iktisadî mıntakalara ayrılmış olduğunun bir vesikası gibi almak güçtür.

Binaenaleyh, bu yazıda biz Türkiyenin rayonlaştırması bahsında mevcut haritasına bağlı olmayarak kendi telekkilerimizi vermeğe çalışacağız. Rayon mefhumunun dereceleri ve şekilleri üzerinde yukarıdan beri ne kadar kısada olsa bazı malûmat verilmeğe çalışıldığı için bu gün Türkiynin rayonlaştırılması deyince bu hareketin hacim ve mahiyet itibarile alabileceği şekilleri derhal tayin etmek mümkündür.

1 — Bu rayonlaştırma meselâ tek bir madde veya tek bir iktisat hadisesi bakımından olabilir. Meselâ Türkiye'de yalnız Tütüncülük sahalarının tesbiti ve sonra da bu mıntakada Koyuncluk işinin ilerlemesine ait tedbirler alınması bu bakımdan bir rayonlaştırma işidir.

(1) Tek veya bir kaç zirai maddenin istihsali üstünde ihtisaslaşma.

Yahut meselâ mevcut Dokuma sanayiimizle, yapılmasını düşündüğümüz Dokuma fabrikalarının umumî dağılışını gösteren bir şema bize Türk Dokumacılığının kesafet rayonlarını verir.

2— Bu Rayonlaştırma bir iktisat şubesi üzerinde, meselâ yalnız Köy iktisadiyatı nazarı itibare alınarak yapılabilir. Bu taktirde iş biraz daha şumul peyda eder. Vakıa Türkiyede rayonlaştırmanın daha uzun zaman Köy iktisadı merkezi sikleti etrafına doğru kaçacağı tabiî olmakla beraber bu da tam bir rayonlaştırma hareketi olamaz. Çünkü bugün Köy iktisadımızın pazar için çalışan şubeleri hemen kâmilen, ancak haricî pazarların tesri altında inkişaf eden ve haricî pazar için çalışan şubelerdir.

Bu şubelerin millî iktisadın dahilî hareketlerinde ancak dolayisile müessir bir müdahaleleri vardır. Halbuki Türk iktisadiyatının tam ve millî bir karakter alabilmesi için, halk iktisadiyatını teşkil eden bütün şubelerin (meselâ sanayile ziraatın) evvelâ birbirine bağlanması ve birbiri için çalışması şarttır.

Bütün halk iktisadiyatı şubelerinin birbirine bağlılığını gözeten bir rayonlaştırma hereketi için ise münhasıran bir iktisat şubesinin ele alınması kâfi değildir.

3— Halk iktisadiyatının bugün mevcut ve müstakbel bütün şubelerini ve faaliyetlerini ele alan bir rayonlaştırma hareketi:

Böyle bir rayonlaştırma hareketinde iki telâkkinin bize rehber olması ihtimali vardır.

1— Jenetik telâkki.

2— İnkılâpçı telâkki.

Jenetik telâkki bu rayonlaştırma işinde bizi münhasıran tarihi ve tabiî âmillerin, şartların çerçevesine bağlar ve memlekette bir takım iktisadî mıntakaların vücut buluşunu munhasıran bu şartların tedricî tekâmül ve inkişafına tâbi kılarak millî iktisadiyatımızın en makul şartlar dahilinde yaratılması yolunda hareket ve mücadele kabiliyetimizi kırar.

İnkılâpçı telâkki ise bir taraftan tarihî ve tabiî şatları esasen ihtiva etmekle beraber, memleketin evvelden muayyen hesaplar ve plânlar altında ve zamanın ihtiyaçlarına uygun bir şekilde ve en çabuk bir zamanda inkişafı kararını bütün kararların başına koyar. Bu telâkkide ileri tekniğin, iktisadî organizasyonun, devlet plânının; inkılâpçı kararın ve inanışın kuvveti, her kuvvetten üstündür.

Bu telâkki ele alındığı zaman ise Türkiyenin iktisadî rayonlara bölünüşü ve idare bölgülerinin (1), iktisat rayonları dahilinde, müşterek bir iş ve idare plânına uygun bir şekilde tadili artık ancak teknik bir mahiyet alır ve kolaylaşır.

---

(1) Her inkılâp, ceryan ettiği memleketin idare taksimatını kendi taleplerine göre değiştirmiştir. Meselâ Fransız inkılâbından evvel Fransanın idarî taksimatı bugünkünden tamamile gayri idi. Aynı tadilât inkılâba sahne olan bütün memleketlerde aynı suretle ceryan etmiştir.

Zaten devletçi bir iktisat her şeyden evvel bir iktisadî rayonlaşma tezinin ifadesidir. Kendi sırasında muhtelif mıntakalar, muhtelif iş sahaları için ayrı ayrı işlenmiş mahallî iktisat plânlarına dayanmayan bir devlet iktisat plânı esasen tasavvur olunamaz.

Binaenaleyh Türkiyenin rayonlaştırılması işinde bizim için ilk hareket noktası jenetik bir telâkki ile sadece mevcudu tesbit etmek (1) değil tabiî şartlarımızı, kudret menbalarımızı, nüfusumuzu bugünkü iktisat bünyemizi ve gelecekdeki sanayi inkişaflarımızı kül halinde hesap eden inkılâpçı bir görüş altında yarınki Türkiyenin iktisadî manzarasının şemasını çizmektir.

Halk iktisadiyatını kül halinde görmek, seyir halinde görmek, hem inkişaf istikametleri, hem de hedeflerile görmek, inkılâpçı enerji, inkılâp disiplini ve plân, rayonlaştırma hareketinin şartlar ve unsurlarıdır.

(1) Çünki bu mevcut esasen eski Türkiyenin yarı müstemleke şartlarına uygun bir şekilde vücut bulmuştur.

Bazı gazete ve mecmuaların makale ve başmakalelerinde Kadro'nun neşriyatını yahut muharrirlerini telmih eder cümlelere tesadüf edilmektedir. Kadro, kendisine *açıkça* tevcih olunan tenkitlere bile, ancak münakaşanın memleket için faydalı olacağını kestirdiği zaman cevap vermiştir. Binaenaleyh, Kadro'nun her hangi bir tenkit veya tarize cevap vermesi için, bunların *evvelâ açıkça yapılmış olması, ikincisi de, münakaşaya değer tarafları bulunması lâzımdır.*

KADRO

Devletin Yapıcılık ve İdarecilik kudretine inanmak gerektir.

Dr. Vedat Nedim.

Her inkılâp, yeni bir Devlet tipi yaratma ve kurma savaşıdır.

Türk inkılâbının bir şahsiyeti varsa, onun da kendine hâs bir Devlet ideali olmak gerektir.

Türk inkılâbının bir şahsiyeti vardır.

İnkılâbımız, bu şahisliğini, tarihte oynadığı rolün eşsizliğinden alıyor:

Cihanda müstemlekeci ve müstemleke milletler tezadının tasfiyesi tarihini, Türk inkılâbı açmıştır.

O halde inkılâp Türkiyesinin Devleti, ne Fransız inkılâbının dodoğurduğu bir *Burjuva Devleti,* ne de komünist inkılâbının kurduğu bir *Proletarya Devleti* olabilir.

Yeni Türk Devleti, geri teknikli bir yarı müstemleke milletinin, *millet olarak* hem iktisaden, hem siyaseten kurtuluşu davasının tarihte *ilk* mümessilidir. İnkılâbımızın bu tarihte tekliğine inanmıyanlar var. Onu sadece bir *Avrupalılaşmak*, yani Fransız inkılâbının doğurduğu Devlet tipi, ve cemiyet şartlarına *intibak* etmek cehdi olarak telâkki edenler var.

İşte bu telâkki bizi *taklitçiliğe* götürüyor. İnkılâbımızın şahsiyetini söndürüyor. Yaratma kabiliyetini körletiyor. Türk inkılâbına hâs bir iktisat siyaseti, Türk inkılâbına hâs bir terbiye sistemi, Türk inkılâbına hâs bir matbuat cihazı, Türk inkılâbına hâs bir san'at telâkkisi, kısaca Türk inkılâbının gaye ve mahiyetine göre bir Türk cemiyeti kurmak cehti yerine, bunların Avrupa örneklerini taklit yeltenmeleri baş gösteriyor.

Halbuki Avrupadan ancak *metot* ve *teknik* alabiliriz. Fakat siyaset, müessese, sistem, telâkki, bunlar ancak Türk cemiyetinin toprak ve ikliminden doğabilir. Bunları Avrupadan Türkiyeye ithale kalkışmak, kutuplarda portakal yetiştirmeğe özenmek kadar, boşuna ve manasız bir enerji israfı olur!

Türk milleti, Devlet otoritesine inanan ve hürmet eden bir millettir. Bu saygı duygusu, onun cibilliyetinden fışkırır. *Başa,* yani *Şefe* ve *Devlete* o kadar büyük bir kıymet verir ki, darbı meselini bile yapmıştır. «Balık baştan kokar», «Baş olmazsa, aş olmaz», «Devlet kuşu», «Allah Devlete zeval vermesin.» gibi sözler, Türkün Başa ve Devlete izafe ettiği değerin en canlı birer remizleridir.

Türk, tarihte de, daima Devletkurucu ve idareedici bir millet olarak tanınmıştır.

Halbuki Fransız ihtilâlinin, ihtilâli meşru göstermek için, uydurduğu Devlet nazariyesi bizatihi Devlet mefhumunu itibardan düşürmüş ve onu her hangi bir mevhum mukavelenamenin iki tarafından biri derekesine indirmiştir: *Contrat social!*

Ve zaten Fransız ihtilâlinde gaye, bütün o etrafta uyandırdığı insanî şamataya rağmen, *muayyen* bir sınıfın kurtuluşu olduğu için, onun kurduğu Devlet de tabiatile bir sınıf devletinden başka bir şey olamazdı. Öyle bir sınıf devleti ki, sınıflar arasında daimî bir mücadele mevzuu kaldı. Millet içinden Devlete düşman sınıflar ve zümreler doğdu. Devlet ve millet arasında bir menfaat ve mukadderat birliği teessüs edemedi.

Bu böyle olunca, Devlet düşmanlığı, Devlete inanmamazlık, Devlete karşı emniyetsizlik bir şiar ve bir şuur halini aldı.

Halbuki, biz, millî kurtuluş hareketimizi muayyen bir sınıfın kurtuluşu hesabına yapmadık.

Bizde Devlet, bir sınıflaşmanın neticesi değil; bir milletleşmenin ifadesidir.

Milletleşme demek, ne yabancılar, ne de yerli zümreler için bir kazanç ve istismar kaynağı olmayan *müstakil ve ileri bir millet iktisadiyatı* yaratmak demektir.

Haricin istismarına girmemeyi, müstemlekelikten kurtulduğumuz için istiyoruz. Dahilin istismarına düşmemeyi de, *sınıflaşmamak* için özliyoruz. Bu itibarladır ki, Türk inkılâbına hâs bir iktisat siyaseti, doğrudan doğruya ve sadece Türk inkılâbına hâs zaruretlerden doğabilir. Onun için ne geçmişte, ne de halde *taklit* edebileceğimiz bir örnek bulamayız.

Fransız ve Rus inkılâplarının ideolojileri içinde *mahbus* kalmış dimağları, bu *mustakil* hüküm karşısında afallaşıyarlar.

Fransız inkılâbının esirleri, bizi komünistlikle, Rus inkılâbının meczupları da bizi faşistlikle ittihama kalkışıyorlar. Çünkü, bu bethahlar ve gafiller, Türk inkılâbının şahsiyetine, tekliğine ve yaratıcılığına inanmıyorlar.

Kendi ideolojik acizlerini, bu gibi ittihamlarla perdelemek istiyorlar.

●

Türk inkılâbına inanmak demek, Devletin yapıcılık ve idarecilik kudretine inanmak demektir. İktisattan başka her hangi bir sahada devletin *inkılâp prensiplerine* karşı gösterilen küçük bir şüphe ve ufak bir itimatsızlık derhal cezalandırılan bir *irtica* telâkki olunurken, iktisat sahasında *devletçilik* aleyhinde ulu, orta ağız açmak şimdi *moda* oldu. Devletçilik aleyhinde sistematik yapılan bu propagandaların ilk hedefi: devletin yapıcılık ve idarecilik kabiliyetine karşı şüphe uyandırmaktır.

İşte bir takım Darülfünun profesörleri ki, devletçiliğin Avrupa kitaplarında yeri olmadığını öne sürerek, inkılâbımızın zaruretlerinden doğan bu prensibi ilmî bir edâ ile itibardan düşürmeğe yelteniyorlar.

«Ben, Devletin iktisadî bir devletçilik yapacağına kani değilim. Bunu yirmi senedenberi iddia edenlerdenim.» (1)

Umumî bir konferansta sarfolunan bu sözlerin Darülfünun İktisat müderrislerinden birine ait olmasının, her hangi bir *inkılâp* darülfünunu indinde bir cürüm teşkil edeceğine şüphe yoktur.

İktisat prensipleri, riyaziye prensipleri midir ki, -bunlar bile değişiyor- yirmi senedenberi ayni şeyi tekrarlamış olmak, ilâna değer bir meziyet teşkil etsin. Yirmi senedir ayni şeyi tekrarlayan bir müderris, artık Avrupada bile misline tesadüf olunamıyan, bir *«ilim mumyası»*dır.

*Gazi*nin inkılâbı kendisine emanet ettiği gençliği, inkılâp prensiplerine sadık bir kafa ve bir ruhla yetiştirmek vazifesini üzerine almış bir profesörün bu temerrüdü bize cidden acı geldi.

(1) 14/Şubat/1933 Akşam gazetesinden, aynen. Tekzip edilmemiştir.

*Âli İktisat Meclisi*nin de Devletin iktisadî sahadaki aczi ve kabiliyetsizliği etrafında yapılan menfî profagandaların tesiri altında kaldığına teessüfle şahit oluyoruz.

Meclisin son içtimaında kabul edilen sanayi raporundan, şu parçayı okuyalım.

«*Devlet hiç bir nevi sanayii yalnız kendi teşebbüs ve faaliyetine hasretmiyerek bu mevzuda her sahayı müteşebbis eşhas ve müessesata serbestçe açık bulundurmalı ve kendi teşebbüsiyle veya iştirakile vücude gelecek sanayi hareketlerinde halkın kuruluş teşebbüslerine iştirakları mümkün olduğu kadar teshil olunmalı ve teessüs kökleşip te muayyen ve emin bir kâr temin etmeğe başladığı ve halkın iktisadî refahı müsait bulduğu zaman, bu tesisler ilk fırsatta hususî müteşebbislere ve halka mal edilmelidir.*»

Diğer bir parça:

«*Her zaman ve her yerde sabit olmuş bir hakikattir ki, tavsiye eylediğimiz ticarî idare prensiplerine en ziyade sadakat gösterilen yerlerde bile, Devlet idaresinde sanayi, hususî müteşebbisler elindeki sanayie nisbetle daha pahalı maliyet gösteriyor.*»

Bu iki cümle arasındaki *tenakuz* gözden kaçmıyacak kadar kocamandır.

Bir yandan Devletin idare edeceği sanayi müesseselerinin hususî teşebbüslere nisbetle daha pahalı maliyetle işlediği ve diğer yandan da Devletin hiç bir nevi sanayii yalnız kendi teşebbüsüne hasretmemesi lüzumu öne sürüldüğüne göre, bu açık rekabet meydanında Devlet teşebbüslerinin *(muayyen ve emin bir kâr)* temin etmelerine imkân var mıdır?

Bu kanaatta olan bir meclisten beklenilecek en makul ve en samimî karar şu olabilirdi:

Devlet sanayi yapamaz.

O halde kim yapabilir?

Hususî teşebbüs erbabı.

Halbuki ayni raporda deniliyor ki:

«*Halkımızın büyük sanayi teşebbüslerine lüzumu olan sermaye birliklerini vücude getirmeğe teşebbüs ve rağbet göstermemele-*

ri hasebile bir an evvel tesislerinde iktisadî faydalar bulunan sanayii Devlet teşebbüs ve sermayesile veya iştirakile vücude getirmekte zaruret vardır.»

Yine ayni rapordan:

«Hiç bir zaman hatırdan çıkmamalıdır ki, Devletin burada bizzat sanayiciliğe tevessül etmesi zaruret neticesi ve muvakkattır. Ve Devlet, büyük sanayi işlerinde sermayeyi ve tekniği bidayeten birleştirmek hususunda mutavassıt bir rol sahibidir.»

Bütün bu sözlerden kısaca ve açıkca denilmek istenilen şudur: Devlet, prensip itibarile, sanayi yapamaz. Halbuki memleketin muhtaç olduğu sanayii hususî teşbbüs erbabı da başaramıyor. Onun için Devlet, bu işe ön ayak olmalı, sermaye koymalı, fabrikalar kurmalı, işletmeli ve ne vakit ki, bu teşebbüsler kâr getirmeğe başlarlar, o vakit Devlet bunları hususî müteşebbislere devretmeli. O halde Devlet, kendi teşebbüsile, millet vergisiyle ve millet emeğile kurduğu fabrikaları ancak kârlı işlemiye başlayıncaya kadar idare edcektir. Devletin kârlı bir iş yapabileceğini kabul etmiyen bir meclisin böyle bir teklifte bulunmasındaki tenakusa yukarda işaret etmiştik.

Devletin nasılsa kârlı bir iş yapabileceğini kabul ettikten sonra ise, bu kârları, sair binbir türlü devlet ve millet ihtiyaçlarımız için kullanmak ve mümkünse vergi yükünü azaltmak için devletin gittikçe daralan bütçesine yeni bir varidat membaı olarak almak daha insaflı ve daha makul bir teklif olmaz mıydı? Hayır muhterem Meclis, bu kârları Devlete çok görüyor. Onların *«hususî müteşebbislere ve halka mal edilmesini»* tavsiye ediyor.

Burada *«halk»* kelimesi pek aldatıcı, pek caziptir.

15 milyon Türk ayrı ayrı hisse sendedi alamıyacağına göre, halkın ancak *mahdut bir zümresi* Devletin kurduğu, işlettiği kârlı işlerden istifade edebilecektir.

Yani, kârlı Devlet teşebbüsleri, milletin içinden küçük bir parçanın istifadesine hisse paketleri şeklinde terkolunacaktır. Zararlı Devlet teşebbüsleri ise, ayni Devletin tavassutile bu sefer on beş milyonun sırtına yüklenecektir.

Böyle bir teklifi, belki hususî sanayi erbabının mümessili olan her hangi bir sanayi birliği yapabilirdi. Fakat biz, Âlî İktisat

Meclisimizi Devlet ve millet menfaatlerinin şuurlu bir mümessili olarak görmek isterdik.

●

Bugün Türkiye'deki sanayiin en aşağı yüzde sekseni Türk olmıyan yerli ve yabancı unsurların elindedir. Değirmen sanayii, çimento sanayii, elektrik sanayii, maden sanayii, çikolata, şeker, biskuvi, konserve sanayii, kereste sanayii, deri sanayii, çorap sanayii hemn munhasıran millî değildir.

Diğer sanayi şubelerinin büyük bir kısmı da karışıktır. Bugün tam manasile Türk unsurunun elinde bulunan sanayi sermayesi pek mahduttur.

Âlî İktisat Meclisi, bize bu hakikati istatistiklerle gösterseydi, o vakit teklifinin mahiyeti daha iyi anlaşılırdı. İthalât ve ihracat ticaretimiz hemen munhasıran gayri Türk unsurların elinde bulunruken ve bu kanallardan gelen sermaye terakümlerinden Devlet ve Millet istifade edemezken, henüz bakir bir halde bulunan büyük sanayi sahasını da Devlet yani Millet sermayesi ve emeğile kurulduktan ve kârlı bir hale getirildikten sonra, milletin içinden çıkacak küçük bir sermayedar zümresine maletmek istemek ve böylelikle milletin sınıflaşmasına yol açmak. Hayır böyle bir siyasete *devletçi* ve *milletçi* bir siyaset denemez...

Âlî İktisat Meclisinin bu kararı, inkılâp Türkiyesinin iktisat tarihinde unutulmaz bir «lâtife» olarak kalacaktır.

●

Devletin *kârlı* bir iş yapamıyacağına inananlar, bu iddialarını hangi esaslara dayatıyorlar?

Sanayi ve Maadin Bankasının işlettiği fabrikalar, Devlet fabrikaları değil midir? Bu fabrikalar memleketimizdeki her hangi bir hususî mümasil fabrikadan daha fena mı işliyorlar? Feshane, Bakırköy, Beykoz, Hereke fabrikalarının başında bulunan idareciler hususî teşebbüs erbabı mıdır?

Devlet Demiryollarının memleketimizde diğer hususî ve ecnebi demiryollarından daha iyi idare edildiğine şüphe var mıdır?

Türkiye'de Devletin kârlı bir iş yapamıyacağını ileri süren Âlî İktisat Meclisi, bu kararını mukayeseli istatistiklere istinaden verseydi, *ciddî* bir iş yapmış olurdu.

Biz iddia ediyoruz ki, Türkiye'de büyük ve ileri teknikli sanayi tesisatını en rantabl bir tarzda ancak ve ancak Devlet kurabilir ve işletebilir. Yahut ecnebî sermayesi, gizli veya açık bir şekilde, bu işe vaziyet eder ve o vakit de bütün memleket bir kaç ecnebî sermaye grupunun hesabına istismar olunur. Bir üçüncü çıkar yol yoktur.

Hiç şüphesiz ki, bugünkü devlet idareciliği ıslaha muhtaçtır.

İşte, Devletçi, bir iktisat siyasetini ana prensip olarak kabul etmiş bir Âlî İktisat Meclisinin asıl bu nokta üzerinde durması lâzımdı.

Yalnız iktisadî işletmelerde değil, idarî işletmelerde de *Bürokrasi*'nin tasfiyesi, muamelâtın *rasyonelleştirilmesi,* modern bir devlet için zaten esaslı bir davadır.

Fakat, «*Devlet yapamaz*» demek başka, «*Devlet daha iyi yapabilir ve daha iyi yapmalıdır.*» demek yine başkadır.

Birincisi, Devletin yapıcılık ve idarecilik kudretini inkâra, ikincisi, Devletin yapıcılık ve idarecilik kuvvetine inanmaya delâlet eder.

İnkılâpçı Türkiye'nin vazifesi, Devletin yapıcılık ve idarecilik kuvvetine inanmak ve onun bu vasfını kuvvetlendirmektir.

Müstemleke ve yarım Müstemlekelerde Buhranın tesirleri.

İsmail Husrev.

Dünya kapitalist iktisat sisteminin bünyesinde gizli duran bin bir türlü tezatları buhran sayesinde bütün çıplaklığıyle önümüze serilmiş görüyoruz. «Prosperite» (1) devrinin tezatsız inkişaf hulyaları artık kafaları sarhoş etmiyor. Bugün vakı'a olarak göze batan acı hakikat, âlemşümul bir sefaletin bir med dalgası gibi yavaş yavaş fakat korkunç ihtilâtlarla yükseldiğidir. Dünyada bir milleti diğer bir millete esir, millet içinde bir sınıfı diğer bir sınıfa tâbi kılan garp kapitalizmi, bir piyasa bozukluğundan değil, son iki asır zarfında doğurduğu içtimaî tezatlardan muztariptir. Bugün dünyanın üç büyük lagere (karargâha) ayrılmış olmsaı (1 — Müstemlekeci memleketler, 2 — Müstemlekeciliğe isyan eden milletler, 3 — Sosyalist bir rejim kuran memleketler) bu tezatların zarurî bir neticesidir. Bunun için bugünkü buhran içinde bu tezatların bilhassa müstemleke ve yarı müstemlekelerle metropoller (müstemlekelerin tâbi olduğu memleketler) arasındaki büyük zıddıyetlerin nasıl tezahür ettiğini yakından görüp tanımayı, müstemlekeciliğe isyanın bir ifadesi olan millî inkılâp davalarımızın idraki bakımından zarurî buluyoruz.

●

Ziraî emtea fiatlarının sukutu şeklinde tezahür eden ziraî buhranın başlangıcını 1929 senesinde aramak doğru değildir. Ziraî buhranın ilk alâmetleri 1927 senesinin ilk rub'unda Britanya Malayasında, Hollanda Hindistanında, dördüncü rub'unda da Avusturalya'da, 1928 senesinin ilk rub'unda Kuba'da, üçüncü rub'unda Brezilya'da, 1929 senesinin birinci rub'unda Kolombia ve Meksika'da, ikinci rub'unda da Çin, Arjantin, Mısır, U-

(1) Umumi harpten sonra Amerika'da 1929 senesinin dördüncü rub'una kadar devam etmiş olan inkişaf devri.

rugvay ve Venezuella'da müşahede edilmişti. Binaenaleyh 1929 senesinde Amerikan «prosperite»sini birdenbire inkıtaa uğratan borsa buhranı, esasen mevcut olan ziraî buhranı şiddetlendirmiş ve ona âlemşümul bir vüs'at vermiş oldu. Müstemleke iktisadiyatının yegâne varidat membaını teşkil eden ziraî ve hammaddelerde bir istihsal fazlasının, metropollerde sınaî istihsalin daralmasile artacağı şüphesizdi. Nitekim hammadde veren bütün tâbi memleketler, 1929 dan sonra sanayi memleketlerinde sanayi istihsalinin daralmasile ihraç ettikleri hammaddelere pazar bulamaz oldular. Bunun tabiî bir neticesi olarak ziraî hammadde fiatlarının başdöndürücü seri sukutu başladı.

Ham ve ziraî madde fiatlarının sukutu.
1932 senesinin ağustos ayı sonunda. (2)

Ham ve ziraî maddeler	Borsaları	Vasıl olunan en yüksek seviyenin tarihi		En yüksek seviyeye nazaran sukut nisbeti yüzde
Pamuk	New-York	Kânunuevvel	1923	86
Yün	Londra	»	1924	81
İpek	New-York	Eylûl	»	88
Kavçuk	»	Haziran	1925	96
Kurşun	Londra	Kânunusani	»	83
Buğday	Hamburg	Şubat	»	76
Kahve	New-York	Kânunusani	»	77

Ziraî ve hammadde fiatlarının bu sukutundan ilk adımda bir veya iki mahsulün istihsalinde ihtisaslaşmış monokültür memleketler, ikinci adımda mütenevvi mahsul veren memleketler müteessir oldu. Halbuki ham ve ziraî madde fiatlarının bu sukutunu, sınaî mamulât fiatlarının ayni sür'atle takip ettiğini göremiyoruz. Trüstler ve karteller gibi inhisarcı teşkilâtlarla sınaî mamulâtta bir istihsal fazlasına meydan vermemek için sınaî istihsali istedikleri kadar kısmaya ve fiatları istedikleri seviyede tutmaya muktedir olan metropoller, buhranın bütün şiddetini müstemlekelere ve yarı müstemlekelere yüklemiş oldular: İn-

(2) Metinde menbaı ayrıca gösterilmeyen rakamlar şu menbalardan alınmıştır.
1— Vierteljahrshefte zur Konjunkturforschung 7. Jahrg. Heft. 2. T. A.
2 — Wirtschaft und Statistik. 1932 senesi nüshaları.
3 — Planovoe haziaestva. 1930-1932 nüshalarındaki cetvellerden. Rusça.

giliz demir ve çelik fiatlarının endeksleri, çelik ve dmirde 1929 senesinin en yüksek seviyesine nazaran 1931 senesinin eylûlünde ancak yüzde 11, Amerika endeksleri yüzde 16 gibi cüz'î bir sukut kaydetmiştir. Hattâ İngiltere'den cenubî Amerika'ya ihraç edilen kömürün fiatı 1929 da 17 şilin 11 pens iken 1931 de 18 şilin 1 pense bile çıkmıştı.

Financial Times'in rakamlarına göre inğiltere'de toptan emtia fiatları endeksi, hammaddelerin 1929 senesinin eylûlüne nazaran 1931 senseinin ilk nısfı nihayetide yüzde 42, mamul emteanın ise ancak yüzde 12 sukut ettiğini göstermektedir.

Fransa'da buhranın iptidasında ihracat emteasının fiatları ithalât emteası fiatlarına nazaran ancak yüzde 2.5, İngiltere'de yüzde 2, Almanya'da yüzde 3, Müttehidei Amerika'da 1929 senesine nisbeten 1930 da yüzde 2 düşmüştü. Müstemlekelerde ise, bunun tamamen zıddı bir hal müşahede olunmaktadır. Hollanda Hindistanında 930 senesinde ihracat emteasının fiatları 928 senesinin ithalât emteası fiatlarına nazaran yüzde 60, Yeni Ze - lânda'da 928 senesi fiatlarına nazaran 931 de yüzde 15, Britanya Hindistanında ise yüzde 25 düşmüştü. Lâtin Amerika'da toptan emtea fiatları endeksi, Lâtin Amerika mahsulâtının 1929 kânunusani ayı fiatlarına nazaran 1931 teşrini evvel ayı nihayetinde yüzde 52 sukut ettiğini göstermektedir.

Bu azim fiat sukutları metropoller için çok kârlı olmuştur. Müstemleke ve yarı müstemlekelerin zararlarile metropollerin kazançlarına bakalım: Arjantin'in 1931 senesinin üç rub'u zarfında ihraç ettiği maddeler 930 senesine nazaran miktarca yüzde 72 arttığı halde kıymetçe yüzde 10 sukut etmişti. 1931 senesinde Arjantin'in fiat sukutlarından zararı 500 milyon pezoya baliğ oluyordu. 930 da Brezilya kahve ihracatından 300 milyon altın ruble, 1931 de de takriben 500 milyon ruble zarar etmişti. Fakat ithalâttan 200 milyon kazandığı için zararı 300 milyona inmişti. Hindistan'ın 1930 senesinde jüt ihracatından 200 milyon ruble zararı vardı. Metropollerin kârlarına gelince:

İngiltere, ucuz hammaddelere nazaran Sterlin'in yüksek alım kabiliyeti sayesinde 1931 senesinde hububat fiatlarının sukutundan 21 milyon, pamuk fiatlarından 16.6 milyon, yağ fiatlarından 9.5 milyon, deri ve kösele fiatlarından 7.5 milyon, kauçuk

fiatlarından 6.1 milyon sterlin kazanmıştı. İngilterenin bilhassa 1931 senesinde kazancı mühim bir yekûn tutmtştu. 1931 in üç rub'u zarfında 1929 senesi ithalât fiatlarına nazaran 975 milyon sterlin, bütün 931 senesi zarfında ise takiben 370 milyon sterlinlik bir kazanç temin olunmuştu. İhracatın tenakusundan mütevellit zarar ise, ancak 70 milyon sterlin olduğuna nazaran bütün kazanç 300 milyon sterlini bulmuştu. Müttehidei Amerika ise 1930 senesinde bilhassa kahve, kauçuk, kurşun ve bakır ithalinde 400 milyon dolar, 1931 de de bir milyar dolardan fazla kazanç temin etmişti.

Bugün metropol spekülâtörleri, müstemleke ve yarı müstemleke emtiasının düşük fiatlarından bilistifade azim miktarlarda zirai ve hammadde satın almaktadırlar. Buhran dolayısile hem sanayi hammaddeleri hem gıda maddeleri bakımından pazarların imtisas kabiliyeti pek daralmış olduğundan bütün bu maddeler, stoklar halinde yığılıp kalmaktadır. Metropol spekülâtörlerinin yegâne maksadı, bu mahsulleri ucuz fiatlarla toplayıp ilerde yükseleceğini ümit ettikleri piyasaya yüksek kârlarla arzetmektir.

Müstemleke ve yarı müstemlekelerden ucuz fiatla alınan zirai ve hammaddeler, asıl müstahsilin elinden borsa fiatından da daha düşük fiata çıkmaktadır. Wirtschaftsdienst'in verdiği malûmata göre meselâ Mançurinin en mühim ihracat matası olan zoya fasulyesi, Harbinde iki sene zarfında yüzde altmış sukut ettiği halde, Londra'da da ancak yüzde 40 düşmüştü.

1931 senesi iptidasında Harbinde zoya fasulyesinin altı okkası 35 sen olduğu halde asıl köylüden 12 sene alınmıştı. Aradaki 23 senlik fiat farkı, bir taraftan İngiliz tüccarının diğer taraftan da Mançurili tüccarın cebine girmiştir.

1930 senesi ağustosunun 22 sinde Paragvay'da 20 düzüne portakal köylüden 4.5 Arjantin kâğıt penzosuna satın alınmış ve Boenos Ayres'te 8 pezoya satılmıştı. Mutavassıt 3.5 pezoluk bir kâr temin etmişti.

●

Metropol sermayedarlarının, müstemleke ve yarı müstemlekeler halkının yok pahasına alınan say mahsullerinin ucuzluğu sayesinde buhrandan sıyrılıp çıkmak ümidi beslediklerine şahit o-

luyoruz. Meselâ New . York borsası reisi, 1931 senesi mayısında borsa idare heyetine okuduğu senelik raporda aynen şöyle diyor: «*Umumiyet itibarile hammadde fiatları mamul emtia fiatlarından daha kuvvetle sukut etmektedir. Bunun için ecnbei memleketlerin hammaddesine muhtaç olan eski memleketler, toptan fiatların bu sukutu sayesinde mamul emtia üzerinden kârlarını sür'atle yükseltebilirler. İlk zamanlar bu belki ticareti harici - ye hacminin daralmasiyle zayıflıyabilir. Fakat nihayetülnihaye bu keyfiyet yeni bir prosperite'nin (inkişafın) .manivelâsı olacaktır.*»

Bu sözler, apaçık gösteriyor ki, kapitalist dünya, kurtuluş yolunu, müstemleke ve yarı müstemleke halkının hudutsuz istismar ve soygununda bulmaktadır. Bir inkişaf, bir prosperite pahasına yüz milyonlarca müstemleke halkının yoksulluğa mahkûm edilmesi, bu günün yegâne çıkar yolu olarak görülüyor. Fakat artık günlük nafakasını bile bulamıyan bu yüz milyonlarca halkın, müstemleke şartlarına daha uzun seneler inkıyat edeceği mi zannolunuyor? Acaba bir millî halâs, bir kendi benliğine kavuşma şuuru, artık bu mazlum milletlerin ruhlarını sarmış değil midir?

Edebiyat:

Kültür ve Medeniyet.

Yakup Kadri.

Ziya Gökalp, kültürle medeniyeti ayrı tutardı. «Medeniyet beynelmilel bir şeydir; halbuki, kültür, bilhssa millîdir.» derdi.

Vakıalar, Ziya Gökalp'ın görüşünü pek yanlış çıkarmıyor. Kültürün medeniyetten başka bir mefhumu ifade ettiği muhakkaktır. Amerika medeniyetlidir; fakat, kültürlü değildir. Japonyada en geri, en eski bir kültürün yanıbaşında en ileri teknikli bir medeniyet peyda olup yaşamaktadır. Türk milletinin de eski bir kültürü vardır; fakat, yeni icaplara göre bir medeniyetten mahrumdur.

Biz Ziya Gökalp'ı buraya kadar takip edebiliyoruz. Lâkin, medeniyet ve kültür mefhumlarını ayrı ayrı tarife giriştiğimiz vakit bunlar arasındaki bitişik noktaların çokluğu bizi şaşırtıyor. Eğer medeniyet, *insan iradesinin tabiate galebesi gücünde bir derecenin, bir merhalenin adı ise,* kültüre de, nihayet, *(bu galebeyi mümkün kılan aklî vasıtaların, birikip toplanması hâdisesi)* nden başka ne diyebiliriz? Bir yerde ki, bir medeniyet kurulmuştur, yani tabiatin kör ve âsi kuvvetleri, insanın şuurlu iradesinin hükmü altına girmiştir, orada, mutlaka uzun bir mücadele devresinin tecrübeleri teraküm etmiş olacaktır. İşte, bu teraküm eden tecrübeler, kültürdür.

Görülüyor ki, medeniyeti kültürden, kültürü medeniyetten ayırma ameliyesi gittikçe güçleşiyor. Amerika, bugün kültürlü değildir ama, yarın, mutlaka bir kültürü olacaktır. Japonya'da ileri teknikli medeniyet, günün birinde, mutlaka, eski asyaî kültürü boğacaktır. Türkiye'de kurulan yeni cemiyet binasında artık arap ve acem bulaşığı Osmanlı kültüründen eser kalmıyacaktır.

●

Fakat, kültür, mademki bir *(tecrübeler terakümüdür)*, şu halde bir zaman işi demektir.

Kültürü bir milletin (hayatı görüş ve hayatı anlayış tarzı) şeklinde de tarif etmek mümkündür. İnsanın tabiatle mücadelesi esnasında edindiği (tecrübeler terakümü) ancak böyle bir umumî görüş ve anlayış tarzıyle kıymet alır ve harice akseder. Onun için güzel san'atlara, felsefeye ve sair fikrî mahsullere (*bir cemiyetin superstruktur'ü, yani «dış örgüsü»)* diyenlerin hakkı vardır. Bunun ne kadar doğru bir telâkki olduğunu anlamak için, en yeni ve en canlı bir kültür hâdisesi olan Rönesans'tan evvelki devre umumî bir nazar atmak kâfi gelir. Bu devir tarihin en karışık, en dedirgin, en sıtmalı safhalarından birini gösterir. İtalya yarımadası üstünde, sanki, bir ikinci *kavimler göçü* veya bir yeni Roma imparatorluğu batışı vardır. Gerçi, o imparatorluğu istihlâf etmiş olan Papa'lar saltanatı batmak üzeredir. Gerçi, Şimalden, barbar akınlarını andıran mütemadî istiylâ orduları gelip durmaktadır. Burada ilk defa olarak bir millet teşekkül ediyor ve zahmetli bir oluşun bütün sarsıntılarını geçiriyordu.

●

Bir millet nasıl teşekkül eder? Bunun ne kadar çok şeraiti vardır? Bizi bir edebiyat bahsinin çok dışına atacak olan bu mevzulara dokunacak değiliz. Yalnız, şunu söylemek isteriz ki, İtalya'da Rönesans namını verdiğimiz kültür inkişafı olmazdan evvel bir cemiyet kuruluşu tekniğinin lüzum gösterdiği bir hayli şeyler oldu. Harp sanayiinden ve harp mimarisinden başlıyarak küçük el indüstrisi denilen türlü zanaatlerin teessüsü, bir çok yeni ticaret maddelerinin, bir çok yeni keşiflerin mübadele şartlarını kökünden değiştirişi, *Medicis*'ler gibi tüccar ailelerinin Avrupa'da ilk *Burjuva* sınıfının temellerini atışı hep Rönesans devrinden evvelki safhaya ait hâdiselerdir.

Leonardo gibi, Mikel Anj gibi dâhi san'atkârların Milâno'da, Floransa'da uzun bir teknik ve el zenaati inkişafından sonra geldiklerini ve bunların da muasırları tarafından Usta Leonardo, Usta Angelo diye çağırıldıklarını unutmamak lâzımdır.

●

Bizde de bir Rönesans devrinin başlamasını bekliyenler var. Fakat, hiç kimse bu devreye bir *préculturel - kültür öncesi* safhasından sonra girilebileceğini kabul etmek istemiyor. Bu safhanın adı *(ileri teknikli bir cemiyet taazzuvu)* dur. Yüksek kültür sarayının yolu mutlaka buradan geçer ve başka yerden ona yol yoktur.

Kadro'ya
Abone olunuz.
Ve
Abone bulunuz!

Cihan içinde Türkiye:

«İman Teşettütü» dalgası, şimdi Fransanın üzerinde.

Burhan Asaf.

6 şubat 1933 tarihli Temps gazetesinde Georges Suarez «Alman efkârı umumiyesi ve Fransa» başlıklı tetkiklerinin ikincisine şöyle başlıyor:

«Fransız'ların pek çok ihmal ettikleri bir nokta vardır. Bugün bizim memleketimize, fazla tekâmül edememiş ihtiyar bir demokrasi nazarile bakılmaktadır. Artık hükûmet usullerimizi, medeni kanunumuzu, hukukî mevzuatımızı ve idareye ait âdetlerimizi kimse istiare etmemekte hele şu son senelerdeki tarihimize hiç kimse kulak asmamaktadır. Bilâkis, kendi hürriyetini tahakkuk ettirmek sevdasında olan her milletin, işlerini yoluna koymak ve hastalıklarından kurtulmak için tuttuğu yolda, bizde yapılanın tamamile aksini yapmağa çalıştığı görülmektedir Bizler artık, diğer milletler için, bizim yapmış olduğumuz hataları tekrar etmemek bakımından bir örnek teşkil ediyoruz. Artık biz, doğrunun değil yanlışın örneğini veriyoruz. Bir takım âdetlerimiz ve ananalarımız ile böbürleniyoruz ki, bunlara kimsenin itibar ettiği yoktur.»

Tardieu gibi bir adam, rejimden bezdiğini ve bu anarşi devam edecek olursa, ekseriyet ve ekalliyet hesaplarına Fransa'da da bir nihayet vermek lâzımgeleceği tehdidini savururken, Georges Suarez kalibresinde bir muharririn Temps gibi bir gazetede yukarıki şekilde girizgâhlar kullanması, elbette kidikkate değer. Denilebilir ki hattâ, bu gibi sözlerin politikacı yahut muharrir mütaleaları şeklinden çıkarak birer mücadele şıarı mahiyetini almaları için, meselâ bugün Almanya da hâkim olan kuvvet rejiminin istikrarlanması kâfidir. Çünkü bütün bu sözlerle, ancak bir şey kastedilmektedir: Eğer ıttıratlı ve kuvvetli bir politika gütmek için faşizme geçmek lâzımgeliyorsa, hem içerdekiler hem dışardakiler bilsinler ki, bir Fransız faşizmi de pek güzel mümkündür!

Ama bunu yapmakla, Fransa, son bir buçuk asırlık tarihini inkâr edecekmiş! Niçin etmesinki, Fransanın Avrupa politikasını sabote eden - ler (İtalya ve Almanya) ne Fransız ordusu nede Fransız sermayesi gibi kuvvetlere malik oldukları halde, Fransanın sadece içpolitika zaaflarından istifade ediyorlar ve bu içpolitika zaafları o kadar kuvvetli bir menfilik arzediyor ki, Fransa'nın gerek ordu gerek sermaye bakımından malik olduğu üstünlük bu menfilik ile takas edilmiş bulunuyor ve ortada kararsız ve dermansız bir Fransa kalıyor. İşte, sağ taraf Fransasının mülâhazaları, bugünlük bu merkezdedir. Ayni sağ taraf Fransasının ayni zamanda şunu tespit etmesi lâzımdır ki, faşizm, nihayet kendi diktatorasıdır. Bir rejim ki, maliyet fiatı anarşisi yerine maliyet fiatı credosunu ikame ediyor, elbetteki sağ taraf Fransasına ergeç mülâyim gelecektir. Çünkü maliyet fiatı demek fiat demektir. Fiat demek, sermaye demektir. Sermaye demek, sermayedarlık demektir.

Sermayedarlık ise, gine sağ taraf Fran..sadır. Bugün bu hakikati tespit etsebile, pek cazip bulmamaktadır. Neden olsa, Fransa, mantığın vatanıdır. Biliyor ki, tutunmak için kuvvete müracaat etmesi, hakiki sermayedarlığın, son çareye başvurması demektir. Çünkü sermaye kadar hürriyete muhtaç bir şey tasavvur edilemez. Hürriyet, sermaye balığının denizidir. Bu balık, gerçi bir aquarium'da da yaşatılabilir ama - çok geçmez, mutlaka soysuzlaşır. Hakikî balıkların mevsimler değiştikçe kalkıp başka kıyılara akın etmeleri gibi, sermaye de, iktisadın açık denizlerine muhtaçtır ki, en güzel gıdasını dilediği yerde yani kâr normasının en yüksek olduğu noktada arasın. O noktaya aksın, ürkünce kaçabilsin, kaçınca cezalandırabilsin, ürkütenleri yalvartsın, ağlatsın, sonra binnaz ve eda ile gitsin gine kendini dilediği gibi versin! Hiç böyle bir hürriyet çocuğu, hem de bir tek memleketin maliyet fiatı hesabına bağlanabilir mi? Bunu İtalyan sermayesi yapabilmiştir. Alman sermayesi de yapmağa hazırlanmaktadır. Fakat bunlar zaten bozukdüzen nesnelerdir. Hiç Fransız, yahut İngiliz sermayelerine benzerler mi? Hiç basit üstelik de kifayetsiz bir işletme sermayesi, istediği işe yatabilüp onu başaracak bir tesis sermayesine benzer mi? Alman ve İtalyan sermayeleri, iki harp yetimidir ki, onları iş denilen dinç fakat fakir delikanlı ile maliyet fiatı izdivacı pekalâ paklar. Fakat Fransız sermayesi öyle midir? Bu bir düzenbaz ve aşifte kızdır ki, ayni delikanlıyı nerede gözüne kestirse ona orada mülâki olmakta ve bir iki yıl içinde onu verem ettikten sonra, kahkahalarının hatırasını bırakarak başka diyarın başka delikanlıları üzerine çullanmaktadır.

Yalnız işte, son yıllarda, bu yürek hırsızının fazla adı çıkmıştır. Onun gelin duvaklarını ve çeyiz sandıklarını taşımağa memur edilmiş Orta avrupalı ve Balkanlı silâhşorlar, artık dermandan kesilmiştir. Yelpazecileri dağılmış, tahtının sırmaları solmuş, güzel kız şöhreti etrafında bir takım masalların örümcek ağları perde perde kalınlaşmıştır. Bir takım masallar ki, artık sevgilisini muratlandıran güzel kızdan değil vurgununu kemirüp posa yapan bir kahpeden bahseylemektedir. Bütün bu hadiselerin neticesi şu olmuştur ki, güzel kız, artık Fransadan dışarı çıkamıyor ve evinde kocuyor.

Bu korkunç tehlike, eski düzenbazı derin murakabelere sevkediyor. Artık, töbekâr olmak zamanı gelmiştir. Artık, eyi kötü bir koca bulmak zamanı gelmiştir. Hem kimbilir? Belki ileride, gine eski günlerin güneşi doğar, gine... evet artık cihan gözdesi olmanın serbest hayatı kalmamışdır ama, daha, müstakbel kocacığını aldatmak var, daha, zaniye olmanın tadılmadık zevkleri var. Hele biraz gönülsüzleşüp İtalyan ve Alman rakiplerini salonuna kabu ederse, kendi de onların evlerine giderse, hele uyuşurlarsa, o zaman aşıkları da paylaşabilirler.

İşte, Aristokrat torunu ve sarraf kızı (1) Marianne'ın sonbahar düşünceleri bunlardır. Gerçi «iş» denilen oldukça bayağı aileden ve eli nasırlı delikanlıya varmak gibi tiksindirici bir başlangıç var. Fakat neden kabil olmasın? Bastille'i yakanlar aristoklaşmadılar mı? Babası, büyük babasına lâyık bir damat olduğunu göstermedi mi? Bir parça manikür, bir kaç okka kumaş, bir iki ritmik dans hareketi yabani tavırlı nişanlısını neden şekle koymasın? Hattâ İtalya kızın karagömlekli

(1) Marianne: Fransa'yı temsil eden kadının adı.

yavuklusu bu istidatları göstermedi mi? Germanya'nın Hitler'i, daha şimdiden, baronlarla düşüp kalkmıyor mu? Neden Gavroche'un oğlunda ayni istidatlar olmasın? Neden Marianne'ın koynuna, halk çocuğu babasının bârikat maceralarını tercih etsin?

Marianne, bütün bunları düşünmiyor değil. Fakat nede olsa, (siz radikal sosyalistlerin uydurma ve köylü kızı Marianne'ına bakmayın *) aristokrat torunu ve sarraf kızı olduğu için, yüreğini bir endişe tırmalamaktadır. Babası ona bir gün demiş idi ki: «Kızım, sakın işe gönül kaptırayım ve onunla evleneyim deme. Evlendiğin gün hizmetçileşirsin ve onun ancak mutfak işlerine yararsın!». Babası, akıllı bir adamdı. Kızının hem ahlâkını hem de hayattaki rolünü eyi bilirdi. Yanılmış olamazdı. Şimdi düşünüyordu. Ya herif inceleşeceğine hoyratlaşırsa? Gerçi İtalya ile Germanya'nın kocaları bunu yapamıyorlar ama, o da kendi yani Marianne sayesinde. Çünkü kocaları hoyratlaşmak istedikçe kendini gösterip: «utan, bak Marianne naşıl el üstünde!» diyorlar. Şırfıntılar! benlikleri olsaydi hem kendileri hem kendisi bu vaziyete düşerler mi idi? İlk âşıkdaşlamada sörpüyüverdiler, beceriksiz ve gönülsüz tazeler! ama kabahat gine kendinde olmuştu. Hiç birine dışarıya çıkma, gözatma, kendini beğendirme payı bırakmamıştı ki. Ortaavrupadan Balkanlara kadar, kızların yavuklularını ellerinden almıştı. Ne Ortaavrupası! Akdenizin bütün karşı tarafını, Afrika'nın bütün kalın ve karadudaklılarını, arşıntırnaklı Siyam'lıları ve daha neleri neleri penbecik pençesinin altına almıştı. Kızları kapukapamacasına evlerinin içine tıkmıştı. O ve analığı. Analığı, yani içinden pazarlıklı Britanya!

Bak o halâ, nasıl tutunabiliyor! kartaloz kâfir, Sarah Bernhardt gibi yüzünün yarıklarını öyle saklamasını biliyor ki! Ama onun usulü de başka. Marianne'ı bile yetiştirmesini ve peşkeş çekmesini başarmıştı. Germania nankörlük edip öz halasının ayağını kaydırmağa kalkışmasaydı. Onun da şimdi işi iş olacaktı. Aman ne güzel günler ne güzel günler olacaktı! Hep o soysuzun günahını çekmiyorlar mı idi bugün? Hepsinin itibarlarını bugün birparalık eden, onun o nankörlüğü ve isyanı idi. Hoş analık da Germanya'yı fazla kıskanmıştıya...

Ne ise, bunlar, hep eski hikâyeler. Yalnız işte, karar vermek lâzım. Şimdi, ya *evde kocamak* yahut evlenip barklanıp edebinle oturmak lâzım.

Zavallı Marianne'ın sonbahar düşüncelerini, daha istediğimiz kadar uzatabiliriz. Şimdi fantezist üslûbu bir kenara bırakarak Marianne'ın yani Fransız sermayesinin şe'niyetler plâtformundaki endişelerine avdet edelim:

Alman ve İtalyan sermayeleri, kendi memleketlerine bile yetecek bir hacimde bulunmıyor. Buna mukabil Fransada, Fransız sermayesini tatmin edecek kadar iş bulmak güçtür. Gerek eski plâsman hesapları gerek ise mevduat faizlerini ihtiyat sermayelerinden ödemeye mecbur kalacak kadar işletilmek imkânlarından mahrum birikmiş ve tehlikeli surette atıllaşmış meblâğlar bakımından, Fransız sermayesi, dışarıya bağlı bir kuvvettir. Gözü dışarıdadır ve dışarıda kalmağa mahkûmdur.

(*) Radikal - sosyalist'ler Marianne'ın yeni bir büstünü yaptırmışlardır. Bu büstünde Marianne, kabasaba bir köylü kızıdır.

Fenalık şuradadır ki, Fransa, sermaye ihrac edüp sermaye faizi idhal eden bir memleket olmuştur. Ortaavrupa'nın yahut Şarkavrupası'nın herhangi bir milleti ile doğrudan doğruya münasebet tesisine imkân kalmamıştır. 1918 den beri yapmak istediği şey bu olduğu halde, muvaffak olamamıştır. Çünkü her iki sahaya dahil memleketlerin emtia mübadelesi münasebetleri, daha ziyade Almanya ve İtalya iledir. Bu iki memleket ile siyasî ihtilâfları olduğu müddetçe, Ortaavrupa'ya yahut Şarkavrupası'na döktüğü paralar, bugünkü gibi tehlikede olacaktır. Yegâne çare, iki büyük rakip devlet ile anlaşmak ve istediklerini vermektir. O zaman, Avrupa'nın her tarafına sermaye ihraç edebilecek ve bunun nemasından o istifade eyleyecektir. Zaten Georges Suarez'in Fransa'ya anlatmak istediği şey de budur. Hattâ, eğer sol taraf Fransa'sı buna engel olmakta devam edecek olursa, sağ taraf Fransa'sının kanaatınca, Fransa'da da faşizmi tatbik etmekten başka çare yoktur. O zaman, bu üç büyük devlet, rejim bakımından da birbirlerini anlayacakları için, Avrupa meydanında diledikleri gibi at koşturacaklardır. İcabederse hattâ, elele vererek cihan muvazenesinde de müşterek bir yol takip edeceklerdir. Birbirlerine *müstemleke kolaylıkları* göstereceklerdir.

Tabiatlle böyle bir hareket; Fransa, Almanya ve İtalya gibi üç büyük devletin birleşik irade ve kudret hesaplarından ne kadar müteessir olursa, dünyanın bu üç büyük devletten ibaret bulunmaması hakikatı ile de o derece mukayyettir. Bir kere Almanya ve İtalya ile sıkı ve manalı bir dostluk çerçevesi içinde bir Avrupa nizamına varmak, muahedeleri bu üç büyük devlete göre tadil etmek yani Avrupa'nın düne kadar Fransa'ya dost milletlerini böyle bir nizama düşman kılmak demektir.

Ki bu milletler, menfaatlarının üç büyük Avrupa'lı millet tarafından çiğnendiğini görünce, kendilerine Avrupa dışında dostlar arayacak lardır. Almanya, İtalya, ve Fransa'nın, birbirlerine müstemleke kolaylıkları göstermeleri ise, hesabın sadece Fransa tarafından ödenmesi manasını tezammün etmese gerektir. Şu halde, müstemleke kolaylıklarını bu üç büyük devletin kendi başlarına ve tazyık icra ederek elde etmeleri lâzım gelecektir ki, üssülharekeleri olan Avrupa'da kendilerine düşman bir karargâh bakiyesi yaratmış olmaları, her üçünü de son derece zaif düşürecektir.

Binaenaleyh, kat'iyetle iddia edilebilir ki, emperyalist temayüllerini tasfiye edememiş olan bir müttefik Alman - Fransız - İtalyan faşizmi dahi zannettiğinden çok daha fazla zaif ve umduğundan çok daha az korkunçtur. Bütün bu büyük devletlerin bir dürlü anlayamadıkları bir nokta vardır ki şudur: Eğer sermayedarlık rejimi iflâs etmese idi faşizme lüzum olmazdı. Fakat müstemlekecilik iflâs etmiş olmasaydi, acaba sermayedarlık rejimi iflâs eder miydi?

Bunu anlamadıkları içindir ki, müstemlekecilikte devam edebilmek imkânını faşizme geçmekte buluyorlar. Fakat gün gelecek, iflâs eden şeyin müstemlekecilik olduğunu, filen tespit edeceklerdir. O gün şaşırıp kalacaklardır. Çünkü o gün insanlık için en ileri rejim, kendilerine, hürriyetleri ve istiklâlleri için döğüşen milletler tarafından *dikte edilecektir.*

Ankara
Moskova
Roma. [1]

Halk terbiyesi. **Yakup Kadri.**

Gerek Rusya ve gerek İtalya dönüşü memlekette yadırgadığım yalnız birer lüks eşya gibi dolaşan kadınlarımız olmadı. Şehir sokaklarının tenhalığından, durgunluğundan, yüreğime bir derin gariplik çöktü. Bu sokaklarda görülen tek tük insanlarda da öyle bir avarelik, öyle bir nereye gideceğini, ne yapacağını bilmez kimselerin sersemliği vardı ki... onları, âdeta, omuzlarından tutup sarsmak ve «Ne yapıyorsunuz? Bu ne tembellik, ne uyuşukluk... Bilmiyor musunuz ki, burası da bir inkılâp diyarıdır. Burada da tıpkı benim geldiğim yerlerdeki gibi her şey yenibaştan yapılmakta, cemiyetin mimarisi temellerinden değiştirilmekte; topraklar, taşlar, kafalar, ruhlar hep kökünden işlenip imar edilmektedir. Bilmiyor musunuz ki, bir hummalı oluş içindeyiz? Burada da, her taraf tekevvün halinde bir dünya gibi durmaksızın fıkır fıkır kaynamalı değil mi?»

Kaldırımın köşesinde duran ve gelip geçen kızlara yiyecek gibi bakıp gülüşen şu üç delikanlının bu umumî kalkınışı hareketinde hiç bir vazifesi yok mu? Biliyorum ki köyler hocasız, yığınlar rehpersiz, vatanın iç tarafı issız ve ışıksızdır. Ya şu iri yarı adam niçin sırtını duvara vermiş bir kara taştan *stalaktit* gibi duruyor? Acaba bir işsiz amele mi? Hayır, bu bir sarhoş dilencidir. Bir kahvehanenin camekânı önünde duruyorum. İçerisi dopdolu Mermer masalar başında, sigara dumanları arasında, harektsiz insan kümeleri, sanki bir *akvarium*'da iri, acayip birer nebat demetleridir. Derken cırlak, kısık, hırıltılı bir gramofon sesi, bir eski Osmanlı şarkısını çalmağa başlıyor. Sigara dumanları kahvehanenin camlarını biraz daha buğuluyor. Nebatlar, hafif hafif dalgalanır gibi oluyor.

(1) Altıncı sayıdanberi.

Her adım başında bir sinema. Duvarda, havada boyalı insan resimleri. Kimi dudak dudağa yapışmış başlar; kimi maskeli bir hırsız suratını; kimi avcunun içinde bir hançer kabzası sıkan katilin kolunu gösteriyor. Mektep çocukları, genç kızlar, analar, babalar bu fecî levhalar önünde biri birini ite kaka kaynaşıp duruyorlar.

Bir de Rusyda'daki duvar iylânlarını hatırlayorum. Hepsi inkılâbın yeni bir meselesini, yeni bir davasını, bir muvaffakıyetini veya bir hatasını ifade eder. Lenin'in yirmi metre boyundaki resmi etrafında Beşyıllık plânın, bu öpüşen kafalarlan, bu bıçak sallayan kollardan daha müheyyiç rakamları... ve gece gündüz kapılarının önü hınca hınç dolu tiyatroları düşünüyorum. Her birinin içi bir sanat mabedidir.

●

Halk, bu tiyatro gişelerinin önünde, tıpkı, iaşe kooperatiflerinin önündeki gibi saatlerce sıra bekler. Çünkü, yüksek sanat heyecanı, onun için ekmek ve tuz kadar zarurî bir ihtiyaç halini almıştır. İçeride, adeta dinî bir vecdin dolgun ve canlı sessizliği vardır. Deri caketli kadınlardan, çarıklı Kolhos işçilerinden mürekkep seyirci kalabalığının manzarasında asırların işleyip biriktiremiyeceği kadar esaslı, içli bir terbiyenin, bir sınıf disiplininin, bir insan vakarının bütün şartlarını tecessüm etmiş bulursunuz.

Burada, bir küçük Balkan şehri tiyatrosundaki gürültücü ve gülünç *snoplukları,* bir büyük Avrupa şehrindeki temaşa yerinin sovuk ve küstah zarafetliliğinden eser yoktur. Burada, yeni zengin olmuş bir şişman fabrikacı, yanlışlıkla yerini işgal etmiş olmanızdan dolayı sizi yüksek sesle azarlayamaz. Burada, bir *dandy,* kıyafetinizi kâfi derecede şık bulmadığı için size yan gözle bakamaz. Burada, şımarık ve müstehzi bir şehir delikanlısı, yabancı olduğunuzu hissedip sizi bir alay mevzuu yapamaz. Burada, yüksek bahşiş düşkünü, arsız bir garsonla; avanak zampara avına çıkmış fettan bir orospu ile karşılaşmak tehlikesi kalmamıştır. Dörtbaşı mamur bir insan cemiyeti içindesiniz. Gösterişsiz, alayişsiz, riyasız, hilesiz, katıksız hâlis ekmek gibi has bir halk arasındasınız.

●

Bir de ayni tiyatroyu, bu Büyük Moskova Tiyatrosu'nu

Çarlar devrinde tahavvül ediyorum. Yaldızlı localar, som sırma ve sıvama mücevher kaplı göğüslerle bir kâbus gibi ağırlaşmıştır. *Avansen* koltuklarda, davul karınlı, katmer enseli zahire tüccarlariyle bunların züppe karıları; dessas ve kurumlu küçük toprak aristokratları; daha arkada dalkavuk ve yılışık bürokratlar; morfinoman ve frengili mirasyediler; kansız intelektüeller; batakhaneci kadın; parmakları yüzük dolu, uzun *favori*li cihan serserisi ve bütün havada bir rahatsızlık, bir emniyetsizlik, bir her an bozulup dağılış ürpermesi ve dışarıda karın üstünde, parıltılı konak arablarını hayretle seyre dalmış, açlık ve alkolden hayvanlaşmış bir takım insan kümeleri...

O korkunç ve feci kahostan onbeş yıl içinde bu ahenkli ve yekpare cemiyeti çıkarmak, o perişan insan kümelerini bu salonu dolduran terbiyeli, faziletli ve... kültürlü kalabalık haline sokmak, dünyanın altıda biri nisbetinde büyük ve engin bir ülkeyi eski cemiyetin bütün kötü ve zehirli otlarından temizlemiş olmak - işte, Rus inkılâbı bilânçosunun şeref hanesine kaydedilecek büyük muvaffakıyetlerden biri de budur.

Teşkilatlanmış halk yığınları.

(1 Mayıs) günü, Kızıl Meydan'dan bir milyon insan geçti.

Bir milyon insan derken askerî ve resmî kalabalığı hesaba katmıyorum. Bu bir milyonluk kütle haricinde, Kızıl Meydan'da, enaz, beşyüz bin neferlik bir askerî toplanmanın şahidi olduk.. Bu kuvvetler, piyade, suvari, topçu, ağırtopçu, istihkâm ve mitralyöz bölükleri, bahriyeliler, *Gepeu*'lar, silâhlı fırka efradı olarak önümüzden geçtiler. Fakat, bizim nazarımızda, inkılâbın mehabetini, asıl, bir milyon başıbozuk insanın, ellerinde kızıl bayraklar, plakalar, eski cemiyetlerin kuklalaştırılmış tasvirleri ve Lenin'in müheyyiç vecizeleriyle bir büyük nehir halinde dalgalanarak, taşarak, köpürerek Kızıl Meydan'dan saatlerce akışı gösterdi.

Bu bir milyonluk yığın kendiliğinden mi harekete geliyordu? Hayır; bu hususta ben de Burjuva âleminin bütün inanmaz müşahitleriyle beraberim. Sovyet Rusyasında kendiliğinden, *spontane* olarak vukubulan hiç bir şey yoktur. Her görülen manzara müretteptir. Her işleyen cihazın ardında bir gizli manivelâ vardır. Her konuşan adamın arkasında gözle görülmez bir suflörün mevcudiyetini farzedebilirsiniz. Lâkin, bütün bunlar Kızıl İnkılâbın

aleyhine kaydedilecek bir kusur değil, bilâkis, bu inkılâbın ne kadar hesaplı, şuurlu bir sistem dairesinde yürüdüğünün başlıca misallerinden biridir.

Spontane hareketlerin hiç bir içtimaî kıymeti yoktur. Şu dakikada, anî bir heyecana kapılıp ateş gibi parlayan bir adamın yarın ne hale gireceği malûm değildir. Ve böyle insiyakî coşup dalgalanışlar, gerek fertçe, gerek yığınca olsun, ancak, bir anarşi alâmetidir.

(Arkası var)

Dil koşesini gelecek sayımızda alâka ile bekleyiniz.

San'at :

Sanat ve Teknik.

Burhan Asaf.

13 numaralı Kadro'da «Niçin sanatsızız?» başlığı altında çıkan yazım, Nurullah Ata'nın alâkasını uyandırdı. Milliyet gazetesinin sanat sahifelerinde üst üste iki kerre cevap verdi. ilk yazısının başında şöyle diyor:

«Sanat meseleleri üzerinde düşünmesini sevenler, Burhan Asaf'ın 13 numaralı Kadro'da çıkan «niçin san'atsızız?» yazısını fevkalâde excitant bulacaklardır.»

Bu sözlerile, sanat bahsi ile alâkası olanları bir münakaşaya davet ediyor. Benim Kadro'daki yazımın da manası bu olduğu için değerli dostumun bu hususta bana yardım etmesine çok sevindim. Şunu da ilâve edeyim ki, Müderris İsmail Hakkı Beyin ayni gazetenin ayni sahifelerinde ve «Çizgiler» başlığı altında neşrettiği yazılar, ayni mesele ile alâkadar ve bizim görüşümüze yakındır. Eğer Türk müneverliği bu mühim davayı lâyikile tetkik etmek kararını verirse, yeni sanat'ın estetiği ve morfolojik esasları, her memleketten evvel bizde anlaşılacaktr. Yalnız, böyle bir davanın Türk münevverliği namına başarılabilmesi için gerek tetkikin, gerek ise münakaşanın bir usul dahilinde yapılması şarttır. Meselâ, benim 13 numarlı Kadro'daki yazım, yeni san'at mefhumu ile eski san'at mefhumunu sadece sanat tekniği bakımından kavrayordu. Nurullah Ata, bu noktaya dikkat etmemiş olacak ki, yaptığım tenkidin kuvvetli olmasına mukabil getirdiğim konstruktif tekliflerin zayıf kaldıklarını ve benim «Hayatı telâki tarzı» ile «machinisme»i bir tutmakla bir «escamotage» yaptığımı yani işin içinden sıyrılmağa çalıştığımı iddia ediyor. «Niçin sanatsısız?» başlıklı yazı sanatsız kalışımızı sadece sanat tekniği bakımından anlatmağa çalışıyordu. Bu noktayı yukarıda da işaret ettim. *Hayatı telâkki tarzı* ile *machinisme*'i birbirine karıştırmak meselesine gelince, böyle bir hatayı benim yapmı-

(1) Fikirler ve insanlar: San'at ve makina (19 şubat 1933 tarihli Milliyet gazetesinin san'at sahifesinde).

(1) Fikirler ve insanlar: Gayesini kayeden san'at (26 şubat 1933 tarihli Milliyet gazetesinin san'at sahifesinde).

yacağımı hiç olmazsa Nurullah Ata iyi bilir. Ben pagan bir machinisme'den bahsederken garbın kötü manadaki maddeciliğini yani makina gibi bir kudretli vasıtayı sadece bayağı olan ihtiyaçları için o da mutlaka bir kazanç zihniyetiyle kullanmasını kastetmiştim. Buna mukabil olmak üzerede önümüzdeki devrin makinayı ruhlaştırarak ondan sanat maddeleri, sanat eserleri yani yeni bir sanat ethik'i ve yeni bir sanat esthetik'i çıkaracağını işaret etmek istedim. Kabul ederim ki, bütün bu noktalar Kadro'da çıkan o yazımda tasrih edilmemişti. Fakat bundan beş altı ay kadar evvel Hakimiyeti Milliye'de çıkan sekiz yazılık bir tetkik serisinde, bütün bu noktalar lâzımgelen tafsilât ile mevcuttur. Nurullah Ata'nın bu yazılarımı okumadığı anlaşılıyor. Buna üzülmeğe mecburum, çünkü daha o zaman, kendisine bir mektup yazarak bunu yapmasını ve şayet yazıları takip edememişse, kendisine bunları göndermeğe hazır olduğumu bildirmiştim. Memlekette sanat ve edebiyat mevzuları ile doğrudan doğruya alâkadar olan bir arkadaşın gözünden bu gibi şeylerin kaçması, hakikaten, ancak umumî halimiz ve umumî avareliğimiz ile kabili izah bir suçtur.

13 numaralı Kadro'da kısaca şunu anlatmak istedim:

Sanatin temeli zenaat'tır. Yani, her devrin tekniği, her devrin sanatini yaratır. Greklerde sinema olamazdı. İcap ederse 100 ayrı perdeli ve 100 ayrı sahneli bir tiyatro piyesi olamazdı. Hem gündüz hem gece, tesirini yapacak bir plastik sanat şubesi olamazdı. Bu böyle olduğu, yani bütün on dokuzuncu asır zarfındaki teknik inkılâp dünyanın ve hayatın çehresini tamamen değiştirdiği halde, garp sanati, hayatı ferdiyetçi bir görüşle telâkki ettiği için, tekniğin sanat bahsindeki büyük yaratıcılık kabiliyetini anlayamadı. Eski sanat şekillerini eski sanat telâkkisi ile sürükledi durdu. Nihayet bugün bütün yarattığı medeniyet ile beraber, sanatın da ölümüne şahit oluyor.

Bu noktaya kadar Nurullah Ata ile beraber olduğumuz anlaşılıyor.

Sanat'ın meydana gelmesinde teknik ne kadar esassa, sadece tekniğin doğurduğu bir sanat'ta o derece masaldır. Tabiî bir şeydir ki, sanat eserinin meydana gelmesinde daha bir çok âmiller mevcuttur. İşte bütün bu âmilleri, Kadro'nun 13 uncu sayısında çıkan yazımda «Hayatı telâkki tarzı» mefhumu etrafında

topladım. *Machinisme,* elbetteki, bir *hayatı telâkki tarzı* olamaz, fakat bir *hayatı telâkki tarzı* işinde machinisme'in muayyen bir yeri ve muayyen bir telâkkisi olmak lâzım değil midir? On dokuzuncu asır, tekniği, bildiğimiz bayağı şekilde telâkki etti ve sanati yani imanı öldürdü. İman derken, modern insanın yegâne akidesini teşkil edecek Doğru, Eyi, ve Güzel'i kastediyoruz. Bu unsurlar, makine tekniğine göre tadil edilmedi, bilâkis, bütün hayat şekilleri üzerinde *el işi* tekniği ve el işi tekniğinin şartları hâkim olduğu zamanlardaki manaları ile devam ettirildi. Yani el işi devrine ait bir hayatı telâkki tarzı ile, makina tekniği medeniyeti kurulmak istendi. Böyle bir medeniyetin günün birinde ortasından kopması mukadderdi. Bugün buna şahit oluyoruz.

Önümüzdeki devir, makina tekniği medeniyetini makina tekniğine uyğun gelen bir hayatı telâkki tarzı ile sevk ve idare edecektir. Hayatı telâkki tarzı denince, hukuk, içtimaiyat, görenek, sanat v. s. hepsi dahildir.

Doğru, Eyi ve Güzel mefhumları her devre ve her medeniyete göre değişmiştir. Bundan sonra da değişecektir. Adına buhran dediğimiz ve iktisatçıyı, mühendisi, filozofu, devlet adamını ve halktan olan adamı ayni derecede şaşırtan hâdise, bu üç sihirli kelimeyi söylerken bunlardan anladığımız mânaların teknikten doğan kaidelere uymamasından ibarettir. Ne zaman ıztıraplarımızın tamamını dinleyerek, davanın tamamını tahlil edersek, o zaman göreceğiz ki, beklediğimiz hayat ancak yeni bir sentetizasyon'un mahsulü olacaktır. Sanat, terbiye, hukuk, bilgi, idare hulâsa maddesi ve gönülü ile bütün cemiyet bir tek parça halinde doğacaktır. Ve bakacağız ki, bu sefer, Doğru, Eyi ve Güzel derken anladığımız şeyler, tamamen değişmiştir.

Amma, bu değişme, nasıl bir ölçüye göre olacaktır. Bu ölçü ne dir? Biliyor mıyız? Bittabi biliyoruz. Bu ölçü, ferdiyetçilikten cemiyetçiliğe geçmek kararıdır. Niçin böyledir ve buna lüzum var mıdır? Elbetteki lüzum vardır: Çünkü artık ferd'i hem içinden hem dışından biliyoruz. Hele sanat sahasında, onun hakkında söyleyeceğimiz hiç bir şey kalmamış ve hepimize, bu hususta, artık gına gelmiş. Bilmediğimiz şey, meçhul kalan nokta ferdin cemiyetle, bir nizam ve ahenk tahtında tesis ve idame edeceği münasebettir. Öyle bir münasebet ki, bunun neticesinde cemiyet bir takım fertlerin *additionnel* bir ifadesi olmak-

tan çıkacak ve *transcendental* bir ifadesi olmağa başlayacaktır. Her işte ve her hususta. Şimdiye kadar ne kadar insanca hareketler (fonction'lar) tanıdıksa, bunların hepsi, kazana girecek, orada kaynıyacak ve yeni kalıba dökülecektir.

Bu bahse, hep döneceğiz. Fakat şunu haber vermek mecburiyetindeyim ki, hassatan bu sanat bahsini, tamam olarak, yakında çıkacak olan bir kitabımda okuyacaksınız.

Türkiye, de ziraî kooperatif hareketi.

Yazan: İsmail Husrev.

Fiatı: 50 krş.

Dağıtım yeri: AKBA. Ankara

Teknik:

Elektrikli Türkiye.

M. Şevki.

III.

Elektriklenme hakkında bir " ön proje „

Memleketimizde elektrik kudretinin bidayette muayyen mıntakalarda temerküz ettirilmesinin zaruretlerini geçen yazımızda anlatmış ve hattâ bu mıntakaları tasrih dahi etmiştik. Şimdi bunlardan en kısa zamanda bu mevzii veya mıntakavî temerküze en müsait olan Adana-Tarsus - Mersin mıntakasını ele alarak tezimizi bir ön proje halinde ve rakamla izaha çalışacağız.

Bu mıntakaya yakın belli başlı kömür veya linit madenleri yoktur. O halde akla ilk gelecek şey tasavvur ettiğimiz 25000 beygirlik santralın İdrolik olması zaruretidir..

Su kuvveti noktai nazarından daha ilk bakışta bu mıntakanın çok müsait olduğunu görürüz. Mıntakanın şimalini kapayan Toros dağlarının 3000 - 4000 metre olan zirvelerile Akdeniz sahili arasında nihayet 80 - 100 kilometre kadar bir mesafe vardır. Yani vasatî meyil kilometrede kırk metre gibi müthiş bir rakama baliğ olmaktadır. Diğer taraftan Akdenizin sıcak havasile tebahhur eden sular şimale doğru hareket ederlerken bu fazla rakım farkından derhal Toroslar üzerinde soğuyarak yağmur haline gelirler (Orta Anadolu'nun susuz kalmasının başlıca sebebi) ve bir çok kollar halinde aşağıya, yani Adana - Tarsus ve Mersin'in bulunduğu rusubi ovaya dökülürler ve denize müntehi olurlar. Bu sebepledir ki ancak 20 - 30 kilometre fasılalarla bir çok nehir ve çayların yekdiğerine müvazi olarak ovayı katettiğini görürüz: Tarsus çayı, Seyhan nehri, Ceyhan nehri ve bunların aralarındaki diğer çaylar.

Bu dik meyil ve bu mebzul su karşısında ilk düşünülecek şey yüzbinlerce beygirlik takat istihsalinin her zaman için mümkün olabilmesidir. Bu noktai nazara göre bizzat akar suların tetkikine geçelim:

Ceyhan nehri bizim elektriklenmesini istediğimiz mıntakanın nisbeten haricinde kalır. Onu nazarı itibare almazsak elimizde başlıca Seyhan nehri ile Tarsus'tan geçen Tarsus veya Berdan çayı kalır.

Bu ikisinden hangisi en müsaittir? Bunu ancak sırf bu maksatla yapılacak uzun tetkikler ve mesahalar meydana çıkaracaktır. Bizim burada yapacağımız tetkikler ve hesaplar bir «ön proje» ye esas olacağından her iki akar suyu da mütalaa edeceğiz.

Seyhan nehri: Başlıça Zamantı ve Göksu kollarından teşekkül eder. Bu kolların her ikisi de Toros'ların takriben 1500 - 2000 metre rakım-

larında teşekkül ederek gayet dik meyiller ile ve 80 - 90 kilometrede 500 rakamındaki bir noktada birleşirler. Bu suretle vasatî meyilleri kilometrede takriben 15 metre kadardır. Bu fazla meyilden dolayı büyük sür'atle akan kolların kudret istihsaline çok müsait oldukları muhakkaktır. Meselâ Debi (su hasılâtı) itibarile Göksudan az olan Zamantı çayını tetkik eden Doktor Lucius yalnız bu çaydan 20000 beygir kadar kudret istihsalinin mümkün olduğunu ve bununla Zamantı ırmağına yakın olan Faraşa köyündeki Türkiye'mizin en zengin demir madeninin işletilebileceğini tespit etmiştir. Fakat bu kol ovaya uzak olduğundan sarfınazar ediyoruz. Her iki kol birleştikten sonra takriben 100 kilometre dahilinde 500 rakımdan Adana'nın şimalindeki demiryol köprüsünde 20 metreye düşmektedir ki, vasatî meyil kilometrede 5 metre kadar gene çok mühim bir miktardır.

Bu mesafe dahilinde elde ettiğimiz şayanı itimat rakamlara göre Debi miktarı en az 70 metre mik'abıdır.

Nehir yatağı Zamantı ve Göksu kollarının birleştiği noktadan Çakıt çayının birleştiği yere kadar tamamen dik vadiler arasından geçmektedir. Yani bent vasıtasile su yükseltildiği taktirde su altında kalacak erazi parçası yoktur. Toros dağları üzerinde yazın da erimeyen karlar dolayısile su miktarı daimî, mütevazin ve tükenmez bir haldedir.

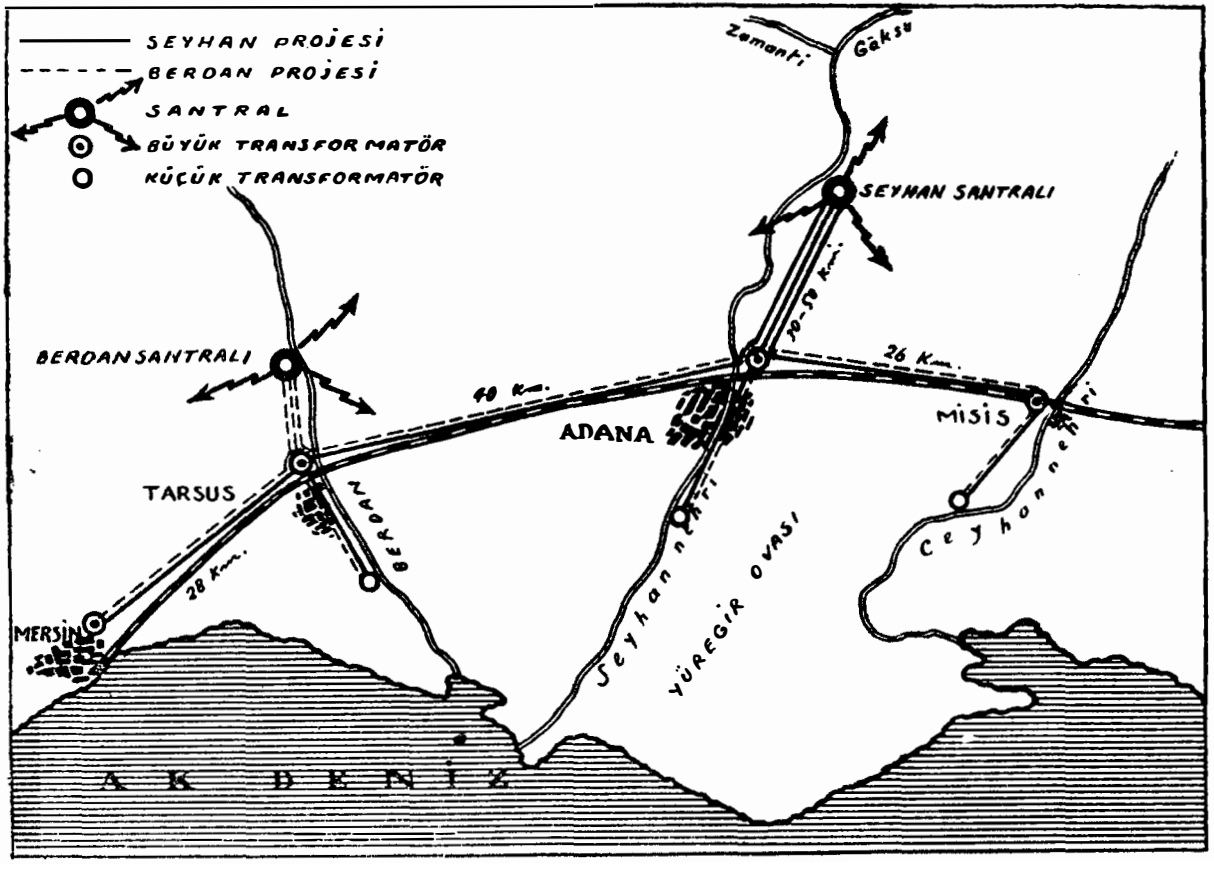
Bu şerait altında bizim arzularımıza ne suretle vefa edeceğini tetkik edelim. Biz tesis edeceğimiz 25000 beygir takattan yarısının devamlı surette çalışacağını kabul etmiştik. Bu hattaki zayiat ve saire dolayısile en kurak zamanında dahi müesses takatın 2/3 derecesinde su kuvveti bulunmasını şart tutar ve makinelerin randmanını 75 % kabul edersek istihsal etmemiz icapeden takat takriben 17000 beyğir, buna nazaran irtifa ise $H = \frac{N \times 75}{Q \times 0{,}75} = \frac{17.000 \times 75}{70.000 \times 0.75} = 24\text{m}$ dir. bu kadar fazla meyilli bir nehirde 24 metrelik bir sukut temini güç olmayacaktır. Bilhassa her hangi bir tabiî sukuttan da istifade edilirse suyun terfi işi hayli kolaylaşır. Topoğrafik vaziyete nazaran Karsantı nahiyesi mıntakasında böyle müsait bir yer bulmak müşkül olmıyacaktır. Bunun Adana'ya mesafesi takriben 30 - 50 kilometredir.

Berdan (Tarsus) çayı: Bu çay mıntakasında en müsait görünen yer Tarsus'un 12 kilometre şimalindeki Kayadibi köyünün iki kilometre şimali garbisine tesadüf eden sukuttur. Burada çay iki kilometrelik bir sahade takriben 125 metrelik sukut yapıyor. Çayın debisi vasatî olarak 20 metre mik'abıdır. Burada 85 metrelik bir sukut temin edersek (*) $N = \frac{20{,}000 \times 85 \times 0{,}75}{75} = 17000$ B. K. eder ki bizim talep ettiğimiz takata müsavidir. Debi miktarı yazın kurak aylarında azalıyorsa (Sabık Nafıa Vekili Süleyman Sırrı bey bunun 15 metre mik'abından asla aşağı düşmediğini Islâhı enhar kitabında zikrediyor) sukut irtifaını fazlalaştırmakla telâfi edilmesi mümkündür. Berdan çayı bu kudreti verdiği taktirde merkezi vaziyette bulunmasından Seyhana müraccahtır.

Görülüyor ki her iki akarsu da bizim projemizi tahakkuka müsaittir. Burada en mühim cihet ise her iki halde de bu sulardan ıska sahasının

(*) Meselâ Kayseri'deki Bünyan santralında sukut 90 metredir.

Adana Tarsus - Mersin mıntakası elektrikleme ön projesi

haricinde istifade edilmiş olması yani sulama işine zarar gelmemiştir. Asıl mesele istihsal edilecek bu takatın istihlâkinde kalıyor. Şimdi de istihlâk mıahallerini tetkik edelim.

Bu mıntakada elektriğin muhtamel istihlâk yerleri şuralardır:

1 — Şehir ve köylerde tenvirat.
2 — Fabrikalar.
3 — Adana - Tarsus - Mersin demiryolu.
4 — Sulanna.
5 — Mersin'de liman işleri, inşaat ve saire.

Tekmil bu istihlâk yerlerinde senevî 75 - 80 milyon kilovat saat sarfiyat temin edilirse aşağıda teferruatile vereceğimiz hesaplara göre projemizin malî kısmı tahakkuk etmiş olacaktır. Yalnız istihlâk hesaplarını yaparken kilovat satış fiatının yalnız 2 kuruş olduğu ve az gelirli bir ailenin aylık tenvirat ve saire için sarfiyatı 15 kilovat kadar tutacağından aylık elektrik tediyesinin 30 kuruşu geçmiyeceği nazarı itibare alınmalıdır. Zaten tekmil projenin ancak «ucuz ve fakat çok satmak» esası üzerine iptina ettği hatırdan çıkarılmamalıdır. Şimdi bu istihlâk yerlerini ayrı ayrı gözden geçirelim:

1 — Şehir ve köylerin tenviri için:

Adana Şehrinin nüfusu 70,000, Tarsus'un 25,000, Mersin'in 25,000 dir. Üçünün mecmuu 120,000 eder. Elektriğin ucuz olması istihlâki şimdiki ölçülerle kıyas kabul etmiyecek derecede artıracak meselâ evişleri, teshinatın kısmı mühimmi bu enerji ile yapılacaktır buna rağmen biz gene ayda utuz kuruş tediyeyi icapettiren ve 5 nüfuslu bir ailenin ayda 15 kilovat sarfiyatını vasatî bir mikyas kabul edelim. Beher nüfusa ayda 3 kilovat. senede 36 kilovat ve üç şehir halkına senede 4,320,000 kilovat isabet eder. Aradaki köylerde dahili hesap edilirse bunu kolaylıkla 5 milyon kilovat olarak kabul edebiliriz.

2 — *Fabrikalar*: Adana'da mecmu takatı takriben 3000 beygir olan 21 çır çır fabrikası, üç bez fabrikası ve bir iki tane değirmen bulunduğunu biliyoruz. 1930 senesinde 12 fabrika Şehir elektrik santralından ceryan almış ve 362,000 kilovat saat istihlâk etmiştir. 1931 de 17 fabrika ceryan almış ve 566,000 kilovat saat sarfetmiştir. Asıl şayanı dikkat olanı ise 1930 da fabrikalara satış fiat vasatisi 7,80 kuruş iken 1931 de fazla abone ve bir misline yakın fazla istihlâke rağmen vasatî fiat 8,2 kuruşa çıkmıştır. (İşte bu hal bizce kabili izah değildir).

Halbuki, Adana'da müesses fabrikaların takatını takriben 5000 beygir kabul etsek ve bunun da % 50 si 300 iş gününden ibaret olan bir senede ve günde 8 saat çalışsa 3,,5 milyon kilovat sarfetmesi icapederdi. Bidayette iş noksanı ve saire dolayısile fabrikaların bu kadar istihlâk yapamıyacağını kabul etsek dahi enerji ucuzluğunun zamanla bunu temin edeceği ve hattâ daha fazla inkişaf vaki olacağı muhakkaktır. Tarsus'ta 7 çırçır fabrikası, biri 700 beygir takatinde olmak üzere 4 bez fabrikası, Mersin'de 6 çırçır fabrikası, 2 bez fabrikası mevcut olduğundan bu iki şehrin sınaî sarfiyatının mecmuunu da Adana kadar kabul edersek senede takriben 7 milyon kilovat sarfiyat tahmin olunabilir. Çünkü enerjii ucuzluğu maliyet fiatının azalmasına, o da sanayiin faaliyetine ve yeni tesisata sebep olur.

Bundan başka şimdiki halde el ile veya ufak motorlarla işleyen bir çok tezgâhlar, kunduracının dikiş, kasabın et makinesine kadar bir çok ufak sanayi de derhal elektrikten istifadeye kalkacağından bunu en az olarak bir milyon kabul edebiliriz,

3 — Demiryol istihlâki: 331 senesinde Mersin'le Adana arasında 2686 katar işlemiş 355,000 yolcu ve 234,000 ton eşya nakletmiştir. Vasatî olarak günde 8 katar ve 1000 yolcu ile 6501 ton eşya eder. Halbuki buharlı lokomotifler ile nakliyatın pahalı olmasından ve sık nakliyat yapılamadığından yolcu ve eşya nakliyatının mühim bir kısmı otomobil ve kamyonlarla yapılmaktadır. Hattâ bunu nazarı itibara alan demiryol idaresi Ankara'da olduğu gibi ufak takatteki motorlu veya buhar makineli cer vasıtalarile sık nakliyatı temine çalışmıştır. Eğer elektrik le nakliyat temin olunursa bidayette hiç değilse iki saatte bir ve mütekabilen tren tahriki kabul olunabilir. Bir trenin vagonlarile birlikte mecmu hamulesini vasatî olarak 100 ton kabul edersek elektrik sarfiyatı şöyle olur:

Trenler 68 kilometrelik mesafeyi tavakkuflarla beraber 2 saatte kat edeceğinden hat üzerinde heran için 200 tonluk hamule hali hareket-tedir. Ohalde beher ton için vasatî olarak 1 kilovatlık cer kuvveti kabul edersek saatte sarfiyat 200 kilovat ve bir senelik sarfiyat 1,736,000 kilovat, demiryolunun tenviri, su terfii, ve saire gibi diğer ihtiyaçları da nazarı itibare alınırsa yuvarlak olarak 2,000,000 kilovat kabul edebiliriz.

4 — Sulama: Adana - Tarsus - Mersin mıntakasında ucuz ve bol elektriğin en fazla iş göreceği saha sulamadır. Bu hususta bazı deliller zikredelim:

Birinci ziraat kongresi raporlarına ait kitabın Şeker kamışı ihtisas raporuna ait 210 uncu sahifesinde deniliyor ki «İki tarafı Seyhan ve Ceyhan nehirlerile, şimalî demiryolile cenubî denizle tahdit olunan Yuregir ovası sulanırsa bütün Türkiye'nin şeker ihtiyacını temin edebilecek şeker kamışı yetiştirmek kabildir. Bunun için ya büyük mikyasta bentler yapmak yahut *(Santrifüj tulumbalar)* kullanmak lâzımdır.

8 numaralı Zıraat Vekâleti mecmuasında İtalya'daki sulamadan bahs eden Pröfesör Ereşne Borifa diyor ki «memlekette elektrik tesisatının tezayüdü sulardan ucuz bir surette istifadeyi temin edeceğinden zıraî inkişaf ve mahsulâtın artması noktai nazarından çok mühimdir». Gene ayni makalede deniliyor ki «İtalya'da 30 -50 metre derinliğindeki kuyulardan istifade edilir ve buralard'an elektrikle su çıkarmak, hayvanla çıkarmaya nazaran 4 - 5 defa daha ucuzdur».

Nihayet kendi gözlerimizle görmüşüzdir ki; Yafa'nın şimal mıntakasında bazı susuz yerlerde 70 metrelik derinliğindeki kuyulardan motorlu tulumbalar vasıtasile su çıkarılan Portakal bahçeleri tesis olunmuş ve kâr edilmiştir. Halbuki vasatî olarak 20 kilometre fasıla ile bir nehir geçen Adana ovasında nehir yataklarının civar eraziden derinlikleri ancak 3 metre olduğu gibi Toros'ların bütün yeraltı sularını havi olan ovada 3-4 metre derinliğinde her vakit su bulunabilir. O halde

şeker kamışı mütehassısının dediği gibi Adana ovasının tulumbalar vasıtasile bolbol sulanmasında hiç bir fennî mani yoktur.

Gelelim iktisadî cihete: Bir dönüm erazi (takriben 1000 metre murabbaı) 50 milimetre kalınlığında bir su tabakasile sulanmak için 50 metre mik'abı su ister. Bu suyun azamî miktar olarak beş metre aşağıdan çıkarıldığını farzedelim, o halde bir dönüm için sarfedilecek iş miktarı 50,000 × 5 = 250,000 kilogram metredir.

Bir kilovat saat ne demektir? Her saniyesinde bir kilovatlık iş yapabilen bir makinenin bir saatte gördüğü işlerin mecmuudur. Bir kilovatlık iş ise 100 kilogramın bir metreye kaldırılması demektir. Bir saatte 3600 saniye bulunduğuna göre bir kilovat saatın tekabül ettiği iş 3,600×100×1=360,000 kiloğram metre eder. Tulumbanın ve elektrik motorunun randımanını % 70 alalım 252,000 kilogram metre eder ki buna nazaran bir dönümün sulanabilmesi için bir kilovat saatlik takat, yani bizim hesabımıza göre iki kuruşluk masraf kâfidir.

Senede erazinin on defa sulandığını kabul edersek dönüm başına senelik masraf 20 kuruştur.Motor ve tulumba dolayısile 15 kuruş da masraf korsak 30 kuruş eder. Halbuki Konya'da eski senelerde dönüm başına alınan sulama parasını 150 kuruş, buhrandan sonraki senelerde ise 50 kuruştur ki elektrikle sulamaya nazaran her ikiside çok pahalıdır. Kaldıki büyük bent tesisatı için sarfedilecek miliyonlar elektrik santralının ve havaî hatlarının parasından herhalde daha pahalı olacaktır.
Bu ucuz sulama sayesinde Adana ovası:

A — Geniş mıkyasta Portakal ve Limon bahçeleri tesis ederek dünya piyasasında sarfiyatı artan ve mahdut memleketlere münhasır olan bu mahsulü ihraç edebilir.

B — Sebze ve meyva bahçeleri vasıtasile baharlarda ve kışın memleket sebze ve meyva ihtiyacını temin eedr ve hattâ ihracat yapabilir, konserve fabrikalarına ucuz sebze ve meyva verebilir: (Bir Alman ziraat mütahassısı bu ovanın ağaçsızlığından çok şikâyet etmektedir),

C — Şeker kamışile memleketin şeker ihtiyacını kapatabilir; bu suretle en az iki şeker fabrikasını daha faaliyete getirebilir.

D — Memleketin noksan olan pamuk ihtiyacını temin eder ve pamuklu sanayii inkışaf ettirebilir.

Görülüyor ki tekmil bu işler bir taraftan ziraat işi iken diğer taraftan da sanayii ziraiyeyi meydana getirmektedir.

Şimdi muhtamel bulunan kudret sarfiyatını hesap edelim:
Adana'da kabili ıska 3 milyon dönüm, Mersin ve Tarsus'ta 2 milyon dönüm erazi vardır. Bu erazinin senede on defa sulandığını kabul eder sek 50,000,000 kilovat saat sarfiyat tutar.

Bu ıskanın vücude getireceği 2 şeker, 2 konserve, bir pamuklu mensucat fabrikası için de vasatî 5 milyon kilovat saat sarfiyat kabul edebiliriz. Ohalde bu faslın yekûnu da takriben 55,000,000 kilovat saatle kapanır.

6 — Mersin limanı şarkî ve cenubî Anadolu'nun en tabiî iskelesidir. Bilhassa Ergani Bakır madeninin faaliyete başlamasile bu limanlarda-

ki faaliyet de artacaktır. Bidayette inşası, sonrada tahmil ve tahliye işleri, limanda nakliyat vapur ve sairenin sahile cerrî gibi hususlarda bir hayli elektrik kudretine ihtiyaç vardır. Diğer inşaatta, şehirler dahilindeki elektrikli otobüs veya Akümolatorlu otomobillerle nakliyatta ve gayri melhuz diğer hususlardaki sarfiyat yekûnunu da senede 5 milyon kilovat saat kabul edersek mecmu sarfiyat 75,000,000 kilovat saat eder.

Şurasını da işaret etmek lâzımdır ki her ne kadar halâ zikrettiğimiz mıntakada mühim maden işletmesi yok ise de Toros'lar üzerinde mühim madenlere tesadüf edilmesi ve meselâ yukarıda zikrettiğimiz Faraşa'daki memleketimizin en zengin demir madeninin işletilmesi mevzuubahs olabilir: Bunun için bizim tesis ettiğimiz bu santraldan mı istifade etmek doğrudur, yoksa Doktor Lucius'ın kabul ettiği gibi daha yukarıda Zamantı suyundan mı istifade edilmelidir. Bu ayrıca tetkika değer bir meseledir. Fakat maden yeri yakın oldukça tek bir merkezden istifade en elverişli şekildir.

Masraf ve gelir hesabı:

A - masraf: böyle bir santralın tahmini olarak masrafı şöyledir:

Tesis masrafı:	Bent ve fabrika binası	1.000.000 lira
	Türbin ve dinamolar	2.000.000 „
	Havai hat ve transformatör merkezleri	2.000.000 „
	(Demiryolunun tesisatı bu idârece yapılacağı için bundan hariçtir)	
	YEKÛN	5.000.000 „
Senelik masraf:	Faiz % 7	350.000 lira
	Amortisman % 5	250.000 „
	Tamiratı mütemadiye % 3	150.000 „
	Memur maaşı (250 memur senede vasati olarak 1000 liradan) (*)	250.000 „
	Müteferrik masraflar	100.000 „
	YEKÛN	1.100.000 „

Gelir:

75,000,000 Kilovat saatin 2 kuruştan satış bedeli 1,500,000 lira

Saat kirası depozito ve sairenin getireceği temettu gibi bugünkü şirketlerin aldıkları para nazarı itibare alınmasa 400,000 lira kadar kazanç olacağı tebeyyün eder. Elektriğin yayılacağı ilk seneler zarfında olmasa dahi birkaç sene sonra bu temerkûzde temin edeceği çok büyük iktisadî faidelerden başka yukarıdaki miktarda yani senede takriben sermayenin % 8 i nisbetinde bir kazanç temin etmesi katiyetle iddia olunabilir.

(*) Ankara'da beher memura isabet eden miktar 1000 den aşağıdır.

Türk edebiyatının ilk original eseri: "Y A B A N„

Arkadaşımız Yakup Kadri beyin son eseri olan «Yaban» romanı hakkında, Afyonda neşrolunan «Taşpınar» mecmuasından aşağıdaki yazıyı alıyoruz. Bu yazı, yeni neslin fikir uyanıklığının ve hareketliliğinin son tezahürlerinden biridir. Türk edebiyatının son devrinin en kuvvetli ve henüz kendi sahasında yegâne orijinal eseri olan «Yaban» hakkındaki tahlillerimizi biz de gelecek nüshada vermeğe çalışacağız. İnkilâp nesli fikir sahasında edebiyat sahasında ve diğer san'at sahalarında her gün yeni bir eserle şahsiyetini verir ve fütuhatını derinleştirmeye çalışırken, fikirde istiklâlin ve san'atta şahsiyetliliğin ve orijinalliğin heyecanını tatmamış olan eski meşrutiyet münevverliğinin, filvaki, her adımda hücumlarına ve itaplarına maruz kalmaktadır. Fakat hadiseler genç inkılâp neslinin veya inkılâpçı düşünüşün zaferi istikametinde inkişaf ediyor. Türkiyenin her bucağındaki gençlik teşekküllerinden duyulan sesler bu zaferin alâmetleri ve aşağıdaki yazı ise, bu alâmetlerden yalnız biridir.

Bizim gibi yabanın biri; yani Türk okumuşu.

Niçin garip buluyorsunuz? Bu toprakta okumuşların yabandan farkı ne? Alfabeyi sökenlerin hepsi birden, kendilerini kümeden üstün ve bütünden ayrı görmüyor mu? İşte Yakup Kadri, bu romanile, bizim diyarda ilk defa bu mevzu üzerinde, hem de dokunaklı konuşandır. 315 inci sayfayı devirinciye kadar kafam burkuldu, gönlüm kanadı, sinirlerime felç geldi, kan damarlarım şişti; ve «ben»im eridi, rüzgârlarımızın sırtına atladı, yaylamızda dolaşmağa çıktı, hâlâ geri gelmedi. İstiklâl mücadelemiz, her manasile, yerli ile yabanın bir boğuşması idi, ve Yakub'un kitabı, bunun bir remzidir. Nutuk kavgamızın iradesini temsil eder; yaban da ifadesini.. Bu irade, her şeyi, keskin ve kestirme çizgilerle hallettikten sonra Türk gencine emanet etti: bu ifade, bu emanetin emniyet mekanizmasına hitap ediyor.

Kemalizim, Türk köylüsüne «Efendi» dedi. Fakat «Türk köylüsünün ruhu, durgun ve derin bir sudur. Bunun dibinde ne var? Bir yalçın ka-

ya mı, bir yumuşak kum tabakası mı?» Bunu anlamayı da, kafası ile gönlünü bu toprakların ıstırabına verecek bir nesilden, artık bekliyor. «Bu topraklarda, o konserve kutusunun eşi» olanlar! Siz, kemalizim davacıları değilsiniz; boşyere tünemeyin ve ötmeyin!..

«Mektep görmüş bir İstanbul çocuğu ile bir Anadolu köylüsü arasındaki fark, bir Londralı İngilizle bir Pençaplı Hintli arasındaki farktan daha büyüktür.» Usta! Bunu yazarken senin elin mi titredi? Bunu, boğuşarak yaşarken, benim de, alnım çizgilendi, saçlarım ağardı, ve belim büküldü.

Yakup Usta! Yeni bir cephe kuruyoruz; «Biraz sonraki muhteşem sahneyi, bu anasırla», Türk köylüsünü anlamadan yaşıyan bu unsurlarla, yaratacağız. Mademki sen, bu toprağın maddesini elè aldın! Mademki sen, dile geldin, ve bizimle, bu toprağın çocuklarile dile geldin! «Eğer, bize zafer müyesser olsa bile, kurtaracağımız şey, yalnız bu ıssız topraklar, bu yalçın tepelerdir. Millet nerede? O henüz ortada yoktur ve onu, bu Bekir Çavuçlar, bu Salih Ağalar bu Zeynep Kadınlar, bu İsmailler, bu Süleymanlarla yenibaştan yapmak lâzım gelecektir.» Ve, bu Yakuplar, bu Falihler, ve bu.....larla!.

Kalemin kırılsın, Usta! Niçin bizi tatlı münevverlik uykumuzdan uyandırıyorsun? Niçin bizi hülyalarımızla başbaşa bırakmıyorsun? Niçin bizi sarsan ve harap eden çıplak realite ile karşıkarşıya koyuyorsun? Biz, milleti, var biliyoruz; onun tariflerini münakaşa ediyoruz; onun namına konuşuyoruz... Fakat sen, niçin bize dili, iş ve kültürü, mefkûresi birolmamış bir kalabalığı gösteriyorsun? Ve diyorsun: «Sen derviş olamazsın!.»

Senin bu kızoğlankız mevzuumuza yalın kaleminle dokunmak delikanlılığından, daha çoooook şeyler bekliyoruz; çünkü, ayarlı millet yaratacak san'at eserleri için, dudaklarımız, heeeeey! çarık yırtıklarından dökülen çatlaklara benzedi...

«Mukaddesleşmiş bir ideal ülke.....

«Bu ülkede, pek yürekli, duygulu ve candan insanlar vardı. Zenginin kapısı fakire açık, ve gurbet yolları, sonunda mutlaka bir sıcak yurda ulaşıktı. Orada bütün kadınlar ana, bütün kızlar kardeş ve bütün çocuklar evlâttı. Oranın taşı arkadaş, toprağı dosttu.

«Şimdi ne görüyorum: düşmana akıl öğreten müftülerin, düşmana yol gösteren köy ağalarının, her gelen gasıpla birolup komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, asker kaçağını koynunda saklıyan zinacı kadınların, frengiden burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan kovalıyan ak sakallı dersüamların yetişip üredigi yer burasıdır.

«.....

«Bunun sebebi, Türk münevveri, gene sensin! Bu viran ülke ve yoksul insan kütlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüzyıllarca onun kanını emdikten, ve onu, bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra, şimdi de gelip ondan tiksinmek hakkını kendinde buluyorsun.

«Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı, aydınlatamadın Bir vücudu vardı, besliyemedin. Üstünde yaşadığı bir

toprak vardı, işliyemedin. Onu, behimiyetin, cehlin, yoksulluğun ve kıtlığın eline bıraktın. O, katı toprakla kuru göğün arasında bir yabani ot gibi bitti. Şimdi elinde orak, buraya hasada gelmişsin. Ne ektin ki ne biçeceksin? Bu ısırganları, kuru dikenleri mi? Tabii ellerine batacak. Tabii ayaklarına batacak. İşte her yanın şerha şerha kanıyor, ve sen, acıdan yüzünü buruşturuyorsun, yumruklarını sıkıyorsun. Sana ıstırap veren bu şey senin kendi eserindir, senin kendi eserindir.»
Türk münevveri!. Bu kitabı oku da, kendinin ne matah olduğunu düşünmeğe başla artık!. Zira bataklıklar kurutulacak: ne sülük, ne solucan!... **Ta. Hay.**

Kronik.

İlimlerin terakkisi, ortodoks nazariyeleri nakzediyor.

Lord Melchett
Imperial Chemical Industry Ltd adlı umum İngiltere Kimya trustü Reisi

Türkçeye çeviren: Z. Zeybek.

Servetin mütemadiyen arttığı bir âlemde, bugün biz, iktisat tarihinde misli görülmiyen bir krizle karşı karşıya bulunuyoruz. Mazide pekâla işimize yarayan ve asırlardanberi esaslı hiç bir tadile uğramıyan bu sistemin aceba bozukluk neresinde? Evvelemirde para meselelerinin bizi yanlış yola sevketmesine kat'iyen imkân vermememiz, iktisat sistemimizi her şeyden evvel esas şeniyetlerin münasebeti olan emtia ve hizmet bakımından nazarı itibara almamız ve bunun bizim için hayatî birehemmiyeti haiz olduğunu idrak etmemiz lâzımdır.

Ortodoks nazariyelerle ve geçirilen tecrübelerden alınan derslerle iktifa edersek, iş ve hizmetin para ile ifade olunan kıymetlerinin tenezzülüne ve bizzat paranın «satılamaz» denecek kadar bolluğuna bakarak, bugün emsalsiz bir refah içinde yaşamamız lâzımdır.

Bütün âlemde refah yerine bilâkis fakru sefaletin hüküm sürdüğünü ve selâh emarelerinin mevcudiyetinden de henüz eser görülmediğini müşahede etmek için dâhi olmağa lüzum yoktur. Cihanın 1927 ve 1928 de şahit olduğu ticarî faaliyet ve nisbi refahtan maal'esef pek uzaktayız. Filhakika ticarî ve sınaî faaliyet bugüne kadar görülmemiş bir seviyeye düşmüş bulunuyor. Bunun için, iktisadın ortodoks nazariyelerine ve hassaten para siyasetine karşı bir çok selâhiyettar mütefekkirlerin hattı hareketinde vukua gelen büyük tahavvülâta hayret etmemelidir. Ortodoks para nazariyesine göre paranin kıymeti, miktarına vazolunan tahdidata tâbidir ve bu

miktara göre değişir. Bu tez kabul edildiği taktirde, parayı, umumiyetle emtianın kıymetini tayin eden (aşağı yukarı böyle farzolunan), arz ve talep kanununa tâbi bir metâ olarak telâkki etmek iktiza eder. Arz ve talep kanununun bir müvazene temin edebilmesi için bilkuvve mevcut talebin daima arzdan yüksek olması lâzımdır. İnsanlığın iktisadî medeniyetinin başlangıcından bugüne kadar, harcıâlem mahsulâtın kâffesi için, bilkuvve mevcut talebin elde mevcut menabiden çok daha yüksek olduğunu kabul etmeğe mecburuz. Bunun içindir ki, eski iktisat nazariyelerimizin kâffesi, hiç bir şey bilkuvve mevcut talebe kifayet edecek derecede bulunmadığından, her şeyin bir «nedret kıymeti» olduğu fikrine istinat eder.

Bugün artık buna doğru diyemeyiz! Bütün âlimler ve sanayiciler en harcıâlem mahsulât ve hammadde menbalarının adeta namahdut olduğunu biliyorlar. Bugünkü para sistemimiz bizi, miktarı tamamen mahdut bir para hacmından istifade ederek, hadsiz ve hesapsız eşya mübadelelerini temine uğraşır bir vaziyete irca etmiş bulunuyor.

Halkın para meselelerinde, Devlete karşı gösterdiği itimat hakikaten şayanı hayrettir. Halk, hemen, her zaman, her şekilden, her renkten ve her cinsten kayme kullanmağa amâdedir. Hiç bir zaman hattâ bu kaymelerin kıymeti - meselâ altın esasının kabul veya terki halinde - deyişse bile, ciddi bir muhalefette bulunmaz. Asıl mühim nokta, halkın, kısmı azamı bunu idrak etmemiş olsa bile, her hangi bir para - mûtat gündelik muamelelerini icraya kifayet edecek kadar - cebinde bulundukça sesini çıkarmamasıdır.

Şimdilik para muamelelerinde kanunî naktî işaretlerden (Signes monétaires) gitgide daha az istifade etmek temayülü var. Meselâ bu muameleler gitgide daha fazla, mevcudiyetleri ancak banka defterlerinde olan matlupata karşı tanzim edilen çeklerle yapılmaktadır. Millî servetin sayımına yarıyan muazzam para miktarları, çoktanberi artık naktî işaretlerden terekküp etmiyor. Hakikatte mütedavil para, milletin umumiyetle ufak muamelelerini yapması için lâzım olandan fazla değildir.

Diğer mahsulâtın, hadsiz hesapsız istihsaline bilkuvve imkân temin eden bir devrede, insanlığın, mahdut bir metâ olan altına istinat eden bir para sistemile idare edilmesine daha fazla müsaade edemeyiz. Eğer, altın ve gümüş olarak, para menbalarımız kâfi olsaydı, bugünkü para sistemimizi muvaffakiyetle muhafaza edebilirdik. Fakat vaziyet tamamen aksinedir. Muamelâtın en mühimmi banka defterlerinde gözüken matlubatın havalesile tamamen tatmin edici bir şekilde icra edilmektedir. O halde, parayı, hiç olmazsa sadece dahili muamelâtta (o da, ihtiyaç maddeleri için) kullanmak zaruretini kabul etmelidir. Fakat yabancı memleketlerle ticaret müvazenesi mvezuubahs o-

lunca, mübadele olunan emtia krymetleri arasındaki fark para havalelerile ödenmelidir.

Bana kalırsa, istikbal için, altın esasından ayrılmamız ve halk ile tüccar arasındaki muamelât hacmına istinat eden bir dahili para esasına hazırlanmamız lâzımdır. Naktî işaretlerin istimalini yalnızca müvazene açıklarını kapatmak için beynelmilel ticaret mübadeleleri sahasına hasretmeliyiz.

Bütün cihanda mevcut servet miktarı bilfiil gayri mahduttur. Ve selâhiyettar zevatın kısmı azamı, insanın tabiata hâkimiyeti ile ölçülen, cihan servetinin senelik vasatî tezayüdün takriben % 3 olduğunu tahmin ediyor. Binnetice, hakikaten muhtaç olduğumuz şey, insanlığın daha büyük iyiliği uğurunda, bu, senelik servet tezayüdünden daha muntazam bir surette istifade edebilmek için mevcut para vahitleri hacmını her sene artırmağa müsait bir para sistemidir.

Kudret istihsali sahasında büyük icatların arifesinde olmamız ve mürekkep maddeler imalinde tahakkuk ettirilen muazzam ilmî terakkiler bu muazzam kudret kaynaklarından, hükmü geçmiş bir para sisteminin kifayetsizliği yüzünden milletleri mahrum bırakmamamızı emrediyor. Piyasanın (konjonktur bakımından) canlanma yahut durgunlaşma devreleri, bana kalırsa, tamamen tesadüfi hadiselerdir. Bunları doğuran sebep ise, servetin artma temayülündeki istikrarsızlıktır. Halbuki servetin bu temayülünün bir intizam altında cereyan etmesi kadar tabii bir şey olamaz. Her hangi bir maddenin talepten % 2 fazlasile piyasaya arzı, bugünkü şartlar dahilinde, emtianın kâffesinin fiyetini % 20 ve daha fazla düşürebiliyor. Bu gülünç hadiseyi, kısmen para sistemimizin maymun iştahlılığı, fakat bilhassa, tevzî ve satış metotlarımızın kifayetsizliği tevlit etmektedir. Eğer bir sene istihsal, normal tezayüdün çok fevkinde ise, bu fazlalık pekâla piyasaya dökülebiliyor. O vakit fiyet silsilelerinin cümlesinde teşevvüşler doğuruyor. Umumî bir inhizama sebep oluyor. Böylece istihsalin tekrar kârlı bir surette artması için fiyetlerin yeniden yükselmesini ve istokların tükenmesini beklemek mecburiyeti hâsıl oluyor. Bütün bu müddet zarfında, hâd bir durğunluk ve umumî bir fıkaralık devresi geçirmek lâzım geliyor. Bu devrede biriken istoklar ileride düzeleceği muhakkak olan istihlâki önceden karşılamağa matuf bir nevi hazırlanma teşkil ediyor. Binaenaleyh bu tarzda teraküm etmiş istokların iktisadiyatımızda hakikaten bu vahamette teşevvüşlere sebep olmaması lâzım gelirdi. Bilâkis bu gibi istoklar, ileri bir iktisat rejiminin, yani teşkilâtı bütün işlerin hafiflemesine müsait olacak derecede mükemmel bir cemiyetin, ifadesi olmalıdır. İnsanlık bu imkânlardan hiç bir zarar görmiyecek ve uzun müddet istifade etmekten de geri kalmiyacaktır.

Biribirini takip eden canlanma ve durğunlaşma devreleri, yani

kredinin yaratılma ve parçalanması, vakayii, uzak yahut yakın bir istikbal için nazarı itibara almak tarzındaki farktan ileri gelmektedir. Cihan en yakın istikbalden başka bir şey görmediği vakit hiç bir şey ona kredi kadar kıymetli görünmiyor. Artık ne zahire ne de esham üzerine avans yapmağa razi oluyor. Emtia harekâtının imkânlarını hisaba katmadan herkes para toplanmaya çabalıyor. Kriz tahammül edilemiyecek kadar kor kunç bir hale geldiği vakit, tıpkı uyurken gezinen ve birdenbire kendisini geceliğile sokak ortasında bulan bir adam gibi, dünya, vaziyetin manasızlığı içinde yavaş yavaş uyanıyor. Birdenbire herkes, dünyanın dönmekte devam ettiğini, emtianın teda'vül etmesi lâzım geldiğini, iddihar ettikleri naktî işaretlerin en küçük bir faide temin etmeden yığıldığını ve her şeyin yok bahasına ucuzladığını keşfediyorlar. Derhal alışverişe başlıyorlar; istoklar eriyor; fiyetler çıkıyor; fabrikalarda makineler yeniden işlemeğe başlıyor; yeniden amele, memur alınıyor ve dünya yeniden refah devrine girmiş bulunuyor. Halbuki uzun vadeler için ihtiyat tedbirleri alınırsa daima artan bir refaha ulaşılır. İşte asıl muhtaç olduğumuz şey, mütemadiyen uzun vadeler dahilinde ihtiyat tedbirleri alacak bir iktisat siyaseti ve Maliye makanizması dır.

Bu cinsten bir sistemi mükemmelen idare etmek için, bana kalırsa, halihazırda elimizde mevcut olandan daha müessir ve daha zeki bir siyasî teşekküle lüzum olacaktır. Her memlekette siyasi parlamentoların fevkinde, en geniş esas dahilinde, memleketin yalnızca iktisadî ve malî gruplarını değil, halkın siyasî fikirlerini de temsil eden bir Âli İktisat Meclisi veya parlamentosu teşkil emek lâzım gelecekir. Milletin iktisadî hayatının tanzim ve kontrolunda bu meclisin tam ve mutlak bir mesuliyeti olacaktır. Geçirilmiş tecrübelerden ve iyi prensiplerden mülhem olarak daima artan bir refah ve saadet yolunda milletin terekkilerini vukufla evvelden idrak etmek vazifesi de bu meclise ait olacaktır.

Yukarda izah ettiğim prensiplerden ilhâm alacak olan böyle bir meclisin en mühim vazifeleri arasında tamamen yeni bir maliye sistemi kurmak ve aynı zamanda zahire sarfiyatını teshil edecek «ihtiyat depoları» hazırlamak işleri olacaktır.

İtalya'da ve Rusya'da, bu iki büyük memleketin iktisadî hayatını rasyonel bir şekilde tanzim etmek için büyük tecrübelere teşebbüs olundu. Eğer milletler kendi namlarına yahut imparatorluklar hesabına şumullü iktisat plânları ve programları kabul etmeye karar verirlerse, eminim ki bu cesurca hareketlerinde muvaffak olacaklar ve ortodoks nazariyelere köle gibi bağlanmak yüzünden maruz kaldıkları bu felâket ve karğaşalıktan kurtularak kendilerini muntazam bir refaha kavuşturacak teşkilâtı meydana getirebileceklerdir.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

16

NİSAN

1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Emperyalizm şahlanıyor mu?**
Falih Rıfkı	**Kuvayı Milliye**
Dr. Vedat Nedim	**Gene Fındıkta Devlet kooperatifi**
İsmail Hüsrev	**Türk parasının kıymeti ve kemmiyetçiler**
Yakup Kadri	**Samimiyete davet**
Burhan Asaf	**Liberal Emperyalizmden Dirije Emperyalizme doğru**
Yakup Kadri	**Ankara - Moskova - Roma.** **Sanat ve edebiyat**
M. Şevki	**Elektrikli Türkiye. IV. Evvelâ enerji plânı.**
Dr. Vedat Nedim	**İşte bir roman: « Yaban »**
İbrahim Necmi	**Türk dilinin ana çizgileri**
	Kronik.

KADRO.

Buhranın buhran olmadığı kanaati, Emperyalizmin ensesinde bile bir şamar gibi şakladı. Ogündenberi, ihtiyar hokkabaz, masasına yeni düzen, hiylelerine yeni cilâ, oyunlarına yeni isim aramakla meşguldur. Finansın kaptan köprülerinden politikanın kazan dairelerine doğru, yivleri aşınmış gırtlakların telâşlı haykırmaları, kısık emirleri, paslı tehditleri savruluyor. Koca devlet tekneleri, dümen zincirlerini zorlarcasına rota değiştiriyor, vites değiştiriyor; alabanda sancak, alabanda iskele, rüzgârı arkadan almıya çalışıyor.

Evet, anlamışlardır ki, sulh demagojisi kendileri için tehlikeli olmıya başlamıştır. Anlamışlardır ki, suratlarındaki liyme liyme olmuş maskelerin artık örtebileceği birşey yoktur. Artık liberal iktisat tenceresinin içinde hangi aş pişer ve nasıl pişer, bütün milletler anlamıştır. Bütün milletlerin kararı, sanayi ve ileri tekniği benimsiyerek birer iktisadî cüzütam olmaktır. Ve bunu yapmakla, hukuk bakımından müsavi milletlerin hakikî kurtuluş ve hakikî medeniyet nizamına geçmektir.

Emperyalizm, iyi biliyor ki, kendi tezatlarını tasfiye etmek niyetinde olmadığına bu tezatların halbuki kendini zaafa uğrattığına göre, bunları hafifletmedikçe ve bir nevi dissiplin altına almadıkça, milletlerin istiklâl ve kurtuluş dalgası, onu sürükleyip haklıyabilecektir. Bunun içindir ki, şimdi harp Avrupasını dolaşan parola: disiplindir. Emperyalist milletler, bu parolaya doğru, kendi bünyelerine göre değişik yollardan yürüyorlar. Fakat mutlaka bu parolaya doğru yürüyorlar. Kimi millî kabine sahanlığından, kimi faşizm patekasından, kimi de ırkçılık katakomblarından.

Şimdi bir de, kendi aralarında dissiplin parolası icat etmek lâzım. Onu da buluyorlar: Dörtler Klübü.

●

Dörtler Klübü, emperyalist devletlerin kendi aralarında uzlaşmalarının bir ifadesidir. Biribirlerine karşı intirika mütarekesi, biribirlerine karşı silâh mütarekesi, demektir. Eski Düveli-mu-

azzama formülüne göre, her büyük devlet, cihanı istismar etmek şiarını dilediği şekilde ve rakiplerinin cenazelerini çiğnemek kararını göze alarak tatbik ederdi. Harp sonrasının tehlike havası, milletlerin uyanıklığı, millî kurtuluş hareketlerinin yer yer patlak vermesi, liberalizmin bütün şekilleri gibi liberal emperyalizmi dahi sarstı ve yıktı. Şimdi, nasıl parada, istihsalde, ticarette ve herşeyde dirigé (dümenli) bir iktisat şekline geçmek lüzumunu duyuyorlar ve faşizm yahut hitlerizm ismi altında bunun siyasî rejimini bile uyduruyorlarsa, emperyalizmin de hesaplı kitaplısına ve plânlılısına geçmek istiyorlar.

●

Geçmek istiyorlar, hem de küçük milletleri bir köprü gibi kullanarak.

Bunlara demek lâzımdır ki:

« Sizler, zaman zaman arkeoloji ile alâkadar olursunuz. Petra yahut Akropol yahut Balebek harabelerini gezersiniz. Eğer merak ederseniz, size başka çeşit harabeler de gösterelim. Sizin bir buçuk asırlık bir istismarınızın neticesi olarak, size milletler gösterelim ki, birer harabeden farksızdırlar. Geliniz, biraz da bu canlı millet harabelerini geziniz. Arkeoloji kaç para eder? Taşları konuşturmaktan ne çıkar? Marifet, eseriniz olan felâketlerin ve eseriniz olan sefaletlerin lisanından anlamaktır. Eğer bunları bir dinlerseniz, Dörtler Klübü'nde pek te rahat kahveler içilemiyeceğini kolay anlarsınız.»

Okuyucuları ve aboneleri gittikçe artan

Kadro'nun 18 inci sayısı

bir "Ayrısayı„ olacaktır.

"Ayrısayı„ mız, bir misli büyümüş olarak çıkacaktır. Fiatı, yine 25 kuruş kalacaktır.

"Ayrısayı„ da çıkacak yazıları gelecek sayımızda bildireceğiz.

"Ayrısayı„ mızı bekleyiniz.

İnkılâbın ideolojisi.

Emperyalizm şahlanıyor mu?

Şevket Süreyya.

Emperyalizm (1) tarihinin iki safhasında bilhassa müteaddî dir. Bu safhaların birincisi emperyalizmin doğuş çağı, ikincisi de çöküş ve dağılış safhasıdır.

Doğuş çağında emperyalizmin diri bir teaddisi vardır. Bu çağ, yeni kıtaların keşfi ve esir edilmesi kolay müstemlekelerin fethedilişi ile başlar. Vahşi bir korsan yağmacılığından, bir esir avcılığından başka bir şey olmayan bu ilk müstemlekecilik fütuhatı, on beşinci asrın ilk keşiflerinden tâ on sekizinci asrın son yarısına, hattâ son rub'una kadar uzanır. Bu arada Antillerdeki genç kızların sedef kolyalarından başlayarak Aztek mabetlerine, Venezuelladaki yerli mezarlarına ve nihayet Hindişarkî adalarına ve Hindistan hazinelerine kadar her şey ve her yer son kıymetine kadar yağma edildi. Sudan ve Nijerya, Avrupalı insan avcılarının esir avlağına döndü. Gine sahilinde esir limanları, Cenup Amerikasında esir pazarları peyda oldu. Atlas Okyanosundaki korsan filoları için canlı insan ticareti, altın, fildişi ve bahârât alışverişinden daha kârlı ve daha tabiî bir meşğale oldu. On beşinci asır ortalarından veya en doğrusu on altıncı asırın başından on sekizinci asrın son rub'una kadar devam eden bu keşfiyat yahut yağma devri emperyalizmin ilk çağıdır.

Bu kudurğan fakat maskesiz yağma devrinde, papalardan prenslere, birer azılı korsan reisinden başka başka bir şey olmayan müstemleke valii umumilerine ve nihayet Avrupa hapishanelerinden medâr ormanlarına boşaltılan kara ruhlu hırsız çetelerine kadar her Avrupalı el ele çalıştı, daha sonraki Avrupanın iktisadî tefevvukunu ve nihayet kültür hekemonyasını temineden «ilk sermayeterâkümü» yahut «ticaret sermâyedarlığı» bu suretle vücut buldu.

●

Fakat bu ilk açık yağmalar, bu ilk müstemlekeleştirme fütûhâtı emperyalizmin ancak ilk ve çocukluk adımlarıdır. Onun asıl genç çağı, daha sonra, yani on sekizinci asrın son rub'unda ve makinaların icadile başlar. Emperyalizmin, meşruiyeti cebir ve zor ile bütün cihana kabul ettirilmiş cihanşümul bir nizam oluşu, bir iktisat ve siyaset sistemi haline gelişi ancak makinaların icadından sonradır.

Makinaların icadı ve asırlık yağmaların, kanlı esir alışverişlerinin biriktirdiği kanlı ticaret sermayelerinin sanayi sahasına akışı, emperyalizmin açık kudurganlığını derhal maskeledi. Korsanlığın, esir tica-

(1) Burada emperyalizm kelimesi Kapitalizmin istilâcılık vasfının ifadesi olmak üzere kullanılmıştır. Kapitalizm bütün safhalarında istilâcıdır. İşte burada emperyalizm kelimesile ifade edilmek istenilen mana, onun bütün safhalarına şamil olan bu istilâcılık vasfıdır.

retinin, mabet ve mezar soyğunculuğunun yerini, bütün makanizması ucuz, yani maliyet fiyatından çok aşağı satın almak ve pahalı, yani maliyet fiyatından çok yukarı satmaktan ibaret olan bir a v a n t ü r ticareti peydâ oldu. Sahnede korsanın, esir tüccarının ve hapishane kaçkınlarının yerini misyoner, bazirgân, komprador (1) ve bunların ardından da içki ve fuhuş spesiyalistleri tuttu.

Evvelâ İngiltere'de ve sonra bütün Garbî Avrupa'da kurulan makinalı sanayiin ortaya döktüğü çok ve h a r c ı â l e m emtia dalğaları, bu defa yalnız yeni keşfolunmuş kıtaları kaplamakla kalmadı. Bu kıtaalarla beraber uzak Şarkın, yakın Şarkın setlerini de zorladı. Tedricen yarı müstemlekeleşen Şark memleketlerinin de büyük limanlarından başlayarak dahilî merkezlerine doğru yayılan bu harcıâlem emtia istilâsı her rastladığı yerde mahallî zanâatı, elişçiliğini, ev ve esnaf sanayiini adım adım körletti. Bu körlenen mahallî sanayiin yerini Garp memleketlerinde olduğu gibi müterakkî manifatür atelyeleri, buharlı fabrikalar tutacağı yerde, bilâkis, bütün vazifesi Garbın sanayi mamulâtına mütevassıtlık etmekten ibaret olan kötü bir çarşı alışverişçiliği tuttu ve Şark şehirlerinin bütün köşe başlarında vaktini güneşe karşı pineklemekle geçiren sefil aylak orduları peyda oldu.

Bütün mayası yağmadan ibaret olan ilk ticaret sermayeleri üstüne şimdi de fabrikasını kuran Garp memleketlerinde s a y in gittikçe kıymetlenmesine mukabil, iptidaî bile olsa kendi millî sanayiini kaybeden ülkelerde s a y gittikçe kıymetsizleşti. Hem evvelce birikmiş servetler, hem gittikçe ağırlaşan işlerin yarattığı yeni kıymetler görünür görünmez bin bir kanalden yeni sanayi memleketlerinin sermaye piyasalarına akmağa başladı.

Her tarafta işğal kıtalarının, diplomasi hünerlerinin, misyoner oyunlarının bütün mevzuu, artık, esası ucuz almak ve pahalı satmaktan ibaret olan bu yeni sermaye makanizmasını müdafaa etmek ve meşru tanıtmaktan ibaret oldu.

Hülâsa, on altıncı asırdan on sekizinci asır ortasına kadar, Atlas denizi ile büyük Okyanus ve Hint denizleri arasında yaratılan esir müstemlekelere on sekizinci asrın sonları ile on dokuzuncu asrın ortasında da, Sarı denizden Ege denizine kadar uzanan yekpâre bir yarı müstemlekeler dünyası işte böyle ilâve olundu.

●

Eğer müstemlekeler yağma edilmeseydi ve eğer makinalar icat olunmasaydı bugünkü Avrupa vücut bulamazdı.

Müstemleke ve makina, son çağ ve asrı - hazır Avrupasının öyle iki eseridir ki eğer bugünkü Avrupa bu iki eserinden mahrum kalsaydı, hiç şüphe yok ki meselâ, Londra'nın nüfusu halâ 157,500 kişiyi geçemez, Galdaki maden ve Lankşir'deki mensucat kesafetinin yerinde halâ bir takım fakir çobanlar sürülerini dolaştırır, dururdu. Meselâ Midland

(1) Komprador, Portekiz'ce bir kelimedir. Müstemlekelerde ecnebi sermayesi nam ve hesabına çalışan ve kendi vatandaşları aleyhine ecnebi sermayesinin soyğun ticaretine iştirak eden yerli mütevassıtlar manasına gelir.

Bank'ın yerinde halâ bir saraf dükânı çalışır, Fransa'da yirmi dördüncü Lui hüküm sürer, Almanya'da - Karl Marks'a belki bir avukatlık düşer ve Ayinştayn nihayet bir ilmi - simyâ âlimi olur kalırdı.

Yahut eğer makina icat olunsaydı da müstemlekeler olmasaydı ve makina denilen şey, cihanın yalnız bir kaç noktasında değil de bütün ülkelerinde ayrı ayrı sanayıa tatbik olunsaydı cihanın manzarası yine başka olurdu. Meselâ öyle olurdu ki, Şimdi Kastamoni de yarım milyon insanı geçindiren bir kendir sanayii halâ yaşar, Ilğaz köyleri büyük şehirlere hammal veya odacı ihraç etmezdi. Flandır (Fransa'da) deri ve Bartfort (İngiltere'de) tiftik sanayıından belki mahrum kalırdı amma, meselâ Ankara Yakın Şarkta halâ dericiliğin ve sof dokumacılığı ile tiftik sanayıının merkezi kalırdı.

Liyon'da Bursa ipeklileri Fransız ipeklilerine halâ rekabet eder, İstanbul'da demir, Tokat'ta bakır işlenir, Türk limanları ile Arap ve Acem şehirleri arasında halâ zenğin bir ticaret hareketi bu ülkelerin fazla kıymetlerini yine Türk, Arap ve Acem şehirleri arasında dağıtırdı.

Yarı müstemlekelerde meydan alan bu iktisadî seaflet müstemlekelerde ayrıca birde ruh ve seciye sefaleti şeklini almazdı. Meselâ Hindistan da fakirizim bu kadar inkişaf edemez, meydanlarda İngiliz askerlerine mucize gösterip mukabilinde tekme yiyen fakir dervişler Lâhur'da dokuma amelesi, Benğâl'de maden işçisi olur ve meselâ Gandi, yalınayak, başı kabak aç kalmak, yahut gümrüklerden tuz çalmakla ihtilâlcilik yapacağına ya hukuk, ya ticaret silkine intisap eder, hattâ belki de cemiyete faydalı bir adam olur giderdi.

●

Müstemleke ve makina emperyalizmin ilk ve genç çağının öyle iki unsurudur ki, bu iki unsur doğdukları günden beri içinde yaşadığımız cihanı:

1 — Makinalı memleket ve müstemlekeli memleket

2 — Makinadan mahrum memleket ve müstemleke memleket

diye iki ayrı ve birbirine zıt kararğâha ayırmıştır.

Âlimler, filosoflar, cemiyeti akvâm politikacıları insanları ve memleketleri istedikleri kadar ya renklerine, ya dillerine, ya diyanetlerine göre tefrik ededursunlar. Yahutta istedikleri kadar desinler ki:

- İnsanlar hep kardaştır. - Bir vücudun ayrı ayrı azalarıdır. Aralarında ne renk, ne dil, ne de diyanet ayrılığı olamaz.

Fakat biz realitenin ancak gösterdiğinde ısrar eder ve deriz ki:

- Hayır. Siz ne derseniz deyiniz. Yeryüzünde insanlar muhakkak ki iki ayrı ve zıt kararğâha ayrılmıştır:

1 — Makinaları, yani büyük sanayıı elinde toplıyan ve müstemlekeci kararğâh.

2 — Makinalardan, yani sanayıdan mahrum olan yahut müstemleke kararğâh.

Bu iki kararğâhın talii bu kararğâhlar bâkî kaldığı müddetçe birbirine zıt ve birbirinden ayrıdır. Her kararğâhın kendi içinde renk, dil ve diyanet ayrılıkları olabilir. Fakat tâli ve mukadderat ayrılığı hiç bir zaman yoktur.

Müstemlekeci kararğâh her zaman istismarcıdır. İstismar onun hayat nizamında yaşar ve onun hayat usâresini teşkil eder. Bu istismarın mevzuu, cihanın bir kısmının her zaman sanayıdan mahrum, her zaman geri ve esir, yani her zaman müstemleke kalmasıdır.

İstismara karşı isyan ise, sanayıdan mahrum, yahut geri veya müstemleke memleketin yine bünyesinde mündemiçtir. Bu isyanın şiddeti, dinlerin, hurâfelerin yahut sinirleri uyuşturucu tertiplerin tesiri altında bir zaman gizli kalabilir. Fakat müstemleke istismarı bâki kaldıkça mücadele asıldır.

İşte emperyalizm, sermaye, sanayı ve müstemleke hâkimiyetini elinde tutan mahdut memleketlerin, sermayeden ve sanayiden mahrum geri memleketler üstünde tesis ettikleri ve halâ da yaşatmak istedikleri teaddî ve istismar nizamının adıdır.

Buna karşı isyanı, müstemleke kayıtlarının tasfiyesini, sanayiin bütün cihana dağılışını, hülâsa cihanın yeniden tanzimini hedef tutan mücadele nizamının da şimdi bir adı var:

Millî kurtuluş nizamı.

●

Müstemlekelerin istismarı hiç bir mukavemete uğramadan yolunda gittiği ve makinaların inkişafı arizasız devam ettiği müddetçe emperyalizm en makul bir nizamıâlem diye tanıtılıyordu. Hattâ bu nizamın ilmi ve ideolojisi bile kurulmuştu!. Bir kısım milletlerin diğer kısım milletler elinde esir olmasının ve esir yaşamasının meşru sebepleri âdeta ilmen ispat edilmişti. Zenciler, maymunlarla insanlar arasında âdeta bir «şebîhi - beşer» sayılmış, esmer insanlar da zencilerle beyazlar arasına yerleştirilerek:

Yüksek ırklar,

Ortanca ırklar,

Aşağı ırklar,

şeklinde bir ırklar hiyeraşisi doğmuştu!.

Fakat buna rağmen bazı memleketlerde Çinli'lerin ancak köpeklerle bir tutulabileceği kabul olunarak hem Çinli'lerin hem köpeklerin parklara girmesi yasak ediliyor, yine bazı memleketlerde de köpeklerin beyaz insanlar yanında olmak şartile parklara, otellere ve lokantalara serbestçe girebilecekleri ilân olunarak bu defada beyazlarla Çinliler arasında - Sahiplerine çok yakın saylıdıkları için - Avrupa'lıların köpeklerinden mürekkep yeni bir ırk kademesi daha teşkil olunuyordu. Maamafih şurasını da işaret edelim ki, kendilerine ancak yukardan aşağı bakılan ortanca ve aşağı ırklar, başkalarının kendilerine revâ gördükleri bu hâkir mevkie her nedense katlandıkları halde, yüksek ilmin yüksek ırklar serisine idhal ettiği medenî milletler arasında bu taksim yine kifayetsiz görüldü. Meselâ Alman yüksek âlimlerine nazaran Almanaları yüksek ırktan saymaktansa, asıllarını doğrudan dağrupa Allaha irca edip CERMEN = FEVKALBEŞER olarak tanınmak daha doğru ve daha ilmî görünüyor! Halbuki İngiliz yüksek âlimlerine nazaran ise, Cermenler, ancak Yamyamlar arasına konulmağa değer hakir ve

pespâye şeylerdi. Yani emperyalizm ilmi, işin yalnız bu noktalarında her nedense okadar kat'î değildi.
Maamafih İngiliz'lerle Almanlardan hangilerinin Yamyam ve hangilerinin Allahın öz çocukları olduğu hakikatı bir türlü anlaşılmamakla beraber, davanın diğer noktalarında her iki taraf tamamile mutabık kalmış ve bilhassa zencilerle Çinli'lerin tamamile köpekten aşağı olduklarını ilmen ispat edilmek suretile, bütün müstemleke halkları üstünde medenî milletlerin meşru tahakkümünde tamamile ittifak olunmuştu!

●

Fakat bugün hem makina hem mustemleke isyan halindedir. Bazan renk, bazan dil, bazan din bakımından teyit olunan, bazan da:
- Bütün insanlar hürdür, müsavidir.

mebdeinden hareket ettikten sonra her nasılsa, bir buçuk milyarlık müstemleke ve yarı müstemleke halkının nihayet iki yüz elli milyonluk sanayıcı memleketler hesabına çalışmasının insaniyet ve demokrasi prensiplerine gayet uyğun olduğunda karar kılan ilmî hakikatler de artık kimseyi tatmin etmiyor.
Şimdi bir taraftan makina kendi kesafetini yaptığı yerlerde, kendini saran nizamın hukuk kayıtlarına karşı isyanını yapıyor, istihsal anarşisi istihsal fazlalığı, buhran, şomaj ve nizam hercümerci darbelerile çerçevesini kırmaya çalışıyor. Diğer taraftan makinadan ve sanayıdan mahrum memleketler de kendi makina ve sanayi hissesini istiyor.
Sanayıcı memleketlerde makina çarklarının birbirini kırışı ve müstemleke memleketlerin müstemlekelikten çıkup kendi sanayiini, kendi siyasî ve iktisadî istiklâlini kurmak savaşı, içinde yaşadığımız devri karakterize eden iki bariz harekettir.
Çünkü sanayıcı memleketlerde makina, artık anarşik bir iktisat nizamının çerçevesine sığamıyacak kadar büyümüştür, orada teknik t a n z im olunmayı istiyor. Diğer taraftan müstemleke veya geri memleketlerde, her türlü içtimaî vasıflarından tecrit olunan, bizatihî makina, bizatihî kör bir teknik haline getirilen i n s a n da, insan olmayı, sosyal kıymetler iktisap etmeyi eli altında tekniği bulundurmayı ve onu kullanmayı istiyor.
Bu iki isteğin ikisi de doğrudur, tabiîdir ve terakki eseridir. Tarihî bir seyrin mukadder bir zaruretidir.
Hülâsa şimdi Avrupa, çağırdığı cinlere artık bir türlü tehakküm edemeyen cinci gibi, kendi yarattığı kuvvetlerin pençesinde yine kendisi boğulmak üzeredir. Müstemleke istismarının tabiî bir reaksiyonu olan millî kurtuluş hareketleri bu nizamın bünyesinde tabiî buhranlarını yapıyor. Anormal sanayı kesafetinin bir suhazmı olan sınıf cidalleri de kendi tabiî bünye çöküntülerini doğuruyorlar.

●

Emperyalizm tarihin iki safhasında bilhassa müteaddîdir demiştik. Bu safhaların birincisi emperyalizmin doğuş çağı ve ikincisi de çöküş ve dağılış safhası idi.

Doğuş çağında emperyalizmin teaddîsi zâlimanedir, fakat diridir. Çöküş ve dağılış safhasında ise bu teaddî sadece sırnaşık bir eda alır. Bu teaddide artık, on dokuzuncu asır Avrupasının genç ve korkunç enerjisi yerine, hayatiyetten kalmış ve bütün zaafları demaske olmuş günahkâr bir ihtiyarın müfteris tehevvürü vardır.

İşte şimdi biz, emperyalizmin hem çöküş ve dağılış çağı içinde, hem de artık hayat usâresi kalmayan, düşkün, fakat sırnaşık teaddîsi karşısındayız.

Müstemleke ve yağma edebiyatı, bugünkü Avrupanın da yine destânı oluyor. Kilisede mîsyoner, sokakta demağoğ, tribünde diktatör ve perde arkasında politikacı yine müstemleke yollarını işaret ediyor. İtibarları kırılmış beynelmilel meclislerin kulisleri arkasında, tecavüz kastlarını maskelemeğe bile lüzum görmeyen bir takım mâcera adamları yine müstemleke avcılıkları peşindedir.

Fakat şunu da işaret edelim ki:

Geçen asırlarda Avrupalı istilâcının karşısına Çinde muhabbet tellalı Mandaren, Hindistan'da uykuya dalmakta rekor kıran fakir, İran'da bir imtiyaz alışverişine bütün İran'ı satan müctehit, Balkanlarda ise her Fransızca konuşan konsolos kâtibine bir HALASKÂR diye tapan tecrübesiz çoban çıkardı. Türkiya'da da ancak kendini düveli - muazzama süferasının tercemanlarile hempâye tutan pespâye ruhlu bir babı - âli makanizması ve bu makanizma arkasında da mukallit bir tatlısu münevverliği vardı.

Halbuki bugün yeni istilâlar peşinde taliini denemeğe çıkan her macera adamı bilhassa bilmelidir ki:

- Yeni yağma plânlarına mevzu yapılmak istenilen bu memleketlerde Avrupa istilâcılığını istihkar etme ruhu şimdi umumî bir ahlak halindedir. Hakiki kaynaklarını millî kurtuluş mücadelemizin emperyalizme karşı isyan misalinden alan bu ahlakı günden güne daha eyi benimseyen yeni bir nesil, emperyalizmin son vekat'î tasfiyesi için her tarafta hazırlık ve tecrübe içindedir.

- Modern harp tekniği ise ancak mütecanis ve diri bir ordu için bir kuvvettir. Müteşettit ruhlu bir ordunun elinde bu teknik, o ordunun kendi kendisini yaralamasına yarar. Halbuki tezat, ruh teşettütü, yahut dağınıklık ve mefkûre ayrılığı bugünkü Avrupanın devâ bulamaz illetidir.

Kuvayı Milliye

Falih Rıfkı.

«Biz rahat etmek istiyoruz.

İhtilâl kelimesi; bize, dağ, çarık, zor, angarya, Rusyadaki 1918, Türkideki 1920 gibi geliyor.

Devletlerle dostuz.

İçeride ne hıoca, ne papas, ne de haham kavgası var. Köşe başında bir dükkân, han içinde bir oda, bir harman, bir ocak, bir fabrika, yahut bir tezgâh işleterek, veya Devlet kadrosunun bir basamağına tutunarak, bir İngiliz gibi, bir Fransız gibi ihtiyarlamak, az çok bir rant, az çok bir tekaüt maaşı ile yuvamıza çekilip uzanmak istiyoruz. Bize niçin boyuna Rusyadan, İtalyadan, Almanyadan bahsediyorsunuz? Eğer benzemek için bir örnek lâzımsa, koskoca Amerika, yahut avuçiçi kadar İsviçre neden gözünüzden kaçıyor? Haritaya bakarken, niçin, Avrupa'da, İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda olduğunu unutuyorsunuz?

Yavaş yavaş tüccarımız da, sanayicimiz de, elektrikçimiz de, insanımız da, toprağımız da yetişiyor.

Siz, atını çatlatmaktan zevk duyan eski Bağdat tatarlarına benziyorsunuz.

İlle mahmuz ve kırbaçla oynamak istiyorsunuz. Bizi rahvan gidişimizde bırakınız. Ne faşistler gibi eski Romayı diriltmek, ne nasyonal-sosyalistler gibi Kayzer Almanyasını geri getirmek, ne de bolşevikler gibi yeni bir insanlık yaratmak davasındayız. Daha Ankara'yı bile kuramadık. Demiryolumuzu Erzuruma bile yaklaştıramadık, daha kendi kendimizi bulmadık.»

Tanzimat ve Meşrutiyet böyle konuşuyor. Onların kocamış demogojisi ile böyle yarım sahife değil, bir cilt kitap doldurabilirsiniz.

İyi bir *Tanzimat ve Meşrutiyet* marşı da ancak şu cümle ile başlıyabilir:

« Biz rahat etmek istiyoruz.»

Ve şöyle uzatılabilir:

« Deri çarık değil, dövme köseleden papuç istiyoruz. Dekolte, ütü, çek, rant, asfalt, zil, kübik, klak, maroken istiyoruz.»

Anadolu kerpiçleri ve tezekleri içinden ütülü pantolunu, dövülmüş kösele pabucu ile, pomadalı saçı üstünden rüzgâr kayarak, rast geldiğine eldiven markası, beyaz yelek biçimi sorarak, rahat marşı okuyup giden bu delinin karşısına *ihtilâl* kelimesi, bir azgın boğa gibi çıkıyor ve deli, azgın boğanın dumanlı soluğunu ensesinde duydukça, son ipliğine kadar ölüm titreyişi geçiren bir kırmızı İspanyol şalına dönüyor.

●

Genç kemalist; istatokoçu, rahatçı, ve rantçı *Tanzimat ve Meşrutiyet* efendisinin omuzuna vurarak:

— Korkma dinle; *diyor.* Biz, Türkiye için bir örnek arasaydık, bu örnek Fransada olsa, İsviçre de olsa, Rusya da olsa, Almanya yahut İtalya da olsa, ancak sizin gibi birer *maymun* ve sizin gibi birer *papagan* olurduk.

İmparatorluk *Babıalisi* Fransız demokrasisine hayranlığı yüzünden Türk yurdunu Madagaskar'a ve İngiliz çayırında otlaya otlaya onu Serendip'e çevire yazdı. Biz ne Mısır, ne Tunus, ne Trablus, ne de Fergana olmak istiyoruz. Artık idareleşip kaya gibi donan Fransız ihtilâlinin, kendi sıcak hamurunu şekilleştirmeğe uğraşan Rus ihtilâlinin, hepsinin bir ismi olduğu gibi, Türk ihtilâlinin de bir ismi vardır. Onun ismi: *Kuvayı Milliye'*dir. Ben *Kuvayı Milliyeci'*yim.

*Kuvayı Milliye'*de bir millî kurtuluş ihtilâlinin hiçbir unsuru eksik değildir. Şuuru tamamdır: Ne kurtaracağını, neyi ve kimi kurtaracağını, nasıl ve niçin kurtaracağını bilir. *Kuvayı Mililye,* coğrafiya için, Saray ve Kapı için değil, bir halk için dövüşen ihtilâlin adıdır.

Kuvayı Milliye, öz Türk halkından olmayanların hepsinin birden, onu iliklerine kadar emip sömüren düşmanlar veya parazitler olduğunu bilir. *Kuvayı Milliye,* Sarayı, Babıaliyi, Osmanlı Galatasını, Süleymaniye camiini ve medresesini, Fener kilisesini ve mektebini, silindirli bankayı, hiç birini Anadolu anasının karnındaki çocuk mayasına saplanan süngüden ayırt etmez. *Kuvayı Milliye* için, «millî» demek, büyük ihtilâl ihtirası ile yanıp kavrulmuş *olan, olandan* veya *olanın* demektir.

Millî; balık suda yaşar gibi, ancak bu toprakta yaşıyabilenlerin vasfıdır. Para, fikir, tezgâh, toprak, mal ve baca *millî* damgasını almak için, bu toprağı benimsiyenlerin olmalıdır.

Kuvayı Milliye Türkiye'de birşey değil, Türk birşey, Türkiye'de rahat değil Türkte rahat ister.

Kuvayı Milliye'nin gözünde hoca sarığı, papas cübbesi, sadrazam sırması, Galata redingotu, hepsi birbirine karışarak, alaca bulaca, fakat bir tek dokuma olur. *Sınıfsızlık* dâvâsının en iyi kelimesi, *Kuvayı Milliye*'dir.

O, halkten ayrı olarak yalnız onun kanından olmıyanlar, kanı bozulanlar, bir *yatlar ve soysuzlar* sınıfı görür.

Kuvayı Milliye, dövme kösele ister, son çobanının ayağına kadar.

Çek ve rant, asfalt ve zil, hepsini ister, son Anadolu köylüsüne ve köyüne kadar. Bütün bunları Anadolu çöllerinin ucundaki bir paravananın üstünde süs olarak değil, *Mısırda, Tunusta, Hintte, ve Çinde olduğu gibi,* fakat bunları bütün memleketi kaplıyan bir manzara olarak ister.

Biz şahsiyetim, kendi'mim. Çünkü *Kuvayı Milliye*'yim. *Her taklit, şahsiyeti kaybettirir. Taklitle insan kullaşır, toprak müstemlekeleşir.*

İhtilâlci metot, ihtilâlci metot, bunu, ne Rus mağazasında hazır olarak alacağız, ne de Roma mağazasına ısmarlıyacağız. Bu metodu *Kuvayı Milliye* bilir. Hesap, kitap, herşey imkânsızlıktan dem vurduğu vakit, büyük davayı imkânlaştıran, *Kuvayı Milliye*'nin ihtilâlci metodu olmuştur. *Kuvayı Milliye,* bir milletin bütün enerjilerini, kabiliyetlerini, varını yoğunu organize ederek imkânsızlığı başarır. İhtilâlci metodun ne demek olduğunu bilmiyenler, buna *mucize* derler; *Mustafa Kemal,* ona « *Halk ihtilâlinin tabiî eseri* » der.

« *Kuvayı Milliye* » için hiç bir millî iş çıkmaza giremez: Ne bütçe, ne zaman, ne kâğıt, ne de eleman çıkmazına!

Türkiyeyi Halkı ile, Köyü ile, kasaba ve şehri ile, yerinin üstü ve altı ile; topyekûn inşa etmek, kuruluş kavgasının en çetin tarafıdır. *İnkilâpçı,* bunu yakın ve kolay, *idareci,* bunu imkânsız değilse, yüzlerce sene uzakta görür. Sanki tarih, konsolsaati gibi 1933 mayısının ikinci gününün beşinde durup 2033 senesinin mayısının ayni dakikasında işliyecektir. Zaman, araba ile yürürken biz geri kalmıştık. Zaman kanatlanmış uçarken, toprağı kanun, tamim, tebliğ mürekkebi ile sulayarak memleket fışkırmasını beklemek rüyası, *Kuvayı Milliye*nin uykusuna girmez. Bu

halkın bütün enerjisi, *millî ve inkilâpçı bir* Devlet ocağında toplandığı zaman, kurtuluş kavgasının bütün İzmirlerine, Akdeniz İzmirine olduğu gibi, seller gibi akılarak varılacağını *Kuvayı Milliye* bilir.

Benim marşım başkadır:

« Biz rahata varmak istiyoruz. Kısadan, tezden, keseden, Dumlupınar hamlesi ile varmak istiyoruz.»

İdareci, kendini taklit bürokrasi ile sımsıkı çevirmiştir. *Millî cebi,* bine böler. *Millî gücü,* milyona böler. *Millî davayı,* Galata kasalarındaki çeklere, bonolara ve cirolara böler.

İdareci bir ayağını hokkasına, ötekini kalemine bağlayıp:

— « Bakınız, nasıl yürüyebilirim?» diye, afal afal yüzünüze bakar.

Bir hokka mürekkepte boğulup bir kamış kaleme kakılan idareci ile, halk denizine dalıp halk şuuru ile kaynaşan inkilâpçı arasında yalnız görüş, düşünüş, duyuş farkı değil, *cins* farkı vardır.

Şimdi onlardan birinin bana bıyık altından güldüğünü hissediyorum:

— *Kuvayı Milliye ha?.. Fakat ozaman siz masa başında iken, biz yine dağlarda idik. Biz onu da biliriz.*»

Kuvayı Milliye'nin içinde oldukları için, onu bildiklerini zannedenler, Napoleon'un ahçısından daha salâhiyetli değildirler! Napoleon'un tarihçelerinden hiç biri İmparatorun kursağına ne geçtiğini ahçısı kadar bilmez. Napoleon'un ahçısı, Moskova yangınında ancak, kaç dana pişirir ateş kuvveti olduğunu ölçebilirdi! *Kuvayı Milliye'yi ancak kafa anlar, kafa görür, o kaynaktan ancak kafatası ile içilebilinir.*

Kuvayı Milliye, Türk milletinin bir Kaos, bir oluş, bir tekevvün günü idi. Bu kaosun bütün müesseseleri hangi formalarda maddeleştirileceğini düşünüyorum ve bunun ismine «*İnkilâbın ideolojisi*» diyorum.

Bu ideolojinin her tarafında bin türlü münakaşa olabilir. Fakat şu var ki, Türk halkını ve toprağını, ancak, şimdi Büyük *İsmet*'in sözünü alayım,

« *Kuvayı Milliyeciler ruhu* » kurtarabilir.

Gene Fındıkta Devlet kooperatifi.

Dr. Vedat Nedim.

Kadro'nun 9 uncu sayısında « *Fındıkta Devlet kooperatifi* » adlı bir yazımız vardı. Bu yazı fındık mıntakamızın mütehassısları ve ileri münevverleri arasında canlı bir alâka uyandrdı. Trabzon'da çıkan « *Akın* » mecmuasının 15 inci sayısında makalemiz aynen basıldı. Ayrıca 16 ncı sayısında da fındık mütehassısı *Kâzım* ve Ziraat mühendisi *Hakkı Mahir* Beylerin bu mevzu etrafında iki değerli yazısı çıktı. Bunlarda öne sürülen bazı noktalar, bize bu meseleyi tazelemek fırsatını verdiği için seviniyoruz.

Gerek Kâzım Bey, gerekse Hakkı Mahir Bey, fındık işinin de diğer bütün millî istihsal ve sürüm davalarımız gibi, ancak tam bir *Devletçi* siyasetle halledilebileceği prensibinde bizimle birleşiyorlar. Bizce en mühim nokta budur.

Fındık işlerinin içinde yıllarca haşırneşir olmuş, bunun bütün dertlerini yakından görüp anlamış mütahassıslar tarafından *teyit* edilmemiz, görüşlerimizin doğruluğuna inancımızı bir kat daha arttırdı.

Bakınız, mütahassıslarımız ne diyorlar:

Kâzım Beyin yazısından şu parçayı okuyalım:

«Fındık, millî mahsullerimizin en başında gelenlerden biri olmasına rağmen, layık olduğu alâka ile karşılanmış değildir. Gerek istihsali ve gerek sürümü temamile ferdin keyfine ve tabiatin hükmüne bırakılmıştır, başı boştur. O derecede ki, şimdiye kadar fındık ağaçı bize mahsul vermişse, onu sadece tabiata, tabiatin lütfuna ve fındık mahsulü memleketimize bir kaç para getirmişse, onu da tesadüflere talihlere borcluyuz.

..... Ziraatindeki bu geriliği, fındığın millî bir iktisat siyasetinin mevzuu olarak tanınmadığı zamanlar için belki mazur görebiliriz. Fakat onu, kendinde mevcut kudret ve arzeylediği mahiyetle, millî bir mahsülümüz diye kabule mecbur olduğumuz günden itibaren, ihmal edilmiş görmek ciden elim olacaktır.

Çünkü:

A.— Topraklar gitgide daha ziyade yorulacağından dönüm başına Avrupalılara nazaran beşte iki hesabile alabilmekte olduğumuz 60 kilo mahsulü dahi alamıyacağız.

B.— Her sene aynı hasılatı almak için fındığa daha ziyade yer tahsisine mecbur olacağız. Esasen arazi darlığı içinde bulunan fındık havzamız için bu mecburiyet daha karışık bir vaziyet doğuracaktır.

C.— Ağaçlar gitgide hastalık ve maraz yuvası kesilmekte olduğundan mahsul, hem keyfiyetinden ve hem de kemiyetinden kaybedecektir.

Ç.— Mahsulün muhtelif suretlerle keyfiyeti günden güne düşecek, şöhreti azalacak, haiz olduğu «kendi kendine reklam yapma» kabiliyeti de sıfıra inecektir.

Zaten bilgi, sermeye ve teşkilât yokluğundan tamamile aksamakta olan sürüm işi de büsbütün çökecektir. Bunlar, kuvvetli ve her zaman için sağlam ve millî vasfını haiz çok mühim ve kıymetli bir ihraç emtaamız için herhalde hoş görülecek akibetler olmasa gerektir.

Kendi halinde fertlerin ve başıbozuk teşkilâtın keyfine ve âmâline bırakıldıkça istihsal ve sürüm işlerinin bundan böyle de düzeleceğine kanaat etmek çok zordur. Bütün bunları günün sistemine tabi ve başıboş bırakmakla halletmek imkânı yoktur. Vaziyete hâkim olmadıkça fındığın atisini koruyamıyacağımız muhakkaktır. İstihsali ve sürümü, intizamlı, bilgili ve kuvvetli bir idare altına alınmak ihtiyacındadır.

Böyle bir idareyi de ancak Devlet kurabilir. Binaenaleyh, fındık işi, herşeyden evvel bir Devlet işi olarak kabul edilmelidir.

●

Hakkı Mahir beyi de dinleyelim:

«Türk köylü ve köylüsünü iyi tanımıyanların formüle edilecek fikirleri şunlardır:

«Köylünün kulağı sağır, gözü açıktır. Köylünün hayatında tahavvül, istihsalinde bir düzgünlük yaratmak istiyorsanız, ona söylemeyin, eser ve nümune gösterin» derler. Evvelleri bir büro mahiyetini geçmiyen ve halen de bu vasfını ehemmiyetle değiştirmiyen ziraat teşkilâtımızın yeni kurulan müesseseleri de, bu görüşe uymak gayretindedirler. Bu görüşün ve bu görüse sarfedilen emeklerin boşuna akıp gitmesi kırk senelik bir maziden beridir. Fakat halâ görüyoruz ki, bir köy ve köylü meselesi karşısında yine bu sakat görüş, düşünüşlerin mihrakı oluyor, kafaların içi halâ bu pencereden dışarıyı seyrediyor.

Hakikatte köylü, kulağile işitmediği kadar, gözlerile de görmüyor. Köylünün derdi, anlamak kıtlığından çok, yapmamak itivadındadır. Misaller verelim: Bir mısır tarlası kenarındaki fındık ocaklarının neden diğerlerinden daha çok mahsul verdiğini bir çok köylülere sordum. «Onun dibi belleniyor, mısır tarlasının kuvvetinden istifade ediyor, daha çok güneş görüyor da onun için» dediler. Demek ki, anlamışlardır. Bir de bu anlayışlı çiftçilerin fındık bahçelerine bakın: Orman gibidir. Tımarı, terbiyesi, gübresi yoktur. Ve hiç bir zaman bu anlayışlarını bahçelerinde filizlendirmemişlerdir.

Yirmi beş senedenberi zeytinlerinden her sene iyi mahsul alan bir köylünün bir kaç komşusuna sordum. Cevap verdiler: « O, mahsülünü elile topalr, değnek vurmadığı için dallar kırılmaz, meyva tomurcukları hırpalanmaz da ondan.» dediler.

30.000 ağaçlı mıntakada bunu bilmiyen köylü görmedim. Fakat hepsi de mahsüllerini yine değnek vurarak düşürüyorlar.

İstanbul'a iki saat uzaklıkta 40 senelik Halkalı Ziraat Mektebinin yanında Halkalı, Safra, İkitelli ve Kalfa köyleri vardır. Bu köylülerin bir çoğu mektepte yanaşmalık, amelelik ederler. Mektebin bağını bahçesini, süthanesini, kümesini ve her şeyini görürler fakat 40 sene evveline göre ziraatlerinde gerilik, yaşayışlarında fakirlik başlamıştır da ilerilik görülmemistir.

Daha sayalım mı?

Bütün bunlar bize yukarıda kaydettiğimiz neticeyi veriyor: Köylü anlayış kıtlığından çok, yapmamak, değişememek itiyadındadır. Şimdiye kadar bu nokta ihmal edildi. Köylünün gözüne, az da olsa eserler, nümuneler gösterildi, kulağına nasihatler verildi ve nihayet, zaman, işleri düzeltir denildi. Her hangi bir istihsal şubesinin düzeltilmesi için kafalar işlemedi, büyük projeler yapılmadı ve hattâ kanunîleşen esaslar kurulmadı değil. Bu kadar güzel niyetleri ve ciddî çalışmaları toplayan müesseseler ve tedbirler, köyde bir tahavvül ve istihsalde bir tefevvuk yaratmamışsa, bu, köyü yanlış tanımamızdan ve bir de liberalizm esaslarına dokunmak korkumuzdan ileri gelmiştir.

Önümüze dikilen her meselede ilk fikrimiz, «bunu liberalizm esaslarına uydurarak halletmek» endişesi oldukça, tedbirlerimiz daima yarım kalacaktır.

Liberalizmin «Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler» düsturu, bize kazandıra, kazandıra bugünkü zararları, bakımsız ve randımansız fındık ormanlarını, yoksul ve borçlu fındık köylüsünü, fındığın kıymetile kendilerini de hiçe indiren tüccar sınıfını kazandırdı.

Vaziyetin bu şekilde devamına müsaade edilmemelidir artık. Çünkü Türk iktisadiyatında fındık, bir «Millî mahsul» sayılıyor, Karadeniz kıyısında dört vilâyet halkının gözüne yaş, dudağına tebessüm bu menbadan geliyor.

O halde, ileri ziraat şartlarını memlekete sokacak ve ticarî sahanın bozuk düzenini hırpalayacak bir müessese lâzım. Öyle bir müesese ki, idarî ve icraî vâsi salâhiyetlerile istihsal işlerini zorla düzeltsin, büyük sermayesinin kuvvetile ticarî sahadaki zararlarımıza nihayet versin, mümkün olduğu kadar bol ve iyi mahsul alsın ve güzel satışlar yapsın. Bu ideal müesseseyi, Devletten ayrı düşünemeyiz. Çünkü ancak o büyük veşümüllü kuvvet, bu işi başarabilir. Bu noktada biz de Vedat Nedim beyle beraberiz. Bir Devlet Kooperatifine tezden ihtiyacımız vardır(*).

●

Görülüyor ki, gerek *teknik* bakımından, gerekse ziraat siyasetini *telâkki* bakımından davanın ortaya konuş tarzı aynıdır.

(*) Akın mecmuasının 16 ıncı sayısında bu davayı, teknik bakımından tetkik eden Kâzım ve ziraat siyasetini telâkki bakımından araştıran Hakkı Mahir beyin bu değerli yazılarını temamaen nakledemediğimize acınıyoruz.

Burada fındık işi, sadece bir misal olarak alındı. Yoksa, ziraatimizin başka herhangi bir bölüğünü ele alırsak alalım, maddenin mahiyetine ve işin icabına göre teşkilât şekillerinin değişmesine rağmen, davanın liberal tedbirlerle değil, Devletçi bir teşkilât içinde halledilmesi zarureti, hakikatını daima muhafaza eden ve hiç bir vakit değişmiyen ana prensiptir.

Hakkı Mahir Bey, ziraat hayatımızda şimdiye kadar tatbik edilegelmekte olan liberal tedbirlerin *iflâs etmiş* olduğunu, bir ziraatçi salâhiyetile, açığa vuruyor.

İşte bizce, en can alıcı nokta, ziraat siyasetinin bu telâkki tarzıdır.

Türkiye'de köylüye örnek göstererek, öğüt vererek, broşür dağıtarak, yahut ta bol kredi açarak hiç bir ziraat işinin halledilemiyeceği artık anlaşılmalıdır. Nüfusumuzun % 75 ini tutan köylünün, vasiye muhtaç bir « çocuk ordusu » olduğunu daima unutuyoruz. Fakat bu unutganlık bize çok bahalıya mal oluyor:

İşte Türkiye'de ziraat, bir siyaset mevzuu olduğu gündenberi, [*] bu memlekete hemen her yıl dışardan damızlık hayvan getirildi: Hayvancılığımızda iyiliğe doğru en küçük bir kımıldanış var mıdır?

Tohumların ıslahı için binbir teşebbüste bulunuldu: Mahsullerimizin soysuslaşmasının önüne geçilebilmiş midir?

Ziraat mekteplerinin yetiştirdikleri yüzlerce ziraatçi, her gittikleri yerde, köylülere muhakkak ki, binbir öğüt verdiler: Hangi biri eserile öğünebilir? Bu memlekete bu kadar ziraat makinası girdi: Kaçından hayır görüldü?

Ziraat bankası kurulalı beri köylüye milyonlarca kredi açıldı: Bu paralar ne oldu?

Ziraat teşkilâtı için bütçeden her yıl milyonlar ayrıldı: Yemişleri nerede?

Bütün bu misaller, örnek, öğüt ve yardım siyasetinin derde devâ olamadığını ve olamıyacağını göstermiye kâfi değil midir? An'ane ve görenek ziraatinin yerine ileri teknikli rasyonel ve teşkilâtlı ziraati geçirebilmek için, artık yol değiştirmenin lüzumu, âdetâ haykıran bir ağız gibi, karşımızda açılıyor.

●

(*) Türkiye'de ilk ziraat teşkilâtı 43 sene evvel kurulmuştur.

Ziraat siyasetinin Devletçi telâkkisine göre, bütün Türkiye iktisadî mıntakalara bölünmüş bir mekteptir. Bütün Türk köylülüğü bu mektebin talebesidir.

Ve artık ziraatçi, dört duvarın içinde rapor yazan bir *bürokrat* veya lâboratuvarında araştırmalar yapan bir *mücerret ilim âşıkı* değildir. Her mıntakanın ziraat ilim müesseseleri ayni zamanda, o mıntakanın teşkilâtçı ve idare edici rehber kadrolarını yetiştiren ocaklardır. Her mıntakanın hâkim maddeleri etrafında kurulacak teşkilât, istihsal ve sürüm işlerinin plânlı ve rasyonel bir tarzda düzeltilmesini ve işletmesini üzerine almıştır. Hayatın *üzerinde* ve *dışında* duran ilim, ancak böylelikle hayatın *içine* girecektir. Mütahassıs, ancak böylelikle müspet bir iş görmek imkânına kavuşacaktır. Lâburatuvarda ve tarlada yapılan *tecrübe,* ancak böylelikle hayatta tatbik sahası bulacaktır. Kısaca, mevzuu, Türkiye ziraati olan geniş bir iş hayatı içinde, köylünün, mütahassısın ve teşkilâtçının *işbirliğ*ine ancak böylelikle şahit olacağız. Bugün bütün bu unsurlar, biribirlerinden ayrı tıpkı zeytinyağı ve su gibi ayrı çalışıyorlar. İşte biz; bunların *terkib*ini yapacak teşkilâtın küçük bir misalini, fındık işlerimiz için vermek istedik.

Göğsümüz kabararak görüyoruz ki, bir yanda fındık işlerini gayet iyi bilen mütahassıslarımız var. Fakat bu mütahassıslarımız, fındık mıntakasında yaşadıkları halde bile, bugünkü şartlar altında, *işin dışında* kalmıya mahkûmdurlar.

Gözlerinin önünde oynanan bir haileye baka, baka içleniyorlar. Öbür yanda ise, fındık işlerimiz ferdin keyfine ve göreneğine göre, en kötü en geri şartlar altında başaşağı yuvarlanıp gitmektedir. İşte bu iki birbirini tamamlıyan unsuru birleştirecek teşkilât, ancak bizim tavsiye ettiğimiz mahiyette bir « Devlet kooperatifi » olabilir. Böyle bir kooperatif, hiç şüphesiz ki, yalnız istihsal işlerile değil, ayni zamanda sürüm işlerile de uğraşacaktır.

Bu hususta, Hakkı Mahir Bey tamamen müsterih olabilirler.

Biz eminiz ki, fındık ticaretini de en iyi bir şekilde ancak böyle bir teşekkül başarabilir.

Ticaret kanalile yapılacak kârlar, fındık mıntakasının imarı için kullanılacak paraların en mühim kaynağını teşkil edecektir. Ve bu suretle ticaret kanalile yapılan kârları Türkiye'de ilk defa, istihsal işlerinde kullanmak imkânı hâsıl olacaktır.

Kooperatifin içine alınacak fındık mıntakasının tespiti, doğrudan doğruya mahallinde yapılacak bir *etüt* neticesinde mümkündür. Eğer bugünkü mıntaka içinde yeni fındıklık tesisine müsait sahalar yoksa, ovakit böyle bir mesele tabiatile bahse mevzu olamaz. Bu gibi teferrüatı, ezberden halletmemize imkân olmadığından, bu noktada mazur görüleceğimizi umuyoruz.

Fındık kooperatifi Ziraat Bankasından, mıktarı işin icabına göre tesbit olunacak, bir *kredi* ile işe başlar. Kooperatif kurulduktan sonra, artık hiç bir banka fındık işleri için *ferdî* kredi dağıtmaz. Mütahassısların hazırlıyacakları çalışma ve iş plânlarına göre, bütün fındık sahasındaki müstahsiller seferber edilecektir. Ve fındık istihsalinin rasyonel bir hale girebilmesi için yapılması lâzım gelen her iş, bütün vesait kooperatif tarafından temin edilerek, mütahassısların kontrolü ve direktifi altında yaptırılacaktır. Yapmıyan, mülkiyet hakkından mahrum bırakılacaktır.

Herhangi bir millî müdafaa davası için gayet tabiî görülen cebir, millî fındık istihsalinin müdafaası için niçin ayni suretle meşru ve zarurî olmasın? Memleket müdafaası mevzuu bahsolan işlerde, ferdî hüriyetin romantizmine saplanıp kalmak, en büyük hiyanettir.

Köylüye yapılabilecek en büyük kötülük, onu kendi başına hür bırakmaktır.

Fındık işini, pamuk işini, zeytin işini, kısaca bütün iktisat işlerini, bir büyük memleket müdafaası davasının içine aldığımız gün, doğru yola ayak basmış olacağız.

Nasıl ki, millî hürriyet, ancak kuvvetli bir ordu sayesinde korunabilirse, ferdin iktisadî hürriyeti de, ancak böyle bir teşkilât içinde en emin ve en müspet bir tarzda müdafaasını bulacaktır.

●

Böyle bir teşkilâtın bütün teferrüatını, mahallinde esaslı araştırmalar, etraflı hesaplar yapmadan, tesbite imkân yoktur. Hattâ bütün bu araştırmalar ve hesaplar yapılsa bile, teşkilât, ancak iş sahasına geçtikten sonra, işin içinden alınacak tecrübelerle uzvî bir surette olgunlaşacaktır.

Biz burada, yalnız ana prensiplere işaret etmekle iktifa etmek mecburiyetindeyiz.

Geçen yazımızda da söylediğimiz gibi, ilk yapılacak iş, fındık

sahasının tesbitidir. Bu tesbit işi, yalnız harita üzerinde basit bir hudutlama ameliyesi olmıyacaktır. Evvelâ saha içindeki her fındıklığın *mülkiyet* vaziyetini tespit etmek icap eder. Eğer fındıklık, istihsalle doğrudan doğruya alâkadar olmıyan herhangi bir rantiyenin malı ise, mal sahibi işinin başında çalışmıya davet olunur. Çünkü kooperatif, bir Devlet ve müstahsil ortaklığıdır. Eğer rantiye, istihsale dönmeyi kabul etmezse, fındıklığı, kooperatif namına, muayyen taksitlerle ödenmek şartile, istimlâk olunur. Bizzat fındıklığın içinde çalışan ve ekmeğini bundan çıkaran müstahsillere ait fındıklıkların büyüklüğü, toprak vaziyeti, işletme tarzı, kemiyet ve keyfiyet itibarile ağaçların kıymeti, randman kabiliyeti, sahibinin ve ailesinin işe yarar ve yaramaz unsurları v. s. ayrı ayrı tesbit edilmelidir. Çünkü ancak bu sayede kooperatif, kendine bir « *Çalışma plânı* » ve bir « *İş plânı* » tanzim edebilir.

*Çalışma plânı*ndan maksat, kooperatifin hududu içine alınan fındıklıkların rasyonel bir istihsale girebilmesi için, yapılması lâzım gelen işlerin birer, birer tesbiti ve bunların mevsimlere ve yıllara göre tevziidir.

*İş plânı*ndan maksat, çalışma plânına göre, muayyen fındıklıklarda, muayyen zamanlarda yapılması lâzım gelen muhtelif ameliyelerin ortaklar arasında tevziidir. İş plânı, her ortak aileye dağıtılacak « *İş cüzdanları* » nda şahsiyleşir.

Bu cüzdanlara, her ailenin kendi fındıklığında, çalışma plânına göre, muayyen zamanlarda yapacağı işler yazılır. Bu suretle, umumî çalışma plânında bütün ortak ailelere ayrı ayrı isabet eden işparçaları anlaşılmış olur.

Bundan sonra en mühim mesele işin kıymetlendirilmesidir.

Her işin miktar ve kalitesine göre bir kıymet biçebilmek, ancak muhtelif işlerin muayyen derecelere ayrılması ve her derecenin de muayyen bir tarifeye tâbi tutulmasile kabildir.

Ayni zamanda her muayyen iş için asgarî bir *verim nisbeti* de tesbit etmek icap edecektir. Meselâ, on saatte yapılabilecek bir iş için yirmi saat sarfeden bir ortağa, ayni işi on saatte başarmış olan bir ortağın iki misli bir iş hakkı vermek tabiatile doğru olmaz.

İşlerin derecelere ayrılması ve her derece için bir tarife tesbiti meselesi, gayet nazik bir noktadır. Eğer bir iş, hakkından *yüksek* kıymetlendirilirse ovakit sermaye terakümü mümkün ola-

mıyacağı gibi, kolaylıkla zarar da edilebilir. Eğer bir iş, hakkından *aşağı* kıymetlendirilirse, ovakit ortaklar arasında memnuniyetsizlik baş gösterir. Onun için bu noktanın gayet iyi tetkiki şarttır. Her ailenin iş cüzdanındaki işler, tesbit olunacak iş derecelerine göre kıymetlendirilir ve muayyen zamanlarda yapılacak kontrollar neticesinde, verilen direktifler ve gösterilen yollar dairesinde çalışıldığı anlaşılınca, ortak aileye tarife üzerinden iş hakkı ödenir.

Her ortak aile, işinin mahsulünü kooperatifin toplama yerlerine teslime mecburdur. Teslim olunan mahsulün miktar ve kalitesi iş cüzdanına yazılır.

Kooperatifin, tabiatile fındık kırma, ambalâj ve ticaret teşkilâtı da olacaktır.

Satış neticesinde toplanan paralardan istihsal ve işletme masrafları çıkarıldıktan sonra, kalan kârın yüzde muayyen bir kısmı Ziraat Bankasından alınan avansın amortismanına ve faizine, yine yüzde muayyen bir kısmı kooperatifin ihtiyat akçasına ve işletme fonduna ayrıldıktan sonra geri kalanı, ortaklar arasında teslim ettikleri mahsulün miktar ve kalitesine göre, dağıtılır.

Bu teşkilât sayesinde fındık havzasının gerek miktar, gerekse kalite itibarile verimi artacaktır. Ayni zamanda sürüm işleri de bir zabturapt altına alınacağından ve aracıları atlıyarak doğrudan doğruya cihan piyasalarile temasa geçileceğinden kıymet itibarile gelir de yükselecektir.

Çalışma plânının tatbiki ilerledikçe, bu *verim* ve *gelir* bakımından yükselişin de yıldan yıla inkişaf edeceği şüphesizdir. Bu itibarla ortaklar böyle bir teşkilât içinde çalışmanın faydalarını gittikçe daha iyi anlıyacaklar ve ona büsbütün bağlanacaklardır.

İşte böyle bir vasat içinde kurulacak bir «*Fındık enstitüsü*» fındık istihsal ve sürüm işlerinin bir nevi Erkânı Harbiye dairesi rolünü oynıyacak ve kooperatifin çalışma ve iş plânlarının tanziminde ilmi ve tecrübeyi, amele tatbik imkânlarına kavuşacaktır.

Bu fikrin daha etraflı ve daha iyi işlenmesini fındık mütahassıslarımızın yüksek himmetlerinden bekliyoruz.

Milli İktısat :

Türk parasının kıymeti ve Kemmiyetçiler.

İsmail Husrev.

Türk parası tetkik mevzuu olunca ilk karşılaşılan mesele, bu paranın kıymeti meselesidir. Türk parasının kıymetini tayin eden âmiller (faktörler) nelerdir? Bu âmiller para cihetinde midir? Yoksa para haricinde midir? Türk parası hakkında hükümler yürütmeden evvel bu âmillerin vüzuhla tayinine zaruret vardır. Çünki bütün nazarî hükümlerimizin ve bütün para politikasının hareket noktasını her zaman bu âmiller meselesi teşkil edecektir. Bu noktada vüzuh bulunmadığı takdirde bütün neticelerin de vazih ve muayyen olmasını beklemiye bittabi hakkımız yoktur. Bugüne kadar Türkiye'de Türk parasının kıymeti hakkında yapılan neşriyattan bu mesele üzerinde bir fikir mutabakatı olmadığı binaenaleyh vüzuhun teessüs etmiş bulunmadığı görülmektedir. Bizde ekseriyetle fikir adamları bu vadide iki kestirme yol takip etmektedirler: 1- Ya, şu veya bu iktisat kitabında mevcut ve harcıâlem olan bir para nazariyesini aynen alıp Türk şeniyetine tatbik ediyorlar. 2- Yahut, hiç bir talâkkiye ve metoda istinat etmeden gayet cesurane nazariyeler kuruyorlar. Biz her iki şeklin de doğru olmadığı kanaatındayiz. Zira bu arada şeniyetin hakikî mahiyeti daima kaybolmaktadır. Son çıkan uzun isimli bir kitapta da (*) Türk parasının kıymetini tayin eden âmillerin izahı hususunda pek kestirme bir yolun ihtiyar edildiğini görüyoruz. Kitabın muharriri «*İ. Fischer*» ve «*G. Cassel*»e dayanarak Türk parasının kıymetini «kemmiyeti» bakımından izah tecrübesinde bulunmuştur. Biz bu muharririn fikirlerini, ikinci kategori kestirmecilerin fikirlerinden daha fazla münakaşaya lâyık buluyoruz. Çünk muharrir, hiç olmazsa yanlış veya doğru muayyen bir nazariye müdafaa etmiştir. Halbuki ikincilerde bir metodun veya her hengi bir nazarî hareket noktasının bulunmaması, evvelâ münakaşa mevzuunun tesbitini güçleştirmektedir. Saniyen münakaşadan evvel bazı elemanter (iptidaî) iktisat mefhumları üzerinde anlaşmak zaruretini tevlit etmektedir.

Bizde orijinal tetkik zihniyeti henüz teessüs etmiş olmadığından her hangi bir memleket meselesinin izahı lâzımgelince derhal nazariye ithali adet olmuştur. İthalâtçılık usulünde asıl olan meselenin izahı değil ithal olunan nazariyeyi teyit için hadiselerin tahrifidir. Bu usul tıpkı bat

(*) Talât Geveci. Para düşmesi tediye muvazenesi bozukluğunun sebebi midir neticesi midir? Gümrük ve kontenjan para kıymetni düşürür mü yükseltir mi? 1933 İsanbul.

tal numara gömleği giydirmek için zayif bir adamın şişmanlattırılmasına benzer. Bizce nazariyenin hudut karakoluna teslim edilerek yalnız metodun ve talâkkî tarzının ithali lâzımdır. Millî ve orijinal nazarî hükümlere ancak metot sayesinde varmak mümkündür. Bu usul yukarki misaldeki zayıf adamın vücudüne göre gömlek yapmaktır. Nazariye muayyen bir mekâna ve muayyen bir zamana mahsus konkre (müşahhas) hadiselerin izahı olduğundan, başka bir mekânın, başka bir zamanın hadiselerini izah eden bir nazariyenin de menşei başka cins hadiselere tatbiki daima aykırı neticeler doğurur. *Geveci Talât* Beyin «*İ. Fischer*» ve «*G. Cassel*» den kiralayıp Türkiye'ye ithal ettiği «*Kemmiyet nazariyesi*» de tıpkı böyledir.

Öyle zannediyoruz ki, *Talât* Bey bu matal ithal ederken evvela matın halisiyetini denememiştir. Yani nazariyenin nazariye olarak doğru olup olmadığını araştırmamıştır. Acaba «*İ. Fischer*» in veya «*G. Cassel*» in düsturlarına esas olan fikirler, muharririn salâhiyetile iddia ederken kullandığı kelimelerle söyliyelim, «*gayri kabili ret bir surette isbat edilmiş*» midir? Sonra muharrir, insanlar arasında bir de meratip silsilesi kurmaktadır: «*muktesitler*» ve «*halk*». En şayanı hayret olan cihet bütün «*muktesit*» lerin «*kemmiyetçi*» olmasıdır. Binaenaleyh her hangi bir iktisatçı «*kemmiyetçi*» değil mi derhal meratip merdiveninin «*halk*» basamağına indiriliyor. Bu pek orijinal bir tasnif olmakla beraber, bir çok mekteplerin çarpıştığı iktisat gibi bir cemiyet ilmi sahasında iktisatçılık payesinin yalnız «*kemmiyetçilere*» verilmesi hem haksızlık hem de bir salâhiyeti tecavüz hareketi olur.

Talât Bey, Türk parasının kıymetini tayin eden faktörleri tahlil ederken umumî iktisat politikasına da temas etmektedir. Bilhassa Kitabın son faslı, Türkiye'nin Gümrük dolayisile sanayi politikasının tenkidine tahsis olunmuştur. Aşağıda göreceğimiz gibi muharririn bu fasılda millî gümrük istiklâlinin yani millî inkılâbın ve millî iktisat istiklâlinin ruhuna zıt hükümlere varması, birinci ve ikinci fasıllarda müdafaa ettiği para nazariyesinin zarurî bir neticesidir. Binaenaleyh bu hükümler hakkında da fikirlerimizi söylemeden evvel, bizim gibi halktan olan kimselere tepeden bakan bu aristokrat «*muktesit*» in ithal ettiği «*kemmiyet nazariyesi*» nin ilmî mahiyetinin ne olduğunu bir görelim.

Talât Bey, «*para işlerinde halkın aldandığını*» ve halktan olanların «*sözlerine devam edince şaşırıverdiklerini*» (*) iddia ederek ilmî hakikatın (!) ancak «*muktesit*» lerde (tabiî yalnız kemmiyetçi olanlarda) bulunduğunu söyliyor ve diyorki, «*halkın aldanması şundan ileri gelir ki, iktisadî hadiselerde felekî hadiseler gibi makûs görünmek hassası vardır. Yeknazarda arza nazaran güneş müteharriktir zannedilir. Halbuki hakikat bunun aksidir. Pek çok iktisadî hadiseler de yeknazarda göründüğünü tamamile makûsudur*» (*) Bu böyle olmakla beraber, biz asıl bir çok hadiselerin *Geveci Talât* Beye makûs göründüğünü zannediyoruz. Kitabında müdafaa ettiği kemmiyetçi tez baştan başa tepsi aşağı görmenin en hoş bir misalidir.

(*) Keza S. 4.

(**) Keza S. 4.

Talâ Beyin fikirlerine esas olan «*İ. Fischer*» in düsturunu alalım. Formülün Türkçesi şudur:

$$Ps + P's' = FT$$

Düsturdaki remizlerin ifade ettiği mana: *P* Millî iktisattaki para miktarı, *S* Paranın tedavül sür'ati, *P'* Mevduat mukabili tedavül eden kredi vasıtaları, *S'* Kredi vasıtalarının tedavül sür'ati, *F* Emtianın vasatî fiatı, *T* Emtia mikdarı (*)

«*Fischer*» e göre emtia fiatlarının tâbi olduğu faktörleri göstermek istersek düstura şu şekli vermek lâzımdır:.

$$F = \frac{Ps + P's'}{T}$$

Binaenaleyh emtia fiatlarının vasatî hacmi, düsturun sağ tarafındaki kemmiyetlere müsavidir. Fakat paranın kıymeti, beher para vahidi kıyasisi mukabilinde iştira edilecek emtia mikdarı demek olduğundan «*Fischer*» in düsturuna şu şekli vermek te mümkündür:

$$\frac{1}{F} = \frac{T}{Ps + P's'}$$

Bu takdirde formül, paranın kıymetini ifade etmiş olur. Kemmiyet nazariyesi bu esastan hareket ederek para kıymetinin müsavi şartlar altında paranın mikdarile taayyün ettiği yani para kıymetinin para mikdarına mâkûsen mütenasip olarak değiştiği neticesine varmaktadır. Bu düstur müceret olarak alındığı takdirde A=A düsturu kadar doğrudur. Fakat acaba şenî hayata ne dereceye kadar tetabuk etmektedir? Bu düstüra esas olan asıl «*Fischer*»in formülünü alalım.Bu formül haddi zatinde neyi ifade eder? Formülün sol tarafında iştiraya sarfedilen bütün iştira vasıtaları, sağ tarafında da bütün satışlar gösterilmektedir. Fakat herkes bilirki, her iştira muamelesi aynı zamanda bir satış ameliyesidir. İştira ve satış mefhumları bir ameliyenin muhtelif noktai nazarlara göre aldığı isimlerdir. Bunun için bütün iştiraların bütün satışlara müsavi olmamasına imkân yoktur. Binaenaleyh formül ilk bakışta manasızdır. Bizi bir daireyi fasideye sokar. Düsturun manası ancak verilen izahattan sonra anlaşılabilmektedir. Kemmiyetçilere göre emtia fiatları millî iktisattaki para mikdarına mepsuten mütenasip olarak değişmektedir. Yani para mikdarı iki misli artınca emtia fiatları da iki misli yükselir. Maamafih «*Fischer*» in formülünden doğrudan doğruya bu manayı çıkaramayız. Çünki düsturda para kıymetinin yalnız bir tek mütehavvil kemmiyetle değil (para mikdarı), beş muhtelif kemmiyetle (P, S, P', S, T) olan münesebeti gösterilmektedir. Mamafih kemmiyetçile yalnız para kıymetinin tâbi olduğu mütehavvil kemmiyete (yalnız para mikdarına) ehemmiyet veriyorlar. Meselâ «*Fischer*» fiat âmillerini izah ederken emtia fiatlarının para mikdarına mepsuten mütenasip olarak değişmesinin diğer âmillerden daha ehemmiyetli olduğunu söylemektir (*). Binaenaleyh kemmiyetçiler, diğer âmillerin

(**) «Fischer» de düsturun İngilizcesi şöyledir:

$$MV + M'V' = PQ$$

(*) İ. Fischer. Paranın iştira kuvveti. S. 154. Rusçaya tercümesinden.

(kemmiyetlerin) tesirini retetmemekle beraber, bunları nazarı itibara almamayı tercih ediyorlar. Kemmiyetçiler için ehemmiyetli olan cihet, para kıymetinin para mikdarının değişmesile mütenasip olarak değiştiğini tesbit etmektir. Bu tez şu şekilde isbat olunmaktadır: Paranın kıymeti formülünü alalım.

$$\frac{1}{F} = \frac{T}{Ps + P's'}$$

Burada suret T dir. Mahreç de iki hadli bir mecmuu cebrîdir. «*Fischer*» istihsal olunan emtia mikdarını memleketin umumî istihsal vaziyetine istihsalin müsmiriyetine tâbi addederek hakikî hayatta T nin (emtia mikdarının) P (para mikdarı) kemmiyetine tâbi bulunmadığını ve para mikdarının değişmesile emtia mikdarının tezayüt etmiyeceğini iddia etmektedir. Hakikî hayatta mecmuu cebrinin birinci haddinin S madrubunun da para mikdarına tâbi olmiyan bir kemmiyet olduğu kabul edilmektedir. Aynı hüküm S' (kredi vasıtalarının tedavül sür'atine) kemmiyetine yani mecmuu cebrinin ikinci haddindeki S' madrubuna da şamildir. P' (kredi vasıtaları) kemmiyetine gelince. Hakikî hayatta bu kemmiyet te P kemmiyetine tâbi olup bununla ayni nisbetler dahilinde değişmektedir. Binaenaleyh millî iktisatta para mikdarının meselâ iki misli artmasile yani mecmuu cebrinin her iki haddindeki P ve P' madrupları iki misli arttığı halde diğer kemmiyetler sabit kaldığı için paranın kıymeti de iki misli sukut eder. Mamafih kemmiyet nazariyesi para kıymetinin diğer kemmiyetlerin (para mikdarı sabit kaldığı halde) değişmesile de değişeceğini retetmemektedir. Para kıymetinin para mikdarına makûsen mütenasip olarak değişmesinin ancak müsavi şartlar altında cereyan ettiği yani diğer âmillerin değişmediği farzolunmaktadır. Mamafih konkre (müşahhas) hâdiselerin izahında kemmiyetçiler, diğer âmiller değişirken para mikdarının ya hiç değişmediğini yahut ayni istikamette değiştiğini iddia etmektedirler. Mantık bakımından şüphesiz paranın kıymeti müsavi şartlar altında para mikdarına makûsen mütenasip olarak değişir. Fakat düstur icabı para kıymetinin müsavi şartlar altında (para mikdarından maada) paranın tedavül sür'atine kredi vasıtalarına, bunların tedavül sür'atine, emtianın mikdarına da tâbi olması lâzımgelirken neden acaba kemmiyetçiler bütün bu âmillerden ziyade paranın kıymeti ile mikdarı arasındaki münasebete ehemmiyet veriyorlar?

Acaba «*Fischer*» in iddia ettiği gibi para mikdarı değişirken diğer âmiller sabit mi kalmaktadır (müstesna olarak kredi vasıtalarının para mikdarile mütenasiben değiştiği kabul edilmektedir)? Halbuki hakikî hayatta para kıymetinin diğer âmilleri de pek oynak şeylerdir. Meselâ bunlardan birini alalım: Paranın tedavül sür'ati. Konkre hadiselere bakacak olursak «*paranın tedavül süratinin para mikdarına makûsen mütenasip olarak değiştiğini ve paranın tesirlerini kompase ettiğini*» (*) görürüz. Para mikdarının tezayüdü (peşin tediyelerin artması, çek tedavülünün azalması, kredi vasıtaları istimalinin tenakusu neticesi) tedavül sür'atini yavaşlatır, tenakusu ise tesri eder. Fakat «*Fischer*»

(*) Prof. Tugan. Baranovsky. Kâğıt para ve maden. S. 19. 1917 Rusça.

bu hadiseyi şiddetle retetmektedir. Diyorki, «*paranın veya mevduatın tedavül sür'ati, paranın veya kredi vasıtalarının tedavül sür'atine tâbi değildir. Paranın veya kredi vasıtalarının mikdarı çok iken tedavül sür'atinin başka, az iken başka olmasını icap ettirecek bir sebep gösterilemez (**).*

Kemmiyetçilerce memlekete şu veya bu sebepten dolayı para girdiği takdirde memlekette teki paranın mikdarı artar ve bu paralar derhal emtia iştiraatına sarfedileceği için piyasada talep artar ve fiatlar ykselir. Fakat memlekete her giren para acaba sarfedilir mi? Memlekete her giren para sarfedilmediği takdirde emtia fiatlarında hiç bir tahavvül olmiyabilir. Fazla para bilfiil tedavül eden paranın değil hıfzedilmek te olan paraların mikdarına tesir edebilir. Bir misal verelim:

Tüccardan Camızcızade Mehmet efendi, dünya piyasalarında emtia fiatlarında görülen bir tereffüden istifade etmek için derhal emtia ihraç ediyor. Temin ettiği kazanca mukabil memlekete fazla para getiriyor. Kemmiyet nazariyesi tüccar Camızcızade Mehmet efendinin kazandığı bu parayı derhal emtia iştiraatına sarfettiğini farzetmektedir. Fakat böyle bir faraziyenin şeni hadiselere uyacağını zannetmiyoruz. Çünki Mehmet efendi kazandığı paraları harcıyacağına pekalâ bankada hıfzedebilir. Memlekete giren her para tedavül kanalına dahil olmadığı müddetçe fiatlara müessir olamaz. Tedavül harîcinde kalarak hifzedilir. Bu takdirde paranın iştira kuvveti de sabit kalır. Görülüyorki, para mikdarının tezayüdü ile para az veya çok nisbetlerde piyasadan çekilmekte yani tedavül sür'ati yavaşlamakta, para mikdarının tenakusu ile de piyasadan çekilmiş olan paralar tekrar piyasaya avdet etmekte yani paranın tedavül sür'ati artmaktadır. Binaenaleyh paranın «*tedavül sür'ati para mikdarının bir fonksiyonudur*» (*) ve aynı zamanda para mikdarına makûsen mütenasip olarak ve para mikdarının değişme sinden mütevellit tesirleri telâfi (kompanse) eden bir âmildir.

«*Othmar Spann*» ın çok haklı olarak işaret ettiği gibi «*tedavül sür'atinin para mikdarı yanında müstakillen tahavvül ettiğini kabul etmek, deveranı demi mütalea etmek için kalbin darabanını durdurmiya benzer*» (**).

Meseleyi birde kredi bakımından mütalea edelim. Acaba P' kemmiyeti, P kemmiyetile mütenasiben mi artmaktadır? İktisadî hayatta ekseriyetle P nin azalmasile P' nin çoğaldığı ve P' nin azalmasile P nin çoğaldığı görülmektedir. Neticede para mikdarının değişmesinden mütevellit tesirler mihanikî olarak tedavüldeki kredi vasıtalarının tahavvülü ile telâfi edilmektedir. Kredi mikdarı paranın mikdarına tâbi olmadan pek büyük tahavvüller temevvüçler gösterebilir. Meselâ para mikdarı sabit kalmak üzere kredi mikdarının fevkalâde ittisa etmesi mümkündür. Bunu kojonktür hareketlerinde pek alâ müşahede edebiliriz. Sınaî konjonktürün yükselme safhasında emtia fiatlarında bir tereffü görü-

(**) İ. Fischer. Paranın iştira kuvveti. S. 154. Rusçaya tercümesinden.

(*) Othmar Spann. Kaufkraft des Geldes. Schmollers Jahrbücher. 41. Jahrg. III. Heft. 1927.

(**) Keza.

lür. Yani paranın kıymeti düşer. Fakat bu sukut para mikdarile alâkadar değildir. Böyle bir anda iştiraların çoğalması bir taraftan paranın tedavül sür'atinin artmasından diğer taraftan krediye iştiraatın çoğalmasından mütevvellittir. Konjonktürün sukutu safhasında ise umumî fiat seviyesi de sukut eder. Yani paranın kıymeti yükselir. Bu tahavvül de yine para mikdarında vukubulan her hangi bir tahavvülden değil iktisadî faaliyetlerin daralmasile paranın tedavül sür'atinin azalmasından, ve binnetice kredi hacminin kısılmasile paraların bankalarda toplanmasından doğmaktadır.

Binaenaleyh kemmiyetçilerin para mikdarında vukubulan her tahavvülün mutlaka akislerini emtia fiatlarında göstereceği ve para mikdarı değişmeyince fiatların da değişmiyeceği hakkındaki delilleri şeni hadiselerle teyit edilmiş olmiyor. «Paranın âmillerinden biri olan tedavül sür'ati, para mikdarına makûsen mütenasip olarak değiştiği zaman para mikdarının değişmesinden mütevellit tesirleri telâfi etmekte ve diğer bir âmil olan kredi ise, para mikdarına tâbi olmadan müstakillen değişmektedir (*). Aarkası var

(*) Prof. Tugan - Baranovsky. Kâğıt para ve maden. S. 19. 1917.

Gelecek sayımızda:

Türk Devletçiliği, ihtibas devletçiliği değildir!

Müderris İbrahim Fazıl Beyin Akşam gazetesindeki yazısına cevap.

Yazan: Dr. Vedat Nedim.

Gelecek sayımızda:

Don Kişotun yel değirmenlerile döğüşmesi.

Kürsü politikacılığı

Ve

Cavit Bey iktisatçılığına dair.

Yazan: Şevket Süreyya.

Edebiyat:

Samimiyete davet.

Yakup Kadri.

Geçenlerde, bir gün, Avrupa'da musiki tahsil etmiş bir gencin bize verdiği konseri dinlerken, kafamda Türk edebiyatına ait bir muammanın düğümü çözüldü. Sahnede gördüğüm genç kemancı tıpkı bir Viyanalı artist gibi giyinmişti. Kemanı tutuşunda, yayı çekişinde, notayı alıp verişinde her hangi bir Avrupalı *archer*'den farkı yoktu. Çaldığı parça da Mozart'tan bir sonattı ve musikiden anlıyanlara göre bu güç parçayı hiç aksamadan çalıyormuş. Şu halde Garbın musiki âlemine, bizim de sizdeki gibi saz ve muzika ustalarımız var; diyebilmemiz için ne eksikti? İçimden bir ses cevap verdi: Âletle musiki arasındaki *insan!*

Bazı hakikatler, bize, böyle birden bire ayan olurlar. « Gerçek, dedim; bu sahnede görüğüm delikanlının nesi kendisinden? Kemanı mı? Yayı mı? Önünde duran notası mı? Giydiği esvap mı?» Tabiî bunların hiç biri onun değildi. Ya bütün bu iğreti şeyler arasında o ne idi? Elinde tuttuğu keman gibi bir cansız âlet!

●

İşte, bizim de, -yani Garp kültürüne tâbî edebiyatçıların da- bu memleketteki yarım asırlık rolü bundan başka bir şey değildir. Türk romancısı roman tekniğine bir Avrupalı müellif kadar aşinadır. Şairlerimiz, Hâmid'in «Eşper» le «Tezer»inden beri manzum bir trajedia'nın nasıl yazıldığını her hangi bir Fransız veya Alman şairi kadar bilir. Hele Edebiyatı Cedide şairleri Avrupalı muasırlarının tavur ve edasını o kadar iyi, o kadar tamam olarak almışlardı ki, bazı yazdıkları, Samain'den veya Fernand Greak'ten birer terceme zannedilirdi.

●

Musikide olduğu kadar edebiyatta da *virtiozluk.*

●

Lâkin, nice virtiozlar vardır ki, ruhları parmaklarının ucundan sızar, ve kendi kanlarını bestekârın kanına karıştırıp bize iki insan, iki deha kudretinde bir eser meydana getirir. Öyle ki, çalan-

la çalınanı birbirinden ayıramayız. Avrupa musiki dünyasından Paganini gibi bestekârdan üstün virtiozlar gelip geçmiştir. Bu gün, gene Avrupa sahnelerinde bir Strauss'ın bir Debussi'nin ruhuna ruh katan archet'ler ve orkestra şefleri vardır.

●

Türk şairi, Türk sanatkârı, Garp kültürüyle temasa gelir gelmez kendi ruhudan utanmıştır. Bilmem, onu nereye kapamıştır? Zavallı *ruh,* bilmem hangi mahzende, hangi koğukta, hangi deliğin içinde tıkılmış duruyor? Biz onun nerede olduğunu unuttuk bile... Zira, yarım asırdan beri pek âlâ şunun bunun ruhiyle de yaşayabiliyoruz. Hattâ, öyle ki, bazı, bir adam, kendi ömrü sürümünce muhtelif ruhlarla haşırneşir olabiliyor. Onun içindir ki, Türk edebiyatında, hiç kimseyi, beş yıl sonra, bıraktığınız noktada, bıraktığınız gibi bulamazsınız. Çünkü, o, bu zaman zarfında bir Garp müellifinin derisinden çıkıp başka bir Garp müellifinin derisi içine girmiştir ve bunlar Türk edebiyatının gene en canlılarıdır. Ya bir tek kalıp içinde mumyalaşıp gidenlere ne demeli?..

●

Sanat eserlerimizdeki cansızlığın, solukluğun, şahsiyetsizliğin, en büyük sebebi, işte, budur. Sanatkâr, kendi ruhunu bir ayıp gibi saklayor; kendi ruhundan utanıyor. Bilmiyor ki, her ruhun kendine mahsus bir kıymeti vardır ve ifade vasıtasını bulan her ruh geniş veya dar -ama, başlı başına- bir dünyadır. Gorki'nin ümmî tipleri, aşkta ve istirapta Dostoiewski'nin intelektüel canavarları kadar ulvîdirler. Elverir ki, insanî ve *samimî* bir ihtiras, bizi, fisiolojik *normaların* fevkinde bir yeni hayata, bir «Vita nuova» ya çıkarsın. Burada herkes *intereşan*'dır. Her fert bir kahraman sıfatını taşımağa lâyıktır, ve herkesin kendine mahsus bir destanı olabilir.

●

Şu halde kendi ruhlarımızdan utanmayalım. Onları, hapsettiğimiz yerlerden çıkaralım. Belki, ihtiyaçları bir parça aydınlığadır. Belki, gün yüzüne çıkınca, söylecekleri bir söz olacaktır.

●

Onun için, biz, sanatkârları her şeyden evel samimiyete davet ederiz. Şahsiyetin tek bir anahtarı vardır: samimiyet.

Cihan içinde Türkiye:

Liberal Emperyalizmden Dirije Emperyalizme doğru.

Burhan Asaf.

Garptaki sermayedarlık nizamının müstemleke ve yarı - müstemlekelere doğru güttüğü yayılma ve istismar politikasına *emperyalizm* diyoruz. Bu politikanın nasıl doğup nasıl inkişaf ettiğini, Şevket Süreyya'nın bu sayıdaki, *Emperyalizm Şahlanıyor mu?* adlı yazısında bulacaksınız. Biz burada, eskiden *yedibaşlı* olarak cihanı Cihan harbı mezbahasına sürüklüyen, şimdi de *dörtbaşlı* olarak ayni cihanı kursağına indirmek istiyen bu canavarın son senelerdeki ve son haftalardaki *defteri - âmal*'ini tetkik etmeğe çalışacağız.

●

KADRO'nun ilk sayısında «*Çökmekte olan Cihan Nizamı*» başlıklı yazımızdan, şu parçaları bir kere daha okuyalım:

«... Cihan Harbı, mahreçlerin ve pazarların yeni bir taksime tâbi tutulmaları için, büyük kapitalist bünyelerin çarpışmaları hareketidir. Cihan Harbı'ndan evvel, Avrupa'nın bir kaç büyük milleti elinde tekâsüf etmiş istihsal cihazları (yani, ileri teknik) ile cihanın bu cihazlara pazar vazifesi gören memleketleri arasında, gerçi bir muvazene mevcuttu. Yani, işi heyeti umumiyesi ile alınca, istihsal cihazının azameti ile mütenasip bir pazarlar manzumesi vardı. Yalnız, ne istihsal cihazı ne de pazarlar manzumesi tekelde bulunmuyorlardı. Almanya'nın sanayii İngiltere'ninkine yaklaşmış ve birçok sahalarda onu geçmiş olduğu halde, İngiltere'nin elinde İngiliz sanayi istihsalâtının örtemiyecekleri genişlikte bir müstemlekeler yani hazır pazaralr demirbaşı mevcut olmasına mukabil, Aamanya, müstemlekesizdi ve mallarını sürmek için cihanın her noktasında ve rekabet esası üzerinden sistemli bir mücadeleye girişmek, bunu emniyet altına almak için donanmasına kuvveti vermek, ayrıca da, Avrupa kıtasında, kendine nefes pençereleri açmak ıstırarında idi. Çünkü muttasıl artan nüfusunu şuraya buraya ihraç yani israf etmek ıstırarında kalmıştı. Almanların «Drang nach dem Osten» yani, *Şarka doğru abanış* ismini verdikleri bünyevî ihtiyaç, sırf bu sebepten doğmuş ve bu da *silâhlı sulh* prensipini doğurmuştu.

«Yalnız Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu noktada, en büyüklerini kaydetmek şartı ile, üç büyük devletin menfaatleri çarpışıyordu: Ziraat ve hammadde ihracatı için Akdeniz'e doğru menfez açmak istiyen Rusya; Hint Denizine Bağdat hattı üzerinden inmek istiyen Almanya; Hint yolunu tutmak mecburiyetinde bulunan İngiltere. Cihanın yalnız bu noktasında, bu kadar menfaat çarpışıyordu. Halbuki, her noktada, vaziyet bunun ayni idi.

«Yani, istihsal cihazlarının heyeti umumiyeleri ile pazarların heyeti umumiyeleri arasında mikdar muvazenesinin mevcut olmasına mukabil cihazlar ayrı ayrı ve pazarlar ayrı ayrı alınınca, muvazene yoktu. Harbı, bu vaziyet doğurdu.

●

Görüyoruz ki, liberal bir iktisat çerçevesi dahilinde inkişafını yapmış olan *emperyalizm*, büyük devletler arasında da *individualist* (ferdiyetçi) ve *partikularist* (ayrılıkçı, benlikçi) cereyanlara mevzu olmaktan kurtulamamış, tazyik ve mukabil - tazyik kanununa tâbi kalmış ve nihayet *Cihan Harbı* infilâkına yer vermiştir. Ve gene görüyoruz ki, liberal bir çerçeve dahilnide ve şiddetli rekabetler tecviz ederek vücut bulmuş olan *liberal emperyalizm* için, pazarlar, sadece mal mahreci ve hammadde kaynağı değil, aynı zamanda, *nüfus mahreci ve metropoldeki istihsal şartları ile nüfus şartları arasında esaslı, elzem ve elâstiki tutulması zarurî bir muvazene unsurudur.* Garp metropolleri, iktisadî unsurlar ve fonksyonlar arasında, sermayeciliği ve sanayiciliği kendilerine tahsis ettikleri için, nüfusları, durmaksızın artmıştır. Artan nüfusa iki çare bulabilmişlerdir. Ya müstemlekelere doğru boşaltmak, yahut pazar genişlikleri temin ederek, ona, gene metropol topraklarında yeni sanayi sahaları açmak.

Birinci çareyi, iklim şartları daraltmakta idi. Avrupalı, her tarafta yaşayamıyordu. İkinci çareyi ise, müstemleke ve yarı - müstemlekelerin istiklâl hareketleri tehdit ediyordu. Bu hareketlerin muzaffer olması, sanıyorum, bu gibi memleketlerde de teessüs etmesi, bu ise, bizzat bu gibi yerlerdeki nüfusun artması ve Avrupa nüfusunun tabiatiyle mahreçsiz kalması idi.

Bu noktaları göz önünde tutarak *Harpsonrası şartlarını* tetkik edecek olursak, kolaylıkla görürüz ki, *emperyalizm* için 1914 te bile, şartlar bu kadar ağır değildi. 1914 te, Almanya, müstemlekelerini arttırmak için harbetti. Bugün Almanya, 1914 tekinden çok daha kudretli istihsal şartlarına ve aynı nüfus vaziyetine malik olduğu halde, temamiyle müstemlekesizkalmıştır. Bundan başka, nüfus hastalığına onun kadar müptelâ bulunan İtalya'nın da kâfi müstemlekeleri yoktur. İngiltere ile Fransa, bu bakıma göre, diğer iki emperyalist devletten gerçi daha elverişli vaziyettedirler. Fakat, Cihan Harbı'ndan sonra, *millî kurtuluş hareketleri*'nin nasıl birdenbire patlak verdiği, nasıl bu hareketlerle beraber cihanın bir çok noktalarında müstakil millî sanayi tesislerine geçildiği ve nasıl koskocaman bir Rusya'nın 160 milyon nüfusu ile birlikte kopup gittiği düşünülecek olursa, *emperyalizmin* pazarlar bakımından ne derece zayıflamış olduğu kolayca anlaşılır. Kaldı ki, *birbuçuk asır kadar sürmüş olan* sistemli bir istismar neticesinde, pazarların alım kabiliyetleri de gittikçe sıfıra yaklaşmıştır. Bugünkü Çin, *Boxer* harbi esnasındaki Çin değildir. Zengin bir Osmanlı İmparatorluğu'nun yerinde yeller esmektedir. Sanayileşmek istiyen ve bunu yapabilmek için Avrupa metropollerine her sene milyonlarca İngiliz lirası faiz ödeyen bir Japonya ve bir şimal Amerikası kalmamıştır. Bilâkis, Avrupa'nın Uzak Şark pazarlarını kendine tahsis eden bir Japonya ve Avrupa'nın haraçgüzarı olmuş bir Şimal Amerikası vardır.

Demek oluyor ki, eski Avrupa emperyalizmi, hem sanayi maddeleri ihraç etmek, hem kredi ihraç etmek hem de nüfus ihraç etmek bakımından korkunç ve yıkıcı darbeler yemiştir. Emperyalizm, eğer eskisi gibi *liberal* kalmak, yani beynelmilel finansa uygun gelen *serbest mubadele, serbest sermaye hareketleri, serbest faiz ve kâr norması teşekkülü* ve bütün bu serbest çerçeve dahilinde de pazarlar için *serbestçe çarpışıp serbestçe vuruşmak* kaidelerine sadık kalmak isterse, şüphe yok ki, kendi kendini parçalamış olacaktır. Çünkü bütün harp sonrası devri, bunun tecrübesi demektir. Ve daha dün Japonya, *individualist, partikularist ve liberal bir emperyalizm* davasında Garp büyük devletlerinin ne kadar zayıf ve ne kadar âciz bir vaziyete düştüklerini *fiylen ispat etmiştir.* Eğer İngiltere ile Fransa yahut İtalya ile Almanya, her biri kendi bakımına göre, sermaye, istihsal, pazar ve nüfus meselelerini müstakillen halletmeğe ve bu hareketlerinde muvaffak olmak için de Avrupa'nın küçük milletlerini pazarlık ve politika katığı gıbı kullanarak birbirlerinin başına çorap örmek kombinezonlarında devam edecek olurlarsa, işte böyle, hem kendi işleri halledilmiş olmaz, hem bir Japonya Mançuri gibi yağlı bir parçayı gözlerinin önünde kendine tahsis eder, hem millî kurtuluş davası ilerledikçe ilerler, hem de, bütün bu işlerin sonunda: *neticede millî gelirsiz kaldığı için bu geliri sınıflar arasında taksim etmekten gittikçe âcizleşen sermayedarlık ve kapialism,* kendi tasfiyesine şahit olur.

Binaenaleyh, tehlikede olan, sadece şu yahut bu emperyalist devlet değil, emperyalizmin kaynağını teşkil deen nizamdır. Bunu gözden kaçırmak ve buna her hangi bir dava parçasını tercih etmek, gafletin ve niymetlerinden istifade edilmekte olan nizama karşı hiyanetin bizzat kendisidir.

●

Bu hakikat anlaşılmış mıdır?

●

Hiç şüphe edilmesin ki, bu hakikat, bütün emperyalist devletler tarafından bütün teferrüatına kadar, *çoktanberi* anlaşılmıştır. Unutmamak lâzımdır ki, bizim bile görebileceğimiz bazı vaziyetleri, cihan şartlarını 150 senedenberi sarahatan ellerinde bulunduran kuvvetler, yakından bilmek mevkiindedirlr. Biz, pınarda bir bozukluk olduğunu suyun bulanık akmasından anlıyor v tetkik metodumuzun keskinliği sayesinde bunun sebeplerine intikal ediyoruz. Fakat onlar, yani pınarın bizzat başında bulunanlar, hiç şüphe edilebilir mi ki, hem pınarda bozukluk olduğunu hem de neden bozukluk olduğunu, bilmesinler ve hattâ görmesinler?

Liberal Emperyalizmi, beynelmilel finans idare ederdi. Bunun içindir ki, *emperyalizm*'in son 30 - 40 senelik safhasına *finans emperyalizmi* ismi verilmiştir. Daha evvelki ve daha genç çağdaki safhalarına, netekim, geriye doğru gitmek şartı ile sırasiyle, *sanayi emperyalizmi, ticaret emperyalizmi* isimleri verilmiştir. Finansın idare ettiği emperyalizm demek, *liberal bir cihan iktisadiyatında, sermaye hegemonyasının hâ-*

kim olması demektir. Mevelâ, emperyalizmin bu safhasında, emperyalist İngiltere'yi, şu yahut bu büyük sanayi, yahut şu yahut bu zengin sanayici değil, doğrudan doğruya *CİTY* yani İngiltere'nin banka sermayeleri idare etmiştir. Amerika'yı *Wall Street,* Fransa'yı *Banque de France* mahafili, Almanya'yı *Die vier D's.* Yani, bu gibi büyük devletlerin umumî politikalarında, işareti, daima bunların finans merkezleri vermiştir.

Finans merkezlerinin telâkkisi, hem *liberal* hem de *beynelmilelci* olmak ıstırarındadır. Ve, beynelmilelci ve liberal finansın başında yahudi zenginleri otur ur deniyorsa, bu sözün, büyük bir hakikat tarafı vardır. Böyle olmasa idi, Lord Beaconsfield, nasıl olur da Britanya Devletinin mukadderatına uzun seneler hâkim olurdu, Fakat işte, sade İngilterenin değil cihanın finans merkezi olan *City,* 1931 den beri İngiliz millî Hükûmeti'nin murakabe ve emri altına girmiştir. *Wall Street* ise, 5 mart 1933 ten itibaren tacını ve tahtını kaptırmış bir finans hanedanlığıdır. İtalya ve Almanya'da bu hareketler, ancak kanlı boğuşmalardan sonra ve *faşistlik* ismi verilen siyasî ve *antidemokratik* hareketlerle tahakkuk etmiştir. Bunun sebebi ise, iki sonuncu memleketin fukaralığı ve sermaye bakımından harice tâbi oluşlarıdır. İngiltere ile Amerika'da Sermaye, kendi kendine hegemonyasından vazgeçmiştir. Ötede halbuki, buna icbar edilmiştir. Fakat, mahiyet itibarı ile, İngiliz millî Hükûmeti, Roosevelt demokrasisi, İtalyan faşizmi, ve Alman ırkçılığı, hep ayni şeylerdir:. *Liberalizmin tasfiyesi ve finans hegemonyasının kırılması.* Tek başına Fransa vardır ki, tetkiki uzun sürecek sebepler dolayısı ile, aynı hareketi yapmağa lüzum görmemiştir. Fakat ilerde göreceğiz ki, *münteha noktasında,* onun da diğerlerinden ayrı gayrı bir tarafı yoktur.

Liberalizm, muasır iktisat nizamının gençlik, inkişaf ve zafer devirlerini hem yaratmış hem de vasıflamıştır. Fakat, doğurmuş olduğu iki tezat (a. sınıf tezadı, b. metropol ve müstemleke tezadı), gene *liberal toleranstan* (serbestçi müsamahadan) istifade etmek şartı ile alabildiğine büyüyünce, muasır iktisat nizamı, *dokunulmaz bir mukaddes* olmak hakkını kaybetmiş ve her tarafta Devlet'in, şu eski bekçi teşkilâtının, pençesine düşmüştür. Ve Devlet, nerede otoritesini tanıtmak mecburiyetinde kaldı ise, sokaktaki açları göstererek «yoksa seni bunlara parçalatırım» tehdidini savurmuştur. Sermaye ve finans merkezleri, bir taraftan da kendi ne de olsa muhafaza edilecek olan teşkilâtlarının ilerideki aksülâmeline güvenerek, boyun eğmişlerdir. *Liberal iktisat* yerine *dirije iktisat; liberal devlet* yerine *otoriter devlet* yani *Mac Donald kapitalizmi* yahut *Roosevelt demokrasisi* yahut *faşizm; liberal kapitalizm* yerine de *dirije kapitalizm.* Bütün bunlar, *SERMAYE* bakımından nihayet sermayenin muhafazasıdır. Binaenaleyh, makuldur. *EMPERYALİZM* bakımından ise, *liberal ve zayif* bir emperyalizmin yerine *dirije ve kuvvetli* bir emperyalizmin ikamesidir. Keza makuldür.

Eski Fransa başvekili M. Laval'in Londra ve New York seyahatlarından beri, büyük devletler arasında görüşülmekte olan bu fikir, o sıralarda, İngiltere ile Fransa arasında bir anlaşma ve Amerika'nın bu anlaşmaya ilithakı şeklinde düşünüldüğü için, Almanya ve hususile İtal-

ya'nın şiddetli muhalefeti üzerine suya düşmüştü. Lausanne müzakerelerinden sonra, İngiltere ile Fransa'nın akdetmiş oldukları *gentlemen's agreement* ve bunu yakından takip eden Mussolini hiddeti ve bütün İtal yan hariciyesinin baştanbaşa değişmesi hatırlarda olsa gerektir. İşte bugün, *dört büyük devlet arasında bir gentlemen's agreeement* hazırlıklarına şahit oluyoruz. Ki, Amerika, böyle bir anlaşmayı, uzaktan tasvip edecektir. Çünkü onun nazarında da en mühim mesele, sermayedarlık nizamı ile büyük devletler hegemonyasının restauration'u yani iadesidir.

●

Cihan Harbı'na kadar da, dünyada, bir büyük devletler hegemonyası vardı. Buna, Tanzimat Hariciyesi «*Düveli Muazzama*», *halkağzı* ise «*Yedidüvel*» adını takmıştı. Fakat bu sefer düşünülmekte olan «*Dörtler Direktuarı*» ile eski *Düveli Muazzama* arasında çok esaslı bir fark vardır. *Düveli Muazzama*'ya dahil olan her devlet, kendi işlerini kendi takip eder ve kâr paylarının en büyüğünü kendine tahsis etmek için, durmaksızın silâhlanırdı. *Düveli Muazzama* arasında görüş birliği, ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitülasyonları yahut Çin'deki açıkkpai siyaseti bakımından mevcuttu. Bu gibi toprakların parçalanması ve paylaşılması mevzuubahs olunca, ayrılık ve düşmanlık, derhal baş gösterirdi. Yani, *Düveli Muazzama* nizamı, *liberal bir emperyalizm*'i temsil ederdi. İçinde hüküm sürdüğü asrın şartlarına uyardı. Halbuki *Dörtler Direktuarı*'nın telâkkisi, bambaşka bir şeydir. *Dörtler,* eğer meydana gelebilirlerse, birbirleriyle, her hususuta anlaşacaklar ve *devletler arası rakabeti* peşinen reddedeceklerdir.

Meselâ, Almanya ile İtalya'ya müstemleke temin etmek meselesi, peyderpey halledilecektir. Bu hususta fevrî ve anî darbelerden yani *emri vakiler*'den mutlak surette sakınılacaktır. Zaten, bunların istedikleri nedir? Mallarına, sermayelerine ve nüfuslarına *mahreçler* bulmak değil mi? Pek alâ işte. Öyle bir anlaşma esası kabul edilecektir ki, bir Cezair'de yahut bir Hindistan'da, Fransız ve İngiliz mallarına, Fransız ve İngiliz sermayelerine ve Fransız ve İngiliz tebaasına ne gibi haklar bağışlanmışsa, Almanya ve İtalya'ya ait ayni nusurlar için de ayni imtiyazlar tanılacaktır. Mütemleke ve yarı - müstemlekelerde şu yahut bu bayrağın dalğalanması şu yahut bu nüfuzun mevcut olması, bunların *Dörtlerin müşterek istismarına teslim edilmesine mani olmıyacaktır.*

Ve meselâ, derdin en ziyade çıbanlaştığı nokta, müstemleke ve yarı - müstemlekelerin iktisadî, malî ve siyasî istiklâle doğru yolalmaları değil midir? Buna, katiyetle mani olunacak. Gümrük duvarları arkasında millî sanayiler türemesi tecviz edilmiyecek. Bir tarafta sermayeci ve sanayici memleketler bir tarafta da hammaddeci ve ziraatçi memleketler tasnifinden ibaret olan *harpöncesi dünyası*'nın iktisadî, malî ve siyasî bünyesi yeniden ihya edilecektir.

Eski sermayedarlık ve emperyalizm nizamının restorasyonundan işte bunları anlıyoruz.

●

Zaten, büyük devletlerin, «dünyanın ve Avrupa'nın mesuliyetini biz

taşıyoruz» diyerek *Dörtler Direktuarı*'nı her ne pahasına olursa olsun tesise çalışmaları ve bunun hemen arkasından *Londra İktisat ve Para Konferansı*'na hazırlanmak üzere Washington konferansına çevirtmeleri, (*) bütün bu işlerin ne derece hesaplı, hazırlıklı ve plânlı olarak ele alındığını göstermez mi? *Dörtler* meselesi, nasıl Avrupa emperyalizminin kendi arasında bir uzlaşma formülüne varmasını ifade edersse, Washington görüşmeliri de, Avrupa ve Amerika emperyalizmleri arasındaki çekişmelere nihayet verecektir. Bu konferansta, bilhassa, *harp borçları* meselsi ve *Avrupa'ya Amerika tarafından (hususiyle Almanya'ya) açılan kısa ve uzun vadeli ticaret kredileri* meseleleri görüşülecektir. Amerika, harp borçlarının indirilmesini ve dolayisi ile Tamirat borçları meselesinin kat'î surette hallini, Avrupa büyük devletlerinin *silâhlar meselesi*'nde *birleşik bir cihan emperyalizmi namına makul* bir formülün kabulüne şart koşacaktır. Ve, *Londara İktisat ve Para konferansı*, ancak bundan sonra toplanacak ve:

«BÜTÜN DÜNYA EMPERYALİZMLERİ BİRLEŞİNİZ».

şiarını, gümrükler, sanayi, para esası v. s. bakımından tahakkuk ettirmeğe çalışacaktır. Geçen Lausanne müzakerelerinden beri ilân edilen bu konferans, ancak bu gibi büyük hazırlanmalardan ve bu gibi ustaca çevirme hareketlerinden sonra bir netice verebilirdi. Böyle bir konferansa, küçük devletlerin muvafakatlerini almağa çalışarak gitmenin ne masumane bir hata olduğunu neticesiz kalmış olan STRESA KONFERANSI göstermiştir.

●

Kabul etmek lâzımdır ki, adına «*harpöncesi emperyalizminin harpsonrası şartlarına göre restorasyonu*» diyebileceğimiz bu şamil hareketi, emperyalist devletler, şahane bir muvaffakiyetle hazırlamışlardır. Birinci basamak olarak, kendi memleketleri içinde *otoriter devlet*'i *şu yahut bu* formüle göre tahakkuk ettirmeleri, ikinci basamak olarak da, kendilerini dahilî siyaset bakımından azçok toparlıyabilmiş bu muazzam varlıkları, kendi aralarında bir uzlaşmaya doğru sürüklemeğe başlamaları, sadece bir zekâ, politika ve irade değil aynı zamanda bir *zevk* eseridir. Ben, kendi hesabıma, ihtiyarlık çağına girmiş olan *emperyalizm*'in bu hesaplı, muntazam ve ittiratlı gayretlerini, iki seneden beri, bir san'at eseri gibi takip etmekteyim. Tarih içinde, göz göre göre, bu kadar muazzam bir politika filmi çevrilmemiştir.

Gerçi, emperyalist devletler haricinde kalan dünyanın ve bu dünyayı temsil eden küçük devletlerin, müstemlekelerin ve yarı - müstemlekelerin, emperyalizmin dişlerini sanki kendi butlarında tecrübe etmemişler gibi, *gittikçe daha oportünistçe* bir mevcudiyet idame emeleri, bu çevirme hareketini son derece kolaylaştırmıştır. Gerçi, bu gibi memleketlerin, ne için mücadele etmekte olduklarını bir kere daha düşünerek,

*) Bu satırlar yazılırken Washington konferansı, henüz bir davet telgrafından ibaret bulunmaktadır. İşin içyüzünü bildiğimiz için,, hükümlere varmaktan, buna rağmen çekinmiyeceğiz.

mücadelede ancak mücadele kanuniyetlerinin sökebileceğini ve elden kaptırılmış hakkın hiç bir zaman bağışlanmıyacağını ve onun ancak mücadele yolundan istirdat edileceğini tespit etmeleri, karşı tarafı yani *emperyalizm*'i hiç şüphe yok ki, çok daha derin düşüncelere ve gittikçe lüzumsuzlaşacak çünkü şiddetleşecek ve kendisi için güçleşecek bir mücadeleden vazgeçmeğe sevkedebilirdi. - Şu var ki, küçükler yahut zayıflar tarafından şimdiye kadar gösterilmemiş olan şuurun bundan sonrası için olsun gösterilmesine hiç bir mani yoktur. Çünkü, *metropollerle müstemlekeler ve yarı - müstemlekeler arasındaki mücadele*'nin henüz başlangıç noktasında bulunuyoruz. Londra Konferansı nasıl biterse bitsin, *Yirminci Asır, müstemlekeciliğin iflâsı ve insanın insana kölelik ettirmesine bir nihayet verme asrı olmağa mahkûmdur.*

Eeverir ki, kurtuluşları için çabalıyan milletler, kurtuluşun çarelerini kurtuluşa mani oan karargâhın fikirerini kendine fikir, kurtuluşa mani olan karargâhın şiarlarını kendine şiar edinmek gafletinden ve gülünçlüğünden artık vazgeçsin. Kurtuluşa mani olan karargâhın fikirleri ve şiarları, ancak kendi niyetlerinden kuvvet alır. Bu niyetler ise, *silâh ve sermaye hegemonyasında devam; sanayi siperlerini tutmakta devam; yüksek hayat standard'ını yüksek iş nevi ve yüksek gündelik sayesinde idame etmekte devam; kısacası, zulümde devam, istismarda devam*'dan ibarettir.

Kurtuluşları için mücadele eden milletlerin, cihana ve hayata, bu kurtuluşa sistemli surette mani olan karargâhın gözlükleriyle bakmaları, bir *kuzu gövdesinin bir kurt kafası ile dolaşmak istemesi*'ne benzer. Bir kere, gıdasını, kurt başına göre aranır ve kendini zehirlemiş olur, ikincisi de kurtlarla arkadaşlık edebileceğini zannederek, günün birinde, kuzudan başka bir şey olmadığını fazla acıklı bir surette anlar. - Onun için, bu gibi memleketlere enevvel lâzım olan şey, kendilerine göre kafa, yani, cihana ve hayata, kendilerine uygun gelecek bir şekilde bakmalarıdır. Bunu yaptıkları, yani kendilerine göre bir *hayatı telâkki tarzı*'nı tedvine başladıkları gün, *hak*'ın yanına *zafer*'i de çekmişler demektir.

●

Şimdi yalnız şunu ilâve edelim ki, *emperyalizmin, birleşmek ve dirije bir emperyalizm yapmak* işinde muvaffak olması için sadece böyle bir karar vermesi kâfi değildir. Bu sistemin esasında, menfaat yatar. Menfaatın ise, gözü doymaz. Hususî istihsal müesseselerinde de şimdiye kadar, kaç kere kartel'leşme teşebbüsleri görülmüş; fakat, bunların hemen hepsi, kâr norması kâfî gelinciye kadar yaşıyabilmiş, kâr tehlikeye girince, gene «gemisini kurtaran kaptan» denmiştir. Son bakır kartelinin hikâyesi meydandadır. Halbuki, *emperyalizm*, çok daha mürekkep ve çok daha şümüllü bir menfaat kategorisidir. Misal olarak Fransa'yı ele alalım. *Dörtler* kombinezonuna doğru kaymakla beraber, bunu ne büyük tereddütlerle yaptığını son haftalara ait vakalardan çıkarabilirsiniz. Bir emperyalist büyük devlet olmak itibari ile, Fransa'nın da diğerleri ile beraber yürümeğe mecbur olduğuna ne şüphe. Fakat, *Dörtler*'in arasında, sarahatan düşman bir İtalya

ve bir Almanya ile yalnız kalmak istemediği için, *hem Dörtler hem de bunlar haricinde Milletler Cemiyeti* taraftarı gözükerek, daha bugünden bir *Avrupa - Demagojisi*'ne ihtiyaç görüyor.

Büyük devletleri bir araya getiren tek ve kuvvetli sebep, sermayedarlık nizamı ile bundan kuvvet alan emperyalizmin yıkılmaları tehlikesidir. Fakat, aynı devletleri birbirinden ayırmak için, birleşme zarureti kadar *kategorik* olmamakla beraber, binbir sebep vardır. Bunların başında da, büyük devletlerin sermayedarlık nizamına ve bundan kuvvet alan emperyalizme bağlı kalmak arzuları gelir. Mızrak çuvala sığmadığı gibi, birlik te *emperyalizm*'e sığmaz.

Millî kurtuluş inkılâbı'nın öndegelen mümessili genç Türkiye, *Dörtler Direktuarı*'na karşı Cenevre'de verdiği cevapla, inkılâbının *antiemperyalist* asliyetini bir an için olsun gözden kaçırmadığını ispat etmiştir. Cenevre'deki murahhasımız Cemal Hüsnü Beyin yaptığı beyanatta,bir sikletmerkezi vardır ki, İngiltere Hariciye Nazırı verdiği cevapta, bu siklet merkezine bilerek yanaşmamış ve cevabını, daha ziyade silâh meselesine doğru gene bilerek tevcih etmiştir. Türk murahhasının asıl anlatmak istediği şey, *büyük devlet* ve *küçük devlet* diye bir tasnifin bizce mevcut olmadığı ve *Dörtler* tarafından pişirilmiş bir karar aşının bizim tabağımıza *hiç bir zaman kotarılmıyacağıdır.* Hem müstemlekeciliğin hem de müstemlekeliğin aleyhinde olan, bunungerek iktisadî gerekse malî şartlarından yakından haberdar olan ve bu hususta bütün bir İmparatorluğun müstemlekeleşme tarihi ile Dumlupınar ve Lausanne için düşenleri şahit tutan Türkiye, *emperyalizmin bu gibi çelmelerine karşı İnkılâbının asliyeti ile mücehhezdir. Bir zırhın içine girer gibi şuurumuzla silâhlanmamız için, Sakarya'dan bir tas su içmemiz, Dumlupınar'ın bir avuç toprağını koklamamız, Lausanne'ın bir kaç yaprağını okumamız kâfidir.*

Gelecek sayımızda :

Ahmet Hamdi Beyin «*İktisadî Devletçilik*» adlı eserinin yeni çıkan ikinci cildi hakkında Şevket Süreyya Beyin tenkitlerini okuyunuz.

Ankara - Moskova - Roma. (1)

Yakup Kadri.

Sanat ve edebiyat.

Kızıl Rusya'da yeni bir san'at ve edebiyat meydana çıktığını iddia etmek vakti henüz gelmemiştir. Fakat, Soviyet rejimi, beşyıllık plânın muvaffakiyeti kadar, bir katıksız proletaryia san'atının vücut bulmasına da çalışmaktadaır. Senelerdenberi muhtelif san'at ve edebiyat teşkilâtları içinde, binbir iytina ile bakılan genç istidatlar, şimdi, epiyce yetişmiş ve inkılâp hizmetinde seferber edlmiş bulunuyor. Biz, Moskova'da iken bir genç romancı Beşyıllık plânın romanını, yani destanını hazırlamakta idi.

Son zamanlarda, Ankara'ya gelen müellif Nikolin'den işittiğime göre bu roma çıkmıştır; fakat, müthiş bir tenkit ve tarizle karşılanmıştır. Demek ki, çok beklenen bu eser müspet tesirini yapamamıştır. Yani kısaca muvaffak olamamıştır.

Gene Moskova'da bulunduğum zaman, bana, genç bir muharririn yeni bir piyesinden bahsettiler. Gittim, gördüm. Bu piyes, tam manasiyle bizim (Vatan ve Silistre) nin eşi idi. Baştan aşağı *trivial,* ve dağınık bir *melodram.* Tiyatronun rejisörü Tahirof'a fikrimi söylemekten çekinmedim. Beni tasdik etti: «Genç müellifin ilk tecrübesidir; belki sonra muvaffak olur. Piyesi bu hale getirinceye kadar neler çektim; ben bilirim.» dedi.

Rusya'da şano tertibatının tamamiyle yeni bir tekniğe istinat ettiğini her kes gibi ben de işitmiştim. Tahirof bu tekniğin mucitlerinden biridir. İnternasional bir sahne ustası olan Meyerhold'ün idare ettiği tiyatro o sırada tamirde olduğundan bu yeni tekniğe dair tam bir fikir edinemedim. Fakat, Tahirof'un gösterdiği küçük örneklerden bunun sahne san'atına neler ilâve ettiğini tahmin benim için pek kolaydır.

Elektrik ve makinanın bir nevi gözbağcılığı haline gelişi, adeta ruhlanışı, haddizatinde bir zanaat marifeti olan bu işe yüksek bir san'at kıymeti vermiştir. Bu iytibar iledir ki, meselâ, Odesa'da seyrettiğimiz bir *Balet* bende, biraz da bu makina ve elektrik oyunları yüzünden, emsalsiz bir dram heyecanı uyandırdı. Öyle ki, Avrupa'nın muhtelif yerlerinde gördüğüm bir çok klasik Opera ve hâile parçaları hatırımdan çıktığı halde bu basit mevzulu ve sözsüz Balet'i hâlâ en hurda teferruatına kadar yaşayorum.

Resim ve heykeltraşlık sahasında hemen hiç bir şey görmediğimi söyleyebilirim. Yalnız şu var ki, gerek ressam ve gerek heykeltraş, basit malzemeyle, müzeleri, amele klüplerini, caddeleri ve bayram günlerinde hemen bütün sokak duvarlarını, meydanları süsleyen bezgilere, ilânlara, plaklara, rumuzlu şekillere son derece canlı bir tebliğ ve ifade

(1) Altıncı sayıdanberi.

kudreti vermiştir. Bu suretle «Art decoratif» denilen *bezgicilik,* büyük harfle «Art» - yani güzel san'atlar - mertebesine çıkmış ve yahut, güzel san'atlar bir bezgicilik zenaati derkesine inmiştir.

Gerçi, Kızıl artist için, ha san'at zenaat derkesine düşmüş, ha zenaat san'at mertebesine çıkmış, hiç bir mana ve ehemmiyeti yoktur. Elverir ki, yapılan şey büyük halk yığınları üzerinde inkılâp lehine bir his ve heyecan uyandırsın. San'at için san'at yapmak veya mahdut bir zevk ve kültür zümresine göre eser vücude getirmek; san'atı para gibi mahdut bir zümreye layık adetmek, Rusya'da, Kızıl inkılâp ideologlarının nefretle reddedeceği bir fikir irticaı sayılır.

Onun için, Marxist Rusya'da san'at ve edebiyat tarihi, dünya san'at ve edebiyat tarihinin tamamiyle zıttına olarak, zenaatten san'ata doğru değil san'attan zenaate doğru bir seyir ve istikamet almaktadır. Orada, âlim gibi san'atkârı da halka gitmekten hiç bir kayğı menedemez. Bu hususta, onlar, bize ilk hırıstıyanlık havarilerini hatırlatırlar. İskender Blok'a, bu hakikat herkesten evvel ayan oldu. Kızıl Rusya'nın ilk destanı olan «On ikiler» tam bir misyoner marşıdır ve yahut genç Aziz San Sebastiyen'in yanık çarmıh ilâhilerini andırır.

Rus şairi, Rus san'atkârı; kısaca Rus intellektüeli, ta, Puşkin'den, Konstantin Astakof'tan beri, prangalara, zindanlara, bitmez tükenmez sürgün ve gurbet işkencelerine rağmen kalbinin üstünde taşımakta olduğu bu ağır, kavurucu halk aşkı yoluna her şeyi feda edebilir ve etmiştir. Fakat, ruhunun, derin ve sıtmalı Islav ruhunun mistisismasını aslâ terk edemiyecektir. Şimdiden, onun dilinde *industri* bir din olmuştur; onun elinde makina bir İlâh haline girmiştir; ve inkılâpçılık onun gönlünde bir karasevdalının cezbesini andırıyor.

●

MAKSİM GORKİ.

Gorki, bana ilk defa, uzun boyu ve bir Versenjetoriks bıyıklarıyle, Lenin'in somaki mazolesinin taraçalarından, tıpkı ihtiyar cengâverin kale bürclerinden görünüşü gibi göründü. O gün (1 Mayıs) günü idi, ve mozolenin önünden milyonlar geçiyordu. Bana, bu milyonların her birinde Maksim Gorki'nin yarattığı insanlardan bir şey var gibi geldi. Adedin, çokluğun, verdiği bütün heybete rağmen, ayrı ayrı bakıldığı vakit, bu kasketli, kalpaklı erkek başları, bu çıplak veya mendilli kadın kafaları, bu eski püskü sırtlar, bu soluk çehreler, o büyük proletoriya zaferinin bu on dördüncü yılında bile, hâlâ Gorki'nin ilk gençlik, serserlik ve fukaralık arkadaşları gibi merhamet ve şefkate muhtaç görünüyorlardı. Gorki'nin kendisi de öyle idi. 160 milyon kişilik, engin bir ülkenin başına geçmiş adamlarla, Lenin'in somaki lâhdi üstünde yer almış olmasına rağmen onda da, onbeş yaşında iken yanında çıraklık ettiği Kızıl sakallı tablâkârdan henüz ayrılmış gibi bir öksüz sokak çocuğu hali vardı.

Netekim çok zaman yüksekte duramadı; aşağıya, sokağın hizasına indi. Şimdi, Gorki, sarı benzi, yuvarlak elmcık kemikleri ve bükülmüş kameti ile tam o geçenlerden biridir. Niçin büsbütün onların arasına katılıp gitmiyor? Belli ki, geçen kalabalık onu Lenin'in mozolesi kadar

tanıyor; halkın içinden, ona muhabbetle çevrilen yüzler, sallanan eller görüyorum; Gorki, Gorki! seslerini işitiyorum.

Gorki, Soviyet rejimin, muhafaza ettiği; hattâ ihtimamla muhafaza ettiği yegâne eski âbidedir. Fırkadan olmamasına ve belki inkılâbın ilk yıllarında yapılan bazı aykırılıklara karşı muhalif bir vaziyet almış olmasına rağmen, bugün, Gorki, Moskova'da tek başına bir büyük ev işğal eden; Moskova civarında geniş bir Villası olan yegâne talihli adamdır.

Gerçi, bu ulvî serseriler kralı, Moskova'daki konağında bir bekçi gibi oturuyor. Evle onun arasında hiç bir rabıta, hiç bir mülkiyet emaresi görülmüyordu. Perdesiz ve yarı çıplak bir odada, bir masa etrafında toplandığımız zaman, onun da, bizim kadar bu yere alışmamış bir yabancı hali vardı, ve bizimle konuşmağa başlamak için fırka'dan gelecek olan genç gazeteciyi bekledi.

Gorki, bu yeni Rusya'yı hazırlayan adamlardan biridir, ve bugünkü Rus edebiyatı, hele roman ve hikâyede, henüz onun eserlerine bir şey ilâve etmemiştir. Genç muharrirlerin hemen hepsi onun izinde ve gölgesinde yürümektedir. Hangi yeni Rus hikâyesini okursanız okuyunuz; hattâ hangi seyahat notunu; hangi kısa bir fıkrayı, mutlaka Gorki'nin «*Mistik - realisma*» sından bir şey bulursunuz.

Gorki'den bahsederken bu *mistik - realisma* tabirini uydurmaktan kendimi alamadım. Zira, bu büyük muharrir, hayatı ve insanları yalnız oldukları gibi, görmek ve göstermekle kalmamış; bu korkunç ve facialı işin, titremeleri, yanmalariyle bütün sırtmasını alıp vermiştir.

İnsanın ruhu bir uçurumdur. Buna, objektif bir gözle bakan adam, bize onun yalnız hendesî bir tarif ve tasvirini vermekle kalır. Gorki, böyle yapmamıştır. Bize bu uçurumdan bahsederken kendi baş dönmelerini de anlatmıştır.

Ona dedim ki, «(Üç kardeşler) ünvanlı bir eserinizde, hayatını bir cinayet üstüne kurmuş bir adam var. Bu adam, hiç bir dakika, hiç bir vicdan azabı duymadan ferih fahur yaşıyor. Bu, insan hakkında olduğundan fazla bir betbinliğe delâlet etmez mi?»

Gorki, bana hayattan bir kaç misal gösterdi: «Bir adam tanırım ki, birini öldürmüş ve evinin duvarı içinde bir deliğe tıkmıştır. Bu adam o evde kırk yıl yaşadı ve öldüğü vakit, namuslu bir adama yapılan cenaze merasimile kaldırıldı. İşlediği cinayet te neden sonra meydana çıktı.» Sonra, gençliğimde, bir köylü kadının kocasını öldürtmek için kendisine nasıl para teklif ettiğini anlattı.

Lâkin, bunları söylerken, gümüşü Islâv gözlerine derin bir hüznün gölgesi çökmüştü.

Arkası var.

Teknik :

Elektrikli Türkiye.
IV.
Evvelâ enerji plânı

M. Şevki.

Memleket mikyasında ve ileri teknikli sanayia sahip olmak, Türk inkılâbının ispat edilmiş bir davasıdır. Artık anlaşılmıştır ki, bir memleket için yalnız ziraatçi demek, yalnız hammaddeci demek, birazda iktisaden esir, yarı müstemleke (hattâ Falih Rıfkı Beyin dediği gibi üçte ikisi müstemleke) memleket demektir. Türk kurtuluş ve inkılâp hareketinin tasfiyesini istediği zaten bu vaziyetten yani bu yarı müstemleke halinden kurtulmadan başka bir şey midir?

Ohalde bizim için mevzuubahs olan artık ziraatçi? sanayici? suali değil fakat ziraatle beraber kurulması ve yükseltilmesi kararlaşmış olan sanayiin nasıl kurulacağıdır.

●

Sanayi deyince akla evvelâ enerji (kudret) meselesi gelir. Çünkü insan hayvan ve nebat gibi sanayide yaşatan faaliyeti temin ve idame eden herhangi bir çeşit enerjidir.

Sanayiin şekilden şekile geçişi, vücude getirdiği içtimaî ve iktisadî değişmeler hep enerji meselesine irca olunabilir. Dünyanın en eski kültürüne malik Türk'ler şüphesiz ki, iki üç asır evvel de kendilerine yetecek kadar sanayie maliktiler. Sonradan neden bu yarı müstemleke vaziyetine düştüler? Bunun mihanikice izahı şöyledir: Çünkü sanayiin enerji menbaını mahdut ve pahalı insan kudretinden, bununla kabili kıyas olamıyacak derecede geniş ve ucuz olan diğer tabiî kudretler üzerine nakl edemediler. Mihanik bakımından insan, mahrukatı çok pahalı ve takati çok az olan termik bir makinedir. Bir mukayese noktası olmak üzere meselâ insan gıdasından birini teşkil eden eti alalım. Vasatî olarak 1000 kalori temin eden bir kilo etin fiatı Ankara'da kırk kuruştur. Yani bir kuruşla 25 kalori satın alıyoruz demektir. Halbuki bir buhar kazanını tagdiye eden 8000 kalorilik kömürün kilosu nihayet dört kuruştur. Yani bir kuruşla 2000 kalori satın alıyoruz ki, birinciye nazaran 80 defa daha ucuzdur. En ucuz insan gıdası olan ekmekte bile bu fark vasatî olarak 8 defa daha fazladır.

Bundan başka insanda düşünce (bunun ekseriya faidesiz yerlere sarf olunduğu takdir buyurulur), cinsi ve hayatî faaliyetler mihaniki randmanını da çok azaltır (meselâ yarım saatlik bir dans bir kaç yüz kilogram metrelik iş ziyaı demektir) nihayet teksif ve devamlı say kabiliyeti

de yoktur. (meselâ 24 saat bilâfasıla çalışamaz) bu şerait altında akla ilk gelen şey, pahalı mahrukat yakan, randımanı az olan bu makineyi ancak enmübrem, en lüzumlu yere hasretmek, ondan kaçınmak mümkün olan her yerde işi ucuz enerjili, hudutsuz kuvvetli diğer makinalara yaptırmaktır. İşte bugün milyonlarca insanı işsizleştiren, buna mukabil eskisinden çok fazla istihsal yapan sanayiin izahı bununla kabildir.

●

Harpten evvel dünyanın en büyük askerî devletini kuran ve her işi evvelâ bu gözlükten temaşa eden Almanya bizzat harp sanayii dahi hududa ve binaenaleyh düşman istilâsına en yakın olan Ren nehri mıntakasında kurmuştu. Faşist İtalya'nın da yine sivil sanayiini ve askerî sanayiini hudatlarına en yakın olan şimal kısmında, Milâno ve havalisinde kurmakta olduğunu görüyoruz. Çünkü Almanya'nın en mebzul ve iyi kömürleri, yani enerji manbaları Ren nehri sahillerinde olduğu gibi, Alpların yüksek seviyedeki sularını denizlere akıtan göller ve nehirlrin de İtalya'nın şimalinde bulunduğunu biliyoruz. Yani sanayi kuruluşunda her iki memlekette de; her şeyden ,hattâ millî mudafaa kayğusundan evvel enerji menbalarının hâkim olduğunu anlıyoruz.
Bu yüzden meselâ İtalya'daki elektrik kudreti istihsalâtı şöyle bir seyir takip etmiştir:.
1925 de 6 milyar 500 milyon kilovat saatten 6 milyar 100 milyonu idrolik ancak 400 milyonu termik santrallardan

1926 da	7	milyar	600	milyon	kilovat saatten
	7	»	200	»	» idrolik santrallardan
			400	»	» termik srntrallardan
1927 de	8	»	100	»	» saatten
	7	»	800	»	idrolik santrallardan
			300	»	termik santrallardan
1928 de	8	»	900	»	» saatten
	8	»	600	»	idrolik santrallardan
			300	»	termik santrallardan
1929 da	9	»	700	»	saatten
	9	»	400	»	idrolik santrallardan
			300	»	termik santrallardan
1930 da	9	»	760	»	saatten
	9	»	500	»	idrolik santrallardan
			260	»	termik santrallardan

istihsal olunmuştur. Burada görülüyor ki, idrolik tesisat gündengüne büyüdüğü halde termik tesisatı 400 milyon kilovat saatlik istihsalden 260 milyona düşmüştür. 1930 senesindeki istihsala nazaran idrolik kuvvetler İtalya'ya enaz 7 milyar kilo yani 7 milyon ton kömür kazandırmıştır (beher beygir saatte yarım kilo kömür hesap edilmiştir) ki, bunun son senelerdeki düşük fiata rağmen kıymeti en az 85 milyon Türk lirasıdır. Buna mukabil Almanya'da meselâ 1929 da 30 milyar kilovat saatlik istihsalden ancak üç milyarı idrolik ve 27 milyarı termik santrallardan istihsal olunmuştur.

Şu iki misal bize çok güzel gösteriyor ki, sanayi kuruluşunda ilk nazarı itibare alınan şey memlekete göre en bol ve müsait olan enerji sistemidir.

●

Enerji diyince akla artık elektrik şeklinde olanı gelmelidir. Çünkü değil bir memleket veya mıntaka, şehir, hattâ büyükçe bir fabrikada dahi kudreti istihlâk yerlerine götürmek için en kârlı şekil budur. Meselâ su kuvvetile işleyen büyük bir fabrika tasavvur edelim. Su kuvvetile dönen çarhından istishsal olunan kuvveti ve hareketi meslâ mihaniki tertipler, dişliler, kayışlar ve kasnaklar vasıtasile ahize makinalara götürsek randıman nihayet % 35 olduğu hadle bu kuvvet bir dinamo vasıtasile elektriğe tahvil edilerek ahize makinelerine o tarzda sevk olunursa randıman % 80 - 70 arasında tutulabiliyor. Bu yüzdendirki sanayici memleketlerde elektrik kudretile işleyen fabrikaların başka kudretlerle işleyenlere nisbeti % 90 nın daima üstündedir. % 100 miktarına olan yakınlığı ise o memleketin sanayice inkişafının derecesile mütenasiptir. Bu nispet 927 sanayi tahririne nazaran bizim başıbozuk sanayiimizde dahi % 53 miktarını bularak diğer tekmil kudret tarzlarını aşmaktadır. Halbuki bu tarihten sonra memleket dahilinde kuvvei muharrike olarak elektrik istihlâkâtının nisbeti günden güne artmaktadır. Meselâ memleketteki elektrik santrallarının % 90 mikdarını teşkil eden belli başlı şehirlerimizde 1930 senesi ile 1931 senesi arasında umumî ve kuvvei muharrike olarak istihlâk vaziyeti şöyledir:

1930 senesinde:

	Abone fabrikalar adedi	Mecmuu sarfiyat Kwh.	Kuvvei muharrike sarfiyati
İstanbul	2379	62.232.000	33.166.000
Adana	16	362.000	212.000
Ankara	33	3.458.000	2.753.000
Bursa	200	936.000	627.000
İzmir	186	1.386.000	394.000
Konya	5	195.000	81.000
Kayseri	0	145.000	0
Samsun	8	294.000	4.000
Trabzun	0	263.000	49.000
Antalya	9	117.000	27.000
Yekûn	2836	69.388.000	37.213.000

1931 senesinde:

	Abone fabrikalar adedi	Mecmu sarfiyat	Kuvvei muharrike sarfiyati
İstanbul	2974	70.730.000	40.042.000
Adana	29	566.000	355.000
Ankara	37	4.536.000	3.359.000

	Abone fabrikalar adedi	Mecmu sarfiyat	Kuvvei muharrike sarfiyatı
Bursa	250	1.089.000	823.000
İzmir	234	4.616.000	658.000
Konya	5	362.000	169.000
Kayseri	7	250.000	5.000
Samsun	24	390.000	169.000
Trabzun	30	267.000	56.000
Antalya	7	170.000	43.000
Yekûn	3597	82.976.000	45.709.000

Burada görülüyor ki, mecmu sarfiyat 931 senesinden bir sene evelisine nisbetle % 19,5 tezayüt ettiği halde kuvvei muharrike sarfiyatı % 22,2 abone olan fabrikalar adedi ise % 27 artmıştır. Yani gayri müsait fiat şartlarına ve hattâ bazı şehirlerde bir evvelki seneye nazaran fiatın artmasına rağmen sanayiin elektriklenmesi hususunda bizde dahi bir terakki vardır. Hariçte ve dahilde verdiğimiz bu misallerden çıkaracağımız netice ise, sanayi kuruluşunda elektrik enerjisinin evvelâ nazarı itibara alınması lâzımgeldiği, ucuz, genişlemeğe ve yayılmaya müsait bir enerji membaı tahakkuk ettirildikten sonra diğer faktörlerin aranılmasına geçilmesidir.

●

Şimdiye kadar kurulan sanayiimizde ne görüyoruz? Son günlerde Kayseri'de inşası takarrür eden pamuklu mensucat fabrikası müstesna olmak üzere bu hususun hiç nazarı itibara alınmamış, esasen takatları küçük olan fabrikalar daha ziyade pazar yerlerinde ve gelişi güzel kurulmuştur. Gümrük himayesi ve Teşviki sanayi kanunu bu fabrikaları, yüksek enerji tarifesine rağmen, belki zarardan kurtarmıştır. Fakat buna mukabil meselâ Dizel motorlarile işleyen santrallar dolayisile memleket bir hayli mahruk idhalâtı yapmış, fabrikaların yaşayabilmesi için bir hayli fedakârlıklarda bulunmuştur. Diğer taraftan sanayiin inkişafı da mahdut olmuştur. Bu başıbozuk teşekkül gine bu halile devam edip gidebilir. Fakat biz 1929 da istatistiklere nazaran şu idhalâtı yapmışızdır:.

59.850.000	Pamuklu mensucat
5.816.000	Keten mamulâtı
3.876.000	İpekli mensucat
17.906.000	Yünlü mensucat
2.044.000	Hazır elbise
20.200.000	Gayri mamûl demir
109.692.000	Yekûn

Cem'an altı kalem için 109 milyon lira harice vermişizdir. Bu altı kalem eşyanın hammaddesi memleketimizde mebzulen mevcuttur ve yetiştirilebilir, sanayiin teessüsü de derin ihtisaslara ihtiyaç göstermez.

Diğer taraftan düşünmek lâzımdır ki, bu idhalâta rağmen Türk köylüsü daha tamamen giydirilememiş, Türk ziraat ve sanayiinin istediği ve

memlekette kolaylıkla yapılacak basit aletler dahi temin edilmiş değildir. O halde bu kalemlerdeki ihtiyaçarımıza tamamen vefa edebilmek için bu yekûn birkaç misli kabarmak lâzımgelir. İşte bizim tebarüz ettirmek istediğimiz nokta, teessüsü zarurî olan bu sanayiin kuruluşunda diğer memleketlerde olduğu gibi evvelâ maliyet fiatını ucuzlatacak, istihsalâtı rasyonel bir şekilde temin edecek enerji membalarını tespit etmek ve sanayi plânını buna göre muayyen mıntakalarda temerkûz ettirmektir. Yani sanayi plânı daha evvel ihzar edilmiş bir enerji plânına istinat etmelidir.

Meselâ bu hususta Kayseri misalini nazarı itibara alalım. Kayseri pamuk mıntakasında değildir. Pamuklu mensucata vâsi mikyasta pazarda olamaz. Fakat su ile işleyen bir elektrik santralına maliktir. Daha yeni teessüs etmesine rağmen fabrikalara kilovat satış fiatı 5 kuruştur. Satış çoğalırsa bu fiat 3 kuruşa kadar düşürülebilir. Halbuki İzmir hem pamuk mıntakası dahilindedir, hemde mühim bir pazardır. Fakat fabrikalara satış fiatı kilovat saatte 12 kuruştur. Esasen satışı çok olan bu santralda ilâve edilecek tek bir fabrika bu fiatı nihayet 11 kuruşa düşürebilir. O halde arada 8 kuruş fark kalıyor. Bir kilo pamuğun temizlenmesi, boyanması, iplik haline gelmesi ve sonra dokunması için icap eden kudret enaz üç kilovat hesap edilirse fiat farkı 24 kuruş eder. Halbuki pamuk Adana'dan tedarik edilip Kayseri'ye gönderilse ve orada işletildikten sonra tekrar Adana'ya dönüp satılsa bile bu nihayet 2 şer kuruştan 4 kuruş eder ki yukarıki farktan altı defa daha ucuzdur. Bu itibarla fabrika yerinin intihabında enerjinin nazarı itibara alınmasında da büyük bir isabet var demektir.

Burada Kayseri meselesini ileri sürmemiz mutlaka sanai tesisatının pazar ve istihsal yerlerinden uzak olması lâzımdır şeklinde anlaşılmamalıdır. Bilâkis tekmil bu şartların birleştirilmesi ve meselâ enerji ucuzluğu ile beraber istihsalin yükseltilmesi lâzımgeldiğini bundan evvelki bir yazımızda izah etmiştik. Bu şartlar aranılıp muayyen iktisadî mıntakalar vücude getirilmekle beraber eğer arada bir tearüz vaki olursa enerji şartlarının nasıl birinci derecede müessir olduğunu izah etmek istedik. Yoksa memleketimizin bir çok mıntakaları ve bilhassa sahilleri hem müsait enerji, hem pazar, ve hemde istihsal şartlarını haiz olmak hassasına malik olduğunu biliyoruz. Yalnız bunlar bir ön proje ile işlenmiş olmalıdırlar.

K A D R O, Harp sonu hareketleri içinde belli başlı, eşsiz ve müstakil bir yeri olan inkılâbımız etrafındaki fikir münakaşalarını açmış olan mecmuadır.

K A D R O, Bu fikir münakaşalarının daima merkezinde kalmış olan mecmuadır.

K A D R O'ya abone olunuz.

K A D R O'ya abone bulunuz.

İşte bir roman: «Yaban»

Dr. Vedat Nedim.

Yakup Kadri, asırların ufunet ve cerahatini içinde taşıyan büyük bir çıbana neşteri vurdu: Şimdiye kadar türk köyü ve türk köylüsü etrafında örülen *edebiyat maskesini* erkek bir jestle alaşağı etti.

Maskenin alaşağı edilmesinden hoşlanmıyanlar bulunabilir. Türk köyünü, cıvıltılar, şarkılar, kaval sesleri yeşiller ve sular içinde gösteren serabın bir anda yok oluvermesi rahatımızı bozabilir.

Yakup Kadri, hiç şüphesiz ki, münasebetsiz bir harekette bulundu:

Bizi, bir hamlede *hayal* âleminin cennetinden çekip, *hakikat* cehenneminin ateşine oturttu.

Muhakkak ki, o bir *(Halk düşmanı)*dır.

«İbsen»in meşhur piyesinde de, hakikati söyliyen doktoru, bundan menfaatleri zarar gören bir kaç herifin tahrik ettiği «*efkârı umumiye*», «halk düşmanı» diye taşlamaz mı? Hakikat, bu kadar acı ve katı söylenir mi hiç? Sen, bu kadar toy musun behey Yakup?

İstanbul'un monden Şişli âlemlerinde, Boğaziçinin veya Adaların sihirli tabiatı arasında geçen bir aşk macerası uyduramaz mıydın? Nene gerekti senin, türk köyünü san'atine malzeme olarak almak? Bıraksaydın, biz onu yine santimantal şairlerimizin bize gösterdikleri gibi tanısaydık ve avunsaydık!..

Ya... Ya... Avunsaydık, avunsaydık. Fakat daha ne vakte kadar bu avunmak?

Türk san'atkârının içtimaî rolü, bir şaklaban dadı olmak mıdır ki, şımarık, âvâre ve köksüz türk münevverini boyuna avutup dursun?

Sanatini inkılâbın emrine vakfeden San'atkâr, ancak böyle bir eser yaratabilirdi. Şımarık, âvâre ve köksüz türk münevverinin suratına ancak böyle bir *sille* aşkedebilirdi: *Yaban!*

Yaban'ı yazan adam, türk köyünü ve türk köylüsünü ne candan seviyor:

«*Yazıklar olsun, seni sevmesini bilmiyenlere, ey gamlı ülke!*»

Bu sevgi ne derin!. Bu sevgi ne içli! Ne özlü bir sevgi bu!

Sevmiyen anlıyamaz:

Yakup, bizi içine çektiği cehennemde, muhakkak ki, ilk önce *kendisi* yandı... Ve işte kafatasının potası içinde akot [*] haline gelen beyninden, böyle bu kadar *yakıcı* bir eser döküldü.

●

Yaban, Türk inkılâbının döğüşmek ve mutlaka yenmek mecburiyetinde olduğu bütün menfî unsurları içinde taşır.

Yaban, inkılâbın hedeflerine doğru uzanmış plâstik bir işaret parmağıdır: İşte, bir tabiat ve insan münasebeti ki, «Nuhtan evelki» şeklini muhafaza ediyor. Burada, insan, despot tabiatın boyunduruğuna vurulmuş bir iş hayvanıdır.

Kim demiş, türk köylüsüne tenbel ve miskin diye?

Türk köylüsünün, tabiatle çarpışmasında sarfettiği, daha doğrusu israf ettiği emek ve güç, herhangi ileri bir memleketin köylülerinkinden kat kat üstündür. Fakat bu devce boğuşmadan elde edilen *verim,* o kadar büçür, o kadar kısırdır ki, en iptidaî bir insan cemiyetinin en basit ihtiyaçlarını bile gideremiyor. İşte köylülük hayatımızdaki durgunluğun, yüzyıllarca yerindesaymanın sırrı buradadır.

Bu düğümü çözmek gerek...

Bu düğüm çözülmezse eger, türk köyünün *statik* karakteri, türk cemiyetine damgasını vurup gidecektir.

İleriye doğru yapmak istediğimiz hamlelerde, eteğimizin daima, bu düğüme sım sıkı bağlı bulunduğunu göreceğiz.

Bu düğümü çözmek gerek..

Türk köyündeki insanı, tabiatla döğüşmesinde iki kolu, kara sapanı, lâgar öküzü, bozuk tohumu ve üvendiresile yüzüstü ve yapayalnız bırakamayız artık..

(*) Narı beyza.

Ona *teknik aşısı* yapacağız.

Teknikle aşılanan köyün karşısında *tabiat,* efendisinin kamçısı altında sinen bir yabani kaplan gibi, kıvranacaktır.

Asiy ve serkeş tabiatı, köyün ileri tekniğine ve teşkilâtlı iş gücüne râmedeceğiz.

O vakit, yüksek verimli köyde insanlar çoğalacak, hayvanlar üreyecek, izbeler evleşecek, bozkır yeşilleşecek ve gülmiyen insan gülecek...

İleri tekniğin olgun yemişlerini ellerile toplıyan, gözlerile gören köylü, artık yobazların ve softaların safsatalarına kulak asar mı? İnkılâpçı aklın, an'ane ve görenek karşısındaki üstünlüğünü gören köylü, artık ileri münevvere *(Yaban)* diyebilir mi?

Muhakkak ki, ileri teknik, köyün, yaşayış, duyuş ve hayatı kavrayış tarzlarında da bir inkılâp yaratacaktır.

Köyün mukadderatını ellerinde tutan bütün o geri unsurlar, softalar, ağalar, murabahacılar birer birer tasfiyeye uğrayacaklardır.

Köy ve insanı feraha çıkacaktır.

●

Yaban, bizce ilk orijinal türk romanıdır.

Bu eser, herhangi yabancı bir dile çevrilirse, yine zevkle ve alâka ile okunur.

Yaban, türk edebiyatının *cihan edebiyatına* açılan *ilk* penceresidir.

Motifleri bu kadar orjinal olan, tekniği bu kadar ustaca olan bir eser Türkiye dışındaki san'at sevenleri de doyurabilir.

Napoleon, Göthe'yi ilk gördüğü zaman:

«*İşte bir insan!*» demiş...

Yaban'ı okuyan her ileri türk münevveri de:

«*İşte bir roman!*» diyecektir...

Varol! Yakup usta, ellerin nurdan kopsun!..

Türk dilinin ana çizgileri.

İbrahim Necmi.

En yeni, en ileri bilgi yolları, insanlığın tarihine bambaşka bir yön verdi. Medeniyetin ilk kaynaklarını Ortaasya'nın binlerce yıllık kuraklık yüzünden tanılmazlaşmış kıyılarında buluyoruz.

Tarihe ilk medeniyet atılışını veren toprağın ve budunun, dillerinde birinci kaynağı olduğunu seziyoruz. Avrupa'lıların yüzyıllardır aradıkları «İlk anadili» bir türlü bulunamıyordu. Türk dilini bilgi yollariyle derinleştirince bu ana kaynağın kendini göstereceğine inandıracak kadar köklü belirişler görüyoruz.

Kendi dilimizin yalnız bugününü değil, bütün geçmişini de aramak, herkesten önce biz, Türklere düşer. Alman'ların, Rus'ların, İngiliz'lerin araştırmaları önünde utanacak bir eksiklikle boyun eğemiyecek kadar kendimize güvenimiz vardır. Tarihin en yeni yolunu açan Türk görüşü, gene o teze dayanarak dil biliminin bu geniş araştırmasında çok yakından ortak olmalıdır ve olacaktır.

Bu araştırmalar, Türk dilinin dününü ve bugününü olduğu gibi ortaya koyunca insan bilgisinin eksik kalmış bir yüzünü görmüş olacağız, ki, bundan şimdiye kadar bulunamamış parlak gerçekliklerin doğacağı besbellidir.

Daha araştırmaların başında Türkçenin bir yandan - bütün Avrupa dillerini kucaklıyan - Hindo - Öropeen diller bölügiyle, öte yandan da eski doğu dillerinden çoğunun koynunda toplandığı Samî dillerle çok sıkı bağlandığını, o dillerde kaynağı bulunmıyan bir çok sözlerin kökleri Türkçede bulunduğunu görmüş bulunuyoruz. Bu araştırmalar ileri götürülünce, Türkçenin ne engin, ne zengin bir dil varlığını sakladığı güneş gibi belirecektir.

İşte Türk dili çalışmalarının başlangıcı, bu yeni ve ileri görüşte kendini gösterir. Günümüzden geriye doğru giderek, tarihin, Philologie comparé'nin, Paléontologie Linguistique'in : yardımlariyle bu yolda yürümek bizi çok geniş bir meydana doğru götürüyor. Bu meydanın ortasında Türk dilini, dillerin kaynadığı, dal budak verdiği bir ana güzelliği ve derinliği ile bulacağız.

Bugünden geriye doğru yapılacak bu gidişle birlikte, gene bugünden ileriye doğru da yürümek borcumuzdur. Dilimizin bilgi bakımından eskiliğini, özlüğünü, genişliğini meydana koyarken, yazı bakımından da yeniliğini, tazeliğini, anlatıcılığını ortaya çıkarmak gerektir.

Bu, ötekinin uzun zaman ve çalışma istiyen neticelerini beklemeden hemen yapılması gerek büyük bir iştir.

İşte «Büyük dil anketi» bu çabuk işi kolaylaştırmak için açılmıştır.

ANKET NE YAPACAK?

Büyük dil anketi, dilimizde bugün konuşurken, yazarken kullanmak-

tan kurtulmadığımız arapça, farsça sözlere karşılık aramak için açılmıştır. Bu ankete bugün kullanılmıyan, eski kitaplarda raslanan sözler girmiyecektir. Doğrudan doğruya türkçe karşılığı bilinen, herkesçe kullanılan sözler de girmiyecektir. Bu iki ucun ortasında kalan sözler, bunların üremeleri ve birleşikleri hesaba konulmayınca, aşağı yukarı 1000 kadar tutabilir.

İşte bu 1000 kadar söze Türkçe karşılık aranmaktadır. Ankete gelen karşılıklar, halk ağzından, eski kitaplardan derlenen sözler, hep bir araya konarak bunlarla bir «Osmanlıcadan Türkçeye karşılık kılâğuzu» yapılacaktır.

Bu kılağuz, bugünkü yazarlar için kolayca açılıp karşılığını bulmakta güçlük çekilen bir sözü türkçe anlatacak karşılıkları bulmağa yarıyacak bir el kitabı olacaktır.

Hergün 12 - 15 söz ortaya konarak yapılan listelerin bir çoğuna günlük gazetelerde karşılıklar yazılmış, bir takımının karşılıkları Dil Cemiyetinin bu işle uğraşan komitesinde sıraya bile konmuştur.

Ayda bir kere çıkan «Kadero» da bu listelerin karşılıklarını basmak, anket işinin istediği çabuklukla uyuşamaz. Bunun için okurlarımızdan bu listelere bulacakları karşılıkları doğrudan doğruya Ankara'da T. D. T. C. tine göndermelerini dileriz.

Karşılık bulmada göz önünde tutulacak noktalar şunlardır:

1. — Her söze karşılık ararken, o sözün düşünüşçe yakınlarını düşünmelidir. «Ümit» sözüne karşılık arıyorsak buna yakın olan «Emel, Arzu, Heves, Temenni» gibi sözleri, bunlar arasındaki ince ayrılışları düşünmeliyiz. O zaman bunlara göre karşılığını aradığımız sözün tam ne demek istediğini belirtmiş oluruz.

2. — Karşılık aradığımız sözlerin bir de aksi manasını aramak eyi olur. «Ümit« ile «yeis, fütur» gibi düşünceleri bir araya koyarsak bulacağımız karşılık daha doğru, daha canlı olur.

3. — Bulunacak karşılığın duyulmamış söz olması lâzım değildir. Yenilik atılışının ilk verdiği hızla, dilimizde karşılığı bulunan sözlere bile yeni kılıklar vermeğe çalışanları görüyoruz. Ötedenberi kullanılıp duran «sergi» sözü varken yenilik olsun diye «serim» demeğe kalkmak yersizdir. Elde kullanılır karşılığı bulunanları onlarla karşılamak en doğru yoldur. Böylesi bulunmıyan yerlerde yeni söz yaratma yoluna gidilebilir. Bunda da, elden geldiği kadar, her türkçe eki, en çok gördüğü işte kullanmak daha eyi olur.

«İrat» yerine «gelir» sözünü ötedenberi kullanıyoruz. Artık buna başka karşılık aramak istemez. Buna bakarak «masraf» inçin de «gider» diyiveririz.

4. — Karşılıklar, liste liste sıralandığı için her listeye bulunacak karşılıkları ayrıca yazarak, cemiyete göndermek, milletin en öz ve en ortak işi olan dil işinde emeğim geçsin diyenler için bir borçtur.

Okurlarımız arasında kimsenin bundan geri durmıyacağına inanıyoruz.

Kronik.

Bizdeki Azlıklar.

Burhan Asaf.

Hitler'in Almanya'daki yahudi azlığına karşı aldığı vaziyeti, telgarf haberlerinden takip etmişinizdir. Haklı haksız, sert yumuşak, bu hareketin manası, «çokluğa uymayan azlık, erğeç pişman olur» etrafındadır.

Garp milletleri, bizim kadar geniş gönüllü olmasını bilse idiler, hakkımızda zaman zaman tariz ve iftiranın taşına eğilmezdiler. Türk milletinin binlerce yıllık tarihî yürüyüşü esnasında azlıklara karşı gösterdiği civanmertliği anlıyabilmek için, Viyana muhasarasının yıl dönümü gibi vesilelerden olsun kaçınmakla, doğru görmeğe başlamak zamanı gelmiştir. Almanya'da hiç bir yahudi İspanyolca, hiçbir Polak Lehçe bilmez. Sorarsanız, hepsi de «Almanım» der. Ve her iki azlıktan da, Almanlığın gurur duyacağı büyük kafalar yetişmiştir. Buna rağmen, bir azlığın cezalandırılması gibi bir lüzum, koca Alman milleti tarafından da görülmektedir. Reifeisen kredi teşkilâtının tarihçesi, Alman köylerini Alman köylüsünün elinde bırakmak cehti ile başlar, Son hareketin manası ise, Beyaz Enternasyonal'i mühürlemekten ibarettir. Ve tekrar dikkat edilsin ki, dil ve kültür bakımından hiç bir arızanın kaydedilmesine imkân yoktur. Eloğlu, bunlarla iktifa etmiyecek kadar açıkgöz olduğu gibi millî menfaat hesabını çok daha ileri safhalarda arayacak kadar da titizdir.

Biz, kendi azlıklarımıza, doğru dürüst ve meselâ bir manavdan alışveriş edecek kadar bile dilimizi kabul ettirmek yollarını aramadık. Tatavla ile Tünel, Balat'la Fener arasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun cemaat serkeşliği, Aya Stafanos'un gevişini getirmekle meşguldur. Bir manavdan alışveriş edemiyecek kadar dilimizin dışında oturanlar, daha dilimizi öğrenecekler, daha kendi dillerini unutacaklar, daha bizim barsımıza girecekler ve daha, Galata'dan ve Galatalılıktan vazgeçecekler!.

Almanya'daki yahudi aleyhtarlığı, umarız ki, bizimkilere bir ders olur. Türk kadar misafirperver olmak için, Türk kadar tarih içinde efendi millet olmuş olmak lâzımdır. Fakat, her misafirliğin sonu, ya evdekilere karışmak yahut misafirliği uzatmamak değil midir? Bizim azlıklar, evdekilerine karışmasını, şimdiyekadar hiç bilmediler. Çünki bilmek istemediler. Fakat bundan sonrası için bunun samimî yollarını, biz göstermeden kendilerinin arayıp bulmaları, şüphe yokki, hem onların hem de bizim lehimizedir.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

17

MAYIS

1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Bir münakaşanın manası**
Şevket Süreyya	**Don Kişotun yeldeğirmenlerile muharebesine kürsü politikacılığına, ve Cavit bey iktisatcılığına dair...**
Dr. Vedat Nedim	**Türk Devletçiliği İhtibas Devletçiliği değildir...**
İsmail Hüsrev	**Türk parasının kıymeti ve kemmiyetçiler.**
Burhan Asaf	**Washington - Londra.**
Şevket Süreyya	**İktısadi Devletçilik.**
Burhan Asaf	**Sanat'ın salamurası karşısında** (Ankara Resim Sergisi münasebetile)
A. Şefik	**12,000,000 liralık dahilî istikraz tahvilleri neden en sağlam bir plâsmandır?**
Kronik	**Fende de İstiklâl..**

Yakup Kadri beyin hastalığı münasebetile bu sayımız yazılarından mahrumdur.

KADRO

Türkiye'de bir gençlik davası var mıdır? Olmasa bile olacaktır, çünkü bunu inkılâbımızın selâmeti istiyor. Başka memleketlerin gençlik teşkilâtları hakkında çok şeyler, burada bile söylendi. Yalnız geçerken şunu kaydedelim ki, Rusya ile İtalya'da, teşkilât içine alınmış gençlik inkılâp bekçiliği yaparken, Almanya'da teşkilâtlı gençlik bütün bir siyasî hareketi başarmıştır. Böyle bir gençliğin lüzumundan, bir İngiltere, ve bir Fransa bir müddet daha şüphe edebilirler ama, Türkiye için bu dava kıvamına gelmiştir.

●

Teşkilâtlı gençlik ne demektir? Uniformalar giymiş, sıra sıra taburlar haline gelmiş, tıpkı askerî kıt'alar gibi kumanda talimleri ve kumanda basamakları içine alınmış genç çağdakiler mi? Böyle bir gençlik, geçit resimlerinde para eder. Güzel gözükür, güzel yürür, parıltı ve manzara yapar. İşin bu, camekâncılık tarafıdır. Enerji israflarına yol açar. Üstelik, masraflıdır. Olunca, güzel uniforma, güzel kayış, güzel düdük, güzel techizat olmalıdır. Biz, camekâncılığın bütün cephe boyunca aleyhindeyiz. Bu işi, İtalyan'lar daha eyi başarırlar, çünkü teatral tarafları kuvvetlidir..

Bizce teşkilâtın içine alınacak olan gövdeler değil, kafalardır. Kumanda talimatları, kumanda basamakları, hep kafâlar için ve kafalara göre olmalıdır. Hem bunun bir sebebi de, bizim inkılâbımızın hakikî bir inkılâp olmasıdır. Kanlı cepheden kusursuz millet yapısına kadar bir yol uzanır ki, bunu sökmek uğurunda yapılan yürüyüşün heybeti bir iki sosyalist liderini Roma'dan kaçırmak için yapılan nümayişe hiç benzemez. Kanlı cepheden kusursuz millet yapısına kadar sığan sahaya, bir ad olsun diye «İnkılâp» diyoruz. Yoksa o, İnkılâp'tan da üstün bir şeydir. Ona bir milletin kendini tarih içinde buluşu da diyebiliriz. Ona bir milletin bütün cihana yepyeni bir görüş getirmesi de diyebiliriz. Ona bir milletin, kendi dili ve kendi tarihi içinde inanılmaz bir güç ile uyanırken, Millet istiklâli mefhumuna, ancak kendi tarihine denk gelen bir genişlik vermesi de diyebiliriz. Böyle bir davanın teşkilât içine alınmış neferleri, elbette süsün şatafatlı uniformala-

rına değil, ancak mesuliyet gibi ağır ve bedelsiz bir andın manevî zırhına girebilirler.

●

İnkılâbımızın bütün esaslarını, bütün gayelerini, teşkilâtına kafası ile bağlanmış bir Türk gençliğine belletmek. Üzerine aldığı mesuliyeti Büyük Nutuktaki son cümle ile ve Başbuğun dediklerini tekrar ettirmek suretile anlatmak. Ve sonra, ona vazife vermek. Yığın halinde vazifeler vermek. Bu vazifelerin millete yaptırılan büyük kalkınma işile niçin ve nasıl alâkadar olduklarını anlatmak. Bu vazifelerin memeket yapısında nasıl plân, iş ve ideal mafsallaşmaları yaptıklarını göstermek. Cephede seçme kıt'a ve seçme zabitin vazifesi nasıl zaferi bir manivelâ oyunu ile bu tarafa atmak ise, böyle bir gençliğe verilen vazifenin de tıpkı onun gibi olduğunu ispat etmek. İşte kurtuluş inkılâbının genç nesline, akıncı nesline, serden geçti nesline böyle bir terbiye verilmelidir. Bunu yaptıktan sonra uniforma meselesi kendiliğinden hallolur.

Gençliğin kendi kendine yaptığı hareketler olmuştur. Suç işlediği iddia ediliyor. Daha tabiî ne olabilir? Bir tünelin iki ayrı ucundan girip aradıklarını kaçıran ve birbirlerile çarpışan iki insan gibi, geçen Razgrat vak'asında, Türk gençliğile Türk zabıtası, biri yalın heyecan öteki yalın inzibat, karşı karşıya kalıvermişlerdir.

Gençliğin bütün bu hareketleri, vazife ve rol almak için çırpındığını gösterir. Onu teşkilât içine alarak istediğini vermekte gecikmiyelim. Düşünelim ki, nihayet hakkı olan bir şeyi istiyor. Ve sevinerek tespit edelim ki, olduğu gibi inkılâp davasına bağlanan bir gençlik, yalnız bizimkidir.

Bir Münakaşanın Manası.

Şevket Süreyya.

Milliyet gazetesinin «Millici» si ile Kâzım Karabekir Paşa arasında başlıyan bir münakaşa, çok geçmeden, bütün Fırka matbuatını çevresi içine aldı. Tarihimizin en genç faslını geniş ve kucaklayıcı bir anlayışla, derinlik ve özlülükle iyzah etmek için, bu ne güzel fırsattı. Fırka matbuatına düşen şey, bir takım teferrüata sapmadan ve kronolojik mevzular üstünde çekişmeye dalmadan, Kâzım Karabekir Pş. yı muayyen bir zihniyetin tipik bir mümessili gibi almak ve kendi imzası ile bütün illetlerini teşhir eden bu mümessilin şahsında, onun temsil ettiği zihniyeti, bir daha hortlamamak üzere, gömmek ve tasfiye etmekti.

Halbuki hiçte öyle olmadı. Hedef ve prensip meselelerinde daima zayıf ve daima dağınık kalan matbuatımız, bu davayı da - bermutat - daha ilk adımda bir tiraj meselesi haline sürükledi, daha ilk adımda, münakaşa, mukabil tarafın istediği teferrüat hattı üstünde saplandı ve matbuatımız bu «teferrüat üstünde çekişme» yi ya gizli ya âşikâr gene kendi namına istismar etmek için uğraştı durdu.

●

Karşı tarafın kendisini sürüklediği teferrüat cephesi üzerinde münakaşa kabul ettiği için bu cephe üzerinde saplanıp kalan matbuatımızın bu işte oynıyabildiği rol, sadece vakayiin naklinden ibaret kalmıştır. Vakayii yapmak ve yaratmak, büyük bir iştir ve büyük adamların işidir. Bu vakayiin lâalattayin nakil ve hikâyesi, hiç bir zaman bu yapılan ve yaratılan vakayie bir şey ilâve etmek değildir. Halbuki, bu tarihî münakaşada, İnkılâp cephesini müdafaa etmek isteyen herkese düşen şey, bu vakayiin sadece nakli değil, *iyzahı* idi. Kaldı ki, bu vakayiin bizzat onları yapan tarafından İnkılâp neslinin eline verilmiş öyle bir nakil ve iyzalı nümunesi vardı ki (1), bu nümunenin ebadını muhafaza edemiye-

cek bir *nakilcilik*'in münakaşayı takip eden İnkılâp nesli nazarında evelden beyenilmiyeceği tabiî ve âşikâr idi. Netekim, öyle oldu. Üstünde durulması iycap eden en esaslı noktalar; ya bir kalem darbesi ile cerholunan yahut gelişigüzel toplanan bir takım hatıralar, hikâyeler ve kronolojik münakaşalar arasında kayboldu. Karşı tarafın, bilerek bilmiyerek, kendi imzası ile kendi aleyhine uzattığı, beri tarafın da kendi lehine ele aldığı en güzel vesikalar, fena yürütülen bir münakaşanın dağınıklığı ve teknik-sizliği içinde harcanıp gitti.

●

Çünkü:

VESİKA, lâalattayin kullanıldığı zaman hiç bir şey ifade etmez. Bir davada, vesika kadar mühim diğer bir şey vardır ki, o da, *vesikanın kullanılış tarzıdır.* Vakıa, vesika, hadisatın bir parçasıdır. Fakat biz bu parça ile bir «kül» lü, bir «bütün seyir» i iyzah mecburiyetinde kaldığımız zaman, ona, onun zahirî maddesinde belki de görünmiyen fakat zatında mutlaka mündemiç bulunan manayı izafe etmeğe, yani vesikanın kendişini iyzah etmeğe mecburuz. Aksi taktirde bu vesika, müdafaa etmeğe çalıştığımız davanın içinde tesirsiz veya hareketsiz kalabilir.

Çünkü «hadise» bir «seyir» dir, *dinamik* bir şeydir ama, vesika, ekseriya sadece bir «ân» ı *statik* bir vaziyeti aksettirir. Biz onu kullanırken onu «seyir» i içinde almaz, onun *dinamik* manasını mütalaa etmez, yani onu hadisenin *bütünlük*'üne bağlamazsak, bizzat vesikayı israf etmiş oluruz.

Meselâ, Kâzım Karabekir Pş. nın Millî Mücadele'ye iştirak ettiği âşikârdır. O, bu iştirakini, binbir mektup, telgraf, ordu emri v. s. ile tevsik edebilir. Fakat bu veskaların herbiri Kâzım Karabekir Pş. nın mücadelenin her hangi bir ânındaki *coğrafî* mevkiini gösterebilir. Bu, mücadeleye sürüklenen, Karabekir Pş. nın ruhu değildir. Maddesidir.

●

Çünkü:

Bir mücadeleye iltihak etmek, hiç bir zaman onu yaratmak de-

(1) Büyük Nutuk.

mek değildir. Bir hareketi yaratmak, o hareketin bütün doğum ağrılarını önceden kendi ruhunda duymak demektir. Kâzım Karabekir Pş. ise, Millî Mücadele'ye iltihak etmiş, ona maddesini vermiş fakat ruhunu, herzaman, tereddüdün ve opportünizmin elinde esir bırakmıştır. O, bu mücadeleye, itilmiş, bunun peşinden koşabildiği kadar koşmuş, fakat hiç bir zaman, nefsinde rütpesinden ve resmî salâhiyetlerinden geçmek feragatini gösteremiş, ruhunda kendinden bir inkılâp yaratmanın doğum ağrılarını, hiç bir zaman duymamıştır. Önceden kendi ruhunda ve sonra da hayatın seyrinde «*herşeye ve herkese rağmen*» yeni ve ileri bir inkılâp hamlesini, kendinden, hiç bir zaman şekilleştirmemiştir. Dün olduğu kadar bugün Wilson'cu olan Kâzım Karabekir Pş. nın, İnkılâba ne vakit karıştığını ve ondan ne vakit uzaklaştığını, bahse mevzu etmemelidir. Çünkü onun filvaki maddesi Millî İnkılâbımızın bir safhasına sürüklenmiş, fakat ruhu ve zihniyeti, esasen o inkılâbın herzaman ardında ve haricinde kalmıştır.

●

Zafer, mühim bir şeydir. Fakat bir zaferi bir *Millet hamlesi* hesabına istismar edebilmek, ondan da daha mühimdir. Tarih bize, hayatlarında zaferler kaydetmiş bir çok kumandan isimleri verir. Fakat bütün son devrin insanlık tarihinde, *bir zaferden bir Millet hamlesi yapmak kudreti,* tek olarak GAZİ'nindir. Bir askerî veya siyasî zaferin bittiği ve bir inkılâp hamlesinin başladığı noktada ise, artık ŞEF doğmuş demektir.

Kâzım Karabekir Pş. nın kumanda kudreti veya askerî hareketlerinin kıymeti hakkında teknik münakaşalar yapılabilir. Fakat ona yabancı olan, asıl, ŞEFLİK vasfıdır. O, Millî Mücadele'nin bir devrinde, belki bir kumandandı. Fakat ŞEF, hiç bir zaman olmadı.

●

Çünkü:

ŞEF, herşeyden evvel, hadisatın önünde giden adamdır. Önceden sezdiği, önayak olduğu cemiyet hadisesinin safhalarını bir kitabın yaprakları gibi perde perde açar, ve, o cemiyet hadisesinin her safhasına, kendi damgasını vurur.

Bir cemiyetin her ferdi, o cemiyetin inkişaf istikametlerini ayrı

ayrı seçebilir. Fakat bu seziş, bu fertlerden her birinin bir ŞEF olması için kâfî değildir. ŞEF, yalnız *sezen* değil, bu *sezişler*'i kendi iradesinde merkezleştiren adamdır. ŞEF, herzaman *müta-addidir*. Fakat onun bu taaddisi, kendi ruhunun ihtilâlci hamlelerini başka ruhlara sindirmek ve aşılamak hududunda tevakkuf edemez. Fazla olarak, bu aşılanmış ve tesir altına alınmış ruhları, sezilen hedeflere doğru istikametlendirmek ve birer hareket haline getirmek de lâzımdır.

ŞEF'te bu suretle *millî sezis, millî enerji ve millî hareket* kabiliyeti sentetize olur. Hareket, bütün cemiyet mikyasında genişler ve «*millî*» vasfını alır.

GAZİ. Millî Mücadele'nin ŞEF'idir. *Çünkü bu mücadeleyi, hem sezmiş, hem sirayetlendirmiş, hem merkezlendirmiş, hem de onu MİLLET ÖLÇÜSÜ'nü vermiştir.*

Bu mücadelenin daha ilk adımında, Erzurum'daki İngiliz nöbetçilerinin elinden cephane kacırmak için bir takım haysiyet kırıcı kombinezonlara girişen, bütün idrak ufkunu Erzurum topraklarının yaylaları ile hapsedip «Aman! Mücadele etrafa taşmasın! Aman! Sivas'a varmıyalım! Kızılırmağ'ı aşmıyalım!» «Aman İstanbul'daki Meclisi Millî'ye herseyi bırakıp mukadderata tevdii nefs edelim!» diyen, herzaman sürüklenen ve herzaman arkadan koşan bir Kâzım Karabekir Ps. da, *millî irade*, hiç bir zaman merkezleşmemiş, fakat herzaman parçalanmıştır.

●

Ancak ayda bir cıkan bir mecmua olduğu için, Fırka matbuatı ile Karabekir Ps. arasındaki münakaşaya karışmamış olan KADRO, İnkılâbımızın sistemli ve maksada uygun iyzahı isini, daima aynı ehemmiyetle işaret ve müdafaa etmiştir. Filhakika, sistemli ve maksada uygun bir iyzaha tâbî tutulmıyan bir Millî İnkılâbın, birgün ya bir demagog, ya bir kozmopolit, ya bir menfî ruhlu macera adamı elinde hüviyetini değiştirmesi ihtimali, her zaman varittir. Eğer meydanda Büyük Nutuk olmasa idi, o zaman bu ihtimali, hattâ artık bizi saran katî bir tehlike gibi iylân etmekte ve bütün İnkılâp neslini, Millî İnkılâbımızın mahiyet ve asaletini müdafaaya davet etmekte, birân tereddüt etmezdik (1).

(1) Bir İnkılâbı iyzah işi, bittabi her şeyden evvel bir *metot ve bir prensipler sistemi* işidir. Bir *İnkılâp Müzesi* ile bir *İnkılâp Enstitüsü*, bizde de şimdi bu işin derhal bir başlangıcı olabilir. İnkılâbın prensipler sistemi üstündeki fikirlerini daima iyzaha çalışan KADRO, onun teknik teşekküllerinden olan *İnkılâp Müzesi* ile *İnkılâp Enstitüsü* üstündeki düşüncelerini, ileride bildirecektir.

Don Kişotun yeldeğirmenlerile muharebesine Kürsü politikacılığına, ve Cavit bey iktisatçılığına dair...

Şevket Süreyya.

Don Kişotun yel değirmenlerile muharebesi:

Don Kişot düşkün, fakat manyak bir İspanyol Asîlzadesidir. Bütün düşkünlüğüne rağmen kendi damarlarında asîl bir Şövalye kanının dolaştığına inanıyor ve bu mani onu, bir gün bir takım gülünç maceralara sürüklüyor. Romanlarda okuduğu ve hikâyelerde dinlediği asîl Şövalyeler gibi o da Atına binmek, zırhını geyinmek ve arkasına uşağını alarak kahramanlık yollarında kılıcının taliini denemek istiyor. Adî bir köy meyhanesinde dalaverecı bir takım adamlar onun bu biçareliğini tahrik ediyorlar ve gûya Şövalyelik vaftizinden geçirdikten sonra Don Kişot'u kahramanlık maceraları yoluna salıveriyorlar.

Fakat işin hem gülünç, hem de hazin tarafı asıl bundan sonra başlıyor. Çünki busahte vaftizli Şövalye macera yoluna çıkarken güvendiği kımetlerin nasıl bir hayal mahsulü olduğunu bilmiyor. Halbuki onun bindiği *(Rosinant)* (1) hakikatte düştüğü yerden kalkamayan aç ve uyuz birt avla hayvanıdır. Don Kişot'un kuşandığı zırh ise, her deliğinden Şövalyesinin kadit olmuş vücudünü ve acıklı sefaletini gösteren hurda bir metadır.

Bu At her adımda bir defa çökecek, bu kadit süvari her çöküşte bir defa yerde sürünecektir. Bir zırh diye kuşanılan ve içine saklanılan o ariyet ve hurda meta sahibini, düşmanlarının kılıcından değil, sivri sineklerin iğnesinden bile koruyamıyacaktır. Efendisinin peşinde «aklı selimi» temsil eden, fakat ancak topal bir eşek üstünde gezdirilen biçare *(Sanşo Panşo)* (2) ise, Don Kişot'un kahramanlık zanettiği her sefalette onu beyhude yere hakikate davet etmeğe çalışacak, fakat «Mani» nin gafletin ve kadit olmuş ihtirasın önünde aklı selim, bu sefaletin makanizması bütün âleme ayân oluncaya kadar daima gölgede kalacak ve daima inkâr olunacaktır.

●

Ne ise Don Kişot güya kendisine Şövalyelik vaftizi yapılan köy meyhanesinden bir sabah gün doğarken macera ve mücadele yoluna çıkıyor sabahın alaca karanlığı içinde hayat uyanır ve sular ağarırken yolu, bir tepenin kenarında çarhları serin sabah rüzgârile alabildiğine dönen

(1) Don Kişot'un Atının ismi.

(2) - Sanşo Panşo - Don Kişot'un uşağının ismi.

Yel Değirmenlerine rastlıyor. Fakat bu yel değirmenleri uzaktan Don Kişot'un gözüne kılıçlarını çekmiş ve tehevvürle kendi üstüne saldıran devler gibi görünüyorlar.

Asîl Şövalye derhal Rosinantı'nı mahmuzlıyor, zırhlarına çeki düzen veriyor ve her taraftan kendisine saldıran bu devlere meydan okumaya başlıyor:

— Her tarafım devlerle sarılmıştır. Kılıçlarına asılan, mızraklarını kaldıran bu hain canavarlara karşı kendimi göstereceğim. Asaletimi isbat edeceğim. Haydi ey kahraman Rosinantım! Beni zaferlerden zaferlere ulaştır! Haydi ey bana mâzinin yadigârı olan kılıç kesmez, kurşun geçmez zırhlarım! Beni düşmanlarımın hücümundan koruyun!

Don Kişot'un, uyuz atı, kadit vücudü ve bir yığın hurdavattan başka bir şey olmayan hamulesile, mızraktan başka her şeye benzeyen bir değneği sallayarak yel değirmenlerine saldırdığını gören Sanşo, Panşo, efendisine yetişmeğe ve ona hakikatı anlatmaya koşuyor. Fakat ne çare ki efendisi, bu topal eşekle yürüyen aklı selimi çoktan geride bırakmıştır.

Fakat hikâyenin sonu malum.

Rüzgârın önünde var kuvvetile dönen bir değirmenin kanadı Don Kişot'u atile beraber alıp uzaklara fırlatıyor. Sanşo Panşo yetiştiği zaman onu bir tarafta bir yığın halinde buluyor. Rosinant çoktan rahata kavuşmuştur. Don Kişot'un o kadar güvendiği zırhının ise, her deliğinden bir başka sefalet göze çarpmaktadır.

●

Servantes Don Kişot'u bir hikâye gibi yazdı. Fakat bu hikâyenin her «vak'a» sında bir «Beşerî zaaf» ın senbolü vardır. Bu hikâyede Don Kişot ne bir deli, ne de bir gülünç adamıdır. O sadece bir «İdefiks» i bir «Fikribâtıl» ı temsil ediyor. Bu fikribâtıl ise, onun *akan hayatın ardında ve haricinde kalan, hayatın seyri içinde artık tasfiye olunan varlığıdır.* Bir takım Şövalyelik romanlarının üstüne kapandığı senelerde ne atının çöktüğünü, ne zırhının delindiğini ne de şahsiyetinin kaditleştiğini fark etmeyen bu manyak Asilzadenin bir gün bir kanat darbesile kendi içine yıkılması zaten mukadderdi.

Akan hayatın ardında kalan ve artık o hayatın akışına uymayan fikirleri ve ölçüleri, adetâ bir paslı zırhı siler gibi bir kaç kelime kombinezonıyla parlatıp, hayat yolunda yarışa çıkarmak isteyen insan tipi her zaman görülmüştür. Hattâ yalnız son ayların Türk matbuatından bile biz bu çeşit fikir sürümlerinin bin bir misalini seçebiliriz.

●

Kürsü politikacılığı

Bir Darülfunun Müderrisi yazıyor (1):

«- Gençler! Size sokulan devletçilik fikirlerini dikkatle tetkik ediniz.

(1) - İnkılâp devletçiliği ve İhtilâl devletçiliği. Yazan: Müderris İbrahim Fazıl bey. Akşam gazetesi 13/4/933.

Üzerlerindeki alâmeti fârikalara bakınız. Keskin gözleriniz bunları kolayca seçecektir.

«Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmak» ve «Milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği işler» damğasını taşıyan devletçiliği can evinize sokunuz. O sizi ve memleketi refaha ve mamuriyete götürecektir.

Bütün iktisadî faaliyet sahalarının devlet eline geçmesini iddia eden nazariyeleri uzağa atınız. *Bunlar memleketi anarşiye götürecek olan bir sosyalizmden başka bir şey değildir.*» (2)

Kürsü politikacılığı az kullanılır fakat, manası muayyen bir tabirdir ve kısaca ammeye karşı söz söyleyen birinin, kendi zamirini bir takım kelime ve cümle kombinezonları arkasında gizlemesi, müphem bir takım hedeflere ve isimleri tasrih edilmeyen bir takım düşmanlara karşı müphem bir takım ittihamlarla kalabalıkları tahrik etmesi demektir.

İbrahim Fazıl beyin yukarıdaki satırları Kürsü politikacılığının karakteristik bir misalidir. Cünki onları yazan evvelâ bir liberaldır. Daha kötüsü çok müsamahalı bir liberaldır. Devletçiliğin ne şu şekli ne de bu şekli ile hiç bir ruhî alâkası yoktur. Ve devletin İktisadî hayata müdahalesinin tam yirmi senedenberi aleyhinde bulunduğunu bir kürsü üstünde bile iddia etmekten daha düne kadar çekinmemiştir (3)

Zaten bunun en büyük delili, Türkiye'de Devlet Maliyesinin ve İktisat işlerinin kayıtsız ve şartsız ecnebî sermayesi hesabına çalıştığı Meşrutiyet senelerinde, bu menfur rejimin malî ve İktisadî esaretine karşı, taşıdığı Türk İktisatçısı sıfatının vicdanî mes'uliyetini duyarak bir tek satırla olsun tenkit ve isyanını ifade etmemiş olmasıdır.

Fakat Fazıl bey, kendi ahlâk haline gelmiş liberalliğini ve Devletçilik aleyhtarlığını, iş başa düşünce pekâlâ maskelemesini biliyor. Çünki günün modası bunu icabettirmiştir. Bu maskeleme taktiği ise gayet basittir: «*Bir İhtilâl, bir de İnkılâp devletçiliği vardır. Ben İhtilâl devletçisi değil, İnkılâp devletçisiyim*» *diyor.*

Fakat her kes bilir ki, İhtilâl ve İnkılâp ayrı ayrı şeyler değildir. Bunlar bir cemiyet hadisesinin müteradif ismidir. Hattâ bütün ecnebî dillerinde gerek İhtilâl, gerek İnkılâp mefhumunu vermek için yalnız bir tek kelime vardır: Revolution.

Sonra yine herkes bilir ki, meselâ, Fransız büyük ihtilâli denilen hadise, 1789 on dört temmuzunda Bastil önünde başlayıp ertesi gün Tüyleri sarayı önünde biten bir sokak macerası değildir. Fransız milletinin, 1789 dan 1848 e, hattâ 1871 e kadar uzanan bir tekâmül ve istihale seyridir. Bu seyrin filân safhasına Fransız İhtilâli ve filân safhasına Fransız İnkılâbı denildiği henüz işidilmemiştir. Aynı suretle bugünki Rusya, bugünki Almanya, hattâ bugünki İtalya birer inkılâp içinde yaşamıyorlar mı? Nihayet Türk milleti, seyrinde tecanüsünü hiç bir zaman kaybetmeyen, mahiyetinden hiç bir zaman inhiraf etmeyen müselsel bir inkılâp seyri içinde değil midir. Fransız inkılâbını Fransız ih-

(2) - İstanbul'da Türk İktisatçılar cemiyetindeki konferansları bilenler İbrahim Fazıl beyin bu ittihamlarının kimlere tevcih edildiğini pekâlâ anlarlar.

(3) - Vakit gazetesi - Sadri Ethem beyin makalesi. Sahife 3 süntu 1, 2.

tilâlinden veya Türk inkılâbını Türk İhtilâlinden hangi hudutlar ayırır? İhtilâl devletçiliği demek, Rus ihtilâlinin devletçilik tarzıdır demek te İhtilâl ve İnkılâp mefhumlarının birbirinden ayrılmasına hak vermez. Çünki Rusya'daki devlet sisteminin ta 1847 denberi taayyün etmiş hususî bir ismi vardır: Proletarya Diktatorluğu!

Fakat hayır. Fazıl bey bunları pekâlâ bilir ve onun hedefi, ne Proletarya Diktatorluğu ne de Fransız veya Alman ihtilâlidir. O sadece Türkiye'de Liberalizmin husufundan korkuyor. Ve tenkit hedefi doğrudan doğruya Türk inkılâbının devlet telekkisidir.

O halde bilinenleri bilmemezlikten gelmek ve hedefe adım adım yaklaşmak lâzımdır. Onu bu sahada tahrik eden, ona cesaret veren sebepler de yok değildir! O halde Halk Fırkası programının devletçilik maddesinde yazılı olan (37) kelimeden (26) sını attıktan sonra (11) ini almak ve onları da şöylece maksada uygun bir şekilde parçaladıktan sonra:

«Gençler! Amanın! Bir takım hain devler etrafınızı sarmıştır! Onlar memleketi anarşiye götürmek istiyorlar! Bütün iktisadî faaliyetleri devlet eline vermek istiyorlar sakın onlara kulak asmayın!»

diye hakkı zalimlere karşı koruyan bir kahraman edası takınmak..... Fakat işte Kürsü Politikacılığı budur.

Bu politika Darülfünun kürsüsünde yirmi yıl hakikaten çeşitli tezahürler arzettikten sonra nihayet Türk İktisatçılar cemiyeti kürsüsünde de kendisini göstermiş, fakat ne çare ki burada muhterem Müderrisin zafer sedası:

— Amanın! Bana verilen cevapları talebelerim duymasın! Sonra otoritem mahvolur!.

şeklinde garip bir asabî teheyyüce inkılâp etmiştir.

●

Fazıl beyefendi,

Memleketi anarşiye götürenler kim? Devletin bütün İktisadî faaliyetleri eline almasını ve fert hakkını mahvetmesini isteyenler kim? Size verilen cevapları işitmesinler diye Konferans salonlarının kapılarını yüzlerine kapadığınız (1) gençleri kimler üzerine tahrik ediyorsunuz? Yoksa sakın siz de bir Yel değirmenleri hücumu yapmış olmayasınız? Sizin önünüzde ne bir takım Devler, ne de *memleketi anarşiye götüren bir takım vatan hainleri* vardır. Bunlar sizin ancak vehminizin ve iman teşettütünüzün mahsulleridir.

Hayatın ardında ve hayatın haricinde kalan bilgileriniz ve ileri bir devlet rejimile bittabi kabili telif olmayan menfaatleriniz sizi hata yoluna atıyor.

Fakat Kürsü Politikacılığı ne kadar kolay yapılırsa, okadar da kolay demaske edilebilir. İşte şimdi sizin bir istinatgâh gibi, fakat maksadınıza göre tahrif ederek kullandığınız Hark Fırkasının Devletçilik maddesinin aslı ile, bizi hedef tutarak memleketi anarşiya sürüklediğini

(1) Bu meselenin tafsilâtını icap ederse yazacağız.

idd'a ettiğiniz devletçilik telkinlerimizi karşılaştıracağım (2)

Halk Fırkası programının 1 inci maddesnin C fıkrası şöyledir:

«Ferdî mesaî ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete eriştirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği işlerde - bilhassa İktisadî sahada - devleti filen alâkadar etmek mühim esaslarımızdandır».

Şimdi şu, memleketi anarşiye götüren ve bizim müdafaa veya tasvip ettiğimiz devlet telekkisinden bir kaç cümle verelim:

«Bu itibarla serbest sermayenin gerek toprak, gerek sanayi, gerek mubadele sahasında randmanlı çalışabileceği teşebbüsleri serbest bırakmakla beraber, bunun haricinde kalan ve henüz işlenmemiş olan millî enerjiyi, yüksek teknikli yeni bir millî iktisat temeli üzerinde teşkilâtlandırmak mecburiyetindeyiz».

— İnkılâp ve Kadro Sahife :112 —

«Plânlı iktisat nizamı ancak bir *millî* iktisat nizamıdır. Fakat bu nizam *millet içindeki bütün iktisadî unsurları ve bütün iktisadî faaliyetleri tamamile içine almaz. Millî İktisat sistemi içinde tanzimden bir faide memul olmayan küçük sanayiin, perakende zirai teşebbüslerin, dağınık esnafın ve el işçisinin, hattâ mevcudiyeti millî iktisadiyatın gidişile tearüz etmeyen diğer daha geniş ticaret ve sanayi teşebbüslerinin millî iktisat plânı içine alınmalarını hattâ manasız bulur.* Bu itibarla millî iktisat rejiminde plân dahiline alınmış *büyük istihsal ve mubadele branşlarının yanında serbest köylü, ticaret ve san'at erbabı da mevcudiyetlerini koruyabilir*».

— Kadro mecmuası No. 5 Sahife 9 —

«Türkiye'nin içinde bulunduğu millî kurtuluş hareketi noktayı nazarından *plân ancak, memleketin başlıca iktisat mıntakalarında faaliyette bulunan* ve millî İktisadiyatın mukadderatına hâkim olup onun vasfını ve mahiyetini tayin eden *başlıca iktisat branşlarının tanzimi veye kuruluşu şeklinde ifade edilebilir*».

— Kadro mecmuası No. 5 Sahife 9 —

Bu cümleleri istenildiği kadar uzatabilirsiniz.

Fazıl beyefendi,

Halk Fırkasının devlet telekkisile bu telekkinin izahı üstünde bizim yaptığımız neşriyatı karşılaşırdım. Zannediyorum ki, *şimdi size düşen, ya bizim devletçiliğimizin memleketi anarşiye götüren hâin ve kommunist vasfını isbat etmek, yahut daha ilk kanat darbesinde iki kat olmuş vücudünüzü, delik deşik zırhınıza bürüyüp birbirini tamamlayan bu iki «aynı cins» telakki arasından çekilip gitmektir.*

Çünki ortada ne bir İhtilâl devletçiliği, ne de bir İnkılâp devletçiliği vardır. Ortada olan bütün şartları ve vasıfları kendine hâs bir *Türk dev-*

(2) Bu yazıda biz İbrahim Fazıl beyin sadece «bazı devletçilik taraftarları memleketi anarşiye götürüyorlar» ittihamını tahlil ediyoruz. Kendisinin diğer iktisadi telekkileri ve umumiyetle iktisat tedrisatı üzerinde münakaşayı daha sonraya ve kendilerinin arzu buyuracakları bir zamana talik ediyoruz.

letçiliğidir. Ve bu devletçiliğin prensipleri Türk cemiyetinin içinde yaşadığı tarihî şartların hülâsası ve mahsülüdür. Yani orijinaldır. Taklit, intihal veya nakil değildir (1).

●

Cavit bey iktısatçılığı :

Bazan çok büyük sözlerin veya çok dolambaçlı iddiaların altında çok basit hakikatlar gizlidir. İbrahim Fazıl beyin «İnkilâp devletçiliği veya İhtilaâl devletçiliği»... ilâh kombinezonları altında saklanan mâna da bu basit hakikatlerden biridir: *Cavit bey İktisatçılığı!*

Burada harp sonu lehçesinin bazı kelimeleri, Halk Fırkası programının bazı ibareleri ve nihayet demaske olmuş bir münakaşa tekniğinin bir takım oyunları, İbrahim Fazıl beyin manevî şahsiyetini teşkil eden ve ondan ayrılması kabil olmayan Liberal, yani Anti etatist bir görüş tarzı nın ve bir zihniyetin maskesi olarak kullanılmışlardır.

Cavit bey iktisatçılığı üstünde Kadro kendi telekkisini daha evvel de söylemiştir:

«Metot itibarile Avrupa'lı olmakla beraber millî taharrilerden gıda almayan, yani bizim için doğru olmayan, orijinal bir İktisat ilmi, yani revizyonsuz bir *Colson* bir *Charl Gide* ancak bir *Cavit bey iktisatçılığı* verir».

«Cavit bey iktisatçılığı bir müstemleke iktisatçılığıdır. Cavit bey iktisatçılığı için sadece avuç açmak ve sadece haysiyet fedakârlığı etmek kâfidir. Cavit bey iktisatçılığı için Galata Bankerliğinin kirli havasını bilmek ve bu havaya tahammül edebilmek kâfidir.» (2)

Şimdi de şunu ilâve edelim, Cavit bey iktisatçılığı Meşrutiyet Türkiyesinin İktisadî siyasetidir. Bu ktisat siyasetinin ana hatları şöyle hülâsa edilebilir:

1 — Garp sermayesile geniş ve müsamahakâr teşriki mesâi. Ecnebi sermayesinin imtiyazlar verilmesi suretile celbi. Meşrutiyet teâmülleri dahilinde istikrazlar.

2 — Gümrüklerde serbesti ve yahut himayenin ancak bazı gıda maddelerine tatbiki.

3 — Düyunu umumiyeye sadakat ve borçları kayıtlar ve şartlar göstermeden (3) kabul etmek.

4 — Osmanlı Bankası imtiyazlarının masuniyeti ve Devlet bankası Fonksiyonlarının bu bankada toplanılması.

5 — Dahilde İnhisarlardan kaçınmak.

6 — Millî sanayi tesislerinden müctenip bulunmak (4)

---

(1) Devlet mefhumunu telekki tarzı hakkında «Sahife 103, 113 İnkılâp ve Kadro Yazan: Şevket Süreyya.

(2) Kadro No. 14 Sahife 11.

(3) Bu zihniyetin Lozan müzakereleri esnasında nasıl bir takım tezahürler verdiğini ve milli hükûmet murahhaslarına karşı nasıl mukavemetler çıkartılmaya çalışıldığını herkes hatırlar.

(4) Meşrutiyet politikasının bu sahadaki hareket tarzları malûmdur.

7 — Türk unsurlarının iktisadî rollerini daha ziyade Rum, Ermeni ve saire gibi ekalliyetlerin ecnebi sermaye ve emtiasına mutavassıtlık rollerini kazanmak ve benimsemekle tahdit etmek.

Bu maddlere daha çok şeyler ilâve edilebilir.

Bu menfur Meşrutiyet İktisatçılığı ve Cavit bey zihniyeti, meşrutiyetin bitişi ve Cavit beyin Nezaret sandalyesinden çekilişi ile sona ermiş değildir. Millî kurtuluş hareketinin zaferi ve Lozan mücadelelerinin kazanılışından sonra da bu telekki sistemi zaman zaman Türk vatandaşının fikrî saffetini bulandırmamış değildir.

Bir aralık bu zihniyet 1908 İnkılâbının kahrımanı sayılan eski ittihat ve terekki fırkasının, Lozan'dan sonraki devirde de sekter vaziyetlerini muhafaza eden bazı mümessillerinde göründü.

Bu gizli meşrutiyetçilik sadece bir kısım insanların veya bir kısım fırkaların program gıdası olmakla da kalmadı. Devletçiliğe karşı geniş bir liberalizm günden fırka hareketleri arkasından Şark Vilâyetlerinde feodalizmin ve her tarafta irtica anasırının, ecnebi sermayesi ajanlarının isyan ve ihtilâli parladı (1925)

İrtica en sağ cenahından, şeyhlerden, mütegallibelerden, opportunistlerin (Eecnebî sermayesi mümâşatçılarının) en münevver anasırına kadar *İnkılâbın derinleşmesi karşısında menfaatleri bir olan* İktisadî tabakalar çeşit çeşit harekete geldiler. Silâh elde isyanlardan, Kudetalara, Kamplolara kadar her cins vasıtalara başvuran vahşi bir «*aksi inkılâp*» (1) dalgası esdi.

Son takriri sükûn devresi, bu iki zıt temayülün, yani meşrutiyet zihniyeti ile derinleşen İnkılâpçılığın çarpışmalarile doludur.

●

Hayır Fazıl bey hayır! Bir takım cümle kombinezonlarına neden lüzum görüyorsunuz? Ne İnkılâp devletçiliği, ne İhtilâl devletçiliği; kısaca

AÇIK VE CESARETLİ DEVLETÇİLİK.

Açıklık ve fikir cesareti..... İşte sizinle bizim aramızda müşterek olmayan asıl budur!

(1) Aksi inkılâp «Contre revolution» manasında kullanılmıştır.

Türk Devletçiliği İhtibas devletçiliği değildir...

Dr. Vedat Nedim.

13 Nisan 1933 tarihli *Akşam* gazetesinde müderris *İbrahim Fazıl* imzalı ve «*İnkılâp devletçiliği, ihtilâl devletçiliği, değildir*» adlı bir yazı çıktı.

Bu yazı, bir iktisatçıdan ziyade, bir pisikopataloğu daha ziyade alâkadar edebilecek mükemmel bir *ihtibas* hadisesi örneğidir.

Malum olduğu üzere, *tabiî* bir surette tatmin olunamıyan duyğu, hırs ve düşüncelerin herhangi bir sebeple *şuuraltına* tazyik edilerek itilmesine «*ihtibas*» deniliyor: *Verdraengung. Refoulement.* Her ihtibas, bu tazyikten kurtulmak ve şuuraltından dışarıya fırlamak için kendisine bir menfez arar.

Fakat ihtibasa uğramış duyğu, hırs veya düşünce, *doğrudan doğruya ve saf* olarak giderilememek imkânsızlığı karşısında olduğunu sezince, *şuuryüzünde* tahrif edilmiş şekillerde tecelliler yapar. Meselâ, bir kadına olan tutgunluğunu, tabiî bir surette gideremiyen ihtibaslı bir aşıkın kendisini içkiye, kumara vurması, aklını oynatması veya kendini öldürmesi gibi... (Kara sevda)!.

●

«*Kırk yıllık Yani, olur mu Kâni?*» denildiği gibi, Liberal mektebin herhangi bir sadık misyonerinin de su katılmamış, integral bir devletçi olmasına imkân var mıdır?

Fakat ne çare ki, *liberal mektep,* iflâs borusunu çoktan cihan mıkyasında çalmış bulunuyor. ...

İktisadî inkişaf, liberal nazariyeleri çiğneyip geçince, ferdî menfaatin en iyi ve en tabiî bir *nâzım* olduğu iddiası hadiselerle tekzip olunca, Devletin iktisat işlerine karışmamasından *fayda* değil, *zarar, intizam* değil, *anarşi* doğunca liberalizmin de ihtibas devri başlamıştır.

Kapitalist iktisat sisteminin *başıboş* inkişafından zarar gören sınıflarda liberalizmin ihtibas hadisesi başlıca iki şekilde tecelli etmiştir:

Cihan pazarlarının serbest rekabet meydanında başabaş güleşemiyen sanayiciler ve ziraatçiler *müdahaleciliğe*, yine serbest mücadele sahasında sırtları yere gelen amele sınıfı da *sosiyalizme* taraftar oldular:

Bunların ikisi de liberalizm bünyesindeki inhiraflardır.

Liberalizmde esas olan «*ferdî hürriyet*» mefhumu, müdahalecilikte burjuva sınıfı içindeki muhtelif zümrelerin hürriyeti, sosyalizmde ise amele sınıfının hürriyeti şeklinde yaşamaktadır. *Liberalizmin tanımadığı «millet» mefhumu, müdahalecilikte ve sosyalizmde de yoktur. Her ikisinin de kımıldatıcı kuvveti, sınıf menfaatidir.*

Sınıf menfaati, ihtibasa uğramış liberalizmde fert menfaatinin yeni libasıdır.

Kapitalizmin geliştiği memleketlerde istihsal vasıtalarına malik olan ve olmayan iki sınıfın varlığı, aynı zamanda bu iki sınıfın menfaatlerine uyğun iki *ayrı* siyasetin doğumuna sebep oldu. Ve *Devlet*, her ikisinde de, kendi sınıf siyasetinin bir *icra âleti* telakki edildi:

Müdahalecilikte devlet, burjuva sınıfı içindeki zümrelerden kâh bunun, kâh şunun menfaatlerine, sosyalizmde ise Devlet, amele sınıfının menfaatlerine cevap veren bir vasıtadır.

İktisat ilmini, fizik, riyaziye ve tıp gibi aynen Avrupa'dan ithal den kürsü ulemamız Türkiye'yi de bu gözlüklerle tetkike kalkışınca, liberalizmin azmanı olan telakkiler büsbütün patolojik eb'at alıyor!.

Çünkü Türkiye mevzuu, hiç te kapitalizmin geliştiği memleketlerdeki içtimaî ve iktisadî şartlardan doğma nazariyelere göre mütalea olunmaz. Nihayet mutlak ve mücerret bir iktisat ilmi de yoktur:

Bugünün iktisat ilmi, kapitalist iktisat sisteminin ilmidir.

Meselâ, «*Fena para, iyi parayı koğar.*» nazariyesini mutlak bir kanun olarak Darülfünunda tedris eden profesörlerimiz, Şark Vilâyetlerinde kâğıt paranın gümüş ve altın parayı bütün bir müddet koğamamış olmasını, taleblerine acaba nasıl izah ediyorlar?

Türk şeeniyetine hâs bir *Devlet* telakkisine, Türk şeeniyetine hâs bir *millet* telakkisine, Türk şeeniyetine hâs bir *iktisat* telakkisine

dayanmıyan görüşler, daima yama, daima taklit, daima sahte, daima makiyaj kalmağa mahkûmdur.

Türk Devletçiliği, (millet) şeeniyetine dayanır. Garp devletçiliği — ister kapitalist ister sosyalist olsun — sınıf şeeniyetine dayanır. Garpte millî iktisadiyat denilen şey, sadece bir *sınıf* iktisadiyatıdır.

Millet iktisadiyatı, millî kurtuluş hareketini yapan *Türkiye'de* doğacaktır. Halbuki, İbrahim Fazıl bey, Türk inkılâbının orijinalitesine inanmadığı için, Türk şeeniyetini garp nazariyelerinin don muş kalıpları içine tıkamak istiyor. Ve karşımıza tamamile *karikaturize edilmiş* bir Türk Devletçiliği çıkarıyor.

Kürsü hocası değiliz amma, o mahut garp iktisat ilminden biz de birazacık çakarız. Onun için müderris İbrahim Fazıl beyefendinin Akşam gazetesinde «İhtilâl devletçiliği» «İnkılâp devletçiliği» diye «*tebdili kiyafet*» ettirerek sahneye çıkardığı aktörleri kolayca teşhis edebildik:

İhtilâl devletçiliği kıyafetine sokulan şey, sadece, *komunizimdir.* İnkılâp devletçiliği maskesi altındaki çehre de basit bir *müdahalecilikten* başka bir şey değildir.

Garp ilminde muayyen isimleri olan bu iki mektebe, acaba müderris İbrahim Fazıl beyefendi neden yeniden ad babalığı yapmak mecburiyetinde kaldılar?

Cevabını verelim: *zemaneye uymak için!.*

Fakat Halk Fırkasının programındaki «*Devletçilik*» prensibi, eğer sadece basit bir müdahalecilikten ibaret olsaydı, o vakit bütün Avrupa ve Amerika devletlerinin devletçi bir iktisat siyaseti takip ettiklerine inanmak lâzımgelirdi.

Çüunkü İbrahim Fazıl beyefendinin «İnkılâp devletçiliği» nin tatbikatı diye bir, bir sayıp döktükleri işler, devletçi olduklarını iddia etmiyen memleketlerde çoktan ve hem de daha fazlasile tatbik oluna gelen şeylerdir.

En liberal bir devlet olarak tanıdığımız İngiltere de bile «*ala İbrahim Fazıl*» bir (inkılâp devletçiliği) hâkimidir.

Rusya'daki sisteme de yeni bir ad takmağa lüzum yoktur. Onunda markası besbelli üstündedir: Komunizm.

Halbuki, Türk Devletçiliği, İbrahim Fazıl beyefendinin takmak istedikleri maskelere ihtiyaç hissetmiyecek kadar şahsiyet ve vekar sahibi başlı başına bir sistemdir.

Biz, ne komunist, ne de kapitalist devletçiliği istiyoruz. Biz, sadece ve apaçık bir millet devletçiliğinin müdafaasını yapıyoruz.

İbrahim Fzıl beyefendi, makalesinin sonunda gençlere şöyle hitap ediyor:

Gençler, size sokulan Devletçilik fikirlerini dikkatle tetkik ediniz Üzerlerindeki alâmeti farıkalara bakınız, keskin gözleriniz bunları kolayca seçecektir.

«Ferdî mesaî ve faaliyeti esas tutmak» ve «milletin umumî» ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği işler» damğasını taşıyan devletçiliği can evinize sokunuz. O, sizi ve memleketi refaha ve mamuriyete götürecektir.

Bütün iktisadî faaliyet sahalarının devlet eline geçmesini iddia eden nazariyeleri uzağa atınız. Bunlar memleketi anarşiye götürecek olan bir sosyalizmden başka bir şey değildir.»

Öyle ise, biz de İbrahim Fazıl beyefendiyi şimdilik bir tarafa bırakarak genç ve ihtiyar bütün okuyucularımıza hitap edelim:

Okuyucularımız!

Siz, Halk Fırkasının programındaki (Devletçilik) prensibine intibak edebilmek için ihtibasa uğramış liberallerin basit bir müdahalecilikten başka bir şey ifade etmiyen, sözde - inkılâp devletçiliklerine eminiz ki, inanmıyorsunuzdur.

Önünüze (*İnkilâp devletçiliği*) diye sürülen aşın bayat ve kokmuş bir ithalât matahı olduğunu kolaylıkla sezdiğinize şüphemiz yoktur.

Bizim, *Kadro*'da 17 aydanberi müdafaa ettiğimiz millet devletçiliğinin, *hiç bir suretle komunistlikle alâkadar olmadığını* anlamak için de, zekânızın kifayetine kaniiz.

Onun için, İbrahim Fazıl beyin gençlere hitabındaki *fitneci* zihniyet karşısında iğrenti ve bulantı duymanızı da tabiî görüyoruz. Muhterem müderrisin, size, «can evinize sokmanızı tavsiye ettiği, «sizi ve memleketi refaha ve mamuriyete götüreceğini» iddia ettiği taklit devletçiliğin milletleri ve memleketleri nerelere götürebileceğini anlamak için ibret gözlerinizi Türkiye hudutları dışına çeviriniz:

Cihan buhranı denilen canavar, İbrahim Fazıl beyin tavsiye buyurdukları sistemin öz çocuğudur. Bu canavarı, sizin can evinize sokmak istiyecek kadar canavar değiliz.

Halk Fırkasının programında devletçiliği tarif eden madde, ih

tibas erbabınca daima *tahrif ediliyor.* O maddeyi bir kerre de berabe:· okuyalım:

«Ferdî mesaî ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete iriştirmek için milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği —bilhassa iktisadî sahada— devleti filen alâkadar etmek.»
İşte biz, bütün neşriyatımızda bu maddeye tamamen sadık kaldık.

Onu hiç bir vakit, Avrupalı nazariyelere uydurarak tahrif etmek tenezzülünde bulunmadık.

Biz, bu maddede Türk devletçiliğinin en saf ve en veciz ifadesini buluyoruz. Fakat, *şahsî teşebbüsü, hususî menfaati, serbest rekabeti,* liberalizmin bu ana prensiplerini bir türlü feda edemiyen ihtibas malûlleri, bu maddenin başındaki ferdî mesaî ve faaliyetten ne kastedildiğini ya bir türlü anlamıyorlar, yahut anlamak istemiyorlar.

Hangi sistemde, ferdî mesaî ve faaliyet millet iktisadiyatının esası değildir ki, Türk devletçiliğinde olmasın? Hariçten nazariye ithal eder gibi, millet ithal edecek değiliz ki, millet efradının mesaî ve faaliyetinden başka bir esas düşünülebilsin. Hiç şüphesiz ki, ferdî mesaî ve faaliyet Türk Devletçiliğinde de esastır.

Fakat buradaki ferdî mesaî ve faaliyeti, liberal manada şahsî teşebbüs, hususî menfaat ve serbest rekabet diye tefsire kalkışınca, o vakit maddenin alt kısmı tamamen manasızlaşır.

Halk Fırkasının programı, Devletçiliği müstakil bir *ana umde* olarak kabul etmiştir. Bu itibarla Devletçilik, *arızî* bir prensip değildir. Halk Fırkası, ne derece *Cumhuriyetçi,* ne derece *laik,* ne derece *halkçı,* ne derece *milliyetçi,* ne derece *inkılâpçı* ise o derecede de *Devletçi* olmak mecburiyetindedir.

Diğer prensiplerin hiç biri için kabul edemiyeceğimiz *muvazaanın,* Devletçilik bahsında tecvizini inkılâpçılık şiarına yakıştıramayız.

Programda (Devletçilik) prensibini izaheden maddede asıl mühim olan noktaları görmemezlikten gelerek, liberal bir tefsire elverişli gibi görünen ilk kelimeleri bu maddenin ruhu imiş gibi göstermek olur elçabukluğu değildir.

Ferdî mesaînin ve faaliyetin bütün iktisat sistemlerinde gayet

tabiî bir esas olduğunu anladıktan sonra, maddenin alt tarafını tekrar okuyalım:

«Mümkün olduğu kada az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete iriştirmek için, milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği - bilhassa iktisat sahasında - Devleti filen alâkadar etmek..»

Mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete iriştirmek...

Bu cümlede bütün bir inkılâpçı ruhun nabzı atıyor.

Liberalizmde esas olan *tedricî tekâmülü* reddeden ve siyasetinin temposunu, milletin refaha ve memleketin mamuriyete olan iştiyakının hızile ölçen bu hamleci zihniyeti, basit bir müdahalecilikle sulandırmak istemek, irticadan başka bir şey ile tavsif olunabilir mi?

Milletin umumî ve yüksek menfaatlerinin icabettirdiği —bilhassa iktisadî sahada— Devleti filen alâkadar etmek...

Bu cümlede, Türk Devletçiliğinin *hiç bir sınıf menfaati gözetmeden,* milleti yekpare bir varlık olarak telâkki edişi avaz avaz haykırırken hâlâ, yeni Türk Devletini hususî teşebbüs erbabının menfaatlerini diğer zümrelerin aleyhine olarak koruyan bir Avrupalı burjuva devleti derkesine indirmek, inkılâbımızın asliyetine ve istiklâline karşı bir lâubalilik teşkil etmez mi?

«*Bilhassa iktisadî sahada Devleti filen alâkadar etmek*» dedikten sonra, artık Devlet sanayi yapamaz, Devlet ziraat yapamaz, Devlet ticaret yapamaz diye, Devletin yapıcılık ve idarecilik kabiliyetine karşı şüphe ve emniyetsizlik uyandırmak, fırka programına ve inkılâba sadakatin bir ifadesi olarak ilân olunabilir mi?

Okuyucularımız!

Açık bir irtica hareketi karşısında bulunduğumuzun her halde farkındasınızdır.

Saflar, artık keskin cizgilerle ayrılmalı:

İnkılâbımızın prensiplerine sadık *hakikî* Türk Devletçileri bir yana, ihtibasa uğramış *liberaller* öbür yana!!.

Millî İktısat :

Türk parasının kıymeti ve Kemmiyetçiler

İsmail Husrev.

II.

Paranın kıymetindeki (*) yahut emtia fiatlarındaki tahavvüllerin sebeplerini yalnız para cihetinde aramak bizi hiç bir zaman salim bir yola çıkaramaz. Para millî iktisatta müstakil bir faktör değildir ki, onu yalnız kendine has kanunlarla izah edelim. Halbuki «*İ. Fischer*» in formülünde paranın millî iktisatta müstakil bir varlık olduğu kanaatı hakimdir. Bunun için «*Talât Geveci*» Bey de Türk parasının kıymetini daha ziyade para cihetindeki faktörler bakımından tetkik etmektedir. «*Talât*» Beyin hareket noktası şudur:

«Para kıymeti, mikdarile tahavvül etmektedir. Fakat bu tahavvül, riyazî bir nisbet tahtında değildir. Para iki misli olmakla fiatlar da tamamile iki misli olmaz. Borsadaki kıymeti tamamile yarısına düşmez. Belki biraz daha fazla, belki biraz daha az düşer. Bundan maada, mikdar tahavvül etmekle fiatlar derhal tahavvül etmiyor. Yeni para tedavülün bütün kanallerini dolaştıktan sonra kat'i vaziyet hasıl oluyor. Fakat her halde para kıymeti mikdarile tahavvül etmektedir» (**). « *Talât* » beyin burada pazarlık eder gibi ortaya sürdüğü ihtirazi kayitler yani *«belki biraz fazla düşer», «belki biraz daha az düşer»* gibi sözlerin hiç bir manası yoktur. Para kıymeti ister az düşsün ister çok düşsün, kıymet mikdara tâbi kılındıktan sonra bunlar neyi ifade eder?. İddia, para kıymetinin mikdarına makûsen mütenasip olarak değiştiğidir.

Para esas itibarile böyle müstakil bir faktör olarak kabul edildikten sonra, artık paranın millî iktisadiyatın umumî seyri ve konjonktür hareketlerile olan mütekabil elâstikî münasebeti de ihmal edilmiş demektir. Bütün kemmiyetçiler gibi *«Talât»* bey de konjonktürün dinamikini, paranın dinamikine tâbi addetmiştir. Halbuki hakikatte para, millî iktisattaki *«içtimaî - istihsal münasebetlerinin bir ifadesidir»*. Mübadele sahasında bütün münasebetler, afakî ifadelerini ancak parada bulurlar. Fakat para bu münasebetlerin yalnız basit bir sembolü olarak kalmaz. Aynı zamanda bütün *«içtimaî istihsal münasebetlerinin teessüsüne de*

(*) Burada paranın kıymetinden şimdilik paranın iştira kuvvetini kastediyoruz. Bizce paranın kıymeti ile iştira kuvveti ayrı ayrı şeylerdir.

(**) Talât Geveci. Para düşmesi... İlh. S. 26.

tavassut etmek» itibarile *«fonksiyonel»* bir vasıf taşır. Para aslında tâbi bir unsurdur. Bunun için ister kâğıt, ister altın para rejiminde olsun paranın kıymetini daima konjonktürün umumî seyri içinde mütalea etmek zaruretindeyiz. Çünki: paranın iştira kuvvetini tayin eden âmil, piyasanın umumî vaziyetidir. Bu iddiamızı tavzih etmek için kâğıt para rejiminden bazı ihtimalleri sıralayalım:

1 — Kâğıt paranın mikdarı pek fazla arttığı halde iştira kuvveti sabit kalabilir. Hattâ tereffü dahi eder. Çünki bu takdirde *«kâğıt paranın tezayüdü, tedavül eden emtia mikdarının aynı nisbette artması, para tedavül sür'atinin aynı nisbette azalması, yahut kredinin aynı nisbet dahilinde daralması ilh. ile kompanse edilmiş olabilir»* (*).

2 — Kâğıt paranın mikdarı pek fazla tenakus ettiği halde iştira kuvveti sabit kalabilir. Hattâ sukut dahi eder. Bu takdirde *«kâğıt para mikdarının tenakusu, tedavül eden emtia mikdarının aynı nisbette azalması yahut para tedavül sür'atinin ayni nisbette artması ilh. ile telâfi edilmiş olabilir»* (**).

3 — Kâğıt para mikdarı değişmeden dahi paranın iştira kuvveti sukut veya tenakus edebilir. Bu *«Keyfiyet muhtelif mataların mikdarının azalmasından (yahut çoğalmasından) yahut emtia kıymetinin düşmesinden (yahut yükselmesinden) yahut kredinin daralmasından (yahut genişlemesinden) yahut ta paranın tedavül sür'atinin artmasından (yahut ta azalmasından) ilh. tevellüt etmiş olabilir»* (***).

Bu saydığımız ihtimallerde Devletin piyasanın ihtiyaçlarını fevkalâde geride bırakacak derecede, yani piyasanın istiap hacminden çok fazla ve mütemadi emisyonlar yaptığı anormal devirleri nazarı itibara almadık. Böyle devirlerde hakikaten kâğıt paranın kıymeti, mikdarile taayyün etmektedir. Fakat Devletin anormal surette emisyon yapmadığı yahut emisyonlarını piyasanın elâstikiyetine intibak ettirdiği yerlerde ve zamanlarda paranın mikdarile kıymeti arasında bir münasebetin mevcudiyetini kabule imkân yoktur. Bunun için *«I. Fischer»* in formülünü ancak Devletin baş döndürücü bir şekilde para ihraç ettiği zamanlarda kullanmak mümkündür.

Altın para rejimine gelince: Para mikdarile kıymeti arasındaki rabıtasızlığı bilhassa altın para rejiminde daha vüzuhla görürüz. Altın para rejiminde *«piyasada fiatların yüksek veya alçak olması, tedavülde az veya çok para bulunmasından değil, piyasada paranın çok veya az olması, fiatların düşük veya yüksek olmasından mütevellittir»* (**). Altın para rejiminde, para piyasanın ihtiyaçlarına otomatikman intibak ederek para mikdarile piyasa arasında tam bir muvazene teessüs eder. Piyasada ticarî ve sınaî faaliyetler daraldı mı altın para piyasadan çekilir. Piyasa genişledi mi altın para tekrar piyasaya avdet eder. Çünki: Piyasada meselâ emtia hareketleri azalınca altın paranın ihtiyaçtan fazla kalmasile külçe altına nazaran kıymeti azalacağından al-

(*) Trahtenberg. İ. Kâğıt para. S. 244. III. üncü tabından. 1925,

(**) Keza S. 245.

(***) Keza. S. 245.

(**) K. Marx. Zur kritik der politischen Ökonomie. S. 95. 1925 senesi tabından.

tın sikkeler piyasadn alınır. Sınaî maksatlara tahsis yahut hıfzolunur. Emtia hareketleri artınca bunun aksi cereyan eder.

Para mikdarile kıymeti arasında bir rabıta bulunmadığına dair bir çok tarihî vakıaları misal göstermek mümkündür. Fransada harpten sonra enflasyon devrinden şu misali alalım:

Fransada fiatlar ve para tedavülü (*)

	Fiat endeksi 1913 = 100	Para tedavülü. frs. Milyar.	Yüzde hesabile fark fiat	Yüzde hesabile fark para tedavülü
		— I —		
			1920 nisanına nazaran	
Nisan 1920	588	37.7	»	»
Şubat 1922	306	36.3	— 48	— 3.7
			1922 Şubatına nazaran	
		— II —		
Şubat 1922	306	36,3	»	»
1 inci kânun 923	458	37.9	+ 50	+ 4.4
Şubat 1924	544	39.3	+ 78	+ 8.3
1 inci kânun 1924	508	40.6	+ 66	+ 11.8

«Tedavül ancak % 4 gibi nisbeten ehemmiyetsiz bir tebeddül arzettiği halde fiatlar 1920 nisanından 1922 şubatına kadar ve bu tarihten 1923 1 inci kânuna kadar ilk önce % 48 düstükten sonra bilâhara % 50 yükselmiştir. Yalnız 1924 senesi zarfındaki fiatların tereffüü sınaî ve ticarî ihtiyaçların tesirile biraz daha belirli olarak artmıstır. O da fiatlardaki tereffü nisbetinin bir haylı dununda olmak şartile: 1922 şubatına nisbetle 1924 nihayetinde nara mikdarının tezayüdü, % 12 olduğu halde fiat tezayüdü nisbeti % 66 dır. Bundan başka istihsal ile mübadelenin bu müddet zarfındaki artışlarını da nazarı itibara almak lâzımdır. «Statistique générole de la France» namına M. Dessirier tarafından hesap edilen umumî sınaî endeks 1922 şubatında 69 iken 1924 birinci kânununda 113 e çıkmıştır» (**).

«*Aftalion*» bu vakıalara istinaden su hükme variyor: «*demek 1920 den 1924 senesine kadar tedavül fiat hareketlerine değil fiat hareketleri tedavüle hâkim olmuştur. Fiat temevvüclerini tayin eden âmil, paranın mikdar itibarile tahavvülleri olmamıştır. Bilâkis paranın mikdarı, fiat tahavvüllerine intibak etmek mecburiyetinde kalmıştır*» (**). Para mikdarile kıymeti arasındaki rabıtasızlığa dair «*Aftalion*» da daha bunun gibi vakıalara dayanan nice misller vardır. Biz yalnız bir danesile iktifa ettik. «*Talât Geveci*» Beye «*Aftalion*» un bu kitabını dikkatle okunmasını bilhassa tavsiye ederiz.

Kemmiyet nazariyesi aslında vakıalara uymadığı için «*Talât Geveci*» beyin memleket para hadiseleri hakkında verdiği hükümlerin de şeniyetten uzak kalacağı gayet tabiîdir. Nitekim kitabında şeniyetle alakası olmıyan şu hükümlere tesadüf ediyoruz: «*Para kıymeti ticaret mikda-*

(*) Prof. A. Aftalion. Monnaie, prix et change. S. 21. 1927.

(**) Keza. S. 21.

(**) Keza. S. 36.

rının azalmasile yani memleketin fakirleşmesile de sukut eder. Faraza memleketimizde 150 milyon evrakı naktiye senede 4 milyar alış verişe vasıta olmakta iken bu alışveriş mikdarı 2 milyara inse, para kıymetinin de nısfına inmesi lâzımdır. Bu halin yeniden para çıkarmaktan farkı yoktur» (*). *«Talât»* Bey, umumî harpten sonra Türkiye'nin fakirleşmediğini ve nazarî olarak *«harpten çıkan bir milletin gittikce zenginlesmesinin daha çok muhtemel»*(**) olduğunu farzederek Türkiyede para kıymetinin hu manada bir sukut kaydetmemiş olması lâzımgeldiğini ileri sürüyor. Fakat kitabının 43 üncü sahifesinde ithalâtın azaltılmasının tıpkı fakirlesmenin para üzerine yapacağı tesirleri icra edeceğini söyliyerek diyorki. *«ithalâta mani olursak, paranın kıymeti düşer. Zira ithalâtı azaltmak demek emtiayı azaltmak demektir. Halbuki, yukarda söylediğimiz gibi ve Fischer'in düsturundan da anlasılacağı vechile para kıymetinin yüksek olması için ticaret ve mübadelenin cok olması lâzımdır».*

«Talât» Beyin iddiasının hilâfına olarak ithalâtın hem kendiliğinden hem Devlet tarafından kısılmıya başlamasından beri hattâ daha evvel Türk parasının dahilî istira kuvveti düşeceğine mütemadiyen yükselmistir. İstanbul Ticaret Odasının toptan emtia fiatları endekslerine bakalım: (1913 - 14 = 100) umumî endeks.

1913-14	100	1931			
1927	1262	I	859	VII	844
1928	1296	II	909	VIII	830
1929	1316	III	865	XI	827
1930	1000	IV	827	X	811
1931	859	V	900	XI	810
		VI	881	XII	797

Bu rakkamlardan görüyoruz ki, Türk parasının istira kuvveti ithalâtın azalmasına rağmen (ithalâtımız 1929 da 256 milyon iken 1930 da 147. 1931 de 126. 1932 de 83 milyona düşmüştür) emtia fiatlarının sukutu sayesinde mütemadiyen yükselmistir. Binaenaleyh *«Talât»* beyin iddiaları bu vakıalar karşısında birer kuru lâftan ibaret kalmaktadır. Türkiye'de paranın istira kuvvetinin yüksek olması ne ithalâtın azlığından ne de para mikdarının şu veya bu mikdarlarda olmasındandır. Fiatları düsüren faktör, millî ve beynelmilel konjonktürün depresyon halinde bulunmasından mütevellittir. Fakat *«Talât»* bey, vakıalara uymiyan hükümler yürüttüğü gibi kendi kendini de nakzetmektedir. İthalâtın azalmasile para kıymetinin düşeceğini söylerken bir de bakıyoruz. Türkiye'de para kıymetinin yüksek olmasını buhrana atfediyor. Fakat *«Talât»* bey hu tenakuzdan kurtulmak için yine kemmiyet nazariyesine sarılıyor. Buhranı dünyada altın mikdarının azlığile izah ederek Türkiye'de istira kuvveti yüksekliğini altının kemmiyet nazariyesine bağlıyor. Diyor ki: *«Elyevm dünyada altın istihsalâtının tezayüt nisbeti git-*

(*) Talât Geveci. Para düşmesi... İlh. S. 27.

(**) Talât beyin harplerden sonra milletlerin zenginleştiği hükmünü niçin bütün milletlere teşmil ettiğini anlıyamadık. Bugün harpten çıkmış öyle milletler vardırki, harpten evvelkine nazaran daha fakirdirler. Bu hüküm de Talât beyin çok kitabi olduğuna, vakıaları tetkik etmediğine delâlet etmektedir.

tikçe azalmaktadır. Halbuki altının paradan gayrı hususlarda istimali gittikçe tezayüt etmektedir. Bundan dolayı cihan servetinin tezayüdü nisbetinde para mikdarı çoğalmiyor. Neticede altın bahalılaşıyor. Fiatlar düşüyor. Simdiye kadar buhranlar muvakkat mahiyeti haizdi. 11-7 senede bir tekerrür etmekte idi. Altın istihsalâtının aldığı bu son şekil buhranın daimi olacağı korkusunu doğurmuştur..... Paramızın dahilî kıymeti düşmediği hattâ yükseldiği halde Borsadaki kıymeti dehşetli surette sukut edebilir. Ancak bu sukut yine ithalâtın çokluğundan ileri gelmez. Beynelmilel para olan altın kıymetinin ve altına istinat eden banknot kıymetinin nisbeten daha fazla yükselmesinden ileri gelir. Bu halde bizim paramız düşmiyor altın çıkıyor... Elyevm buhran dolayısile altın yüksektir. Fakat Türkiye'de de buhran olduğundan Türk parasının kıymeti de yüksektir. Her iki paranın dahilî kıymetleri yükseldiğinden Borsada bir sukut vaki olmuştur. Şu halde cihanda altın pahalılandığı zaman bizim için takip edilecek iki şık vardır: Ya paramızın dahilî kıymetini muhafaza edip borsadaki sukutuna razı olacağız. Yahut fedakârlıkla tedavüldeki paramızın bir kısmını kaldırarak borsadaki kıymetini muhafaza edip dahilî kıymetinin yükselmesine razı olacağız»

«*Talât*» bey telaş etmesin ne ona ve ne de buna razı olmıya lüzum vardır. Çünki burada da pek karışık adeta manasızlığa yaklaşan bir şekilde ifade edilmiş olan fikirleri bütün diğer iddiaları gibi vakıalarla teeyyüt etmiyor. Acaba «*Talât*» beyin iddia ettiği gibi dünyada ve bu meyanda Türkiye'de fiatların düşmesi yani paranın iştira kuvvetinin yükselmesi dünya altın istihsalâtının azlığından mı mütevellitir? Acaba hakikatte altının çokluğu veya azlığı fiatlar üzerine müessir olur mu? «*Talât*» bey bu iddiasında hiç te konsekan değildir. Zira kemmiyet nazariyesi altın istihsalâtının azlığına diğer bir unsur daha ilâve ediyor ki o da altının dünya üzerinde gayrı müsavi surette dagılışıdır. Kemmiyetçiler altınnı bir kaç memlekette anormal toplanmasının, istihsalât azlığının tesirlerini teşdit ettiği kanaatındadırlar. Binaenaleyh fiat sukutlarının sebebi, altın istihsalâtının azalması olduğu kadar altının dünya üzerinde anormal dağılışından da mütevellittir.

Bu hükmü kontrol etmek için meseleyi tersinden alalım. Altının acaba çokluğu fiatlara müessir olur mu?

«*Aftalion*» altına tahsis ettiği bir eserinde müttehidei Amerika'da harpten sonra «anormal» surette toplanan altının kemmiyet nazariyesi mucibince ne gibi tesirler yapması lâzım geldiğini vakıalarla kontrol ederek şu neticelere variyor: «*Nisan 1920 ile nisan 1927 arasında Müttehidei Amerika'da uzun bir altın terakümü devri olmuştu. Bu devirde bazı geçici hususile 1925 deki gerilemelere rağmen altın stoku 1.770 milyon dolar tezayüt ederek nisan 1920 de 2.840 milyon dolardan nisan 1927 de 4.610 milyon dolara çıkmıştı. Nisan 1920 ile nisan 1927 arasındaki bu mühiş altın tezayüdünün ne gibi neticeler vermesi lâzımdır? 1921 den itibaren aşağıdaki hadiselerin sıra ile zuhur etmesi icap ederdi:*

1 — Müttehit Cumhuriyetlerde fiatların mahsus derecede bir yükselişini;

(*) Talât Geveci. Paranın düşmesi..... İlh. S. 18 - 35.

2 — Ticaret ve hesabat muvazenelerinin açık vermesini; Eski ihracat fazlalıkları yerine emtia ithalâtı fazlalıkları; ve o derece yüksek fazlalıklar ki bunların neticesi olarak yalnız ticaret değil aynı zamanda hesap muvazenesinde dahi aleyhte bir farkın bulunması;

3 — Kıymetli maden bakımından fakir memleketler doğru, harpten evvelki muvazeneyi temine müteveccih bir altın muhacereti;
Hakikatte ise,

1 — Müttehidei Amerika'da mahsus derecede bir fiat yüksekliği olmamıştır. Fiatlar 150 müşiresi etrafında nisbeten dalgalanmalardan sonra 1920 ve 1927 devresinde altın akınından yani 1919 - 1920 den evvele nazaran daha aşağı kalmıştır.

2 — Ne ticaret ve ne de hesabat müvazenesi pasif olmuştur. Bazı istisnalarla ihracat fazlalıkları devam etmiştir.

3 — 1920 ortasına kadar Amerika'dan başka memleketlere doğru bir altın akını olmamıştır. Bunun aksine olarak 1920 den 1927 ortasına kadar (1925 müstesna) her sene safî bir altın ithalâtı fazlalığı olmuş ve bu altınlar eskiden mevcutlara inzimam etmiştir» (*).

Bu vakıalar altın mikdarı ile fiatlar ve diğer ikitsadî hareketler arasında bir münasebetin olmadığını göstererek kemmiyet nazariyesini tekzip etmektedir. Mamafih vakıalarla tekzip edilmekte olmalarına rağmen kemmiyetçiler bu açık hakikati, altının Amerika'da sterilize edilmiş olduğuna yani gayri müsmir bir hale getirilmiş bulunduğuna atfederek inkâr etmek istiyorlar. Halbuki bu iddiaları da vakıalara uymıyor. Amerika'da Federal bankaları ilk zamanlar fevkalâde tehacüm gösteren altının anormal bir kredi enflasyonu doğurmaması için hakikaten altınları piyasadan çekmişler ve sun'î bir altın fikdanı tevlit etmişlerdi. Fakat buna rağmen Amerika'da kredi fevkalâde genişlemişti. *«Bu ittisa 1921 den 1927 senesinin en yüksek konjonktür kademesine kadar yuvarlak hesapla % 20 tezayüt ettiği halde kredinin «altın esası» ancak % 14 yükselmişti. Diğer memleketlerde de hadiseler aynı şekilde cereyan etmişti. Kredi, istinat etmesi lâzım geldiği altın esasına nazaran çok genişlemişti. 1913 den 1928 senesine kadar dünyanın altın mevcudu 41 milyar marktan 47 1/2 milyara çıkmış yani yuvarlak hesapla yüzde 15 artmış olduğu halde dünyanın tediye vasıtaları mevcudu şu mikdarlar dahilinde tezayüt etmişti:*

	1913 Mrd. Mark	1928 Mrd. Mark
Altın tedavülü	14.1	3.1
Banknot tedavülü	32.9	68.-
Merkez bankalarındaki mevduat	5.1	22.7
Banka mevduatı	81.3	189.8
Yekûn	133.4	283.6

Görülüyor ki tediye vasıtaları herpten sonra iki misli artmıştır. Fakat bu artış, para tedavülünün istinat ettiği altına nazaran 7-8 misli bir tezayüdü ifade eder. Binaenaleyh bu vakıalar; fiat hareketlerini para ci-

(*) Prof. A. Aftalion. L'or et sa distribution mondiale. P. 17-18. 1932.

hetinde aramak isteyenlere gösteriyor ki, altın iktisadî tahavvüllerini bir sebebi değildir» (*).

Buraya kadar verdiğimiz izahattan altın mevcudile fiatlar arasında bir münasebetin olmadığını göstermiştik. Şimdi de altın istihsali ile fiatlar arasında bir tabiiyet bulunup bulunmadığını arayalım.

Statistikte iki kemmiyetin birbirine tabiiyetini göstermek için korrelasyon emsalinden *(Korrelations - Koeffizient)* istifade olunur. Korrelasyon emsali, vasatîden yahut «trend» den inhiraflar yekûnu hasılı zarbının bu vasatilerden inhiraflar yekûnu müraibbaları hasılı zarbının cezrine taksimi ile elde edilir.

Kemmiyetçiler tarafından aralarında bir münasebet bulunduğu idia edilen altın istihsali ile emtia fiatları gençen asırın sonundan umumî harbe kadar şöyle inkişaf etmiştir: (**).

Seneler	Altın istihsali 100.000 once olarak	Almau toptan emtia indeksl. 1913=100	Seneler	Altın istihsali 100.000 once olarak	Alman toptan emtia endeksl. 1913=100	Seneler	Altın istihsali 100.000 once olarak	Alman toptan emtia endeksl. 1913=100
1890	57	89	1898	139	82	1206	195	88
1891	63	95	1899	148	82	1907	200	98
1892	71	84	1900	123	87	1908	214	93
1893	76	77	1901	126	82	1909	220	93
1894	88	72	1902	144	81	1910	220	91
1895	96	71	1903	159	80	1911	224	97
1896	98	71	1904	164	83	1912	226	108
1897	114	77	1905	184	86	1913	223	100

Şimdi Korrelasyon hesabile bu kemmiyetler arasında bir münasebetin bulunup bulunmadığını arayalım. Burada karşılaştıracağımız kemmiyetleri,

$$a \ldots\ldots v$$

ve bunların vasatîden inhiraflarını da

$$u \ldots\ldots b$$

farzetsek o zaman korrelasyon emsali (r) şu suretle tayin edilmiş olur:

$$r = \frac{\Sigma_i \; u_i \; b_i}{\sqrt{\Sigma \; u_i^2 \; b_i^2}}$$

Kemmiyetlerin müsbet veya menfi olmasına göre emsal daima —1 ile +1 arasında temevvüç eder: Kemmiyetlerin inkişafı birbirlerine müvazi ise emsal +1 dir. Makûs ise —1 olur. Fakat sadece aynı senenin kemmiyetlerini konfronte etmek kâfi değildir. Tahavvüller daima bir

(*) Prof. E. Wagemann. Gold - keine Krisenquelle. Berliner Börsen - Courier. Beilage. 25. XII. 1930.

(**) Bu cetveldeki altın istihsaline ait rakkamların menbaı: Rapport provisoide de la délégation de l'or du comite financier de Sosciété des Nations.

J. Kitchin. Production et consommation de l'or dans le passé et dans l'avenir. 1930.

kaç senenin mürurundan sonra tezahür ettiği için aşağıda korrelasyon hesabile tertip ettiğimiz cetvelin başındaki meselâ +2 işareti altın istihsalile fiatlar arasındaki münasebetin iki sene geçtikten sonra mukayese edildiğini ifade etmektedir.

Sene	— 1	0	+ 1	+ 2	+ 3	4
Altın istihsali ve fiatlar Berlin	— 0.11	+ 0.11	+ 0.28	+ 0.27	+ 0.11	0.19

Cetvelde görülüyor ki, korrelasyon müteakip senelerde azamî % 27 dir. Halbuki çok hassas ve ihtiyatlı bir statikçinin, ciddî bir münasebetin mevcudiyetini ancak 0.80 den sonra kabul edebildiğini nazarı itibara alırsak, altın istihsalile fiatlar arasındaki rabıtasızlık kendiliğinden tezahür eder. Burada iki kemmiyet arasındaki rabıta, rabıta denecek kadar ehemmiyeti haiz değildir. Konjonktürün ritmi (rhythmus) ve iktisat faaliyetlerinin birbirlerile olan mütekabil rabıtası esasen millî iktisatta bütün iktisadî hadiselerin birbirlerile muayyen bir korrelasyonda bulunulmasını zarurî kılar. Bunun için buradaki iki kemmiyet arasındaki münasebet pek cüz'î olsa bile umumî iktisat revişinin zarurî bir neticesidir.

Buraya kadar verilen izahattan anlasılıyor ki, altın istihsalile fiatlar arasında bir rabıta bulunduğu iddiası boş bir iddiadır. Bu böyle olunca Türk parasının kıymetindeki temevvüçleri yahut dünyadaki ve Türkiye'deki buhranın sebeplerini altın istihsalinde aramanın manasızlığı knndiliğinden anlaşılır. Biz isterdik ki «*Talât*» bey Türk şeniyetini hiç bir prejüjeye bağlanmadan tetkik etsin ve bize Türk parasının orijial izahlarını versin. Bunu böyle yapmadığı içindir ki «*Talât*» bey birbirini tutmıyan, vakıalarla teeyyüt etmiyen ve garabete varacak derecede tuhaf hükümler ortaya armıştır.

●

«*Talât*» bey, istinat ettiği nazariye icabı olarak hükümlerini bütün millî iktisat davalarına da teşmil ediyor. Kanlı bir cidalle kazanılmış bir millî istiklâlin iktisadî ifadesi olan millî gümrük istiklâlini, millî iktisat istiklâlini ceffülkalem hiçe indiriyor. Paramızın kıymetini korumak için mutlaka gümrükleri açmak lâzımmış. İthalât serbest olmalı imiş. Memleketi ancak liberal iktisat kurtarabilirmiş ilh.

Muharririn ifadelerini eynen nakledelim: «*Serbest mübadelenin temin ettiği faide kat'îdir. İsbat edilmiştir. Denilebilirki, her zaman ve her mekânda bu faide mevcuttur. Fakat buna zıt olarak himayenin de faideleri vardır. Ancak bu faide kat'î değildir. Bazı şartların vücudile kaimdir. Eğer bu şartlar mevcutsa himayenin faydası serbest mübadelenin faydasını geçebilir. Eğer mevcut değilse milleti zarara sokar. Himayeden fayda beklemek için himayeye başlamak zamanının geldiğini iyica tayin etmek lâzımdır. Her hükûmet her zaman himayecilik etmekle sanayi ihtas edemez. İthalâtı da ihracatı da azalır, terakkisi basitleşir. Himayeye başlamak için ziraat oldukça inkişaf etmeli, nüfus ziraat devrindeki azamî kesafeti bulmalı, irfan seviyesi muayyen bir dereceye*

gelmeli» (*). Netice olarak «*Talât*» bey himaye zamanının henüz gelmemiş olduğunu, bu işi yapacak kadar irfanımızın yükselmediğini bizim sanayi kuracak vaziyette bulunmadığımızı iddia ederek diyor ki, «*Bu mülâhazalara istinaden serbest mübadelenin kat'î faidelerinden istifade ederek milletimiz biraz daha zenginleştikten ve nüfusumuz tezayüt ettikten sonra himayeye başlamak daha doğru olur zannediyoruz*» (**). «*Talât*» *bey cidden haklıdır!. Evet, serbest* mübadelenin «*kat'î faideleri isbat edilmiştir*». Hem öyle bir şekilde isbat edilmiştirki' milletlerin bir kısmının diğer bir kısmına esir edilmesi suretile. Türkiye'nin bugünkü geri vaziyeti, işte bu serbest mübadelenin isbat edilmiş bir hakikatı olarak meydanda duruyor. Kapitülasyonlarla gümrük duvarlarını Avrupa emtiasına açmak mecburiyetinde bırakılan Saltanat Türkiyesinde Türk köylüsü, Garp sanayiine pazar, Devlet maliyesi, Avrupa bazirgânlarına işliyen bir cihaz haline geldikten sonra serbest mübadelenin «*kat'î faidesini*» anlamıyacak ne var. Fakat «*Talât*» bey Türkiye'de böyle bir şeyin olmadığını iddia ediyor. Avrupa'da rekabetin Türkiye'de eski sanayii öldürmesi yeni kârlı işlere yol açmıştır diyor. Meselâ bakır sanayiinin sönmesi ile hammadde istihsalinin inkişaf etmesi gibi. Bu tabiî bir kanunmuş. Bunun böyle olması lâzımmış. Fakat sorabiliriz: Türkiye'nin de millî sanayii olması, hammadde istihsalile Avrupa sanayiinin kaprizlerine esir olmaktan kurtulması hakkı değil midir? Onun bugünkü geri ve tâbi vaziyeti Avrupanın şuurlu bir istismarı neticesi değil midir? «*Talât*» bey bütün bunları inkâr ediyor. Onun elinde «*İ. Fischer*» in meşhur formülü vardır: «*Bütün istiralar bütün satışlara müsavidir*». «*Mal, mal ile mübadele edilir.*» «*Milletlerin birbirlerile olan münasebetinde kıymetler arasında fark yoktur.*» Verilen kıymetler ile alınan kıymetler birbirine müsavidir. Fakat muharrir burada mühim bir noktayı unutuyor:

Türk köylüsü meselâ bir Avrupa emtiası alabilmek için dört koyun satmaktadır. Satışlarda müsavat ancak bu suretle temin olunuyor. Pazar da birbirine müsavi gelen alışverişlerin arkasında sarfedilen emek Türk köylüsünde Avrupa'nınkine nazaran daha fazladır. Bugünkü ticareti hariciyemize bir göz atmak kâfidir: İthalât emtiasının fiatları gayet az düştüğü halde ihracat emtiasının kıymeti fevkalâde sukut etmiştir. Türk müstahsili ithalât kıymetlerini karşılamak için çok fazla ihracat yapmak mecburiyetinde kalmaktadır. Bunun için ihracat kıymet itibarile sukut ettiği halde mikdar itibarile mütemadiyen yükselmektedir. Buna rağmen yine bir tesavi olmiyor.

Türkiye'nin bütün tarihinde bu böyle olmuştur.

Himayecilik zamanının gelmesini beklemek te çok tuhaf. Bu zaman nevakit gelir? Zaman gelsin diye beklersek Sakarya cidalinin manası nerede kalır? Koca bir millî istiklâl harbi bu zamanın gelmiş olduğunun bir delili değil midir? Bu millî kurtuluş hareketi bir milletin kendi benliğine dönüşü demek değil midir? Türkiye millî mücadeleye Avrupaya pazar olmak için mi girdi?.

Fakat «*Talât*» bey için bir millî istiklâl davası mevcut değildir. O, Türk

(*) Talât Geveci. Parann düşmesi..... İlh. S. 69.

(**) Keza. S. 70.

milletinin kendini yine eskisi gibi garba istismar ettirmesi ne taraftadır. Kıymetli (!) eserinde diyorki: «*Biz Avrupa ile mübadeleyı katetmekle onların sermayesine malik olmiyoruz. Sadece sermaye ile sâyi ayırıyoruz. Sermaye onlarda sây bizde kalıyor. Sermayenin sâyin kudreti istihsaliyesini çok arttırdığına göre bunları ayırmaktan zarar husulü lâzımdır. Amele, kapitalistin sermayesini zaptedemediği müddetçe kendi sâyini onun sermayesile mübadele etmekte çok kârlıdır. Faraza sermayesiz çalıştığı zaman bir kazanacaksa sermaye ile teşriki mesaî edince dört kazanıp birini kapitaliste veriyor. Kendine üç kalıyor. Belki Avrupa sermayesi bizden fazla kıymet alıyor. Fakat biz bu sermayeyi elimize geçirdiğimiz müddetçe onunla mubadele etmekten aynı surette müstefidiz*» (*). Saltanat Türkiyesi Avrupa'ya emeğini veriyordu. Avrupa sermayesi bu emeği istediği şekilde istismar ediyordu. Halbuki Türk inkılâbının Türk sâyinin Avrupa sermayesine istismar edilmemesi için yapılmış bir tarihî hareket olduğunu unutmamak lâzımdır. Türk milleti emeğini yabancıya istismar ettirmemek için bütün bir emperyalist garp dünyasına isyan etmişti. Garp sermayesine sâyimizi kiralayacağız ve zengin olacağız. İyi bir tavsiye. Fakat soralım: Acaba millî inkılâba kadar emeğini garba istismar ettiren Türk milleti niçin zengin olmadı?

«*Talât*» bey paranın kıymetini korumak için şeniyete dayanmıyan bir nazariyeye istinaden ithalâtın tahdit edilmesini istemiyor. Bizce bunların hepsi bir maskedir. Bütün bu nazariye dolambaçlarının arkasında biz Avrupa istismarı politikasının kirli suratını sezer gibi oluyoruz. Kemmiyet nazariyesi, liberal politika bilmem ne gibi büyük sözler, millî iktisat istiklâline kasteden bir zihniyetin ifadelerinden başka bir şey değildir.

18 inci KADRO

6 formalık bir

Ayrı Sayı

olacaktır.

Fiyatı gene: 25 kuruş kalacaktır.

Ayrı Sayı'mızı bekleyiniz!.

(*) Keza. S. 59.

Cihan içinde Türkiye:

Washington - Londra

Burhan Asaf.

Bu yazının çıkmasından iki hafta sonra *Londra İktisat ve Para konferansı* toplanacaktır. Şu saatte, Washington'dan Avrupa'nın son mürahhasları memleketlerine dönmektedirler. Asıl konuşmalar Roosevelt, Mac Donald ve Herriot arasında olmuşur. Çünki konuşulan meselelerin başlıcalarını *Para esası* ile *borçların tasfiyesi* teşkil etmiş ve çünki gerek para esası meselesi altını elinde bulundurmak gerek ise borçların tasfiyesi meselesi alacaklı olmak bakımından, ancak bu üç devlet adamının mensup bulundukları memleketleri alâkadar etmektedir. Bütün öteki memleketler, ya altından mahrumdurlar yahut ta borçlu. Demek ki, tâbidirler.

Gerek altın ve para esası gerek ise borçların tasfiyesi davası, sermayedarlık mabedine çizmelerile giren buhranın alaşağı ettiği iki puttur. Hattâ 1931 senesine yani İngiliz lirasının düştüğü tarihe kadar altından başka bir para esası olabileceği hatıra gelmediği gibi borcun ödenmemesine de en büyük haram gözüyle bakılırdı. Sovyet Rusya'nın meselâ eski çarlık borçlarını tanımaması, bu memleketi aforoz ettirmişti. O kadar ki, aforozun şiddetinden ürken bir çok fukara Avrupa memleketleri, borçlarını ödeyemiyeceklerini gittikçe daha iyi anladıkları halde, borçlarına sadık olduklarını her vesile ile tekrar etmeği sicillerine geçmesi lâzım bir hüsnühal nişanesi telakki ediyorlardı. Fakat buhran ilerledikçe, vaziyette inkişaf halinde bir değişme oldu. Meselâ Almanya, siyasî tamirat borçlarını ödeyemiyeceğini ileri sürerken, aksi taktirde ticarî kredilerin de tehlikeye gireceğini pervasızca ilâve etmeğe başladı. Avusturya, kendini alacaklıları arasında müzayedeye koymakta beyis görmedi. Bir «el bende» ebesi gibi, en son kredi'yi kim verdi ise, onun peşinden seyirtiyordu. Avusturya'yı kendi tarafına çekmek ve bu suretle, verdiği kredilerin birinci hipotek hakkını muhafaza etmek için, her alacaklının yapacağı yegâne şey, krediye devam eylemekten ibaretti. Fakat bütün alacaklılar çoktan farkına varmışlardır ki, bunlar artık günün birinde ödenmek üzere açılmış krediler değil «à fonds predu» verilmiş politika rüşvetlerinden ibarettir.

Borç ve borçlu ahlâkiyatının bu tarzda sarsılmasına muvazi olarak, altına olan iyman ve itimat da azalıyordu. Harp sonrasının ilk senesinden itibaren altın üzerinde yapılan spekülasyon son raddesine varmışdı. Alacaklılar, altını ele geçirmekle onun fiatını yükseltiyorlar, bu suretle verdiklerinden fazla bir para tahsil etmiş oluyorlardı. Eşya fiatları düştükçe, altının fiatı fırlıyor; paralarına altını esas tanımak isteyen milletlerin çoğu borçlu ve umumî muvazenelerinde daima açık veren milletler oldukları için, altın esasında ısrar ettikçe, altını daima daha pahalıya satın almak mecburiyetinde kalıyorlar, çok pahalı bir para politikası gütmüş oluyorlar, neticede, bütün iyi niyetlerine (?) rağmen

altından ayrılmak mecburiyetinde kalıyorlardı. Fakat bu haller bir milletten bir diğerine bulaştıkça, üstelik bir de İngiltere'nin altın aleyhtarlığına geçtiği görülünce, *altın* bütün mukaddesliğini kaybetti. Çünki hem paranın altın karşılıksız da idare edilebileceği anlaşılmış hem de böyle bir paranın millî iktisat namına çok daha ucuza geldiği görülmüştü.

Şimdi diğer memleketleri bir kenara bırakarak, davayi İngiltere, Amerika ve Fransa namına görmeğe çalışalım. Para esası meselesi ile borçlar davasını da birlikte mütalea edelim. İngiltere, parasını düşürdüğü sıralarda, dünyadan 4 milyar İngiliz lirası kadar alacaklı idi. Amerikanın alacakları ise (harp borçları dahil olmak şartile) 20 milyar doları bulmaktadır. Yani bugünkü kur üzerinden, İngiltere'den evvel gelmektedir. Üçüncü en büyük alacaklı olan Fransa için elimizde sarih bir rakam yoktur.

İngiltere, parasını % 25 etrafında düşürmekle, matlûbatının dörtte birinden yani 1 milyar İngiliz lirasından bilfiil vaz geçiyordu. Eğer altın harbinde muvaffak olamaz yani gerek Amerika gerek ise Fransa'yi, emtia fiatlarına göre ayar edilmiş ve aşağı yukarı İngiliz lirasının bugünkü kur'una yakın bir para esasını kabul etmeğe icbar edemezse, bu 1 milyar İngiliz lirasını ebediyyen kaybetmiş olacaktır. Fakat işte Ottawa ile,hasımlarının bağrına öyle bir çivi çakmıştır ki, nihayet *dolar*'ı düşürmeğe muvaffak olmuştur. Eğer dolar İngiliz lirası seviyesine inerse, yahut iki para arasında bir mutavassıt buluşma haddi tesbit edilirse, o zaman 1 milyarlık kur zararı kendiliğinden zail olmuş olacaktır. Bundan başka, İngiltere'nin halen elinde bulunan altın, parasına karşılık olmaya kâfi gelecektir.

Fakat bu işte, Amerika ile Fransa'nın *altın kıymeti* bakımından zarar ettikleri de muhakkaktır. Çünki bundan sonra artık, eşya fiatları yükselecek ve altın fiatları düşecektir. Hattâ, vaziyet odur ki, eğer nazarî olarak, ellerinde altın tutmayan memleketlerin, altından tamamen vaz geçtiklerini ve altına karşı kat'î bir alâkasızlık ilân ettiklerini farzetsek, altın fiatları birden % 50 kadar düşecektir. Bu ise, Amerika ve Fransa'da, altın şeklinde teraküm etmiş olan sermayenin % 50 eksilmesi demektir. İşte, İngiltere'nin altını aforoz etmekte devam eylemesi, yahut altına yeniden biat eylemesi arasında böyle muazzam bir fark vardır. Demek oluyor ki, İngiltere'nin elindeki çare, karşı tarafın altınlarını yarı yarıya kurşuna kalbetmektir. Karşı tarafın elindeki çare ise, İngiltere'yi 1 milyar matlûbatından etmektir. İki taraftan birinin muvaffak olması için evvelâ mücadeleye devam etmesi ondan sonra da mücadeleyi kazanması lâzımdır. Fakat bu öylesine zorlu bir mücadeledir ki, bir Pyrrhus zaferile neticelenmesi adeta muhakkaktır. Bunun içindir ki, Washington finans mütarekesine lüzum görülmüş ve bu mütareke üç devlet tarafından da memnuniyetle imzalanmıştır. Mütarekenin esasları, bizce, şunlar olsa gerektir:.

a) Altınsız kalan İngiltere'ye altınsız kalmanın sıkıntıları çektirilmemelidir. Emtia fiatlarına göre hesap edilmiş bir para paritesi üç finans merkezi tarafından da müdafaa edilecektir ki, müstakar kalabilsin.

b) İngiltere, altın esasını, esas itibarile kabul edecektir ki, Amerika ile Fransa'nın elinde birikmiş olan altınlar para etsin.

c) Altın esasına geçilmeden evvel, emtia fiatlarının yükselmesi için müşterek bir inflasyon hareketi yapılacaktır.

d) Emtia fiatlarına göre ayar edilmiş müşterek paranın en istikrarlı paritesini, İngiliz ile dolar, müştereken bulmağa çalışacaklardır. Cihanın en büyük hammadde kaynakları bu iki paraya göre istismar edilmekte olduğundan, bu rolün ikisine bırakılmış olması son derece tabiîdir. Bu seviye bulununcaya kadar Amerika ve İngiltere'nin elindeki altınlar, bekliyecek, yani ambargo kalkmıyacaktır.

e) Fransız frangına, altın esaslı paranın ve alelumum istikrarlı kıymet ölçüsünün mümessili olmak ve altın için arz ve talebi serbestçe idare etmek vazifesi verilecektir. Frangın emtia fiatlarını tanzim etmek kabiliyeti yoktur. O sadece altının beynelmilel rayicini ölçmektedir. Bunu tehlikesizce yapabilmesi için Fransız bütçesi ile Fransız ticaret müvazenesinin biraz daha düzelmeleri kâfidir. Bu hususta diğer iki devlet kendisine (meselâ pazar kolaylıkları göstererek) yardım edebilecek mevkidedirler.

Bütün bu kararların manası, besbelli bir şey ki, bu üç memleket arasında birikmiş olan beynelmilel sermaye stokunu para esası bakımından müdafaa etmekten ibarettir. Şu var ki, sadece para esası bunu başarmağa kadir değildir. Ayni zamanda böyle bir para esasının bütün milletlere kabul ettirilmesinden başka bütün cihan iktisadiyatının yeni baştan işlemeğe başlaması şarttır. Bunun başlıca yolu ise, alacak ve borç meselesinin tasfiyesidir. Çünki dünyada, ister memleketler ayrı ayrı olarak alınsın ister dünyanın heyeti umumiyesi göz önüne getirilsin tahsili kabil olmayan borçların yığını gün geçtikçe büyümektedir. Borçların ödenemiyeceğini ilân etmek, sermayedarlık nizamı tarihinde son derece tehlikeli bir précédent (misal, teamül) yaratacaktır. Milletler sıkıştıkça, ödeyemiyeceklerini ileri süreceklerdir. Binaenaleyh, borç senetlerinin muharrer kıymetlerini olduğu gibi bırakıp hakikî kıymetlerini para esası bakımından ve umumî bir inflasyon selini çözerek düşürmek mevzubahs nizam namına çok daha hayırlı bir harekettir.

Fakat bunu yapabilmek için, gümrük tarifeleri, döviz takyidatı gibi engelleri söküp atmak lâzımdır. Bunlar kalkınca, her tarafta azçok karşılıksız olan paralar arka arkaya düşüp dökülecektir. Umumî inflasyon'un nazımları ise:,

a) Emtia fiatlarına göre ayar edilmiş para olmak bakımından, *dolar* ile *Sterling.*

b) Altına göre ayar edilmiş para olmak bakımından *Frank.*

olacaktır. İşte, davanın bu kısmı, Londra konfransı'nın başlıca mevzuunu teşkil edecektir.

Bu işte, her üç devletin de yaptıkları müşterek fedakârlık, matluplarının büyük bir kısmından filen vaz geçmektir.

Bu işte, her üç devletin de temin ettikleri müşterek fayda, buhrandan sonraki milletler start'ında, eskisi gibi en başta yer almış olmaktır.

Bu işte İngiltere'nin yaptığı hususî fedakârlık, karşı tarafın altınlarını

kıymetlendirmesine müsaade etmek; hususî istifadesi ise, emtia fiatlarına göre ayar edilmiş bir para esası tarafından idare edilecek beynelmilel ticaretin yeniden aksept merkezi olmaktır.

Amerika ve Fransa, altınlarını kurtarmaktadırlar. Fakat Fransa'nın Avrupa'daki siyasî müşküllerin halledilmesi bakımından bazı teahhütler altına girdiği de muhakkaktır. Buna mukabil, öne sürdüğü emniyet meselesinde İngiltere ve Amerika'yı, her zaman yanında bulacaktır.

Demek oluyor ki, Londra konferansına müspet bir mecra verebilmek için Washington'da içtima eden beynelmilel finans, dünya işlerini, her şeyden evvel kendi davası gibi mütalea etmiş, yapacağı fedakârlıklarla elde edeceği faydaları ölçmüş ve karşılaştırmıştır. Kendi evinde istediği ölçüde bir temizlik yapan hamarat bir hanım gibi, buhranı kaldırabilmek için, ***dünya ölçüsünde bir şartlara uyma ve dünya ölçüsünde bir tasfiyeye*** hazırlanmaktadır. Bütün bir bedesteni kendine borçlandırdıktan sonra, onun artık ödeme kabiliyeti kalmadığını gören, bu yüzden bizzat kendi işlerine kesat giren, faizleri tahsil edemediği için sermayesinden yemeğe başlayan bir sarrafın borçlarının bir kısmını bağışlamağa mecbur kalması gibi, beynelmilel finans, iktisadî otomatikliğin bir türlü yapamadığı umumî likidasyon'u iradî olarak ve yukarıdan aşağıya doğru kendisi tahakkuk ettirmeğe hazırlanmaktadır.

İşte Londra konferansının Washington'da kaleme alınmış hakikî ruznamesi budur.

●

Besbelli bir şey ki, bu türlü bir karar, kısa tarifile, sermayedarlık nizamının restorasyonu (yeniden tesis) demektir. Ve yine besbelli bir şey ki bu nizamı idare eden büyük maliye ve siyaset merkezlerinin buhrandan aldıkları yegâne ders, kendi aralarındaki rekabet ve mücadelenin tehlikeliliğidir. Bunun içindir ki, kendi aralarında anlaşmayı ve kendi kendilerine bir takım sermaye fedakârlıklarını göze almayı, buhranı kaldırmak için kâfi görüyorlar. Her taraftaki gümrükleri ve her taraftaki türlü türlü takyidatı (döviz takyidatı, takaslar, kontenjanlar v. s.) ancak tediye ve ticaret müvazeneleri ve para esasını muhafaza edebilmekteki müşkülât bakımından izah etmeği tercih ediyorlar. Bu gibi tedbirlerle, bazı genç millî iktisatların kendileri namına ne dereceye kadar bir yeni kuruluş ve istiklâl davası güttüklerini görmemezlikten geliyorlar. Dünyada bir takım milletlerin en ileri tekniği ellerinde bulundurmalarına mukabil bir çok milletlerin bundan mahrum olduklarını fakat mahrum kalmamak kararını verdiklerini hiç nazarı itibara almak istemiyorlar.

Bir iki hafta sonra, iki dereceli bir heyeti tertibiye şeklinde, başta, İngiltere - Amerika - Fransa'nın finans anlaşması bunun arkasında da İngiltere - Fransa - Almanya - İtalya'nın politika anlaşması sayesinde diğer milletlere bir takım kararlar dikte etmeğe çalışacaklar, «gümrükleri ve bütün takyidatı kaldırınız. İşte emtia fiatlarını yükseltip altın fiatlarını ucuzlatıyoruz. Borçlarınızı kolay ödeyeceksiniz. Bundan başka paranın karşılık haddini de indiriyoruz. Paralarınıza % 10 altın karşılık kâfi gelecektir. Tediye müvazenelerinizin fazla açık vermemesi

için ticaret müvazenelerinizi takviye edeceğimizi vadediyoruz. Ayrıca ucuz kredi de vereceğiz. Fakat açın kapılarınızı, vaz geçin fazla ileri davalarınızdan, bırakın şu başaramıyacağınız sanayi işini ve hepimiz birden refaha avdet edelim!» diyecekler.

Herkesin kabul ettiğini farz edelim. Yine bir tarafta metropoller bir tarafta pazarlar göreceğiz. Yine sanayi fiatları ile ziraat ve hammadde fiatları arasındaki makas çalışacak. Yine kıymetler, sermayeyi verenin elinde teraküm edecek. Ve buhranın öküzü öldüğü için yukarı mahallelerdeki ortaklığa yine fesat karışacak. Ve öldü zannedilen öküz yine dirilecek ve bu sefer, toreador'larda atkı sallamağa ne cesaret ne de derman kalacak

Londra konferansı'nın iyiden iyiye muvaffak olması için, heyeti tertibiye haricinde kalan milletlerin on dokuzuncu asrın başında olduğu kadar cahil, tecrübesiz ve iddiasız olmaları lâzımdır. Bunu temin etmedikçe, borçların altın kavanozundan bir takım iyilik reçeteleri çıkarmak, akıntıya bir müddet daha kürek çekmekten ibarettir.

●

Londra konferansında kurtuluş ve istiklâl Türkiye'sinin şıarları, iktisatta istiklâl, siyasette istiklâl, kafa ve gönülde istiklâl olacaktır. Bunların şartları gerçi ağırdır amma malûmdur. Anadolu'nun dağı taşı, bu şartları ezber bilir. Ve hepimiz iyi biliriz, Sakarya'yi yapan Türk serdarının kaburgaları, ne uğurda kırıldı. Londra'dakiler, bizi atlatamazlar.

KADRO'yu sevenler!

KADRO'ya abone olunuz!

KADRO'ya abone bulunuz!

İktısadî Devletçilik.

Şevket Süreyya.

İnkılâp edebiyatı, yani Türk inkılâbının meselelerini ve davalarını kendisine tahlil mevzuu yapan yazı hareketleri, edebiyatımızın en kısır cephelerinden biridir. Halbuki bu edebiyat, inkılâbın ruhumuzda ve fikrimizde yaptığı dalgalanmaların yazı şeklinde hayat sahasına çıkışı olması itibarile, inkılâbımız üstündeki ruh ve fikir uyanıklığımızın adeta bir aynasdır. Eğer biz, eli kalem tutan Türk vatandaşlığının inkılâp hassasiyetini ve inkılâp davaları üstündeki uyanıklığını bu vatandaş kitlesinin yazı sahasına döktüğü fikir eserlerinin hacmile ölçmeğe kalkarsak, cidden korkunç ve şüphelei bir vaziyet karşısında kalırız.

Çünkü, meselâ Türk fikir ve ilim yapısının üst tabakasını kurması lâzımgelen bir D a r ü l f u n u n hocaları kadrosu vardır ki, inkılâp edebiyatı sahasında sağır ve kısırdır.

D a r ü l f u n u n'u idare eden ve yetiştiren kadro ile bu kadronun fikir ve görüş murakabesi altında yetişen D a r ü l f u n u n'lu nesil haricinde kalan Türk okur yazarlarının inkılâp meseleleri üstündeki araştırma ihtirası da daha derin ve verimli değildir. Fakat şukadar varki, bu meseleler üstünde yine ne de olsa bir kaç parça eser çıkmışsa, ve ne de olsa müselsel bazı araştırma hareketleri varsa, bu eserler ve bu hareketler, yine bu hariçte kalan okur yazar neslin işidir ve hediyesidir.

●

Ahmet Hamdi Bey (1) İstanbul'da son zamanlarda göze çarpan bazı fikir çarpışmalarının ortasında yer alan genç bir münevverdir (2).

Hamdi Bey müdafaa ettiği veya izaha çalıştığı fikirleri son günlerde toplu bir eser halinde neşretti:

(1) İstanbul Liman Şirketi Umum Müdürü.

(2) Ahmet Hamdi Beyin İstanbul Türk İktisatçılar Cemiyetinde ve Istanbul Halkevindeki konferanslarını okuyucularımıza tavsiye ederiz. Bu konferanslar kendisinin neşrettiği (K o o p e r a t i f) mecmuasının 8, 9, 11 inci nüshalarında basılmıştır.

«İKTİSADÎ DEVLETÇİLİK» (3)

İktisadî Devletçilik Ahmet Hamdi Beyin aynı isimle 1931 de neşrettiği diğer bir cildin devamı ve yine bu isimle devam edecek olan serinin ikinci cildidir.

Fakat bu noktada derhal şunu da işaret etmeliyiz ki, bu ciltler arasındaki isim iştirakine rağmen bu yeni cildi 1931 de çıkan birinci cilttеki meselelerin tam bir devamı ve teselsülü şeklinde almamak lâzımdır. Bu defa çıkan kitapta «İktisadî Devletçilik» meselesi bir taraftan Türk inkılâbının zatî prensipleri ve diğer taraftan dünya gidişinin umumî istikametleri dahilinde yeniden vaz ve tahlil edilmiştir.

Halbuki, ilk ciltte bu dava - kendilerinin de işaret ettikleri gibi - daha ziyade Türkiye'de müstacel bir vergi ve bir buğday meselesi rejimi etrafında teksif olunmuştur. Binaenaleyh bugün elimize geçen eseri ilk cildin mevzuuna bağlamadan tetkik etmek kabildir.

●

İktisadî Devletçiliğin 224 sahifalık bir metin ve kitabın sonunda ayrıca 15 sahifalık hülâsalı bir fihristi vardır. Kitap, esas olarak:

I. — Ferdî iktisat rejiminin sonu.

II. — Yeni memleketlerin kurtuluş nizamları.

III. — Fertler iktisadından millet iktisadına.

IV. — Millet iktisadının kurulma unsurları.

V. — Millet iktisat rejiminde para meselesi.

fasıllarını ihtiva etmektedir.

Biz okuyucularımıza bu kitapta hakikaten mantıkî bir teselsül takip eden ve biri diğerini tamamlayan bu bahislerin muhtevası hakkında umumî bir hülâsa vermeği çok faydalı buluyoruz. Fakat bundan evvel şunu da itiraf etmeliyiz ki,bu kitap bizim tahlilinde bitaraf kalacağımız bir eser değildir. Çünkü *İktisadî Devletçilik,* her şeyden evvel, K d r o'nun ilk sayısındanberi izaha çalıştığı, (İ n k ı l â p ve K a d r o) da esas hatlarile tezleştirmeğe gayret ettiği inkılâp ideolojisinin müdafaa ve teyididir. Binaenaleyh bu kitap bizim için, nihayet «aynı cinsten» bir fikir sistemini izaha tahsis olunmak itibarile her şeyden evvel bir kardaş eseridir.

(3) İKTİSADÎ DEVLETÇİLİK İkinci cilt. Yazan: Ahmet Hamdi. Basan: Matbaacılık ve neşriyat Türk Anonim Şirketi. 239. S. Fiyatı: 1 Lira.

Ahmet Hamdi Bey eserinin başında Türk inkılâbının manasını izah eden ve inkılâp ideolojisi ile «inkılâpçı» nın ruhî rabıtasını anlatan güzel bir «öz söz» vardır. İnkılâpçı ne zaman hamlenin mümessilidir?

Ne zaman kendi davası ile kendi ruhî alâkası kopar? Yani ne zaman hamlenin önündedir, ve ne zaman hareketin ardında kalır?

Ahmet Hamdi Beye göre:

«İnkılâpçı kendisindeki heyecan kaynaklarını tamamen tarif ve tesbit edebildiği ve artık onun altında onun hissettiği, fakat ifade edemediği, bir şey kalmadığı zaman, inkılâp bitmiş, yahut bizzat inkılâpçı da ondan uzaklaşarak inkılâbın yürüyüşünü takip edememiş, arkada kalmış olur».

Filhakika her inkılâp kendi döküntülerini verir ve bir inkılâpta inkılâpçının hadisenin ardında kalışı, dama görülen hazin hallsrden biridir. Fakat bunun sebeplerini izahta biz Ahmet Hamdi Beyle ayni fikirde değiliz. Çünkü Hamd Beye göre zaman heyecanın en büyük düşmanıdır. (Sa. 9) Halbuki bize göre heyecanın şuura inkılâp edebilmesi için her şeyden evvel heyecanı sistemleştiren ve «*İdrak*» haline getiren bir zamanın geçmesi lâzımdır. Ruh taşkınlığı başka, şuura müstenit ve ahlak haline gelen ruh heyecanı yine başkadır. (1) İnkılâpçının heyecanı bu şuura inkılâp eden ve ahlak haline gelen ruh heyecanıdır; yoksa müphem bir sezişten, yahut istikameti gayrı muayyen bir hamleden gelen bir ruh taşkınlığı değildir.

İnkılâp heyecanı bahsında Hamdi Beyle aramızdaki ihtilâfa mukabil inkılâbın izah ve tarifi bahsında aramızda büyük ayrılıklar yoktur.

«Bir inkılâp, kendi ideolojisini ve ilmini kuramazsa, yaşamamak tehlikesine maruz kalır!» hükmünde ise esasen her zaman israr ettiğimiz gibi Hamdi Beyle de tamamen beraberiz.

İktisadî Devletçiliğin birinci bahsı ferdî iktisat rejiminin nasıl sonu geldiğini izaha tahsis edilmiştir. Bu izaha göre,

«Avrupa medeniyeti Avrupa'nın garbinde doğan bir takım hareketlerin mahsülüdür. Yeni kıt'aların keşfi, orta sınıfın teşekkülü,

(1) İnkılâp ve Kadro. Yazan: Şevket Süreyya.
İnkılâp heyecanı - Antuzyazm.

sanayi inkılâbı, mübadelenin dünya mıkyasında bir mahiyet alışı..... v. s. son iki asırlık Avrupa medeniyetini ortaya getirmiştir.»

Hamdi Bey, Avrupanın içtimaî nizamını teşkil eden demokratik normaları da keza tamamile Avrupa'ya has sayıyor ve,

«Garbin kendi dışındakilere dağıtamadığı ve dağıtmamak için çalıştığı şey demokrasi ve halk hakimiyeti olmuştur.» diyor.

Muasır dünya nizamının «Europacentrique» vasfını ve demokrasi rejiminin keza Avrupa'ya has cemiyet nizamının bir ifadesi olduğunu daima işaret etmeğe çalıştığımız için, Hamdi Beyin Avrupa medeniyeti hakkındaki bu telakkisini tamamen uygun buluyoruz. Hamdi Bey bu telakki mebdeinden hareket ederek serbest mubadele nizamının tarihî inkisafını veriyor. Ve nihayet dünya buhranının bu serbest mubadele nizamının nasıl tabiî bir neticesi olduğuna varıyor. Ve bu buhranı diğer periyodik iktisat buhranlarından ayıran vasıfları sayarak o da, *«Cihan bir buhran değil, bir bünye istihsalesi yaşıyor.»* diyor. Cihan buhranı, kitabın her faslında, Ahmet Hamdi Beyin hükümlerinin istinat noktalarını teşkil etmiştir.

Mamafih Hamdi Bey bu buhranda her memleketin diğerine nazaran farklı vaziyetini görüyor ve bilhassa *millî kurtuluş hareketine* giren memleketler - yani müstemleke ve yarı müstemlekelerle iktisaden tabî memleketler - in müstesna vaziyetini kaydediyor. Ve diyor ki, Metropollerde yani büyük sanayici ve müstemlekeci memleketlerde fabrikalar kapanırken buralarda fabrikalar açılıyor. Bu memleketlein bütün menfaatleri buhranın derinleşmesinde ve müzminlesmesindedir. Çünkü bunlar esasen kendi millî kurtuluşlarını yapmak suretile buhranın bizzat âmili olmuşlardır. Ve bu kurtuluşlarının tamamlanabilmesi müstemlekeci memleketlerdeki buhranın devamına ve derinleşmesine bağlıdır. «Buhran onlar için bittiği yerde bizim için başlamış demektir.» Bu fikir, tamamile bizim fikrimize uygundur.

Cihan buhranı içinde mukadderatı birbirine zıt iki nevi memleket (1 - Metropoller. 2 - Millî kurtuluş mücadelesi yapan memleketler.) olduğu gibi buhrandan sonraki dünya nizamında da her memleketin tamamile diğerinden farklı bir iktisadî ve siyasî nizama tâbî olacağı fikri, bizim de esas fikirlerimizden biridir.

Yalnız Hamdi Beyin buhranı izahında kendisile aramızda bazı

metot farkları vardır. Bize göre buhran: (1)

«İstihlâk eşyası yapan istihsal âletlerinin imalâtı ve terakkisi ile istihlâk maddelerinin sürümü arasındaki nisbetin bozuluşudur.» Halbuki Hamdi Bey buhranı (Kâr)'ın durması ve (Fiyat) kanali ile izah ediyor. Fakat kâr seviyesi ve fiyat kanalı hareketleri sebep değil, neticedir. Bu neticenin altında istihlâk eşyası yapan istihsal aletleri imalâtile istihlâk eşyası sürümü arasındaki nisbet vardır.

●

Ahmet Hamdi Beyin müstemlekelerle metropoller arasındaki tezadı, yani *millî kurtuluş hareketleri* üstündeki izahlarında tamamile kendisile beraberiz. Bunlar bizi teyit ve müdafaa edici güzel tahlillerdir. İktisaden ileri ve geri memleketler arasındaki tezat, hiç şüphe yok ki, bütün tezatlardan mukaddemdir. Ve bütün tezatların anasıdır. Müstemlekeci memleketlerdeki büyük sanayi kesafeti ve onun mahsülü olan proletarya mücadelesi ve sosyalizm hareketleri gıdasını bu müstemleke tezadından alır.

Türkiye bu tezada isyan ve onu tasfiye etmek için kıyam eden memleketlerin önünde ve başındadır.

Müstemleke tezadının ön plâna alınışı, Türkiye'de inkılâp fikriyatının bir eseridir. Ve cihanşümul fikir hareketi namına da bir merhaledir. K a d r o, cemiyet izahının bu sahasında öncü olduğu bu fikrin intişar ve tesir hudutlarının arttığını görmekle cidden sevinir.

Yalnız Ahmet Hamdi Bey muasır tezatları sayarken şöyle bir tasnif yapıyor:

Müstemleke tezadı.
Sınıf tezadı.
Farklılık tezadı.

Buradaki farklılık tezadı, iki insan, iki müessese, iki istihsal şubesi, yahut iki memleket arasında teknik tarakki ve ihtisas bakımından gelen farktır. Halbuki bu fark, millî kurtuluş hareketlerini alâkadar ettiği nisbette müstemleke tezadının içindedir. Ve daha ziyade içtimaiyet değil, nazarî iktisat mevzuudur. Meselâ

(1) İnkılâp ve Kadro. Yazan: Şevket Süreyya.
Buhran bahsini okuyunuz.

materyalist iktisatta bu bahis «İçtimaî - Vasatî - zarurî sây» seviyesinin tahavvülleri şeklinde âdeta riyazî bir şekilde mütalea edilmiştir.

●

İktisadî Devletçiliğin yeni memleketlerin kuruluş nizamı bahsinde Hamdi Beyle aramızda netice değil, fakat metot ayrılıkları vardır. Bu ayrılıkları burada uzun boylu izah imkânını bulamadığımız ve neticelerdeki mutabakatı ifade etmekle geçmek mecburiyetimiz bizi üzüyor. Filvaki «Her yol Roma'ya çıkar» derler: Fakat Roma'ya çıkan yolların çoğu pek dolambaçlıdır. Halbuki «akli selim için tarik» in bir olması daha eyi değil miydi?

Meselâ sermayedarlık nizamının son tecellilerini mütaleada Hamdi Beyle aramızda fark olmadığı halde «Sermaye» nin tarifinde kendisile hiç müşterek değiliz. Hamdi Bey diyor ki, «*Sermaye, tabiat kuvvetile insan kuvvetinin bir araya gelmesinden doğmuştur*». Halbuki tabiat kuvvetile insan kuvveti ilk insanın yaratıldığı gündenberi bir aradadır. Fakat «Sermaye» kanunları ve sermayedarlık nizamı deyince biz nihayet ancak son asıların hududunu aşmıyoruz. Sonra bir yerde de «*İnsan ile tabiat arasında mutavassıt olan sermayedir.*» buyuruyorlar. Halbuki insan ile tabiat arasında mutavassıt olan sermaye değil «*Teknik*» dir.

Teknik ise her zaman sermaye değildir. Buna mukabil, bizzat «*İnsan kuvveti*» muayyen tarihî şerait altında «Sermaye» ye inkılâp edebilmiştir.

Sonra «*Sermayenin zamanımızda para gibi istiklâl kazanması*» ibaresi tezatlı bir mana veriyor. Haddi zatinde ne para müstakildir, ne de sermaye paradan ayrılabilir. Para, yani nakit şeklinde mütedavil sermaye, muasır nizamda sermaye hareketlerinin, yani sermaye düsturunun hem başı, hem gayesidir.

●

Millet iktisadı bahsi «İktisadî Devletçiliği» in ana bahsidir. Filvaki ilk izahlarında Hemdi Bey millet iktisadını «*Maddî ve manevî refahı yüksek bir millet kuruş usullerinin heyeti mecmuasıdır.*» şeklinde anlatır. Fakat bilâhara bu izah aydın bir mahiyet alır ve *millet iktisadı Kadro*'nun da daima izaha çalıştığı gibi «*plânlı ve tanzim olunmuş bir millet iktisadiyatı, yani başlıca te-*

raküm membaları millet hesabına işl yen ve başlıca istihsal vasıtaları millet elinde olan tezatsız bir millet camiâsı» şekline girer. Fakat yine bu tariften sonradır ki, tahlil çetin bir zeminde yürümeğe başlar. Çünkü bu teraküm membaları nedir? Bu istihsal vasıtaları nasıl kurulur? *Millet iktisadı*'nın milletler iktisadı içinde mevkii ne olacaktır?

Millet iktisadı'nın mahiyetini izahta Hamdi Beyle aramızda fark olmamasına mukabil bu ayrı suallerin cevaplarında ayrılık noktalarımız vardır.

Evvelâ Hamdi Bey *(Otarşi)* denilen şeyi haklı olarak ve tam zamanında esaslı bir izaha tâbi tutuyor. Çünkü son zamanlarda Otarşi mefhumu hakikaten çeşitli tefsirlere uğramıştır.

Hamdi Bey *Millet iktisadı*'nı «*Bir milletin kendi kabuğu içine çekilip bütün istihsalile kendi kendine kifayet etmesi» şeklinde* tefsir olunan Otarşi'den haklı olarak ayırıyor. Çünkü böyle bir *Otarşi* hakikaten her şeyden evvel beşer medeniyeti hesabına bir gerileme ve iptidaîleşmedir.

Çünkü *müstakil millet iktisadı* başka, Otarşi yine başkadır. *Müstakil millet iktisadı gaye*'dir. Fakat «Otarşi» gaye değil, belki muvakkat bir *vasıta*'dır.

Yalnız, Hamdi Bey *»İç pazar»* ın sermaye teraküm ettirme kabiliyetine karşı çok titizdir. Ve ilk sahifelerde âdeta betbindir.

Fakat bahs ilerledikçe Hamdi Beyin de millî sermaye terakümünü nihayet iç pazara yüklediği derhal göze çarpar. Fakat bu arada bilhassa imtiyazlı sanayi himayeleri aleyhine hakikaten ciddî ve ehemmiyetli hücumlar yapar ve bu hücumlardan gayesi iç pazarı gümrük imtiyazlarından istifade eden bir takım sanayi sermayedarları hesabına istismar ettirmek değil, bütün ileri sanayii millet namına yapan ve benimseyen bir Devlet, bir *İktisadî Devletçilik»* elinde kullanmaktır. Burada da varılan netice ile bizim vardığımız neticeler arasında Hamdi Beyle aramızda fark yoktur. Fakat bu neticeye varırken, Hamdi Bey bilhassa gümrük himayeciliği ve sanayi istismarları hakkında hakikaten ve tafsilâtile ilk defa kendisi tarafından ortaya atılan güzel ve cesaretli tenkitlerde bulunmuştur. Bilhassa köy müstahsilinin mahsulâtını elinden cihan fiyat seviyesi (yani alçak fiyat) üzerinden aldığımız halde, onu gümrükler arkasına sığınmış imtiyazlı (yani yük-

sek fiyat) üzerinden sanayi muamelâtı almaya icbar etmemize isyan ediyor.

Halkın sanayi sermayedarlarına ödediği bu farkları bari devlete ödeyelim diyor. Şimdiye kadar bu suretle sanayi hesabına ödenen farkların yüzde ellisinin meydanda olmadığını ve sanayie de sermaye olarak yatırılmadığını isbat ediyor.

Bu millî fiyat farkı (sanayi ve ziraat emtia'sı arasındaki bu yeni fiyat makası), bahsi iktisadî devletçiliğin en orijinal bahsidir. Biz bu bahsin konuluşunda ve müdafaa edlişinde Hamdi Beyin gösterdiği titiz ve cesaretli milletseverliği, iç pazardan ve gümrük himayeciliğinden anlaşılan manada kendisile tam mutabık olmamakla beraber (1), hususî bir taktirle kaydederiz.

●

İktisadî Devletçilik bahsi, çok mantıkî bir teselsül ile «Millet iktisadı» bahsini takip ediyor. Ve:

«Millet iktisadı bir plân ve tanzim iktisadıdır. İşte iktisadî Devletçilik böyle bir millet iktisadiyatının kurulma yollarını gösteren usullerin heyeti mecmuasıdır.» neticesine varılıyor.

Hamdi beye göre böyle bir millet kuruluşunu «Ne millî, ne beynelmilel sermayeden, ne de orta sınıftan beklemiye imkân yoktur. Ve tarihî zaruret, Türkiye'yi yani *millî kurtuluş hareketi* yapan memleketleri bu nevi sermaye ve sınıfların elile sermayedarlık rejimine geçmekten mahrum etmiştir.

Binaenaleyh bu kuruluşu «Devlet yapacaktır. Fakat Bürokrasi devletçiliği değil. Bürokrasi devletçiliği demek hükûmetçilik demektir. Hükûmetçilik bir zihniyet, bir idare tarzıdır. Halbuki devletçilik bir millet iktisadı rejiminin diğer bir ifadesidîr. İşte iktisadî Devletçilik budur.» diyor.

Bu iktisadî Devletçiliği iktisadî uzviyetlerin yapacağı kayıt olunmakla beraber böyle plânlı bir millet iktisadının kurulmasına ve teşkilâtlanmasına ait plânın kitabın müteakip cildine bırakıldığı yazılıyor. Ancak bu plânlaşma ve teşkilâtlanma bahsinde idarî teşkilâtın, yani şimdiki devlet makanizmasının retolunmadığı, bu teşkilâtlı «Mekanizmayı da idarî devletin kuracağı» sarahatle müdafaa edilmektedir.

(1) *İnkılâp ve Kadro*'da «Milli sermayenin teraküm membaları» bahsi.

İktisadî Devletçiliğin son faslı «*Millet iktisat rejiminde para meselesi*» *ne* tahsis olunmuştur. Filhakika kitapta verilen nazarî ve şematik tahlillerden sonra millet, iktisadı kuruluşunun seyyal unsuru olarak paranın ele alınması lâzımdır. Çünkü para tezi olmayan bir millî kuruluş davası, ancak havada kalmaya mahkûmdur.

Fakat paranın telâkkisi bahsı ve inkılâpçı bir para tezi bizim Ahmet Hamdi Beyle uzun şifahî münakaşalarımızı davet eden pürüzlü bir mevzudur. Ve iktisadî devletçiliğin diğer sahalarında aramızda tesbit edebildiğimiz hüküm mutabakatları bu para tezi üstünde derhal parçalanıyor. Ve evvelâ bir metot ihtilâfı içinde kaybolan fikir birliği daha sonra hükümler ve neticelerde de tamamile ayrı ve hattâ birbirine aykırı noktalara varıyor. Bunun için, Kadro, Ahmet Hadi Beyin para tezini diğer bir yazıda ayrı ve hususî bir tenkide mevzu kılacaktır.

●

İktisadî Devletçilik'in ikinci cildini inkılâp kütüphanesine toplu, olgun ve cesaretli bir fkir hediyesi şeklinde veren Ahmet Hamdi Beyden üçüncü cildi de hergün artan bir ümit ve emniyetle istemek ve beklemek hakkımızdır.

Genç arkadaşımızı gönülden tebrik ve onun güzel ve kıymetli eserini bütün okuyucularımıza tavsiye ederiz.

San'at

Sanat'ın salamurası karşısında

(Ankara Resim Sergisi münasebetile)

Burhan Asaf.

Halkevi'nde açılan resim sergisini geziyoruz. Birkaç tablo bir yana, teknik dahi göz doyurmuyor. Buna göz yummamız lâzım, çünkü Akademimizin hoca kadrosu zaiftir, galerimiz yoktur, görenek ile tesirin münhanisi, bir türlü başını doğrultamamıştır. Devlet bu işi iyice ele alırsa, iyi hocalar getirtilebilir, kendi hocalarımız daha ciddi çalışmaya sevkedilebilir, galeri meselesi de hiç olmazsa zengin bir kopye koleksiyonu ile halledilir. Resimciliğimizin hastalıkları bunlar değildir. Baksanıza edebiyatımıza, seviyesizlik orada da başta gelen vasıftır. Halbuki muharrirlerimizin istedikleri kadar kültür balı toplamalarına, istedikleri kitapları ana eserleri okumalarına hiç te engel yoktur.

Evet, bütün san'at mensuplarımızı dedirgen yapan bir kuvvetli sebep vardır ki, buna karşı boğuşmak hemen hiç birisinin elinde değildir. Evet, san'at eserini tutmayan bir memlekette, san'atkâr, kutusunda çürüyen bir etten ibarettir. Gezemez ki görsün, göremez ki intiba alsın ve intiba versin. Bütün sermayesi zekâsından ibarettir. Onu zorlar, ona intibalar uydurtur, eskilerin kariha yenilerin fantezi dediği kelebek kanadı kadar nazik ve uçarı vasıtayi, yukarıdan aşağıya kadar uydurma olduğu için kayaması mevzua bir öküz gibi koşar ve bir iki yıl içinde, onu çatlatır. San'atkâr bizde, bütün bir hayat denizinin ortasındaki sabit duba gibidir. Her şeyi *memleket ölçüsünde* görmek istediğimiz bu devirde, oturduğu şehrin uzak semtlerine bile taşınamayan sefil adam, imkânların züğürdü adam, böyle bir ölçüye nasıl el uzatabilsin?

İşte bunu bildiğimiz için, Türk san'atkârını, kendi kendisi yüzünden suçlu olmaktan tenzih ederiz. Onun da soysuzlaşmış Anadolu davarından farksız bir şey olduğunu bildiğimiz halde, suçu onde değil, onun başka türlü olmasına mani olan cemiyet şartlarımızda buluruz. İçimizde kat'i bir emniyet vardır ki, o şartlar değişecek olsa, Türk san'atkârı da gelişecek ve değerleşecektir. Şimdi yine, *resim sergi*'mize dönelim.

●

Kadıköy'lüler *Kurbağalıdere*'yi iyi bilirler. Kıyılarından birine, salaştan bir sıra meyhane kondurulmuştur. Bu meyhanelerin ikbal yani prosperity devirleri, Hamdi'nin Kazinosu günlerine raslar. O zaman bile, bu salaş - palaslardan, (burada *découpage* tekniğinden istifade etmek en iyisidir) Falih Rıfkı'nın Roman'ındaki dümtek estetiği bırtlardı. Kurbağalı'nın iki yanındaki evlerde, yaz günleri cibinliksiz yatılmaz. Akmayan su, adı üstünde, belki de dünyanın en ehemmiyetli kurbağa deposudur. Batağa saplanmamak için ortadan giden sandalların sefası ise, en adî nevinden bir iki zampara cakasına ya yeter ya yetmez. Hele gündüzleri, leşini güç sürüyebilen bu su akıntısının, üstelik ağır bir kokusu da vardır.

Bir ressam, burada ne görür ve ne bulabilirki, başında, tulumlardaki boyalar gibi ömrünü tüketir? Sergide bir alay *Kurbağalıdere* tablosu var. Tabiatın bu kadit köşesini tazeleştirebilmek için, ressam, bütün karihasını boyaların içine gömmüş. Tablolar anlatıyor ki, her birinde ressamın ressamlığı gömülüdür. Niçin? Çünkü *Kurbağalıdere*'yi tanıyanlar vardır. Sevenler de vardır. Belki onlara satabilirim diye san'atta *içtimaî sipariş* denilen kaideye uymuştur. Yalnız, içtimaî siparişin bu ne acıklı bir nümunesi!

●

Vazolarında, saksılarında, demetlerinde, bir yığın nebat leşi! Resimcilikte de meşk usulü vardır. Tekniği ilerlesin ve nevileşsin diye talebeye çeşit çeşit mevzular boyatırlar. Bunları yalnız hoca ile talebe görmelidir. İleride bu gibi hünerler, bütün bir kompozisyonun meydana gelmesine yarıyabilirler. Hayır, kendimizi bildik bileli, çiçekler, *nature morte* listelerinin başında gelir. Hem, niçin *nature morte?* Niçin cenaze halinde iken tabiat? Ressamlar kalkıp bağıracaklar: «Efendi, resimde bu da vardır hem pek revaçtadır!» Ressamlar böyle bağırmaz. Ressamlar böyle bağırmıyorlar. Bu itiraz, farkında olmaksızın *tesannu* yapanların gırtlaklarından çıkıyor. Dünyada, san'atın temel görüşü değişiyor. *Nature morte* motiflerini, artık mobilya mağazalarının camekânlarında maddeleşmiş olarak görüyoruz. Artık veremden Violetta'yı öldürmeyoruz ki, şehevî krizantemlerin demetlerinde, benliğimizin en yataklık hususiyetlerini duyalım! Ressam bizi, hiç olmazsa yarım asırlık bir tahassüsle oyalayabileceğini zannetmesin. Duygu oyununun bu kadar kocamışına snobluk ismi bile verilemez. Bu kadarı artık, alay gözüne bile hoş gelmiyen bir âvareliktir. Bütün bunların yeri, bu çok görülmüş cıgara masası biblolarının bu vazolarında ekşimiş çiçek kokularının yeri, ya süprüntü tenekesidir yahut morg. (Pençereleri artlarına kadar açın: salon, temiz hava alsın!)

●

Bir takım portreler de gördük. Bu bir hususî sipariş işidir. Bana ne tanımadığım adamın tablosu, kendine benzemiş mi benzememiş mi! Weinberg efendi bunu daha iyi yapıyor. Camekânı, bir çok insanların resimlerile dolu hem, herkes fotografçının hünerini taktir etsin diye, camekânına tanınmış insanların resimlerini koyuyor. Ressamlarda bu kurnazlık bile yok.

●

Sergide bir iki tane akt tecrübesi var. Bu da, bizim bildiğimiz, bir meşk'ten ibarettir. Pek muvaffakıyetli ise getirilip gösterilir. E bir akt tasavvur ediniz ki, çıplak bir kadını, önünüze en kalın tarafından seriyor. Gerçi kadın, çirkinliklerini ve kabalıklarını en iyi müdafaa edebilen bir mevzudur. Yalnız kabul edersiniz ki, müdafaanın, onun için bile imkânsızlaşacağı ahval vardır. Bir ressamımız, kadını işte böyle bir halinde yakalamış. Acaba hepimizi, kadından tiksindirmek için mi?

●

Yemek odası tabloları vardır. Meyveler, sebzeler v. s. Bütün rum evle-

rinde görürsünüz, Yüksek Kaldırım'ın bu işporta san'atını. Avrupa'da, lokantalarda, zengin ailelerin evlerinde bunların iyileri vardır. İyileri.. yani ressam elinden çıkmış olanları. Lövanten zevk işte bu âdete uymak istemiştir. Yalnız bizim tatlısu frenklerimiz, her hususta olduğu gibi san'at bakımından da garbın çöplüğe atılmış artıklarından geçinirler. Modern bir Avrupa lokantasında yahut modern bir yemek salonunda artık manav yahut zerzevatçı dükânlarının bir köşesini göremezsiniz. Bu gibi yerleri süslemek için asgarî vasıta zengin bir panneau'dur. Bu gibi yerlerin hakikaten san'at uğrağı olmaları için bütün plâstik san'atlara birden kapılarını açmış olmaları lâzımdır. Halbuki işte, hemen her sergide görüyoruz. Kabaklar, Patlıcanlar, Salkımlar, İstakozlar. Hem hiç üzerlerinde çalışılmamış. Beş on saatte meydana gelmiş tablolar. San'atte ilerlememizin birinci şartı çiş eder gibi eser yapmaktan vaz geçmektir.

●

Bir sarı maden kabın içinden dağılan portakallar tablosu gördük. Nature morte, amma, portakallar öyle bir yaşıyor ki! Sarıdan kırmızıya kadar çok renk mesafesi yoktur. Buna rağmen âdeta sonsuz bir mesafe yaratmak, elbette ki iştir, elbette ki san'attır. Hele bir tarafa oturtulan siyah bir baykuşla, madenin parıltıları yanında abanozun gece rengi donukluğu yaşatılabilirse, ikiz iki renkten çıkarılan birbirinden canlı ziya ve gölge oynaşmaları büsbütün tebarüz ettirilmiş olur. Namık İsmail bu eserini kimseye satmamalıdır. Buna o kadar sevgisini koymuş ki, ben ki Namık'ı tanırım, hayatında bir defa için bile olsa bu derece coşacağını hatırıma getiremezdim. Bir iki portakalda, portakalların kompozisyonunda bence kusur vardır. Eğer bunlar da olmasa idi, Namık İsmail'in bu eseri, dünyanın herhangi bir sergisinde ***hors concours*** ilân edilirdi.

●

San'atte mevzu, içtimaî sipariş (Commande sociale) ile beraber gider. Meselâ danslı, dekolteli, zinalı filmler, bütün vaktini dansla ve şehvet piknikleri ile geçiren bir cemiyetin siparişine cevap verir. Meselâ, gazetelerimizdeki Hollywood sahifeleri, çocuklarımızın daha on yaşında iken filim yıldızlarının erkekli dişili isimlerini bellemelerinden ve kartpostallarını toplamalarından kuvvet almaktadır. Genç kız âşıkını, genç kadın kocasını şu yahut bu erkek yıldıza benzeterek beğenmektedir. Keza, yemek odasına muayyen mevzuda tablolar koymak zevki, bu gibi tabloların yapılmasını teşvik eder. Bütün bunlara ***içtimaî sipariş*** denir.

Bu seferki resim sergisi, Ankara'lıları hiç te mat edemedi. Mevzular, kötü bir ferdiyetçilik bakımından bile ayakta durur şeyler değildi. Okkalarla boya ve metrolarla bez, ne içtimaî bir görüşe ne de teknik bakımından bir takım mektepçilik telekkilerine tahsis edilmişti. Gelişigüzellik, serginin kollektif imzasını teşkil ediyordu.

Geçenlerde, Akademi müdürü Namık İsmail Bey Ankara'ya geldiği ve san'at hayatımızı kemiren buhrandan şikâyet ettiği sıralarda, dertleşmistik. O da kanidi ki, bizde san'atkâr hayatın tamamile dışında kal -

mıştık. Bu görüş ve telekkilerinde israr ettiği müddetçe, kendisi için yapılacak bir şey yoktu. Mektep müdürü Maarif Vekilimiz ile de görüştü. Birlikte bir karara vardılar: San'at'ı Devlet himayesine almak lâzımdır. Fakat bunun için de san'atı'n cemiyet ihtiyaçlarına uyması, bir memleket san'atı olması, bir inkılâp san'atı olması şarttır.

Ressam ve heykeltraşlarımız, bu hususta, muharrirlerimizden geri kalmışlardır. Edebiyatta, yeni görüşün meyvelerini verdiği iddia edilemez. Fakat görüşün yenileştiği de inkâr edilemez. Bütün cephe boyunca bir değişiklik vardır. İsim saymak istemiyoruz, fakat alâkadarların hepsi bilirler ki, Türk edebiyatı, gayesine ne kadar varmamış olsa, yolunu, kısmen bulmuş kısmen de bulmağa çalışmaktadır. Neden ressamlarımız için ayni şey kabil oamasın? Neden gelecek seferki sergide, yepyeni mevzularla, tarih, inkılâp ve memleket mevzularile karşılaşmamız imkânsız olsun. Öyle ummak isteriz ki, yeni sergilerimizin mevzularını, yukarıda saydığımız ölü nesneler değil, Türk cemiyetinin diri davaları ve diri manzaraları teşkil edecektir.

Ressamlarımız da anlamalıdır ki, Türk san'atına *içtimaî sipariş*'i veren en büyük kuvvet, Türk inkılâbıdır.

12.000.000 liralık dahilî istikraz tahvilleri neden en sağlam bir plâsmandır?

A. Şefik.

1 — İSTİKRAZ YAPMAK NEDEN LÂZIMDIR. MEMLEKETİMİZDE BUGÜNE KADAR NE BİÇİM İSTİKRAZLAR YAPILMIŞTIR?

Büyük istikrazların başladığı asır, büyük sanayi ve büyük ticaretin doğduğu 19 uncu asırdır. 19 uncu asırdaki fennî keşfiyat demiryolları inşaatını, kanallar hafrini (Suez - Panama), ticareti bahriye filosunun teşkilini, büyük sanayiin ihdasını mümkün kılabilmiştir. Fakat bu büyük işler bir kaç kişinin bir araya gelen sermayesi ile başarılmamıştır. Müteşebbisler ister fertler olsun ister Devletler olsun daima ayni yoldan gitmek yani halkın tasarrufuna müracaat etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Fertler anonim şirketler ihdası suretile binlerce, yüz binlerce halkın, teker teker hiç bir iş yaratamıyacak kadar küçük tasarruflarını bir araya toplayarak en muazzam işlere atılmışlar, Devletler ise istikrazlar aktederek ayni neticeye vasıl olmuşlardır.

Küçük tasarrufların bir araya gelerek doğurduğu büyük işlerden meselâ şimendiferi nazarı itibare alalım. Bir şimendifer inşasını istikraz akt etmeden, anonim şirketi yapmadan başarabilmek isteyince hiç değilse 5 - 10 kişinin 20, 40 veya bilmem 100 milyon liralık kadar serveti bir araya toplayabilmesini beklemek lâzımgelir. Böyle mühim servetlerin bir kaç kişi elinde terakümünü beklemek mecburiyetinde kalan cemiyet ise şimdi nail olduğumuz nakliyat kolaylığına bilmem ki kaç asırdan sonra irişebilirdi?.

Denilebilir ki belki müteşebbis fertler için varit olan bu mülâhaza Devlet için varit değildir. Çünkü Devlet kendisine lâzımgelen en büyük varidatı vergilerle temin edebilir.

Böyle azim meblâğları vergi ile temin etmek hem kabildir hem değil.

Bu azim mebaliği bir tek senenin bütçesine kaydederek temin etmek imkânsızdır, fakat müteakip senelerin bütçelerine kısım kısım ithal ederek cmetmek kabildir. Bu son şekli ise istikraz makaniz - masının tahakkukudur. Zira Devlet istikraz yapınca tasarruf sahibi halkten souscription suretile para toplar ve bilâhara parayı, faizi ile birlikte senelik taksitler ile öder. Bu senelik taksitler her sene devlet bütçesine masraf şeklinde kaydedilir ve mükelleflerden muntazaman vergi suretinde tahsil olunur.

Bu tarzı hareket esasen içtimaî adalet noktasından da gayet doğrudur. Zira büyük masraflarla başarılabilen demiryolları, kanallar ve bilcümle umuru Nafıadan istifade edecek vatandaşlar yalnız inşaat senesi ha-

yatta bulunan kimseler olmayıp belki bilâkis bu tesisatın devam ettiği uzun müddetçe berhayat olacak nesillerdir. Binaenaleyh menfaatı idrak eden kimselerin külfete tahammül etmesi muhik olacağından, vergi şeklinde tecelli edecek külfetin bir seneye yükltilmeyip istikrazların mürettebatı şeklinde uzun senelere taksimi lâzımdır.

Cemiyetin bir ân evvel ileri bir konfora kavuşmasını teminen istikrazlar aktinin lâzım olduğu ve bunun içtimaî adalet noktasından da doğru olduğu gibi halk tasarrufunu temin ve teşvik etmekle de mükellef olan Devlet için, kendi garantisi altında istikraz tahvili çıkarması, sağlam plasman arayan küçük tasarruf erbabına karşı, ihmal edilemez bir vazifedir.

Acaba memleketimizde Devlet istikrazları yapılmış mıdır? Yapılmış ise Türk milletini konfora ulaştırmak noktasından bu istikrazlar ne netice vermiştir. Türk tasarruf erbabı plasman itibarile bu istikrazladan nasıl istifade etmiştir?

İktisatçı arkadaşlarımızdan ve İktisat Vekâleti müşavirlerinden Dr. Bürhan Zihni Beyin «La Balance des comptes de la République de Turquie» Türkiye Cümhuriyetinin hesabat muvazenesi namındaki pek kıymetli tezinden aldığım şu bir kaç rakamı zikretmek bu hususta bize bir fikir verebilmek için kâfi gelecektir kanaatındayım.

Mezkûr tezin 170 - 171 nci sahifesindeki 1854 Kırım istikrazı ile başlıyan ve dahilî düyunun tevhidine matuf olan 1914 istikrazı ile biten tablodan, bu iki tarih arasında;

aktedilen 101.000.000 altın lira kıymetin 39 istikrazdan

17.000.000 » » » 7 istikrazın iktisadî maksatlara (Demiryolu inşası ve sair hidemat)

84.000.000 altın lira kıymetinde 32 istikrazın gayri müsmir maksatlara (Saray masrafları ve bazen de harp ihtiyaçları)

sarf edildiği ve bu istikrazların kâffesinin haricî istikrazlar olduğu anlaşılmaktadır.

Takriben bir liralık verimli bir istikraza mukabil beş liralık gayri müsmir istikraz aktedilmiş olduğu ve bu istikrazların neşr fiatı vasatî % 60 kadar olduğu ve hattâ Şark Demiryolları istikrazının neşr fiatı % 32 olduğu, yani 100 franklık bir borç senedi imza eden Devletin eline 32 frank geçtiği nazarı itibara alınırsa Osmanlı hükûmeti zamanında, milletin bugün elân ödemekte olduğu, ne acı borçlar yüklendiği anlaşılır. Kaldı ki bu istikrazların kâffesi ecnebi piyasalarında yapılabilmiş ve tasarruf sahibi vatandaşların plasman ihtiyacını kat'iyyen karşılamamıştır.

İlk dahilî istikrazımız büyük harp akebinde 1918 de çıkarılan ve 18 milyon lira itibarî kıymetle olan istikrazdır. Cümhuriyet hükûmetiniz bu dahilî istikrazı her ne bahasına olursa olsun ödemek azmini gösterdiğinden vaktile 8 liraya kadar düşmüş olan bu tahviller bugün itibarî kıymeti olan 100 liranın civarında kote edilmektedir. 1918 dahilî istikrazı ile aynı teminatı, düyunu umumiye faslından ödenmek teminatını,

haiz olan yeni istikrazın Borsada kıymeti itibariyesi fevkinde muamele göreceği yani 20 liralığın 20 liradan yukarı muamele göreceği muhakkaktır.

2 — FEVZİPAŞA - DİYARBEKİR DEMİRYOLU İSTİKRAZINDAN BEKLENİLEN İKTİSADÎ MENFAATLARDAN EN MÜHİMMİ ERGANİ MADENİNİN İNKİŞAFIDIR.

Mevzuu bahis hattın inşasında memleketimiz için beklenilen fevait meyanında en mühimleri:

a) Memleketimizin en münbit Şark ovalarının birer zahire anbarı haline gelebilmesi,

b) Memleketimizin müdafaası noktasından pek mühim olan demiryolu şebekemizin bir mikdar daha teksif edilebilmesi,

c) Zengin bir bakır madeni olan Ergani madeninin işletilmesinin teminidir.

Ergani madeninin bakır madenleri arasındaki mevkii

Dünya bakır istihsali ve bakır fiatları.

Milâttan binlerce sene evveldenberi istihsal ve istımal edilen bakırın son senelerdeki fiat ve istihsal temevvücleri şöyle olmuştur:

Seneler	Ton fiatı	İstihsal
	£.	Ton
1927	» 55	1.530.000
1928	» 63	1.720.000
1929	» 75	1.930.000
1930	» 54	1.590.000
1931	» 38	1.360.000
1932	» 31	
Şimdi	» 30	

1891 den 1914 harbi umumî iptidalarına kadar senevî istihsal 300.000 tondan 1,5 milyon tona kadar yükselmiştir. Harbı umumî içinde bu mikdar daha artmıştır, ve 1929 senesinde istihsal azamî haddi 1.930.000 tonu bulmuştur. 1929 dan itibaren bir taraftan istihsal mikdarı diğer taraftan fiatlar bugüne kadar gittikçe düşmüştür. Bugün U. S. A. daki stoklar 600.000 ton kadar tahmin edilmektedir.

1900 senesinden 1914 senesine kadar tonu £ 74 ten £ 59 a kadar muntazaman ucuzlamış harp seneleri içinde 1917 de £ 125 e kadar fırlamış ve o tarihten itibaren 1928 ve 1929 da küçük bir tereffü müstesna, bugüne kadar muntazaman ucuzlamıştır. 1931 de tonu vasatî £ 38 olan bu maden 1932 de £ 31 bugün ise £ 30 kıymetindedir. Görülüyor ki, fiatlardaki sukut durmuş telekki edilebilir. Bir çok madenler zararla işlenmekte olup bu fiatlar bakırın bugünlere kadar kaydettiği en düşkün fiat olup bademe yükseleceği kuvvetle tahmin edilmektedir. (Amerika altın esasını terk edelidenberi fiatlarda 1 £ lik tereffü kaydedilmiştir). £ 38 ile £ 30 arasındaki, yani 1931 ve 1932 senesi arasında fiat farkı altınSterling ve kâğıt Sterling arasında 1/3 kıymet farkından daha noksandır. Bakırın bugünkü fiatına ve Sterlingin Borsa kıymetine nazaran bir tonu 210 Türk lirası kadar farzedilebilen bu madenin kilosu vasatî 21 kuruşa gelmektedir.

1928 statistiklerine nazaran:

Cemahiri müttehidei Amerika	850.000 ton ile birinci
Şili	300.000 ton ile ikinci
Afrika	130.000 ton ile üçüncü

gelmekte olup yalnız başına Cemahiri müttehide dünya istihsalâtının yarısına yakın mikdarını temin eder.

Avrupa kat'asında birinci mevkii İspanya ve Portekiz almaktadır. 1928 istihsali 54.000 ton idi.

Almanya istihsali 50.000 ton idi.

Ergani madenlerinin vaziyeti

Senevî istihsali mikdarı 15-20 bin tonu bulacağı tahmin edilen Ergani madenleri Avrupa'da İspanya ve Almanya'dan sonra üçüncü gelen ehemmiyetli bir maden olacak ve dünya istihsalâtının % 1 - % 2 sini temin edebilecektir. (Kömür istihsalimiz dünya istihsalâtının takriben binde 1 1/2 ini teşkil etmektedir).

Cevherin randımanı itibarile Ergani madenleri en kudretli madenlerden sayılabilir. % 12 - % 17 nisbetinde bakırı ihtiva eden madenlerimizin vasatî randımanı % 14 1/2 tır.

Bugün dünya istihsalâtının beşte birini temin edebilen Afrika'da Katangua havzasındaki madenler vasatî % 4 bakırı ihtiva etmekte olup Almanya'da ise % 1 bakırı ihtiva eden madenler kârla işletilmektedir. Ergani havalisinde bugüne kadar keşfedilmiş olan madenlerdeki saf bakırın mikdarı 270.000 ton tahmin edilmekte ve bugünkü fiatlara göre bunun kıymeti 60 milyon Türk lirası etmektedir.

Piyankolu istikrazı dahilî ile hükûmet elde edeceği 12.000.000 liraya mukabil 20 sene zarfında maafaiz 22.000.000 lira ödeyeceği ve madenin istihsali için 6.000.000 lira sermayeli bir şirket tesis edildiğine ve bu paranın 20 senede % 9 dan faizi takriben 11.000.000 lira ettiğine göre, yalnız bugüne kadar keşfedilmiş olan madenin ihracı demiryolu inşaatına ve fabrika tesisatına lâzım gelen sermaye ve faiz yani 39 milyon lirayı, işletme masrafları hariç, fazlasile temin edeceği görülmektedir. Kaldı ki cihan piyasasında cüz'î bir tereffü bu varidatı büsbütün tezyit edebilecektir. Geçen seneler stokları azalmış olduğu ve doların sukutu nazarı itibara alınırsa bu tereffü ümit edilebilir.

Bakır istihsali ve tediye muvazenemiz

Bakır elektrik sanayiinde bilhassa nakiliyet hassasının fevkalâde fazla olmasından dolayı teller imalinde, Şark memleketlerinde mutfak alât ve edevatı imalinde, mermi çenberlerinde, ve bir takım madenlerle karıştırılarak sanayii tezyiniyede ve para imalinde kullanılır. Birinci derecede istimal sahaları % 90 elektrik sanayiidir. Binaenaleyh memleketimizde istihsal edilecek bakırın bir kısmı dahilî istihlâke sarf edilmekle beraber kısmı küllisinin hariçe gideceği ve binaenaleyh tediye muvazenemizde senevî en aşağı 2 - 3 milyon liralık lehte bir tesir yapabileceği temin edilebilir.

Madenin kârına hükûmetin iştirakî 2 derecelidir. Hükûmet evvelâ te-

mettüün % 62 1/2 na ve bakiyeye de hissedar sıfatile üçte bir suretinde iştirak ederek kârın cem'an % 75 ine ortaktır.

Yalnız madenin istihsalinden hükûmetin temin edeceği istifade hattın tesisat masrafını yani istikrazı ödemeye kâfi geleceği gibi hattın inşası yalnız madenin ihracını teshil etmekle kalmayıp Şark Vilâyetlerimizin bir ân evvel demiryolları ile çenberlenmesini de temin edecektir.

İSTİKRAZA KAYIT OLUNACAK HALKIN ELDE EDECEĞİ MENAFİ

Yeni istikraz tahvillerini şu 4 noktadan beraberce tetkik edelim:

1 — Tahvillerin sağlamlığı.
2 — Tahvillerin sür'atle paraya tebdil edilebilme kabiliyeti.
3 — Tahvillerin hakikî geliri.
4 — Tahvilleri diğer menafii.

I Tahvillerin sağlamlığı

Memleketimizin en sağlam ve en ömürlü müessesesinden kat kat daha sağlam ve ömürlü bir müessese vardır ki o da Devlettir.

Hudutlarımız dahilinde her teşebbüs, bir gün borcunu ödeyemiyecek hale gelebilir fakat Devlet her halde bu hale herkesten sonra gelir.

Tedavülde bulunan paramızın, banknotların garantisi Devlet sözü ve imzasıdır. (Hiç değilse Merkez bankasının garantisi inzimam ettiği tarihe kadar). İşte yeni dahilî istikraz tahvilâtının da garantisi ayni söz ve imzalardır.

Eski istikrazlarda olduğu gibi Cümhuriyet hükûmetimiz bu sefer de muayyen bir varidatı istikraza teminat olarak göstermek ihtiyacını hissetmemiştir bile. Yukarıda arzettiğim gibi Ergani madeni varidatı bu istikrazı bir kaç defa ödeyecek vaziyettedir. Fakat Cümhuriyet hükûmetimiz teminatlı kredi aramak devresinden çoktan çıkmış bugün kendisine açık kredi verilebilen bir varlık haline gelmiştir.

II Tahvillerin sür'atle paraya tebdil edilebilmek kabiliyeti

Banknot kadar sağlam olacak bu kâğıt, memleket içinde banknottan sonra en sür'atle tedavül edebilecek bir kıymet olacaktır.

a) Bu istikrazın 12.000.000 liralık yani 600.000 adet kadar mühim bir mikdarda olması ve Borsaya mukayyet bulunması, kupürlerin 20 lira kadar küçük meblâğlardan müteşekkil bulunması her zaman alıcı ve satıcı bulunacağının delilidir.

b) Merkez Bankası muhtelif bankalara, mevzuu bahis tahvilât mukabilinde avans verebileceğinden, bilumum bankalar, bu tahvilâtı elinden çıkarmak isteyecek olan sahiplerinin tabiî müşterisi olacaklardır.

Binaenaleyh hamiline muharrer olan bu tahvilleri Borsa fiatı üzerinden elden çıkararak nakte tahvil etmek her zaman için beş on dakika zarfında yapılabilecek bir iş olacaktır.

III Tahvillerin hakikî geliri

30 nisan tarihine kadar 95 liraya satışa çıkarılmış olan 100 liralık tahviller % 5 faiz ile ve vasatî ikramiye geliri de % 2 olarak hesap edilmiş olduğundan % 7,4 lü bir plasmandır. İkramiye kale alınmazsa yine senevî gelir % 5,25 den fazladır.

(Bu kadar sağlam ve bu kadar yüksek gelirli kâğıt ne bizde ne ecnebi memleketlerinde kolayca bulunur).
1918 dahilî istikraz bugün (25 nisan 933) 99 liradır. 1 mayısta kuponu kesilince takriben 96 1/2 lira olacaktır.

Senede 5 lira getiren bir kâğıt 97 lira ederse senede 5 lira faiz + 2 lira ikramiye getiren bir kâğıt herhalde 95 ten fazla eder. Küçük bir tenasüp ile $\frac{95,5 \times 7}{5} = 135$ beher tahvilin kupon vadesinde 135 liraya kadar yükselebileceği keşfedilebilir.
Herhalde Borsa fiatının tahvillerin itibari kıymetini geçeceğini söylemek için peygamberlik etmek lâzım gelmez.

Tahvillerin sair fevaidi

Tahvili düyun a) Hükûmetler her nevi istikrazlar aktederken, bilâhara daha ucuz para bulabileceklerini düşünerek eski borçlarını tahvil etmek hakkını kendilerine ayırırlar (tahvili düyun hakkı).
Halbuki hükûmetimiz, hamilleri böyle bir muameleden vikaye için bu kârlı işe girişenlerin kârını 10 sene temin ediyor. Yani 10 seneden evvel tahvili düyun yapamıyacağını vadediyor.

Vergi muafiyeti b) Kuponlar ve ikramiyelerin hazır ve müstakbel bilcümle vergilerden muafiyeti,
Müessesatın aksiyon kuponları % 9 kazanç vergisine tâbidir. Tevdiat faizlerinden kazanç vergisi tarhetmek gayet tabiîdir. Bütün dünyada tatbik edilen bu vergilerin ergeç bizde de tatbik edilmesi muhtemeldir. Fakat bu tahvillerin kupon ve ikramiyeleri bu vergilerden ilelebet muaftır. Tevdiat faizleri üzerine böyle bir vergi ihdas edildiği vakit bu tahviller kendiliğinden vergi nisbetinde fiatlanacaktırlar.

Başabaş kabul c) Bu tahviller resmî devair ve müesseselerce hususî idare ve belediyelerce yapılacak müzayede ve münakasa ve mukavelelerde teminat olarak başabaş kabul edildiği gibi emlâki millîye satışlarında da aynı şeraitle kabul edileceklerdir.

Diğer serilere tercihan kaydolunmak hakkı. d) Şimdiki 4.000.000 luk *A* serisine kaydolunanlar diğer serilere de tercihan kaydolunmak hakkını alırlar, fakat bu keyfiyet hiç bir mecburiyet tevlit etmez.

Son senelere doğru fiatların yükselmesi. e) Tahviller fiyatının yakın zamanda, Borsaya kaydolununca, yükseleceğini ispat ettik. Acaba seneler geçtikçe fiat temevvücünün temayülü ne şekilde olacaktır? Tabiî ahvalde fiatın yükselmesi lâzımdır. Misal olarak istikrazın son yirminci senesini nazarı itibara alalım:

İtfa plânı mucibince yirminci senenin başında tedavülde takriben 1.000.000 lira itibarî kıymette tahvil bulunacak ve ayni sene aşağı yukarı 200.000 liralık ikramiye tevzi edilecektir. (% 20 demek) Tabiri diğerle 53.000 tahvilden 600 ne piyango çarpacak yani 90 tahvili olan herkese bir piyango isabet etmek ihtimali olacaktır. Bu büyük şans tabiî ki fiatları yüksektir.

Bilmem ki, hesabını bilip te 5, 10 lira tasarrufu olan bir kimse bu tahvillerden bir kaç tane almamış olmak için ne hesap yapmıştır?.

Kronik.

Fende de İstiklâl..

[Maarif Vekâletinin yüksek fen müesseselerimizle san'at mekteplerinde yapmak istediği ıslâhat münasebetile]

Bir kaç sene evelisi İstanbul Darülfununununda konferans veren Amerika'lı bir profesör demişti ki:

«Memleketinizi ;yeni baştan yapmak hususundaki arzunuzun hayraniyim. Yalnız sordum, soruşturdum tekmil şubelerdeki mühendislerinizin adedi ikiyüz yetmiş küsür kişi imiş. Usta ve mütehassıs işçi itibarile de bu vaziyetten daha bahtiyar bir halde bulunmıyormuşsunuz. Bu kadar az fenci ile bu işi nasıl başarabileceksiniz? O halde evvelâ hariçten bol mıktarda fen adamı ithal ediniz.»

Bizde zaten öyle yapıyorduk. En büyük pröfesöründen, mimarından, makina ve inşaat mühendisinden tutunuzda en küçük ustaya, ameleye kadar muhtelif memleketlerden hattâ Bulgar'lardan ithalât yapmış olduğumuz hatırlardadır.. Eğer bu ithalât birden bire artan bir talebin karşılanması için muvakkat bir tedbir olsaydi hoş görecek ve sesimizi çıkarmıyacaktık. Fakat aradan dört beş, hattâ yedi sekiz sene geçtiği halde memleketteki bu yapıcılık zaruretile, onu yapacak insanları yetiştirmede şümullü bir tebeddül, görmediğimiz için esef ediyoruz. Dünkü ithalât bilhassa yüksek fen adamlarında, mühendislerde zarurî bir kanunmuş gibi zanolunuyor. Küjük esnafta ise işçiler ya tebdili tab'iyet ediyor yahut doğacak işlerin yeni yeni usta ve işçi yetiştireceği kabul olunuyor.

●

Mikroskoba, yeni kimyaya dayanan yeni tıp bir çok lâtince kelimelerile memleketimize geldiği vakit derhal ecnebîlerin ve hristiyanların inhisarına geçmişti. Bir çok seneler geçtiği halde Türk bir doktor veya eczacı meydana gelememiş, belki Türk'ün kafasını böyle ince ilim ve fen işile ünsiyete gayri müsait görenler bile zuhur etmiştir. Bir mektebi tıbbiye bu işi kökünden halledebildi. Bugün doktorlarımızı artık şehir ve kasabalarda değil nahiye ve köylere yaymağa uğraşıyoruz.

Daha umumî harbın başında demiryol işletmesi ecnebî mühendisler ve fen adamlarile Ermeni ve rum vatandaşlara münhasırdı. Makasçıdan başka bu idarelerde Türk memur göremezdiniz. Çünki tatlısu frenginin za'mınca böyle derin fen işlerine akıl erdirmeğe Türk'ün kafası müsait değildi. Bir cezri hareket, binlerce kilometrelik hatları, hem de bu

memleketteki tatlısu frenginden daha iyi işlete bileceğimizi meydana çıkardı.

●

Bugün de fen işlerinde aşağı yukarı ayni vaziyetteyiz. Öyle imtiyazlı şirketler vardır ki, işlerniden bir çoğunun yalnız ecnebiler tarafından yapılabileceğini ba mukavele kabul ettirmiştir. Ama zaman denişiyormuş, onun mukavele ile bizim yapamaya - cağımızı ilân eylediği sahada yetişen bir çok Türk gençleri iş bulamıyormuş, onun umurunda değildir.

Şu manzaraya bir çok defalar şahit oluruz: x şehrindeki y mü - essesesinde yüksek fen tahsil eden Türk genci memleketine gelir. Kendi sahasında iş bulamaz. Ortamektebe muallim olur. Bir gün ayni x şehrinin ayni y mü - essesesinden mezun Mösyö Z ile karşılaşır. Vaziyetini sorar. Kendi iş bulamadığı memleketinde hattâ müracaat ettiği dairede Mösyö Z mütehassıs sıfatile ve kendi aldığının lâakal beş altı mislile çalışmakta olduğunu hayretle anlar. Sebebini araştıralım çünki mösyö Z ecnebidir.

Osmanlılığın mirası olan bu kötü ecnebi hayranlığı zihniyeti devletin en büyük resmî makamlarında da görürsünüz. Öyle daire biliyoruz ki Avrupa'ya fen tahsili için talebe gönderemediği için talebelerini memleketimizde Lise derecesinde tanılan bir ecnebi mektebine göndermiştir. Halbuki bu memleketin bir kanunu o mektebin mezunlarını yüksek tahsil görmüş addetmez. Kanunun bu teyidine ve ondan mutlaka daha üstün fen müesseselerimiz bulunmasına rağmen kendi talebelerini o ecnebi mektebine göndermekteki gayreti insiyakı olan ecnebi hayranlığından başka neye hamledebiliriz? Öyle mukarreratımız vrdır ki sırf bu hissin tesiri altında bilâkaydü şart «Memaliki ecnebiyede» tahsil görmüşlere muayyen haklar bahşeder. Buna nazaran meselâ Tahran'daki «Debestanülmühendisin» den mezun olursanız bazı haklar kazanırsanız da Gümüş su'yundaki mühendis mektebinden mezun olursanız asla.

●

Ecnebî düşmanlığı, hariç memleketlerdeki fenden istiğna bizden çok uzaktır. Biz de herkesle beraber garp fenninden azamî istifade taraftarıyız. Fakat bu kendimize itimadı, kendi şahsımıza kendi insanlarımıza ve membalarımıza olan iymanı gaip etmek demek değildir. Kat'î bir düstur olarak kabul etmeliyiz ki; Türkiye'nin havası ve suyu gibi, Türkün kafası da en ince fennî tetkikleri yepmaya, öğrenmeğe ve tatbika ecnebilerinki kadar müsaittir. Dünyanın en muğlak, en anlaşılmaz makinası olan insan ilminde bilğili insanlar yetiştirebilen Türk, ondan çok mahdut ve basit olan makina, inşaat ve diğer tekmil fen işlerinde de önlü fenciler yetiştirebilir, hattâ yetiştirmiştir. Elverir ki ondan ne istendiği sarahatle meydana konsun, ona göre teşkilât yapılsın ve meydana geldiği zamanda «Sen bu memleketin adamısın, yahut

sen bu memlekette yetişmişsin, diye arka plâna atılmasın!»

●

Arada sırada fen adamına olan ihtiyacı ve bunların memba'larının memleket dahilinde bulunması zaruretin hissederiz. Fakat ekseriya bu defa da tefrite düşeriz. Bilmem kaç yüz profesörlü iş Darülfununları, şu kadar milyonluk sanayi mühendis mekteplerı düşünürüz, bütçe zaruretile de yapamayınca veya açıpta kapamak mecburiyetinde kalınca: «Eh ne yapalım» deyip her şeyi hali üzere bırakırız. Halbuki bu iş için ne milyonluk müesseselere ihtiyaç vardır, ne de me'yus olmıya, memleketimizde hem yüksek fen adamını hem de mütefennin işçiyi yetiştirecek müesseseler vardır, bunlar arzularımıza vefa etmiyorsa onlara istediğimiz işi görecek şekli vermek kâfidir. Bu sebeple Maarif Vekâletinin san'at mekteplerimizde ve yüksek fen tedrisatı yapan müesseselerimizde ıslâhat yapmak istediğini duyunca bir bakımdan memnun olduk diğer taraftan da bu ıslâhatın isteklerimize muvafık olmasını temenni ettik.

Gazetelerin neşriyatından anlıyoruz ki (Hakimiyetin baş makalesi) İktisat Vekâleti san'at mektebi me'zunlarını kendi fabrikalarına almak istemiyormuş, çünki istediği gibi yetişmemiş imiş. Eyi amma, İktisat Vekâleti kendi istediği talebelerin nasıl olması lâzımgeldiğini bundan evvel Maarif Vekâletine ve bu mekteplere bildirmemiş mi? Bunun için icap eden yeni dersler konmuş, yeni tedris şekilleri düşünülmemiş mi? Bunu pek zannetmem. Çünki tekmil bunlar tatbik olunmuş olsaydı, talebenin elverişli olmamasına sebep kalmazdı. Bu memleket ta tophane ve tersane müşiriyetleri zamanından beri işçi yetiştirmiştir. Fakat makinanın ve elektriğin en basit kanunlarını dahi bilmeyen bu alaylı işçiler büyük terakkiler göstermemiştir. Bu sebeple de gerek devlet ve gerekse hususî fabrikalar hariçten bir çok pahalı usta ve amele ithalâtı zaruretini görmüştür. Şimdi san'at mekteplerimiz bu alaylığı ortadan kaldırınca hariçten işçi ithaline de sebep kalmaz. Yalnız bu işte İktisat Vekâleti veya Ziraat, Nafıa, Milî müdafaa Vekâleti iyi yetişmemiş diyerek bunlara karşı pasif bir vaziyet alacağına bu işi tanzim edecek müşterek plânlar hazırlamalıdırlar. Böyle bir plân fikrimizce şunları ihtiva eder:

A — Memlekette yapılan veya yapılacak olan işlere nazaran mühendis ve yüksek fen tahsili görmüş eşhasla usta, mütehassıs işçiye olan ihtiyaç ne kadardır? Yani hangi işlerde ne kadar fenci istiyoruz?

B — Bunların yetişme tarzı nasıl olmalıdır? Hangi bilği seviyesini kendi işlerimizin yapılması için kâfi görüyoruz. Bunlara nazaran yüksek tahsiller için elimizde bulunan mühendis mektebi, İstanbul Üniversitie'sinin Fen Fakültesi, Ziraat, Orman vebuna benzer yüksek ihtisas mektepleri ister ayrı ayrı veya daha iyisi münasebet alanları bir teşkilâta tâbi tutularak kemmiyet ve keyfiyete göre tadil ve teşkil olunur.

Usta ve mütehassıs işçi için ise elimizde hayli eski bir mazisi olan san'at mektebleri vardır. Buralardan çıkanların mühim bir kısmı mevcudiyet gösterememiş, meslek değiştirmiş veya şurada burada kalmışsa bunu eski devirlerin plânsız ve maksatsız yetiştirmelerine hamletmelidir. Yoksa buralar muhtelif ihtiyaçlara göre kademelendirilir ve muayyen maksatlar için talebe yetiştirilirse az zamanda bizim öz «Technikum» larımız da teşekkül etmiş olur.

Şurasını bir prensip olarak kabul etmeliyiz ki; fennî işlerimiz, memleketin imarı ve bir Türk tekniği vücude getirmek için bu memleketin öz evlâdına muhtacız ve o, kendisine itimat edilmek şartile bu işi mükemmelen başarabilir. Diğer taraftan onun bol ve taleplerimize vefa edebilmesi için de membaının hudutlarımız içerisinde olması şarttır. Bu teknik muhiti ve bu bol fenciyi meydana getiremezsek dışarda yetiştireceğimiz mahdut insanlar bu muhitte solar ve dışarıdan getireceğimiz daha mahdut yabancılar ancak bize Amerika'lı profesör gibi ithalâtçı fikirler beyan ederler, Artık sanayi eşyası gibi fenciide de millî istihal, millî istiklâl istiyoruz. Hariçten fenci değil, fen ithalâtı yapmalıyız.

Fizik kaidelerinde değişiklikler yapacak âllâmeler varsın bir müddet daha bizden çıkmasın, fakat bu ülkeyi yapacak fencinin ve ustanın başka diyarlardan gelmesini artık bekleyemeyiz

T. —

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

18

HAZİRAN
1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Fikir haraketleri arasında Türk Nasyonalizmi**
Flih Rıfkı	**Bizim köy**
Dr. Vedat Nedim	**Milli kurtuluş haraketleri ve buhran**
İsmail Hüsrev	**Milli kurtuluş devletciliği**
Burhan Asaf	**Milli kurtuluş inkılâbının cihanşumul ehemmiyetini anlayan anlayana**
Ahmet Hamdi	**Kapitalizm (İmpiryalizm) ile Millet İkktisat rejimi ve ferdiyatcılık ile devletciliğin manaları**
M. Şevki	**Milli Mahrukat meselesi**
Tahir Hayrettin	**Ayarlı Millet ve pilân**
Hakkı Mahir	**Avrupa bize İdeal mi Örnek mi olabir.**
Mühendis Nazir	**Demir yollarımızda nakil ücretleri**
Mehmet İlhan	**İnkılâbı bilmek**
Eflatun Cem	**İnkılâp edebiyatı**
	Dil köşesi
	Polemik
	Kronik

Yakup Kadri beyin hastalığı devam ediyor. Bu sayımız da yazılarından mahrum kaldı.

KADRO.

Bu ayrısayıda, iki nokta, gözünüze çarpacaktır. Biri, yeni ve taze imzaların iltihakı, öteki de, Millî kurtuluş *inkılâbımız ile diğer ifkir cereyanları arasında bütün cephe boyunca yapılan karşılaştırmalardır.*

●

Kadro hakkında geçerakçe kanaate göre, mecmuayı çıkaran 5 kişi hep 5 kişi olarak kalmak isterler ve çerçevelerini büyültmek istemezler. KADRO bir inkılâp mecmuasıdır. İnkılâbı sistemli bir görüşle mütalea etmek istiyen bir mecmuadır. Bütün yazılarını, inkılâpçı görüşün inzibatına tevdi etmiş bir mecmuadır. Onda, son zamanlara kadar başka nizamların görünmemesini, onun ancak bu sistemli inkılâpçılığına atfetmek lâzımdır. Bizzat bir fikir disiplini demek olan sistem kurulmadıkça, değil 5, 2 kişi arasında bile görüş ve inanış birliği teessüs edemez. Fikirler dağılır, niyetler ufalanır, hareketler bölünür.

Fakat sistemli görüş vücut bulunca, bu gibi tehlikeler kendiliğinden ortadan kalkar. O zaman, her yeni nizamın iltihakı, mecmuaya sadece kemiyet *değil ayni zamanda* keyfiyet *ilâve etmiş olur. Bizler, inkılâp deyince, kanlı cepheden kusursuz millet yapısına kadar memleketimizin bütün ilerilik, azadlık ve bahtiyarlık şartlarını anladığımız için, KADRO, öyle iddia olunduğu gibi, bir tek zaviyeden (iktisat zaviyesinden) bakan değil bilâkis geniş ve üniversel bir görüşe malik olan bir mecmuadır. Onun muharrirleri arasında, içtimaîyatçıdan şair, kimyager ve mühendise kadar, her inkılâpçıya yer vardır. Fakat bunların hepsi, ihtisaslarını, bir sistem dahilinde inkılâbın emrine koşmakla mukayyettirler. İşte KADRO'da yazı yazanların kemiyet ve keyfiyetlerini, bu bakıma göre mütalea etmek lâzımdır.*

●

Türkiye, bizzat inkılâp yapmış bir memleket olmak itibarile dünyada hâkim olan fikir cereyanlarının ortasında yer alması lâ -

zımdır. İnkılâpçılık, Türk inkılâbının ana direklerinden biridir. Türk inkılâbı inkılâpçıdır demek malûmu ilâm kabilinden bir tekerleme yapmak değildir. Bu demektir ki, Türk inkılâbı, durmadan ve duraklamadan daima daha ileriye doğru akmayı, hayatın dinamizmine kendi görüşlerinde ve kendi kararlarında geniş bir yer vermeği esas prensip tanımıştır.

Bu böyle olunca, Türk Millî Kurtuluş İnkılâbı'*nın dünyada hâkim olan bütün fikir cereyanlarile adım başında hesaplaşması, son derece tabiîdir. İnkılâbımız bu hesaplaşmayı, elbetteki kendi görüşünün sahanlığından yapacaktır. Hiç bir fikir hareketinin objektif tahlil ve takdirini ihmal etmemekle beraber, her fikir hareketinin kucakladığı manayı, elbette ki, kendi sübjektif görüşünün mihengine vuracak ve elbette ki, karar neticesine, objektif, tetkik ile sübjektif gayenin terkibi yolundan varacaktır. Şahsiyetli fert, nasıl diğer fertlerle olan münasebetlerini iyice tayin eder ve bu münasebetleri ondan sonra kendi lehine çevirirse, şahsiyetli inkılâp ta kendi haricindeki fikir ve cemiyet hareketlerine karşı aynen ayni vaziyeti takınır.*

İşte, bu ayrısayımızda diğer fikir cereyanlarile yaptığımız karşılaştırmaların ölçüsü de budur.

●

Kadro'nun bu ayrısayısı, umarız ki, inkilâp uğurundaki titiz uyanıklığın niçin lâzım ve nasıl kabil olduğunu, bir az daha tebarüz ettirmiş; bundan başka da, fikir disiplininde mündemiç olan fikir azatlığını, mücerret hürriyetin nazariyecilerine bir az daha anlatmış olacaktır.

Fikir Hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi.

I.

FAŞİZM.[1]

Şevket Süreyya.

İçtimaî hareketler üstünde hüküm sahibi olmak ve bu hükümlerde isabet bulunabilmek için, bu içtimaî hareketlerin her birini ayrı ayrı tanımak lâzımdır. Bu hareketlerin birini diğerinden ayıran bariz vasıfları hakkında bilgilere ve ölçülere sahip olmak lâzımdır.

Halbuki, bizzat Türk cemiyeti dahi büyük bir cemiyet hareketinin içinde bulunduğu halde, Türkiyede münevver geçinenlerden ekserisinin, ne Millî Kurtuluş hareketimizin esasları, ne de bizi saran cemiyetlerdeki fikir, ahlâk, iktisat ve siyaset hareketlerinin ayırtedici vasıfları üstünde bilgilere ve ölçülere malik olmadığı aşikârdır.

Bunun içindir ki, bugünkü Türk münevverliğinde ekseriyetin, cemiyet hayatının gerek bizde, gerek başka yerlerdeki akışı karşısında bu cehli ve idaresizliği, onu her zaman, sathiliğin ve fikir insicamsızlığının bataklığı içinde boğuyor. Sathilik ve insicamsızlık, bugünkü Türk münevverliğinde tamama yakın bir ekseriyetin vasfı ve farikasıdır.

●

Türk okur yazarlarının muasır bir fikir veya cemiyet hareketini takdirdeki ölçüsüzlüğünü veya bilgi karışıklığını, KADRO(kendi neşriyatı üstünde yürütülen birbirini tutmaz hükümlerle bizzat kendi nefsinde tecrübe etmiştir. Muhtelif Türk yazıcıları tarafından muhtelif zamanlarda neşriyatımız için bize münasip görülen sıfatlardan yalnız bazılarını [2] sıralamak bile, hükümde sathiliğin ve isabetsizliğin bizde ne mertebelere kadar götürülebileceğini göstermek için kâfidir. Meselâ, KADRO için yürütülen ve biri diğerini nakzeden bu hükümlerden bazılarını sayalım:

Kadro komünist,
Kadro faşist,
Kadro milliyetçi komünist,
Hayır nasyonal sosyalist,
Sosyal faşist,
Neo - Hitlerist,

[1] Bu yazılar bir silsile halinde devam edecektir. İkinci yazıda Marksizmin nazarî esasları verilecek; daha sonra bunların millî kurtuluş hareketimizin ideolojik esasları ile mukayesesi yapılacaktır.

[2] Bu mütaleaların yürütüldüğü gazete ve mecmualar elimizde toplanmıştır.

Anarşist,
Nihilist,...

Her biri bir veya bir kaç Türk yazıcısının, bir veya bir kaç Türk mecmua, gazete veya kitabının üstümüzdeki hükmünü ve takdirini? ifade eden bu «sıfatlar» listesini, gine elimizdeki yazı vesikalarına göre daha uzatabiliriz. Ancak bu liste, sadece, gelişigüzel hükmün ve hükümde sistemsizliğin, insicamsızlığın dikkate şayan eserlerinden başka bir şey ifade etmez. Çünkü bunlardan her biri, diğerinin, zaten bilâvasıta «nakiyz»ıdır. Münekkitlerimizin bu sathiliği ve fikir isabetsizliği, onların, gerek Türk inkılâbının derinde yaşıyan esaslarını, gerek Türkiye haricindeki cemiyet hareketlerinin ayırtedici vasıflarını inceden inceye öğrenecekleri zamana kadar sürüp gidecektir. Bunun içindir ki bizim, -haydi suiniyet sahibi demiyelim- fakat tembel olan, alâkasız olan bu münekkitlerimize karşı söyliyeceğimiz bir şey yoktur.

Fakat cemiyet hareketlerinin ayırtedici vasıflarını hakikaten anlamak istiyen, fakat bunları bizzat karşılaştırma imkânlarından mahrum bulunan okuyucularımıza karşı bir vazifemiz vardır ki onu ihmal edemeyiz. Bu vazife de, her vesile ile, hiç olmazsa harpsonrası devrinde hâkim cereyan alan muhtelif içtimai hareketlerden her birinin ayırtedici vasıflarını birbirlerile karşılaştırmak ve bütün bu hareketler içinde Milli Kurtuluş hareketimizin asliyetini ve eşsizliğini isbat ve teyide çalışmaktır.

İşte bu yazı da bizim bu maksatla yazdığımız yazılardan biri olarak hazırlanmıştır.

●

Faşizmin nazarî esasları : [1]

1922 de İtalyada dahili ve siyasi bir muhalefet şeklinde başlıyan faşizm bugün âdeta beynelmilel ölçüler iktisap etmiş bir fikir ve rejim hareketinin ismidir. 1922 de Faşyoların evvelâ geçici bir hâdise gibi telâkki edi-

[1] Faşizm kelimesi «Fascio» kelimesinden geliyor. Fascio, nebati bağlarla birbirine bağlanmış değnek demeti manasına gelir. Eski Roma hâkimleri ve iktidar sahipleri sokakta yürürken önlerinde «Licteurs» denilen bir takım adamlar koşar ve bunlar omuzlarında, ortasında bir de balta görünen on iki değneğin bir arada bağlanmasile meydana gelmiş değnek demetleri (Fascio) taşırlardı. Meselâ diktatörün önünde yirmi dört Liktör saf halinde yürürdü. O zaman bu faşyolar iktidarın, disiplinin ve «İcrayi adalet» in timsali sayılırdı. İtalya'da 1893 de zuhur eden bir köylü isyanı bu faşyo alâmetini kendisine sembol olarak aldı. Bilâhare 1914 - 1915 arasında İtalya'da hükûmetin harbe girmesi için çalışan bir takım mücadeleci guruplar «Fascidi combatimento = mücadele faşyoları» teşekkül etti. Bilâhare da 1917 de İtalya'nın sulhü münferit aktine mani olmak üzere de bazı meb'uslar «mücadelei milliye faşyoları» nı teşkil etmişlerdi. Bilâhare Mussolini de sulhtan sonra teşkil ettiği dahilî mücadele teşkilâtına bu faşyo ismini verdi. Faşyo bu suretle faşizme isim ve âlem oldu.

len zaferi, bilâhare İtalyada kendisine tedricen nazarî bir platform yaratan bir rejim istikrarına müncer olmakla kalmadı.
Avrupanın diğer memleketlerinde de ayni cins şiarlar altında gelişmeğe çalışan ayni cinsten bir takım dahilî rejim mücadelelerini tahrik etti. Nihayet Almanyada «nasyonal - sosyalizm»in (Alman faşizminin) iktidar mevkiine gelişi, İtalyadan sonra, Avrupanın en büyük memleketinde faşizmin hâkimiyetini doğurdu.
Bugün artık faşizm, davaları az çok mütebellir olan, yani bazı nazarî esasları bulunan ve aslında millî olmakla beraber Avrupanın her memleketi için az çok kabili müdafaa bazı prensipler getiren bir cemiyet hareketi haline gelmiştir. Bu itibarla faşizmin tesisinden evvel mevcut olmıyan, fakat onun hâkimiyeti ve inkişafı seyrinde tedricen meydan alan bu umumî prensiplerini kısaca tetebbua çalışmak bizim için de faideli olacaktır. Ancak bu suretledir ki diğer cemiyet hareketleri ile olduğu gibi faşizmle de Millî Kurtuluş hareketimiz arasındaki ayrılıkları seçmiş ve işaret etmiş bulunacağız. [1]

●

Faşizmin nazarî davaları faşist diktatörlüğünün seyri içinde teşekkül etmiştir. İktidar mevkiine gelmeden faşyoların bütün talepleri, günlük siyasetin dar ve ekseriya «şahsî» meselelerile mahduttu. Zaten İtalyada faşizm, 1918 - 1922 arasında meydan alan harpsonu karışıklıklarının bir reaksyonu olarak doğdu. Harpten zâhiren muzaffer çıkan İtalya, hakikatte cepheden dönen askerlerinin alabildiğine kabarttığı Proleter ve lumpen - proleter (işçiler ve işsizler) kadrolarının bir takım sosyalist rehberleri elinde oyuncak haline gelmesi yüzünden tam bir kaos ve anarşi içinde bulunuyordu. Hükûmet tamamen iktidarsızdı ve sosyalist rehberleri de ne ithalât yapacak, ne de parlemento tarikile iktidar mevkiine gelecek vaziyette değildiler. Hergün yüzlerce grev yapılıyor, zabitler tahkir ediliyor, fabrikalara yahut belediyelere kırmızı bayraklar çekiliyor, fakat bu karma karışık cuş ve huruş muayyen bir hedef ve istikamete sevk olunamıyordu.
Bu nizamsızlık içinde yeniden teşekkül eden mücadele faşyoları her tarafta dikkati kendi üzerine celbetmeğe ve her tarafta nizamın, asayişin millî hislerin, ordu muhabbetinin timsali görünmeğe çalışıyorlardı.

---

[1] KADRO faşizm hakkındaki noktai nazarını her vesile ile izaha çalışmıştır. Meselâ (İnkılâp ve Kadro)nun devlet mefhumunu telâkî tarzı bahsinde şöyle deniliyor:
Müstemlekeci bir memlekette ve müstemlekecilik şartlarının sulhazmından doğan tipik bir emperyalizm hâdisesidir. Milletin kendi bünyevî muvazenesizliğinden doğan tam bir reaksiyondur. Faşizm ne bir inkılâp, ne de bir millî hareket davasile ortaya çıkmış değildir. O kendine izafe edilen bütün orijinaliteleri, vakayiin kendini sürükliyen cebir ve zoru altında kendi iradesi haricinde benimsedi. Faşizmin tam bir ideoloji, hattâ müstakil bir strateji sahibi olduğu dahi iddia olunamaz. Denebilir ki bu rejim, kendini her zaman düşmanlarının hareketine tâbi kılan mağlûp bir galip vaziyetinde kaldı.«
(İnkılâp ve Kadro - S. 110)

Maamafih bu faşyolar arasında ne rabıta ne de tam bir program insicamı mevcuttu. Fakat birgün eski bir sosyalist olmakla beraber sosyalist fırkasında temayüz edemiyen, lâkin ateşli bir ruha sahip olan bir gazeteci Benito Mussolini 23 Mart 1919 da bu faşyoların programı birbirine yakın olanlarını Milanoda bir içtimaa çağırdı ve bu içtimada bir faşist fırkasının teşkili kararlaştırıldı. Ve bunun için umumi bir program tanzim edildi. [1]

Bu programın bünyesinde:

1 — Ekserisi eski sosyalist fırkasında çalışmış fakat bilâhare ihraç edilmiş olanlarda hâlâ zinde kalan bazı sosyalist temayüller,

2 — 1914 - 1919 arasında muhtelif mücadele faşyolarında, İtalyanın harbe girmesi veya İtalyanın harbe devamı için çalışmış olup bu kongrede de mevcut olan uzuvların, emperyalist temayülleri. (İtalyan irredentası).

3 — Nihayet büyük bir ekseriyetin de, o esnada başsız kalan, fakat İtalya için çok mühim olan küçük burjuva sınıfına mensup ve küçük burjuva temayüllerini taşıyan insanlar olması,

Bilhassa müessir olmuştur. Binaenaleyh ilk faşist programı sosyalist temayüllerin, emperyalist temayüllerin, dar küçük burjuva menfaatlerinin ve temayüllerinin, yani aslında birbirine tamamen zıt olan, fakat 1919 İtalyasının kaotik şeraiti içinde birleşen üç ayrı cins görüşün ihtilâtından teşekkül etmiştir. Daha ziyade hem amele sınıfının müfrit taleplerine, hem yüksek sermayedarların insicamsızlığına karşı mutavassıt sınıfın isyanı şeklinde başlamıştır. Bu proğramın kendi bayrağı altına toplananları az çok birleştirecek olan ilk şiarı, İtalyada sükûn te'sisi ve memleketi tehdit eden, fakat bir türlü de sistemli bir aksiyon haline inkılâp edemeyip sadece bir sokak anarşisi şeklinde yaşıan bolşevizme mani olabiliyordu. Nitekim öyle oldu. Fakat bu gayenin tahakkukundan sonra faşyolar dağılmadılar. Burada fırkanın nazarî programından ziyade işe vaziyeteden şahsiyetin [2] toparlayıcı kudretini de hesaba katmak lâzımdır. Yoksa idaresiz, liberal düşünceli, yahutta demokrat bir adamın elinde 1922 Roma yürüyüşünün temin ettiği zafer, pek âlâ dejenere olabilirdi.

●

1922 ilâ 1926 arasındaki zaman İtalyada faşizmin mücadele ve istikrar

[1] Maamafih 1919 Nisan intihabında Mussolini ve Marinetti Milano'da ancak (4000) kadar rey alabildiler.

[2] Benito Mussolini 29 temmuz 1883 te İtalya'nın «Romany» eyaletinin küçük bir köyünde doğdu. Babası Aleksandr Mussolini cahil bir köy demircisi idi. Fakat siyasi fırka kavgalarının gayet keskin olduğu bu mıntakada bütün vatandaşlar gibi Mussolini'nin babası da hararetli bir fırkacı(Sosyalist) idi. Oğlunu daha küçük yaştan bu fırka kavgalarına karıştırdı. Bilâhare Mussolini muallim mektebini bitirdi ve köy hocası oldu. Daha sonra gazetecilik yaptı. Harbi umumide askerdi. Ve harpten sonra yeniden gazeteciliğe başladı. Nihayet Faşist fırkasını teşkil etti. (1919). (1922) de Roma yürüyüşü onu ve fırkasını iktidar mevkiine getirdi.

devridir. Bu devirde faşist siyaseti, bir fikrî ve içtimaî siyaset olmaktan ziyade, düşmanlarını bertaraf etmek için çalışan mücadeleci bir hükûmet fırkasının tarzı hareketinden ibaret kaldı. Ancak 1926 dan sonradır ki faşizm, devletin nazarî mahiyeti, sınıfların mütekabil vaziyeti, faşist devletin hukukî bünyesi, çocuk ve gençlik terbiyesi üzerinde düşünmeğe ve işlemeğe başladı. Maamafih faşizm İtalyada doğmuş olmakla beraber nazarî ve fikrî tekâmülünü kısmen İtalyada [1] fakat bilâhare daha ziyade Almanyada yapmış bir harekettir. Binaenaleyh teferrüata sapmadan her iki hareketin müşterek fikrî unsurlarını toplamak bize faşizmin nazarî simasını canlandırmak için kâfidir.

İtalyada doğan, fakat daha ziyade Almanyada formülleşen bu nazarî ve fikrî unsurları bir kaç «mebde» üzerinde toplamak kabildir:

1 — Millî bütünlük fikri,

2 — Hizmet nazariyesi (ferdin ve grupların millet içinde mevkii).

3 — Kıymetin yaradılması ve realizasyonu (sınıfların mütekabil iktisadî münasebeti).

4 — Milletler arasındaki münasebet (faşist emperyalizmi).

5 — Siyasî kudretlerin monopolizasyonu (Totaliter ve otoriter devlet, Faşist devlet).

Millî Bütünlük fikri :

Millî bütünlük fikri, enerjisini bilhassa Marksizm ve Komünizm aleyhtarlığından alan faşizmin Marksizm ile mücadelesinin hareket noktasıdır. Gerek Alman, gerek İtalyan faşizminde müşterek olan iki ana prensiptir. İtalyan faşizmi, millî bütünlüğü, faşizmin kanunu esasisinden başka bir şey olmıyan «iş fermanı» (Charta del Lavore) nın ilk maddesine koyu - yor: «İtalyan milleti ayrı ayrı vatandaşların ve grupların fevkinde bir hayat ve hareket birliğini güden bir uzviyettir. Tam ifadesini faşist devletinde bulan iktisadî, siyasî ve ahlâkî bir vahdettir.» -İş fermanı- Bu maddede müdafaa olunan şey her şeyden evvel, sınıfların mücadelesi yerine, sınıfların menfaat birliği prensipidir. Halbuki 19 uncu asrın ortasından 20 inci asrın bu ilk rubuna kadar, millet dahilindeki cemiyet mücadelelerinde sosyalist fırkaların tesis ve müdafaaya çalıştıkları şey, daha ziyade «sınıf mücadelesi» idi.

Binaenaleyh faşizmin ilk nazarî ve fikrî prensipi «sınıfların mücadelesi» yerine «sınıfların birliği» dir. Bu prensip faşizm nazariyecilerinden «Alfred Rocco» tarafından şöyle tesbit olunuyor:

«Biz içtimaî davanın had'lerini değiştiriyoruz. Şimdiye kadar hâkim olan sınıflar arasında mücadele, fakat beynelmilel tesanüt (Solidarite) idi. Halbuki biz şimdi bunun yerine, Beynelmilel mücadelede sınıfların tesanüdünü ikame ediyoruz.» -Alfred Rocco-

Hulâsa faşizme göre, ahenkli bir millî bütünlük ve yüksek millî menfaatler etrafında birleşmiş bir millet, ilk nazarî hareket noktasıdır.

---

[1] İtalyan faşizmin nazari tekâmülünü öğrenmek istiyenler Mussolini'nin şu eserini okuyabilirler: Le Fascisme «Doctrin - İnstitutions».

Hitler'in [1] ve arkadaşlarının bütün nutuk ve yazılarında da bu fikir ayni şiddetle müdafaa ediliyor. Halbuki Marksizmde sınıf mücadelesi cemiyetin «bünyevi» bir tezahürüdür. Ve cemiyette istihsal vasıtalarile istihsal münasebetleri arasında mevcut olan tezadın ifadesidir. Bu tezat bâki kaldıkça mücadele asıldır ve bu mücadele, tarihi seyrin ve inkişafın da muharrik kuvvetidir.

Faşizme göre ise cemiyette birbirini tamamlıyan ve birbirile ahenkli bir şekilde ihtilât eden «Hizmet»ler vardır. Burada asıl olan milletin bütünlüğü ve umumi menfaatidir. Sınıflar ve zümreler mevcut değildir. Bunlar arasında tezat yoktur.

Marksizme göre, cemiyette sınıflar mütemadiyen mücadele eder durur ve bu mücadelede proletarya bir sınıftır ki, onun vazifesi proletarya dikta - törlüğü tarikile hem sınıfların birbirini istismarını hem de umumiyetle «sınıf»ı tasfiye etmektir.

Halbuki Faşizme göre cemiyette proletaryanın vazifesi, millet bütünlüğü içine karışmak ve orada kaybolmaktır.

«Bugünkü iktisadî şartların inkişafı içinde işçi sınıfların menfaati bütün milletin küllî menfaatlerile tamamile aynı olan bir mahiyet almıştır. Gürültülü sınıf mücadelesi şartları rakiplerimizin bize karşı birleşmesinden başka bir netice vermiyor. Şimdi artık biz, umumî vatandaşlık sulhünün ve iktisat bütünlüğünün menfaatlerini müdafaaya çalışıyoruz.»

-Karl Renner-

Hulâsa Faşizme göre cemiyetin muharrik kuvveti sınıf mücadelesi değil, «Milletin önüne konulmuş şuurlu bir gâye birliğidir»

-Mussolini'nin ayan meclisindeki bir nutkundan-

●

Hizmet nazariyesi :

Hitler diyor ki:

«Haddi zatinde iktisat, millî organizmin devamını temin eden fonksiyonlardan yalnız biridir.»

-Adolf Hitlerin Düsseldorf'ta büyük sanayi erbabına söylediği bir nutuktan 1932-

Faşizmde millî bütünlük tezi, tabiatile «millî menfaat birliği, milletin u-

[1] Bugün Alman nasyonal - sosyalizminin lider'i ve Almanya'nın Başvekili olan Hitler 1883 te Avusturya'da Braunau isimli küçük bir şehirde doğmuştur. Babası bir gümrük memuru idi. Babası Hitler 13 yaşında iken öldü. Hitler evvelâ ressam olmak istiyordu. Fakat tahsilinin noksanlığı yüzünden Viyana'da boyacılıkla geçinmek mecburiyetinde kaldı. Harbi umumide Münih'e geçti orada askerliğe yazıldı. Harpte yaralandı. O hastanede iken sulh oldu ve Hitler hayatını politikaya vermeğe karar verdi. Yahudilere, sosyalistlere ve Fransa'ya karşı müthiş bir kin duyuyordu. Münevverlere de ayni derecede düşmandı. 1918 de Alman İşçi fırkasına girdi.

mumi menfaati» fikrine müncer oluyor. Şu halde millet bütün bir uzviyet, ve bu uzviyette bütün faaliyetlerin gâyesi milletin umumi menfaati olunca, tabiatile iktisadî faaliyet artık, milletin bütün bünyesini ve tealiini tayin eden bir âmil olmaktan çıkıyor. Milli uzviyetin birbirini tamamlıyan faaliyetlerinden b i r i s i oluyor.

Bu itibarla k ü l l ü n içinde birbirini tamamlıyan faaliyetler olduğu gibi, bu faaliyetler içinde de her şahsın yani bu küllün ayrı ayrı halkalarını teşkil eden u n s u r ların o külle karşı bir «hizmet-Leistung»leri vardır. [1]. Alman Faşizminde ifadesini ve kemalini bulan bu «hizmet» nazariyesi, Faşizmde iktisadî kıymet, say, istismar, milletlerin milletlerle münasebeti ve saire gibi bütün iktisadî ve siyasî mefhumların tayininde âmil olur. Alman Faşizminde Hizmet mefhumunun evvelâ iki kategorisi vardır:

1 — Cemiyet içinde her vatandaşın külle karşı bir hizmeti vardır.

2 — Cemiyet içinde hizmetler çeşitlidir ve derece derecedir.

«Küllün içinde her şahsın bu külle karşı bir hizmeti vardır. Fakat bu hizmetler muhteliftir. Bir iktisat rehberinin (yani bir sermaye sahibinin) hizmeti bir basit işçinin fizik sayile bir olamaz.»

-Hitlerin Düseldorf nutkundan 1932-

«Hakiki hizmet, dâhilerin, güzidelerin, teşkilâtçıların hizmetidir. Asıl kıymeti yaratan bunlardır. Beşer kültürü denilen şey, dâhilerin, güzidelerin yarattıklarını basit insan sayinin realize (hayata ve maddeye tatbik) etmesinden ibarettir.»

-Hitler-

Şu halde Faşizmde:

1 — Kıymetin yaratılması,

2 — Kıymetin realize edilmesi.

vardır.

Çünkü bu nazariyeye göre «hizmet» bir «say» değil «sayin cevheri» şeklinde tasavvur olunuyor. Binaenaleyh «say» olmıyan bir şey «hizmet» olabilir.

«Biz insanların sayine değil, onların cemiyetteki seferber edilmiş iş hizmetlerine göre takdir edilmesini istiyoruz.»

-Gregor Strasser-

Binaenaleyh bu seferberlikte fizik say yapmasalar bile bir yeri olanlar hizmet görürler demek oluyor.

Çünkü kıymeti, dâhiler, güzideler, teşkilâtçılar yaratıyor. Asıl kıymet bunların sayidir. Binaenaleyh bütün kıymetler ve nimetler, gerek iktisat, gerek siyasette dâhilere, zekilere, güzidelere, teşkilâtçılara aittir.

Bu telâkkinin ilk neticesi, Marksizmde ve umumiyetle klâsik iktisattaki «say kıymeti» nazariyesini [2] ve sayin kıymeti mefhumunu ortadan kaldırmak oluyor. Say erbabından olmıyan sınıfların (meselâ fi'len çalışmı-

[1] Bu nazariyenin bilhassa, Alman Faşist nazariyecilerinden Ott. Spann'da en vazih surette şekilleştirilmiş olduğu anlaşılıyor.

[2] Çünkü bu nazariyeye göre hakiki kıymeti yaratan ancak müstahsilin sayidir.

yarak yalnız sermayesini kullananların) sayini de tebriye ediyor. Onların sayi de «ruhî, fikrî, ahlâkî, hizmetler ve yahut meselâ teşkilâtçılık hizmeti» şeklinde sıralanıyor.

Hattâ Faşist nazariyecisi Off. Spann'a göre:

«En aşağı ve en kıymetsiz hizmet, istihsal ile bilâvasıta alâkadar olan hizmettir. En yüksek ve en kıymetli hizmet te, istihsalden mümkün olduğu kadar tecerrüt etmiş, uzaklaşmış olan hizmettir. Meselâ yüksek sermayenin hizmeti bütün hizmetlerin en değerlisidir.»

Bunun içindir ki, Spann'a göre:

«Amele sınıfı kapitalizm tarafından istismar olunmuyor. Bilâkis, kapitalistin yüksek icat veya idare kudretini parasız istismar edip duruyor.»

«Sosyalist telâkki yalandı. Bu telâkki kapitalizmi, fakir proletaryayı istismar etmekle meşgul olan sermayedarlar rejimi şeklinde tasvir ediyordu. Bunlar saçmadır. Muasır kapitalistler sanayi kapitenleridir. Büyük teşkilâtçılardır. Bunlar büyük iktisadî ve vatanî mes'uliyetler duyan insanlardır. Binlerce, yüz binlerce insanın talii, yevmiyesi ve refahı bu insanlara bağlıdır.»

Mussolini'nin Senatodaki bir nutkundan-

Hulâsa, tarihte, tâ ilk burjuva ideoloğlarının, feodalizm ve aristokrasi ananelerine karşı mücadelesi başlangıcındanberi, bütün içtimaî hak ve siyaset mücadelelerinin temeli olan «say» mefhumu, yeni Faşizm ideolojisinde de kendisine göre ilk safı işgal ediyor. Ve burada bilhassa, Marksizmin say nazariyesine karşı konuluyor.

Çünkü Faşizmin «çeşitli hizmet» mefhumu, bittabi evvelâ «mülkiyeti şahsiye»yi müdafaa ediyor. Çünkü Hitleer göre, Faşizmin «Hizmet Nazariyesi», her şeyden evvel mülkiyeti şahsiyenin en iyi bir surette esaslaşmasını temin eder:

«Mülkiyeti şahsiyenin bilâ kayt ve şart doğru, zarurî ve mantıkî olduğunu göstermek lâzımdır. Mülkiyeti şahsiye ancak insanların hizmet'inin, manen ve ahlâken muhtelif olduğunu kabul etmekle tebriye edilebilir. Madem ki hizmetler muhteliftir. O halde bu hizmetlerin neticeleri de muhteliftir. Eğer hizmetlerin neticeleri muhtelifse, o halde bu neticeleri hizmetlerle mütenasiben taksim ve idare etmenin doğruluğunu da kabul etmek lâzımdır.»

-Hitler-

●

Faşist Emperyalizmi :

Faşizmde, (bilhassa Hitler'de) millet içinde fertlerin külle karşı hizmeti ve hizmetlerin de muhtelif oluşu fikri, milletin yalnız içinde kalmıyor. Ayni zamanda, bu garip prensip, milletlerin diğer milletlerle olan münasebetine de teşmil olunuyor.

Hitlere göre, yalnız millet dahilindeki fertler arasında değil, milletler ve memleketler arasında da bir hizmet taksimi vardır. Ve bu taksim, bazı milletlere yüksek ve bazı milletlere de aşağı hizmetleri bir nevi tabii-

yetle tahsis etmiştir. Bu zata göre «İleri memleketler (yani kapitalist memleketler) kapitalizm yaratıcılığının ve kültürün yüksek ocaklarıdır. Ve bunlar insanlığa itiraz kabul etmez derecede farklı hizmetler ifa etmektedirler. Binaenaleyh bu memleketler, kendilerine bizzat tabiatın tâbi kıldığı geri memleketlere nazaran ölçüsüz derecede» fazla kıymetler «çekmekte tamamen haklıdırlar.»

Hibmet ve farklı hizmet mefhumunun bu suretle milletler münasebetine (bilhassa sanayici memleketlerle sanayiden mahrum memleketler münasebetine) teşmil edilmesi yeni ve kudurgan bir Faşist Emperyalizminin «maskesiz ve plânlı emperyalizm» şıarı altında nazarî temeli oluyor.

«Madem ki Alman milleti, dünyanın en yüksek hizmetlerini kendi içinde toplıyan en büyük ırktır, o halde dünya üstünde hükmetmeye lâyıktır. Onun vazifesi dahilde birleşerek harice taşmaktır. Müstemlekeler edinmektir. Eğer Almanyanın dahilî terakkisine demokrasi mani oluyorsa, haricî inkişafına da passifizm (sulhculuk) mani oluyor. O halde passifizme lüzum yoktur. Passifizm fikri her nevi şan ve şeref duygusunu mahvediyor. Haricî mücadele hissini öldürüyor.» -Hitler-

«Emperyalizme karşı mücadele etmemeliyiz. Zaten mücadele etsek bile bu mücadele, yalnız Alman emperyalizmine karşı mücadele olur. Beynelmilel emperyalizme karşı mücadele olamaz.» -Alfred Rosenberg-

«Zaten emperyalizm yaşamağa lâyık olan hiç bir milletin müstağni kalamayacağı bir hayat kanunudur. Millet hayatında emperyalizm, fert hayatında ferdin kendi şahsiyetini bütün yaratıcı kuvvetlerle teçhiz etmesi gibidir. Meselâ Japon milletinin Japonya haricine akışı böyle bir emperyalizmidir.» -Alfred Rosenberg-

İlk adımda Alman ırkının tefevvuku ve müstemlekeciliği şeklinde görünen bu ruh, derhal bütün beyaz ırkın hâkimiyeti davası şekline dönüyor ve bu ırk haricinde kalanlara «renkli» insanlar, maymunlar, şebekler gibi bakmak istiyen müstemlekeci Avrupanın ruhu, bu nazariyede artık, maskesini atıyor:

«Beyaz ırk bütün dünyayı idare etmeye ve onun üstünde hâkim olmaya lâyıktır. Bu hâkimiyet, ise ancak passifizm aleyhdarı usullerle temin olunabilir. Avrupa bu hâkimiyetsiz kültürünü muhafaza edemez.»

-Hitler-

Bundan başka Hitler, beyaz ırkın dünya üstünde yalnız iktisadî hâkimiyetle iktifa etmesine de razı değildir. Esirlerin kanına susayan Neron gibi o da, milletlerin esaretine susamıştır:

«Beyaz ırkın asırlardanberi kendisine has olan ve ona lâyık olan iktisadî hâkimiyeti, tam bir siyasî hâkimiyetle tevhid edilmedikçe benim için tamamile gayrikabili idraktir.»

-Hitler-

Hitlere göre bu siyasetin ilk adımı ise, cihanda bugün ileri memleketlerle geri memleketler arasında mevcut olan iktisadî fonksiyonlar farklılığını aynen muhafaza etmektedir.

Çünkü:

«Beyaz ırk, kendi hükümranlığını ancak, cihanda mütefâvit hayat şartlarını aynen muhafaza etmekle temin edebilir.»

-Hitler-

Faşist devlet, Otoriter devlet:

«İktisadî sahada şahsî kıymet esasına istinat eden bir rejimde, siyasî otoriteyi kalabalıkların kanununa ve demokrasiye istinat ettirmek manasızlık olur.»

-Hitler-

Binaenaleyh Hitler'de iktisadî inhisarcılıktan sonra bir de siyasî inhisarcılık doğuyor:

«Ben iki prensip bilirim ki ekseriya birbirine karşı konuluyor. Bunlardan biri demokrasidir ki, mevcut olduğu yerde fi'len bir harâbî âmilidir. Diğeri şahsiyetin otoritesi prensipipdir ki, -bunu ben hizmet prensipi diye alıyorum- bu prensip, bütün beşerî sayin ve kültürün âmilidir.»

-Hitler-

Bu suretle Faşizmde devlet halkın ve halk hâkimiyetinin değil, otoriteli bir ekalliyetin teşkilâtı oluyor. Bu ekalliyet iktisat sahasında «iktisat rehberleri» (yani kapitalistler, büyük sanayi adamları ve saire) ve siyasî sahada da Faşist kadrosunu teşkil eden teşkilâtçılar ve sairedir. Bu ekalliyetin şiddete müstenit, yani liderlerin münakaşa edilemez emrine ve kütlerin de münakaşasız mutavaatına istinat eden idaresine Faşizmin «Otoriter Devlet»i ismi veriliyor.

Bunun içindir ki, Hitler'e göre demokarsi ve onun tabiî bir tezahürü olan enternasyonalizm, asrımızın en büyük felâketidir. Yine bunun içindir ki, Hitler'in bütün cehdi, geniş halk kütlelerinin politik müdahalelerini bertaraf etmeye müteveccihtir. Liderlere karşı mes'uliyet, emir ve itaat, mutlak otorite, demir disiplin bu rejimin terminolojisidir.:

«Hakikî halk hâkimiyeti, halkın kendi kendini idaresinde değil, en lâyık olan cüzütâmın (yani Faşist partisinin) mutlak hâkimiyetinde tecelli eder.»

Hulâsa liberalizmden cebir ve tazyike, demokraşiden irticaa, plânsız ve maskeli Emperyalizmden açık ve müteaddî emperyalizme giden her yol, faşizmin tabiî prensiplerini bulduğu yoldur.

Bu yazıda faşizmin başlıca ve ana prensiplerini hulâsa etmiye çalıştık. Bu ana prensipler etrafında şekilleşen ve Faşizmin idârî, içtimaî veya siyasî prensipleri gibi görünen tâlî esasları burada sıralamaya lüzum görmedik. Çünkü verdiğimiz ana hatlar bu cereyanın siyması hakkında bir fikir vermek ve bu cereyanla Millî Kurtuluş hareketimizin integral ayrılıklarını mukayese etmek için kâfidir.

Bu mukayesemiz, başladığımız bu yazı serisinin üçüncü veya dördüncüsünde yapılacaktır.

Gelecek yazı da Marksizm'in fikrî prensiplerinin teşrihidir.

Bizim Köy.

Falih Rıfkı.

— Etimesut köyünün bir İsviçre köyünden ne farkı var? İçin - dan asfalt yol geçiyor. Elektrik, ahır kapılarına kadar sokulmuş- tur. Yeşil tarlalarının ortasında, demiryolu rayları ile sulama kanalları biribirine karışıyor. Meydanlığa bir Hollanda mek - tebi oturtulmuştur. Onun arkasında akasya korusu iki tepeyi kaplamıştır. Dispanseri var; oteli var; çarşısı var.

Soruyorum size, Etimesut köyünün bir İsviçre köyünden ne far- kı var?

— Etimesut köylüsünün Van köylüsünden ne farkı var? Kışın yakmak için, o da, ineklerinin gübresini kurutuyor. Evinin bir tarafını büyülteceği zaman, o da kara kerpiç yuğuruyor. O da kaşınıyor. O da avucu ile bulgur yiyip ot üstünde yatıyor.

«Karşısındaki Engazi köyü ona değil, o, yavaş yavaş Engazi köyüne dönüyor. Belki para kazanamıyorlar, diye düşündüm. "— Hayır, dediler; buradaki yapılardan binlerce lira gündelik aldılar. Gördüğünüz bütün müesseseler yiyeceklerinin bir kıs - mını onlardan almakta, geri kalanını da onların arabaları ile şehirden taşıtmaktadırlar.„

●

Bu köylü'nün içinde hiç bir şey eksik değil, bu köy'ün içinde bir şey eksildi. Onu beton mektebin odalarında buldum: köy hocasının yerini tutan terbiyeci!

Şimdi bir de büyük devlet organizmasının içinde, Etimesut'u, bir halka gibi büyük zincire takan, onu büyük bünyenin içinde atomlaştıran köy iktisatçısını arıyorum. Onu da bulacağız. Etimesut *Muhacir köyü*'nden *Kemalist köye* doğru yürüyecektir.

●

Bizim köy, Kemalist köy, Türk ihtilâlinin köyü, baştanbaşa bir dinamo gibi cihazlanmış, kilovat ışığı ile bakan, tulü mevç, ile dinliyen, ocağı başında gazetesinin köy saati'ni okuyan

Hamburg piyasasının zahire fiatlarını soran Kemalist köylü... Bu bir hayal değildir.

●

Üçüncü Selim, İkinci Mahmut, Birinci Mecit, ve 1908 inkılâpçıları ile *Kemalizm*'i biribirinden ayıran derin bir fark olmak lâzım gelir. Biz bir *devam* değiliz: bir *değişiklik*'iz.

Nizamı - Cedit'ciler, *Tanzimat*'çılar ve *Meşrutiyet*'çiler, yeni ordu, yeni kanun, yeni kıyafet, yeni kadro, üstünkörü bir taklit ve uluorta bir tercüme ile ne mümkünse hepsini yaptılar. Akıllarının ermediği şey, millet yapmak idi. Onun içindir ki 1800-den 1900-e kadar Osmanlı imparatorluğu takviminde bir asırlık, tarihte ise belki bir yıllık yol almıştır. 1800-de olduğu gibi, 1900-de dahi Osmanlı imparatorluğu içinde bu asrın milleti yoktu. Yalnız Rum ekalliyeti, Yahudi ekalliyeti gibi, bir *teceddüt ekalliyeti* vardı. Halkın bütün bir asır, bir türlü yetişememiş olduğunu gören bu ekalliyet şu hükmü verirdi:

— Bu millet adam olmaz!

Böyle hüküm verirken, iki küçük kusurda bulunuyorlardı: kendilerinin adam olduğunu zannetmek bir, bu milletten oldukları unutmak iki!

1800-den kuvayı milliye ihtilâline kadar, bir milleti ne kanun, ne hak, ne kadro, ne ordu, fakat terbiye ve iktisat unsurlarının yuğurabileceği düşünülmemiştir. Kemalizm, *Türk milletini yapmak* davasıdır. Sincan köyüne ne Üçüncü Selim, ne İkinci Mahmut, ne Birinci Mecit, ne de Merkezi Umumî uğradı: Sincan köyüne biz uğradık.

Biz vatandaş asker, vatandaş şair, vatandaş ressam, vatandaş sanayici gibi, vatandaş köylü, vatandaş çoban arıyoruz.

Biz Türk milleti hakkında *küfür*'ü reddettik ve onun bütün kabiliyet ve faziletlerini tanıdık. Ve:

— Bu milleti yetiştireceğiz, dedik.

Yetiştirmek aşkı, *milleti inkâr etmek değil, ona inan ve onu tasdik* etmektir. Türk milletinin vasi'ye ihtiyacı olmadığını söyliyerek, onu bir tarafa atıp bırakan demagok ve oportünistlerle, Türk milletinin adam olamıyacağını söyliyen Beyoğlu ve Babıâli soysuzları arasında büyük bir fark yoktur.

Şurası unutulmamak lâzımdır ki Osmanlı imparatorluğu için devlet İstanbul, millet İstanbul'lu demekti: İstanbul'dan memleketin gerisi müstemleke, halkın gerisi yerli gibi görünürdü. Eğer bugün fabrikasının malının maliyet fiatı içine kendi otomobilinin, yazlık ve kışlık evlerinin masraflarını sokup ta, işçisine 25 kuruş, yani boğaz tokluğu gündeliğini veren sanayici, size, bunun Türkiye mamulâtının rekabeti için bir fayda olduğunu söylerse, onun zalim bir istismarcıdan farkı yoktur: Bütün metrepoller, Afrika müstemlekeleri ve zencileri için böyle düşünür. Zencinin gayesi bir pabuç, maliyet fiatı hesaplarına uymaz; fakat sanayicinin dolaşacağı bin tonluk yat, maliyet fiatının hammadde kadar zarurî unsurları arasındadır.

Mancester dokumacısı Sudan pamukçuluğu için böyle düşünür: Fakat Cenevre saatcisine, köyündeki kulübesinde çalışan İsviçreli vatandaşı için böyle düşündürülmez.

Biz köylülerimizi müstakil olan milletlerin hâkim olan vatandaşları bakımından görüyoruz.

Dokuz küsur milyon Türk çiftçisinin, eğer biz ondan bir şey istemezsek, bizi hatıra bile getirmiyeceğine şüphe etmiyenler ve bundan memnun olanlar vardır. Bu bizim dertsiz ve tasasız olduğumuzu değil, *vatandaşsız* olduğumuzu gösterir.

Ben Türkiye'de 14 milyon iktisadî adam, 14 milyon vatandaş, 14 milyonu böyle yetiştirecek terbiye ve iktisat yolları istiyorum. Bu yolları *soyucu* menfaat değil, *seven* ideal bulabilir. Ben *adam*'ı ucuzlatmak değil, onu kendi *pahasına çıkarmak* istiyorum.

Ben Anadolu yaylasında Avrupa köylerini ve köylülerini arıyorum. Bilseniz o zaman derdimiz ve tasamız ne kadar artacaktır? Çünkü on dört milyon kafa bir şeyler düşünür olacak, on dört milyon ağız bir şeyler söyler olacak, on dört milyon kalp bir şeyler duyar olacaktır. Büyük Anadolu sükûtu bozulacaktır.

●

O zaman Bizim köye, Kemalist köye, Türk ihtilâlinin köyüne, radyodan ocağının başında köy saati'ni dinliyen, ve çamaşır suyunu elektrikle ısıtan köylüye kavuşacağız.

Millî kurtuluş hareketleri ve Buhran.

Dr. Vedat Nedim.

Karl Marx, kapitalizmin talihini sınıf mücadelesine bağladı. Ona göre, sermayenin gittikçe artan merkezleşme hareketi neticesinde, istihsalin de gittikçe cem'î bir mahiyet almasile istihsal vasıtaları üzerindeki mülkiyetin şahsî kalması arasındaki tezat, nihayet bir gün patlak verecek ve kapitalizm, cem'î istihsali temsil eden proletarya sınıfile istihsal vasıtalrı üzerindeki şahsî mülkiyeti temsil eden burjuva sınıfı arasında gittikçe keskinleşen mücadelenin sonunda, proletarya sınıfının diktatorası ile tasfiye edilerek, yeni bir «nizamı âlem» -sosyalizm- teessüs edecek ve insanlık, «zaruretler dünyasından kurtulup hürriyet cihanına» kavuşacaktı.

Karl Marx, bu tahmininde haklı çıkabilirdi, eğer bütün millet intisadiyatları aynı nisbette ve aynı zamanda onun tasavvur ettiği gibi inkişaf etmiş olsalardı. Halbuki Marx'ın mücerret olarak inkişaf seyrini önceden haber verdiği kapitalizm nizamı, hakikatte hiç bir vakit bütün millet iktisadiyatlarına şâmil, saf ve mütecanis bir mahiyet arzetmedi.

Millet içinde sınıf farklılığı ile yaşıyan kapitalizm, cihan içinde sanayi ve ziraat memleketleri -metropol ve müstemleke- farklılığından kuvvet alarak serpildi. Avrupada kapitalizmin kuvvet kaynaklarından biri, amele sınıfının istismarı ise; diğer ve daha verimlisi de müstemleke milletlerinin istismarı oldu.

Bu itibarla kapitalizmin talihini, sınıf farklılığına bağlıyan ve millet farklılığını ikinci plâna atan Marxism, artık değil yalnız, millet farklılığından doğan millî kurtuluş hareketlerinin, hattâ kapitalist memleketlerindeki sınıf farklılığından doğan sınıf mücadelelerinin bile izahına kâfi gelmemektedir.

Çünkü, bizzat kapitalist nizamın inkişafı, sınıf farklılığını, millet farklılığına t ā b î kılmıştır. Yani kapitalizmin -Marx'a göre- motörü mahiyetinde olan sınıf farklılığı, millet farklılığın - dan kuvvet alarak işliyebilmiştir.

O halde, sınıf davası, müstakil değil, tâbi bir âmildir. İ l l e t değil, n e t i c e dir.

Bunun en iyi ve en yakın misalini Almanya'da görüyoruz: kolonilerinden yani millet farklılığını istismardan mahrum bı - rakılan, gerek tamirat, gerkse hususî borçlarile beynelmilel finans âlemine bağlanmış olan, bu itibarla müstakil ve müteaddi değil, bizzat tâbi ve passif bir iktisat bünyesine malik bulunan harpsonu Almanya'sında, sınıf farklılığından doğma sınıf mücadelesi tamamile soysuzlaşmış ve artık siyasî bir faktör olarak ehemmiyetini kaybetmiştir.

H i t l e r hareketinin en mühim mânası, bu hakikatı açığa vurmuş olmasıdır.

●

İmdi, bize göre, cihan buhranı, -etrafında yapılan binbir izaha ve ortadan kalkması için alınan binbir tedbire rağmen, dört senedir dipdiri yaşıyan ve gittikçe acarlaşan bu yedi canlı hakikat- millet farklılığının tasfiyesi hareketinin bir neticesidir. Millet farklılığının cihan mikyasında tasfiyesi hareketinin adı - na da «m i l l î k u r t u l u ş h a r e k e t l e r i» diyoruz.

Nasıl oluyor da, millî kurtuluş hareketleri, bugünkü buhranın bir illeti oluyor?

Bunu araştıralım.

Buhranlar, istihsal vasıtlaarı sanayiile istihlâk emtaası sanayiindeki sermaye n i s b e t s i z l i ğ i nden doğar.

Kapitalizm, şimdiye kadar devrevî bir surette mfaruz kaldığı buhranları iki tarzda yenebilmiştir: Yeni p a z a r l a r bulmak, yeni t e k n i k inkılâpları yapmak.

Yeni pazarlar bulmak demek, istihlâk emtaasına yeni sürüm sahaları temin etmek, yani istiklâk emtaası sanayiinin genişlemesi demektir. İstihlâk emtaası sanayiinin genişlemesi ise, istihsal vasıtaları sanayiinin genişlemesine bağlıdır.

Yeni pazarlar bulmak demek aynı zamanda, demiryolu, liman inşası, elektrik santralı, tramvay, havagazı, su tesisatı, maden

işletimi v. s. gibi bir takım işler için sermaye yatırımları yapmak demektir.

Bu da, ana vatanda yine istihsal vasıtaları sanayiinin sermaye bünyesini kuvvetlendirmeği icabettirir.

Teknik inkılâp ise, zaten istihsal vasıtaları sanayiindeki inkılâptan başka bir şeyi ifade etmez. Meselâ, buhar makinesi yerine benzin motörünün ikamesi istihsal vasıtaları sanayiindeki sermaye nisbetinin artmasını zarurî kılmıştır.

İstihsal vasıtaları sanayiindeki sermaye nisbetinin her yeni artışı, umumiyet üzere istihsal hacminin genişlemesini mucip olmuş, bu da kapitalizmin millî hudutlar dışına taşmasındaki zarureti gittikçe azdırmıştır.

Millî hudutları dışına taşan her kapitalizm, karşısında şu üç tip memleketi bulmuştur:

1 — T a m kapitalist memleketler,

2 — Y a r ı kapitalist memleketler,

3 — H i ç kapitalist memleketler *(müstemlekeler)*

Tam kapitalist memleketlerin birbirlerile olan ticaret münasebetlerinin inkişafını tetkik edersek şu neticeyi elde ediyoruz:

Bir taraftan bu memleketlerin iktisadî bünyeleri birbirlerine benzemeye doğru inkişaf ettikçe, aralarındaki ticarî münasebetler, hem n i s b î, hem de m u t l a k surette azalıyor. Ve buna karşılık, diğer taraftan bu memleketlerin yarı kapitalist ve hiç kapitalist memleketlere olan ticarî münasebetleri de hem nisbî hem de mutlak surette artıyor.

Meselâ, Birleşik Amerika devletlerinin ihracat seyrinde Almanya, İngiltere, Fransa gibi üç Avrupalı yüksek kapitalist memleketlerle diğer kıt'aların oynadıkları rolü gösteren şu tabloya bakalım:

Birleşik Amerika Devletlerinin yüksek kapitalist Avrupa devletlerile diğer memleket ve kıt'alara olan ihracatının umum ihracatına % nispeti.

(1913, 1925, 1927 senelerinde)

Sene	Almanya	İngiltere	Fransa	Bu üç Devletin yekûnu	Kanada	Cenubî Amerika	Amerika yekûnu
1913	13.5	24.4	5.9	43.8	16.2	—	—
1925	9.6	21.1	5.7	36.4	13.2	8.2	31.4
1927	9.9	17.3	4.7	31.9	31.9	9.0	34.7

Sene	Çin	Hindistan	Japonya	Asya yekûnu	Afrika	Okyanusya
1913	1.0	0.4	2.5	—	—	—
1925	1.9	0.8	4.7	9.9	1.8	3.9
1927	1.7	1.3	5.3	11.5	2.2	4.0

Bu tablodan görüyoruz ki, kapitalistçe inkişafın en tipik bir diyarı olan Birleşik Amerika devletlerinin ihracatında, Avrupanın üç yüksek kapitalist memleketi gittikçe azalan bir yer almaktadır. Buna karşılık, Birleşik Amerika devletlerinin diğer bütün kıt'alara olan ihracatı ise gittikçe artan bir nisbet arzetmektedir.

Tam kapitalist memleketler, mamul emtaa bakımından âdeta otarşik, yani kendi kendine yeter bir rejim kurduklarından aralarındaki sınaî emtaa mübadelesi, gittikçe spesifik artikllere inhisar etmektedir. Meselâ, Fransanın muayyen marka kokuları, ipeklileri, Amerikanın otomobilleri, Almanyanın kimyevî müstahzaratı gibi..

Bu itibarla bu memleketlerin haricî ticaertinde yarı kapitalist ve hiç kapitalist memleketlerin rolü hiç şüphesiz ki, gittikçe artmak mecburiyetindedir.

Fakat yarı kapitalist memleketlerin de gayesi tam kapitalistleşme olduğuna göre, bu nisbî artış geçici olmağa mahkûmdur. Çünkü yarı kapitalist memleketler, tam kapitalist memleketlerden daha ziyade istihsal vasıtaları ithal etmeğe meyyaldirler. Bu suretle yarı kapitalist memleektlerin sanayileşme hareketi, her ne kadar tam kapitalist memleketlerdeki istihsal vasıtaları sanayiine mevzu sermayelerin genişlemesine sebep olursa da, bu mahreçler de muvakkattir. Yarı kapitalist memleketler istihsal vasıtaları ithal etmek suretile, tam kapitalist memleketlerin istihlâk sanayii mamulâtına karşı istiklâllerini temin etmeğe, hattâ bir adım daha ileri atarak, bizzat istihsal vasıtaları sanayiini de kendi memleketlerinde tesis etmek suretile harice karşı büs bütün hudutlarını kapamağa doğru gidiyorlar.

Meselâ İtlaya'nın haricî ticaretinde istihsal ve istihlâk vasıtaları sanayiinin ithalât nisbeti gittikçe azalmakta ve ihracat nisbeti gittikçe artmaktadır. O halde tam kapitalist memleketlerin ya-

rı kapitalist memleketlerle olan ticarî münasebetleri de istihsal vasıtaları sanayiile istihlâk vasıtaları sanayiindeki sermaye nispetsizliğini hafifletecek bir mahiyette değildir. Bilâkis her sanayileşen yarı kapitalist memleket, tam kapitalist memleketlerin bu iki sanayi zümresindeki sermaye nispetsizliğini arttıran bir âmildir.

Yüksek veya tam kapitalist memleketlerin iktisadî bünyeleri birbirlerine benzedikleri için aralarındaki ticarî münasebet gittikçe azalmağa, yarı kapitalist memleketlerin ise gittikçe sanayileşerek bir taraftan yüksek kapitalist memleketlere pazar olmaktan kurtulmağa, diğer taraftan bunlara rakip olarak cihan piyasalarına atılmağa başlaması, yeni mahreçler, müstemlekeler bulmak zaruretini bir kat daha şiddetlendirmiştir.

İşte, kapitalizm gençlik çağında yeni doldurulmaya başlıyan bir balon içindeki hava gibi cihanda yeni yeni mahreçler bulmak suretile kolayca ittisa edebilirken ve istihsal vasıtaları sanayiile istihlâk vasıtaları sanayii arasındaki sermaye nispetsizliğinden doğan devrevî buhranları böylelikle atlatırken, bugün balonun hava almak kabiliyeti son haddine vardığı için, hayatının kritik noktasına ermiş bulunuyor.

Çünkü, bir taraftan artık cihanda keşfolunacak yeni müstemlekeler kalmamış, diğer taraftan da mevcut müstemlekelerde yani hiç kapitalist memleketlerde, millî kurtuluş hareketleri başlamamıştır.

İşte bugünkü buhranın kördüğüm noktasını burada aramalıdır.

Millî kurtuluş hareketlerinden, umumyiet üzere eskiden yüksek kapitalist memleketlerin sınaî mamulâtına açık pazar olan ve sadece hammadde ve ziraî gıda vasıtaları yetiştiren memleketlerin kısaca müstemlekelerin iktisadî bünyelerindeki değişikliği kastediyoruz.

Filhakika bunların hiç biri tam manasile millî kurtuluş hareketlerini yapmamışlardır. Yani kayıtsız ve şartsız müstakil millet vasfını kazanmamışlardır.

Bu sıfat şimdilik yalnız Türkiyenin monopolüdür. Fakat buna rağmen bu memleketlerin iktisat bünyelerinde müstemlekelik vasfından kurtulmağa doğru bariz bir temayül vardır: ***sanayileşme***..

Aşağıdaki tabloda bu temayülün müspet inkişafını açıkca görüyoruz:

Sınaî istihsal indeksleri. (*)

1913 = 100

Memleketler	1919	1920	1928	1929	1930	1931
Sınai Avrupa	—	77	115	120	111	98
Birleşik Amerika	123	126	161	171	137	115
Kanada	128	121	213	234	196	166
Avustralya	103	116	143	150	154	133
Yeni Zeland	—	—	137	148	—	—
Hindistan	140	124	161	182	211	200
Arjantin	110	97	149	143	148	—
Brezilya	—	76	270	235	—	—
Şili	—	—	130	153	160	132
Rusya	—	—	—	126	158	215

Bu adetler çok manalıdır.

Yeni pazarlar bulmak şöyle dursun, mevcut pazarların kapanması davası karşısındayız.

Harpten önce sadece bir hammadde memleketi olarak tanıdığımız memleketlerin sınaî istihsal müşireleri Avrupanın sanayi memleketlerinkinden ve hattâ Birleşik Amerika hükûmetlerin - kinden daha yüksek bir seyir arzediyor.

En yüksek bir konjunktur senesi olan 1929 seensinde bile Avrupa sanayi memleketlerinin sınaî istihsali1913 senesine nispetle yalnız % 20 artmışken, meselâ Kanadanınki yüzde 134, Avusturalyanınki yüzde 50, Hindistanınki yüzde 82, Berezilyanınki yüzde 135, Rusyanınki yüzde 26 yükselmiş bulunuyor.

Görüyoruz ki, yeni pazarlar bulmak davası artık bir çıkmaza girmiştir. Bu itibarla, millî kurtuluş hareketlerini, cihan iktisadiyatının seyrinde yepyeni bir âmil olarak hesaba almayınca, bugünkü buhranı anlamanın imkânı yoktur.

Memleketlerin, tam kapitalist, yarı kapitalist, hiç kapitalist diye tasnifi ve bu tasnife dayanan cihan iktisadiyatı, bugün bir *çözülüş* ve *yıkılış* seyri içinde bulunuyor.

(*) Die industrialisierung der Wirtschaftlich Rückstaendigen Laender John B. Condliffe.

Sanayiin muayyen bir kaç imtiyazlı memlekette yerleşmesi, kapitalizmin yüksek çağını vasıflandıran bir safha idise, bu gün, sanayiin dağılışı ve bu seyir içinde cihan iktisadiyatının da çözülüşü, kapitalizmin son çağını damgalamaktadır. Metropollerde kapanan fabrikalar; müstemlekelerde açılıyor.

Sanayiin cihan üzerinde yeni bir tevezzüü, artık hareket halinde bir vakıadır. Bu hareketin mümessili de, millî kurtuluş hareketlerini yapan ve cihan nüfusunun % 80 nini teşkil eden geniş milletler kütlesidir.

Kendi ham maddesini kendi işlemeğe başlıyan müstemleke.. İşte cihan buhranını, devrevî ve geçici bir buhran olmaktan çıkaran ve cihan iktisadiyatına yeni bir istikamet verecek olan büyük kuvvet...

Kapitalist nizamın talihini, Marx'ın tahmin ettiği gibi, kapitalist memleketlerdeki sınıf mücadeleleri değil, kapitalist memleketler dışındaki «millî kurtuluş hareketleri» tayin edecektir.

Tarih, Marx'ı tekzip etmiştir.

KADRO
İnkilâp münevverliğinin mecmuasıdır.

KADRO
İnkilâbımızın asliyesine ve yaratıcılığına inananların mecmuasıdır.

KADRO
İnkilâp taraftarlığının, inkilâp aleyhtarlığına karşı mücadele organıdır.

KADRO
Cihan gidişi içinde Türk uyanıklığının remzidir.

Millî kurtuluş devletçiliği.

I.

İsmail Husrev.

«*Kadro*» nun Devlet ve Devletçilik tezine karşı kürsü ûlemasının kopardığı gürültü, bizi kanaatlarımıza daha sıkı bağladı. Tezimizin kuvvetine ve şeniyete uygunluğuna bir daha iman ettik. Ancak kendi fikirlerinin «*ilmî*» olduğunu, ancak kendilerinin «*ilim*» yaptığını bangır bangır bağırarak âleme ilân eden bu resmî ûlema, profesoral ciddiyetlerine rağmen hiç te göründükleri kadar dolu ve iddia ettikleri kadar«*ilmî*» çıkmadılar. Gazete sayfalarından okuyucuların, cemiyet kürsülerinden dinleyicilerin önlerine serdikleri bilgilerin kısmen eskimiş, kısmen sistemsiz, kısmen köksüz olduğu görüldü. Kısaca «*Kadro*» nun Devlet ve Devletçilik telâkkisine yapılan hücumlardan karşı cephenin tecanüssüzlüğünü, ilmî teçhizatının noksanlığını öğrenmiş olduk. Fakat bütün gunlardan başka bir şey daha öğrendik ki, o da inkılâp gençliğini önünde toplıyacak olan darülfünunun kürsülerine inkılâp şuurunun uğrtaılmadığıdır. Bugün darülfünun pençereleri ve kapıları inkılâp davalarını gençliğe benimsetecek, millî kurtuluş inkılâbının cihan içindeki orijinalitesini tebarüz ettirecek heyecan havasına sımsıkı kaplıdır.

İnkılâbın dışında ve inkılâba bitaraf kalan cemiyet müesseseleri ve fertler, ancak menfî müesseseler ve menfî fertlerdir. İnkılâpta bitaraflık tasavvur edilemez. Her münevver cephelerden birinde yer almaya mecburdur. Bitaraf unsur bitaraf müessese bilerek veya bilmiyerek reaksiyonu (irticaı) desteklemiş olur. Hele bu müessese bir darülfünun olursa..

Liberal cepheyi temsil eden muarızlarımızda en çok göze çarpan şey, metotsuzluk ve sistemsizliktir. Bizce bir fikir adamının cemiyet hâdiselerini behemehal bir içtimaî metoda, bir içtimaî sisteme göre mütalaa etmesi lâzımdır. Hangi cephede mevzi alınır-

sa alınsın bu fikir âletlerine muhakkak lüzum vardır. Metot ve görüş tarzi bizi fikirde ve şeniyeti idrakte tezada düşürmekten korur. Bu metotsuzluk ve sistemsizlik neticesidir ki, Devlet ve Devletçilik münakaşasına girenler daima şeniyetle tezada düşmüşler, Devletle cemiyet arasındaki mütekabil münasebetlerin hakikî manasını, içtimaî menşeini ve cemiyet şekilleri içindeki istihalelerini aydınlatamamışlardır. Bütün muarızlarımızın tenkitleri ya eskimiş nazariyeleri tekrarlamaktan ibaret kalmış yahut hiç bir nazarî esasa dayanmıyan ithamkâr hükümlere inhisar etmiştir. Halbuki biz isterdik ki, karşı cephe telâkkilerimizi bir sistem meselesi olarak alsın ve bunların tarihî şeniyetle mutabakatı olup olmadığını (tabiî bir metoda dayanarak), görüş tarzı olmak itibarile tezatları bulunup bulunmadığını ilh. arasın.

Bunun için burada «*Kadro*» nun Devlet telâkkisini, bunun diğer içtimaî sistemler içindeki mevkiin yeniden aydınlatmıya çalışacağız.

●

Devlet deyince ne anlıyoruz? «*Hegel*» gibi idealist bir görüşle Devleti «*aklın tecessüdü*», «*ahlâkî fikrin teşahhusu*» mu telâkki yahut yeni Hegelciler gibi «*ruhun saf ifadesi*» (*Kjellen*), «*yüksek derecede bir ruhî rabıta teşkilâtı*» (*Oth. Spann*), «*milletin tarihî birliğinin en mütekâmil şeklini ihraz etmesi* (*O. Spengler*) olarak mı tarif ediyoruz? Böyle bir fikirci telâkkiye göre Devlet maddî içtimaî hayatın dışında fakat cemiye hükmeden bir manevî varlıktır.

Acaba Devlet normativist telâkkiye göre «*normlar sisteminin*» «*mükellefiyetler nizamının*» ifadesi midir? *Kelsen*, Devleti «*bir abstraction ve hukuk normalarının teşahhusu*» telâkki ediyor. «*Devlet denilen şey ile hukukî nizam yahut kısmî hukukî nizam arasında bir ayniyet vardır.*» diyor. *Esmein* de Devleti «*bir milletin teşahhusu hukukîsi*» olarak tarif ediyor. Vulgaire ve müteammim anlayışa göre Devlet «*mütekabil bir emniyet ve garanti*» bağıdır.

Hukukçular gibi yalnız «şekil» üzerinde kalmak yani Devleti yalnız hukukî bakımdan mütalaa etmek kâfi değildir. «*Şekli*» tayin eden «*öz*» (Substanz) bizce daha mühimdir. «*Öz*» den

kastımız, Devletin «*içtimaî*» bünyesidir. Devleti bir şahsiyeti hukukiye yapan daha doğrusu Devleti Devlet yapan nedir? Devlet hangi içtimaî münasebetlerin mahsulüdür ve hangi münasebetler sayesinde yaşıyor?.

Devlet cemiyette menfaat farklılaşmalarının doğmasile teessüs etmiştir. Cemiyetin birbirine zıt menfaat gruplarına ayrıldığı yerlerde Devlet, bir iktidar cihazı halinde muayyen menfaatların hâmili ve mümessili olarak sahneye çıkıyor. İçtimaî tezatların vücut bulmadığı devirlerde Devlet müessesesine de tesadüf edemiyoruz. Binaenaleyh Devlet, içtimaî menfaat ayrılıklarının bir muhassalasıdır ve bu ayrılıklar sayesinde yaşamaktadır. Fakat bu telâkkimizle hiç bir zaman «*Duguit*» nin «*idare edenlerle idare olunanlar*» tezadını kastetmiş olmıyoruz. «*Duguit*» Devlet deyince bir siyasî tefriki, yani idare edenlerle idare edilenler arasındaki münasebeti, tabiri diğerle bir nüfuz ve iktidarı siyasî taşıyan her hangi bir heyeti anlıyor. Bu böyle olmakla beraber idare edenlerle idare olunanların bulunduğu her cemiyette Devletin teessüs etmiş olması lâzım gelmezki... Meselâ patriarhal cemiyette ailede *pater familyas*, «*Duguit*» nin iddia ettiği gibi Devletin ilk mümessili ve reisi değildir ki... İptidaî kommünlerde (Gentil - Markverfassung) idare edenlerle idare olunanlar bulunduğu halde Devlet yoktu. Çünkü bu tip cemiyetlerde idare edenlerle idare edilen arasındaki fark, içtimaî bir farka istinat etmiyor. Sadece ailevî-teknik bir iş bölümünden ibarettir. Vaktaki idare edenlerle idare edilenler mülkiyete tesahüp ettiler o zaman Devlet doğdu. Devletin teessüsü, şahsî mülkiyetin umumî mülkiyetten differansiye (ayrılmasile) olmasile başlar. Binaenaleyh, *bizce Devlet, umumî olarak, evvelâ cemiyette zıt menfaatlerin muhassalasıdır, saniyen muayyen menfaatlar namına (ister zümrevî ister millî olsun) cemiyete hükmeden bir iktidar cihazıdır.*

●

Cemiyetin inkişafı, her tarihî anda o ana kadar olan inkişafların basit bir yekûnu yani sadece kemnî bir terakümü değildir. Tarihte gördüğümüz birbirinden farklı cemiyet şekilleri, içtimaî inkişafın aynı zamanda kalitatif (keyfiyete müteallik) hususiyetleri haiz olduğuna delâlet eder. İçtimaî inkişaf gıdasını tezatlardan (tabiatla insan, cemiyette insanla insan arasındaki müca-

deleden) aldığı için cemiyet tarihinde görülen birbirinden farklı safhalar, bu tezatların şu veya bu istikamette inkişafından mütevellittir. Her safha, hem müstakil hem dahilî bir tezadın ifadesi hem daha evvelki safhaların zıddırdır. Bu itibarla her safha «*Hegel*» in tabirile söyliyelim, kendinden evvelik safhanın reddi *(Negation)* ve bunu takip eden safha da *reddin reddidir (Negation der Negation).* Binaenaleyh cemiyetin inkişafı yuvarlandıkça büyüyen bir çığ gibi yalnız münasebetlerin *kemnî* bir tekâmülü değil, aynı zamanda *mütezat karakteri haiz safhaların teakubudur.* Her cemiyet safhası ya bir «*tez*» yahut bunu reddeden bir «*antitez*» yahut bir «*sentez*» dir. «*Sentez*» olan her safha ise, daima yeni bir «*tez*» in (safhanın) rüşeymini taşır.
Cemiyet böyle «*diyalektik*» bir görüşle yani hâdiseleri inkişaf ve zıt mütekabil münasebetler mecmuası halinde tetkik edince Devleti de ve Devletin inkişaf syrini de «*metafizik*» yani hâdiselerin hareket kanunlarını tanımayan ve cemiyeti sadece bir kemnî teraküm addeden bir telâkki ile izah edemeyiz. Cemiyette birbirile çarpışan zıt menfaatlar yer değiştirdikçe, Devletin fonksiyonları ve mahiyeti de istihaleler geçirmiştir. Bunun içi nDevleti, içtimaî inkişafın haricinde mücerret bir varlık olarak değil, cemiyetin inkişafı ve istihalelerile hemahenk olarak inkişaf eden ve istihaleler geçiren bir mevcudiyet halinde mütalaa etmeliyiz. Bu diyalektik kaideyi«*Hegel*» «*Wissenschaft der Logik*» inde şöyle ifade ediyor: «*Hayatın tahavvülü, bir kemiyetin sadece diğer bir kemiyete intikali demek değildir. Bu tahavvül aynı zamanda kemiyetin diğer bir keyfiyete geçişidir. Bu nevi intikallerden her biri tedriciyetin inkitaı (ein Abbrechen des Allmaelichen) demektir ve hâdiseye keyfiyet bakımından evvelkinden farklı bir şekil verir... Devlet de müsavi şartlar altında ancak kemiyetteki farklardan dolayı muhtelif kalitatif hareketler alır.*»
Binaenaleyh Devleti tetkik ederken mevzu olarak alelıtlak Devleti değil, muayyen bir cemiyet safhasındaki müşahhas (konkre) Devleti lamamız lâzımdır. Halbuki «Kadro» ile Devlet münakaşası yapanlar, Devleti sadece tarih içinde tekâmül ve fonksiyonları tenevvü ve tekessür eden yani sadece kemmî terakümler geçiren bir müessese telâkki etmişlerdir ki, bu telâkki metotsuzluğun en güzel bir misalidir. [1]

[1] Ağaoğlu Ahmet beyin Şevket Süreyya Beyle olan münakaşası.

Bugünkü Devletten ve onun cemiyetle olan münasebetlerinden bahsedilirken zarurî olarak mevzun çerçevesinin de muayyen bir tarih devresini doldurmakta olan muasır cemiyetin tarih çerçevesile hudutlanması lâzımdır. Fakat kapitalist iktisat sistemi (2) ismi verilmekte olan bu muasır cemiyet te kendi içinde *ilk, orta* ve *son çağ (Früh - Hoch und Spaetkapitailsmus)* olmak üzere ayrıca küçük küçük safhalara ayrılmıştır. İlk çağda kapitalist cemiyete ticarî menfaatlar (kapitalizmin zuhurundan XVIII inci asrın ortalarına kadar) orta çağda sınaî menfaatlar (XIX uncu asrın son rubuna kadar) son çağda da (XIX uncu asrın son rubundan itibaren) malî menfaatlar hâkim olmuştur. Bütün cemiyet müesseseleri ve bu meyanda Devlet müessesesi de bütün bu safhalarda hâkim olan menfaatların şekline göre taayyün etmiştir. Binaenaleyh yalnız kül halinde bir cemiyet tipini almak ta kâfi değildir. Böyle bir cemiyete ait her hâdiseyi o cemiyetin zuhur, inkişaf ve inhitat safhalarına göre mütalaa etmek lâzımdır. Ancak bu noktai nazardan hareket ettiğimiz takdirde muasır cemiyette Devletin cemiyetle olan münasebetlerinin şekli ve tekâmülü hakkında bir fikir edinebiliriz. Bizim için diyalektik metot bütün tetkiklerimizde esastır.

●

Muasır Devletin zuhuru tarihi, Modern cemiyetin zuhuru tarihine tesadüf eder. Modern cemiyetle beraber tarih sahnesine çıkmış olan mutlakıyet Devleti bir çokluğun (bir şehir, bir eyalet halkından fazla bir çokluğun), bir hükümdara, (bir prense), bir hükümdarın iradesine ve menfaatlarına tâbi kılınması hâdisesiydi (W. Sombart). Bu çokluğu teşkil eden insanlar feodal devirde olduğu gibi birbirlerine *organik* (kan, komşuluk, maiyet halkının rabıtası) rabıtalarla değil *mihanikî* bağlarla bağlıdırlar. Bu bağlar «Sombart»ın dediği gibi organik olarak neşvünüma bulmamış daha ziyade kudret tarikile ihdas olunmuştu. Mutlakıyet devletinin iki cephesi vardı: Biri harice diğeri dahile karşı. Harice karşı Devlet, hudutsuz bir ittisa hırsı besliyordu. Bu hedefe varmak için modern ordu teşkilâtını vücude getirmişti. Dahile karşı bütün cemiyet sahalarını şuurlu bir surette tanzim ve

[2] Avrupada kapitalismin zuhur tarihi cenup memleketleri için XIII. Şimal memleketleri için XV inci asırdır.

idare etmek, iradesini bütün hayat faaliyetlerinin yegâne kaynağı haline getirmek istiyordu. «*Jandarma Devlet*» o zamanki Devletin bir vasfı idi.

Modern Devlet nazariyecilerini de yetiştirdi. XVI ıncı ve XVII inci asırların mütefekkirleri eski «*imperium*» mefhumunu yeni münasebetlere tatbik ettiler Roma hukukundan istiane ederek modern «*Souveraenitaet*» mefhumunu kurdular. «*Bodin*» (1530-1596) suvereniteyi (majestas), hâkimiyeti prensip sahip olduğu iktidarın heyeti mecmuasıdır, yahut *(summa in cives legibusque potestas)* diye tarif etmekle «*L'état c'est moi*» düsturunun nazarî temelini atmış oluyordu. «*Bodin*»e göre hâkimiyetin karakterlerinden birincisi ve en esaslısı umumiyeti itibarile cümleye ve hususiyeti itibarile her şahsa kanun vazetmektir. Bunu kendine faik müsavi ve madun hiç bir rizaya muhtaç olmaksızın icra etmektir. Hükümdar hiç bir kanuna tâbi değildir. Çünkü kanunun mevcudiyeti yekpare bir iradenin mevcudiyetini tazammun eder. Bu da ancak hükümdarın iradesi olabilir. Bu iradenin mukayyet olmasına imkân tasavvur edilemez. Hükümdar hâkimiyeti itibarile Devlete ait mülkün ve şahısların sahibidir. Çünkü Devlet tabanın fevkındedir. O zamanlar hükümdar (Prens) ef'al ve harekâtında serbest olabilmek için bu nazarî esaslara muhtaçtı. Bunlar bu serbestiyeti temin ettiler.

Müteakip asırlarda mutlakiyetin Devlet telâkkisi ve bilhassa «*merkantilism*» ismi verilen iktisat siyaseti hâkimiyetin tatbik şekilleri yani hükûmet şekillerindeki farklara rağmen tedricen bütün Avrupa memleketlerine yayıldı.

Mutlakiyet Devleti hâkimiyetini ücretli bir orduya ve geniş bir bürokrasiye istinat ettiriyordu. Bu iki temel, para iktisadiyatı üzerine atılmıştı. Orduyu ve memurları (buraya saray da dahildir) beslemek için paraya yine paraya ihtiyaç vardı. Hükümdar (Prens) parayı ya vergi yahut istikrazlar akti tarikile temin ediyordu. Fakat vergilerin tarh edilmesi, istikrazların aktedilmesi için memlekette servetin ve o zamanki telâkkiye göre servetin ifadesi olan kıymetli madenlerin artması lâzımdı. «*Kolber*», «*bir hükûmette yalnız paranın bolluğudur ki o memleketin haşmet ve iktidarını temin eder*» demekle devrin iktisat zihniyetine tercüman olmuştu.

Para bulmak maksadile Devlet doğrudan doğruya iktisat teşebbüslerine de girdi. Madenler işletti. Ticaret yaptı. Gemicilik etti. Kısaca maliyeye varidat temin edecek her membaa el attı.

Aynı hırs Devleti yeni doğmakta olan kapitalist bilhassa ticarî menfaatlarla mesaî iştirakine sevketti. Hükümdar ile sermayedar tabiî müttefikler haline geldiler. Her ikisi de aynı gayeyi güdüyordu: Para kazanmak. Bundan başka her ikisinin de kurunu vustaî feodal nizama, şehirlerin lonca tahdidatına karşı müşterek düşmanlıkları vardı. Hükümdar, nüfuz ve hâkimiyetinin geniş sahalara yayılmasına engel olan şehirler ve feodallerle mücadele ediyordu. Kapitalist menfaatlar da loncaların tahdidatından, memleketi parçalı bir bohçaya çevirmiş olan dahilî gümrüklerden müştekidi.

Adım başına mahallî otoritelere gümrük vermekle iş adamları kazançlarının bir kısmını bu tufeylilere terke mecbur kalıyorlardı. Bu menfaat ve hedef iştiraki dolayısile Devlet, kapitalist menfaatların hâmisi oldu. Aldığı bütün tedbirlerde ticaretin ve sanayiin inkişafını, olmıyan yerlerde bunların ihdasını istihdaf ediyordu. Bu hedefe varmak için Devletin takip ettiği merkantil siyasetin unsurları şunlardı: 1 — İmtiyazlar vermek, 2 — İnhisarlar bahşetmek, 3 — Reglamanlar koymak, 4 — Prim vermek.

İkinci *Henri*'nin bir mektubunda (13. VI. 1568) imtiyazların maksadı şöyle tasrih edilmişti: «*Ahlâk ve sanat sahibi kimseleri diğer eşhasın fevkinde tanımak ve bunlara imtiyazlar bahşederek iyilikte bulunmak ve bu suretle Krallığımız dahilindeki tabamızın ferden ferda hepsindeki kazanç arzusunu takviye ve teşvik etmek istiyoruz.*»

Müteşebislere verilen inhisarların kurunu vusta inhisarlarından farkı birincilerin şahsî ikincilerin lonca inhisarları olmasında idi. Krallar tarafından bahşedilen inhisarlar istihsal, ticaret ve münakale inhisarları olmak üzere muhtelif şekiller almıştı. Bir kaç misal verelim: Fransada siyah ipekli çorap imali Lion şehrinin inhisarı altında idi. İngilterede XVII inci asırda kömür ticareti New Castell tüccarlarının elinde toplanmıştı. Fransada satılacat ipeklerin Lion'dan geçirilmesi imtiyaz halinde idi. Harici ticarette muayyen memleketlerle ticaret yapmak hakkı muayyen şirketlere verilmişti. Meslâ 1719 da tsis edilen *Compagnie*

des Indes (chargé de tout le commerce coloniale de France) Fransanın bütün müstemleke ticaretile muvazzaftı.

Kapitalizmin ilk çağını dolduran bu merkantil politikada Devlet he rişe müdahale etmiş her işin arkasından Devlet çıkmıştır. Devletin bu müdahalecilikteki yegâne muharriki fiskal menfaatlardı. Orduyu ve memurları ve sarayı doyurmak için para lâzımdı. Binaenaleyh bu devrin devletçiliğine «*fiskal devletçilik*» demek mümkündür.

●

Mutlakıyet devletinin garip bir talii varmış. Kurunu vustaî lonca tahdidatına, mahallî otoritelere karşı mücadele ederken kendisi bunların vaziyetine düşmüş, bunların tahdidatına, inhisarlarına bedel olaack tahdidat vazetmişti.

XVIII inci asrın ikinci nısfında sanayiin inkişafile tarih sahnesine ticarî menfaatlar yanında sınaî menfaatlar da çıkmıştı. Bu menfaatler sanayi erbabı tarafından temsil olunuyordu. Sanayi burjuazismin menfaatı kurunu vusta tahdidatına, kurunu vusta inhisarlarına benziyen bütün Devlet tahdidatının, Devlet imtiyazlarının ortadan kaldırılmasında, her yerde, her şey üzerinde kimsenin müdahalesi olmadan serbest ticaret yapılmasında idi.

Hem Devletin iktisat siyasetinin merkantil devirde bir manası da memlekette sanayi ve ticareti kuvvetlendirmek değil midi? Bütün alınan tedbirler bu maksadın tahakkukuna hâdim değil mi idi? Mademki kapitalist menfaatler artık yardıma muhtaç olmadan dahi kendi kendine yürüyecek kadar kuvvetlenmişti. O halde Devletin iktisadî faaliyetlere müdahalesi de lüzumsuzdu. İlk çağ devrinin Devlet tahdidatı sanayi burjuazisinin serbestii hareketine mani oluyordu. Son senelerine doğru «*Kolber*» Fransız sanayi ve ticareti için yeni devlet tedbirleri almak maksadile büyük sanayicileri müşavere için topladığı zaman içtimaa iştirak edenlerden «*Lejandr*» isminde biri «*Kolber*»e hitaben «*Laissez nous faire*» diye haykırmıştı. Bu söz bilâhare «*Laissez faire, laissez passer*» şeklinde Devlet müdahalelerine karşı genç sanayi burjuazisinin mücadele şıarı oldu.

kapitalismin orta çağında doğan menfaatlar, ilk çağın hukuk münasebetlerile tezat haline gelmişti. Yeni menfaatların serbest inkişaf etmesi için eski bağların kırılması lâzımdı. Bu devir, bu

lüzumun nazarî esaslarını kuran ideologlar, yetiştirmekte gecikmedi. Yeni menfaatlara tercüman olan mütefekkirler, yeni devrin felsefe, ahlâk iktisat, hukuk sahasında fikrî esaslarını atarak eskiyi şiddetle tenkit ettiler. «tabiî haklar nazariyesi» devrin ideolojisi oldu. Bu ideolojinin hareket noktası fertti: Fert bir takım haklara malik olarak doğar. Bunlar ferdin tabiî haklarıdır. Hüriyet bu haklar cümlesindendir. Bu tabiî hakka cemiyetin riayet etmesi lâzımdır. Bu bir içtimaî borçtur. İnsanlar arasında mutlak bir müsavat vardır. İnsanlar aynı haklara malik olarak doğdukları için birbirlerinden farklı muamelelere, imtiyazlara sahip olamazlar. Cemiyet üzerinde tatbik edilen tahdidat, umum için bir olmadığı binaenaleyh fertler hakkında ayrı ayrı tatbik edildiği takdirde aynı cemiyete mensup insanların aynı hakka malik olmamaları neticesine varılır. Bu ideoloji 1789 hukuk beyannamesinde şöyle ifade edilmişti: «*İnsanlar hukuk müvacehasında hür ve müsavi doğarlar ve hür ve müsavi kalırlar. Her siyasî cemiyetin gayesi, insanın tabiî ve müruru zamanla sakit olmaz hukukunun siyanetidir. Her insanın hukuku tabiiyesinin icrası ancak cemiyetin diğer azasının haiz olrukları aynı hukuku icra etmelerini temin eden hukuk ile mukayyettir.*» *(Madde: 1,2,4).*

Tabiî haklar nazariyesinden hareket eden iktisatçılar da «*Liberal iktisat*» nazariyesini kurdular. Fiziyokratlar, İngiliz klâsiklerinin bir kısmı bilhassa «*Adam Smit*», liberal ve ferdiyetçi iktisat telâkkisinin en büyük müdafileri oldular. Fiziyokrat mektebin mümessilelerinden «*Kene*», «*ticaret tamamen serbest olmalıdır ki, gayri mahdut serbestii rekabete imkân hasıl olsun*» diyordu. Fiziyokratlar yalnız «*tufeylî tüccarları*» kazandıran inhisarların, imtiyazların lâğvını istiyorlardı. Yine «*Kene*», «*imtiyazlar ve inhisarlarla hürriyetin tahdidi, rakiplerin adedini azaltır. Bu ise, gayri âdilânedir.*» diyordu. İktisatta liberalism ve ferdiyetçilik şekillerini alan tabiî haklar nazariyesi Devlet telâkkisinde de tesirlerin gösterdi. Yeni telâkkiye göre Devletin iktisat işlerine müdahale etmemesi, yalnız harice, düşmanlara karşı memleketi koruması, dahilde de hayatın ve mülkiyetin muhafazasına dikkat etmesi, kısaca Devletin bir «Gece bekçisi olması» isteniyordu. Bu yeni fikir hareketinin tesirile Devlet tamamen neutralize edilerek hakikaten bir «Gece bekçisi», «mütekabil emniyet ve ga -

ranti cihazı» vaziyetine indirildi. Merkantil Devletin iktisat politikasının meyvaları olan inhisarlar, imtiyazlar ilh. ortadan kaldırıldı. Ferde şahsî hürriyet, ticaret ve sanayide iş hürriyeti, temellük hürriyeti gibi vâsi hürriyetler bahşedildi. *Bu suretle liberal devlet telâkkisi, liberal devlet politikası, liberal iktisat nizamı, merkantilist devlet telâkkisinin her işe müdahale eden Devletin bir reaksiyonu, bir reddi (Negation'u) olarak teessüs etti.*

●

Fakat XIX uncu asrın sonlarına doğru kapitalizmin bünyesinde vukubulan tahavvüller, yeni reaksiyonlar getirmiye başladı. Bu tahavvüller, serbestii rekabetin, ferdiyetçiliğin kısaca liberal iktisadın tabiî bir neticesi olan sermaye temerküzleridi. Meselâ Almanya'da 1883 senesinde kömür piyasasındaki rekabeti kaldırmak ve kömür satışını tanzim etmek maksadile büyük bankaların yardımile teşekkül eden «Reinisch - Westfaelische Kohlensyndicat» ilk iş olarak mıntakasındaki kömür istihsalinin % 95 ini istihsal etmiş ve bütün Almanya kömür istihsalinin % 50 sini kontrolü altına almıştı. Aynı sene zarıfında Essen çelik sendikası bütün memleket istihsalinin % 44 ünü vermişti. Almanya'da 1865 de 4, 1875 de 8, 1885 de 90, 1890 da 210, 1906 da 385, 1911 de 550-600 kartel vardı. Böyle kartel, sendika, gibi inhisarcı teşkilâtların millî iktisadiyata hâkim olması, bir zamanlar sanayi burjuazisinin istihsali için mücadele ettiği serbestii rekabet hakkının, mukaddes tanınan ferdî teşebbüs hürriyetinin fi'len ret ve inkiarrı demekti. Bu inhisar teşkilâtlarının merkantil devirdeki inhisarlardan farkı Devlet tarafından ihdas edilmiş olmasında değil millî iktisadiyatın inkişafile organik olarak teessüs etmesinde idi. Malî sermayenin gittikçe ittisa eden inhisar hareketleri iktisadiyatın liberal temellerini söküp atmıştı. Ser - bestii rekabet prensipi yerini inhisar zihniyetine terkediyordu.

Bu yeni safhada Devletin yeniden iktisadî faaliyetlere müdahale etmiye başladığı görülür. Bunun için Devletin 1880 senelerinden sonra yüksek kapitalist memleketlerde bilhassa Almanya'da iktisadî hayata müdahalesine «*Neo - merkantilism*» yeni merkantilism ismi de verildi. Fakat Devletin yeni merkantilist politikasının eski merkantilist politikadan farkı, Devlet siyasetinin

tamamen kapitalist menfaatlar tarafından tayin edilmesinde idi. *«Eskiden Devlet iktisadı idare ederdi. Şimdi İktisat Devleti idare etmektedir» (W. Sombart).* Devlet, kapitalismin bu safhasında büyük bankaların, büyük inhisarcı teşkilâtların bir âleti haline geldi.

Yeni Devlet politikasının ilk işi, gümrük himayesine avdet olmuştu. 1880 senesinden itibaren İngiltere müstesna bütün kapitalist memleketlerde himaye usulüne avdeti müşahede ederiz. Bu himayecilikten maksat merkantil dvirde olduğu gibi zayıf sanayii harice karşı korumak yahut olmıyan millî sanayi yaratmak, tâbiri diğerle *terbiyevî* bir gaye gütmek değil, büyük inhisarcı teşkilâtları yabancı memlektlerin inhisarcı teşkilâtlarının rekabetlerine karşı himaye etmekti. Onun için bu gümrük himaye sistemine *«Kartel porteksiyonizmi»* ismi dahi verilmişti.

Devletin neo-merkantilist politikasının ikinci ana hedefi de Anavatanın iktisadî nüfuz sahasını dünya üzerinde tevsidi. Bunun için muhtelif metotlar takip olunmaktadır. Bunların başında müstemleke siyaseti gelmektedir. Devlet bu safhada malî sermaye menfaatları namına geri memleketlere karşı şiddetli bir emperyalist politika takibine başlamıştır. Bunun için kapitalismin bu üçüncü safhasına *emperyalizm* devri dahi denilmektedir. Fakat burada şayanı dikkat olan cihet, millî piyasada serbestii rekabetin, liberal iktisat siyasetinin gittikçe geri plânlara atılmasına mukabil müstemlekeler karşı emperyalist Devletlerin hararetli bir liberal siyaset müdafaa etmeleridir. Bunun böyle olması gayet tabiîdir. Çünkü, nasıl kapitalizmin ilk çağlarında Devlet hem kendi hem sermaye yeni menfaatları namına mahallî otoritelerle mücadele ediyordise şimdi de dünya içinde müstakil otorite olmak istidadını gösteren milletlerle mücadele etmek zaruretinde idi. Kapitalist memleketlerin ekspansiyonu ve müstemlekelerin serbest istismarı için behemehal dünya piyasaları serbest ve gümrük duvarları gibi her hangi tahdidattan masun olmalı idi.

●

Bütün bu inkişaflara muvazi olarak sanayi kapitalizmile beraber tarih sahnesine yepyeni bir içtimaî sınıf ta çıkmıştı: Amele sınıfı. Kapitalizmin liberal çehresinin değişmesine bu sınıfın kalabalıklaşması ve teşkilâtlanması da müessir oldu. Teşkilâtlar sa-

yesinde iş piyasasında serbestii rekabet kısmen tahdit edildi. Devlet amele sınıfına hâdim ve amele lehine sıhhat ve iktisat işlerine müdahale etmiye başladı. Bu suretle devlet bir taraftan sermaye menfaatları namına iktisadî hayata müdahale ederken diğer taraftan da amele sınıfı namına da müdahaleye mecbur kaldı. Neticede kapitalizm bir taraftan sermaye teşkilâtları (kartel-ler, trüstler, sendikalar ilh.) diğer taraftan amele teşkilâtları (amele sendikaları) ile ferdiyetçi ve libral rejimden teşkilâtlı rejime intikal etmiye başladı. Bu safhada Devlet artık sermaye menfaatların bekçisi olmaktan çıkarak muayyen menfaatların tesiri altında ve bu menfaatlar namına iktisadî ve içtimaî hayata müdahaleler yapan bir cihaz haline geldi.

Arkası var

KADRO
Okuyucularının gittikçe artan sevgisine, daha ziyade lâyık olmağa çalışacaktır.
KADRO okuyucuları!
KADRO'ya yeni okuyucular, yeni aboneler bulunuz!

Cihan içinde Türkiye:

Millî Kurtuluş İnkilâbının Cihanşümul ehemiyetini, Anlıyan anlıyana.

Burhan Asaf.

KADRO neşriyatının lehinde aleyhinde daha çok söz söylenecektir. Fakat bir nokta, zamanın buzlu camı üzerinde gittikçe daha keskin hatlarla tesbit edilecektir. O da bu neşriyatın inkılâbımızın en sistemli bir izahını teşkil etmiş olmasıdır. KADRO neşriyatı, inkılâbımıza, Millî Kurtuluş Hareketlerinin örneği ve öncüsü rolünü verirken ne bu hareketlerin tarih içindeki seyirlerini ne de bu seyrin cihan ve memleket şeniyetlerine bağlı olan hareket noktalarını ihmal etmiştir. Meselâ, Millî Kurtuluş Hareketlerinin cihanın yarınki mukadderatı üzerinde, ne itibarla, nasıl ve ne derece müessir olacaklarını tesbit ettiği gibi bizzat Türk inkılâbının kendi nam ve hesabına bu hareketleri fikrî sahada sevk ve irşat etmekte ne dereceye kadar salâhiyettar ve menfaattar olduğunu da ayrıca ifade etmiştir.

Cihan harbine kadar, dünyanın gidişi üzerinde yalnız büyük devletler hâkimdi. Büyük devletlerin kendi aralarında uyuşamamaları başkalarına nefes almak fırsatını verirdi. Osmanlı imparatorluğunun kendinden aldığı kuvvetle değil de emperyalistler karargâhındaki ayrılık ve menfaat tezatları sayesinde bir acayip ömür sürmüş olduğu, artık herkesin bildiği hakikatlar arasına girmiştir.

Cihan harbinden sonra, dünyanın gidişi üzerinde gine sadece büyük devletlerin hâkim oldukları ve hâkim kalacakları şu itibarla kanaat haline geldi ki, ya kapitalizmi yani kendi öz rejimlerini yaşatmak suretile yahut sınıf davasının halline giderek ve sınıf ihtilâlini yaparak, fakat her iki şıkta da müesses hegemonyalarını mutlak surette muhafaza edecekleri hesaplanıyordu. Yanı cihanın mukadderatını şunlardan biri tayin edecekti: Ya büyük devletler, kapitalizmi girdiği çıkmazdan kurtaracaklardı; yahut büyük devletler, kapitalist iktisat rejiminden ilişiklerini çözerek sosyalist rejime geçeceklerdi. Fakat her iki şıkta da, cihan vaziyetine kendileri hâkim kalacakları gibi, cihan mukadderatının tayinine iştirak edecek bir üçüncü kuvvet yoktur farzediliyordu.

Halbuki harpsonrasının daha ilk saatlerinden itibaren, üçüncü kuvvet, Anadolu yaylalarından Akdeniz kıyılarına doğru inen ceza kasırgaları arasında doğmuştu. Üçüncü kuvvet, Milli Kurtuluş İnkılâbı idi. Bunun ne olduğunu söylemeğe hacet yoktur. Çünkü şimdiye kadar gerek İnkılâp ve Kadro'da gerek ise Kadro neşriyatında bu nokta üzerinde kâfi derecede durulmuştur. Biz burada, Millî Kurtuluş hareketlerinin cihan içindeki ya-

nl cihan hâdiselerinin dinamik seyri içindeki mevkiinl hem bir takım yabancı görüşlere hem de kendi görüşümüze göre karşılaştırıp mütalaa edeceğiz.

●

Millî Kurtuluş Hareketlerini, kapitalist dünya, hiç bir zaman tecviz etmemiştir. Müstemlekeciliğin bir «temdin işi» olduğunu bayrağına yazan bu rejim, on sekizinci ve on dokuzuncu asırlar zarfında millî kurtuluşlarını yapmış olan memleketlerde, Japonya ve Amerika Birleşik hükûmteleri müstesna, bu hareketleri dumura uğratmasını bilmiş ve onların elinde, şekilden ibaret bir istiklâl bırakmıştır. Bütün cenup Amerikası ve bütün Balkan memleketlerini fikrî, siyasî ve iktisadî nüfuzunun daha ilk adımda altına alarak birincileri monokültür yapan muazzam çiftlikler ikinci fasileyi de, ziraat ve çobanlıkla uğraşır fakir ve geri kalabalıklar halinde tutmuştur. Millî Kurtuluşlarını yaptıktan sonra her ikisi de emperyalist karargâha iltihak etmiş olan Japonya ile Amerikanın tam bir istiklâle varmaları ise, ancak cihan harbi sayesinde kabil olmuştur. Kapitalist dünyanın Millî Kurtuluşu tecviz etmemesi yani milletlerin tam bir istiklâle varmalarına dalma ve sitemli surette engel olması onun iyiliğinden ve kötülüğünden yani ahlâkî bir görüşten değil onun aslında yatan vasıflardan yani onun bünyesinde yatan iktisadî- içtimaî hususiyetlerden doğmuş bir haldir. Kapitalist dünya, yaşayabilmek için pazarlara ihtiyacı olan ve pazarlarını elden kaptıracak olursa kendi içinden inhilâl edecek olan bir nizamdır. Bu kanuniyet neticesindedir ki, en modern teknikli bir sanayie ve teşkilâta malik olan Almanya, bütün harpsonrası devrinde bir Yarı - müstemleke muamelesine tâbi tutulmuş ve gene bu sebepler dolayısiledir ki Amerikadan alacaklı bir Avrupanın Amerikaya borçlu bir Avrupaya inkılâp etmesi yani kapitalizmin merkez değiştirmesi neticesinde, memleketler arasındaki münasebetler anarşik bir hal almıştır.

Kapitalizmin Millî Kurtuluş prensipini tecviz etmiyeceğinin bir delili de şudur ki, milliyetçiliğin en büyük düşmanları, şimdi büyük sermaye merkezleridir. Ve Mac Donald ile Roosevelt gibi devlet adamları, milliyetçi cereyanları, resmî beyanatlarında ayıplamakta artık zerre kadar çekinmemektedirler. Milliyetçiliği, en yüksek bir ideal gibi müdafaa etmekte devam edenler, ya Almanya gibi millî bir sosyalizme sarılmak ıztırarında kalan sermayesiz ve müstemlekesiz memleketler, yahut Türkiye gibi Millî Kurtuluş hareketinin bizzat başında bulunan memleketlerdir.

●

Millî Kurtuluş hareketleri hakkındaki sosyalist görüşlerine gelince onlar da, netice itibarile kapitalist telâkkiden farklı şeyler değildir. Bu hususta en güzel tafsilâtı «İnkılâp ve Kadro»nun (1)

Millî Kurtuluş Hareketlerinin bize ve başkalarına göre telâkkisi.

başlığı altındaki faslında bulacaksınız. En ileri sosyalist görüşe göre: «Millî mesele, umumî proleter inkılâbının bir cüz'üdür. Bu meselenin mevzuu,

(1) « İnkilâp ve Kadro » yazan : Şevket Süreyya, Ahmet Halit kütüphanesi.

mazlum milletlerin inkılâpçı kabiliyetlerinden proletarya inkılâbı hesabına istifade ve onları bu uğurda istimal etmek, müstemlekeleri ve yarı-tâbi memleketleri burjuvazinin rezervi (yani ihtiyat kuvveti, kuvvet kaynağı pazarı) olmaktan çıkararak proletarya inkılâbının rezervi haline getirmektir.» (Stalin «Lenin ve Leninizm» 1924). Bu görüş o zamandan bu güne kadar bir tarakki kaydetmiş ise, bu tarakki ileriye doğru değil geriye doğru cereyan etmiştir. Son Mançuri meselesi ve Çin şark demiryolları işinde, Çin Millî Kurtuluş Hareketi, Japonya ile Sovyet Rusya arasında ancak bir pazarlık mevzuu telâkki edilmiştir. Bu misal kapitalist şekildeki emperyalizm ile sosyalist şekildeki emperyalizm arasında ne kadar kolay ve güzel uyuşulmuş olduğunu gösterdiği gibi, ileride iki sosyalist emperyalizm arasında da ne tarzda uyuşmalar ve bir zayıf memleketin sırtından ne mütenevvi kırışmalar yapılabileceğini, ateşten bir ihtar cümlesi halinde anlatıyor. Öyle ki, garp cemiyeti bugünkü şeklini muhafaza edemeyip sosyalist bir nizama geçecek olursa, Millî Kurtuluşları uğruna, bu gün ya kan döken yahut ta kan terliyen milletler için, hiç bir şey değişmiş olmıyacaktır. Gine bir tarafın inhisar şeklinde elinde tuttuğu ileri teknik, tekniksiz ve geri tarafın belki bir başka «adap ve erkân» (protokol) fakat muhakkak ki dünkü kadar bir sistem dahilinde istismarına dayanacaktır.

●

Görüyoruz ki birbirine taban tabana zıt görünen bu iki telâkki, Millî Kurtuluş bahsinde, müşterek bir kanaata maliktirler. Bunun içindir ki, Millî Kurtuluş Hareketleri, eğer asliyetlerini muhafaza etmek ve cihan mukadderatı üzerinde rey sahibi olmak istiyorlarsa, kendi «cihanı telâkki tarzlarını» hem her şeyden evvel bu iki telâkkinin haricinde ve karşısında hem de müstakillen yapmağa mecburdurlar. Aksi takdirde, yani kendilerine düşman olan iki telâkkiden birinin ideolojisine saplanıp kaldıkları takdirde, kendi davalarını, hakikaten iki telâkkiden birinden birine rezerv yapmış yani millî davayı elden kaptırmış olacaklardır. KADRO bu nokta üzerinde olduğu kadar hiç bir işte hassas değildir. Geçenlerde, G. Safarof imzası altında (1) Millî Kurtuluş Hareketlerinin tezini vermek teşebbüsüne ehemmiyet verip Millî Kurtuluşun prensiplerini ancak millî kurtuluş yapmış yani hem o hareketin öz şeniyetlerinden hareket etmiş hem de millî kurtuluşa varmanın prensip ve çarelerini bünyesinden gelen tecrübelerle bizzat bulup tedvin etmiş bir memleketin ortaya koyabileceğini ve bu memleketin de ancak Türkiye olacağını işaret edişimizin sebebi bu idi.

●

Eğer Millî Kurtuluş Hareketleri gerek ihtiva ettikleri içtimaî mana gerekse içlerine aldıkları cemiyet parçaları itibarile ikinci derecede şeyler olsa idi, kapitalist yahut sosyalist telâkkilerden birinin peyki olmaları, belki de tarihî şeeni zaruretler dolayısile mukadder olurdu. Fakat, bütün harpsonrasının hâdiseleri gösteriyor ki, millî kurtuluş inkılâbı, cihan gidişini idare

(1) 9 numaralı KADRO'da çıkan; «Millî Kurtuluş hareketleri ve bunların İnkilâp nazariyeleri» isimli yazıya müracaat.

eden görüşler arasında gerek keyfiyet gerek ise kemiyet bakımından gittikçe başa geçmektedir.

Bir kere, adına «buhran» adını verdiğimiz hâdise, millî kurtuluş inkılâbı namına ve lehine ileri sürülmüş şu iddiaları kat'iyetle teyit etmiştir.

A) Fazla kıymet, garptaki sermaye ve iş münasebetinin bir mahsul ve neticesi olmazdan evvel, müstemleke ve yarı müstemlekelerin talanı neticesinde elde edilmiştir. Eğer bu talan olmasa idi, kapitalizm inkişaf edemezdi.

B) Sınıf tezadı, müstemleke ve yarı-müstemlekelerden kıymetler talan edildikçe oportünizme sapmıştır. Talanın ardı alınınca, gerçi son derece genişlemiş fakat bunun hemen arkasından zerre kadar mukavemet gösteremiyerek soysuzlaşmıştır.

C) Kapitalizmi «buhran» ın çıkmazına tıkan, sınıf tezatlarının keskinleşmesi değil, millî kurtuluş hareketinin Avrupanın ta ortalarına kadar sokulabilmesi ve oradaki milletleri bile kendi tesir dairesinin içine alması olmuştur.

D) Sınıf tezadının ikinci derecede bir tezat olduğunu ve başta metropol ve tâbi memleketler tezadının geldiğini şu hâdise isbat etmiştir ki, sınıf tezadına en ziyade mevzu olan Almanya, memleket olarak istiklâlini ve şahsiyetini kaybedince ve memleket olarak millî kurtuluş görüşünün içine girince, sınıf tezadını bir kalemde tasfiye etmiştir.

E) Millî kurtuluş hareketlerinin kemiyet bakımından oynadıkları role gelince, cihandaki insanlığın % 80 inin davası, millî kurtuluştur. Bu miktar, eksilmek şöyle dursun, Ortaavrupa ve Şark Avrupasının sermaye esaretinden doğmuş haline bakacak olursak, önümüzdeki senelerde, buralardaki insanları dahi kayıtsız ve şartsız kendine ilâve edecek istidattadır.

Saydığımız noktalardan anlaşılabilir ki, Millî kurtuluş davası, gerek keyfiyet gerek ise kemiyet bakımından gerek kapitalist gerek ise sosyalist görüşe karşı (1) üstünlüğünü adım adım ispat etmektedir.

Demek oluyor ki, millî kurtuluş inkılâbı, ihtiva ettiği içtimaî mana bakımından olduğu kadar içine aldığı milletlerin insan kalabalıkları bakımından da, kendinden daha eski olan iki telâkkinin arasına, artan bir salâhiyet ve kudretle girmiştir. Bu üç kuvvetten bahsederken, faşizm'den bilerek uzaklaşıyoruz. Çünkü bizce, faşizm, kapitalizm ile sosyalizm arasında tezada düşmüş olan garp emperyalizminin, hıristiyanlık ve ırkçılık (yani imtiyazlı beyazlar) masallarile takviye edildikten sonra müstemleke ve yarı-müstemlekeleri bir anlaşma dahilinde toptan ele geçirmek hareketidir. Yani hıristiyan ve büyük Avrupa milletlerinin geçen asırdan müdevver cihan hegemonyalarını, hem sınıf tezadını hem de millî kurtuluş hareketlerini geme almak suretile yeni bir şekilde idame etmek ister. Fakat gerek bir küçük burjuva görüşünü temsil etmek itibarile içeri doğru gerek ise siyasî ve iktisadî görüşün rüşdüne ermiş genç milletlerin yollarını kesmek itibarile dışarı doğru reaksyoner (rücî) bir hareketin şaheser bir

(1) Sosyalist kelimesi ile ilmî sosyalizmi kasdediyoruzki, komunizmi buna dahildir.

nümunesi olduğundan, onu ancak garbın kendi istihalesini sür'atle yapmasına mani olan bir hareket telâkki ediyoruz.

Bu hareketin garbın kendi istihalesini sür'atle yapmasına mani olması yani bir taraftan liberal kapitalizm ve bir taraftan da sosyalizm ile mücadele ederek garbın kendi mevcudiyeti içinde istikrarlı bir neticeye varmasını gecikdirmesi, millî kurtuluş hareketlerinin inkişafları lehinde bir hâdisedir. Eğer eski şeklinde kapitalizm yahut sosyalizm yahut faşizm emperyalist memleketlerin hepsinde birden teessüs edebilirse, millî kurtuluş davası birdenbire bir çok yılların ötesine atılmış olacaktır. Binaenaleyh bu davayı güden yahut gütmeleri bünyelerinden gelen tabiî bir zarurete istinat eden memleketler, bütün cephe boyunca müstakil olmak gayelerini, her üçü de garp emperyalizmine has olan bu üç cereyan arasındaki çekişme ve mücadele devam ederken tahakkuk ettirmelidirler. Bu itibarla bu üç kuvvetin her birini millî kurtuluş hareketleri için birer yardımcı kuvvet telâkki etmek kabildir.

●

Millî kurtuluş hareketlerinin cihanşümul ehemmiyetleri gittikçe daha fazla anlaşılmaktadır.

Marksist edebiyat, son zamanlarda bu hareketlerle çok yakından meşgul olmağa başladığı gibi, Alman nasyonal - sosyalizminin genç mütefekkirleri de, bu hareketlerin, cihanın gidişinde birinci derecede bir ehemmiyet arzettiklerini kabul ediyorlar. Hattâ daha ileriye giderek, Alman milletinin de millî kurtuluş şartları içinde mücadele etmekte olduğunu kaydederek, millî kurtuluş inkılâbının rehberliği misyonunu, Hitler hareketine bağlamak istiyorlar. Almanyanın harici politikasında, millî kurtuluşu kuvvetle temsil ettirmek suretile, vaktile Talleyrand'ın Viyana Kongresinde ve küçük Alman milletlerini etrafına toplamak suretile mağlûp Fransaya bir prestij yapmak istemesi gibi, Almanyanın cihan işleri üzerindeki nüfuzunu, kurtuluşları için çabalayan milletlere takviye ettirmek istiyorlar. Hattâ, Almanyanın, Milletler cemiyetindeki Mandalar komisyonundan nümayişle çekilmesini, müstemleke istemediğini ve müstemlekeciliğin aleyhinde olduğunu açıkca ilân etmesini ve sonra, pazarlar ihtiyacını, manen kazanacağı milletlerin kendiliklerinden göstereceksleri ticaret kolaylıkları ile gidermesini, yani, eski usul bayraklı müstemlekecilikten feragat ederek, Amerika ve Sovyet Rusyanın yaptıkları gibi bayraksız ve misyonerli müstemlekeciliğe geçmesini talep ediyorlar.

Fakat bu bahis üzerinde gelecek sayımızda ayrıca duracağımız için, burada bu neşriyattan, millî kurtuluş davamızın, nasıl gittikçe yeni yeni müdafiler (?) ve Türkiye harcinde, nasıl gittikçe yeni yeni rehber milletler(?) doğurmak istidadında olduğunu işaret etmek için bahsetmiş olalım.

●

Türkiye için, millî kurtuluş davasının rehber ve öncü milleti olmak, başkaları için olduğu gibi, özenti ve ekleme bir sıfat değildir. Türkiyenin millî kurtuluş davasına ait cihanı görüş tarzını bütün felsefi, içtimaî, iktisadî ve siyasî unsurlarile beraber ve bir kül halinde cihana vermesi, Türk inkı-

lâbının aslında ve aslıyetinde yatan bir keyfiyettir. Çünkü Türkiye, Almanya gibi millî kurtuluş şartlarının içine emperyalistçe yaptığı bir muharebeyi kaybettiği için ve tesadüfen düşmüş bir memleket değildir. Bu şartların içinde iken bunları kanlı bir ihtilâl namına terkip etmenin yolunu aramış ve bulmuş olan bir memlekettir. Bir Almanya, bu günkü bünyesi ile, bir takım müstemleke kolaylıklarını eline geçirir geçirmez millî kurtuluşun ne demek olduğunu hem unutur hem de inkâr edebilir. Fakat Türkiye, bir memleket oluncıya kadar millî kurtuluşun yüksek ahlâkî görüşlerine ve sert içtimaî ve iktisadî tabiyelerine sadık kalmağa mecbur bir memlekettir. Binaenaleyh Almanya gibi memleketler için müstaar olan rehberlik vasfı, bizim için, tarihin alnımıza koyduğu bir çelenktir. Fakat bu meseleye zaten tekrar geleceğiz.

KADRO,
Birbuçuk yıldır çıkıyor.
Her sayı okuyucularımızın sayısını arttırıyor.

Kapitalizm (Emperyalizm) ile Millet İktısat Rejimi ve Ferdiyetçilik ile Devletçiliğin manaları.

Ahmet Hamdi.

Sermayedarlık rejimi ve «Emperyalizm» bir tarih devrini damgalayan iki vasıftır ki, milletler ve insanlar arasındaki mübadele münasebetlerinde yaşamış bir «sistemi», onun hâdiselerini aydınlatan bir «ilim» ve ona dayanmış bir «medeniyet»i ifade eder.

Mübadele münasebetlerinde toprak ve tabiat farkları başlıca hâkim faktör iken, «Kapitalizm ve Emperyalizm» doğamazdı. Onun doğması için mübadele münasebetlerinde istihsal âletleri farklarının başlıca hâkim faktör olması, ve beynelmilel mübadelenin gayet genişlemesi icaptti.

Birincisi, derebeylik rejimini, ikincisi burjuva medeniyetini doğurdu.

Evvelce «Emperyalizm» in yalnız siyasi bir mahiyeti vardı; ve harp ve gasbugaretlerle vücut bulurdu.

İmparatorluklar, kendilerine ilhak ettikleri memleketler halkını ağır vergiye, angaryaya tâbi tutarak, son haddine kadar istismar eder, fazla kıymet alırlar, ve onu debdebe, haşmet ve israfa vesile ve vasıta yaparlardı. Sermayedarlık rejiminde imparatorluklar iktisadi oldu; ve yine siyasi ve askeri tefevvuklarla elde edilen müstemleke ve açıkpazardan elde edilen fazla kıymetlere dayandı. Bu fazla kıymetler, bilhassa eşya mübadelesinde bir tarafın kaybettiği iş kuvvetlerile teşekkül etti. «Metropol» memleketlerde büyük sermaye terakümünü, debdebe ve refahı vücude getirdi.

«Emperyalizm» için, bir tarafta, «metropol» yani sanayi ve mübadele münasebetlerindeki üstünlüğü elinde tutan hâkim millet, diğer tarafta müstemleke veya açıkpazar, yani tâbi millet karşı karşıya gelmek lâzımdır. Bu vaziyette mübadele münasebetlerinde «metropol» taraf daha fazla kazanacağından, orada bir sermaye terakümü, daha doğrusu istismar hisselerinin toplantısı olur; ve bu teraküm de sermayedarlık rejimini doğurur. Sermayedarlık rejimi, dünya mikyasında «Serbest mübadele»nin mahsulüdür.

Serbest mübadele ile müstemleke ve dışpazarlar istismarına dayanan memleketler «sermayedarlık rejimi»ne geçebilmişlerdir. Dışpazar istismarı nihayet bulduktan, ve artık bu yolla fazla kıymet elde edilemez olduktan sonra, «Kapitalizm» çözülür. Bu «devre» ye umumi buhran ismi verilir. Beynelmilel mübadelede bir tarafın kazandığı fazla kıymet, ortadan kalktığı için, bu «devre» de yeniden hiç bir memleket sermayedarlık rejimine geçemez. Kapitalizm, bir takım milletlerin muayyen bir tarihi

devrede geçirdikleri bir safhadır ki, XVIII ci asrın ortasında başlıyarak XX inci asrın başlarında biten sanayileşme hareketinin ve beynelmilel mübadele münasebetlerinin bir neticesidir. Bu kelimeyi «lûgat» manasına alarak kapitalizm sistemini tenkit edenleri, sermaye ve sermayedar düşmanı gibi addetmek büyük bir haksızlıktır. Sermayeyi ve sermayedarlığı kabul etmek başka şeydir; sermayedar rejimini kabul etmek başka şeydir. Sermaye ve sermayedar istihsal ve mübadele münasebetlerinin her devrinde lüzumlu olan iki faktördür. «Kapitalizm» ise yalnız muayyen bir devirde bir kısım insanların geçirdiği bir safhadır. «Kapitalizm» diyince aklımıza yalnız sermaye ve sermayedarı olan bir rejim değil, fakat sermayenin dış-piyasalardan müstemleke ve açık pazar istismarlarından istihsal âletleri farklılığı ve beynelmilel mübadele ile elde edilmiş olması geliyor. Şu halde «Kapitalizm», bir milletin kendi dışından, serbest mübadele ve müstemleke usullerile fazla kazandığı kıymetlere dayanır. Binaenaleyh istismarcı ve istilâcıdır. Kapitalist bir memleket demek, müstemleke ve açık pazar istismarına dayanarak kendi içine bir sermaye terakümü yapan memleket demektir. Son iki asrın mahsulü olan «Kapitalizm», garpta doğduğu için, bu kelime ile kastettiğimiz rejim, garp kapitalizminden ibarettir. Milletler arasında mübadele serbest ve müsavi şartlar altında işler, müstemleke ve açık pazar istismarı imkânları ortadan kalkarsa bugünkü kapitalizm rejimi yaşıyamaz. Onun için kapitalizmin ana menfaatleri kendi haricindeki memleketleri müstemleke ve açık pazar halinde bırakmak şeklindedir. Türk inkılâbı eskidenberi açık pazar olmuş bir memleketin siyaset ve iktisat bakımından müstakil bir millet halinde kurulması davasını istihdaf eden, ve kendi hudutları dışında müstemlekeler kurmak, açık pazarlar tesis etmek gibi davalara tamamen muhalefetini ilân eden bir davadır.

Kapitalizm XIX cı asırda ferdiyetcilikle inkişaf etti; XX ci asırda bu, devletçiliğe doğru yürüyor. «Ferdiyetcilik ve Devletcilik» iki ayrı medeniyet nizamını gösteren iki sistem değil, bir medeniyetin iki müteakip safhasıdır. «Emperyalizm» ferdiyetcilikte yaşadığı kadar, devletçilikte de yaşar; Ferdî kapitalizmin vazifesini devlet kapitalizmi üzerine alarak «Emperyalizm» hâkimiyeti devam eder, gider.

Onun için biz garptaki ferdiyetçilik, devletçilik münakaşalarına «Emperyalizm» damgası altında ve onun iki silâhı gibi bakarız. Garp cemiyetlerinde baştan başa devletçilik tecrübeleri yapılıyor, ve devlet bir takım yeni kombinezonlarla kapitalizmin, on dokuzuncu asırda fert tarafından temin olunan istismar vasıtalığı vazifesini üzerine alıyor.

Garpta kapitalizm, ister fert, ister devlet sermayedarlığı şeklinde olsun, ancak emperyalizm ile birleşmek ve ona hizmet etmek mevki ve vazifesindedir.

Biz memlekete ferdiyetçiliği de, Avrupanın ilim soldlarından ucuzca alarak ithal eden ilim bazirgânlarının şimdi devletçilikten bahsetmeleri suretile yapacakları spekülâsyonları daimî bir tereddütle karşılamalıyız. Karşımızda hazır elbise satan komisyoncuların bundan on sene evvel ferdiyetçilikten dem vururlarken, bugün devletçilik ticaretile meşgul olmalarının bizce manası budur. Onlar, garpta tasfiye edilen ilim soldlarının

hareketâlem metalarını Türk milletinin garp emperyalizmine feda edilmesi bahasına satmakla meşgul olan insanlardır. Onlardan biz her zaman çekinmek vazifesile borçluyuz.

Türk millet davasında ferdiyetçilik ve devletçilik münakaşası, emperyalizm ve kapitalizmin davası gibi, ve onun kendi ilmine, kendi görüşüne göre mütalea edilemez. Türk kurtuluş ve kuruuş davasının kendi nizamı; kendi ilmi ve kendi görüşü anlaşılmalıdır ki, bizce fert ve devlet münakaşası hudutlarımız içinde ve kendi aramızda yapılabilsin. Bizim için fert de devlet de Türkiye'nin iktisadî kurtuluşu ve kuruluşu davasında kâh biri, ve kâh öteki kullanılacak vasıtadan başka şeyler değildir; garpta da bu iki kuvvet emperyalizm için kullanılmış iki vasıtadan ibarettir.

Tarih ve coğrafya noktasından dünyadaki mevkiimizi, ve bizim kendi öz kudret ve davamızı kavramadan nasıl ferdiyetçilik devletçilik münakaşasına girişebiliriz?

Türk millet davası, evvelâ kapitalizm ve emperyalizm davasının tamamen aksi ve mukabili olan yeni bir davadır; yeni bir dünya görüşünden çıkmış neticedir. Türk millet davası evvelâ ve sarih şekilde «Kapitalizm ve Emperyalizm»e karşı cephe almış bir davadır; işte onun içindir ki bizim mes'elemiz kendimizindir; bizim ilim görüşümüz onlardan başkadır; ve biz tarihin bir başka devrini açan en başta bir halkayı temsil ediyoruz. Bunun ismine Türk kurtuluş davası diyoruz, evvelâ kendimizi düşündüğümüzden böyle söylüyoruz; yoksa bu büyük mes'ele emperyalizme karşı cephe almış bir «milletler humanisme'i» davasından başka bir şey değildir.

Onların ilmi, emperyalizmin inkişafı hâdiselerini aydınlatan bir görüşün mahsulüdür. Siyasette «Demokrasi»yi, içtimaiyatta «Ferdiyetçi»liği, iktisatta «Liberalizm»i, hukukta «Hukuku beşer beynelmilel»ini tetkik edersek bunların hep son garp kapitalizmine dayanan müşterek bir fikir etrafında doğmuş ve yaşamış müesseseler olduğunu görürüz.

Bu ilim, dünya üzerinde farklı insanlar ve sınıflar doğmasını zaruri ve hattâ lüzumlu bulan, tabiat gidişinin teyidi ile kanunlarını kuran rabbanî ve sarsılmaz bir mahiyet ile ortaya çıkmıştır.

Fertler, kendi aralarında mübadele ihtiyaçlarından dolayı, iktisadî hâdiselerin kendilerine ve nizamı âleme en muvafık olan şekilde inkişafını tabiî bir seyirle ve evvelce tesbit ve hesap etmeğe lüzum olmadan, temin ederler. Binaenaleyh, iktisadî hâdiselerin bu makul olan seyrini yapabilmesi için, sadece gerek muayyen bir hudut içinde milli mikyasta, gerek hudutlar dışında beynelmilel mikyasta serbest mübadeleyi tesis etmek kâfidir. İş ve rekabet serbestisini doğrudan doğruya veya dolayısile meneden, mübadele akışını az veya çok bozan her müessese ve her tedbir fertlerin ve âlemin büyük ve bu yekvücut menfaatlerini bozan şeylerdir.

İktisadî hâdiseler, tabiî hâdiseler gibi serbestçe inkişaf etmelidir. Dünyanın bütün gidişinde boralar, kasırgalar, yağmurlar, kuraklıklara ve saireye rağmen nasıl görülmiyen, fakat en ince bir zekânın dahi daha iyisini bulamıyacağı bir intizam ve bir tekâmül varsa, iktisadî hâdiselerin de böyle serbestçe inkişaf etmesile bütün insan cemiyetlerinin nef'ine öyle

büyük bir imkân vardır. Son iki asrın medeniyeti, bu suretle ve bu hâkim fikrin yaşamasile kurulmuş ve yaşamıştır.

●

Serbestçe inkişaf eden mübadele hareketleri, klâsik garp ilminin nikbinliklerile taban tabana zıt neticeler verdi. Daha zengin toprak, daha ileri teknik, daha kuvvetli malî sermayeye malik olan insan ve milletler, bu imkânlardan mahrum olan veya mahrum bırakılan insanlar ve milletlerle mal mübadelesinde daima lehleirne bir «Marj» kazanıyorlardı. Kazanan taraf bu «Marj»ı yeni istihsal âletlerine tahsis ediyor; ve istihsallerini çoğaltıyordu.

Kaybeden taraf ödediği «Marj»ı kendi istihlâklerinden kesiyor; ve istihlâklerini azaltıyordu.

Bir taraftan istihsalin çoğalması, öbür taraftan istihlâkin duralaması, günün birinde tabiî şekilde mübadelenin durmasını mucip oldu; ve dünya buhranı denilen ve eski hale dönülmesi imkânları tamamen buhranla beraber ortadan kalkan gerilemeler ve sarsıntılar oldu.

Şu halde nasıl olurda, iktisadî hâdiselerin tabiî hâdiseler gibi serbestçe inkişafı müdafaa olunabilir?

Yağmur tabiatta bir hayat unsurudur; fakat bir çok yerlerde seller, tufanlar yapar; güneş tabiatın başlıca bir hayat âmilidir; fakat arzın bir çok yerlerini kuraklıktan çöl haline getirir.

İktisadî hâdiselerin serbestçe inkişafı, geri bir ziraat memleketinin yollar yapılarak beynelmilel mübadele makanizmasına karışması, her zaman faydalı olarak mütalea olunamaz. İleri teknikli sanayi ve ziraat memleketlerinin çok ucuza mal ettikleri eşyayı, basit ve geri teknikle yapmağa ve piyasaya çıkarmağa mecbur olan bir memlekette pazarın cihana açılması demek, istihsalin gerilemesi, müstahsil halkın çok ve güç bir çalışmağa mukabil eski basit ihtiyaçlarını bile temin imkânına malikolamaması demektir. Beynelmilel mübadele mekanizması fiat ve rekabetle tanzim olunur. Bu mekanizma, teknik müdaheleler ve büyük sermayelerle o kadar sür'atli bir harekete maliktir ki buna geri bir memleket karıştığı vakit, o sür'ate uyabilmek için geceli gündüzlü çalışmağa, ve fevkalbeşer bir kuvvet sarfına mecburdur.

Tabiat şartlarında, insan kuvvetlerinde ve teknik iktidarda iki memleket arasında ne kadar fark olursa, bu farkın adedî ifadesi nisbetinde pazarın açılmasından sonra, bir taraf kazanmış, öteki taraf kaybetmiş olur. Serbest mübadele, serbest mübareze demektir; bu, ancak kuvvetli tarafın işine yarar. Zayıf taraf, serbest mübadelenin zararlarını önliyecek tedbirler almadan pazarlarını cihana açarsa, yüksek ve küçük bir gölün kanalla denize bağlanarak suyu boşalması gibi, pazarları alim iktidarını kaybeder; ve memleket daima verici, daima borçlu şekle girerek, bunu ödemek için ise istihlâkini son haddine kadar keserek, kendi istihsalini yemek ve kullanmak hakkından mahrum olur; en iyi mahsullerini satmağa ve bunların en kötüsünü kendisine ve ailesine tahsis etmeğe mecbur kalır; ve susuz kalmış bir sahrada tabiat nasıl ağaçtan çalılığa, çalılıktan dikenliğe doğru in-

hilâl ve istihale ediyorsa, böyle bir memleket halkı da gittikçe küçülerek, ve azalarak dağılmağa mahkûm olur.

Pazarın açılmasile bu mekanizmayı kendi lehine kullanan taraf kazanmış olur; yoksa açılan pazarlar değil!. Serbest pazar açmak ve iktisadî hâdiselerin inkişafını temin etmek için faideleri üzerinden mütalea beyan eden taraf, kazanmış olan taraftır. Onların ölçüsüne göre faideleri olan hâdise, mukabil taraf için zarardır.

●

Sermayedarlık rejimi, geniş bir buhran içindedir. Çünkü serbest açılmış pazarlar, ve istismar bitmiştir. Bir buçuk asırdır kapitalizm, yukarıda şemasını verdiğimiz farklı mübadele sisteminin bütün icaplarına uygun olarak doğmuş, yaşamış ve büyümüş, ve nihayet bu imkânlar azalınca, buhrana düşmüştür. Artık bütün dünyanın haritası malûmdur; yeni kıt'alar keşfolunarak yeni istismar sahaları ve müstemlekeler vücude getirilemez. Kapitalizm bünyesine yeni müstemlekeler ve serbet pazarlar eklenmeyince, onun zaten mütemadiyen genişlemek ve çoğalmak mecburiyetinde olan haris ocağı sönmeğe başlar. Halbuki garp, yeni müstemlekeler ve pazarlar elde etmek şöyle dursun, eskilerini bile birer birer elinden çıkarmak, muhafaza edememek istirarında kalmıştır. XIX cı asırda kapitalist devletler kendi dışlarında serbestçe yaşıyacak ve genişliyecek müstemlekeler bulabilmişlerdir. Fakat kapitalizm rejiminin sonu gelmiyen ihtiras, ve gittikçe fazlalaşan sermaye terakümlerile istihsalleri bütün bu pazarları işba ettikten sonra, vaziyeti muhafaza etmek için ancak birbirlerinin hudut ve nüfuz mıntakalarına tecavüz etmekten başka çare bulamadılar. Büyük harp işte bu ihtiyacın neticesi, kapitalizmin bugünkü buhrana düşmemek için baş vurduğu son çare idi. O zaman, bir harbin zayıf ve mukavemetsiz olan milletleri ortadan kaldırarak, Darvinizm'in kuvvetli olan her mahlûka tanıdığı yaşamak hakkına tabaan hâkim milletlerin meydanda kalacakları düşünülmüştü. Cihanda dört uzun sene misli görülmemiş bir boğuşma, işte böyle, insan ve cemiyet sevkitabiilerinin zarurî bir neticesi gibi, önü alınamıyacak, fakat sonu behemehal insaniyet için hayırlı olacak mukadder bir kavga gibi mütalea olundu.

Harp bitti; fakat netice insan ve cemiyet sevki tabiilerinin, hayvanlar hakkında Darvin'in iddia ettiği kadar basit olmadığını ispat etti. Kavganın kendi üzerlerine koptuğunu anlıyan müstemlekeler ve açık pazarlar, bütün maddî ve manevî kuvvetlerini kaybederek harptan zayıf çıkan, hattâ içlerinde «Rusya» gibi başka bir cemiyet şekline doğru koşmak için saftan ayrılan memleketler,- kapitalizm âleminin karşısına yeni bir vaziyet ve yeni bir mana ile çıktılar. Bu memleketler, körü körüne kapitalizmin istismar mıntakaları olamıyacakarını kimisi istiklâl harplerile, kimisi dahilî ihtilâllerle ve nihayet açık veya kapalı mukavemet cereyanlarile isbat ettiler. Kapitülâsyonlar, açık gümrükler, mazharı müsaade millet muameleleri, siyasî ve malî nüfuz gibi usullere dayanan milletler arasındaki serbest mübadele rejimi yerine, gümrüklerini kendi iç pazarlarda çalışacak sanayi için kapatan, kapitülâsyonları muahedelerle veya bilfiil reddeden, kapitalizm âleminin siyasî ve malî nüfuzlarını her vesile ile kıran yeni bir çok memle-

ketler peyda oldu; ve bunlar asırların geri bıraktığı bir inkişaf yolunda sür'atle ilerlemek için haklı olarak garbın metotlarına ve ilmine karşı az çok sarih bir cephe alarak kendi millet organlarını kurmağa çalıştılar.

İşte umumî harpten sonra kapitalizmin evvelce kestiremediği fakat cemiyet sevki tabiilerinin ve tarih akışının tabiî ve mukadder bir safhası halinde meydana gelmiş olan bu vaziyet garp kapitalizmini sarstı; onun daima çoğalmak ihtiyacında olan istihsalciliği durdu; eşyalar satılamadı; müesseseler ve ticarethaneler dağıldı; amele işsiz kaldı; hülâsa bir çok arâzile umumî buhran denilen ve dört yaşına girmiş olan dağılma başladı.

Kapitalizmin kendi bünyesini ve onun ilerleme hallerini gösteren ilmî telâkkileri, bunlara dayanmış cemiyet şekilleri, asırdide ve lâyezal olduğu iddia olunan içtimaî müesseseler dahi, kapitalizmin inhilâl buhranile beraber sarsıldı. Serbest mübadele yerine kontenjanlı, ve takasb mübadele, serbest fiat yerine kontrollü ve himayeli fiat, serbest idare ve intihap yerine diktatora, ferdî teşebbüs ve mesaî yerine devlet işletmeleri, hülâsa son bir buçuk asırlık medeniyetin doğurduğu bütün kıymet hükümlerini hiçe sayan, ilmin gösterdiği zannolunan hakikatleri çiğniyen bir hamle, bütün memleketleri sardı; kapitalizmin ancak ilerleme safhalarına ait ve dıştan kazanılan marjın taksimine müteallik ihtilâflar şeklinde gördüğümüz ve tarif ettiğimiz sınıf kavgaları dahi sustu; en kuvvetli sosyalist teşekküller, asırların yıkamıyacağı iddia olunan komünist ve sosyalist cereyanları ve amele taazzuvları, hayatı ancak harpten sonra başlıyan lâalettayin bir cereyanın karşısında mukavemet edemiyerek sürüklenip gittiler.

Acaba bütün bu arâz, bir buçuk asırlık binanın çökmesi değil midir? Hani o kadar meth ve sena edilen serbest mübadele, serbest teşebbüs? Hani üzerine bütün bir medeniyetin esasları kurulan demokrasi ve halk hakimiyeti?. Hani serbest istihsal ve ticaret, ve buna imkân veren sabit altın esasları?.. Bütün bunlar muvakkat ve geçici şeyler olabilir; ve dünya buhrandan, harpten evvelki mes'ut vaziyete geçebilir; fakat bir tek şartla:

Yine dünya eskiden olduğu gibi, bir tarafta hâkim milletler, diğer tarafta metbu ve pazarları açık, müstemlekeler ile kapitülâsyonlar yüzünden istiklâlleri alınmış yarı müstemlekeler mevcut olur, ve biraz da kapitalizm, kendi rejiminde istihsal fazlalığına ve anarşiye giden serbest istihsal ve mübadele usullerini tadil ederse!.

Belki böyle bir maksatla bir dünya konferansı toplanmasından, «Londra» da eski ve yeni memleketlerin diplomatları ve mütehassısları huzurunda dünya işlerini bir daha görüşmekten müsbet bir netice çıkacağına ihtimal verenler, inananlar bulunabilir; fakat biz, ki dünyanın değişen şartları karşısında, bizzat belki o şartların değişmesine kendi büyük inkılâbımızla âmil olmuş bir memleketiz; biz ki kendi içimizde en ileri bir millet kurma esaslarını büyük inkılâbımıza olan derin itimadımızla temin etmeğe iman etmişizdir; dünyayı eski hale koyacak, ve milletleri açık veya gizli tâbiiyet ve metbuiyete sokacak olan her türlü tedbirleri, ne mümkün görürüz, ne de bu tedbirlere bir lâhza dahi iştirak edecek içimizde bir kimse bulabiliriz!.

Garp kapitalizmini, kendi davasile ve içinde bulunduğu geniş buhran ile baş başa bırakarak kendi öz mes'elelerimizi tetkik edelim.

Bizce dünya buhranı denilen, hakikatte ancak garp kapitalizminin sıkıntılarından ibaret olan son devamlı sarsıntıların neticesile kendi mes'elelerimizin sarih bir alâkası yoktur. Emperyalizm ve kapitalizm davası, milletler arasındaki mübadelede bir tarafa fazla hak ayırmıyacak şekilde bütün insanlığın menfaatlerini kavrıyan bir millet davası haline inkılâp etmedikçe, kendi öz kuvvetlerimize itimadımızı çoğaltarak, onların buhran içinde oldukları devrelerden istifade edip, milleti maddi ve manevî inkişaf imkânlarına mazhar etmek suretile kurtuluş hareketimize devamdan başka yolumuz yoktur. Bu yolu bize ne garp kapitalizminin kendi inkişaf seyrini gösteren ilmi, ne de şimdi onun bile birer birer terkettiği metotlar gösterebilir; bu yolu bulmak ancak Türk milletinin tarihi şartlarına ve kendi öz ihtiyaçlarına uygun olan yeni bir ilim görüşü, ve onun yeni bir tatbik ediş metodu ile kabil olabilir. İşte klâsik garp cemiyetlerinden ve onların liberalizm, proteksyonizm, sosyalizm, hattâ faşizm gibi bir takım safhalara ayrılan usullerinden ayrı ve müstakil bir görüş ve tatbik ediş ilmine ihtiyacımız, ve Türk inkılâbının ideolojisini kurmaktaki mutat ısrarlarımız bundan neş'et etmektedir.

Teknik :

Millî Mahrukat meselesi.

M. Şevki.

İster uzvî ve adelî isterse tabiî veya mihanikî kuvvetler tarafından vücude getirilsin, her iş muayyen bir hararetin mahsulüdür. Bir «iş» mefhumu akla geldiği zaman derhal bir «hararet» mefhumuna intikal etmemiz nasıl kabil ise bu itibarla memlekette bir «iş» mes'elesi düşünmeden evvel de bir «hararet» ve onu tevlit eden bir «mahruk» mes'elesini halletmiş bulunmaklığımız o kadar kabil ve hattâ zarurîdir. Çünkü meselâ Türkiye'de yaşıyan, fakat kendisine lâzım olan harareti, yani gıdayı hep bu memleket haricinden alan, ekmeği Rusya'dan, eti Arjantin'den ve sütü Almanya'dan gelen bir insanla bu memleket arasında bir alâka bulmak, ona milli demek ne kadar müşkülse, hararetini hariçten gelen mahruklardan temin eden ve şayet bir gün bu mahruk gelmezse durmaya, işlememeye mahkûm olan makineye ve ona dayanan sanayie de «millî» adını vermek o kadar güçtür. Bu sebepledir ki harpsonrası dünyasında «millî para» «millî sanayi» «millî iktisat» sözlerinin yanında onlardan hiç te aşağı olmıyan bir söz de sık sık kulaklarımıza çarpıyor:

Millî mahruk.

Bu kelimenin içinde en ufak mutfak ocağından tutunuzda salon salamandırası, hararet makinesi, en büyük Dizel motörü veya buhar türbinine kadar her çeşit cihazın kullandığı hararet malzemesi dahildir. Yani tekmil bu malzemenin muharrik kuvvetinin memleket içinden ve millet elile tedarik olunması harpsonrası memleketlerinin bir gayesi olmuştur. Biz de bu yazı ile kendi memleketimizde ve bu kaydın haricinde kalan yani mahrukunu dışardan tedarik eden makine ve cihazlarımızın nasıl millî bir mahruka malik kılınması icap ettiğini tetkike çalışacağız. Ve evvelâ şunu işaret edeceğiz ki mahruku bizde yoktur diye yirminci asrın en büyük mucizesi olan motöre düşman olmak tamamile bizim zihniyetimiz haricindedir.

Türkiye'ye motör, otomobil, kamyon girmiştir, girecektir ve girmeliidr. Bunlar gayrimillî mahruk yaktığı için bize bar oluyorsa onun mahrukunu millîleştiririz. Çünkü yeni Türkiye'nin her şeyden evvel yeni teknikli ve ileriteknikli bir memleket olarak kurulması bizim baş şıarımızdır.

Türkiye mahrukat itibarile bir çok memleketlerin gıptasını celp edecek kadar zengindir. Bunu iyice anlamak için makine mahruku olabilen maddeleri gözden geçirelim:

1— Maden kömürü ve müştakkatı (Benzol, sintez benzin, naftalin, havagazı ve saire.)

2 — Linit kömürü ve müştakatı (Benzin.)

3 — Alkol.

4 — Odun ve müştakatı (Odun kömürü, odun gazı.)

5 — Petrol ve müştakatı (Benzin, mazot ve saire.)

Bunlardan:

1 — Maden kömürü: Hâlen mekşuf ve istihraç edilmekte bulunan oldukça iyi cins bir maden kömürüne sahibiz. Bunun cevheri 2 - 5 milyar ton arasında tahmin olunduğuna göre bizi daha bir çok seneler idare edebilir.

2 — Anadolu'nun hemen her tarafında, şarkında, garbında ve orta yaylada mebzulen linit kömürüne tesadüf olunmaktadır. Zenginlikleri hakkında elimizde kat'î ve sarih malûmat mevcut değilse de bunların da çok uzun zaman vefa edebileceği tahmin olunmaktadır. Zuhuratın pek müteaddit yerlerde olması bunda şüphe bırakmamaktadır.

3 — Türkiye ziraat memleketidir. Alkol istihracı için ucuz ve bol ziraat mahsulü bulunabilir. Bilhassa şeker ve saire gibi ziraat sanayiinin inkişafından ve iyi bir hayvan yetiştirme usulünün teessüsünden sonra bunlarla müvazi olarak geniş ispirto sanayiinin teessüsü çok mümkündür. Bu takdirde makine mahruku olarak ispirtoyu da ehemmiyetle nazarı itibara almamız lâzım gelir.

4 — Bazı mıntakalarımız odun iibarile fakirliğine rağmen Türkiye heyeti umumiyesile mühim orman servetine de maliktir. Gerek odun ve geerkse odun kömürü kullanan makineler için de kâfi mahruk bulabiliriz. Hattâ odun memleketimizin bir çok noktalarında en iyi iktisatlı bir işletme vasıtası da olabilir.

5 — Petrol membaına gelince; hararet makineleri için en müsait, en ucuz ve en randemanlı olan bu mahrukun memleketimizde istihracı çok şayanı arzudur. Müteaddit yerlerde zuhurat ta kaydedilmiş ve İktisat Vekâletinde yeniden teşkil olunan bir idare bu hususta araştırmalara ve evvelce keşfedilmiş madenlerin istihracı imkânlarını bulmaya memur edilmiştir. Binaenaleyh bu da bizim için «millî mahruk» bahsinin tetkikinde nazarı itibara alınmağa değer bir unsur olmuştur.

Şöyle bir göz gezdirme ile görüyoruz ki; makine mahruku olarak istimali mevzuu bahsolan beş gurup mahruktan dördünün ham malzemesi bizde de mevcuttur. ve beşincisinin mevcut olması da çok muhtemeldir. O halde mahruk noksanlığından şikâyet etmeğe hakkımız yoktur. Belki bunlardan istifade edemediğimizden dolayı kendimize kızmalıyız.

●

Bu muhtelif nevi mahruklardan hangisinin bizim için en elverişli olduğunu daha doğrusu «millî mahruk» tâbirinin hangisine verilmesi lâzım geldiğini tayin etmek mühim bir mes'eledir. Çünkü bu bizim müstakbel mahrukat siyasetimizin esasını teşkil edecek mühim sermayelerin bu yola dökülmesini icap ettirecektir. O halde uzun boylu araştırmalara, emek ve para sarfına değeri vardır.

Meselâ: memleketimizde geniş mikyasta bir petrol madeni bulunur, sermaye ve yol itibarile de işletme imkânı temin olunursa bizim için motör

mahruku olmak üzere ayrıca bir ispirto sanayii kurmağa, bir benzol veya kömür işile uğraşmağa, hele odun kömürü ve gazından medet ummaya kalkışmak tamamen bilüzum olur. O vakit bizim için en tabii ve bununla beraber iktisadi bir mahruk petrol ve müştakatıdır. Eğer bu imkân hasıl olamıyacak, meselâ petrol madeni bulunsa bile iktisadî ve malî sebepler altında daha uzun seneler işletilemiyecekse o vakit mahruk siyasetimizi daha başka sahalarda temerküz ettirmekliğimiz ve ona göre tedbirler almaklığımız memleketimizin ve dünyanın bugünkü gidişine göre bir farz olmuştur. Binaenaleyh yeni tesis olunan «petrol» idaresi bize petrol madeni bulmasa da yine müsmir işler görebilir. Hiç değilse «şu ve şu sebeplerden dolayı bu işten ümidinizi kesin» diyerek yarınki yolumuzun kat'i olarak alınmasına saik olmuş olur.

Petrolu bir tarafa bırakınca bizim için en tabii ve millî mahruk maden kömürü ve linitlerimizdir. Bunlardan hem doğrudan doğruya yakılarak buhar makineleri vasıtasile ve hem de mayi mahrukat istihracı itibarile istifade edebiliriz. Çünkü bilhassa sonuncu hal bizim demir sanayiimizde, kimya sanayiimizle, millî müdafaa noktai nazarından mevaddı infilâkiye ve zehirli gaz sanayiimizle sıkı sıkıya alâkadardır. Yani bir demir sanayii, bir kimya sanayii veya mevaddı infilâkiye sanayii kuracak mıyız? O halde daha evvel kömürü ele alacağız. Ve onun mayi mahruku kendiliğinden husule gelecek.

Şimd şehirlerimizdeki hava gazı tesislerinde olduğu gibi bu mayilerin toprak içerisnie akıp gitmesine müsaade etmezsek benzin ve benzolun yerini tutacak mayiler de elde etmekliğimiz mümkün olacaktır.

Kömür müştakatını millî mahruk yapacağız demek ispirto, odun ve odun gazından müstağni kalacağız, onlara hiç baş vurmıyacağız demek değildir. Bilâkis onların da her birisinin kendilerine göre yapacakları işleri ve daha randemanlı olacakları yerler vardır. Onları da oralarda kullanacağız. Fakat bunlar ancak istihsalleri ve kullanılmaları pek bariz iktisadî faideler temin ediyorlarsa mevzuu bahsolacaklar, esaslı ve devletçe yapılacak yardımlar hep «millî mahruk» tahtına oturttuğumuz kömür ve müştakatı bahsinde olması lâzım gelecektir. Bu noktayı iyi anlamak için meselâ Rusya'yı tetkik kâfidir. Rus'lar mükemmel petrol ve kömür membalarına maliktirler. Fakat bu hal onları Kafkasya'dan uzak ve ormanı pek mebzul yerlerde odunu makine mahruku olarak kullanmaktan alakoymuyor.

Keza bizde de mebzul maden kömürü varken Gaziantep'deki elektrik santralı odun kömürile işlemek üzere tesis olunmuştur. Yol vaziyeti ve nakliyat pahalılığı dolayısile bu santralın odun kömürile çalışması pek alâ iktisadî olmuştur. Diğer bir çok yerlerde de bu hal aynen cari olabilir.

İspirto işinin de buna benzer tarafları vardır:

Memleketimizde şeker sanayiinin teessüs ve genişlemesi dolayısile bir ispirto sanayii ve istihsalâtı da vücude gelmektedir. Bu bir taraftan şeker sanayiinin tutunması diğer taraftan millî mahsulden bir kısmının daha kıymetlendirilmesi itibarile iki katlı bir kârdır. Halbuki buralardan istihsal olunacak ispirto günlük ihtiyacımızdan fazla kalacak ihraç ihtimali de çok az olduğuna göre bunu motör mahruku olarak kullanmak bir zaruret halini alacaktır. O halde millî mahruk olarak ister petrolu, isterse kö-

mür ve müştakkatını kabul edelim, bu fazla ispirtoyu da yine makinelerimizde kullanacağız, esasen ispirto şeker sanayiinde tali mahsul olarak istihsal olunduğu için fiatca da böyle bir istimale imkân bahşedecektir.

●

Elimizde Zonguldak Ticaret Odasının bu seneki kongresinde kömür ticaretinin inkişafını temin maksadile ittihaz ettiği kararların hulâsası ve bunda da memlekette 10 - 15 beygirden fazla takattaki makinelerin kömürle tahriki hakkında bir kanun çıkarılması ve kömür sanayiinin inkişafı temennileri var. Doğrudan doğruya kömür yakan makineler, yani buhar türbin ve makineleri bu kadar küçük takatlara kadar iktisatlı bir şekilde çalışabilirler mi? Bunda çok şüpheliyiz. Bizce Türkiye'de ve demiryol güzergâhlarında iktisadî olarak çalışabilmek için bir muharrik en az 100 beygir olabilir. Buhar tesisatı hem fazla tesis sermayesi ister ve hem de randemanlı olmak için fasılasız çalışmayı icap ettirir. Bu sebeple buhar ancak vasat ve yüksek takatlar için iktisadîdir. Doğrudan doğruya dahillerinde kömür tozu yakarak işliyecek makineler henüz bir idealdirler. Fakat buna mukabil büyük elektrik santrallarını kömürle işleterek elektrik istihsali ve bu suretle en ufak motörleri dahi elektrikle işleterek kömürün vasıtalı olarak motör mahruku haline konulması bugünün en kabili hal çaresidir. Bu sebeple meselâ İstanbul'un tramvaylarını kömürle işliyen vesaiti nakliye olarak kabul edebiliriz. Bu şekil hal en kestirme bir yoldur.

Bunun haricinde kalan ufak takatlı nakil vasıtaları motörlerinin mayi mahruklarını kömür membaına bağlamak kömür sanayiinin ve bununla beraber demir, kimya, harp sanayiinin teessüs ve inkişafile yakından alâkadardır ki, biz er geç ve devlet elile bu kısım sanayiin teessüs ve inkişaf etmek zaruretinde olduğuna kani bulunduğumuzdan müteakip yazılarımızla bu hususu aydınlatmağa çalışacağız. Keza ispirto ve saire gibi yardımcı vasıtaların da mahruk siyasetimizde alması lâzım gelen yerleri tesbite uğraşacağız. Bu gün için memnuniyetle tesbit edeceğimiz bir nokta varsa o da; Türkiye'mizin mahruk itibarile çok zengin ve çok müsait bulunuşu ve harice muhtaç kalmaktan vareste olabileceğidir.

Ayarlı Millet ve Plân.

Tahir Hayrettin.

Millî terbiyemizin hedeflerini, Darülfünundan köye kadar, bütün Türkiye muallimlerine sorunuz; alacağınız cevapları tasnif etmeden, muallim adedince sayabilirsiniz.

Millî iktisadımızın esaslarını, müstahsil, müstehlik ve mutavassıt, herkese sorunuz; yine cevapları tasnif etmeğe lüzum görmeyiniz: her cevap size bin telden çalacaktır.

Millî edebiyat neye derler? Millî san'attan anladığınız nedir? Bunları, yazan ve okuyanlardan hiç birisine sormayınız; Millî edebiyat'çıdan bu günün körpe kalemine kadar hepsi, size, aksisadadan başka bir şey veremez.

Türk inkılâbının karakterlerini, şimdiye kadar neler yaptığını, bundan sonra neler yapacağını, memurdan felsefe hocasına kadar, her hangi bir vatandaşa sorunuz; bakalım, 4 üncü cilt Tarih'in imtihanında kaç babayiğit muvaffak olacak?.

Peki ama, biz bir inkılâp içindeyiz; hem de durmadan yürüyen, enginleşen ve derinleşen bir inkılâp, başımızı döndüre döndüre fırtınalaşan bir inkılâp içindeyiz. Eee, bu bilgisizlik, bu ayarsızlık ne oluyor? Cemiyetimiz hangi başlangıçtan, hangi istikamete, hangi şartlara gidiyor? Bu, bir düğün veya seyran gidişi midir ki, herkes eline ne geçerse bohçasına sıkıştırıyor?

●

Cümhuriyetçiyiz; fakat Tanzimat ve Meşrutiyet ile yeni Türkiyenin farkını kestirme ve açık vasıflarla anlıyanlar beri gelsin. Hâlâ Büyük Reşit Pş. lardan haber veren ne kadar vesikamız var!.

Milliyetçiyiz; fakat Büyük Şef hareket vermeseydi, tarih ve dil hamleleri kim bilir daha ne kadar bekliyecekti!. Bir takım aylak milliyetperverler görüyoruz; ancak, milletin işinde milliyetçi olanlarımız ne kadar az! Millet mefhumunu sosyal bir telâkki ile mütalea etmekten hâlâ ürküyoruz..

Lâyikiz; fakat henüz mistiklikten kurtulmuş ve cemiyet meselelerini spritüalist görüşün haricine çıkarabilmiş değiliz. Hâlâ, allahsız adam, korkunç ve kızıl bir şey!.

İnkılâpçıyız; fakat «İnkılâp içindeyiz.. İnkılâp durmadı..» diyenlere bakmıyoruz, ve çömez fenerine benziyenlere durendiş diyoruz.

Devletçiyiz; fakat, devletin inkılâp ve istikbal için cemiyetin her müessesesindeki müdahalesine hiç bir itiraz bile duyulmazken, iktisat müessesesine müdahalenin, ferdin mukaddes hürriyetine tecavüz olunduğunu bağırmak günlük işlerden.. Bu vasfın, bizi Moskova veya Roma'ya götüreceği nakaratını her zaman dinlemiyor muyuz?

Halkçıyız; fakat bir mektep müessesesinde, çocuk veliliği vasfında bile demokratlaşamıyoruz.. Köylünün efendiliğindeki manayı anlıyanlar kaç kişi acaba? Münevver ← Halk uçurumu, Yakup'un kitabındakinden bir santim bile daralmış değildir.

Ana prensipler karşısındaki bu ayarsızlık ta, bizim, millî terbiye, millî iktisat, millî san'at... işlerini başarmamıza müsaade eder mi?

●

Türk cemiyeti, bir inkılâp içindedir; demek ki, aşiret, kavm, ümmet devirlerinden artık ne varsa, hepsini tamamen bırakarak, elbirliği ile «millet» merhalesine varan bir hareket halindedir. Bu, millî kurtuluş davamızın zatında mündemiç zaruretlerden biridir. Zira, ne konargöçerliğin toprağa bağsızlık şeklinde tecelli eden tezahürü, ne kavm duygusunun hakan destanı, ne de ümmet düşünüşünün kafaları düne başlıyan karartısı, bütünlük vasıfları değildir. Bütünlük vasıflarını kazanmamış bir cemiyet ise, «millet» tarifine uymıyan, hattâ kuru bir kalabalıktır. Böyle bir kalabalığın, davamızla irtibatı bile yoktur. Biz, cihan mikyasında bir öncülük davasındayız; bunun yapısı, hiç bir ferdi bile aykırı olmıyan bir millet temeline dayanır.

Milletleşmek; ne Tanzimat'ın, ne de Meşrutiyet'in becerebileceği küçük işlerden değildi. Bu cihanlık hamle için, peyk hareketleri değil, cihanşümul, tek ve örnek bir inkılâp gerekti. Türk

inkılâbının ayırıcı vasıflarının muhassalası buradadır. Ve onun içindir ki, Türk inkılâbında, Osmanlı'lığın vehim, korku, bedbinlik, bilgisizlik, sersemlik izlerinden tek bir çizgi bile yoktur ve olamaz.

●

Dedik ve diyeceğiz: Millet bir maddedir. Bir hacmi, demek ki bir kemiyeti; bir enerjisi, demek ki bir keyfiyeti vardır. San'at, felsefe, ve her nevi fikir müesseseleri, içtimaî vasfını taşıyan bütün hâdiseler, maddedeki ziya ve elektrik tezahürleri mahiyetinde, millî bünyedeki enerjinin harcanması manzaralarıdır. Fikir, san'at ve teknik işlerinde henüz muasır cemiyetler arasında olmıyan Türk milletinin, keyifyetçe ileri ve üstün bir olgunluk kazanması, cihan karşısındaki milletleşmek hareketinin zarurî bir neticesidir. İnkılâbımızın ideolojisi bu mihver etrafında tekevvün edecek, san'ati bu mihvere bağlanarak işliyecek, bütün bunlarla beraber teknik şartlar bu mihver içinde hazırlanacaktır. Böyle olmıyan bir ideoloji, Ortaçağ safsatası; böyle olmıyan bir san'at, İlkçağ efsanesi; böyle olmıyan teknik, Önçağ vasıtası mahiyetinden uzak olamaz. Çünkü hayat, yeninin değil, yepyeninin peşindedir. Bu yepyeniyi ise, ne eskiden, ne yeniden beklemek dalâlettir. İnkılâbımızın başlangıcı ve bu güne kadarki akışı, böyle bir dalâletle illetli değildir; yarınlara doğru mesafe alırken de bu illetten masun olacağımız muhakkak..

Onun için Türk mütefekkirine hitap ediyoruz: artık inkılâp için düşün. Türk san'atkârına haykırıyoruz: artık inkılâp için yarat. Türk teknikçisinden istiyoruz: artık inkılâp için ilerle... Bu düşünüş, bu yaradış, bu ilerleyiş, hep inkılâp için, demek ki hep ayarlı.. Ayarı bozmak, başıbozukluk alâmetidir; disiplinsizliktir; bu ise, şaşkın ve kahkarî bir hezimetin başlangıcıdır. Zira, millet mikyasında ayarsızlık, mesafeyi uzatır, gücü kırar, makineyi yorar ve enerjiyi bedava harcatır. Bunun millî bünyede açacağı yara, ölümün ta kendisidir.

●

Türk milletinin böyle bir keyfiyet seviyesini, kemiyet seviyesi ile muvazenelendirmek, ilk şarttır. Eğer yaylamızın toprakla -

rında, ileri tekinkli, ve sosyal şartlar ile ön safı tutmuş bir olgunluk yaratmak istiyorsak, böyle feyyaz bir arteziyeni fışkırtacak bir kemiyet tazyiki, milletleşmek davamızın temelini teşkil etmelidir.

Nüfus meselesi için toprağımızın ilk acı sesi ile biz de beraberiz (1). «Kurtulmuş millet, adetçe artan veya eksilen, keyfi - yetçe ilerliyen veya geriliyen milltler karşısında, kemiyet ve keyfiyetçe kendini müdafaaya ehil olan millete denir.» Böyle bir millet yapıcılığında «müşkül, ağır, çok külfetli ve çok mes'uliyetli bir vazife karşısındayız.» Fakat, «Verdikleri emre mil - yonları itaat ettirmeyi bilenler», bu vazife için «mücadelede mağlûp olmazlar.» Türk inkılâbının kısa, fakat mesafesi çok geniş ve engin tarihinde mağlûbiyet değil, duraklamak bile yoktur. Ve, millet maddesinin kemiyet işi, olgun millet davasına elverişli bir temel olarak tesbit edilmek için, elbette inkılâba hâs hususiyetler gibi ele alınacaktır.

●

Bir millet bünyesinin keyfiyet ve kemiyetçe içerden muvazeneli, ve dışardan olgun ve dolgun görünmesi için plânlaşmak... İşte tarihinden aldığı hızla cihanlık büyük inkılâplardan biri olarak ortaya attığı örnek kurtuluş hareketinde Türk cemiyetinin parolası bu kelimedir.

Plânsız ferdin akıbeti uçuruma yuvarlanmaktır; fakat plânsız cemiyetin akıbeti uçuruma da sığmaz. Bir cemiyet nizamı kurmak işi, bir geçim, bir ders, bir bina, hattâ bir harp işi değildir. Bütün bu işler, ana hareketin çocuklarıdır. Ana hareketin plânlaşması ise, ana ölçüde ve anaç olmak, tabiîdir.

●

Kurtuluş hareketimiz, mistik ve romantik düşünüşleri kafalarından söküp atarak başlamıştır (2). Realiteden doğan ve realiteye doyum veren bu başlangıç, bu rehber fikir, inkılâbımızın seyrinde şaşmıyan bir kılavuzlukla bugüne kadar sürüp gelmiştir.

Ayarlı bir millet için lâzım olan kemiyet ve keyfiyeti, ancak plânlaşmakla yaratabileceğimiz kanaati, bizde, bu rehber fikir -

(1) Davamiz: Neşet Halil.

(2) Nutuk: Sh - 276.

den doğmuştur. Zira, hayal ve cazibeden kurtulan kaaflarımız, realist ve binnetice materyalist olmuştur. Çünkü, millet sevgi - miz, bizi realiteyi görmeye ve Türk inkılâbı davasının lâzım olduğu gibi başarılması için, milleti.ve millet işlerini de olduğu gibi tetkike sevkediyor.

Türk milletinin bütünlük işleri, istiklâl mücadelesine menşe teşkil eden emperyalizim tezadına göre düşünülmedikçe, realiteyi ele aldığımızı iddia edemeyiz. Her millet işimiz, emperyalizim karşısındaki kurtuluş kavgamızın bir parçasıdır; ona göre ayarlanması, mücadelemizin muvazenesizlikten kurtulması için şarttır.

Bütün maziyi bırakalım; bugün bir devlet hayatının bakası, devamı şartları tamamen iktisadîdir. (1). O halde müstakil bir devlet vererek yaşamak ıstırarında olan her cemiyet gibi, Türk milleti de, kemiyet ve keyifyet nizamında materyalist düşünüşleri, kendi bünyesine, kendi iklim ve coğrafyasına göre, kendi davası için almak, ayarlamak mecburiyetindedir.

Millet işlerini materyalist bir görüş zaviyesinden tetkik etmek meselesini, sağ veya sol telâkkiler meselesi ile karşılaştırmak, ve bu telâkkinin bizi Ankara'dan başka yere götüreceğini vehmetmek, Yeni Türkiye'nin, sağ ve sol tasnifinin zuhur ettiği hayat şartları içinde bulunduğunu kabul etmek demektir. Halbuki Yeni Türkiye, bir sınıf tezadının tasfiyesi mecburiyetinde olan ve sırf bu tasfiye zaruretinden doğan sağ ve sol tasnifi arasında değil, onun -hattâ karşısında olmak şartı ile- tamamen haricindedir. Hem tarihî seyrinden, hem bugün içinde bulunduğu hayattan doğan şartlar, Türk inkılâbına bu hususiyeti vermektedir. Ve Ankara, yarın da bugün olduğu kadar Ankara'dır, Ankara olarak kalacaktır.

Bize göre, bu görüşle tetkik edilmiyen bir cemiyet nizamında, bu suretle ayarlanmıyan bir inkılâp hamlesinde akamet vardır. Türk inkılâbı, çok verimli, pek köklü ve tek manzaralı bir cihan hareketidir. Bu, onun örneklik vasfıdır. Yarınlara olan yürüyüşümüzde, bu örneklik vasfımızın ayarı ile birlikte devam ediyoruz. Onun için parolamızı tesbit ettik:

Ayar ve Plân..

(1) «Siyasî ve iktisadî muzafferiyetler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar iktisadî muzafferiyetlerle tetviç edilemezlerse, payıdar olamazlar.» — Gazi

Avrupa, bize ideal mi, Örnek mi olabilir? (*)

Hakkı Mahir.

Babıâli mütefekkiri ile Beyoğlu züppesinin müşterek bir inanışı vardır: Avrupa'nın üstünlüğü!

«Monşer»siz söze başlamıyan züppe nasıl Avrupa'nın giyim ve kuşanım şekillerini, eğlenme ve flört yapma usullerini tam bir sadakatle taklide özenir ve Türkiyeden dudak bükmeden bahsedemezse «Montesquieu şöyle demşiti, Gutave Lebon böyle buyuruyor» demeden konuşamıyan Babıâli mütefekkiri de Avrupada tutulmıyan fikir cereyanlarına, idare ve iktisat şekillerine ayni istihfafla bakar, ve inkılâpçı bir hareket karşısında yerine göre ya yüzünde merhameti veya dudağında istihzayı manalandırır.

Bunlara göre Avrupa hiç bir tarafından aksamıyan müreffeh bir cemiyettir. Ne kendi içinde gittikçe keskinleşen sınıf cidalleri, ne müstemlekelerin kurtuluş hareket ve gayretleri, ne de medeniyti tanklaştıran canavarca iştiyakları, hiç biri, hiç biri, Avrupanın zulmünü ve zâfını açığa verecek şeyler değillerdir. Avrupa dünyaya refah veriyor, insanlığı medenileştiriyor kanaatindedirler.

Misaller verseniz ve uzaklaar gitmeden ülkemizin hazin maceralarını anlatsanız, müstemleke ve geri milletlerin Avrupadan çektiklerini bir daha tekrarlasanız ve Avrupanın zulmüne işaret etseniz, onlar bir peygamber edasile «her millet lâyık olduğu idareyi bulur» derler. Yine misal verseniz ve bugünkü Avrupanın kendi içindeki tezatlarını, onun çözülüş ve dağılış alâmetlerini ve bundaki müessirleri anlatsanız, *millî kurtuluş* hareketlerinin inkişafına ve Avrupanın bocalayışına işaret etseniz, nafiledir. Yine derin bir âlim tavrile size «bütün bu zahirî karışıklığın altında bir tesanüt, medeniyetin membaı olan tesanüt gizlidir» derler.

(*) Örneği, eyiliği ve kötülüğünden ders alınacak bir ibret nümunesi manasında kullanıyoruz.

Bahsi çevirseniz: bu serbest iktisat bizi fakir düşürüyor, himaye sistemi sınıfları doğuruyor ve memleketi döğüş meydanına çeviriyor, nasıl bir sistem kursak ta bunların önüne geçsek deseniz, o, ya monoklunu düzelterek veya bir cahille konuşma - nın verdiği sıkıntıyı yüzünde canlandırarak «Meşhur Stuart Mill, her millet beynelmilel mübadeleden kâr eder» diyor, diyerek söze başlar ve «milletler medeniyet yolunda bir takım konaklardan muhakkak geçeceklerdir» hükmünde karar kılar.

İşte Avrupa bunlar için idealdir.

Gazetelerin çoğunda bu düşünüşleri görür, kürsülerin çoğundan bu nazariyeleri işitirsiniz. Ve ötede beride rastgeldiğiniz yarım münevverler hep bu iddianın müdafiidirler.

Fırsat düşmüşken bu müphem ve sakat hükümleri bir tahlil edelim: Her millet lâyık olduğu idareyi bulaydı, Saltanatın miskin ve zalim idaresile inkılâbın dinç ve yapıcı idaresinin farkını nasıl izah edebilirdik?

Millet o milletti. Aradaki fark ta beş sene; beş sene içinde mi millet yetişmiştir?

Başka memleketlere de bakalım:

İtalya hürriyete lâyık değil de demokrat bir idare onun başında bir çok seneler nasıl bulunmuştu, ve İtalya hürriyete lâyıksa nasıl oluyor da bugünkü diktatörlüğe tahammül ediyor? İtalya bugünkü halile eskisinden ve demokratik bir Balkan milletinden geri midir?

Daha dün, bir sürü fırkalı Almanyada nasıl oluyor da bugünkü zımnî bir diktatörlük yaşıyor?.

«Lâyıki olduğu idareyi bulmak» formülü bir ilmî hakikat olabilmek için değişmeyi kabul etmemek, inkılâpları hiçe saymak lâzımgelir. Halbuki tarih bunun aksini göstermiyor mu?

«Beynelmilel mübadeleden her millet kâr eder» demek ve bunu iktisadî istiklâlini kurmak istiyen bir millete tavsiye etmek ya kalpazanlığın veya gözübağlılığın misali olur. Bu sisteme bağlanışımızın üzerinden devirler geçti, her sene bir şey kaybetmekten başka ne kazandık?.

Milletlerin medeniyet yolunda her konaklamadan muhakkak geçeceğini söylemek Avrupadan eskiler almak değil midir? Ya-

ni Avrupadan elektrik motörü yerine buhar makinesi, radyo yerine magafon almalıyız demek değil midir?

Halbuki bunları söyliyen mütefekkirin sırtında bugün Londrada giyilen İngiliz kumaşını, züppenin sırtında bu günün bir kaç modasının birden şekilleştiğini görürsünüz!

Hani konaklardan geçecek, bünyemize göre şekil alacaktık!

Bunlar hâlâ Türk inkılâbının hangi tezatların reaksiyonu olduğunu farketmemişlerdir. Bunlar hâlâ anlamamışlardır ki, bu hayatiyetsiz telâkkiler ve şahsiyet kırıcı hükümler emperyalizmin kendini ilimleştirme başkalarını miskinleştirme hezeyanlarıdır. Eğer bu çeşit mütefekkirin sesini tavla şakırtıları arasında avareler kahvesinde işitseydik, züppelerin noktai nazarlarını moda ve sinema konuşmaları bahsında kütle harici yaşıyan salonlarda dinleseydik bu bahse temas bile etmezdik. Fakat o mütefekkir kürsülerde söyliyor, o züppe gazetelerde yazıyor.

İnkılâp en çetin davalarını çözmek ve yapmakla meşgulken mütefekkir bu davanın esaslarını çürük gösterecek, muvaffak olunamıyacağı kanaatini bariz bir şekilde aşılıyacak iddiaları Darülfünun kürsüsünden söylüyor, gazetelerse güzellik kıraliçesini bırakıp gelen giden artistlerin dedikodularını yapıyor.

Hangi memleketteyiz, neler konuşuluyor?!

●

Memleketin hasretini gözlerinde toplayıp Avrupaya bakanlar ne onun eskimiş ve tezatlarını vermiş müesseselerini memlekete sokarlar, ne de tarih içinde tek olan Türk inkılâbını Fransa inkılâbının bir yeniden devamı gibi görür ve gösterirler.

Biz Avrupadan netice alacağız; Bu memleketin yakın ve uzak isteklerine uyacak neticeleri alacağız: Traktör ve dinamo alır gibi.. Aradığımızı orada bulamazsak kendimiz kuracağız. Çünkü dünyada yeni bir nizamın, millî kurtuluş nizamının ilk ve tek mümessiliyiz. *Biz Avrupayı aynen taklit edilecek ideal bir nizam gibi değil, onu bocalatan müessirlerden kaçınmamız için örnek bir nizam gibi telâkki ediyoruz.*

Avrupayı bugünkü çıkmaza düşüren sebepler ve müessirler bir sürüdür. Fakat onların içinde en göze çarpan ikisi sermayedarlık nizamının doğurduğu sınıf tezatları ve demokrasidir.

Sınıf tezatlarını cemiyet içine sokan şey serbest iktisat ve onun inkişafını süratlendiren himaye sistemi olduğuna göre yarı müstemleke milletlerinin kurtuluşuna misal veren Türk inkılâbı yakın bir istikbalde kendi içinde ayni tezatları doğuracak sistemleri hudut harici edecek ve devlet iktisatçılığını kuracaktır.

Avrupa demokrasisinin kendi içinde manası kiliseye dayanan monarşi hukukunun yerine bankaya dayanan aracılar hakimiyetinin teessüsüdür. Bunun müstemleke ve yarı-müstemlekeler için manası ise ıstırap ve sefalet olmuştur.

Türk inkılâbı bir millet oluşun hamlesidir. O, içinde menfaat mücadelelerinin kaynaştığı ve üzerinde birbirine düşman sınıfların çarpıştığı bir döğüş meydanı değil, iş güç sahibi ve tok karınlı bir şenliğin oturduğu ileri teknikli mes'ut bir vatan hazırlıyor. Bu vatanda ne cemiyet kuvvetlerini kendi menfaatine harcıyacak kötü bir aracılığın yeri olacak ve ne de halk sürülerini kendi hevesleri ardından koşturacak partici demagogların zararlı hürriyeti bulunacaktır.

Demiryollarımızda nakil ücretleri.

Mühendis **Nazir.**

Cümhuriyet hükûmeti durmadan, dinlenmeden yurdun üzerine her gün çelik döşüyor. Bunun doğrudan doğruya veya dolayısile yurdumuza ne büyük yararlıkları olduğunu ve olacağını burada anlatmak fazla olur.

Yalnız denilebilir ki: (6000) kilometreyi bulan demiryollarımız, yurdun en zorlu ve en anaç nakil vasıtası olmuştur. Bundan dolayı bilhassa mühim bir parçası devletin elinde işliyen demiryollarının millî iktisada en çok yararlığı dokunan bir düzenle işletilmesini konuşmak zamanı da gelmiştir.

Demiryolların ticarî işletmesi denilen bu mevzuda nakil müddetleri ve nakil şeraiti gibi ehemmiyetli mesail mevcut olmakla beraber bunlar arasında nakil ücreti birinci derecede ehemmiyeti haiz bulunmaktadır.

Millî iktisat bakımından demiryollarına sorulacak sorgu:

Nakil ücretlerini hangi esas üzerine hesap ediyorsunuz? sorgusudur.

Şirketler tarafından işletilen demiryollarımızda nakil ücretlerinin mesnedi bir maldan mümkün olduğu kadar çok para almaktır. Bittabi kazanmak gayesile kurulan şirketler için bundan daha doğru bir tarife prensibi bulunabilir mi? Fakat Devlete ait demiryollarında bu prensibin tatbikının çok ciddi bir suretle tetkika değeri vardır sanırım.

Bu hususta memleketimizin tanınmış bir tarifcisinin verdiği raporda (1) kitaplarla bir olarak «bir nakil yapılması için; tesis sermayesinin vecaibi ile işletmemasrafı yekûnundan o nakle düşen hisse (tam maliyet fiatı) ve hiç olmazsa işletme masrafı hissesi (kısmî maliyet fiatı) ödenmeli - dir» diyor ve buna «demiryolları hizmeti umumiye müesseseleri olmakla beraber amme hizmetine tahsis edilen yollarla mukayese edilemez; çünkü demiryolların nef'i bir kısım halka münhasırdır. Ve umum vatandaşlar tarafından ayni derecede doğrudan doğruya istifade edilemez. Binaenaleyh kıymeti nakliyesi olan her hangi bir malın naklinin bais olduğu tam maliyet fiatını ödemesi esastır. Ve hâtta demiryolları devletin ise bu nakil dolayısile devletin varidatı umumiyesine yardım edecek fazla hasılat da elde edilmelidir» fikrini de ilâve ediyor. Halbuki demiryollar daha yapılmazdan önce geçeceği noktaları tesbit için istikbaldeki ticarî inkişaf ve bilhassa memleketin yüksek menafii düşünülür. Demiryolun genişliği, münhaniler ve meyiller hep bu maksatlara göre tayin edilir. Raylar ve köprülerin hesabı için istikbalde daha ağır makineler geçeceği nazarı itibara alınır. İstimlâk muhakkak çift hat için yapılır. Bütün bu sebeplerledir ki, hakikatte bir demiryolun işe yaradığı mıntaka dahilinde her hangi bir naklin yapılması için elde bulunması iktiza eden tesisatın masrafı, o yolun bu gibi sebeplerle inşasına tahsis edilmiş olan sermayenin ancak yarısı kadardır. Bundan başka işletme masrafının mühim bri kıs-

(1) Demiryollar mecmuasının 78, 79, 80 numaralarında:

mı da, o demiryolu mıntakasında yapılacak ticarî nakliyatın bugün için iltizam etmediği bir takım tesisatın bakım masrafıdır. Binnetice sermaye vecaibi ve işletme masrafı diye tesbit edilmekte olan miktarlardan, bugün yapılan bir naklin hissesine düşen miktarın ödenmesini istemek, bilmem ne derece doğru olur?

Bilhassa bu prensibin çürüklüğünü de göstermek de kâfi değildir. Asıl mesele bu prensibin tatbiki sırasında demiryolların memleket nakliyatını temin ve teshil için tesis edilmiş olmasının nakil işinde ikinci plâna bırakılmış olmasıdır.

Halbuki demiryolları yurd içinde nakliyat işini her manasile kolaylaştırmak için kurulmuşlardır. Ve nakliyat işinin kolaylaşması ise ne demir - yol sermayeleri için kâr getirmek gayesine ve ne de amme hizmetinin ifasını üstüne almış olan hükûmetin bütçe muvazenesi hesaplarına bağlanması doğru olamaz. İşletme açık verebilir; yollar, köprüler, müzeler, mektepler gibi demiryolların tamiratına da nihayet hükûmet iştirak eder ve bu da zaruridir. Çünkü Hükûmet demiryollarından vasıtalı, vasıtasız bir çok menafi temin ettiği gibi, memleketin yüksek menafii demiryolun inşa ve işletilmesini büyük külfetlere sokmuştur. Memleketin umumî menafiine hâdim olan bu külfetleri demiryolundan istifade et - mek istiyen bir kısım halka yükletmek revayıhak olur mu? Nitekim yüksek görüşlü Cumhuriyet Hükûmeti, buğday nakli ücretlerinde, memleke - tin yüksek menfaati namına bütün maliyet fiatlarının altına inmek kararını almakla bu düşünceleri bize ilham etmiştir.

Demek oluyor ki: memlekette her fert ve her zerre gibi demiryollarının da, millî iktisadın ahengine, ihtiyacına ve icabına uygun çalışması kâr ve zarar düşüncelerinin bir tarafa bırakılması lâzımdır. Bu da ancak bütün demiryollarımızın Hükûmet elinde bulunmasile kabildir.. Nitekim Cumhuriyet Hükûmeti bunu da büyük bir ehemmiyetle takdir etmiş ve bugüne kadar şirketler elinden 1689 kilometre demiryolu satın almıştır. Demiryol müesseselerinin ticarî mevki ve vazifesini bu suretle tayin ettikten sonra bu prensibin nasıl tatbik edilmesi lâzım geldiğini kolaylıkla düşünebiliriz.

Bu mülâhazalara göre; nakliyatı üçe ayırmak muvafıktır.

1 — Memleket dışından ve içinden mahalli ihtiyaçları temin ve istihsalâtı ve imalâtı tevzi için yapılan nakliyat.

2 — Memleket istihsalât ve imalâtını dışarı pazarlara çıkarmak için yapılan nakliyat veya buna lâzım iptidaî mevat nakliyatı.

3 — Transit nakliyat.

1 — Dahili ihtiyaçları tatmin, istihsalâtı ve imalâtı memleket dahilinde tevzi maksadile yapılan nakliyat için demiryollarda tadil edilmiş bir maliyet fiatı mevzuu bahsolabilir.

2 — İhracat eşyasından alınacak ücret, milli iktisat namına o malın maliyet fiatının tenkisi, esas olduğu için, bu gibi eşyayı icap ederse parasız taşımalıdır. Bu nevi nakliyat için artık demiryolun maliyet fiatı değil memleket eşyasının maliyet fiatı esas olmalıdır.

3 — Transit nakliyat bir rekabet nakliyatıdır. Mümkün olduğu kadar fazla para almak esastır. İcap eden ücret bittabi diğer rakip yolların hususî surette tetkikile taayyün eder.

İnkılâbı bilmek.

Mehmet İlhan.

On yıllık yolculuğumuzda, önümüzdeki uzaklardan ayrılmıyan gözlerimizi bir an arkaya çevirip te geri, müteaffin bir yapıyı tekmeliye, tekmeliye aldığımız hızı görmek insana ne taşırıcı bir gurur veriyor. Eskiyi inkârla işe başlıyan, «eski» den hiç bir şeye kulak asmamakla şahlanan yeni hareketimiz tam manasile katıksız bir inkılâptır. Onda ne bir «idarei maslahat» zihniyeti, ne de bir taklit çeşnisi vardır. İnkılâbımızı millet mikyasında bir sergüzeşt sanan gafiller; onun bu özlü içine eğilip te bakmıyan, bakıp ta aradığını bulamıyanlardır. Yoksa ufacık bir düşünce yordamile onun karşısında cılızlaşmamak imkânsızdır.

Türk inkılâbı cihanda eşi görülmiyen hertaraflı, çeşitli bir inkılâptır. Sene değil ay geçmiyor ki yeni bir hamleyle hızlanmıyalım. İmtidat halinde bir kurtuluş ve kuruluş inkılâbı içindeyiz, istesek te istemesek te, bilsek te bilmesk te akının kolundayız. Bununla beraber şu belli bir hakikattir ki: Cemiyet değişmeleri bilindikleri kadar anlaşılır ve anlaşıldıkları kadar yaşarlar. İnsan topluluklarını muayyen bir gayenin madde hükmüne getirilmesinde - bir disipline bağlıyan veya onları yalpalı hareketlere sürükliyen yine bu bilgi ve bunun eksikliğidir.

Bilgiden inkılâbın her müessesesini şuurlu bir biçimde kavramayı, onun inandırıcı bir mantık çerçevesinde korumayı kastediyoruz. Bilgiyle ilişiksiz deli nabızlı bir heyecan bize belki zarar vermez, fakat faydalı olamaz; görünüşte önüdeki menfî cereyanı durdurur, hakikatte devasız bir ilâç gibi yarayı sinsileştirir. Bu demek değildir ki inkılâbı öğrenirken tortu bir itidal kâfidir; bilâkis inkılâp parça parça kafamıza yerleştikçe kabımıza sığamadığımızı, kendimizden çıkarak ona yükseldiğimizi içimiz taşa taşa duyarız. İşte aradığımız ruh mertebesi budur. Zaten mücerret veya darmadağınık bir heyecanın inkılâba nisbeti bile manasız değil midir?

İnkılâbımızın ilk hedefi: kendi toprağı üstünde talihine hâkim, tekparça bir millet yaratmaktır.

Geçmişten bize, hakir görülmüş, hor bakılmış bir sözdemillet

miras kaldı: Her şeyi îğreti, tekniksiz, hem insan hem tabiat ırgadı olan bu pasif camiaya -bugün anladığımız manada- nasıl millet diyebilirdik?

Kurtuluş ve kuruluş mücadelemiz, bu ihmal edilmiş kudret kaynağını yekpapreleştirmeğe ve ondan siyasetçe, iktisatça, kültürce bir bütün çıkarmağa dönüktür. Bir millî sanayi tesis endişesi, bir harf ve bir dil inkılâbı - bu gayenin tahakkukunda - isabeti yarın bile zor idrak edilecek -eşsiz birer atılıştır.

İnkılâbımız her tekiyle bütün bir milletin anlayışına, inanışına, yaşayışına uymak iddiasında ve yolundadır. Bu itibarla onu bilen, onda ıstırapları bir, sevgileri tek bir mütecanis millet örneğine varmak en özlediğimiz bir ülküdür.

İnkılâbı bilmek bahasında bugün tatbik edilenlerden başka hatıra şu iki tedbir de gelebilir:

a) Her inkılâp hareketine ait sebepleri, neticeelri, varılmak istenen gayeleri birer broşür halinde elimizin altında bulundurmalı.

Yaptığını anlatmak, yapacağını söylemek inkılâbın en tabiî hakkıdır; kaldı ki bu derli-toplu bilgilerin bize, -davamızı yaymak ve korumak savaşında- birer kılavuz gibi yarıyacaklarından şüphe edilemez. Bundan başka inkılâbın oluşuna denk açık ve erkek bir ifadede hakikate tıpatıp uygun umdelerin billûrlaştığını görmek bize ayrıca bir keyif verir.

b) Her inkılâp davamızı senenin muayyen zamnlarında toplu ve etraflıca gözden geçirmek için ayrı ayrı haftalar tertip etmeli.

Rejimin bütün mürettebatiyle kavrıyacağı böyle bir haftada neler yapılmaz, saflarımızda yeralmayı hiç değilse lüzumsuz gören kaç unsur hassasiyete getirilemez!

İnkılâbı, -uzanış içinde- ele avuca sığar bir hale getirmek için onu zaman zaman hatırlamak faydasız değildir.

Milletimiz feragatli ve ahlâklı bir basamaktan İNKILÂBINI SU GİBİ BİLEN, KÜLTÜRÜ VE TEKNİĞİ MÜKEMMEL BİR ÖRNEK-MİLLET'e yükselmek istidadındadır. Bu arada yolumuzda çotuklaşan her sarsıntı ancak hızımızı kamçılar.

Edebiyat :

İnkılâp Edebiyatı.

Eflâtun Cem.

Kurtuluş inkılâbımızın getirdiği yeni görüşlerle plânlı bir cemiyet kuruyoruz; bu yeni yapının bazı cepheleri şimdiden yükselmeğe başlamış görünüyor. Halbuki, san'at cephesi, maziden, elişçiliği mevsiminden kalma bir eda ve mana ile yeni cemiyetin bünyesinde eski bir yama gibi duruyor. Bu, böyle ne olacak? Yeni hayatın yeni edebiyatı daha ne zaman doğacak?.
Yeni bir zevk arayanlar, böyle konuşuyor..

●

Vakıa, (923) denberi kart ve körpe kalemler, yeni bir san'at şekline can vermek için çarpışıyor. Biz, ruhların bu ihtilâlini ümitli bir yürekle karşıladık. Çünkü (908) hareketinden sonra da böyle olmuştu: Edebiyatı cedide, Fecri ati, Nayiler, Yeni lisancılar birbirile yine böyle çarpışmış; neticede, ortaya «Millî cereyan edebiyatı» çıkmıştı. Bu defa da, iştiyakı duyulan edebiyatın bugünkü mektepler arasındaki vuruşmadan doğacağını umduk ve bekledik. Fakat, on yılın sükûtunu, sükûtun şiirini inciten şu kuru gürültüden, beklenilen (Millet edebiyatı) doğmadı, doğmayor; hâlâ, her bucaktan yorgun, ezik bir ses geliyor.

●

Dünkü vadilere usta ve çırak olanlar, bağlandıkları mektep ve mesleklerin ömrü tükendiğini, eser ve şahsiyetlerinin tarihe döküldüğünü bilselerdi, ya evvelce verdiklerinin talihine razı olarak sükûttan teselli arayacaklardı; yahut, ruhları kuvvetli ise, çürüyen san'at itiyatlarından sıyrılacak; yeni bir estetik adam kıyaeftile cemiyete tekrar doğacaklardı. Halbuki yüreklerinde taze bir ideal heyecanı dolaşmadığı için yeni bir san'atkâr iradesi kullanamıyorlar; bununla beraber, eski ağızla konuşmak merakından da kendilerini kurtaramıyorlar.

●

Kart kalemlerin şu uzayıp giden muvazenesizliği, körpe kalemlere yollarını kaybettiriyor. Çünkü, yarının ümitleri, edebî mektep ve meslekleri birbirinden ayıran keskin köşeleri seçemedik-

leri için akıntıya, suya tâbi oluyor; içi havacıva ile yani ümmet ruhiyatı ve frenk fikriyatile şişirilmiş yazıların dış cilâsile gözleri kamaşarak yaşanılan hayatı ve asıl realiteyi görmiyorlar; bu yüzden tomurcuk imzaların matbuatı saran bücür kitapların her yaprağı dünkülerden birinin edasını ve hele mutlaka bir gönül ezasını taşıyor. Genç kabiliyetler hangi örneklere ve telâkkilere göre bir şahsiyet yapacaklarını bilemiyorlar.

●

Vakıa, şu anarşik san'at tezahürleri arasında yeni görüş ve duyuşlarla yeni bir edebiyat kımıldanıyor: Şe'niyetlerden doğan, cemiyete şuur olan bir inkılâpçı edebiyat! Ama ferdî pisikolojilerin yavelerile kokuşan edebiyatın kalabalığı, içtimaî duygularla yanan bu öz san'atın yığınlara kadar yayılıp yerleşmesine fırsat vermiyor; bir «Yaban», bir «Roman» çıkıyor; okunacağı gibi okunmuyor.. Bugünkü tekniği ruhlandırmak için bir (Tez) atılıyor; özlü bir tenkitle karşılanmıyor. Böylece, milletin benliğinden kopup gelen yeni san'at cereyanı, bir karanlık çağlıyan halinde kaybolup gidiyor.

●

Tezatsız bir içtimaî bünye yaratmak davasını taşıyan büyük inkılâbımız, şüphe yok ki, edebiyatımızı da anarşiye sürükliyen tezatlardan koruyacaktır. Tezatların tasifyesi için disiplin, p - lânlı murakabe ister. Binaenaleyh, şu istihale kirizi karşısında duygu işine de devlet teşkilâtının elatmasını, başıboş edebiyatın iyi bir nizam altına alınmasını düşünüyoruz. Esasen edebiyat, bazılarının uydurdukları gibi sadece bir ilham matası değil, bir kültür meselesidir. Bilhassa iktisat gibi ve ondan doğan bir cemiyet hâdisesi, bir inkılâp unsurudur. O halde bunu cemiyetin yürüyüşüne göre ayar etmek, buna inkılâbın ideolojisine uygun veçheler vermek lâzımdır. Çünkü, inkılâp işleri, inkılâpçı hamlelerle derinleşip genişler.

●

Dileğimiz:

1 — San'at kafası: Yeni bir edebiyat yaratmak için bir san'at kafası lâzım! Bu, Darülfünun olamaz; buraya edebiyatımızın yalnız mazisi girmiştir. Hali ve istikbali cezrî ıslâhattan sonra girebilse, ne mutlu!. O halde bu ışıklı kafa, ancak, yakında ka-

vuşacağımız (İnkılâp veya Maarif akademisi) olacaktır. İnkı - lâbımızın getirdiği (Cihanı anlayış tarzı)na uygun ileri teknik ve estetikle düşünebilen bu merkez, edebî hareketlere hakim, hedefli inkişaflara nâzım olacaktır.

2 — San'at mecmuası: Edebiyatı cedide, ayni hayat ve edebi - yat telâkkilerile yaşıyan bir avuç san'atkârın heyecanlı çalış - masından doğmuştur. Özlediğimiz millet edebiyatı için de, hâdiseleri yeni ve muayyen görüşlerle karşılayan böyle bir mec - muaya ihtiyacımız var. Akademinin çizeceği esaslar dahilinde, edebiyatın teknik ve estetiğini konuşan; şiir, hikâye gibi san'at eserlerini yayan; cihan edebiyatının ölmezlerinden ve özlüle - rinden nümuneler, halk edebiyatının canlı, duygulu parçalarından örnekler veren dört kanatlı, ama tek gayeli bir mecmua..

Azlık fakat şuurlu bir kadro ile yayma ve yaratma işine başlıyan bu san'at mecmuası; verdiği örneklere ve estetik ölçülere göre yetişmiş, ayar edilmiş kalemlerle az zamanda zenginle - şip büyüyecek ve bir gün köpüklü şahlanışlarla inkılâbın yalın edebiyatı doğacaktır.

3 — Neşriyat: Bize bu edebiyatı getirecek nesil, güneşli eserlerin zevki, harareti içinde yetişecektir. Akademinin şuurlu murakabesi altında bol ışıklı neşriyatile zamanı kısaltabiliriz. Do - ğan edebiyatımıza, halk edebiyatımıza ve cihan edebiyatına a- it antolojiler hazırlamak; büyük san'atkârlara ve şaheserlere dair broşürler neşretmek, talihsizlikten çürüyen değerli san- 'at eserlerini korumak lâzım. Bilhassa, her yılın en üstün eseri ve edebî hâdisesi sayılan kitapları maddî mükâfatlarla karşılamalıyız. Çünkü bu müstesna eserler, hayatın yalçın realitesile içli san'atkâr yüreğinin kanlı çarpışmasından doğar. Verilecek para, san'atkârın kanını ödemez ama, öteki kabiliyetlerin kalbine kuvvet olur; böylece, bütünün ruhuna zevk ve serinlik verecek ana eserler çoğalır.

4 — Halkevleri: Mektep dışındaki kabiliyetleri yetiştirmek için de Halkevlerinin dil ve edebiyat şubeleri akademinin direktiflerile işlemelidir. Gençliğin fikir cihazını disiplinli neşriyata a- çık bulundurmak, ruhî temayüllerini millet edebiyatına doğru istikametlendirmek icap eder. Kim bilir, yolunu beklediğimiz san'atkâr, belki de bunların arasından çıkacaktır.

Dil Köşesi:

Dede Korkut Kitabından Birkaç Hikâyeyi Alıyoruz.

Eski Türk Hikâyelerinden Dil ve Edebiyat için ne güzel şeyler çıkabilir?

İbrahim Necmi.

Türk dilinin güzelliğini, zenginliğini, inceliğini göstermek için en iyi örnekleri eski Türkçe kitaplarda bulabiliriz. Bunların en parlakları Arap ve Acem dillerinin daha Türkçeye hiç girmediği zamanlardan kalanlarıdır elbette. Yalnız, bunlar -yazık ki- çok azdır. Elde aşağı, yukarı tam bir metin halinde yalnız Orhon çayı kenarında bulunan üç kitabe vardır: Gültekin, Bilge Han ve Tun yukuk kitabeleri. Yenisey (yeniçay) kitabesi çok karışık ve eksiktir. Turfan'da bulunan yazılar henüz belirli bir iz göstermedi. Şurada, burada elde edilen birkaç yazı da şimdilik iyice araştırılamamış bir halde duruyor.

Sümer ve Eti eserelrinin ortaya konması, bu Türk dil ve edebiyat haznesine yeni bir zenginlik verecektir. Sümer'lerden kalma Gılgamış hikâyesini göstərir bir tabletin kısmen olsun tanılması, geriye doğru gidildikçe Türk dilinin, Türk edebiyatının, Türk duygusunun en canlı, en millî parçalarına rasgeleceğimizi bize gösteriyor [1].

«Kadro» nun dil köşesinde eski Türk eserlerinden örnekler bulundurmayı düşündük. İlk adım olarak «Dede Korkut» kitabından birkaç hikâyeyi koyacağız. Bu hikâyaler, Türklerin müslümanlığa girişinden sonraki bir zamanda yazılmıştır. Yazılışına bakılırsa bunlar Ozan ağzından toplanmışa benzer. İçinde «Hanım hey» gibi hitaplar, sonunda hikâye kendisine söylenen zata dualar vardır.

Hikâyeler Anadolu şarkında ve Kafkasyada yerleşen Oğuz Türkleri arasındaki kahramanlık mankıbelerine dairdir. Bunların kavgaları gürcü hükümdarları ve Trabzon Tekfurları iledir. Bunun için savaşladra dinî bir mahiyet kendini gösterir. Hikâyelerden anlaşıldığına göre o zaman oralarda yerleşen Oğuz Türkleri «İçoğuz» ve «Taşoğuz» [2] diye iki kısımdır. Her ikisinin Bayendir Han isminde bir hükümdarı vardır. Bu hükümdarın kızı uzun böylu, ince belli Burle hatun, Oğuzların en büyük kahramanı olan Salur Kozan'a varmıştır. Hi-

[1]- Bu Gılgamış hikâyesi için Hakimiyeti Milliye de evvelce bir yazımız çıkmıştı.

[2] «Taş» şimdiki «dış» sözünün eski şeklidir. İkisi arasında bir de «Tış» şekli vardır.

kâyelerin bir çoğunda bunların atları geçer.

Bu isimelr, bahsedilen Oğuzların Bayendir kabilesinden olduğunu belli etmektedir. Anadolu'da Selçuk İmparatorluğu devrinde şark Anadolusu ile Azerbaycan taraflarında böyle birçok Türk kabilelerinin birer hükûmet kurdukları malûmdur. İşte Dede Korkut bu devir içinde yetişmis bir Ozandır.

O zamanki inanışa göre evliyalığı vardır. Duasını tanrı her zaman kabul eder.

Dede Korkut kitabı Kilis'li muallim Rıfat Bey tarafından kopyası çekilerek 1332 (1916) yılında Devlet matbaasında basılmıştır. Bu kitaptan ilk örnek Deli Dumrul hikâyesini aşağıya naklediyoruz:

Deli Dumrul Böyü

Hanım hey, meğer, Hanım, Oğuzda, Duha [3] koca oğlu Deli Dumrul derlerdi, bir er vardı; bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçenden otuz akçe alırdı, geçmiyenden döğe döğe kırk akçe alırdı.

Bunu niçin böyle ederdi? Anın için ki «Menden deli, [4] menden güçlü er var mıdır ki çıka, menimle savaşa» dirdi; «Menim erliğim, bahadırlığım, celâsunluğum, yeğitliğim Ruma, Şama gide, çulana» derdi.

Meğer bir gün köprüsünün yamacında bir bölük oba konmuş idi. Ol obada bir yahşi hup yiğit sayru [5] düşmüş idi. Allah emriyle ol yiğit öldü.

Kimi «Oğul» deyu, kimi «Kartaş» deyu ağladı. Ol yiğit üzerine muhkem kara şiven oldu.

Nigâhından [6] Deli Dumrul çaparyetti. [7] Eyder: [8]

— Mere kuvatlar, ne ağlarsız? Menim köprüm yanında bu kavga nedir? Niye şiven edersiz? dedi.

Eyttiler:

— Hanım, bir yahşi yiğidimiz öldü. Ona ağlarız, dediler.

Deli Dumrul eyder:

— Mere, yiğidinizi kim öldürdü?

Eyttiler:

---

[3] Bu Duha, yahut Doha adının kaynağı anlaşılamamıştır.

[4] Buradaki «deli» bayağı çılgın değil, gözünü budaktan sakınmaz, kabadayı delikanlı yerindedir.

[5] Sayru - sayrı hasta demektir.

[6] Acemce «nâgihan» yani «apansızın» sözü oralarda türkçeleştirilerek «nagihani» yerine «nigâhından» kılığına sokulmuş.

[7] «Çaparyetmek» birdenbire yetişmek yerinde bu hikâyelerde çok geçer.

[8] Eski «ayıtmak» sonradan hafifletilerek «ayitmek» olmuştur ki ikisi de «demek, söylemek» manasınadır. Bundan «eyder» ve «ider», «der, söyler» manasına eski kitaplarda her zaman raslanılan sözdür.

— Vallah, Bey yiğit, Allahu Taalâdan buyruk oldu. Al kanatlı Azrail ol yiğidin canın aldı.

Deli Dumrul eyder:

— Mere Azrail dediğiniz ne kişidir kim ademin canın alır? Ya kadir Allah, birliğin, varlığın hakkıyçün Azraili menim gözüme göstergil. [9] Savaşayım, çekişeyim, derişeyim, yahşi yiğidin canın kurtarayım. Bir daha yahşi yiğidin canın almıya! dedi.

Kayıttı, [10] döndü. Deli Dumrul evine geldi.

Hak taalâya Dumrul'un sözü hoş gelmedi:

— Bak bak, mere deli kuvat, menim birliğim bilmez, birliğime şükür kılmaz, menim ulu dergâhımda gezmenlik [11] eyliye, dedi.

Azraile buyuruk eyledi kim:

— Ya Azrail, var, ol deli kuvatın gözüne görüngil, benzini sarartgıl, canını hırlatgıl, algıl! dedi.

Deli Dumrul kırk yiğitlen yiyip içip otururken nigâhından Azrail çıkageldi. Azraili ne çavuş gördü, ne kapıcı.

Deli Dumrul'un görür gözü görmez oldu, tutar elleri tutmaz oldu, dünya âlem Deli Dumrul'un gözüne karangu oldu.

Çağırıp Deli Dumrul söyler. Görelim Hanım ne söyler. Eyder:

Can, sen ne heybetli kocasın:
Kapıcılar seni görmedi,
Çavuşlar seni duymadı;
Menim görür gözlerim görmez oldu,
Menim tutar ellerim tutmaz odu;
Diterdi menim canım coşageldi;
Altın eyağım elümden yere düştü;
Ağzım içi buz gibi oldu;
Söküklerim tuz gibi oldu!
Mere sakalcığı ağaca koca!
Gözceğizi çonge koca!
Mere ne heybetli kocasın, digil mana?
Kadam belâm tukunur bugün sana! [12]

Dedi.

---

[9] Emir sıygalarının sonuna gelen bu «gil-gıl» eki emri kuvvetlendirme işine yarar.

[10] «Kayıtmak» rücat etmek, geri dönmektir.

[11] Bu «gezemenlik» sözü günümüzün «gevezelik» sözüne benziyor. Kaynağı belli değildir.

[12] Bu parçanın en başındaki «can» sözü metinde «çan» kılığındadır. Bir nida olduğu anlaşılıyor. Fakat tam kaynağı bilinmiyor. «Cuşa geldi» sözünün -Türkçe olarak- «coşageldi» olması melhuzdur. «Eyağ» içki kadehi manasına acemcedir. «Sökük» eski türkçede «kemik» demektir. Göz için kullandığı «çönge» veya «cönge» sıfatı şehlâlık anlatıyor. «Keza» sözü de o zaman şivesiyle «kada» olmuştur

Böyle diygeç [13] Azrailin acığı tuttu. Eyder:

Mere deli kuvat!
Gözüm çonge iddüğün ne beğenmezsin?
Gözü gökçek kızlarun, gelinlerün
Canın çoğ almışım!
Sakalım ağarduğun ne beğenmezsin?
Ağ sakallu, kara sakallu yiğitlerin
Canın çoğ almışım! [14]

— Sakalum ağarduğunun manası budur, dedi, Mere deli kuvat, öğünürdün; derdin: «Al kanatlı Azrail menim elime girse öldüreydim, yahşi yiğidin canın anın elinden kurtaraydım» derdin. İmdi, mere deli, geldim ki senin canın alam, verir misin, yohsa menimle cenk eder misin? dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Mere al kanatlı Azrail sen misin dedi.

— Evet, menim, dedi.

— Bu yahşi yiğitlerin canın sen mi alursun? dedi.

— Evte, men alurum, dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Kapıcılar, kapıyı kapan, dedi. Mere Azrail, men seni kik [15] yerde isterdim, dar yerde eyi elime girdin ola mı? dedi. Men seni öldüreyim, yahşi yiğidin canın kurtarayım, dedi.

Kara kılıcın sıyırdı, eline aldı. Azraili çalmağa hamle kıldı.

Azrail bir güvercin oldu. Pencereden uçtu, gitti. Ademîler evreni [16] Deli Dumrul elin eline çaldı, kaskas güldü, eyder:

— Yiğitlerim, Azrailin gözünü ğyle korhuttum ki kik kapıyı koydu, dar bacadan kaçtı. Çünkü menim elimden güvercin gibi kuş oldu, uçtu. Mere hak, onu kormıyım doğana aldırmayınca dedi.

Durdu, atına bindi. Doğanın eline aldı, ardına düştü. Bir iki güvercin öldürdü, döndü, evine geliyürürken Azrail atının gözüne göründü. At ürktü. Deli Dumrulu götürdü, yere vurdu. Kara başı bunaldı, bunlu kaldı. Ağ göğsünün üzerine Azrail basıp kondu. Biyak [17] mırlardı, şimdi hırlamağa başladı.

Eyder:

Mere Azrail, aman!
Tanrının birliğine yoktur güman!
Men seni böyle bilmez idim,

---

[13] «Diygeç» dediği zaman, diyince yerinde o zamanın bir şivesidir ki sonraları Osmanlı lehçesinde «diyicek» kılığını almıştır.

[14] «Gökçek» güzel demektir.

[15] «Kik» geniş manasınadır.

[16] «Evren» kahraamn yerindedir.

[17] «Bıyak», yahut «bıya» önceden, eskiden makâmındadır.

Uğurlayın [18] can alduğun duymaz idim.
Dükmesi [19] büyük bizim dağlarımız olur,
Ol dağlarımızda bağlarımız olur;
Ol bağların kara salkımları üzüm olur;
Ol üzümü sıkarlar, al şarabı olur;
Ol şaraptan içen üserük olur.
Şaraplar içtim, duymadım;
Ne söyledim, bilmedim.
Beylikten usanmadım.
Yiğitliğe doymadım.
Canım alma, Azrail, medet!

Dedi.

Azrail eyder:

— Mere deli kuvat, mana ne yalvarırsın? Allahü Taalâya yalvar! Menim de elimde ne var? Ben dahi bir yumuş [20] oğlanıyım! dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Ya pes can veren, can alan Allahü Taalâ mıdır?

— Beli, oldur! dedi.

Döndü Azraile:

— Ya pes sen ne eylemeklü kadasın? Sen aradan çekil. Men Allahü Taalâ ile haberleşeyim! dedi.

Deli Dumrul burada söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş? eyder:

Yücelerden yücesin!
Kimse bilmez nicesin!
Gürklü Tanrı!
Nice cahiller seni gökte arar, yerde ister;
Sen hot müminler gönlündesin!
Daim duran cebbar Tanrı!
Baki kalan settar Tanrı!
Menim canımı alur isen sen algıl!
Azraile almağa komagil! [21]

Dedi.

---

[18] «Uğurlamak», çalmaktır. «Uğurlayın» hırsızcasına, çalarak, belli etmeden yerine kullanılmış.

[19] Bu «dökme» veya «dükme» nin kaynağı belli değildir.

[20] «Yumuş» vazife manasınadır. Azrail kendinin de bir vazife adamı olduğunu anlatmak istiyor.

[21] Bu şiirin ilk iki mısraı tanrı inanının ne canlı bir anlatışı! «Gürklü» sevgili manasına, bu hikâyelerde çok geçer. Tanrıyı tavsif eden sözlerde islâmî tesirin izleri belli.

Allahü Taalâya Deli Dumrulun burada sözü hoş geldi. Azraile nida eyledi kim:

— Çün deli kuvat menim birliğim bildi, birliğime şükür kıldı, ya Azrail, Deli Dumrul canı yerine can bulsun, anın canı azat olsun! dedi.

Azrail eyder:

— Mere Deli Dumrul, Allahü Taalânın emri böyle oldu kim Deli Dumrul canı yerine can bulsun, anın canı azat olsun! dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Men nice can bulayım? Meğer bir koca babam, bir karı anam var [22], gel gidelim, ikisinden biri bolay ki [23] canın vere, alğıl, menim canımı koğıl. dedi.

Deli Dumrul sürdü, babası yanına geldi. Babasının elin öpüp söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş? eyder:

— Ağ sakallı, aziz izzetlü, canım baba, bilir misin, neler oldu? Küfür söz söyledim. Hak Taalâya hoş gelmedi. Gök üzerinde al kanatlı Azraile emr-eyledi. Uçup geldi. Ağçe menim [24] göğsümü basıp kondu; hırıldatıp tatlı canım alır oldu. Baba, senden can dilerim verir misin? Yohsa «Oğul Deli Dumrul» deyu ağlar mısın? dedi.

Babası eyder:

— Oğul, oğul, ey oğul, canım paresi oğul, doğduğunda dokuz buğra [25] öldürdüğüm aslan oğul, denlügü altın ban evimin kabzası oğul, kaza benzar kızımın, gelinimli çiçeği oğul! Karşı yatan kara dağım gerekse, söyle gelsin, Azrailin yaylası olsun; soğuk soğuk pınarlarım gerekse ona içet olsun, tavla tavla şahpaz atlarım gerekse ona binet olsun; katar katar develerim gerekse ona yüklet olsun; ağayılda ağça koyunum gerekse kara mudbak altında onun şöleni olsun; altın gümüş pul gerekse ona harçlık olsun; dünya şirin, can aziz; canımı kıyabilmen, bellü bilgil! Senden aziz, senden sevgülü anandır; oğul, anana var! dedi. [26]

Deli Dumrul babasından yüz bulmayıp sürdü anasına geldi, eyder:

— Ana, bilir misin neler oldu? Gök yüzünden al kanatlu Azrail uçup geldi, Ağça menim göğsümü basıp kondu, hırıldatıp canım alur oldu. Babamdan can diledim, vermedi. Senden can dilerim, Ana, canın mana verir misin? Yohsa «Oğul Deli Dumrul» deyu ağlar mısın? Acı tırnak ağ yüzüne çalar mısın? Kargu gibi kara saçın yolar mısın ana? dedi.

---

[22] «Karı» o zaman şivesinde ihtiyar demektir.

[23] «Bolay ki» «işallah, ola ki, belki» yerinde bir temenni sözüdür. «Olmak» fiilinin eskiden «bolmak» olduğu malûmdur.

[24] Ben demek olan «men» sözünün başına bir sıfat getirerek «Ağça men» deyiş o zamanın -dikkate değer- bir şivesini gösteriyor.

[25] «Boğra» yahut «buğra» devedir.

[26] Bu cevabın baş tarafındaki «oğul» tekerrürlü hitaplar, çok şairanedir. «İçet, binet, yüklet» sözleri âlet, vasıta, mekân manalarını anlatır eski bir ek gösteriyor.

Anası burada söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş? Anası eyder:

Oğul, oğul, ey oğul!
Dokuz ay dar karnımda götürdüğüm oğul!
Dolma [27] beşiklerde biledüğüm [28] oğul!
On ay diyende dünya yüzüne getürdüğüm oğul!
Dolap dolap ağ südümü emzirdiğim oğul!
Ağçe burçlu hisarlarda tutulaydın oğul!
Sası [29] dinli kâfir elinde tutsak olaydın, oğul!
Altın akça gücüne salubeni seni kurtaraydım, oğul!
Yaman yere varmışsın, varabilmen!
Dünya şirin, can aziz, canımı kıyabilmen!
Bellü bilgil!

Dedi: Anası dahi canın vermedi. Böyle diygeç Azrail geldi. Deli Dumrul'un canın almağa. Deli Dumrul eyder:

Mere Azrail aman
Tanrının birliğine yoktur güman

Azrail eyder:

— Mere deli kuvat, dahi ne aman dilersin? Ak sakallı baban yanına vardın; can vermedi. Ağ bürcüklü anan yanına vardın can vermedi. Dahi kim verse gerek? dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Hasretim vardır. Buluşayım! dedi.

Azrail eyder:

— Mere deli, hasretin kimdir?

Eyder:

— Yat kızı halâlim var. Ondan menim iki oğlancığım var. Emanetim var, ısmarlarım onlara. Ondan sonra menim canım alasın! dedi.

Sürdü, helâlı yanına geldi. Eyder:

— Bilir misin, neler oldu? Gök yüzünden al kanatlı Azrail uçup geldi. Ağça menim göğsümü basıp kondu. Tatlı menim canım alur oldu. Babama vardım, can vermedi. Anama vardım, can vermedi. Dünya şirin, can tatlı dediler. İmdi,

Yüksek kara dağlarım
Sana yaylak olsun.
Sovuk sovuk sularım
Sana içet olsun.

---

[27] «Dolma beşik» o zamanın âdetinde en değerli beşik cinsi olsa gerek!

[28] «Bilemek» çocuğu sarıp sarmalamaktır. Muallim Kilisli Rifat Bey buna da belirsizlik işareti koymuş ise de, kadınlar arasında hâlâ bugün bile bu söz kullanılır.

[29] «Sası din» fena din, kötü inan manasınadır.

Tavla tavla şahpaz atlarım
Sana binet olsun.
Denlüğü altın ban evim
Sana gölge olsun.
Katar katar develerim
Sana yüklet olsun.
Ağayılda ağçe koyunum
Sana şölen olsun.
Gözün kimi tutarsa,
Gönlün kını severse,
Sen ona vargıl;
İki oğlancağızı öksüz komagıl! [30]

Dedi.

Avrat burada söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş? eyder:

Ne dersin, ne söylersin?
Gözüm açup gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Koç yiğidim, şah yiğidim!
Tatlı damağ verip sürüştüğüm,
Bir yastıkta baş koyup emiştiğim!
Karşı yatan kara dağları
Senden sonra men neylerim?
Yaylar olsam menim kürüm olsun!
Sovuk sovuk suların
İçer olsam menim kanım olsun!
Altın akçan harcayır olsam
Menim kefenim olsun!
Tavla tavla şahpaz atın
Biner olsam menim tabutum olsun!
Senden sonra bir yiğidi
Sevip varsam bile yatsam,
İlle yılan olup meni soksun!
Senin ol muhannet anan, baban
Bir canda ne var ki sana kıyammışlar?

---

[30] Bu şiirin inceliğine bakınız: Deli Dumrul nesi var, nesi yoksa karısına mal ediyor. Kendisi öldükten sonra da yalnız kalmasını istemiyor. Çocukları öksüz kalmamak üzere sevdiğine, istediğine varmak iznini veriyor. Kadını bir mal gibi benimsiyen saray zihniyetinin iz bıraktığı masallarda, hikâyelerde kendinden sonra kadınını kimselere vermek istemiyen vahşi temellük davasından hiç eser yok!

Arş tanığ olsun, kürsü tanığ olsun,
Yir tanığ olsun, gök tanığ olsun,
Kadir Tanrı tanığ olsun:
Menim canım senin canına kurban olsun! [31]

Dedi. Razı oldu.

Azrail hatunun canın almağa geldi.

Ademiller evreni yoldaşına kıyamadı. Allahü Taalâya burada yalvarmış. Görelim, nice yalvarmış? eyder:

Yücelerden yücesin!
Kimse bilmez nicesin?
Gürklü Tanrı!
Çok cahiller seni
Gökte arar, yerde ister!
Sen hot müminlerin gönlündesin!
Daim duran cebbar Tanrı!
Ulu yollar üzerine imaretler yapayım senin için!
Aç görürsem doyurayım senin için!
Yalıncak görürsem donadayım senin için! [32]
Alursan ikimizin canın bile algıl!
Korsan ikimizin canın bile kogul!
Keremi çok kadir Tanrı!

Dedi.

Hak Taalâya Deli Dumrul'un sözü hoş geldi. Azraile emreyledi:

— Deli Dumrul'un atasının, anasının canın al! Ol iki halâle yüz kırk yıl ömür verdim! dedi.

Azrail dahi babasının, anasının dahi canın aldı.

Deli Dumrul yüz kırk yıl dahi yoldaşiyle yaş yaşadı.

Dedem Korkut geliben böy böyledi, söy söyledi.

— Bu böy Deli Dumrul'un olsun, menden sonra alp ozanlar söylesin; Alnı açık, cömert erenler dinlesin.

Dedi.

Yum [33] vereyin, Hanım:

---

[31] Kadının bu cevabı şiirlikte Deli Dumrul'un yukarıki hitabından da üstün! Kocayı öyle candan, öyle içten, öyle de gerçek duygu ile anlatıyor ki saray şiirlerinde benzerine raslıyamayız! «Yaylar olsam» orada yayla yapsam, yazlar geçirsem demektir; Kûr, mezar manasınadır. «Harcayır» şimdi harcar dediğimiz sözdür. Sonda Arş'ı, Kürsü'yü, yeri, gögü, Tanrıyı şahit (tanık) tutan parçanın ise benzeri bulunmaz!

[32] Yalıncak, çıplak demektir. «Yalın ayak» sözünde hâlâ bugün de izi var.

[33] Yum vermek, iyi haberler vermek, talih, baht açıklığı dilemek, dua etmek demektir.

Yerli kara dağların yıkılmasın! Gölgelice kaba ağacın kesilmesin! Kamın akan gürklü suyun kurumasın! Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Ağ alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Yağıştırsın, dürüştürsün, günahınızı adı gürklü Muhammede bağışlasın!

Deli Dumrulu Hikâyesi Ve Eski Türk Hikâyeciliği.

Yukarıya olduğu gibi aldığımız, yalnız bazı yerlerini numaralar altında anlattığımız şu hikâyeyi dikkatle okuyunuz: Burada eski Türk hikâyeciliğinin, eski Türk hikâye anlatış dilinin izleri ne güzel kendisini gösteriyor!

Dede Korkut hikâyeleri içinde en az Dastanî olanı budur. Burada, eski Türkün aile anlayışı saklı. Hem hiç bir saray mankıbesinde karı, koca bağı, karı, koca sadakati, karı, kocanın birbirine karşı fedakârlığı böyle yükseltilmiş değildir. Ananın, babanın şefkati her zaman karı ile kocanın bağından ileri tutulmuştur. Halbuki Deli Dumrul hikâyesi, bize yepyeni bir ufuk açıyor. Burada kadının kocası uğruna canını bile verdiği, ananın ,babanın üstüne çıktığı görülüyor.

Deli Dumrul'a babasının, anasının verdikleri cevaplara bakınız! Görülüyor ki yeryüzüne Aslan gibi evlât getiren, onun kahramanlığını görmüş, torunlara erişmiş ihtiyarlar, kendi çocukları uğruna bile «Şirin dünya» ya, «Tatlı can» a kıyamıyorlar.

Bu görüş, yeni, orijinal bir görüştür. Oğuzlar arasında evliliğe, karı koca sevgisine verilen yüksek değeri gösterir.

Deli Dumrulun Azraille mücadeleleri de o zaman Türkler arasında dine ait bilgisizliklerin ne kadar hoş görüldüğünü gösterir. Hikâyenin kahramanı «Âdemîler evreni» Deli Dumrul, Azrailin ne olduğunu bile bilmiyor. Fakat hikâyede bu o kadar cana yakın bir bilgisizlik olarak tarif olunuyor ki, bundan dolayi Deli Dumrulu küçük görmiyoruz.

Görülüyor ki Türk halk hikâyelerinden kalan yadigârların içine girdikçe, Türk karakteri üzerine saray mankıbelerinin döktüğü kara gölge kalkarak, gerçek halk karakteri kendini gösterecek!.

Polemik.

YABAN

Şevket Süreyya.

— Millî roman nedir?

İsmi millî olan mı? Hayır! Mevzuu millî olan mı? Hayır! Tekniği millî olan mı? Hayır! Millî roman; içtimaî örgüsü (nesci) millî olan romandır.

— İçtimaî örgü nedir?

İçtimaî örgü bir millet bünyesinde aslı olan, yani san'atkâr ruhunun sübjektif ve müstaar bir mahsulü olmıyan bir veya bir kaç içtimaî karakterin bir romana temel oluşudur. Öyle bir temel ki, mevzu, teknik, dava ve isim, ancak onun üstünde yükselecektir.

Bir millî romanda içtimaî örgü, san'atkârın kendi mahsulü değildir. San'atkârın, san'atkârlık dehası ancak mevzu, teknik, dava ve isim üstünde işliyebilir ve onun san'at mülkiyeti, ancak bunların üstünde caridir. İçtimaî örgüye gelince, san'atkâr, eğer bir millî eser yaratacak mikyasta bir san'atkâr ise, onu sadece sezer ve alır.

İsmi, mevzuu ve davası millî olduğu halde içtimaî örgüsü millî olmıyan, milletin aslî karakterlerinden bir veya bir kaçını aksettirmeyen romanlar vardır ki, bunları ruhen yadırgarız. Bu eserler milletce ve hattâ dünyaca tanınmış bir üstat elinin mahsulü olabilir. Onlar belki bir (fantazya) dır, fakat bir millî roman değildir.

Yine eserler vardır ki, isimleri, mevzuları ve davaları tamamile birbirinin zıddıdır. Fakat milletin umumî ve hâkim kanaati bunları millet zekâsının müşterek malı diye benimser.

Tolstoi'nin (Bâsü bâdelmevt) i ile Maksim Gorki'nin (Ana) sı, öyle iki eserdir ki, bu iki eserde şahıslar, mevzular ve davalar baştan aşağı birbirinden ayrıdır. Fakat bu iki eserde aslı olan, müşterek olan bir içtimaî örgü vardır ki bu örgü; biri bir sokak çocuğunun diğeri bir asılzadenin elinden çıkan, biri bir ihtilâli, diğeri liberal bir ümanizmi müdafaa eden bu iki eseri Rus milli edebiyatının müşterek hazinesi haline getirmiştir. Bu içtimaî örgü, harpten evvelki Rus cemiyetinin öz olan, orijinal olan ve bu eserlerde akseden karakteridir. Bu eserlerdeki şahıslar, vak'alar ve mevzular hattâ, o eserlerin isimleri bile değiştirilmeden bir başka milli sahneye, bir başka toprağa naklolunabilir. Fakat bunların içtimaî örgüsü hiç bir zaman naklolunamaz. Çünkü bu örgünün de değiştirildiği gün eser millî olmaktan hakikaten çıkar. Meselâ: Almanyada dünyanın en büyük amele kütlesi vardır ama, Maksim Gorki'nin (Ana) sındaki (Pavel vlasof) ancak bir rus amelesidir. Bu Pavel Vlasof'un ismini, Hans Müller veya Stiller ya-

pabilir ve onun bütün maceralarını bunların başından geçirebilirsiniz ama, bu maceralar, bu Hans Müller veya Stiller daima yabancı kalır. Çünkü bunlar hiç bir zaman bir Pavel Vlasof gibi düşünemez ve hareket edemezler. Çünkü Pavel Vlasof'da dile ve harekete gelen karakter, ancak Rus seciyesinin ve ihtilâlden evvelki Rusyanın içtimaî örgüsüdür.

Hulâsa bir millî roman, bir içtimaî örgüsü olan ve bu içtimaî örgüsü milli olan romandır. Bir millî roman ise, bir içtimaî örgüyü, bir san'at objektifi altında tetkik etmesini bilen adamdır. (1)

●

Türk edebiyatının romancı nesli içinde, Türkiyenin içtimaî örgüsünü, aslını bozmadan ve ibtizale uğratmadan bir san'at objektifi altında tetkik etmesini bilen nadir san'atkârlar vardır. Yakup Kadri ve Reşat Nuri bunların başında gelir.

Reşat Nurinin romanlarını ben kendimden geçerek okurum. Fakat Yakup Kadrinin eserlerini okurken bütün müfekkirem zindedir.

Reşat Nuri benim hislerime hitap eder, Yakup Kadride ise işlenen hisler değil, fikirlerdir. Meselâ Yakup Kadri bize bir (Hüküm gecesi) verdi ki, bu kitapta akseden, bir bütün Meşrutiyet münevverliğinin tercümei halidir.

Henüz kemale gelmiyen, henüz ideolojisinde insicam olmıyan, henüz ancak bir rüşeym, bir hamur, bir intikal nesli olan bu münevverlik, bütün hayatı müddetince, gözübağlılığın, hâdisata tâbi oluşu hulâsa ruh füzonunun ve hareket teşevvüşünün içinde savruldu gitti.

Meselâ (Hüküm gecesi)ndeki Ahmet Kerim, bu neslin aslî bir mümessilidir. Ruhen halim ve vatanperver bir adam olan Ahmet Kerim, dalgalara kapılmış bir çöp gibi hâdisatın içinde yuvarlanıp gidiyor. Mürtecilere âlet oluyor, kudetalara karışıyor. Vatan düşmanlarının meclislerine gidiyor. Suikastçı katillerin sofralarına oturuyor.

Halbuki ruhen her zaman halim olan ve hiç bir zaman mürai olmıyan bu

---

(1) Millî edbiyatımız nasıl olmalıdır? Bahsi Tanzimat hareketlerinin ilk günlerindenberi bizde de münakaşa mevzuu olmaktadır.Bu münakaşa bilhassa son günlerde periyodik hararetlenme safhalarından birini daha yaşamaktadır. Fakat bu münakaşalar, dün olduğu gibi bugün de, ya bir faziyoloji (lâf bolluğu) yahut bir fert - cemiyet bahsi üstünde daimi birsathiliğe mahkûm kalmakta ve hiç bir zaman derinleşememektedir. Halbuki san'at meselesi her şeyden evvel derin bir kültür meselesidir. Derin bir kültürle izdivaç eden aslî bir san'atkâr ruhudur ki san'at eserini yaratabilir. Binaenaleyh bize kalırsa bugün Türk san'atkârına, yani gönlünde san'atkârlığın öz ruh derinliğini duyan herkese düşen şey, evvelâ bu ruhu hakikî bir kültür malzemesile inşa etmek ve ayni zamanda kendini milletin içtimaî zemininin örgüsüne bağlamaktır. Asîl bir ruh hassasiyeti, hakikî bir kültür ve bir içtimaî bağlılık... İşte san'atkârı yapan budur. Ve bu san'atkârın yaratacağı her şey zaten millî olur!

gencin hakikî yeri vatanperverlik cephesi olmalıydı. Fakat o cephede de daha korkunç bir teşettüt vardır. İttihat ve Terakki kulüplerinin kapılarındaki Arnavut kapıcılar, ve yahut merkezi umumi koridorlarını muhafaza eden Çerkes çeteciler, Millet Meclisi kürsüsünde millet namına konuşan Hinçaklar, Başkımcılar, Etniki eteryacılar bu cephenin içerisinde o kadar adî bir demagoji ve avantür havası yaratmıştır ki, her temiz ruhlu insan gibi Ahmet Kerim de bu havada teneffüs edemiyor bu havaya küsüyor. Fakat mefkûresi de ruhunda hiç bir zaman yakın bir idrak haline gelmediği için mücadelesini istikametlendiremiyor. Hâdisatın içinde kör bir madde gibi yuvarlanıp gidiyor. Fakat bir gün bu ruh teşettütü onu, Cemal Paşanın Bekirağa bölüğü hapisanesine kadar sürüklediği zaman bir gece bu hapisane hücresinde, kendi dimağını kendi kendine teşrih eden Ahmet Kerim, bu dimağın içinde, kendisi ile cürüm arkadaşları arasında müşterek olan bir nokta bile bulamıyor! İşte bir ömür ki hep ruh teşettütünün, hep hareketin, teşettütün girdabı içinde geçmiştir. Fakat bu ömürde akseden, bu akste asıl olan bir şey vardır ki bu şey de Meşrutiyet devrinin ve Meşrutiyet münevverliğinin aslî karakteridir: Ruh ve hareket teşettütü! Bu aslî karekter üstündedir ki san'atkâr tekniğini kullanmış, eşhası yaratmış, mevzuu işlemiş ve bize millî olan eserini vermiştir: Hüküm gecesi.

●

Nur baba, Södom ve Gumure, Hüküm gecesi... bunlar öyle merhaleler, öyle işaretlerdi ki, Türk milletinin Yakup Kadri isimli bir çocuğunun dimağında aslî olan, kuvvetli olan, fevkalâde olan bir şeyler biriktiğini ve bu dimağın bir gün bu milletin edebiyatına, yarattığı merhalelerden daha ileri ve daha üstün bir şeyler verebileceğini evvelden bildiriyordu.

Onu sevmiyenler -ki büyük adamları sevmek kabiliyetinde olmıyanlardır- Onu anlamayanlar -ki büyük adamları anlamak kabiliyetinde olmıyanlardır- Yakup'un son eserlerini de artık eserlerinin sonu saydılar. Ve onu kendi miskin ölçülerine vurup, verebileceğinin son kaddini vermiş ve artık sönmüş bir alelâde adam gibi ihmal edebiliriz, zannettiler.

Halbuki bu dimağın içinde kemal çağı, asıl yeni başlıyordu. Bu dimağın içinde, en olgun şekilleşmelerin, her göze görünmiyen korkunç mücadelesi vardı.

Onu Çamlıca tepesinin herkese ilham verebilen harcıâlem renklerinden alıp, Anadolu Bozkırlarının her gönle ses vermiyen çıplaklığında yakan bu mücadelenin işte artık ilk eseri elimizdedir: Yaban (1)

●

Yaban ilk bakışta basit bir Bozkır hikâyesidir ve mevzuu gayet sadedir:

---

(1) Yaban: Yazan: Yakup Kadri. 315 sahife. Basan: Muallim Ahmet Halit kütüphanesi. Fiatı 100, ciltlisi 125 kuruş.

«Sakarya muharebesinden sonra düşman orduları, Haymana, Mihalıçcık ve Sivrihisar havalisini yer yer taş yığınlarile örtülü ıssız ve engin bir viranе halinde» bırakıp çekiliyor. «Garp cephesi kumandanlığının gönderdiği tetkiki mezalim heyeti o viranelerde taşlar altında kömürleşmiş insan kemiklerini araştırırken bu kitabı (1) teşkil eden yazıları, ortasından yırtılmış ve kenarları yanmış bir defter halinde buluyor.»

Katliamdan arta kalan köylüler, bu defterin sahibini tanıyorlar. O iki üç yıl bu köyde oturmuş İstanbullu bir malûl zabittir. Son felâket gününe kadar burada olduğunu hatırlıyorlar, fakat sonra ne olduğunu bilmiyorlar. Tetkiki mezalim heyeti azasından biri bu lakaydiliğe şaşıyor:

— Nasıl olur! diyor, nasıl olur! İnsan yıllarca beraber yaşadığı bir kimsenin ne olduğunu, nereye gittiğini bilemez mi?.

Köylüler küskün bir tavurla omuzlarını kaldırıp uzaklaşıyorlar Yalnız içlerinden biri, yaşı belirsiz küçük ve sıska bir adam dönüyor:

— Deee! Sizin gibi Yabanın biri idi! diyor.

●

İşte Yaban bu katliam günü ortadan kaybolmuş İstanbullu harp malûlünün, Ferit Celâl Paşanın oğlu Ahmet Celâlin bu köydeki bir kaç yıllık ömrünün ruznamesidir.

Umumi harp mağlûbiyetle bitince Ahmet Celâl İstanbula dönmüştür. Fakat ecnebi işgali İstanbulda boğucu bir hava yaratmış ve bir kolunu vatan müdafaasında kaybeden bu genç zabit daha İstanbula ayak bastığı gün bu kolsuzluğunu, âdeta affolunmaz bir suçun örtülemez nişanesi gibi saklamağa, insan içine çıkamıyacak ve bir köşede büzülüp çürüyecek bir hale gelmiştir. Fakat bu sırada neferi Mehmet Ali efendisini bırakmıyor:

— Kalk gidelim efendi! diyor. Seni bizim köye götüreyim. Buralarda seril sefil olur gidersin!

Mehmet Alinin köyü orta Anadolu yaylasında çorak çıplak bir istep köyüdür. Mehmet Ali daha köye ayak bastığı gün diğer köylülerden biri oluyor ve onlara karışıyor. Ahmet Celâl ise bütün köylüler için sadece bir «Yaban (2)» dır! Artık hayatı, bu kurak gökle, bu katık yer arasında kaybolmuş bu kara istep köyü, bu bir avuç istep insanı, ve basık bir yer odası içinde geçecektir..

Fakat işte roman da asıl bundan sonra başlıyor. Vakıa bu roman sessiz, hareketsiz ve vak'asızdır. Bütün maceralar bu köyün içinde cereyan ediyor. Fakat bu maceralar içinde biz hattâ köyün ismini bile öğrenemeyiz. Sahneye çıkan şahısların isimleri hattâ yarım düzüneyi zor aşar!

Kendisi kuru toprağın bir parçasını andıran ve kollarile bacakları bu top-

(1) Yani «Yaban»ı.

(2) Yaban = Yabancı, köyden olmıyan ve kendilerinden olmıyan.

raktan sökülmüş bir ağacın kara kökleri gibi uzanan bir Zeynep kadın, hem korkak hem hain fakat «halkı açlıktan öldürecek» kadar nekes ve ayyar bir köy mütegallibesi: Salih ağa, bir serseri şeyh, bir düzenbaz imam askerlik eden, fakat askerlikten döndüğü gün köylüleşen ve renksizleşen bir Kerim çavuş, daha çocukken ihtiyarlamış bir sümüklü İsmail, bir meczup Memiş, bir sarsak Süleyman, bir kör kız, bir kambur, ve nihayet bir istep papatyası kadar güzel, fakat kavrulmuş bir sığırtmaç çocuk ve en sonra da Emine. (1)

İşte Yaban'da hemen bütün şahıslar bunlardan ibaret gibidir. Zaten bu şahıslar diğer köylülere, köylü stepin ortasında bir kara koğuk yığınından başka bir şey olmıyan köye ve köy bu istepe o kadar karışmıştır ki, biz Yabanı okurken, önümüzde hiç bir zaman ferdi değil daima «yığın»ı görüyoruz. Bu romanda rol alanlar kimlerdir. Bir Zeynep kadın mı? bir Salih ağa mı? bir Ahmet Celâl mı? bir Emine mi?

Hayır canım ne münasebet! Bu romanın yalnız üç şahsı var:

Vahşî bir tabiat: Anadolu yaylası. Bu vahşî tabiat ortasında bunalmış ve terkolunmuş bir kara insan yığını: Anadolu köylüsü ve bir de Ahmet Celâl!

Bir Ahmet Celâl ki bu kara tabiat ortasında bunalmış, bu kara insan yığını içinde; bu zavallı insan yığınını asırlardanberi bu kara tabiatin eline terkeden Türk münevverliğinin kefareti zenubunu yaşıyor. Türk milleti, Türk münevveri ve Türk köylüsü, Yaban'da karşı karşıya geliyor ve hesaplaşıyorlar. Türk köylüsü münevveri yadırgıyor ve ona (Yaban!) diyor! Çünkü bu iki insan arasında asırların açtığı ve henüz kapanmıyan korkunç bir uçurum vardır. Bu ayrılık onların dillerini itikatlarını ve te-

(1) Bu eşhasın romanda orlleri şöyle inkişaf ediyor: Ahmet Celâl evvelâ Mehmet Alinin anası Zeynep kadının evine yerleşiyor. Fakat Mehmet Alinin bütün korkusu yeniden askere gitmektedir. Çünkü düşman cephesi mütemadiyen ilerliyor. Birinci İnönü, ikinci İnönü zaferleri düşmanı durdurmuştur. Fakat yeni ve umumi bir düşman taarruzunun hazırlandığı havadan seziliyor. Düşman tayyareleri hergün beyannameler atmakta ve kendilerinin halifenin emrile köylüleri Kemal çetelerinin elinden kurtarmak için geldiklerini yazmaktadır. Şeyh Şerif ikide bir köye uğruyor ve bu beyannameleri teyit ediyor. Köylülerle Ahmet Celâlin mücadelesi asıl bu düşman bahsi üstündedir. Onlar düşmandan âdeta korkmuyor ve bir istilânın manasını âdeta anlamıyorlar.

Bu arada Ahmet Celâlin bütün ruhi ve maddi mücadeleleri arasında tesellisi Eminenin sevgisidir. Fakat Emine bu malûl zabiti anlamıyor bile. Ona «Yabanın biri, kolsuz herifin biri» diyor. Nihayet Sakarya yürüyüşü esnasında köy düşman işgali altına geçiyor. Fakat bir kaç gün sonra düşman ric'at ederken de köy büyük felâkete uğruyor. Salih ağanın ve imamın evinden başka bütün evler yakılıyor. Köylüler katliama uğruyor. Ahmet Celâl işte bu kargaşalık esnasında kaybolmuştur. Roman burada bitiyor.

fekkür tarzlarını da birbirinden ayırmıştır. Türk münevverine gelince; o da Türk koylüsünü tanıyamıyor. Çünkü bu kalabalık asırlardanberi terkolunduğu vahşi step tabiatin ortasında en güzel cevherlerini hareketsizliğin, hedefsizliğin ve iptidailiğin haşin maskesi altında örtmüştür.

Bu zavallı kalabalık, ahlâksız bir serseri olan şeyh Yusufu yeryüzüne inen saf saf meleklerden, ve müslüman olmak için yalvaran (Avrupa) isimli Kraliçeden bahsettiği zaman dinliyor da, Ahmet Celâl ona hitap ederken ya bir tarafa sıvışıyor, yahut sağırlaşıyor, taşlaşıyor!

Niçin havada uçan düşman tayyaresi ve ufukları sarsan top sesleri karşısında bu Kerim çavus bu kadar duygusuzdur. Niçin Ahmet Celâin evini düşman askerleri basıyor da bu miskin imam, bu düzenbaz Salih ağa bilâkis bu askerlerin önüne düşüyor ve onlara seferlerinde yol gösteriyorlar.

Niçin bir Emine için bu malûl gazi «kolsuz bir herif» dir. Bir «elin yabanı»dır. Fakat bir sümüklü İsmailin koynunda bu kız bilâkis kendi cinsinden bir sıcaklık buluyor ve ona can atıyor?.

Bunlar öyle suallerdir ki bunların cevabını verebilmek için en az on Yakup Kadri ve on (Yaban) romanına muhtacız.

Yoksa Türk münevveri Türk köylüsünü terketmekte ve yaylalar istepler bu kalabalığı karartmakta ve körletmekde devam edip gidecekti. Hulâsa Yaban Türk stepinde Türk insanının hikâyesidir.

●

Çünkü:

Biz Bozkırın çocuklarıyız. Bozkır bir meyva verdi ki onun adına (Türk milleti) dediler. Bu milletin başı, Bozkırların taşına bağlıdır. Bozkır ve yayla... Eğer bizi bundan ayırırsanız derhal parçalanırız. Bozkırlar ve yaylalar..... Ta Sarı denizden, Gobi çölünden, Tibetten, Karadenize, Akdenize ve kırmızı denize kadar uzanan bozkırlar ve yaylalar iskeleti... İşte bizim vatanımız budur. Biz buradan doğduk, buradan yayıldık, buraya bağlı kaldığımız müddetçe dileğimize de bağlı kaldık. Bütün cihana hâkimiyeti, kültürü, siteyi, cemiyet kanunlarını bu bozkırların vermesi ve bu bozkırlardan inenlerin yapması acaba sebepsiz midir?

Hindin, Çinin altın bereketli olan ve insanları kum gibi kaynayan topraklarında bu canlı kalabalık acaba niçin her zaman bir sürüdür? Acaba niçin bu ülkelerde her medeniyet devrinin kapısını yayla ve bozkırlardan inen bir akıncı kafilesinin kargıları açar? Ve acaba niçin bu medeniyetler yaylaların ve bozkırların sıhhatini, sertliğini ve insanlığını kaybedince bir cıvık yara gibi sulanır. Karhalaşır ve kendi kendini miskinliğin, ataletin çamurunda yer, bitirir?.

Çünkü Bozkır güzeldir, engindir, fakat merhametsizdir. Türk milleti bu bozkırların ve yaylaların üstünde hareket ve kudretini kaybettiği gün

daima onun elinde zebun kaldı ve iptidaileşti. Bizim milletimizin bütün tarihi bu bozkırlar ve yaylalarla mücadelemizin tarihinden ibarettir. denilebilir. Bu bozkırı işlediğimiz, bu çorak toprağı suladığımız, bu vadilerde çayırlar, bağlar yeşerttiğimiz ve bozkırların bir ucundan bir ucuna yollar açtığımız kervanlar işlettiğimiz zaman bu ası anamız daima bize boyun eğmiş ve bağlı kalmıştır. Fakat bu kanallar kurudu mu, bu tarlalar sarardı mı, bu bağlar, çayırlar yabanileşip bu yollar köreldi mi, derhal bozkırlar ve yaylalar anamız da kurudur ve evlâdını yiyen bir dev gibi maddemizin, ahlâkımızın, neslimizin, hulâsa bizim için aziz olan bütün cevherlerimizin üzerine çullanır. Akdenizden Sarıdenize kadar milyonlarca insan kaynaşan, medeniyet, san'at kültür kaynağı olan ucsuz bucaksız yaylaların, bozkırların üstünde derhal bir takım dağılmış ve kopmuş avare çoban kafileleri dolaşmağa başlar.. Bu dağılış bir tabiî âfet ile mi olur, bu parçalanış bir hain düşman elile mi başımıza sarılır, bozkır için bunun ehemmiyeti yoktur. O derhal medeniyet harabelerini, kum selleri altına alır ve yol izlerini bir nesilde kaybeder. Ondan sonra bakarsınız ki bozkırlar ve yaylalar bizi, ya şu çıplak derenin kenarında, ya şu çorak dağın yamacında tutam tutam yakalamışdır. Şehir mi olur, köy mü olur, fakirliğin, duygusuzluğun hulâsa düşkünlüğün çamuruna salmıştır.

Artık biz kendi kendimizi bile tanıyamayız. Bir avuç buğday kavurgası, bir lânetleme tarla parçası, bir uyuz eşek üstünde bütün mücadelemiz düğümlenmiş gibidir.

Fakat bu yaylalar ve bozkırlar saltanatına bir defa isyan ettiniz mi, o derhal siner ve teslim olur. Su arıklarını açın, vadileri işleyin. bozuk hayvan yerini iyi hayvan nesline, bozuk tohum yerini iyi tohuma ve bu çıplak güneş yerini ağaç gölgesine versin. Derhal manzara değişir. Köyler kalabalıklaşır, insanlar gelişir, ahlâk düzelir ve Türk milletinin sayısız uyanışlarından biri daha başlar. Yaban'daki Salih ağa kötü, Emine duygusuz ve Kerim çavuş müraîdir. Çünkü bu Ahmet Celâlde temsil olunan Türk münevverinin; Salih ağa, Kerim çavuş ve Eminede temsil olunan bu Türk köylüsünü, bu stepin ortasına terkedip gittiği gündenberi, bu zavallı köylü bu stepe neslinin güzelliğini. duygusunun inceliğini hulâsa maddesini ve ahlâkını vermiş, fakat yine onu doyuramamıştır. Bu macerada Ahmet Celâlin düşmanı bu duygusuz köylülük değil (1), bilâkis hem Ahmet Celâlin hem bu köylülüğün düşmanı bu ası tabiattır!.

(1) Burada ben harp malûlü Ahmet Celâl yapyalnızım. Bunun sebebi?... Bunun sebebi, Türk münevveri, yine sensin! Bu viran ülke ve bu yoksul insan kütlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüz yıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra şimdi de gelip ondan tiksinmek hakkını kendinde buluyorsun. Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı, aydınlatamadın. Bir vücudü vardı, besliyemedin. onu bahtın, cehlin ve yoksulluğun eline bırak-

Bu asi tabiat bizim en yakın malımız, fakat yine en yaman düşmanımızdır! Salih ağanın düşman zabitlerine yol göstermemesini mi istiyoruz, Zeynep hatunun böyle toprak kadar kaba ve Eminenin böyle hayvan kadar duygusuz olmamasını mı istiyoruz, istiyoruz mu ki Şerif çavuş on bir sene cephelere bağlı kalan Şerif çavuş, bu bağlılığını on bir dakikada bozmasın, yine istiyor muyuz ki bir bütün köyün harsı böyle bir avuç buğday, bir uyuz hayvan, yahut üç yumurtanın parası üstünde düğümlenip kalmasın. O halde bu stepleri ve yaylaları mağlûp edelim. Ancak bu müşterek mücadele cephesidir ki Ahmet Celâli, Salih ağayı, Emineyi ve Kerim çavuşu bir cephede birleştirecek, bir safa toplıyacaktır!

●

Her inkilâbın bir devri vardır ki o devirde mistik ve geniş kalabalıkların antozyazmı bütün havaya hâkimdir. Mistiğin sokak antozyazmının havaya hâkim olduğu devirde san'atkâr yerini san'atkâr olmıyan çoşkun insana bırakabilir. Çünkü bu devrin edebiyatı her şeyden evvel gürültülü bir heyecan edebiyatıdır. Fakat her inkılâbın seyrinde bir de kuruluş devri vardır ki, bu devirde harcıâlem fikir ve harcıâlem malzeme artık ikinci plâna çekilmeli ve san'atkâr yerini almalıdır. Bu devir, inkilâpta hissin, şuura, idrake inkilâp ettiği devirdir.

Yakup Kadrinin (Yaban)ı 1923 de yazılsaydı, belki yakılabilirdi. Fakat bu gün (Yaban) Türk münevverinin beklediği ve özlediği romandır.

Çünkü bu ronmanda kalabalıkların hareket enstenktleri değil, Türk stepinin insan malzemesi tetkik olunuyor. Bu stepin kuruluşu, şenlenmesi için bu malzemenin olduğu gibi bilinmesi lâzımdır.

İşte Yaban'da akseden içtimaî örgü, bu çorak stepler ortasında şimdiye kadar bilinmiyen, şimdiye kadar terkolunan insan malzemesinin karakteridir.

Türk münevveri! Yaban'ı istersen yadırga! Fakat oku!

Çünkü bu kitap senin millî edebiyatında bir devrin başıdır. Ve bu açılan devirde senin bir yerin ve bir vazifen vardır!...

---

tın. O katı toprakla kuru gögün ortasında bir yabancı ot gibi bitti. Şimdi elinde orak, burada hasada gelmişsin. Ne ektin ki ne biçeceksin. Bu ısırganları bir sürü dikenleri mi?
Yaban: Sahife. 165-166.

Faydalı Hava Hatları Kâr getirmek için nasıl olmalıdır ?

Şakir Hâzım.

Dünya harbinden sonra işsiz kalan bir çok tayyareci kendilerine iş bulmak kaygusile tayyarelerle insan ve yük taşımağa başladılar, fakat fena netice almakta gecikmediler. Bu başlangıç intizamlı ve sermayeli bir çalışma ile muvaffak olacakları umulan büyük şirketlerin teessüsüne vesile olmuştu.

Kısa bir zaman sonra şirketler de tayyareciler gibi çok sarfiyat yapan ve henüz itimada değerli bulunmıyan tayyare ve motörlerile pek çabuk mesailerine nihayet vermeye mecbur kalmışlardır. Fakat, harp bittikten sonra, muharebeden askerlik bakımından alınan neticeleri tesbit etmekle uğraşan mütehassıslar netice olarak gördüler ki, «hava silâhı, bugüne kadar meydana çıkmış öldürücü vasıtalar arasında eşsiz bir şiddet ve tesire muktedir ve iyice hazırlanmış çok sayıda tayyare kuvvetleri muharebeyi kara ve deniz ordularının kuvvetli yardımlarına muhtaç olmaksızın kendi başına sonuna eriştirebilir.»

●

Harpetmiş devletlerin askeri ocaklarında tebellür eden bu kanaatlar, kara ve deniz orduları taraftarlarının şiddetli tenkitlerine uğramakla beraber; bir kanun halinde kabul ve tatbika başlandı. Taraf taraf, dünya harbinde olduğundan daha büyük bir gayretle ve daha büyük bir anlayışla hava silâhını çoğaltmak için milyonlar, hattâ milyarlar sarfetmekte yarışlara girişildi.

●

Hava nakliyatı ilk zamanlarında çok zararlı neticeler vermekle beraber, askerlik bakımından bir takım göze çarpan faydalar temin ediyordu ve bu faydalar ihmal edilemiyecek kadar kuvvetli idi. Muntazam seefrler yapan tayyareciler her gün uçuculuk kabiliyetlerini arttırıyor ve her havada uçarken, bir az daha hudut aşırı memleketlerin hava yollarını öğreniyorlardı. Komşu devletin arazisi üzerinde yapılan bu uçuşları silâhsız, bombasız yapılan bir muharebe talimi saymak yanlış değildi. Şu halden anlaşılıyor ki, hava nakliyatı tayyareciliğini beslemekle, yarının harbinde ilk hücum hamlesini yapacak kuvvetli bir silâhı daima elde tutmuş oluyorlardı.

Bir çok devletleri senede yirmi. otuz milyon Tüyrk lirası sübvansiyon vermeğe sevk ve teşvik eden âmillerin en başta gelenini buraya kadar verdiğim malûmatla izah etmiş olduğumu zannediyorum.

●

Burada ikinci bir sebebi daha kaydetmeden geçemiyeceğim. Bu da propaganda maksatlarından doğmaktadır. Meselâ Paristen, Berlinden, kalkıp, Avrupayı baştan başa katederek İstanbula kadar gelen bir hava hattı Fransa veya Almanya için en çok fayda getiren bir propaganda silâhı meydana getirmektedir.

Lâkin, her geçen sene içinde, aynı yüksek maksatları göz önünde tutan bütün memleketlerde hava nakliyatı teşebbüsleri çoğalmağa başladı. Çoğalan şirketler arasında meydana çıkan rekabetler, hava nakliyatı tayyarelerinde ve vesaitinde tekâmül temin etmek için ciddî çalışmaları mucip oldu. İlk devirlerde bir iki yolcu taşıyabilmek için çok masraf yapmak icap ediyordu. Tayyare motörlerinde ve tayyarelerin aerodinamik evsafında elde edilen terakkilerle, artık, zararlı plânçoları unutmak vaziyeti hâsıl olmuş bulunuyor.

Küçük ve yakın tarihlere ait bir kaç eserle bu sözleri izah etmek faydasız değildir. Çok eski değil, dört beş sene evveline ait bir tip tayyare ele alalım, bu tayyare660 beygir kuvveti veren iki motörle mücehhezdır; dört yolcu taşıyor ve bir uçuşta ancak 450 kilometrelik bir yol alabiliyor. Sür'ati de nihayet 200 km. dir. Son modelde iki tayyare ile bu tipi mukayese edince aradaki büyük farkları hemen görebiliriz.

Beş yolcu taşıyan ve bir motörüyle saatte 377 kilometre sür'at yapan ve yalnız 560 beygir kuvvetine ihtiyaç hâsıl eden yeni bir tayyare bir uçuşunda havada üç saatten fazla kalmaktadır.

Bir başka tip şöyle bir netice veriyor: Her biri 100 beygir kuvvetinde üç motöre malik bir tayyare beş yolcu taşıdığı ve saatte 200 km. yaptığı halde bir uçuşunda 700km. mesafeye gidebilmektedir.

Bu son modelde iki tayyareden birincisi daha az masrafı mucip olmakla kalmıyarak büyük bir zaman kazandırmakta ve uzaklara gidebilmektedir. İkincisi, göze çarpacak kadar kuvvetli bir emniyet şartı altında ucuzluk teminine hizmet ediyor.

●

Yakın tarihlerin eserleri arasında yapılan bu mukayeseden sonra motörlerdeki tekâmüle de el atalım. Benzin hem pahalı hem çok ve çabuk yanıcı, parlayıcı, hulâsa tehlikeli bir maddedir. Yeni tayyare motörleri ağır yağla çalışıyor. Ağır yağ takriben üçte bir nisbetinde daha ucuzdur; halbuki, bu motörler yağı daha az miktarda sarfediyorlar. Benzin motörleri saatte beygir kuvveti başına 220 gram benzin sarfettiği halde yağ yakanlar yalnız 160 gram sarfediyorlar. Aradaki fark, yalnız masrafı azaltmakla kalmıyor; fakat tayyarelerin malûm olan yük kaldırma kabiliyetinin, para getirici kısmının da çoğalmasını mucip oluyor. Yani iki başlı bir menfaat.....

Görülüyor ki tayyare ile nakliyatta bir ton eşyanın bir kilometreye taşınması masrafında büvük değişiklikler hâsıl olmuştur ve bu vaziyet hava nakliyatının mutat olan zararlı plânçolarının önüne geçilmesinde büyük bir âmil olacaktır.

●

Hava nakliyatı işinde tetkike değer iki baş mevzu vardır.

Birincisi, bir hava şebekesinin memleketin her bakımından kalkınmasında yapacağı hayırlı tesirler;

İkincisi, hava nakliyatı şebekesini zarardan korumak için seçilecek çalışma yolları.

Bunları mütalaa ederken göreceğimiz veçhile, hava nakliyatının muvaffakıyetli, kara vasıtalarının bolluğu ve mükemmeliyet derecesi ile makûsen mütenasiptir. Demiryolları, üzerinde hızla koşulan şoseleri, otomobil, otobüs, kamyonları bol bir memlekette tayyare, maalesef en sonra mütekâmil ve iktisadî şekillerile de olsa, paraca kârlı bir hasılat vermekten uzaktır. Saatte 150 kilometre hızla giden trenler karşısında tayyare yolcu ve yük bulamamak vaziyetindedir. Fakat, buna mukabil, Afrikada, geniş Şimal ve Cenup Amerikalarından tayyare hattâ makine ve inşaat malzemesinin taşınması işlerine bile karışmakta ve kazanmakta olduğu görülüyor, maden ocakları ihracatının...

Tayyare ile nakliyatta kâr ve zarar bakımından muvaffakıyet, ikinci derecede memleketin zaman hakkındaki telâkkilerine de bağlıdır. Halk zamana ne kadar kıymet veriyorsa tayyare o kadar revaç bulur. Tayyarenin yolcuları, zamanın kıymetini takdir edenler ve az zamanda çok iş yapmak istiyenlerdir de diyebiliriz.

İş ve zaman için beynelmilel bir kıymet ölçüsü bulmak bana çok güç görünüyor. Refah verici, kazandırıcı bir hasıla iş ve zaman için ölçü sayılsa kazanma ve refah ölçülerinin hücumu karşısında ezilirdik.

Yazdığımız şu umumî bakışlardan anlıyabiliriz ki, tayyare ve hava nakliyatı medeniyetin bir eseri olduğu halde paraca muvaffakıyeti, maalesef, bu merkezden ayrılmasına bağlı bulunuyor.

Gelecek yazımda, yukarıda söylediğimiz iki mevzuu tahlil edeceğim.

Buhranların Para nazariyesi. (1)

Lyon Üniversitesi pröfesörlerinden H. Eyraud «Buhranların para nazariyesi» adlı bir kitap neşretmiş ve bugünkü buhranın para bakımından bir tahlilini yapmıştır. Pröfesör bu kitabında hem altının bazı devletler tarafından bugüne kadar nasıl cihan iktisadiyatı aleyhine elde tutulmuş ve idare edilmiş olduğunu ve hem de bu madenin para esası meselesinde tek başına nâzımlık rolünü ifa edebilmekten âciz bulunduğunu tetkik eylemektedir.

Buhranın para bakımından izahı Kadronun görüşüne uygun gelmemekle beraber Profesör Eyraud'ın altın taraftarlarını ilzam edici eserinden hassaten bu noktaya ait olan parçayı aynen tercüme edip aşağıya alıyoruz.
(Kitabın tamamı da tercüme edilmiştir.)

Altın esası mes'elesi.

Birinci fasılda paranın altına göre istikrarlandırılması nazariyesini izah etmiştik. Bu nazariyenin her hangi diğer bir madene yahut kıymet esası olarak alınan her hangi diğer bir emteaya göre de muteber olduğu aşikârdır.

Para indeksinin istikrarlandırılması için, en müessir usul, kâğıt paranın miktarı üstünde tesir yapmaktır. İhraç müessesesi, tahvilât ve ebniye satın alarak, devlete ve saireye ikrazatta bulunarak, yeniden bir miktar para çıkarabilir ve cüzdanındaki senetleri paraya tahvil ederek, yahut halka faizli banka ve saire tahvilleri satarak, devletten yeni bir istikraz yapmasını yahut hazine bonoları ihraç etmesini istiyerek tedavülden kâğıt para çekebilir.

Yalnız aktifin israfı bile bir ihraç müessesesini, para endisinin istikrarını temin etmekten yahut bu endisi istediği gibi tahavvül ettirmekten menedebilir [2]. İster millî, ister beynelmilel ölçüde organize edilmiş olsun, istikrarlı bir kâğıt para tekniği pek âlâ tasavvur olunabilir. Bu teknik, para endisinin temevvücatını göstermeğe yarar bir nevi «iktisat rasathanesi» nin kurulmasını icap ettirecektir.

Medenî milletlerin hemen hemen kâffesi altına nazaran istikrarlandırma gibi pek kaba bir usulü kabul etmişlerdir. Bütün madenler içinde kıymeti belki en az istikrar-

(1) La Théorie Monétaire des Crises M. Henri Eyraud — Lyon 1932.
(2) İhraç müesseselerinin Pasif müesseseler olduğunu iddia etmek biraz da başlarında bulunan müdürlerin iktidarsızlığını ifade etmektir.

lı olan madenin altın olduğunu izah etmiştik.

Altın üzerinden büyük matlubatı olan devletlerin bu matluplarını kıymetlendirmek için altını nasıl kıymetlendirmeğe uğraştıklarını gör - dük. Bir maden esasının (altın, gümüş, plâtin, ve saire) en belli başlı kusuru, para endisini, seçilen madenin kıymetindeki tahavvülâ - ta bağlamasıdır. Altına gelince, bu tahavvülât, her şeyden evvel, altın sahibi büyük devletlerin, bugün Amerika ve Fransa'nın, para fantezisine tâbidir. Bunun içindir ki daha fena vaziyette olan devletler, bu hususta çok haklı olarak şikâyette bulunuyorlar ve bunlardan bir çoğu, bu yeni cins zulümden kurtulmak için altın esasından uzaklaşıyorlar.

Bu günün büyük mes'eleleri: İktisadî buhran, para buhranı, beynelmilel borçlar, esas itibarile bir tek mes'elenin, altın esası mes'elesinin muhtelif tezahüratından başka bir şey değildir. Altın esaslı memleketlerde buhranın biricik sebebi paranın fazla kıymetlendirilmesidir. Buhrandan kurtulmak için milletler arka arkaya altın esasını terketmektedirler.

Paranın kıymetlendirilmesi, beynelmilel borçlar yükünü tahammül edilemez bir hale getiriyor; borçlu milletler artık ne borç ödiyebiliyor, ne de ödemek istiyor. Bütün mes'eleler halledilmeden olduğu gibi duruyor.

Cihan iktisadiyatının bu günkü şartları içinde, altın esasını muhafaza etmek imkânı olup olmadığını araştırmak lâzımdır. Tetebbumu - zu, bu mes'eleyi tetkik ederek nihayetlendireceğiz:

Altın esasının muhafazası: Geç kalmış bazı iktisatçılar, buhranı, istihsal ile istihlâk arasındaki muvazenesizliğin doğurduğunu izah etmekten başka bir şey olmıyan çocukca gevezeliklerine devam edi - yorlar. Bunlar, bu muvazenesizliği buhranın doğurduğunu da pek âlâ iddia edebilirlerdi!

Buraya kadar bizi takip etmek lûtfunda bulunan okuyucu, buhran mes'elesinin dümenli para mes'elesine müncer olduğuna bizimle beraber, tereddüt etmeden, kanaat getirecektir.

Bu satırları yazdığımız sıralarda bir çok memleketler altın esasını terketmiş bulunuyor: İngiltere, Japonya, Danimarka, Norveç, İspanya, Portekiz, İsveç, Rusya, Çin v. s. Bilhassa Almanya ve Amerika gibi bazıları da terketmek temayüllerini izhar ediyor.

Fransa altına bağlı kalıyor; Fransız sermayesinin mühim bir kısmı banknot yahut Fransa bankasında mevduat halinde toplanmış ve işsiz kalmış bulunuyor. Fransa bankasının 31/12/1931 bilânçosunda 21 milyardan fazla mevduat ve tedavüle çıkarılmış kâğıt para ise 85 milyardan fazla görünüyordu. Bu 85 milyar kâğıt franktan ne kadarı tam manasile işsiz bırakılmış, toplanmıştır? [1]

(1) Federal Reserve bürosu müdürü Meyer Amerika'da işletilmeden biriktirilen paranın miktarını 1250 milyon olarak tahmin ediyor. Biz bu rakamı çok az buluyoruz.

Pek basit bir muhakeme, bize bu hususta bir fikir verir.

1925 de, kıymetten düşürme devrinde, tedavül eden para 50 milyardı; o zamanki sınai refah devrinde, para ihtiyacının bugünkünden daha az olduğunu kabul etmek imkânsızdır. Bu para ihtiyacı, sefalet halk arasına yayıldıkça ve işsizlik arttıkça azalır. Bugün 40 milyar frangın işletilmeden kâğıt para halinde saklandığını kabul etmekle hakikatten pek fazla uzaklaşmış olmayız.

O halde, tahminimize göre, işlerin yeniden canlanması ve paranın kıymetten düşüşü ilk emarelerini gösterince, bilfiil tedavüle girmeğe ve İnflasyon yapmağa hazır 60 milyarlık bir para bulunacaktır. Bu darbeye karşı koyabilmek için ihraç müessesesinin 70 milyarlık muazzam bir altın ihtiyatı olduğu şüphesizdir. Fakat Fransız'ların altına karşı, her kesin bildiği, saçma itikatları yüzünden bankanın, kendi altınının elinden kaçmasına kolay kolay müsaade etmiyeceği aşikârdır.

Muhtelif ihtimaller tasavvur olunabilir:

1 — İngiltere'de olduğu gibi altın esasının muvakkaten terki... Bilfiil tedavül eden para, 85 + 20 = 105 milyar olunca, kambiyo piyasasında frangın kıymetinden derhal % 60 yahut % 80 ni kaybetmesini intaç edecektir. İçerdeki kıymet düşkünlüğü muhtelif sebeplerden, bilhassa fiat intibakının teehhüründen ve daha ziyade mütezait bir iktisadi faaliyetin doğurduğu para ihtiyacının artmasından, dolayı daha azdır. Ne kadar fena olursa olsun, bu yeni vaziyet şimdikinden çok daha iyi olacaktır.

2 — Altın esasının terkedilmemesi. O vakit işletilmeden saklanan sermaye ecnebi dövizine inkilâp etmeğe ve yabancı memleketlere kaçmağa başlar. Döviz taleplerine karşı koyabilmek için banka altın ihraç etmeğe mecbur olur. 60 milyarlık altını ihraç edecek midir? Bu kuvvette bir arzın derhal altının kıymetinden kaybetmesine sebep olacağını kaydedelim. Filhakika cihanın altı senelik altın istihsalâtına tekabül eden bir miktar böylece piyasaya dökülmüş olacaktır. Bu kıymet düşkünlüğünün ne kadar olacağını evvelden kestirmek güçtür. Çünkü her şey, yabancı milletlerin altın talebine tâbi olacaktır. Şayet ecnebi bankaları bu altının hepsini çekmeğe muvaffak olurlarsa, buhran yerinde sayacak ve altın sadece bir memleketten diğerine göç etmiş olacaktır. Fakat bütün milletleri harap eden bir buhrandan sonra altının güçlükle müşteri bulacağını kabul etmek daha muhtemeldir. O halde vaziyet şu olacaktır: Her memleket, kıymeti mütemadiyen düşen altının dan kurtulmağa çalışacaktır. Altının kıymetinden % 60 yahut daha fazlasını kaybetmesi imkânsız bir şey değildir. Unutmıyalım ki, altının kıymeti, daha ziyade para olarak kullanılmasından ileri gelmektedir. [1]

(1) G. Cassel, 1914 ten sonra para ve kambiyo.
Para olarak kullanılmayan altınlar, cihan istihsalâtının takriben üçte yahut dörtte biridir.

1876 dan sonra gümüş esasının umumiyetle terki, bu madenin kıymetinde mühim bir düşüklüğe sebep olduğu hatırlardadır. (En aşağı % 80) [1]

Eğer bizimki hariç, diğer memleketlerin kâffesi altın esasını terketselerdi, tedavülde bulunan paramızın mıktarının 200 milyara ve daha fazlaya çıktığını görmek mümkün olacaktı. Halbuki, harpten evvelki altın para tekrar tedavüle konulabilirdi. Maamafih, bu paranın dışardaki satın alma kabiliyeti 15 yahut 20 defa daha az olacaktır. [2]

Altının, Fransa'da toplanışından memnun olanların, bir gün onun para imaline yarar bir maden olmak imtiyazını kaybetmesi ihtimalini de düşünmeleri lâzımdır. [3]

Bugün buhrana bir nihayet vermek için yapılmış bazı akıllıca teşebbüslere şahit oluyoruz.

Azıcık ciddî tekliflerin kâffesi, burada müdafaa ettiğimiz, buhranın yalnız para buhranı ve sebeplerinin de para olduğu ve ancak para siyasetini düzeltmek sayesinde halledilebileceği fikrinden hareket ediyor. Mes'elenin halline varan ilk yol, İngiliz iktisatçılarının ilham ettiği ve İngiltere, İskandinav memleketleri ile Japonya tarafından takip edilen yoldur. Bu ise, altın esasının terki ve yerine dürnenli kâğıt paranın ikamesinden başka bir şey değildir. Altın esasına sadık kalanların bu vadideki talihsizliklerini seyretmek eğlenceli bir şeydir; İngiliz iktisadiyatının altüst olacağına dair serdettikleri hükümlerin kâffesi hâdisat tarafından tekzip olunmuştur. Hattâ içeride vukua geleceğini haber verdikleri fiat yükselişi bile olmadı. Bunlar, yanlış nazariyelerinin hesaba katmadığı tabiî ve sabit bir hâdiseye şimdi paradoks diyorlar.

Diğer bir tedavi usulünü şimdiki halde Amerika tatbik ediyor: Altın stokunun bir kısmını ihraç ve buhranın nihayete erdiğine işaret olmak üzere altın kıymetinde bir düşüklüğü intaç edecek bir inflasyonu organize ediyor. Bu usul neticelenebilir; hattâ diyebiliriz ki, Amerikanın altınını, kıymetini kaybetmeden ve henüz fazla fiatlarla satın alacak kadar budala Avrupa devletleri bulunduğu bir sırada, elinden çıkarmakta menfaati vardır.

Nihayet gümüş esasına dönmeği teklif eden bazı metalistlerin dikkate şayan fikirlerini kaydetmemiz lâzımdır. Ricardo gibi, biz de, gümüşteki nakiselerin altındakilerin ayni olmadığını düşündüğümüzü söylemiştik. İçdeğeri, kıymet esası olarak alınabilecek olan harpten evvelki gümüş paraya dönüş kabul edilmeğe değer. Yalnız işletmeden para toplamak hâtasına yeniden düşmemek lâzımdır.

Fransa.nın da para mes'elesinde

(1) Amerika gümüş esasını ancak 1893 te bırakmıştır.

(2) Bütün rakamların, ancak mümkün hâdiseler üzerinde fikirleri tesbit için verildiği aşikârdır.

(3) Aftalion altının Fransa'da toplanışının yabancı memleketlerde yaptığı nefret verici ruhî tesire işaret ediyor. Bilhassa Amerika bunu Fransa'nın borçlarını ödeyebilecek bir vaziyette olduğuna bir delil addediyor.

vaziyet alması lâzımdır: İktisatçılarımız iki asırlık köhne, saçma itikatlar arasında sürünerek bir hal çaresi bulacak değillerdir. Buhranın doğuşunda memleketimizin açık mes'uliyetleri vardır; bunlar Amerika'nınkileri unutturmamalıdır. Budalaca altın biriktirmeleri yüzünden çıkan cihan buhranını yok etmek, bu gün Amerika ve Fransa'ya düşüyor. Beş senedenberi mahzenlerine gömdükleri 50 milyarlık altını tekrar meydana çıkarmak için anlaşmak, ikisinin de en mühim ve en müstacel vazifesidir. Mütebakisinin isterlerse, bu sidir. Mütebakisini isterlerse, bu metten düşmesine mani olmak için, saklasınlar. İngiliz lirasının seviyesine inmek, meselâ, böyle bir siyasete pek güzel esas teşkil edebilir. [1]

Yarının işi, beynelmilel ölçüde, dümenli bir para tekniği kurmak olacaktır.

Tercüme eden: **Zeki Zeybek**

"Arkada kalan Darülfunun „ un başına gelenler.

Bir varmış, bir yokmuş. İnkılâp kasırgalarının, köşe bucağı yeryer dolaşarak, bütün köhne şeyleri yıkıp temizlediği bir memlekette, kurnaz bir darülfünun varmış. Ne yapıp ne eder, kasırganın yolu üzerine düşmemesini temin edermiş. Memleketin her tarafında yeni baharlar yeni hayatı getirirken, kurnaz darülfünun, saklandığı köşede bütün bir yılı istirahatle geçirdikten sonra, senede bir kere geceyarısı tek çiçek açan acayip nebatlar gibi, o da senede bir kere Beyazıt meydanına bir avuç insan atar ve bu meyvesile hareketsizliğini örtbas etmeğe çalışırmış.

Bu iş böyle bir müddet devam etmiş. Fakat gözle görünmeyip, elle tutulmıyan bu mevcudiyetin suçu ve suçları fena halde şayi olmağa başlamış. Nihayet, günün birinde yakayı ele vermiş. Hemen tahniti yapılmış ve bir toplu iğne marifetile bir fişin üzerine iliştirilerek müze dolaplarından birine havale edilmiş.

●

Doktor Reşit Galip Bey Türk maarif davasına, bir vekilin «icraat âşıklığı» ile sarılmadı. Böyle yapsa idi de, az çok muvaffak olacaktı. Fakat bu muvaffakıyetleri «zamanı vekâlet» ine ait bir takım hamlelerden ibaret kalacaktı. Genç Vekil, memleketin bu özlü davasına, bir inkılâpçının cesur ve hesaplı enerjisi ile sarıldı. Bu sebeple, Türk maarifine katmakta olduğu kıymetler, kendisinden çok daha fazla yaşayacak şeylerdir.

(1) 1925 endisini bulmak ve 50 milyarlık parayı tedavüle koymak arzu edilir bir şeydir.

Meselâ, Tıp Fakültesinin nakli meselesi memleketin bir iki nesildenberi en meşhur münakaşa ve mugalete mevzuudur. Çaçaron bir mahalle karısına sataşmaktan terbiyeli bir insan nasıl sakınırsa, bu dikenli mevzudan da bütün Vekiller hususî bir itina ile sakınmışlardı. Şüphe yok ki, çaçaron mahalle karısının şerrinden kaçınmayıp dilini koparmak ta bir usuldür. Ve şüphe yok ki, böyle yapmak ta gayet terbiyeli bir harekettir. Fakat işte, gözü pek olmak lâzım. Doktor Reşit Galip, «bina meselesine bağlı Tıp» davasını, «Tıp meselesine bağlı bina» şekline sokuverdi. Fakat asıl güzel olan nokta, Vekilin Mecliste verdiği izahattır.

Bu izahat, Vekil müdafaaları bakımından nümune sayılacak kıymettedir. Bir mevzu, alelâdelikten nasıl kurtulabilir; nasıl ona esaslı bir davanın ehemmiyeti ve ebadı verilir; nasıl korudoru tatmin için konuşulmazda, bir iş üzerinden, onu inkılâp davasına bağlamak suretile konuşulur. Tıp fakültesinin nakli hakkındaki beyanatı, bir de bu bakıma göre okuyanlar, çalışarak inanmanın ve inanarak çalışmanın değerini bir kere daha tesbit etmiş olurlar.

İşte bu Vekil, yeni Türk «üniversitesi»ni de kurmuştur.

Biz bu yeni müessese hakkında verilen haberlerin yalnız iki tanesi üzerinde duracağız:

1 — İnkılâp Enstitüsü:

Bütün içtimaî ilimler, Türk inkılâbına göre mütalaa edilecek. Ve bütün talebe, hangi meslekten olursa olsun, diplomasını alabilmek için, Enstitü'den imtihan verecektir. Yani, Türkiyede tahsil görmüş meslek erbabı için, birinci şart, inkılâpçı olmaktır. İnkılâptan imtihan veremiyen, hayattan dönecektir.

2 — Açılma günü:

Her ders yılının birinci günü, üniversite, muallimleri, talebeleri ve dışardan gelen dinleyiciler ile birlikte bir celse akteder. Bu celsede, bütün hocalar, bir evvelki sene zarfında kendi branşları dahilinde hâdis olmuş yeniliklerden, ilim ve ihtisas namına bahsederler. Bu raporlar, hemen basılır ve Türkiye ile Türkiye haricinde dağılır. Eğer verdiği raporla, her hangi bir profesör, gülünç olmuş ise, cehaletinin yahut tembelliğinin cezasına katlanır.

Biri şuur diğeri de terbiye ve inzibat bakımından inkılâpçılığın bütün evsafını hâiz olan bu iki kararı, inkılâbımıza yakıştırıyoruz.

— A. B.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

19

TEMMUZ
1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Fikir haraketleri arasında Türk Nasyonalizmi II. Marksizm.**
Dr. Vedat Nedim	**Ziraat siyasetimizde Liberalizmden Devletçiliğe.**
İsmail Hüsrev	**Millî kurtuluş Devletçiliği.**
Burhan Asaf	**Ölü Doğan Çocuk: Londra konferansı.**
Tahir Hayrettin	**Türk inkılâbı kürsüleşiyor.**
M. Şevki	**Millî Mahruk meselelerinden: Petrol ve Türkiye Petrolleri hakkında bir eser**
İbrahim Necmi	**Dede kurkut kitabından: Kanlı koca oğlu kanduralı Boyu**
Şakir Hazım	**Hava nakliyatının Faydaları. İyi Malzeme, iyi teşkilât**
	KRONİK

Yakup Kadri beye yapılan ameliyat muvaffakiyetle başarılmıştır. Arkadaşımıza çabuk sağlıklar dileriz.

KADRO.

Eflâtunun ideal cümhuriyetinde iki sınıf insan vardır: Esirler ve esir sahipleri.

Bütün dünya nimetleri esir sahipleri içindir. Ve esirler, Eflâtunun tasvir ettiği cennetin kapuları dışında bırakılmıştır.

Temelleri esirlerin sırtında taşınan bu acayip cennet mefkûresi, Eflâtuna göre tamamile haktır ve makuldür. Çünkü Atine sitesinin güzidelerini teşkil eden tiranların ve efendilerin, stadlarda spor yapıp akropolda lâf yarışına girişmesi; gayri ahlâkî ziyafetlerde bol bol sarhoş olup alabildiğine kumar oynıyabilmesi için bu hiyerarşi şarttır.

Atinanın stadları, akropolu ve akademisi filvaki artık tarihe karıştı ama, Eflâtunun bu iki katlı acayip cennet mefkûresi, bugünkü Avrupa mefkûreciliğinin de hâlâ, terü taze «fikr» idir!

●

Londra konferansında bugün hep «insaniyet» namına konuşuluyor. Fakat bu konferansın insaniyet davası da, tıpkı Eflâtunun iki katlı cennet mefkûresi gibidir. Bu davanın da iki unsuru var: Müstemlekeler ve müstemleke sahipleri!

Temelleri, müstemlekelerin ve geri memleketlerin sırtında taşınan muasır Avrupa cemiyetinde, tiranların ve efendilerin, borsalarda spekülâsyon yapıp, konferanslarda lâf yarışına girebilmesi ve gayri ahlâkî kombinezonlar içinde sarhoş olup alabildiğine macera oyunu oynıyabilmesi için bu hiyerarşinin devamı gene şart sayılıyor! Eski Yunanda cemiyet muadelesi «Esirler ve esir sahipleri» şeklinde idi. Muasır cemiyette bu muadele «Müstemleke ve müstemleke sahipleri» şekline dönmüştür! Eflâtundan Roozvelt, Mak Donald veya Adolf Hitlere kadar geçen zaman zarfında beşerin bütün fikir fütuhatı, nizamı âlem muadelesinde ancak bu kadar bir değişiklik yaptı!

●

İktisadî nasyonalizm! Londra konferansının efendilerine ve tiranlarına göre, cihanın bugünkü sefaletinden, kültür, sınıf, iktisat ve ahlâk buhranından yegâne mes'ul olan suçlu budur!

Nevyork'taki Banka Avenülerinin mahsulü olan bir yeni peygamber (1) Londranın jeoloji müzesi binasında daha üç günde müstehaseye dönen dünya konferansına telsizle haber veriyor:

— Bütün felâketlerimizden mes'ul olan iktisadî nasyonalizmdir! Eski müstemlekeler ve yarı müstemlekeler istiklâl mücadelelerini durdursunlar! Gümrük kapılarını açsınlar! Onlar için millî sanayie, millî krediye, millî iktisat istiklâline ne lüzum var? Onlar bize gine ucuzuna ham maddeler versin! Biz onlara yine pahalı pahalı mamul madde satalım! İkraz - istikraz acanları, bar ve kabare esnafı ve misyonerler gönderelim! Âlem yine cennete dönsün!

Bu telsizle verilen haber, Londra konferansının müstehase vücudünde, mumyaların rüyalardaki dirilişini andıran bir kıyamet yaratıyor. Herkesin kanı kaynıyor. Buruşuk yüzlü İngiliz murahhaslarının derileri altından, Delhi'de son Moğol hükümdarlarını kurşuna dizdiren genç emperyalistlerin harareti geçiyor.. Fransızlar Mısır seferlerini, İtalyan murahhasları Akdeniz İmparatorluğunu düşünüyorlar. Sabık Kayserin karikatürünü andıran patavatsız bir Alman murahhası ise daha şimdiden büyük Almanyanın hudutlarını çizmiştir!

Bütün tiranlar birbirlerini tebrik ediyorlar, işte suçlu bulundu: Kahrolsun iktisadî nasyonalizm!

Fakat bu rüyada uyanışın ömrü ancak bir dakika sürmüştür:

— Efendiler! Bu konferans, sanayici memleketlerin kendi aralarında, sanayiden mahrum memleketler aleyhine bir cephe teşkil etmesi için toplanmamıştır! Biz bu maksatla yapılan bütün kombinezonları şiddetle protesto ediyoruz! Yeni Türkiye siyasî ve iktisadî istiklâlini... ilh.

Bu ses Yeni Türkiyenin sesidir(2). Bu seste, Eflâtundanberi sürüp gelen esirli ve tiranlı nizamı âlem mefkûresinin ilk defa nefi ve inkâr edilişi vardır!

Bu ses, konferansta kabaran köhne ihtirasların üstüne, âdeta bir soğuk su dalgası gibi kapanıyor!

●

Londra konferansının tiranları, bir karmakarışık stüdyoda ken-

(1) Roozvelt.

(2) Murahhasımız Münir Beyin sözlerinden.

di gençlik devirlerinin filmini çevirmeğe çalışan bunak artistlere benziyorlar! İstiyorlar ki on dokuzuncu asrın maceraları yeni baştan yaşansın! İstiyorlar ki memesinden altın akan müstemleke ineği yeniden ayaklarını açsın, fakat gözlerini kapasın! Bahri muhitlerde yine transatlantik kafileleri, limanlarda yine balyalar, sanayi şehirlerinde yine iş bolluğu... ve bütün geri memleketlerde, açık gümrükler, açık pazarlar, bir kantarı bir pula ham madde yetiştiren bir milyar insan, bir kaç selâmlık resim âlisi ve bir düzine kapitülâsyon beratı!...
Fakat efendiler! Bu filim çevrilmiyecek! Siz yalnız Eflâtunu değil, biraz da «Demokrit»i dinleyin:
— Akan su geri gelmez!

●

Tiran efendiler! Artist efendiler! Başınızın çaresine bakın! Çünkü stüdyonuz içinden ateş almıştır!

Askerî Dumlupınar planlı ve sistemli bir faaliyetin eseriydi.

İktisadî Dumlupınar da plan ve sistem ister.

Fikir Hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi.

II.

MARKSİZM. (1)

Şevket Süreyya.

Faşizm, harpsonu Avrupasında meydan alan içtimaî teşettütlerin bir mahsulü ve ifadesi idi. Halbuki Marksizm Avrupanın, harpten evvelki içtimaî tarihinin ve bilhassa on dokuzuncu asrın eseridir. Ve bu harpsonu teşettütlerini hazırlıyan, onların seyrine müdahalesi olan müessirlerden biridir.

Harp sonunun içtimaî teşettütleri, siyasi sahada rejim buhranı, iktisadî sahada struktur (2) buhranı, fikir ve ahlâk sahasındadır. Normal ve kri-

---

(1) Marksizm (Fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi.) başlığı ile Kadro'da çıkmakta olan makaleler serisinin ikinci yazısıdır. Birinci yazı (18) inci sayıda neşrolunmuş ve o yazıda (Faşizm)in nazarî ve fikrî esasları ana hatları ile tahlile çalışılmıştır. Bu sayımızda ise, -sonra yapacağımız mukayeseye medar olmak üzere- marksizmin başlıca ideolojik esasları verilmeğe gayret olunacaktır. Gelecek üçüncü yazıda, millî inkılâbımızın ve Türk nasyonalizminin fikir unsurları ile faşizm ve marksizmin nazarî mukayeseleri yapılacak ve bazı hükümlere varılacaktır.

(2) Buradaki iktisadî struktur, cemiyetin iktisadî bünyesi, yahut kuruluş tarzıdır. Bilhassa Avrupanın harpten evvel tabiî görünen normal işliyen iktisadî mekanizması bir kaç kısa ve geçici buhran dalgasından sonra, bu günkü cihan buhranının çıkmazına saplanıyor. İlk anlarda, daha şiddetli olmakla beraber yine geçici bir buhran sayılan ve muasır nizamın ilk doğuşundanberi zaman zaman tekerrür edip gelen (periyodik) buhranlardan biri zannolunan bu hâdise, çok geçmeden kendi istisnaî mahiyetini ortaya atıyor. Avrupanın siyaset sahasında siyasî rejimini ve iktisat sahasında da iktisadî strukturunu değiştirici bir istikamet alıyor.

Halbuki eski iktisadî buhranlar, cemiyetin siyasî rejimi ve iktisadî strukturu dahilinde cereyan eder giderdi ve mevcut nizamın keyfiyetini değiştirici bir mahiyet almazdı. Hattâ her buhran dalgasını, mevcut nizamın bir yeni gelişme ve kuvvetlenme devri takip ederdi. Bu itibarla şimdiki buhranın bu istisnaî mahiyeti, Avrupanın ve bu arada, bünyesini Avrupanın fikir, siyaset ve iktisat mekanizması ile sıkı sıkıya bağlamış olan Avrupa harici camiaların derin ve içten sarsılışlarını icap ettiriyor.

teryomlar (1) buhranı şeklinde tecelli etmektedir. Faşizm, rejim buhranına karşı (Otoriter devlet) i, yani harp sonuna kadar süren demokratik kaideler yerine, bir akalliyetin açık ve maskesiz diktatörlüğünü müdafaa eden Faşist devleti, iktisat buhranına karşı da, iş verenlerle iş alanlar arasındaki münasebetleri icabında devlet emrine alan, hattâ icap ederse (mecburî iş = travail forcé) tesis eden ve bu suretle de ileri cemiyetlerdeki sınıf mücadelesini mecburî bir sınıf tesanüdü şekline çevirmek istiyen sosyal faşizmi ikame ediyor. Bu mecburi tesanüdün itikat ve ahlâk sahasında da bir disiplin yaratacağı ve meydan alan ruh dalâletlerinin salâh bulacağı keza göze çarpan iddialar arasındadır.

Bu suretle harpsonrası devrinin bir reaksiyonu olan faşizm, tedricen beynelmilel bir mahiyet almak ve muzaffer olduğu yerlerde de harpsonrasının «tabiî» bir nizamı haline gelmek mücadelesine girişti. Halbuki marksizme göre faşizm, sadece, hâkim sınıfların menfi ve irticakâr bir mukavemetinden başka bir şey değildir. Ve onun şimdi bütün mücadelesi, faşizmin Avrupada yerleşmesine ve inkişafına karşı tevcih edilmiş gibidir. (2)

---

(1) Buradaki norm ve kriteryom kelimelerinin ifade ettikleri mefhum, fikir ve ahlâk sahasında bugüne kadar teessüs etmiş ve Avrupa cemiyetinin hâkim ekseriyetinin kabulüne mazhar olmuş bulunan (kaideler ve ölçüler) dir. Muasır Avrupa nizamının hâkim ahlâk ve fikir sistemini teşkil eden bu kaideler ve ölçüler, bu nizamın daha on yedi ve bilhassa on sekizinci asırdaki tekevvünü seyrinde vücut bulmuş ve Fransız inkilâbını hazırlıyan Fransız filozoflarının fikrî çalışmaları ile bütün bir sistem haline gelmişti. Cemiyetin (demokratik telâkki tarzı) diyebileceğimiz bu sistem, gerek ahlâk, gerek hukuk, gerek diğer fikir meselelerinde, Fransız inkilâbına kadar hâkimiyetini sürükliyen kilise haklarının ve asalet imtiyazlarının bir inkârı olarak meydana gelmiştir. Binaenaleyh gerek itikatta, gerek ahlâk, hukuk ve siyasette, eski (din veya dünya) asaletinin bir reaksiyonudur. Başlıca gayesi, tefekkürde, tabiî kanunların ilâhî kanunlar yerine ikamesi (yani tefekkür hürriyeti) ve hukukta (akıl)ın, yahut (halk hâkimiyeti) şeklinde tasvir olunan (nizamı tabiî) nin aristokratik idare tarzı yerine konulmasıdır. Yazı hürriyeti, içtima hüriyeti, intihap hürriyeti, tefekkür ve vicdan hürriyeti, temellük hürriyeti..... vesaire gibi prensiplere istinat eden bu halk hâkimiyeti, bilâhare kısaca (demokresi) mefhumu altında tanılmıştır.

(2) Sosyalizm, yani şahsî mülkiyetin içtimaî mülkiyete intikalini müdafaa eden içtimaî hareketin tarihinde iki mühim safha kaydolunmaktadır:

— Utopi sosyalizmi safhası (yahut hayalci veya hissî sosyalizm)
— İlmî sosyalizm.

sosyalizm âlimlerine göre ilmî sosyalizm, Karl Marx'la başlıyan ve onun tarafından tedvin olunup. prensipleri, kommünizmden en sağ sosyalizme kadar derece derece bütün sosyalist mesleklerine esas olan sosyalizmdir. Utopi sosyalizminin, yani şe'niyetin ilmî tahliline ve tarihî zaruretlere istinat etmeyip hissî veya ahlâkî mebdelerden hareket eden sosyalizm fikirlerinin ise, tarihî esaslarını, parça parça, ta kurunu kadime mütefekkirlerine kadar isal etmek kabildir. Maamafih mefkûreyi daha toplu ve esas-

Hattâ bu itibarla şimdi biz, bugünkü Avrupanın fikrî manzarasına kısaca, marksizmin asîl prensipleri ile, harpsonu devrinde meydan alan faşist telâkkilerin keskin ve kat'î bir çarpışma safhası diyebiliriz. Binaenaleyh faşizmin geçen sayıda hulâsaya çalıştığımız nazarî esaslarından sonra, şimdi de marksizmin ana prensiplerini saymak, hem bugünkü Avrupanın mukadderatında müessir olan bu mücadelenin manasını anlatmak hem de daha sonra Türk nasyonalizminin fikrî asliyeti ile, bu hâkim fikir cereyanları arasında mukayeseler yapabilmek için çok faydalı olacaktır.

●

Marksizm ve tarihî orijinleri:

Marksizm, bittabi her şeyden evvel Karl Marx'ın (1818 - 1883) senesine bağlı bir telâkki sistemidir. Fakat bu telâkkinin tedvininde Karl Marx yalnız kalmamış, ona ideal bir fikir ve mukadderat arkadaşlığının bütün bağlarile bağlanan Frederik Engels'in fikir ve cidal birliği, geçen asrın ikinci nısfındanberi (Marksizm) ismi altında tanılan fikir binasına vücut vermiştir. Seksen senedenberi etrafında fasılasız mücadeleler kaynıyan ve bu itibarla da gerek müdafaa, gerek tenkidi için üzerinde hesapsız eserler yaratılan bir fikir ve cemiyet hareketini böyle bir kaç sahife içinde lâyıkile verebilmek kabil olmamakla beraber, biz burada sistemin sadeee ana prensipleirni işaret etmeğe çalışacağız.

Umumî bir telâkkiye göre marksizm, üç büyük fikir cereyanının terkibidir ve kendi binasını, bu üç büyük cereyanın tarihî inkişafı üzerine kurmuştur:

1 — Alman felsefesi,

2 — Fransız sosyalizmi,

3 — İngiliz siyasî iktisadı (ekonomi politik)

Bu üç büyük tarihî esas, Avrupanın on sekiz ve on dokuzuncu asirlardaki tarihî ve içtimaî inkişafına da uygun olarak Markx'a, bu asırların tarihî terkibini vücude getirmek için en reel ve en olgun malzemeyi vermiştir. Çünkü bu devirlerde, Almanyada monarşik bir istibdadın tazyiki altında her sahada bunalan fikir, yalnız edebiyat ve felsefe sahasında derinleş-

---

lı bir şekilde hikâyeye çalışan (Tomas Mor) dur. Tomas Mor, İngiliz sarayının en yüksek memurlarından biri idi. Tabiat ilimlerine incizabı ve insanî fikirleri onu, tabiî, hür ve mes'ut bir nizamı âlem tasvirine sevketti. Tomas Mor'un bu hissî mefkûresi, gûya Felemengin Antverpen limanında bir gemicinin (Utopya) denilen meçhul bir adada insanların bu şekilde yaşayışlarına ait hikâyeleri ile vücude gelen (Utopya) isimli romanında tasvir olunmuştur. Hissî sosyalizm (Utopi) sosyalizmi ismini bu romandan aldı. Tomas Mor'dan sonra Saint Simon, Robert Oven, Furrier, Kabe bu sosyalizm cereyanının başlıca mümessilleri sayılır. Fakat 19 uncu asrın ortasından itibaren Marx'la beraber bu hissî sosyalizm keyfiyetini değiştiriyor. Cemiyetin tetkikine müstenit müdevven bir ilim, muayyen bir cemiyet hareketi, hulâsa muayyen bir itikat, ahlâk, hukuk ve siyaset ve iktisat nizamının ismi oluyor.

mek imkânını bulabilmiş, İngilterede ise, inkişaf eden iktisadî hayat bilâkis siyasî iktisat sahasında terkipler yapılmasına imkân vermiş, Fransada büyük ihtilâl fikirlerinin bir kısım hür düşünen ınsanlarda uyandırdığı tenkit şemmesi Fourrier ve Saint - Simon'da kemalini bularak, muasır nizamın içtimaî bir tenkidinden başka bir şey olmıyan Fransız sosyalizmini doğurmuştur.

Binaenaleyh, üstüne irtikâz ve kendilerini terkip ettiği bu üç büyük fikir cereyanının mahiyetine uygun olarak marksizmin de üç fikri veçhesi vardır denilebilir:

1 — Marksizmin felsefesi ve sosyolijisi (diyalektik materyalizm ve tarihî materyalizm)

2 — İlmî sosyalizm

3 — Marksizmin siyasî iktisadı.

Marksist felsefede, tarihî orjinleri ve mebdeleri itibarile keza üç unsurdan teşekkül eder:

1 — Maddeyi telâkki tarzı (felsefe materyalizmi)

2 — İnkişaf kanunu (diyalektik)

3 — Tarihî materyalizm (tarihin felsefesi).

Marksizm, maddeyi telâkki tarzındaki fikrî orjinlerini on sekizinci asrın Fransız materyalistlerinden ve Alman filozofu Ludvig Feuerbach'tan alır. Bütün bu filozoflarda asıl olan (maddenin evveliyeti ve asliyeti) dir. Bütün bu filozoflar tabiati bizzat maddenin kanuniyetlerine göre izah ettiler. Halbuki daha evvel veya ayni nesilde yaşayan diğer bir çok filozoflara (meselâ Barclay, Hume, Fichte, Max, Avenarius v. s.) göre bütün haricî âlem, bizim hislerimizin veya tasavvurlarımızın eserinden başka bir şey değildir. Binaenaleyh insan dimağının mahsulâtı olan fikirler, telâkkiler ve maddenin, maddî kanunlara tâbi olan bir parçasından başka bir şey değildir. iBnaenaleyh insan dimağının mahsulâtı olan fikirler, telâkkiler ve felsefî kategoriler, bizim dimağımızda ancak maddenin bir inikâsı olarak teşekkül eder. Şu halde maddeye vücut veren bizim tefekkürümüz ve şuurumuz değil, bilâkis bizim şuur ve idrakimizi tayin eden maddedir.

On sekizinci asrın Fransız materyalistlerinde muhtelif şekillerde işlenen ve Ludvig Feuerbach'ta bilhassa insanla tabiatin münasebeti bakımından tekemmül ettirilen (1) bu felsefî maddecilik Marx'ta ayrıca terkip ve ikmal olunarak marksizmin felsefî esaslarından biri olmuştur.

Diyalektik ise, marksizmin felsefesinde (inkişaf) ın kanuni seyridir (2). Bu kanuniyet şekli marksizme (Hegel) in, «idealist» felsefesinden intikal etti. Bu felsefeye göre «fikir» in yahut «Ruhu-Mahz» ın inkişafı, kanunî bir seyir arzeder.

Bu seyrin başlıca üç kademesi vardır:

1 — Tez (yahut dava)

2 — Anti tez (yahut davanın nakisı)

---

(1) Marx'ın Ludvig Feuerbach'ın (antropolojik materyalizm) i hakkında ayrıca bir eseri vardır.

(2) Diyalektik kelimesi eski Yunancadaki (diyalog = münazara) kelimesinden gelir.

3 — Sentez (yahut davanın neticesi).

Her fikir, inkişafı seyrinde bir takım (tezat) fikirlerin nefi ve inkârına maruz kalıyor ve bu suretle yeni bir sentez vücut buluyor. Fakat bu sentez de nihaî bir istikrar değildir. O da yeniden ve yeni yeni nefi ve inkârlara maruz kalacaktır. Bu suretle (fikri - mahz) teşekkül edecektir. İlk anda bizim intibalarımızdan unsurlarını alan dimağ, tedricen tabiatte ayni olmıyan bir takım ruhî sentezlere varacaktır. Meselâ bir (fazilet) duygusunu biliriz. Hattâ bu duygumuzun şeklinde tabiî intibalarımız müessir olmakla beraber tabiatte (fazilet) denen bir şey yoktur. O halde bizim ruhumuz, kendi yuğruluşu seyrinde kendisi için bir şey doğurmuş, bir ruhî mahsul vermiştir. Bu mücerret mahsullerin de diyalektik inkişafı bizi ahlâkî, hukukî, felsefî kategorilere isal edecek ve bu suretle (ilmi mutlak) tabiatin değil (ruh) umuzun eseri olacaktır.

Marx, Hegel'in bu tezatlarla inkişaf nazariyesini ve diyalektik merhalelerini aldı. Fakat onun maddenin ve cemiyetin inkişafı seyrine tatbik etti. Bu suretle «Hegel'de madde haricinde ve âdeta baş aşağı duran dialektik'i ayakları üzerine koydu ve zemine indirdi.»

Marx'ın diyalektiği şu esaslarda hulâsa edilebilir:

1 — Her şey değişir, her şey inkişaf eder (1). Hâdise bir madde hareketinden ibarettir.

2 — Kemmî teraküm keyfî değişiklikleri davet eder.

3 — Bir keyfiyetten diğer keyfiyete intikal anî sıçramalarla müterafiktir.

4 — İnkişaf, tezat kuvvetlerin çarpışmasile vücut bulur.

5 — Kanuniyet demek, sebeplerin birbirine zincirlenmesi demektir. Her hâdiseyi, sebeplerin mütekabil münasebeti içinde tetkik etmek lâzımdır.

Bu esaslara göre tezat, gerek tabiat, gerek cemiyette inkişafın anasıdır. Marx'daki tarihî zaruretler nazariyesi sınıf mücadelesi nazariyesi ve saire hemen kâmilen bu diyalektik telâkkinin üzerine istinat eder.

Tarihî materyalizme gelince, Marx'ta tarihî materyalizm marksizmin tarihî izah tarzı, yahut sosyalojisi veya (felsefe tarihi) dir. Marksist âlimler tarihî materyalizm nazariyesinin perakende orjinlerini, on yedi, on altıncı asırlara, hattâ Makyavel'e kadar irca ederler. Bu nazariyenin esasına göre cemiyet dahilinde içtimaî şekillerin tebdili şekil etmesinde en mühim müessir, istihsal münasebetlerinin değişmesidir ve istihsal münasebetlerinin değişmesinde de hâkim tesiri teknikde yahut istihsal âletlerindeki değişiklikler yapar.

Çünkü her cemiyette insanlar bir takım münasebetlere girişirler. Bu münasebetlerin ilk şekli istihsal münasebetleridir. İstihsal münasebetlerinin seviyesini (yahut cemiyetin terakki derecesini) o cemiyette tekniğin, yahut istihsal âltlerinin terakki derecesi tayin eder. Binaenaleyh içtimaî şekillerin değişmeleri esnasında, istihsal münasebetlerinin ve tekniğin terakkisi yatar.

Hulâsa tarihî materyalizm, marksizmde tarihin materyalistçe izahıdır ve bu izah, yalnız muasır nizamdaki tezatların mütaleasına değil, bütün tarihî devirlerin izahına tahsis olunmuştur.

---

(1) «Her şey tebeddül ve cereyan halindedir» — Demokrit

İlmî sosyalizm: Marx'tan evvelki sosyalizm muasır nizamı şiddetli ve amansız bir tenkide tâbi tutmuştu. Fakat bu tenkit, ayni zamanda bu nizamın dahilindeki tezatların, ilmî ve objektif bir tahliline istinat etmediği için neticelerinin kıymeti, edebî mahiyetten çok daha ileri gidemiyordu. Binaenaleyh Marx kendinden evvel Fourrier, Owen, Saint - Simon gibi ihtilâlci olmaktan ziyade insaniyetçi olan zatlar tarafından işlenen sosyalizm fikirlerini aldı ve muasır cemiyetin tenkidini, dahili tezatların sistematik bir izahına istinat ettirdi.

«Muasır sosyalizm (yani ilmî sosyalizm) muhteviyatı itibarile, bir taraftan muasır cemiyette istihsal vasıtalarına sahip olanlarla bu vasıtalardan mahrum olanlar arasındaki tezadın ve diğer taarftan istihsalde hâkim olan anarşinin tahlili neticesidir. Her yeni nazariye gibi ilk zmanlarda mevcut malzemeye iltihak etmesi zarurî olan bu telâkkinin nazariye esasları çok eski zamana ve daha toplu bir şekilde ise on sekizinci asrın Fransız materyalist felsefesine irca olunabilmekle beraber şimdi, bu telâkki, muasır nizamın iktisadî hâdiselerine istinat ettirilmiş bulunmaktadır.»

— Frederik Engles —

Binaenaleyh Marx'tan evvelki âlimlerde (idealist) bir mahsul olan sosyalizm, marksizmde muasır Avrupa cemiyetinin materyalist bir tenkidi haline getirilmiştir. Bu telâkkiye göre istihsal âletlerine sahip olan sınıfların, iş saatlerini azaltmamak, fakat amelenin yarattığı fazla kıymetleri çoğaltmak yolundaki mütemadî cehdi, buna mukabil ise çalışan sınıfların mütemadiyen iş saatlerini azaltmak ve yevmiyeleri çoğaltmak yolundaki mücadeleleri muasır nizamın tanzimi gayri kabil tezatlarından birini teşkil etmektedir.

Bundan başka, rekabetin istihsal âletlerinde mütemadî terakkiler yaratmasına mukabil, ihtiyacın hesap olunmaması ve istihsalin bir plâna tâbi tutulmaması, muasır nizamda arz yekûnları ile talep yekûnları arasında mütemadî nisbetsizlikler yaratmakta ve bu nisbetsizlikler iktisadî buhranları doğurmaktadır. Binaenaleyh yine bu telâkkiye göre bugünkü nizamda, istihsal âletlerinin mütemadî terakki temayülü ile cemiyetin içtimaî bünyesi arasında diğer bir tezat daha vardır.

Daha sonra sermayenin mütemadî genişlemesi, onu gittikçe mülkiyeti şahsiyenin çerçevesinden çıkarıyor. Sermaye mütemadiyen temerküz ediyor ve gittikçe daha az insanların veya teşekküllerin elinde toplanıyor. Binaenaleyh sermayenin bir taraftan gayet mahdut ve istihsalden gittikçe alâkaları kesilen insanlar elinde toplanmasına mukabil işçi sınıfının mütemadi tekâsüfü ve şuurlanması, bu sınıfın lehine ve sermayedar sınıfın aleyhine bir muvazene yaratıyor. Bunlar ve bunlara mümasil tezatların neticesi Marx'a göre bir gün amele sınıfı ile sermayedar sınıfı arasında zarurî ve kat'î bir hesaplaşma doğuracaktır.

Marksizm iktisadiyatı: Tairhî orijinleri itibarile marksist iktisadiyat, İngiliz siyasî iktisadından, Adam Simit ve bilhassa Rikardo'dan mülhem olmuştur ve Rikardo'nun Marx üstünde müdahalesi bilhassa (sây kıymeti nazariyesi) iledir. Şöyle ki:

Biz bir emtea cemiyetinde yaşıyoruz. Yani şimdi içinde yaşadığımız cemiyette istihsal bilhassa mübadele maksadile yapılmaktadır ve mahsul «emtea» yani mübadeleye tahsis olunan mata vasfını haizdir.

O halde her emteanın bir «kıymet»i vardır. Ve bu kıymet, emteada mündemiç olan diğer bir «mata» yani «amele gücü»dür. Çünkü muasır cemiyette amele gücü de alınır, satılabiliyor. Şu halde o da bir matadır. Onun da kıymeti, bir matanın istihsaline sarfolunan amele kuvvetinin telâfisi için zarurî olan emteanın kıymeti ile ölçülür. Binaenaleyh amele gücü, «emtea» kıymetinin asıl unsurudur.

Rikardo'da esaslı bir şekilde işlenen bu fikir, yahut (sây kıymeti nazariyesi) Marx'ta gayet geniş bir inkişafa mazhar oluyor.

Marx'a göre amelenin sermayedar hesabına bezel ettiği sâyi iki kısma ayırmak lâzımdır:

1 — Zarurî sây

2 — Fazla sây.

Amelenin yevmiye vasıtasile bedeli kendisine ödenen sây, onun zarurî sâyidir. Ve bu miktar sâyin yarattığı kıymet zarurî kıymettir. Halbuki onun sâyi yalnız bundan ibaret değildir. Sermayedar hesabına «kâr» şeklinde kalan, yani sermayedarın bütün masrafları çıktıktan sonra onun safi kârını teşkil eden diğer bir kısım sây vardır ki bu sâyin bedeli ameleye ödenmiyor ve sermayedarın sermaye terakümünü teşkil ediyor. Şu halde sermaye terakümü «sermayeleştirilmiş bir fazla kıymet» demektir ve bu sermayeleştirilmiş fazla kıymet, amelenin istismar edilmiş hakkıdır. Şu halde sermayedar cemiyetinde sınıf mücadelesi, muharrik kuvvetini buradan alıyor. Ve binaenaleyh bir cemiyette fazla sâyin yarattığı kıymet bir fazla kıymettir. Bu fazla kıymet ise bütün sermaye terakümünün ve dolayısile muasır cemiyette göze çarpan, bütün nemaların ve terakkilerin aslıdır.

Binaenaleyh Marx'ta sây-kıymet nazariyesi (yahut emtea kıymetin münhasıran amele gücünden ibaret olduğu) ve fazla kıymet nazariyesi (yani amelenin bir kısım kârının kapitalist tarafından benimsendiği) onun bütün siyasî iktisadının hareket noktasıdır. Bu kıymet mefhumunu daha ilk adımda Marx, cemiyetin içtimaî bünyesinin bir teşahhusu şeklinde almakla, onu sadece bir iktisadî ve teknik âmili olmaktan çıkararak ona içtimaî bir mahiyet vermiş ve kıymeti kendisinin bütün içtimaî prensiplerinin de esası ve mihveri haline getirmiştir.

Marx, iktisadî mezhebinin ilk nazarî esaslarını (iktisat siyasetinin tenkidi) ismile «1857» de neşrettiği kitapta ve daha sonra da (kapital) isimli eserinde topladı. Bilâhare dört büyük cilt tutan bu eserin, Marx'ın hayatında ancak birinci cildi neşrolunabildi. Bu ciltlerde emteanın ve paranın (çünkü Marx'a göre para da bir emteadan başka bir şey değildir), sermayenin ve sermaye terakümünün, toprak rantının, temerküzün ve kendi zamanında kabili idrak olan bütün iktisat hâdiselerlin kendisine göre sırrı şerh ve izah olunmuştur. Maamafih Marx'ın bütün bu iktisadî mezhebini sadece üç esasa irca etmek te kabildir: 1 — Kıymet nazariyesi, 2 — Fazla kıymet nazariyesi, 3 — Sermaye terakümü nazariyesi (1).

●

(1) A. Paperni'den

Buraya kadar olan sahifelerde Marksizmin ana vechelerini ve bu vechelerin tarihî orijinlerini kısaca göstermeğe çalıştık. Verilen bu izahattan bu sistemin bir taraftan kendi hesabına müdafaa ettiği tarihî misyonu, diğer taraftan onun, bu günkü nizamın ve bilhassa harpsonu hâdiselerinin seyrindeki müdahalesini ve nihayet onunla diğer fikir hareketleri ve bilhassa Faşizm arasındaki fikir ve nazariye ayrılıklarını takip etmek kabil olacaktır.

Âlemşümul olmak cehdi:

Frederik Engels Marx'ın tarihî hizmetlerini şu üç esasta hulâsa eder:

1 — Beşer tarihinin umumî inkişaf kanunlarının izahı (diyalektik ve tarihî materyalizm)

2 — Kapitalist nizamın kendisine has olan muharrik kuvvetlerinin izahı (Marx iktisadiyatı ve bilhassa fazla kıymet nazariyesi)

3 — Bu nizamın tasfiyesi yolları (ilmî sosyalizm ve proleter diktatörlüğü)

Eğer dikkat olunursa, gerek Engels'in bu müşahedesinde, gerek umumiyetle marksizme ait yaptığımız işaretlerde ilk göze çarpan şey bu telâkki sisteminin «Cihanşümullük» davasıdır. Filhakika Marx bütün izahlarını cihan mikyasında yaptığı ve bütün neticelerinin cihanşümul olduğu edasını her yazısında izhar eder.

Çünkü ona göre muasır mübadele nizamı, muasır emtea münasebetleri, hulâsa kapitalizm ismini verdiğimiz nizamı içtimaı cihanşümul bir nizamı içtimaidir. Şu halde cihana şamil bir hâdisenin tahlil ve müşahedesi üstünde verilen kanuniyetlerin ve hükümlerin de cihanşümullüğü tabiî olmak icap eder.

Çünkü Marx nazarî hükümlerine varabilmek için evvelâ cihanın içtimaî manzarasının bir «tecrit» ini yapmak zaruretini duymuştur. Çünkü saf kanunların, ancak mücerret bir vasatta, yani bu kanuniyetin tezahürü için mani olabilecek kaydü şartlardan temizlenmiş bir muhitte yapılan tecrübe ve müşahedelerle elde edilebileceğine kanidir. Meselâ (ecsamın sukutu ve cazibei arz) kanuniyetini müşahede ve tesbit edebilmek için bu tecrübenin yapılacağı vasatın havasını tahliye etmek icap eder. Eğer bu tahliye yapılmazsa, havanın mukavemeti yüzünden cisimlerin müsavi süratle sukutunu tesbit edemeyiz. O halde kapitalizm nizamı içtimaisi hakkında da saf kanunlara varabilmek için, yalnız bu nizamın, her türlü manialardan azade olarak cereyan ettiği mücerret bir vasat düşünmeliyiz. Marx'ın (tecridî tahlil) denilen bu nazarî tetkik tarzı, onun mesleğini anlamak, tetkik veya tenkit edebilmek için gayet mühimdir. Çünkü ancak bu tarik iledir ki o, evvelâ umumî neticelerini ve hükümlerini bulabilmek için, bütün cihanı bînnazariye, ancak proletarya ve burjuvazi ile meskûn, yani gerek köylü sınıflarının, gerek küçük mülkiyet sahiplerinin, gerek müstemleke ve yarı müstemleke halklarının mevcut olmadığı bir zemin olarak alır. İstismar kanunu, temerküz kanunu, yeniden istihsal kanunu, kıymet kanunu... ilh. ancak bu suretle çıkarılabilir. Çünkü meselâ bu kıymetin aslında yalnız makinede istihsal yapan işçinin (yani hakikî proleterin) değil de, bütün müstemleke halklarının, köylü veya yarı köylünün, hulâsa Marx'ın tâbirince (kapitalizmden evvelki devrin bakiyeleri olan

unsurların) müdahalelerini ayrı ayrı hesaba kalkışırsa derhal netice mürekkepleşir ve bu netice bilhassa içtimaî, yani (saf kapitalist) mahiyetini tamamile değiştirir.

Halbuki dikkat olunursa görülür ki Marx'ın bütün iktisadî hükümleri bir sermaye kesafetinin, bir sanayi kesafetinin ve hulâsa keskin bir sınıf mücadelesinin hükümleridir. Fakat yine dikkat olunursa görülür ki, Marx'ın zamanında sermayenin, ve sınıf tezadının kesafet mıntakaları ancak Avrupanın mahdut bir kaç noktasından ibaretti. Fakat Marx istihsal âletleri terakki ettikçe yeni yeni «kapitalizmden evvelki muhitlerin (1)» kapitalistleşeceğine ve bu suretle iktisat mübadelesi gibi sınıf mücadelesinin de, cihanşümul bir mahiyet alacağına kanidi. Esasen dava böyle konmasaydı, o zaman bizzat sistemin âlemşümul mahiyeti sarsılır ve marksizmin en gürültülü neticeleri, bir Avrupa veya nihayet bir sanayi memleketleri meselesi haline düşerek ehemmiyetsizleşir giderdi.

Fakat -ileriki yazıda işaret edeceğimiz gibi- bütün hâdisat gösterdi ki, mübadele münasebetlerinin âlemşümulleşmesi ve bütün cihanın mübadele bakımından bir tek iktisadî vahdet haline gelişi, büyük istihsal vasıtaları, ütsündeki tezadın proletarya ile burjuvazinin sınıf cidalinin, hulâsa büyük sanayi memleketlerinin sanayi kesafetlerinden -ki bu sanayi kesafetleri cihanın büyük kısımlarının sanayiden mahrum bırakılması hesabına devam ediyor- doğan davalarının da cihanşümulleşmesi demek değildir. Binaenaleyh marksizmin felsefe ve tarihi felsefe bakımından cihanşümul münasebeti daha âşikâr olmakla beraber, bunun iktisadî neticelerinin cihanşümullük kıymeti, hiç şüphe yok ki yarın, bugüne nazaran daha çok münakaşa edilecektir.

Sınıf mücadelesi:

«Bugüne kadar bütün cemiyetlerin tarihi, sınıfların mücadelesi tarihinden ibaret oldu. Hür ve esir, patrisyen ve pleb, sinyor ve serf, usta ve çırak, hulâsa gaddar ve mağdur birbirlerile ebedî bir düşmanlık güttüler ve fasılasız bir mücadele yürüttüler. Bu gizli veya âşikâr mücadele her zaman ya bütün cemiyetin kökten bir değişmesi, yahut mücadele eden sınıfların mahvolmasile neticelendi.

Eski derebeylik cemiyetinin harabeleri üstünde büyüyen muasır cemiyet de sınıfların bu tezadını tasfiye etmiş değildir. Yalnız şu var ki bu tezat şimdi gayet sadeleşmiştir. Şimdi cemiyet artık gittikçe daha keskin bir surette iki ayrı ve düşman karargâha, iki düşman sınıfa ayrılıyor: «Burjuvazi ve proletarya.»

«Karl Marx - Masiftoni»

Bu sözlerden de görülüyor ki, Marx'ta sınıf, cemiyetin unsuru aslîsidir. Ve sınıf mücadelesi ona göre muasır nizamın muharrik kuvvetidir. Bu mücadele her zaman cemiyetin yeniden teşekkülünü zarurî kılıyor ve cemiyetin bu yeniden teşekkülünü her zaman, en kuvvetli, en teşkilâtlı ve en ileri olan sınıf yapıyor. Feodalizme karşı mücadelesinde, burjuvazi, cemiyetin ile-

(1) Yani bir taraftan küçük mülkiyet sahibi sınıfların, diğer taraftan müstemleke ve yarı müstemlekelerin.

leri ve inkilâpçı sınıfıdır. Halbuki sosyalizm için mücadelede bu sınıf artık bütün tarihî misyonlarını bitirmiş bulunuyor. Ve şimdi cemiyetin ileri ve inkilâpçı hamlesini proletarya uhdesine almış bulunuyor diyor.

Marksizm proletaryanın teşkilâtlandırılması ve inkilâpçılaştırılması tezini buradan alıyor. Çünkü Engels diyor ki (Fikir, ancak ona tesahup eden kütle olduğu zaman bir kuvvet olur.»

Amele sınıfının bu teşkilâtlandırılması teşebbüsü evvelâ 1874 de başladı. Londrada toplanan bilâhare sosyalizm tarihinde birinci enternasyonal, ikinci enternasyonal ismile anılan beynelmilel amele teşekkülleri, harpten evvelki devrin sosyalist amele fırkaları ve harpten sonraki şekiller hep bu sınıf birliğinin, ve sınıf menfaati birliğinin bir tezahüru olarak doğdu.

Yalnız şu da âşikâr ki, cemiyet içinde, iktisadi mukadderatı birbirinden ayrı ve birbirine zıt zümrelerin ve sınıfların mevcudiyetine, bizzat bugünkü Avrupanın vaziyeti tekzip edilmez bir şahit olmakla beraber, meselâ bir Parya (Hint fakiri) veya bir Kuli (Çin amelesi) ile, Mançester'de veya Ren havzasındaki bir sanayi işçisinin hayat şartlarını bir tutmak ve davalarını bir saymaktaki imkânsızlık ta göz önündedir. Avrupa veya Amerikada sanayi işçisinin bütün davası, bir taraftan bugünkü yüksek hayat standarını muhafaza etmek, diğer taraftan da bu hayat standarını daha fazla yükseltmektir.

Halbuki onun bu yüksek hayatı bizzat Parya veya Kulinin, yahut bütün memleketlerdeki ham madde ve gıda maddeleri müstahsilinin, hulâsa müstemleke ve yarı müstemlekelerle, geri memleket halkının iktisadi fakirleşmesi hesabına temin olunabilir. Nitekim, bu fakirleşme sessizce yürüdüğü ve Avrupaya mütemadiyen müstemlekelerin yarattığı fazla kıymet oluklarından harıl harıl altın aktığı senelerde büyük sanayi memleketlerinde de sınıf mücadelesinin yerinde sınıf ahengi hükümrandır.

Şu halde büyük sanayi memleketlerinde işçi ile sermaye sahibi arasında sınıf mücadelesi şeklinde bir (kâr taksimi) mücadelesi mevcut olduğunu kabul etsek bile, bundan başka bir de sanayi memleketleri amelesi ile geri memleketler halkı arasında (hayat farkı) şeklindeki mücadeleyi de ayrıca inkâr etmemek ve bu suretle, Marx'ın sınıf mücadelesini, kendisinin izah ettiği gibi cihanşümulleştirememek zarureti vardır.

Sermaye terakümü bahsı:

Marksizme göre amelenin sermayeleştirilmiş fazla kıymetleri kapitalist sermaye terakümünün anasıdır. Vakıa müstemlekeler yağmasının ilk sermaye terakümünde müessir olduğu kaydolunmakla bu ilk sermaye kendi tezayüdü seyrinde asıl kuvvetini sanayi memleketlerinde işçinin kaybolmuş sâyinden alıyor!

Fakat şu da âşikârdır ki, müstemleke ve yarı müstemlekelerle geri memleketlerin fasılasız ve vahşî istismarı olmasa, bu sermaye devri daimisi nasıl cereyan edebilir? Bu memleketlerin sanayi memleketlerine verdiği ucuz ham veya gıda maddelerine mukabil kendisine satılan pahalı fabrika mamulâtı arasındaki fiat farkı, acaba kapitalist sermaye terakümünün hakiki mayası değil midir?

Kaldı ki, Marksizmin nihaî zafer şeklinde tasavvur ettiği sosyalist zaferinin de bu vaziyeti kökünden tasfiye edebileceği şüphelidir. Öyle görülüyor ki, Feodalizmin harabeleri üstünde kurulan muasır nizamın büyük sermaye memleketlerinde sınıf tezadını tasfiye edememesi gibi, muasır Avrupanın harabeleri üstüne gelecek bir sosyalist zaferinin de, bu defa büyük sanayi memleketleri ile geri ham madde memleketelri arasındaki «farklılık tezadı»nı tasfiye edememesi, ihtimallerin en kuvvetlisidir.

Bu takdirde sosyalizmde sınıf mücadelesinin âlemşümul mahiyetini alamamasına mukabil, daha bugünden en keskin tecellilerini (1) veren bir farklılık tezadının yarın -ileri sanayi memleketleri de dahil olduğu halde- bütün cihanın mukadderatını kendine bağlayıcı ve bütün cihanın nizamını yeniden tanzim edici bir kudret alması, bütün hâdisatın bize teyit ettiği bir hakikattır.

O takdirde, gerek sosyalizmin, gerek onun reaksiyonları olan Faşizm veya diğer cemiyet hareketlerinin kül halinde ikinci plâna atılması ve memleketlerle memleketler arasındaki tezadın bütün tezadların başına geçerek, millî kurtuluş hareketlerimizin hakikî âlemşümul inkilâbı yaratması beşerin tarihî bir kaderi olacaktır.

Bu bahsi, Türk nasyonalizminin aslî prensiplerini şimdiye kadar verdiğimiz fikir hareketlerile teşrih ve mukayese ederken, gelecek yazımızda vermeğe çalışacağız! (2)

(1) Çünkü bizzat bizim millî kurtuluş mücadelemiz de beynelmilel mahiyeti itibarile bu farklılık tezadının tasfiyesi yolunda bir mücadeleden başka bir şey değildir.

(2) Gelecek yazımız «Türk nasyonalizminin Faşizm ve Marksizm ile mukayesesi» dir.

Millet İktısadiyatı:

Ziraat siyasetimizde Liberalizmden Devletçiliğe..

Dr. Vedat Nedim.

Türk ziraati, k ü l halinde Devletçi bir siyasetin mevzuu olarak daha ele alınmadı. Tohumluk, damızlık, haşaratla mücadele, kredi v. s. gibi parça meseleler içerisinde kalarak asıl büyük davayı unutur gibi oluyoruz.

Halbuki, ana caddeleri henüz tesbit edilmemiş bir şehirde, yan sokakların istikametini tayin etmek nasıl doğru değilse, ziraat siyaseti belli olmıyan bir memlekette de meselâ tavuk cinsinin islâhile uğraşmak, belki i l m î bir fazilettir ama a m e l î bir kıymet ifade etmez, diyoruz.

Tavuk misali üzerinde kalarak düşüncemizi açalım:

Ankara'da Avrupadaki benzerlerile boy ölçüşebilecek mükemmeliyette küçük bir tavuk enstitümüz var: öğünüyoruz. Başında, kendisini âdeta bu işe vakfetmiş ve metotlu çalışmasını bilen değerli bir arkadaşımız bulunan bu müessese, tavukçuluk işlerinin muhtelif sahaları üzerinde mühim araştırmalar yapıyor. Ve parlak neticeler de alıyor: alkışlıyoruz.

Fakat aynı zamanda soruyoruz: Bu müessesenin g a y e si nedir? Bu müessese, mücerret i l i m için mi bir teşekküldür? Yoksa tavukçuluk siyasetimizin bir o r g a n ı mıdır?

Eğer mücerret ilim için bir teşekkül ise, o vakit hiç bir diyeceğimiz olamaz. Çünkü, ilmî mesaisinde cidden muvaffak olan bir varlıktır. Eğer tavukçuluk siyasetimizin bir organı ise, o vakit ilmin amele tatbiki, yani memleket tavukçuluğu için faydaları üzerinde aydınlanmak isteriz.

Enstitünün her sene dağıttığı —sayısı isterse milyonlara varsın— damızlık horoz, tavuk ve yumurta sayesinde, bugünkü şartlar altında, memleket tavukçuluğunun bir adım ileri atacağına inanmak mümkün müdür?

Enstitünün konforlu kümeslerine, kalorisi, vitamini ölçülü, bol ve

çeşitli yiyeceklerine, türlü türlü aşılarına ve serumlarına alışmış bulunan asîl tavukların ve acar horozların her hangi bir köyümüzün bitli ahırına, tam takır çöplüğüne, cılız verimsiz, hastalıklı hemcinslerinin yanına düştükleri gün, yeislerinden intihara kalkışacak kadar zeki olmasalar bile, zamanla soysuzlaşmalarından acaba şüphe edilemez mi?

Nitekim, tavukçuluk enstitüsünün başında bulunan Doktor Kadri Beyin, Birinci ziraat kongresine verdiği tavukçuluk raporundaki şu cümleleri, bu hususta şüphe edenlere hak verecek mahiyettedir:

«Memlekette yalnız tavuk hastalıklarile uğraşacak müesseselerle baytarî teşkilâta ihtiyaç vardır. Yoksa bütün emekler boştur. Çünkü memleketin her tarafı hastalıkla doludur. Hiç hasta zannolunmıyan yerli tavuklar tamamen bulaşıktır.» (1)

Bugün, bu teşkilât olmadığına göre, tavukçuluk enstitüsü, ilim için ilim yapan bir müessese halinde kalmağa mahkûmdur demek hatalı mıdır?

Adana'daki pamuk islâh istasyonunun da bundan bir kaç sene önce köylüye dağıttığı islâh edilmiş pamuk tohumlarının zamanla dejenere olduklarını ve işe bugün yeniden başlamak icap ettiğini salâhiyettar bir pamuk mütehassısımızın ağzından işittik. Diğer ziraat sahalarından da aynı mahiyette misaller getirmek kabildir. Bütün bunlar bize, köylüye damızlık ve tohum dağıtarak, güzel örnek göstererek, ögüt vererek, kredi açarak, broşürler sunarak memleket ziraatinde inkilâp yapmanın imkânsızlığını gösteriyor.

Bütün bunlar bize, Avrupadan ithal edilen *taklit* liberal ziraat siyasetinin iflâsını öğretiyor. Onun için biz, bu tutulan yol üzerinde bir ân durup, kendi kendimizi tenkit ve mürakabe etmenin lüzumuna inanıyoruz: Bu yol, acaba doğru yol mudur?

Avrupada bizden çok önce, gerek millî, gerekse beynelmilel tamamile ayrı şartlar altında ve bambaşka muhitler içinde yapılmış tecrübeler, acaba bizim ziraat siyasetimiz için örnek olabilir mi?

İşte her hangi bir tecrübeye girişmeden önce kat'î bir karara bağlanması icap eden ana dava, bizce budur.

1) Birinci ziraat kongresi ihtisas raporları. Cilt: 2. Sahife 1480.

Yabancı mütehassıslardan bu suâlin cevabını isteyemeyiz. Biz istesek de, onlar veremez. Yabancı mütehassıs olsa olsa, ancak bizim tesbit edeceğimiz siyasetin bir tatbikâtı olabilir. Çünkü, bir memleketin ziraat siyasetini, ancak o memleketin kafaları yaratabilir.

Burada, mütehassıs mefhumu üzerinde bir nebze durmak lüzumunu duyuyoruz.

Mütehassıs kimdir?

Mütehassıs, her kilidi açan bir maymuncuk değildir: Mütehassıs, muayyen bir kilit için muayyen bir anahtardır.

Meselâ, Dizel motörünü işletmesini bilen adam, bir mütehassıstır.

Bu adam, Dizel motörünü her yerde işletebilir. Eğer Dizel motörünü işletmesini bilen adamımız yoksa ve muhakkak Dizel motörünü kullanmak mecburiyetinde isek, dışarıdan bir mütehassıs getirtebilir ve maksadımızı temin edebiliriz.

Bu, bir TEKNİK ihtisastır. Teknik ihtisasların ise, milliyeti yoktur. Dizel motörü Almanya'da da Dizel motörüdür; Türkiyede de.

O halde muayyen teknik işler için, yabancı memleketlerden muayyen mütehassıslar getirtebiliriz.

Fakat, siyaset için, yabancı memleketlerden mütehassıs getirtilmez. Çünkü, her siyaset millîdir.

Meselâ, münakalât tarife siyaseti için mütehassıs getirtmek bizce anlaşılması güç bir muammadır. Çünkü tarife siyaseti, Dizel motörü işletmek gibi, her yerde aynı olan, her yerde değişmiyen şartlara ve kaidelere tâbi bulunan bir teknik işi değildir; belki her memlekette başka olan ve her milletin sanayi, ziraat, ticaret, nüfus, imar, maliye v. s. siyasetlerine göre değişen tamamile millî, tamamile hususî bir mevzudur. Tarife siyaseti, tesbiti irademize tâbi olan muayyen maksatlara göre şu veya bu şekli alabilir. Bu itibarla maksatları tesbit etmeden, maksatlı bir tarife siyaseti yapılamaz.

Tarife siyaseti için getirilen yabancı bir mütehassısın ilk soracağı şey, «*Hangi maksatlar için bir tarife istiyorsunuz?*» olması lâzımgelir.

Mütehassıs, tarife siyasetini tayin için değil, ancak bizim millî

maksatlarımıza göre, bizim tarafımızdan tesbit olunmuş bir siyasete uygun bir *tarife tekniği* için faydalı olabilir.

O halde mütehassıs, hedeflerinin tesbiti irademize tâbi bulunmıyan, yani millî hususiyetleri olmıyan teknik işler için getirtilirse faydalı olabilir. Hedeflerinin tesbiti irademize tâbi bulunan millî maksatlarımıza göre değişebilen umumî siyaset meseleleri için getirtilecek yabancı mütehassıslar ise bizi hiç bir vakit tatmin edemiyecektir.

Yabancı mütehassıs, ancak umumî siyaset meseleleri organik bir bütünlük halinde tesbit olunduktan sonra, bu siyasetin teknik tatbikatı için getirilirse, yani siyasetin yaratıcısı değil, âleti olarak telâkki olunursa, yemiş verir. Yabancı mütehassısın bu yolda telâkkisi, bizi bir çok zaman kaybettirici ceremelerden kurtaracaktır.

Bu, biraz uzunca kaçan, fakat zarurî gördüğümüz istitrattan sonra ziraat siyasetimizin tahliline geçebiliriz.

Bugün ziraat siyasetimizin ana vasfı liberal ve ferdiyetçi olmasıdır.

Ziraatin her sahasındaki seviyemizi, ferdin seviyesi tayin eder. Türkiye ziraatinin hiç bir şubesi, uzvî bir bütünlük manzarası arzetmez. Her ziraat şubesi kendi üzerinde çalışan fert işletmeleri sayısınca parçalanmış ve her parça birbirinden ayrı, birbirinden müstakil birer varlık olarak yanyana yaşayagelmiştir.

Bu iytibarla bütün ziraat şubelerimiz, ve neticede bütün Türkiye ziraati hedefsiz, istikametsiz ve başı boş kalmıştır. Kırk bin köye dağılmış on milyon köylünün her biri, kendi siyasetini kendi tesbit eden bir Ziraat Vekâletidir.

Bu vaziyet içinde vahdetli, gayeli, ve disiplinli bir ziraat hayatı tabiatile teessüs edemez. Nasıl edebilsin ki, siyasetin liberal telâkkisine göre aslolan fert tir. Ve, yine bu telâkkiye göre fert, kendi menfaatini herkesten ziyade müdriktir. Yeter ki, ona menfaatinin nerede olduğu gösterilsin.

Ferde menfaatinin nerede olduğunu göstermek.. İşte elli senedenberi ziraat siyasetimiz, hep bu gayeye doğru istikametlendirilmiştir:

Ziraat memurları teşkilâtı, ferde muhtelif ziraat sahalarında menfaatinin nerede olduğunu gösterecek; haralar, ferdin men-

faatini en iyi temin edecek damızlığı yetiştirecek; tohum islâh istasyonları, ferde en ziyade kâr getiren tohumlukları dağıtacak; tavuk enstitüsü ferde en çok yumurta veren tavuğu tanıtacak; Ziraat Bankası ferde en iyi kredi yolunu gösterecek ve fert, böylelikle hakikati anlıyarak, kendisile beraber Türkiyenin de ziraat seviyesini yükseltecek.

Görülüyor ki, her hangi bir siyasette *hareket noktası* gayet mühim bir rol oynamaktadır. Ferdi ve ferdin kendi menfaatini herkesten ziyade müdrik oluşunu, hareket noktası olarak alan liberal bir siyasetin tatbikatındaki bütün tecelliler beklenilen neticeleri vermemişse, hiç bir vakit bunu, tatbikatın fenalığı ile izah etmek doğru değildir.

Halbuki deniliyor ki, ziraat memurlarımız iyi hazırlanmamıştır; yeni müesseseler açalım. İstasyon ve haralarımız ihtiyacımıza kâfi değildir; çoğaltalım.

Kredi sistemimiz bozuktur, düzeltelim. Yani şimdiye kadar güdülen siyasetin tatbikatını i s l â h e d e l i m.

Buna karşılık diyoruz ki, bozukluk tatbikatta değil, hareket noktasındadır.

Eğer Türkiyede en yüksek ilim müesseseleri, en mükemmel istasyonlar, en zengin haralar, en geniş bir kredi teşkilâtı v. s. mevcut olsa bile, elde edilecek neticeler bugünkünden pek farklı olmıyacaktır. Çünkü liberal siyasetin dayandığı «*ferdin kendi menfaatini herkesten ziyade müdrik olduğu*» nazariyesi sadece parlak bir *iddia* dır.

Bu parlak iddia, insanlığı aşağı yukarı bir buçuk asır oyaladı. Bu iddia üzerine kurulan cihan iktisadiyatı, bugün, kronik bir kör barsak iltihabının kangrenleşmesi gibi, tefessüh halinde bulunmaktadır.

Kendi menfaatini herkesten ziyade müdrik olduğu iddia olunan fert, hem kendisini, hem cemiyeti içinden çıkılmaz bir a n a r ş i bataklığının içine sapladı. Buhran denilen bu badire, fert menfaatinin cemiyet için hiç bir vakit emin bir kılavuz olamıyacağını açıkça isbat etti.

Şimdi bütün insanlık bir dönüm noktası üzerinde bulunuyor:

Cemiyetin talihini, ferdin menfaatine bağlı bulundurmakta de-

vam mı etmeli, yoksa ferdin talihini cemiyetin menfaatine mi bağlamalı?

Hâdiseler bu sualin cevabını çoktan vermiş bulunuyor:

Yarının cemiyeti, artık talihini ferdin menfaatine bağlıyan k ö r ve a n a r ş i k bir cemiyet olmıyacaktır. Yarının cemiyeti, ferdin talihini kendi menfaatine bağlıyan ş u u r l u ve n i z a m l ı bir cemiyet olacaktır.

●

Fert menfaati, gayet müphem ve gayet nisbî bir ölçüdür. H a n g i ferdin h a n g i menfaatı?

Ferdi fertlerden tecrit ederek, bütün fertler için muteber, mutlak ve değişmiyen bir ölçü bulmanın imkânı var mıdır?

Böyle k a y p a k bir temel üzerine sağlam ve verimli bir siyaset kurulabilir mi? Her ferdin ayrı ayrı menfaatleri, ayrı ayrı kabiliyetleri, ayrı ayrı seviyeleri vardır. Nasıl olur da millet menfaati, bu ayrı ayrı varlıkların kör talihine terkolunabilir?

Enstitüden aldığı güçlü horozu bilgisizlikten öldüren, haranın azgın aygırına çektirdiği kısrağından doğan sülün tayı bakımsızlıktan soysuzlaştıran, tohum istasyonunun temiz tohumunu melezleştiren ferdin menfaatine Türk tavukçuluğunun, Türk hayvancılığının, Türk pamukçuluğunun talihini bağladıkça i l e r i ve r a s y o n e l bir ziraat hayatı, irişilmez bir serap halinde daima bizden uzaklaşacaktır.

Ancak m i l l e t menfaatini hareket noktası olarak alan bir ziraat siyasetidir ki, ölçülü, maksatlı ve verimli bir siyaset olabilir. Çünkü millet menfaati bakımından hayvancılığımızın, pamukçuluğumuzun, fındıkçılığımızın kısaca bütün ziraat şubelerimizin *nasıl olması lâzımgeldiği* bellidir. Böyle bir siyaset içinde, ferdin mesaisi, millet menfaati bakımından tesbit olunacak esaslara göre istikametlendirilecek ve manalandırılacaktır.

Ve Türk köylüsü, artık kendi menfaatini idrak kabiliyetine terkolunmuş tek ve mücerret bir fert olmaktan kurtulacak, milletin yüksek menfaatlerine karşı mes'ul ve bu menfaatleri temin ettiği nisbette mes'ut bir vatandaş olacaktır.

Bunu ancak Devletçi bir ziraat siyaseti temin edebilir (1).

(1) Gelecek sayıdaki yazımız:
Devletçi bir ziraat siyasetinin ana prensipleri.

Millî kurtuluş devletçiliği.

II.

İsmail Husrev.

Genç sanayi menfaatlerinin eski rejime karşı açtığı mücadelede tabiî haklar nazariyesi, liberalizm ilh. nasıl birer fikri silâh oldularsa, amele sınıfının kapitalist cemiyete karşı olan muhalefetinde sosyalist nazariyeler de ayni rolü oynamıştır. Ferdiyetçilik, liberalizm, genç sanayi menfeatlerinin her işe müdahale eden «fiskal devletciliğe» karşı ideolojik bir reaksiyonidi. Sosyalizm ise, kül halinde bütün kapitalist iktisat sisteminin bir reaksiyonu, bu rejimi red ve inkâr eden bir fikir ve cemiyet hareketi olarak meydana çıktı.

Marks'de ilmî kemalini bulan sosyalizmin hareket noktası. Sermayedar tarafından istismar olunan amele sınıfının menfeatleridir. Sosyalizmde gaye, insanların insanlar tarafından istismarına dayan kapitalist nizamı yıkarak şahsi mülkiyeti tasfiye etmek ve bu suretle sınıfsız sosyalist cemiyeti kurmaktır. Bu gayeye varmak için proletaryanın bir inkılâp hareketile sermayedarları devirerek devlet cihazını eline alması istenmektedir. Proletarya hâkimiyete geçince devlet kuvvetinden burjua sınıfını imha etmek ve sosyalizmi kurmak için istifade edecektir. İleride sınıflar kalkınca devletin de kendiliğinden tasfiyeye uğrayacağı iddia olunmaktadır. Marx, **komünist manifistinde proletarya devleti hakkında şöyle diyor:** «Amele inkılâbının ilk adımı, proletaryanın hâkim sınıf derecesine yükselmesi olacaktır. Proletarya siyasî hâkimiyetten, burjuazinin elinden bütün sermayeyi istirdat etmek, sây aletlerini devletin, yani hâkim sınıf halinde organize olmuş proletaryanın elinde temerküz ettirmek ve mümkün olduğu kadar sür'atle istihsal kuvvetlerini tezyit etmek maksadile istifade eder». **Binaenaleyh Mrx'a göre sosyalist devlet, hâkim sınıf halinde proletaryanın mevkii iktidara gelmesidir. Proletaryanın hâkimiyeti, inkılâpçı bir sınıf diktatörlüğü şeklinde tecelli eder.** Marx, **1875 senesinde Alman sosyal-demokratlarının Gota kongresinde kabul ettikleri programı tenkit ederken diktatoranın mahiyeti hakkında şöyle diyor:** «Kapitalist cemiyetle sosyalist cemiyet arasında bu cemiyet şekillerinden birinin diğerine inkılâpçı istihalesinin vuku bulduğu bir intikal safhası vardır. Bu siyasî, intikal devrinde devlet, inkılâpçı proletaryanın diktatorasından başka bir şey olamaz». Marx, **5 mart 1852 de** Waydemayer'e **yazdığı bir mektupta yine proletarya diktatorası hakkında şunları söylüyor:** «Şahsıma gelince, muasır cemiyette sınıfların mevcudiyetini ve bunların birbirlerile mücadelesini keşfetmek hizmeti bana ait değildir. Benden evvel burjua tarihçileri, bu sınıfların mücadelesinin tarihî inkişafı-

nı [*] tasvir ettiler. Burjua iktisatçıları ise, bu sınıfların iktisadî teşrihini yaptılar. Yeni olarak benim getirdiklerim şunlardır.

İsbat etmeğe çalıştım ki,

1 — Sınıfların mevcudiyeti ancak muayyen tarihî istihsal şekillerile kaimdir.

2 — Sınıf mücadelesi zaruri olarak proletarya diktatorasına müncer olacaktır.

3 — Bu diktatora, bütün sınıfların imhasını ve sınıflara münkasem olmayan bir cemiyet nizamının kurulmasını temin edecek bir intikal kademesi vazifesi görecektir».

Marx, sosyalist devletin karakterini, bunun bir proletarya diktatorası olacağını işaret etmekle kalmış fakat devletin hükûmet şekli üzerinde durmamıştı. Yalnız 1891 «Paris kommünü» nün bütün işçi kitlelerini doğrudan doğruya temsil eden hakiki bir amele hükûmeti şekli olduğuna nazarı dikkati celbetmişti. Marx'in devlet telâkkisine istinaden sosylist devletin hükûmet şeklini işlliyerek tatbik eden Lenin olmuştur. Bugün sosyalizmin hükûmet şekli olarak «soviyetizm» kabul edilmektedir.

Anlaşılıyor ki: Hakiki marksist telâkkiye göre sosyalist devlet, proletaryanın sınıf hâkimiyetinden, inkılâpçı bir sınıf diktatörlüğünden başka bir şey değildir. Burada kelâm hakkı münhasıran proletaryanın elindedir.

●

XIX inci asrın ikinci nısfında bir taraftan amele hareketlerinin seri inkişafı ve bu hareketler üzerinde sosyalist fikirlerin muasır cemiyet bakımından tehlikeli tesirler yapmağa, diğer taraftan da liberal piyasa mekanizmasının inhisrcı teşkilâtlar vasıtasile kırılmaya başlaması, devletin cemiyetle olan münasebeti hakkındaki telâkkilerde derin tahavvüller yaptı.

Amele sınıfının geçen asrın ortalarına doğru gittikçe artan sefaletine karşı devletin, liberal rejimde olduğu gibi bitaraf kalması, içtmai nizamın bakasını tehlikeye düşürebildi. Nitekim XIX inci asrın ortasında mühim sanayi memleketlerinde keskinleşen amele hareketleri, tehlikeli temayüller göstemeye başlamıştı. Kapitalist cemiyetin sükûn ve emniyetini korumak için amele sınıfının arzularını bizzat devletin kendisinin tahakkuk ettirmesi ve bu suretle amele sınıfını kendi tarafına kazanması zarureti hasıl olmuştu. Geçen asrın ikinci nısfında devletin amele sınıfı namına ve işçi kütlelerinin refahını temin etmek maksadile iktisadi ve içtimaî hayata yaptığını gördüğümüz müdahaleler işte bu zaruretlerden doğmuştu. Liberal devlet telâkkisi, cemiyetin yeni aldığı istikamet karşısında yerini tedricen müdahaleci devlet telâkkisine bırakmaya başladı. Yeni telâkki, amele sınıfının sefaletinin sebebini bizzat kapitalizmin kendisinde değil,

[*] Marx, burada restorasyon devrinin Fransız tarihçilerini kastetmektedir: Gizo, Tiyeri Mine gibi. Bunlar, mülkiyet münasebetlerini tarihî inkişafın esası addediyorlardı. Meselâ Gizo «siyasi müesseseleri anlamak için cemiyetin muhtelif tabakalarını ve bunların mütekabil münasebetlerini tetkik etmek ve bu içtimai tabakaları anlamak için de toprak münasebetlerinin mahiyetini bilmek lâzımdır» diyordu.

muasır cemiyetin liberal rejiminde göstermekle liberalizme karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıktı. Yeni telâkkiye Almanyada «devlet sosyalizmi» başka memleketlerde «müdahalecilik» denildi. Devlet sosyalizminin hareket noktası, sermayedar ile amele arasındaki münasebetleri tanzimdi. Burada devletle sosyalizm kelimelerinin birleşmiş olması, devletin sosyalist olduğunu ifade etmez. Gaye, inkılâpçı sosyalizmde olduğu gibi, şahsi mülkiyetin bir inkılâp hareketile tasfiyesi değildir. Bilâkis cemiyette «içtimai mahsulün» tevziinde daha âdilâne hareket ve amele sınıfına kapitalist cemiyette daha yüksek ve müreffeh bir yaşama temin etmektir. Devlet sosyalizmi, şahsi mülkiyetin muhafazasına taraftar inkılâpçı sosyalizmin kollektivizmine şiddetle aleyhtardır. Devlet «içtimai mesele» yi mevzu edindiği için sosyalist görünür. Hakikat halde bu telâkki basit bir müdahalecilikten başka bir şey değildir.

Devlet sosyalizminin en büyük nazariyecisi olan «Adolf Vagner» devlet sosyalizmi hakkında şöyle diyor: «Mantıki devlet sosyalizmi birbirine bağlı iki vazife ile mükellef olmalıdır: Çalışan sınıfları mülkiyet sahibi sınıflar hesabına yükseltmek ve bazı tabakalarda servetin mübalâtsız bir surette teraküm etmesine bilerek mâni olmak».

Devlet sosyalizmi yalnız amele ve sermayedar meselesinin tanzimine değil ayni zamanda daha geniş milli iktisat meselelerile de alâkadar olmuştur. Meselâ milli iktisatta ormanların, yolların, şimendiferlerin, kanalların, suların, posta ve telgrafın kısaca menafii umumiyeye hâdim işlerin devlet tarafından idare olunmasını talep etmiştir. Bu hareket neticesi olarak bilhassa Almanyada umumi menafie müteallik birçok işler devletleştirilmiştir.

Vagner'e göre «milli iktisatta ferdiyetçi taazzuvu tedricen sosyal taazzuva çevirmek lâzımdır». «Devletin müsbet rolü, halkın birçok kısmını medeniyetin iyiliklerine iştirak ettirmektir».

Fakat burada bir sual ortaya çıkar. Fertle devletin karşılıklı faaliyet sahaları nasıl tesbit edilmelidir? Vagner, bunun için esaslı bir şey söylememiştir. Ancak milli iktisadiyatın ve içtimai revşin her tarihi andaki icaplarına göre kaideler vaz'ını devlet adamının vazifesi saymıştır. «Mümkün olan her yerde devletin istihsal teşebbüsü şayanı tavsiyedir. Yalnız mahiyeti itibarile bir müessesenin devlet müessesi haline girmesinin lâzım olduğu yerde değil, ayni zmanda içtimai siyasetin mevzuu olarak ferdiyetçi teşekkülü gittikçe daha fazla sosyal teşekküle çevirmeyi kabul etmelidir» diyor. Maamafih Vagner'in kanaatınca «devlet ferdin yerine geçmemelidir. Ferdin inkişafına ait umumî şartlarla meşgul olmalıdır. Ferdin şahsî faaliyeti, iktisadî hayatın esas muharriki kalmalıdır». Bu cereyanın diğer bir mümessili Schmoller, «umumî kaide olarak devlet, vatandaşların ihtiyaçlarını tatmine matuf olduğu halde ne hususî teşebbüslerin ve ne de serbest cemiyetlerin yapamıyacağı veyahut fena ve bahalı yapacağı faaliyetleri üzerine almalıdır» diyor.

Bugün Türkiyede resmî ülemanın anladığı devletçilik telâkkisi, devlet sosyalizminden, başka bir tâbirle, müdahalecilikten başka bir şey değildir. Bu ülema, fert faaliyetlerinin esas kalmasını ve devletin ancak bazı nafıa işlerini üzerine almasını muvafık görüyorlar. Bizce bu nevi bir devletçilik,

[*] Vagnerle beraber Lassalide zikretmek lâzımdır. Bunların ikisi bir zamanlar Bismark'ın akıl hocalığını etmişlerdir. Rodbertus'un devlet sosyalizmi Vagnerinkinden farklıdır.

bir içtimaî sistem olmaktan ziyade bir devlet politikasıdır. Halbuki hakikî devletçilik, cemiyetin bünyesinde bir istihaleyi tazammün eden bir sistemin ifadesi olabilir.

●

Harp sonu devrini kapitalizmin içtimai tezatlarını bütün çıplaklığile ve şimdiye kadar görülmemiş bir şiddetle ortaya saçtığı bir tarih safhası olarak tavsif edebiliriz. Bu safhada bir taraftan amele sınıfının yer yer parlayarak mevcut nizamı içtimainin varlığını tehlikeye düşüren inkılâp dalgaları, diğer taraftan harpten evvel teessüs etmiş olan müstemleke ve metropol iş bölümünü kırarak kapitalizmi pazarsız bırakmak suretile inhilâle sürükliyen milli kurtuluş hareketleri, kapitalizmin bugüne kadar mevcut olagelmiş bulunan kuruluşuna karşı bizzat kapitalist cepheden reaksiyonlar uyandırdı. Yeni zaruretler karşısında kapitalist cemiyetin binasında esaslı ve bünyeye müteallik tadilât icrası lâzım geliyordu. Anlaşılıyordu ki, harp sonu devrinin ihtilâtları kapitalizmin ferdiyetçi inkişafının bir mahsulüdür ve bugünkü bünyevi inhilâller fertlerin mütekabil münasebetlerinin nizam altına alınmamasından mütevellittir. Yine görülüyordu ki, ferdiyetçilik ve ferdiyetçi nizamın siyasi ifadeleri olan demokrasi, parlâmentoculuk ilh. kapitalizmin bakası noktai nazarından artık irticaî müesseseler haline gelmiştir. Bunlar tasfiye olunmadıkça, mevcut içtimai nizamı ve bu nizam içinde sükûn ve emniyeti yeniden kurmak imkânsızdır. Binaenaleyh kapitalist cemiyetin binasında yapılacak esaslı tadilâtın hedefi berveçhipeşin ferdiyetçiliğe ve ferdiyetçiliğin siyasi müesseselerine müteveccih olmalıydı. Cemiyeti atomize eden (menfaatleri birbirine zıt küçük küçük parçalara bölen) ferdiyetçilik tasfiye edilmeli ve buna mukabil birleştirici, bütüne götürücü yeni bir içtimai sistem gelmeliydi. Esasen inhisarcı muazzam teşekküller sayesinde cemiyete artık küçük küçük mülkiyet menfaatleri değil, divasa teşkilâtlar hâkimdi. İşte bu zaruretler, düşünen kafalarda «bütüne karşı romantik bir cezbe» (Oth. Spann) canlandırıyordu. Genç kapitalizm XVIII inci asırda ve XIX inci asrın ilk nısfında merkantil devrin bağlarına karşı nasıl tabii haklar nazariyesile çıktıysa ihtiyarlık devrinde de ferdiyetciliğe karşı iktisat, hukuk, felsefe ve ahlâk sahalarında yeni telâkkilerle bütün cephe üzerinden taarruza geçti. Artık müdahalecilik ve devlet sosyalizmi gibi ferdiyetçi nizamı aynen muhafaza etmekten başka bir işe yaramayan içtimai siyaset tedbirlerile yeni ihtilâtların önüne geçilemiyordu. Ferdiyetçi nizma ve bu nizamın mahsulü olan inkılâpçı sosyalizme karşı yepyeni bir içtimai fikir ve siyaset sistemile kısaca yeni bir ideolojile çıkmak ve bunlara karşı radikal bir platform üzerinde amansız bir mücadeleye geçmek lâzımdı. Aksi takdirde muasır cemiyet, biribirini yiyen kuvvetlerin altında gözünü bu fani dünyaya tamamen kapayacaktı.

Harp sonu devrinin ideologları böyle yeni bir içtimai sistemi yeni bir ideolojiyi kül halinde meydana getirmekte gecikmediler. Bu yeni ideolojiye «üniversalizm», bunun Avrupadaki siyasi ifadesi olan sisteme de «faşizm» denildi.

Üniversalist cemiyet telâkkisinin ilk mübeşşirleri olarak [*] Hegel'i, Adam

[*] Üniversalizmin bazı unsurlarına Eflâtunda da tesadüf olunur.

Müller'i, Stahl'ı, Otto Gierke'yi, Wundt'u gösterebiliriz. Bunların bugünkü üniversalist cihanı telâkki tarzının vücut bulması için fikir zeminini hazırlamak hususunda büyük hizmetleri görülmüştür. Bugün üniversalizmi kâmil bir sistem haline koyanların başında Spengler, Oth. Spann, Kjellén, Binder, Smend gibi büyük nazariyeciler gelir. Bunların her biri ayrı ayrı mebde noktalarından hareket etmiş oldukları halde neticede daima birleşmişler ve ayni hükümlere varmışlardır.

Üniversalizmin hareket noktası «içtimaî küldür». Fert içtimai külün bir cüz'ü ve mevcudiyeti bu külün mevcudiyeti ile kaimdir. Ferdiyetçilik, cemiyeti, fertlerin mihanikî bir yekûnu addediyordu. Üniversalizm nazarında cemiyet, uzviyete müşabih müstakil bir varlıktır.

Küllün ifadesi olan milli bütünlük en âli bir kıymettir. Fert ancak bu milli bütünlük içinde kıymetini ve inkişafını bulur. Fakat ferdin tâbi bir parça olması, hiç bir zaman onun iradesi nezedilmiş bir unsur haline getirildiğine delâlet etmez. Fert cemiyette kabiliyetlerine göre aldığı mevkide cemiyetin kemale yükselmesile kemale vâsıl olur.

Üniversalistler, Hegel gibi, herşeyin cemiyetteki tezatları daha âli bir vahdete, bir bütünlüğe geçirmek için harekette bulunduğu kanaatindedirler: Cemiyetin temayülü parçalayıcı ve ferde götürücü değil, bütüne, âli vahdete isal edicidir.

Üniversalizmin en büyük nazariyecilerinden olan (Oth. Spann) diyor ki: Üniversalizmde bütünlük ilk ve asıl olandır. Bütün (das Ganze) ihtiva ettiği parçaların hayat şartıdır». Diğer bir yerde «fert, tabiî - hukukî liberal mançesterci tecerrüdünden kurtularak yine külle avdetin, küllün içinde kaynamanın hasretini çekiyor. Hükümran ferdin, yine küllün bağlı bir cüz'ü olmak arzusu günün zaruretidir» diyor.

Üniversalizm, devleti telâkki tarzında da yeni esaslara dayanmaktadır. İdealist ve Hegelci olan üniversalistlere göre «afakî ruh»hâkimiyet birliği olarak devlette teşahhus eder. Binaenaleyh devlet, afaki ruhun, millet ruhunun bir teşehhusudur. Bütün kül toptan ifadesini devlette bulur.

Devlet, milli bütünlüğün kudretini ve kabiliyetlerini azami derecede inkişaf ettirmeyi ve onu kemale ulaştırmayı gaye bilir. Üniversalizme nazaran bütünün kemalini bulması için devletin aktif ve otoriter bir kudret haline gelmesi lâzımdır. Devlet, iktisat, siyaset, ahlâk, ırk ilh. sahalarında milli bütünlüğü tahakkuk ettirecek yegâne vasıtadır. Bu itibarla iktisat ve cemiyet politikasında üniversalizm devletcidir.

Faşizm, bu prensipleri siyasi bir hareket haline getirmekte tam bir muvaffakiyet göstermiştir. Milli bütünü filen tahakkuk ettirmek faşizmin ana prensibidir. İtalyan faşizminin iş fermanında milli bütünlük prensibi şöyle ifade edilmiştir: «İtalyan milleti, ayrı ayrı vatandaşların ve grupların fevkinde bir hayat ve hareket birliği güden bir uzviyettir. Tam ifadesini faşist devlette bulan iktisadî, siyasî ve ahlâkî bir vahdettir». Faşizme göre cemiyet ahenkli bir küldür. Bu külde sınıf tezatlarına yer yoktur. ancak birbirini ahenkli bir surette tamamlayan ve küllü terkip eden korporasyonlar vardır. Mussolini sosyalizm hakkında kanaatlerini şöyle izhar ediyor: «Sosyalist telâkki yalandı. Bu telâkki kapitalizmi fakir proletaryayı istismar etmekle meşgul olan sermayedarlar rejimi şeklinde tasvir ediyordu. Bunlar saçmadır. Muasır kapitalistler sanayi kaptanlarıdır. Bü-

yük teşkilâtçılardır. Binlerce yüz binlerce insanın talii, yevmiyesi, refahı bu insanlara bağlıdır». Hitler de diyor ki «Nasyonal sosyalizm, bolşevizm için bir tehlikedir.... Biz Marxizmi Almanyadan temizlemeğe ahdetmişizdir». Faşizm, demokrasiyi ve parlâmentoculuğu, millî bütünlüğü kıran müesseseler addediyor. Faşizme göre devletin «millî bütünlüğünü en yüksek dereceye çıkarmak» için hehber prensibinin tahakkuku lâzımdır. Halbuki parlâmentoculuğun ekseriyet prensibi, rehber prensibini parçalayıcı mahiyettedir. Bunun için parlâmentonun yerine millete karşı mes'ul olan rehber ikame edilmelidir. Hitler diyor ki «ben iki prensip bilirim ki bunlar biribirine zıttır. Bunlardan biri demokrasidir ki mevcut olduğu yerde filen harabî âmili olmuştur. Diğeri de şahsiyetin otoritesidir». Rehber yukarıya doğru mes'uliyeti, aşağıya doğru otoriteyi temsil eder. Millet, ifadesini şahsiyette bulur. Yine Hitler «iktisadî sahada şahsî kıymet esasına dayanan bir rejimde siyasî otoriteyi kalabalıkların kanununa ve demokrasiye istinat ettirmek manasız olur.. Hakiki halk hâkimiyeti halkın kendi kendine idaresi değil, en lâyık olan cüzütamın (faşist fırkasının) mutlak hâkimiyetinde tecelli eder» diyor.

Hulâsaten görülüyor ki, faşizm, kapitalist cemiyeti dağıtıcı mahiyette olan inkılâpçı sosyalizme karşı üniversalizmin «bütünlük nazariyesile (Ganzheitslehre) çıkıyor ve bütünlüğün tahakkukunu yani kapitalist cemiyetin inhilâlden kurtuluşunu bir rehber kadronun siyasî diktatörlüğünde buluyor. Binaenaleyh faşist devletçiliği, sosyal reaksiyonlara karşı iktisat, cemiyet, hukuk ilh. sahalarında millî bütünlüğü zecrî surette tahakkuk ettiren fşist fırkasının diktatorasından başka bir şey değildir.

●

Kapitalizmin umumî harbe kadar olan içtimaî tarihi, amele sınıfile sermaye sahipleri arasındaki mücdele gürültülerile dolidi. İnkılâpçı sosyalizm nazarî prensiplerini bu mücadelenin üzerine kurmuştu. Yukarıda saydığımız reaksiyonların esasında hep bu sınıf tezadı, sınıf mücadelesi yatıyordu. Fakat harp sonu devrinde sınıf mücadelesinin yanında tarih sahnesine ikinci ve âlemşumul bir tezadın, müstemlike ve yarı müstemlikelerle metropoller arasındaki tezadın çıktığını ve bu tezattan doğan mücadelelerle dünya vahdetinin parçalandığını müşahede ediyoruz.

Harpten evvel dünya vahdeti üç unsura dayanıyordu. Bunlardan biri bir saat gibi muntazam işliyen ve serbestii ticaret prensibine müstenit beynelmilel mübadele idi. Diğeri, müstemleke ve yarı müstemleke iktisat mekanizmalarının Avrupa sermayesile işletilmesidi. Avrupa sermayesi tarafından bir istismar mevzuu telâkki olunan bu memleketlere sermayeler ya doğrudan doğruya yahut devlet istikrazları tarikile akıyordu. Meselâ harpten evvel yalnız Almanyadan müstemleke ve yarı müstemlekelere 20-25 milyar marklık sermaye yatırılmıştı. İngiltere ve Fransanın ihraç ettiği sermayeler bu miktarın dört beş mislini buluyordu. Üçüncü unsur da garbî Avrupanın müstemleke ve yarı müstemlekelerden ham ve zirai maddeler alarak bunlara mukabil sermaye ve yahut sınaî mamulât vermesiydi.

Bu münasebetlerin bu şekilde inkişafı neticesi olarak zamanla dünya yüzünde insanların ve iktisadî faaliyetlerinin gayet garip bir ayrılığı oldu:

«Garbî Avrupa nev'ima 400 milyon nüfuslu muazzam bir şehir haline geldi ve dünyanın bütün diğer kısımları da bu muazzam şehri besliyen köy vaziyetine düştü. Bu vaziyet tıpkı kurunu vüstada toprak mahsullerile şehri besliyen ve sınaî mamulâtile köyün ihtiyaçlarını tatmin eden köyle şehir münasebetine benzemişti» (W. Sombart).

Bugün bu muazzam şehir haricindeki kıtalarda millî uyanışın başlamasile bu gayri tabiî ve garip vaziyetin de tasfiyeye uğradığını görüyoruz. Müstemleke ve yarı müstemlekelerde gümrük duvarları, millî sanayi, millî kredi ilâh. ile dünya vahdetinin istinat ettiği üç unsur inhilâl ediyor. Millî sanayilerini kuran memleketler, kapılarını garp kapitalist dünyasının mamul emteasına kapıyor. Millî uyanışlar karşısında metropol fabrikalarının bacaları sönerken, yeni memleketlerde yeni yeni bacalar yükseliyor. Eskiden garba ham madde veren memleket bugün ham maddesini kendisi işliyor. Uyanan müstemleke ve yarı müstemlekeler, Avrupanın esir edici sermaye ikrazlarına da kapılarını kapıyorlar. İş bulamıyan sermayeler, Avrupanın sermaye merkezlerinde arşını beş paraya geçiyor.

Bütün bu hâdiseler karşısında «Sombart» ın çok isabetli olarak tesbit ettiği gibi, «cihan iktisadiyatının istinat ettiği üç unsura artık ne bugün ve ne de istikbalde tesadüf edilemiyecektir». Çünkü esir milletler, «her noktai nazardan kendilerini garbî Avrupanın istismar ve vesayet sisteminden kurtarmışlardır. «Renklinin halâsı» bütün hızile ilerliyor: Bu, büyük harbin en mühim ve cihanşümul hâdisesidir. Beyaz ırkın dünya yüzündeki hâkimiyeti, devletler içideki serbestli ticaret ve harpten evvelki devrin daha birçok güzel şeyleri artık tamamen tarihe karışmıştır» (W. Sombart). Millî kurtuluş hareketlerinin kuvvetlenmesile görülür ki, garpta kapitalist cemiyetin inkişaf seyrine sınıf mücadelesi değil, millî kurtuluş hareketleri müessirdir. Müstemleke ve yarı müstemlekelerden garba akan fazla kıymetlere, amele sınıfının iştirak hissesinin artması nisbetinde garpta sınıf mücadelesi bir sınıf anlaşması şeklini alıyor ve bu kıymetlerin arkası kesilince, sınıf anlaşması sınıf kavgasına tahavvül ediyor. XIX inci asrın son rubundan Harbiumumiye kadar garbî Avrupada sınıf mücadelesinin nisbeten hafif geçmesi, müstemleke kıymetlerinin Avrupaya en fazla aktığı bir devirde tesadüf eder. Zaten onun içindir ki, bu devir amele hareketlerine reformizmin hâkim olduğu bir devir olarak kalmıştır. Fakat Umumî harbi müteakip başlıyan millî kurtuluş hareketlerile bu fazla kıymetlerin arkası kesilince, bugün Avrupada gördüğümüz kanlı sınıf kavgaları başlamıştır. Binaenaleyh bugünkü Avrupa kapitalizminin mukadderatı üzerinde milli kurtuluş hareketlerinin tam ve kat'î bir tesiri vardır. Hattâ diyebiliriz ki Avrupanın mükadderatı, sosyalizmin değil, millî kurtuluş hareketlerinin elindedir.

Bugün amele sınıfının menfaatı, müstemleke ve yarı müstemlekelerin yüz milyonlarca halkının istismarındadır. Burada amele sınıfı ile kapitalistleri arasında bir menfaat iştiraki vardır. İnkılâpçı sosyalizm, bunun böyle olmıyacağını dünya inkılâbile milletlerin milletler tarafından istismarının da kalkacağını iddia ediyorsa da, hakikat bize başka türlü görünüyor. Dünya inkılâbından sonra dünya yüzünde sanayi yine eski yerini yani garbi Avrupayı muhafaza ederse dünya iş bölümünde bir yenilik vuku bulmuş olmıyacaktır.

Bugün faşizmin bir hususiyeti de imperyalist olmasındadır. Müstemleke-

ler halkının yine eskisi gibi istismarını iade etmek cehdi günlük konferanslara kadar aksederek gayet serbesçe müdafaa ediliyor. Milletlerine yine eskisi gibi müstemlekeler bulmak gayesinde olduklarını faşist liderlerin ağızlarından hergün işitmiyor muyuz? Hitler demiyormu ki, «Beyaz ırk dünyayı idare etmeye ve onun üstünde hâkim olmaya lâyıktır. Bu hâkimiyet ancak pasifizm (sulhculuk) aleyhtarı usullerle temin olunabilir. Mademki Alman milleti, dünyanın en yüksek hizmetlerini kendi içinde toplayan en büyük ırktır. O halde dünya üstünde hükmetmeye lâyıktır. Onun vazifesi, dahilde birleşerek harice taşmaktır. Müstemlekeler edinmektir. Eğer Almanyanın dahilî terakkisine demokrasi mâni oluyorsa, haricî inkişafına da pasifizm engel olmaktadır. O halde pasifizm lüzumsuzdur. Pasifizm fikri her türlü şan ve şeref duygusunu mahvediyor. Haricî mücadele hissini öldürüyor».

Sınıf mücadelesinin yanında yer alan ve sınıf mücadelesinin seyrini ve hattâ bütün kapitalizmin mukadderatını tayin eden millî kurtuluş hareketleri kapitalizmin imperyalist safhasının bir reaksiyonu olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Faşizm nasıl kapitalist cemiyetin ferdiyetci rejimine ve bunun mahsulü olan inkılâpçı sosyalizme karşı bir reaksiyonu, sosyalizm nasıl, doğrudan doğruya kapitalizmin ret ve inkârı hareketi ise, millî kurtuluş hareketleri de imperyalizmin bir reddidir. Sosyalizm sınıfsız bir cemiyet faşizm millî bütünlüğe müstenit bir nizam kurarak beyaz ırka diğer ırkları esir etmek davasındadır. Millî kurtuluş hareketi ise evvelâ cihan içinde milletleri milletlere esir etmiyen hür ve müsavi haklı milletler nizamını saniyen dahile karşı tezatsız millî vahdeti yaratmak gayesindedir. Binaenaleyh millî kurtuluş hareketlerinin iki cephesi vardır: Biri dahile diğeri harice karşı.

Burada haricî istiklâlin şartı olan dahilî vahdet üzerinde bilhassa durmak lâzımdır. Millî kurtuluş hareketinin dahile karşı cephesi, millî istiklâli en emin birşekilde idame etmek için tezatsız ve plânlı bir vahdete dayanan bir millî varlık kurmaktır.

«Millî kurtuluş hareketleri, milletin millet olarak istiklâlini istihdaf eder. Bu istiklâlin yalnız kazanılması için değil, muhafaza ve idame edilmesi için de millet vahdetini zedeliyen ferdiyetçi, zümrevî ve sınıfî şıarlara bu davada yer verilemez» (Şevket Süreya).

İktisadî ve ayni zamanda siyasî istiklâlin bakası için iktisadî ve içtimaî hayatın yeniden ve plânlı bir tarzda kurulması millî kurtuluş hareketinin ana hedeflerindendir. İktisat ve cemiyet plânı, ancak devlet gibi âli ve otoriter bir teşkilât vasıtasile tahakkuk ettirilebileceğine nazaran memleketin yeniden kurulması davasında devletin millete karşı aktif bir rol almasına zaruret vardır. Buna nazaran millî kurtuluş hareketinde devletin cemiyetle olan münasebetlerini gaye ve gayeye vâsıl olmak için kullanılan vasıtalar bakımından ikiye ayırabiliriz:

1 — Gayeye göre millî kurtuluş hareketinde devletin cemiyetle olan münasebetinde takip ettiği siyaset üniversalisttir. Kriteryum, inkılâpçı sosyalizmde olduğu gibi amele sınıfının yahut faşizmde olduğu gibi kapitalls cemiyetin yahut ferdiyetçilikteki gibi ferdin menfaatleri değil, milletin harice ve dahile karşı bütünlüğü ve bu bütünlüğün refahı iktisadî ve içtimaî yükselişidir. Devlet, millî bütünlüğün kemali için hareket noktası olarak memleket istihsal kuvvetlerinin inkişafını kabul eder.

Millî kurtuluş hareketlerinin bütüncülüğü, menşe itibarile üniversalizmin veya faşizmin istinat ettiği reaksyonlar değildir. Bu itibarla aralarında menşe itibarile farklar vardır. Milli kurtuluş hareketleri hür milletler nizamına kavuşmak için dahili ayrılıkları berveçhipeşin tasfiye etmek ister. Bu itibarla meselâ milli kurtuluş devletçiliği, şarktaki derebeyliğin tasfiyesini ve Türk köylüsünün toprağına, mülkiyetine kavuşmasını milli bütünlüğü takviye edici bir hareket telâkki eder. Binaenaleyh sınıflar arasında uzlaştırıcı değil, sınıf tezatlarını tasfiye edici bir hareketi temsil eder. 2 — Milli kurtuluş hareketi ve bu hareketin ifadesi olan devlet, millî vahdetin tahakkukunda kullandığı vasıtalar bakımından normativister. Millî vahdet içinde fertlerin içtimai ve iktisadî hareketlerini, milli menfaatler namına birtakım normlar, kaideler ve ölçülerle bağlar. Halbuki ferdiyetçi nizamda iktisadi faaliyetler, ferdin şahsi mes'uliyetine terkedilmiştir. Devlet, ferdin hareketlerine karşı bitaraftır. Ancak bazı cezai tahdidatla ferde müdahale eder.

Milli kuruluşu ve milli kuruluşu meydana getirecek olan devletin nazarında ferdin başıboşluğu, nizama tâbi olmaması, kısaca devletin ferde karşı bitaraflığı milli bütünlüğün tahakkuku bakımından ancak ric'î bir hareket olur. Fert, milletle beraber hürdür ve milletle beraber müreffeh olacaktır. 3 — Milli kurtuluş devletinin iktisat politikası ancak bir plân çerçevesi dahilinde tahakkuk eder. Plân milli iktisadiyatın kendi kendine ferdiyetçi esaslar dahilinde inkişafının zıddı bir sistemi tazammün eder. Fakat bu plân hiç bir zaman şahsi mülkiyetin tasfiyesine müteveccih sosyalist bir plân değil, sadece milli iktisadiyatın kumanda manivelâlarını (büyük sanayi, transpor, kredi) eline alacak, milli iktisadiyatı devlet marifetile bina edecek bir program olacaktır. Plân sosyalizmde olduğu gibi kollektif mülkiyete değil, büyük iktisat faaliyetlerinde devlet mülkiyetine istinat edecektir. Büyük sanayi, transpor, bankalar, ticareti hariciye devletin elinde bulunacağı için, milli iktisadiyata milli menfaatlere uygun bir istikamet vermek her zaman mümkün olabilecektir. Devletin iktisadiyatın kumanda manivelâlarını eline alması muhtelif şekillerde olabilir: Doğrudan doğruya devlet tarafından tesisat yapılması, imtiyazlar verilmesi, inhisarlar vaz'ı, mevcut müesseselere iştirak, devlet mümessilleri (yani meclisi idarelerdeki devlet murahhasları) vasıtasile kontrol, harici ticareti kontrol ilâh. Buraya kadar verdiğimiz izahattan anlaşılıyor ki, millî kurtuluş hareketinin devletçiliği, inkılâpçı sosyalizm gibi proletarya namına şahsi mülkiyeti tasfiye ederek sosyalist bir cemiyet kurmak davasında değildir. Devletçilik tezimizi beğenmiyen resmi ülemanın Kadroyu bolşeviklikle ittiham etmesi bir cehalet yahut bir kasttan başka bir şey değildir. Millî kurtuluş hareketinde sınıf ferdiyetçiliği değil, milli bütünlük gayedir. Milli bütünlüğün milli kurtuluş devletçiliğinin, şu veya bu dar zümrevî menfeatler namına istismarı da hareketin dışında kalır. Faşizm, faşist fırkasının şahsında bir borjua sınıfı diktatörlüğünden ibarettir. Bu sistemde millet değil, bir zümre hâkimdir. Halbuki, milli kurtuluş nizamında teşkilâtı esasiye kanununda ifade edildiği gibi «hâkmiyet bilâ kaydüşart milletindir». Kadro, cihana yeni bir nizam getirecek olan millî kurtuluş hareketinin, Gazinin yarattığı cihanşumul inkılâbın ideolojik esasları üzerinde araştırmalar yapıyor. Vardığı netice, bütünden hareket eden bir sosyal devletçiliğin millî kurtuluş hareketinin zatında mündemiç bulunduğudur.

Cihan içinde Türkiye:

Ölü doğan çocuk Londra konfransı.

Burhan Asaf.

KADRO, neşriyatına başladığı gündenberi, geçen asırdan devraldığımız cihan nizamının inhilâl etmekte olduğu iddiasını öne sürmüş ve işlemiştir. Bu tarihî inhilâlin sebeplerini, inkişaf seyrini ve mukadder neticesini, Millî kurtuluş inkılâbı bakımından sistemleştirmeğe ise, ayrıca ehemmiyet vermiş ve ayrıca itina etmiştir. Yani, kapitalist ve liberal nizamın inhilâlini, bu nizamın içinde hapsolan bir görüşle takip etmekten daima sakınmış ve inhilâli hem daha ihatalı olabilmesi için dışardan hem de inkilâbımız namına daha faydalı olabilmesi için inkilâbımızın fikir sahanlığından takip etmesini bilmiştir.

Meselâ, cihan buhranı ile beraber «serbest ticaret ve serbest mübadele» nin kalkmış olduğunu tesbit etmek, Londra'da oturan banker için olduğu gibi, Sivas'ta kumaş satan dükkâncı için de mümkündür. Fakat hâdisenin manası, her iki taraf için de başka başkadır. Önce başka olduğunu, sonra da niçin başka olduğunu araştırmazsak, adına «cihan buhranı» dediğimiz hâdise hakkındaki takdirlerde memleketler bakımından fark kalmaz. Halbuki, takdirlerde bir fark vardır ki, buhran hâdisesi vücut bulup inkişaf etmiş ve bütün bir nizamı tasfiye edici bir mahiyet almıştır. Takdirlerde bir fark olması nasıl tabiî ve zarurî olmasın ki, «cihan buhranı», nihayet, milletlerin birer enfüsî irade halinde ayrı menfaatler ve ayrı gayeler etrafında birbirlerile çarpışmalarından hasıl olmuş bir haldir. Böyle olmasa idi, «cihan buhranı» şimdiye kadarki buhranların tıpkısı kalır, bir piyasa hâdisesinin eb'adını aşamaz ve kendiliğinden tasfiye edilip giderdi. Cihanda geçen asrın umumî ve müşteerk görüşü ve iktisadî hayata karşı umumî ve müşterek inkiyat ve itaati kalmadığı içindir ki «buhran» tipik, alışılmış ve malûm bir hâdise olmaktan çıkmış ve şaz, şaşırtıcı, ve meçhul bir muamma eb'adını almıştır. Ki tarihte bu vasıfta olan hâdiselere «dönüm noktası» ismini veriyoruz.

Şu halde, nasıl olur da, cihanın mukadderatı bakımından bir «dönüm noktası» nı işaretliyen bir hâdise, inkilâp Türkiyesi sahanlığından, tıpkı Londra'daki bankerin yahut Bombay'da oturan müstemleke tüccarının gözüle görülüyor? Esefle kaydetmek mecburiyetindeyiz ki, matbuatımızın büyük bir kısmı, üç buçuk senedenberi, gerek istihalesini yapmakta olan cihan nizamı gerek ise bu istihaleyi bağrında taşıyan buhran hakkında, müstakil bir görüşe sahip olamamış ve liep garbın buhran hakkındaki frazyolojisine tâbi olup kalmıştır.

«Aman şu buhran bitse!» temennisi, KADRO'nun sahifelerine girmemiştir. Bilâkis, Türk inkilâbının muvaffak olacağına ve bütün cephe boyun-

ca bütün gayelerine varacağına bir delil olmak üzere, «buhran» ın artacağı, derinleşeceği ve milli kurtuluş hareketlerine engel olan cihan nizamını mutlaka tasfiye edeceği ileri sürülmüştür.

●

Bizde her hâdiseyi garp neşriyatının gösterdiği gibi görmek itiyadında olanlar, Londra konfearnsı'nı **da bir nevi** kurtuluş yolu **manasına almışlardı. Bir** kurtuluş yolu **ki bütün insanlıkla beraber Türkiyeyi de feraha çıkaracaktı. «Buhran» ın bir** piyasa buhranı **olmadığını ve cihan ölçüsünde bir bünye değişikliğini çözmüş muazzam bir hâdise olduğunu, hattâ garp neşriyatının taraf taraf kabul edişi bile, bu gibi münevverlerimizi** Londra konferansı'nın **manası önünde daha şuurlu teemmüllere sevkedememişti (1). Halbuki biz** Londra konferansı'na **aynen şu manayı yormuştuk:**

Bu konferans bir taraftan sanayici metropoller ve bir taraftan müstemlekeler ve yarı müstemlekelerden ibaret bulunan liberal sermayedarlık nizamını harpöncesi şartları ile iade etmek ister. Yani bir restorasyon teşebbüsüdür. Bunun mürettipleri, emperyalist finans merkezleridir. Bu merkezler, ya kendi aralarında uyuştuktan sonra nüfuzlarını kullanarak diğer milletleri de uyuşmağa icbar edecekler ve bu suretle eski istihsal ve mübadele şartlarını yeniden iade edecekler yahut -kendi tezatlarını tasfiye etmeğe muvaffak olamıyarak ölen şeyin hakikaten ölmüş olduğunu ve bir daha dirilmiyeceğini sadece tescil edeceklerdir.

Ve ilâve etmiştik ki, uyuşmağa muvaffak olsalar bile, ikinci bir buhran, meseleyi kökünden halledecektir. Yani milletlerin milli kurtuluşlarını yapmalarına mâni olmağa imkân yoktur; şuurun selleri çözülmüştür; her biri bütün diğerleri kadar hür ve müstakil ve her biri birer iktisadî cüzütam haline gelmiş milletlerden ibaret ileri ve adaletli yeni cihan nizamının doğusu çoktan ağarmıştır.

●

Filhakika, Londra konferansı, **ölü doğmuş bir çocuktan başka bir şey değildi. Ve bunun böyle olduğu, daha geçen sene bu vakitler, kendisi hakkında karar verilirken belli idi. Çünkü bu kararın veirldiği anda, «buhran», içinde vücut bulmuş olduğu cihan iktisat nizamını tam ve mutlak bir felce uğratmıştı:**

a) Pazarları koparıp götürmüştü.
b) Serbest mübadeleyi ortadan kaldırmıştı.
c) Para esasını sarsıp devirmişti. (2)

---

(1) Akın gazetesinde Ağaoğlu Ahmet Bey, Londra konferansı'ndan liberalizmin yeniden doğuşunu ummuş ve toplantının hiç bir şeye gebe olmıyan düzenbaz bir yaygaracıdan ibaret olduğunu görünce, müteakip makalelerde hayflanıp durmuştur. Fakat bu gibi Türkiye dışı mütalealarda bu zat, ne yazık ki, yalnız kalmamıştır.

(2) Bu noktaları pek çok defalar izah etmiş olduğumuz için, bu defasında yapmıyacağız. Maamafih bunu merak edenler 10 numaralı KADRO'daki «Cihan buhranı bitti mi?» başlıklı yazımızı okusunlar.

Ve bir nevi «Tavaifi - Mülûk» anarşisine uğramış olan liberal cihan nizamı, her tarafından kopmakta ve irili ufaklı parçalar halinde ihtirasların istikametinde dağılıp gitmektedir.

Buna çare arayıp Londra konferansı'na karar verenler, konferans ruznamesinin birinci maddesi olarak «hâdisenin sebeplerini tetkik» eylemeği kabul etmiş olsalardı, mesele ciddileşmiş olurdu. Fakat bunu yapmadılar. Bilâkis, sebepleri kendilerine göre tahrif ederek «kopup giden parçaları Londra'da lehimleyelim» dediler. Kırılan bir çanağın bile parçaları nasıl bitişir ve böyle bir bitişmeden ne kadar hayır umulur, bunu bir çocuk dahi bilir. Fakat Avrupalı finans ve sanayi sergerdelerinin emrinden çıkamayan «Kançalarya kurtları», cemiyet parçalarının bitişebileceğine, nedense, inandılar ve inandırmak istediler.

Halbuki gümrüklerden evvel gümrüklerin sebeplerini kaldırmak lâzımdı. Ve para esasını tayin etmezden evvel milletlere, para esasının esasını temin etmek lâzımdı.

Amerika, yüksek hayat seviyesini muhafaza edebilmek için gümrük koymuştu. Avrupa, geri tekniğini koruyabilmek için gümrüğe baş vurmuştu. İngiltere, merkezdeki geri sanayiini Dominionlardaki ileri ziraata korutmak için Ottawa'yı yapmıştı.

Ziraat ve ham madde memleketleri ise, sanayisizliğin korkunç zararlarına nihayet vermek üzere gümrüklere sığınmışlardı.

Bu noktalar, gümrük faslının sadece anakalemleridir. Tafsilâta girersek, ne kadar millet varsa o kadar gümrük ve ne kadar gümrük varsa o kadar esbabı mucibe buluruz. Nasıl olur da böyle bir dava, sanki «gümrük» denince herkes için birmiş gibi bir çırpıda halledilir?

Para esasının esasına gelelim. Para esası isterse teneke yahut kalay olsun. Bunun ne kadar itibarî bir şey olduğunu, bugünkü cihan manzarasından iyi ne isbat eder? Mühim olan esasın esasıdır: Neyin ifadesi olan para, ve, ne için para?

Bir zamanlar kıymetten düşen para, iflâs halinde olan bir Osmanlı hazinesine delâlet ederdi. Şimdi inflasyon, Amerikanın Avrupayı tirtir titrettiği bir silâhtır. Her ikisi de inflasyon değil mi? Haydi Osmanlı imparatorluğu geri bir memleketti; ve haydi ileri bir memleket için inflasyon yaman bir tefevvuk vasıtasıdır diyelim, neden öyle ise Belçika yahut Fransa, yahut Almanya ayni tatlıdan çerezlenmiyorlar? Demek ki bu da değil. İlerilik gerilik meselesi de değil. O halde? Çünkü saydığımız Avrupalı memleketlerin elinde ham madde kaynakları yoktur. Ham maddeyi düşük bir para ile ya Amerikadan yahut İngiltereden alacaklardır. Halbuki onların şimdiye kadar ki kârları, ham maddeyi (ham madde fiatları mamul madde fiatlarına göre çok daha fazla düşmüş olduğu için) ucuza almak, işlemek, pahalıya satmak ve aradaki farktan geçinmekti. Şimdi halbuki, İngiliz ve Dolar düştükten sonra ham madde fiatlarında bir yükselme vardır. O halde altın esasına yani alım kabiliyeti yüksek olan paraya sadık kalmak lâzımdır ki emteanın nevinden yapılamıyan istifade kambiyo farkile temin edilsin, Fakat bu sefer de, karşı taraf ayni zamanda sanayici olduğu için, rekabet kabiliyeti kalmıyacaktır ve o taraf satacak bu taraf karşıdan bakacaktır. Bu taraf parasını düşürse halbuki, ham madde kay-

nakları kendi elinde olmadığı için, gittikçe daha ucuza çalışmağa mecbur olacak, (tıpkı bir zamanki Osmanlı imparatorluğu ve ona benziyen memleketler gibi) arttırdığı paraları elden çıkaracak ve nihayet karşı tarafın sermayelerine açık pazar olacaktır.

İşte para esası bakımından Londra konferansı'nda içine girilen çıkmazın içyüzü budur. Şimdi bu, istihsal cihazları nisbeten mükemmel olup sadece ham madde sıkıntısı çeken memleketlerin halidir. Ya istihsal cihazları hiç tekâmül etmemiş yahut asrın şartlarına göre hiç meydana gelmemiş memleketler ne yapsın?

●

Hakikat şu ki, eğer böyle, gümrüklere değil de gümrüklerin sebeplerine ve eğer para esasına değil de esasın esasına gidilmiş olsaydı, o zaman, can çekişmekte olan her tarafı çürümüş nizamı olduğu gibi teneşir tahtasının üstüne yatırmak lâzım gelecekti. Bunu o nizamın babaları, dayıları ve amucaları bittabi yapamadılar. Onların bu tabiî hareketini mazur görelim. Fakat o zaman, kendilerinden sormak lâzımdır:

NİÇİN TOPLANDINIZ?

Buna biz cevap verelim: Çünkü yapacakları başka bir şey yoktur. «Emniyet ve itimat!» sözlerini tekrar edip durmaları manasız ve sebepsiz değildir. İpliği çoktan pazara çıkmış olan bu nizamın esası, hakikaten «emniyet ve itimat!» gibi babadan oğla miras kalmış sırça nevinden şeylerdir. Denilebilir ki hattâ, bütün esasları bundan ibarettir. Ruhî tesirlere itibar edişindeki sebep te, budur. Konferans yapmakla, maksadı, bir müddet daha vakit kazanmaktan ibarettir. İşleri, «belki düzelir!»e bırakmaktır.

Konferans, şu yahut bu oyun bozanlık ettiği için değil, akamete mahkûm olduğu için akamete maruz kalmıştır. Fakat emin olmak lâzımdır ki, «kançalarya kurtları» (daha doğrusu borsa simsarları) bir şey daha bulacaklar, eski sahnede bir yeni piyes daha oynıyacaklardır. Meselâ, şu önümüzdeki aylarda, İngiliz kabinesinin düşmesi, yeni bir intihabat için bir kaç aylık bir mühletin ilânı ve biraz daha vakit kazanılması pek güzel mümkündür.

Fakat biz onları kendi hallerine bırakarak hâdiseleri inkilâbımızın hem prensiplerine hem de menfaatlerine göre takip etmekte devam edeilm.

●

Londra konferansı, ihtiyarlık çağına gelmiş olan emperyalizmin belki son şakası değildir ama, muhakkak, şimdiye kadarki en büyük şakasıdır. Bütün heybetine rağmen o, ne yapalım ki içi saman doldurulmuş bir arslana pek benziyor.

«Buhran»a «buhran» diyenler, liberal sermayedarlığın avdetine inananlar, umumiyetle garbın ilminden icazet alanlar, artık insafa gelsinler. İşin biraz içyüzünü görmeğe alışsınlar. Bu medeniyet, işte tıpkı bu «geologya müzesi» nde teşhir edildiği gibidir. Budur ve başka türlü değildir: Bir taşlaşma hâdisesinin enfes bir nümunesi!

Londra konferansı, «buhran»ı ortadan kaldırmak üzere toplanmıştı. Vazifesini o kadar güzel yapmıştır ki, bundan sonra artık «buhran» dan kimse bahsetmiyecektir. Çünkü adına «buhran» denilen hâdisenin malûm buhranlar ile hiç bir alâkası olmadığı ve bir yeni devri hem müjdelediği hem de yarattığı kâfi derecede anlaşılmıştır. Konferansta bulunmuş olan Hâkimiyeti Milliye başmuharriri «Bu kelimenin yerine artık öztürkçeden güzel bir isim bulmağa bakalım» diyor. Bu isim çoktan bulunmuştur: Millî Kurtuluş İnkilâbı! «Buhran»ı doğuran da odur, büyütüp insanlığa hediye edecek olan da!

İnkılabın vazifesi, kendi dairesine aldığı insan kitlelerinin fiil ve hareketleri gibi, bu kitleleri teşkil eden fertlerin ruh ve fikir temayülleri üstünde de kendi kontrolünü tesis etmektir.

Türk İnkılâbı Kürsüleşiyor.

Tahir Hayrettin.

İnkilâp bir manzara işi değildir; bir cemiyet nizamındaki değişikliği, beyaz perdede görülebilecek bir panorama sanmak, bira köpüğünden sarhoş olmakla birdir. Bunun iktisadî karşılığı, olsa olsa, sadece zandır, kuruntudur. Böyle bir kuruntu, boya boyayanda da vardır; «Hani san'at, hani mana?» demeğe kalmadan sırıtan ressamın işi ile inkilâp, bir olamaz.

Tanzimat ve Meşrutiyet, böyle boyalardandı; dökülünce, sathîlik billûrlaşıverdi.

İnkilâp, bir bünye işidir; bir cemiyet bünyesindeki olgunlaşma hareketidir. Cemiyet nizamındaki değişiklik, dipten, içten, bünyeden, bünyenin nescinden gelmedikçe, vasıflanmağa değer bir şey olamaz.

Eğer hastaya şifa vermek istiyorsak, iliğinden kemiğine kadar bütün hücrelerine sıhhat ve zindelik, tazelik ve yenilik kazandırmalıyız. Vücudün her hangi bir bucağında unutulan mikrop, hastalığı depreştirir; ve bu depreşme, henüz nekahetini bile geçirmemiş olan kişiye en amansız bir felâket gibi çullanır.

Bir inkilâp nizamı, cemiyetin bütün teklerini, bütün bucaklarını, bütün işlerini diri, aydın ve sağlam yapmanın adıdır. Bünye gelişmesi ve millet olgunlaşması derken, maksadın ne olduğu anlaşılmak gerek.

●

Bir fert bünyesindeki gelişme ve olgunlaşma devam ettiği müddetçe, o ferdin hayatı yürür, ilerler. Bir cemiyetin de yürümesi ve ilerlemesi; gelişme ve olgunlaşması nisbetindedir. Fert, fâni bir varlıktır; ondaki yürüyüş durabilir; fakat cemiyetin ölmezlik vasfı, onda sürekli ve bitmez bir inkilâp ister.

İnkilâbın devamından ürkmek, fert fâniliğini cemiyet ölçüsüne kadar çıkarmak demektir. Bunun ıstılahı göçebeliktir. Önsüzlüğü sonsuzluğuna bir delil olan Türk cemiyeti, göçebe bir kalabalık değildir.

«İnkilâp bitmedi.» değil, «İnkilâp bitmez!».
İnkilâpçılık vasıfları, «sosyal şartlarda daima yeni hamleli bir yürüyüşe inanmak ve katlanmak» şıarı etrafında toplanıyor. Bu, bilgisiz olmaz; inkilâbın ilimleşmesi gerektir. Zira o, bir dava işidir; ve bir davanın şartları da, hükümleri de bilgiye dayanmak zarurîdir.

●

İnkilâbın ilimleşmesi.. İnkilâbın ilmini yapmak.. Bunu yaparken morfolojik vasıflarla uğraşmak, meselâ, etnoğrafya gibi bir şey yapmak demektir; bu, asıl ilim mefhumunun aradığı kanuniyet vasfına yanaşmıyan, beyhude bir emek harcamaktır. Sosyolojik, yani aslî vasıfları tetkik etmek, kanuniyetler üzerinde kafa yormak.. İnkilâbın âlimden beklediği işte budur. Şeniyet hükümleri ancak b usuretle tahakkuk edebilir. Şeniyet hükümlerini kazanmamış her hangi bir hareket ise, kendisine i n k i l â p adını alamaz.

Tanzimat ve Meşrutiyet'e inkilâp adını bunun için veremiyoruz. Her ikisi de zaruretlere, kanuniyetlere dayanmıyan hareketlerdi; ve bir şeniyet olmaktan uzak kaldılar.

Türk inkilâbı bir şeniyettir. Kanuniyetleri vardır; bir takım şartların mahsulüdür, ve kendine hâs hükümleri vardır; d a v a şartlarını tamamen taşımaktadır. Bunun için *inkilâpçılık vasfımız, bize her şeyden evvel, inkilâbımızın şeniyet hükümleri ile tavsifini mümkün kılan, zaruret ve kanuniyetlerini tesbit eden, doğuş şartlarını ve yürüyüş istikametini kendine hâs mahiyette kanunlaştıran, ve ancak busuretle ilmî damgayı taşıyabilecek olan tetkiki emrediyor.*

Böyle bir tetkik, bizi menşelere götürür, ve «Türk inkilâbı niçin oldu?» suali ile karşı karşıya bırakır. Bu karşılaşmada şunu görüyoruz: Avrupa düşünüşünün «hasta adam» dediği bir yarı müstemleke.. Avrupa düşünüşünün müstemleke hırsı.. Bu hasta adamın, bu haris düşünüşle ve bu düşünüşün uşakları ile boğuşması... Kurtuluş hareketimizin menşeindeki bu manzara, top - raklarımızda niçin, nekadar ve hangi istikamette bir değişmenin zaruretini bize gösteriyor. Bu başlangıç, Türk inkilâbının ilmini yapanlara, cihanın müstemleke ve müstemlekeci tezadını işaret-

le, inkilâp hükümlerinin hangi temeller üzerinde kurulabileceğini ihtar etmektedir.

Bize göre, bu büyük tezadı göz önünde tutmıyan, bu temel üzerinde yükselmiyen hükümler, realist, binaenaleyh ilmî olamaz. Ve *inkilâpçılık, her şeyden evvel, kendi ilmini yapmakta inkilâp ister.*

●

İnkilâp, bir yıkılış ve bir yaradılış ifade eder. Tarih, bütün inkilâpları, ancak böyle tanır ve tanıtır. Yapıcı olmıyan hareketler, bir merhale, bir dönüm sayılamaz. İnkilâbın inşacı oluşu, bundan ileri gelir. Yeni kafa, yeni yürek, yeni türkü, ve yeni yaşayış... Topraklarımızda bunları yapmak istiyoruz. Kafasını, yüreğini, türküsünü yenilemiyenler bizden değildir. Ve inkilâp safında yer almak için, rüzgâr fırıldağı benzerliği ile «yaşasın» demek, bir mana taşımaz.

Türk inkilâbı, Tanzimat ve Meşrutiyet gibi kafasız, yüreksiz ve türküsüz olamaz. Onun için o, yaratacaktır; ilimde, ahlâkta, san'atta.. başıbozukluğun yerine şahsiyet koyacaktır. Ankara, nasıl, siyasette Babıâli ankazını tarumar ettiyse, ilimde darülfünun zihniyetini, ahlâkta kötü ferdiyetçiliği, san'atta manasızlığı.. da söküp atacaktır. Bunlar, yeninin, yaratıcılığın tezahürleridir.

●

Türk inkilâpçılığı, millet'i, tariflerinde «siyasî ve içtimaî bir cüzütam» olarak telâkki eder. Bu telâkki, inkilâbın sadece siyasî değil, içtimaî de olduğunu bildiriyor. Ümmet devrinden millet devrine geçmek hamlesini kendisine siklet merkezi yapan inkilâbımız, yalnız siyasî bir yeni teşekkül değil, içtimaî bir yeni bünye de yaratmak davasındadır; ve bunun tahakkuku, onun cihanşümul manasını kuvvetlendirecektir.

İçtimaî inkilâp, ahlâkta, hukukta, san'atta, iktisatta, dilde... bütün cemiyet müesseselerinde yepyeni bir ifade yaratmakla olacaktır. Bu yaratıcılığın temelleri atılmıştır: Türk cemiyetinin tarihî akışı ve bu akış içindeki rolü aydınlanmış, bugünden yarına doğru yürüyüşümüzdeki mukadderimizin gene üstünlük ve öncülük olduğu işaret edilmiştir.. Türk dili, bu üstünlüğü ve öncü-

lüğü mümkün kılmak için âbideleştirilmektedir.. Türk iktisadı, emperyalizme bir daha boyun bükmiyecek metaneti kazanıyor... Bunlar, inkilâpçılık vasfımızın, cemiyet bünyesine müdahaleleridir. Bu müdahaleler ilerliyor: *ilimde Babıâliyi temsil eden Darülfünun, efendisinin akıbetine uğradı. Ve orada, şimdiye kadar dış sayılan ve dış tutulan inkilâp, kürsüleşmek kararındadır.*

O halde, yeni nizam için yeni tefekkür, yeni hukuk, yeni ahlâk, yeni müessese bekliyebiliriz. Çünkü *kürsüleşen inkilâp, millet bünyesine el atan, içtimaî müdahaleye başlıyan inkilâp demektir.* Kürsüleşen inkilâp, ebedîlik vasfını kazanan ve millet ölmezliğine erişen, yani içtimaîleşen inkilâp demektir.

●

Biz, inkilâbın bu kürsüleşmesi işinde, iki esas noktayı şimdiden işaret etmek istiyoruz:

1) İnkilâbın sesi, yalnız kürsü etrafına toplananlara münhasır kalmıyacaktır; zira, inkilâbın ihtiyacı, rejimimizin siyasî ve içtimaî bütün esaslarının, muallim, mimar, doktor, mühendis, idareci, yazıcı, okuyucu.. bütün vatandaşlara anlatılmasındadır. İdare işlerinde de Babıâli kafasının sür'atle sökülüp atılması için, bu kat'î bir zarurettir.

2) İnkilâbın sesi osmanlılaşmıyacaktır. Türk inkilâbının teknikten siyasete kadar bütün cemiyet mevzularındaki orijinalitesini kaybettirecek bir «KAALE» cilik, Yeni Türkiye'nin sesi değildir. Karşımızdaki kürsüde, rüsum uleması vaizler değil, düşünenler ve konuşanlar göreceğimizden eminiz. Zira Kemailzmi konuşanlar, hem ayarlı, hem de ayarlayıcı olurlar; zira bu iş, düşündürücü ve yapıcı bir inkilâbın işidir.

Teknik :

Millî Mahruk meselelerinden:

II.

Petrol ve Türkiye petrolleri hakkında bir eser.

M. Şevki.

Mahrukat meselesinde petrol rakipsiz olarak birinci mevkii işgal eder. Enerji kaynağı olarak bundan daha ucuz daha elverişli bir madde bulmak şimdilik mümkün değildir. Mayi halinde olması dolayısile taktiri kolay, kalorisi yüksek olan bu madenî mayi bütün dünyayı kaplamış ve diğer mahrukat bunun karşısında ancak hususî şartlar altında ve ekseriya himayelerle tutunabilmişlerdir. Bu sebeple biz daha milli mahruk meselemizin heyeti umumiyesini tetkik eden birinci yazımızda bunun hakkındaki kararımızı vermiş: «Memleketimizde geniş mikyasta bir petrol madeni bulunur, sermaye ve yol vaziyeti itibarile de işletme imkânı temin olunursa bizim için makine mahruku olarak ayrıca bir madde düşünmeğe lüzum yoktur» demiştik. (1) Vakıa petrol istihracından sonra da Türkiyede kömür veya su ile işliyen santral veya makineler şüphesiz bulunacaktır. Fakat artık büyük fedakârlıklarla bir kömür taktiratı veya ispirto sanayii kurmaya hacet kalmıyacaktır. Bir taraftan bunların iktisadî şerait itibarile petrole rekabet edememeleri, diğer taraftan petrole yatırılacak büyük sermayenin tutunabilmesi ve işinde devam edebilmsi için memleket dahilinde geniş mikyasta bir petrol istihlâkinin temini (2) şart bulunması buna manidir. Fakat buraya kadar mesele herkesin aşağı yukarı kolay mutabık kalmasına rağmen petrollerimizin iktisadî bir işletmeye müsait olup olmadığı hakkındaki bilgilerimizin azlığı mahruk siyasetimize de kat'î bir veche tayinine imkân vermiyor. Halbuki bu sanayi kuruluşu devrimizde bu işi halletmekliğimiz, bunun için de evvelâ petrol madenlerimiz hakkında kat'î hüküm ve kararlara sahip olmaklığımız gerektir. Bu sebeple son zamanlarda petrol hakkında gerek hükûmet ve gerekse diğer alâkadarlar muhitinde gördüğümüz faaliyeti memnuniyetle kaydetmekteyiz.

Kendi petrollerimiz hakkında dilimizde intişar eden eserler yok denecek kadar azdır. İngilizce, Almanca, Rusca, Fransızca'da petrol madenlerimiz hakkında bir çok rapor, tetkikat, malûmat bulunabilir Fakat Türkçede düne kadar bu sahada yapılmış belli başlı bir tetkike tesadüf edemezdiniz. Fakat şimdi mühendis Kemal Lokman Beyin intişar sahasına çıkardığı «Türkiye petrol madenleri» isimli eserile bu eksikliğin tamamlanması ve lunda ilk, fakat çok kıymetli adım atılmış bulunuyor.

(1) 18 numaralı Kadro'da «Milli mahrukat meselesi».

(2) Petrolun her şeyden evvel bir ihracat matası olmasına rağmen.

Kitap Yazanlar Kooperatifi tarafından bastırılan «Türkiye petrol madenleri» hacminin küçüklüğüne ve kat'î neticelere varamamak istirarında bulunmasına rağmen kıymetli bir tetkik eseridir.
Kitap, orta hacimde (134) sahifedir ve bir başlangıç ile üç kısmı ihtiva etmektedir. Birinci kısım petrollerimiz hakkında şimdiye kadar yapılan tetkiklerin sayılmasına ve Türkiye petrol madenlerinin, yahut Türkiyedeki petrol zuhuratının mütaleasına tahsis olunmuştur. Bu kısımda Mürefte, Mardin - Siirt, Van, Pulk (Erzurum), Katranlı (Erzurum), Divan - Hüseyin - Naftik (Erzurum), Hasan kale (Erzurum), Çimağıl (Gümüşane), Mapavri (Rize), Ekinveren (Sinop), Çıralı - Mustar yayla petrol mıntakaları hakkında jeolojik ve fennî tetkikler vardır.

İkinci kısım Türkiyeye yapılan petrol ithalâtının ve bu ithalâtı yapan müessese ve firmaların tahliline tahsis olunmuştur.
Üçüncü kısım petrol müştakatının kesafet ve kullanma yerleri bahsini, petrol piyasasını, gümrük kanununu ve dünya istihsalâtını anlatıyor.

●

Kitaba bu arada, ticareti hariciyemizde petrolün mevkiini veren istatistik tabloları ve bunlardan başka da petrolün istihsal seyrini gösteren resimler ilâve olunmuştur.
1899 da başlayıp bu güne kadar devam eden yirmi üç tetkikten beşine bizzat iştirak eden müellif petrol zuhuratı görülen on bir yerden yedisini muhtelif sebeplerle ikinci plâna atarak bizi bilhassa dört menbala karşılaştırıyor: Mürefte, Mardin - Siirt, Van, Pulk petrolleri.

Bunlardan Mürefte'dekinin arazinin teşekkülâtı ve burada husule gelen şiddetli arz hareketlerinden petrolün tahtelarz yatak ve mahzenler halinde olmayıp «Poch» ve «Lentille» şeklinde müddahar olması melhuz bulunduğunu, Van ve Pulk petrollerinin de daha tetkike muhtaç olduğunu söyledikten sonra geriye Mardin petrolleri kalıyor.
Diğer bir çok müdekkikler gibi Lokman Bey de bu havali petrollerini Irak ve İran petrollerinin devamı olarak kabul ediyor. Yalnız burada istikamet oralardaki gibi şimali garbî - cenubi şarkî değil şark - garp hututunu takip etmektedir. Burada yer altında petrolün bulunduğunu gösteren bütün alâim: yer üstünde petrol sızıntısı, asfalt tabakaları ve kükürtlü sıcak sular mevcuttur. Keza tabakaların vaziyeti de petrolün mahzen halinde toplanmasına müsait bir şekildedir. Sonra saha geniştir. Ve kilometrelerce uzunluğunda aynı evsafı muhafaza ediyor. O halde bu petrol yatakları zenginlik itibarile iktisadi bir çalışmaya müsaittir. Diğer taraftan sahanın garp kısmı demiryollarına yakındır, civarda su boldur, o halde istihraç ve nakil itibarile de işlemeye elverişlidir. ...

●

Petrol madenlerini işletme işinin birinci merhalesini teşkil eden bu araştırma ve ayırt etme keyfiyeti bizi şüphesiz kat'î kararlara sevkedemez. Bunlar ancak ikinci bir merhaleyi teşkil eden sondaj ameliyatının nerelerde ve ne suretle teksif edilmesi lâzım geleceği hakkında yol gösterir. Biz şimdi, bir iki sene sürecek olan ve yerine göre (300-400,000) liraya mal olacak bulunan bu ikinci sondaj devresinin başında bulunuyoruz.
Filhakika Kemal Lokman Bey gibi diğer bir çok müdekkiklerin kanaati de

başka yerlerden ziyade Mardin petrolleri üzerinde tevakkuf ettiği ve coğrafî vaziyet itibarile de buranın Irak ve İran petrol teşekkülâtile münasebettar bulunması melhuz bulunduğundan bu mıntakada sondaj ameliyatına başlanması ve hakiki servetinin bilâmel ölçülmesile müsbet veya menfi bir karar verilmesi tamamile maksada uygundur. Ancak bizim müdekkik ve mütehassıslarımızdan daha evvel beklediğimiz bir şey varsa o da meselâ Mardin petrollerinin geniş bir sahada ve bol miktarda mevcut olduğu takdirde iktisadî bir işletmeye tâbi tutulabilmesi için takip edilecek yolların şimdiden araştırılmış ve gösterilmiş bulunmasıdır.

1932 senesinde memlekete ithal ettiğimiz takriben üç buçuk milyon kıymetindeki 89 milyon kiloluk petrol ve müştakatı için çok büyük sermaye istiyen bir petrol madeni işletilemez. Esasen hiç bir yerde sırf dahili ihtiyaç için çalışan bir petrol işletmesine de rastgelmiyoruz. O halde petrol işletmesi her şeyden evvel bir ihracat meselesi ve dünya piyasasına tâbi bir faaliyettir. Binaenaleyh daha işletmeye başlamadan evvel de bu noktaların tetkik edilmiş ve neticelerinin meydana çıkarılmış olması lâzımgelir.

Meselâ bizim cenup petrol mıntakamız tahmin edildiği veçhile büyük bir servet gösterirse bunun başlı başına dahili sermayelerle işletilmesi mümkün müdür? Yoksa diğer memleketlerde gördüğümüz üzere (Romanya, İran, Irak) bizim bu menbalarımız da beynelmilel muayyen teşekküllerin eline geçmek istirarında mıdır? Bizce madenlerin araştırılması, tetkiki ve sondajı kadar bu noktaların da tebarüz etmiş bulunması lâzımdır. Kemal Lokman Beyin bu hususları yakında çıkaracağını vadettiği (Petrol sanayii) kitabında tetkik etmesi muhtemeldir. Fakat bizce mücerret olarak bir petrol sanayiini tetkik eden, bu hususta bize malûmat veren kitap kadar, bu malûmatı zenginlikleri muhtemel petrol menbalarımıza tatbik ederek iktisadî işletme yollarını gösteren, tabakat tetkikleri gibi ihzarî iktisat tetkikleri yapan eserlere de ihtiyacımız vardır. Bu da umumî olmaktan ziyade muhtemel maden servetlerimizi birer birer ele alarak etüt etmekle mümkündür. Bunun için Kemal Lokman Beyin kitabında belli başlı zuhuratı tetkik eden bahislerin ne kadar ihzarî ve umumî esaslar dahilinde olsa bile bu iktisadî araştırmalarla da tamamlanması pek ziyade arzuya değer. Kıymetli mühendisimizin ikinci kitabında bizi bu hususta tenvire çalışacağını ümit ve temenni etmekteyiz.

Çünkü millî mahruk siyasetimizin tayinine yardım edecek şey, yalnız memleketimizde petrolün bulunmasını tesbit değil, ayni zamanda iktisatlı bir işletmenin hangi şerait altında mümkün olabileceğini meydana koymak olacaktır.

Mamafih bu temennimiz, bu hiç işlenmemiş vadide ve şahsî etütler mahsulü olarak bize ilk kıymetli petrol eserini veren kıymetli arkadaşımızı hararetle tebrik etmemize mani değildir. Şimdiye kadar petrollerimiz üzerinde etüt yapan Türk fen adamları kendi tetkiklerinin neticelerini hep böyle eserlerle neşretmiş olsalardı, bugün petrol madenlerimiz hakkında daha çok etraflı ve kâmil malûmata sahip bulunurduk.

●

Kitabın ikinci ve üçüncü bölümünde memleketimizde istihlâk olunan pet-

rol ve müştakatı ile, buna istinaden petrolleşme - sanayileşme hakkındaki malûmattan bazı noktalara işaret etmek isteriz.

Müellifin fikrince memleketimizde 1/1/930 da 8,592 adet olan motörlü nakil vasıtaları günden güne artarak 1932 de her halde 10,000 e baliğ olmuştur, bunu da on yıllık vasatî benzin sarfiyatını alarak ve beher otomobilin yevmiye 5 kilo benzin sarfettiğini kabul ederek yaptığı hesapla bulmaktadır. Bir defa mademki on yıllık vasatı alınıyor, o halde bu hesap tekmil on yıl için kabili tatbiktir. Yani bu hesapla 933 de olduğu gibi 930, 931, 932 de de ayni rakamı hesap etmek mümkündür. Halbuki bizzat müellifin bize verdiği müfredatlı istatistiklerden anlıyoruz ki 930 da memleketimize giren 23,793 ton benzine mukabil 932 de 22,060 ton girmiştir. O halde bu iki sene zarfında % 7.5 kadar bir eksilme var demektir. Esasen tekmil ihsaî malûmat 1929 senesine kadar muntazaman artan petrol ve müştakatı sarfiyatımızın bu tarihte azamî hadde vâsıl olduğunu ondan sonra da yine muntazaman bir azalma kaydettiğini gösteriyor. Buhran seneleri dolayısile bunu da gayet tabiî görmek lâzımdır.

Vesaiti nakliye adedine gelince; bizce mühim olan adetten ziyade işleme miktarıdır. Çünkü iktisadî hareketlerde mühim olan, bir tarafa atılmış, eskidiği için çürümeğe terkedilmiş motörlü nakil vasıtaları değil, faal olan, iş gören nakil vasıtalarıdır. Bu da bu nakil vasıtaları motörlerinin istihlâk ettiği mahrukla tayin olunur. Son buhran seneleri dolayısile vesaiti nakliye ithalâtı miktarında mühim azalmalar olduğu her sene eskiyen miktarların yenilerile telâfi edilemediği şüphesiz bulunmakla beraber, farzı muhal olarak benzin ithalâtının azalmasına mukabil vesaiti nakliye adedinin arttığını kabul etsek de bu hal iktisat noktai nazarından bir ziyandır. Mevcut makinelerin az çalıştığını ifade ettiği için randemanlarının kötülüğe doğru gittiğini gösteren bir işarettir. Nitekim 1929 dan sonra sanayiimizde petrol ve müştakatile çalışan sanayi şubelerinde az veya çok bir genişlemenin muhakkak olmasına rağmen petrol sarfiyatının artmayışını ayni suretle tavsife mecburuz. Bu sebeple biz müellifin verdiği istatistiklere istinat ederek diyeceğiz ki; 1929 dan itibaren petrol ve müştakatı fiatının memleket haricinde en az bir misli ucuzlamış bulunmasına mukabil bizdeki istihlâk miktarları ve bununla mütenasip olan mihanikî iş muntazaman azalmıştır. 1929 senesindeki fazla ithalâtı yeni gümrük tarifesine atfetsek dahi bunu takip eden 1930 daki benzin ithalâtının 1932 den fazla oluşunu başka suretle izah etmenin imkânı yoktur.

Bu azalmayı da çok tabiî bulmalıdır. Bir taraftan buhran diğer taraftan bütün etmtea fiatlarının sukutuna mukabil dahilde petrol ve müştakatı fiatının sabit kalışı, hattâ yükselişi, ve bunun neticesinde motörün ziraat sahasından hemen tamamen atılması, amele yevmiyesinin kıyas kabul etmiyecek kadar sukutu dolayısile bir çok sahada kol kuvvetinin makine kuvvetinden daha ucuz oluşu bu gerilemeğe sebep olmuştur. Mahruk ve enerji fiatı ayni şekil ve seviyede tutulursa daha da gerileme olacağına şüphe etmemelidir.

Bu neticeye vâsıl olduktan sonra şu noktayı bir kere daha tebarüz ettirmek isteriz ki; sanayileşme ve iktisadıyatımızı bu cepheden iyileştirme için evvel beevvel bir enerji, bir mahruk meselesi karşısında bulunuyoruz. Bu meseleler esaslı bir hal suretine raptedilmeden kuracağımız sanayi çorak toprak üzerine atılan tohuma benzemekten kurtulamıyacaktır.

Dil Köşesi:

Gene Dede Korkut Kitabından

Kanlı Koca Oğlu Kanduralı Boyu

İbrahim Necmi.

Dede Korkut hikâyelerinden bir tanesini geçen sayımızda koymuştuk. Deli Dumrul adını taşıyan bu hikâye, bize Türk'ün karı koca sevgisi, karı koca bağı üzerindeki duygularını bildirmişti. Böyle bağlanmak için karı ile kocanın birbirini nasıl bulup nasıl aldığını da düşünmek gerektir. İşte şimdi yazacağımız Kanduralı hikâyesi o zamanki bir Türk yiğitinin kendine yaşama arkadaşı seçerken neler aradağını, nelere katlandığını gösteriyor. Bu hikâye biraz uzuncadır. Bir kısmını bu sayımıza koyuyoruz. Kalan kısmı ile üzerindeki düşüncemizi de gelecek aya bırakıyoruz:

Hanım Hey, Kanlı kaca [1] oğlu kanduralı [2] Boyunu [3] beyan eder,

«Hânım hey, Oğuz zamanında Kanlı Koca derlerdi, bir gürbüz er vardı. Yetişmiş bir celâsun oğlu vardı. Adına Kanduralı derlerdi.

Kanlı Koca eyder:

— Yarenler, atam öldü. Men kaldım. Yerin yurdun tuttum. Yarınki gün

---

[1] Bu Kanlı Koca adı, kitapta hep genizden söylenen Türk kef'i ile, -eskiden sağırkef dediğimiz harfin sesini veren yazı ile- yazılmıştır. Bu hale göre Kanlı sözü sanılabileceği gibi kan dökücü demek olmaz. Kanlı şimdi Kağnı dediğimiz arabanın ve bir Türk boyunun adıdır: Kanıklı da derler. Koca ise ihtiyarlığın alâmetidir.

[2] Kanduralı adındaki «Kan» sağır kefle değildir. Burada bayağı kan manasına olacak. Duralı eski yazıda tı ile yazılmış. Turalı da okunabilir. Çocukluğumda Gümülcüne'de yerli bir genç tanımıştım. Adı Turalı Ali idi. Bu «Turalı» lağabı nereden geldiği araştırılacak bir şeydir.

[3] Boy, hem kabiyle, hem de mankıbe demek oluyor. İkinci manada söy ile bir tartıda olmak için böy de okunabiliyor.

[4] Yeğ müreccah manasınadır. «Galatı meşhur lûgatı fasihadan yeğdır.» Sözünde hâlâ yaşar. Rek eskiden «daha, pek» manası veren bir ek idi. Bizde yalnız küçürek, büyürek gibi bir iki yerde kalmıştır. Ve buralarda «biraz» demeğe gelir. Yeğrek, daha müreccah, ercah demek olur. «Bundan yereği yohtur ki...» diyerek Kanlı Koca «En âlâsı şudur ki...» demiş oluyor.

men ölem, oğlum kala. Bundan yeğreği [4] yohtur ki gözüm görürken, oğul, gel, seni ivarayım [5]. dedi.

Oğlan eyder:

— Baba, çün meni ivarayım dersin. Mana lâyık kız nice olur.

Kanduralı eyder:

— Baba, men yerimden durmadın [6] ol durmuş ola; men karakoç atıma binmedin ol binmiş ola; men kanlı kâfir eline varmadın, ol varmış, mana baş getirmiş ola. dedi.

Kanlı Koca eyder:

— Oğul, sen kız istemezmişsin. Bir celâsun bahadır istermişsin. Annı arkasında yiyesin, içesin, hoş geçesin.

Eyder:

— Beli [7]. canım baba, öyle isterim. Pes, varasın, bir cici bici Türkmen kızını [8] alasın. Nigâhından [9] dayanam [10], üzerine düşem, karnı yırtıla. dedi.

Kanlı Koca eyder:

— Oğul, kız görmek senden; mal, rızk vermek benden. dedi.

Böyle diygeç [11] erenler evreni Kanduralı yerinden durdu [12], kırk yiğidin [13] yanına aldı, İçoğuzu gördü, kız bulmadı. Kayttı [14], geri döndü, evlerine geldi.

Babası eyder:

— Oğul kız buldun mu?

Kanduralı eyder:

---

[5] «İvereyim» bizde «evereyim» olmuştur. «Evlendireyim» demektir. Evermek hâlâ dilimizde yaşar.

[6] Bu Durmadın ve ardınca gelen binmedin, varmadın sözleri «durmazdan önce, binmezden önce, varmazdan önce» demektir ki «varmadıyın» ve «varmadıyan» şekilleri de vardır. «...mazdan önce» yerine «...madın» eki ne kadar kısadır.

[7] «Beli» evet demektir.

[8] Bakınız: Kanturalı öyle «cici bici Türkmen kızı» istemiyor. O zaman «Türkmen» diye döğüşmiyen, işiyle güciyle uğraşan halkın kastolunduğu ne belli!

[9] Nigâhından birdenbire yerindedir. Farsça nâgihan sözü böyle değiştirilmiş, sonuna da dan diye Türkçe ek konmuş.

[10] Kitabın aslında bu söz tı, elif, nun, ye, mim ile sanki tanym gibi yazılmış. «Dayanayım» sözünün o zamanlar tânıyım gibi bir söylenişi mi vardı acaba? Ardınca gelen «düşme» e bakarak biz bunu da dayanam yazdık.

[11] Diygeç deyince yerindedir. Sonraları Diyicek kılığına girmiş; bu kılıkla eski Türkiye türkçesi kitaplarda çok görülür.

[12] Durmak kalkmaktır.

[13] Bütün bu hikâyelerde kahramanların hep kırk yiğidi vardır. Eski masallara giren üçler, yediler, kırklar gibi sözlerin hep bu sayılara verilen değerlerden geldiği anlaşılıyor.

[14] Kayıtmak, dönmek, ricat, hareketini tebdil demektir.

— Yıkılsın Oğuz elleri [15], mana yarar kız bulmadım, baba! dedi.
Kanlı Koca eyder:
— Oğul, sabah varıp öylen gelmek olmaz. Öylen varıp akşam gelmek olmaz. Oğul, sen mala becit ol, yığ [16]. Men sana kız arayıgideyim [17]. dedi.
Kanlı Koca sevini kıvanı [18] urudurdu. Ak sakallı pir kocalar yanına bıraktı. İçoğuza girdi, kız bulamadı. Dolandı, Dışoğuza [19] girdi, bulamadı. Dolandı, Trabzona geldi.
Meğer Trabzon Tekûrunun [20] bir azîm görklü [21] mahbup kızı vardı. Sağına, soluna iki kuşa yay çekerdi. Attığı oh [22] yere düşmezdi. Ol kızın üç canavar kalınlığı kaftanlığı vardı. Babası:
— Her kim ol canavarı bassa, yense, öldürse kızımı ona veririm.
Diye vâdeylemişti. Basmasa başın keserdi. Böylelikle otuz iki kâfir beyinin oğlunun başı burç bedeninde asılmış idi.
Ol üç canavarın biri kağan aslandı. Biri kara boğaydı. Biri dahi kara boğra idi. Bunların her birisi bir ejderhaydı. [23]

---

[15] Kitapta El diye yazıyor. Bunun bildiğimiz uzuv değil, eski kitaplarda İl diye görülen memleket ve ülke demek olduğu meydanda. «Yıkılsın Oğuz elleri» diyor. Çünkü bütün Oğuz ülkesinde kendine göre bir kız bulamamış.
[16] Becit olmak üzerine düşmek, ehemmiyet vermek, çalışmak, itina etmek manalalına eski kitaplarda çok vardır. Yığ demek ile de «mal üzerine çalış, çabala, iddihar et» demek istediği anlaşılıyor.
[17]Bu «Arayıgideyim» sözü bizde birleşik fiiller sisteminin sanıldığından daha çok ve daha geniş olduğunu gösteriyor. «Gitmek» fiilinin ilâvesiyle bir fiilin istimrarî şekli yapılır. Bu, bütün gramerlerde yazar. «Olagelmiş, olagider...» gibi. Fakat burada «Arayıgitmek» «Arayadurmak» gibi aramakta devam manasını vermiyor. Adeta «Kız aramağa gideyim» yerine «Kız arayıgideyim» diyor ki her iki fiil dé kendi manalarını muhafaza ederek birleşivermişler demektir.
[18] Sevini Kıvanı meserretle yerinde. «Sevini» sevinerek, sevine sevine; Kıvanı güle oynıya demektir. İkisi birden babanın oğluna kız aramağa çok sevinerek gittiğini anlatıyor.
[19] Bu İçoğuz ve Dışoğuz (kimi yerlerde Taşoğuz), o zaman Oğuzların iç ve dış diye iki takıma ayrıldığını belli eder. Bu hikâyeler içinde İçoğuzun Dışoğuzla kavgalaştığını gösterir bir mankıbe de vardır.
[20] Tekûr, tekfur bozması olarak o zamanlar bütün tarih ve hikâyelerde geçen sözdür.
[21] Görk sözü görük, yahut görek sözünden kısalmadır. Güzellik ifade eder. Fakat gör kökünden gelişine göre bu daha ziyade grünüş güzelliği olmak gerektir. «Azîm görklü» e zaman şivesinde «çok sevimli» demek olacak.
[22] Oh, ok sözünün aynıdır; «k» lerin «h» okunuşunun benzerleri çoktur.
[23] O devrin en kuvvetli, en korkunç vahşi hayvanları olarak bunlar sayılıyor: Kökremiş aslan, kara boğa ve kara deve. Ejderha bütün şarkta büyük yılan manasından müthiş ve büyük yırtıcı hayvan ve korkulacak esatir mahlûku manalarına yayılmıştır.

Bu otuz iki baş kim burçta asılmış idi, kağan aslanla boğranın yüzün görmemişlerdi. Ancak boğa boynuzunda helâk olmuşlardı.

Kanlı Koca bu başları ve canavarları gördü. Başında olan bit ayağına derildi. [24] Eyder:

— Varayım, oğluma doğru haber vereyim. Hüneri varsa gelsin, alsın. Yohsa evdeki kıza razı olsun. dedi.

At ayağı külük, ozan dili çük olur [25]. Kanlı Koca giderek geldi. Oğuza çıktı.

Kanduralıya haber oldu: «Baban geldi» dediler.

Kırk yiğitle babasına karşı vardı. Elin öptü. Eyder:

— Hânım baba,mana yarar kız buldun mu?

Eyder:

— Buldum, oğul, hünerin var ise. dedi.

Kanduralı eyder:

— Altın akça mı ister? Katır beserek mi ister?

Babası eyder:

— Oğul, hüner gerek, hüner! dedi.

Kanduralı eyder:

— Baba, yelesi kara kadlık ata irsalayım. Kanlı kâfir eline akın çapayım. Baş keseyim. Kan dökeyim. Kâfire kan kusturayım. Kul karavaş getireyim. Hüner göstereyim.

Kanlı Koca eyder:

— Hay canım oğul, hüner dediğin ol değil. Ol kız için üç canavar saklamışlar. Her kim ol üç canavarı bassa, ol kızı ana verirler. Basıp öldüremese anın başını keserler, burca asarlar.

Kanduralı eyder:

— Bu sözü sen mana dememek gerek idin. Çünkü dedin, elbette varsam gerek. Başıma kahınç, yüzüme tohunç olmasın [26]. Kadın ana, bey baba, esen kalun [27] dedi.

Kanlı Koca eyder:

— Gördün mü, men mana nettim? Oğlana korkunç haberler vereyim ola kim gitmiye, döne, dedi.

Kanlı Koca burada söylemiş. Eyder:

Oğul

---

[24] O zamanın korku ifadesine bakınız: Başında bulunan bitler, korkudan kaçarak ta ayağına kadar iniyor.

[25] Bu, o zamanda bir ata sözü, bir lâf persengi gibi kullanılıyor. Hikâyelerde çok geçer. Sonraları «kıssa diraz olmasın», «uzatmıyalım» denilen yerlerde Dede Korkut hikâyelerinde bu söz söylenir: At ayağı çabuk olur, Ozan yani şair, mankıbeci dili de çabuk döner, demek oluyor.

[26] Ne canlı bir deyiş: başıma kakılacak, yüzüme tükürülecek bir şey olmasın yerinde.

[27] Esen burada sağ, sağlam yerinde. Selâm yerinde kullanıldığı vardır. «Esenleşip dil ile güftü gûya başladılar» mısraında olduğu gibi ki esenleşmek burada hal hatır sormak, selâmlaşmak demektir.

Sen varacak yerün
Dolambaç dolambaç yolları olur,
Atlu batıp çıkamaz,
Anun balçığı olur.
Ala yılan sökemez,
Anun ormanı olur.
Gök ile pehlû uran
Anun kalesi olur
Göz kaçuben gönül alan
Anun görklüsü olur.
Hay dimedin baş getüren,
Anun cellâdı olur,
Gağreninde kalkan oynar,
Anun babası olur.
Yavuz yerlere yeltendin kayda döngil,
Ağ sakallu babanı, olmuş karıcık ananı bozultmagıl.

Dedi.

Kanduralı kakıdı. Eyder:

Ne söylersin, ne edersin, canım baba?
Bu kadar işten korhan yiğit mi olur?
Alp ere korhu vermek ayıp olur!
Anın dolambaç yollarını
Kadir korsa dünle yüriyim.
Atlu batıp çıkamaz anın
Balçığına kumlar döşeyim.
Ala yılan sökmez ormanını
Çakmak çakıp oda uram.
Gökle pehlû uran kalelerin
Kadir korsa yapam yıkam.
Göz kaçuben gönül alan
Görklüsünün boynun öpem.
Gağreninde kalkan oynar babasının
Kadir korsa başın kesem.
Ya varam, ya varmıyam, ya gelem, ya gelmiyem;
Ya kara boğranın göğsü altında kalam;
Veya kara boğanın boynuzunda ilişem;
Ya kağan aslanın kıynağında didilem;
Ya varam, ya varmıyam, ya gelem, ya gelmiyem:
Bey baba; hatun ana, esen kalun!

Dedi:

Gördüler ki namus için peklemez. Eyttiler:

— Oğul, uğrun açık olsun, sağ esen varıp gelesin. dediler.

Atasının, anasının ellerini öptü. Kırk yiğidin yanına bıraktı. Yedi gün yedi gece yürüdüler. Kâfir serhatlerine erdiler. Çadır diktiler. Yöğrük atın öğürdüp Kanduralı gürzün göğe atar. İnip yere düşmeden kavrar, tutar.

Hey kırk eşim, kırk yoldaşım!
Yöğrük olsa, yarışsam,

Güçlü olsa güreşem;
Hak Taalâ inayet eylese;
Üç canavarı öldürsem;
Güzeller serveri, sarı donlu
Selcan hatunu alsam,
Atam, anam evine dönsem...
Hey kırk eşim, kırk yoldaşım!
Kırkınuza kurban olsun menim başım!

Diye söylerdi.

Bunlar bu sözde iken meğer hânım Tekûra haber vardı: Oğuzdan Kanduralı derler bir yiğit var imiş, kızın dileyugeliyürür [28] dediler.

Kâfirler yedi ağaç [29] yer karşı geldiler:

— Niye geldiniz, yiğit, digil [30] dediler.

— Verişmeğe, alışmağa geldik. dediler.

İzzet, hürmet eylediler. Ak çadır diktiler. Ala kalı [31] döşediler. Ağça koyunu kırdılar. Yedi yıllık şarap içirdiler. Aluben bunları Tekûra getirdiler.

Tekûr taht üzerinde oturmuştu. Yavuz kâfir için giyinmişti. Yedi kat meydanı dolandı, geldi.

Meğer kız meydanda bir köşk yaptırmış idi. Cemii yanında olan kızlar al giymişlerdi. Kendi sarı giymişidi. Yukarıdan temaşa ederdi.

Kanduralı geldi. Kara şapkalı Tekûra selâm verdi. Tekûr aleyk [32] aldı. Ala kalı döşediler. Oturdu.

Tekûr eyder:

— Yiğit, ne yerden gelirsin?

Kanduralı yerinden durageldi. Apul apul yürüdü. Ak alnını açtı. Ak bileklerini sığadı. Eytti kim:

---

[28] Şurada üç fiilin birleşip bir tek mürekkep fiil yapmasına dikkat etmeli: dileyügliyürür fiilinde «dileyerek gelmek üzere yürür» fikri ne toplu ve bir arada bir şive ile ifade edilmiş! Bu dileyü şekli eski bir atıf sıygasıdır. Yörür ise -eskiden bir yardımcı fiil olan- «yörümek - yormak» tan muzari sıygasıdır. Başka fiillerle birleşe birleşe hâl lâhıkası olan «yor» a dönmüştür.

[29] Ağaç burada bir mesafe ölçüsüdür. Yol üzerinde şehre varırken nişan gibi konmuş ağaçlardan her ikisinin arası bir ölçü tutulmuştur. Şehirden yedi ağaç mesafeye kadar varıp karşılamak bir saygı eseridir.

[30] Digil, söyliyiver, haydi söyle demektir. Emir sıygalarına bu gil getirilerek tacil ve israr manaları ifade olunur.

[31] Ala şimdiki al (kırmızı) sözünün eski şeklidir. Kalı halıdır. Al halı döşemek, ak çadır dikmek, ağçe koyunu kırmak (yani beyaz beyaz koyunları kesip ziyafet vermek), yedi yıllık kırmızı şarap içirmek (görülüyor ki şarabın haramlığı fikri bu mankıbelerde hiç yer tutmamıştır) hep saygı eserleridir.

[32] Aleyk almak, selâmına mukabele etmek yerindedir. Aleykesselâm ve Aleykümüsselâm yolundaki arap terkipleri Türk Ozanı ağzında ne güzel kısalmış: Sadece bir aleykalmak oluvermiş!

Karşı yatan kara dağını aşmağa gelmişim;
Akan deli suyunu geçmeğe gelmişim;
Dar eteğine, kik koltuğuna sığınugelmişim;
Tanrı buyruğıyle peygamber kavliyle kızını almağa gelmişim!

Dedi:

Tekûr eyder:

— Bu yiğidin sözü yöğrük, eğer elinde hüneri var ise. dedi.

Tekûr eyder:

— Bu yiğidi anadan doğma soyun. [33]

Soydular. Kanduralı altınlı ince keten bezini beline sardı.

Kanduralı'yı alıp meydana getirdiler.

Kanduralı cemal ve kemal ayası yiğit idi. Oğuzda dört yiğit nikapla gezerdi. Biri Kanduralı. Biri Karaçöğür ve oğlu Kırkkonuk ve böz aygırlı Beyrek.

Kanduralı nikabın serpti.

Kız köşkten bakardı: tarklığı boşaldı. Kedisi mavladı. Usul olmuş dana gibi ağzının suyu aktı [34]. Yanındaki kızlara eyder:

— Hak Taalâ atamın gönlüne rahmet eylese, kâbin [35] kesip meni ol yiğide verse. Bunun gibi yiğit, hayfola ki, canavarların elinde helâk ola. dedi.

Bu mahalde demir zincirle boğayı getirdiler. Boğa dizin çöktü. Boynuzıyle bir mermer taşı yoğurdu, peynir gibi ditti.

Kâfirler eyder:

— Şimdi yiğidi atar, yıkar, sırdepertmez! Yıkılsın Oğuz elleri! Kırk yiğit bir bey oğlıyle bir kızdan ötürü ölmek ne olur? dediler.

Bunu işidicek kırk yiğit ağlaştılar.

Kanduralı sağına baktı: kırk yiğidi ağlar gördü. Soluna baktı: öyle gördü. Eyder:

---

[33] Burada bir biri ardınca iki defa Trabzon imparatoru söz söyliyor. Buna benziyen bir şekil de baş tarafta vardı. Babası evlendirmek istediği zaman Kanduralı iki defa biri biri ardınca söz söyliyordu. Buralarda aralıkta başka birinin de sözü vardı da yazıda kayıp mı oldu, yoksa zaten böyle miydi? bilinemiyor. Fakat eğer böyle idiyse tahkiyenin ne kadar dinamik olduğunu gösterir.

[34] Burada kızın delikanlıyı görünce hayran olup sevdiği anlatılıyor. Hayaller ne kadar canlı ve orijinal: tarıklığı boşaldı: yani içinin sıkıntısı zail oldu; kedisi mavladı: yani bir kedi gibi yüreğinin içinde büzülmüş kalmış olan sevdası, Martta miyavlamaya başlıyan kediler gibi, canlandı; usul olmuş dana gibi ağzının suyu aktı: yani terbiye görüp uslatılmış danaların geviş getirirken ağızlarından nasıl köpüklü su akarsa onun da hayret ve meftuniyetten öyle ağzının suyu aktı... diyor.

[35] Kâbin nikâh bedeli demektir. Kâbin kesip demek, nikâh bedeli tayin edip beni evlendirse demektir.

— Hey kırk eşim, kırk yoldaşım! Niye ağlarsız? Kolça kopuzum getirin. Öğün meni [36] dedi.

Burada kırk yiğit Kanduralıyı öğmüşler. Görelim, hânum, nice öğmüşler? Eyder:

Sultanım Kanduralı,
Kalkubeni yerinden durmadın mı?
Yelisi kara kadlık atın binmedin mi?
Er komıyay ala dağı
Avlıyuben, koşlıyuben
Babanın ağ ban eşiğinde
Karavaşlar inek sağar görmedin mi?
Boğa, boğa dedikleri
Kara inek buzağısı değil midir?
Alp erenler karımından kıvarır mı?
Sarı donlu Selcan Hatun köşkten bakar!
Kime baksa aşkı ile oda yakar!
Kanduralı sarı donlu kız aşkına bir hu dedi!

Dedi:

— Mere, boğanızı koyuverin, gelsin! dedi.

Boğanın zincirini aldılar. Salıverdiler. Boynuzu elmas cıda gibi Kanduralının üzerine sürdü.

Kanduralı adı görklü Muhammede selavat getirdi. Boğanın alnına bir yumruk öyle urdu kim boğayı götü üzerine çökerdi. Alnına yumruğun dayadı, sürdü, meydanın başına çıkardı. Çok çalıştılar. Ne boğa yener, ne Kanduralı yener. Küt küt boğa solumağa başladı. Ağzı köpüklendi.

— Bu dünyayı erenler akılla bulmuşlardır. Bunun önünden sıçrıyayım. Ne hünerim varsa ardından göstereyim dedi. Adı görklü Muhammede salevat getirdi. Boğanın önünden savuldu.

Boğa boynuzu üzerine dikildi.

Kuyruğundan üç kere getirip yere saldı. Sökükleri hurdoldu. Bastı, boğazladı. Bıçak çıkarıp derisini yüzdü. Etin meydanda koyup derisini Tekûrun önüne getirip eyder:

— Tanla kızını mana versin. dedi.»

—Alt tarafı gelecek sayıda—

---

[36] Bu Kolça kopuz, o zaman kahramanlarının aynı zamanda Ozan (hem şair, hem musikişinas) olduklarını da gösterir. Kanduralı'nın kopuzu var. Kopuz, eski Ozan'ların sazlarıdır. Kolça vasfı kitabın bir yerinde Korulça, bir yerinde Alca (yahut alaca), bir yerinde kolça (yahut kolca) diye yazılmıştır. Kol büyüklüğünde, yahut al renkte demek olacak. Arkadaşları saz çalarak kahramanı öğerler yani methederlerse kendisine yeni bir cüret gelecek demektir.

[37] Cıda taşı, eski Türk an'anesinde mübarek sayılan parlak bir taştır.

[38] Sökük, «söngük» ten bozmadır ki kemik demektir. Hurdolmak kırılmak, parçalanmak, parça parça olmaktır. Boğanın bütün kemikleri parçalandığını anlatıyor.

Kanduralı Hikâyesinin ilk parçası üzerine birkaç söz

Hikâyenin şu ilk kısmında göze çarpan hususiyetler şunlardır:

1. — O devrin kahramaları, anaya, babaya karşı hürmet duygusunda çok kuvvetli:

Kanduralı, evlenme yaşına geldiği halde kendisi dileğini ortaya koymıyor. Babasından karar bekliyor. Babası düşünüp evlenme yaşı geldiğini söyliyinceye kadar içini açmıyor. İçinde bu düşüncenin varlığı şununla anlaşılıyor ki babası fikrini ortaya koyar koymaz, delikanlı da nasıl kız istediğini hemen anlatıyor. Demek ki içinden çoktanberi düşünüp nasıl kız alacağını tasarlamış,

2. — Bu tasarlama çok dikkate lâyıktır: Yüzü güzel, vücudü güzel, evcimen kız aramıyor. Hattâ öylesini «Cicibici Türkmen kızı» diye istihfaf ediyor. İstediği kendi gibi kahraman, döğüşücü bir kızdır. Türk'te kadınla erkeğin ayırt edilmediğine, hukukta ve vazifede bir tutulduğuna bundan parlak bir delil olamaz. Eğer zaten kızların kahramanlık göstermeleri, ata binmeleri, savaşa gitmeleri, düşmana akın edip adam kesmeleri, baş getirmeleri Oğuz âdatından olmasa, Kanduralı'nın böyle bir kız araması manasız olurdu. Vakaa delikanlı da, babası da böyle kızı İçoğuzda; Dışoğuzda bulamıyorlar. Fakat bu, kahramanlıkta erkekler arasında bile benzeri az olan Kanduralı'ya muadil bir kahraman kız aramaktan ileri geliyor. Yoksa Oğuzda zaten muharip kız olmasa aramaları beyhude olurdu.

Şuradan anlaşılıyor ki Türk'ün eski ananesi kadını da erkek gibi muharip ve kahraman tanımaktadır.

Kanduralı'nın erkekler içinde bile benzeri az olduğunu biraz ileride bütün Oğuz kahramanları arasında yalnız dördünün nikaplı gezdiği hakkındaki fıkradan da anlıyabiliriz.

3. — İzdivaçta ananenin erkek tarafından mal vermek yolunda olduğu da bu hikâyeden anlaşılıyor. Kanlı Koca oğluna «kızı sen bul, beğen, ben mal vereyim» diyor. Trabzun Prensesi de Kâbin kesmekten bahsediyor.

4. — Canavarlarla döğüşme imtihanı, eski hikâyelerin hemen hepsinde vardır.

Türk'ler arasında en korkunç sayılan hayvanların Boğa, Aslan ve Deve olduğu bu hikâyede görülüyor. Türk mankıbelerinin ne kadar Realiteci olduğunu buradan anlıyabiliriz. Öyle muhayyel hayvanlar düşünmiyorlar: Yarısı insan, yarısı balık hayvanlar, ötuz kuşa benzer Zümrütanka'lar, yanan ve külünden tekrar doğan Kuknas'lar yok.

5. — Kanlı Kocanın yüreğinde yiğitlik ve babalık duygularının çarpışması ne güzel gösterilmiş: Önce yenilmesi güç üç canavar bedeline alınacak bir kız bulun-

ca kahramanlık damarları hareket ediyor. «İşte oğluma lâyık bir savaş!» diyor. Fakat bir kere çocuğuna bunu söyledikten, o da boğuşmağa karar verdikten sonra baba yüreğini endişe sarıyor: «— Ya mübarezede oğlu mahvolursa?». O zaman ihtiyarı oğlunu vazgeçirmek gayretinde görüyoruz. Burada baba ile oğulun muhaveresi şiirle anlatılmış, şiiri okuyunuz: O zamanın tehlike diye düşündüğü şeyleri canlı canlı görürsünüz.

Kanduralı'nın ısrarı önünde savaşa atılmasına izin verirken anaanın, babanın düşüncesi «Namus» tur. Bir kahraman için en korkulu şeyler önünde bile yüz çevirmek, yalnız yüz çevrimek değil, öyle şeyleri haber alınca üstüne yürümemek kabadayılık namusunu bozucu bir şey olduğu hikâyeden ne güzel anlaşılıyor!

6. — Trabzun İmparatour hıristiyandır. Kanduralı müslümandır. Bununla beraber gerek ziyarete geldiği, gerek kızını almak için Boğa, Aslan ve Deve ile boğazlaşmağa talip olduğu zamanlarda bu din ayrılığının hiç bir tesiri görülmiyor, Besbelli ki arada din için kavğa fikri hiç yoktur. Bu düşünce çok daha sonraları, müslümanlık Türk hükûmetinin içine nüfuz ettiği zamanlarda yer tutmuştur.

Hikâyenin bu ilk kısmında göze çarpan başlıca noktalar bunlardır.

İkinci kısımda, Kanduralı'nın Aslan ve Deve ile de döğüşerek galip geldiği, kızı aldığı görülmekle kalmıyacak, alıştan sonra kızın da gerçekten istenildiği gibi bir kız olup olmadığının tecrübe ile tahakkukuna ait bir mankıbe de yer bulacaktır.

Bu ikinci kısmı gelecek sayımızda anlatmağa çalışacağız.

Hava Nakliyatının Faydaları.
İyi Malzeme,
İyi Teşkilât.

Şakir Hâzım.

Geçen yazımda hava nakliyatı vasıtalarında temin edilmiş tekâmüllerden bahsetmiş ve bu tekâmülün kısa bir tarihini hatırlatmıştım.

Bugün, hava nakliyatının millet kalkınmasında yapacağı hayırlı tesirleri ve zarar vermiyecek bir hava şebekesi meydana getirmek çarelerini mütalea edeceğiz.

Bundan bir kaç sene evvel, Hâkimiyeti Milliye'de Falih Rıfkı Beyin tayyareciliğe ait bir yazısını okumuştum. Bu çok kıymetli yazıda, şöyle bir mana vardı: «Tayyare ve telsiz telgraf, Türkiye gibi yolsuz ve muvasalasız memleketlerin ihtiyacını karşılamak için icat edilmiştir diyebiliriz...»

Filhakika, «hiç bir memleket yoktur ki, hava hatlarına Türkiye kadar mübrem ve âcil bir surette muhtaç olsun. Başka hiç bir memleket yoktur ki millî hava hatlarına bu kadar mütenevvi ve esaslı vazifeler tevcih etsin ve hava hatları umumî hizmetler noktai nazarından bu kadar büyük bir boşluk doldurmağa namzet olsun.
Her millet siyasî, idarî, askerî, içtimaî, iktisadî noktai nazardan, birlik hissini tamamen duyabilmek için toplu bir manzara arzetmesi yani efradının birbirlerile haftalar zarfında değil, saatler zarfında temas ve muvasala temin etmesi lâzımdır.» [1]

Van, Musul, Diyarıbekiri İstanbul'a bir konaklık mesafeye yaklaştıran tayyare, halkta bu mucizeye itimat telkin ettiği gün, fen ve san'atin, ilim ve irfanın imanlarını çoğaltmış olacaktır.

İdarî muamelâtta «Efendim, Diyarıbekire yazdık, üç dört hafta sonra bir uğrayın» cevapları yerine «Evrakınız bugün tayyareye verildi. Üç gün sonra geliniz» gibi ümit veren, üzüntü eksilten iyi sözler işitmek mümkün olacaktır.

Diyarıbekir, Elâziz, Van, Bitlis, Muş gibi uzaklarda çalışmak vaziyetinde bulunanlar, merkezden ve yuvalarından uzaklık sıkıntısı duymıyacaklardır. Vatan hudutları birbirine yaklaşacak, insanlar birbirlerine yanaşırken tek kütle olduklarını daha iyi anlıyacaklardır.

Tayyarenin gürültüsü şehirli kadar köylüyü de çalışmağa, okumağa, yükselmeğe hulâsa uyanmağa zorlayan bir mürşit olacaktır. El oğlunun havalarda dolaşan bu eseri, onu seyredenlerde el oğlu gibi yapmak hırsı uyandıracaktır.

---

[1] Hava yolları hakkında Maliye Vekâletinin hazırladığı 1/499 numaralı kanun lâyihasının esbabı mucibesinden bir kısım.

Tayyare zamanı kuvvetlendiren en canlı kuvvettir. Keçi yollarında, şoselerde, demiryollarında geçen azaplı günlerin hattâ haftaların fayda verecek şekilde kullanılması imkânını hiç kimse gözden kaçırmıyacaktır.

Hava nakliyatının kârlı veya zararlı olması ikinci bir mevzudur. Eldeki misallerden bir kısmı iyi malzeme ve iyi teşkilât sayesinde mahdut ta olsa kâr ve kazanç vadeden mahiyetler gösteriyorlar.

İyi malzeme, geçen sayıda umumî olarak anlatmış olduğum gibi, az masraf yapan malzeme manasına alınmak lâzımdır; biz buna dayanıklılık yani az yedek parça sarfetmek ve emin olmak şartlarını da ilâve edebiliriz.

Hava nakliyatı bir takım mühim hususiyetler arzettiği için, iyi teşkilâtın tarifi oldukça güçtür.

Hava nakliyatının askerlik bakımından arzettiği manzara, çok naziktir. Ve erkânı harbiyelerin bu hususta gösterdikleri titizlikler çok yerinde sayılmalıdır.

Ecnebi şirketlerin askerlikten başkaca siyasî bakımdan elde etmek istedikleri neticeler, yabancı ellerde bulunan bir hava hattının hudut içinde bırakacağı menfaatlerle mukayese edilemiyecek kadar büyük olacaktır.

Hava nakliyatında çalışan bir pilot, devamlı uçuşlarla memleket haritasının bütün esrarlı noktalarını öğrenir... ve bu öğreniş ona hava seyrü seferinin güçlüklerini karşılamak fırsatını verir. Hudut dışında kalan her şeyin bir tek ismi vardır: Yabancı!... ve ayni cinsten olan her şey birleşmek istidadındadır.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki hava hatları teşkilâtı tamamen millî olmak mecburiyetindedir; kârın azlığı, işin ehemmiyet ve nezaketi böyle bir müessesenin şahsi sermayelerle kurulamıyacağını ifade eder. Şu halde en iyi teşkilât nasıl olmalıdır?

Hava nakliyatı şebekesi, demiryolları gibi Devlet malı olmak mecburiyetindedir; Demiryollarından daha karışık, ondan daha çok oynak bir iş olması, teşkilâtının Devlet Demiryolları ve Askeri fabrikalar işletme idarelerinden daha geniş bir salâhiyetle çalışmasını icap ettirir.

Ana hattı bu suretle meydana çıkan teşkilâtın uğrıyacağı zararı, azaltmak veya zararı büsbütün ortadan kaldırmak için, onun masraflarını en asgari hadlerde tutmak icap eder.

Son üç dört aylık tecrübeler isbat etti ki Tayyare cemiyeti, hava hatları üzerine serilmiş şubeleri ve bu şubelerde devamlı surette çalışan gönüllü veya paralı mensupları ile bu teşkilâtın bilet satışı, muhasebe, ticaret, mubayaat... gibi işlerini yeni hiç bir masraf yapmadan görebilmektedir. Gerek umumi merkezinde gerek Ankara ve İstanbul istasyonlarında bu işin muamelelerini döndürecek en büyük şeften en küçük memuruna kadar bütün lüzumlu elemanlara da maliktir.

Tayyare cemiyetinin Devlet bünyesine girmiş bir taazzuv, tayyareciliğin bütün şubelerinin inkişafı ile yakından alâkadar bulunması ve nihayet yukarıda saydığımız faideli evsafa malikiyeti bu işte en çok kalifiye idarenin Tayyare cemiyeti olacağını açıkca isbat eder.

Hava nakliyatı kadar, bir Devlet işi olarak göze çarpan, pek az mevzu vardır; askerlik, siyaset, idarecilik bakımlarından hava hatları tamamen milli olmak mecburiyetindedir.

Sayısız tecrübelerden de öğrendik ki, bu memleketin çocukları ayni meslek yaşını yaşadıkları tayyareciliğin bütün işlerini döndürecek ve havacılığın isteklerini iyice ve evvelinden görecek vaziyettedirler.
Yüzlerce tayyareci yetiştirmiş, büyük harptenberi cephede ve gerilerde binlerce saat uçmuş pilotlarımızsa, yol ve yolculuk emniyeti için en büyük istinat kuvvetimizi teşkil ediyorlar.
Hava nakliyatında tutacağımız yol kat'îdir: Yabancısız ve Devlet eli altında iyi malzeme kullanan faydalı ve masrafsız bir teşkilât.

İnkilâbın heyecanını ve mihverini artık Iktısadî sahaya da nakletmek zamanı gelmiştir. Millet iktısadiyatı yaratma davasında her vatandaş disiplinli ve şuurlu bir ordunun fertleri gibi üstüne düşen vazifeleri bilmelidir.

●

Şuurun en canlı nişanesi, program ve plandır.

Kronik:

Kooperatif mecmuası

«Kooperatif» mecmuası iki yaşına bastı.

Türkiye, fikir mecmuacılığı bakımından çok fakirdir.

Filhakika, bizde de bir takım mecmualar çıkmıyor değil. Fakat bunların büyük bir ekseriyeti, «malûmat mecmuası» seviyesini aşamıyor. İçinde her telden çalan yazılar, ve bir alay basit ansiklopedik malûmatla bir «parçalı bohça» tesirini yapan bu mecmulara «fikir mecmuası» denemez. Bunlar, münevver gençlikteki fikir teşettütünü ve fikir insicamsızlığını kuvvetlendiren unsurlardır.

İşte KOOPERATİF, bir fikir mecmuası vasfına lâyık olduğunu, bir yıllık neşriyatile ispat etti.

KADRO, inkilâp yolunda kendisine arkadaşlık eden bu değerli mecmuanın uzun ömürlü olmasını candan diler.

Ahmet Haşimin ölümü

Ahmet Haşim öldü.

Türk san'atı bir kıymetinden daha oldu.

Haşim, bir esprit ustasıydı.

Bir renk ve ahenk sihirbazıydı.

Mücerret zekânın uçsuz bucaksız âleminde cirit oynatan bir şehsüvardı.

Haşim, realiteden kaçan Türk münevverinin en tipik san'atkârıydı.

●

Haşim, toprağa ayaklarını koymadan gömüldü.

Realiteyi değil, sembolü sevdi.

Yaşayana değil, tahayyül ettiğine can verdi.

Zekâsının projektörünü dışına değil içine çevirdi.

Onun için Haşim'in san'ati cemiyet için değil, «kendi için» bir san'at oldu.

●

Haşimi kendi içine hapseden, cemiyetin kendisidir.

Cemiyet, onu kendi içine çekmesini bilmedi.

Yoksa Haşim, o daima nefret ettiği cemiyetin içine girebilseydi, hiç şüphesiz ki, bugün özlediğimiz inkilâpçı san'atkârı, o temsil edecekti.

Çünkü onda san'atkârın bütün vasıfları tamdı. Eksik olan onu saran hava idi.

●

Cemiyet içinde havasını, ideolojisini bulamıyan san'atkâr, kendi içine döndü ve harice karşı kapandı.

●

Haşimin kapanan gözleri, muhakkak ki, deruni âlemindeki göllerine, kuşlarına ve güneşlerine açık gitti. Haşim, toprağa ayaklarını koymadan gömüldü.

Acımız büyüktür.

V. N.

Plan müsabakaları :

Mimar yetiştirmek, Mimara iş vermekle olur.

Memleketin imarı işinde Türk mimarı, vazifelendirilmiyor.

Yeni Türkiye'nin inşaat bilânçosunda Türk mimarının aktif hissesi sıfıra yakındır.

Bunu anlamak için, Türk mimarlarının çıkardıkları «Mimar» adlı zarif mecmuanın koleksiyonlarına bir göz atmak yeter.

Onun faaliyet sahası, tektük villâ ve ufaktefek apartıman plânlarına inhisar ediyor.

Türk mimarı, bundan beş altı sene evveline kadar belki bu ihmale lâyıktı. Çünkü zamanın seviyesine kendisini uyduramamıştı.

Eser diye ortaya koyduğu şeyler, çok kere güzel ve kullanışlı olmak vasıflarından mahrum bir takım kubbe, çini ve kavis oyunlarından ibaretti.

Zannediyordu ki, kubbe, çini ve kavis, modern Türk mimarisinin «lâzımı gayrı müfariki» dir.

Bu zihniyetin mahsulü olan eserler, Türk mimarına olan itimadı sarstı. Bunun hâlâ devam edegelen reaksiyonunu, bilhassa Ankara'nın imarında kuvvetle müşahede edebiliriz.

Türk mimarı, kendisine düşen tarihî rolü zamanında benimseyememiştir.

Fakat bugün, vaziyet tamamile değişmiş bulunuyor.

Artık zamanın teknik ve estetik seviyesine intibak etmiş yeni ve kuvvetli mimarlarımız yetişmiştir.

Bunu, Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyetinin Ankara'da yaptırdığı «Sergievi» için açtığı plân müsabakası açıkça ispatetti.

Şimdi, Avrupalı meslekdaşlarile boy ölçüşebilecek kratta genç mimarlarımız var. Bu böyle olduğu halde, Ankara'da yapılan büyük binaların hepsi hâlâ bir iki yabancı mimarın âdetâ inhisarı altında bulunuyor.

Halbuki artık, bu beş altı sene içinde «değişin» i ve «yetişen» i takdir etmek icabeder. Türk mimarına çalışmak ve yaratmak imkânlarını vermek lâzımdır.

Büyük mimar, villâ yaparak değil, büyük eserler yaratarak gelişir. Bunu temin için de muhakkak, her yapılacak büyük bina için plân müsabakaları açmak ve bu suretle türk mimarlarına da muayyen mevzular üzerinde çalışmak ve düşünmek fırsatını vermek icabeder. Yetişmiş türk mimarı, bunu hak etmiştir.

V. N.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

20

AĞUSTOS
1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Fikir haraketleri arasında Türk Nasyonalizmi III. Türk nasyonalizmi.**
Dr. Vedat Nedim	**Devletçi bir ziraat siyasetinin ana prensipleri.**
İsmail Hüsrev	**Dünya buhranına umumi bakış.**
Burhan Asaf	**Üniversitenin manası.**
Tahir Hayrettin	**İnkılâp ve köy.**
M. Şevki	**Milli Mahrukat meselesi. III. İspirto.**
İbrahim Necmi	**Dede Korkut hikâyeleri üzerine bir iki söz.**
	KRONİK

Dumlupınar harbinin bittiği yerde yeni Dumlupınarlar başladı !

Vatandaş! Sen şimdi de bütün cephelerde mücadele içindesin! Bu mücadele, yurdumuzun siyaseten olduğu kadar iktisaden de yüksek bir cüzü tam oluşuna kadar sürecektir !

KADRO.

Dünyanın istihalesi devam ediyor. Londra konferansı gibi serbest mübadelenin iadesini istiyen büyük tecrübeler, bu istihalenin önüne geçemiyor. Memleketler kendi içlerine dönmekte ve kendi içlerinde bütün iktisadî mücadele vasıtalarile donanmakta devam ediyorlar. Devre damgasını vuran hâdise: Mübadele iktisadiyatından mücadele iktisadiyatına geçişidir. *Cihanın her noktası, iktisadî harbin meydan muharebesine katılmış bulunuyor. Kimisi, elinde tuttuğu kıymetli sevkulceyş mevzilerini (sermaye, sanayi) muhafaza etmek için; kimisi, bu mevzileri ele geçirmek için çarpışıyor.*

●

Cihan buhranına kadar, en kudretli devletler bile, iktisadî cihazları bakımından, üstünlüğün tesis ve müdafaasını hususî teşebbüslerin dirayetine havale etmişlerdi. Bugün, iktisadî ordulaşma ihtiyacı *nı; onlar da idrak etmiş bulunuyorlar. Bütün iktisadî unsularının âdeta askerî nizam dahilinde tek kumanda altına alınışı ve devlet müesseselerinin iktisadî hareketleri birer erkânı harbiye gibi idare edişi, Rusya, Almanya, İtalya, Amerika ve Japonyada, usul halini almıştır. Öteki memleketlerin de bunu yapması her gün beklenebilir. Rejimlerin adı ne olursa olsun, devrin tandansı budur. Memleketler, birer birer, iktisadî cüzütamlar halinde,* saffıharba *giriyorlar. Rejimlerin bu davada oynadıkları rol, kendi içinde ruhî yorgunluklar vermeksizin, iktisadî ordulaşmanın teknik kadrosunu, bu kadronun maddî ve manevî hak ve vazifelerini tayin etmektir. Bu tayindeki sürat ve isabetin derecesi, rejimlerin hem tarihî mes'uliyetlerinin, hem de muvaffakıyetlerinin ölçüsü ve miyarı olacaktır.*

Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi.

III.

Türk nasyonalizmi. (1)

Şevket Süreyya.

Türk inkılâbını izah davasının usul bakımından şartları:

İnkılâbımızın fikrî esaslarını izah davası bir kaç noktai nazardan vaz-olunabilir:

1 — İnkılâbımızın esasları tamamdır, muayyendir, izah edilmiştir ve artık bu vadide söylenecek bir şey yoktur!
Bu ric'i ve skolastik bir noktai nazardır. Çünkü bu noktai nazar bizzat «inkılâp» mefhumile taaruz halinde bulunuyor, bizzat «inkılâp» ın SEYRİNİ, İNKİŞAFINI ve TEKÂMÜLÜNÜ inkâr ediyor. Bu noktai nazar kısaca:
— Artık inkılâp bitmiştir! Milletimiz ilerleme, değişme ve mükemmelleşme vadisinde yapacağının azami haddini yapmış ve yaratabileceğinin azami haddini yaratmıştır!
demektir!
Bunu diyenler çoktur. Fakat her inkılâpta:
— İnkılâp bitmiştir!
diyenlerle:
— İnkılâbı derinleştirelim ve yerleştirelim!
diyenlerin karşılaşmasında, hâdiseler, daima ikincilere hak vermiştir!

2 — İnkılâbımız, Avrupada cereyan eden harpsonu inkılâplarının esas itibarile ya şu veya bu cinsinin bir benzeridir. Rejimimiz, ya şu veya bu memlekette gördüğümüz, yahut şu veya bu kitap veya derste okuduğumuz rejim usullerinden birinin, yahut muhtelif rejimlerden iktibas olunmuş bir prensipler halitasının ifadesi olacaktır! Binaenaleyh bizim inkılâp veya rejimimiz şu veya bu noktai nazardan sosyalizme, şu veya bu noktai nazardan da faşizme benzer. Şu halde onun esaslarını da kısaca sosyalizm veya faşizmin şu veya bu hakim esaslarına göre izah edip geçelim!
Bu noktai nazar -eğer sadece kötü bir nakil veya kopya değilse- eklektik bir noktai nazardır. Bir opportunizmdir.

(1) Bu yazı «Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi» başlığı altında «Kadro»nun 18 inci sayısından başlıyan bir sıra yazıların devamıdır. Daha evvelki yazılarımızda faşizm ve marksizm tahlil olunmuştu. Bu yazıda «Türk inkılâbını izah meselesi» nin usul bakımından şartları işaret olunacak ve seriye gelecek sayıda devam edilecektir.

Bu telâkki, demokrasi bahislerinde Avrupayı körü körüne örnek tutma şahsiyetsizliğinin inkilâp bahisleri sahasına naklolunmuş bir şeklinden başka bir şey değildir. Bu telâkkiyi güdenler uysal ve her kervana karışan insanlardır. Bunlar bir inkilâp hâdisesinin, başka inkilâplarla teması halinde olan zevahirile, hâdiselerin esasında yatan CEVHER i ve aslî prensipleri birbirinden ayırt edemiyecek kadar zahirperest olanlardır. Tenbeller ve tetkik yorgunluklarından kaçanlardır!

3 — İnkilâbımız kendini doğuran hususî bir tarih syrinin mahsulüdür. O tarih içinde bizzarure tekevvün eden nev'i şahsına mahsus bir hâdisedir. Bütün prensipleri kendisine hastır. Zahiren temas halinde göründüğü diğer inkilâp hâdiselerile CEVHER itibarile ayrı, hattâ taaruz halindedir.
O başlamış, fakat henüz bitmemiştir. Kendi inkişaf zeminini tesviye etmiş, fakat verebileceğinin azamî haddini henüz vermemiştir.
O nè demokrasinin, ne sosyalizmin, ne faşizmin, ne de diğer her hangi bir yabancı cemiyet nizamının eşi, devamı, yahut kopyası değildir.
O en iyi tezahürlerini bizim dar hudutlarımız dahilinde veren, fakat hakikatte, on dokuzuncu asrın cihan içinde kendisine hazırladığı yahut yamadığı iktisadî taliinden şikâyeti olan her millet ve memleketin bünyesinde cereyan edip duran bir muazzam istihalenin bir parçasıdır. Fakat en öncü, en tam bir parçasıdır.

Bu itibarla inkilâbımız bir devam, bir taklit, bir derleme değil, bir ayrı hâdise, bir örnek ve bir başlangıçtır! Bu güzel eserimizi beyhude yere (Bitmiştir!) (Tamamlanmıştır!) (Olacağı ancak bukadardı!) gibi seri hükümlerle yarım bırakmıya çalışmıyalım! Cihan içinde istikbale şamil bir hareketin öncüsü ve en iyi misalini vericisi olmak taliimizi beyhude yere inkâr etmiyelim! Bırakalım, Türk milletinin bir parçası, bu dar hudutları dahilinde ve şimdiye kadar terkolunmuş bu toprak parçası üstünde dahi, tarihin havale ettiği bir YENİ DEVİR AÇMA işini hakkile ve kemalile başarsın!
Bırakın, skolastisizme batıp:

— Hareket tamamdır! Kabiliyetimiz bu kadardır!

demeden, bırakın, eklktizme saplanıp:

— Neye derine varıyorsunuz? Bizim millî hareketimizde ya harcıâlem demokrasinin, ya sosyalizmin, ya faşizmin bir devamı, yahut ta kendisidir! Yahut ta yüzde şu kadar klâsik demokrasiden, yüzde şu kadar faşizmden, yüzde şu kadar da sosyalizmden alınmış derleme ve ekleme bir şeydir!

demeden onun kendi asliyetini, kendine has tarafını arayalım, bulalım!
İşte bu noktai nazar ASLÎ olan, ORİJİNAL olan, MİLLÎ olan noktai nazardır.
Hem zaten bugün inkilâbımızın kendine has prensiplerini izaha çalışarak asliyetini aramamakla, meselâ birimiz:

— Artık bu vadide söylenecek söz yoktur! Her şey izah edilmiştir!

Diğerlerimiz:

— Yeni izahlar aramaya ne lüzum var? Biz sadece liberal, sosyalist, yahut faşistiz!

demekle mesele hallolur mu zannederiz? Bizim, ya enaniyetimizden gelen bir taassupla hareketi inkâr etmemiz, ya gurursuzluğumuzdan bir mukallitlikle, bir yabancı, fakat hazır libasa gömülmek istememizle vazife-

miz tamam oldu mu sayılır? Acaba bizim çocuklarımız ya birinci kadar skolastik, ya ikinci kadar mukallit bir noktai nazarı kabul edip te fikir koğusunda yorganlarını başına çekip rahat uykulara dalmak istiyecekler mi? Bittabi hayır! Hem bizim çocuklarımıza ne hacet hattâ şu yaşayan genç neslin bile, bugün değilse dahi yarın, kendi hocalarının, yani bize dünden bakiye kalan mütefekkir neslin, fikir namına kendisine verdiği şeyleri, Milli istiklâl mücadelesinin mucizeli savaş zihniyeti ve bu mücadelenin manası ile hiç te mütenasip görmiyeceğine ne şüphe var?

Elbette ki bu neslin bir sözü var, Filvaki bugün o bu sözünü söylemesini henüz bilmiyor, enerjisi ya bir takım mahiyeti izah edilmemiş nümayişler içinde israf olunuyor, ya bir takım hissiyat havası içinde mahpus kalıyor, ya bir tekke sessizliği ve tevekkülü içinde uyuyor!

Fakat biz inanıyoruz ki yarın bu genç neslin de bir fikrî canlanışı olacaktır. Okuyacak, okuduğunu anlıyacak, hem memleketin seyrini, hem cihanın gidişini takip edecek, hissi şuura, şuuru millî inkilâp cephesinde bir kuruculuk ve yaratıcılık hareketine inkilâp edip gidecektir.

●

Substans = Cevher ve Form = Şekil :

İnkilâbımızın esaslarını izah bahsinde YİNE USUL bakımından üstünde duruldmasını ve aydınlatılmasını lüzumlu gördüğümüz noktalardan biri de Sübstans ve şekil bahsidir (1).

Çünkü bugün fikir muarızlarımızın, yahut umumiyetle inkilâbımızın ASLİYETİNİ ve ŞÜMULÜNÜ anlıyamıyanların bu fikri dalâletlerini hattâ tek bir sebebe bile irca etmek kabildir: Bunların en büyük zaafı ŞEKİL ile CEVHER i, form ile sübstans'ı birbirine karıştırmalarındadır.

Halbuki form başka, substans yine başkadır.

Meselâ diyorlar ki:

— Teşkilâtı esasiye kanunumuz, yahut Halk Fırkası programının maddei mahsusu (Hakimiyeti Milliye) esasını müdafaa ve kabul etmektedir. Hakimiyeti Milliye ise, Avrupada anlaşıldığı manada DEMOKRASİ den başka bir şey değildir. Biz bu mefhumu zaten oradan aldık ve orada gördüğümüz gibi aldık. Orada ise bu mefhum artık izah ve tedvin edilmiştir. O halde asıl vatanından nakil ve kendi nizamımıza mesnet kıldığımız bir mefhum üstünde yeniden izahlara ve tahlillere ne lüzum var?

Yine meselâ diyorlar ki:

— Bizim rejimimiz, arayi umumiyeyi, parlamantarizmi, serbestii matbuatı, fırka ve içtima hürriyetini ve saireyi, bu müesseselerin ve taamüllerin vatanı olan memleketlerden naklen ve aynen kabul etmiştir. Bu müesseselerin heyeti umumiyesi de keza klâsik bir demokrasiden başka bir şey değildir. O halde bizim rejimimiz müesses ve müdevven, yani hedefleri ve davaları bütün demokrasi memleketlerile müttehit olan harcıâlem bir demokrasidir!

---

(1) Burada (Substans) ı, hâdisede mündemiç olan «cevheri millî» manasında ve şekil (Form)ı da hâdisedeki cevheri aslinin tezahürleri esnasında büründüğü «şekil» veya «zahir» manasında kullanılıyoruz.

Halbuki muarızlarımızın burada ele aldıkları ve bir vesika gibi kullanmak istedikleri mefhumların bir cevheri ve bir de şekli vardır ki, onlar bu iki şeyi daima birbirine karıştırırlar.

Vatandaşların tıpkı Avrupada olduğu gibi hür olarak ve hattâ ayni merasim altında reylerini izhar ve meb'uslarını intihap etmeleri ve memleketin bu suretle intihap olunan millet vekilleri tarafından, parlaman veya meclis namını alan bir teşekkül elile idaresi tarzı HAKİMİYETİ MİLLİYE CEVHERİ nin bir FORM.u, bir tezahürü şeklidir. Ve bizde de bu şekil bugün hiç şüphe yok ki, Hakimiyeti Milliye substans'ının yine bugün diğer demokratik Avrupa memleketlerdeki tecellisi şeklinin aynidir. Fakat form demek, bir rejimin müdafaa ve istinat ettiği mefhum cevherinin bir tezahürü, bir ifadesi demektir ama, bizzat cevherin noktası noktasına kendisi demek değildir. Hattâ bizde bile, Hakimiyeti Milliye substansı, diğer demokratik Cümhuriyetlerle müşterek olduğu halde, bu substansın tecelli şekillerinin ve usullerinin tamamile ayni olduğu da iddia olunamaz.

Meselâ biz Fransız ihtilâlinin muasır nizama hediye ettiği HAKİMİYETİ MİLLİYE cevherini aldık ama, bu cevherin Fransada büründüğü tezahür şeklini (yahut form)u yani Fransız meb'usan meclisini ve Fransız parlamantarizmini almadık.

Meselâ Fransada papaslar, millet meclisinde milletin değil, papaslığın mümessilidir. Ve onlara rey verenler klerikalizmin (ki bu bizde bir irticadan başka bir şey telâkki edilmez) lâyisizme karşı cidalini ve muzafferiyetini istiyenlerdir.

Yine Fransız meclisinde komünistler, millet meclisinde milletin değil, ihtilâlci proletaryanın mümessilidir. Ve onlara rey verenler, proletarya ihtilâlinin cebrü zor ile, yani silâh kuvvetile, bugün mevcut bütün içtimaî ve siyasî müesseseleri (hattâ bu meyanda Fransız meclisi meb'usanı da dahil olduğu halde) tasfiye etmesini istiyenlerdir.

Meselâ ayni mecliste 1924 den evvel, Meb'us Tardiyo'ya göre Fransız ordusunun Fastaki hareketi bir temdin işi idi ama, yine ayni mecliste kommünist Meb'us Doryo'ya göre bu hareket, zalimlerin mazlumları vahşi bir katliâmından, iptidaî bir ehli salip ruhunun uyanışından başkaa bir şey değildi. Tardiyö meclis kürsüsünde Cebel veya Merakeşteki inşaatı nafıanın resimlerini gösterirken, Doriyo, bu kürsünün önüne ve bütün meb'uslarla gazete fotoğrafçılarının iyi görebilecekleri yerlere, Rifteki Fransız çavuşları tarafından başları kesilmiş bir takım arap köylülerinin resimlerini yapıştırıyordu.

Çünkü o kürsüde ne Doriyo, ne de Tardiyö milletin mümessili değildiler. Her ikisi de o kürsüyü, kendi dar, sınıfî veya zümrevî menfaatlerini diğer tarafa karşı müdafaa veya teyit için bir tribün gibi kullanmak rolünü oynıyorlardı.

Şimdi acaba bu Fransız kürsüsünde HAKİMİYETİ MİLLİYE mefhumunun ve CEVHER inin bu garip tecellisini biz, demokrasinin bir kemal manzarası gibi alabilir ve Türk inkilâbının bütün ideal hedeflerinin başına, yarın bir muazzam kürsüde, bir Tardiyö ile bir Doriyo'nun, bir takım korkunç maceralar üstünde bir vahşî hesaplaşmasını koyabilir miyiz?

Halbuki Avrupakâri hürriyet kuzusunun mâsum postuna bürünmüş gafil muarızlarımızın özledikleri ve gözledikleri manzara ancak budur! Çünkü başka türlü onların kaydü şartsız Avrupaperestliklerini, konsekan demokratlıklarını nasıl izah edebiliriz?.

Fakat hayır! Bizim inkilâbımızın «Sübstans» ları içinde HAKİMİYETİ MİLLİYE cevheri vardır ama, bu hakimiyetin tecellisi formu, bize hattâ bu kelimeyi hediye eden klâsik demokrasi memleketlerindeki tecellisi şeklinden tamamile başkadır. Ve bizim teşkilât tarzımızın, bizim devlet mekanizamamızın, hattâ ŞEKL'e ait olan, yani FORM cephesini teşkil eden tarafı bile, bütün zahirî müşabihetinden, hattâ ayniyet manzarasına rağmen, ona izafe edilmek istenen, ona yamalanmak istenen donmuş ve artık illetlerini vermiş şekillerden tamamile ayrıdır.

●

Kadro ve Sınıf Devletçiliği:

Substans ve şekil karışıklığı yalnız sağ cenahta değildir. Ya sol, ya müsamahalı düşündüğünü zanneden muarızlarımızın ekseriyeti arasında da, yine ayni cinsten büyük bir fikir sathiliği vardır.

Meselâ bize diyorlar ki:

—İşte Kadro diyorsunuz. Kadro, inkilâbı şuuruna sindiren ve onu yürüten azlık, fakat ileri inkilâpçıların tek ve hâkim teşkilâtıdır diyorsunuz! Fakat bu Kadronun bir faşist fırkasından, bir kommünist fırkasından, bir nasyonal sosyalist fırkasından ne farkı var? O halde siz, ya faşist, ya kommünist, ya nasyonal sosyalist değilseniz nesiniz?

Yine meselâ diyorlar ki:

— Sizde devletin hem yüksek tekniği kurucu, hem idare edici, hem milli gelirleri benimseyici bir vasfı vardır. Plân ve organizasyon, sizin devletçiliğinizin de aslıdır. Bunun adına millî devletçilik, ileri ve tam devletçilik, yahut açık ve cesaretli devletçilik diyip duruyorsunuz.

Fakat bu devletçiliğin bir kommünist devletçiliğinden, bir faşist devletçiliğinden, bir Hitlercilikten ne farkı var?

İşte bir takım sualler ki, bu suallerde de form ve substans birbirine karışmıştır. Halbuki gerek faşist, gerek kommünist, gerek nasyonal sosyalist fırkaları, açık ve maskesiz bir sınıf mücadelesinin ve bir sınıf diktatörlüğünün teşkilâtıdırlar. Bu teşkilâtlar bütün o memleketlerde sınıf mücadelesinden doğmuş, sınıf antagonizminin kucağında büyümüş, hepsi de ayaklarını, şu veya bu sınıfın kanıyla sulayarak, şu veya bu sınıfın diktatorasına istinat ettirmiştir. Hattâ Rusyayı, İtalyayı bir tarafa bırakalım (ki buralarda meselenin hattâ münakaşaya bile tahammülü yoktur) şu en yeni faşist oyunlarının gösterildiği Almanyada bile,

— Millet namına! Milletin ileri menfaatleri namına!

cereyan eden bu sınıf hâkimiyeti kavgasının bin bir misalini bir anda saymaya her zaman muktediriz. Sport Palast'ta Hitler, işsiz Alman işçilerine ancak:

— Ey hür Alman vatandaşı! Dünyanın en saf, en yüksek, en akıllı ırkı

olan Cermenliğin büyük timsali! Artık ne işçi, ne de kapitalist yoktur! Her şey millet içindir!
diye nutuk verir ama, o Sport Palast'a gelmeden evvel kabinede, her işçinin sabahları bir sıcak çorba ve ayda «15 mark = 7.5 lira (1)» mukabilinde ve hiç bir iş saatile mukayyet olmaksızın çalıştırılması vatana bir hizmet olduğu ve her işçinin bu mukaddes hizmeti ifaya mecbur bulunduğu emrini imzalamıştır.
Yine diğer bir kanun:
«Çalışma vaziyetinde olduğu halde henüz millî bir vazife almyıan hür Alman vatandaşlarının (yani işsizlerin) zengin Alman aileleri nezdinde parasız çalışmalarını emrediyor, yani hür Almanların bedava hizmetçilik etmesini mecburî»
kılıyordu.

Mussoliniye göre ise İtalyan milleti, günde ancak bir öğün yemek yemeğe alışmıştır. Ve bu hal milletin ulvî bir kabiliyetidir. Binaenaleyh köylünün ve işçinin günde bir defa sıcak çorba mukabilinde yollarda, bataklıklarda, yahut fabrika ve çiftliklerde çalışması onun mukaddes borcudur.
Rusyada rejimin esasen ismi sınıf diktatörlüğü olduğu için oradan misaller serdine lüzum görmüyoruz.

●

Hulâsa bu sayılan ve bir inkılâba sahne oldukları görülen memleketlerde fırkalar sınıf mücadelesinin hem bir mahsulü, hem bir kuvvetidir. Halbuki bizde Kadro, henüz tanzimi gayri kabil bir yüksek teknik mevcut olmadığı için bunun üstünde sınıf mücadelesine girişmemiş olan milletin ileride de böyle bir cidal içine düşmemesi için müdafaa edilen bir MİLLÎ REHBERLİK FORMU dur. Birgün milletin, orta asırlardaki toprak köleliğinin asrî fakat vahşî bir tecellisinden başka bir şey olmıyan ve «hür vatandaş»ı, ya bir kap çorba, ya bir çürük elmaya mukabil hidematı şakkaya bağlıyan, yahut bir takım sefihlerin sofrasında bedava hizmetçiliğe mahkûm kılan bir faşist esaretine düşmemesi için bir tedbirdir.
İşte bunun içindir ki Türk nasyonalizminin devletçiliği bir sınıf devletçiliği değildir ve olmıyacaktır. Türk nasyonalizminin devletçiliği, bir sınıf nam ve hesabına diğer sınıfların istismarının ve bir milletin nam ve hesabına diğer milletleri istismarın (emperyalizm); yani muarızlarımızın şu veya bu şekilde bağlandıkları Avrupanın dünkü ve bugünkü nizamının bir fikrî ve tarihî reaksiyonudur.
Bunun ne faşist devletçilik, ne kommünist devletçilik ile, ne nazariye, ne form, ne de substans itibarile hiç bir alâkası yoktur.

●

Prensiplerde Dinamizm (Hareketlilik):

Bizim inkılâbı telâkki bahsindeki hareketli görüşümüzü tekzip için şeflerimizin nutuklarını, resmî encümenlerdeki müzakereleri ve ruhuna ken-

(1) Bu paranın işçiye nakten verilmemesi ve buna bedel kendisine stok mallar sürülmesi yine kanun iktizasındandır.

dilerinin nüfuz edemedikleri kanun maddelerini bize karşı vesika gibi kullanmak istiyenler ancak, bu vesikaları mütalea etmesini bilmiyenler, şeklin çerçevesi içinde mahpus olup kalanlar ve kendi kendilerini aldatanlardır.

Bütün bu vesika olarak alınan unsurlar içinde hareketsizliği müdafaa eden, artık durmayı müdafaa eden, şekle saplanmayı müdafaa eden bir tek nokta nasıl bulunabilir ki onların hepsi de:

1 — Otokarsiden, hem otokrasiyi, hem de sınıf mücadelesini inkâr eden bir rejime (halkçılık)

2 — Donmuş hükümlerden ve mutlak kaidelerden hareketliliğe (inkilâpçılık)

3 — Teokrasi'de layisizme (layiklik)

4 — Kozmopolitlikten millet cüzütamına (milletçilik)

5 — Müstemleke iktisadiyatından millet iktisadiyatına (devletçilik)

6 — Nihayet bir saltanat hiyerarşisinden halkçı, devletçi, inkilâpçı ve milliyetçi bir cümhuriyete,

giden yol üzerinde ve bu yolculuk içinde yazılmış, söylenmiş şeyler ve ifade edilmiş hedeflerdir.

Bu şeylerde ve bu hedeflerde harektsizlik sezmek, şekilcilik sezmek, yani artık durmuşluk ve yorulmuşluk sezmek ancak duranların ve yorulanların işidir.

Teşkilâtı esasiyemizdeki halk hakimiyeti bize ancak şeflerin ve programların hiç durmadan izah ettiği sınıfsız ve tezatsız Türk cemiyetini sevdirir.. Bir kere şu sözleri dinliyelim:

«— Efendiler!

Biz bu hakkımızı mahfuz bulundurmak, istiklâlimizi emin bulundurabilmek için heyeti umumiyemizce, heyeti milliyemizce bizi mahvetmek istiyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak istiyen kapitalizme karşı heyeti milliyece mücahedeyi caiz gören bir mesleği takip eden insanlarız!»

Gazi Hazretlerinin 1/1/337 tarihinde teşkilâtı esasiye kanununu Büyük Millet Meclisinde izah eden nutuklarının zabtından

Bir de kara bir skolastik zihniyetile teşkilâtı esasiye kanunumuzu bir nakil, bir kopya gibi düşünen kürsü âlimlerimizin yazılarını düşünelim (1). Bu iki telâkki arasında ne cevher ne de şekil itibarile bir zerre kadar alâka yoktur. Bunun içindir ki bütün sesimizle haykıralım:

— Bizim teşkilâtı esasiyemizdeki halk hakimiyeti de, Almanyadaki, Rusyadaki, İngilteredeki, Fransadaki, yahut Amerikadaki bombalı, barikadlı, milisli ve faşistli anarşi nizamının, tezatlı nizamın bir kopyasıdır. Biz onu oralardan aldık ve biz ancak o memleketleri ve o nizamları özlüyoruz. Bizim için ideal olan, ruhumuza sükûn ve emniyet veren bu kavga ve hercümerc manzarasıdır. Nidelim ki gözümüz oralarda açılmış, ve ciğerlerimiz o havaya alışmıştır.»

(1) Bu hususta fikir edinmek istiyenler Ağaoğlu Ahmet Beyin yazılarile Darülfünun kadrosu haricinde kalan hukuk profesörlerinin bu bahse ait notlarını tetkik edebilirler.

diyenler, lûtfen gönüllerinin dilediklerî bu ideal ülkelere gidebilirler. Oralarda onların anladığı ideal demokrasi vardır. Sınıf mücadelesi vardır. Emperyalizm vardır.

Fakat bizim vatanımız tezatsız bir cemiyetin yurdu olacaktır. İnkilâpçı, yani mütemadiyen «DAHA YENİ» ye, «DAHA İLERİ» ye doğru koşan bir millî mefkûrenin vatanı olacaktır.

●

İlimde «Fikri-sabit» lerle mücadele :

İlimde fikri sabitin başladığı yerde dinamizm, yani inkişaf ve terakki durur. İlimde fikri-sabit, «HÜKÜMLERİN TAŞLAŞMASI» ile başlar. Bütün istihalesine esas olan HAYAT HAMLESİ nin, SONSUZ VE TEVAKKUFSUZ HAREKETİN inkâr edilmesi, yani «MUTLAK HÜKÜM» LEŞMESİ ile başlar. Hayatın durmaz akışı karşısında bu akışı idrakten artık yorulan ve hayatın ebedî hamlelerine ayak uyduramıyan müfekkire, bir gün, arama ve terkip etme kabiliyetlerini bir skolastik çamurunda dertop ederek, artık CEVHERİN hareketinden tecerrüt eder ve ŞEKİL in mütaleasında saplanıp kalır.

Bir zaman eski Yunanistanda, bir zaman katolik kilisesinde, bir zaman son devrin islâm medresesinde bu hal aynen cereyan etmiştir. Hayattan ve hareketten tecerrüt ediş, müşahede ve hareket mantıkından «Şekli mantık»a geçiş şeklinde ifadesini bulan «İLMÎ FİKRİ-SABİT REJİMİ» yahut müfekkire tereddisi bu suretle vücut bulmuştur.

Biz, Türk inkilâbı gibi bizzat bir tarihi hayat hamlesinin idrak ve izahı davasında da muarızlarımızın bu cinsten ilmi fikri sabitleri, yahut tereddi etmiş müfekkirelerile karşılaşmaktayız. Cevherin hareketliliğini bir yana bırakıp şekillerin içinde saplanıp kalan bu muarızlarımıza karşı bizim bütün silâhımız, şeklin çerçevesi ile hapsedilmesi kabil olmıyan taharri aşkımız ve hayat hamlemizdir.

«TAŞLAŞMIŞ HÜKÜM»e, «DONMUŞ KAİDE» ye karşı «HAREKET VE TEZAT MANTIKINI» daima seferber tutacağız.

Bizim için hükümlerimizi teşkil ve bunları teyit edecek en büyük hakikat, bizzat hayatın durdurulmaz akışının, idrakimizin takibinden hiç bir vakit kurtulamıyan kanuniyetleri olacaktır.

Bizzat kendi inkilâbımızın asliyetini ve kanuniyetlerini izah işinde her zaman yolumuz ve usulümüz budur! (1)

— Sonu var —

(1) Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk nasyonalizmi serisinin son yazısı gelecek sayıdadır. Bu yazı millî kurtuluş hareketimizle faşizm ve marksizmin form ve substansı itibarile mukayesesine tahsis olunmuştur.

Devletçi bir ziraat siyasetinin Ana prensipleri.

Dr. Vedat Nedim

Yeni bir hakikat için, hiç bir şey eski hatalı bir telâkki kadar zararlı olamaz. Göthe.

Liberal telâkkiye göre, iktisat, ferdin hususî bir işidir. Nasıl ki fert, istediği zaman uyur, istediği zaman kalkarsa, ayni suretle iktisadî faaliyetini de dilediği gibi, şu veya bu tarzda, şu veya bu istikamette kullanır. Böyle bir telâkkiye dayanan bir iktisat siyaseti de, ferde ancak bir takım nasihat ve vaizlerde bulunmakla iktifa eder.

Bu telâkkiye tipik bir misal olmak üzere, 10 temmuz 1933 tarihli «Cumhuriyet» gazetesinden şu haberi okuyalım:

> Ziraat Vekâleti tarafından Milâs zeytinliklerini ve portakallıklarını mahallinde tetkik etmek üzere gönderilen mütehassıslar geldiler ve tetkikatta bulundular. Zeytin ve portakal hakkında iki rayor verdiler. Hakikat çok fecidir. Halkın bilgisizliği zeytin ve portakal yetiştirmek hususunda hiç bir fenni usule riayet edilmemesi ve kat'iyyen imar için tek bir adım bile atılmaması yüzünden bugünkü elim vaziyetin hasıl olduğu anlaşıldı. Mütehassısların tetkikatı, elde ettikleri netice ve verdikleri karar, Milâsta tehlikenin büyüklüğünü ve koca bir servetin yok yere söndürüldüğünü meydana çıkardı. Kendisile görüştüğüm mütehassıslardan Burnova Emraz ve Haşerat Enstitüsü müdürü Nihat Bey bana şu izahatı verdi:
>
> «— Memleketinizde zeytinlik yok. Zeytin ormanı var. Hiç bir zaman bu ormanlara zeytinlik denilemez. Ziz niçin az mahsul aldığınıza değil, bukadar bakımsız ağaçların nasıl olup ta mahsul verdiğine şaşmalısınız. Zeytinliklerinizde hastalığın ehemmiyeti yoktur. Asıl hastalık bakımsızlıktır. Zeytinlikleriniz metruk bir vaziyettedir. Bu hal devam ettiği takdirde çok yakın bir atide hiç bir mahsul alamıyacaksınız.»
>
> Mütehassıslar ilk yapılacak işin etraflı bir budama oldu-

ğunu söylediler. Fakat Milâsta budamanın şeklini, usulünü bilen yok. Bir budama ustası ve zeytin imarı ve zeytinlik hakkında bilgi sahibi bir adamın Milâsa gönderilmesi lâzımdır. Esaslı bir şekilde yapılacak bir imar sayesinde mütehassısların dediği gibi bugün alınan 2,5 ilâ 3 milyon kilo zeytinyağı dört beş sene içinde on beş milyona çıkabilecektir.

Portakala gelince: Mütehassıslar diyor ki: Portakallarınız zeytinlere nisbeten imar ediliyor. Ve orada bir çalışma görülüyor. Fakat yazık ki hiç bir fenne istinaat etmiyen bu çalışma yüzünden bugünkü hastalık meydana gelmiş, yanlış sulama ve ağaçların hiç hava alamıyacak bir surette sık olarak yetiştirilmesi kök çürüklüğünü ve hastalığı meydana getirmiş. Bu hal devam ederse iki sene sonra tek bir portakal ağacı kalmıyacaktır. Halk ya başka yere hicret etmek yahut başka bir ziraat yapmak mecburiyetindedir.»

Mütehassıslar portakallar için âcil çareler ve tedbirleri not ettirmişlerdir. Ayrıca tahlil etmek için toprak almışlardır. Not ettirilen bu tedbirlere riayet etmek şartile portakalları kurtarmak için zamanın mevcut olduğunu bildirmişler ve hemen işe başlamağı tavsiye eylemişlerdir.

Anlaşılan Milâsın zeytinlikleri ve portakallıkları büyük bir tehlike içinde bulunuyor. Bu vaziyet karşısında Ziraat Vekâleti tarafından gönderilen mütehassıs, köylüye hakikati açık ve acı söyledikten sonra, bir takım güzel nasihatlar veriyor ve iyi tavsiyelerde bulunuyor. Fakat ya, bu nasihatlar dinlenmezse, ya bu tavsiyeler yerine getirilmezse, o vakit ne olacak? O vakit mütehassısın dediği gibi, bir kaç sene içinde Milâsın zeytinlikleri ve portakallıkları artık büsbütün kısırlaşacaklar ve halk «*ya başka yere hicret etmek, yahut başka bir ziraat yapmak mecburiyetinde*» kalacaktır. İşte, Türkiye ziraatinin hemen her şubesi, Milâsın zeytinlikleri ve portakallıkları gibi, aşağı yukarı ayni bakımsızlık, ayni bilgisizlik ve ayni teşkilâtsızlık içinde bulunmakta ve derde deva olarak da ferdin kendisine verilen nasihatları dinlemek, yapılan tavsiyeleri tatbik etmek, gösterilen örneklerden ders almak kabiliyetine bel bağlanmaktadır. Yani Türk ziraatinin talihi, ferdin kendi işini ve kendi menfaatini idrak seviyesine terkolunmuştur.

●

Ziraat siyasetinin devletçi telâkkisine göre, ziraat işi, her şey-

den önce bir millet işidir. O halde Türk ziraatinin talihini, fert değil, millet menfaatlerinin en yüksek ve en ileri mümessili olan devlet tayin eder.

Kendi başına buyruk bırakıldığı zaman, elindeki zeytinlikleri ve portakallıkları mahvedip ya başka bir yere hicret etmek veya başka bir ziraat yapmak tehlikesi karşısında kalacak kadar, — memleket menfaatinden vazgeçtik — kendi menfaatini bile idrakte acz gösteren fert, hiç şüphesiz ki, devletin vesateti altına alınmağa muhtaç bir ferttir.

Bugün Milâs köylüleri, zeytinlikleri ve portakallıkları üzerinde kayıtsız ve şartsız bir hürriyetle hükümrandırlar. Fakat görülüyor ki, bu kayıtsız ve şartsız hürriyet, hem kendileri, hem memleket için faydalı olmaktan uzaktır, hattâ zararlıdır.

O halde, Fransız ihtilâlinin anladığı manadaki (mülkiyet hürriyeti», artık Türk milletinin bugünkü ihtiyaçlarına cevap veremiyor. Devletçi bir ziraat siyaseti, hareket noktası olarak, mülkiyet mefhumunun millî ihtiyaçlarmıza uygun yeni bir telâkkisine dayanmak mecburiyetindedir.

Bu yeni telâkkiye göre, toprak, her şeyden önce, en mühim bir «millî müdafaa vasıtası» dır.

Toprak üzerinde mülkiyet hakkı, bu millî müdafaa vasıtasını, memleket menfaatine uygun bir tarzda kullanmakla mukayyettir. Bu hakkı, memleket menfaatlerine uygun bir tarzda kullanmıyan fert, kendisine emanet olunan top veya tüfeği tahrip eden bir neferden farksızdır.

Ferde toprak üzerinde mülkiyet hakkını tanıyan devlet, ayni zamanda bu hakkın memleket menfaatlerine en uygun bir tarzda kullanılmasını da temin etmek mecburiyetindedir. Nasıl ki, devlet, orduya giren nefere verdiği silâhı, askerî müdafaa bakımından en iyi kullanmağı talim ediyorsa..

O halde umumiyetle, devletçi bir ziraat siyaseti demek, toprak üzerinde mülkiyet hakkına malik bulunan fertlerin, bu hakkı memleket menfaatlerine en uygun bir tarzda kullanmalarını temin edecek çalışma şartlarının ve usullerinin heyeti mecmuası demektir.

Toprak üzerinde mülkiyet hakkının memleket menfaatlerine en uygun bir tarzda kullanılmasını temin etmek demek, hususî fert menfaatlerinin de en iyi bir tarzda tatmin olunması demektir. Nasıl ki, askerlik bakımından, millî müdafaanın hem fert, hem millet için en iyi şekli, müdafaa kuvvetlerinin vahdetli bir devlet ordusu içinde zaptü rapt altına alınması ise, ziraî iktisat bakımından da millî müdafaanın hem fert, hem millet için en mükemmel tarzı, toprak ve iş kuvvetlerinin devletçi bir siyaset içinde tanzimi ve bir plân dairesinde sevk ve idaresidir.

Bu itibarla devletçi bir ziraat siyaseti, fert ve millet menfaatlerinin en ideal bir kaynaşmasını, en rasyonel bir sentezini temin eden siyasettir.

●

Toprağı, bir millî müdafaa vasıtası olarak kabul eden bir ziraat siyaseti, belli başlı mühim ziraat şubelerinde bu vasıtanın memleket ihtiyaçlarına göre en iyi kullanma, en iyi istismar etme şekillerini ve usullerini tesbit eden plânları [*] *hazırlar.*

Plânsız, devletçi ziraat siyaseti tasavvur bile olunamaz. Meselâ, pamuk mıntakalarımızda, şimdi tamamile başıboş cereyan eden pamuk ziraati, devletçi bir siyasetin mevzuu olduğu zaman, tohumundan, ekilmesine, sulanmasına, çapalanmasına, toplanmasına, şiflenmesine, balyalanmasına, ve hattâ sürümüne kadar her safhası önceden tesbit edilmiş esaslara ve şartlara göre sevk ve idare olunan şuurlu bir faaliyet manzarası arzedecektir.

Ancak böyle mütehassıs bir pamuk erkânı harbiyesinin bilgili sevk ve idaresi altında çalışan fertlerdir ki, Türk pamukçuluğunu bugünkü gerilikten kurtaracak ve ancak bu sayede toprak üzerindeki mülkiyet haklarından azamî istifadeyi temine muvaffak olacaklardır.

Belli başlı mühim ziraat şubeleri için tesbit olunan çalışma plânlarının içinde vazifelendirilen ferttir ki, hakikî hürriyete ve refaha kavuşabilecektir. Çünkü bugün bilgisizlik ve teşkilâtsızlık içinde bocalayan ferdin mülkiyet hürriyeti, tamamile fiktif ve faydasız bir mefhum haline gelmiştir.

[*] Fındık istihsalâtımız için Devletçi bir siyasetin teşkilât esaslarını 9 ve 16 numaralı sayılarımızda izaha çalışmıştık.

Mülkiyet hakkını tanıyan fakat onu millî müdafaa menfaatlerile kayıtlandıran ve plân mefhumunu bütün ziraî iş sahalarına teşmil etmeyip, belli başlı mühim istihsal şubelerine inhisar ettiren ve bu muayyen istihsal şubelerindeki köylülüğün de ancak o istihsale ait fonksiyonlarını tanzim ile iktifa edip diğer faaliyetlerinde serbest bırakan Türk devletçiliği, hiç şüphesiz ki, mülkiyet hakkının nefi ve inkârı prensipinden hareket eden ve bütün ziraî istihsali sanayileştirerek köylülüğü ırgadlaştıran bolşevizmden tamamile ayrı ve müstakil bir sistemdir.

Devletçi bir ziraat siyasetinin ana prensiplerinden biri de kârlı istihsal dir.

Köylülüğümüz, pazardan elini ayağını çekme temayülünü gösteriyor:

Köyde zatî iktisat şartlarına avdet, zamanımızın en karakteristik bir hâdisesidir. Çünkü ziraî istihsal, hemen umumiyet üzere, kârsızlaşmıştır. Köylünün belli başlı zatî ihtiyaçlarını kendi kendine tatmin etmesini ve pazarla alış veriş münasebetini asgariye indirmesini bir millî kuvvet unsuru olarak telâkki edenler, bunun bir iptidaîleşme hareketi, bir gerileme alâmeti olduğunu her halde unutuyorlar. İleri bir millî iktisat hayatı içinde köylülük, satan ve satın alan yani pazarda alış veriş münasebeti inkişaf etmiş olan köylülüktür.

Zaten ihtiyaçları pek basit ve mahdut olan köylülüğümüzün pazardan elini ayağını daha ziyade çekmesi neticesidir ki, Türkiyede unutuyorlar. İleri bir millî iktisat hayatı içinde köylülük, satehlik sanayiidir. İşte nüfusumuzun % 70 ini teşkil eden köylülüğümüzün alım kabiliyetini arttırmak, onun pazarla olan münasebetlerini gittikçe genişliyen bir mikyasla inkişaf ettirmek devletçi bir ziraat siyasetinin baş gayelerinden biridir. Bu gayenin tahakkuku için, ziraî istihsali kârlı bir iş haline getirmek icap eder.

Bizde ziraatin kârlı bir iş olmamasını, cihan buhranile izah etmek istiyenler, hakikati görmiyenlerdir.

Türkiyede ziraatin kârsız oluşu onun bünyesinden gelen bir neticedir.

Bu itibarla, bizde ziraatin kârlılaşması, ancak bir bünye inkilâbile kabildir: Devayı d ı ş a r d a n değil i ç e r d e n beklemeliyiz. Yani davayı c i h a n şartlarına değil, k e n d i şartlarımıza bağlamalıyız. Ve bunun böyle oluşu gayet lehimizedir. Çünkü cihan şartlarına bağlı bir dava karşısında siyasetimiz p a s s i f olmağa mahkûmdur. Halbuki kendi millî şartlarımıza bağlı bir davayı a k t i f bir siyasetle halletmek daima elimizdedir.

Meselâ bir Amerika pamukçuluğunun talihi, hiç şüphesiz ki, cihan şartlarına bağlıdır. Orada alınacak tedbirler, ancak passif tedbirlerdir: Ekim sahasını tahdit etmek, stokları yakmak, fiatları sun'î ve muvakkat bir surette yükseltmek ve saire gibi.. Bizim pamukçuluğumuzda vaziyetin a y n i olduğunu kim iddia edebilir?

Biz, daha tohum davasını halledemedik? Biz daha en geri randımanla çalışıyoruz. Bizde istihsal, ihzar ve sürüm şartları hep yeniden ve baştan ele alınmağa muhtaç meselelerdir. Halbuki bizde fert, bunları henüz idrak bile etmemiştir. Bu meseleler, anane ve göreneğin esiri olan fertler için mevcut bile değildir.

İşte Türk ziraatinin a n a n e den kurtulup r a s y o n e l bir yaratma devrine girmesi ancak devletçi bir ziraat siyasetinin eseri olabilir. Ve k â r l ı istihsal prensipi, ancak devletçi bir siyasetin rehberliği altında tahakkuk edebilir.

●

Cihan pazarlarına intibak prensipinin gerçeklemesine de yalnız devletçi bir ziraat siyasetile varılabilir. Standart mal ve iyi ambalaj gibi cihan ticaretinin lâzımı gayri müfarikı sayılan şartların, liberal ve ferdiyetçi tedbirlerle tahakkuk edemiyeceğinin artık anlaşılmış olması icap eder.

Belli başlı ihraç mallarımızın istihsal, ihzar ve sürüm işleri yukardan aşağıya tanzim edilmezse, cihan pazarlarından uzaklaştırılmamız tehlikesi gittikçe artacaktır. Bilhassa bundan sonra, milletlerarası ticaret münasebetlerinin serbestlikten karşılıklı anlaşmalara doğru gittiği bu devirde, rekabet şartlarına intibak meselesi, büsbütün ehemmiyet kazanmış bulunuyor.

Her alıcı memleket, kendi ihtiyaçlarını, bunları en iyi ve en ucuz verebilen memleketlerden temin edecektir. Artık milletlerarası, ticaret işleri, fertler arasında serbest bir surette değil, devletler arasında aktolunan mukavelelerle cereyan ediyor. Bu itibarla, ticaret şekillerinin de bu yeni zaruretlere göre değişmesi zaruridir.

Nerede kaldı ki, bizde serbest ticaret, daima istihsalin aleyhine çalışmıştır. İstihsalin, köylü için kârsız oluşunda serbest ticaretin de mühim rolü vardır. Belli başlı ihraç mallarımızın büyük ticaretini ellerinde tutan bir kaç sayılı yabancı ve gayri Türk unsur, daima Türk köylülüğünün sırtından geçinmiş ve ticaret kârlarını âdeta monopolları altına almışlardır.

İşte, devletçi bir ziraat siyaseti, teşkilâtlı ve plânlı bir istihsal sistemi kurmakla ayni zamanda milletlerarası ticaret usullerinin istediği yeni teşkilâtı da yaratmış olacak ve bu suretle ticaret kârlarının köylülüğe ve devlete mal edilmesini temin edecektir.

Devletçi bir ziraat siyasetinin halledeceği davalardan biri de millî ziraatin, millî sanayie ham madde kaynağı olmasını temindir.

Bugün, bir çok sanayiimizin ham madde temeli, Türkiye dışında bulunmaktadır. Meselâ, pamuklarımız, yünlerimiz, derilerimiz sanayiimizin taleplerine cevap verebilecek bir keyfiyet ve kemiyette değildir. Bunların sistemli bir surette islâhını da ancak devletçi bir ziraat siyasetinin metotlu ve plânlı mesaisinden bekliyebiliriz.

Türk sanayiinin karakteri, daha ziyade ziraî olmağa namzettir. Ham maddesi ziraatten gelecek bir sanayiin talihi de bizzat bu ziraatin seviyesine bağlıdır. Bu itibarla, maksada elverişsiz ham madde yetiştiren bir ziraate dayanacak bir sanayi de -diğer istihsal şartları ne kadar mükemmel olsa bile- yine iyi işlememeğe mahkûmdur. Meselâ, şeker randımanı az olan, dönüm başına verimi düşük olan bir pancar ziraatine dayanan bir şeker sanayiinin şekeri pahalıya mal etmesi zaruridir.

Yine ayni suretle usulünde toplanmamış, usulünde depo edilmemiş zeytin tanesini işlemek mecburiyetinde olan bir zeytinyağı sanayiinin iyi zeytinyağı istihsal edememesi de gayet tabiîdir.

Görülüyor ki, yalnız z i r a î bakımdan değil, ayni zamanda s ı n a î bakımdan da istihsalin tanzimi, millî iktisadiyatımızın bütünlüğü ve karşılıklı münasebetlerinin pürüzsüzlüğü için şarttır. Ancak bütün millî iktisat âlemine yüksek bir tepeden bakan vahdetli bir siyasettir ki, o âlemi bütün genişliği ve bütün mütekabil alâkalarile kavrayabilir. Bunu liberal ve ferdiyetçi bir siyasetin kurbağa bakışından bekliyemeyiz. Bunu, ancak devlet şahikasına yükselmiş ve millet eb'adını almış kartal bakışlı ve engin kavrayışlı bir siyaset başarabilir.

●

Hulâsa edelim:

Devletçi bir ziraat siyasetinin baş prensipi, toprak mülkiyetinin bir millî müdafaa vasıtası olarak telâkkisidir.

Bu vasıtanın millî menfaatlere uygun bir tarzda kullanılması, p l â n prensipine dayanır.

Plân prensipinin başlıca hedefleri de, kârlı istihsal, cihan pazarlarına intibak, millî sanayie iyi ve ucuz ham madde yetiştirmek prensipleridir.

Sistemli ve verimli bir siyaset, bu prensiplere dayanmak mecburiyetindedir.

Türk milleti, inkılâbına sınıflaşmamış bir millet bünyesi içinde başladı ve bu inkılâbı yine sınıflaşmamış bir millet bünyesi içinde ileriletecek ve derinleştirecektir.

Dünya buhranına umumî bir bakış.

İsmail Husrev.

Londra iktisat konferansı toplanmadan evvel Akvam cemiyeti nezdinde teşekkül eden ihzarî bir komüsyon, konferans için hazırladığı raporda dünya iktisat vaziyetini şu kuru ve betbin cümlelerle hülâsa etmişti: *«Dünya işsizlerinin adedi 30 milyona çıktı (*). Toptan emtia fiatları (altın üzerinden) 1929 senesinin teşrini evvelindenberi aşağı yukarı üçte bir, hammadde, fiatları vasatî olarak yüzde 50 - 60 sukut etmiştir. Teşrini sani ortasında Winnipeg'de buğday fiatı son dört asır zarfında görülmemiş bir seviyeye düştü. Fiatların bu anormal hareketi, dünya iktisat mekanizmasında büyük tahribat yapmıştır. Bir çok teşebbüsler varidatsız bir hale gelmiştir. Bütün pazarlar altüst olmuştur. Dünyada zirai madde ve diğer hammadde stokları mütemadiyen artmaktadır. Statistikler dünya stoklarının 1925 senesine nazaran 1932 senesinde iki misli artmış olduğunu kaydediyor. Dağlar gibi yığılan stoklar piyasaları tazyik ederek rasyonel bir fiat teşekkülüne mâni olmaktadır. Sınaî istihsal de çok gerilemiştir... Dünya emtia hareketleri, parabozuklukları ve devlet müdahalelerile inanılmıyacak derecede daralmıştır. Dünya haricî ticaretinin mikdar itibarile yüzde 25 gerilediği tahmin edilmektedir. Bu gerileme şimdiye kadar kaydedilenlerin en şiddetlisidir. Dünya para sistemlerinin bozulması, fiatların sukutu, dünya ticaretinin daralması borçlar meselesinin ehemmiyet ve müşkilâtını kat kat tebarüz ettirmiştir. Halihazırda bazı memleketlerde ihracatın umumî kıymeti, borçlara mukabil tediyesi meşrut olan meblâğ mikdarına bile tekabül edemiyor».*

Londra konferansı bu büyük hailevî dünya hadisesine çare bulamıyarak fiasko ile örtüldü. Konferans buna çare bulamazdı. Çünki hadise bu sahifalarda daima işaret etmiş olduğumuz gibi

(*) Bunlar ailelerile beraber vasati olarak 120 milyonu bulmaktadırlar.

irademiz haricinde cereyan ediyor ve cemiyetin bünyesinden doğuyor.

●

Buhran bugün ne haldedir? Burda etraflı ve mufassal bir tasvire lüzum görmiyoruz. Buhranın yalnız iki karakteristik unsuru (stoklar ve fiatlar) üzerinde durmak buhranın umumî seyri hakkında bizi tenvir etmiye kâfidir. Umumî ve resmî satistikler şimdiye kadar yalnız birinci elde mevcut stokları gösteriyordu. Halbuki dünya stok vaziyetini mütalâa ederken bunun muhtelif ellerdeki birikintilerini de göz önünde bulundurmak lâzımdır. Bu itibarla biz dünya stoklarının şu ellerdeki terakümü göstermiye çalışacağız: 1 - Visible suplies denilen birinci eldeki stoklar. 2 - İkinci elde mevcut bulunanlar ki bunlar kısmen toptan ticarette kısmen imalât sanayiinde toplanmış olanlardır. 3 - Üçüncü eldekiler perakende ticarette teraküm eden stoklardır.

Birinci elde bulunan bazı mühim stokların senelere göre tezayüdü:

(1000 ton olarak)

Sene	Buğday	Şeker	Bakır	Pamuk	İpek (t)	Petrol	kavçuk
1926	3.802	—	60,0	979	—	447	183
1927	4.981	4.965	87,4	1.282	—	502	252
1928	6.645	5.260	53,4	1.125	—	590	211
1929	9.558	6.138	75,4	1.350	—	603	254
1930	10.312	7.011	287,6	1.717	12.832	601	414
1931	12.068	8.526	375,1	2.358	12.592	553	548
1932 (Ilkâunn)	17.189	8.914	—(*)	2.306	16.907	509	654
1. kânun	16.130	9.688	—	2.393	—	621	—

Stoklarda ümit verici bir erime hareketi göremiyoruz. Bilâkis seneden seneye ve aydan aya şişip gelişme müşahade olunuyor. 1932 senesinin yazında emtia fiatlarında görülen yükseliş stoklarda tesirini göstermemiştir. Bu da fiat tereffüünün arizî olduğuna delâlet eder. Hele dünya alım kabiliyetinin her gün bir

(*) Bu tarihten sonra statistik tutulmamıştır. Diğer boş bırakılan yerlerin rakkamları bulunamamıştır.

az daha daralmakta olması, stokların yığılma seyrini daha şiddetlendirmektedir. 1932 senesinin haziranında Amerikada fiatları yükseltme teşebbüsü olmuştu. Fakat bu teşebbüs çabuk baştankara ederek neticesiz kaldı. Bu ve daha buna benzer tecrübeler isbat ediyor ki, piyasayı sunî vasıtalarla canlandırmak bugünkü şartlar içinde imkânsızdır. 1933 senesi martındanberi Amerika finans mekanizmasının yeniden altüst olması piyasaya yeni ihtilâtlar getirdi.

Birinci eldeki hammaddelerin tezayüdü hakkında hakikata yakın rakkamlar mevcut olduğu halde ikinci eldeki stoklar hakkındaki malûmat ancak tahminlere inhisar etmektedir. Tahminen diyebiliriz ki toptan ticaretteki stoklarda tedrici bir tenakus vardır. Bunun sebebi ise, fiatların sukutu karşısında toptan ticaret erbabının ellerinde stok bulundurmamak endişesidir. 1932 senesinde 1929/30 senesinin stoklarına nazaran ikinci elde bulunanlarda beşte bir, üçüncü elde bulunanlarda sekizde bir tenakus vardır.

Piyasalarda stokların mütemadi artışı bize iki devir arasında bir mukayese yapmak imkânını verebilir: Kapitalismin yüksek çağında (Hochkapitalismus) yani XIX uncu asırda sanayi, hammadde fikdanından muztaripti. Mütemadiyen genişliyen iç ve dış pazarlara emtia yetiştirmek için hammadde kâfi gelmiyordu. Halbuki kapitalismin son çağında (Spaetkapitalismus), yani harbi takip eden devirde sanayi, hammadde fikdanından değil hammadde fazlasından muztariptir. XIX uncu asırın genişliyen pazarlarına mukabil harpsonu devrinin kapanan ve daralan pazarları devrimize damgasını vurmaktadır.

Kanaatımızca dünya fiatlarının yine eski seviyesine, hiç olmazsa ona yakın bir seviyeye yükselmesini beklemek hatadır. Fiatlar düştükçe sukut eden seviyeye intibak etmek için istihsal ve mübadele rasyonelleştiriliyor ve rasyonelleşme ilerledikçe fiatlar düşüyor. Bunun için fiatların sukutuna pazarsızlıktan maada sukut eden fiatlara intibak etmek endişesinden doğan yeni rasyonelleştirme hareketleri de âmil olmaktadır. Bu itibarla eski

yüksek fiat seviyeleri ancak hafızamızda tatlı hatıralar olarak kalacaktır.

Bu vaziyete Türkiye zaviyesinden bakarsak bizim için yeğâne yapılacak şey ümit içinde fiat tereffüleri beklemek değil istihsal ve satış cihazlarımızı rasyonelleştirmek ve bu suretle dünya buhranının tevlit ettiği fiat seviyesine intibak ederek bu seviye üzerinde millî gelirimizi arttırmıya çalışmaktır.

KADRO okuyucularına :

KADRO'nun memleket içinde satış işleri, ellmizde olmıyan sebeplerden dolayı, hiç te iyi gitmiyor.

Bir çok şehirlerimizdeki bir çok okuyucumuzdan aldığımız mektuplarda, KADRO'yu satıcılarda bulamadıklarından şikâyet ediliyor.

KADRO'yu her ay muntazaman almanın biricik yolu ;

KADRO'ya abone olmaktır.

Onun için :

Kadro'ya abone olunuz !

ve

Kadro'ya abone bulnnuz !

Üniversite'nin Manası.

Burhan Asaf.

Bir müessese tasavvur ediniz ki, ilmî otoritesi, son zamanlarda didik didik olmuştur. En ünlü mümessilleri, dışarıda yaptıkları münakaşalardaki zaaflarını örtebilmek için, talebenin münakaşalı konferanslara gelmemesi yollarını aramakta yahut, matbuat sütunlarında yaptıkları münakaşaları terbiyenin haricinde kalan küfürlerle bitirmektedirler. Umarsınız ki, hiç olmazsa birbirlerinin ilimlerine ve kıymetlerine hürmetkârdırlar. Hayır. Her biri kendi derdine düşerek ötekilerin cehaletlerine ve kıymetsizliklerine dair deliller ve vesikalar yetiştirmekle meşguldür. Öyle ki, darülfununu teftişe memur edilen heyet, ilim tenhalığının yanında ahlâk tereddisini de bizzarur tesbit etmek mecburiyetinde kalmıştır.

●

Darülfünun'un arkada kalmış bir müessese olduğunu KADRO, Büyük Tarih Kongresi'nden sonra hemen ortaya koymak mecburiyetini hissetmiştir. Çünkü «ilim» de nakilcilik ile müstakil yaratıcılık arasındaki farkı, en ziyade bu hâdise tebarüz ettirmiştir.

Tarih kongresinin gayesi, tarih tetkiklerine Türkiyede yepyeni bir istikamet vermek ve Avrupanın tarih telâkkisini ilmî bir revizyon'a tâbi tutmktı. Avrupasantrist tarih mebdelerinin farazî, keyfî ve gayrı ilmî olduklarını isbat ederek Avrupanın tasnifine göre «tarih öncesi» olan devri bir Türk hümanizmi namına tarihin içine almaktı.

Darülfünuncular, bu hareketin inkılâpçı manası kadar ilimce olan ehemmiyetini de anlamadılar. Her iki bakıma göre de, nekadar menfî olduklarını, ya susmaları yahut ortaya koyabildikleri zavallı tenkitlerle isbat ettiler.

●

Bundan başka, hayatın her safhasında değişiklikler yaparak ilerliyen Türk inkılâbı, memleketin yegâne ilim ocağında bir tek akis uyandırmağa muvaffak olamamıştı. İnkılâp hakkında yazılacak en güzel esere 2,000 lira vadedilmesi bile, canlarından bezmiş gözüken müderrisleri müstakil tefekküre ve müstakil taharriye sevkedememişti.

Memlekette, hemen üç senedenberi, inkilâbın esasları hakkında bir münakaşa sürüp gitmektedir. Darülfununla hiç bir alâkası olmayan memleket çocukları, bu davada, taşları bile heyecana ve iştirake davet edecek bir ceht ve hararet göstermişlerdir. Mecmualarla, kitaplarla, konferanslarla, inkilâbımızın ne olduğunu ifadeye çalışmışlardır. Fakat darülfünun dışında kopan bu fikir gürültüleri, darülfünun müderrislerinin başlarını pencereden bakacak kadar olsun alâkadar kılamamışlardır.

İnkilâpların insanlara her şeyden evvel bir hayatı telâkki tarzı getirdiklerine ve bütün içtimaî ilimlerin de muayyen bir hayatı telâkki tarzından kuvvet aldıklarına göre, inkilâp yapmış bir memlekette darülfünun kürsüleri-

nin bundan tam bir ademi malûmat beyan etmeleri, müderrislerin elbette ki yalnız miskinliklerile izah edilemez. Elbette ki bu buz gibi sükûtun arkasında gayet korkak fakat bir okadar da inatçı bir inanmamazlığın menfî mukavemeti mevcut olmk lâzımdır.

İşte bu mukavemeti, tarih kongresinde, yakından gördük. Gördük ki, bu mukavemet, ilim namına da değildir. Çünkü mukavemeti yapanlarda, ilim namına konuşmanın iptidai şart ve salâhiyetleri dahi yoktur. Hayır, bu mukavemet, sadece mukavemet namına yapılıyordu. İlminden değil de cehlinden emin olan insanın, kendine bir sıfat ve salahiyet yormak hakkını ünvanından alması çok kere tesbit edilebilir bir şeydir. Bir kötü mühendis büyük bir betonarme köprü hakkında, dudak bükerek anlaşılmaz bir takım mütalealarda bulunur. Sizleri hapt etmek için: «Bak beğenmedi, büyük bir mühendis olduğu nasıl belli» dedirtmek için. Bir kötü ve okuduğu nazariyeleri dahi unutmuş ziaatçiye, bahçenizdeki patlıcanların neden fena yetiştiklerini sorarsınız. Topraktan, sudan, tohumdan bahseder. Hiç birinin aslı yoktur. Belki siz gübre koymayı unutmuşunuzdur ve büyük mütehassısın aklına böyle basit bir sebebi araştırmak, elbette ki gelmez; çünkü bahçeye kadar zahmet edip toprağın vaziyetine bakmak lâzımdır.

Bütün bu gibi insanların, bilgileri değil, ünvanları vardır. Ünvan, onlarca, bilgiden elbette ki daha mühimdir. Çünkü ünvan sahibinin tasdikı olmadıkça, bütün iddialar suya düşer. Ünvan sahibi, bir takım iddiaları tasdik etmek ister. Bu arzusu samimidir. Fakat, neyi niçin tasdik edeceğini pek bilemediği için, korkar. Ya tasdik ettiği iddia yanlış ise! O zaman, ünvan elden gider.

Bütün sahtevekar olanların içyüzleri budur.

●

Fakat darülfünun'un bir de mefhumunda mündemiç olan kusurundan bahsedelim, ki bunun müderrislerle ancak dolayısile alâkası vardır.

Darülfünun, Avrupanın on dokuzuncu asır ilim telâkkisine göre kurulmuş bir müessese idi. Ki onun bir darülfünun olmaktan ziyade bir darülfünunun tayfı kalmasındaki asli sebep bu olsa gerektir.

On dokuzuncu asrın darülfünun telâkkisi, liberal zihniyetin bir mahsulüdür. Buna göre, darülfünunda:

a) İlim, ilim için yapılır (ilimden başka bir maksat tecviz edilmez).

b) İlme, dışarıdan bir müdahale yapılamaz (İlim ocağı müstakildir.)

On dokuzuncu asrın ilmî inkişafı, bu iki prensip olmasa idi vücut bulamazdı. İnsanlık orta çağın teokratik ve klerikal kasvetinden müsbet ilimlerin hürriyet havasına kavuşuyordu. Bu uğurda, sayısız kurbanlar vermişti. Her sahada, ilim sahasında da. Bir Spinoza'nın başından geçenlere göz atmağa lüzum bile yok. Porselenin nasıl icat edildiği hikâyesi çok daha muknidir.

Saksunya kralı Kuvvetli August, altının sun'î yoldan istihsal edileceğine

kanidir. Berlinden bir eczacı getiriyor ve «bana altın yapacaksın» diye bir lâboratuvarın içine hapsediyor (on sekizinci asırdayız!). Eczacı ,altını değil ama - porseleni keşfediyor ve Saksunya porseleni ile, hükümdarın arzusunu dolayısile yerine getirmiş oluyor.

Bu gibi maceralardan kurtulan ilim, tüccar kendi hürriyetine, işçi kendi hürriyetine, her vatandaş kendi hürriyetine kavuşurken, elbette ki kendi hürriyetinin de esaslarını temin edecekti. Darülfünunların dokunulmaz bir kudsiyet kazanmaları ve liberal cereyandan kendilerine aslan payını ayırmaları, hayat bakımından olduğu kadar ilim bakımından da, hem tabii hem de haklı bir hareketti.

Şu var ki, kıymetler, hayat tarafından teyit edildikleri müddetçe kıymettirler. Tıpkı, bankalardaki çek hesapları gibi, hayatta karşılıkları olduğu müddetçe muteberdirler. Hayattaki karşılık kapandı mı, her kıymet, hayatın gişesinde merasimsiz reddedildiğini görür.

Darülfünunların serbest ilim yapabilmeleri liberal görüsün neticesi olduğu kadar sebebidir de. Binaenalevh, darülfünunların hem istiklâlleri hem de doğru ve hakikat olan ilmi yapmaları ne daha az ne daha eksik, liberal görüsün havattaki muvaffakiyeti, hayattaki prestiji, hayattaki tabiiliği ile mukayyettir. Eğer hayat bu görüsün tesirinde ve kaideleri dahilinde cereyan etmekte devam edivorsa, darülfünunların liberal görüşünten hem kendilerine hak biçmeleri hem de ilimlerini yapmak hususunda ondan kuvvet ve salahiyet almaları son derece yerinde ve doğrudur. Yok eğer liberal görüş havattaki kredisini kaybetmisse ve orada bir takım darbeler yemeğe başlamışsa; darülfünunların haklarını ve ilmî mutalarını liberalizme istinat ettirmeleri, sadece bir irticadır. Ve o dakikadan itibaren bu müesseseler, medreseleşmişlerdir. Her medreseleşme bir skolastiğin mevcudiyetine delâlet eder. Ve her skolastik, ilim ölçülerinin hayatın gerisinde kaldıklarını işaretler.

●

Dikkat edersek, cihan ölçüsünde bile, liberalizm tam bir hezimet ve tasfiye halindedir. Bunu «hürriyetin iflâsı» yahut «hürriyetin maruz kaldığı zulüm» diye, yani hürriyet düşmanlığı yahut hürriyet partizanlığı ile izah edenler ya yeni devrin yahut eski devrin softalığını yapıyorlar. Ve her iki taraf ta, esaslı surette aldanıyor.

Liberalizm ile hürriyet arasında hiç bir münasebet yoktur. Çünkü, liberalizm bir sistemdir, hürriyet ise, bir mefhumdur.

Her sistem, bir çok mefhumları olduğu gibi hürriyet mefhumunu da kendine göre izah etmiştir.

Grek demokrasisinde, hürriyet, esirlerden gayri olan insanların hakkıdır. Ve hürriyet, insanlık kadar eskidir. Daima mevcut olmuştur. Fakat daima başka başka tefsirlere uğramıştır. Bu böyle olduğu halde, bugünkü insanlığın liberalizmden ayrılması, nasıl olur da hürriyet'in reddi diye izah edilir.

HHakikatte vaziyet, liberalizmden beri, hayatın liberalizmi tamamen istihlâk edecek kadar ilerlemiş bulunması ve sırf bu yüzden, onun bütün mefhumlarını ve bütün müesseselerini olduğu gibi onun hürriyet mefhumunu da tasfiyeye lüzum görmesidir. Bütün mefhum ve bütün müesseselerde

yeni bir formüle gitmek ihtiyacını hissetmesi gibi hürriyet mefhumunda da yeni bir tefsiri, ıztıraplarını gidermek bakımından şart tanımasıdır. Öyle ki, hürriyet'ten ayrılış gene hürriyet namınadır.

Liberalizm'in hürriyet ölçüsü, ferde göredir. Fakat insan, mücerredat içinde yaşayan bir mahlûk olmadığı için, hürriyetini alıp bir melek gibi semavata uçmamıştır. Kendine verilen hürriyete dayanarak bir takım insanî fiiller işlemiştir. Bunu her fert ve her insan yapmıştır. Ve bu fiillerin terakümünden bir tarih hasıl olmuş, bir medeniyet meydana gelmiş, bütün bir akıl merhalesi kattedilmiştir. Fakat ayni zamanda ve tabiatın şaşmayan kanunlarına tamamile uygun olarak, ölçü hizmetini görmüş ve ölçü aşınmıştır. İnsanlık öyle bir vaziyete gelmiştir ki, «ferde göre hürriyet» ölçüsü bir Ford ile bir açı ve bir Amerika ile bir Suriyeyi karşı karşıya bırakmıştır. Ve dikkate değer taraf şu ki, ölçüden, bugün, bu saydığımız cemiyet unsurlarından hiç birisi memnun bulunmamaktadır.

Liberalizm gibi onun hürriyet mefhumu da şu halde hayatın arkasında kalmış bulunuyor Eğer bunu insanlık tesbit etmez ve yanlış yolda sebat ederse, islâm medeniyetinin başına gelen onun da başına gelecektir. Çünkü islâm medeniyeti faciası, sadece şundan ibarettir: Kendini çölden medeniyete götürmeğe kâfi gelen cemiyet ölçülerinin eskimiş ve hayatın gerisinde kalmış kıymetlere inkılâp ettiklerini kabul etmemek, onlara bağlı kalmakta ısrar etmek ve nihayet, medeniyete veda ederek hareket noktası olan çöle avdet eylemek!

Fakat bugünkü insanlık, vardığı medeniyet noktalarından rücat edecek kadar ne korkak ne de cahildir. Hayatın akışını, çoktan «inkilâplar nazariyesi» ne bağladığı gibi, «inkilâplar nazariyesi» ni de çoktan ilimleştirmiş ve sistemleştirmiş bulunmaktadır.

Şu halde, hürriyet'ten daha büyük ve daha ziyade bahtiyarlıklar vadedici bir hürriyet mefhumuna geçiş, devrimizin, cihan ölçüsünde bariz bir vasfıdır.

●

Liberalizmin iflâsını resmen tescil eden memleketlerde, darülfünunlara müdahale, bütün diğer müdahaleler kadar tabiî görülmüştür. Bugün, Rusya, İtalya ve Almanyada, darülfünunların liberal devirdeki istiklâlleri kalmadığı gibi ilimdeki hareket noktalarını da liberal görüşler teşkil etmiyor. Fakat her üç memlekette de darülfünuna müdahale edişin hem şekli hem de esası başkadır. Bunun teferrüatına, burada girmiyeceğiz. Yalnız şunu söyliyelim ki, her üç rejimin de müdahalesini icap ettiren esas, «hayatın akışına uygun olan ilmi ve bu akışı muvaffak kılacak olan ilmî faaliyetleri temsil edecek bir darülfünun istiyoruz» etrafındadır.

Türkiye nev'i şahsına mahsus bir inkilâp yapmış olmak iddiasındadır. Cihanın, beynelmilel ölçülere göre değil de memleketlere göre idare edildiği şu zamanlarda, böyle bir iddia, hakikati eşyaya uygundur. Nev'i şahsına mahsus olan bir inkilâbın, elbette ki muayyen bir hayatı telâkki tarzı olacaktır. İnkılâbın gayesi zaten, bu telâkkiyi hudutlar dahilinde tam bir zafer ve istikrara götürürken onun hudutaşırı masuniyetini emniyet altına almaktır. Bu inkilâbın her sahaya şamil prensipleri olmak lâzım geldiği gibi, her sahaya ait ilmî ihtiyaçları olsa gerektir. İşte, hem bu prensipleri izah hem de bu ihtiyaçları en serî ve en mükemmel bir surette tatmin et-

mek yeni İstnbul Üniversitesi'nin esas vazifesidir. Bu müessese, inkilâp bakımından, hem inananları hem de yapabilenleri yetiştirecektir.

Liberalizm, bizde, inkilâbın başladığı andan itibaren iflâs etmiştir. Milletçe haklarını haricin elinden zorla almak için inkilâbın barikadlarına kanlı bir harp cephesi eb'adını vermek mecburiyetinde kalmış bir milletin hürriyet telâkkisi, ancak millet ve cemiyet ölçüsünde olabilir. Milletçe hürriyet sağlam bir temele ve tam bir istikrara bağlanmadıkça, fertler, aradıkları hürriyeti, vazife ve mükellefiyetin berisinde değil, ancak ötesinde bulacaklardır. Her fert, vazife ve mükellefiyetini tamamladığı noktada, aradığı «tam ve mutlak hürriyet» i bulacaktır. Fakat işte, tamamladığı noktada!

Fertler için böyle olduğu gibi, müesseseler için de böyledir: İstanbul Üniversitesi, bir ilim ocağı olmak itibarile bir ilim ocağına daima lâzım olacağı tabii bulunan «hürriyet ve istiklâl» i, kendisine verilen vazifeyi başardığı yolda, başardığı nisbette ve başarmak fiilinin maddi ve müsbet manasında bulacaktır.

Binaenaleyh, darülfünun'dan üniversite'ye geçiş, Türkiyede ilim davasının, hem mefhum hem de teşkilât bakımından, baştan aşağı bir keyfiyet değişikliği yaptığına delâlet eylemektedir. Son hareketin manası budur.

Kayit ve şartsız milletçilik; milletin umumî menfaatlarını bütün menfaatlardan üstün tutan milletçiliktir. Tam ve bütün millet mefkûresi ancak bu suretle tahakkuk edebilir.

İnkılâp ve Köy.

Tahir Hayrettin.

Müşahedeler:

«İhtiyar bir köylü lisanından işittiğim sözleri size tekrar edeceğim. Bu kıymet ve belâgatte bir sözü, ruhu hayat tecrübeleri ile dolu amelî insanlar söyliyebilir.

«Köylü bana din kitaplarına mahsus bir vecize lisanı ile şu cevabı verdi:

«— Abdülhamit devrinde, bize birtakım paşalar, ver, dediler, verdik; öl dediler öldük. Onlar gitti, yerine başka paşalar geldi. Onlar da, ver, dediler, verdik; öl, dediler, öldük. Onlar da gitti, yerine siz geldiniz. Siz de, ver, dediniz, verdik; öl, dediniz, öldük. Şimdi merakla bekliyoruz, bize ne zaman, al, diyeceksiniz?.» Hamdullah Suphi. - Dağ Yolu: 1.

«Sekizyüz bin kilometre murabbaına yakın bir sahaya serpili kırk bin köy. Otuzyedi bininde ne mektep var, ne posta, ne dükkân. Bu kırk bin köyde onbir milyon insan oturuyor; ancak yüzde ikisinin okuma ve yazması var.... İşte memleketin umumî manzarası ve köy meselemiz..» Nusrat Kemal. - Ülkü, S: 5.

Alman başvekili Hitler, Siirt meb'usu Mahmut Beye böyle diyor: «Nasıl ki, Türkiye'de hayat ve teceddüt hareketi köylüye istinat ettirildi; biz de aynı fikirlerden mülhem olarak, aynı yolu takip ediyoruz. Yeni rejimde köylü sınıfının kalkınmasını temin edecek politika, en canlı bir mevzuumuzdur.»

«Halk terbiyesi ve köy mektepleri sahalarında çalışacak olanları yetiştirmek maksadı ile tahsil görmek üzere, bu sene, Vekâlet tarafından Amerika'ya on kadar muallim gönderilecektir.»

Maarif Vekâleti tamiminden.

YABAN **Yakup Kadri.**

«Bizim bu toprakta nasibimiz, bu işlenmemiş taş parçası, bu verimsiz sürü ve şu yanık köy harabesi nasıl olabilir ki, dereler gi-

bi çağlıyan gözyaşlarının ve son dökülen kanların bütün manası, Türk vatanının yüzünden bu iptidaîliğin ve bu geriliğin damgasını silmektir.

«Biz inanıyoruz ki bu damga silinecek, bu perişan madde işlenecek, verimsiz davar sürüsü ve şu harabe köy, ölü maddeye can veren yaratıcı insan elinin iş mucizesi altında, dünküne hiç benzemiyen bambaşka bir manzara iktisap edecektir.»

Şevket Süreyya. İnkilâp ve Kadro.

«O zaman bizim köye, kemalist köye, Türk ihtilâlinin köyüne, radyodan ocağının başında köy saatini dinliyen, ve çamaşır suyunu elektrikle ısıtan köylüye kavuşacağız.»

Falıh Rıfkı. Kadro, S: 18.

●

Müşahedelerin telkinleri:

Türkiye bir köy memleketidir. Nüfusunun dörtte üçü köyde oturan, geriye kalanı da soy ve iş itibarı ile köye bağlı bulunan bir yurt, başka türlü görülemez.

Türk köyü; tarlası, bacası, davarı, sıhhati, kafası ve ahlâkı ile düşünülmeğe değer bir mevzuumuzdur.

Millî kurtuluş davamızın anadireği köy ve köylüdür. Ve Türk inkılâbının iç manasında, bu köyü kurtarmak için, cehil ve tabiatle mücadele vardır; dış manasındaki emperyalizmle mücadeleye muvazi olarak.

Türk köylüsünün, bir vecize dili ile konuşan ihtiyar köylüde tecelli ettiği gibi, hayatı telâkki tarzı, realist bir mana taşır. Ve kendisine verilenin bir madde halinde tekevvününü bekler. Onca hayat, iktisadî şartlar üzrine kurulmuştur; binaenaleyh inkılâp iktisadî verim ile mebsutan mütenasiptir.

İnkılâbın Fırka ve Devlet teşkilâtı, elele vererek, köy maddesini ele almıştır.

İnkılâp safında olanların inanları, köy işinin başarılacağı merkezindedir; ve inkılâp heyecanımız, bu işin başarılması için lâzım olan enerjiyi bize veriyor.

O halde köyümüze gidiyoruz; ve onu, insanı, davarı, çatısı ve sofrası ile, **y a p a c a ğ ı z**..

●

Türk inkılâbı, eski çapıtlı itikattan âşara kadar, köyden birçok şeyler koğdu; asayişten köy kanununa kadar da, köye birçok şeyler verdi. Fakat, köy, derin bir kuyudur; onun dibindeki millet cevherini bulup yeryüzüne çıkarmak ve parlatmak için, şimdi, birşey yollamadan, bir paket veya mektup göndermeden, doğrudan doğruya inkılâbın kendisi gidecek.

İnkılâp normal bir hayat ifade etmez; veya, sürnormal bir yürüyüş, tabiate ve tabiîliğe tahakkümü nisbetinde normaldir. Eğer tarih, yapıcılık gücümüzü fevkalbeşer göstermezse, gelecek nesiller karşısındaki sesimiz çok kısık, ve Dumlupınar'da ölenler yanındaki kametimiz pek cüce kalacaktır. Türk inkılâbının köye gidişi, Türk ihtilâlinin tarih huzuruna çıkışı kadar sert ve yalçın olmak zarurîdir. Çünkü, m i l l e t l e ş m e k davamız, bu çıkışla temellendi; bu gidişle realiteleşecektir.

Poturunu redingotunun içinde saklıyan osmanlı, millet dışı idi; köye yalnız tahsil ve tenkil için giderdi. Yalnız almağa alışkın olan bu betbaht, denizde boğulurken bile, bir şey, vermiş olmamak için, kurtarıcısına elini uzatmamıştı. Saray'ın da, Tanzimat'ın da, Meşrutiyet'in de köye gönderdiği adamın faaliyet sahasındaki manzarası şudur: K u z u, a v r a t.. Osmanlılardan realiteye en çok yaklaşan Mitat Pş.nın bile, meselâ köy sandıkları, başkalarına bizden daha çok yaradı.

Zaten İmparatorluğun millet için nesi vardı? Millete ne verebilirdi? Millete vermesini bilen, Türk inkılâbının adamıdır. İnkılâbın kendisini de o verecektir. Biz bu adama *Ankara'nın adamı* diyoruz.

Ankara'nın adamı... Plânın, disiplinin, enerjinin, feragatin, hulâsa inkılâbın adamı.. Folklorumuzdaki horasan erenleri gibi, gönlünde ve kafasında kalabalık için yaşıyan, şuur ve heyecan külçesi adam...

●

M i l l e t'imizin teknik, nüfus, kültür... gibi yaratıcı ve yaratılacak manzaraları, k ö y maddemizin başarılması nisbetinde olgun olacaktır. Bunun için köycülük plânımızı milletleşmek plânımızın başında görüyoruz.

Bize göre, bu plânda iki hareket noktası tespit etmek zarurîdir:

1. — Devletten köy istikametine çevrilmiş üniversele ve merke-

zî ele alma akını. Yol, afyon, buğday maddelerimiz için alınan tedbirlerin, diğer istihsal maddeleri ile, pazar, nüfus, vs. sahalarında, Türk köyünün ve Türkiye topraklarının iktisadî - içtimaî bünyesine ve şartlarına göre şümullendirilmesi işlerini bu nokta etrafında görüyoruz.

2. — Köyün içinde, devlet istikametinden gelecek ele almalarla muvazene ve mütabakat temin edecek mahallî - muhitî cazibe. Bu da, köy fikriyatının, işaret edilecek İŞ sahalarında çalışmayı kabullenmek hususundaki hazırlığı mahiyetinde tecelli eder. Babıâlivari bir irşat ve tenvir gibi alelâde, - ve binaenaleyh normal - bir faaliyetin üstünde gördüğümüz bu hazırlama keyfiyeti, yukarıda işaret ettiğimiz Ankara'nın adamına muhtaçtır.

Bu yazıda Türk devletçiliğinin alâkadar olduğu verim ve tanzim kavramalarını hariç bırakarak, serdettiğimiz ikinci hareket noktası üzerindeki fikirlerimizi tespit etmek istiyoruz. Bunun için bize lâzım olan Ankara'nın adamını nasıl yetiştireceğimizi düşüneceğiz. (1)

●

Ankara'nın adamı, köy muallimidir. İtiraf edelim ki, köye bu adamı henüz yollamış değiliz. Ve bu muallim, bugünkü - ne köy, ne şehir - muallim mektebinde, yetiştirilemez. Çünkü, bugünkü muallim mektebi, programı ile ve hayatı ile, tamamen taklit, veya daha hafif bir düşünüşle, normal bir seyrin adamını veren bir müessesedir. İleri teknikli ve davasız bir Garp memleketi, böyle bir muallim mektebi ile avunabilir. Fakat biz, davası olan bir cemiyete adam düşünüyoruz. Tanzimat'ın ve Meşrutiyet'in böyle bir davası değil, meselesi bile olmadığı için, bu tip adama da ihtiyacı yoktu; ve muallim mektebinin temeli olan darülmuallimin, ona göre tesis edilmişti. Biz, şimdi köyümüzle karşı karşıyayız. Sürnormal bir iş yapmak kararındayız. Meselemizin hallini, hem köye, hem Ankara'ya yani katedeceğimiz mesafeye göre ayarlanmış fevkalbeşerlere tevdi etmek zaruretindeyiz.

Halbuki bugünkü muallim bunun içni hazırlanmamıştır. Menşei bugünün altı senelik muallim mektebi de olsa, klâsik bir prog-

(1) Bizim bu düşüncelerimiz, meslekimizdeki on senelik bir tetkik hayatımızdan doğmuştur; ve Mehmet Saffet B.in ÜLKÜ mecmuasının altıncı sayısındaki yazısından evvel tespit edilmişti. Bunu, belki, bir iki yakın noktası bulunduğu için, o fikirler üzerine kurulmuş telâkki edilir diye işaret etmeyi muvafık bulduk.

ramın verdiği klâsik bir tahsil sahibi olan bu genç, bu iş için kültürlenmiş değildir. Bu adam köye gidince ne yapacaktır? Köyü kendine inandırabilirse vilâyetinin de takdirini celbedebilirse, bir bina yaptıracak ve içindeki 40-60 çocuğa biraz okuma yazma öğretecek.. Başka?..

Köyün sıtması, suyu, karanlığı, davarı, bozkırı adam bekliyor; Türk köylüsü, beşer zekâsının en realist gözlüğü ile, Türk seçmesinden e s e r ve i ş bekliyor. Köye eser ve iş götürerek.. onun sofrası, çatısı ve insanı üzerinde müessir olarak.. merkezin inkılâp mevceleri karşısında bir muhitî cazibe yaratarak.. Türk inkılâbının en yüksek verimini temin etmek işi, bu okuma yazma işinden elbette çok üstündür.

İşte bunu meydana getirecek plânın başında, bugünkü muallim mektebine bir müdahaleyi zarurî buluyoruz. (1) Meşrutiyet'in tekşif ve eşya usulleri karşısında da, bugünün iş prensiplerine müstenit tedris cereyanları karşısında da, hâlâ belâgatlû ve fesahatlû takririne devam eden muallim mektebi kürsüsü, k ö k t e n ve b i z e g ö r e değişmelidir.

●

Milletleşme hareketimizin içtimaî - iktisadî teşkilâtı esasiyesinin ana hatları arasında gördüğümüz bu değişme, bizce, terkibî üç maddelik bir program ile mümkün olabilir:

1. — Tedrisat, klâsiklikten tamamen kurtulmuş ve köycülük kültürünü verebilecek bir iktidar kazanmış olmalıdır.

Tedrisatın klâsiklikten kurtulması, yalnız usul işi değildir. En iyi usulle verilmiş cebir, kozmografya, kimya, fizik.. derslerinden köycülük kültürünü bekliyemeyiz. Bu gibi dersler ve bu gibi derslerin müfredatı arasında, öyleleri ve öyle maddeler vardır ki, köyde bizim istediğimiz işi görecek olan adama asla lâzım değildir.

---

(1) Arkadaşımız Tahir Hayrettin Beyin muallim mektepleri hakkındaki temenni ve mütaleaları aşağıda aynen dercolunmuştur. Muallim mekteplerinin yeni ve gittikçe değişen millî ihtiyaçlara göre yeniden kurulması meselesi ile diğer bir arkadaşımız Şevket Süreyya Bey de epi bir zamandanberi ve ayrıca araştırmalar yapmaktadır. Mıntaka esaslarına ve İŞ prensiplerine dayanan bu araştırmaların neticeleri de ilerde ve münasip bir zamanda ayrıca neşrolunacaktır. - Kadro -

Bu hususta düşündüğümüz dersler şunlardır:

Edebiyat - Folklor - Türk tarihi - Türkiye coğrafyası - Tabiî, iktisadî ve beşerî coğrafya - Ecnebi dili - Köy hukuku - Köy Hıfzıssıhhası: İnsan ve hayvan - İçtimaiyat ve Ruhiyat: Köyü ve köylüyü her mevzuunda tetkik eden - Çocuk ruhu ve Terbiye - Köy mimarlığı - Köy mühendisliği - Köy iktisadiyatı - Ziraat ve Meteoroloji - Tahnit ve Kolleksiyonculuk - Resim - Müzik...

Görülüyor ki, riyazî, tabiî, fizikî ilimler, felsefe, ahlâk, vs.yi hariç bıraktık. Zira bunların ilme hazırlıyan ve kitabîliğe mahkûm malûmat hazinelerine değil, köy hayatında iş ve amele yarıyan hayatî bilgilere ihtiyacımız var. Köy mimarlığı ve köy mühendisliğinin alâkadar olacağı riyazî ve fizikî bahisler, köy hıfzıssıhhasının muhtaç olduğu biyoloji ve fizyoloji mevzuları, Türkiye ziraatinin alâkası olan nebatat ve hayvanat maddeleri, sırası gelince, lüzumu nisbetinde programa ve derse girebilir. Fakat kitabîlik, asla. (1)

II. — Terbiye, Türk köylüsünün karşısında, kafasındakini amel haline getirebilecek rehberi eksiksiz hazırlıyan bir İŞ, ve yokluğun adını bile anmağa lüzum göstermiyecek derecelerde iman ve irade hamulesi kazandıran bir M Ü C A H E D E esası üzerine kurulmalıdır.

Yukarıda işaret edilen tedrisatın muvazisi olmak üzere verilecek bu terbiye, namzetleri, köy işçiliği, köy yapıcılığı, köy teşkilâtçılığı (2) gibi mevzularda tamamen ehil olarak yetiştirmek maksadını gütmek icap eder. Bu, müessesenin öğleden sonraki mesaisi, tamamen bahçede, lâburatuvarda, mektebin dahil ve haricindeki iş yerlerinde geçmekle temin edilir. Tatil esnasında, Türkiye'nin seçilmiş mıntakalarında kurulacak ve bütün tatil müddetince devam edecek olan kamplar da, namzetleri, köy ve toprak sevgisine dayanan tetkiklere atacağı için, terbiyevî faaliyetlerin içinde sayılmak icap eder.

Bu muallim mektebinin muhtelit olmasını da istiyebiliriz. Bu takdirde, rehberlerin faaliyet mıntakalarına evli gitmeleri müm-

(1) Ders programları üzerindeki bu düşünüşümüz, ortamektepten sonra devam edecek olan üç senelik meslekî tahsil devresi içindir.

(2) Köy işçiliği: Sütçülük, tavukçuluk, ekincilik, bağcılık, vs. Köy yapıcılığı: Duvarcılık, sıvacılık, suculuk, elektrikçilik, vs. Köy teşkilâtçılığı: Koo peratif, mahkeme, ihtiyar heyeti, vs.

kün olacak, ve, kızlarla erkeklerin ayrı ayrı öğrenecekleri iki ecnebî diline vâkıf ve köy kadınlığı karşısında da vazife alabilmiş unsurlar hazırlanmış bulunacaktır.

III. — Müessese, yetiştirdiklerinin faaliyeti ve muvaffakiyeti üzerinde müessir olabilecek bir vaziyete sahip bulunmak; ve bilhassa, bu rehber muallimlerin bütün faaliyetleri, kendilerinin tetkiklerine, maarif idaresi ile vilâyetin mütaleasına istinaden Vekâlet tarafından tanzim edilmiş bir programla tespit edilmiş olmak plânlı nizam iktizasındandır. Bu program, köylerin nüfus, sıhhat, arazi, istihsal işleri, uzaklık - yakınlık.. gibi vaziyetleri ile uygun mıntakalara ayrılmasından, derece ile mes'uliyete kadar bütün mevzuları ihtiva edeceği için, rehberlik işinin nâzımı ve mürakibi mahiyetinde olacaktır.

●

Tedris, terbiye ve faaliyet sahalarının ana hatlarını kısaca işaretle iktifa ettiğimiz böyle bir müesseseyi, bilhassa şunun için düşünüyoruz:

Devrimiz, terbiye tarihinde, çocuk asrı sayılır. Filhakika, talim ve terbiye işinde her şeyin çocuk için olmak davası, ileri ve asrî bir düşünüştür. Fakat, çocuk ne içindir? Bilhassa Harp sonunda gördüğümüz tezahürler, çocuğu ve gençliği ele almayı, ve onu, hedef yaptığı cemiyet nizamına göre yetiştirmeyi, ilk işlerden saymaktadır. İtalya ve Almanya'da olduğu gibi Garp memleketlerinde y e n i ismini alabilecek bütün hareketlerde, bunu böyle görüyoruz.

Biz, topraklarımızda yepyeni bir yapı kurmaktayız. Bu boğuşma, hakikaten devâsadır. Yapıcılık mecburiyetini, şimdiye kadar hiçbir millet ve nesil, Türk milletinin GAZİ nesli kadar duymamış ve kabullenmemiştir. Bu ölçüsüz üstünlük, talim ve terbiye işlerimizde mihverin çocuk değil, cemiyet olmasını zarurî yapıyor. Ferdi sadece içtimaîleştirmeyi değil, İ n k ı l â p l a ş t ı r m a'yı ancak terbiye saydığımızı, bunun için söylemiştik. (1)

Hele köy terbiyesi, asla bir çocuk terbiyesi değildir; 10 milyonu geçen bir millet, bir halk kalabalığımızın terbiyesidir. «Deee, o da sizin gibi yabanın biri idi..», «Bakalım, bize ne zaman, al, diyeceksiniz?.» Bu iki şamar, o kalabalığımızın acılarını ifade

(1) İnkılâp ve Terbiye. - Taşpınar, s: 3.

etmektedir. Bu acıların devasını ise, köy mektepçiliğimizde tabiî seyrühareketten ayrılmakla bulabileceğiz; ve realiteye bu ayrılış nispetinde yaklaşacağız. Türk köyünün bugünkü manzarası ile yaratacağımız manzara arasındaki mesafe, bize bu nisbeti sarahatle işaret etmektedir.

Bunun içindir ki, Çok radikal, fakat çok hesaplı adım atmak hususundaki kanaatimiz, kanımıza karışan gıda, maddesi kadar bizimdir.

- Bu muallim mektebinin yetiştireceği rehber muallimlerin köyde ve köy mektebinde yapacaklarına dair düşündüklerimizi, başka bir yazıda vermek istiyoruz. -

Devlet elile ve Devlet bütçesile kârlı bir hale getirilen Sanayi müesseseleri yine devletin elinde kalmalı ve bunların kârı devlet varidatına eklenmelidir. Çünkü bu kârın yaradılışında her vatandaşın — hisse senedi şeklinde olmasa bile — hakikî bir sermaye hissesi vardır.

Teknik :

Millî Mahrukat meselesi.

III.

İspirto.

M. Şevki.

Eski devirlerde yalnız bir keyf vasıtası olarak tanılan ispirto ziraatin ve ziraat san'atlerinin inkişafı neticesinde gittikçe artan istihsali yüzünden, bugün bir motör mahruku olmak vasfını da kazanmıştır.

İspirtonun bir motör mahruku olarak kullanma kabiliyeti istihsalin artması dolayısile daha büyük harpten hayli evvel tetkik olunmaya başlanmıştı. 1903 de Almanyada ispirto ile işliyen lokomobiller yapıldı, fakat benzin motörünün terakkisi karşısında bu lokomobiller taammüm edemedi. 1905 de benzin motöründe benzin yerine ispirto kullanmak tecrübesi yapıldı, o zamanın motörü henüz bu derece ilerlememiş olduğundan bu da muvaffak olamadı, nihayet büyük harbin ortaya koyduğu ihtiyaç neticesinde Almanlar ispirtoyu benzin motörüne tatbik zaruretinde kaldılar ve müşküllerin hepsini bertaraf ederek büyük mikyasta kullandılar. Asıl araştırmalar ise büyük harpten sonra başlar.

Bugün muhtelif sebepler altında Almanya, Fransa, Macaristan, Çekoslovakya ve İtalya gibi belli başlı memleketler motör mahruklarına muayyen miktarda ispirto karıştırmayı bir kanunla kabul etmişlerdir.

Gerek büyük harp esnasında ve gerekse ondan sonraki tecrübeler göstermiştir ki ispirto hem yalnız başına ve hem de benzin, benzol gibi diğer mahruklar ile karışık olarak motörde kullanılabilir, bu hususta fennî mahzurlar yoktur, ancak bertaraf edilmesi veya diğer faidelerle karıştırılması lâzım gelen iktisadî mahzur vardır. Çünkü bizzat sanayii en müterakki memleketlerde bile ispirtonun maliyet fiati, benzinin satış fiatinden en az 2,5-3 defa daha yüksektir [*]. Halbuki kalori itibarile ispirto benzine nazaran yarı yarıyadır. [Benzinin 1000 kalori ispirtonun 5000 kalori] Bundan başka benzine göre yapılmış motörlerde yalnız ispirto kullanılırsa ufak bazı tadilât yapılmak lâzım gelmektedir ki bu da nihayet bir masraf meselesidir. Bu muhtelif iktisadî mahzurlar dolayısiledir ki muhtelif memleketler kendi iktisadî bünyelerine en uygun olanı araştırarak muhtelif tedbirler almışlardır. Bir ziraat memleketi olmakla beraber ayni zamanda müstakil bir iktisadi cüzütam olmak gayretini güden Türkiyemiz için ispirto meselesini tetkik ve bu hususdaki imkânlardan istifade etmek bir zaruret olmuştur.

●

[*] Bu fiat Fransada vasatî olarak litre başına 20-25 kuruş arasındadır.

1930 senesi haziranına kadar Türkiye ispirto ithalâtı yapan bir memleketti.

1924 de	400.000	kilo
1925 »	1.500.000	»
1926 »	1.700.000	»
1927 »	1.600.000	»
1928 »	1.100.000	»
1929 »	700.000	»
1930 »	98.600	»

İthalât yapan Türkiye 1931 den itibaren ve 790 numaralı «Meşrubatı küuliye kanunu»na tevfikan ispirto ithalini men etmiştir. Bu kanunu müteakip dahilde ispirto istihsalinin birdenbire yükselmeye başladığını görüyoruz

1927/28 de	istihsalât	191.000	kilo	
28/29 »	»	338.000	»	
29/30 »	»	673.000	»	iken
30/31 »	»	841.000	»	
31/32 »	»	2.396.000	»	

Kiloya baliğ olmuştur. Yeni şeker fabrikalarının kurulması ve eski fabrikaların istihsallerini çoğaltmaları ve rasyonel çalışma zaruretinde bulunmaları dolayısile istihsal miktarı seneden seneye artacaktır veya arttırılması memleket iktisadiyatı bakımından zarurî olacaktır. Halbuki motör mahruku olarak kullanılmadığı takdirde bu artan miktar bir istihlâk yeri bulamıyacaktır. (İstihlâk azami miktarı 600 ton)

Burada görüyoruz ki memleketimizin sanayileşmesi dolayısile daha şimdiden bir ispirto istihsal fazlası karşısında bulunuyoruz. Ve bu istihsal fazlasının sarfı maksadile -diğer bir çok memleketlerde olduğu gibi- biz de ispirtoyu bir motör mahruku olarak kullanmak mecburiyetindeyiz.

●

İspirtonun motör mahruku olarak kullanılmasında diğer iktisadî faidelerle karşılanması lâzım gelen iktisadî mahzurlar bulunduğunu ve her şeyden evvel bu mahzurun fiat yüksekliğinden ibaret olduğunu söylemiştik. O halde bizim fikrimizce sırf motör mahruku olarak İspirto istihsal etmek ve bunun için sanayi kurmak hiç bir vakit iktisadî olamaz. Hattâ zirâî mahsulâtımızdan bir kısmını bu suretle istihlâk ederek çiftçiye faideli olmak düşüncesi de bu kaydın haricinde kalamaz. Çünkü bu suretle ihtiyar edilecek külfet, bu mahsulün meselâ primler vasıtasile ihracını temin için ihtiyar edilecek külfetten mutlaka bir kaç defa daha büyüktür. O halde diğer bir çok memleketlerde olduğu gibi bizde de prensip: İspirtoyu tâli bir mahsul olarak istihsal etmek ve bu surtle istihsal olunan ispirtoyu motör mahruku olarak kullanmaktır.

Meselâ bu hususta en büyük rolü oynıyacak olan şeker sanayiini ele alalım: 1931 senesinde Uşak şeker fabrikası 55.000 ton pancar işliyerek 8.600 ton şeker, 2.500 ton melâs ve 932.000 kilo 95 derecelik alkol istihsal etmiştir. Bu istihsalin tam randmanlı olduğu iddia olunamaz. Fabrika istihsal keyfiyetini günden güne rasyonelleştirerek bu miktarı arttırabilir. Asgarî

bir hesapla bunu 95 derecelik alkol yerine otomobil motörlerinde kullanılmaya elverişli olan 98 derecelik alkola çıkardığını kabul edelim. Şeker fiatinin biraz ucuzlatılmasından sonra Türkiyenin şeker ihtiyacı 86.000 ton kabul edilir ve bunun yeni açılan fabrikalar ile, istihsalini çoğaltacak eski fabrikalar tarafından temin olunabileceğini düşünürsek Uşak fabrikasının hâlen istihsal randmanı baki kalsa dahi bir senede yalnız şeker fabrikalarının Türkiyede istihsal edecekleri alkol miktarı 9.300.000 kiloya baliğ olur. Bu miktar bizim 1931 senesindeki benzin ithalâtımız olan 24.600.000 kilonun takriben % 38 ni, azamî benzin ithal ettiğimiz 929 senesindeki 31.700.000 kilonun ise takriben % 30 nu teşkil eder.

Şeker istihsalile müşterek olan bu ispirtonun istihsali öyle bir zarurettir ki, bundan sarfınazar etmek demek millî servetten bir parçasını heder etmek demektir. Diğer taraftan şeker fabrikaları bu ikinci derecede istihsalât ile kendi esas istihsallerini ucuza mal edecekleri için bu ispirtoya mahal sarf bulmak demek ayni zamanda ziraat ve sanayiden bir kısmını ve ucuz şeker satmak itibarile sıhhat umumiyeyi de korumak demektir. Görülüyor ki burada maksat hattâ yalnız millî mahruk tedarik etmek için ispirto istihsali değildir, fakat İspirtonun millî mahruk olarak kullanılması suretile millî iktisat için bir faide temin etmektir. İşte burada maliyet fiatının benzin nisbetile yüksek oluşundan tevellüt eden iktisadî mahzur tamamen karşılanmış ve ortadan kalkmış oluyor. İşte bizim mahruk bakımından düşündüğümüz istihsal tarzı ancak ispirtonun böyle tâli mahsul olarak ve bir iktisadî faide temin etmek suretile istihsal olunmasından daha ne gibi şekillerde bu istihsalin olabileceğini tetkik etmeden evvel, bizim mahruk olarak ne kadar ispirtoya ihtiyacımız olabileceğini araştıralım:

Muhtelif senelerdeki benzin ithalâtımız şöyledir:

1926 da 16.154 Ton
1927 » 18.051 »
1928 » 25.496 »
1929 » 31.760 »
1930 » 30.793 »
1931 » 24.662 »

Tekmil bu benzin yerine ispirto ikamesi ne fennen ne de iktisaden iyi netice vermektedir.

Alelâde otomobil motöründe yalnız saf alkol kullanılırsa istihlâk benzine nazaran siklet itibarile % 47 kadabr fazladır. Yani ayni motörün bir beygir saatlik iş verebilmek için 225 gram benzin yaktığı halde 370 gram ispirto yakması icap etmektedir.

Yalnız ispirto ile işliyen motörler yapıldığı vakit aradaki bu fark ispirto lehine kısmen tebeddül etmiş, fakat bu motörlerde zarurî olan yüksek tazyik dolayısile makine aksamının büyümesi, motörün ağırlaşması lâzım gelmiş motörde ilk hareket müşkülleşmiş bu da yine randmanın düşmesine sebep olmuştur. Bu sebepten yalnız ispirto ile çalışan motörlere ancak harp esnasında Almanyada tesadüf ediyoruz. Onun haricinde hemen her memleket % 5 den % 35-40 a kadar tebeddül etmek üzere benzin ve benzole

muhtelif nisbetlerde ispirto karıştırma yolunu tutmuştur. Bizde de bu oldan ayrılmaya fennen bir sebep yoktur.

Maamafih ispirtonun motörlerde kullanılması nasıl bir iktisadî zaruret işe onun iktisadî kaidelere uygun olarak istihsal ve istimali de okadar mecburidir. Çünkü yukarıdanberi müteaddit defalar işaret ettiğimiz üzere ispirto ancak temin edeceği iktisadi menfaatler dolayısile mahruk sıfatına giren pahalıca bir matadır. O halde bugün mevcut olan veya her hangi bir ziraî veya iktisadi faaliyet neticesinde (meselâ şeker sanayiinin inkişafı, hayvan yetiştirme) imali mümkün bulunan miktardan fazlasını ayrıca bir de sınai karakterdeki fabrikalarla istihsal edip motörde kullanmak millî iktisat için bir kâr değil, belki zarar olur. O halde bizde ancak memlekette vücude getirebileceğimiz istihsal fazlasına göre ve tedricen artan bir karıştırma nisbetinde taraftar olabiliriz.

Bu noktayi tavzih etmek gerektir:

İspirto istihsal olunan memleketlerdeki fabrikaların işleme tarzlarına ve maksatlarına göre iki kısma ayrıldığını görüyoruz:

1 — Ziraî karakterde olanlar;

2 — Sınaî karakterde olanlar.

Birincilerden maksat her hangi bir ziraat veya ziraat sıfatile alâkadar olarak ispirto istihsal eden fabrikalardır. Başlıca şeker sanayii ve hayvan yemi tedariki maksadile çalışan ispirto fabrikaları bu sınıfa dahildir.

Vâsi mikyasta patates ziraati yapan ve ayni zamanda hayvan besliyen bir çitlik tasavvur edelim. Hayvanlarına yem tedariki maksadile bu patatesin bir kısmından ve bilhassa piyasaya sevk olunamıyacak kadar fena olanlarından ispirto istihsal etmesi faide temin eden bir iştir. Evvelâ ispirto istihsal olunduktan sonra kalan küsbe patatesin evvelki halinden daha fazla yemlik olarak kullanmaya müsaittir. Hayvanlar tarafından hazmı daha kolaydır. Diğer taraftan millî istihsalden bir kısmı bu suretle kıymetlendirilmiş olur. Yalnız Almanyada bu suretle istihsal yapan çiftlik ispirtohanelerinin miktarı 50,000 den fazla hesap olunuyor. Yalnız bu çeşit ufak ispirto fabrikalarının büyük mahzuru, maliyet fiatını biraz yükseltmesidir. Fakat ziraatçinin iktisadi kudretini de ayni amanda yükselttiği için bir çok memleketler bu mahzura katlanmağı kârlı görmüşlerdir.

Halbuki buna mukabil sınaî karakterde olan fabrikalar böyle ziraî bir maksatla alâkadar olmıyarak münhasıran ispirto istihracı için çalışırlar. Bunların istihsalâtı maliyet fiatlarını koruyacak tarzda olursa söylenecek hiç bir şey yoktur. Meselâ alkollü içki yapan, kolonya ve saire istihsal eden fabrikalar bu cinstendir ki bizzat bizim memleketimizde de kendi iktisadî faaliyetlerini temin edebilmektedirler.

Fakat yalnız motörlerde istihlâk edilmek üzere ispirto istihsaline gelince; o zaman iş değişir. Çünkü bu çeşit fabrikaların kendi istihsallerini elverişli satarak iktisadi faaliyetlerini temin etmeleri mümkün değildir. Mutlak surette devletçe himayeleri, yardım görmeleri şarttır. Bu ise yalnız ziraatçiye yapılacak yardımdan çok daha fazla ve ayni zamanda lüzumsuz bir tesis ve istihsali himaye etmek demektir ki hemen hiç bir yerde tecviz olun-

mamaktadır. Maksadımızı kendi memleketimizde açık bir misalle izah edelim:

Meselâ Adapazarı mıntakasında yalnız patates fiatının çok düşük olmasından dolayı ve fakat diğer hiç bir ziraî veya sınaî teşebbüs ile alâkası olmadan şehirde bir ispirto fabrikası kurulduğunu kabul edelim. Bu mıntakada patatesin en ucuz olarak altmış paraya alındığını ve fazla talep karşısında dahi bu fiatın yükseldiğini farzedelim. Bir litre ispirtonun maliyet fiatı takriben şöyle olur:

9 kilo patates	13.5 kuruş
1,6 » arpa	
2 » kömür	5 »
Faiz ve amortisman	3 »
Maaş ve ücret	2 »
Fabrikada kullanılan diğer maddeler	2 »
Tamirat ve sigorta bedeli	1 »
Yekûn	33.5

İspirtonun izafi sikleti 0.80 olduğundan kilosu en az bir hesapla 40 kuruş ediyor demektir. İmalât nekadar çoğalırsa çoğalsın maliyet fiatının bundan aşağı düşürülmesi mümkün değildir. Buna en az % 10 da müstahsil kârı ilâve edersek 44 kuruş eder. Şimdi bu fiatle benzinin İstanbul limanındaki teslim fiatı arasında en az on bir misli bir fiat farkı vardır. [*] Bunu devlet ya benzine fazla gümrük vazı ve saire gibi bilvasıta yardımlar ve fedakârlıklar ile yahut doğrudan doğruya yüksek fiatla mubayaa suretile kapayacaktır. Böyle bir fabrikanın senelik istihsali 300.000 kilo olursa o halde yalnız devletin ihtiyar edeceği fedakârlık 120.000 liradır. Halbuki bu fabrikanın işlediği patates takriben 3,4 milyon kilo ve köylüye verdiği para ceman 51.000 lira ve benzin ithalâtı dolayısile harice gitmemesini temin edeceği para ise ancak 12.000 liradır ki her ikisinin mecmuu 63.000 lira ederek millî iktisadî kâr mecmuu devletçe ihtiyar edilen masrafın takriben nısfına tekabül eder. Yani meselâ devlet bu masrafı ihtiyar edeceğine köylünün elindeki malı fabrikanın aldığı fiata alıp da bilâbedel fakir insanların iaşesine tahsis etmiş olsa fabrikanın ziraatçiye yapacağı istifadeyi temin ettiği halde kendisi daha az para sarfetmiş olacaktır.

Bu hesap meydanda dururken tasdik olunur ki sırf ispirto istihsal edip motörlerde istihlâk eylemek maksadile ve ziraî hiç bir gaye gütmeden açılacak fabrikalar iktisadî hiç bir faideyi haiz değildirler ve bilhassa benzin gibi hem yüksek kaloriye malik ve hem de çok ucuz bir mata ile rekabet kabiliyeti imkânından da mahrumdurlar. O halde bizim memleketimiz için ispirto istihsalinde yegâne şart bu istihsalin ziraî maksatlarla birleştirilmesidir.

●

Memleketimizde büyük ziraat hemen de yok gibidir. Küçük ve kısmen de orta ziraat vardır. Bunların hayvan yemi tedariki maksadile ispirto istih-

[*]İstanbul limanında bir kilo benzinin fiatı 3,5-4 kuruş arasındadır.

saline rağbet etmeleri çok meşkûktür. Veya pek azdır. Böyleleri daimî surette teşvik ve himaye olunmakla beraber istihsal miktarı daimî surette mahdut kalacaktır. Diğer taraftan yalnız hayvan yemi nazarı itibare alınarak açılacak ispirto fabrikaları da bence şimdilik revaç bulamıyacaktır. Memleketimizde geniş mikyasta ve mütekâsif bir surette hayvancılık mevcut olmadığından ve küsbelerin sulu ve hacimli mevaddan bulunmasından köy kesafeti az olan memleketimizde hemen fabrika yanındaki bir iki köyden öteye nakil iktisadî düşemiyeceğinden istifade mahdut olacaktır. Şeker fabrikalarımızın bu hususiaki tecrübeleri bu kanaati teyit etmektedir. Bundan dolayı fikrimizce bizim için en mühim ispirto istihsal menbaı hâlen inkişaf halinde bulunan şeker sanayiimizdir. Yukarıda bilhesap bu sanayiin 9 milon küsur kilo istihsal yapabileceğini göstermiştik. Diğer taraftan motör mahrukunun % 100 ispirto olmasının fenni ve iktisadî mahzurlarını da tetkik ettik. Muhtelif fennî tecrübeler motör randemanının % 20-30 ispirto karıştırmasında en iyi bir şekil aldığını gösteriyor.

İstihsalini gaye ittihaz edeceğimiz 9 küsur milyon kilo ise bizim benzin istihlâkimizin % 30 undan yukarıdır. O halde ayrıca ispirto istihsalinden ise bu suretle ve şeker sanayiile müşterek olarak bir ispirto istihsal siyaseti takip etmekliğimizin en muvafık olacağı kanaatini taşımaktayız.

Çünkü bir defa istihsal edilmiş bir mahsul olmak itibarile şeker fabrikalarının ispirtosuna istihlâk yeri bulmaya saniyen bu sanayiin daha rasyonel şekilde işlemesi için ona kendi mahsulâtından azami derecede istifade çarelerini bulmaya mecburuz.

İyi bir istihsal siyasetile tevhit edilecek bir şeker - ispirto istihsali hem birbirlerini korur ve hem de fennin, millî müdafaanın, milli iktisadın emrettiği nisbette millî mahruk elde etmiş oluruz.

Bazı memleketlerde hoş görülen kârda ferdiyetçilik ve zararda devletçilik yolu bizim inkılâbımızın millî umdelerinden olan halkçılık, Devletçilik ve Milliyetçilik umdelerinin her üçü ile de taaruz halindedir. Bunun içindirki biz, devletin yapacağı bütün kâr ve zararlarile devlete ve devletin yapmayacağı işleri de yine bütün kâr ve zararları kendisine ait olmak üzere ferde bırakmayı Türk iktisadî milliyetçiliğinin orijinal bir prensipi sayarız.

Dil Köşesi:

Dede Korkut hikâyeleri Üzerine bir iki söz.

İbrahim Necmi.

«Kadro» da «Dil köşsi» ni, eski ve değerli Dil ve Edebiyat varlığımızdan örnekler vermek yoliyle açarken, en büyük düşüncemiz, okuyanları kuru kelimecilikten ayırarak, dil varlığını ve mana ve duyğu bakımından görmeğe de alıştırmaktı. «Dede korkut hikâyeleri», eski ve halkçi bir hikâye sisteminin en canlı örneklerinden olduğu için, ilk önce bunlar üzerinde durmuştuk. Sevinerek görüyoruz ki bu dileğimiz yerine gelmektedir. Şuradan, buradan aldğımız mektuplar, dilimizi, tek tek kelimeler üzedinde değil, söyleyiş ve anlatışında özleştirmek isteğinin anlaşıldığını gösteriyor. Yazı dilimizde kullanılagelen arapça, farisçe sözlerin yerine birer Türkçe söz arayıp bulmak, değersiz bir iş değildir. Bununla beraber, eğer o Türkçe sözler canlı dilden doğmuş değilse bunun yapacağı iyliğin sınırı dardır. Çünki kelime denen şey, herhangi bir düşünceyi anlatmak için bir halk arasında ortaklaşa benimsenilen bir ses varlığından başka değildir. O sözü kullananlar, onun hangi kaynaktan geldiğini düşünmezler bile...

Dil inkılâbının asıl üzerine yürüdüğü ve varmak tisediği dilek, yazı dilini herkesin kolayca okuyup anlayabileceği bir kılığa koymaktır. Dil üzerindeki çalışmalar, öyle rasgele bir hevese, bir keyfe göre yapılmıyor. Bunun geniş ve yaygın bir ereği (1) vardır. O da Türk dilini gerçekten bir millet dili yapmak, milleti kolayca okutup yazdıracak, bilgiyi ve şiiri ona sezdirecek bir hale getirmektir. Bu da, bilirlerin ve duyarların yazılarını halkın öz diliyle yazmaları yoliyle elde edilebilir.

İşte bunun içindir ki tek tek kelimelerden daha çok, sözün bütünlük (2) akışını Türkçeleştirmek ve halklaştırmak gerektir. Dede korkut hikâyeleri, halk içinde doğmuş, yaşamış, halkın içine işlemiş duyğuları anlatan örneklerden olduğu için, «Kadro» nun «Dil köşesi» nde, ilk önce onları ileriye sördük. Bu ileriye sürüşümüzde haklı olduğumuz gelen mektuplarda gösterilen sıkı alâkadan anlaşılmaktadır.

Burada o mektuplardan bir ikisini anmak ve cevaplarını vermek istiyoruz:

---

(1) Erek, ermekten varılacak son, yani gaye yerinde kullanıldı.

(2) Bütünlük, umumî yerinde kullanıldı.

Kanturalı hikâyesi için bir mektup.

Kütahyada Alayunt köyünden Nuri Bey imzasile şu mektubu aldık:

«Kadro'nun 19 uncu sayısında çok derin bir araştırma mahsulü olan «Kanturalı» yazınızı alâka ve dikkat ile okudum.

«9 ve 10 uncu haşişeyelerde şüpheye düşüldüğü anlaşılan sözlerin; hikâyenin gelişinden ve tarifinizden şöylece düzeltilmesi daha uygun olur sanırım: «Nigâh» bakış olduğuna, köylülerin (tanıyayım) yerine (tanıyem) demesine göre (Bakışından tanıyem) olması daha kuvvetlidir.

«Şimdiki Yörüklerin, kadın ve kızlarının bile yüzü açık gezmesi, Kanlı Kocanın

— Oğul kız görmek senden...

Cevabını bir kat daha sağlamlaştırır.

«Üzerine düşem» sözü de aynı manada bugün de kullanılıyor. Bu, kızın değil, kızı almak işinin üzerine düşülmüş olması, - anlayamadığım - «karnı yırtıla» sözünün de kızı kaçırıp bozmakla münasebeti olmayıp «taş çatlasa gene alırız» yerine kullanılmış olması muhtemeldir.

«Saygısızlığımdan dolayı suçumun bağışlanmasını diler, sonsuz saygı ve selâmlarımı sunarım efendim.

Nigâhından - Nagihandan.

Nuri Beyin mektubunu büyük bir sevinçle karşıladık. Saygısızlık olmak şöyle dursun, bir yazıcının yazısına böyle sıcak ve yakın bir sevgi duymaktan daha büyük bir saygı düşünemeyiz. Halk için yazan bir yazıcının alacağı en büyük karşılık, halkın sevgisidir. Bunun için Nuri Beye borçlu olduğumuz teşekkürü en önce söylemek isteriz.

Bu yürek borcunu ödedikten sonra gelelim ileri sürülen anlatışlara:

«Nigâh» sözü, farsça bakış demektir. Ancak hikâyede geçen «Nigâhından» sözünü «bakışından» diye anlamağa yol yoktur. Bir kere bu söz, yalnız bir yerde, bir hikâyede geçmiyor. Dede Korkut hikâyelerinin hemen hemen hepsinde bir kaçar kere geçer. Her kullanışı da bunun «birdenbire» demeğe getirildiğini gösterir. İşte bunun içindir ki bu sözü «nigâh» tan değil, «nagihan» dan yozma [3] olarak anlıyoruz. «Nagihan» ve «Nagihani» sözleri farsça ile alâkalanmış Türk edebiyatında çok geçer. Fars dilinin inceliğile uğraşmıyan halk şairi bunu «Nagihandan» diye türkçeleştirir. Kullanıla kullanıla sadalılar da yıpranarak «Nigâhından» olur.

Dede korkut hikâyelerinin geçtiği Türk topluluğu içinde kadının yüzü açık olduğu, hattâ din ayrılığı bile az düşünüldüğü bir çok yerde anlaşılır. Yal-

[3] Yozmak, cinsini değiştirmek, bozulmak, dégénéré olmak demektir. İzmir taraflarında yavrusu anasının, babasının evsafça dununda kalan koyuna, keçiye «yozdu» derler. Buradan alarak, bir iki sene evvelki Serbest fırka macerasında Halk fırkasından ayrılanlara «o, bizim fırkadan yozdu» dediklerini İktisat Vekili Celâl Beyefendiden duymuştum.

nız savaş zamanlarında «sası dinli kâfir» diye Gürcü hükümdarları, yahut Trabzon imparatoru anılır. Fakat savaş yoksa, böyle bir söz de yoktur. Hattâ Trabzon imparatoru selâm verince Kanturalı'da aleyk alır. Onun kızile evlenir de hiç din ayrılığından söz bile açılmaz.
Ancak, bunların «birdenbire» yerinde kullanılan «nigâhından» sözü ile bir alışverişi yoktur.

Üzerine düşem, Karnı yırtıla.

Bu söz üzerinde de yürütülen anlatış, pek yerinde değildir. Yalnız bu sözlere değil, sözün bütün gelişine bakmak gerektir. Kanturalı, öyle cicibici bir Türkmen kızı almak istemiyor. Öyle bir karı istiyor ki kendisi ata binmeden, silâha davranmadan karısı atlanmış silâhlanmış olsun. Babası bile ona:
— Oğul, sen karı istemezmişsin, bir pehlivan istermişsin!
diyor. İşte burasını anlatırken, hikâyenin batırı [4] olan Kanturalı:
— Nemelâzım, diyor, öyle bir cicibici kız alayım ki üzerine düşsem karnı yırtılsın!
Sanırım ki burada düşünce, çok açıktır. Kanturalı, yılmaz, döğüşken, vağıbasar [5] bir kız istiyor. Kendisi üstüne düşse karnı yırtılacak bir cılız, evtavuğu kız istemiyor.
İşte bu sözlerle anlatmak istediği de budur.
Nuri Beyin dediği gibi, «taş çatlasa gene alırız» demek olsa, bir kere «karnı yırtıla» sözü manasız kalır; sonra da alınacak kız belli olmak lâzım gelir. Halbuki henüz kız aranmaktadır.
Bu izahlara vesile verdiği için saygı değer Nuri Beye bir daha teşekkür ederiz.

●

Dumrul mu, Domrul mu ?

Bir başka mektupta da Deli Dumrul hikâyesinin batırı [4] olan Türk kabadayısının adı üzerine bir düşünce sürülüyor. Bunun Dumrul değil, Domrul olduğu söyleniyor.
Arap harflerile yazılı türkçe kitaplarda «vav» la yazılan sözlerin okunuşlarında her zaman bir işkil [6] kalır. Arap yazısında o, u, ö, ü sadalıları ile v sadasızı hep bir tek harfle yazıldığından ileri gelen bu işkil, bu adda da kendini gösteriyor.
Yalnız tanzimattan sonra, Encümeni Daniş zamanında vav lar üzerine bi-

[4] Batır, başka bir söylenişle batur, kahraman demektir. Bunun farsça Bahadırdan alındığını sananlar, o fars sözünün de eski türkçe Bahatur ve daha eskisi Boğaturdan alınma olduğunu bilmiyenlerdir.
[5] Yağı düşman demektir. Yağıbasan düşmanları mağlûp eder manasına isim ve sıfat olarak kullanılabilir bir sözdür. Yağıbasan ve Yağıbastı da o manadadır. Tarihte bu isimleri taşır Türk kahramanları bile vardır.
[6] İşkil zan, şüphe demektir. İşkilli Memo adile bir komedi bile yazılmıştır. Ata sözlerinde de bu kelimenin yeri vardır.

rer işaret konması kararlaşmıştı. Bu işaretler Cevdet tarihinde vardır. Fakat ne onlar, ne de Ebuzziya Tevfik ve Şemsettin Sami Beylerin ileriye sürdükleri işaretler de yazılmamıştır.

Biz Dumrul diye okuduk. Domrul da olabilir. Zaten o sesi öz türkçe sözlerin yalnız ilk hecesinde bulunur bir sestir ve bu da şarktan garbe doğru u laşır. Nasıl ki ö sesi de öyledir. O da yalnız ilk hecelerde bulunur ve ü leşmeğe kabiliyetlidir.

Dede Korkut hikâyelerinin geçtiği yer Ön Asyanın doğu tarafı ise de Türklerin ana yurduna göre garp Türkiyesi içindeki bir yerdir. Onun için Dumrul olacağı sanındayız [7]. Domrul olduğu, yalnız sözün kaynağı ve kökü ortaya konursa anlaşılmış olur.

●

Kanturalı hikâyesinin alt tarafını, yazılarımızın çokluğu yüzünden gelecek sayımıza bırakmağa mecbur olduk. Okurlarımızdan bağışlık dileriz.

Türk Üniversitesinden bizim ilk beklediğimiz şey, inkılap hassasiyetidir. Çünkü inkılapçı şuur, ancak içten gelen, yani aslî olan böyle bir hassasiyet üstünde yükselir.

●

Ziraat mahsullerimizin kıymeti bir kaç sene içinde vasatî %70 düşmüştür ve bu kıymet düşgünlüğünde dünya buhranının hissesi bu nisbetin ancak yarısı kadardır! Türk ziraat mahsullerini kıymetlendirelim ve bu kıymet hisselerini köy müstahsiline bırakalım.

---

[7] San sözü arapça sanılan zan sözünün öz köküdür.

Kronik:

Şehirlerimizin güzelliğini zevksiz ev sahiplerinin tecavüzünden kurtarmalıyız!

İstanbul'un son senelerdeki hummalı, âdetâ anormal inşaat temposundan doğan eserlere bakınca, sarfolunan bunca para ve emeklerin sanki bu güzelim şehri kasten çirkinleştirmek için kullanıldığı zannolunabilir

Bunun böyle olması, bir yandan İstanbul şehri için hâlâ bir plânın, yani nazım bir fikrin yokluğundan, diğer yandan da bizzat inşa olunan binaların hemen umumiyet üzere ehil olmayan kalfa ve ustalara yaptırılmasından ileri gelmektedir. ...

Her yeni yapılan bina, onu yaptıranın «hususî teşebbüsü» telâkki olunmuş ve şehir camiası içindeki rolü hiç hesaba katılmamıştır. ...

Halbuki bir şehir onu terkip eden binaların, yolların, meydanların, parkların manalı ve maksatlı bir ahengi demektir.

Plânı olmayan bir şehirde, bir de üstelik belediyenin binalarla alâkası yalnız arsanın hududunu tespite inhisar ederse ve her bina yaptırtan, kendisini bu arsa içinde istediği gibi atını oynatmağa salahiyettar görürse, elde edilecek neticenin bundan daha iyi olmasını beklemek haksızlık olur.

Cihangir, Firuzağa, Taksim, Maçka havalisindeki o canım arsaların işte böyle «ferdiyetçi» bir şehircilik telâkkisinin hakimiyeti altında bir «çirkinlik müzesi» haline girmesi mukadderdi. Ve kader, yerini buldu!

●

Ankara'yı ele alırsak, filhakika orada umumî bir şehir plânı vardır. Fakat ferdiyetçi şehir telâkkisinin az çok orada da yaşadığını görürüz. Ankara'da da yapılan her evin talihi, sahibinin zevkine terkolunmuştur.

Güzel ve zeki bir binanın yanında çirkin ve şapşal bir bina da pek âlâ kurulabilir. Çünkü plân ancak şehrin umumi istikametlerini tespit etmiştir.

Binaların hususiyeti muhterem tutulmuştur.

Bu itibarladır ki, plâna rağmen, Ankara'da da çirkin binalar çoğalmaktadır.

Ankara ve İstanbul gibi iki mühim şehrimizde binayı hususi bir teşebbüs telâkki edişin verdiği zararlı neticeler, hiç şüphesiz ki, diğer şehirlerimizde daha geniş eb'at almaktadır.

Görüyoruz ki, Türk şehirciliğini bu yanlış telâkkinin hakimiyetinden kurtarmak artık bir zaruret hükmünü almış bulunuyor.

Binanın içi hususidir, mahremdir. Fakat binanın dışı şehre aittir. Çirkin bir bina yalnız sahibinin zevksizliğini ilânla kalmaz, aynı zamanda şehrin de güzelliğini lekeler:

Şehirlerimizin güzelliğini zevksiz ev sahiplerinin tecavüzünden kurtarmalıyız.

Bunun için;

1. — Büyük belediyelerimiz, diplomalı mimarlardan mürekkep bir «plân heyeti» kurmalıdırlar.

2. — Plânı, diplomalı bir mimar tarafından yapılmayan hiç bir binanın inşasına müsaade edilmemelidir.

3. — Her plân, plân hey'etinin tasdikinden geçtikten sonra tatbik olunmalıdır.

V. N.

Vatandaş!

Cumhuriyetin önümüzdeki onuncu yıl dönümü, Türk milletinin on yıllık fikir, iş ve ideal mücadelesinin hesap günü olacaktır. O güne ak alınla hazırlanalım!

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

21

EYLÜL
1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	**Beynelmilel fikir hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi**
Dr. Vedat Nedim	**Devletçilik karşısında zümre menfaati ve münevver mukavemeti.**
İsmail Husrev	**Türk köylüsü bir toprak Reformu bekliyor.**
Yakup Kadri	**Sécil Sorel, Marléne Dietrich ve Poul Verlain'nin büstü.**
Burhan Asaf	**Hürriyet mefhumu etrafında.**
M. Şevki	**Millî mahrukat meselesi IV Kömür ve Linyit.**
İbrahim Necmi	**Dede Korkut hikâyeleri üzerine bir iki söz.**
Ahmet Hamdi	**Buhranlar ve inkılâplar telâkkisi.**

KADRO.

Kervana karışan adam:

Kervana karışan adam bir tiptir ki, onun ruhunda şahsiyetsizlik imansızlık ve menfaat kaygusu, üç ayrılmaz yoldaş gibi birbirlerile kaynaşmışlardır. Fakat bu halitalaşmış ruh sefaleti zâhirde, yani kervana karışan adamın dilinde ve edasında bilâkis imanın, veya vatan yolunda delidivane oluşun gürültülü bir tecellisi şeklinde görünebilir.

Bu galat tecellinin binbir misalini ufak bir görüş dikkatile hepimiz, hergün tesbit edebiliriz.

Meselâ bir İstanbul gazetesinin sahifesinde:

— Millî vezin devri artık geçti. Aruza geçmek zamanı çoktan gelmiştir!

diye tuhaflıklar yapan ihtiyar, sadece, bir kervana karışan adamdır. Çünkü o:

— Benim bütün millî terakkilere uyarlığım hatır içindir!

gibi tehlikeli bir söz söylememek için kötü bir şarklılık hasretini sadece:

— Türk şirinin veznindeki millî değişiklik manasızdır ve geçicidir! Artık Arap veznine dönmeliyiz!

gibi zâhiren zararsız bir telâkki maskesi altında ortaya dökü vermiştir..

●

Fakat bu adamın kaypaklığı ve kervana karışması basittir ve tehlikesizdir. Çünkü o açık bir kaypaktır, markalı ve vesikalı bir kervana karışandır. Fakat fikirlerine, hamlelerine inanmadığı insanların kervanına karışıp onlara inanır görünenlerin asıl koyusu ve kötüsü kapalı, yani maskeli olanlarıdır.

Bu tip bir kaypak, millet ve memleket meselelerinde daha hesaplı ve daha kapalı yürür. Meselâ:

Milliyetçilik, cumhuriyetçilik, inkılâpçılık, lâiklik, devletçilik ve halkçılık millî rejimimizin altı esası ve ayrılmaz umdesidir değil mi? Gizli, kapaklı kervana karışan adam, yani idrak kabili-

yeti karıştığı kafilenin inkılâpçı heyecanını kavrıyamadığı hal - de onu kavramış ve ona inanmış gibi görünen şahsiyetsiz adam, zâhiren bu umdelerin hepsinin şeyda âşığıdır. Ateşli ve sadık müdafiidir. Fakat onun bu aşkı ve bu harareti açık ve vesik lı kaypağın hiç maskelemeden ortaya koyduğu imansızlığını, bunun zâhirî bir inkılâp hassasiyeti altında ve fakat ayni şahsiyetsizlikle ortaya atması için mâni değildir.

Meselâ bu şekilde bir kervana karışana göre:

— Devletçiliğimiz bir millî prensibimizdir. Ama, geçici bir millî prensibimizdir. Fakat iş buraya gelince tabiî imansızın, şahsiyetsizin rolünü daha ilerilere götürmemesi için de hiçbir mania kalmaz. Çünkü bugün devletçilik maalesef, millî rejimimizi kül halinde inkâr edemiyenlerin kinlerini ve tehevvürlerini sa- çe ortaya dökebilmeleri için bir perde haline getirilmiştir. Binaenaleyh inanmadığı işlere ve inanmadığı insanların kervanına karışan adamın devletçilik perdesi önündeki boks tecrübelerinin arkasından bittabi çok geçmeden derhal şu kerametler belire - cektir:

— Lâiklik bir millî prensibimizdir ama, geçici bir millî prensibimizdir!

— Milliyetçilik bir millî prensibimzdir ama, geçici bir millî prensibimizdir!

— Cumhuriyetçilik bir millî prensibimizdir ama, geçici bir millî prensibimizdir!

Ve saire..... ve saire...

●

Fakat biz burada yalnız şunu işaret edelim ki:

Kaypaklık ve imansızlık tarih içinde her inkılâbın ve her ileri hareketin daima karşılaştığı ve daima mücadele ettiği tabiî bir irtica hâdisesidir. Fakat bu irticaın her ileri hamlede kendini göstermesi, nekadar mukadderse, her kendini gösterişte de o kadar insafsızca tasfiye olunması gene ayni suretle tarihin tabiî ve kat'î bir zarureti ve kanuniyeti olagelmiştir.

Beynelmilel Fikir haraketleri arasında Türk Nasyonalizmi. (1)

III.

Türk Nasyonalizmi (Devam ve son)

Şevket Süreyya.

Her fikir sistemi bir başka tarihî şeraitin mahsulüdür:

Her fikir sistemi bir tarihi «mahsul» dür. Fikir, bir taraftan, mahsulü olduğu cemiyetin şartları içinde doğar, şekilleşir, diğer taraftan da bizzat kendini doğuran cemiyetin seyrine ve şartlarına tesir ederek ebedi istihalesinde devam eder durur.

Binaenaleyh fikir, cemiyetin bir çocuğu, fakat asi bir çocuğudur. Çünkü o yalnız, kendini doğruran cemiyetin ve şartların muti bir tâbii kalacak yerde, bizzat o cemiyeti ve şartları değiştirmeğe çalışır. Bu itibarla «fikir» le «cemiyet» arasında hiç durmadan yürüyen bir «tesir» ve «mukabil tesir» münasebeti vardır. Bu münasebette cemiyet, «fikir» i doğurur, fakat fikir de, bilmukabele o cemiyette bir takım terakkilerin ve «oluş» ların muharriki olur. Binaenaleyh cemiyet içinde fikir sistemlerinin mahiyetini araştırırken, bu sistemlerde onları doğuran cemiyet şartlarının hususiyetlerini seçmeğe çalışmak zarureti vardır.

Çünkü her çocukta kendi ailesinin, her mahsulde kendi toprağının nasıl içten ve derinden gelen bir tesiri ve kokusu bulunursa, her fikirde de kendini doğuran cemiyetin ve tarihî şartların öylece mayası ve damgası vardır.

Bu sebepledir ki meselâ muasır fikir hareketleri arasında faşizm bir ayrı cemiyetin ve ayrı tarihî şartların mahsulüdür. İhtilâlci sosyalizm (yahut Marksizm) bir ayrı cemiyetin ve ayrı tarihî şartların mahsulüdür. Türk nasyonalizmi (yahut millî kurtuluş hareketleri ideolojisi) de keza bir ayrı cemiyet bünyesinin ve ayrı tarihî şartların mahsulüdür ve ifadesidir.

Bir fikir sistemini mütalea ederken bu çok esaslı noktayı nazarı dikkate almamak ve herhangi bir fikir sistemini «mücerret fikr» olarak mütaleaya girişmek ve hükümlere varmak metafizik, yani reel kanuniyetlerden, sebep ve alâkalardan mücerret bir görüş ve telâkki galâtı olur.

Şu halde Türk nasyolnalizmi ile faşizm ve sosyalizm ideolojileri arasındaki ilk ayrılık, bunlardan her birinin bir başka cemiyetin ve bir başka tarihi şeraitin mahsulü olmasile başlar.

---

(1) Bu yazı Kadronun 18, 19 ve 20 inçi sayılarında devam eden bir seri makalelerin sonuncusudur.

Bizim daha ilk neşriyatımızdan beri işaret ve müdafaa ettiğimiz bu ayrılık «Kadro» nun fikri istinat noktalarından biridir. Bütün tahlillerimizde bizi muarızlarımızdan ayıran bu esas istinat noktasını burada da herkese ve hatta bazan tenkitlerini tezvir derecesine kadar düşüren bütün muhaliflerimize bir defa daha ilân etmeği faydalı buluyoruz.

Halbuki bizim bu nokta üstündeki musır telâkkimize mukabil, muarızlarımızın hemen hepsinde «fikir sistemi» denilen şey adeta bir ithalât libası menzilesindedir. Bu libas, başka ellerde, başka terziler elinde biçilmiş ve tâ Tanzimatın ilk gününden, İstanbul Darülfünununun son gününe kadar, hemen bütün münevver geçinenlerce, hukuk, edebiyat ve iktisat işlerinde ve bütün fikir sahalarında Türk okuyucusunun sırtına zorla ve sun'î olarak giydirilmeğe çalışılmıştır.

Buna mukabil ise biz, sosyalizmi bir başka cemiyet şartlarının ancak o cemiyet şartlarına uyan malı, faşizmi, gene bir başka cemiyet şartlarının, ancak o cemiyet şartlarına uyan malı diye alıyoruz. Ancak bu suretledir ki millî kurtuluş fikriyatının aslî, öz ve yüce manasını anladığımıza ve anlatabileceğimize inanıyoruz.

●

Faşizm, sosyalizm ve Millî kurtuluş hareketleri arasında tarihî menşe ayrılıkları :

Her fikir sisteminin kendine has tarihi şartlar mahsulü olduğunu işaret ettikten sonra şimdi, tetkikimize mevzu olan fikir hareketleri arasındaki tarihî menşe ayrılıklarını ana hatlarile seçmeğe çalışalım:

Sosyalizm, Avrupada on sekizinci asrın sonlarında başlıyan sanayi inkılâbının doğurduğu sınıf mücadelelerine müstenit cemiyet tarzının (yani kapitalizmin -1-) bir mahsulü ve ihtilâlci sosyalizm (yahut ilmi sosyalizm veya Marksizm) de bizzat bu sınıflı cemiyet bünyesinin bir izahı veya reaksiyonudur.

Kapitalizmin bünyesinde bu mücadele, yüksek kârların ve bilhassa müstemlekelerden, yahut sanayileşmiş memleketlerden çekilen fazla kıymetlerin taksimi üstünde cereyan ediyordu.

Bu kârlar çoğaldığı zaman bu mücadele hafifliyor ve herhangi bir sebeple kâr norması düştüğü, meselâ bir müstemleke veya yarı müstemleke iktisadî ve siyasî istiklâl mücadelesine giriştiği zaman mücadele ateşleniyor ve keskinleşiyordu.

Binaenaleyh ihtilâlci sosyalizm:

1 — Yüksek tekniğin (fabrikanın ve makinalı istihsal vasıtalarının)

2 — Yüksek müstemleke kârlarının

3 — Yüksek teknik üstünde sınıf ve millet tezatlarının

---

1) Burada yalnız sanayi kapitalizmi devrini kasdediyoruz. Daha evvelki devre ait ticari sermaye terakümünü de nazarı itibara alırsak kapitalizmin doğuşunu on altı ve on beşinci asırlara kadar götürmek kabildir. Fakat biz o devri sadece «kapitalizmden önce, fakat kapitalizmi hazırlıyan devir» diye alıyor ve üstünde fazla durmuyoruz.

doğmasile beraber doğar ve bu şartlardan birinin, ikisinin veya üçünün tasfiyesile mahiyetini değiştirir, yahut büsbütün ortadan kalkar.

O halde ihtilâlci sosyalizm (ve onun fikri izahı olan Marksizm) tarih içinde sadece kapitalizmin ve onun tarihi şartlarının yüksek teknikli memleketlere has bir mahsulüdür.

Ve:

1 — Yüksek tekniğin ve sermayenin hâkim bir sınıf elinde toplandığı

2 — Yüksek kârların, milletin heyeti umumiyesinin menfaatine zıt bir şekilde istismar olunduğu

3 — Müstemlekelerin ve müstemleke kârlarının mevcut olduğu yerlerde ve nizamlarda:

A — Yüksek tekniğin cemiyet mülkiyetine intikali

B — Müstemleke kârlarının proletarya diktatorası tarafından benimsenmesi

C — Müstemlekelerin ve müstemleke nizamının devamı (çünkü aksi takdirde bu yüksek teknik sosyalist cemiyetine faydasız bir yük olur.)

için cereyan eden sınıfi mahiyette bir mücadeledir. Ve ancak yüksek sanayiin ve sermayenin, keskin sınıf mücadelelerinin merkezleştiği memleketlerin (yani münhasıran Avrupa ve bir kısım Amerikanın) bir mahalli hadisesidir.

Faşizme gelince:

Faşizmin tarih içinde menşeleri o kadar derinlere varmaz. O sadece bir harp sonu devri hareketidir ve:

1 — Bir taraftan dahilde sınıf tezadını emrine ramedemiyerek bizzat kapitalizmi tehlikeye düşüren iktısadî liberalizme ve siyasî demokrasiye,

2 — Diğer taraftan müstemlekelerde ve yarı müstemlekelerde meydan alan millî kurtuluş hareketlerini emrine ramedemiyerek gene bizzat kapitalizmi tehlikeye sürükliyen liberal emperyalizme karşı

muannit, müteaddi, sınıfçı ve müstemlekeci kapitalizmin, yani maskesiz ve tavizsiz bir on dokuzuncu asrın kıyamıdr.

Binaenaleyh faşizm kısaca kapitalizmin bir tarihi devamıdır ve davası sadece:

1 — Yüksek tekniğin ve sermayenin devlet müdafaası altında gene hâkim sınıflar elinde muhafazası

2 — Müstemleke kârlarının ve umumiyetle yüksek temettülerin, cebrî bir devlet müdahalesi ile kapitalizmin devamı lehine tanzimi

3 — Müstemlekelerin ve yarı müstemlekelerin daha vahşi bir şiddetle istismarı

4 — Bütün bu davaların tahakkuku için de, büyük sanayi memleketlerini müstemlekelere karşı zayıf düşüren sınıf mücadelelerinin otoriter bir devlet müdahalesile yatıştırılması ve tanzimidir (fakat tasfiyesi değil)

Şu halde birisi müstemlekeci memleketlerde bir sınıf cidaline, diğeri ayni memleketlerde ve yalnız ayni memleketler halkı için bir sınıf tesanüdüne dayanan bu harketlerin her ikisi de sınıfî dir, mevzii dir ve âlemşümul değildir.

Millî kurtuluş hareketlerinin tarihî menşelerine gelince:

bu hareketlerin de tarihî menşelerini, ta on altıncı ve on beşinci asırdaki müstemleke yağmalarına kadar götürmek ve bilhassa Avrupadaki büyük sanayi inkılâbına bağlamak lâzımdır. Çünkü millî kurtuluş hareketleri ilk adımda herşeyden evvel kapitalizmin, «müstemlekeci ve emperyalist» vasfına karşı reksyondur ve bu hareketin objektif davası:

1 — Sanayiin ve yüksek tekniğin bugün tekâsüf ettiği memleketlerden çıkarak tabiî ve coğrafî şartların (1) müsaadesine göre cihanın her tarafına dağılması (yani bütün memleketlerin kendilerine göre sanayileşmesi)

2 — Yüksek teknik ve yeni doğacak sanayi üstünde kapitalizmde olduğu gibi hâkim bir sınıfın tahakkümüne meydan verilmemesi,

3 — Müstemleke kârlarının reddi ve büyük temettülerin bütün milletin menfaati umumiyesine yarayacak şekilde devlet elinde toplanması,

4 — Sınıf mücadelesini ve sınıfı parçalıyarak yerine tek, tezatsız ve müstakil ileri bir millet nizamının ikamesi,

şeklinde hulâsa edilebilir.

Şu halde millî kurtuluş hareketlerinin tarihî menşelerinin faşizmin içinden doğurduğu tarihî şartlarla hiç bir ayniyeti yoktur. Sosyalizm mücadelelerini ve Marksizmi doğuran sebepler ve alâkalar ile millî kurtuluş hareketlerinin tarihî doğuşu ilk nazarda bir görünmekle beraber (çünkü bu tezatların her ikisi de kapitalizmin mahsulüdür) hakikatte bunların esas menşe itibarile de ayrılığını görmemek kabil değildir. İhtilâlci sosyalizm ve onun nazarî izahı olan Marksizm, kapitalizmin (sınıfçı) vasfının ve mahiyetinin bir mahsulü olduğu halde (millî kurtuluş hareketleri) onun (müstemlekeci ve emperyalist) vasfının ve mahiyetinin bir eseridir.

Eğer kapitalizm sınıfçı olmasaydı da sadece müstemlekeci olsaydı millî kurtuluş hareketleri gene doğacaktı. Nitekim, kapitalizm sınıfî tezatlarını tasfiye etse de, müstemlekeci vasfını bıraksa bu hareket gene inkişafında ve bizzat kapitalizm nizamını nefy ve inkâr etmekte devam edip gidecektir. Binaenaleyh millî kurtuluş hareketimizin ideolojisi, marksizm ve faşizmin fikrî esaslarile bu esasların ideolojik menşeleri bakımından da tam bir ayrılık halindedir.

●

Faşizm ve Marksizm ile Millî kurtuluş davasının mahiyet ve keyfiyet ayrılıkları:

Millet mevzuu hakkında:

Millet mefhumunu anlayış tarzı ve umumiyetle millet mevzuunu telâkki meselesi, muasır fikir hareketlerini yekdiğerinden ayıran keskin ve karakteristik ölçülerden biridir. Marksizm milleti tarihî bir mahsul olarak alır.

---

(1) Cihanda bugün müesses olan iş taksimini:
1 — Tabiî şartların
2 — İktısadî şartların
eseri olarak iki bakımdan mütalea etmek kabildir. Meselâ Mısırın pamuk yetiştirmesi tabiî şartların eseri olduğu halde, bu pamuğun Mısırda değil de meselâ İngilterede işlenmesi iktısadî vaziyetin bir neticesidir.

Fakat marksizmde bu mahsul münhasıran millet içinde tezatlar, yani sınıf mücadeleleri bakımından mütalea edilmiştir. Binaenaleyh marksizmin «millet» i tezatlı, illetli bir şeydir.

1 — Hem münhasıran kapitalizmin mahsulü

2 — Hem hayatî mevcudiyeti münhasıran kapitalizmle mukayyet bir varlıktır.

Şu halde ihtilâlci sosyalizm ayni zamanda «millet» mevcudiyetinin de tasfiyesi mücadelesidir. Ve ona göre muasır nizamda «beynelmilel» keyfiyet birliğinin rüşeymini haiz olan şey ancak proletaryadır....

Proletarya kültürü, proletarya sanatı ve saire mefhumları bu telâkkinin üstüne bina edilmiştir.

Bu telâkki, yani millet mefhumu ilmî sosyalizmin nazariyecileri arasında pek az işlenmiş gibidir (1). Bilhassa Rus marksistlerinde ise bu bahis adeta «kötü» denilebilecek bir sathilik içinde tetkik olunmuştur (2). Sosyalizm müfekkirleri içinde millî meselelerle en ziyade eski Avusturya sosyal demotratları meşgul oldular. Fakat biz ortodoks marksizmi, yani tahrif olunmamış ilmî sosyalizmi, sosyalizmin milleti telâkki meselesinde ihticaca salih kaynakları diye alırsak görülür ki bu fikir sisteminde millet, tarihî mahiyeti itibarile tezatlı bir unsurdur. Ve bu unsur proletarya enternasyonalizminin beynelmilel birliği, beynelimlel kültürü ile tasfiye olunup gidecektir.

Faşizme gelince: O bilâkis, millet içindeki sınıf mücadelelerinin tasfiyesi hesabına millet bünyesinin masuniyetini müdafaa eder görünür. Bu itibarla faşizmde «millî bütünlük» nazarî esaslardan biridir. Fakat şu da var ki faşizmin «millet» i ayakları bir taraftan müstemleke istismarlarına diğer taraftan millet içinde cebir ve zor ile maskelenmiş sınıf tezatlarına dayanan çürük ve «gayri makul» bir taht üstüne oturtulmuştur. Hatta ihtilâlci sosyalizmde proletarya diktatorası (yani sosyalist otoriter devlet) hiç olmazsa insaniyeti içtimaî bir ahenge yani sınıfsız br cemiyete götüren bir vasıta gibi telâkki edildiği halde faşizmde fırka devleti (yani faşist otoriter devlet) bilâkis bir vasıta değil bir gayedir, ve cemiyetin tabii nizamıdır.

Halbuki millî kurtuluş ideolojisinde millet, cemiyetin aslî bünyesidir. Bizim milliyetçiliğimizde millet bünyesi siyaseten masun (yani müstakil) ve iktısaden, yüksek tekniğin millet hesabına kurulması sayesinde her türlü tezatlardan tesfiye edilmiş mütecanis bir varlık olarak telâkki olunmaktadır. Bu varlıkta devlet, bir taraftan hariçte başka milletlerin, diğer taraftan dahilde bir takım halk kütlelerinin yağma ve istismarına alet olan bir cihaz değildir. Millî inkılâbımızın prensipleri arasında yer alan halkçılık, milliyetçilik ve devletçilik bu keyfiyetin konkretize edilmiş umdeleridir. Bu itibarla milli kurtuluş hareketimizde millet mefhumu, beşer idrakinin ona verebileceği en olgun kemal manzarasını almıştır. Müstakil millet, müteamis millet, ileri millet ve tezatsız millet işte bir takım vasıflar ki kül

(1) Bu hususta toplu bir fikir edinmek istiyenler: Karl Kautzkinin «Nasyonalizm ve Enternasyonalizm» isimli eserini okuyabilirler.

(2) Bu hususta toplu br fikir edinmek istiyenler, Leninin «Millî Meseleler» eserini okuyabilirler.

halinde alındığı zaman bu vasıflar milli kurtuluş hareketimizi hem ihtilâlci sosyalizmin milletsizlik bünyesinden, hem faşizmin içe doğru tezatlı ve dışa doğru müstebit millet mevzuundan keyfiyet itibarile ve tamamile ayırt etmektedir.

●

Otoriter devlet :

İnkılâp, hadise bakımından manası itibarile, millet içinde bir takım insanların irade ve menfaatlerinin, diğer bir takım insanların irade ve menfaatlerine cebir ve zor ile bağlanması demek olduğundan bu hadisede disiplin, prestij ve otorite zarurî ve ayrılmaz unsurlardır. Binaenaleyh inkılâpçı bir devlet herşeyden evvel ve hiç şüphesiz disiplini müdafaa eden, inkılâp teşkilâtının kendi ileri hamlelerile tabii mümessili olan ve bu itibarla prestijini tesis eden otoriter bir teşkilât olmak tıynet ve mecburiyetindedir. Bu bakımdan devlet teşkilâtı, şekil itibarile bütün inkılâp memleketlerinde birbirinin aynı gibidir.

Fakat şu var ki, gerek faşizm, gerek ihtilâlci sosyalizmde devlet, Sınıfî mahiyetini kaybetmemiştir. Birincisinde büyük kapitalist kârların masuniyeti (1) diğerinde devletin esasen sınıf diktatörlüğü şekli, onlarda devlet sistemlerinin otoriter mahiyetini millet içinde bir kısım halkın, diğer kısım halka karşı devamlı cebir ve zoruna tahvil eder. Böyle bir devlet ya dahile karşı sınıfî tezadın, ya harice karşı emperyalist hükümranlığın icra vasıtasıdır.

Halbuki milli kurtuluş ideolojisinde devlet, uzun asırlardanberi yağmaya ve istismara maruz kalmış, sanayisizleştirilmiş, kültürsüzleştirilmiş olan milleti, kül halinde ve milletin umumî menfaatlerini şahsî menfaatlere hâkim kılarak ilerletmek için kurulmuştur. Burada devlet, harice karşı siyasî ve iktısadî istiklâli korumanın ve dahile karşı tezatlara ve sınıf mücadelelerine meydan vermemenin doğurduğu bir zarurettir. O, milletin faaliyetini tanzim eder, istikametlendirir. Emperyalist memleketlerin teknik tahakkümü karşısında fertlerin başaramıyacağı kuruculuk işlerini bizzat başarır.

Büyük sermaye istiyen, devlet himayesi istiyen ve milletten tahammül ve fedakârlık istiyen başlıca ve büyük istihsal ve ticaret işlerini bizzat sevk ve idare ederek milletin göze görünmez, fakat umumî iştiraki ve hissesile vücut bulan büyük temettüleri millet namına benimser ve gene millet işlerine yatırır.

Bu itibarla millî enerjinin hesap altına alınışı, plân ve gayeye göre istihsal, milli kurtuluş devletinde asıldır. Fakat bu faaliyet hiçbir zaman bir sınıfın namına veya bir milletin tasfiyesi hesabına değil, millet bünyesinin masuniyeti ve bu bünyede herhangi bir tezada yer ve meydan verilmemesi için yürütülür. Yine bu itibarladır ki «milli» olma, milletin bütün iradesini ve menfaatini kül halinde ihata etme vasfı milli kurtuluş devletçiliğinde tam olarak ifadesini bulmuştur.

●

(1) Faşizmin iş fermanı. Madde: 7

Antiemperyalizm :

Antiemperyalizm, milli kurtuluş hareketlerinin öz, orijinal ve eşsiz vasfıdır.

İhtilâlci sosyalizmin müstakbel enternasyonal nizamında milletlerin sanayileşme ve kültürleşme hakları ne şekil alacağı hakkında her taraf birçok şeyler söyliyebilir. Fakat bu arada biz yalnız şunu söyleriz ki: Sosyalist bir ihtilâl Avrupanın teknik tefevvukunu yine Avrupanın yahut cihanda yalnız bir kısım memleketlerin elinde topladıktan sonra bu ihtilâlin bizim bakımımızca mahiyeti ancak emperyalist bir irtica olur. Halbuki yüksek istihsal vasıtalarının bütün cihana yeniden ve rasyonel dağılışı ne İngiliz, ne Fransız, ne de Alman veya Rus sosyalizminin programlarında mevcut değildir.

Bu itibarla faşizmde maskesiz ve müteaddi bir emperyalizm bütün haşin ve istismarcı vasfile prensipleştirildiği ve ihtilâlci sosyalizmde müstemleke ve yarı müstemlekelerin sanayileştirilmeleri davası tamamile ihmal olunduğu bir sırada milli kurtuluş hareketinin bu açık ve kat'i antiemperyalist mahiyeti o hareketi faşizm ve sosyalizmden ayıran bariz vasıflardan biridir. Sosyalist enternasyonalizmine karşı milli kurtuluş hareketlerinin ileri ve cemiyetçi milliyetçiliği, sınıf tezatlarına karşı tezatsız ve istismarsız halkçılığımız her türlü emperyalizme karşı milletlerin kayitsiz ve şartsız istiklâli davamız önümüzdeki devrin tarihinde cihanın seyrine ve insaniyetin mukadderatına kat'i

lerdir.

●

Muasır fikir hareketlerinin inkişaf istikametleri:

Faşizm Ekspansyonu denilen şey, yahut faşizmin yüksek gayesi Avrupanın, yahut ileri kapitalist memleketlerin cihanın diğer kısımları üstündeki siyasî ve iktısadî Hegemonyasının teyidi ve idamesidir.

Faşizmin bu umumî hedefi onun devlet sistemine, terbiye sistemine, anlâk telâkkilerine, hulâsa bütün ideolojik müesseselerine damgasını vurmuştur. Harp öncesi devrinin «daha yüksek Britanya! Daha yüksek Almanya!...» şiarlarının yerini şimdi «daha teşkilâtlı kapitalizm! Daha müteaddi emperyalizm!» şiarları tutuyor.

Fakat temeli çöken ve iskeleti harap olan bir binanın içinden duyulan ve umumî korkuyu bastırmak için yapılan kalabalık sokak nümayişleri hissini veren bu gürültüde artık on dokuzuncu asır Avrupasının genç kudreti yoktur. Bir buçuk asırdanberi sun'i olarak topladığı büyük istihsal vasıtalarının artık hikmeti vücudü kalmıyan (1) bir buçuk asırdanberi sun'i olarak topladığı nüfus kalabalığı (2) yaşamak ve geçinmek imkânlarından mahrum olan Avrupada yeni faşizm İrredenta'sının bir takım demagojik nutuklarla ve bir takım sokak nümayişlerile nasıl başarılabileceği hakikaten suale değer. Maamafih manzara o kadar enteresan ve o kadar eğlendiricidir ki yüz elli yıldanberi Avrupanın dokunulamaz ve tenkit edi-

(1) Çünkü her memleket kendi sanayiini artık kendi kurmaktadır.

(2) Avrupanın bazı yerlerinde bu kesafet kilometre murabbına (800) kişi yi bulur.

lemez sanılan siyaset, fikir ve iktisat Hegemonyasının, köksüz nüfus kalabalığının önüne geçilmesi kabil olmıyan bu inhilâlini ibretle ve heyecanla takip etmemek kabil değildir. Evet, hiç şüphe yok ki Avrupa çöküyor ve dağılıyor. Fakat bu dağılış siyasî ve iktisadî hakları takyit olunmuş millet bakımından yüz elli yıldır süren bir zulmün tasfiyesi olduğu için insaniyet hesabına bir inkişaftan ve terakkiden başka birşey değildir.

İhtilâlci sosyalizme gelince: Bu hareket büyük istihsal vasıtaları üstündeki mülkiyet şeklinin içtimaileştirilmesi neticesinde insan cemiyetinin simasını değiştirmek ister. Fakat büyük istihsal vasıtaları cihan üstünde müsavi bir şekilde dağılmamış, teknik, sermaye ve amele kesafeti cihanın mahdut birkaç mıntakasında birikmiş bulunmaktadır. Bunun için Avrupada teessüs edecek bir sosyalizmin bu kesafeti dağıtmadıktan sonra âlemşümul bir adaleti nasıl kurabileceği davası cidden suale değer. Zira büyük istihsal vasıtaları cihanda rasyonel bir şekilde dağılmadıkça, Avrupanın siyasî, iktısadî ve fikri Hegemonyası bütün millî camiaların müsavi haklar ve seviyelerle karşılaşmasına inkılâp etmedikçe bir Avrupa sosyalizminin mevzii ve müteaddi mahiyetinden kurtulması kabil midir?

Bu istifham karşısında sosyalist rehberlerinin bir âlemşümul sosyalizmden bahsetmeleri de filen imkânsızdır. Çünkü sosyalizm ihtilâli büyük sanayi üstünde kaynaşan amelenin büyük sermayeyi elinde tutan sınıfa karşı bir kıyamı ise, cihanın mahdut mıntakaları haricinde ne bu amele kesafetine ne de sermaye kesafetine tesadüf etmek zaten mümkün değildir. Binaenaleyh aslî unsurları, yani amelesi ve sermayedarı cihan mikyasında mevcut olmıyan bir davanın âlemşümul bir hedefi nasıl izah olunabilir.

Hulâsa gerek ihtilâlci sosyalizmde gerek faşizmde âlemşümullük yerine mevziilik bir aslî keyfiyettir.

Halbuki milli kurtuluş hareketlerinin objektif mevzuu bütün millî cüzütamların siyaset, iktısat, teknik ve kültür bakımından müsavi haklar ve seviyeler dahilinde karşılaşmasıdır. Bu itibarla millet bünyesini masun tutan ve onu her türlü tezatlarından temizliyen bir millî kurtuluş hareketinin cihanda yaratabileceği âlemşümul değişikliğe mukabil, faşizmin ve ihtilâlci sosyalizmin mahiyet itibarile mevzii inkişaf istikametleri bu hareketler arasındaki farkın ve ayrılğın diğer bir veçhesidir.

●

İnkilâp tekniği, metot ve strateji:

Harp sonu inkılâpları iradenin, fikrin, usulün ve tekniğin bilâvasıta emri altında yürüyen hesaplı cemiyet hareketleri olmak itibarile, onların hariç ten görünüşü, metot, strateji ve inkılâp tekniği bakımından biribirinden ayrılmıyabilir. Çünkü bütün bu inkılâplarda azlık fakat ileri ve teşkilâtlı bir rehber kadronun sevk ve idaresi, gençliğin bir inkılâpçı icra kuvveti olarak yetiştirilmesi, disiplinin, san'atın, ilmin, tekniğin inkılâp emrine alınışı ve niheyat İnkılâpçı Kadronun peygamberana bir feragat içerisinde kahramanca çalışışı göze çarpmaktadır. Binaenaleyh bütün bu inkılâplar veya cemiyet hareketleri arasında inkılâpçı iradenin hesaplı ve sistemli kullanılışı bakımından tam bir benzeyiş vardır.

Fakat bu teknik benzeyiş bu inkılâpların ruh ve mana bakımından yakınlığını ifade etmez. Meselâ film, radyo, inkılâpçı jest, renk ve ziya bütün bu inkılâp memleketlerinde hemen ayni şiddet ve usul ile inkılâp için kullanılır. Fakat bu filmin, radyonun, inkılâpçı jestin, renk ve ziyanın verdiği emir ve taşıdığı mana her memlekete göre başka başkadır. Bu itibarla ihtilâlci sosyalizm ve faşizm ile mütekâmil bir milli kurtuluş hareketinin zâhiri tekniğini ve teşkilâtını birbirine benzer görerek onların ruhunu ve manasını birbirine karıştırmamak lüzumunu ayrıca işaret etmeği faydalı bulduk.

●

Sınıf mücadelesi değil, Tabiat mücadelesi :

Millî kurtuluş hareketi geri ve dağınık bir cemiyetin ileri ve teşkilâtlı bir millete istihalesi demek olduğuna göre bu mücadelede aslolan şey, mücadele ve tezadın insanlarla insanlar arasında değil, tabiatla insanlar arasında olmasıdır.

Tabiatla mücadele, bütün milli kurtuluş hareketlerinin ve bilhassa Türk nasyonalizminin en baş prensibi, en yüksek şiarı ve en canlı Sembolüdür. Milletlerin milletleri istismarı, insanların insanları istismarı yerine, mücehhez, şen ve zinde millî camiaların iş ve fikir birliği ile tabiati istismar ve mağlûp etmesi beşer tarihinin yeni ve mes'ut bir devri olacaktır. Bunun içindir ki tabiatla mücadele ve asi tabiati millet iradesinin emrine ramederek onun bütün nimetlerini kül halinde milletin refahına tahsis etmek davası bizim bütün iktısat, fikir ve siyaset davalarımızın baş mevzuudur.

Gene bu tarikledir ki bir buçuk asırdanberi devrimizi vasıflandıran ve ona en yüksek istihsal vasıtaları içinde bir tarafta en yüksek refahı, fakat diğer tarafta en korkunç ruh ve hayat sefaletini yaşatan tezatlar eriyecektir.

Bütün enerjilerini, müstakil millî cemiyetler içinde plânlı bir tabiat mücadelesine vakfetmiş olan insan oğullarının iş, fikir ve ruh birliği doğacak ve yükselecektir. Sınıflar veya milletler mücadelesi yerine sınıfsız ve tezatsız milletlerin tabiatla mücadelesi davası millî kurtuluş nasyonalizminin canlı ve ayırt edici vasıflarından biridir.

●

Hulâsa, millî kurtuluş hareketleri gerek tarihî menşeleri, gerek ana prensipleri, gerek inkişaf istikametleri itibarile asrımızın beynelmilel fikir ve cemiyet hareketlerinden faşizm ve ihtilâlci sosyalizmden tamamile ayrı bir keyfiyet arzetmektedir. Harice karşı kayitsiz ve şartsız istiklâl, siyaseten ve iktısaden cüzütam olmak davası, dahile karşı ileri teknikli, teşkilâtlı, şen mütecanis ve yüksek kültürlü bir millet olmak davası millî kurtuluş hareketlerinin bilhassa Türk nasyonalizminde kemalini bulan objektif prensipleridir.

Bu hareketlerin ayırt edici şartlarını ve vasıflarını daha tâli mevzular üstünde daha derin ve tafsilâtlı işlemeği bu kısa yazıların içerisine sığdırmak istemedik. Kadroyu takip edenler ve Kadro neşriyatını okuyanlar

bizim bu hususiaki fikir ve iman malzememizi yazılarımızın içinde bugüne kadar bulabildikleri gibi bundan sonra da takip edeceklerdir.

Türk nasyonaliminin veya millî kurtuluş hareketlerinin beynelmilel fikir ve hareket sistemleri arasındaki asliyetini, özlülüğünü ve ayrılığını daima seçmek ve daima yaymağa ve müdafaa etmeğe çalışmak Kadronun kutsî bir heyecanla benimsediği ve gene ayni kutsî heyecanla daima haykıracağı bir yüksek davadır.

Bütün neşriyatımıza ve bizzat bu son yazılarımızdaki tahlil ve mukayeselerimize rağmen bize bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da:

— Kadro Faşist,

— Kadro Komünist,

Veya,

— Kadro Nihilist...

ve saire diyenler bittabi gene bulunacaktır.

Bunlar her devirde ve her cemiyette yaşaması maalesef mukadder olan bir takım tembel, basit ve sathî düşünceli adamlardır. Bunlar bir hareketi duyan veya bir hareketi anlamak, yahut, yaşatmak kabiliyetinde olanlar değil, sadece bir takım parazitler, sahtekârlar ve lâf kahramanlarıdır. Fakat Kadronun hitabı bunlara değil ancak inkılâp heyecanını ruhunda asli bir ahlâk gibi duyan ve inkılâp davasına ruhunu, fikrini ve enerjisini kayitsiz ve şartsız bir armağan gibi veren idealist vatanperverleredir.

Biz inanıyoruz ki onun bu hitabı hiçbir zaman havada ve aksi sadasız kalmıyacak ve bu inkılâbı yapanların idealist ruhlara akan inkılâp aşkı ve enerjisi bütün genç nesli saracak, ruhtan ruha, nesilden nesle, devam edip gidecektir.

"İktisatta millî varlığı müdafaa etmek ve iktisatta geri bırakıldığımız mesafeleri kapatmak mecburiyeti, iktisadî devletçiliğimizin izahıdır."

— İsmet paşa Hazretlerinin İzmir nutkundan —

Devletçilik karşısında zümre menfaati ve Münevver mukavemeti.

Dr. Vedat Nedim.

İnkılâbımızın *devletçilik* prensibini, muz misillû niyete göre tat değiştiren bir nesne gibi kullanmak istiyenler var.

Onun hakkında yapılan tefsirler ve izahlar gayet çeşitli ve boldur.

Bu kelime etrafında, âdetâ *skolâstik* medrese münakaşalarını andıran bir hava çalkanıyor.

Niçin?

Çünkü, bu prensip:

1 — Muhtelif zümrelerin maddî menfaatlerile doğrudan doğruya taaruz halindedir.

2 — Daha henüz tam olarak devlet siyasetimize maledilmemiştir.

3 — Liberal ve ferdiyetçi bir dünyayı görüş tarzının anane ve teamüllerile tabantabana zıt bir telâkki sistemini zarurî kılmaktadır.

●

Devletçilik, muhtelif zümrelerin maddî menfaatlarile doğrudan doğruya taaruz halindedir.

Çünkü, milletin umumî menfaatlerini herşeyin üstünde tutan devletçi bir iktısat siyaseti birçok sahalarda, tabiatile *hususî* menfaat zümrelerile *çarpışmak* mecbuiryetinde kalacaktır.

Meselâ, bugün teşviki sanayi kanununun verdiği imtiyazlara, gümrük tarifemizin himayelerine, ticaret siyasetimizin tedbirlerine, gümrük ve vergi muafiyetlerine sırtını dayayarak gelişi güzel ve uluorta teessüs eden bir takım *geri* teknikli sanayiin mümessilleri, devletçi bir sanayi siyasetinin tatbikini, hiç şüphesiz ki, alkışlamıyacaklardır.

Çünkü devletçi bir siyaset indinde millî sanayi demek, küçük bir zümrenin devlet kasasından ve millet kesesinden yapılan fedakârlıklar hesabına kuvvet bulması demek değildir.

Türk dvletçiliği, bütün iktısadî faaliyetleri devlet inhisarına almak istiyen bir sistem olmamakla beraber, hususî teşebbüs erbabına: «*Ben sizin arkanızdayım. İstediğiniz gibi çalışın, dilediğiniz gibi kazanın*» diyen bir *kapitalistçe* himayecilik te değildir. *Türk devletçiliği, memleketi en kısa bir zamanda ileri ve yüksek bir iktisat bünyesine kavuşturmak için, ister hususî teşebbüs halinde, ister devlet teşebbüsü halinde olsun, bütün mevcut ve olacak tşebbüsleri yalnız millet menfaati ve millet iktısadiyatının ahengi bakımından bir kül halinde mütalea eder.*

Halbuki bugün, Türkiyede kurulan hususî sanayi teşebbüslerinde hâkim olan prensip, sadece müteşebbislerin *kâr* hesaplarıdır. Ve devlet, sanki, bu kâr hesaplarının tahakkuku için tedbir almakla *mükellef* bir müessese telâkki edilir. Memleketimizde en ziyade himaye ve teşvik gören zümre, *sanayiciler* zümresi olduğu halde, bunlar sırf sermaye, teknik ve bilgi seviyelerinin *geriliği* ve *yetersizliği* yüzünden, hiç bir vakit memnun görünmezler ve daima daha fazla himaye isterler. Ve buna karşılık hiçbir taahhüt altına gırmeğe de yanaşmazlar.

Devletçi bir sanayi siyaseti, bu *birtarflı* zümre siyasetine, tabiidir ki, nihayet verecektir.

Teknik, sermaye, ihtisas bakımlarından geri ve kifayetsiz olan ve sırf devlet himayesile, yani millet fedakârlığı ile tutunabilen sanayi teşebbüslerine karşı — ki bugünkü sanayi müesseselerimizin büyük bir ekseriyeti bu kabildendir — devletçi bir siyaset, on para bile fedakârlıkta bulunamaz. Çünkü, milletin küçük bir *azlığı lehine* işliven bövle bir himayecilik siyaseti, inkılâbımızın *halkçılık* ve *milliyetçilik* prensiplerile tezat teşkil eder.

Ve gene çünkü, Türkiyenin sanayileşme davası, hiçbir vakit millet içinde -her ne pahasına olursa olsun- bir sanayici zümresi yaratmak değil, millet iktısadiyatımızın bütünlüğü ve ahenkliliği davasıdır.

Bu davanın gerçekleşmesi için, devlet ve millètçe bir fedakârlık yapmak icap ediyorsa -ki eder- bundan, en ziyade yüksek teknikli, sağlam sermayeli ve ihtisaslı devlet teşebbüslerinin istifade et-

mesi en tabiî ve makul olandır. Hususî teşebbüs, ancak teknik, sermaye ve ihtisas kifayetlerini haiz olduğu takdirde ve devlet sanayi plânının tesbit edeceği esaslar dahilinde çalışmak şartile, kontrollü bir himayeye liyakat kesbedebilir.

Beş beygirlik motör kuvvetini herhangi bir dükkâna yerleştirdikten sonra, devletin teşviki sanayi kanunundan, gümrük himayesinden, vergi muafiyetlerinden, kontenjan tedbirlerinden istifadè hakkını, âdetâ bir millet borcu gibi telâkkiye alışmış olan hususî müteşebbislerin, devletçi bir siyasete taraftar olmalarına ihtimal var mıdır?

İşte, gerek sanayi, gerekse ticaret ve ziraat sahalarında devletçi bir iktısat siyasetinin tatbikatından hususî ve zümrevî menfaatleri zarar görecek olanlar, hiç şüphesiz ki, inkılâbımızın devletçilik prensibine taraftar değildirler.

Çünkü, bunların indinde, millet iktısadiyatı denilen şey, sadece kendi hususî teşebbüsleridir. Ve yine bunların indinde Devlet, sadece müşfik bir *sütninedir.*

●

Devletçilik prensibi, daha henüz tam olarak devlet siyasetimize maledilmemiştir.

Eğer devletçilik prensibi tam olarak devlet siyasetimize maledilmiş olsa idi, bugün bu münakaşaları yapmazdık. *Cumhuriyetçilik,* yahut *lâiklik* prensipleri üzerinde herhangi bir münakaşaya cevaz verilebilir mi? Meselâ, bir vatandaş çıksa da, Teşkilâtı Esasiye kanunumuzun 75 inci maddesine dayanarak:

«Ben bir tekke açacağım, âyin yapma hakkını bana teşkilâtı esasiye kanunu bahşetmiştir» dese, akibeti nice olur?

Yahut diğer bir vatandaş ta yine Teşkilâtı Esasiye kanunundaki *söz* hürriyetini ele alarak: *(Ben saltanat ve hilâfet taraftarıyım.)* dese, encamı neye varır?

Demek ki, inkılâp prensiplerimizin *kanunlaşmış,* yani devlete maledilmiş olanları üzerinde en küçük bir lâübaliliği bile kabul etmiyoruz.

O halde devletçilik prensibi, daha henüz tam olarak kanunlaşmadığı, sadece fırka programında kaldığı içindir ki, bugün hâlâ münakaşa mevzuu olabiliyor.

Fırka programınca devletçiyiz. Devlet siyasetince, daha henüz tam devletçi olamadık.

Bu hakikati açıkça söylemekte fayda vardır. Çünkü, bugün ancak devletçi *temayüller* taşıyan iktisat siyasetimizi, tam bir devletçi siyaset olarak göstermek istiyenler var. Türk devletçiliğini, artık en *liberal* memleketlerde bile tatbik edilen himaye ve müdahalecilikle bir tutmak istiyenler var. (1)

Hattâ, bundan da daha ileri giderek, devletçilik prensibinin *geçici* olduğunu iddia etmek cüretinde bulunanlar bile var. (2)

Eğer bugün devletçilik prensibinin geçici bir vasıta olarak telâkkisi ve telkini, Cumhuriyetçilik ve lâiklik prensiplerinin geçici olduğunu iddia etmek gibi kara bir *irtica* sayılmıyorsa, bunun sebebini, bu prensibin henüz kanunlaşmamış olmasında aramalıyız.

Herhangi bir inkılâp prensibi kanunlaşmamış olabilir.

İnkılâp ilerledikçe, prensiplerini kanunlaştıracaktır. Mesele bu değildir. Asıl mesele, inkılâba *fren* olmak istiyenlerin, bugünkü vaziyeti *son* nokta olarak göstermeğe çalışanların, kendilerini inkılâbın sadık çocukları sanmalarında ve inkılâp prensiplerinin derinleşmesi ve yayılaması için akıllarının erdiği kadar çalışanları da inkılâp düşmanı olarak teşhire cüret edebilmelerindedir.

Fakat, biz eminiz ki, hilâfetin ilgasından evvel gazetelerde bu mevzu etrafında yapılan menfi neşriyat, bu prensipin kanunlaşmasına nasıl mâni olmadıysa (*) devletçilik aleyhinde yapılan sinsi ve riyalı neşriyat ta bu prensibin tahakkukuna set çekmiyecektir. Yaşıyan görür.

●

(1) Üniversite profesörü İbrahim Fazıl beyin 13 Nisan 1933 tarihli Akşam gazetesindeki yazısı.

(2) «İnkilâp neslini reşit oluncaya kadar, kendi kendisini idare edecek seviyeye gelinceye kadar elinden tutacak olan Türk devletçiliği ... »
Mehmet Saffet. Milli Talim ve Terbiye hey'eti azasından. Varlık. Sayı:4

(*) «Türkiye Büyük Millet Meclisinin doğuş zamanında onun bugünkü mahiyet ve vaziyetini hukuki esaslara ve ilmi esaslara uygunsuz sayanların başında en meşhur hukukşinaslar bulunuyordu. Büyük Millet Meclisinden, hakimiyetin kayıtsız ve şartsız millette olduğunu ifade eden kanunu teklif ettirdiğim zaman, bu esasın Osmanlı Kanunu esasisine mugayeretinden dolayı muarızı bulunanların başında yine eski ve fazlieti ilmiyesi (!) ile milleti iğfal eden maruf kukukşinaslar bulunuyordu. Bu hadiseler inkilâpçıların en büyük, fakat en sinsi can düşmanı, çürümüş hukuk ve onun bilderman müntesipleri olduğunu gösterir.» GAZİ

Liberal ve ferdiyetçi hayat telâkkisi Türk devletçiliğini hazmedemez.

Türk devletçiliğinin gizli veya açık aleyhinde bulunan münevverler, eğer muayyen bir zümrenin şuursuz müdafileri değillerse, muhakkak ki, muayyen bir hayat telâkkisinin esirleridirler: *Liberal ve ferdiyetçi hayat telâkkisi.*

Garbe doğru çevrilen tefekkür hayatımızın ilk gözağrısı, bu telâkki tarzı olmuştur. Tâ Tanzimattan beri memleketimize ithal olunan fikir balyaları, hemen münhasıran bu mektebin mahsulüdür.

Adetâ Türkiyede ariyet bir ferdiyetçi münevverlik saltanatı teessüs etmiştir. Ve yıkılan Darülfünun da, sanki bu tip münevverler yetiştirmek için kurulmuş bir kuluçka makinesi idi!..

Saltanat Türkiyesinin içtimaî ve siyasî şartları içinde, ancak bu şartların devamını temin edecek bir müstemleke ideolojisi yaşıyabilirdi. Buan karşı ilk reaksiyonu Z iy a G ö k A l p verdi. Fakat, o da zamanının şartlarına uyarak bir nevi *oportünizme* kaçtı ve *mistik* bir mefkûreciliğe saplandı. Halbuki inkılâbımız, Ziya Gök Albin ideal olarak tahayyül ettiklerini çoktan aşmış ve daha da ileriye giderek önümüze yeni yeni davalar sermiştir: *Devletçilik* bunların biridir.

Cavit Bey iktısatçılığı indinde devletçilik, bir nevi *küfür sayılır.* Ziya Gök Alpın iktısadî telâkkisi ise, ancak *küçük esnaf* işlerinin millileşmesini istiyecek kadar inkılâpçı idi. Böyle bir hava içinde yetişmiş münevverlik, inkılâbımızın devletçilik prensibini, hiç şüphesiz ki, hazmedemez. Fakat bizim inkılâp hamlelerimizin seyri takip olunursa görülür ki, her prensip daima *Gazinin* kuvvetli iradesile *fiil ve vak'a* haline geldikten sonra münevverlerin şuuruna ve fikriyatına sirayet edebilmiştir.

İşte nitekim devletçilik prensibi de fırkamızın programına girdiği halde, sokak ve kürsü münevverliği bu inkılâp hamlesinde de geriliğini ve idraksizliğini elden bırakmamıştır. Bu hamleyi anlıyacak, onu izah edecek, yaşatacak ve derinleştirecek yerde, Gazinin nutuklarında işaret buyurdukları gibi, bir sinsi hukuk ve bir bayat telâkki galâtiyle onun da önüne dikilmiş, demagoji, tahrif ve iftira silâhlarile millî rejimimizin esas umdelerinden biri olan bu prensibi de körletmeğe ve iptizale düşürmeğe çalışmıştır.

Fakat, inkılâbın iradesi nasıl her zaman hükmünü icra etmişse, tarihî zaruretin seyri nasıl her zaman emrini yerine getirmişse, bir tarihî zaruretin ve inkılâp iradesinin diğer bir tecellisi olan Türk devletçiliği de, yalnız bizim için bir terakki değil, bütün bize benzer memleketler için de bir nümune ve bir timsal olacak şekilde seyrine ve tekâmülüne devam edecektir.

Biz, buna *inanıyoruz.*

Ve inanmıyanlar da *inanacaklardır.*

Bizde devletçiliği tenkit edenlerle tenkit ettikleri şey şimdiye kadar daima ya Sosyalizm, yahut da Hükûmetçilik oldu. Halbuki bizim müdafaa ettiğimiz şey Millî bir Devletçiliktir ve muarızlarımızın tenkit idraki henüz bu sahaya yükselmiş ve nüfuzetmış değildir.

●

Millî kurtuluş hareketinin içtimaî hedefi parçalı millet tipi yerine bütün millet tipine vücut vermektir. Mütecanis millet, yüksek teknikli ve yüksek kültürlü millet ancak tezatsız millettir.

Türk köylüsü bir toprak Reformu bekliyor.

İsmail Husrev.

Geçen sene Türkiye köy iktısadiyatı hakkında «*Kadro*» nun bu sahifelerinde çıkan bir sıra yazılarımızda Türk köyünün «*içtimaî çehersi*» yani «*sınıfî nesci*» üzerinde araştırmalar yapmıştık. Maksadımız, memlekette pek müteammim olan dar «*ziraatçi - teknik*» ve «*iktısatçı - teknik*» görüşlerin yerine müdafaa edeceğimiz «*içtimaî*» görüşe zemin hazırlamaktı.

Bizde umumiyetle köy ve köylü meseleleri, ziraat mahsullerinin kalitesi, tohumların cinsi, damızlık, kredi, satış ilâh. gibi teknik bir zaviyeden mütalea edilir. Umumî kanaate göre mahsulün cinsi ve tohumlr ıslah edilirse, köylü refaha kavuşacaktır. Da - mızlık işinin yoluna girmesi, Tükr hayvancılığını ihya edcektir. Yahut: Köylüye ucuz kredi bulunursa köylünün yüzü gülecektir. Köylünün mahsulü kârlı satılırsa, Türk köyü şenlenecektir. Bunların hepsi mükemmel. Doğruluklarında kat'iyyen şüphe - miz yoktur. Bu noktai nazarlar, «*Kadro*» da muhtelif vesilelerle kuvvetle müdafaa edilmiş ve bunların tatbik çareleri bile çizilmiştir.

Kim tereddüt eder ki, iyi mahsul, cins tohum, cins damılzık, ucuz kredi, kârlı satış ilâh. Türk köylüsünün evine şenlik, yüzüne kan vermiyecektir. Bugün köylünün ıstırabı kısmen kârsız satıştan, ağır faizden, cinsi bozuk mahsullerin piyasalarda alıcı bulamamasından ileri gelmiyor mu?

Biz bütün bunları kabul etmekle beraber, bunların tahakkuku için yapılacak mücadelenin dar teknik bir plâtformdan ziyade içtimaî bir plâtform üzerinde cereyan etmesini, alınacak neti - celerin uygunluğu bakımından zarurî buluyoruz.

●

Biz o kanaatteyiz ki, Türkiye köy iktısadiyatının teknik iskeletinin rasyonelleştirilmesi davası, köyde ancak bazı içtimaî münasebetlerin millî kurtuluş inkılâbının ileri menfaatleri namına tasfiyesile halledilebilecektir. İnkılâbın henüz şiddet ve kat'iyetle müdahale etmediği bu münasebetler gıdasını, toprağın

köylü arasında noksan tevzi edilmiş olmasından almaktadır.

«*Türkiyede derebeylik rejimi*» başlığı altında çıkan yazılarımızda toprak mülkiyeti bakımından Türkiyede başlıca dört tip zümre münasebeti tesbit etmiştik:

Şöyle ki :

1 — Şark vilâyeterindeki derebeylik. Bu mıntakada adetleri yüzler hanesini bulan köyler, muhtelif beylerin ve ağaların mülkiyeti altındadır.

2 — Türkiyenin her yerinde bilhassa Orta ve Garbî Anadoluda gördüğümüz toprak ağalığı (ortakçılık, yarıcılık, kesicilik). Toprağı kâfi gelmiyen yahut olmıyan küçük müstahsiller, toprak sahibinin arazisinde ortaklama çalışmaktadırlar.

3 — Sermaye sahibi müstahsiller tarafından organize edilmiş kârcı çiftlikler. Bunlar emtia iktisadiyatının inkişaf etmiş olduğu mıntakalarda (bilhassa Adana, İzmir, İstanbul gibi sahil vilâyetlerinde) bulunmaktadır. Bu çiftliklerin ekserisinde modern ve rasyonel teçhizatla çalışıldığı görülmektedir.

4 — Bütün Anadoluda mühim bir yekûn tutan fakat miktarı henüz malûm olmıyan müstakil küçük köylü işletmeleri. Bu işletmelere «*cüce işletme*» ismi veriliyor. Bunlar aileleri efradını geçindirecek kadar küçük bir tütün tarlası veya küçük bir fındık bahçesi, yahut küçük bir bağı olan müstahsillerdir.

Bu dört grup içinde hangisinin hâkim olduğu hakkında kat'î bir şey söylenemez. Evvelâ bu hususta ihsaî malûmat yoktur. Saniyen her grupun hakimiyet derecesi, mıntakalara göre değişmektedir. Meselâ Adana mıntakasında modern teknik vasıtalarla çalışan büyük kârcı çiftlik işletmesi, hâkim işletme tarzıdır. Diğer mıntakalarda (Şark vilâyetleri hariç) grupların mıntakaları hakkında vazıh hudutlar çizilemez. Çünkü bu içtimaî gruplara içiçe yanyana tesadüf edilir. Bilhassa küçük, «cüce işletme» lerin içtimaî vaziyeti müphemdir. Bunlar hakikaten müstakil küçük işletmeler midir, yoksa muhteif menfaatlerin tabiiyeti altına mı girmişlerdir? Müşahedelere nazaran cüce işletmelerin, borç yoliyle murabahacıya, kasaba tüccarına, komşu toprak sahibine iktısaden bağlandığı anlaşılmaktadır. Bu iktısadî bağlantı, küçük müstahsili, kendi mülkü olan toprağı üzerinde bütün sene murabahacı, tüccar, toprak sahibi hesabına çalışan bir ortakçı bir irgat vaziyetine getirmiştir. Binaenaleyh, küçükmüstahsilin

istiklâlini, çok yerde, bir lâfızdan ibaret addetmek pekâlâ mümkündür. Bundan başka, Küçük köylünün mühim bir kısmı, yalnız iktisadî bağlantı ile kalmamış, borcunu vaktinde ödiyemediği için ayni zamanda tarlasını, bağını, bahçesini de murabahacıya tüccara, kısaca alacaklılarına devretmiştir. Tabiî müstahsil çalışmak mecburiyetinde bulunduğu için bu şekilde de fakat bu sefer kat'î olarak mülkü üzerinde ortakçı veya irgat seviyesine inmiştir. Bugün Türk köyünde vakıa olark gördüğümüz hâdise, içtimaî bir kutuplaşmanın cereyan etmekte yani bir kısım toprakların diğer bir kısım topraklara ilhak edilmekte olmasıdır.

Müstahsil toprağile maddî münasebetini kaybedince zarurî olarak toprağın mahsulüne karşı mutlak bir alâkasızlık gösteriyor. Tarlası veya bahçesi veya bağı kendisinin iken, iyi mahsul yetiştirmek, tarlasının mahsuliyle iftihar etmek, daha iyi mahsul yetiştirmek için tohumun cinsini, toprağın gübersini ıslah etmek, bahçeyi çapalamak gibi alâkalar, murabahacı, tüccar. ilâh. hesabına çalışmadığı, toprak elden gitmediği müddetçe bakidir. Misal olarak Giresun fındık sahasını gösterebiliriz. Fındık müstahsili, borç yüzünden yarıcı vaziyetine düştüğü yerlerde fındık bahçesine karşı şiddetli bir kayitsizlik göstermekte ve bütün fındık mahsulünün harap olmasına âmil olmaktadır.

Bahçe ve mahsulü artık kendisinin değildir ki, ocakların diplerini ayıklasın, mahsulü eliyle toplasın (*). Esasen borç tarikiyle bir sürü fındık bahçesine tesahup etmiş olan murabahacı veya tüccar kasabada oturduğu için mahsulün toplama işile hiç alâkadar değildir. Neticede bütün bahçeler bakımsız kalmaktadır.

Eveldenberi ortakçı olan müstahsillerde de ayni lâkaydî görülmektedir. Ortakçılık ise Türkiyede çok müteammim bir çalışma tarzıdır. Bu çalışma tarzı çok müteammim olduğuna göre, Türk köylüsünün de lâkaydisi müteammimdir.

Toprak sahibi bütün istihsalin icra işini ortakçıya bıraktığı, kendisi şehirde ticaretle veya başka bir işle meşgul olduğu için mahsulün, tohumun cinsi, damızlık ve saire ile alâkadar olmağa vakit bulamıyor. Başı boş bırakılan ortakçı, ne mahsulün ve ne de toprağın kendisine yarolacağını bildiği için dehşetli bir ihmalle iş görüyor. Binaenaleyh Türk mahsulünü ıslah, Tür khayvancı-

(*) Fındık mahsulü el ile toplanmayıp değnekle düşürüldüğü için fındık ağacının küçük dalları kırılmakta ve mahsul bir sene bereketli bir sene bereketsiz olmaktadır.

lığını ihya etmek ve Türk köyüne, rasyonel tekniği sokmak için evvelemirde köylünün toprağına ve mahsulüne karşı alâkasını temin veya iade etmek lâzımdır. Bu ise, köylüyü mülkiyetine sahip kılmakla, topraksız köylüyü topraklandırmakla mümkündür. Kat'iyetle diyebiliriz ki ortakçılık, yarıcılık usulleri Türkiye köy iktısadiyatında rasyonel inkişafın önüne dikilmiş irticaî cemiyet engelleridir. Fikrimizce Türkiye köy iktısadiyatında teknik inkılâp yani Türk köyüne modern tekniğin girmesi ancak kurunu vustaî toprak münasebetlerinin tasfiyesile mümkün olacaktır. Ancak o zamandır ki, mahsulün kalitesini, tohumun cinsini ıslah, damızlığı, kredi ve satış işlerini teşkilâtlandırmakta esaslı muvaffakiyetler elde edilecektr. Ziraatçi - teknik ve iktısatçı-teknik bir politikanın evvelemirde içtimaî bir görüşe dayanmasını zarurî buluyoruz.

Köylüyü topraklandırmak, ortakçılığı ve şarktaki derebeyliği sınıf olarak tasfiye etmek inkılâpçı bir toprak reformudur. Yalnız suitefehhüme meydan vermemek için bu reform üzerinde bir parça durmak lâzımdır. Toprak münasebetlerini tasfiye ya sosyalistçe yahut halkçca olur. İnkılâpçı sosyalizmde toprak ıslahatı, toprak üzerinde ferdî mülkiyeti kaldırarak bunun yerine kollektivist mülkiyeti kurmaktır. Bugün Rusyada olduğu gibi' Misal: Kolhozlar.. Halkçı reform, her ferdi toprak mülkiyetine sahip kılmaktır. Millî inkılâbın her ferdi topraklandırması, içtikamî taktik bakımından geniş köylü kütlelerini millî inkılâba daha sıkı bağlıyacağı gibi, millî müdafaada zarurî gördüğümüz memleket alâkasını da takviye edecektir. Hattâ geniş sosyalist tecrübeleri yapan Sovyetler bu millî müdafaa endişesi dolayısile, garp hudutları boyunda takip edilen iskân siyasetinde sosyalist bir toprak siyaseti yerine köylüyü toprağına sahip kılacak halkçı bir politika takip etmişlerdir.

Millî kurtuluş inkılâbı yapan memleketlerin toprak politikası rejimlerinin karakteri itibarile sosyalist değil, halkçıdır. Bu itibarla, bizim inkılâbımızın toprak reformunda da köylüyü topraklandırmak gayesi esas prensibi teşkil eder. Bu davayı böylece tesbit ettikten sonra bunun tatbiki yolları üzerinde araştırmalar yapmak kalır ki, bunu başka bir makalemize mevzu olarak ayırıyoruz.

Edebiyat:

Sécil Sorel, Marlène Dietrich ve Paul Verlain'in büstü.

Yakup Kadri.

Şu köhne garp cemiyetlerinde hüküm süren buhran yalnız iktisatça ve paraca değildir. Bu cemiyetlerin en bellibaşlı örneklerinden biri olan ve Avrupa kültürünün kaynağı sayılan Fransa herşeyden ziyade kafa ve ruh krizi geçiriyor.

Cécil Soerl'in, ellisinden sonra Moliere evini terkedip basbaya bir *Music Holl* artisti olmağa gidişi *Pagan* medeniyetinde *Pan* mabedinin yıkılışı gibi bir şeydir.

(Zira, bütün Fransız fikir ve politika prenslerinin kavillerine göre bu kadın daha düne kadar *Comedie Française'in* en sağlam temel direklerlinden biri idi. *Comédie Française ise* frenk kültürünün mukaddes ocağıdır. Demek ki Sorelin çekilişiyle bu ocak kökünden sarsılmış oluyor.)

Gerçi Cécil Sorel, otuz yıl, tam otuz yıl, Fransız dilinin nüfuzunu ve Fransız edebiyatının sahne zaferlerini emsalsiz bir kudretle taşıdıktan(yaydıktan ve hattâ, belki de yükselttikten sonra, şimdi, zenci çalgıcılarla, melez oyuncuların arasında kendine yer aramağa gitti.

Montmartre salonlarının bu acemi dansözü daha bundan birkaç zaman evveline kadar *Clémenceau*'nun «Sorel, siz, devrimiz üstünde bir zafer bayrağı gibi yükselmektesiniz!» diye hitap ettiği ve Maurice Barres'in «Cécil Sorel Fransanın büyük zekâsını kafasında ve bütün güneşini eteklerinde taşıyor.» diye yazdığı büyük san'atkârdır.

Pariste halk, bu sanat faciasna ağlamak şöyle dursun şaşmadı bile. Comedie Française'de yapılan bir *ayrılık gecesinde,* bir Montmartre şairi herkesin duygusuna ve düşüncesine şu sözlerle tercüman oldu: «Bundan sonra Sorél'i altı franga seyredeceğiz.» ve bütün sal dakikalarca bu kaba nükteyi alkışladı.

O akşam, zaten, ne Cécil Sorel Moliére'in evini terketmenin, ne de

Parisin *seçme halkı* ondan bu tarzda ayrılmanın ifade ettiği manayı hiç te anlar görünmediler. Avant Sénne locaların birinde bir *Hollyvood yıldızı* umumun alâkasını hep kendi üstüne çekmişti. Bütün dürbünler sinema gökünün bu esrarlı, bu mıknatıslı, bu acayip seyyaresine doğru çevrilip duruyordu.

Solgun Marlène, lâcivert parıltılı vhşi -kuştüyleriyle mavi şimşekli elmaslarının arasında. belki, tam bir yıldız değilse bile herhalde başka bir yıldızdan inmiş bir mahlûku andırıyordu. Bu mahlûk, ne söylüyor, ne gülüyor, ne bakıyor, hatta, ne de etrafını saran kızgın alâka çemberinden haberdar görünüyordu. Yüzbin mum kuvvetinde projektörlerle bakışmağa alışmış gözleri, bu eski «Fransız Tiyatrosu» nun yarı karanlık salonunda kaynaşan insanlar üstüne çevrilmesini bilmiyor gibiydi. Belli ki, burası onun dünyası değildi, ve bu kalabalıkla ne bir soy, ne bir asır kardeşliği vardı. Vahşi ve iptidaî birşey onu bizden ayırıyordu. O, viran bir medeniyetin muhteşem yıkıntısı ortasında garip ve yalnız bir çiçekti. Kökleri, bizim için, hassası henüz belli olmıyan bir topraktan kuvvet alıyordu. Yüzünden sızıp dağılan bu madenî parıltılar, bütün vücudünden çıkan bu radimolar, ona bir donmuş yıldırım netameliliğini veren bu beyaz ateş yeni, yepyeni bir geologialık hadisenin eserleri idi.

Hiç şüphesiz, henüz pek eksik ve çiğ olan sinema edebiyatında bütün bu esrarlı tecelliler bir «sexe apeel» sıfatı takılmakla herşey izah olunmuş zannediliyor. Lâkin, Marlène bu kadar basit bir vakıa değildir. O, yalnız insanlar üstünde bir «cinsî» tesir yapmakla kalmıyor. Makineye ruh veriyor; elektriğe ihtiras katıyor; sınaati idealleştiriyor; tabiatin görünür görünmez, bilinir bilinmez bütün kudretlerini bir insanî disiplin altına alıp bir insanî gayeye doğru sürüklüyor. Onun eski zamanlardaki kâhin ve büyücü kadınlardan ne farkı var? Marlène'nin sinema edebiyatında bir başka adı da (Vampir) dir. O, eğer, kadim Mısır medeniyetinde doğmuş olsaydı, bahtın, kaza ve kaderin, ölümün; ve ölüme götüren ihtirasların sınırında çömelmiş duran (Sfenks) mutlaka o olurdu. Çölün avare kâhinleri onun baktığı noktaya define aramağa giderdi. Dertliler küme küme ondan şifa dilenmeğe gelirdi. Hasretliler adaklarını ona adarlardı ve

genç cengâverler, kendilerini bekliyen akıbeti, sefere çıkmazdan evvel, ondan sorarlardı.

Gerçi o vakittenberi çok putlar yıkıldı, çok ilâhlar öldü. O zamanla bu zaman arasında uzun skolâstik geceleriyle alacalı *insaniyet* yılları ve inkârın başdöndürücü tepeleri ve korkunç tahlil uçurumları birbirleriyle çatışmış duruyor. Lâkin, 1933 yılında, insanlar, eski gildanlılardan daha az mistik ve tarihten önceki mahlûktan daha az urasacı değildir.

O zamankilerin kendi elleriyle yaptıkları putlara tapışları gibi bu devirdekiler de kendi hünerleriyle boyayıp süsledikleri ve makinelerle kımıldatıp oynattıkları (yarı - kukla - kadınlara) *yıldız* adını vermekte ve dinî bir cezbe ile bunlar önünde iğilmektedirler.

●

Hiç şüphesiz Marlène, Sorel piyesinde bir san'atkâr olmaktan uzaktır. Şöhretini yapan şeyler arasında kendi şuurunun, kendi zekâsının ve hatta kendi istidadının başlı başına bir rol oynadığını da tahmin etmek güçtür. Sinema sanatında *rejisör* denilenin ne esaslı, ne büyük, ne yaratıcı bir vazife gördüğüne de vakıfız. Bütün yıldızların hareket kanunlarını bu esrarengiz adam tayin eder. Onlara dilediği parıltıyı veya cazibeyi o verir. *Lüsifer* gibi hüküm sürdüğü sinema gökünden, bu yıldızları, nice insan yığınlarının talihine ve gönlüne hâkim kılan odur. Bütün «Star» lar makineye ruh ve donmuş unsurlara ihtiras vermek kudretini ondan alır. *Metropolis* filmindeki makine âlimi, işte, budur ve icat ettiği makine - kadın işte bunlardır.

Cécil Sorel gecesinde Marlène Dietrich sahneye çıkacaktı. Ve benim gibi bir çok seyirciler de en çok bunu görmeğe gitmişti. Lâkin, son dakikada, Comédie Française memurlarından biri çıkıp halka şu kara haberi verdi.

«— Marlène Dietrich sahneye çıkamıyacaktır. Çünkü filim şirketleriyle mukaveleleri buna mânidir.

Ve bütün sal «Mavi Melek» teki proefsör Unrat gibi inlemeğe başladı. Hollyvood'daki esrarengiz adamın *yıldız* üzerindeki tesiri, buraya, bu kadim kültür ocağına kadar hükmünü sürüyor demekti.

Parisin cihanda hâlâ bir mana ifade ettiğine kani, bir eski *Fransızlık* hayranı bana dedi ki: «Kültür Parisini Sen nehri-

nin bu yakasında ne arıyorsunuz. Öbür tarafa gidin; öbür tarafa gidin!) dedi.

Quartier Latin, bugünkü orta yaşlı edebiyat nesli'nin kalbinde bir kaybolmuş cennetin yadı gibidir. Bundan yirmi, yirmi beş yıl evvel o hepimizin *kâbesi* idi. Aramızdan nice hacılar oraya bir daha dönmemek üzere gittiler. Dönenlerimiz de ölünciye kadar onun hasretiyle yanıp tutuştular.

Haydi bu mübarek ülkenin toprağına yüz sürmeğe gidelim. Lüxemburg bahçesi Fransada intelektüel gençliğin, eski Quartier Latin ananelerine sadık kalmış «Boheme» artistlerin mesiresidir. «Boheme» şairlerinin ilâhı Paul Verlain'in yarım heykeli de burada dikilidir. Onu, bundan beş altı yıl evvel bir defa görmüştüm. Bir defa daha görmek istedim. Fakat yerini unutmuşum; bir türlü bulamıyorum. Arkadaşım her rasgeldiği gence soruyor; her talebe kümesine yaklaşıyor: «Verlain'in heykeli?» Verlain, Verlain? Bu da kim? Bir gülüşmedir gidiyor. Artık, genç talebelere sormaktan vazgeçtik. Paul Verlain devrine yakın olan nesilden bir adam aramağa başladık. Ağaçların arasından kırçıl sakallı biri, yanında bir mektepli çocukla bize doğru geliyor. Yaklaşıyoruz: «Paul Verlain'in heykeli?» Herif şaşıyor, sırıtıyor. İğilip çocuğa soruyor: «Mutlaka sen bileceksin. Mektepte işitmişsindir.» diyor. Çocuk, bir coğrafya imtihanında Himalayanın yerini bulamıyan bir talebe sıkılganlığiyle önüne bakakaldı.

Ve Paul Verlain, on dokuzuncu asır Fransız edebiyatındaki büyük zirveler zincirinin, hiç şüphesiz bir Himalâyası idi.

Cihan içinde Türkiye:

Hürriyet mefhumu etrafında.

Burhan Asaf.

Geçen sayıdaki Darülfünun yazısında, hürriyet bahsine biraz dokunmuştuk. İnsanların ikiye bölünmüş gibi hürriyet avukatı yahut hürriyet düşmanı kesildikleri şu oldukça acayip devirde, davayı hürriyet yahut hürriyetsizlik bakımından halletmek istemk fikrî bir hafiflik olur. Çünkü hürriyet ile onun zıddı nihayet birer mefhumdan ibarettir. Mefhumlara palan vurarak at koşturmak bir çok fikir oyunlarına ve bir hayli spekülâsyonlara yol açabilir ama tam olan hakikate götürmez. Tam olan hakikat derken insanlığı bütün bir devir boyunca tatmin eden hakikati kastediyoruz. Yoksa tam olan hakikate varmanın insanlık için ebedî bir gaye olduğunu ve ona bizim asrımızda da varılamıyacağını bilenlerdeniz. Fakat bütün bir devir boyunca tatmin eden hakikatin de, bir zaman mesafesi dahilinde, tam olan bir tarafı vardır. O da, hayatın gerisinde kalan bütün ölçüleri tasfiye ederek yeni ölçülere sahip olmak işini kolaylaştırmasıdır.

Hürriyet mefhumu üzerinde durmak istememizdeki maksat, bir kere bu mefhumun kendi başına mevcut olmadığını göstermek ikincisi de onu dava ile olan münasebetlerile tetkik etmektir.

●

Geçenki yazımızda (1) hürriyet mefhumunun, devirlere göre nasıl değişmekte olduğunu göstermiştik. Cemiyetin muhtelif devirlerde, umumî bir görüşü bir «hayatı telâkki tarzı» vardır. Bu «hayatı telâkki tarzı» nda hürriyetin de bir telâkki tarzı vardır. Ve, «hayatı telâkki tarzı» değişir değişmez, «hüriyeti telâkki tarzı» da kendiliğinden değişmektedir. Meselâ, Fransız ihtilâlinden evvel, her ferdin hürriyeti, Fransa gibi derebeyliğini tasfiye edebilmiş memleketlerde, bir taraftan hükümdarın bir taraftan kilise hâkimiyetinin müasaadesi nisbetinde mevcut idi. Diğer memleketlerde ise, hürriyet, (meselâ Rusya ve Osmanlı İmparatorluğunda) teokrasilerin ve derebeylerinin haklarile takyit edilmişti. Fransız ihtilâlinden sonra, bu ihtilâlin esaslarına iltihak eden memleketlerde, hürriyet, nazarî olarak hürriyet ile takyit edildi. Fakat hakikatte, serbest fert teşebbüsünün peşini takip ederek evvelâ tüccarın daha sonra sanayicilerin en sonra da (zamanımızda) sermayedarların müktesep haklarından ibaret kaldı. İhtilâlin prensiplerine iltihak eden milletlerle iltihak etmiyen yahut edemiyen milletler bakımından da, edenlerin inhisarına geçti. Meselâ bir Osmanlı İmparatorluğu, darbeler yiyen istihsalâtını yahut istilâya uğramış iç pazarını korumak için, gümrük koymak hakkına malik değildi.

Gene Fransız ihtilâlinin fikrî hegemonyası devrine ait olmak üzere şu

(1) *Université*'nin manası, 20 numaralı KADRO.

misali zikredebiliriz. Tanzimata kadar Osmanlı İmparatorluğunda, müslümanlar için ayrı bir hürriyet ölçüsü reâyâ için keza ayrı bir hürriyet ölçüsü vardı. Tanzimat fermanı ile beraber, gûya bu iki ölçü birleştirildi. Fakat memleketin hariç ile olan hak mukayesesi bakımından imparatorluğun bütün sekenesi, garp imperyalizminin emrine reâyâ yazılmış oldu. Filiyat sahasında bu hazin haksızlık hüküm sürerken, hürriyetin kitapça tarifi, Osmanlı münevverinin kafasında da Fransada yahut İngilterede olduğunun aynı idi.

Son bir misal olmak üzere, şu ayıarda şahidi kaldığımız Küba ihtilâlini ele alalım Küba vaktile İspanyollara ait idi. Amerika burayı İspanya ile yaptığı muharebede muzaffer çıktıktan sonra işgal etti. Bu esnada bir kasabın Amerika lehine büyük yararlığı görüldü. Bu kasap, Küba'nın Amerikaya firar etmiş olan Cumhur reisi Machado'dur. Bu adam, bütün cumhur reisliği esnasında, Küba'da Amerikan sermayesinin menfaatlerini temsil etti. Parlâmentoculuk paravanası arkasında hürriyetin kuklasını oynattı. Fakat yaptığı zulüm ve şiddet, yalnız kendisine ait kaldı. Amerika, bu gibi hareketlerin mes'uliyetinden daima sıyırılabildi. Küba halkı şeker ve tütünün bütün kârını karşı taraftaki efendilere terketti. Memlekette eğer bir kısmı kaldı ise, o da hükûmet merkezinin bir Monte-Carlo olmasına yahut karşıdan gelecek efendilerin içki yasağı olmıyan kabarelerde dünyanın dört bucağından ithal edilmiş kadınlarla hoş vakit geçirmelerine tahsis edildi. Küba'nın kendi haklarına malik olmaktan nekadar uzak olduğunu ve oradaki parlâmento ve halk hâkimiyeti düsturlarının ne kadar sahte olduklarını bu seferki ihtilâl tamamen açığa vurmuştur. İhtilâli yapanlar, Machado'yu devirmekle iktifa etmek istemediler. Asıl şiddet ve zulmün kimin namına yapıldığını ve ne taraftan geldiğini tesbit ederek Amerikan emperyalizminin boyunduruğundan kurtulmak istediler. Yaptığı ihtilâlin hızı ile, halk hükûmeti Küba'yı Amerikaya teslim eden muahede maddesini tanımamak teşebbüsüne girişti. Şimdi Küba önlerinde yirmi otuz harp gemisi yatıyor. Küba'daki idare yelkenleri suya indirinciye kadar bu gemilerin topları ihtilâl hükûmetine doğru çevrilmiş kalacaktır. Halbuki bu gemileri oraya gönderen devlet reisi, Amerikada, çiftçi ile ameleyi korumak için sanayiciler ve bangerlerle merhametsiz bir mücadele halindedir. Bir kaç yüz kilometro ötede hak ve hürriyetin yeni bir tarifi için mücadele eden adam, beri tarafta eski tarifi bile bir takım insanlara bağışlamak istemiyor. İşte hürriyet onu mücerret manasında alanların zannettiğinden bu kadar uzak ve cemiyetlerde hâkim olan iktısadi, içtimai ve siyasi ölçülerin heyeti umumiyesile bu kadar sıkı sıkıya alâkadar bir şeydir.

«Filân memlekette hüriyet var. Filân memlekette hürriyet yok» demek hiç bir şey ifade etmez. Doğru olan, Hüriyeti cemiyetin bütün davalarile beraber nütalea etmek ve onun hakkında ondan sonra hükümlere varmaktır.

●

Fransız ihtilâli, kapitalist ve ferdiyetçi ideolojinin zaferi idi. Bu zafer, istikrarını 1848 de yaptı Fransız ihtilâlinin gayet muayyen bir hürriyet telâkkisi vardır. Bu telâkki ile «hukuku beşer beyannamesi» inde karşı-

laşıyoruz. Hukuku beşer beyanamesinin hürriyet telâkkisine göre, hürriyet, her ferdin diğer fertlerin hukukunu (başta hürriyet hakkı) zedelemeksizin harekâtında serbest olmasıdır. Bu hukuk tarifi, serbest teşebbüs hakkını, ferdi teşebbüs hakkını, serbest ticaret ve serbest mübadele usullerini destekler.

Fakat, kimler için? 1848 hareketine iltihak eden milletlerin fertleri için. Evet, her İngiliz, her Belçikalı ve her Felemenkli gibi, her Fransız da serbest ve hürdür. Fakat bu hürriyet, bu vatandaşların hepsi için ancak faydalıdır ve hiç birine zarar getiremez. Çünkü bütün deniz ve kara yolları müstemlekeliğin yularına alınacak memleketlere doğru açıktır. Serbest teşebbüslerine var kuvvetile yaslanarak denizleri aşan bu tek tek İngilizler, Belçikalılar, Fransızlar ve saire yabancı topraklara emniyetle ayak basabilirler. Çünkü konsoloslar ve konsolos raporları, o memleketlerde hazır bir vaziyet hazırlamışlardır. Arkadan gelen zırhlıların topları ise bu hür fertleri karşıdaki topraklara bierer küçük allah gibi teslim etmektedir. Veyl eğer bunların burunları kanayacak olursa!

Bugün kendisi eroin çeken Avrupa, Çin kapılarını topa tutarken, boyunduruğuna almağa hazırlandığı millete ilk ticaret metaı olarak afyon satmıştır.

«... Diğer fertlerin hukukunu zedelemeksizin..» şartını eğer o tarihlerde, adil ve beynelmilel bir mahkeme tefsir etmek salâhiyetini haiz olsa idi, bugünkü sınıf davaları ve buhran belâsı, insanlığın başına çökmezdi. Dünyanın her noktası, bir İngiltere kadar mamur ve müreffeh olurdu. Fakat, «hukuku beşer beyanamesi» indeki fert hakkı ve hürriyet tarifi yalnız Avrupanın garbinde yaşıyan fertler içindi. Ötekiler, o, top ateşi altında afyon satın almağa ve afyon çekmeğe mecbur tutulanlar, insan sayılmadıkları için fert olamazlardı. Onları ancak «baş» hesabı üzerinden tasnif etmek caizdi.

Ve işte, bir asırdan fazla sürmüş olan bu tarihi cinayettir ki, beyannamedeki hak ve hürriyet tariflerini, nihayet adi birer yalan derkesine indirmiştir. Eğer geri memleketlerin geri kalmamak ve en ileri memleketler kadar ileri olmak mücadelesi, on dokuzuncu asrın başında patlak vermiş olsa idi Hürriyet mefhumu etrafında bu kadar gürültü kopmazdı. Çünkü nihayet, her tarafında tamamile aynı şartlar hâkim olan bir dünyanın ıslahı mevzuu bahsolurdu.

Fakat bugün, şimdiye kadar hürriyet hakkında milletçe mahrum kalmış camiaların bu hak uğruna mücadelelerine şahit oluyoruz. Eğer bu vaziyette olan milletler, Hürriyet'i fertçe yani fert ölçüsü bakımından kabul ederlerse, memleketleri geri ve fakir, millet bünyeleri de zayıf, teşkilâtsız ve şuursuz olduğu için, mücadelede mutlaka mağlûp olacaklardır. Çünkü karşılarında hem fert hem de camia bakımından teşkilâtlı, kudretli, üstelik te, gasıp mevkiinde bulunan milletler vardır. Böyle bir kaşılaşmada, zayıf tarafın ferdine tam bir hürriyet vermek bu ferdi, kendi gayesine varmak için, vatandaşlarının hakları üzerinde pazarlığa teşvik etmekle birdir. Bu zayıf taraf için doğru olan yol hürriyet'intarifini ferde göre değil millete göre biçmektir. Milletin hürriyeti yerine geldikçe ve milletin hürriyeti her türlü tecavüzden masun kaldıkça, o millete mensup olan fertlerin hüriyeti artacaktır.

Her mücadele bir kuvvet sarfını, bir fedakârlık tahsisini ve bir aşınmaz irade teksifini müstelzemdir. Şimdiye kadar, her hususta altta kalmış bir milletin üste çıkabilmesi için, elbette ki müstesna bir gayret ve müstesna bir sabır lâzımdır.

İşte Türk inkılâbının kendine mahsus bir cihanı telâkki tarzı ve bu telâkki tarzının da kendine mahsus bir hürriyet telâkkisi olmasındaki sebep, budur.

Türk inkılâbı, kendi milleti ve benzer haldeki milletler için yeni bir hürriyet telâkkisine göre, fertlerin hür olabilmesi için, milletlerin hür ilân edilmeleri lâzımdır. Eğer bazı milletlerin hürryetlerini gasbetmiş olan bazı milletler, bu hürriyeti kendi rızalarile iade etseler ve bunun için lâzım olan beşerî tesanüdü müstesnâ bir esalet göstererek kabul etseler, hürriyet mefhumunun fertçe kabul edilmesinde hiç bir mahzur kalmaz. Fakat gâsıp, gâsıp kalmak istediği için ve hürriyetler, hiç bir zaman verilmiyerek daima alındıkları için, millî kurtuluş inkılâbı, kendi hürriyet nazariyesini hâkim kılmağa mecburdur.

Bu nazariyeye göre ise, milletin hürriyet ve istiklâli her bakıma göre tamam olunciya kadar, fertler için, hak yok, vazife vardır.

Hükûmetçilik başka, Devletçilik yine başkadır. Hükûmetçilik bir idare tarzıdır. Devletçilik bir cemiyet tarzıdır. Birincisi bürokratik, ikincisi Sosyal bir sistemdir.

Teknik :

Millî mahrukat meselesi.
IV.
Kömür ve Linyit.

M. Şevki.

Kömür ve linyitler:

1 — Umumiyetle teshin ve ocak mahruku olarak,
2 — Buhar makinaları ve buhar türbinleri mahruku olarak,
3 — Mayi motör mahruku olarak

Tetkik edilebilirler.

Bu üç türlü kullanma yerinin her üçü de memleketimiz iktısadiyatı için hayatî ehemmiyeti haiz ve her üçü de birbirini itmam eder mahiyettedir. Meselâ kömürden mayi motör mahruku istihsali, kömürün kok halinde memlekette istihlâk derecesile alâkadar olduğu gibi buhar makinelerinde ve enerji santrallerinde fazla miktarda istihlâki kömürün daha fazla yayılmasını mucip olacaktır.

Bunlardan başka kömür meselesi ayrıca demir istihsalâtı, mevaddı infilâkiye ve gaz sanayii dolayısile bir millî müdafaa işi; sun'î gübre istihsali dolayısile bir ziraat işi de olduğundan bunların da sırasile tetkiki icap eder.

●

Taş kömürü ve linit membalarımız:

Kömür işinde kat'î kararlara varabilmek için evvelâ membalarımızı mevkileri, cinsleri ve zenginlikleri itibarile gözden geçirelim:

Maden kömürü menbaı mevzuu bahsolunca Türkiyemizde pek tabii olarak akla evvelâ Zonguldak - Ereğli kömür havzası, bundan sonra da memleketimizin hemen her yerinde tesadüf edilebilen linit madenleri gelir.

Karadeniz kömür havzası:

Karadeniz veya Ereğli - Zonguldak kömür havzası Ereğlinin şarkındaki Köse ağzından başlıyarak Kozlu - Zonguldak - Amasrayı ihtiva etmek üzere Söğüt üzerinde biten takriben 200 kilometre uzunluğunda bir sahayı ihtiva etmektedir. Bu şeridin enliliği şimdiki malûmata naaran 2-50 kilometre arasında değişmektedir. Maamafih uzun iskandillere ve paraya ihtiyaç gösteren bu vüsat tayini keyfiyeti şimdiye kadar bir sistem dahilinde tatbik edilmiş olmadığı için saha vüsatinin bundan daha fazla olması ihtimali de vardır.

Havzanın vüsati gibi damarların kalınlığı, istikametleri, tulleri hulâsa tekmil havzanın ihtiva ettiği kömür miktarı da kat'î olarak tesbit edilememiştir. Mütehassıslarınca yapılan tahminlere nazaran maden serveti kilometre murabbaına 20-50 milyon ton arasında değişmekte ve havzanın mecmu serveti ise 1-5 milyar ton olarak tahmin olunmaktadır.

Buna nazaran son senelerin yaklaştığı azamî istihsal miktarı olan senevî 2 milyon ton maden ihracı yapılırsa havza bize asgarî olarak 500 sene azamî olarak 2500 sene kifayet edecek bir serveti haiz demektir. Maamfih memleketimizin son senelerde sanayileşme hususunda gösterdiği hamleler dolayısile istihsal ve istihlâk miktarının hayli artacağı şüphesiz bulunmakla beraber hazvanın birkaç asır kifayet edebilecek kadar bir servette bulunduğu da muhakkaktır.

kemiyyet itibarile memleketimiz için bu kadar bol bir maden olan havza kömürleri keyfiyet itibarile de hayli yüksek bir mevki işgal etmektedir. Havzanın muhtelif yerleri hayli muhtelif kömür vermekle beraber heyeti umumiyesi Almanyanın Sar havzası kömürlerine tekabül etmektedir. Bazı mıntakalarda kalite itibarile dünyanın en iyi cins madenkömürü olan kardife yakın kömür istihsal edildiği görülmektedir. Ezcümle Çamlı kömürü yıkanmamış halde dahi kardifle mukayese edilebilecek havassa maliktir:

	Birinci kardif kömürü	İkinci kardif kömürü	Çamlı kömürü
Rutubet	% 1	% 1	%1.9
Kül	% 5	% 8	%7.7
Mevaddı tayyare	%15	%20	%35
Karbon	%79	%71	%54
Kalori	8150	8000	7970

Ereğli şirketinin yıkanmış kömürlerinde ise bu miktar şöyledir:

Rutubet	% 3
Kül	% 11
Mevaddı tyyare	%27.5
Karbon	%58.5
Kalori	7600

Buradan görülüyor ki havza kömürlerinin keyfiyet itibarile vasatî seviyesi dünyanın en iyi cins kömürlerine hayli yaklaşmakta ve bilhassa kükürt miktarının azlığı (vasatî olarak %2-3) kömürlerimizin sanayide ve nakil vasıtalarında istimaline müsait bulunmaktadır.

Bundan başka havzamızın Karadeniz sahilinde hemen de yegâne kömür mıntakasını teşkil etmesi istihsalâtının gittikçe tezayüdünü ve maden ihracatımızda en büyük mevkii işgal etmesine sebep olmuşur. Havzada umumi harpten sonraki istihsalât şu suretledir:

	Ton		Ton
1932	410000	1927	1.324000
1923	597000	1928	1.251000
1924	769000	1929	1.421000
1925	958000	1930	1.595000
1926	1216000	1931	1.574000

Buradan görülüyor ki 1929 da başlıyan buhrana rağmen kömür istihsalâtımız tezayüdünde devam etmiş ve istihsal işi rasyonelleştirildikçe, limana nakil, tahmil ve aktarma işi fennileştikçe, bilhassa dahildeki istihlâk sahası artırıldıkça bu tezayüdün devam edip gideceğine şüphe kalmamıştır.

Havza hakkında bu kısa malûmatı verdikten sonra ikinci membalarımıza yani linit (esmer kömür) madenlerimize gelelim:

Linitler bugünkü Türkiye hudutları dahilinde en bol maden zuhuratıdır. Hemen her vilâyette, Anadolunun garp, orta ve şark kısımlarında bulunmuş olan linit membalarının serveti hakkındaki malûmatımız maalesef taş kömürününkinden ileri gidemiyorsa da zuhuratın çok fazla yerlerde oluşu, bunlarda soma gibi işlenen mıntakalarda 15 metre kalınlığında damarlara tesadüf edilişi, mühim bir kısmının kimyevî terkip itibarile hayli kıymetli bulunuşu linitlerimizin müstakbel sınaî ve iktısadî faaliyetimizde mühim rol oynıyacağına bir delil addetmekteyiz. Çünkü taş kömürü ucuz bir meta olması dolayısile ekseriya uzakça mesafelere nakil masraflarına tahammülü yoktur. ((Meselâ havzadan Ankaraya kadar kömür nakli masrafı, maliyet fiatının takriben bir buçuk mislidir.) Bundan dolayı geniş memleketimizin dağınık sahalarında yapılacak sınaî ve iktısadî faaliyet ancak o civara yakın mahruk membalarına dayanacaktır ki bu da bilhass linitlerimizdir.

GarbîAnadoluda: Soma, Nazilli, Sarayköy, Söke, Kirmasti, Bekleme, Trakyada Keşan ve Ayazma.

Orta Anadoluda: Kastamonu, Oturak (Uşak civarındadır), Kütahya, Çay, Kızılören (Konya civarında), Yerköy, Hacıbektaş, Çeltik, Kalecik, Bahçecik (Sıvas), İpsala,

Şarkta: Zile ve Erzurum vilâyetlerinde muhtelif yerlerde zuhur etmesi ve bu suretle memleket dahiline yayılmış bulunması yukarıdaki iddiamızı teyit eder.

Linitlerimizden başlıcalarının tahlil neticelerini aşağıya dercediyoruz:

	Soma linyiti	Kütahya linyiti (Değirmen suz)
Mevaddı tayyare	%43.9	%25.16
Kül	% 9.8	% 12
Kok	%55.6	%74.83
Rutubet	%10.4	%11.33
Kükürt	% 4.3	% 1.57
Kalori	5200-5400	Kalori 5120

Yerköy kömürü:			Kalori
Mevaddı tayyare	%39.4	Kalecik kömürü	4000
Kok	%60.6	Hacıbektaş	5000
Kül	% 9.6	Çay	4500
Kalori	4500	Ayazma	3800
Kükürt	%4.56	Seyitömer (Kütahya)	3500

Keyfiyetçe iyiliğe ve kemmiyetçe bolluğa ve her tarafta zuhur etmesine rağmen memleketimizde linit istihsal ve istihlâkimiz maalesef yok denecek kadar azdır. Yani bugüne kadar hiç bir suretle bu servet membaından istifade düşünülmemiş ve araştırılmamıştır.

Bu servetimizden ne suretle istifade edebileceğimizi ilerideki kısımlara bı-

rakarak bir mukayese noktası olmak üzere bizim ve bazı memleketlerin senelik linit istihsalâtımızı kaydetmekle iktifa edeceğiz.

Linit istihsalâtımız:

1923 te	253	Ton
1924 »	0	»
1925 »	4610	»
1926 »	6812	»
1927 »	10555	»
1928 »	9251	»
1929 »	11558	»
1930 »	9389	»
1931 »	7775	»

	Bulgaristan	Yunanistan	Romanya
1922	983.000	132.0000	1.856.000
1923	1.013.000	118.000	2.229.000
1924	1.155.000	131.000	2.479.000
1925	1.160.000	142.000	2.615.000
1926	1.142.000	153.000	2.731.000
1927	1.680.000	143.000	2.850.000
1928	1.361.000	121.000	2.630.000
1929	1.573.000	156.000	2.675.000
1930	1.572.000	000	2.045.000

Nüfusu umumiyeye nisbet edildiği takdirde 1930 senesinde Türkiyede nüfus başına ancak 0.65 kilo düştüğü halde Bulgaryada takriben 290 kilo, Yunanistanda 20 kilo, Romanyada 15 kilo isabet etmektedir. Bu rakamlar bizim büyük sanayi memleketlerine nazaran değil ve fakat yakın komşularımıza nisbetle linyitlerden istifade hususunda nekadar geride bulunduğumuzu gösterir.

●

Kömür ve linit servetlerimizle bunların senelik istihsal miktarlarını bu umumî tetkikten sonra millî iktısadiyatımızda oynıyabilecekleri rolleri münakaşa ve tayin edebiliriz.

1 — Teshin ve ocak mahruku bakımından: Anadolunun şimalini kaplıyan silsele ile Toroslar, Garbî Anadoludaki bazı münferit dağlar ve Trakyadaki Istranca dağları hariç olmak üzere Türkiyemizin diğer kısmı ağaçsızdır. Ege hudutlarından başlıyarak Sarıkamışa kadar devam eden yüksek yayla çırçıplaktır denilebilir. Resmî istatistiklere nazaran Türkiyedeki ormanların mesahai sathiyesi takriben 8 milyon hektar tuttuğuna göre memleketimizin ancak onda biri ağaçla örtülü demektir. Bu sebeple bir taraftan ağaçsız mıntakadaki halk mahrukat yoksuzluğu çekerken ağaçlı mıntakadaki halk ta mahrukat tedariki için zaten mahdut olan ormanları tahrip etmektedir. Bunun önüne geçmek için yegâne çare ise taşkömürü ve linitlerimizin kıymetlendirilmesidir.

Bu iş yalnız memleketi ağaçlı görmek kaygusundan ibaret değildir. Ayni zamanda iktısadî bir menfaat temini işidir de. Bugün Ankarada 2500 ka-

loriye malik olan yaş odunun kilosunu vasatî olarak 2 kuruşa alıyoruz. Halbuki bizzat gene Ankarada takriben 5000 kalori kıymetinde linit kömürünün tonu 15 lira, yani kilosu 1,5 kuruştur. En az bir misli kâr temin etmesine rağmen bizzat bu işten anlıyan bizlerin bundan istifade edemeyişini neye hamledebiliriz?

Bunun yegâne sebebi göreneğe bağlanmak ve bu yeni mahruktan istifade için kâfi malûmat ve vesaitle mücehhez olmamaktır. Linitlerden istifade esnasında başka ocak ve soba ister. Sanayiimizin bugünkü halinde dahi ucuzca tedariki imkânı olan bu vesait temin olunduktan sonra tedricen odunun mahrukat olarak kullanılması hiç değilse şehir ve kasabalar için menolunursa kısa bir zamanda yalnız yeraltında bekliyen bu madenler kıymetlendirilmiş olmaz. Fakat teshin ve mahruk iktısadiyatımızda da esaslı bir kâr temin edilmiş olur.

Bazı mıntakalar odunun çok yakın ve linitin uzak olmasından bu kayitten müstesna tutulabilirler. Fakat umumiyet nazarı itibara alınırsa bilâ kaydü şart linitin memleketimiz için en ucuz ve iktısadî bir mahruk olduğunu iddia edebiliriz.

Bilhassa Almanya ve diğer bazı memleketlerde olduğu gibi iyi cins linitlerden yapılacak Briketler nakil ve kullanma işini kolaylaştırdığı ve kaloriyi teksif ettiği için yayılmasını daha kolaylaştırır.

Teshin ve ocak mahruku olarak kokkömürünü de nazarı itibara almalıyız. Sahilde bulunmaları veya havzaya yakınlığı dolayısile nakliyatın ucuz olduğu yerlerde kokun kullanılması tercih olunabileceği gibi umumiyet üzere daha lüks ve temiz bir mahruk olmasından linite nazaran daha pahalı olduğu sahalarda da kullanılabilir.

2 — Buhar makineleri ve buhar türbinleri mahrukî bakımından:

Bu bahiste vaziyet gayet aşikâr ve alınacak tedbir gayet vazıhtır: Muayyen bir hatten meselâ 100-300 beygirden itbaren memleket dahilinde kuvvei muharrike olarak yalnız kömür ve linit yakan buhar makinesini veya türbinini kabul etmek. Bu belki demiryol ile bağlanmamış veya yakınında linit bulunmıyan bazı şehirler için gayriiktısadi olabilir. Bu müstesna yerler hakkında müstesna kayitler konabilir. Fakat artık Karadeniz havzasının yanıbaşında bulunan Ankarada veya denize mesafesi yüz kilometreye varmıyan Adanada mazotla işliyen santraller tesisine müsaade etmek memleket iktısadiyatı için bir zarardır. Buharlı santraller dizel ile işliyen santrallere nisbetle %10-20 kadar fazla bir tesis masrafına ihtiyaç gösterirler. Fakat bundan sonra işletme masrafında mühim ucuzluklar gösterdikleri için bu zararı telâfi ederler. Meselâ Ankarada 7000 kalörilik kömürün kilosu 3 kuruş iken 1000 kalörilik mazotun kilosu 8-9 kuruştur. Birincide bir kuruşla 2300 kalöri satın alınırken ikicinde ancak 1100 kalöri satın alınabilmektedir.

O halde bu hususta teklif olunacak şey gayet vazıhtır. Bizde 1930 Sanayi kongresi veya 1933 te Zonguldak Ticaret odasının iddia ettiği gibi memlekete muayyen bir hatten yukarıda yalnız buharla işliyen makineler sokulmasına müsaade edilmesini, bilhassa yeni sanayi inkişafları için kömür ve linit mmbalarında büyük santraller tesisinin esasen bu sanayi

için de hayati bir mesele olduğunu bundan evvelki yazılarımızda da izah ve ispat etmiştik. (*)

3 — Taş kömürü ve linitlerin mayi matör mahruku bakımından tetkiki:

Taş kömürü ve linitlerden mayi mahruk istihsali daima başka sanayi ve başka istihsallerle alâkası olan bir iştir. Meselâ Avrupanın başlıca memleketlerinde bilhassa İngiltere ve Almanyada kok istihsali demir sanayiinin bir tâbii olarak inkişaf etmiştir. 1850 tarihine kadar ağaç kömürile işlenen demirin istihsali demryollar ve saire dolayısile birdenbire tezayüt edince buna da çare düşünülmüş ve kok bulunmuştur. Bu sayede 1850 de dünya demir istihsalâtı 4 3/4 milyon ton iken 1913 te 19½ milyon tona çıkmış ve kok istihsali de 113 milyonu bulmuştur.

Bu fazla kok istihsali tâli mahsulün, yani kok yapmak için ısıtılan kömürden çıkan gazin kıymetlendirilmesini icap etmiş, bu da evvelâ havagazi sonra katran, benzol, amonyak ve daha sonra bunların nitrifye edilmiş kısımları olan mevaddı infilâkiye, sun'î gübre ve saire ve sairenin meydana gelmesine sebep olmuştur. O halde biz kömür ve linitlerimizden mayi mahruk istihsalini düşünmezden evvel bunların ne gibi sanayi şubelerile alâkadar olarak inkişaf edebileceğini tetkik etmekliğimiz gerektir ki gelecek yazımızın mevzuunu ehemmiyeti bugün için çok artmış olan bu kömürden mayi mahruk istihsali ve onunla müşterek sanayi şubeleri teşkil edecektir.

Kurulabilmesi için Devletten himaye ve milletten ferağat ve tahammül isteyen Millî Sanayi müesseseleri ancak Devlet elinde ve Devlet mülkiyeti altında kurulmalıdır.

(*) Kadronun 13-16 ıncı sayılarındaki elektrikli Türkiye ve 18 numaradaki millî mahrukat yazılarına müracaat.

Dil Köşesi:

Gene Dede Korkut Kitabından: Kanlı Koca Oğlu Kanduralı Boyu.

- II -

İbrahim Necmi.

Dede Korkut hikâyelerinden Kanduralı mankıbesinin ilk kısmını 19 uncu sayımızda basmıştık. Burada alt tarafını da okurlarımıza sunuyoruz.

Hikâyenin ilk kısmı kısaca şöyle toplanabilir:

«Oğuzda Kanlı Koca adında bir ihtiyar yiğit var. Bunun yeryüzünde biricik oğlu da Kanduralı adında bir koç babayiğittir. Kanlı Koca kendisi nasıl babasının yerini tutmuş ise oğlunun da kendi yerine geçeceğini, ondan sonra da bu soyun sürüp gitmesi için Kanduralı'yı evlendirmek gerekliğini düşünüyor. Oğluna kız bulmak istiyor.

«Kanduralı evlenmeğe razıdır. Ama alacağı kızın öyle «cici bici bir türkmen kızı» olmasını istemez. O öyle bir kız ister ki kendisi yerinden kalkmadan o davransın, kendi atına binmeden o binsin, kendi «kanlı kâfir eline» varmadan o varsın, baş getirsin; hülâsa, kendi gibi bir savaşçı, yiğit kız olsun.

«İyi ama Oğuz içinde benzeri bulunmıyan koç yiğit Kanduralı ile boy ölçüşecek kahraman kızı nerede bulmalı? Kanlı Koca bu kız arama işini önce delikanlının omuzuna bırakıyor. Fakat Kanduralı, bütün İçoğuz'u dolaşıp bulamayınca ihtiyar baba, kendi araştırmaya çıkıyor. İçoğuz'da Dışoğuz'da bulamıyor. Trabzona kadar gidiyor.

«Trabzon Tekûr'unun (İmparator) bir kızı var. Sarılar giyer. Adı Selcan hatundur. Benzeri görülmedik bir güzeldir. Fakat bu kızı almak için üç büyük canavarla döğüşmek, onları yenmek gerek: Karaboğa, Kağan Aslan, Kara Boğra (yani Deve).

«Bu haberi alan Kanduralı hemen yola çıkmak istiyor. Babasının, anasının yalvarmalarına karşı kendi yiğitlik onurunu ileri sürüyor. Kırk yiğidiyle Trabzona gidiyor. Büyük saygılar, alkışlarla karşılıyorlar. Boğa ile döğüşe çıkarken soyunuyor; yüzündeki örtüyü açıyor. Pencereden bunu gören Selcan hatun, delikanlıya âşık oluyor.

«Karaboğayı çıkarıyorlar. Korkunç bir hayvan. Herkes delikanlıyı Boğa elinde parçalanacak sanıyor. Kanduralı kırk yiğidinin ağladığını göüyor. Onlardan Kopuz çalarak kendisini öğmelerini istiyor. İstediğini yapıyorlar. Boğa ile karşılaşan koca yiğit, yumruğunu Boğanın alnına dayıyor. İkisi de karşı karşıya dikile kalıyorlar.

«Kanduralı birdenbire geri çeki.

liyor. Boğa boynuzu üzerine düşünce, kuyruğundan yakalayıp yere vuruyor. Kesiyor. Derisini yüzüp, İmparatorun önüne götürüyor:

«— Tanla kızını mana veresin! «Diyor.»

Hikâyenin alt tarafı şudur:

Tekûr eyder:

— Mere, kızı verin, şehirden sürün, çıksın, gitsin, dedi

Tekûrun kardaşı oğlu vardı; eyder:

— Canavarlar serveri aslandır. Onunla dahi oyun göstersin, sonra virelum, dedi.

Vardılar. Aslanı çıkardılar. (1) Meydana getirdiler.

Aslan çağırdı (1) Meydanda ne kadar at varsa kan kaşandı. (2)

Yiğitler eyder:

— Boğadan kurtuldu. Aslandan nice kurtula? dediler. Ağlaştılar.

Kanduralı yiğitlerin ağlar gördü. Eyder:

— Mare, alça kopuzum ele alun, meni öğün. Sarı donlu kız aşkına bir aslandan döneyim mi? dedi.

Yoldaşları burada söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş? Eyder:

Sultanım Kanduralı,
Ağca sazlar içinde sarı günler göriyen, (3)
Taylar basan, ök damarın delüben kanın suran, (4)
Karapulat özkılıçtan kayıtmıyan, (5)
Ağça tozlu katı yaydan dersinmiyen, (6)
Ağ yelekli ötkün ohtan kayıkmıyan, (7)

---

(1) Buradaki «çıkardılar» ve «çağırdı» sözlerinin ikisi de metinde hep bir türlü, yani «çkr» ile yazılmıştır. Arap yazısının Türk kelimelerini nasıl bozup birbirine karıştırdığına canlı bir örnektir.

(2) «Kan kaşanmak» sözü bugün de büyük bir korkuyu ifade için kullanılır. Aslanın heybetli kökremesi önünde atların kanlı terler dökecek derecede korktuğunu anlatmak için bu iki söz nekadar yeterlik gösteriyor! Bunu kan kaşındı okumak doğru olmasa gerektir.

(3) Bu mısra, metinde de pek açık değildir. «Saz içinde gün görmek» sözü o zamanlara mahsus bir hayal veya mecaz değil ise «günler» sözü yanlış kopye edilmiş olacaktır. Umumî olarak ak renkli sazlar, kamışlıklar arasında -Selcan Hatunun sarı elbisesini andıracak- sarı bir şey görmek fikrine yakın bir düşünce anlatıyor sanılabilir.

(4) Surmak, emmek, suyu emerek içmek manasınadır. «Taylar basan», tayları yenen, onlarla güleşip üstün gelen demektir. Ök damarı göğüs damarıdır. En büyük kan damarına işarettir. Yendiği tayın göğsünü yarıp kanını içtiğini söylemek istiyor.

(5) Kayıtmak dönmek, geri dönmek, kaçmak demektir. Kılıçtan kaçmıyan, yani ölüm önünde bile geri dönmiyen demek istiyor.

(6) Dersinmek, ürkmek, çekinmek demektir.

(7) Kayıkmak yana kaçmak makamındadır.

Canavarlar serveri kağan aslan kıran,
Ala köpek ite kendüzün daladır mı? (8)
Alp yiğitler savaş günü karımından kıvırır mı?
Sarı donlu Selcan Hatun köşkten bakar!
Kime baksa aşkı ile oda yakar!
Sarı donlu kız aşkına bir hu dedi.

Kanduralı:

—Mere kâfir, aslanını koyver, gelsin, dedi; Karapolat öz kılıcım yok kim karşaştığı dem iki biçeydim. Sana sığındım, cömertler cömerdi, gani Tanrı, medet! dedi.

Aslanı koyverdiler. Sürdü, geldi.

Kanduralı bir kepeneği kalpağına doladı. Aslanın pençesine sunuverdi. (9) Adı görklü Muhammede salavat getirdi. Aslanın alnın gözedip bir yumruk öyle vurdu kim yumruk çenesine dokundu. Uvattı. Söksününden tuttu, belini üzdü. Andan götürüp yere vurdu. Hurdoldu

Tekûr önüne geldi. Eyitti:

— Yaren, kızını mana vergil, dedi

Tekûr eyder:

— Kızı getirin, verin. Bu yiğidi gözüm gördü, gönlüm sevdi. Gerek dursun, gerek gitsin, dedi.

Gene kardaşı oğlu eyder:

—Canavarlar serhengi devedir. Anunla dahi oyunun oynasın. Andan sonra kızı verevüz, dedi.

Çün inayet Tanrıdan oldu. Beğin, paşanın himmeti Kanduralıya oldu. Tekûr «devenin ağzın yedi yerden bağlan» dedi. Hasut kâfirler bağlamadılar. Yuların sıyırıp salıverdiler.

Kanduralı fırlar, devenin koltuğundan girer, fırlar, çıkar.

Serhoş yiğit hem iki canavarla savaşmıştı. Tayındı, düştü. Altı cellât ense sine geldiler. Yalın kılıç tuttular.

Burada yoldaşları söylemiş. Görelim, hanım ne söylemiş:

Kalkubeni, Kanduralı, yerinden durugeldin (10)
Yelisi kara kaldık atın bütün dindin,
Ala gözlü yiğitler yanına aldın,
Erkubili ala dağı dönen aştın,

---

(8) Dalamak köpeğin ısırması manasına bugün de kullanılır. Bunun müteaddisi dalatmak olmak lâzım gelir ki burada da kendini köpeğe ısırtır mı yerinde Daladır mı kullanılmıştır.

(9) Sunmak vermek, takdim etmek demektir. Sunuvermek verivermek manasına gelir. Maksat, kumaş sarılmış kalpağı aslanın pençesine vererek onu şaşırtıp bir yumruk vuruşu anlatmaktır.

(10) Durugelmek şimdiki Duragelmek yerindedir. Eski metinlerde yerinden durmak ,yerinden davranıp ayağa kalkmak manasınadır. Baş taraftaki kalkubeni sözü şimdi «ip» ekiyle yapılan atıf sıygasının eski şeklidir. «Kalkıp yerinden durugeldin» demek, «yerinden kalkıp ayak üzerinde dikildin» demektir.

Akıntılı suyun dönen geçtin,
Kanlı kâfir eline dönen girdin,
Karaboğa geldiğinde hurduhaş eyledin,
Kağan aslan geldiğinde belini büktün,
Kara boğra geldiğinde ne geçtin?
Kara kara dağlardan haber aşa,
kanlu kanlu sulardan haber geçe,
Kalın Oğuz eline haber vara,
Kanlı Koca oğlu Kanduralı netmiş diyeler?
Kara boğa geldüğünde kılçatmamış, (11)
Kağan aslan geldüğünde belin bükmüş,
Kara boğra geldüğünde ne gecikmiş diyeler!
Ulu kiçi kalmıya söz edine (12),
Karı koca kalmıya ku edine,
Ağ sakallu baban bunlu ola,
Karıcık olmuş anan kan yaş döke,
Hanım, kalkubeni yerinden durmaz olsan,
Altı cellât ensende yalın kılıç tutar,
Gafillice görklü başın keser,
Aşağıdan yukarı bakmaz mısın?
Karşına ala kaz geldi, şahinin atmaz mısın?
Sarı donlu Selcan hatun işaret eder, görmez misin?
Seni deve yüzünden zebun olur dediler, bilmez misin?
Sarı donlu Selcan hatun köşkten bakar!
Kime baksa aşkı ile oda yakar!
Sarı donlu kız aşkına bir hu dedi.

Kanduralı urudurdu. Eyder:

- Mere, ben bu devenin burnuna yapışıcak ol kız söziyle yapıştı derler. Yarın Oğuz eline haber vara; Deve elinde kalmıştı, kız kurtardı diyeler. Mere, kolça kopuzum çalın, öğün meni! Yaradan kadir Tanrıya sığındım. bir boğradan döneyin mi? İnşallah bunun dahi başın keseyim! dedi.

Yiğitleri Kanduralıyı öğüp söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş:

Kap kayalar başında yuva tutan,
Kadir Ulu Tanrıya yakın uçan,
Mancılığı ağır taştan gızıldayıp katı inen (13),
Arı gölün ördeğin şakıyıp alan,
Karıncığı aç olsa kalkıp uçan,
Cümle kuşlar sultanı çal Karakuş,

---

(11) Kılçatmak, kımıldatmak, kıpırdatmak gibi bir manayadır. Kara boğaya kımıldama mecali vermiyerek onu tepelediğine işarettir.

(12) Ulu büyük, Kiçi küçük demektir. Ulu kiçi büyük, küçük, hepsi manasına gelir.

(13) Mancılık, Mancanık, yani eskiden kaleye taş atmağa mahsus alet demektir ki aslında mihanik sözünden bozma olduğu zannedilmektedir. Gızıldamak, şimdiki gırıldamak gibidir. Ağır taşları mancınık ile ses çıkararak sert surette atan demek istiyor.

Kanadıyle saksağana kendüzün şakıdır mı? (14)
Alp yiğitler karış günü karımından kayırır mı?
Sarı donlu Selcan hatun köşkten bakar!
Kime baksa aşkı ile oda yakar!
Sarı donlu kız aşkına bir hu dedi.

Kanduralı adı görklü Muhammede salavat getirdi. Deveye bir depme vurdu. Deve bağırdı. Bir dahi vurdu. Deve ayağı üzerine durımadı, yıkıldı (15) Basıp iki yerden boğazladı. Arkasından iki kayış çıkardı. Tekûrun önüne bıraktı. Eyder:

— Akıncıların terkeşi bağı, özengisi kayışı üzülür, dikmeğe gerek olur, dedi.

Tekûr eyder:

— Vallahi, bu yiğidi gözüm gördü, gönlüm sevdi, dedi. Kırk yerde otak diktirdi. Kırk yerde kızıl ala gerdek diktirdi (16)

Kanduralıyle kızı getirip gerdeğe koydular.

Uzan geldi. Yelteme çaldı. (17)

Oğuz yiğidinin öykeni kabardı (18). Kılıcın çıkardı, yeri çaldı, kertti (19). — İttiğim yer gibi kertileyin; toprak gibi savrulayın, kılıcıma doğranayın, ohuma sancılayın, oğlum doğmasın, doğarsa on güne varmasın, bey babamın, kadın anamın yüzün görmedin bu gerdeğe girersem. Dedi (20)

---

(14) Birçok vasıflarla andığı karakuşa Kanduralıyı benzetiyor. Bu vasıflar arasında iyi okunamıyan ve manası anlaşılamıyan bir mısra daha vardır ki buraya yazamadık. Kanduralıya krşı gelen kara deveyi de karakuşa karşı saksağana benzetiyor.

(15) Durımadı, şimdiki duramadı demektir. Eskiden iktidarî fiillerin menfisine a-e yerine ı-i de geldiği bu örnekten anlaşılır.

(16) O zaman büyük düğünlerde gelinle güveyinin birleşecekleri çadırların al kızıl renkte olması büyük saygı eseri olduğu, gelin ve güveyinin içtimaî değeri yükseldikçe bu çadırların da sayısı kırka kadar arttığı, bu buluşma çadırına gerdek dendiği bu ibareden anlaşılıyor.

(17) Uzan veya Ozan, hem şair, hem bestekâr, hem çalgıcı, hem de bakıcı olan adamdır. Yelteme ne olduğunu bir yerde bulamadık. Sözün gelişi düğünlerde çalınan sevinç çalgıları olduğunu zannettiriyor.

(18) Öyken, şimdiki öfkenin eski bir kılığı olacak.

(19) Eski kitapların dilinde çalmak vurmak, kertmek yarmak, küçük bir yarık yapmak, bir yanını kesip eksiltmek manalarına gelir. Burada da yere kılıcını vurup yardığını söylüyor

(20) Kanduralı burada babası, anası ile görüşmeden murada ermemek yemini ediyor. O zamanda Oğuz Türklerinde ana, baba saygısını gösterir bir delildir. Bu yemini ederken kullandığı tabirlerde dikkat edilecek şeylerden biri de «itip deldiğim yer gibi yarılayım, oradan savrulan topraklar gibi savrulayım, kendi kılıcımla doğranayım, kendi okumla yaralanayım» diye kendine ölüm diledikten sonra evlenmesinin kutunu da tehlükeye koyarak «oğlum doğmasın, doğarsa on güne varmasın» diye şart etmesidir.

İvini çözdü, kaytabanın bozaltti, kara koçun kişnetti, dün kattı, göçtü. (21) Yedi gün, yedi gece yürüttü; Oğuzun serhaddine çıktı; çadır dikti Kanduralı eyder:

Hey kırk eşin, kırk yoldaşım,
Kurban olsun size menim başım

Hak taalâ yol verdi: Vardım, ol uç canavarı öldürdüm; sarı donlu Selcan Hatunu aldım, geldim. Haber eylen: Babam mana karşu gelsün. Dedi.

Kanduralı baktı, gördü: Bu konduğu yerde kuğu kuşları, turnalar, taraçlar, keklikler uçarlar. Souk souk sular. Çayırlar. Çimenler (22)

Selcan Hatun bu yeri görklü gördü, beğendi.

Düştüler (23), işrete meşgul oldular, yediler, içtiler.

Ol zamanda Oğuz yiğitlerine ne kaza gelse uyhudan gelirdi.

Kanduralının uyhusu geldi, uyudu. Uyurken kız eyder:

— Menim muhiplerim çoktur. Nagâh ılgarla gelmesin. Tutuben yiğidim öldürmesinler. Ağça yüzlü men gelini tutup atam anam ivine iletmesinler. Dedi.

Kanduralının atını için tuttu. Giydirdi. Kendi dahi için tuttu, giyindi. Süğüsün eline aldı. Bir yüksek yere çıktı. Gözledi. (25)

Meğer, Hanım, Tekûr peşiman oldu.

— Üç canavar öldürdüğüyçün bir kızcağızımı aldı, gitti. Dedi.

İçin kara donlu gök dmirli altıyüz kâfir seçti. Gece gündüz yürüttüler. Nigâhından yettiler.

Kız hazır idi. Baktı, gördü: Ilgar yetti. Kanduralının üzerine geldi. Söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş. Eyder:

Gafil olma, kara başın kaldır, yiğit!
Ala kıyma görklü gözün açgıl, yiğit!

---

(21) İv çözmek, çadırlarını kaldırmak; Kaytaban bozaltmak, eşyasını kaldırıp yüklemek; kara koç kişnetmek, hayvanlarını yola çıkarmak demek olacak. Dün katıp göçmek, gece vakti yola çıkmak manasına geliyor

(22) Bu description çok dikkat çeker: Görülüyor ki halk diline yaklaşan yazıda tasvirler fiilsiz olarak yapılıyor. Konuşurken her zaman yaptığımız ve pek güzel düşüncemizi anlattığımız cümle sistemlerini yazıdan dış tutmak, eski yazı dilimizin bugünlere kadar sürmüş kötü bir alışkanlığıdır.

(23) Düşmek, şimdiki manasında değil, orada oturup kalmak demektir.

(24) Ilgar etmek, ılgarla gelmek, baskın yapmak, süratle beklenmedik zamanda gelip çatmak demektir.

(25) Burada taze gelinin bir önceden duyuşu (his kablelvuku) var. Ne olacağını olmazdan önce seziyor. İçin tutmak, giydirmek, giyinmek sözleri burada hazır bulundurmak, gemini takmak, silâhlanmak manalarına geliyor. Süğü şimdiki süngüdür. Umumiyetle harp silâhı demek. Gözlemek etrafı tarassut fikrini ne güzel anlatıyor.

Karularından ağ ellerin bağlanmadın.
Ağ alnın kara yere depilmedin,
Gafillice görklü başın kesilmedin,
Alca kanın yer yüzüne dökülmedin.
Yağı yetti, düşman erdi.
Ne yatursun? Kalkgıl, yiğit!
Kap kayalar oynamadın, yer ubraldı,
Karı beyler ölmediyen il boşaldı;
Karcaşuben, uğraşuben dağdan indi;
Yasanuben üzerine yağı yetti:
Yatacak yer mi buldun, yurt mu buldun, noldu sana ? (26)

Deyü çağırdı.

Kanduralı sermerdi, uyandı, urudurdu. Eyder:

— Ne söylersin görklüm? Dedi.

Eyder: — Yiğidim, üzerine yağı geldi. Uyarmak benden. Savaş, bize hüner göstermek senden! Dedi.

Kanduralı gözün açtı. Kapakların kaldırdı. Gördü: Gelin at üzerinde, geyinmiş, süğüsü elinde.

Yer öptü Eyder:

— Amenna ve saddakna! Maksudumuz Hak taalâ dergâhında hasıl oldu (27) deyip arı sudan aptes aldı. Ağ alnını yere kodu. İki rekât namaz kıldı: Atına bindi. Adı görklü Muhammede salavat getirdi. Kara donlu kâfire at saldı. Karşı vardı.

Selcan Hatun at oynattı. Kanduralının önüne geçti.

Kanduralı eyder:

— Görklüm, kande gidersin? Dedi.

Eyder: — Bey yiğit, baş esen olsa börk bulunmaz mı olur? (28) Bu gelen

---

(26) Bu şiirde dikkat edilecek tabirler var: Ala sözü, bütün bu hikâyelerde pek çok geçer. Bazan al gibi renk manasınadır. Bazan da bir nida gibi kullanılır. Kıyma tabiri, medih vasfı olarak gözler için kullanılıyor. Cana kıyan göz gibi bir delâleti olsa gerek. Görklü güzel, yağı düşman demektir. Karı beyler ihtiyar reisler demektir. Karcaşmak, birbirine karışmak manasınadır. Ysatmak, dayanmak, yaslanmak (daha eski şekli: Yasdanmak) demektir.

(27) Kanduralının burada Allaha şükrü ve muradımız oldu demesi, babası kendisine ilk evlenme teklif ettiği zaman ileriye sürdüğü şartların tahakkuku dolayısıyledir. Tam kendi istediği gibi karısını kendi davranmadan silâhlanmış, ata binmiş, harbe hazır bulduğuna seviniyor.

(28) Esen salim, sıhhatte demektir. Börk eski bir serpuştur, başa giyilir. «Baş esen olsa börk bulunmaz mı olur?» o zamanın bir ata sözü olacak «Baş iyi olduktan sonra onu örtecek sepuş mu bulunmaz?» demektir. Selcan Hatun bununla Kanduralıyı baş, kendini serpuş yerine koyuyor. Kocasının uğruna can vermek istediğini anlatıyor.

kâfir çok kâfirdir. Savaşalım, dögüşelim, ölenimiz ölsün. Diri kalanımız odaya gelsin, dedi.
Burada Selcan Hatun at saldı. Karımın bastı (29). Kaçanın kovmadı. Aman diyeni öldürmedi. Öyle sandı kim yağı basıldı. Kılıcının balçığı kan, odaya geldi. Kanduralıyı bulımadı.

Hikâyenin son kısmını da gelecek sayımıza koyacağız. Bu kısımda Kanduralı ile Selcan hatunun arasındaki behadırlık rekabetiyle bunun neticesi görülecektir.

(29) Karım, bu hikâyelerde çok geçer: Arapça garimden bozma gibi görünür. Umumiyetle tek teke vuruşmada her pehlivanın karşısına çıkan kendi ayarındaki muarız manasına gelir. Basmak, yenmek, mağlûp etmek demektir.

Kronik:

Millî bütünlüğü hedef tutan inkılâp devletçiliği cephesinde yer alan «Kooperatif» mecmuasının 16 ıncı sayısında «Ahmet Hamdi» Beyin «Buhranlar ve inkılâplar telâkkisi» ismi altında yazdığı dikkate şayan bir makaleyi okuyucularımıza kısmen nakletliyoruz. Türk inkılâbının orijinleri ve inkişaf seyri üzerinde yaptığı kıymetli tahlilleri ile son bir iki senedenberi fikir hayatımıza üstünde durulmağa değer eserler hediye eden Ahmet Hamdi Beyi tebrik etmeği bir münevverlik vazifesi biliriz.

Buhranlar ve İnkilâplar telâkkisi.

Türk inkilâbının kaynak noktaları ve seyri etrafında bir tahlil.

Ahmet Hamdi.

Türk inkılâbının doğuşu

Türk inkılâbı, tarihin bir devirden öteki devre aktığı intikal zamanlarında baş gösteren büyük inkılâplardan biridir. Tarih, muayyen bir cemiyet ve medeniyet şartını ikmal edip, cemiyet tekâmülden inhilâle doğru yol almağa başlarken, cemiyetin bünyesinde bir şekilden diğer şekle, bir plândan diğer plâna geçmek için sarsıntılar olur. Bu sarsıntılar, evvelâ bir takım iktısadi, siyasi buhranlarla başlar; iztirap ve memnuniyetsizlik çoğalır. Tarih, bir fasit dairenin içinde dolaşmağa mecbur olur. Cemiyeti bu fasit daireden kurtaracak ve ileri atacak olan inkılâptır. İnkilâp, bu cemiyetin kendi içinde, şekil değiştirmek, bir muvazeneye doğru akmak için yaşıyan bir ihtiyacın ifadesidir.

Bizim görüşümüze göre dünya medeniyet nizamı, tarihi seyri içinde devrini ikmal etmiş, ve cemiyet ileri bir plâna doğru geçmek safhasına girmiştir. Türk inkılâbı bu ihtiyacın bir mahsulüdür.

İnkılâbın yürüyüşü

Bir inkılâbı, önceden tespit edilmiş muvasalat noktaları ve mesafeleri malûm bir cemiyet hareketi gibi telâkki etmek, ve onun üzerinde peşinen tahliller yaparken, ikide bir o inkılâbı idare edenlerin ona tekadüm eden sözlerinden, hareketlerinden misaller getirerek sözde tenakuz aramak, inkılâbı anlamamak demektir.

İnkılâp duran bir şey değildir; inkılâp yürüyen tarihi, doğduğu cemiyeti kendi şartlarına göre, imal etmek demektir. Yürüyen tarih önünde, inkılâp şiddetli bir ihtiyaç halinde ancak sezilir; ve namütenahi bir heyecanın, seziş kuvveti en yüksek olan namütenahi bir iradenin müdahalesile cemiyet, yürüyen tarihe müdahale ederek, onu kendi şartlarına göre imale

çalışır. İnkılâpta, onu ortaya atan ve idare eden bu yüksek heyecan ve irade membaı için dahi, her şeyden evvel yalnız büyük bir «seziş kuvveti» vardır. O ancak kendi şuurunu, heyecan kuvvetlerile yürümeğe başlıyan inkılâbın seyri içinde yavaş yavaş, ve bu büyük heyecan ve seziş membaının ne olduğunu, ve inkilâbın nereden nereye gittiğin araştırarak bulur. Vakıa inkılâpçı yüksek heyecanın doğum noktalarını bir iki yerden almış gibi görünür; veya bizzat kendisi dahi öyle zaneder; ve belki de o yüksek heyecanın doğması için, bu maddî olan ve malûm olan bir iki noktanın mevcut olması icap etmiştir. Fakat inkılâp, bu maddî heyecan membaından yalnız ilkhareketini almış; ve bu küçük maddî şeyle taşmıştır.

İnkılâbın tasfiyesi

İnkılâba karışanlar bu maddî gayenin altında, önünde, arkasında ve üstünde mevcut bir takım hissolunan, fakat ifade edilemiyen kaynakların mevcudiyetine vakıftırlar. Kendisinde böyle bir seziş ve heyecan kudreti yaşatanlar, inkılâpçı ile beraber, sonuna kadar giderler. İnkılâpçı kendisindeki heyecan kaynaklarını tamamen tarif ve tesbit edebildiği, ve artık onun altında hissettiği fakat ifade edemediği hiçbir şey kalmadığı zaman, inkılâp bitmiş; yahut bizzat inkılâpçı da ondan uzaklaşarak inkılâbın yürüyüşünü takip edememiş, arkada kalmış olur.

İnkılâbı idare edenler ve o harekete karışanlardan bir çoğu, kendi heyecan ve seziş kuvvetleri ve inkılâba olan gayrendişlik bağları nisbetinde, inkılâptan kısa veya uzun mesafelerde ayrılarak, saf haricine çıkar, ve ekseriya yürüyen inkılâbın altında kalırlar. İnsan «heyecan» kuvvetini uzun zaman tesbit eden iktidara malik olmadığından, bu heyecan yavaş yavaş eksilerek, istihale ederek, senelere nazran arada bir muvazene bulmağa doğru çalışarak, öyle bir hal alır ki, inkılâbın, inkılâpçılar haricinde gittikçe namütenahiye doğru çoğalan seyir ve heyecanı ile, onların heyecanı arasında bir muvazensizlik başlar; ve bu suretle bir çok inkılâpçılar onun arkasında kalırlar.

Bir inkılâp, bu yüksek heyecan devresine kendi ideolojisini ve ilmini kurtarmazsa, yaşayamamak tehlikesine maruz kalır.

Türk inkılâbının zaferi

Türk inkılâbının en büyük zaferi, bu inkılâbı harikulâde ileri bir seziş kuveti ile ve hiç bir inkılâpçıya nasip olmamış geniş bir irade kaynağı yaratan büyük bir inkılâpçıya malik olmasıdır. Gazi inkılâbında, en büyük asliyet bu yüksek heyecan membaının kuruma - ması, kudretini zere kadar kaybetmemiş olmasıdır. O bütün asliyeti ve kudreti ile her zaman aramızda ve başımızdadır.

Onun ile beraber inkılâba başlamış beraber yürümüş ne kadar kimse vardır ki, bunlar inkılâbı, ifade olunabilen bir iki maddenin istihsali için harekete gelmiş zannettiklerinden, günden güne da - kikadan dakikaya yeni şartlarını bulmaya çalışan inkılâptan birer birer ayrılmışlardır. Türk millî ha-

reketini, hilâfeti kurtarmak için yapılıyor zannedenler, inkılâpçı - nın bir zaman böyle ifade etmiş olmasından dolayı, neticede hilâ - fetin lâğvını inkılâp hareketine aykırı gibi bularak ayrılanlar ol - muştur. Bu hâdise, mahdut bir kafanın içinde doğmuş inkılâp telâkkisine güzel bir misal teşkil e- der.

Türk milli hareketini Yunan istilâsından memleketi kurtarmak gayesile yapılmış, ve bu netice alındıktan sonra artık memleketin normal yaşama şartlarına hak kazanmış olduğunu zannedenler, memlekette liberal bir hükûmet kurma esaslarını temin ettikten sonra, inkılâbın bittiğine kani olmuşlardır. Bunlar idrakleri birinciler kadar olmasa bile, gene kısa bir kudret içinde kalan, ve inkı - lâbı seziş kuvevtinden hiç olmazsa dörtte üç mahrum olan kimselerdir. Birinciler nasıl (ikinci gurup) ve hilâfetçiler ve saire şeklinde inkılâptan ayrılarak geride ve arkada kalmışlarsa, ikinciler de (serbest fırka) yapark ondan ayrıl - mışlar; ve arkada kalmışlardır.

İnkılâp bitmemiştir

Halbuki inkılâp, bunlarla da bitmiyor; ve ilerliyor. Hilâfetçileri, serbestçileri kendi içinden çıkarmakla inkılâp fırkası zaruri olan, tabii olan bir tasfiye yapmıştır. Türk inkılâbı, ne hilâfeti kaldırmak, ne yalnız Yunan istilâsından memleketi kurtarmak ne de bir demokrasi inkılâbı ya - parak ondan sonra inkılâbın normal şartlara göre bittiğini kabul ve ilân etmek değildir. Bunlar inkılâbın zarurî ve yürüyen safhalarıdır. İnkılâp ve safhaları geçmiştir; bu devirleri geçirdikten sonra yeniden onlara dönemez.

İnkılâbın geri dönemiyeceğinde inkılâp heyecanına karışmış olanların hepsi, seviyesine ve inkılâptan ayrıldığı zamana göre, müşterektir. Hilâfetçiler, İzmir ve İstanbulun işgalini; serbestçiler hilâfe - tin ve saltantın yeniden gelmesini katiyen istemezler; ikinciler birincilere nazaran inkılâbın daha bir safhasında ilerlemiş, fakat orada kalmış kimselerdir. Türk inkılâbı, evvelâ haricî düşmanlarla hesap görüp, kendi içinde dinî, siyasî bir rejim istihalesini tabii bir seyirle yaptıktan sonra, ileri plânına doğru durmadan gidiyor. Bu plân, Türk milletini tarihin muayyen devresinde, dünyanın muayyen şartlarına göre mütalea etmekten doğuyor. İnkılâpçı geçtiği ve her safhasında bir kısım elemanlarını bırakarak mütemadiyen ilerlediği yolun bir basamağında durarak, kendini yokladı; seziş ve heyecan kuvvetile harekete gelmiş olan inkılâp kendi şurunu bulmak üzeredir. Nerede, dünyanın hangi dö - nüm noktasında olduğunu, ve bütün dünya ile kendi vaziyetini heyecan hislerinden uzak, bir lâhza düşünmekten doğan, şuur ve his ile karışık yeni bir buluş ve seziş kudretile kendisne yeni bir safha açıyor; ve bunu tespit edilerek «madde» haline konmuş bir inkılâp eserinin bitmesinden sonra - şimendifer (Sivas) a vasıl olduğu gün bu maddî eserin münteha - sında, inkılâbı idare eden şeflerden biri, bin metrelik Türk yaylasında Garbın en müstevelli bir istismar

vasıtası olan şimendiferin, Türk elile döşenmiş olarak raylarına bakarak, ve bir yayla neşesi içinde homurdanan lokomotifin alkış tufanına karışan düdük sesleri arasında, söylüyor:

— Türkiye mutedil devletçidir!.. Tarihin bir dönüm noktasında, en yüksek bir heyecan kaynağile harekete gelmiş olan ve yeni bir âlemin, tabiî seyrini ve inkişafını takip eden Türk inkılâbı bu yeni safha karşısında da kendisinden ayrılması zarurî parçalrı dışına atarak, kendi saadet ve selâmeti namına, bir tasfiye yapmağa mecburdur.

Türk inkılâp hareketini, hilâfeti kurtarmak için yapıldığını zannedenler, heyecan kaynağını medreselerden ve şehlerden alırlardı. Türk inkılâbını bir demokrasi inkılâbı zannedenler de heyecanlarını Garbın istismarcı ilminden ve darülfünundan almışlardır.

Türk inkılâbının bu yeni safhasında da iki menfî kuvveti dahi redderek, Türk inkılâbına yakışır yeni bir görüşle hâdiseleri tetkik etmek lâzımdır.

İşte Türk inkılâbının kaynak noktaları, ve asliyeti...

Şeker sanayiimizi millîleştirelim! yani kurulmuş şeker müesseselerimizi Devlet elinde toplayalım ve yeni kurulacak şeker fabrikalarımızı Devlet elile kuralım! Hem içe hem dışa karşı şeker istiklâli ancak böyle elde edilebilir!

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

22

TEŞRİNEVVEL

1933

İÇİNDEKİLER:

Gazi Hazretlerirlinin Kadro'ya iltifatları.

Başvekil İsmet	**FIRKAMIZIN DEVLETÇİLİK VASFI.**
	Kadro.
Şevket Süreyya	**İnkılâp neslinin şarkısı.**
Dr. Vedat Nedim	**İktisatta istiklâl.**
Ismail Husrev	**Milli iktisat bütünlüğüne doğru.**
Yakup Kadri	**Fikirde istiklâl.**
Burhan Asaf	**«Gazi Cumhuriyet».**
M. Şevki	**Teknikte istiklâl**
Mehmet İlhan	**Halkın karşısında Bürokrat.**
Ahmet Hamdi	**Türk devletçiliği ve himayeci ferdiyetçilik.**
İbrahim Necmi	**Yine Dede Korkut kitabından III.**
	Kronik.

KADRO İnkılâbın Onuncu yıl dönümü münasebetiyle büyük Şefini, onun mesai arkadaşlarını ve Türk milletini candan kutlular.

Büyük Ş e f ' imizin, Cümhuriyetin onuncu yıl dönümü münasebetiyle, mecmuamıza şevk ve cesaret veren iltifatları :

Hatırlıyorum ki, Kadro intişar ederken maksadının türk milletine hâs meslek ve metodun millet ve memlekette teessüs ve inkişafına hizmet olduğunu yazmıştı.

Kadro'ya bu maksadında geniş muvaffakıyet temenni ederim.

Gazi M. Kemal.

Fırkamızın Devletçilik Vasfı.(*)

Başvekil İSMET

İktisatta devletçilik siyaseti, bana her şeyden evel bir müdafaa vasıtası olarak kendi lüzumunu gösterdi. Asırların ihmalini telâfi edecek, haksız tahripleri iymar edecek, yeni zamanın çetin şartlarına mukavemet edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için, her şeyden evel, devleti iktisatta yıpratacak âmillerden kurtarmak lâzım geliyordu. Demek ki, *iktisatta devletçilik*'i, biz, inkişaf yolu takip edebilmek için bir müdafaa vasıtası ve bu sebeple bir aziymet noktası, bir temel addetmeğe mecbur bulunuyorduk

Devletçilik'in müdafaa vasıtası olup olmadığı, yedi sekiz seneden beri münakaşa olunmuştur. Fakat son seneler artık bu münakaşa, manasız ve bedihî bir mahiyet aldı. En kuvvetli, en ezngin devletler, tasavvur olunamıyacak devlet tedbirleri ile, iktisatlarını müdafaaya ve kurtarmağa çalışıyorlar. Demek ki, bizim, *devletçilik*'te müdafaa kuvvetini görmüş olmamız, Fırkamız, Cümhuriyet Halk Fırkası için ancak övünülecek bir isabet ve doğru bir karar cümlesinden saylmak icap eder.

Biz, *iktisatta devletçilik*'i, inkişaf için ve yeni düzeni kurmak için de feyizli ve müspet bir yol sayıyoruz. Demek istiyorum ki, *yalnız müdafaa gibi muhafazakâr bir noktainazardan değil, ilerlemek ve inkişaf etmek gibi genişleyici pólitika için de müspet ve en müessir vasıta sayıyoruz.* - Memleketin muhtaç olduğu sanayii, teşkilâtı, vasaiti, devletin yardımcı nazareti ve hatta doğrudan doğruya teşebbüsü olmaksızın kurabilmeyi, safdil olanlar düşünebilir.- Asır, çok amansızdır. Ve, seenler geçtikçe, zamanın insafsızlığı azalmıyor; her hududu aşacak kadr azgınlaşıyor. Geri ve eksik vasait içinde bırakılmış olan kahraman ve büyük bir milletin sanayiini ve iktisadî düzenlerini, devletin bütün vasıtaları ve imkânları ile bir an evel vücuda getirmek, taşıdığımız vazifelerin en ağırı ve en mühimmidir.

(*) Bu makaleyi Başvekil İsmet Paşa Hz. mecmuamız için iltaf buyurmuşlardır.

Bu kısa hulâsalarım, *iktisatta devletçilik* siyasetini, ne kadar inanarak takip ettiğimizi ifade eder ümidindeyim.

●

Devletçilik'in memleket iktisadiyatı üzerindeki faydalı tesirlerinin ekseriya kâfi derecede farkedilmediğini görüyoruz. En serbest zannolunan bir sanat veya ticaret, müreffeh olabilmek için, mutlaka devletin yardımına ve müdahalesine ihtiyaç göstermektedir.

Subaşında olduğumuz için, bu ihtiyacı hergün görüyorum ve sonra "serbest meslek„ in "devletçilik„ e rüçhanı için, aynı mevzuların delil olarak zikrolunmasına, şaşıyorum.

Dikkatle vazettiğimiz gümrük himayeleri veya diğer tedbirlerin mevcut olmadığını, bir ân için, tasavvur edebilir misiniz? En kârlı ve verimli bir sanat veya ziraat, bir tek müşteri bulamıyacak kadar, rekabet karşısında perişan olur. Yediğimiz ekmeğin ununu dahi memleket dahilinden alamayız. Osmanlı İmparatorluğu gibi bir misal, henüz hatırlarımızda pek yakındır.

Türlü krizlerden dolayı, en serbest nice müesseseleri, senelerdenberi, sert fırtınalar karşı tutunduran, DEVLET'tir. Ticaret gibi en serbest sahada, dar vaziyete düşen tüccarları (meselâ tütün tüccarlarını) korumak için, hükûmet, geçen senelerde hususi tedbirler almıştır. İnhisarlar, her sene hasat zamanında, piyasaya müdahale ederler. Ve, bir sene, "devlet inhisarı„ ve "devletçilik„ aleyhinde hayalât kuran nice müteşebbisler görmüşümdür ki, mevsiminde inhisarların piyasaya müdahale etmesi için, bütün idraklerini sarfederler.

Devlet şimendiferleri, bazı yerlerde ve bazı mahsuller için, yaktığı kömür parasını çıkarmıyacak kadar ucuz tarife ile nakleder. Devlet elinde olmıyan bir şimendiferin böyle bir tedbir almasına imkân var mıdır?

Bu misallerle, *devletçilik* aleyhindeki en büyük iddiayı iyzah etmiş oluyorum: *Hususî müesseseler daima kârlı çalışırlar ve devlet müesseseleri daima masraflı ve zararlı olur,* iddiası. -Bütün memleketin menfaatına tedbir alırken bazan yaktığı kömürün bedelini veya inhisarın varidatını düşünmemek vaziyetinde kalan Devlet, elbette *serbest bir bazirgân gibi,* bir çok ahvalde kâr etmiyecektir. Bundan daha tabiî ne vardır? Ve zaten *devletçilik'in* memleket için en büyük bir faydası da, ancak bazı ahvalde

bu kadar cesurane tedbirler almasının mümkün olması ile izah edilebilir.

●

Devlet, ancak ferdin yapamıyacağı şeyleir yapmağa çalışmalıdır, nazariyesi basiyretle mütalea olunmalıdır. Bir defa, efradın yapabileceği bir şeyi Devletin, bahusus bizim devletimizin yapmaması, şayanı arzudan da fazla bir şey, lâzım bir şeydir. Çünkü, her şeyden sarfınazar, yalnız maddî vasıta bakımından, yapacağımız işler o kadar çok ve o kadar mühimdir ki, bunlardan, efradın yapabileceği kısmına vesaitimizi dağıtmamak, elbette en ınakul şeydir. Maahaza, benim kanaatimce, bir işin efrada veya devlete ait olmsaı, o işin talep ettiği vesaitle ölçülemez. *Meselenin bütün memlekete alâkası veya hususî menfaatlere terkedilebilmesi ihtimalidir ki, bu hususta karar vermeğe esas olacaktır.*

●

Geçen on senede hissi selim ile temiz vatanperverlik, iktisadî hayatta *devletçilik* siyasetini, bize kendiliğinden yerleştirdi. Biz, bu yolda, İmparatorluğun çok zamanda yapamadığından fazlasını yaptık. Milletin yüzmilyonlarca liralık işleri ve iş şeklinde hazineleri, her noktaî nazardan müdafaa ve inkişaf vasıtaları kuruldu, birikti. Artık tecrübe edilmiş bir yolun şuur ve sebat ile yolcusuyuz.

Gelecek on sene nihayetinde, ümit ederim ki, TÜRK DEVLETÇİLİĞİ, memleketteki eserleri ve beynelmilel tesirleriyle, "iktisadiyatta devletçilik anlayışı,, nın en mütekâmil ilmi ve şaheseri olarak zikrolunacaktır.

KADRO.

Türk Cümhuriyetinin, birinci on yılını bitirdiği anda yeni on yıllar başlıyor. Bu geçtiğimiz zaman fasılası ve gelecek on yıllar, hep birden ve kül halinde, Türk milletinin kurtuluş, kalkınış ve kuruluş çağı olacaktır. Siyasetçe ileri Türkiye, iktisatça ileri Türkiye, kültürce ileri Türkiye, hulâsa kalabalık, şen, zengin ve ileri teknikli Türk vatanı insaniyet tarihine bu çağın eseri ve hediyesi olacaktır.

●

Büyük harbin bittiği güne kadar milletlerin yükselişi denilen şey, milletin başka milletler hesabına istilâsı ve tahakkümü demekti. Teknik yüksekliğinin, kültür yüksekliğinin, şeref yüksekliğinin temelinde istilâ ve tahakküm bir zarurî unsur gibi yaşardı. Halbuki yaşamıya başladığımız tarih çağında millî yükseliş denilen şey, milletin kendi toprağı üstünde, kendi gücile ve kendi hesabına, gerek teknik imkânların, gerek kültür seviyelerinin en yükseğine varmasıdır.
Işte bize ülkü olan Türkiye, bu kendi toprağı üstünde, kendi gücile, kendi için çalışan ileri teknikli ve yüksek kültürlü Türkiyedir.

●

Geçirdiğimiz inkılâp yolları ülkü Türkiyenin bu ulu, yüce ve mücehhez kuruluşu yolunda geçilecek yolların ancak on yıllığıdır. Bu geçen on yılın tecrübeleri ve verimleri ile silâhlanmış olan inkılâp neslinin önünde şimdi yeni on yılların terakki ve mücadele yolları duruyor. Bu yollar millet ileriliğine, millet bütünlüğüne, millet tezatsızlığına ve kültür üstünlüğüne varan yollardır ve merhalelerdir.

●

Bizzat Türk inkılâbının ve bizzat Cümhuriyet yıllarının bir mahsulü olan Kadro, her adımda biraz daha yayılan ve biraz daha derinleşen bu Cümhuriyet davasının, bu yeni fütuhat yollarında da kayıtsız, şartsız mücadele organıdır.

İnkılâp heyecanını, inkılâp fikriyatını, hulâsa inkılâp idealizmini ve bütün millî kuvvetlerin inkılâp emrinde kayıtsız ve şartsız seferber edilişini kendine ahlâk ve hareket esası sayan K a d r o nun bu mücadelede birinci vazifesi «Türk inkılâbını, Türk Cümhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir!»

Tarihin inkılâp nesline tahsis ve Gazinin inkılâp gençliğine emanet ettiği bu aslî vazifeye bütün heyecanımız, fikrimiz ve kuvvetimiz kayıtsız ve şartsız vakfolunmuştur.

Çünkü Türk vatanında inkılâbın selâmeti ve cihanda, istiklâlleri takyit olunmuş bütün mazlum milletlerin istiklâl örneği ve timsali olan inkılâbımızın zaferi, ancak, memleketimizde «Türkiye Cümhuriyeti» şeklinde tecellisini bulan halk hâkimiyeti nizamının devam ve bekasına bağlıdır.

Çünkü:

«Bizim cihan nazarında en büyük kuvvet ve kudretimiz, bu yeni şekil ve mahiyetimizdir (1)» yani milliyetçi, inkılâpçı, halkçı, lâik ve devletçi Cümhuriyetimizdir!

(1) Gazinin büyük nutkundan. Sahife 500.

İnkılâp neslinin Şarkısı.

Şevket Süreyya.

Türk inkılâbında milletin yaşama kudreti ve yaratma kabiliyeti, bir taraftan kendi Şefini bulmak ve kendi içinden güzideler doğurmak, diğer taraftan da hem iç esareti, hem dış esareti tasfiye etmek şeklinde adım adım tecelli etti. Geçirdiğimiz inkılâp yıllarının tarihi kısaca, milletin varlığında bulunan ve milletimiz için asıl olan ve tabiî olan bu yaşama ve yaratma kudretinin adım adım ve hamle şeklinde tecellisi tarihinden başka bir şey değildir.

●

Türkiye Çümhuriyeti Türk inkılâbının öz ve tabiî bir mahsulüdür.

Eğer Türk milleti iradesini «Türkiye Cümhuriyeti» şeklinde bir halk hâkimiyeti nizamile tamamlamamış olsaydı, 1919 günlerinde Samsun ve Ege kıyılarında başlayıp milletin tasvip ve iltihakile şahlanan millî ayaklanışın bütün meyvaları, ya bir saray intirikası, ya bir imperyalist kombinezon, yahut ta bir Çin anarşisi içinde örselenir, heba olur, giderdi.

●

Türk milletinin Cümhuriyet nizamı, yalnız, bilinen bir hükûmet şeklinin Türk bünyesine naklolunuşu demek değildir. Türk milletinin bir halk cümhuriyeti nizamı içinde teşkilâtlanışında Şarkta bir bütün orta çağ cemiyetinin, Garpta bir bütün on dokuzuncu asır müstemlekeciliğinin ve akla gelebilen bütün anarşik ihtirasların «Türk vatanının harimi ismetinde» külliyen ve ebediyen defnolunuşu vardır.

Daha millî zaferin ertesi gününde bile kanının içinde, ya bir halife bendeliği, ya bir kozmopolit uşaklık, yahut ta bir tavaifi mülûk dağınıklığı ruhu kımıldıyanlar, ancak, 1923 teşrinievvelinin otuzuncu gecesi atılan topların seslerini duyduktan sonradır ki, Türk vatanında artık ne asalete, ne uşaklığa, ne de millî parçalılığa yer kalmadığını anlıyabildiler.

Eğer bu toplar atılmasaydı, zahiren sakin görünen bir halife sarayının etrafında, Ağahandan şeyh Saide, Mösyö Adam Bloktan kimbilir kime kadar, milletin uyanışına kasti olan bütün unsurlar elele vereckti. Hatta bunlar elele vermiş gibi idi. Halife, sarayında eski padişahlar kıyafetine giriyor, Ağahan bir kısım Türk matbuatına adeta emir verebiliyordu. İstanbulda bir hukukçu zümresi saltanatın hukukî müdafaasına, Ankarada bir hocalar gurubu saltanatın siyasî müdafaasına girişmişlerdi. Kör bir matbuat kalabalığı, hain bir gaflet içinde zehrin, irticaın kötü bir aleti olurken, Garbın yabancı merkezlerinde gizli yuvalar, Türk vatanının yüzüne binbir kanaldan denk, denk, tomar, tomar nifak ve inhilâl tohumları gönderiyordu.

●

1923 teşrinievvelinin otuzuncu gecesi atılan Cümhuriyet topları eğer atılmasaydı, Türk inkılâbının seyri bir makûs mecra takip edebilirdi.

Bu topların ilk sesleri duyulduğu ana kadar, hatta bizzat Millet Meclisi saflarında yer almış kalabalık bir insan gurubu vardı ki, onlar için millî hareket 9/Eylûl/1922 de artık gayesine varmış, düşman topraklarımızdan çıkarımlış ve dava sonuna ermişti. Çünkü onlar için girişilen iş bir millî inkılâp değil, sadece bir millî müdafaa idi. Bu müdafaa da işte istenilen meyvaları vermişti. Bundan sonra bir takım rejim ve bir takım kuruluş davalarına dalmadan, tedricen otoritesini iktisap edecek bir hilâfet idaresi gölgesinde ve mutat bir parlâmento hayatı içinde günü gün etmekten başka yapılacak şey kalmamıştı.

Bu kısım insan kalabalığı için 1923 teşrinievvelinin otuzuncu gecesine kadar millî hayatın en büyük meselesi o sıralarda istifa etmiş olan Fethi Bey kabinesinin yerine «münasip» millet vekilleri bulmaktı. Bunun içindir ki gerek müdafaai hukuk gurubunun, gerek Millet Meclisinin içtimaları o günlerde, aranılan münasip millet vekillerinin şahısları üstünde en ateşli mücadelelere sahne oluyordu. «Münasip vekil» in evsafı üstünde ise, her gurubun, hatta herkesin telâkkisi başka başka idi. Bir gurup için hamiyyetin ve iktidarın timsali gibi ileri sürülen bir namzet diğer bir gurubun karşısında en ağır tenkitlere ve tarizlere uğruyordu.

Halbuki o günler Türk inkılâbının yeni ve en şamil hamlelerine

gebe bulunuyordu. Artık Türk devletinin kat'î şeklini almak zamanı gelmişti. Bir kısım insan kalabalıklarının dar görüşlerine, ve bunların günlük hâdiselerin zahirî tecellileri içinde istikametlerini kaybetmiş olmalarına rağmen Türk milletinin bir Şefin şahsiyetinde merkezleşen hayat hamlesi yeni ve mes'ut bir sıçrayış için bütün kuvvetlerini topluyordu. Çünkü meydandaki kabine buhranı, hakikatte, devletin usul ve teşkilâtındaki bir şekil kifayetsizliğinin zahire vurmuş bir tecellisinden başka bir şey değildi. Asıl illet millî hâkimiyetin, yahut Millet Meclisi haklarının ve salâhiyetlerinin kullanılış tarzında idi. Kabineye girecek her vekilin şahsı üstünde bütün meclis azalarının birer, birer söz söylemesi şeklinde yaşıyan bu şekil noksanı öyle bir hava doğurmuştu ki, bu hava içinde küçük bir gaflet, yani milleti kurtarmak davasının mes'uliyetini taşıyanların ufak bir zahire aldanışı, bütün kazanılanları bir hamlede kaybetmek için kâfi gelebilirdi. Nitekim ortaya atılan namzet listelerinin arkasından bir takım muzlim teşebbüslerin gölgesi ayan, beyan görülmeğe başlamıştı:

«— Hilâfet demek, saltanat demektir! Makamı hilâfetin yalnız manevî gudretini değil, saltanatı maddiyesini de temin etmek lâzımdır!»

Yahut ta:

«— Endülüste her bin müslümanın bir emirülmüminini vardı. Biz bunca ehli islâm nasıl emirülmümininsiz oluruz?» (1)

Diyenlerin etrafında az kısmı âşikâr, fakat çok kısmı gizli bir siyah halka her gün biraz daha büyüyor, biraz daha koyulaşıyordu.

İşte Cümhuriyetin ilânı tam bu hava içinde ve tam anında yapıldı. Ve:

— Artık yürüyüş bitmiştir! Bundan sonra olsa olsa ancak saltanata dönmek için yola çıkarız!

diye postu serenler, kendilerini birden, uçsuz bucaksız ufuklara doğru yelken açan bir genç geminin manivelaları arasında buldular.

Türk milletinin içtimaî fütuhatı asıl ondan sonra başladı.

●

1923/30 teşrinievvel gecesi Ankarada Büyük Millet Meclisinden

(1) Bu hususta büyük nutkun 560 - 600 sahifelerini okuyunuz.

kalkan bu içtimaî fütuhat gemisi nerelere uğramıştır? Daha nerelere uğrar ve nerelerde durur?

Filvaki bugüne kadar varılan yerler ve geçilen merhaleler bile, başlı başına, bir milletin yaratılması, bir cemiyetin yeniden kurulması için kâfi gelebilir. Çünkü bugün dünya üstünde hâlâ on yedinci asırdaki renklilerin muamelesini gören bir milyar insan vardır. Bir jeneraller diktatörlüğü elinde parçalanan 450 milyonluk Çin ülkesinin, bugün bütün ülküsü yalnız «tek ve kuvvetli» bir devlettir. Hâlâ Kastlar, Racalar ve ecnebi polisleri elinde bütün haysiyetini kaybeden 350 milyonluk bir Hindistan var ki bütün ülküsü ancak bir yarım istiklâldir. Hâlâ erkeği köle, karısı esir olan, hâlâ sâyi, dimağı ve hayat hakkı, ya bir maskara sihirbazın, ya bir sarhoş müstemleke çavuşunun elinde kepaze olan yüzlerce milyonluk müstemleke halkı için, bugün bize mal olan, bugün bize tabiî gelen fütuhatımızın binde biri bile bizzat hayat değerindedir. Nihayet Şark Avrupasından Cenup Amerikasına kadar, mukadderatını ya bir takım banka oyunlarına, ya bir takım teatral diktatörlüklerin mucizesine bağlamış hesapsız milyonlar için bugün, Cümhuriyetin bize verdiği müstakil devlet, tek devlet, istikrarlı devlet, millî devlet ve hali inkişafta devletten yalnız bir tanesi bile bir doğuş kadar kıymetlidir.

Biz, millî istiklâlde, vicdanımızın bir takım cebrî iman kayıtlarından kurtuluşunda, kadının müsavi haklara sahip oluşunda, tek ve lâik tedrisatta, mutlak halkçılıkta, sınıfsız ve imtiyazsız millette ... ve sairede, nihayet ırkımızın esasen tabiî ve tarihî an'aneleri olan bir takım vasıtaları yeniden elde ettiğimiz için onların, bu vasıflara hasret çeken yüz milyonlarca insanlar için ifade ettikleri paha biçilmez manaları belki lâyıkile anlıyamıyoruz.

Halbuki bunlardan yalnız birinin, yalnız bir küçük parçası için, bugün cihanın her bucağında yüz milyonlarca insan, kan, göz yaşı ve ıztırap içinde, adeta irişilmez bir ideal rüyası görüyorlar.

●

Halbuki her biri bir milletin yeniden doğuşu için kâfi gelen bu içtimaî fütuhat bizim inkılâpçı neslimizi doyurmuyor. Her fetholunan merhalede biz, yeni yeni fütuhatın rüyasını görüyor ve aşkını duyuyoruz ve neslimizin bu daima yeniye, daima mükem-

mele doğru olan savleti, milletimizin tarihî şanına ve haysiyetine tamamile yakışan bir manzaradır.
Filvaki her zaman ve her milletin içinde duranlar, dar çerçeveler içinde bağlananlar olabilir. Fakat milletin umumî hamlesi içinde bunlar her zaman sürüklenecek, her zaman umumî ahenge katılacaklardır.

Biz bindiğimiz genç gemiyi engin denizlere doğru açalım. Çünkü millî istiklâl, millî devlet, tek ve istikrarlı devlet merhalelerinden sonra da bu geminin uğrıyacağı yerler ve varacağı ülküler vardır:
1 — Her adımı baştan başa bir ayrı emekle işlenmiş sulak, serin ve yemyeşil bir vatan toprağı,
2 — Bu vatan toprağı üstünde her çağı bir gençlik neş'esi içinde geçen şen, tok, giyimli, sıhhatli ve kum gibi bir Türk kalabalığı,
3 — Her parçası ayni plânla işlenen, her parçası ayni ahenk içinde milletin umumî ve hâkim menfaati için çalışan illetsiz, tezatsız bir Türk milleti ülküsü henüz önümüzdedir!

Tabiatin haşin tahakkümünden, sefaletten, sınıf ve zümre kavgalarından, imperyalist taaddilerden, hulâsa hem iç, hem dış bütün geriliklerden kurtulmuş ülkü Türkiyeye doğru dümenlere sarılalım! Yelkenleri şişirelim!
Engin denizler ortasında engin dalgalar, bu geminin dümenine yapışmış genç inkılâp neslinin şarkılarile inlesin:
— Daha iyiye,
daha mükemmele doğru!
İleri!
Daha ileri,
ve
Daima ileri!

İktısatta İstiklâl.

Dr. Vedat Nedim.

Onuncu yıldönümünü kutluladığımız cümhuriyet rejimi, Türkiyenin yalnız siyasetçe değil; i k t i s a t ç a da kayıtstz ve şartsız müstakil olması uğrunda yapılan millî kurtuluş savaşının bir neticesidir.

Bu itibarla Türkiye'de Cümhuriyet rejiminin teessüsü, hiçbir vakit meselâ İspanya'da ve Yunanistan'da cümhuriyetin ilânile mana ve mahiyet bakımından bir tutulamaz:

Cümhuriyetin ilânı, bu memleketlerde sadece bir hükûmet şeklinin değişmesini ifade eder. Bizde ise bir b ü n y e inkılâbının remzidir

Biz, millî kurtuluş hareketimizde muzaffer olduktan sonra Hilâfet ve Saltanat rejimini muhafaza edemezdik. Etseydik, bu büyük hareketin i ç t i m a î mahiyetini feda etmiş olurduk.

Askerî zafer, Türk inkılâbının bir anahtarı olmuştur. Bünye değiştirmek istiyen Türk milleti, d ı ş düşmanlara, yani Emperyalizme karşı ihtilâlini askerî zaferle neticelendirdi; i ç düşmana, yani Hilâfet ve Saltanat sistemine karşı da Cümhuriyetin ilânile.. Ve Türk milleti, m i l l e t olarak müstakil olmanın hem dışarıya hem içeriye doğru temelini bu suretle attı.

●

İktisatta istiklâl savaşı, cephelerde biten millî kurtuluş savaşının sulh içinde hem içeriye, hem dışarıya karşı devamından başka birşey değlidir.

Hudutlarımızda topların sustuğuna bakarak, savaşın bittiğini sanan gafiller dinlesinler, G a z i ne diyor:

«Siyasî ve askerî muzafferiyetler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, iktisadî muzafferiyetlerle tetviç edilmezlerse, kazanılan zaferler payidar olamaz.»

«Memleket ve istiklâlin müdafaası için lâzım olan bütün kuvvetler ve vasıtalar iktisadiyatın inbisat ve inkişafile mükemmel olabilir.»

İşte, millî kurtuluş davasını bütün bütünlüğile ortaya atan Şefimizin, iktisat savaşını da nasıl bir millî müdafaa meselesi olarak telâkki ettiği bu vecizelerden açıkça anlaşılıyor.

Millî iktisat formülünü, sadece hususî menfaatlerinin temini için bir maske olarak kullananların hiçbir vakit Gazi cephesine layık vatandaşlar olmadıklarını ve olamıyacaklarını, Cümhuriyetin onuncu yıldönümünü kutluladığımız bu tarihî günde bir kere daha tespit edelim.

●

İktisatta istiklâl mefhumiledir ki, inkılâbımız millî ve beynelmilel mahiyette eşsiz bir hareketin rehberliğini üzerine almış bulunuyor.

Londra konferansında söz alan Alman murahhasının sanayileşen ziraat memleketlerine misal olarak Türkiyeyi göstermesi, zannolunmasın ki, basit bir tesadüften ibarettir. Herr Posse, belki beynelmilel konferanslarda âdet olmıyan bir açıklıkla, fakat yalnız Almanya'nın değil, bütün bir emperyalist cephenin gayet şuurlu bir mümessili gibi konuştu. Türkiyeden herhangi bir misal olarak tesadüfen değil, muayyen bir hareketin en tipik örneği olarak kasten bahsetti.

Çünkü Türkiye, emperyalist ve müstemleke memleketler tezadının tasfiyesini hedef tutan millî kurtuluş hareketlerinin ilk canlı mümessilidir.

Bütün bize benzer memleketlerin, şaşmaz bir tarihî zaruretle, gidecekleri yolun üstünde ilk yürümeye başlıyan millet biziz.

Bu yol sonuna kadar gidilecektir. Ve arkamızdan gelecekler, yalnız bizim izimizi takip edeceklerdir.

İnkılâbımızın millî ve beynelmilel mana ve şümulünü anlıyalım, onunla öğünelim. Fakat ayni zamanda bu büyük harekete layık şuurlu ve feragatli inkılâpçılar da olmasını bilelim.

Onuncu yıldönümünün bir manası da budur.

●

«Hiç bir millet, diğer bir milletin yaptığı usulleri telâkki ve taklit etmek cihetini iltizam etmemelidir.» Gazi.

Türk inkılâbının cihan tarihinde eşsiz ve örneksiz bir inkılâp olduğunu ve bu inkılâba yakışacak millî, yani taklit olmıyan

bir iktisat siyasetinin de zarurî bulunduğunu söyliyenlere karşı, demagojinin sinsi ve adî vasıtalarile tasallut eden mukallit ve kısır beyinlere, G a z i nin bu erkek sözlerini bir s e r o m gibi zerketmek lâzımdır.

İktisatta istiklâl demek, yabancı milletlerin siyasetlerini t a k l i t etmekte istiklâl demek değildir.

İktisatta istiklâl demek, yüz yıl geriliğimizi en kısa bir zamanda aşmak için tatbik olunması lâzımgelen siyaseti y a r a t m a k ta istiklâl demektir.

Türkiye iktisadiyatı, bir tecrübe tavşanı mıdır ki, her milletin her sahadaki çeşit çeşit siyasetlerini üzerinde deniyelim?

Demiryolu siyasetimize muarız olanlar, hiçbir memlekette Devlet bütçesinden demiryolu yapılmadığını, faydalarını gelecek nesillerin toplıyacağı bir işin bütün yükünü bugünkü nesle yüklemenin beynelmilel teamüllere uygun olmadığını söyleyip dururlar. Hiç akıllarına gelmedi ki, demiryolu işte böyle de yapılabilirmiş...

Türk şeeniyetine has bir demiryolu siyaseti, o fotoğraf plâğı gibi her açılan delikten iz kapan passif kalfalar için hâlâ anlaşılmaz bir muamma gibi kaldı. Fakat Demiryollarımız y a p ı l d ı.

Sanayi siyasetimizin, ziraat siyasetimizin, ticaret siyasetimizin de Avrupadaki örneklere benzemiyen yepyeni bir biçimde, yepyeni bir mahiyette şekilleşmsini ve manalaşmasını söylediğimiz zaman, muarızlarımız harıl harıl kara kitapta böyle birşeyin yeri olmadığından dem vurdular.

Bu asrî yobazların, «BİZ, BİZE BENZERİZ.» diyen Büyük Adamın milletinden olduklarına şüphe etmek, bu kudsî günün büyüklüğüne inananların elbetteki, hakkıdır.

●

Hiç bir inkılâp, millî iktisatta istiklâl ülküsünü bayrağına yazmamıştır. İşte, B u r j u v a sınıfının istiklâlini gaye bilen Fransız ihtilâli..

İşte, P r o l e t a r y a sınıfının istiklâlini ilân eden bolşevik ihtilâli..

İşte k a p i t a l i z m in plânlaştırılmasını deneyen faşist ihtilâli..

Bu ihtilâllerin hepsi, hep millet içinde b i r sınıfın nam ve menfaatine konuşmuşlardır.

Tarihte b ü t ü n bir milletin nam ve menfaatine konuşan ilk ihtilâl, Türk millî kurtuluş inkılâbıdır.

Onun için «D e v l e t ç i l i k» te yalnız bizim inkılâbımıza hâs bir prensiptir.
İşte Devletçilik için diğer memleketlerde örnek arayanlar, diğer dillerde yazılmış eserler araştıranlar, istediklerini tabiatile bulamayınca, Türk Devletçiliğinin o r i j i n a l bir siyaset prensibi olabileceğine inanmıyorlar.
Halbuki bizim bulunduğumuz tarihî şartlar altında istiklâl mücadelesini yapmış olan i l k millet biziz. Meselâ Çin bizden önce millî kurtuluş hareketinde muvaffak olsaydı, muhakkak ki, o da kendi hususiyetlerine göre Devletçi bir siyaset takibine mecbur kalacaktı. Çünkü bizim gibi g e r i kalmış milletlerin aradaki farkı en kısa bir zamanda kazanabilmeleri için, D e v l e t ve M i l l e t kuvvetlerinin s e n t e z ini yapan böyle bir siyasete ihtiyaç vardır.

İşte Devletçilik, milleti sınıflara bölmeden, bir zümrenin diğer zümre hesabına istismarına meydan vermeden, bütün millî kuvvetlerin bir p l â n dairesinde iktisadî istiklâle doğru en kısa ve en kolay bir yoldan sevk ve idaresi demektir ki, bu ancak bize benziyen miletler için bir siyaset prensibi olabilir.

Ve bu siyaset prensibini, ancak hakikaten müstakil bir milletin mümessili olan bir Devlet takibedebilir.
İktisatta istiklâl ülkümüzün gerçekleşmesini temin edecek Devletçilik prensibini müdafaa etmek mecburiyetinde kalmak, bugünün heyecanını duyanlar için acı geliyor. Fakat heyecanımız, şuurumuzu susturamaz. Devletçilik prensibi üzerinde çok kerre imansızlığa kadar varan fikir teşettütü, öyle yaşıyan bir vakıadır ki, onun üzerinde durmak ve onun tasfiyesi için çalışmak bir inkılâp borcudur.

Cumhuriyetin ikinci on yılı Devletçilik prensibinin hakimiyeti altında geçecektir.
Bu prensip etrafında hakikî inkılâpçılarla, sözde inkılâpçıların safraları ayrılacak ve o vakit heyecanlı bir iktisat seferberliğinin bayrağı altında bütün millet yeni, yeni Dumlupınarların zaferini tatacaktır.

●

Devletçilik prensibimizin en güzel izahlarını da yine G a z i nin vecizeleri arasında buluyoruz:

"Millet müşterek gayeye müştereken sarfı gayret ederek yürürse behemehal muvaffak olur.„

"İnsanlar, ferdî olararak çalışırlarsa muvaffak olamazlar.„

"Hey'eti umumiyenin selâmetini temin edecek mesai ancak makinenin hey'eti umumiyesinin işlemesile mümkün olur. Ve hey'eti umumiye işlemedikçe bu makineden bir kısım muhassala dahi almak kabil olamaz.„

Bu sözler, l i b e r a l ve f e r d i y e t ç i zihniyetin i d a m beratıdır.

Ve Türk inkılâbının kendine hâs ideolojisi için en verimli bir ilham kaynağıdır. İşte netekim Devletçilik, millete iktisadî sahada m ü ş t e r e k gayeler tesbit eden (plân) ve milleti m ü ş t e r e k e n bu gayelerin gerçekleşmesine doğru sevk ve idare eden siyasetin adıdır.

Ve yine işte ziraat, sanayi, ticaret sahalarında başı boş ferdî mesaî hâkim olduğu ve iktisat siyasetimiz de sadece bu ferdî mesaiyi himayeye matuf bulunduğu içindir ki, böyle parçalı, perakende, dağınık ve iptidaî mesaiden alınan muhassala da pek kısır oluyor.

Yüksek Şefin hayatı telâkki tarzının iktisat sahasındaki tatbikatına geçmek, ikinci on yılın en şerefli işini teşkil edecektir.

Millî iktisat bütünlüğüne doğru.

İsmail Husrev.

İktisat bakımından Cümhuriyet Türkiyesini Saltanat devrinden ayıran en büyük hâdise, kurtuluş inkılâbından sonra millî iktisat bütünlüğüne doğru seri bir inkişafın başlamış olmasıdır. Osmanlı imparatorluğunda sahil vilâyetlerile yollar üzerinde teessüs etmiş olan emtea iktisadî sistemi, biribirini tamamlıyan bir mütekabil millî münasebetler mecmuası olmaktan ziyade dünya piyasalarile temasın karakterine göre kurulmuş gayri millî ve yarım bir iktisat nizamı halinde idi.

Millî iktisat bütünlüğü, millî sanayii ve millî ziraati biribirine karşılıklı pazar olmuş müstakil bir iktisat vahdetidir. Emtea iktisadiyatının inkişafile muayyen işlerde ihtisaslaşan işletmeler, mıntakalar, aralarında teessüs eden emtea mübadelesile biribirlerine pazar olarak mütekabil bir millî istihsal münasebetleri sistemi meydana getirir ki, millî bütünlüğün esası olan millî iş bölümü, bu temel üzerinde yükselir. Binaenaleyh millî bütünlük millî iş bölümünü, millî iş bölümü sâyio ihtisaslaşmasını, ihtisaslaşma da emtea iktisadiyatının inkişafını istilzam eder. Zatî iktisat sisteminin hâkim olduğu mıntakalarda iktisadî hayatın otarşik (kendi kendine yetme tarzı) bünyesi, bir emtea mübadelesine ve dolayısile bir ihtisaslaşmaya, bir farklılaşmaya imkân bırakmadığından zatî iktisatça kurulmuş işletmelerin de millî iş bölümünde yerleri yoktur. Bunlar salyangoz gibi kendi içlerine çekilmiş uzviyetler halinde yaşarlar. Bir köylü ailesinin ziraî ve sınaî ihtiyaçlarının en mühim kısmını kendi zatî istihsalile karşılaşması, o ailenin millî iş bölümü haricinde yaşaması demektir. Nitekim bugün Şark vilâyetlerinde zatî iktisatça yaşıyan köylü aileleri, millî iktisat camiası içinde biribirlerile ve millî iktisadın diğer parçalarile gayet az temasta bulunan münferit işletmeler vaziyetinde bulunmaktadır. Zatî iktisat sistemi, millî iktisat bütünlüğü bakımından irticaî bir nizamdır.

Millî iş birliği üzerinde yükselecek olan millî kültür birliği, sal-

yangoz iktisadiyatı demek olan zatî iktisat nizamında parçalı kalır. Bunun içindir ki, bugün Şark vilüyetleri daima millî kültürün, millî iş bölümünün haricinde kalmış ve irticaî hareketlere sahne olmakta bulunmuştur.

Kurtuluş inkılâbından sonra millî iktisat bütünlüğüne doğru iki istikamette ilerileyiş müşahede ederiz. Bu ilerileyişin biri dışarıya, diğeri içeriye karşıdır.

1 — Dışarıya karşı millî iktisat bütünlüğü. Türkiyede emtea iktisadiyatı inkişaf ederken sınaî faaliyetler, ziraî faaliyetlerden (*) memleket dahilnde kalmak değil, hariçte muayyen yabancı memleketlerde temerküz etmek suretile differansiye olmuştu. Halbuki Garp memleketleri zatî iktisadın yıkılmasile farklılaşmıştı; ziraî ve sınaî faaliyetler birbirinden memleket dahilinde ihtisaslaşma seyrinden sınaî faaliyetler Türkiyenin aksine olarak memleket dahilinde inkişaf etmişti.

Dünya iş bölümünün sanayici ve ham maddeci memleketler farkı üzerinde inkişafı neticesi olarak Türkiye millî sanayiinden mahrum olmuş ve yalnız dünya piyasalarının talep ettiği muayyen ziraî ve ham maddelerin istihsal ve ihracında ihtisaslaşmış kalmıştır. Bu itibarla Türkiye millî iktisat bünyesi sanayii ve ziraati biribirini tamamlıyan bir *bütün* değil, *yarım* yani sınaî faaliyetlerden mahrum ve dünya piyasalarının keyfine tâbi bir iktisat cihazı şekline gelmişti. Türk köylüsü, Türk şehirlisi, sınaî madde ihtiyacını millî sanayiden değil, Garpta muayyen memleketlerde gayritabiî bir surette temerküz etmiş yabancı, gayri millî sanayiden temin ediyordu.

Millî kurtuluş inkılâbından sonra sahnenin sür'atle değişmeğe başladığını görüyoruz. İlk seneler şurada burada kurulan fabrikalar, sanayici memleketlerle aramızda bir buçuk asra ykın bir zamandır devam edegelmiş olan iş bölümüne ilk darbeyi vuran avangardlar olmuşlardır. Bugün Cümhuriyetin onuncu yıl dönümünde artık şurada burada kurulan fabrikalardan değil, bütün cephe üzerinde sür'atle sanayileşen bir Türkiyeden bah-

(*) Zatî iktisatta müstahsil, sınaî (giyecek, malzeme ilh. gibi) ve zirai ihtiyaçlarını bizzat kendisi temin ederdi. Piyasaya çalışmağa başladığı zaman işletmesinden tedricen sınaî faaliyetler ayrılmış müstakil faaliyetler haline gelmiştir. Bu farklılaşmadan sonra müstahsil, sınaî ihtiyaçlarını pazara arzettiği zirai mahsuller mukabilinde satın almağa başlamıştır.

sedebiliriz. Statistik müdiriyetinin yaptığı bir hesaba göre Türkiyede 1923 senesinden evvel açılan sınaî müesseselerin adedi 342 dir. 1923 senesinden sonra ise 1932 senesine kadar 1088 müessese açılmıştır. Tezayüt nisbeti yüzde 70 dir. Bu itibarla Cümhuriyet devrini Türkiyenin sanayileşmesi devri olarak tavsif etmek mümkündür.

Cümhuriyet devrinde millî bütünlüğün esası olan millî sanayile millî zirat arasındaki iş bölümünün inkişafına dair birkaç misal verelim: «*Memleketimizde müesses pamuk sanayiinin senelik pamuk ihtiyacı vasatî olarak beş buçuk milyon kilodan ibarettir. Pamuğa olan ihtiyacımız tamamen memleket dahiilnden ve kendi pamuğumuzdan temin edilmektedir. Adana sanayii sanayi ihtiyaçlarını bilâistisna Adana mıntakasından, İzmir sanayii İzmirden, İstanbul sanayii ihtiyacının yüzde 70 ini Adanadan mütebakisini İzmir ve Iğdırdan tedarik etmektedir*» (*)

Binaenaleyh memlekette her kurulacak nesiç fabrikası, mamulâtile köyü kendine ve köy de verdiği pamukla ve gıda maddelerile mensucat sanayiini kendine pazar yapacaktır.

Gıda maddeleri sanayiinden bir misal verelim: Memlekette iki büyük şeker fabrikasının kurulması üzerine şeker sanayiile bir taraftan pancar müstahsilleri diğer taraftan diğer emtea müstahsilleri arasında bir emtia alış verişi, bir pazar münasebeti teessüs etmiştir. Şeker sanayiinin iç pazara arzettiği şeker miktarı senelere göre şöyle artmıştır: (Ton olarak).

Sene	Alpullu Şeker fabrikası	Uşak Şeker fabrikası	Yekûn
1926	680	1.180	1.860
1927	6.212	1.397	7.607
1928	5.401	2.071	7.472
1929	7.645	5.007	12.652
1930	13.228	7.110	20.338
1931	19.816	12.750	32.566

Şeker istihsali için köylüden satın alınana şeker pancarı miktarı.

Sene	Alpullu şeker fabrikası	Uşak Şeker fabrikası	Yekûn
1926	34.785	1.232	36.017
1927	27.532	7.947	35.499
1928	18.192	9.293	27.485

(*) Pamuk mensucat sanayiimiz. Sanayi kongresi raporları. S. 4. 1930. Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti neşriyatı.

Sene	Alpullu Şeker fabrıkası	Uşak Şeker fabrikası	Yekûn
1929	30.445	23.173	53.618
1930	57.002	31.180	88.182
1931	103.218	52.292	158.510

Diğer bir misal: «*Bizde yapılan şaraplar için lâzım olan üzümler, tamamen dahilden tedarik edilmektedir. Türkiyede senede 300.000 lira kıymetinde 3.000.000 okka üzüm şaraba tahvil olunmaktadır*» (*). «*Geçen sene müstesna olmak üzere 1929 senesinde Türkiye şarap imalâtında bir tezayüt vardır. İmalât yekûnu 1928-29 senesi zarfında 2.682.821 kilo iken 1929-30 da 3.154.569 ve 1930-31 de 2.218.358 kilodan nihayet 31 mayıs 1932 de hitam bulan malî sene zarfında da azamî bir tezayütle 3.269.385 kiloya baliğ olmuştur. Son sene zarfında şarap imalinde 4.670.550 kilo yaş üzüm sarfedilmiştir*» (*). «*Son beş sene zarfında inhisar idaresi tarafından soma imalinde sarfedilen üzüm ve incir miktarı berveçhi atidir:* (*).

Sene	Üzüm	İncir
1927-28	4.332.000	5.008.000
1928-29	7.440.874	4.219.000
1929-30	11.364.000	4.351.000
1930-31	4.350.000	6.947.000
1931-32	9.225.000	4.290.000

Bütün bu misaller gösteriyor ki, Türkiyenin iktisat kuruluşunda sanayiin tesessüs etmeğe başlamasile millî sanayile millî ziraat arasında bir mütekabil münasebet, binaenaleyh millî bütünlüğe doğru bir inkişaf vardır. Millî sanayiimiz inkişaf ettiği nisbette, iktisat yarımlığımız, yerini iktisat bütünlüğüne bırakacak ve Türkiye, yabancı sanayiin bir pazarı olmaktan çıkarak bir iktisat cüzü tamına tahavvül edecektir.

2 — İçeriye karşı iktisat bütünlüğü, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, memaeketin muhtelif mıntakalarında adacıklar teşkil eden zatî iktisat bakiyelerinin eriyerek emtea iktisadıyanının inkişaf etmesile tahakkuk etmektedir. Cümhuriyet devrinin yol ve şi-

(*) Şarapçılık, ispirtoculuk. Birinci ziraat kongre ihtisas raporları. S. 1658. C. II.

(*) T. C. İnhisarlar müdürlüğü istihbarat bülteni. Sayı 2. 1932.

(*) Keza.

mendifer siyaseti, memleketin kuytu yerlerini, sahil vilâyetlerine bağlıyarak zatî iktisatça yaşıyan mıntakaların millet iktisadiyatı içindeki tacerrüdünü kırmakta ve bu mıntakaları tedricen millî iş bölümü içine almaktadır. Halbuki saltanat devri, yol siyasetindeki ihmalile, memleketin iç mıntakalarını kuytuluğa mahkûm etmişti. Buhranın tesirile bazı sahalarda zatî iktisada dönmekte olan köylü ailelerini nazarı itibare almazsak, diyebiliriz ki, Cümhuriyet devri aynı zamanda, emtea iktisadiyatının memleket dahilinde hem entansif hem ekstansif (hem derinleşmek, hem coğrafî manada genişlemek suretile) olarak inkişafı devridir.

Millî bütünlük, münkeşif bir emtea iktisadiyatı zemini üzerinde millî sanayile millî ziraatin mütekabilen biribirini tamamlaması şeklinde seri bir ilerleyiş halindedir. Bu ilerleyişi biz millî kurtuluş inkılâbına ve onun siyasî ifadesi olan Cümhuriyete medyunuz.

Bu vatan, çocuklarımız ve torunlarımız için cennet yapılmağa lâyıktır. Bu da iktisadî faaliyetle kabildir.

GAZI.

"GAZİ CUMHURİYET,,

Burhan Asaf.

Onuncu yıldönümü. *Cümhuriyet'in.* İlk günü bile, *Cümhuriyet* dediğimiz zaman, sultanlık rejiminin yerine gelen bir idare şeklini kastetmek hafifliğine düşmedik. Bunu, hiç bir Türk inkılâpçısı yapmadı. Hiç bir Türk inkılâpçısı, hâdisenin manasını, hukuku esasiye kitaplarına tefsir ettirmek gafletine düşmedi. İlk günü bile, *Cümhuriyet* derken, her Türk inkılâpçısı, *Cümhuriyet sözünü, Cümhuriyet mefhumunu* ve *Cümhuriyet rejimini,* bir sembol manasında ve bir bayrak makamında olarak benimsiyordu. Herkes biliyordu ki, *Cümhuriyet başlığı,* millî kurtuluş inkılâbının bölümlerinden birini adlandıran, millî kurtuluş inkılâbının muayyen hamlelerini vasıflandıran bir şıardı.

●

Kurtuluş ihtilâlinin orduları, Anadoluda zorlu ve kanlı bir mukavemetin temel atmış olduğunu İnönü'nde filen ilân ettikten sonra *Londra konferansı'na* gidilmişti. bu konferansa, Ankara gibi İstanbul hükûmeti de murahhaslarını göndermişti. Gerçi, söz hakkının ancak Ankarada olduğu kolay tesbit edildi. Fakat ne de olsa, İstanbul hükûmetinin, karşı taraf tarafından bir tertibin içine alınışı ve bir kombinezonda yardımcı unsur olarak kullanılmak istenişi sırıtmıştı. Ankara'nın keskin gözünden, karşı tarafın bu taktiği kaçmadı.

●

Büyük gün gelmişti ve «ilk hedef Akdeniz!» emrini alan ihtilâl orduları «düşmanı, memleketin harimi ismetinde boğmak» işini tamamlamışlardı. Mudanya'dan ötesi gözükmeğe başlamıştı. Az sonra, Garp emperyalizmi ile karşı karşıya oturarak, davanın neticesini almak lâzımdı. Telgraflar haber veriyordu ki, karşı taraf, gine İstanbul kuklasını yola çıkarmak niyetinde idi. İşte *Büyük Millet Meclisi'*nin o zamanki tarihî celsenin ait zabıtları tetkik ederseniz Büyük Şef'in mukabil taktiğini mükemmelen sezersiniz.

Celsede, hem sultanlığın hem de halifeliğin ilgası mevzuu bahs-olmaktadır. Fakat kısa görüşlü yahut kötü niyetli unsurlar, zararlı bir mukavemette bulunmak istidadındadırlar. Hemen o gün, Şef, acele karar veren ve kararını dikine tatbik ettirmek istiyen bir adam olsa, sultanlıkla halifeliğin beraberce ilgası ve Cümhuriyetin ilânı lâzımdır. Fakat Şef, günlük görüşlere göre günlük tedbirler peşinde koşan bir adam değildir.

Üç yıldanberi, güttüğü büyük davanın bütün unsurlarını kendi elile büyütmüş olduğu için onları çok yakından tanımaktadır. *Büyük Millet Meclisi*'nin o güne kadarki mücadelelerde ne zaman *birliği* ve nezaman *ayrılığı* temsil ettiğini, adeta ezberlemiştir. Mcelisteki irticaı, o güne kadar inkılâp namına kullanmak işini, sonsuz bir sabır ve uzak görürlük sayesinde başarmıştır. Davanın tam neticesini almak sırasında acelecilik ve sinirlilik göstermek ve isterse tam bir iş çıkarmak bahasına olsun, henüz olmamış bir meyvayı koparmağa çalışmak, ondan beklenemezdi.

Zabıtları okursanız, görürsünüz ki, Gazi, sultanlıkla halifeliğin kaldırılmasına dair olan teklifini derhal ikiye bölmüş ve yalnız sultanlığın kaldırılmasında ısrar etmiştir. Ve ustaca bir ikna taktiğinden sonra, Türk milletini konferansta, ancak Ankara'nın yani Türkiye Büyük Millet Meclisi murahhaslarının temsil edebileceğini, eğer Londrada olduğu gibi hem Ankara hem de İstanbul temsil edilecek olursa, davanın mutlaka zâfa düşeceğini, çünkü karşı tarafın Ankara ile İstanbul ikiliğinden istifade etmek çarelerini mutlaka arayıp bulacağını reddedilmez bir surette anlatmıştır.

Yoksa filen, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti ilk günündenberi bir Cümhuriyet hükûmeti idi. İlk günündenberi temsilî, teşriî ve kazaî salâhiyetleri, nefsinde toplamış bulunmakta idi. Fakat bunun böyle olması ayrı birşey, bunun böyle olduğunu o tehlikeli saatlerde o Meclise anlatmak gene ayrı bir şeydi. Çocuk doğmuştu ve yalnız göbeğinin kesilmesi kalmıştı. Yalnız, her şeyden evvel ananın kurtarılması lâzımgeldiği için, doktor, göbeği kesmek işinde ısrar etmedi.

●

Bütün Cümhuriyetlerin tarihini tetkik ediniz. Bizimkine benziyenini bulamıyacaksınız. Doğuşundaki ve ilânındaki şartlar bile

gösterir ki, bizde *Cümhuriyet,* millî kurtuluş inkılâbımızın daha ilk gününde onun tabiî bir rejimi olarak filen teessüs etmiş olduğu halde, meselâ «miysakı millî» gibi millete açık bir şıar halinde verilmemiş ve ilânı için en güzel fırsat geldiği zaman, büyük kurtuluş davası aksamasın diye, geri alınmış ve bekletilmiştir. O kadar ki, artık ilân edilmesinde hiç bir mahzur kalmadığı zaman dahi, siyaset ocağımızın son zamanlara kadar ön safında rol alabilmiş bazı zevat, onun yıllardanberi filen mevcut olduğunu tamamile gözden kaçırarak, ilânının mahzurlu olabileceğini söylemek garabetinde bulunmuşlardır. Halbuki, bu mutaleayı söyledikleri gün, Şef'e göre bütün mahzurlarla beraber bütün farazî mukavemetler de çoktan temizlenmiş bulunuyor ve dört yaşını süren çocuğu sadece elinden tutup milletin kucağına salmak için, Şef, esasen kimseden danışmağa lüzum görmüyordu.

O, bazı zevatın mutalealarına müracaat etmekle, milletin lehine olan bir işi daha millet için hazırlamış olmanın gönül ferahlığına kapılarak, kendine yakın olanlar arasında *kendisini ve davayı kimlerin en iyi anlamış olduklarını* araştırıyordu. Bildiğime göre bu imtihanı kazananların başında İsmet Paşa bulunmuştur.

●

Öteki memleketlerde, meselâ günümüzün İspanya'sında, *Cümhuriyet,* tek başına bir gaye teşkil etmiş ve nesiller, bu gaye için mücadele etmiştir. Böyle bir *Cümhuriyet*'i izah işinde, *hukuku esasiye* ilminin, şüphe yok ki büyük salâhiyeti vardır. Krallık denilen idare şekli ile *Cümhuriyet* denilen idare şekli arasında, temsilî, teşriî ve kazaî bakımdan ne farklar vardır; o ilim, bu hususta, ciltler dolusu diller döker ve hikmetler yumurtlar.

Fakat bizim *Cümhuriyet*'miz, her türlü hukuku esasiye müdahalelerinden masun kalmıştır ve masun kalacaktır. Bizim *Cümhuriyet*'miz, bir kere bir gaye, bir mevzu ve bir objekt mevkiinde, hiç bir zaman kalmamıştır. Bizde *Cümhuriyet,* millet ve Şef gibi, daha ilk gününden itibaren büyük kurtuluş davasının bir mücahit'i olmuştur. Davanın bayrağını taşımış ve dava için çarpışmıştır. Kurtuluş ihtilâli devam ettiği müddetçe, millet gibi ve Şef gibi, o da, temiz cehtin ve tam feragatin ateşinde pulatlaşmıştır. Lausanne'a gidilmezden evvel kendini ilân ettirmek elinde iken ve Erzurum - Sıvas günlerindenberi davaya nefer yazılmış iken,

dava aksamasın diye kenara çekilmesi, büyük ihtilâlimizin büyük feragatleri kitabında, şüphe yok ki ona ait bir fasıldır.
Bizde, nasıl *millet* «gazi millet» ve nasıl *Mustafa Kemal* «Gazi Mustafa Kemal» ise, *Cümhuriyet* te, «GaziCümhuriyet» dir.
Bizim Cümhuriyetimiz *on* değil, *on üç - on dört* yaşındadır. Onun ilânı günü, doğduğu gün değildir. Onun ilânı günü, kurtuluş inkılâbının cephe neferleri ve şefleri gibi, kendi «İstiklâl madalyası» na hak kazandığı gündür.
Nasıl *millet,* ihtilâl için vuruşarak «millet olmak hakkı» na, nasıl *Mustafa Kemal,* ihtilâl için vuruşarak «millet kurtarıcısı olmak hakkı» na vardılarsa, *Cümhuriyet* te, ihtilâl için vuruşarak «Cümhuriyet olmak hakkı» na ermiştir.
Onun için bizim *Cümhuriyet*'imizin adı, bütün ötekinlerinden farklı olarak:

GAZİ CÜMHURİYET tir.

Muallimler:

Yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti sizin maharetiniz ve fedakârlığınız derecesiyle mütenasip olacaktır. Cumhuriyet fikren, ilmen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister. Yeni nesli bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir. Mümtaz vazifenizin ifasına âli himmetlerle mevcudiyetin zi hasredeceğinize asla şüphe etmem.

GAZİ

Edebiyat:

Fikirde istiklâl

Yakup Kadri.

«Geçenlerde Beyoğlundan geçerken yanımda marksist bir genç vardı: «— Anlamıyorum, dedi. Sen, geniş bir tefekkürün içinde milliyetçilik gibi dar bir teze nasıl yer buluyorsun!»

Bu satırları, bundan yirmi yirmi beş gün evvel çıkmış gündelik bir İstanbul gazetesinde, bir fıkranın başında okudum. 1933 yılının Türkiyesinde «marksist bir genç» ne demektir? Neyi ifade eder? Eski ve oldukça âmiyane bir tabire göre «irapta mahalli» ne ola? Bunu, halledilmez bir muadele gibi kendi kendime sorarken bir zamanlar, kendimin de edebiyatta «sembolist» olduğumu hatırladım. Benden evvel Dekadanlar var idi. Daha onlardan evvel Romantikler varmış. Nitekim daha eskiden de şu veya bu Acem ve Arap şair ve hakimlerinin çığırına, şu veya bu yabancı tarikatlere sapmış şiir ve fikir adamlarımız mevcuttu. Zannederim, dördüncü Ahmet devrinde İstanbula gelmiş bir Arap «ulemasının», İstanbul «ulemaları» tarafından ne büyük bir heyecan ve tantana ile karşılandığını Cevdet Paşa tarihinde okumuşsunuzdur.

Cevdet Paşa tarihinde, bu hâdise, - yani bir arap âliminin Türk âlimleri üzerindeki bu sihirbaz tesiri - alaylı bir fıkraya mevzu teşkil etmiştir. Çünkü, Cevdet Paşa Türk fikir âleminde Şark tesirlerinin hitama erip Garp tesirlerinin başladığı bir noktadadır. O vakittenberi, bizde, bu arap âliminin yerini bir sürü frenk âlimleri aldı. Şarkın eski dinî tarikatleri yerlerini Garbın bir sürü siyasî mesleklerine bıraktı. Lâkin bunlar önünde yerlere kadar iğilip secdeye düşüşlerimizle, bu mesleklere körü körüne sapışlarımızla eğlenebilecek tarihçilerimiz henüz yetişmedi. Bir Türk genci, işte böyle, gülünç olmaksızın marksistliğini ilân edebiliyor; kelli felli bir muhterem profesörümüz Fransız ihtilâli an'anelerine sadık bir liberal olduğunu söylemekten çekinmiyor; bir başkası «Faşistim!» diyebiliyor; belki de son günlerde aramızda bir takım Hitlerciler türemiştir.

●

Bundan yedi sekiz yıl evvel, bir genç arkadaşımız vardı ki, son derece ince zekâlı olmakla beraber, kemali ciddiyetle «Action Française» taraftarı bir nosyonalist olduğunu söylemekteki garabeti hiç sezmezdi. Zira, bütün fikrî varlığı «Action Française» muharriri Charles Maurras'ın yazıları altında kamaşmış, erimiş gibiydi. Kendisine «Canım, nasıl olur? Sen Türk Cümhuriyetçisi değil misin!» diye sorulduğu vakit: «Evet, Türk cümhuriyetçisiyim ama, Fransız kraliyetçisiyim.» derdi ve bu sözü söylerken gülmekten katılmak ihtiyacını duymazdı.

●

İngiliz - Boer muharebeleri esnasında İngiliz ordusuna gönüllü asker yazılmak için büyük Biritanyanın İstanbul sefarethanesine başvuran genç Türk entelktüelleri bu Fransız kraliyetçisi Türk delikanlısından daha mı az acayiptiler? Abdülhamit devrinde Jöntürklük etmiş kimseler tanırım ki, kendi memleketlerinin her hangi bir noktasında yüksek sesle fikir münakaşasına girişmekten korktukları halde Avrupaya kaçtıktan sonra, Paris sokaklarında Fransanın şu veya bu siyasî fırkaları namına halk nümayişlerine katılmaktan ve icabında barikadlarda dövüşmekten çekinmezlerdi.

Bunun için, 1933 de bir Türk çocuğunun İstanbulun ecnebi işgalinden kurtuluşunun manasini anlamayışına (Çünkü milliyetçilik tezini dar bulan Marksist gencin hikâyesi o makalede, İstanbul şehrinin kurtuluşunun yıldönümü münasebetile geçiyor.) pek o kadar şaşmamak lâzımgelir. Lâkin şaşılacak şudur ki, böyle bir çocuk meselâ Odesa'nın kızıllar eline geçişini pek âlâ hatırlar, anlar ve yabancı fikir sistemlerine, bu sistemlerin ideolojisine, erkân ve adabına tabiiyeti o kadar sıkıdır ki, hiç değilse İstanbul'un işgalden kurtuluşile Odesa'nın kızıllar eline geçişindeki netice analojisini sezmek hassasına bile malik değildir. Bu, kayıtsız şartsız fikir köleliği ondan hadiseler hakındka kendi kendine kıyaslar yapmak, kendi kendine düşünüp bulmak kudretini kaldırmıştır.

Ve bu esir kafa Türk milliyetçisini dar bir teze tıkılmış gibi görüyor. Kendisinin ithalât malı nasıl sıkı bir kalıp içinde ezilmiş kalmış olduğunun farkına varmıyor.

On sekizinci asır ansiklopedistlerinin hayran telmizleri ve liberal Fransız burjuvazisinin parasız tellalları birçok (hürriyetperver)

kimseler de vardır ki, tıpkı bu komünist genç gibi bizi, Kemalist Türk milliyetçilerini, bir dar yere hapsedilmiş görürler. Bizi esir kafalılık,, şahsiyetsizlik, pasiflikle itham ederler ve kendilerinin ruhlarını nasıl ezelden şeytana satmış olduklarının asla farkına varmazlar. Bunların kafası bir müstemleke toprağı gibi, bunların kafası tıpkı işgal esnasındaki İstanbul gibi yabancı çizmelerin topukları altında ezile ezile hamur haline girmiş ve her tarafları türlü türlü yabancı alâmetlerle örtülüp donanmıştır.

●

Garp demokrasilerinin bu avare hayranları değil midir ki, bizim çocukluğumuzda, dışarıdan bize (hürriyet) getirecek olan (düveli muazzama) gemilerini bütün Akdeniz ufuklarında gözetleyip dururlardı? Kendi hükümdarlarının zulmünden kurtulmak için ikide bir ecnebi sefarethanelerinde kendilerine bir sığınç aramağa giden devlet adamları, ceplerinde himaye kâğıtlarile dolaşan entelktöeller hep bu çeşit liberallerin içinden çıktı idi. O zamanlar Avrupaya kaçmak, bize en yüksek bir cesaret ve kahramanlık hâdisesi gibi görünürdü. Ömürlerinde bir defa Avrupaya kaçmamış olan fikir adamlarının ne sözüne, ne özüne itibar edilirdi. Zira, istiklâlini kaybetmiş ve her şeyini Avrupalıların hüküm ve nüfuzuna terketmiş olan bir memlekette her şeyi Avrupadan beklemek, onun iradesi haricinde bir hâdisenin vuku bulabileceğine ihtimal vermemek, hatta hürriyeti, adaleti bile bu millî istiklâl gasıplarının yerinde aramağa gitmek Türk hürriyetperverliğinin bir an'anesi haline girmişti.

●

Onun içindir ki, işte, onun içindir ki, bir Türk kumandanı, bir Türk inkılâpçısı ilk defa olarak 1920 senesinde, bir hak ve adalet prensibini müdafaa için Avrupaya başvuracağı yerde, bir Türk vapuruna binip Anadoluya geçtiği vakit herkesin parmağı ağzında kalmıştı. Bu Türk inkılâpçısı, yalnız, Avrupaya gideceği yerde Anadoluya geçmekle kalmıyor, ilk defa olarak, Avrupadan, Avrupalının hüküm ve nüfuzundan sıyrılıp kendi milletinin kucağına sığınıyordu.

Mustafa Kemal inkılâbını tanzimat hareketinin bir devamı gibi görenler bu hareketin öbürüne ne kadar zıt olduğunu hiç değilse bu noktada hissetmelidirler. Başı sıkıya geldikçe ecnebi sefarethanesine sığınan tanzimatçı devlet adamile, Anadolu köylüsü-

nün kucağına atılan millî devlet adamı arasında keskin bir antagonizmden başka ne bulunabilir? Bunlardan biri şahsî hürriyetini, ferdî selâmetini arıyan, öbürü millî istiklâli ve millet içinde hürriyetini istiyen adamdır.

Bu büyük ve ilk defa millî Türk inkılâpçısının çığırında yürüyenler pek iyi bilip hissetmişlerdir ki, onun başlıca mahreki ve yegâne azimet noktası (millî gurur) olmuştur. İstiklâl muharebesi bu millî gururun feveranıdır. Onu takip eden bütün inkılâp hareketleri bu millî gururun tekemmülleridir. Mustafa Kemal, ilk askerî fırkaya kumanda ettiği günden bütün bir millete baş olduğu şu güne kadar tek bir hamlenin baş döndürücü atlayışlarını gösterir: *Yabancı tesirlerden kurtulmak!* O, Bizanskâri saltanat sarayını ve Arap - Acem kültürünün ocağı medreseyi bunun için yıkmıştır. O rumluğunun bergüzarı fesi başımızdan bunun için çıkarmıştır. Bugünkü dil ve tarih hareketi bu hamlenin yani İstiklâl harbinin ruhlara ve kafalara intikali demektir. Asıl hürriyet yolunda cidal budur.

●

Garp milletlerinin bir çoklarında da hürriyet ve demokrasi hareketi vicdan ve fikirde İstiklâl hareketi ile başlamıştır. Orta yaşın karanlıklarında bir tek müstakil millete rasgelmek mümkün değildi. Cinsiyeti belirsiz, cansız ve donmuş iskolastizm cins ve mezhep farkı tanımaksızın bütün kafalar üzerinde ayni ağırlıkla hüküm sürüyordu. Üstlerinde katolik kilisesinin damgasını taşıyan kalp fikirler Tunanın öbür yakasından Atlas denizine kadar uzanan kıtada meşru ve revaçta sayılan yegâne matah idi. Her orijinal veya şahsî hareket bir divanelik değilse bile mutlaka bir küfür sayılır ve bunun sahibi olan millet veya şahıs lânetleme olurdu.

●

İşte biz, şimdi, böyle bir karanlık devrin içinden kurtulmağa çabalamaktayız. Eski dinî ve tasavvufî Şark iskolastizminden henüz kurtulmuş olan Türk kafası ve Türk ruhu bir nevi modern Garp iskolastizmine esir düşmüştü. Bu modern Garp iskolastizmi on sekizinci asır ansiklopedistlerile başlayıp cihan harbinde iflâs eden bir ideoloji sistemi, bir dünyayı görüş ve telâkki ediş tarzıdır. Buna göre, nasıl ki, eski hakimler dünyayı kâinatın merkezi ve insanî tabiatın, yaradılışın yegâne gaye ve endişesi zan-

nediyorlarsa, Avrupalılar da cihan hâdisatının yegâne merkezi kendileri olduğunu ve sair milletlerin mukadderatının hep bunun etrafında döndüğünü vehmederler. Bu itibarla meselâ bir Fransız müverrihine göre Mısır medeniyeti Yunan medeniyetine, Yunan medeniyeti Latin medeniyetine vücut vererek ve bunların hepsi birden Fransa toprakları üzerinde bir nevi ıstıfaya uğrayarak bugünkü Fransız medeniyetinin meydana gelmesine sebep olmuştur. Muasır devir Fransız inkılâbile başlar. Yeni hukuk, yeni ahlâk ve yeni siyaset prensipleri hep o inkılâbın doğurduğu ulvî ve yarı mukaddes mefhumlardır. Bir asırlık bir edebiyat ve san'at hareketi bunları iptidaî kavimlerin bazı hayvanları gibi adeta tabulaştırmıştır. Daha bundan yirmi yıl evveline kadar bunlara kimse dokunamazdı. Dokunursa, tıpkı Orta Yaşın küfürcüleri gibi lânetleme olurdu.

●

Şimdi hâlâ bir kısım Türk entelktüelleri için bu mefhumlar ayni kudsiyeti haizdir. Bundan on üç yıl evvel büyük Türk inkılâpçisi Ankarada bugünkü Türk Cümhuriyetinin temellerini atmak isterken böyle bir hükûmet şeklinin hiç bir Avrupalı hukuku esasiye kitabında yeri olmadığını öne sürerek ona karşı koyanlar, bu gün bir mücerret hürriyet davasına, kendi *millî hakikatlerimizden* ziyade kıymet verenler işte bu çeşit fetişitlerdendir.

●

Türk inkılâbı, millî kurtuluş cidali saraya, medreseye olduğu kadar bunlara rağmen de vuku bulmuş bir hâdisedir ve Türk Cümhuriyetinin bu onuncu yıldönümünde bu Garplı softaların sayısı bundan on yıl evvelkinden daha az değildir. Bunlar hayat ve siyaset sahasında kaybettikleri nüfuzlarını şimdi ilim sahasında perçinleştirmeğe çalışıyorlar. İlim, diyorlar, ilim bitarftır. ve ilmin vatanı yoktur. Halbuki, Kemalist Türk inkılâpçısına göre ilim de millîdir, ilmin de vatanı vardır ve ilmin vatanı burası olmak lâzım gelir.

Teknik :

Teknikte Istiklâl.

M. Şevki.

Teknik, nazarî ilmin ve san'atın «maddeleşmesi» haline (*) denildiğine göre, onun ilim gibi vatan ve milleti yoktur. Biribirine en zıt rejimler, biribirine en düşman cemiyetler biribirlerine istihsal alet ve vasıtalarını vermişler, yani tekniği biribirlerinden almışlardır. Binaenaleyh «teknikte istiklâl» diyince, akla meselâ «siyasî istiklâl» gibi hududu belli bir mefhum gelmiyebilir. Fakat buna rağmen biz gene «teknikte istiklâl» den bahsediyoruz. Çünkü hemen her cemiyetin kendine göre bir takım istihsal aletleri ve vasıtaları olmakla beraber bu alet ve vasıtaların her cemiyette ayrı olması, tekniği ileri olan milletlerle tekniği geri olan milletler arasında bir teknik seviye farkı doğurmuştur. Teknikçe ileri ve teknikçe geri milletler ve memleketler şeklinde tecelli eden bu teknik seviye farkı birincilerin ikinciler üzerinde tabiatile tahakkümünü intaç etmiş, bir tarafta teknikçe hâkim, yahut «müstakil milletler» diğer tarafta teknikçe geri, yahut «tâbi memleketler» bu suretle vücut bulmuştur. Meselâ bugün bütün ileri sanayi memleketleri teknik bakımdan ham madde memleketlerine nazaran teknik istiklâlini elinde tutan memleketlerdir.

Fakat teknikte tahakküm aynı zamanda sermayede, teşkilâtta, ilimde, kuvvette, siyasette ve refah seviyesinde de üstünlüğü tabiî kıldığı için teknikçe geri memleketlerin, ileri memleketler karşısında vaziyeti aynı zamanda, sermaye, teşkilât, ilim, kuvvet, siyaset ve refah bakımından da tâbiliğini ve esaretini zarurileştirmiştir.

İşte bizim burada kastettiğimiz «teknikte istiklâl» bir milletin kendi tabiî ve iktisadî şartlarına lâzım olan en yeni ve en mükemmel tekniği kendi elinde bulundurması ve bu tarik ile de kendi ilim, kültür ve refah üstünlüğünü temin etmesidir.

●

Son asırlarında, Osmanlı devleti teknikte durgunluğun, tâbiliğin en mükemmel nümunelerini vermiştir. On yedinci asır sonlarına,

(*) Yahut ta iktisat bakımından teknik, iktisadi faaliyetlerin cereyanını temin eden «aletler ve vasıtalar» şeklinde tarif olunabilir.

hatta on sekizinci asır ortalarına kadar Türkiye ile Garp memleketleri arasında mevcut olan teknik beraberliği, hatta üstünlüğü o zamanlardan itibaren bozulmuştur. O zamanlarda makinelerin ve otomatik aletlerin sanayie tatbiki şeklinde Avrupada meydan alan sanayi inkılâbına Türkiyenin intibak edememesi, bir taraftan Türkiyede o zamana kadar mevcut olan kurunu vustaî sanayiin büsbütün tasfiyesini intaç ederken diğer taraftan da büsbütün gerileşen ve tekniksizleşen Türkiyeyi üstün teknikli Garbın iktisadî ve binnetice siyasî tahakkümü ve esareti altına düşürmüştü.

Meşrutiyet devrine kadar her gün biraz daha perçinleşen bu teknik tahakküm, meşrutiyet devrinde de hemen hiç bir tahavvül göstermeden seyrinde devam etmiştir. Bu itibarla, ileri tekniği yeniden memlekete getirmek teşebbüsü, yani teknikte istiklâl mücadelesi bizde tamamile ve münhasıran Cümhuriyet devrinin eseridir.

●

Türk Cümhuriyetinin teknikte istiklâli kısaca, sanayide, ziraatte, münakale vasıtalarında, hulâsa bütün iktisadî faaliyetlerde cihanın malik olduğu en yüksek istihsal alet ve vasıtalarını, Türkiyede, Türk milletinin menfaati için ve bizzat Türk çocuklarının elile tatbik etmektir.

Vakıa bazı bazirgân hesapları, meselâ orta Anadoluda kağnının daha ucuz nakliyat yapabileceğini ve halen motörlü vasıtalarla yapılan nakliyatın durdurularak bunun yerine kağnı veya deve kervanlarının kullanılmasını daha kârlı gösterebilirler. Fakat biz bu ıssız yayla üstünde yaşıyan Türk vatandaşını bazirgânca bir kâr hesabı için ebediyete kadar güneşe, sefalete, tabiata esir bırakamayız. Türk Cümhuriyetinde şahıslara olduğu gibi tabiata da esaret mülgadır. İleri teknik, bugüne kadar terkolunmuş Türk vatandaşını kağnısının peşinden alacak, motörlü nakil vasıtasındaki yükünün üstüne oturtacaktır. Bizim dileğimiz ve idealimiz budur.

Taşa can veren heykeltraşın, taş san'atkârının çekiç ve kalem darbelerini duydukça kalbimiz inşirah duyar. Fakat kızgın güneş altında kara gıranit parçalarını ufaltıp tozlu yola döşemekle yıpranan sefil kıyafetli vatandaşı görünce ilk önce aklımıza:

— Neden burada bir taş kırma makinası yok!

Suali olacak ve bu ağır hava içinde bu ağır işle yıpranan millî kudretlere daima acıyacağız.

●

Teknikte istiklâl gayesine varışın bilhassa iki unsuru vardır:

1 — Prensip

2 — Vasıta.

Bir çoklarının aksine olarak iddia edeceğiz ki bu unsurlardan en mühimi bilhassa prensip unsurudur. Evvelâ prensip taayyün edecek vasıta sonradan gelecektir. Teknik istiklâl mücadelesinde prensip demek, ileri tekniği memlekete getirme ve millet emrinde kullanma meselelerinde tesbit ve müdafaa edeceğimiz usullerin, tarzların, yolların kanunlaştırılması demektir.

Avrupa'da teknik müstemlekelerin ve geri memleketlerin yağma ve istilâsı hesabına tekemmül etti ve Avrupanın teknik tefevvukunu yaşatan âmil, hâlâ müstemlekelerin istismarıdır. Halbuki Türkiye bütün tekniğini kendi toprağı üstünde, kendi gücü ve kendi vasıtalarile yaratmak mecburiyetindedir. Bu istisnaî vaziyet bize, emperyalist usullere, klasik istismar kaidelerine, fertlerin veya memleketlerin biribirlerini istismarına dayanmıyan yeni ve orijinal bir teknikleşme, bir sanayileşme siyasetini arzurî kılar. İşte bu siyaset, teknikte istiklâl mücadelemizin «prensip» ini teşkil eder. Bu prensip ancak devletçi, milliyetçi ve inkılâpçı bir prensip olabilir. Yoksa perakende fertlerin, perakende kabiliyet ve temayüllerine, yani her zaman geri ve parçalı teşebbüse dayanan bir tekniği yaratma yolu, bizim asırlık geriliğimizi bir hamlede alabilmemiz için hiç bir zaman kâfi gelemez.

Vasıtaya gelince, Türkiyenin bugün kendi geri iktisat bünyesni bir anda, tekniğin en ileri vasıtalarile teçhizatlandırmak için zarurî para ve sermaye vasıtasına malik olmadığı âşikârdır. Fakat bu sermayesizlik Türkiyenin ileri teknik mücadelesinden vazgeçmesi demek değildir.

Biz tarihin öyle bir devrinde yaşıyoruz ki, büyük sanayi memleketlerinde tekâsül eden yüksek teknik tam bir felç içinde bulunuyor. Buna mukabil bugüne kadar iktisatça ve teknikçe geri olan bütün müstemlekeler kendi sanayilerini kurmak peşinde bulunuyorlar. Bu geri memleketlerin sanayileşmesine mukabil, ileri memleketlerin iktisadî felci hâdisesine buhran diyoruz. Bu buhranın en tabiî seyri ve neticesi, ileri memleketlerde tekâsüf

eden, fakat artık lüzumsuzlaşan ileri tekniğin, yani istihsal aletlerinin, makine ve fabrikanın, muhtelif şekil ve yolardan, bugüne kadar tekniksiz ve sanayisiz kalan memleketlere «akın» ı olacaktır.

Avrupanın teknik tahakkümünü kaybetmesi onun siyasî hegemonyasının da sukutu ile beraber yürüdüğü için Garptan Şarka bu teknik akışı, hiç bir zaman siyasî cebir ve zor ile değil, ancak iktisadî ve muslihane bir «sermaye intikali» şeklinde vücut bulacaktır. Esasen garpta gittikçe işsizleşen, gittikçe verimsizleşen sermaye için bu muslihane intikal bir emri zarurîdir. Bu davada bize ve bize benzer memleketlere düşen ancak, tekniğin ve sermayenin memleketlerimize celbi, yani teknik akışının bizim için faideli bir şekilde temini imkânlarını ve vasıtalarını vücude getirmektir. Bu da sermaye akışına muhatap olacak teşekküllere vücut vermemizle olabilir.

Bütün tekniğin ve makinanın memleketimize akışında ona muhatap olacak teşekkül hiç bir zaman bir takım avare ve menfaatçu fertler olamaz. Bu muhatap olsa olsa, millî iktisadiyatın kül halinde gidişini gözü önünde bulunduran, her müessesenin yerini, şekil ve hacmini en iyi tayin edebilecek olan bir «devlet iktisadı» idaresi, yani bizzat devlet olabilir. Aksi takdirde, yani cihanın bu yeni gidişinde de biz beynelmilel teknik akışı yollarından hariç kalırsak, tıpkı on sekizinci asırdan sonraki sermaye terakümü sahalarından hariçte kalmamız gibi yeni ve iktisadî bir sefaletin mukadder kurbanı oluruz ve tarihimiz iktisaden makûs bir mecra içinde bizim için yeni sefaletler kaydetmeğe başlar.

Bu itibarla bir «devlet iktisadı» idaresi, yahut ta bir teknik istiklâlî plân ve teşkilâtı, teknikte istiklâlin mühim ve aslî işidir.

●

Türk Cümhuriyetinin onuncu yıldönümünü kutlularken biz, sarsılmaz bir heyecan ile Türk Cümhuriyetinin teknikte istiklâli ve bu istiklâlin unsurlarını ve teşekküllerini de en kısa bir zamanda, en nümune bir mükemmeliyet ile başaracağına inanıyoruz. İçtimaî değişmelerde nasıl uzun ve tedrici istihaleler beklemedikse, siyasî istiklâlimizde, nasıl sert, çabuk ve cezrî olduksa, teknik istiklâli davasında da en sert usullerle, en kısa yoldan ve en toplu neticeleri almak, Türk inkılâbının şanına ve şümulüne yaraşan muvaffakiyetlerimizden biri daha olacaktır.

Halkın karşısında Bürokrat.

Mehmet İlhan.

Buhran seyrini; görülmemiş bir sadakatle yapmakta ve cihan mubadele makanizması - hasta bir ciğer nefesi kadar - sessiz işlemekte... İktisatla siyaset klasik manadaki tedbirlerine devam ededursunlar: Dünya genişliğinde bir yatak değiştiriyoruz. Dünkü nizamdan yarınki nizama geçmek için her cemiyet can atıyor, ve enerjisini kendi yapısında dizgine vuruyor. Bu cehdin hedefi yarınki «millet» i iktisat bütünlüğünde tamamlamaktır; geçmişteki bir miyarla ölçüye alınan «millet» in manası bugün başkalaştı. Sınırları muhkem, iç ve dış siyasetlerine hâkim, fakat iktisatça geri, dünya pazarları karşısında ürkek bir milletten biz hemen hiç bir şey anlamıyoruz; bu, olsa olsa muhayyilemizdeki epik ihtirasların karaladığı bir millet tipidir veya milletler arası mubadelesine tâbi bir unsur gibi karışan, gaddar tabiatla boğuşa boğuşa hak ettiği kıymetlere bile sözünü geçiremiyen bir insan topluluğudur.

«Millet» hiç bir zaman bugün olduğu derecede millileşmemiş ve mefhumuna uyar bir kalıba dökülmemişti...

Bugünkü çöküntü ile güneş lekeleri arasında bir münasebet tevehhüm etmek ne kadar suya sabuna dokunmamak demekse bu mebdeden hareketle buhranda periyodik bir mahiyet aramak ta o kadar beyhudedir. Buhran gün geçtikçe manasını kendi kendine açığa veriyor:

Cihan mubadelesini harpten evvelki hale irca için bir iktisat konferansı toplandı; orada neler konuşulduğunu öğrendik; neler yapılacağını anlayıp dinlemeden toplantı dağıldı.. Londra birleşmesine tekaddüm eden aylarda, havada garip bir nikbinlik vardı, nitekim bir çokları bu hareketle Harpöncesi'nin yüksek randımanlı ve açık pazarlı sanayi cennetine tekrar kavuşulacak; Garp medeniyetini karaklerlendiren teknik yeni vaziyetler muvacehesinde adımını şaşırmıyacak; bir kısım insanlık dünyası daha çılgın bir kazanmak ihtirası içinde geri - ileri milletler tezadını sustura sustura yoluna devam edecek, zannına saptılar. Hiç te öyle olmadı. Sermaye âlemi, elindeki kudretin dağılışını

büyük bir heyecanla ikrar ve zafını izhar etti; zaten kendi bünyesi içinde mevcut birbirini istirkaba meyyal muhtelif cereyanlara millî kurtuluşların körpe ve haklı talepleri de inzimam edince neticenin böyle bir çıkmaza varacağı evvelden de kestirilebilirdi.

Cihan genişliğindeki bu yıkılış - kuruluş tahavvülleri «Devlet» e yeni bir mana vermek istidadındadır; devlet artık milleti teşkil eden fertler arasında alelâde bir asayiş bekçisi vaziyetinden çıktı. İktisatta umumiyetle içtimaî hayatta - yerine göre - bir tanzim edici, bir kurucu, bir temizleyici unsur haline geldi; böylece onun müdahalesini hoş görmiyen dünkü anlayış bugün aksi bir inanışa çevrilmiş oldu. Buna rağmen büyük ıstıraplarla büyük davaların ferdiyetçi bir düzen içinde - hele bugün - hayatta uygunluk vasıflarını kaybedeceğine inanmıyanlar, kafalarında sürgülenen tek ve ahmak bir hüriyeti, bütün bir millet için söyliyen, bir millet için düşünen, bir millet için yapan «Devlet» e karşı seferber etmekten çekinmiyenler yok değildir. Bunlar, liberalizm rüyasının mahmurluğu içinde ancak sayıklıyabilen zavallılardır.

Lâfın kısası: Devlet yeni bir idrakle kucak kucağadır, bugün varolan münakaşalar:

DEVLETİN NE KADAR MÜDAHALESİ nden ziyade

DEVLETİN NASIL MÜDAHALESİ şeklinde alınmak lâzımgelir.

Türkiye'de devlet, millet bütünlüğünün bir mümessilidir, onun fonksiyonunda sınıf kayguları, zümre menfaatleri ne aslî ne de talî birer muharrik olmaktan uzaktırlar; o, büyük ihtiyaçların istediği nisbette, istediği tarzda yapar ve kurar.

Bir inkılâp başardık. İstiyoruz ki bu, bir fikir hızı halinde kafalarımıza, sinirlerimize yerleşsin ve hançeremizdeki ses, derimizin altındaki et, damarımızın içindeki kan kadar bizim olsun. İstiyoruz ki millî yapımızda büyük kütle bugünden çok fazla anlıyışlı, bir vazife alsın. İstiyaruz ki içimizde filizlenen her fikir, davamızın dışına vursun ve görünsün. Çünkü inkılâbımız, bütün manasile köklü, millet cesametinde yayılı ve gene millet topluluğunda yekpare bir yeniyi özleyiştir ve bu özleyişi gönülden maddeye akıtmak bizim için bir «sabit fikir» dir.

Bu arada devletin ne tarzda müdahale etmesi lâzımgeldiğini tetkika koyulmak, mevzuu cidden geniş bir sahaya intikal ettirmek demektir. Biz bu bahisten sadece Bürokrasi'yi alarak kısmen gözden geçirecek ve halk karşısında, inkılâp içinde münevverliğimizin bir temel vazifesini hatırlamakla iktifa edeceğiz.

Suali: DEVLET NASİL MÜDAHALE ETMELİ?
MÜDAHALESİ NASIL SEMERELENDİRİLMELİ?

şeklinde ortaya atarken önümüze ilk çıkacak engel BÜROKRASİ dir.

Bunu: 1) İŞ TEKNİĞİ,
2) İşin yapılışına hâkim olan ZİHNİYET.

diye teknikle ahlâk cephesinden ele alabiliriz.

Tasnifin ilk kısmı ayrı bir ihtisas meselesi olduğu için tetkikimizin ötesinde kalır.

İŞİN YAPILIŞINA HÂKİM OLAN ZİHNİYET' e gelince: Bu, hayata, istediği çabukluğu vermiyen, hizmetin tabiî seyrini acayip bir gevşeklik içinde köstekliyen haleti ruhiyedir. Ona kadar gelen bilcümle sür'at tedbirleri duralar ve görülecek hizmet gecikir...

İşte BÜROKRAT bu noktada kendine en müsait bir vasat bulur. Yosunlaşmağa başlar. Uzun mesafelerden aşıp gelenleri günlerce koridorlara kapar; işgüzar bir el olur: işimizi belki de unutulmuş bir dosyaya sevkeder; bazan bir kronometre doğruluğu göstermek için sonuna gelmiş bir işi bitmez diye kesip atar, sizi yarına peşkeş çeker. Ona en basit bir taamülden bahsedersiniz, size anlamadığınız kanunî mevzuatı tefsire girişir. İstersiniz ki muamelenizin ihtiyaç gösterdiği kolaylık o gün elinize geçsin, fakat ne mümkün. Hazfi hemen ve bir kişiçe kabil bir sürü formaliteler önünde kapaklanır kalırsınız. Sayinizin betibereketi kaçar.

Mevzuu ele alışımızdan BÜROKRAT'ın, - yalnız devlet makinesine musallat bir parazit - telâkkisi tebarüz etmekle beraber şunu söyliyelim. Bu haleti ruhiye bizi o kadar kendi çevresine kapamıştır ki ferdî hareketlerimizde bile onun tesirinden hâli kalamayız. Bu, nesillerdenberi beynimizde, sinirimizde, etimizde - hiç keyfi bozulmadan - mantarlaşagelmiş bir derttir; onu çok defa işimizin tabiiliği içine almakla bir mahzur görmeyiz bile.

Demek istiyoruz ki aldığımız manadaki bürokrasi sadece devlet bünyesinde bir arıza değil ayni zamanda - yüz yıllarca süren - bozuk düzen göreneklerin ferdî faaliyetlerimize de yamadığı bir lekedir... Bununla beraber bürokrasi denince, - kuruluşu, işleyişi bakımından - derhal devleti, devlet teşkilâtını tedai ederiz.
Bizde bürokratın filizlenmesi, kökleşmesi, döl salması devlet rejimlerimizle tamamen muvazi bir istikamet takip etmiş, en sonunda da kötü bir ahlâk kaidesi halinde düğümünü itmam eylemiştir. Bu itibarla dünkü ve bugünkü devleti bir iki çizgiyle göz önüne getirmek, bu menfi tipin vasıflarını nereden aldığını, inkişaf seyrini ne tarzda yaptığını, müzmin haline nasıl durgun bir mantıkla eriştiğini anlamak için kâfidir.

TÜRKİYE'DE ESKİ DEVLET'TEN NE ANLAŞILIR?

O, bir millet namına söyler, bir millet namına harcar, bir millet namına yer içer, fakat onu tanımazdı. Bilmek istemezdi ki geniş tabiat sertliğinde didinen insanlarla bunların kandilerine göre istekleri, dilekleri vardır. Bu devlet, - milletten gelmek şöyle dursun - hayat usaresine kendi çılgınlığının sülüğünü vurmak için daima ona gitmek isterdi.
İşte bütün otoriter oluşu nefsinde başlıyan ve fakat dışarıda biten, dışarda kuduran bir devlet taslağı..
Bürokrat böyle bir devlet sisteminde keyfini çattı, müzmin bir huşuuet içinde pişkinleşe, pişkinleşe bize kadar geldi. Şimdi hepimizde, hareketlerimize, iradelerimizin haricinde müessir olan, yeniliğimizi bir anda eskileştiren tipten bir parça var...

TÜRKİYEDE YENİ DEVLET'TEN NE ANLAŞILIR?

Yeni devlet milletten gelir, millete danışır, millet için refah yolları arar. Her hangi bir hızbin, her hangi bir zümrenin menfaatlerine yataklık yapmaz; bütün bir topluluğun iyi çalışmasını, iyi geçinmesini kendine ilk hedef sayar.
Diğer taraftan dün mutlak olarak bürokratik bir taazzuv, ağır aksak işler bir makine telâkki edilen «devlet» in bugün yüklendiği çeşitli vazifeler karşısında işleyişini yeni bir tensika tâbi tutuşu ve bu bapta memleketimizde çok cezrî tedbirlere başvurulması, bizde devleti milletle büsbütün iç içe bir teşekkül haline getirmiştir. Bu teşekkülün bir noktasındaki bulantı - umumî ahengi bozmasa bile - sızıltıya yol açacağından bu hususta en titiz bir hassasiyetle hareket etmek zarureti gün gibi aşikârdır.

Rejimin bakası ve hayatiyeti, en ufak vesilelerden bile istifade ederek inkılâp ruhunu, müspet hareketler içinde kuvvetlendirmekle kabildir.

Bazılarında «Kesif bir hususî menfaatin bulunmadığı yerdedir ki bürokrat rüşeymleşir» kanaati hakimdir. Bu kaygu insanın içtimaî, insiyakî bütün hareketlerinde muharrik ve nâzım bir rol alır; en erişilmez muvaffakiyetler, en dahiyane buluşlar hususî menfaatin çocuklarıdır. Âmme hizmetleri, iptidaî sür'atlerine böyle bir itmeyle başlamadıklarından alelâde hıza bile kavuşamazlar.

Liberal telâkkilerin yadigârı olan bu görüş, içtimaî hayatın, haricî, dahilî bir sürü amillerin tesiri altında giriftleştiği ve toplu bir müdahaleyi istilzam ettiği bu dönemeçli devirde, - zaman geçtikçe - lojik ve diyalektik kıymetini kaybetmekte ve esasen fert menfaatile cemiyet menfaati arasında mevcut sayılan ahenk; zaafını, muvazenesizliğini her gün biraz daha önümüze sermektedir.

●

Yeni Türk devleti, perakende endişelerin dışında büyük millî yapıyı tamamlamak için çalışıyor. Yüz yıllarca sürüp gelen ruh mezelletleri bu her şeyden üstün dilekte urlaşıp kalamaz.

Tertemiz, pürüzsüz bir «devlet» e yükseldiğimiz şu anda, Türk Okumuşu, Eski'nin bittiği, Yeni'nin başladığı, geri haleti ruhiyelerin sınırdan aşmağa çalıştığı bir noktada, senin âdeta stratejik bir ehemmiyetin var! Senden Eski'yle Yeni'yi mezce, telife matuf, nafile bir sây değil; bunları biribirinden ayıran, Yeni'yi Eski'den temizliyen köklü bir çalışma bekliyoruz.

Bürokrat, içimize çömelmiş irtica kadar geriçekici bir ruh taaffününün remzidir.

Hayatın en canlı bir safhası olan «İŞ» üzerinde bu sakatlığı düzeltmiye çalışmak hem inkılâbın halka anlatılmasında değeri ölçüye gelmez bir fırsattır, hem de bu arada vazife ve meş'uliyeti olan münevverin bir yurt borcudur.

Biz yüksek tevettürlü bir inkılâp heyecanının ve bir inkılâp şuurunun bu yolda bize her an kılavuzluk edeceğine kuvvetle inanıyoruz.

Türk devletçiliği ve himayeci ferdiyetçilik.

Ahmet Hamdi

İnkılâbımızın onuncu yıldönümünü sevinç ve heyecan içinde yaşıyoruz. 10 sene gibi çok küçük bir tarih parçasına, yarattığımız eserin nasıl sığdığını hayretle düşünüyoruz. On senede Kurunu vustadan yirminci asra atladık. Bütün cihan karşısında iftihar etmek hakkımızdır.

İnkılâbımızın safha safha tarihini yazmak, onun kendisi tarafından nasıl tasfiye olunarak bu hale geldiğini tetkik etmek çok enteresan bir mevzu olur. Fakat bu yazımızda böyle bir etüt tecrübesi yapmıyacağız. Sadece işaret ederek geçeceğiz ki, heyecanı durulan ve inkılâbın ileri görüşünden kendisini uzaklaştırarak, hattâ bugünkü realiteyi bile kendi görüşünün ilerisinde bulan kimselerin her inkılâpta tasfiye olunduğu gibi, bizde de zaman zaman tasfiye edilmiş olmaları sayesinde, inkılâbın yürüdüğüdür. Eğer hilâfetçilerin görüşü, inkılâbın görüşü olsa idi, Yunan istilâsının muvaffakiyetle temizlenmesinden sonra, inkılâp bitmiş olurdu. Serbestçilerin istedikleri, inkılâpcının istediği olsaydı, bugünkü vaziyet ne olurdu? Demokrasi, halk hâkimiyeti, serbest sâyu amel gibi her memlekette politika edebiyatının direklerini teşkil eden bir takım yaldızlı hapları tesbih gibi çekmekle meşgul olan ve mukadder akibetine günden güne yaklaşan zavallı bir millet halinde kalırdık.

Türk inkılâbı, bu görüslere iltihak ettiğimiz gün temelinden yıkılabilir. Böyle büyük tehlike, inkılâp heyecanlarını geride bırakmış olanların iş başına geçmeleri takdirinde her memlekette ve her inkılâpta mevcuttur. Onun için inkılâp idaresi, inkılâbın büyük menfaatlerini anlayan ve heyecanlarını inkılâbın yüksek görüşlerine uydurabilen kimselere teslim olunur. Bu mazhariyetten uzaklaşan inkılâp, «dejenere» olmaya mahkûmdur.

●

Bizim inkılâbımız, serbesti inkılâbı değildir. İnkılâbımızın ana prensiplerinden biri devletciliktir. Bu kelime ile biz, inkılâpçılık mefhumu anlarız. Türk devletçiliği milleti devlet elile yeniden teşkil etmek demektir. Türk inkılâbının gayesi ve maksadı da bu olmasına rağmen, «devletçilik» kelimesi kullanıldığı vakit, içimizde memnun olmayarak surat asanlar bulunmıyor mu? Devletçilikten bahsettikleri için kendilerine şüpheli nazarla bakılanlar olmıyor mu? Halbuki Türk inkılâbı başlıca vasıta olarak devletçiliği ele almıştır. Devletçilik mefhumu ortadan dilindiği gün, Türk inkılâbında silinmiş olur.

İnkılâp, bir cemiyette bozulan muvazene yerine sağlam diğer bir muvazene şartları koymak demektir. Cemiyetin kendi bünyesinde bir inkılâp yaratıldığı zaman, hamlelerle ileri bir plâna doğru atılmak mecburiyeti vardır. Bu ileri plâna atılış ya kendiliğinden olur; yani cemiyeti sıkan bir takım kayıtlar kaldırıldıktan sonra, ileri plâna geçmek imkânı elde edilir; yahut bu imkân müdahaleci bir kuvvet, inkılâpçı ve otoriter birer kuvvet tarafından temin olunur.

Birinci nevi inkılâplara en yakın ve canlı misal Büyük Fransız inkılâbıdır. İkinci nevi inkılâpların da en güzel nümunesini kendi inkılâbımız vermiştir.

●

Büyük Fransız inkılâbı ferdin hürriyetini ve otoriter kuvvetlerin tasfiyesini hedef tutmuştu. Her inkılâp gibi, o da dayanma direkleri çürümüş olan eski cemiyet muvazenesi yerine, yeni bir muvazene kurdu. Bu muvazene, teşebbüs ve hürriyet haklarından hemen tamamen uzaklaştırılmış olan ferdi, izafî bir hürriyete kavuşturdu. Bu inkılâp temayülü diğer milletlere de örnek olarak, bir buçuk asır dünya, serbest çalışma ve serbest mübadeleye dayanan yeni bir medeniyet rejimine intibak etti. Cemiyet bu bünye değiştirmesinden sonra, yeni bulunduğu muvazenede epi rahat etti; çok ilerlemeler oldu; bir takım milletler için büyük bir refah devresi başlamıştı. Fakat her muvazene gibi bu da kendi içinden bir muvanezesizlik doğurmakta devam ediyordu. Cemiyet, kendi dafi ve mukavim kuvvetlerini kullanarak ve arasıra da devri buhranlarla safra boşaltarak, büyük muvazenesini bulmaya çalıştı; böylece bir bucuk asra yakın devam eden bir medeniyet rejimi, yavaş yavaş kendi içindeki muvazenesizlikleri yenemiyerek bir büyük harbe doğru gitti. Harp, uzun ve çetin bir boğuşmadan sonra, yeni fakat sun'i bir muvazene ile bitti. Cemiyet intibak etmeye mecbur olduğu yeni plâna kavuşamadığı için harpten sonra ise buhran başladı.

İnkılâbımız, tarihin böyle bir devrine, serbest çalışma ve serbest mübadele rejiminin bir buhranla nihayetlenmiş olduğu bir zamana isabet etmiştir. Daha doğrusu inkılâbımız, ferdî çalışma ve serbest mübadele rejiminin devrini ikmal etmesinden doğmuştur. İşte onun içindir ki biz inkılâbımızla, müdahaleci ve otoriter bir kuvvet tarafından tarih akışına müdahale ederek hamleler yapmak mecburiyetindeyiz. Bu otoriter ve inkılâpçı kuvvet, bizim nazarımızda «devlet» ten ibarettir. Onun içindir ki Türk inkılâbının «devletçilik» prensibi, inkılâbın kendisinde mündemiç en ileri bir vasıftır.

●

İnkılâp, Türkiyeyi en ileri bir memleket haline getirmek gibi ağır bir vazifeyi üzerine almıştır. Bu büyük işi ferdiyetçilikle ve ferdî hürriyet ve serbest mesai ile temin etmeye imkân var mıdır? Eğer on dokuzuncu asrın eşiğinde olsa idik ve o zaman uyanarak sanayi istihsaline başlayıp dünya piyasalarında lehimize mühim marjlar temin edebilecek vaziyette bulunsa idik yapacağımız en büyük hamle, ferdi çalışmaya serbest bırakmaktan ibaret olacaktı. Bir buçuk asır, Garbın ileri milletleri, bu yolda inkişaf ettiler. Çünkü nakil vasıtalarının tekemmülü bir çok yeni kıtalar ve memleketleri müstemleke ve açık pazar halinde kullanmak imkânını verdi; tekniğin ilerlemesi de bir takım memleketlerin sanayi istihsaline dökülerek dünya mikyasındaki mübadele işlerinde lehlerine mühim marjlar elde etmelerini mümkün kıldı. Milletler arasında mübadelede öyle bir vaziyet hâdis olmuştu ki, bir kısım milletler ferdiyetçi ve «emperyalist» bir iktisat sisteminin bütün faidelerini kendi fertlerinde topladılar; bu sistemin bütün kötü ve zararlı tarafları da diğer milletlerin omuzlarına yüklendi.

Ferdiyetçilik yapabilmek için, ferdi sonsuz bir ihtiras ile işe sevketmek lâzımdı. Bunun için ise en büyük muharrik kuvvet «kâr» elde etmek hırsı idi. Fert en büyük kârı, en kolay şekilde temin için kendi maddî ve manevi kuvvetlerini seferber haline koymak için uğraştı.

Buhar keşfolunup teknik ilerledikten sonra, dünya milletleri iki kısma ayrıldılar: Biri hâkim millet, yani metropol, diğeri metbu millet, yani müstemleke idi. Her ikisiinin arasında da şeklen müstakil, fakat hakikatta yine bir nevi müstemlekeden ibaret açık pazarlar var idi. Birinci-

ler, yani metropoller, sermayedarlık imparatorlukları kurarak, ve kendi usullerini, kanunlarını, sermaye haklarını ve mübadele şartlarını diğer milletlere empoze ederek mübadeleden daima lehlerine büyük bir marj temin ediyorlardı. Bu marj o memleketlerde hem istihlâkâtı çoğaltıyor, hem de istihsal aletlerini fazlalaştıran yeni sermaye terakümleri yapıyordu.

Halbuki diğer milletler, mübadele ile ve metropole karşı katlandıkları fedakârlıklarla mübadelede, almak hakları olan miktardan daima bir kısmını kybediyorlardı. Bu kaybettikleri miktarları istihlâklerinden kesiyorlar; bu da yetmeyince istihsal aletlerinden tecerrüt ederek istihsallerini geriletiyorlar, ve harice karşı borçlanıyorlardı.

Bir tarafta istihsalin fazlalaşması, diğer tarafta istihlâkâtın azalması, günün birinde öyle bir vaziyet ihdas ediyor ki, artık iki taraf birbirile mal alıp verecek iktidarı kaybetmiş, her iki tarafta da mübadele makanizması durmuştur. Filhakika müstemleke ve yarı müstemlekelerin mübadelede kaybettikleri hisseler karşı tarafta toplanmıştır. Fakat bu hisseler orada ya istihsal aletleri şeklinde ve ayhut «altın» istokları halinde durmaktadır. Bu aletlerle istihsal yapmak lâzım ise de, artık karşı taraf bunları almak imkânına malik değildir; çünkü bunların karşılığını ödemek için elinde ne satacak mal vardır; ne de satın alacak para... Bu vaziyet, son harpten sonra bütün dünyaya şamil bir ehemmiyet aldığından dolayı, artık mübadele durmuş, o durunca kârlılık da kaybolmuş, o kaybolunca da ferdi teşebbüsler durmuş ve ferdiyetçilik iflâs etmiştir.

Demek oluyor ki ferdiyetçilik, ancak geniş kârların ortada olması ile ve onları elde etmek ihtirasının kafalarda kaynamasile yaşar, ve bu imkân ortadan kalkınca ferdiyetçilik te rolünü kaybeder. Hangi millet, hangi tarihî devrede dış piyasaları istismar imkânlarına malik olmuş ise ferdiyetçiliği ve serbest mübadeleyi istemiştir. Bu imkânların azalması nisbetinde ferdiyetçilik ve serbestçilik fikirleri azalmış ve tamamen ortadan kalktığı vakit cemiyetin kendi bünyesinde ferdiyetçilik ve serbestçilik cereyanlarına karşı kuvvetli aksülameller hasıl olmuştur.

«İngiltere» serbest mübadeleyi ve ferdiyetçiliği en son haddine kadar terviç etmiş olduğu devirler, en son haddine kadar dış mübadelelerde muvaffakiyetle çalışmak imkânına malik olduğu devirlerdi. Bir asır evvel ferdiyetçilik ve serbestçilik için kan dökmüş olan milletlerin bugün diktatöraya ve devletçiliğe doğru gidebilmek için aynı şekilde kan dökmekten çekinmemeleri, fikirlerin inkişaf veya tedennisi değil, fakat hâdiselerin tahavvülünü gösterir. O zaman dış piyasaların istismarı mevcut ve bahsa mevzu idi; binaenaleyh serbestçi ve ferdiyetçi idiler. Fakat dış piyasalarda istismar ya bitmiş veya çok azalmıştır. Ondan dolayı ferdiyetçilik aleyhtarlığı ve devletçilik başlamıştır.

Hangi memleket ki dış piyasalarla olan mübadelesinde daima zararlı ve marj verici vaziyette ise o memlekette ferdiyetçilik ve serbestçilik inkılâpları ya olmamıştır, veya olduğu halde yaşayamamıştır. İşte Osmanlı idaresi zamanında Türkiyenin hali ve Meşrutiyet inkılâbının sür'atle dejenere olması sebebi...

Serbestçilik ve ferdiyetçilik milletler arasındaki mübadelenin bir tarafa mühim marjlar temin edebildiği ve dünya mikyasında milletlerin istismar olunduğu devrelerde, yani tarihin son bir buçuk asrı zarfında yaşa-

miş ve bu imkânlar kalktıktan sonra, o da tarihe karışmış bir rejimin ifadesidir; nihayet emperyalist temayüllerin bir neticesidir.
Bu devirde bir takım fertler sermayedar oldular, ve bir takım milletler sermayedarlık devrine geçtiler. Fakat mühim bir takım fertlerde ve mühim bir takım milletler de sermayeden tecerrüt ettiler. Bugün o fertlerin ve milletlerin tecerrüt ettikleri sermayedarlığa kavuşmaları için ferdiyetçilikten istifade etmelerine imkân yoktur. Çünkü ferdiyetçilik öyle bir rejimdir ki, onda bir takım fertlerin elinde sermaye toplanabilmesi için mühim br takım fertlerin sermayeden tecerrüt etmeleri lâzımdır. Dünya mikyasında artık mübadele yolile ve müstemleke usullerile istismar imkânları olmadığına göre, ferdi sermaye toplantısı bir memleket içinde yaranabilmek için iç pazarları istismardan başka çare kalmamıştır.

●

Gümrük hudutlarını kapayarak iç pazar istismarını kârlı hale koymak suretile bir nevi ferdiyetçilik yapmak mümkündür. Fakat bu kârlılık ve bu yolla toplanana sermaye izafî bir mahiyet alır. Himayelerden istifade etmiş olan fertler para kazanırlar; zengin olurlar; fakat öbür tarafta istihlâk kudreti azalan ve farka doğru giden sınıflar ve halk tabakaları peyda olur. Bir memleketin iç pazar istismarını mahdut bazı fertlerin zengin olması için serbest bırakması, dünya mikyasında milletler arasında serbest mübadelenin ve ferdiyetçiliğin doğurduğu ikiliği ve farklılığı bir milletin kendi içine sokarak doğurması demektir. Ferdiyetçiliğin ve dış pazar istismarına dayanmış rejimin, yani emperyalizmin kullandığı metotları memleketin kendi içinde tatbik ederek bu yola geçmeyi isteyenler, inkılâbın dışında kalmak vaziyetindedirler. İç pazar istismarlarile ferdiyetçilik yapmak, dünya mikyasında serbest mübadele ile vaki olmuş bir istismarı bir memleket içine nakletmek manasına gelir. Bu fikre taraftar olanlar, dünyayı iki asra yakın bir zaman kendi menfaatleri namına idare ve istismar etmiş olan milletlerin tarihinden misaller getirirler, ve onların ilimlerin derin bağlılıklarını izhardan geri kalamazlar; dünyanın son iki asırlık hayatında, bir kısım hâkim milletler nasıl sanayiciliğe geçerek ve mübadele münasebetlerinden üstünlüğü muhafaza ederek zengin olmuşlar ve milletler farklılaşmış ise, himayeler ve gümrük tedbirlerile bir memleket iç pazarlarında sanayiciliğe geçerek zengin olacak ve farklılaşacak fertlerin çoğalmasını hayırlı diye telâkki ederler. Ferdiyetçiliğin yaşaması için behemehal bir fedakârlık yapmak lâzım geliyor. Yani mübadelede bir tarafın fazla kazanması, diğer tarafın hakkından az alması zaruridir. Bu vaziyet, milletleri farklılaştırarak, neticede mübadelenin durmasını, umumî dünya buhranını intaç etmişti; hattâ bu buhran, ferdiyetçiliğin tam inkişaf ettiği ve liberal iktisat münasebetlerinin en mükemmel mahsullerini vererek kemale geldiği bir devirde olmuştu. Umumî harp ve umumî buhran gibi birbirlerini takip eden iki muvazenesizlik, ferdiyetçiliğin ve serbest mübadele medeniyetinin kemal devrelerinden sonra başlamıştır. İç pazarı, fertlerin sanayi kanalile ve himaye usullerile istismarına terkeden bir memlekette de, takip olunan usul, dış piyasaları istismar eden milletlerin usullerine benzediğinden, onların kemal devresinde duçar oldukları buhranları bu memleketlerin ergeç varmalarından daha tabii bir şey olamaz. Vakıa bu memleketler himayeci ferdiyetçilikte, izafî bir takım ilerleme alâmetleri gösterirler; fabrikaları çoğalır; bankaları fazlalaşır, şehirleri imar görür, hulâsa «maddî» cepheden el ile tutulacak bir takım eserler meydana gelir.

Fakat bunların hepsi halk tabakası tarafından fazla ödenmiş bir marja dayandığından, bu eserlerin çoğalmasına ve bir kısım fertlerin zengin olmasına rağmen halk tabakasından istihlâk harici kalanlar çoğalır; yavaş yavaş sanayi kalbur üstünde kalmış azlık bir zümrenin sanayi haline geçerek istihlâk sahasını daraltır. Halbuki öbür tarafta, halkın ekseriyeti tarafından ödenen marjdan hisse alarak zengin olan bu zümre daha fazla kazanmak için istihsal kudretini çoğaltacağından, günün birinde ve kısa bir zamanda fazla istihsal devresine girerek, himayeli fiatlardan istifade edememeğe başlarlar. Bu suretle bağlandığı ve tekemmül ettiği zanolunan ferdiyetçilik tıpkı Garpta olduğu gibi son tekâmül devresinde bir buhraha düşerek iflâslar, fabrika kapanmaları, fiat düşkünlükleri, işsizlik, mali buhran birbirini takip eder ve nasıl ki Garpta bir umumî buhran ile ferdiyetçilik tasfiyeye icbar olunmuş ise, bu memleketlerde de ayni şekilde bir buhran ile ferdiyetçilik nihayetlenir. (1)

●

Demek oluyor ki bugünkü şartlar altında iktisadî organlarını yeniden kuracak bizim gibi bir memlekette «ferdiyetçilik» yapmak demek, muhakkak bir buhrana bir uçuruma doğru bilerek gitmek demektir. Gözönünde ayni usulleri çok büyük ve çok müsait imkânlar içinde tatbik etmiş Garp âlemi ve onun iki asırlık tecrübeleri varken, sonu muhakkak bir uçurumla neticelenecek bir yolda yürümek, ancak şuursuzluğun ifadesi olabilir. İnsanlar, kendilerini ateşe doğru atan böcekler gibi, şuursuz olmadıkça bu yolu tutamazlar.

Ferdiyetçilik, bir millet organını, fertlerin kendi aklı selimlerine, menfaatlerine bırakarak kurmak mümkün olduğunu iddia eden ve devlet diye kurucu ve idare edici bir kuvveti reddeden sistem demektir. vakıa ferdiyetçilik her zaman devleti reddetmez; hattâ devleti işine geldiği zaman kendisine yardımcı ve himayeci olarak daima arar. Fakat devletin yapıcılık ve idare edicilik rolünü asla çekemez. Devletin, fert tarafından yapılamayan işleri muvakkaten üzerine almasını da hoş görür. Fakat bu işleri yavaş yavş fertlere mal etmek ve devleti ortadan çekmek lâzım olduğunu söyler. ... .

Ferdiyetçiliği kabul, nasıl devleti reddetmek değilse, ferdiyetçiliği red de, ferdi inkâr etmek değildir. Bizim gibi bir memlekette fert ve devlet mevzuu, her ikisinin de yapıcılık ve idare edicilik rolleri tanınmak, fakat hâkim ve kurucu vazife devlete verilmek suretile mutalâa olunur. Bu rollerin tayininde ve alelumum fertçilik ve devletçilik münakaşalarında Garp cemiyetlerinin bir model gibi, ancak bir tecrübe sahası, bir ibret numunesi olarak alınması icap eder. Yani Türk devletçiliği, Avrupa cemiyetlerinden inkişaf etmiş ve halkın çokluk sınıfına ait menfaat bakımından zararları görülmüş olan ferdiyetçiliğe karşı cephe almış bir sosyalizm devletçiliği değildir. Bizim devletçiliğimiz yapıcılık ve kuruculuk rollerini hemen hiç yapmamış fert ve devletin her ikisine birden bu vazifeleri gördürecek yeni bir tip devletçiliktir ki, bunun ana prensiplerini kendi öz ihtiyaçlarımızdan ve inkılâbımızın seyir ve manasından çıkararak kanunlaştırmaya mecburuz.

---

(1) Bu bahis etrafında fazla tafsilat "İktisadî devletçilik„ adlı kitabımın ikinci cildinde (sahife : 117 - 131) de vardır. Oraya müracaat buyurulması.

Gene Dede Korkut Kitabından: Kanlı Koca Oğlu Kanduralı Boyu.

- III -

İbrahim Necmi.

Dede Korkut kitabından ikinci olarak seçtiğimiz Kanduralı hikâyesinin son parçasını da bu sayıda okurlarımıza sunuyoruz. Bu hikâye oldukça uzun olduğu gibi sözlerinin ve gidişinin anlatılması için konulan altyazılar da çok olduğundan üç parçada basmak gerekliği önünde kalmıştık.

Bundan önce çıkan ilk iki parçanın kısacası şöyle toplanabilir: «Oğuzda Kanlı Koca adında yaşlı bir yiğit var. Bunun da biricik oğlu Kanduralı'dır. Bu delikanlı güzellikte de, yiğitlikte de biriciktir. Babası onu evermek istiyor. Kanduralı buna boyun eğecektir. Yalnız bir şartla: Alacağı kız kendi gibi bir yiğit olmalıdır. «Cici bici bir Türkmen kızı» istemiyor.

Kanduralı istediği gibi kız arıyor, bulamıyor. Görgülü babası aramaya çıkıyor. Döne, dolaşa bulayor: Trabzonda imparatorun kızı «sarı donlu Selca Hatun»... Ancak bu kızı almak için üç canavarla boğuşup üstün gelmek gerektir. Bunlar da kara boğa, kağan aslan ve kara boğra (deve) dir. Şimdiyedek 32 bey oğlu işe saldırmış, hepsi de kara boğa elinde ölüp gitmiştir.

«Babasından bu korkunç buluşu öğrenen Kanduralı, kırk yoldaşıyle yola düşüyor. Trabzona varıyor. İmparator ve kızı bu yiğiti çok beğeniyorlar. Ancak imparatorun bir kardeş oğlu var. O, Kanduralıyı çekemiyor. Yiğit Türk delikanlısı boğayı, aslanı, deveyi yeniyor. Herkesin alkışları arasında kızı alıyor. Düğün yapılıyor. Gerdek hazırlanıyor.

«Kanduralı, babasını, anasını görmeden gerdeğe girmiyor. Gecelikle karısını, yoldaşlarını alıyor, çadırlarını toplıyor; Oğuz ellerine doğru yola düşüyor. Oğuz sınırına gelince, kırk yoldaşını Yalvaç (haberci, müjdeci) yollıyor. Babasının kendisine karşı çıkmasını istiyor. Kendisi de yoldaşlarının dönüşünü bekliyerek uykuya varıyor.

«Trabzondan gecelikle çıkışlarını bir suç gibi gösteren imparatorun kardeş oğlu, imparatoru kandırmış, askerlerle bunları kovalamaya çıkmıştır. Kanduralının yoldaşları babasına gittikleri, kendi de uykuya vardığı sırada bunlar yetişiyorlar. Selcan Hatun hemen silâhlanıyor, atına biniyor, üstlerine varıyor, dövüşüyor. Böylelikle Kanduralının alacağı kız için ileri sürdüğü «ben yerimden kalkmadan o atına binmeli, ben silâha el vurmadan o

silâh çekmeli, ben düşmana sal-
madan o varıp baş kesmeli, dil
almalı» şartları tahakkuk ediyor.
«Selcan Hatun kan içinde düş-
man arasından dönünce, Kandu-
ralıyı bulamıyor. Şaşırıp kalıyor.
Selcan Hatun dövüşürken, Kan-
duralının uykudan yeni uyanma-
sını fırsat bilen düşman, yiğiti
yakalamış, götürmüştür.
«Taze gelin, bu acı ile çırpınır-
ken, Oğuz tarafından Kanduralı-
nın anası, babası geliyorlar.»
Hikâyenin alt tarafı şudur:

Ol mahalde Kanduralı'nın babası, anası çıkageldi.
Gördüler kim bu gelin kişinin kılıcının balçığı kanlu. Oğlu görünmez. Haber sordular. Görelim, nice sordular:

Anam kişi, kızım kişi!
Ala tanla yerinden durageldin. [1]
Oğlumu tutturdun mu?
Gafillice görklü başın kestirdin mi? [2]
Kadın ana, beybaba deyu bozalttın mı?
Sen gelirsin, beğim görünmez, bağrım yanar!
Ağız dilden birkaç kelime haber mana!
Kara başım kurban olsun gelin sana!

dedi.

Kız bildi kim kaynanası, kaynatasıdır. Kamçı ile işaret kılıp:
— Ovaya düşün. Ne yerde iner karışır toz varsa ve ne yerde karga kuzgun oynarsa ande istiyelim, dedi.
Atına mahmuz vurdu. Bir yüksek yere çıktı. Gözledi, gördü kim bir derenin içinde toz gâh derilir, gâh dağılır. [3] Üzerine geldi. Gördü kim Kanduralının atını ohlamışlar; gözünün kapağın ohlamışlar; yüzünü kan bürümüş; durmaz, kanın siler. Kâfirler üşer. Kılıcın yalın eyler; kâfiri önüne katıp kovar. [4]
Selcan hatun bunu böyle gördü. İçine ot deşti. Bir bölük kaza şahin girmiş gibi kâfire at saldı. Bir ucundan kırıp kâfiri ol bir ucuna çıktı. [5] Kanduralı baktı, gördü kim bir kimseye yağıyı önüne katmış kovar [4]

---

[1] Burada Kanduralının anası, daha tanımadığı gelininden oğlunu soruyor. Selcan hatuna «anam, kızım» demesi bugün de kullanılır sözlerdir. Fakat kişi de diyor ki Türklerde sonradan Arap an'anesinin yarattığı kadın - erkek farkının aslında olmadığını gösterir. İkinci mısra «alaca karanlıkta yerinden kalkıverdin» demektir.
[2] Gafillice gatletinden istifade ederek, gafil iken demektir. Bu lice çift eki ile yapılan zarflar Dede Korkut kitabında çoktur. Görklü güzel yerindedir. Gör kökünden geldiğine göre görünüşü güzel, hoşmanzar, nazariiyp gibi bir manası olacaktır.
[3] Derilmek toplanmak, bir araya gelmektir. Dağılmanın zıddı olarak kullanılması da bunu gösterir. Dermek fiilinin meçhul sıygasıdır. Şimdi biz daha çok Derlemek ve Derlenmek kullanıyoruz.
[4] Kovmak, şimdiki manasında değil, kovalamak yerinde kullanılmıştır. İki mana arasındaki yakınlık göz önündedir.
[5] Burada Kâfiri mefulü kendi fiilinden sonra gelmiş: «Bir ucundan kâfiri kırıp» yerine «bir ucundan kırıp kâfiri» denilmesi, dilde cümle sıralanmasının konuşmada nekadar dinamik olduğunu gösterir.

Selcan hatun ildüğün bilmedi, kakıdı [6]. Burada söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş? Eyder:

Kalkubeni yerinden duran
Yiğit, ne yiğitsin?
Yelisi karakadlık atına binen
Yiğit, ne yiğitsin?
Gafillice başlar kesen,
Destursuzca menim yağıma giren [7]
Yiğit, ne yiğitsin?
Destursuzca yağıya girmek,
Bizim elde ayıp olur.
Mere, yürü, doğan kuş oluben uçayın mı?
Sakalınla boğazından tutayın mı?
Gafillice senin başın men keseyin mi?
Alca kanın yeryüzüne tökeyin mi?
Kara başın terikiye asayın mı?
Mere kadası yetmiş!
Yiğit, ne yiğitsin?
Kay da döngil! [8]

dedi.

Selcan hatun burada söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş? Eyder:

Hey yiğitim, bey yiğitim,
Kaytabanda kızıl develer
Durumundan döner mi olur?
Karakoçta kadlık atlar
Koluncuğun deper mi olur?
Ağa yelde ağca koyun
Kuzucuğun süser mi olur?

---

[6] Kakımak, beğenmeyip kızmak demektir. Kanduralı kendi karşısındaki düşmana başkasının el uzatmasını iyi görmiyor, kızıyor.

[7] Yağı düşman demektir. Benim yağımı diye kendi karşısındaki düşmanı benimsemesi, o zamanın savaş nizam ve teamülünü gösterir. Görülüyor ki bir pehlivan bir düşmanla döğüşürken, başka birinin kendine yardıma gelmesi, o düşmana karşı çıkması için o zamanlar pehlivanın destur - yani izin- vermesi lâzım geliyormuş!

[8] Burada Kanduralı kendi düşmanına kendinden izinsiz girene - Selcan hatun olduğunu bilmiyerek - tehditler savuruyor: Doğan olup uçmak, sakalına, boğazına yapışarak başını kesmek, al kanını yerlere dökmek, başını atın terkisine asmak, hep bu tehditlerdendir. Kadası sözündeki kada şimdiki «kaza» nın Türkçeleşmişidir. Kadası yetmiş, kaza, belâ günü erişmiş demektir. Kay ricat et demektir. Döngildeki gil, emir sıygalarına gelen tekit lâhikasıdır

Alp yiğitler, bey yiğitler
Görklüsüne kıyar mı olur? [9]

Yiğitim, bey yiğitim, bu yağının bir ucu mana, bir ucu sana! dedi. Kanduralı bildi kim bu yağıyı basuben dağıtan Selcan hatundur. Bir tarafına dahi kendi girdi. Kılıç tutup yürüdü. Kâfir başın kesti. Yağı basıldı. Düşman sındı. [10]

Selcan hatun Kanduralı'yı at ardına aldı, çıktı.

Giderek Kanduralının fikrine bu geldi kim:

Kakıubeni Selcan hatun durduğunda,
Yelisi karakadlık atın bindiğinde,
Babamın ağban işiğine düştüğünde,
Oğuzun elâ gözlü kızı, gelini boyladıkta,
Her kişi sözün söyledikte,
Sen orada durasın, öğünesin!
«Kanduralı zebun oldu,
At ardına aldım, çıktım» diyesin!
Gözüm döndü, gönlüm gitti:
Öldürürüm seni [11]

dedi.

Selcan hatun hal neydiğin bilip söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş? Eyder:

Bey yiğit,
Öğünürse er öğünsün, aslandır!
Öğünmeklik avratlara bühtandır!
Öğünmekle avrat er olmaz.
Ala yorgan içinde seninle buluşmadım,
Tatlı damağ tutubunu suruşmadım,
Al duvağım altında söyleşmedim:

---

[9] Kanduralının tehditlerine karşı Selcan hatun, onu deveye, ata, koyuna, kendisini de bunların yavrularına, küçüklerine benzeterek kendini tanıtıyor. Muzari sıygasının «olmak» la mürekkep fiil şekline konuşu, fiil kökünе - kimi kere a-e, kimi kere ı-i-u-ü ile okunur - bir r getirilerek yapılan sözlerin hem isim, hem sıfat, hem fiil sıygası olarak kullanılır sözler olduğunu gösterir delillerden biridir. Yalnız muzariler değil, fiil tasrifinde - emir, şuhudi mazi ve temenni sıygalarından başka - bütün sıygalar böyledir.

[10] Yağı basıldı düşman yenildi; sındı kırıldı, münhezim oldu demektir. Sıngın münhezim yerinde kullanılır. Sırp sındığı Sırp ordusunun kırılıp mahvolduğu yerin adıdır.

[11] Şimdi hikâyenin yeni bir kısmına giriyoruz: Kanduralı, kendine uyar bir yiğit kız arayıp bulmak yolunda bukadar sıkıntıya katlandıktan, kızı bulup aldıktan, istediği gibi olduğunu anladıktan sonra içine yeni bir işkil giriyor. Bu kızın kendisini kurtarmakla böbürleneceğinden, kendini ikinci sıraya düşüreceğinden korkuyor. Kalkıubeni şimdiki kalkıp karşılığıdır. Şimdi ip ile yapılan sıygalar eskiden üp, daha eskiden übeni, daha eskiden de übeni ile yapılıyormuş demek olur. Durmak kalkmak; boylamak hikâye ve mankıbe söylemek, terennüm etmek demektir.

Tez sevdin, tez usandın!
Kuvat oğlu kuvat!
Kadir Allah bilir: Men sana
Munisim, yârım; kıyma mana! [12]

dedi.

Kanduralı Eyder:

— Yok! Elbette öldürsem gerektir, dedi.

Kız kakıdı. Eyder:

— Mere kuvat oğlu kuvat! Men aşağı kulpa yapışırım; sen yukarı kulpa yapışırsın. Mere kuvat oğlu, ohunla mı, kılıcınla mı, gel beri söyleşelim! dedi.

Atın depti. Bir yüksek yere çıktı. Sadağından [13] doksan ohun yere döktü. İki ohun demrenin [14] çıkardı. Birin gizledi, birin eline aldı. Demrenli ohla atmağa kıyamadı. Eyder:

— Yiğit, at ohunu.

Kanduralı Eyder:

— Kızların yolu evveldir. Evvel sen at! dedi.

Kız bir ohla Kanduralıya attı. Şöyle kim başında olan bit ayağına indi. [15] İleri gelip Selcan hatunu kucaklayıp barışmışlar, suruşmuşlar. Kanduralı söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş? Eyder:

Yalap yalap yalabıyın ince donlum!
Kar üzerine kan dammış gibi kızıl yanaklım!
Kuşa badem dar ağızlım!
Kalemciler çaldığı kara kaşlım!
Kurması kırk tutam, kara saçlım!
Aslan uruğu, sultan kızı!
Öldürmeğe seni kıyamadım!
Öz canıma kıyam,
Men sana kıymıyam,
Men seni sınardım! [16]

dedi.

Selcan hatun dahi burada söylemiş. Görelim, hanım, ne söylemiş? Eyder:

---

[12] Selcan hatun gene alt perdeden davranıyor: Öğünme, yani tefahur erkeklere yaraşır, onlar aslandır diyerek kendi erliğini hiçe sayıyor. Suruşmak emişmek demektir. Kız, daha visaline bile ermediği erkeğe yalvarmakla beraber sitem de ediyor. Son iki mısra, o zamanın halk şiirinde mısra sonunda söz kesmek lüzumuna kulak asılmadığını gösterir.

[13] Sadak, okların sıraya dizildiği okluk manasınadır.

[14] Demren, yahut temren, okun ucundaki sivri ve öldürücü demirdir.

[15] Başındaki bit ayağına inmek hayali, o zamanlar korkunun şiddetini anlatmak için kullanılır bir mecaz olduğu anlaşılıyor.

[16] Burada barışma çarçabuk oluyor. Hikâyede eksik parça mı var, yoksa burada işi çabuk bağlamak mı istenilmiş, bilinemez. Yalap parlaklık demektir. Yalabuk sözü hâlâ kullanılır. «Yalap yalap yalabıyın» parıl parıl parlıyan yerinde kullanılmış. Don elbise demektir. Kanduralı büyük bir aşk ile söyliyor. Bunu kadını yendikten sonra merhamete gelerek, duygusu coşarak söylese daha güzel olurdu.

Kalkubeni yerimden durur idim,
Yelisi kara kadlık atıma biner idim,
Babamın ağban evinden çıkar idim,
Erkubili ala dağı avlar idim,
Ala giyik, sığın giyik kovar idim,
Turtanda bir ohla neyler idim,
Demrensiz ohla yiğit seni sınar idim!
Öldürmeğe, yiğitim, men seni kıyamadım! [17]

dedi.

Irağından tutuben yakınından gülüştüler; gizli yaka tutuben biliştiler; tatlı damağ veriben suruştular; ağ boz atlar biniben yürüştüler; beybabası yanına iriştiler. [18]

Babası oğlancığın gördü. Allaha şükürler eyledi. Oğluyle geliniyle kanlı koca Oğuza girdi. Gök ala görklü çimene çadır dikti. Attan, aygırdan, boğra, koyundan koç kırdırdı. Düğün etti. Kalın Oğuz beylerin ağırladı. [19]

Altunluca gönlüğün dikip, Kanduralı gerdeğine girip, muradına maksuduna irişti.

Dedem Korkut gelip şadlık çaldı; boy boyladı, söy söyledi; gazi erenler başına ne geldiğin söyledi.

İmdi kani dediğim bey erenler, dünya menim diyenler? Ecel aldı, yer gizledi. Fani dünya kime kaldı? Gelimli, gidimli dünya; son ucu ölümlü dünya. Ecel geldiğinde arı imandan ayırmasın. Kadir seni namerde muhtaç etmesin. Allah veren ümidin üzülmesin.

Ağ alnında beş kelime dua kıldık; kabul olsun. Amin diyenler dizar görsün. Yakıştırsın, dürüştürsün, günahınızı adı görklü Muhammet Mustafaya bağışlasın. [20]

Kanduralı Hikâyesinin Değeri Üzerine Birkaç Düşünce

Üc sayımıza ancak sığabilen bu Kanduralı hikâyesi, eski devirde Türk halk hikâyeciliğinin başlıca unsurlarını içinde toplıyan çok özlü, çok değerli bir eserdir.

Hikâye, bir başlangıçla başlıyor: Kanlı kocanın yetişmiş oğlunu evermek hiyetine düşmesi, Kanduralının nasıl kız istediğini anlatması, Oğuzda kız aramalar, bu başlangıçtır. Delikanlının istediği kız için ileri sürdüğü

---

[17] Selcan hatunun cevabı daha müspet: O, hakikaten demirsiz ok kullanarak Kanduralıya kıyamadığını ispat etmiştir. Kanduralının böyle bir kıyamamazlığını göstermemek hikâyenin eksik tarafı gibi görünür.

[18] Bu sıravardı tarifin şimdiki anlaşılışı şudur: «Uzaktan tutuşup yakından gülüştüler. Gizli yakalarını açıp tanıştılar. Dudak dudağa gelip emiştiler. Ak renkli, boz renkli atlarına binip ilerlediler.. Kanduralının babasının yanına geldiler.»

[19] Ağırlamak, ikram, riayet etmek, ziyafet vermek demektir..

[20] Hemen her hikâyenin sonunda tekerleme gibi geçen bu dua, hikâyeyi anlatan uzanın dinliyen beyden hediye almak için kullandığı alışılmiş bir sistem gibidir.

vasıflar, hikâyenin mihveri hükmündedir. Bununla roman entrikası başlamış oluyor. Hikâyenin ikinci kısmı, aranılan kızın bulunmasıyle başlıyor. Böyle bir kız bulmak nekadar güçse, bulunan kızı almak ondan daha güç olduğunu göstermek üzere, güçlüklerin o zamanca en ağırları ortaya konuyor. Boğa, aslan, deve ile olan döğüşler, bu kısmı bağlıyor. Burada hikâyeci çok ustalık göstermiştir: İmparatoru Kanduralıya karşı iyi niyetli, kızı âşık yapmış, rakıyp yerine de imparatorun kardeşi oğlunu koymuştur. Hikâyede söylenmiyor ama, bu kardeş oğlunun hem amcasının tahtına, hem de biricik kızına göz dikmiş olması lâzım gelir. Ortaya böyle bir rakıyp çıkarmakla entrika tamamlanıyor. Oğuz yiğidi, üç büyük canavarı ayrı ayrı oyunlarla yenerek hayrın üstünlüğünü temin ediyor. Hikâye, burada bir düğümle bitebilirdi. Fakat, hem baştaki şartların fiilen tahakkukunu göstermek, hem de rakıybin entrikasını tamamlamak üzere, hikâyeci, yeni bir yüz açıyor. Kolunun gücü ile dileğine eren yiğit, kazandığı sevgilisini koynuna almak için anasının, babasının yanına gitmeyi şartediyor. Yola çıkıyor.

Bununla hikâyenin üçüncü kısmı başlıyor: Rakıyp, bu birdenbire yola çıkışı şüpheli göstererek, takibe izin alıyor. Kahraman ise, bundan habersiz, arkadaşlarını babasına muştucu gönderiyor. Kendisi sevdiğiyle yalnız kalıyor. Uykuya dalıyor. Bu sırada düşman geliyor.

İşte burada, başlangıçta ortaya konan şartların tahakkuku var: Selcan hatun silâhlanıp ata biniyor. Sevdiğini müdafaa için hazır bulunuyor. Uyanan Kanduralı aldığı kızın tam istediği gibi olduğunu görüyor. İki aslan sevgili tek başlarına koca bir orduya saldırıyorlar.

Bu çarpışmadan sonra da hikâye bitebilirdi. Lâkin hikâyeci bir son entrika daha ilâve ediyor: Kanduralıyı Selcan hatunun eliyle kurtararak, delikanlının yüreğine bir kıskançlık sokuyor.

Bu son entrikaya fazla denemez. Fakat bunun neticesini verirken, bir eksiklik hissolunuyor. Delikanlı, kendinden bile üstün gördüğü kızı öldürmeğe kalkıştığı, kızın ricalarına rağmen bu fikrinde ayakdirediği halde, kız ok atınca bundan vazgeçip barışıveriyor. Neden?

Atılan okun temrensiz olduğunu gördü, kızın kendisine kastedemiyecek kadar sevgi ile bağlı olduğunu gördü de ondan mı?

Bize öyle geliyor ki hikâyenin burasında bir eksik vardır. Başka birçok eski hikâyelerde olduğu gibi, burada da kıza mukabil Kanduralı da hücum ederek kızı altetmeli, fakat o da ona kıyamamalı idi.

Bu tek eksik, hikâyenin uzunluğunu arttırmamak için mi yapılmıştır? Burası mechuldür.

Bundan sonra hikâye tabii neticesine bağlanıyor.

Görülüyor ki Türk halk hikâyeciliği çok canlı bir varlıktır. Bu zamana yakın başka milletlerin hikâyeleri hakkında elde bulunan vesikalarla karıştırılırsa Türk halk hikâyelerinin nekadar müspet, nekadar uydurmalardan uzak, nekadar tabiî ve nekadar mertliğe müstenit olduğu görülür. Hikâyedeki şahıslar arasında bir tek gayritabiî hüviyet yok. Tipler mükemmel çizilmiş. Vak'alar tabiî bir bağlantı ile birbiri ardınca dizilmiş.

Hikâye, bir yandan da, o zamanın Türk aile hayatı, Türk kahramanlık türeleri, kadın - erkek ölçüsündeki birliği hakkında çok değerli bilgiler vermektedir.

Hikâyenin içine katılan şiirlere gelince, bunlar yalnız vezinle değil, musiki ile okunmak üzere yazılmıştır. Düz vezinden ziyade musiki ihtiyacı düşünüldüğü besbellidir. Bu halk musikisi de ayrıca derinleştirilecek bir Türk millî varlığıdır.

Şimdiye kadar olduğu gibi birbirimize istinat ederek ve hep beraber milletin iradesine dayanarak yürümekte devam edeceğiz. Milletimizin almağa mecbur olduğu merhaleler büyüktür. Vasıl olunması zarurî hedefler alınacak, en nurlu hedeflere varılacaktır. Onun için birbirimize vereceğimiz işaret: İleri, ileri; daima ileridir.

GAZİ

Rehber Kitap.

Cumhuriyet Halk Fırkası, Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünü kutlulama işini daha ilk adımdan itibaren büyük ve mühim bir millî iş olarak ele aldı. Bu işin söz, neşriyat ve hareket sahalarında bizde şimdiye kadar görülenlerden ve şimdiye kadar düşünülenlerden çok daha üstün başarılabilmesini bir millî vazife ve haysiyet mes'elesi saydı.

Çünkü bu kutlulama ve şenlik gününde bir taraftan halk kendi kurtuluş ve yükseliş sevincini en coşkun heyecanlarla âleme ilân ederken, diğer taraftan onun inandığı ve mukadderatını bağladığı hükûmetin ve Halk Fırkasının da bu heyecan halindeki halk kitlelerine, on yılın işlerini, terakkilerini sayması ve göstermesi bir kudsî borçtu.

Halk Fırkası on yılın işlerini ve kazançlarını kendisine inanan ve mukadderatını bağlayan halka söz, yazı, resim ve rakam halinde bildirmek için bütün kuvvetlerini topladı ve kabil olan bütün teknik vasıtalara baş vurdu.

Şimdi bütün bu işler ve kazançlar adım adım ve parça parça, milletin önüne serilecek ve 29 Teşrinievvel 1933 de bütün millet vatanın dört bucağında Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünü kutlulamak için harekete geldiği zaman yerde ve havada bütün vasıtalar ona söz, yazı, resim, tablo ve hareket halinde yapılan işlerin ve geçilen yolların hesabını verecektir.

Halk Fırkası bu münasebetle girıştiği hazırlıklardan bilhassa neşriyat işine azamî bir ehemmiyet vermiştir. Çünkü kutlulama gününden evvel ve kutlulama günü gazete, broşür, kitap ve saire şeklinde yapılacak neşriyatın heyeti umumiyesinin ömrü yalnız bu şenlik dakikalarile bağlı olmayacaktır.

Kâğıt üzerine yazı şeklinde geçen eserler çocuklarımızın ve alelumum vatandaşlarımızın elinde on yıllık mücadelemizin vesikası ve yadigârı olarak uzun zamanlar kalacak ve dolaşacaktır. Bu münasebetle Halk Fırkası, Fırkanın ve Devletin on yıllık mesai hulâsalarını bir taraftan kendi gücile oldukça toplu bir kitap halinde meydana koymak için tedbirler alırken, diğer taraftan da bütün idarei hususiyelerin, ticaret odalarının, belediyelerin kendi sahalarındaki işlerini ve faaliyetlerini broşürler, kitaplar halinde milletin gözü önüne sermeleri için tebliğlerde bulundu.

Halk Fırkasının, Fırkanın ve Devletin on yıllık işlerini hulâsa eden eseri, artık elimizde bulunuyor. Bu eser bir «rehber kitap» tır. Rehber kitap, Cumhuriyet Halk

Fırkasının, onuncu yıl kutlulama işlerini yürüten komisyonu tarafından hazırlanmıştır. Kitap büyükçe hacimli 250 sahifeyi aşıyor. Önsözde komisyon bu eserin, maksadın büyüklüğü ve heybeti ile mütenasip bir tahlil eseri olmadığını kaydetmekle beraber, kitabın metni, gerek Halk Fırkasının prensiplerinin ana hatlarile nasıl inkişaf ettiğini, gerek milli Devlet hayatının bütün sahalardaki işlerini ve kazançlarını canlı olarak tebarüz ettirmektedir. Maamafih kitabın hazırlanmasında asıl gaye, yine komisyonun kaydettiği gibi, Cumhuriyetin yıl dönümü münasebetile yazı yazacak, söz söyliyecek, fikir beyan edecek olanlara on yıllık mesaimizin hulâsalarını notlar, rakamlar, tablolar halinde vermektedir. Ve kitap bu maksadında ise hakikaten ve tam olarak muvaffak olmuştur.

Rehber kitabın ilk kısmı Cumhuriyet Halk Fırkasının ve onun prensiplerinin inkişafı tarihine tahsis olunmuş bir hulâsadır. Bu hulâsada:

— Fırkanın tarifi

— Halkın tarifi

— Fırkanın tarihi

— İcraatın adım adım ve merhale merhale tahakkuku

— Halk Fırkası prensiplerinin muhtelif kongrelerde adım adım şekillenişi..

açık ve kat ı hatlarla tebarüz ettirilmiştir.

Bu hulâsayı inkılâp hâdiselerinin bir kronolojisi takip eder.

Bu kronolojide biz Türk istiklâli ve inkılâbının tarihî seyrini ve inkişafını nokta nokta takip edebiliriz.

Kronolojiden sonraki metin, Devlet işlerinin ve muhtelif Devlet teşkilâtlarının on yıllık faaliyet hulâsalarına tahsis olunmuştur. Bu metinde Adliye, Nafıa, İktisat, Ziraat, Maarif, Milli Müdafaa ve sair Devlet şubelerindeki terakkilerin ve faaliyetlerin yazı ve rakam halinde hulâsaları, notları vardır. Bunlardan sonra millî cemiyetlerin iş ve prensip hulâsaları gelir.

Yürüyen inkılâbın büyük işleri, milli Devlet faaliyetleri bahsını takip eder. Burada şapka ve kıyafetler değişikliğinden, tarih, dil, tetkiklerine ve Türk inkılâbının yüksek mefhumalrını ifade eden kısa sözlere kadar, yürüyen bir inkılâbın yüksek mefhumları - nı ifade eden kısa sözlere kadar, yürüyen bir inkılâbın ve milli hareketin bütün fütuhatı kısa ve vecizeli bir şekilde hulâsa edilmiştir.

Rehber kitabın 210 nuncu sahifesinden 255 inci sahifesine kadar olan kısmını Nafia, İktisat, Ziraat. Sıhhat, Maarif ve sair işlerine müteallik grafik tabloları doldurur.

Rehber kitap, Cumhuriyet devrinin uzvî ve maddî fütuhatını takip edebilmek için hakikaten bir rehber kitaptır. Eğer elimizde böyle bir kitap bulunmasaydı, yürünülen yollar ve kazanılan neticeler hakkındaki bilgimiz, sırasız ve rakamsız kalabilirdi. Bu rehber bugünün hakikaten toplu bir materyal kitabı ve yarının ciddî bir vesikasıdır.

Rehber kitap, bize geçirilen yıllar hakkında emniyet ve gelecek yıllar için ümit ve cesaret veriyor. Onu inkılâbı benimseyen ve yürütme davasını kendisine mefkûre edinen bütün genç nesle, bütün çocuklarımız ve bütün vatandaşlara tavsiye ederiz.

Rehber kitabı görün ve ondan bir tane edinin.

Milletin istiklâlini gine milletin azmi ve iymanı kurtaracaktır.

GAZİ

●

Hattı müdafaa yoktur sathı müdafaa vardır: O satıh bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanile ıslanmadıkça terkolunmaz. Onun için küçük büyük her cüzütam bulunduğu mevziden atılabilir. Fakat küçük büyük her cüzütam ilk durabildiği noktada tekrar düşmana karşı cephe teşkil ederek muharebeye devam eder. Yanındaki cüzütamın çekilmeğe mecbur olduğunu gören cüzütamlar ona tabi olmaz. Bulunduğu mevzide nihayete kadar sebat ve mukavemete mecburdur.

GAZİ

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

23

İKİNCİ TEŞRİN

1933

İÇİNDEKİLER:

	Kadro
Şevket Süreyya	**Makinaların Muhacereti.**
Dr. Vedat Nedim	**Devletçilik yolunda aydınlık.**
Burhan Asaf	**Fotomontaj.**
Yakup Kadri	**Türk İnkılabında üslup.**
M. Şevki	**Millî Mahrukat Meselesi V. Kömür ve linyitlerimizden mayi mahruk istihsali.**
İsmail Husrev	**Türk köylüsünü topraklılandırmalı fakat nasıl?**
Kadro	**Siirt meb'usu Mahmut Beyef. ye açık mektup**
Dr. Muhlis Etem	**Bizde kürsü iktısatçıları ve iktısat ilmi.**

KADRO.

Onyıl Cümhuriyet.

Büyük Şefimiz, bu kutlu hâdiseyi fırsat bilerek birbirinden manalı iki nutuk söyledi. Bunların her ikisi de, direktif manasını taşımaktadır. Birisi ile, milletine direktif verdi. Öteki ile, milletin vekillerine direktif verdi.

«Yurtdaşlarım,

Az zamanda, çok ve büyük işler yaptık... Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz.»

«Arkadaşlar,

Geçen on sene, gelecek devirler için, bir başlangıçtan başka bir şey değildir.»

Yarattığı göz kamaştırıcı eser karşısında, Şef'in bu tarzda konuşmasını, inkılâp gençliği, asla onun tevazuuna atfetmemelidir.

Gazi gibi bir Şef için, «tevazu» dediğimiz alelâde ahlâk rütpesi mevzuu bahs olamaz. O, bir tarafta cihan tarihinde bir tarafta da milletinin ebedî olan ileri atılışında temsil ettiği dava ile öylesine eb'at almıştır ki, onun hareketlerini «tevazu» gibi alelâde insan ölçülerine vurmak istemek, hiç olmazsa idrak darlığına delâlet eder. Gazi, bu sözlerile «tevazu» göstermek istemiyor. Bu sözleri söylerken, takip ettiği maksat, ikidir:

Bir kerre, onyılın bayramını, sonsuz .bir sevinç için tabiî .dahi olsa, sadece yapılanların bir hulâsasını vermek ve sadece yapılan şeylerin hatırlanması merasimi olmaktan kurtarmak istiyor.

Kurtuluş ihtilâlinin kanlı ve muzaffer safhasını bitirdikten sonra, nasıl o kadarını kâfi görmiyerek kurtuluşun diğer şartlarını yerine getirecek olan inkılâpları da hazırladı ise, bu birinci onyılın *parlaklığı karşısında kamaşmış olan gözleri ve idrakleri, kendi keskin iradesile temizliyerek gelmekte olan öteki* on

yıllar *için taze ve zinde kılmak istiyor. Fırkanın* inkılâpçılık *vasfını henüz anlayamıyanlar varsa, öğrenmek için tam fırsattır: Şef, eserin tamamlığını, işte, yılların yahut ayların adları ile ölçmüyor; Şef, Türk inkılâbına has olan daimî hareketliliği ve fasılasız dinamizmi, işte, bir kere daha bizlere anlatmış oluyor. Şefin ikinci maksadı, kervana karışıp «inkılâp bitti» diyenleri teşhir etmektir. Ne kendi arzusunun ne de millet gidişindeki mananın hiç te onların istedikleri gibi olmadığını ve olmıyacağını ihtar ediyor. Ve derhal, inkılâp yolunun bundan sonraki konak yerlerini atlandırıyor. Derhal, yeni direktifler veriyor:*

«Yurdumuzu, dünyanın en mamur ve en medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız... Geçen zamana nisbetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız.»

«... Memleketin mübrem sanayinin kurulması bitmedikçe, her noktai nazardan, yürek istirahatı duymamıza imkân yoktur... Açmakta olduğumuz ikinci on yıllık *devrenin ilk yılı, yeni bir azım ve kudret devrinin parlak bir misali olacaktır»*

●

«On yıl Cümhuriyet» sözü, Şef'in bu yüksek müdahalesi olmasaydı, milletin yaşadığı en coşkun ve en parlak bir bayrama alem olmuş olsaydı dahi, yıllar gelip çattıkça kıraplaşacaktı. Fransa cümhuriyeti'nin 14 temmuz şenlikleri gibi. Fakat Şef, inkılâpçı müdahalesile, «on yıl» sözünü yapıcı ve dinamik bir inkılâp mefhumu haline sokmuştur:

«Türk milleti!

Ebediyete akıp giden her on senede, *bu büyük millet bayramını, daha büyük şereflerle, saadetlerle, huzur ve refah içinde kutlulanamı, gönülden dilerim.»*

İnkılâp ile beraber, Şef, on yılları *ve* on yıllik hamleleri *de milletine emanet ediyor. «O büyük günün yirminci yahut 32 inci yıl dönümüne geldik, değil, O büyük millet hamlesini, ikinci,*

üçüncü, dördüncü... defa olarak tekrarlayıp, hâlâ O büyük yaratıcının dinmeyen ve zayıflamıyan emri altında başardık» dememizi istiyor.

Türk milleti,

Seni yeniden yaratan Şef'in bu sözünü hiç bir zaman unutma! Onyıl bir rakam oyunu değil, onyıl, *bir millete emanet edilmiş bütün bir hayat ve zafer felsefesidir.*

Tarih bütünlüğü,

Yurt bütünlüğü,

Dil bütünlüğü,

Dilek bütünlüğü,

ve

Türk varlığını yükseltmek işinde iş ve mücadele bütünlüğü.

İşte Millî inkılâp hareketimizin mevzuu budur!

İnkılâbın ideolojisi:

Makinaların muhacereti.

Şevket Süreyya.

Tarihte zaman zaman, dünyanın yüzünü bir takım yayılış hâdiseleri daima değiştire gelmişlerdir. Irkların yayılışı, dinlerin yayılışı, fikirlerin, yahut cemiyet veya siyaset tarzlarının yayılışı bu hâdiselerin daima görülen misalleri gibi hemen zikrolunabilir. Bu yayılışlar daima, tekevvün ettikleri devrin hâkim muvazenesini değiştirerek ona yeni bir muvazene, yeni bir görünüş vermişlerdir, tekevvün ettikleri devre kendi damgalarını vurmuşlar, kendi yeni kanuniyetlerini getirmişlerdir.

Şimdi biz, içinde yaşadığımız tarih devresinde de, bu devrin hâkim muvazenesini değiştiren ve ona yeni bir yön ve bir görünüş getiren yeni bir yayılış karşısındayız. Adeta akvam muhacereti gibi tesir itibarile .asırlar sürecek ve saha itibarile ise cihanşümul olan bu yeni akışın adı: MAKİNALARIN MUHACERETİ'dir!

Şimdi makinalar akıyor, makinalar yerleştikleri yurtları bırakıyorlar. Bacaları çelikleşmiş ve gökyüzünde dumanları ebedî bulut kesilmiş makinadan şehirler harıl, harıl boşalıyor! Makinalar yurdunda bozgun mu var, kuraklık mı var? Fakat bunu aramağa ne hacet! Hakikat şudur ki, makinalar muhaceret yolundadır ve bu akışın önüne artık hiç bir «Seddi Çin» geçemez!

●

Makina haddı zatında cansız ve masum bir maddedir. Fakat şu da inkâr edilemez ki, on dokuzuncu asrın ve yirminci asırdan da yaşadığımız yılların bütün cemiyet, iktisat, hukuk ve siyaset kaideleri makinaların bilvasıta eseridir. Bu devrin hâkim muvazenesini makinalar tesis etti. İnsanlar makinalar etrafında toplandı, şehirler makinalar etrafında kuruldu, nakil vasıtaları makina mamulâtını taşıdılar, iç ve dış pazarlar makinalar etrafında teessüs etti. Makinalı memleketler, makinasız memleketleri makinalarile mağlûp ettiler. Makinasız memleketlerin emeği makinalı memleketlerin keyfine tam yüz elli yıl makinalar için lokma oldu. Ve bu meydana gelen yeni muvazenenin adına da MAKİNA MEDENİYETİ dediler.

●

Fakat hakikatte bu medeniyet, yarım ve tek cepheli bir muvazene idi ve tıpkı eski Romanın, dünyanın yarısındaki hegemonyası gibi, bir ekalliyetin, ekseriyet üstüne istilâsı ve tahakkümü mahiyetinde kaldı. O da, kendinden evvel gelen bütün medeniyetler gibi, cihanşümul olamamak eksikliğinden kendini kurtaramadı.

Çünkü makina medeniyeti de, yahut bu medeniyetin hiç olmazsa şimdiye kadar yaşadığımız safhası da teknik, kültür, san'at ve siyaset üstünlüğünü

cihanın mahdut mıntkalarında tekâsüf ettirmek suretile, bu üstünlüğü elinde tutan milletlerin, makinadan ve makinalaşmaktan cebir ve zor ile mahrum bırakılan ve binnetice eski kültürünü de kaybeden yüz milyonlarca müstemleke ve yarı müstemleke insanları üstünde fikir, iktisat, siyaset hegemonyasını doğurdu ve buna, yeni cihanın içtimaî ve siyasî muvazenesi adını verdi.

●

Aslında istismara, yani tam bir adaletsizliğe dayanan ve bir muvazenesizlikten başka bir şey olmıyan bu garip âlem nizamının muhafazası için makinaca ve binnetice kültürce üstün milletler, tam bir buçuk asır, beşer zekâsının bulabileceği her vasıtaya baş vurdular. Makinalı memleketler, istihlâk vasıtalarını o kadar ucuza mal ettiler ki, gümrük kapıları, kapitülâsyonlarla arkasına kadar açılmış yarı müstemlekelerde, yahut büsbütün esaret zincirine vurulmuş müstemlekelerde, bir taraftan, iptidaî bile olsa yerli olan sanayi son taşına kadar mahvolur ve kalabalık mamurelerin üstüne bir kapkara iptidailik çökerken, diğer taraftan bir sürü kozmopolit mutavassıtlar bu ucuzluğu bolluk ve rahatlık gibi göstermesini bildiler. Adım adım fethedilen gümrük kapılarından bir taraftan gümrüksüz mamul maddeler girerken, diğer taraftan mamul fikir ithalâtı başladı. Bu mamul fikir ithalâtı da, yarı münevverleri, kozmopolit ruhlu ve şahsiyetsiz insanları adım adım kendi tesiri altına aldı. Ve bu fethedilmiş şahsiyetsiz münevverlik üstünde, makinaca ve teknikçe üstün milletlerin (1) tesis ettikleri her şeye; fikir hegemonyasına, iktisat hegemonyasına, siyaset hegemonyasına kayıtsız ve şartsız boyun eğmenin en tabiî ve en makul bir medeniyet borcu olduğu telâkkisi kökleştikçe kökleşti.

●

1914 temmuzuna kadar makinaların, yahut makinalı memleketlerin temas ve itiraz kabil olmıyan hakimiyet ve inhisar tılsımı, harbi umuminin ilk topları patlar patlamaz derhal tesirini kaybetti. İlk sökülüş o vakte kadar Avrupanın gölgesinde ve ikinci plânda bir «ziraat - sanayi» memleketi halinde yaşıyan Amerika müttehidesinin birinci plânda bir sanayi memleketi haline gelmesi hareketi ile başladı ve asıl manalı muhaceret te, o vakte kadar; istihlâk eşyası ve bilhassa dokuma eşyası vücude getiren harcı âlem makinaların ithalinden memnu olan Hindistanın çabuk bir sanayileşme hareketine başlamasile göründü. Avrupadan sıra, sıra transatlantikler Büyük Britanyadan Hint sularına İngilterede bir az eskimiş sayılan fabrika tesisatını taşımağa giriştiler.

Bu muhaceret sellerini Çin'de millî bir sanayi sistemi kurmak hareketi takip etti ve Çin topraklarında çeşit çeşit fırkalar, Çin gümrüklerinin kontroldan kurtulması, kapitülâsyonların kalkması mücadelesine geçtiler. Şimal Amerikasında kısmen Kanadanın, Cenup Amerikasında daha geniş mikyasta Brezilyanın, Peronun, hattâ Arjantinin sanayileşme mücadeleleri daha hızlı bir tempo ile başladı ve ham madde pazarları mamul madde payıtahtlarına birer birer isyan ettiler. Gümrük istiklâli, himayeci güm-

(1) O vakitin lehçesinde bu milletlere «Mileli mütemeddine» derlerdi.

rük tarifesi edebiyatı Almanyalı Frederik Listin küçük cep lûgatını aşarak cihanı saran bir gök gürültüsü haline geldi.

Büyük Okyanosta, Japonyanın ucuz emtea istilâsına karşı Avusturalyada evvelâ gıda ve deri sanayiinden başlıyan ve tedricen dokuma ve maden eşyasına geçen bir sanayi kımıldanışı başladı ve Hindiçinide, uzak şark pazarları için çalışacak bir fabrika sanayiini, hattâ en deli dolu Fransızlar bile tasvip eder oldular. Afrikada Mısır, İngiliz komiserinin gözü önünde şeker, dokuma, fes fabrikaları kurdu.

Fakat cihanın simasını son ve kat'i olarak değiştirecek olan sanayileşme darbeleri daha sonra başladı. 1917 -de kopan Rus ihtilâli 1917-1927 arasında iç siyasetini bir şekle koyarak 1927-de birinci beş senelik plânla sanayileşme, yahut Rusların tabirile Amerikalılaşma mücadelesine koyuldu. Bu hareketin hedefi, Rus devletinin kurulduğu gündenberi selâmetini Avrupaya bağlanmakta ve ona intibak etmekte arayan Rusyanın, büyük bir sanayileşme plânile birden, müstakil bir iktisadî ülke haline gelmesi idi. Dünyanın sahaca altıda birini tutan ve Avrupanın burnunun dibinde 170 milyon müstehlik nüfusu barındıran bu ülkenin, Avrupa emteasına pazar olmaktan çıkışı, bütün Avrupanın esasen sarsılmış bulunan iktisat bünyesinde ihtilâller doğurabilirdi. Bu ihtilâllerin ilk alâmeti, Almanyanın kat'i surette pazarsızlaşması ve işsizleşmesile kendisini gösterdi.

●

Makinaların başlıyan muhaceretine ve cihanın hep birden sanayileşmesine mani olamıyan Avrupa iktisatcısı, başlıyan hezimetin tesellisini bu muhacereti bir garip şekilde izah etmekte aradı. Ve dedi ki:

— Artık istihlâk eşyası ihracatımız azalacaksa da, istihlâk eşyası yapan makinalar satışımız artacaktır. Ve bu istihsal vasıtaları (yani makinalar) ihracatımız Avrupaya yeni milyonlar akıtacaktır. Makina imalı Avrupanın elinde kaldıkça bize zeval yoktur! Mançister dokuma satamazsa, dokuma makinaları satmıya başlasın!

Bu izaha derhal isimler bulundu. İhracata tahsis olunan makinaya (temiz mal = Bean marchandise) dediler ve bir takım yüksek mütefekkirler yeni bir kapitalizmin (Super Kapitalizm) doğuşunu alkışlamaya koyuldular. Halbuki bu teselli ancak bir züğürt tesellisi idi ve züğürtleştikçe konağının eşyalarını satarak geçinen eski paşa zadenin atiye emniyetine benziyordu. Almanyada bulunan ve Rusyaya demiryolu malzemesi ve lokomotif satmakla geçinen bir fabrika müdürünün, bir gün ray ve lokomotif yapan makinaları, yani bizzat farikayı Ruslara sattıktan sonra iyi iş yapmış bir adam rahatile gazetelere beyanatta bulunduğunu okuyanlardan dinledim. Bu adam makinalarını elinden kaçıran Avrupanın bir canlı timsali idi ve onun günlük huzur ve istifadesi arkasında bütün Avrupanın asırlık sefalet ve perişanisi görünüyordu.

●

Makinalar yeni yurtlar arıyor, dünya sanayileşiyor. Makinaların icadı ve sanayie tatbiki, bu makinaları ellerinde bulunduran büyük sanayi memleketlerinin «aşırı hazır»ı dolduran ve onun tarihini teşkil eden fikir, ikti-

sat ve siyaset üstünlüğüne vücut vermişti. Makinaların dağılışı, yahut yüksek tekniğin şimdi tekâsüf ettiği mahdut memleketleri bırakarak cihanın dört bucağına kaçışı da bu müesses nizamı âlemi bozacak ve cihan üstünde ancak tabiî şartlara dayanan bir yeni coğrafî iş taksiminin, yani bir yeni adaletin teessüsüne imkân verecektir.

Bu yeni nizamı âlemin doğuşunda Türkiye kemiyet ve hacmı itibarile değil, fakat temsil ettiği hareketin içtimaî mahiyeti itiarile çok mühim ve çok müstesna bir mevki tutar. Çünkü Türkiyede sanayiin kuruluşu hareketi, yalnız bir «teknik» meselesi değil, ayni zamanda ve kül halinde bir içtimaî davadır. Şekli ve istikameti kendine has bir yeni cemiyet şeklinin doğması ve kurulması davasıdır. Rusyada sanayileştirme, bir sınıf ihtilâlinin sosyal bir taktiği'dir, ucsuz bucaksız köylü deryaları içinde kaybolmuş bir proletarya akalliyetine nisbî bir kemiyet kuvveti verme cehdinin yollarından biridir. Kanada'da, Brezilya'da, Hindistan'da ve diğer müstemleeklerde millî sanayi, millet içinde sınıf tezadını da beraber getiriyor ve peşinden sürüklüyor. Çinde hareketin karakteri tam taayyün etmiş değlidir. Halbuki Türkiya, makinalaşma ve sanayileşme siyasetinin mahiyeti ve bu siyasetin tatbik usulleri itibarile bütün memleketlerden ayrılan bir yeni cemiyet tipidir. Türkiyede ne bir proletarya sınıfının kemmiyet kuvvetine vücut vermek, ne de peşinden bütün Avrupa cemiyetinin inhilâline, felâketine ve asırlar sürecek sefaletine sebep olan bir takım mel'un sınıf kavgalarını milletin başına belâ olarak getirmek ve sürüklemek için kurumuyor. Burada makinanın zaferi ve yüksek tekniğin millî iktisade nizam vermesi ve iskelet olması milletin umumî ahengini ve menfaatini temsil eden ve yapacağı işi evvelden hesaplıyan bir devletçiliğin irade ve müdahalesile olacaktır. Millî devletçilik yeni Türkiyenin onu diğer memleketlerden ayıran ve onu bütün millî kurtuluş mücadelesi yapan memleketlere örnek kılan farık vasfıdır.

Çünkü tamamile sanayisizleştirilmiş ve tabiileştirilmiş bir yarı müstemlekeyi hem siyaseten kayıt ve şartsız bir istiklâle ulaştırmak hem de milletin ileri ve umumî menfaatlerine uygun bir millî sanayie, bir münakale sistemine, bir millî krediye, hulâsa bir millî iktisat nizamına sahip kılmak işi en mükemmel seyrini Türkiyede buluyor. Ne bir sınıf ihtilâline, ne de bir sınıfın diğer bir sınıf hesabına tahakkümüne meydan vermeden, yani «imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kütle» mefkûresini her canipten tatmin edecek bir şekilde inkişaf eden bu yeni millî devletçilik sistemini, yarın insanlık tarihi, büyük ve asîl bir milletin içtimaî dehası olarak kaydedecek ve selâmlıyacaktır.

●

Kadro, Türkiyenin makinalaşması, sanayileşmesi ve büyük sanayiin devlet elile kurulması tezini neşriyat hayatının ilk anından itibaren müdafaa ettiği davanın iktisadî temeli kıldı. Daha ilk intişar aylarımızda şöyle yazıyorduk (1):

(1) Kadro. No. 3. Mart 1933. Sahife 23. Tabiata tahakküm : Yazan - Şevket Süreyya.

«Yeni Türkiye nihayet bir sene içinde ve en az (300.000.000) liralık bir sanayi sermayesine muhtaçtır.

«Köyle şehir arasında aylâk dolaşan, ya kırlardaki yol kenarlarında, ya şehirlerdeki han, kervansaray harabeleri içinde haysiyet kırıcı bir kıyafet ve kut-lâyemut bir ücretle insanlığından geçen kol kuvvetinin işe hasreti var.

«Halbuki hem Avrupa, hem Amerikada sanayi parçalanıyor. Harpten evvelki müstemleke şartlarına göre kurulmuş sanayi kesafeti işsiz ve lüzumsuz kalıyor. Her tarafta fabrikaların vasati yüzde ellisi kapalıdır. Sanayi rantı baş aşağı düşüyor. Ucuz sanayi aksiyonları bir kaç elde toplanıyor.

«Hulâsa büyük sanayi memleketlerinde sermaye ve istihsal aletleri, milliyetlerini inkâr ederek göç etmek iltica etmek için emin ve mahfuz pazarlar arıyorlar. Bu emin ve mahfuz pazarlar, müstakil gümrük duvarlarile çevrilmiş, geri teknikli, fakat ileri teknik için yüksek rantlı pazarlar ise, ancak, millî kurtuluş hareketlerini yapmakta olan yeni memleketlerdir.

«Ne kapitülâsyon, ne de imtiyaz hakları olmaksızın, milliyet kast ve terkiplerinden tecrit ederek, bedeli muayyen bir müddet zarfında itfa olunmak ve bu müddet sonunda gerek mevzu sermaye, gerek işletme hakkı doğrudan doğruya devlet mülkiyetine intikal etmek şartile memleketimize istediğimiz kadar tesisat sermayesi ithal edebilmek için beynelmilel şartlar en müsait anındadır.»

Bir buçuk sene evvel yazdığımız bu satırları arada geçen zaman bütün kuvvetile teyit ettikten başka, bu satırlarda müdafaa edilen fikri bugün hattâ o günlere nazaran daha hakikate mutabık, yani daha doğru kıldı.

Vakıâ bu bir buçuk sene zarfında memleketimize üç yüz milyonluk sanayi tesisatı getiremedik, vakıâ bu müddet zarfındaki sanayi tesisatı ithalâtımız yirmi milyonu aşmamış, hattâ bu seviyeye varmamıştır. Fakat şu da var ki dün olduğu gibi bugün de, hattâ düne nazaran bugün daha ziyade memleketimize kayıtsız ve şartsız ve en kısa bir zaman içinde amortize edildikten sonra devlet mülkiyetine intikal etmek üzere göç etmeğe razı ve hazır olan sanayi tesisatının bedeli üç yüz milyon liradan çok üstündür. Halbuki üç yüz milyon liralık sanayi tesisatı, Türkiyeyi şarkıkaripte, hattâ Şarki Avrupada birinci sınıf sanayi memleketi haline koyduktan sonra ona, bir takım sanayi mamulâtını yakın şark memleketlerine ihraç etmek imkânını da verir.

●

Türkiyenin makinalaşma ve sanayileşme davasının bugün en âcil ve en baş mevzuu, Türkiyeye muhaceret edecek makinalara emin, salim ve arızasız yollar açmak ve bu muhaceret akını önünden her türlü fuzulî tavassutları kaldırarak devlet himayesini en büyük garanti sayan bu muhaceret kafilesine bizzat ve doğrudan doğruya devleti muhatap kılmaktır.

Fuzuli tavassut yurdumuza iltica etmek isteyen ve burada ancak amorti bekliyen sanayi tesisatının yolunu kesiyor, onu ürkütüyor. Ona her şeyi devlet himayesi faslından vadettiği halde onu evvelâ devlet idaresinden korkutuyor. Gümrük kapılarını ve makinaların muhaceret yollarını tutan ve ekserisi Türk camiasına karışmamış, Türk millî davalarına yabancı kal-

mış kozmopolit unsurlardan ibaret olan bu dejenere tavassut şebekesi kanalına bırakılırsa üç yüz milyonluk sanayi sermayesi bize ancak elli senede akabilir ve bu akan tesisat rasyonel olamaz. Pahalıya mal olur. Çünkü kozmopolit mutavassıtın ihtikâr hırsına hudut mevcut değildir. (1) Halbuki bu kanaldan gelen bir takım avara insanların şahsî menfaat kaygusuna göre kurulan bu sanayi pahalı, irrasyonel olmakla da kalmıyacak, kendi peşinden büyük teknik üstündeki şahsî mülkiyetin (1) tabiî neticesi olan sınıf tezadını ve müstakbel sınıf kavgalarını da sürükliyecektir. İmtiyazsız ve sınıfsız bir milletin kayıt ve şartsız kaynaşabilmesi için ileride bu tezat ve kavga rüşeymi maalesef mühim bir menfi âmil olabilir.

●

Türk milleti maziye ait belâlardan ve müsibetlerden nasıl kurtarılmışsa, onun istikbale ait belâ ve müsibetlerden öyle korunması ve kurtarılması lâzımdır. Bu istikbale ait belâ ve müsibetlerin başında sınıfların, bizzat milletin varlığına, bizzat milletin beka ve istiklâline mal olan korkunç, kanlı ve amansız mücadelesi vardır. Bu mücadeleye mani olacak en kat'î teminat yüksek tekniğin devlet elile ve devlet mülkiyeti ile kurulmasıdır. Bugün inkılâbı yürüten ve ona istikamet veren nesilden bu milletin tarihi, istikbale şamil bu kaza ve belâ ihtimalinin de bu milletin mukadderat ufukundan uzaklaştırılmasını istiyor. Bu neslin bu tarihî vazifesini de benimsemesi ve başarması, onun tarih huzurunaki tam beraat zimmeti için şarttır ve asıldır.

İnkılâp neslinin bu tarihî vazifesini de tam kat'iyet ve kemalile başaracağına biz şimdiden ve bütün kuvvetimizle eminiz.

---

(1) Bizde bu şekilde gelen ve kurulan sanayideki amorti nisbetleri ve kâr seviyeleri hakkındaki ihzarî tetkikler çok enteresan neticeler vermektedir

(2) Büyük istihsal müesseselerinin Devlet mülkü altında kurulması ne kadar lüzumlu ve zarurî ise, küçük sermaye nisbetlerinin ve perakende istihlâk işlerinin Devlet mülkiyeti altında bulunmasının da o kadar mızır ve faydasız olduğunu burada tekrar işaret etmek isteriz.

Devletçilik yolunda aydınlık ...

Dr. Vedat Nedim.

Başvekil *İsmet* Paşa Hazretlerinin geçen ayki Cümhuriyet sayımız için lutuf buyurdukları «*Fırkamızın Devletçilik Vasfı*» adlı yazıları gerek Türkiye, gerekse yabancı memleketler matbuatında lâyık olduğu ehemmiyet ve alâka ile karşılandı. İktibaslar ve tercümeler yapıldı.

Devletçilik gibi çeşitli tefsirlere yol açan bir prensibin en salâhiyettar bir devlet adamımızın kaleminden izahı hiç şüphesiz ki, meskût geçilemezdi. Bu itibarla millî kurtuluş inkılâbımızın *iktisadî* karakterini tebellür ettiren *Devletçilik* prensibi üzerinde ilk sayısından beri araştırmalar yapan *Kadro*'ya Başvekilimizin hediye buyurdukları bu değerli ve mühim yazıları, yalnız bizim için sonsuz bir bahtiyarlık ve iftihar kaynağı olmakla kalmamış, ayni zamanda bir takım basma kalıp iktısat nazariyelerinin karanlık lâbirentleri ve bir takım sinsi menfaatlerin karışık dehlizleri içinde bocalayan kafalar için de ışıklı bir yol açmıştır.

Karanlığa alışmış gözler, bu ışığa kamaşmadan bakabilirlerse, ümit edebiliriz ki, artık bundan böyle inkılâbımızın sert ve canlı realitesini ithal edilmiş nazariye kalıpları içinde dondurmak ve hususî menfaatlerini millet ve memleket menfaati olarak göstermek istemekten vaz geçerler.

●

Türk Devletçiliği, türk inkılâbının bir müdafaa vasıtasıdır.

Türk Devletçiliğinin bir millî *müdafaa* vasıtası olarak telâkki edilmesindeki zarureti Başvekilimiz ne veciz bir şekilde anlatıyorlar:

«Asırların ihmalini telâfi edecek, yeni zamanın çetin şartlarına mukavemet edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için herşeyden evvel devleti iktisatta yıpratacak âmillerden kurtarmak lâzım geliyordu. Demek ki, iktisatta devletçiliği, biz, inkişaf yolu takip edebilmek için bir müdafaa vasıtası ve bu sebeple bir azimet noktası, bir temel addetmeğe mecbur bulunuyorduk.»

»Geri ve eksik vesait içinde bırakılmış olan kahraman ve büyük milletin sanayiini ve iktisadî düzenlerini, Devletin bütün vasıtaları ve imkânları ile bir an evvel vücude getirmek, taşıdığımız vazifelerin en ağırı ve en mühimmidir.»

Bu sözler, herhangi bir nazariye spekülâtörünün, bir fantazi meczubunun, bir kürsü politikacısının, bir siyaset amatörünün sözleri değildir. Bu sözler, Lozandanberi hemen fasılasız bir tarzda devlet makinesinin başında ehliyet, dirayet, basiretle duran adamın sözleridir.

Onun için bir zaruretin ifadesidir. Hâdiselerin, ihtiyaçların ve tecrübelerin mahsulüdür.

Bu sözlerden anlıyoruz ki, Türk inkılâbının devleti yalnız idare edici bürokrat bir jandarma devleti olamaz.

Türk inkılâbının devleti, kurucu, yapıcı, yaratıcı ve teşkilâtlandırıcı bir devlet olmağa mecburdur.

Hukuku esasiye kitaplarında tarif olunan devlet tiplerinden hiç birine uymıyan böyle bir devleti belki bir kürsü âlimi anlayamamakta mazurdur. Fakat feleğin çenberinden geçen devlet adamı onu kitapların ölü satırları arasından değil, bizzat hayatın bağrından koparmış ve benimsemiştir. Devlet mefhumunu telâkki tarzımızda, hâdiselerin bize emrettiği bu yenilik, herhangi bir nazariye bahasına feda olunamıyacak kadar hayatî ve zarurîdir....

Millî müdafaa mefhumunu sadece *askerî* sahaya inhisar ettiren liberal bir devlet telâkkisi, bizi inkılâbımızın bütün fütuhatından mahrum bırakabilirdi.

Millî kurtuluş savaşının askerî ve siyasî zaferlerinden sonra yeni şartların icaplarına intibak ettirilmiş bir siyaset takip edebileceğimize inanmıyan Lord Curzon, böyle bir âkibetin Türkiye için mukadder olduğunu Lozan konferansında açıkça söylemişti.
Eğer hakikaten klâsik hukuku esasiye ve iktisat kitaplarındaki nazariye ve düsturlara göre bir siyaset gütseydik, Lord Curzon bu kehanetinde haklı çıkabilirdi.

Büyük devlet adamımız ta Lozan'da Lord Curzon'un gözlerinin içindeki velfecrüleri okudu ve kitapların dar, ve geri çerçevelerini kırarak inkılâbımızın ihtiyaçlarına göre yepyeni bir siyasetin temellerini attı.

Lord Curzon mektebinin memleketimizdeki müntesipleri de onu bu ileri atılışında boyuna çelmelemek, boyuna hırpalamak istediler. Fakat attığı tohumların yemişlerini sabırla beklemesini bilen adam işte bugün konuşuyor:

«Memleketin muhtaç olduğu sanayii, teşkilâtı, vesaiti, devletin yardımcı nezareti ve hattâ doğrudan doğruya teşebbüsü olmaksızın kurabilmeyi safdil olanlar düşünebilir.»

Başvekilimiz sabırlı olduğu kadar da naziktir: Hâin dememek için safdil diyor!...

●

Devlet teşebbüsü mü, hususî teşebbüs mü değil, memleket menfaati.

Başvekilimiz diyor ki:

«En serbest zannolunan bir san'at veya ticaret müreffeh olabilmek için mutlaka devlet yardımına ve müdahalesine ihtiyaç göstermektedir.

Su başında olduğumuz için bu ihtiyacı hergün görüyorum ve sonra (serbest meslek)in devletçiliğe ruchanı için ayni mevzuların delil olarak zikrolunmasına şaşıyorum.

Dikkatle vazettiğimiz gümrük himayeleri veya diğer tedbirlerin mevcut olmadığını bir an için tasavvur edebilir misiniz? En kârlı ve verimli bir san'at veya ziraat bir tek müşteri bulamıyacak kadar rekabet karşısında perişan olur.»

«Türlü krizlerden dolayı, en serbest nice müesseseleri seneler-denberi sert fırtınalara karşı tutunduran devlettir.»

Su başında bulunan şahsiyetin bu sözlerinden açıkça anlaşılıyor ki; bizde Avrupanın liberal iktisat devresinde doğan teşebbüsler gibi tam manasile hususî bir tek teşebbüs yoktur. Hepsi devletin himayesi ve milletin fedakârlığile yaşamaktadırlar. O halde tereddütsüzçe denebilir ki, bizde bütün hususî teşebbüsler *bilvasıta* birer devlet teşebbüsüdür.

Hakikatin böyle açıkça ortaya konuluşu karşısında şöyle düşünenler var: «Yalnız Türk devleti değil, bütün devletler hususî teşebbüsleri himaye ediyorlar. Bu devletin en tabiî bir vazifesidir.»

İşte burada da diğer devletlerin siyasetlerini *taklit* etmek temayülü kendi *hususî* ve *millî* şartlarımızı hiç hesaba almamak gafleti apaçık görünüyor. Diğer devletler ne yaparlarsa yapsınlar, biz ne yapmalıyız? Biz nasıl bir siyaset güdersek, en ziyade memleket ve millet menfaatlerini korumuş oluruz?

Diğer devletler böyle yaptıkları için değil, millî menfaatlerimiz böyle icabettirdiği için takip olunan siyasettir ki, *millî* denmeğe lâyıktır. Nerde kaldı ki, Amerika gibi en liberal sayılan bir memlekette bile devletin hususî teşebbüsleri uluorta himayesi, artık hâdiselerin tazyikiyle tasfiye olunmağa doğru giden bir siyasettir.

Her yerde devletin mutlak ve kayıtsız şartsız himayesi yerine devletin kontrolu ve hususî teşebbüslerin millî iktisat bütünlüğü içinde zaptü rapt altına alınışı kaim olmaktadır. (Amerika, Almanya, İtalya) Fakat yine tekrarlayalım ki, bütün bu misaller bizim için bir örnek olamazlar. Çünkü bizim iktisadî davalarımız bambaşka şartlar içinde bulunmaktadır. Biz, kendi millî şartlarımıza ve ihtiyaçlarımıza göre mes'eleyi tetkike mecburuz.

Biz bir yeniden *oluş* ve bir yeniden *kuruluş* davası içindeyiz. Diğer memleketler kurulmuş ve mevcut olanı kurtarma kaygusu içinde bulunuyorlar.

Biz, en kısa bir zamanda *en mükemmeli* yapmakla mükellefiz. Onlar açık pazar ve serbest ticaret şartları için kurulmuş istihsal makinesinin mümkün olduğu kadar az zararla tasfiyesi işile meşguller. Biz, en kısa zamanda en mükemmeli yapmak istemekle beraber, onların düştükleri hataları tekrarlamamak ta istiyoruz. En ziyade çekindiğimiz şey, millet bütünlüğünü ve millet birliğini *sınıf*lara parçalamak ve bu sınıflar arasında millet varlığını yıpratan çarpışmalara yol açmaktır.

İktısat hayatının ağırlık merkezi hususî teşebbüs olan memleketlerde sınıfların ve bu sınıflar arasında çarpışmaların doğmasına mâni olacak bir mucize daha henüz keşfedilmemiştir.

Onun için iktısadiyatımızın ağırlık merkezini devlet teşebbüslerinin teşkil etmesi *millî* menfaatlerimizin emrettiği bir zarurettir. Yalnız içtimaî bünyemizin sıhhati bakımından değil, ayni zamanda iktisadîlik bakımından da devlet teşebbüsünün ön safta gelmesi şarttır. Çünkü hususî teşebbüs çok kerre kendi sermaye,

teknik ve idare noksanlarını devletin himayesi ve milletin fedakârlığı ile telâfiye çalışıyor.

Devletin himayesine ve milletin fedakârlığına ihtiyaç gösteren sanayi şubelerinin behemehal devlet elinde bulunması yalnız millî menfaatlerimizin değil, aynı zamanda içtimaî adaletin de bir icabıdır.

Görülüyor ki, dâvânın hususî teşebbüs mü, devlet teşebbüsü mü şeklinde konması katiyen doğru değildir.

Bütün hususî teşebbüsleri devletleştirmek istemek, Türk aklı seliminin kabul edemiyeceği bir cinnettir.

Fakat meselâ, büyük mensucat sanayii, büyük değirmencilik sanayii, çimento sanayii, şeker sanayii, kömür sanayii, deri sanayii, orman sanayii, elektrik sanayii, demir sanayii, belediye teşebbüsleri gibi kurulması ve yaşaması için gerek millet, gerek devlet bütçelerinden fedakârlık bekleyen ve yüksek tekniğe ve ihtisasa ihtiyaç gösteren büyük ve toplu sanayi şubelerinin devletleştirilmesi, Türk devletçiliğinin, hiç şüphesiz ki, gayesi olacaktır.

Nasıl ki, Devlet Demiryolu işlettiği halde, otobüs ve kaptı kaçtı (*) işletmelerini serbest bırakıyorsa, ayni suretle küçük, dağınık, perakende hususî teşebbüsleri de -ki bugünkü hususî teşebbüslerimizin büyük bir ekseriyeti bu kabildendir.- ayni suretle serbest bırakacaktır.

Başvekilimizin buyurdukları gibi «*Efradın yapabileceği kısma vesaitimizi dağıtmamak elbette ki, en makul şeydir.*»

Yine Başvekilimizin işaret buyurdukları gibi **"bir işin efrada veya devlete ait olması o işin talep ettiği vesaîtle ölçülemez."**

"Mes'elenin bütün memleketle alâkası veya hususî menfaatlere terkedilebilmesi ihtimalidir ki, bu hususta bir karar vermeğe esas olacaktır."

Bu sözlerden de anlıyoruz ki, bizde hususî teşebbüs mü, devlet teşebbüsü mü diye bir dâvâ yoktur. *Memleket ve millet menfaatlerinin icapları vardır.*

İşte dâvâyı bu tarzda ortaya koymak, ne klâsik iktisat kitapla-

(*) Kaptı kaçtı: Otobüs ile otomobil arasında bir nevi nakıl vasıtası. Ankarada icat olunmuştur.

rında, ne kapitallist, ne de komunist memleketlerin siyasetlerinde yeri olmıyan tamamile kendi şeeniyetlerimize, kendi ihtiyaçlarımıza hâs, millî bir siyaset düsturudur.

Bu siyasetin eşsiz ve örneksizliğine inandıkları içindir ki, Başvekilimiz de makalelerini şu cümlelerle bitirmişlerdir:

"Gelecek on sene nihayetinde ümit ederim ki, Türk devletçiliği memleketteki eserleri ve beynelmilel tesirlerile iktisadiyatta devletçilik anlayışının en mütekâmil ilmi ve şaheseri olarak zikrolunacaktır."

Nasıl ki, millî kurtuluş inkılâpları, cihanda metrepol ve müstemleke tezadından doğan, her itibarla (müstakil milletler) yaratmayı istihdaf eden *yep yeni* bir inkılâp tipi ise, bunun temsil ettiği iktısat siyaseti de tabiatile orjinal bir sistem olmağa mecburdur.

Eğer devletçilik taklit ve ithalât matahı bir siyaset düsturu olsaydı eğer devletçilik tamamile kendi millî ihtiyaçlarımıza hâs ve bize benzer milletlerin şartlarına uygun bir prensip olmasaydı hiç Başvekilimiz böyle konuşabilir miydi?

Başvekilimizin ikinci on sene için cizdikleri perspektif şuurlu Türk inkılâpçılarına heyecan, iman ve gurur veren bir *beşaret* olduğu kadar bütün milleti bu yüksek ülkünün gerçekleşmesi için seferberliğe çağıran bir *direktif*tir de.

Biz, bu direktifin gönüllüleriyiz.

Devrimiz milletlerin kayıtsız ve şartsız istiklâlleri devridir. Tarihin her devrinde âlemin gidişine yol gösteren Türk milleti, bu devrin de öncüsü ve örneğidir.

Fotomontaj.

Burhan Asaf.

Dört yılbölümü, on dokuzuncu asır insanlığının kapısını, nöbetleşerek bekliyor. Nöbet, hiç aksamıyor. Dünya evi, yeni düzeni tamamlamakla meşgul. Genç ve kudretli bir Avrupa doğmakta. Dünya ananın memelerine yapışmış, kan emiyor, can emiyor. Avrupa dışında olanların renkleri mi öyle, yoksa kansızlıktan mı sararmışlar? Avrupa dışında olanların renkleri mi öyle, yoksa, pigmanları mı morarıp, kararıp, kangrenleşmiş?

Dört yılbölümü, nöbetleşerek, kapıyı bekliyor. İçeride, Avrupa, alnında zaefrin çelengi, ağzında, emzik gibi dünya ananın sıhhatı, emiyor beyazlaşıyor, emiyor güzelleşiyor, emiyor ve, doyamıyor. Ne acaip bir mahlûk. Ne anlaşılmaz bir uzviyet. Ne korkunç bir gıda.

Bir sırığa geçirilmiş Hindistan, bir kuzu döneri gibi, nar gibi, lezzetli, bekliyor. Bir tepsiye oturtulmuş Çin, çay buğularının ortasında, uzun sürecek sefalet yolculuğunu demlendiriyor. Bir kazevinin içine yerleştirilmiş Osmanlı İmparatorluğu, paşa palaskalarının yaldızlarını yayarak, kırmızı fesinin püskülünü saçaklandırarak yarı beline kadar Halep yağından börek yarı belinden öte fıstıklı baklava gibi ağız sulandırıyor. Rusya Çarlığı ambarının ağzını açmış. Balkanlılar, teleme peynirleri gibi, kaşkaval tekerleri gibi, domuz butları gibi. Daha ötelerde, Amazon kıyılarında, devnehir'in fırın ağzı gibi açılmış sıtmlaı avurtlarına yarım kan insanlar, mahrukat ucuzluğu ile sürülüyor. Pampaslarda şaklayan kamçıların kanlı kıvılcımları Rio gibi limanlara altın çubukları şeklinde yağıyor. Gemiler, deniz aşırı plantajlara, kara sığır gibi kara insan gücü taşıyor. Okkası bir altına kadar, insan eti satılıyor.

Dört yılbölümü, nöbetleşerek, kapıyı bekliyor. Dünya evinde, beyaz ve tombul Avrupa, zengin ziyafet sofrasında kalkmıyor. Ve ressamlar ve romancılar ve şairler ve her türlü sanat ehli, Avrupa'nın Olimpos'unda kol kola vererek, beyaz kız için, türküler

düzüyorlar, renkler örüyorlar, sesler çağlıyorlar. Dünya öyle rahat, dünya öyle güzel ki, sanat ehli için, bazen mevzu kalmadıkça, kapıyı nöbetleşe bekleyenlerin alegorilerini yapmak pek eğlenceli oluyor. Anadolu'daki tezgâh kapandıktan sonra, tezgâhtarın oğlu Orman ve Maadin Nezaretinde odacı olmuş. Settlements'lerin doklarında, şipşirin kuliler koşuyor. Kahve çiftliği Brezilya'nın kıyılarında, çiftlik ağalarının emrile Paris'ten, Londra'dan intihaller yapılıyor. Avrupa'nın son namuslu çocuklarında haksızlığa karşı şuursuz bir isyan, ifadesini, bir nihilistin elinde tüten tabancanın bir insan kaburgasına yapışmış kurşununda buluyor. Bütün iyi sesler geride kalıyor, uzakta kalıyor. Milletler siniyor, fert vicdanları siniyor, haklar siniyor.

Ve bir an geliyor ki, Avrupa'nın sırtına refah ile umran tarihin elile bir elbise gibi dikilip giydirilirken, beride bizler, bir Porsuk çayı üzerine bir tahta köprüyü atamıyoruz. Bizler ki, İstanbul'dan Bağda'da giden yolu kaç kere mermerle döşemiş olduğumuzu hatırlıyoruz.

Avrupanın bu muhteşem medeniyetine ait yapı böyle kurulmuştur, başka türlü değil. Bunu, kim isterse tahkik edebilir. Zaten, tahkike bile hacet yok. Buhran tekmesile deşilmiş olan bağrından bu hakikatin vesikaları, şimdi oluk gibi akıyor. Biraz sokulup göz gezdirmek kâfidir.

●

Bu yapı ve bu ihtişam manzarası, şimdi delik deşik bir haldedir. Artık onun tamam bir tablosunu göremiyoruz. Parçaları bitiştirip bir tam fikir almak ta kabil değil. Olsa olsa, parçaları bir araya getirip bir *fotomontaj* yapabiliriz. Bunu, yapalım.

●

Düne kadar, Garp, bir takım şeylere inanırdı.

Demokrasi ve parlâmentocılığın başına yemin etti mi, bütün deliller gösterilmiş sayılırdı. 1848 de, barikatların dibinde, kanı kaynıyan gençlik bu fikirler için ölmüştü. Şimdi Alman ve İtalyan diktatoralarını, ayni çiçeği burnunda gençliğin pretoryen lejyonları muhafaza ve müdafaa ediyor. Amerikada, «Mavi kartal»ı yakasına takan, kongreye değil Roosevelt'in kumandasına rey vermiş bulunuyor. İngilterede, *millî kabine*'nin «kubbe

altı vüzerası», fırkalarını satmış insanlar vaziyetinde. Küçük Avrupa devletlerinden, her biri yarım düzüne top bataryasından başka bir şeye dayanmıyan Cenup Amerikası hükûmetlerinden, cenerallar çiftliği Çiniden, bıçağı ağzında Japonyadan bahsetmeğe lüzum bile yok.

Bütün Garp, demokrasi ve parlâmentocılığı meydanlarda teşhir etmiş, dün inandığı bu esasları bugün merhametsizçe alayın neşteri altına yatırıyor.

●

Garp, kapitalizme inanırdı.

Bugün ondan uzaklaştığını örtüp saklamak için baş vurmadığı çare yok. Amerikada, «kalkınma plânı», Avrupada kontenjanlı takaslı «économie dirijé»ler, korporasyon sistemleri, faşizm, sosyal faşizm, sosyal nasyonalizm..

Garibi şu ki, bütün bu teşebbüsler, kapitalizmden uzaklaşılmakta olduğunu örtmeğe olduğu kadar ona bağlı kalabilmeğe mahsus tedbirleri de temsil ediyor. Kapitalizm iflâs etti, kapitalizm istihalesini yapıyor, kapitalizm iyi, kapitalizm menfur gibi sözler, gazetelerin birinci sahifesine 36 puntoluk harflerle diziliyor.

Pervasızca ileri sürülüyor ki, bütün Polonya gençliği kapitalizme aleyhtarmış. Japonlar, ona, haddi zatında düşman imişler. Hitler, merhametsiz bir anti-kapitalist imiş. v. s. v. s.

●

Garp, uzun müddet sosyalizme de inanmıştır.

Sosyalizmin vatanında, fakat, sosyalizm diye bir şey kalmıyor. İngilterede, sosyalist fırkanın lideri, İngiltere bankası muamelâtına riyaset ediyor. Amerikada, meğer, sosyalizmi Roosevelt tatbik ediyormuş. Hele Mussolini, onu, İtalyada çoktan tahakkuk ettirmiş. Bu ne acayip sosyalizmdir ki, doğduğu yerde batıyor, bir türlü sirayet edemediği memlekette tatbik ediliyor yahut kendini idam eden cellâdın şahsında bir tekrar dirilişe kavuşuyor.

●

Garp, inanırdı ki, artık kilisenin hükmü kalmamıştır.

Voltaire gibilerin mücadelelerini, harpöncesi, gençliği, Hektor'un hikâyesi gibi okurdu. Kilisenin ölümü lâik cereyanın zaferi

artık tasni fve tescil edilmiş sayılıyordu. Bugün Papa, her zamankinden fazla kuvvetlidir. İtalyanın dış politikasında ferz rolünü, katoliklik oynıyor. Mussolini, katoliklerin hamisi vazifesini öyle zorlu bir surette üzerine aldı ki, kongregasyonlar düşmanı Fransa, jakoben Fransa, Avusturyada iyi dövüşebilmek için Vatikan'da, güzel iyiliyor, iki kat iyiliyor. Angliken kilisesi, yahudileri Almanyada himaye ediyor. Amerikan protestanlığının bayraktarı sofu hatuncuklar, Hollywood'un uzak şarka kadar ihraç edilen filimlerini Çin çocukları ve Japon kadınları namına hıristiyan ahlâkiyatı bakımından sansür ediyorlar. İhtiyar İncil, Pierre l'Hermite zamanında olduğu kadar revactadır.

●

Garp, kendi sanatine ve kendi kültürüne inanırdı.

Fakat on dokuzuncu asrın başında halka doğru ineceğini söyliyen garp kültürü, bütün iktısadiyat gibi, havaslaşa havaslaşa nihayet obskürantizmi bile kendi bedîine müdafaa ettirmek tereddisine kapılmış ve kendini yığınların idrakinden gittikçe nezetmiştir. Bugün artık bir sanat yoktur. Bizim divan devrimizi bile makul gösteren bir tasannu vardır.

●

Fakat Garp, her şeyden önce ve her şeyden fazla emperyalizme inanırdı.

Gidiniz Dörtler'in davulunu yoklayınız. Hattâ çalınız. Samimiyet tenhası bir ses duyacaksınız. Şu geçenki *Londra iktisat konferansı*'nı hatırlayınız. Dikte etmek için toplanmışlardı. Zavallılıklarını bile saklayamadan dağıldılar.

Silâhlarından en güçlüsü *altın* idi. Ona malik olanlar onu birbirlerinin başına çaldılar.

Öteki silâhları, bildiğimiz silâhlardı. Bu silâhlar, bir gün kendiliklerinden ateş açacak diye ötleri patlıyor.

Emparyalizm! Meğer o da çoktan samanla doldurulmuş.

●

Bu ne inansız, bu ne zındık, bu ne karmakarışık âlemdir! Bu manevî ve maddî iflâs, geçen asırki ihtişam turasının yazı tarafından başka bir şey değildir. İstismar, bütün ihtiyatlarını aşındır-

mıştır. Makinanın, bütün yatakları yanmıştır. Aksiyor, tamir para etmiyor, yağ para etmiyor. Para etmiyecektir. Makina duracaktır. Mutlaka duracaktır..

Bizim, bu zındıklaşmış âlemden, edeceğimiz bir tek istifade vardır:

Bu cihan ve tarih ölçüsündeki soysuzlaşmanın sebeplerini anlamak, bu ibret levhasından lâzım gelen dersi almak ve yeni dünyamızı kurmak. Türk memleketinin ve Türk milletinin yeni yapısında, ne dış ne de iç-tezat istiyoruz. Onların yaptığını tekrar edecek değiliz. Davamız, kendimizi, kendi kültürümüzle yaratmaktır. Onların yaptığı bizim için bir *örnek* değil bir *ibret* olacaktır.

Türk inkılâbı cihanda yeni bir hareketin ismidir. Bu hareketin kendinden evvel, yahut kendi dışında cereyan eden inkılâp hareketleriyle birliği ve benzerliği yoktur.

Edebiyat :

Türk İnkılâbında üslup.

Yakup Kadri.

Her devrin kendine mahsus bir üslubu olduğu gibi devirleri açan inkılâpların da kendilerine mahsus üslupları vardır.

Büyük Fransız inkılâbında hâkim olan üslup korkunç bir *guillotine* üslubudur. Boğa gerdanlı Danton'dan en nazenin aristokrat karısına kadar, ihtilâle karışmış bütün Fransızlar en kudretli sözlerini darağacının yolunda veya önünde söylemişlerdi. Bazan tantanalı, bazan *sinik,* bazı insanın gözlerinden şefakat yaşları getirecek kadar yanık, bazı da eski Romalıların hakimane kahramanlığını hatırlatırcasına ulvî, fakat, daima *ölüm kokusu sinmiş* bu edebiyat, bugün, bize, Büyük Fransız inkılâbından kalmış manevî tesirlerin en silinmezini teşkil ediyor.

●

Kendisine Fransız ihtilâlinin kanlı *terreur*'lerinden daha müthiş şeyler atfedilen muasır Rus inkılâbında ise böyle bir haile edebiyatından eser bulamayız. Hududu Fransız inkılâbının hudutlarından çok daha geniş olan ve yüz altmış milyonluk bir insan yığını üstünde bir *kökten değişme* tecrübesi ifade eden bu inkılâp, onu yapan milletin *mistik* ruhuna rağmen herhangi bir fabrika üslubunun fennî sadeliğinden fazla bir şey arzetmez. Lenin, küçük siyah kravatlı, kısa boylu, kasketli bir adamdı ve ondan bize klamış sözler hep bu kravat, bu boy ve kasket mikyasındadır. Yazılı eserleri ise sıkı bir mantıkla, *sentetik* bir ilim kafasını gösterir. Rus ihtilâlcilerinin en *intelektüeli* ve en çok edebî kültür sahibi olan Troztki'de de nihayet iyi cins bir gündelik gazete muharririnin ölçülü kitabetini bulursunuz. Kızıl Ordu'nun iç ve dış düşmanlarına karşı epeyce mühim zaferleri olduğu halde o harp günlerinden bize hiç bir destanî ses aksetmemiştir.

Bununla beraber Rus inkılâbının edebiyatsız ve sanatsız bir hareket olduğu da iddia edilemez. Kominizma'nın bir edebiyatı ve bir sanatı vardır; yalnız. bu edebiyat ve bu sanat, bizim şimdiye

kadar alışmış olduğumuz belâgat ve şatafattan ârî olduğu ve bütün manasiyle bir ameliyat salinin nikelli ve cilalı çıplaklığını hatırlattığı içindir ki, bize kendi hususiyetini hissettiremiyor.

●

Bunu hissetmemekle beraber, acaba, kendi inkılâbımızın bünyesinden doğmuş olan üslubun *karakteristik* vasıflarını kâfi bir vuzuh ile sezebiliyor muyuz? Hemen itiraf edeyim ki, ben de geçen ayın millî bayram şenliklerine gelinceye kadar Türk inkılâbının kendine has bir üslubu olduğunu hissetmiş değildim. Ne vakit ki Gazi, millete yeni hitabesini okudu, o vakıt inkılâbımızın üslubu, bütün kendine has güzellikleriyle, yeni bir mimarî gibi gözüm önünde çizgilenip tecessüm etti.

Bu yeni söz mimarisi Gazi'nin bu hitabesiyle henüz mü başlıyordu? Hayır. Bunun ilk çizgileri - şimdi hatırlıyorum - İstiklâl harbinin ilk zafer parıltıları içinden Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa ile Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa arasındaki şu telgraf muhaberesiyle başlamıştı:

«... *Bozöyük yanıyor. Düşman, binlerce maktulleriyle doldurduğu muharebe meydanını silâhlarımıza terketmiştir.*»

Cevap:

«*Bütün tarihi âlemde, sizin İnönü meydan muharebesinde deruhte ettiğiniz vazife kadar ağır bir vazife deruhte etmiş kumandanlar enderdir. Milletimizin istiklâl ve hayatı, dahiyane idareniz altında şerefle vazifelerini gören kumanda ve silâh arkadaşlarınızın kalp ve hamiyetine büyük emniyetle istinat ediyordu. Siz, orada, yalnız düşmanı değil milletin makûs talüini de yendiniz.*»

Karşılıklı zafer *trofelerini* andıran bu iki telgrafın bende o zaman ne büyük bir heyecan uyandırdığını hatırlıyorum. Bu heyecan, sadece İstiklâl harbinin ilk muvaffakıyet müjdesini alan milliyetçi bir gencin sevincinden mi ibaretti? Hiç zannetmiyorum. Ben, o iki telgrafın ta içerisinden, o vakte kadar ana dilimde hiç duymadığım taze ve asîl bir şivenin müstesna tadını da almıştım. Öyle ki, bütün Millî mücadele devrindeki neşriyatımda bu yeni ses benim için yepyeni bir millî *estetik*'in şıarı olmuştu. Meşrutiyet devrinde, gene biz, Namık Kemal'in *romantik* vatanperverliğine düşmeyen bir yurtculuğu ve Balkan komitacılarının

azgın milliyetçiliğine benzemeyen bir millet sevgisini edebiyata sokabilmek için yıllarca çalışmıştık. Bundan nasıl bir meyva topladığımızı, bu çeşit edebiyattan nefret eden ince zevk sahipleri bize hâlâ tiksinerek anlatabilirler.

Cümhuriyet inkılâpçıları, Millî mücadele kahramanları ise, bize, sayısız bir yığın ganimetten başka edebiyatın hazinesine de asil, temiz ve yüksek bir milliyet ve vatan *Partenon*'u kurabilecek ifade unsurları getirmişlerdir.

Gazi'nin onuncu yıl münasebetiyle söyledikleri nutku, şimdiden böyle bir *Partenon*'un ana direği addedebiliriz. Sade, yalın ve sağlam edasiyle *Ege* dehasının can verdiği mermer sütunlara, içerisindeki samimî hikmetle Orhon taşlarının üstündeki kitabelere eş olan bu nutuk yalnız Türk milletine yeni bir hedef vermiyor, ayni zamanda, Türk inkılâbına, ondaki kurucu ve yaratıcı milliyetçilik vasflarına göre bir millî üslup bahşediyor.

Hemen söyleyeyim ki, onuncu yıl dönümü şenliklerinde ne tarafa bakılsa, şehrin duvarlarında, geçitlerin üstündeki plâklarda, C. H. Fırkasının her yana yaydığı hatiplerin sözlerinde ve nihayet bütün yurtdaşlrın yüzünde bu müsbet ve yaratıcı milliyetçiliğin, çoktan bu asîl üslup çerçevesi içinde ahenkleştiğini, görüp işitmek kabil olmağa başlamıştı.

Yeryüzünde bizimki *ile müvazi yaşamakta olan* iki millî inkılâp daha var: Faşizm, Hitlerizm.. Birincisi, mensup olduğu toprağa hâs yaygaralariyle bir panayırı; öbürü vahşî kişnemeleriyle bir sirk Valkiri'sini andıran bu iki millî kalkınış hareketinin üsluptа bizimki ile eş hiç bir tarafı yoktur. Hitler, German nasyonalismısı'nın Valhalla'sını sokağa indirdi; Mussolini, Roma İmparatorluğu tarihini bir operet sahnesine sokuyor, fakat, Türk inkılâpçısı Meşrutiyet devrinde bir sokak şarkısı ve bir tiyatro nümayişi halinde sürünen millî heyecanı en yüksek bir edebiyatla vücutlandırmıştır. Bu edebiyat yalnız vekarın, sadeliğin ve samimiyetin ifadesidir.

Millî mahrukat meselesi.

V.

Kömür ve linyitlerimizden mayi mahruk İstihsali.

M. Şevki.

Kömür ve linyit itibarile zengin olan Türkiyemiz için bilhassa petrol istihsalâtı yapılmadıkça, en büyük mevkii bu kömür ve linyitlerden istihsal olunacak mayi mahrukatın işgal edeceğini zannetmekteyiz. Vakıâ kömür müştekatından mayi mahruk istihsali evvelce de söylediğimiz gibi demir ve kimya sanayiile doğrudan doğruya alâkadar ve miktarı bunların vüs'at derecelerine tâbi ise de diğer taraftan da bu sanayiin kurulması ve genişletilmesi zaten bizim için kat'iyetle kabul edilmiş bir ihtiyaç bulunduğuna göre daha kuruluş esnasnda bu ikinci maksadın da nazarı itibare alınması hem yeni kurulan sanayii daha rasyonel bir hale sokar hem de millî mahruk meselesinin de mühim bir kısmını halletmiş olur.

Bir misal vermek için, mahrukunu yerlileştirmek hususunda büyük gayretler sarfeden ve kömür membaları itibarile zengin bulunan Almanyanın bu yoldaki istihsalâtını zikretmek faideli olacaktır: 1930 senesinde Almanyanın kömürden benzol istihsali 320,000 ton, kömürden benzin istihsali 100,000 tondur. Bu miktar bizim ayni senedeki tekmil mayi mahruk istihlâkimiz olan takriben 30,000 tonun on beş misline yaklaşmaktadır.

Vakıâ bu rakkamlar bugün bizim için kabili tahakkuk şeyler değildir. Fakat mayi mahruk ihtiyacımızın mühim bir kısmını ne suretle kapatabileceğimizi gösterdiklerinden kıymetlidirler.

Kömür ve linyitlerden mayi mahruk istihsali şu yollardan yapılmaktadır:

1 — Demir sanayii ve diğer fabrikalar ihtiyacı için veya iyi cins teshin malezmesi olarak kok ihzarından istihsal olunan benzol,

2 — Şehrlerdeki hava gazi tesisatından istihsal olunan benzol,

Bu üç membaa göre kendi muhtemel istihslaâtımızı tetkik edelim:

1 — Demir sanayii ve diğer ihtiyaçlar çin kok istihsali;

Makinalar, kara ve deniz nakıl vasıtalarile millî müdafaa ihtiyaçları hariç olmak üzere Türkiye 1929 senesinde 20,2 milyon 1931 senesinde 16,2 milyon lira kıymetinde yalnız demir ve çelik ithalâtı yapmıştır. Bu seneler zarfındaki bu iki kalemin mecmuu bütün ithlaâtımızın % 20 sini teşkil etmektedir. Buna ayni senelerdeki 3,1 ve 2,9 milyon lira kıymetindeki kara nakil vasıtalarını ve miktarı bizce malûm olmıyan millî müdafaa ihtiyaçlarını hesap edersek demir ve çelikten mamul mevaddın ithalâtımızın % 30 ni teşkil ettiği ve her hlade 30 milyon liradan fazla bulunduğunu kabul etmek icap eder.

İthalâtımızın en büyük kısmını teşkil eden demir malzeme tekmil sanayi ve iktisadiyatın da bel kemiğini teşkil ettiği gibi demirsiz millî müdafaa meselesini düşünmenin de imkânı yoktur.

Memleketimizde müteaddit yerlerde çok iyi cins demir bulunduğuna göre bizim bir demir sanayii kurmamız kadar zarurî ve lüzumlu bir şey tasavvur olunamaz.

Kurulması esasen devletçe mukarrer olan ve etüt yapılan bu sanayide yegâne düşündürücü şey maliyet fiatinin yüksek olacağıdır. Demir sahasile kömür sahası arasındaki mesafeden dolayı husule gelecek bu fiat yüksekliği istihsaldeki rasyonel çalışma ile kapatılabileceği gibi bu yol ile kimya sanayiinin mühim bir kısmının tesis ve hele millî mahruk işin de büyük faide temini de imkân dahiline girecektir.

Bu suretle demirin maliyet fiatindeki nisbî yüksekliğin diğer iktısadî menfaatlerle tekabül ettirilerek Türkiyede demir sanayiinin inkişafı temin edilmiş olacaktır.

Bu işlerin başında kok istihsalâtı ve bunun müştekatının kıymetlendirilmesi gelir:

Demir nerede istihsal edilirse edilsin buna lüzumu olan kokun Karadeniz kömür havzamız dahilinde istihsali bir zarurettir. Çünkü bu suretle hem nakliyatta % 35 derecesinde bir tasarruf temin edilmiş olacak (maden kömürile bundan husule gelen kok arasında en az bu kadar siklet farkı vardır) hem de kok istihsali esnasında intişar eden gazlar bir iş sahası olan kömür havzasında kuvvei muharrike tevlit ederek kıymetlendirilmiş olacaktır. Ayni zamanda taktir edilen kömürden katran, benzol,

zift, amonyak, naftalin, sun'î gübre, mevaddı infilâkiye ve buna benzer bir çok mevaddın istihsali temin edilmiş olacaktır.

Meselâ 1913 senesinde Almanyanın yalnız kok ocaklarındaki bu tâli mahsulâttan elde ettiği kıymetler şu suretledir:

99,3	Milyon Mark kıymetinde	407.000	ton Ammonsulfat (Gübre)
21.6	„ „ „	1.000.000	„ Katran
19,7	„ „ „	135.000	„ Benzol
2,9	„ „ „	150.000.000	Metre m. Gaz
52	„ „ „	52.000	Ton Naftalin
		362.000	„ Ağır yağ ve saire

Şimdi bir de bizim bu yüzden elde edeceğimiz mevaddı hesap edelim:

Hariçte imali zarurî olan bir kısım makinalar ve silâhlar hariç, millî müdafaada dahil olmak üzere senelik vasatî demir ihtiyacı 250,000 ton kabul edilebilir.

Beher ton ham demirin istihslainde bir buçuk ton maden kömürü hesap edilmesi lâzım geldiğinden yalnız ham demirin istihsali için lâzım gelen maden kömürü miktarı 375,000 tondur.

Demirin müteakip işletmesi, diğer sanayi fabrikalar ihtiyacı, ve mahrukat olarak kok kömürü istihsali için de 175,000 ton kabul edilse cem'an 550,000 ton eder.

Bu miktar kömürün taktirinden husule gelen tâli mevat vasatî olarak

4.000 ton benzol
700 ton amonyak

100.000.000 metre mikâbi hava gazi (demir istihsaline yarıyan kok, mevaddı tayyaresi az kömürden yapıldığından ona göre hesap edilmiştir.)

11.000 ton katran, naftalin, ağır yağlar tuluol ve sairedir ki, bunlardan yalnız benozl bizim 1931 senesindeki tekmil mayi mahruk sarfiyatımızın % 17 sini teşkil ve heyeti umumiyesinin fiati en az bir hesapla dört milyonu bulur ki bu da 30 milyon kıymetindeki demir istihslaine nisbet edilirse % 13 bir kâr demektir.

Bilhassa istihsal edilecek hava gazi havza dahilinde çalışacak elektrik santralının işletilmesinde kullanılırsa senede takriben

75 milyon kilovat saat takat temin edilmiş olacaktır ki bugün Türkiyede istihlâk olunan tekmil enerjinin nısfından fazla bir kudret yaratılmış ve bununla hem mevziî işletmeler ve hem de Ereğli - Filyos arasında elektrikle işletilmesi karar altına alınmış olan elektrikli hatların kudret ihtiyacı temin edilmiş demektir.

Kömür ve elektriğin ucuzluğu, tâli mahsulâtın vücudu kimyevî sanayiin de burada teessüsüne sebep olacaktır. Bilhassa geniş bir ziraat memleketi olan Türkiyemizin sun'î gübre ihtiyacı da bu suretle ucuza mal edilmiş bulunacaktır.

Hulâsa kömür taktiratı bir taraftan demirin daha rasyonel ve ucuz istihsaline hizmet ederken diğer taraftan da ihtiyacımız olan bir çok şeyleri ve ezcümle millî mahrukun mühim bir kısmını vücude getirecek ve muhtelif sanayi şubeleri kendiliğinden teessüs edecektir.

Bu izahtan sonra takdir olunr ki bu kuruluş ancak yekdiğerini himaye eder ve karşılar şekilde tek bir elden idare edilmekle mümkün olabilir. Bu toplayıcı el ise ancak devlettir. Sanayiin hiç bir kısmı bu saha kadar devlet idaresini, devletin sınai faaliyetini zarurî kılmaz. Aksi takdirde yalnız bir işletmeyi istihdaf eden faaliyetler mutlaka fazla ve lüzumsuz himayeyi icap ettirir.

2 — Hava gazi tesisatından benzol istihsali:

Bu sahadaki istihsalât bugün için hemen yok gibidir (yalnız Yedikule gaz fabrikası senede 100 ton kadar bir istihsal yapmaktadır.) Bu az istihsal halen Türkiyede benzol istihlâkinin hemen hiç mevcut olmamasından ileri geldiği gibi esasen gayri iktısadî olan fiat yüzünden bizzat hava gazı istihsal ve istihlâkinin de Türkiyemizde yok denecek hlade bulunmasından tevellüt etmektedir. Bol kömüre malik olan Almanya ve İngilterede hattâ bir çok yerlerde tenvirat dahi hâlâ hava gazile yapılmakta ve hele diğer hararet ihtiyaçları, ve motörler için çok geniş miktarda hava gazi sarfedilmekte iken kendi mikyasımızda daha geniş kömür madenine malik olan Türkiyemizde hava gazi tesisat ve sarifyatının bugünkü mahdudiyetini tabiîdir ki normal görmemek icap eder.

Bir taraftan liman, tahmil ve tahliye işlerile demiryol nakliyat

tarifelerindeki yüksekliği diğer taraftan en kestirme yoldan, en kısa zamanda en büyük kârı hedef ittihaz eden hava gazi kumpanyalarının yayılmıya gayri müsait tarifeleri bu anormal fiati vücude getirmiş ve hava gazi sarfiyatı ve tesisatı nufus başına nisbetle görülmemiş derecede az bulunmuştur.

Buna misal olmak üzere meselâ orta Anadoluda bir şehir için fiat meselesini tetkik edelim:

Bir ton maden kömürünün vasatî fiati 20 liradır. Bunda nakliyat masraf maliyet fiatinden hattâ biraz daha fazla olduğu için (maliyet fiati 9 liradır) anormal görülmek icap eder. Fakat asıl bunun hava gazi şekline ifrağı sırasındadır ki fiat anormal bir hal kesbeder:

Bir ton kömür bizzat bizim hava gazı şirketlerinin hesabına nazaran 500 kilo kok, 390 metre mikâbı hava gazı veriyor. Kokun tonu 30 liradan hava gazinin beher metre mikâbı vasatî olarak 10 kuruştan nazarı itibare alınırsa bu 20 liralık kömür, kok ve hava gazı şekline girmekle: Kok bedeli 1500, hava gazı bedeli 3900, beher 50 metre mikâbı istihlâk için 75 kuruş, saat kirası hesabile 550 ki cem'an 5950 kuruş eder. Burada fiat tezayüdü miktarı asgarî olarak 300 % dir. Vakıâ tesisatın genişliği, buna nazaran sarfiyatın azlığı bu yüksek fiate sebep gösterilebilir ve bir bakımdan doğrudur da. Fakat diğer taraftan tesisatın genişliğile mütenasip olmıyan sarifyat azlığının da bu fiat yüksekliğinden ileri geldiği asla unutulmamak icap eder. Filhakika meselâ yine ayni yerde vasatî olarak odundan bin kalori bir kuruşa, taş kömüründe 3500 klaori bir kuruşa, kok kömüründe 1800 kalori bir kuruşa, linyitte 4000 kalori bir kuruşa alınırken hava gazında saat kirası da nazarı itibare alınırsa ancak 350-400 kalori bir kuruşa alınabilmektedir.

Tekmil bu mahzurlar ve fiat yükseklikleri muayyen devlet tedbirleri ile izale edilir ve hava gazi sarfiyatı diğer kömür memleketlerinde olduğu gibi harcı âlem bir şekil alarak kömüre geniş bir sarf mahalli bulunursa muhtemel sarfiyatımız şu suretle hesap edilebilir:

Hava gazi tesisatına müsait büyük şehirler nüfusu takriben 2 milyon olduğuna ve nufus başına sarfiyat kuvvei muharrike ile beraber ayda 3 metre mikâbına çıkarıldığına nazaran (halen te-

sisat mevcut şehirlerimizde bu miktar vasatî olarak 1,5 metre mikâbdır.) senelik istihlâk miktarı takriben 75.000.000 metre mikâbı eder. Bu da 250.000 ton maden kömürü ve 2000 ton benzol demektir ki, bu suretle bu fasıl da umumî mayi mahruk istihlâkimizin takriben %9 nu teşkil eder.

O halde yalnız mayi mahruk istihsali için bir tesisat yapmadan hâlen çalışan veya yarın çalışması mukadder olan tesisat vasıtasile biz mayi mahruk ihtiyacımızın % 26 sını benzol olarak dahilden tedarik edebliriz.

Bu suretle istihsal olunan benzol fiati daima mutedildir ve piyasada benzinle aynı fiatte tutulabilir. Çünkü benzol burada tâli bir mahsuldur. Maliyet fiati yalnız benzol istihsaline yarıyan tesisatle bu maksat için kullanılacak gayet az personele göre tayyün eder. Yoksa ne hava gazı veya kok istihsalinde bu yüzden bir ziyan veya ayrı bir teşkilâta lüzum yoktur. Hattâ tâli mahsulün bu suretle kıymetlendirilmesi belki esas tesisatın daha rasyonel çalışmasını mucip olduğu için diğer kısımda fiat düşkünlüğüne dahi sebep olabilir.

3 — Kömür ve linyitlerden benzin istihsali.

Kömür ve liynitlerin taktirile Rus ve Romen benzinlerine müşabih mahruk istihsali hayli zamandanberi malûm bir keyfiyettir. Yalnız bu usul diğer sanayile alâkadar olmadan sırf mahruk istihsalini istihdaf ettiği için maliyet fiati ve pazarda tutunma bakımından yeniliklere mazhar edilmeğe çalışılmaktadır. Bunun için meselâ Almanyada 1927 den itibaren kimyacılık tröstüne merbut Leunawerk takriben 100.000 ton gibi hiç te küçük görülmiyecek bir istihsal yaptığı gibi son senelerde yalnız (esmer kömür) den istihsal edilen benzinin günden güne arttığını ve millî mahruk işinde her gün daha mühim bir mevki kazandığını görüyoruz. (*) Linyitten benzin istihsalinin bizce en büyük ehemmiyeti bu kömürün orta Anadoluda bulunuşu, halen maliyet fiatinin çok ucuz oluşu ve bilhassa bundan istihsal olunacak katran ve ziftin Anadolu dahilinde tatbik edilen yol siyasetinde oynayacağı rolün çok mühim bulunuşudur. Keza bu istihsalden son-

[*] Bugün 3,5 kilo linyitten bir kilo benzin istihsal eden bir usulün tatbikatile iştigal idildiği Almanların en son fen matbuatında görülmektedir. Bu usul tahakkuk ederse petrolün kıymetini çok azaltacaktır.

ra linyite nazaran keyfiyetçe biraz daha iyileşen linyit kokunun mahrukat itibarile oynıyacağı rol da mühimdir. Kladı ki bu kok demir sahasının yakınında istihsal olunacağından, demir sanayiinin rantabl olmasını orta Anadoluda tesis ümidini kuvvetlendirmektedir. Kimya ve harp sanayii için mühim olan amonyak ta mebzulen istihsal edilmiş olacaktır.

O halde biz bu üçüncü yolda sırf mayi mahruk istihsali için bir sanayi kurduğumuzu kabul etsek dahi bu diğer mahsulleri itibarile bizim yol siyasetimize, kimya sanayii işimize, orta Anadoludaki katı mahrukat işimze faideli olarak kendisini yine ucuza mal ettirebilecektir.

Şunuda ayrıca kaydedelim ki, maden kömürünün aşağı derecelerde ve bazı hususî tertibat sayesinde taktirile Rus benzin, petrol ve makine yağlarına müşabih tâli mahsullerin istihsal edilmekte olması bu cihetten de pazarda tutunabilen millî mahruk istihsalini imkân dahiline sokmaktadır.

Bu araştırmalardan sonra fikrimizce millî mahruk siysetimizin esasını şu şekilde kurabiliriz:

Sabit santrallarda kömür ve linyiti, müstesna yerlerde odun gazını esas kabul ettikten sonra mayi mahruk için yeniden hiç bir sanayi vücude getirmeden ve mevcut veya kurulması mukarrer ve zarurî olan sanayiin tâli mahsulâtını kıymetlendirmek suretile takriben

% 30 İspirto
% 30 Benzol
% 40 Benzin

dan mürekkep bir mahruk meydana getirmek. Bunun benzin kısmı ya petrol madenlerinin işletilmesi veya kömürden benzin istihsali suretile temin olunabileceği gibi benzol ve ıspirto da bugünkü mevcuttan başlıyarak tedricen gösterilen azamî miktarlara çıkarılabilir ve bu suretle yerli ve millî mahruk tahakkuk etmiş olur.

Millî iktisat tetkikleri:

Türk köylüsünü topraklılandırmalı. Fakat nasıl?

İsmail Husrev.

Bir nüsha evvelki makalemizde (*) toprak reformunun iki şeklini tesbit etmiştik:

1 — Sosyalist reform. 2 — Halkçı reform. Birinciye reform demekten ziyade topraksızlaştırma hareketi demek daha yerindedir. Çünkü sosyalist rejimde Devlet toprak münasebetlerine toprak üstündeki şahsî mülkiyetin şu veya bu şekilde ıslah ve muhafazası değil, doğrudan doğruya kül halinde tasfiyesi bakımından müdahale etmektedir. Orada köylüyü ayrı ayrı toprak sahibi kılmak yerine toprak üstünde kollektif mülkiyetin tesisine çalışılmaktadır. Maksat köyde sosyalist cemiyetin kuruluşunu köstekliyen engelleri kaldırmaktır. Halbuki halkçı toprak reformunda, şahsî mülkiyetin tasfiyesi yerine, her köylü vatandaşın toprağına sahip kılınması davası asıldır. Maksat bir taraftan millî bütünlüğün teessüsüne mani olan ve ilerde bu bütünlüğün bakasını tehdit edecek bir inikşaf seyri takip eden içtimaî kutuplaşmanın tesirlerini kaldırmak, diğer taraftan da köylüyü toprakla alâkalandırarak ziraî istihsalin rasyonelleşmesini ve dolayısile millî gelirin yükselmesini temin etmektir. Bunun için biz, millî bütünlüğü, millî iş birliğini hedef tutan Türk inkılâbının toprak reformunu ancak köylüyü topraklılandıran halkçı bir reform olarak kabul ediyoruz.

●

Toprak reformu mevzuu bahsolunca, evvelâ içtimaî teknik *(social-technisch)* bir mesele üzerinde ehemmiyetle durmak lâzımdır. Sosyolojik bir kaideye göre teknik kuvvetler, inkişafları esnasında, kendilerini saran cemiyet münasebetlerinin mukavemetine maruz kalır. Cemiyet münasebetlerile teknik kuvvetler arasında cereyan eden bir mücadeleden sonra cemiyet yeni teknik şartlara intıbak eder.

(*) «Kadro»nun 21 inci sayısına müracaat.

Yeni bir harp silâhının keşfi nasıl bütün ordu teşkilâtında bir değişiklik yapıyorsa, yeni bir istihsal aletinin kullanılmaya başlaması da bütün cemiyet münasebetlerinin yeni bir şekil almasına müessir olmaktadır. Binaenaleyh teknik, inkişaf ederken, insanlar arasındaki mütekabil içtimaî münasebetleri de değiştirmektedir. Bunu mevzuumuza taalluk eden birkaç misalle izah edelim: Amerikada büyük motörlü traktörler, kombaynler azamî rantabilitelerini ancak pek büyük çiftliklerde verebiliyorlar. Bir traktörün azamî rantabilitesini alabilmek için 300-500 akerlik bir işletme sahasına lüzum vardır. 16-20 kadem tulünde olan bir kombyn ise (*) bu rantabiliteyi 3000-5000 akerlik bir çiftlikte verebiliyor. Halbuki son bir tahrire nazaran Müttehidei Amerika'da ziraatta vasatî mülkiyet hacmi ancak 78, Kanada'da 99,4 akerdir. Her iki memlekette vasatî mülkiyet vüs'atı 148-198 akerden fazla değildir. Binaenaleyh yeni teknik vasıtalar, mevcut mülkiyet çerçevesine sığmıyor demektir. Büyük motörlü traktörlerin, kombaynların her çiftlikte azamî randmanla kullanılabilmesi, mülkiyet hacmiyle tahdit edilmiştir. Müttehidei Amerika'da, Montana'da yapılan bir tahrir neticelerinden bu mütezat inkişafı aynen müşahede edebiliyoruz:

Şöyleki:

Sene	Formların (Çiftliklerin) vasatî genişliği, aker olarak	Beygirlerin Vasatî miktarı	Traktörlerin Vasatî miktarı
1924	1045	8.77	0.52
1925	1130	8.09	0.73
1926	1254	7.24	0.95
1927	1626	5.21	1.29
1928	1903	2.64	1.69
1929	2443	—	—

Bu rakkamlardan görülüyor ki, modern vasıtaların istihsale tatbiki ile mülkiyet hacminin genişlemesi arasında sıkı bir rabıta vardır. Yapılan bir hesaba göre, Müttehidei Amerikada kombaynların ve mütemmim malzemesinin sür'atle taammüm etmesi

(*) 1929 senesinde imâl olunan kambaynların yüzde 9.4 ünün azamî tulü 10 kadem iken bugün bu tul Amerikanın bir çok yerlerinde 40-48 kademi bulmuşturl.

için vasatî mülkiyet hacminin daha 5-10 misli tevessü etmesine lüzum görülmektedir. Amerika'da ferdî mülkiyet, ziraat tekniğinin inkişaf temposuna ayak uyduramadığı için, yerini tedricen anonim mülkiyete bırakmağa başlamıştır. Bugün Amerika'da yeni yeni teşekkül eden büyük kapitalist ziraî anonim şirketler, büyük ziraat korporasyonları, daha şimdiden Amerika ziraî istihsalinin yüzde altısını vermeğe başlamıştır. Binaenaleyh yeni teknik yeni içtimaî münasebetler getirmiştir.

Tekniğin tarihî inkişafı, istihsalde büyük mülkiyetin teessüsünü zarurî kıldığına nazarn, toprak reformunda büyük mülkiyetin küçük küçük parçalara bölünmesini talep etmekle tarihî zaruretlerle tezada düşmüş olmuyodmıyız? Şu misallere bakalım: Bir çift hayvanın vasatî olarak sürdüğü toprak, 70-100 dönümdür. Her köylüyü topraklılandırmak demek, toprak mülkiyetini 70-100 dönüm üzerinden köylüye tevzi etmek demektir. Çünkü Türkiyede küçük bir köylü ailesinin vasatî olarak muhtaç bulunduğu toprak bu kadardır. Böyle bir köylü ailesinin bir traktör kullanamıyacağı aşikârdır. Çünkü 20 beygir kuvvetinde bir Fordson traktörü her işi ile beraber vasatî 700-1000 dönüm yer işler. Binaenaleyh traktör kullanacak bir ailenin işletmesi her halde traktörle ziraate müsait olmalıdır. Bunu teyit eden bir misal: Uşak şeker fabrikası pancar ziraatı için traktör getirtmişti. Fakat traktörler geldiği günden beri boş durmaktadır. Çünkü o mıntakada pancar müstahsilleri, «Cüce işletme»ler halinde bulunduğundan traktörlerin kullanılmasına teknikman imkân yoktur.

O halde bir taraftan izraî tekniğin inkişafını isterken öbür taraftan toprak mülkiyetinin, modern vasıtların istimaline imkân bırakmyan küçük küçük parçalara, «Cüce işletme»lere ayrılmasını talep etmek tezadını nasıl izah edebiliriz? Mülkiyeti küçük küçük parçalara bölmek tekniğin inkişafı bakımından ricî ve bugünkü kötü teknik seviyeyi idame ettirecek bir hareket değil midir?

●

Bizce Türkiyede toprak reformu alelitlâk yapılacak bir reform değildir. Bir taraftan mıntakalara, işletmelere diğer taraftan tatbikat şekline göre değişen bir hareket olmak zaruretindedir.

Meselâ emtia iktisadiyatının münkeşif olduğu mıntakalarda modern teknik teçhizat ve rsyonel bir zihniyetle çalışan büyük işletmeleri parçalamak lüzumsuzdur. Çünkü bunlar esasen teknik inkişafın bütün şartlarına intibak yahut böyle bir intibaka kuvvetle meyletmektedirler. Bu nevi işletmelere devlet ancak sây ve sermaye münasebetlerini tanzim maksadıyla müdahele edebilir. Binaenaleyh modern istihsal vasıtaları ve rasyonel sây teşkilâtı tatbik eden büyük işletmeler için bir toprak reformu mevzuu bahsolamaz.

Mıntakalara göre ıslahata gelince; böyle bir reformun şekli Şark vilâyetlerine göre başka, Anadolunun diğer kısımlarına göre başkadır. Birincisinde daha izyade içtimaî-siyasî *(social-politisch)*, ikincisinde içtimaî-iktisadî *(social-ökonomisch)* bir mahiyeti haizdir.

Şark vilâyetlerinde derebeyliğin kül halinde tasfiyesi ve toprağın bilâ bedel köylüye tevzii, millî bütünlüğün temini bakımından bilhassa zarurîdir. Orada bilhassa kürtçe konuşulan sahalarda için için kaynayan gayri millî hareketlerin, irticaî cereyanların gıda aldığı içtimaî zümreler, köylüsü ile beraber geniş topraklara tesahup etmiş beylerdir. Toprağın köylüye doğrudan doğruya tevzii demek Bey ismini taşıyan irtica kaynağı bir sınıfın ve bu sınıfla beraber kürt meselesinin kökünden tasfiyesi demektir. Şarkta Beyin kuvvet ve nüfuzu sahip olduğu geniş sahalar üzerindeki derebeyi hukuknudan gelmektedir. Beyden toprağı satın alarak köylüye satmak tarzında ıslahatın müspet bir netice vereceğini ümit etmiyoruz. Bu usul âdeta derebeyini finanse etmekte ve toprak satın alan köylü, eskiden Beye hukuken bağlı iken toprağa kavuştuktan sonra borç tarikiyle iktisaden tâbi olmaktadır. Binaenaleyh Beyin tesir ve nüfuzu bakidir. Mesele, toprağı bilâ bedel köylüye tevzi etmekte, toprağa kavuşan köylünün kredi ve istihsal vasıtaları ihtiyacının devlet tarafından temin edilmesinde ve Beylerin de bulundukları sahalardan topraklarıyla hiç bir alâkaları kalmamak şartıyla uzaklaştırılmasında, mukavemet edenlerin de imha edilmesindedir. Şark vilâyetlerinde yapılacak toprak reformunun ilk hedefi, bu itibarla içtimaî-siyasî bir karakterde olacaktır. İstihsâl tekniğinin rasyonelleşmesi davası ilâh... buralarda şimdilik ikinci hedef olarak kalacaktır.

Anadolunun diğer kısımlarında yapılacak içtimaî-iktisadî reformun gayesi, ortakçılığı kaldırmaktır. İlk makalemizde de söylediğimiz gibi, ortakçılık tarzı köylüyü istihsalin rasyonel cereyanıyla alâkadar etmiyen, müstahsilde mahsulün cinsine, toprağın ıslahına ilh... karşı mutlak bir lâkaydî uyandıran bir istihsâl usulüdür. İstihsalin rasyonelleşmesi için köylünün toprağına sahip olması lâzımdır. Bizde ortakçılık biri, büyük arazi edinmiş kimselerin topraklarını ortaklama köylüye işletmesi ikincisi de tüccara, mürabahacıya borçlanan köylünün borcuna mukabil arazisini elinden çıkararak kendi toprağında alacaklısı hesabına ortaklama çalışmsı olmak üzere başlıca iki şekilde doğmuştur. İkinci şekilde doğmuş ortakçılığın tasfiyesi için köylü ile alacaklı arasına devletin girmesi ve borçları devletin ödemesi suretiyle köylüye toprağının iade edilmesi ve borç mukabil toprak ta dahil olduğu halde istihsal vasıtalarının ferağ edilememesinin kanunla temini lâzımdır. Birinci şekilde meydana gelmiş ortakçılığı ise, yine devlet, bulacağı bir formül dahilinde ortakçılıkla işlenen toprakları sahiplerinden alarak bilâ bedel köylüye tevzi etmek suretiyle tasfiye etmelidir. Bizde ortakçılığın diğer bir hususiyeti daha vardır ki, o da köyde istihsal olunan rantın şehirlerde teraküm ederek şehirlerden köye mürabaha sermayesi şeklinde akmasıdır. Topraklarını ortaklama köylüye verenlerin mühim bir kısmı şehir ve kasabalarda ziraattan gayri işler gören kimseler olduklarından bunlar köylüden aldıkları rantı, ekseriyetle köylüye yüksek faiz mukabili ikraz ederler. Köylü böylece bir taraftan toprakta iş üzerinden, diğer tarafta kendi emeğinin mahsulü olan kıymetleri yüksek faizlerle istikraz etmek suretiyle, nakit üzerinden istismar edilir. Ortakçılığın tasfiyesi hem bu usulü ortadan kaldıracak hem de rantın köylerde teraküm etmesine, köylü gelirinin artmasına saik olacaktır. Bu takdirde devletin vergi almak kabiliyeti de yükselmiş bulunacaktır.

●

Mülkiyetin küçük küçük parçalara bölünmesiyle, tekniğin inki şaf istikameti arasındaki tezada gelelim. Yukardaki misalde gördüğümüz gibi Amerika'da büyük ve en modern sây vasıtaları rantabl olarak ancak pek büyük, hattâ ferdî değil, anonim şirketler, korporasyonlar halinde organize edilmiş işletmelerde

kullanılmaktadır. Amerika'da insiyakî olarak tahaddüs eden bu vaziyet yani tekniğin vasıl olduğu inkişaf seviyesiyle içtimaî münasebetler arasındaki müvazene bizce dikkate şayandır. Reformda toprak tevzi edildikten sonra köylü başı boş bırakıldığı takdirde alınacak netice, yine toprak mülkiyetinin kutuplaşmasıdır. Yine buhranlar, fiat temevvüçleri, semavî afetler, köylü arasında farklılaşmalar, dağılmalar tevlit ederek toprağın mahdut ellerde toplanmsına saik olacaktır. Binaenaleyh bir taraftan bunun önüne geçmek, diğer taraftan küçük işletmeyi, modern teknik vasıtalardan istifade eder bir hale getirmek için reforma müvazî olark müstahsılın devlet tarafından hazırlanacak bir plâna göre teşkilâtlandırılması zrurîdir. Köylünün devlet kooperatiflerinde, istihsal asosyasyonlarında, istihal korporasyonlarında teşkilâtlandırılması, teknik bakımından küçük mülkiyetin mahzurlarını tamamen bertaraf etmiş olacak ve küçük köylü bu teşekküller sayesinde büyük işletmenin teknik faikiyetlerinden istifade etmiş bulunacaktır. Yukarıkı Uşak misalini alalım: Küçük müstahsiller traktörlerden istifade edemiyorlar. Fakat bu müstahsillerin bir pancar istihsal kooperatifinde yahut bir pancar müstahsilleri şirketinde birleşmeleri onlara âtıl duran traktörleri kullanmak imkânını verecektir. Fakat burada yine şöyle bir mesele ile karşılaşırız. Teşkilât işi ekseriyetle tarla işlerine ve bahçecilik işlerine göre değişir. Meselâ hububat, pancar ilh... gibi tarla işlerinin teşkilâtlanması ile bağ, fındık bahçesi ilh... gibi bazı bahçecilik işlerinin teşkilâtlanması arasında esaslı farklar vardır. Traktör, mibzer, triyör ilh... gibi büyük sây vasıtalarına lüzum gösteren tarla işlerinde teşkilâtın köylü mülkiyetini eskisi gibi parçalı bırakması hiç bir teknik faide vermez. Bu vasıtalardan azamî randmanı almak için münferit işletmelere ait tarlaların birleştirilmesi ve tarla sahiplerinin de büyük bir çiftlik haline getirilen işletmede tarlasının vüs'at ve kıymetince hissedar olması tarikiyle teknik müşkilâtın bertaraf edilmesi mümkündür. Meselâ küçük küçük ve dağınık tarlalarında ziraatta bulunan bir pancar müstahsilleri bir istihsal kooperatifinde birleşseler dahi, kooperatif yalnız satışı organize edip istihsal seyrine müdahale etmiyeceği için büyük sây âletlerinden istifade edemezler. Çünkü tarlaların vaziyeti, dağınıklığı, parçalılığı buna müsait değildir. Binaena-

leyh evvelâ tarlaların şahsiyetsizleştirilmesi, ondan sonra işlenmesi icap eder. Bu da, pancar eken müstahsillerin köy köy, tarlalarını bir büyük işletmenin parçaları halinde birleştirerek bu işletmede istihsal vasıtalarının, topraklarının kıymetince hissedar olmaları tarikiyle temin olunabilir. İstihsalden alınacak kârlar da sene nihayetinde tıpkı şirketlerde olduğu gibi, işletmeye iştirak edilen kıymetlere göre tayin edilir. Binaenaleyh büyük istihsal aletlerinin kullanılmasına lüzum bulunan işlerde istihsalin anonimleştirme yoluyla teşkilâtlanması bize mümkün görünmektedir. Bu nevi teşkilâtlarda köylünün mülkiyet hakkı, eskisinden daha müemmendir. Çünkü köylü tarlasını, istihsal vasıtalarını borç mukabili veya her hangi bir suretle elinden çıkaramaz. Toprağı ve istihsal vasıtaları, hissedar olduğu teşekküle âdeta sigorta edilmiş vaziyettedir. Bahçecilik işlerine gelince; bazı bahçecilik işleri, büyük istihsal âletlerinin kullanılmasına ihtiyaç göstermediğinden ve daha ziyade el emeğine muhtaç bulunduğundan klâsik şekilde kooperatifleştirilebilir. Meselâ bir fındık kooperatifi (*), ayrı ayrı müstahsillerin, satış ve imar işlerini organize etmekle istihsalin rasyonel ceryanını temin etmiş olur.

Binaenaleyh reformda köylüyü teşkilâtlandırmak işinin, istihsalin nevine göre tespiti de ayrıca ehemmiyet verilecek bir meseledir. Teşkilât işinde daima göz önünde bulundurulması lâzım gelen cihet, işletme hacmiyle teknik vasıtaların istimal kabiliyeti arasında muvazene temin edebilmektir. Lâlettayin bir teşkilâtlandırma, daima havada kalmaya mahkûmdur.

Türk milleti, millet halinde asil ve necabetli bir varlıktır. Ona şen, tok ve temiz geyimli yaşamak yaraşır.

(*) Vedat Nedim Beyin «Fındıkta Devlet kooperatifi» yazılarına müracaat.

Gelecek sayıda :

Şeker sanayiimizin devletleştirilmesi!

Yazan :

Şevket Süreyya.

Yazının tezi :

1 — Şeker fabrikalarını en yeni teknikle ancak Devlet kurabilir ve en verimli şekilde yine ancak Devlet işletebilir.

2 — Türkiyede şeker maliyet fiatını cihan maliyet fiatı seviyesine ancak Devlet yaklaştırabilir.

3 — Şeker sanayii Devlet bütçesi için garantili bir gelir kaynağıdır.

4 — Cumhuriyet Merkez bankasının artık sadece bir para ve kambiyo kontrolcusu olmaktan çıkarak Devlet iktisadiyatı için çalışan bir kurucu müessese haline getirilmesi lâzımdır. Bu işin ilk adımı Devlet şeker sanayiine "nakit kaynağı,, vazifesi görmek olabilir.

Siirt meb'usu M a h m u t Beyefendiye

Açık mektup.

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin «Kadro»nun geçen Cümhuriyet sayısında «Fırkamızın Devletçilik Vasfı» başlığı altında çıkan yazıları, «Milliyet» gazetesinin 5/ikinci teşrin/ tarihli sayısının iki baş sayıfasını dolduran ve imzanızı taşıyan bir cevâbî yazı ile itiraz ve tefsirinize uğradı.

Hakikaten uzun emeklerle hazırlanan ve usta bir gazetecilik tekniğinin bütün ince hesapları ile işlenen bu tefsirinizdeki zaafı ve isabetsizliği günlük gazete sayıfalarında derhal karşılamak ve sizi yine sizin silâhlarınızla, yine usul ve taktiğinizle önleyerek geniş okuyucu kütleleri önünde tezat ve tenakuzlarınızla olduğunuz gibi göstermek ve binnetice sizi üzen ve rahatsız eden endişeleri birer birer saymak, bittabi hem kabildi, hem de bu zahiren oldukça cazip bir şey olabilirdi.

Fakat Mahmut Beyefendi!

Biz hem kendimiz, hem de okuyucularımız için çok şayanı dikkat geçecek olan bu münakaşa işini bir başka vesileye talik ediyoruz. Çünkü sizin günlük tefsir ve izahlara vesile kıldığınız mevzu, üzerinde bu şekilde bir münakaşanın cereyanına tahammülü olan bir mevzu değildir. Çünkü Başvekilimizin «Fırkamızın Devletçilik Vasfı» başlıklı yazıları, herkesin hürmetsizce el uzatabileceği, herkesin kendi keyif ve havasına göre günlük gazete tefsirlerine mevzu kılabileceği lâalettayin bir makale değil, bir D İ R E K T İ F tir, millî iktisat siyasetimizin seyrinde bir fütühât noktası, yani yeni ve ileri bir merhaledir. Ve şunu da bittabi bilmeniz lâzımgelir ki, direktif verilir, direktif telâkki edilir, fakat T E F S İ R edilmez!

●

Başvekil Paşa Hazretlerinin bu direktiflerini tefsir için duyduğunuz ıztırarı haydi takdir edelim, fakat bu tefsirin de yeri, hiç bir zaman günlük ve bilhassa ticarî teşekküller mahiyetinde çalışan gazete sayıfaları değildi. «Fırkamızın Devletçilik Vasfı» üstündeki endişe ve mütalealarınızı, yine meselâ ya «Hakimiyeti

Milliye» sütunlarında, ya bizzat fırka dahilinde söyleyebilirdiniz. Bu şekil, hem sizin daha iyi bir vaziyette kalmanız, hem de maalesef günlük münakaşalar ortasına attığınız mevzuun şunun bunun elinde hürmetsizce hırpalanmadan kurtulması için çok iyi ve isabetli olurdu. Bu takdirde meselâ ya Hakimiyeti Milliye sütunlarında, ya fırka kürsülerinde, fırkamızın devletçilik vasfı gibi bir bahis üstünde, tıpkı Başvekilimiz gibi düşünen, tıpkı Başvekilimiz gibi duyan fırka kadrosu, sizin endişe ve üzüntülerinizi teskin için yorulmaktan bittabi çekinmiyeceklerdi.

●

Bu yazı üstünde sürüklenmeye mecbur kaldığınız itiraz ve tefsir taktiğinin, daha ilk adımdaki isabetsizliğinin bin bir misalinden biri, bu izah ve tefsirlerin, etrafta uyandırdıkları acayip havadır. Bazı İstanbul ve İzmir gazetelerinde, sizin bu teşebbüsünüzü mevzu kılan veya tefsirlerinize dayanan öyle yazılar okuduk kì, yalnız bu yazılar bile bir ciddî ve yüksek mevzuun kötü kalemler elinde ciddiyetinden nasıl tecrit edilebileceğinin hem üzücü, hem ibretli bir nümunesidir. Sebebiyet verdiğiniz ve cesaretlendirdiğiniz bu yazıların aşağı seviyesinden bizim kadar sizin de muztarip olmuş bulunduğunuza biz inanıyoruz.

●

Tefsirlerinize mevzu kıldığınız yazı hakkında mademki okuyucularınızı tenvir lüzumunu duyuyordunuz, acaba bu okuyucularınızın daha iyi tenevvür etmesi ve sizin vardığınız hükümlerle esas yazının tezi arasında daha isabetli mukayeseler yapabilmeleri için kabil değil mi idi ki, tefsirlerinizden evvel Başvekilimizin bu yazısını aynen gazetenize koysaydınız? Okuyucularınız tefsirine lüzum görülen yazı ile sizin hükümlerinizi serbestçe karşılaştırsaydılar ve ona göre onlar da kendi hükümlerini verseydiler?

Çünkü biliyorsunuz ki, bütün Türk matbuatı, hattâ Türkiyede çıkan ecnebî gazeteler, bu makaleye, daha intişar eder etmez -alındığı mecmuanın ismini de zikrederek- derhal baş sayıfalarında yer verdiler. Bu basit vazifeyi her nasılsa ve her nedense yalnız Milliyet gazetesi unuttu. Yani bizzat bu makale üstünde izahlara ve tefsirlere sayıfalar tahsis eden gazete unuttu! Hattâ bu ga-

●

zete, izah ve tefsirlere mevzu kıldığı makalenin çıktığı mecmuanın adını bile haber vermekten ısrarla ve itina ile çekindi. Diyorsunuz ki:

«Orijinal ve millî olduğu iddiasile ortaya sürülen bazı tezlerin -belki de farkına varılmadan- Komunist fırkasının kongre . mukarreratı, bu fırka müzakerelerinin zabıtaları, Marksizm prensipleri ve tatbik esasları meyanında yer bulması hususî bir dikkate değer. Bu vesikaların bir gün lisanımıza aynen çevrilmesi, fırkamız azası için, bütün vatandaşlar için çok enteresan bir ibret mevzuu olabilir.»

Millî inkılâbımızın seyrini ve mahiyetini izaha çalışan fikir ve telâkkilerin esaslarının komünist neşriyatta bulunduğu ve buna ait vesikaları neşredebileceğiniz hakkındaki bu sözleriniz size derhal millî ve vicdanî bir vazife yükletiyor: Bu vazife de, bu vesikaların hemen lisanımıza naklolunması ve yabancı vesikalar, yahut intihallerle millî tezler müdafaasına yeltenenlerin derhal teşhiridir.

Bu âcil millî ve vicdanî vazifenizi eğer geçiktirirseniz o zaman, yalnız bize değil, bütün okuyucularınıza karşı da bu tehdidinizin manası değişir ve sizin aleyhinize, bir hakikate istinat etmeyen telmihlerle havayı bulandırmak istemiş bir adam hakkındaki kötü kanaat haklı olarak tehassul eder.

Biz inkılâbımızın asliyetini, kendine hâslığını, onun gerek sosyalist, gerek kapitalist ve emperyalist bütün fikir, iktisat ve siyaset sistemlerinden ayrı tarihî orijinalitesini, neşriyatımızın ilk gününden, sözlerimizin ve yazılarımızın ilk kelimelerinden itibaren izaha ve müdafaaya çalıştık. Bu izah ve müdafaa vazifemiz, parmaklarımızda yazmak ve dilimizde söylemek için hayat ve kuvvet bulabildiğimiz bütün ömrümüz imtidadınca devam edip gidecektir.

İnkılâbımızın bilhassa komünist telâkiklere, komünist fırkasının zabıtlarına nazaran ayrılığını, bilhassa Üçüncü Enternasyonalin fikir ve tezleri karşısındaki nazarî ve hayatî istiklâlini hasseten tebarüz ettirdik. Buna ait vesikalar verdik, izahlarımızı tezleştirdik, prensipleştirdik.

Bütün neşriyatımıza sârî bulunan ve bir inanın, sistemleştiril-

miş, tebellür etmiş bir şuurun ifadesi bulunan bu cehitlerimizi meselâ «İnkılâp ve Kadro»nun, «Millî kurtuluş hareketlerimizin bize ve başkalarına göre telâkki tarzı» bahsında (1) maddeler ve formüller haline koyduk.

Mahdut vesaitimize rağmen inkılâbımızın asliyet ve istiklâlini izah yolunda giriştiğimiz bu asîl mesainin, Türk okuyucusunun elinde imzalarımızı taşıyan vesikalar haline gelmiş verimlerine rağmen bilâkis komünist arşivlerinden kopyalar ve intihallerle yürütülmekte olduğuna siz hakikaten inanıyorsanız, elinizdeki vesikaları müstacelen neşretmenizi şimdi biz de sizden ayrıca ve hassaten istiyoruz. Bu iş için vesaitiniz de o kadar mahdut olmasa gerektir.

Kadro.

Millî sanaylimizin vazifesi,
1 - En ileri teknikle çalışmak.
2 - Maliyet fiyatını cihan maliyet fiyatına yaklaştırmak.
3 - Geniş halk kütleleri için ucuz harcı âlem emtia yetiştirmektir.

---

(1) İnkılâp ve Kadro. Sayıfa: 56-63. Yazan: Şevket Süreyya

Bizde kürsü iktısatçıları ve iktısat ilmi.

Dr. Muhlis Etem.

Cümhuriyetin onuncu yılı münasebetile neşredilen muhtelif mecmua ve gazetelerde muhtelif sahalardaki terakkiyat meyanında Türkiye iktısadiyatının geçirdiği merhalelerin geçit resmine bir kere daha şahit olduk.

Bu kısa zamanda iktısat âleminde vücude getirilen işletmeler amelî iktısat itibarile cidden takdire değer vak'alardandır.

Prtik iktısadın bu hamlelerine mukabil nazarî iktısadın yani memleketimizdeki iktısat ilminin ne dereceye vasıl olduğunu da tetkik etmek her halde pek faidesiz değildir.

İktısat ilminin inkişaf tarihçesini başlamak için ilmin kaynağı olan yere, âlimin yurduna gitmek lâzımdır. Gerçi ilmin muayyen bir mekânı, bir inhisar idaresi yoktur. Fakat içtimaî iş bölümü neticesinde ilme de âlim namı altında bir sahip zümresi çıkmış ve onu ilim evleri demek olan Üniversite adlı müesseselerde tedvin etmeğe başlamışlardır. İnsanların fikrî inkişaflarile beraber ilim de inkişaf etmiş ve bu müesseselerde, (teknik bir iş bölümü neticesinde) muhtelif kürsülerin ortaya çıkmasını intaç etmiştir.

İşte o gündenberi Üniversite'lerde ve sair yüksek mekteplerde resmen yapılan ilme kürsücilerin ilmi demek âdet olmuştur.

Bizde kürsü iktısatçılarını Üniversite'de daha doğrusu mülga Darülfünunda, Ankarada Hukuk fakültesinde, İstanbul Mülkiye mektebinde ve İstanbul Yüksek İktısat ve Ticaret mekteplerinde aramak icap eder. Bu dört müessesede yapılan, dolaysiyle okutulan iktısat ilmini, tedris tarzı itibarile tetkik edersek Türkiyede yapılan «resmî» iktısat tedrisatı ve bu tedrisatın istinat ettiği ilim ve seviyesi hakkında bir fikir edinmiş oluruz.

●

Her yerde olduğu gibi bizde de bu müesseseler haricinde iktısatla ilmen meşgul olunmakta, ilmî yazılar, eserler yazılmaktadır. Memleketimizden Darülfünun ve mümasil müesseselerin hari-

cinde meşgul münevver zümrenin faaliyeti -bilhassa son seneler zarfında- kürsü iktısatçılarının neşriyatını çoktan geçmiştir. Bunun sebebini izah edebilmem için, kürsü iktısatıçlarını haricî âleme karşı setreden perdeyi -sahnenin arkasında bulunmam hasebile- şöylece açıvereyim:

Memleketin başlıca Üniversitesi olan mülga İstanbul Darülfünunda Hukuk fakültesi tedrisatına bağlı bir kaç iktısat dersi. Bir iktısat, bir maliye bir de istatistik dersi ve bunların dört hocası. Fakat bununla bir şey izah edilmiş olmaz. Meselenin özünü anlayabilmek yani iktısadî ilimlerin buradaki derecei inkişafını takip edebilmek için tedrisatın ve sarfedilen sair faaliyetin tarzını bilmek lâzımdır.

●

Mülga Darülfünunun Hukuk fakültesi sırf öğleden evvel tedrisat yapan ve daha ziyade ansiklopedik malûmat veren bir müessese, bir nevi hukuk meslek mektebi idi. İktısadî dersler toplu bir iktısat tedrisat sistemi arzetmekten çok uzaktı. Tedrisatta takip edilen usul klâsik Fransız usulü idi. Bir nam altında okutulan iktısat dersi sair Üniversite'lerde olduğu gibi hususî kısımlara ayrılıp bunlar muhtelif hocalar tarafından tedris olunacağı yerde, yalnz bir hoca tarafından yukarıdan aşağıya okutuluyordu. Halbuki bu tarz tedris bir çok mahzurları ihtiva ediyordu. Bir defa talebe bir tek hocadan iktısadı dinliyor, başka bir noktai nazara muttali olmıyordu.

Kaldı ki, eski tedris sisteminin daha bir çok eksik tarafı vardı. Eski iktısat tedrisatı *bir millet iktısadî* esasına dayanmıyordu. Hâdiseler millî iktısade göre tetkik edileceği yerde kozmopolit bir noktai nazara göre izah ediliyordu. Hattâ bu kozmopolit telâkki tarzı bile sırf Fransız manüellerinin ve Fransız müelliflerinin telâkki tarzının birer tekrarından başka bir şey değildi. Gerçi bazı hocalar bu bahislere memleket hâdiselerini ilâve etmeğe başlamışlardı. Fakat bu ilâve ediş *millî iktısat bünyesini ve münasebetlerini* izahtan çok uzaktı. Meselâ para bahsının sonuna Türkiyede para sisteminin tarihçesi ilâve ediliyor, fakat *Türkiyede sây ve sermaye arasındaki münasebet* illî bir surette tayin edilemiyordu. İktısat ilmi diye öğretilen nazariyeler, değerli dostum İsmail Hüsrevin ticaret mektepleri tedrisatı için söyle-

diği sözler mülga Darülfünuna da teşmil edilebilirdi. İhtiyaç faide, kıymet, para nazariyeleri (yeni nazariyeler dahil olmamak üzere) okutuluyordu. Metodoloji'nin noksan olması dolayısiyle bu malumat silsilesi talebe tarafından imtihanda aynen iade ediliyor. Fkat üzerlerinde imali fikir edilmiyor. Muhtelif hâdiseler, ve bilhassa millî hâdiseler üzerinde düşünülmüyor, terkip yapılmıyordu. O kadar ki, para bahsi hakkında güzel bir cevap veren bir talebe Türkiyenin son para vaziyeti hakkında bir fikir beyan edemiyordu. O kadar ki, para bahsi hakkında gübir fikir beyan edemiyordu. Hele mektebi terkettikten sonra iktısadî müktesebatına istinat ederek etrafındaki iktısadî hâdiseleri araştırması mümkün değildi. Sanki mektepte okuduğu iktısadın hayatta her gün tesadüf ettiği iktısat hâdiseleriyle bir rabıtası yoktu. (*) Tedrisatın klâsik bir çerçeve içine saplandığı, derslerin mücerret nazariyeler manzumesi halinde kaldığı müddetçe başka bir netice beklemek doğru olamazdı.

●

Son senelerine yetiştiğim mülga Darülfünunda bu ciheti tesbit edip kürsü hocalarına söylemiştim. Hattâ metot noktasından meslektaşım İbrahim Fazıl Beyle daima münakaşa halinde idik. Tahsilimi Almanyada yapmış olmak itibarile eski tedris tarzına bir türlü alışamıyordum. İktısadın, millet iktısadı adile ve nazarî ve amelî iktısada ayırarak okutulmasını daha faideli buluyordum. Bu taksimi yaptıktan sonra nazarî millet iktısadiyatının «İktısdî hâdiseleri göründüğü gibi tesbit etmek ve vak'aların illiyet ve tesirleri arasındaki rabıtaları» izah etmekle mükellef olduğunu söylerken sırf iktısadı «Economie pure-Allg. Nationalökonomie veya Theoretische Volks-Wirtschaftslehre'yi Conrad'ın yaptığı gibi tıpta Anatomie'ye ve Physiologie'ye benzetilebileceğine işaret etmiştim. Tıpta bu iki ilim şubesi nasıl vücudu beşerin bünyesini ve münferit uzuvların fonksiyonlarını tayin ve tet-

(*) İsmail Hüsrev, iktısat nasıl okutulmalı, Ankara 1930.

Muhlis Etem, Türkiyede iktısadî ilimler ve iktısadî hayat, Mülkiye mecmuası, sayı 9.

Muhlis Etem, iktısadî tedrisatta reform,

kik ediyorlarsa, nazarî iktısat ta ayni müşahedeyi millet iktısadında yapacktır.

İktısat siyaseti dahi denilen amelî iktısadın gayesi (Volkswirtschafts politik) devletin ve cemiyetin iktısadî vazifelerini tayin ve millet iktısadiyatının inkişafı hususunda icap eden kanunları araştırmak, tedbirleri bulmak, iktısadî bünye ve münasebetlerin kusur ve hastalıklarına deva çareleri bulmak suretile millî iktısadı zinde bir halde bulundurmağa yardım etmektir. İktısat ilminin bu kısmını da vücudu beşerdeki hastalıkları muayene eden ve tedavi eden Pathologie ve Therapie'ye benzetebiliriz.

Bu kısa izahattan da anlaşılacağı cihetle nazarî iktısat, millet iktısadının umumî esaslarından bahseder; burada tetkik tarzı deduktif'dir. Amelî iktısat, millet iktısadının hususiyetlerini, teferrüatını araştırır, burada tetkik tarzı induktif'dir. Nazarî iktısattan aldığı umumî kaideleri hususî sahada (individualize) hususileştirir. Amelî iktısatta hâdiseler daha ziyade konkretize edilir. Meselâ nazarî iktısat krediden bahsederken, kredinin umumî ehemmiyetinden, faidelerinden, fonksiyonlarından bahseder. Halbuki amelî iktısadın (*) ziraat iktısadıyatı kısmında kredinin ziraattaki hususî fonksiyonları tetkik edilir.

İktısat ilmindeki bu taksimin başka bir faidesi daha vardır. Taksim edilen ve muhtelif hocalara verilen bahisler daha derin işlenebilir, İktısatta olduğu gibi iktısat ilminde de bir iş bölümü vücude gelebilir. Hususî bahisler hakkında monografi'ler, hususî tetkikler yapılır. İktısadın bir çok kısımları veya ayni kısmı muhtelif hocalar tarafından işlenir, hususî tetkikler millî iktısadın muhtelif şubelerine teşmil edilebilir. İktısat ilmi muayyen ve mahdut ders kitaplarına (manüel) inhisar edeceği yerde *genişler, hususileşir, millileşir, yenileşir.* Bu faaliyetten ilim istifade eder, âlim yetişir.

Hukuk fakültesine iktısat müderris muavinliğine intisap ettiğim sene yazdığım makale:

«İktısadî tedrisat bakımından iktısadî ilimlerde tekâmül» hukuk fakültesi mecmuası sayı 49, sene 1930

(*) Amelî iktısadı umumiyetle, ziraat iktısadı, sanayı iktısadı, ticaret iktısadı ve münakale ve bazen de içtimaî iktısat kısımlarına ayırırlar.

Eski tedris tarzının bir hatası daha vardı. Hocalar talebeye «ilmî çalışma tekniğini» öğretmezlerdi. Mehaz göstermek âdet olmamıştı. Gerçi talebenin büyük bir kısmı lisan bilmez ve ecnebî dilinde yazılmış eserleri okuyup anlayamaz. Fakat bilhassa son seneler zarfında türkçe neşredilen mahdut bir kaç eserden bile haberdar edilmez veyahut bunların muhteviyatından mes'ul tutulduğu yegâne vasıtalardı. Kürsü hocalarının çoğu millî neşriyatı takip ve tenkit etmek şöyle dursun, okuma külfetinde bulunmıyorlardı. Halbuki son seneler zarfında Darülfünun haricinde -ufak mikyasta dahi olsa- bir millî iktısat neşriyatı başlamış bulunuyordu.

●

Ecnebî neşriyatını takip etmek itibarile de kürsü iktısatçılarımız arkada kalmış idiler. Hocaların ecnebî lisan olarak sırf Fransızca bilmeleri yüzünden ecnebî neşriyatın ancak Fransızça kısmı, o da natamam olarak, takip edilebiliyordu. Bilhassa ilmî mecmuları takip cihetinden yüksek ilim müesseselerimizin ve onların talim heyetinin çok kusuru vardı. Gerçi ecnebî eserleri ve sair neşriyatı muntazamen edinmek maddeten güçtü. Fakat bunlar tedarik edilse bile, okumak ve tetkik için vakit yoktu.

Bununla profesörlük meslekinin bazı şartlarına dokunmuş oluyoruz. Üniversite veya yüksek mektep profesörü deyince, vaktinin ve faaliyetinin büyük bir kısmını mensup olduğu müesseseye, ilim şubesine terketmiş insan tipi yani âlim hatıra gelir. İlim muhiti ancak böyle âlimler ve tevabii tarafından yaratılır. Buna kütüphane ve arşivden ibaret olan bir de maddî milieu inzimam eder. Halbuki bizde ne mücerret ve ne de müşahhas manada bir muhit yaratılmamıştır. Bizim sahada âlim doğamamıştır. Bundan dolayıdır ki, Türk kürsü iktısatçılarının vasfı âlim değil, muallimdir. Yukarıda saydığım müesseselerde bir akademik kariyer teessüs edememiştir. Bu olmayınca ikinci ve üçüncü bir ilim adamı neslinin yetişmesine imkân kalmıyordu. Profesörlüğün tayin ile intihap edildiği müddetçe bu müesseseler genç elemanlarla beslenemiyordu.

Müderrislik bilhassa Darülfünun, Mülkiye mektebi ve Ticaret mektebi hocalık maaşı pek az olduğu için buralarda hocalık ya-

pan ya her üçünde veya ikisinde de hoclaık yapıyor ve yahut sair bir işle müderrisliği telif etmeğe çalışıyordu. Bittabi bu tarzı faaliyet bir kısım enerjinin kaybolmasına sebep oluyordu.

Esasen adedi mahdut olan ilim müesseselerinde ayni hocaların tedrisatta bulunmaları ilmin inkişafı hususunda son derece faideli olan muhtelif noktai nazarların, görüşlerin, tetkik ve telâkki tarzlarının zuhuruna imkân bırakmadığı için iktısadî tedrisat bir nevi inhisar altına alınmış oluyor ve bir taraflı ceryan ediyordu.

Müderrislerin vaktini kısmen dersler ve kısmen haricî işler işgal ettiğinden tetkik ve tetebbü için zaman bulunmıyor, daha doğrusu ihtiyaç duyulmıyordu. Araştırmaların neticelerini neşredecek vasıtaların azlığından ziyade muhatapsızlık yüzünden bu faaliyet inkişaf edemiyordu. Gerçi araştırıcı (Forscher) muayyen muhatap için çalışmaz, o nefsindeki *cehti deruniyi* (innerer Drang) gidermek için uğraşır, araştırır, bulur ve ancak ondan sonra elde ettiği bilgiyi yayar... Fakat tasdik etmelidir ki, her sanatkâr gibi, âlimin de cüz'i dahi olsun bir makes bulmağa ihtiyacı vardır.

Memleketimizde yüksek iktısat tedrisatı yapan dört müesseseden Üniversite, Mülkiye mektebi ve Yüksek iktısat ve ticaret mektebindeki vaziyet iktısat ilminin inkişafı bakımından pek ayrı değildir. Ankara Hukuk fakültesindeki iktısadî tedrisat sisteminin teferruatını maatteessüf öğrenemediğim için ora hakkında bir hüküm vermeğe muktedir değilim. Fakat oraya da has bir iktısadî neşriyat olmadığına göre tezimizi cerhedecek bir vesika yok demektir.

●

İktısadî tedrisatla meşgul olan ilim müesseselerinin bu ataleti karşısında memlekette iktısatla alâkadar münevverler arasında fikir hareketleri başladı. Bu fikir hareketlerinin başında «Kadro» gelmek üzere Ankara'da, İstanbul'da ve İzmir'de iktısadî mecmualar çıkmağa ve yeni cereyanlardan, taze fikirlerden bahsetmeğe başladılar.

İstanbuldaki iktısatçılar «Türk iktısatçılar cemiyeti» etrafında birleşti. Cemiyetin her iki ayda bir tertip ettiği içtimada her ekole

mensup arkadaşlar münakaşalı konferanslar verdiler. Herkes kendi ihtisasından mevzu getirdi. Biraz başka bir muhit yaratılmış oldu. Fakat bazı kürsü iktısatçıları bundan yine istifade etmeği bilmediler. Konefranslara gelmediler...

●

Cümhuriyet hükûmeti adamları başta Büyük Gazi olduğu halde Türkiyede ilim hareketini takip ediyordu. Mülga İstanbul Darülfünunu iki sene evvel ziyaretleri esnasında müderrislere en can alıcı suali sordular «*Türkiye ilim adamları arasında ecnebî müellifler tarafından site edilen kaç kişi ve kaç eser vardır?*»

Bu sualin ifadesini İstanbul Darülfünunun lâğvında buluruz. Yüksek ticaret ve Mülkiye mekteplerini yakında kavrıyacak *reformlar silsilesi* bizi iktısadî tedrisat ve ilimler bakımından alâkadar eder. Türkiyede iktısadî ilimlerin neden inkişaf edemediğini gördükten sonra, inkişaf çarelerini göstermek daha kolay olur.

Cümhuriyetin ikinci on yılında başlıyacak olan bu inkişaf yeni Üniversite'de teşkil edilen «Millî içtimaiyat ve iktısadiyat enstitüsünde» ilk ana sütunu bulacaktır. Bunu da başka bir makalede izah edeceğiz.

---

1 - ileri teknikle kurulmayan ve çalışmayan,
2 - Maliyet fiyatını cihan maliyet fiyatına yaklaştıramayan,
3 - Geniş halk kütleleri için ucuz ve harcı âlem emtia yapmıyan sanayi
Millî sanayi değildir.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

24

BİRİNCİ KÂNUN

1933

İÇİNDEKİLER:

Kadro	**Türk inkılâbında Gazi ve bizim bir inanmış:**
Şevket Süreyya	**Millî İktisat plânı ve Şeker sanayiimiz.**
Dr. Vedat Nedim	**Sanayileşme davası.**
Yakup Kadri	**Bizde Hatiplik.**
İsmail Husrev	**Anadolu'da ziraî işletme şekilleri...**
M. Şevki	**Büyük sanayi kuruluşunun devletleşmesindeki teknik zaruretler.**
İribos	**Bir mektup.**
Burhan Asaf	**Millî kurtuluş davasını tarih, Mikado'ya yahut Mussolini'ye vermiştir.**
Kronik	**İstikrarlı para Mütevazın bütçe, Zengin ve dolgun bütçe.**

Türk inkılâbında Gazi ve Bizim bir inanımız:

Bu milletin tarihi ondan, bir insan oğlundan istenilmesi kabil olmıyan ve bir insan oğlunun takati haricinde kalan şeyleri istiyor.

Böyle bir vaziyetin doğmuş olması ve bir kahramanın şahsında bu milletin, bütün arzu ve iradelerinin temessül etmiş bulunması onun için ölçüsüz bir şeref olduğu kadar, millet için de ölçüsüz bir emniyettir.

Tarih içinde hiç bir şef milletinin mazisini ve kabiliyetlerini onun kadar bilmedi, milletinin «hal» ine onun kadar tasarruf etmedi ve milletinin istikbaline onun kadar müessir olmadı.

Mazisini ve kabiliyetlerini onun dilinden öğrenen ve halini onun iradesinde müşahhaslaştıran milletin, şimdi istikbali için de ondan müdahele ve istikamet beklemesi hakkıdır. Ve inanımız şudur ki:

O, bu milleti maziye ait belâlardan ve musibetlerden nasıl kurtarmışsa istikbale ait belâ ve musibetlerden de öylece masun bulunduracaktır. Milletin gelecekteki nizam ve saadetini ve çocuklarımızın gelecekteki huzur ve emniyetini tehdit edebilecek bu müstakbel belâ ve musibetlerin en korkuncu ise sınıf mücadelesidir. «Bir gün cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir.»

Fakat millet, «muhtaç olduğu kudreti, damarlarındaki asil kanda» bularak «bütün bu ahval ve şerait içinde dahi» istiklâl ve cümhuriyetini kurtarabilir. Fakat sınıf tezadı ve sınıf kavgası bir musibettir ki, onun her şeyden evvel kasdi, bizzat milletin kudretini teşkil eden bu kan ve millet birliğinedir.

Bunun içindir ki; şehirlerimizden fabrika dumanı, kırlarımızdan demir sesi ve ormanlarımızdan hizar gürültüsü gök yüzüne yük-

selsin. Millet çogalsın, memleket kurulsun. Tok, şen, zinde ve giyimli bir kalabalık Türk yurdunun bütün ovalarını, dağlarını, yaylalarını doldursun. Fakat, milletin:

Dilde,

Dilekte,

ve ...

İşte

birliğini kıran ve onun millî bütünlüğünü parçalayıp, bütün çocuklarını birbirine karşı koyan, hülâsa onu bütün tehlikeler ve kara akibetler karşısında, kuvvetsiz ve parçalanmış bırakan sınıf kavgası doğmasın!

KADRO

İnkılâbın ideolojisi:

Millî İktisat plânı
ve
Şeker sanayiimiz.

Şevket Süreyya.

Devletin, memleketimizin iktısadi kuruluş yollarını çizen yeni bir iktısat plânı hazırlamak işine girişmesi, her Türk münevverine, bu işte de devlete bütün gücile yardımcı olmak, bu yeni kuruluş davasında da araştırmalar yapmak ve fikirlerini söylemek borcunu, günün en ileri bir milli vazifesi haline getirmiştir.

Kadro, devletin, memleketimizin iktısadi gidiş ve kuruluş işlerini bir millî hesap ve iktısat plânı içine almak yolundaki bu yeni ve yüksek hamlesini candan saygılar ve alâkalarla selâmlar.

Millî inkılâbımızın ihtiyaçlarına ve günün isteklerine uygun bir millet iktısadı zaten ve ancak hesaplı ve plânlı bir millet iktısadı olabilirdi. Hattâ milli iktısat bünyesi, tezatlar, sınıf kavgaları, iktısadi hesapsızlık ve başı boşluk üstüne kurulan Avrupa ve Amerikada bile bütün bu tezatların ve başı boşluğun nizam ve disiplin altına alınması için ölüm-kalım savaşlarına girişildiği bu zamanda, milli iktısadını beşerin bütün tecrübelerinden örnek alarak yeni kurmak mevkiinde bulunan Türkiyenin plânlı ve hesaplı bir millet nizamına arkasını çevirmesi esasen kabil değildi. Böyle bir gaflet ve hareketsizlik hatası, milletimizin her ileri hamlede daima ön safta bulunmak şeklindeki milli kabiliyet ve sevkı tabiisine tamamen aykırı bir şey olurdu. Kaldı ki, Milli İstiklâl mücadelemizin daha ilk hareket anından beri bizatihi ihtiva ettiği ve ancak ona dayanarak yürüdüğü hesap, plân ve disiplin işinin bir gün devlet siyasetimizin bütün iktısat ve cemiyet işlerinde de kanunlarla teyit olunması, bizzat inkılâbımızın şümulleşmesi ve derinleşmesi için şarttı. Ancak bu tarık ile idi ki, bütün cihanın içtimai ve iktısadi sarsıntılar ve çöküntüler içinde benliğinden geçtiği, kara akibetlere doğru gerilediği ve sefilleştiği bir zamanda Türk milletini bütün bu sarsıntıların dışında tutmak ve onu siyaseten müstakil olduğu kadar iktısaden de doyurmak, giydirmek, çoğaltmak ve şenleştirmek kabil olabilecekti.

Bu itibarle biz, devletimizin yeni bir iktisat plânına vücut vermek teşebbüsünü, millet içinde bütün enerjilerin hesap ve kontrol altına alınışı, bütün sây ve servet hazinelerinin bir milli çalışma plânı içinde işler bir hale getirilişi işinin güzel ve vaitli bir başlangıcı sayıyoruz.

Bugünün hayat şartlarına göre teknik, cemiyet bünyesinin temeli ve iskeletidir. Nüfus kalabalığı, refah seviyesi, kültür derecesi ve sair akla gelebilen bütün terakkiler, bugünün cemiyetinde ancak makinanın ve ileri

tekniğin etrafında şekilleşir. Fakat yine aşikârdır ki, bugünün cemiyetinde makina ve ileri teknik tılsımlı bir terakki âmili olduğu kadar ayni zamanda sınıf kavgalarının, içtimai ve iktısadi tezatların hulâsa bizzat bugünkü cemiyeti akibetlerin en kötüsüne sürükleyen bütün fenalıkların da anasıdır. Fertlerin fertleri, sınıfların sınıfları, milletlerin milletleri istismârı bugünkü cihanşümul şiddetini makinaların icadından ve sanayie tatbikinden aldı.

Binaenaleyh bir milletin bünyesine tatbik olunan sanayi ve ileri teknik, ya o milletin, bünyesinde terakkinin, refahın ve sonsuz iyiliklerin her çeşidini hazırlar, yahut ta bizzat milli huzur ve asayişin bir mezar kazıcısı olur. Bu ihtimallerin her ikisi de cemiyet içinde tekniği elde tutmanın ve ona sahip olmanın şekline bağlıdır. Eğer ileri teknik ve büyük sanayi, menfaatleri birbirine zıt olan ve birbirlerile çarpışan başıboş fertlerin elinde kalacaksa böyle bir sanayi sistemi millet içinde müstakbel felâketlerin ve katastrofların müjdecisidir. Çünkü bu kör ve başıboş menfaat çarpışması etrafında, derhal dilekleri ve menfaatleri birbirine zıt zümreler ve sınıflar şekilleşecek, milli vahdet parçalanacak, içtimaî hastalıklar, buhranlar, ihtilâller birbirini takip edecektir. Eğer bu ileri teknik ve büyük sanayi milletin mümessili olan devletin umumi kuruculuğu ve idare ediciliği altında bulunursa bu takdirde tezat, menfaat cidalleri kendiliğinden vücut bulamıyacağı için bu ileri teknik bizzat milli saadetin yaratıcısı ve yardımcısı kesilir.

Cihanın bugünkü gidişinde, tekniğin sınıfların (yani hem burjuvazinin hem işçinin) tahakküm ve istismârından kurtulması hemen her memlekette bir içtimai mefkûredir. Ve yine bu itibarledir ki, devletçilik milli siyasetimizin prensipleri arasında milliyetçilik, cümhuriyetçilik, lâyiklik, halkçılık ve inkılâpçılık gibi ve onlar arasında onlarla müsavi bir yer ve ehemmiyet almıştır. Yine ancak bu prensiplerden kuvvet ve ilham alaraktır ki, Kadro, neşriyatının ilk adımından itibaren münakaşa kabul etmez bir milliyetçi, cümhuriyetçi, lâyik, halkçı ve inkılâpçı olduğu kadar açık, kat'i devamlı ve tam devletçidir. Milli inkılâbımızda zaten mündemiç olan ve şeflerimizin bütün beyanat ve hareketlerinde her vesile ile tezahür eden açık ve berrak devletçilik imanının hâdisler ile de mütemadiyen teyit olunuşu, milletimiz için ancak sevinilecek bir şeydir.

Hulâsa millî siyasetimizde devletçilik asıldır ve Türkiyeye makinanın, ileri tekniğin, ve büyük sanayiin ancak devlet kanalından girmesi, ancak devlet elinden kurulması ve işlemesi, Türk inkılâpçılığının her şeyden evvel ahlâkî bir zarureti, bir tabiî kaidesidir.

●

Kadro, Türkiyeye ileri tekniğin, büyük sanayiin ancak devlet kanalından girmesi, ancak devlet elinden kurulması ve işlemesi yolunda her zaman müdafaa edegeldiği davasını ayrı ayrı sanayi şubeleri üstünde de rakamlar, mukayeseler ve vesikalarla teyit etmeği borç bilir.

Bu yazımızda, Türkiyede şeker sanayiinin, millî bir devlet plânı içine alınması üstünde evveldenberi serdettiğimiz tezimizi teyit ve müdafaaya çalışacağız.

Memleketimizde şeker sanayiinin, şeker istiklâlimizi madde ve kemiyet bakımından temin etmeğe doğru gösterdiği seri ilerleyiş bu sanayiin, içtimaî mahiyet ve keyfiyet bakımından da millî olması için düşündüklerimizi ve temennilerimizi söylemeye bizi tahrik etmiştir.

Son günlerde millî şekercilik hacmına Eskişehir fabrikasının da karışma-

si (1) ve bu fabrikanın kuruluşunda kendini gösteren ve bizzat büyük şeflerimizin takdirine mazhar olan enerjinin ve teşkilâtlandırma kabiliyetinin kemiyetçe olduğu gibi içtimai keyfiyet bakımından da milli olması, yani milli enerjinin, millet içinde hiç bir zaman büyük tezatlara ve istismarlere yol açmıyacak bir istikamette akışı bizim ilk ve candan temennimizdir.

Yazımızda müdafaa edilen esasları, dayanılan rakamları ve nihayet varılan hükümleri bittabi bütün okuyucularımızın istisnasız beğenmesini ve benimsemesini beklemek hakkımız değildir. Fakat şunu dilemek hakkımızdır ki, bu esasların ve hükümlerin isabetsizliğine kail olanlar her hangi bir demagoji ve tahrikât çamuruna batmadan, itirazlarını ve tenkitlerini, Türk münevverlerinin edinmesi icap eden dürüst bir soğuk kanlılıkla teşrih etsinler. Kendi fikirlerine ve telâkkilerine muhalif bazı noktaları, mahaza milli bir menfaat kaygusile izaha çalıştığı için Kadroya, bizce hiç bir kıymeti olmıyan, fakat okuyuculara da artık bıkkınlık veren bir takım bayağı ve harcı âlem ithamlarda bulunmasınlar ve bilhassa, bizim bittabi noksan imkânlarla okumaya ve tedarike çalıştığımız rakamlarda hatalar arıyarak isabetsizliğimizi bu knallarle isbat ve teyide çalışsınlar.

Aksi takdirde her hangi demagojik bir itham veya mütalea, bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da Kadro tarafından cevapsız bırakılmaya mahkûmdur.

●

Cihan Şeker istihsalâtı:

Türk şeker sınaayii üzerinde mütalealar yürütmeden evvel cihan şekerciliğine ait bazı rakamların bilinmesi lâzımdır. Evvelâ şunu işaret etmek icap eder ki cihan şeker istihsalâtı 1930-1931 senesine kadar devamlı bir artış göstermiştir. Bu artış 1930-1931 den sonra sür'atle azalmaya yüz tuttu ve elde satılmamış şeker stokları kaldı. İstihsalât seyrinin bu istihalesini aşağıdaki cedvelde takip edebilirsiniz:

DÜNYA ŞEKER İSTİHSALİ
(1000) Ton olarak

1920-21	18.108	1926-27	24.701
1921-22	19.156	1927-28	26.676
1922-23	19.412	1928-29	28.880
1923-24	21.390	1929-30	28.555
1924-25	24.883	1930-31	30,192
1925-26	25.021	1931-32	27.577
		1932-33	23.904

İstihsalâtın bu seyrini başlıca müstahsil memleketler üzerinde tetkik edelim:

---

(1) Eskişehir fabrikası Sumer Bank, Ziraat Bankası ve İş Bankasının müşterek malıdır. Sermaye teşekkülü itibarile hisselerin % 24 ü Sumer Banka, % 24 ü Ziraat Bankasına, % 50 si İş bankasına ait olacak ve % 1 i de eşhas hissesi bulunacaktır. Bu itibarle milli sanayie yeni ilhak eden bu müessese ile de devletin sanayi bünyesine olan alâka ve müdahelesi biraz daha artmış ve genişlemiş oluyor.

Son iki sene zarfında dünya şeker istihsal vaziyeti

Memleketler	Şeker istihsali Ham şeker (1000) ton 1933-34	Tahmin olarak 1932-33	Tezayüt veya tenakus nisbeti % olarak
Almanya	1.303	1.089	+ 19,70
Belçika	232	264	— 12,38
Danimarka	226	191	+ 17,85
Finlândiya	6	6	— 5,47
Irlanda	26	26	—
İtalya	294	319	— 7.84
Yuguslavya	63	85	— 25.69
Avusturya	179	165	+ 8.31
Lehistan	357	418	— 14.54
Isveç	289	235	+ 23.01
Çekoslovakya	561	633	— 11.46
Türkiye (Alpullu)	36	18	+ 96.46
Macaristan	109	103	+ 5.73

İstihsalâtın bu tenakusu binnetice cihanda fiatlerin düşmesine ve nüfus başına istihlâkin nispi artışına imkân vermekle beraber bu nispî istihlâk artışı şeker ihracatçısı memleketlerin arzlarını karşılayamamıştır:

929-30 ve 930-31 senelerinde dünya ham şeker istihlâki

929-30 istihlâki.	
1000 ton olarak	**26.846**
Nüfus başına K. Gr.	**13.7**
930-31 istihlâki.	
1000 ton olarak	**27.636**
Nüfus başına K. gr. olarak	**14.0**

Yukariki cedvelde 930-931 seneleri için görülen nisbi istihlâk tezayüdü de 932 de seyrini menfiye tebdil etmiştir. Bu menfi seyir stokların mütemadiyen artışından vazıhan anlaşılmaktadır. Aşağıdaki rakamlar stoklar hakkında bir fikir vermektedir:

DÜNYA ŞEKER STOKU (100) TON OLARAK

1929-90	**7.136**
1930-31	**8.361**
1931-32	**8.663**

Bir taraftan istihsalin, istihlâklerle mütenasip olmıyan artışı, diğer taraftan satılamayıp kalan stokların devamlı tazyiki bittabi fiatlerin de düşmesini zarurî kılmış ve bilhassa 931-932 aylarında maliyet fiatinin bir kaç misli altında ve cihan ticaret tarihinde görülmeyen alçak fiatler vücut bulmuştur.

Aşağıdaki cedveller bu fiatlerin seyri hakkında fikir verecek mahiyettedir:

1919-1932 SENELERİ ZARFINDA ŞEKER FİATLARI

Senelik vasati	Libresi (Sent olarak. Newyork Cinsi. Sentrifugal	Klg. (Sent)	Klg. (Kuruş)
1919	6.65	14.6	—
1920	12.06	26.5	—
1921	3.36	7.4	—
1922	3.01	6.6	—
1923	5.28	11.4	—
1924	4.18	9.1	16.92
1925	2.57	5.6	10.64
1926	2.57	5.6	11.12
1927	2.96	6.5	12.54
1928	2.43	5.3	10.75
1929	2.00	4.3	9.15
1930	1.50	3.3	6.93
1931	1.33	2.9	6.14
1932	0.93	2.0	4.28

Bu fiatlerin son senelerle, bilhassa 1933 ün son ayına kadar geçirdiği safhaları görmek keza çok enteresandır:

Seneler	Borsa Newyork Libresi (Sent) Cinsi Sentrifugal	Kilosu Kuruş	Borsa Londra 112 Libresi (Şilin) cinsi Cava	Kilosu Kuruş
1931	1.34	6.14	8 0 5/8	—
1932	0.93	4.28	8 0	—
1933	—	—	—	—
I	0.72	3.15	7 4	—
II	0.74	3.46	7 3	—
III	0.97	4.41	7 9	—
IV	1.14	—	7 9	—
V	1.31	—	7 6	—
VI	1.45	—	7 10 1/2	—
VII	1.55	—	7 10 1/2	—
VIII	1.50	—	7 7 1/8	—
IX	1.61	—	7 4 3/8	—
X	1.15	3.20	5 3	3.60

Cihan şeker sanayiine ait verdiğimiz rakamların umumî tetkikinden anlaşılıyor ki, hali hazırda cihan şekerinin beher kilosunun satış fiati (Londra ve Nevyork gibi en büyük satış merkezlerinde) üc kuruş etrafındadır. Hâtta bu fiat kânunuevvelde Londrada biraz daha inmiştir. (1) Fiatlerin bu düşüklüğü yine verdiğimiz rakamlardan da anlaşılıyor ki, istihsalatın bir aralık lüzumundan fazla artışından, bilâhre buhranın müdahalesile stokların çoğalışındandır. Mamafih ve bittabi derhal işaret etmek lâzımdır ki, bugünkü cihn şeker fiati normal bir fiat değildir. Hali hazırda hemen bütün memleketler cihan piyasalarında maliyet fiatinin altında şeker satıyorlar. Bu maliyet fiati, en düşük olan Cavadan, en pahalı olan Avrupa ve

(1) Limanlarımızda teslim şeker fiati vasatî (8) kuruş etrafındadır.

Merkezi Avrupa memleketlernie doğru (4) kuruşla (11-12) kuruş arasında temevvüç edip gitmektedir.

Mamafih şu aşikârdır ki, buhran, satış fiatlerini mütemadiyen düşürmek suretlle maliyet fiatlerinin de mütemadiyen indirilmesi için müstahsil memleketleri cebrediyor. Bu cebir, pahalı mal eden memleket ve müesseselerin birer birer pazar haricine atılması, daha rasyonel veya daha ucuza mal eden memleketlrin pazarlara gittikçe hâkim olması şeklinde kendi zarurî neticelerini doğuracaktır. Çok muhtemeldir ki bir müddet sonra Tropikal mıntakalarda maliyet fiatî vasatisi (4) kuruştan daha aşağı ve Avrupa vasatisi (9) kuruş etrafına düşsün.

Bu itibarle, bugün pahalı memleketlerde (10) kuruş etrafında olan cihan şeekr maliyet fiatını da hattâ müstakir saymamak ve daha ucuz maliyet derecelerine doğru mütemadiyen kaymıya çalışmak zarureti vardır.

●

Türkiyede şeker istihsalâtı:

Türkiyede şeker istihsal teşebbüslerinin tahminen elli yıllık bir mazisi olmakla beraber filen Türk şeekrciliği Cümhuriyet devrinde başlar ve bu istihsalât 1925 şeker kanununun neşrinden sonra tahakkuk imkânını bulur. Türkiyenin bugünün şartlarına göre senevi (50-60) bin ton etrafında olan şeker istihlâk nisbeti son senelerde şöyle temin olunmuştur:

— Türkiyenin şeker ithalât ve istihsalâtı —

Seneler	İthalât	İstihsalât	YEKÛN	Nüfus başına İstihlâk miktarı (Kilo)	
1923	47.000	—	47.000	—	
1924	52.000	—	52.000	—	
1925	68.000	—	68.000	—	
1926	62.100	—	62.100	—	
1927	61.500	5.100	66.000	6	Nüfusumuz 14 milyon olarak
1928	63.500	5.000	68.500	—	
1929	68.600	8.050	76.650	—	
1930	63.300	13.730	67.030	—	
1931	44.300	22.660	67.010	—	
1932	29.300	27.550	56.900	3.3	Nüfusumuz 17 milyon olarak

Bu tabloda bize gösteriyor ki Türk şekerciliği miktar itibarile son senelerde Türk dahili piyasasının taleplerini karşılamak yolunda ilerilemiştir. Bu taleplerin yeni açılan Eskişehir ve Yapılmakta olan Turhal fabrikasının tam faaliyetinden sonra tamamile kapanacağı ve şeker istiklâlimizin muhtaç olduğumuz şekeri dahilde temin etmek bakımından «1934» senesinde tamamile elde edilmiş olacağı muhakkaktır.

Ancak şunu da işaret etmek zarureti vardır ki, Türkiyede beher nüfusun senevi vasati (3,5 üç buçuk kilo) etrafında doaşan istihlâk haddi milletimiz için tabii bir had değildir. Son senelerde cihanda beher nüfusa isabet eden istihlâk nisbeti, yukarıda işaret edildiği gibi;

929-930 da 13.7 kilogram
930-931 de 14 » dır.

Binaenaleyh beher nüfusuna senevî (50) kilodan fazla şeker sarfeden İngiltere gibi ileri memleketleri değilse bile, milletimiz için cihan vasati istihlâki olan (14) yahut hiç olmazsa (10) kiloyu bir istihlâk haddi olarak istemek insanî bir temennidir. Bu takdirde Türkiyenin senevî şeker istihlâkinin (150-200 milyon ton) arasında olması iktiza eder ki, bu miktar aşağı yukarı iyi bir rakamdır. Çünkü bugünkü istihlâk standardımızla biz ancak Çin veya Arnavutlukla mukayese edilebiliriz. Halbuki bu mukayeseler iyi mukayeseler değildir.

Bu itibarle Türkiyede şeker meselesini, şeker istiklâl davasını, bir tarafından bugünkü ihtiyaçlarımızın Türk şekerile temini, diğer tarafından Türk milletinin şeker istihlâk haddinin daha insanî, yani cihan vasatisine daha yakın bir seviyeye çıkması ve bu fazla ihtiyacın da yine dahilden temini şeklinde ele almak makul bir hareket noktasıdır.

Bugünkü istihlâk miktarının azlığı hiç şüphe yok şeker fiatlerinin fazla yüksekliği ve pahalılığı ile tabiatile bağlıdır ve pahalılık devlet hazinesine aktığı için milli gelire karışan vergilerden mütevellit değildir. Vergiler haricinde de Türk şekeri pahalı mal oluyor ve pahalı satılıyor ve hesaplı bir devlet kontrolu veya idaresi altına alınmadıkça:

1 — Şekerimizin maliyet fiatinin cihan maliyet fiatine yaklaştırılması
2 — Şekerimizin dahili satış fiatinin şeker istihlâkini çoğaltacak ve Türk istihlâkini cihan vasati istihlâkine yaklaştıracak bir hadde indirilmesi kabil olmıyacaktır. Bu noktai nazarı biraz izah edelim:

●

Türk şekerinin maliyet fiatı unsurları:

Bazan, hattâ gazete sütunlarına kadar geçen umumi bir telâkkiye göre bizde şekerin pahalılığın asıl sebebi Türkiyede şeker fabrikalarının köylüden pahalı pancar satın almasıdır. Binaenaleyh müstehlikin ödediği fazla fiat nihayet ve dolayısile köylü eline intikal ettiği için vaziyeti tabiî görmek lâzımdır. Halbuki hakiki manzara böyle değildir ve şekerimizin cihan maliyet fiatine göre ölçüsüz yüksekliğinde köylüye fazla bir fiat ödenmiş olmak gibi bir vaziyet yoktur. Bilâkis Türkiyede bize temin ettiği pancara veya şeker usaresine mukabil köylüye ödenen para Avrupa fiatlerine nazaran daha aşağıdır. Binaenleyh köylüye verilen parayı kesmeden, hattâ bilâkis daha da arttırarak ayni zamanda şekeri ucuzlatmak kabildir. Bugün seekrin fazla pahalılığının ve binaenaleyh istihlâk miktarının çoğalmamasının asıl sebebi, şekerlerimizin maliyet fiatının, cihan maliyet fiatına nazaran gayri tabiî yüksekliğidir. Bu maliyet fiati yüksekliğinde de şekerimizin maliyet fiatini tayin eden unsurların ve usullerin, hattâ bizzat devlete ait şeker müesseselerinde bile, devletçi bir iktısadi kontrol altında bulunmamasını görmemek kabil değildir. Binaenaleyh sanayide ve bu meyanda şeker sanayiinde devletçilik demek, sadece sanayi müesseselerinin devlet mülkiyeti altında bulunması demek değil, devlet mülkiyeti altına alınan sanayi müesseselerinin iktısadi rantabilite esaslarına en uygun ve milli menfaatleri en geniş mikyasta koruyacak bir şekilde işlemesi demektir. Kısaca sanayide devletçilik demek, sanayiin en rasyonel kurulması, en rasyonel işlemesi ve fiat şartlarile gelir - unsurla-

rının geniş halk kütlelerinin menfaatına en uygun bir şekilde hesap ve idare olunması demektir. Aksi takdirde, sanayi müesseseleri hattâ kâmilen devlet mülkiyeti altında bulunsa bile bu iktısadi bir devletçilik değil, kısaca borokratik bir hükûmetçilik olur. Dikkat olunursa görülür ki, muhitimizde iktısadi devletçiliğe aleyhtar olanların bütün hücum ve düşnamları hakikatte bu borokratik hükûmetçiliğedir. Bunda da muarızlarımızı büsbütün haksız görmek filvaki müşkil olur. Çünkü devlet mülkiyeti altında işleyen sanayi müesselerimizde fiat teşekkülü, fiat politikası ve gelir norması bakımından rasyonel bir mahiyet görmek filhakika müşkildir.

●

Şeker sanayimizde maliyet fiati unsurlarını lâyikile tebarüz ettirebilmek için evvelâ hali hazırda şeker istihsal eden iki milli muesssemizin (Alpullu ve Uşak) umumi faaliyet seyrini tesbit etmek lâzımdır:

BEYANI	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
ALPULLU'DA :							
Ebniye kıymeti (lira)	730.915	813.452	1.134248	1.161827	1.237807	1.287905	
Makina » »	977.670	1.118281	1.442413	1.476387	1.473416	2.282992	
İşlenen pancar (ton)	34.785	27.532	18.192	30.445	57.002	103.218	180.000
İstihsal olunan ŞekerT	121	4.362	3.991	4.807	8.210	14.106	16.000
Pancar ekilen saha (dönüm)	5.000	33.000	36.408	34.506	51.507	87.451	106.000
UŞAK'DA :							
Ebniye kıyemeti (lira)	689.306	756.070	841.404	841.410	846.819	982.781	
Makina » »	801.950	805.563	802.438	795.367	815.109	1.670582	
İşlenen pancar (ton)	1.232	7.947	9.293	23.173	31.180	55.292	
İstihsal olunan şekerT	114	842	1.290	3.332	4.860	8.671	
Pancar ekilen saha(dönüm)	21.850	26.750	31.194	24.931	49.033	53.822	

Bu tablonun gösterdiği manzara bu iki fabrikamızın kendilerine arızasız bir inkişaf zemini bulunduğu yani ic pazarın, dünya şekerinin müthiş istihsal fazlalığına rağmen devlet gücile kendileri için tamamile müemmen bulundurulduğudur. Şimdi bu arızasız inkişafın maliyet fiati unsurları üzerinde de adım adım seyrini takip edelim.

Şeker ve şeker maliyeti denince bittabi akla her şeyden evvel pancarın gelmesi icap eder. esasen Türkiyede şeker maliyet fiatinin cihan maliyet fiatine nazaran yüksekliğini müdafaa edenler için de hemen yegâne istinat noktası Türkiyede pancar fiatlerinin ölçüsüz yüksekliğidir. Bu vaziyeti rakamlar üzerinde tebarüz ettirmeğe çalışalım:

Türkiye pancarcılığı ile Avrupa pancarcılığı (1) arasında mühim bir fark

(1) Cihan şekerinin beşte dördü şeker kamışı ve beşte biri pancardan yapılır. Fakat Türkiye Avrupa şekerciliğini teşkil eden şeker pancarı işleyiciliğine dahil olduğu için burada munhasıran pancar tetkik olunmuştur.

vardır. Türkiye kurak veya az yağmurlu bir memleket olmak itibarile fazla yağmur ve rutubet rejimine tabi olan Avrupaya nazaran toprağı daha az pancar yetiştirmektedir:

Bir dönüme vasatî hasılât: (Alpullu)

Sene	Kilo	Sene	Kilo
927	793	931	1.206
928	511	932	1.042
929	1.058		
930	1.210		

Fakat bu az pancar, Avrupa pancarına nazaran bilâkis daha fazla şekeri ihtiva eder. Meselâ işlenen pancarın ihtiva ettiği ve verdiği şeker nisbeti senelere göre şöyle seyretmiştir:

Pancarın şeker serveti (Uşakta)		İstihsal neticesinde elde edilen (Alpulluda)	
1926	% 18	1926	% 13
1927	% 16	1927	% 16.1
1928	% 17	1928	% 17.5
1929	% 18	1929	% 15.2
1930	% 19	1930	% 13.77
1931	» 19	1931	» 13.04
1932	» 19	1932	» 14.05

Pancarın taşıdığı bu şeker kâmilen çıkartılamıyabilir ve elde edilen hakikî şeker miktarı ekseriya % 83-87 arasında sallanır.

Alpulluda vaziyet hemen aynidir ve burada % 19 hatta % 21 nisbetinde şeker nisbeti işlenen pancarda tesbit olunmuştur. Mamafih fabrika pancardan ancak (% 13) şeker alabildiğini, hattâ bunun (% 10-11)e düşmesi muhtemel olduğunu müdafaa etmektedir. Fakat biz Türk pancarının şeker nisbetinin vasatî (% 19) olduğuna, yani uşakta tecbit olunan rakamların hakikatte Türkiye vasatisini ifade ettiğine inanıyoruz. Bu hususta yapılacak daha bitaraf ve daha kontrollu tetkiklerin de bizi teyit edeceğine eminiz.

Halbuki bu şeker nisbeti Avrupa memleketlerine doğru azalır·

İtalyada: % 16
Bulgaristanda: % 14-15
Avrupa vasatisi: % 15-16
Türkiye vasatisi : % 19

Şimdi bir de pancar fiatlerini görelim:

— PANCAR FİATLERİ —

(Bir kilo hesabile ve kuruş olarak)

	1927	1928	1929	1930	1931	1932
UŞAK'TA:						
İstasyonlarda satın alma fiyatı	1.75	1.75	1.75	1.75	1,50	1.50
Fabrika kanalında satın alma fiyatı	1.95	1.95	1.95	1.95	1.50	1.50
Pancar maliyet fiyatı	2.74	2.77	2.32	2.25	2.11	1.94
ALPULLU'DA:						
Pancarın mübayaa fiyatı	1.50	1.50	1.50	1.50	1.50	1.25
» maliyet »	2.45	2.31	2.25	2.00	2.05	(1)1.85

Eskişehir şeker fabrikası fiat seyrini vasatî (1) kuruş üzerinden tesbit etmiştir.

—FRANSADA BİR KİLO PANCARIN MÜBAYAA FİATİ—

	Kuruş
1926	**1.27**
1927	**1.78**
1928	**1.41**
1929	**1.31**
1930	**1.48**
1931	**1.29**

Çekoslovakyada bu fiat vasatî (1) kuruştur.

Bu rakamlar şunu gösteriyor ki evvelâ Türkiyede pancar fiati, Avrupada pancar ifatine nazaran ölçüsüz bir şekilde pahalı değildir. Evvelâ bu fiat gittikçe düşmektedir. Saniyen Fransadaki pancar fiatile bizdeki fiat arasında fark hissolunmıyacak kadardır. Eskişehir fabrikamızın fiat politikası ile de esasen pancar fiatimiz Avrupa vasatisine inmiştir. Fakat şu da var ki:

Türk köylüsü (190) kilo şeker cevherini taşıyan bir ton pancarını vasatî 1000-1250 kuruşa satarken İtalyan şeker fabrikatörü İtalya köylüsünün ancak (150-160) kilo şeker cevheri taşıyan pancarın 1430 kuruş (2), Fransız fabrikatörü bir tonunda 160 kilo şeker cevheri bulunan Fransız pancarına vasatî 1400 kuruş ödemektedir.

Halbuki Türk köylüsü, fabrikasına gayet tatlı bir şeekr pancarı verdiğinden dolayı fabrikasını nakliyeden, işletmeden ve masarifatı umumiyeden de kazandırmaktadır. Binaenaleyh temin ettiği bu fiat tefazulunun hiç olmazsa bir kısmını yüksek pancar fiati şeklinde alması gayet tabiî hakkı

(1) Alpullu pancar sahasının nisbî topluluğuna ve münakalât masraflarının azlığına rağmen mübayaa fiati ile maliyet fiati arasındaki geniş farkı izah edemedik.

(2) İtalyada bir ton pancar vasatî (130) liret.

olmalıdır. Dünyanın en yüksek gümrüğüle himaye edilen şeker sanayimiz, kendini kuruyan devlet bütçesine ve kendini beslyen müstahsil köylüye, dahili pazarın yüksek satış fiatinden doğan gelirin en mühim kısmını ödemelidir. (1)

●

İç pazarın yüksek satış fiatleri üerinde de bazı rakamlar vermek lâzımdır:

— İÇ PAZARIMIZDA YERLİ ŞEKERİN SATIŞ FİATLERİ —

Uşak şekeri: (Fabrikada teslim. kilosu)

Seneler	Kuruş
927	36.02
928	37.30
929	38.27
930	32.87
931	30.02
932	29.06

Alpullu son fiatleri küp 39.5, toz 36.5 üzerindedir.

Uşağın şeker maliyet fiati de şu suretle hesap olunmaktadır:

927	58.8 Kuruş
928	43.9 »
929	37.9 »
930	34.49 »
931	25.00 »
932	20.12 »

Bu maliyet fiatleri Avrupa vasatisine nazaran % 85-100 fazladır. Halbuki yukarıda daha evvel tesbit edildiği gibi bu fark fiat tamamile pancardan mütevellit olmıyacağına göre onu bilhassa diğer fiat unsurlarında aramak lâzımdır. Bu fiat unsurları da bittai:

1 — Tesisatın pahalıya alınmış ve mal edilmiş olması
2 — Yüksek amorti nisbeti
3 — Yüksek masarifi umumiye
4 — Yüksek kâr norması

olabilir. Ve filhakika bu saydığımız fiat yükseltme unsurlarını gerek devlete ait olan Uşak fabrikasında, gerek daha ziyade hususi mahiyette bulunan Alpulluda bulabiliriz. (2)

Her iki fabrika tesisatın amortisini:

Sabit binalar 20 sene
Sabit makinalar 10 sene
Alât ve edevat 5 sene

üzerinden hesap etmekte, fakat plâse edilen sermayenin heyeti umumiyesile alındığı ve kâr norması plâse edilen sermayenin heyeti umumiyesine nisbet olunduğu zaman bu amorti nisbetinin hakikatte senevî % 30 u aştığı, yahut kâr normasının plâse edilen sermayeye nisbeten % 50 ye yaklaştığı pekâlâ tesbit olunmaktadır. Halbuki vaktile ve en müsait şartlar

(1) Bu fabrikaların blânço tahlillerine ve bilhassa kâr normasına ait tetkiklerimizi münasip bir zamana bırakıyoruz.

(2) Uşak fabrikası rakamlarında köylüden satın alınan pancarın kilosile fabrika kanalinde tartılan pancarın kilosu arasında % 40 a yakın bir fark vardır ki bizce izahı kabil olmadı.

altında çalışan Fransada «Kabre» civarında bir şeker fabrikasının bir sene «% 19» temettü dağıtması beynelmilel bir hayret uyandırmıştı. Halbuki ihzari bir hesaba göre yalnız Uşakta ve her istihsal masrafından hariç olarak beher kilo şekerin (8) kuruş masarifı umumiye kaldırdığı görülmüştür ki, bu emsali çok işidilmeyen bir hâdisedir.

Hulâsa şekerimizin maliyet fiati teşekkülü gayri tabiidir ve onu şekli tabiisine ancak bir iktısadî devlet müdahalesi irca edebilir.

Bundan başka bugünkü hususi işletme şekli pancar sahasının randımanını artıracak ve pancar ziraatında maliyet fitini düşürecek geniş, fakat entansif bir istihsale meydan verecek imkânları da temin edemez, bu itibarle şeker sanayiinde:

1 — Ucuz ve rasyonel tesis
2 — Uzun vadeli amorti
3 — Aşağı kâr norması
4 — Yüksek pancar fiati
5 — Aşağı maliyet fiati
6 — Aşağı satış fiati
7 — Geniş, fakat entansif ve randımanlı ziraat.

Ancak bir devlet şeker sanayiciliği tarafından başarılabilir. Aksi takdirde bugünkü gayri tabiî fiat teşekkülüne, bugünkü hazin ve aşağılık istihlâk seviyesine, hulâsa bugünkü iptidaî şekerciliğe senelerce katlanmak lâzımdır.

●

Kaldı ki, şeker sanayii devletten himaye ve milletten fedakârlık isteyen, ancak bu himaye ve fedakârlık il tutunması kabil olan bir sanayi şubesi olmak itibarile bir iktısadî devlet plânı içinde inkişaf seyri bu sanayi şubesi için tabii bir kaderdir. Bu takdirde milletin âştiraki umumisile tahassül eden devlet bütçesine akacağı için millî emekle tutunan bir sanayi şubesi, içtimai keyfiyet itibarile de millileşmiş olur. Şeker sanayiinin rasyonel bir idare altında devlete getireceği senelik gelir ise hattâ (yirmi milyon lira)ya kolaylıkla varabilir.

Ancak burada akla gelen ilk mesele böyle geniş bir devlet sanayiinin kurulması ve işletilmesi için zarurî olan (sermaye) kaynağı olabilir ki bu kaynakta tabiatile ve ancak Cümhuriyet Merkez Bankasıdır.

Münhasıran kambiyo kontrolcusu ve münhasıran para piyasasının müşahidi olmak vaziyetinden kurtulacak ve çıkacak bir devlet bankası millî bankalar ve devlet idareleri elile kurulacak, çıkacak ve işleyecek devlet sanayiini «nakit» itibarile beslemek konfisiyonunu da üzerine almak suretile millî iktısat hayatının yeniden kuruluşunda ve millî iktısat plânının tahakkukunda elbete rehber ve müessir olabilir ve bu neye olmasın?

Ve bütün bunlar neye tahakkuk etmesin?

Sanayileşme davası.

Dr. Vedat Nedim.

Türkiyenin sanayileşmesi m i l l î bir zarurettir.
Türkiye sanayileşecek.
Fakat n a s ı l ?
Sanayileşmenin üç yolu vardır:
K a p i t a l i s t sanayileşme.
K o m u n i s t sanayileşme.
D e v l e t ç i sanayileşme.
Bu üç yoldan hangisi m i l l î menfaatlerimize uygun olanıdır?

İçtimaî bakımdan kapitalist sanayileşme.

Kapitalist sanayileşme, millet içinde s ı n ı f tezatlarını ve s ı n ı f kavgalarını derhal peşi sıra sürükler.
Sınıf tezatları ve sınıf kavgaları, kapitalist sanayileşmenin gölgesi gibidir.
Halbuki biz, Türk milletinin birliğini ve bütünlüğünü bozacak, yıpratacak ve kıracak herşeyin düşmanıyız.
Eğer harp sonu Almanyası, Versay muahedesi karşısında, bir kurtuluş cidaline kahramanca atılmadıysa, bunun sebebini Alman milletinin sınıflara p a r ç a l a n m ı ş olmasında aramalıdır.
Yoksa biz, bütün, bir emperyalist cihana karşı isyan bayrağını açtığımız zaman, hiç şüphesiz ki, m a d d î şerait bakımından Almanya'dan çok daha az müsait bir vaziyette bulunuyorduk.
Yalnız bizi Almanya'dan ayıran bir tek hususiyetimiz vardı: bir Şefin idaresi altında birleşmesini bilmek.
Almanya'nın bütün büyük ve küçük şehirlerinde Alman milleti, vatandaş muharebeleri yaparken, Türkiye'de Türk milleti, Büyük Yolgöstericisinin etrafında halkalandı. İşte kapitalistçe sanayileşmiş memleketlerin hiç birinde böyle bir Ş e f ve m i l l e t b i r l i ğ i n e, böyle bir Şef ve millet kaynaşmasına tesadüf edilemez.

Böyle memleketlerde, ancak d i k t a t ö r c e bir idare zoruyla y a p m a c ı k bir birlik havası uyandırılabilir. Halbuki Türkiyede Şef ve millet birliği, milletimizin bünyesinden gelen adetâ tabiî, adetâ insiyakî bir vakıadır.

Ferdiyetçi himayecilik siyaseti, millet içinden küçük bir zümrenin, devlet himayesi sayesinde zoraki sanayici olmasını istihdaf eder. Yani bir sınıflaşmaya yol açar.

Hiç şüphesiz ki, bir memleket böyle de sanayileşebilir. Ve hemen bütün memleketler böyle sanayileşmişler ve sanayileşmektedir. En yakın misal olarak Bulgaristanı, Romanyayı, Yunanistanı alabiliriz.

Fakat bu misaller bizim için birer ö r n e k olmaktan ziyade i b r e t misalidir. Eğer sanayileşen Türkiye, neticede Bulgaristana, Romanyaya, Yunanistana benzeyecekse yazık olur bu millete.. Biz, hiç bir vakit Türkiyenin, yüzlerce fırkaya bölünmüş, parlâmento dalavereleri içinde istikrarını ve bütünlüğünü kaybetmiş yamalı ve parçalı bir milletin ülkesi olmak için sanayileşmesinden heyecan ve sevinç duyamayız.

Türk devleti, Türk milleti içinden bir parçanın değil; yalnız ve ancak kül halinde Türk milletinin menfaatlerini koruyan bir müessesedir.

Milliyetçi, halkçı ve devletçi oluşumuzun manası budur.

Teknik bakımından kapitalist sanayileşme:

Yalnız içtimaî bakımdan değil, teknik bakımından da ferdiyetçi himayecilik siyaseti sayesinde, memleketimizde teessüs edecek sanayi, millet menfaatlerimizin icaplarına cevap verebilecek bir kabiliyet ve seviyede olamıyacaktır. K a d r o'nun bu sayısında Ş e v k i Bey arkadaşımız bu mes'eleyi etraflıca izah etmiş olduğu için tafsilâta girişmiyoruz. Yalnız bir kaç noktayı kısaca tespit edelim.

1 — Ferdiyetçi himayecilik siyaseti sayesinde kurulacak sanayi şubeleri arasında o r g a n i k bir münasebet ve ahenk teessüs edemez. Elektrik sanayiimizde bu insicamsızlık gayet bariz bir surette görünür. Kömür, linyit ve su memleketi olan Türkiye'de işliyen elektrik santrallarının büyük bir ekseriyeti hariçten satın alınan mazotla işlemektedir. Çünkü bir enerji plânımız yoktur.

Ve bütün bu teessüsler a n o r g a n i k bir tarzda ve birbirlerinden müstakillen kurulmuşlardır.

2 — Ferdiyetçi himayecilik siyaseti sayesinde kurulacak sanayi şubelerinde işliyen istihsal vasıtaları (makine ve âletler) o sanayi şubeleri için en rasyonel, en verimli, en uygun olmaları bakımından değil, sanayicinin kabiliyetine ve komisyoncunun meharetine göre teayyün eder. Böylelikle memleketimiz bir makine müzesine benzemektedir. Çünkü herkes istediği makineyi getirtmekte ve satmakta serbesttir. Bu yüzden heba olan servetlerin bir hesabı çıkarılsa hayretler içinde kalacağımıza şüphemiz yoktur.

3 — Ferdiyetçi himayecilik siyaseti sayesinde kurulacak sanayi ile ziraatimiz arasında o r g a n i k bir münasebet ve ahenk teessüs edemez.

Bu ahenksizlik bir taraftan h a m m a d d e bakımından; bir taraftan da f i y a t t e ş e k k ü l ü bakımından mütalea edilebilir. Ziraatimizin sanayiimize ham madde kaynağı olabilmesi için her ikisinin de ahenkli bir tarzda, birbirlerini tamamlayıcı bir istikamette inkişaflarını önceden hesaplayan bir d e v l e t i k t ı s a t p r o g r a m ı n a ihtiyaç vardır.

Muhtaç oldukları iplikleri hariçten getiren bir yünlü ve pamuklu sanayiini, ziraatimizi tamamlayıcı bir uzuv olarak telâkki edemeyiz.

Himaye gümrüklerile korunan sanayi emteası fiyatlarile, cihan piyasalarına tabi olan ziraat emteası fiyatları arasındaki fark (f i y a t m a k a s ı) her iki iktisat şubesinin, fiyat teşekkülü bakımından da, kaynaşamamasını neticelendirmektedir. Bu da millî pazarı, millî mübadeleyi daraltan bir âmildir.

4 — Ferdiyetçi himayecilik siyaseti sayesinde teessüs eden sanayi şubeleri, hemen umumiyet üzere, o sanayi şubelerinin rantabl ve rasyonel işliyebilmeleri için tesis mahalli, ham madde, piyasa, münakala, enerji şartları, sermaye, teknik, ihtisas kifayeti v. s. gibi önceden hesaba alınması icabeden şartlara göre değil de tamamile müteşebbisin ve komisyoncunun keyfî ve indî ve çok kerre yanlış ve nakâfî hesaplarına göre kurulmaktadır.

Bu yüzden israf olunan sermaye ve iş kuvvetleri hesapsızdır.

Böyle yanlış esaslara dayanarak kurulan sanayi şubelerinin u c u z ve i y i mal çıkartmalarına tabiatile imkân yoktur. Sanayi erbabımızın -büyük bir ekseriyeti itibarile- mevcut himayelerden memnun olmıyarak, daima daha fazla himaye istemelerinin sebebini de burada aramalıdır.

Devlet bütçesi bakımından kapitalist sanayileşme:

Devlet bütçesi bakımından da ferdiyetçi himayecilik siyasetinin tetkiki çok düşündürücü neticeler vermektedir.

Türkiyenin sanayileşmesi demek, millî pazarın millî sanayie bağlanması, yani ithalât suretile harice akan kârların m i l l i l e ş t i r i l m e s i demektir. Halbuki ferdiyetçi himayecilik siyaseti, bu kârları f e r d i l e ş t i r m e k t e d i r.

Devlet, koyduğu himaye gümrüklerile yabancı ithalâtın önünü almakla gümrük varidatından fedakârlık yapmaktadır. Ayrıca gümrük ve vergi muafiyetleri ve prim suretile yapılan himayeler de bu fedakârlığı arttırmaktadır. Bundan başka devlet mübayaatında yerli malları gümrüklü yabancı mallarına nispetle % 10 bile pahalı olsa tercih edildiklerinden, bu yoldan da devlet bütçesi yine bir fedakârlığı göze almış bulunmaktadır. Bütün bunlar hiç şüphesiz ki, sanayileşme sahasında en aşağı yüz yıl geri kalmış bir memlekette bir millî sanayiin teessüs edebilmesi için alınması z a r u r î olan tedbirlerdir.

Yalnız Devletin bütçesini denk getirebilmek için her yıl âdetâ müzmin bir sıkıntı içinde kaldığı bir zamanda hususî müteşebbisler l e h i n e ve kendi bütçesi a l e y h i n e fedakârlık yapmakta devam etmesi, bilmiyoruz ne dereceye kadar devlet ve millet birliğine uygun bir siyaset olur.

Türkiye'de herhangi bir sanayiin kurulması için eğer devlet ve milletçe bir fedakârlık yapmak icabediyorsa, iktisadî istiklâlimizin, iktısadî bütünlüğümüzün selâmeti namına bu fedakârlığı yapalım. Fakat bundan yine D e v l e t ve dolayısile m i l l e t istifade etsin.

Ferdiyetçi himayecilik siyaseti devletin bütçe kaynaklarını kurutan bir siyasettir.

Halbuki devletin, bugün her zamandan ziyade d e v a m l ı, ga-

rantili ve müstahsil bütçe kaynaklarına şiddetle ihtiyacı vardır.

Bu kaynakların en mühimmi hiç şüphesiz ki, devletçi bir siyasetle kurulan sanayi şubelerinin kârları olacaktır.

●

Komunist sanayileşme de kapitalist sanayileşme gibi millet birliğini ve bütünlüğünü parçalıyan bir siyasettir. Halbuki Türk inkılâbının en bariz vasfı, millet mefhumuna yepyeni bir mana izafe etmiş olmasıdır.

Türk milliyetçilği, bir sınıf milliyetçiliği değildir. Türk milliyetçilği, milleti kül halinde alan öz ve hakikî milliyetçiliktir. Komunist sanayileşmede de, tıpkı kapitalist sanayileşmede olduğu gibi, bir sınıfın hakimiyeti esastır.

Bu itibarla komunist devlet de bir sınıf devletidir.

Türk Devletini kapitalist ve komunist devlet telâkkilerinden ayırt eden en canlı farkı Afet Hanımefendi «Dördüncü tasarruf ve yerli malı haftası» münasebetile verdikleri konferansta ne güzel anlattılar:

" İktisat bakımından milletin en büyük ve en kudretli kooperatifi, bütün gelirini amme hizmetine veren ve bütün yurtdaşların daimî ve hakikî azası olduğu ve bunun için milletin öz malı olan millet kooperatifi, Devlettir. "

Devletin bir millet kooperatifi olarak telâkkisinden çıkabilecek sanayileşme siyaseti, tabiatile ne kapitalist ne de komunist bir siyaset olabilir. Devlet ve millet kooparasyonunu hareket noktası olarak alan bir siyaset ancak hakikî ve tam bir devletçilik siyasetidir.

Bizde Hatiplik.

Yakup Kadri.

Hatipliğin, her şeyden önce, *demokratik* bir sanat olduğuna şüphe yoktur. Eski ve yeni İmparatorlukların hiç birinde ne bir Demosten'e, ne bir Ciceron'a rasgelmemiz mümkündür.

Mutlakiyetin hüküm sürdüğü yerlerde ve devirlerde yalnız kâhinler, falcılar ve din nasihatçıları - yani vaizler - konuşur. Çünki, bu gibi yerlerde ve devirlerde insanları toplu olarak ancak ibadetanelerde bulabiliriz. Netekim, Büyük İhtilâle gelinceye kadar Fransa'da hatip olarak yalnız Bossuet'yi tanırız. Eski Grek ve Romalı hatiplerin soyundan olan ve cet olarak Mirabeau'yu tanıyan büyük hatip sülâlesinin başlangıcı 93 ten sonradır. Netekim, bizde de Meşrutiyet devrine gelinceye kadar, hatiplik denince, hatıra, yalnız, camilerde hutpe okuyanlar ve vaizler gelirdi. Onun içindir ki, ilk meşrutiyet nümayişleri esnasında, cami dışındaki cemaatlere söz söyleyenler, hemen daima, umumî bir istihza ile değilse bile, umumî bir lâkaytlıkla karşılandı ve Meclisi Mebusan içinde sivrilen güzel konuşucular arasından bir Cavit Beyle Riza Tevfik'ın atları işitildi. Halbuki, Cavit Bey sadece bir konferanscı idi; Riza Tevfik ise millî bir sanat olan meddahlığa avrupakârî bir çeşni vermekten başka bir şey yapmıyordu.

Asıl hatibi, cemaatleri ve büyük halk yığınlarını bir fırtına gibi kabartan, coşturan, taşıran ve yahut yeni bir fikir, bir kollektif vicdana sindirebilen hatip tipini bulmak için, Ömer Naci'nin vaktinden evvel sönmüş ateşi üstünden atlayarak Millî Mücadele devrine kadar inmemiz iycap eder. Millî Mücadele, bizim bir çok gizli kabiliyetlerimizi ortaya çıkardığı gibi, büyük çapta ve muasır manada söz erlerine de geniş meydanlar açmıştır.

Gerçi Hamdullah Suphi Bey, söz söylemeğe Meşrutiyet devrinde başlamışsa da büyük talâkate Millî Mücadele devrinden sonra ermiştir.

Birinci Büyük Millet Meclisi, bu meydanlardan biri oldu. O, bu

hususta bütün manasile, -(Convention'nun eşidir. Gerçi ilk zamanlar burada hâkim olan hatiplik tarzı, bir çeşit cami vaizliğile bir küçük mahkeme avukatlığı arasında bir şeydi. (V)'leri, arapçanın (vav) ları gibi telâffuz eden ve (ayın) ları çatlatarak söyleyen hocalarla, en çok ağızkalabalığı yapabilen kimselere kürsünün en ileri gelen kahramanları nazariyle bakılıyordu. Bunlar arasında, bugünün en yüksek iki hatibi olan bir Mustafa Kemal'le bir İsmet'in şatafatsız, dürüst ve yalın belâgatlerinin zevkine varabilecek kimseler pek azdı.

●

İsmet Beyin, Edirne mebusu ve Erkânıharbiye reisi sıfatiyle ilk kürsüye çıktığı günü hatırlarım. Bu genç zabit, konuşurken, ne cami vaizinin arap tecvidine riayet etmediği, ne de küçük mahkeme avukatının mantık canbazlığına uymadığı için dinleyiciler üstünde belli başlı hiç bir tesir yapamıyor ve bugünün hatiplik *estetiğine* göre en canlı telâkki edilmesi lâzımgelen cümlelerinin sonu, bir ölü sessizliğiyle karşılanıyordu. Lâkin, bunun üzerinden çok geçmedi, gene ayni kürsüden Gazi Mustafa Kemal'in Sakarya meydan muharebesine dair siyasî ve askerî beyanatı, millî bir vecd ve cuşiş içinde dinlendi.

Bence, o günden itibaren, artık, türkçede yüksek ve hâlis hatipliğin çığırı kurulmuş oluyordu.

●

Son günlerde, Başvekâlet yazı işleri müdürü Riza Bey, İsmet Paşa'nın belli başlı bazı nutuklarını toplayıp kitap halinde neşr etmekle, bize bu çığırın en güzel örneklerini vermiş oldu. Bu kitap ayni zamanda Türk Edebiyat Tarihi için kıymetli bir vesikalar mecmuası teşkil edecektir. Zira, Türk hatipliğinin tekâmül tarihini yazacak olan için başvurulacak menbalardan biri de bu kitaptır. «İsmet Paşa'nın siyasî ve içtimaî nutukları» nın sahifelerini baştan sona doğru çevirirken, insana, bu tekâmül merhalelerini adım adım yürüyor, hissi gelir. İptidalarda biraz çetrefil olan türkçe son nutuklara doğru hayret ve hayranlık verici bir açıklık, düzlük ve aydınlık kazanmağa başlar. Cümleler daha ziyade özlenir, zira daha ziyade fikirleşir.

Bu nutukların hiç birinde, *demagojiden* ve ekseri siyasî hatiplere

mahsus kürsü taktiklerinden eser yoktur. Cümleler çok defa birer vecize şeklini alacak kadar keskin, duru ve pürüzsüzdür. Belli ki, bunlar, kanaatleri katileşmiş, fikirleri süzülmüş, maksadı bir billur safiyetini almış bir adamın sözleridir.

Bundan başka İsmet Paşa'nın hitabetinde doğrudan doğruya kalbe tesir eden bir sıcak samimiyet havası da vardır. Muarızlarıyle ateşli bir münakaşasında, elini vaktinden evvel yıpranmış başına götürerek: «Ben bu saçları nerde ağarttım?» deye haykırdığı gün sesinin yegâne aksettiği yer gönüllerimiz idi.

Ne yazık ki, Riza Bey, İsmet Paşa'nın bazı mübareze nutuklarını bu kitaba alamamıştır. Halbuki, Başvekilin döğüşken zakâsı en ateşin parıltılarını, en çok, bu nevi nutuklarında göstermiştir. Gene, onun bu nevi nutuklarındadır ki, hatipliğin gerçekten yüksek bir sanat olduğunu hissederiz. İsmet Paşa, bunlarda, sırasıyle, kâh acı ve sert, kâh müstehzi ve nükteli, kâh merhametsiz, kâh mahzun görünmesini bilir. Fakat, muarızı lekeleyen, düşüren, insanlık haysiyetini yaralayan sakar tecavüzlere baş vurduğu vaki olmaz. En dişli hasımlarına karşı bir takım ithamkâr deliller zikretmeğe mecbur olduğu anlarda bile yüksek prensip mıntakalarında dolaşan bir idealist edasını aslâ elden bırakmaz. Muhalefetin en azğın devirlerinde, ona karşı taarruz ve tecavüz vasıtalarının her türlüsü mübah telâkki edilirken bile, o, bu asil edasından bir dakika ayrılmamıştır. Bunun içindir ki, o çeşit münakaşalar esnasında, İsmet Paşa, benim üzerimde, elleri tabancalı bir alay düşmana karşı kollarını sallayarak tek başına yürüyen bir civanmert kabadayı tesirini yapmıştır.

Güzel söz söylemek sanatının, her şeyden evvel, destanî bir seciyeye dayandığını zannediyorum.

Kadro, bu sayısile ikinci yılını bitirdi. Üçüncü yıl için abonelerinizi tazeleyiniz.

Anadolu'da ziraî işletme şekilleri.(*)

İsmail Husrev.

Türkiye'de ziraî işletme şekillerinin (Betriebsform) inkişaf tarihini iki türlü tetkik etmek mümkündür: Zaman içinde yahut mekân dahilinde. Tarih vesikalarının noksan hattâ mevcut olmamasından dolayı zaman dahilinde bir tetkike mekân içinde bir tetkikin tercihi zaruridir. Bugün Türkiye'de coğrafi şartları itibarile münakalâta gayrı müsait ve nüfus kesafeti az olan yerlerden münakale imkânlarına malik ve nüfusu kesif bulunan yerlere yaklaştıkça köylü işletmelerinin kademe kademe ekstansif ve mütekâmil şekillerine kadar her cinsine sıra ile tesadüf edilir. Bunları iptidaî şekillerinden itibaren bir sıraya koyduğumuz takdirde gözümüzün önünde Türkiye'de köylü işletmelerinin geçirdiği inkişaf tarihinin bütün safhaları derhal canlanmış olur. Binaenaleyh bu tarih tablosunu (şüphesiz elde mevcut materyellerin bahşedeceği imkânlar dairesinde) tersim edebilmek için iptidaî işletme şekillerinin bulunduğu yüksek Şark yaylâlarından mütekâmil işletme şekillerinin bulunduğu sahil vilâyetlerimize kademe kademe inelim.

●

Türkiyede zatî iktisatça kurulmuş sahalarda (**) köylü işletmesi hayvancılığa göre kurulmuştur. İşletmede mesai yetiştirme üzerinde teksif edilmiştir. Ziraat ya pek cüz'i veya talî derecede ehemmiyeti haizdir ve ancak zatî istihlâk maddelerinin temini maksadiyle yapılmaktadır. İşletmede yetiştirmenin merkezi sikleti teşkil etmesi bir taraftan Türkiye'de tabiatın pek vasî mer'alar ve çayırlarla hayvancılığa fevkalâde müsait olmasından, diğer taraftan da nakil tekniğinin iptidaîliği dolayısile ziraî mahsüllerin pazar bulamamasından mütevellittir. Emtia iktisadiyatının hakim olduğu sahalara girildiği nisbette işletme dahilinde bir iş bölümünün teessüs etmeğe yani yetiştirmenin yanında ziraat işlerinin de tedricen ehemmiyet almağa başladığı müşahede olunur. Emtea iktısadî mıntakalarında mahsulâta olan talep, hayvancılığın yanında ziraata da mevki vermiş veya ziraatı ön plâna almıştır. Mamafih derhal şunu da ilâve edelim ki, köylü işletmesinde hayvancılığın merkezi sikleti teşkil etmesi yalnız zatî iktısat mıntakalarına mahsus bir keyfiyet değildir. Türkiye'de yetiştirme biri zatî iktisatça diğeri emtia iktisadınca olmak üzere iki türlü kuruludur. Zatî iktisatça yaşıyan yerlerde yetiştirme işlerinde asıl olan gaye, hayvancılık işine sermaye yatırarak pazar için hayvancılık yapmak, kâr temin etmek değildir. Böyle yerlerde hayvan esas itibariyle iki maksatla pazara çıkarılmaktadır: 1 — Vasî mer'alarda kendi kendine üreyen hayvanların fazlasını satmk, 2 — Devlete olan vergi borçlarını ödemek.

(*) Bu makale matbaaya verilmiş olan «Türkiye köy iktısadiyatı» isimli kitabımızdan bir bahsin hulâsasıdır.

(**) Zatî iktisat sahaları Türkiyenin kara ve deniz yollarından uzak ve pazarlarla teması olmıyan veya pek cüz'i olan yerleridir. Bilhassa Şarkı Anadolu.

Halbuki emtea iktısadi mıntakalarında yetiştirme ticari bir mahiyet almıştır. Hayvan münhasıran pazar için yetiştirilir. Hayvanın hem kendisi hem mahsulâtı (Tiftiği, yünü, derisi, sütü, yağı, ilh...) emtia olmuştur. Ticari hayvancılığın ziraata nazaran daha kazançlı olduğu emtia iktisadi mıntakalarında ziraat ön plâna çıkamamıştır. Meselâ: Kars, Ardahan, Artvin, Erzurum, Bayazit vilâyet ve kazalarındaki yaylalarda ticari hayvancılık pek münkeşiftir.

Türkiye'de yetiştirme ile ziraatın işletmede aldığı mevkie göre köylü işletmeleri şöyle tevezzu eder:

Ziraat ve hayvan yetiştirmekle meşgul halkımızı başlıca dört zümrede toplamak mümkündür:

1 — Esas işleri ziraat olup hayvanlarını civar çayırlarda ve yaylalarda otlatanlardır ki, bunlar daha ziyade Marmara Havzasında ve Garbi Anadoluda bulunurlar.

2 — Ziraata ve hayvan yetiştirmeğe aynı derecede ehemmiyet verip kışlık ve yazlık yerleri bulunanlardır. İlk bahardan itibaren yaylalara çıkan bu zümreye daha ziyade Şimali Anadoluda tesadüf edilir.

3 — Hayvan yetiştirmesi esas meşgalelerini teşkil edip tali surette ziraat yapanlaradır. Bunların kışlık meskenleri mevcut olmakla beraber ekseriyetle vakıtlerini kırlarda hayvanlarını otlatmakla geçirir ve en ziyade Orta Anadolu ve Şarki Anadoluda bulunurlar.

4 — Sırf hayvan yetiştirmekle meşgul olan göçebelerdir ki, bunlar da cenup ve cenubi şarki Anadolunun dağlık yerlerinde dolaşırlar.

Buralarda münhasiren hayvancılık eden göçebeler ziraata karşı duydukları ürkekliği şu beyitle ifade ederler:

Bağ dikme bağlanırsın
Ekin ekme eylenirsin
Sür keçiyi çek deveyi
Gittikçe beylenirsin.

İşletmede ziraatın ehemmiyet alması veya ön plâna geçmesi, toprak mahsullerinin pazarlarda kolaylıkla realize edilebilmesi imkânına bağlıdır. Toprk mahsullerinin satış imkânları mahdut olan yerlerde köylünün toprak işlerinin müsmiriyeti ile de alâkadar olmadığı müşahede etmektedir Pazar bulamayan mahsullerinin istihsalini arttırmak maksadıyla işletmede sây sarfiyatını tezyit etmekte iktisadi bir mana olmayacağı âşikârdır. Bunun için işletmede hayvancılığın hâkim olduğu yerlerde toprak işleri pek az istihsal vasıtası ve sây sarfiyatı ile icra edilmektedir. Toprak bol olduğundan zeriyat yapılan bir yerden toprağın verim kabiliyeti düştümü, yani toprak yorulup veyahut muzır otlarla dolup hasılât vermemeğe başladı mı, zeriyat başka ve bakir bir toprak parçasına naklolunur. Nüfus kesafeti nisbeten fazla ve binaenaleyh toprak mahsullerine talebi olan büyük şehirlerin civarındaki arazi müstesna olmak üzere şark yaylalarında «Arazi geniş olduğundan tarlalar bazen beş sene dinlendirilir.» (*). Kars köylerinde «Malakan sistemi namı altında iki sene tarlaları dinlendirmek bir sene ziraat etmek usulü vardır.» (**). Merada tarlaya tahsis edilmiş olan topraklar yorulunca tekrar mera olarak kullanılır ki bu işletme şekline «Periodik olarak meraya tahvil edilen tek tarla sistemi» (Einfelder - Umlagwirtschaft) yahut kısaca (dinlendirme» usul denilir.

(*) Prof. İhsan Abidin Anadolu Ziraat ve Yetiştirme vaziyeti C. I. S. 315
(**) Keza C. I. S. 231.

Bu usulün tatbik edildiği yerlerde ziraat ekseriyetle bir taraflı olarak yapılır. Meselâ ya münhasıran ve daima kışlık buğday, yahut münhasıran yazlık hububattan biri ekilir. Anadolunun ormanlık kısımlarında bu «dinlendirme» usulünün bir başka şekline de tesadüf edilir. Buralarda meraları değil, orman arazisini tarlaya tahvil usulü vardır. Meselâ Kastamoninin dağlık ve ormanlık sahalarında «Arazi manialı ve zeriyat sahası dar olduğundan... halk civardaki ormanlığı tahrip ile tarla ihdasına ve maişetini bu suretle temine çalışmaktadır. Bu zahmete karşı orada iki sene ziraat yaptıktan sonra bu açtığı tarla da seylâp tahribatına maruz kalarak bir daha ziraat edilmez bir hale gelmektedir.» (*) Köylü bu nevi tarla açma tarzına «hopurculuk» ve «göynük» usulü demektir. «Hopurculk, ormanı ateşleyip külü üzerine hububat ziraati yapmaktır. Göynük, ormanı kesmek ve köklerini sökmek suretiyle tarla açmaktır.» (**) Ormandan tarlaya tahvil edilen arazi inbat kabiliyetini kaybedince terkedilir, ormandan yeni arazi açılır. Eski arazi ise mera olarak kalır. Buradan görülüyor ki, ormanlarımızın tahribinde toprak darlığının da tesiri büyüktür. Dinlendirmenin her iki şeklinde tarlanın müsmiriyeti başka yollarla (tarla yorulunca meradan veya ormandan bir yenisini açmak suretile) temin olunduğu için gübre kullanılmasına lüzum kalmamaktadır. Birinci dinlendirme şeklinin tatbik edildiği yerlerde gübre tezek halinde kışın ancak tandırda yakılmaya yarar. İkinci şekilde ise, hayvanlar dağlarda dolaşıp başı boş gezdiklerinden gübreleri toplanamaz ziyan olur. Dinlendirme usulünde mesaiyi hayvan işlerile tarla işleri arasında taksim etmenin müşkilâtı da yoktur. Çünkü hasat vakti ayni zamanda mera işlerinin yanında geniş mikyasta hayvancılığın icrasına imkân veren bir işletme şeklidir. Bu işletme şekli, hem zatî iktısat sahalarında hem de Şarkî Anadolunun ticari hayvancılık mıntakalarında yaylâ ile köyleri arasında seyyar olan köylülerde görülür.

Tarihte bu nevi işletme şekli «Jül Sezar» (Julius Cesar) zamanında Cermen kabileleri tarafından tatbik olunmuştu. O zamanlar bu kabilelerde hayvancılık ziraata nazaran ön plânda duruyordu. Tıpkı bizdeki yrı göçebelerde olduğu gibi onlar da basit kulübelerde kendi ördükleri çadırlarda yarı çoban bir hayat sürüyorlardı.

Toprak mahsullerinin realize edilmesine nisbeten imkân bulunarak işletmede yetiştirmenin yanında ziraatın ehemmiyet almağa başladığı köylerde müstahsilin toprak müsmiriyetini arttırmak maksadıla tarlayı işleme usulünde dinlendirmeye nazaran bir adım ilerlemiş olduğu görülür. Buralarda köylü, ektiği tarlayı dinlendirmek üzere meraya veya ormana terkedeceğine hasadı müteakip, hafredilmek üzere nadasa bırakır. Nadasa terkedilen tarla sene zarfında bir iki defa hafredilerek müteakip senenin zeriyat mevsimine kadar boş bırakılır. Köylü yeni zeriyat için meradan veya ormandan başka bir tarla açar. Bu yeni tarlayı da, mahsulü aldıktan sonra nadasa bırakır ve zeriyatı bir sene evvelisi nadas ettiği tarlaya nakleder. Bu suretle tarladan her biri bir sene nadas ve bir sene zeriyata tahsis olunmak üzere sıra ile işlenir. Bu usule «nadasla münavebe» tarzı demek mümkündür.

Nadasla münavebe usulüne Sivas, Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Konya, Kütahya, Eskişehir, İsparta, Burdur, Afyon vilâyetlerinin bir taraflı ziraat yapan köylerinde tesadüf olunur.

Buralarda köylü, dinlendirme usulünün cari olduğu mıntakalara nazaran

(*) Kastamoni Ziraat Odası raporu No. 27.

(**) Prof. İhsan Abidin A. Z. ve Y. vaz. C. İ. S. 120.

toprağın verimliliği ile bir dereceye kadar daha fazla alâkadardır. Hiç olmazsa, hasadı müteakip tarlayı gelecek senenin zeriyatına hazırlamaktadır. Nadasta toprak kabartılmış olduğundan nadaslı tarla hem rutubeti muhafaza eder hem de tarlada muzır otların bir dereceye kadar neşvünemasına mani olur. Bunun neticesi olarak tarlanın verim kabiliyeti çabuk tükenmez. Halbuki dinlendirmeye bırakılan topraklar ekinlerin biçilmesinden sonra işlenmeden olduğu gibi bırakıldığı ve oturup sertleştiği için yağmuru çekip rutubeti muhafaza edemez. Dinlendirmeye terkedilen toprakların müsmiriyti nadas edilmiş topraklardan azdır. Bunun için nadasın taammüm etmiş olduğu yerlerde köylü arasında «iki çapa bir su yerini tutar» sözü vardır.

Nadasla münavebe usulünde toprağın müsmiriyeti nadas tarikile temin olunduğundan gübre kullanılmamaktadır. Gübreler bu vilâyetlerde de ya mahrukat makamında istimal yahut imha edilir.

Buralarda, şehir ve kasaba civarlarındaki ziraat işleri müstesna olmak üzere hayvanî gübreyi toprağın müsmiriyetini tezyit edici bir vasıta olarak kullanma ihtiyacı henüz taammüm etmemiştir. Bu vilâyetlerin arazisi bol olduğundan nadas edilen tarlanın da verim kabiliyeti tükenince zeriyat mer'adan yeniden açılan bakir araziye naklolunur.

Yukarıda ismi geçen vilâyetlerde nadasla münavebe usulünden maada diğer bir usule daha tesadüf olunmaktadır: Nadas edilen tarla bir sene boş bırakılmayarak hububattan her hangi birinin zerine tahsis edilir. Bu nevi zeriyat için kışlık ve yazlık hububat seçilir. Tarlalardan birine bu sene kışlık buğday ekildiği takdirde gelecek sene yazlık ve yemlik mahsul olarak meselâ burçak ekilir. Yazlık ve kışlık hububatın bilâ inkita zerinden dolayı nadasla münavebe usulüne nazaran tarla daha çabuk yorulmaktadır. Bunun için köylü yeni açmalarla bakir topraklara daha sık müracaat mecburiyetinde kalmaktadır. Köylünün tarlalardan birini kışlık diğerini yazlık hububata tahsis edip periodik olarak yine meraya tahvil ettiği bu usule «dinlendirmeli iki tarla sistemi» (Zweifelder-Umlagewirtschaft) demek mümkündür. Bizde ziraatcılar ekseriyetle bu usule iki senelik münavebe demektedirler. Halbuki aşağıda göstereceğimiz gibi hakiki münavebe, cinsi birbirinden ayrı nebatlar arasında yapılmaktadır. İki tarla sistemi yalnız hububata mahsus bir işletme şekli olduğundan bir tarlada cinsi hububat olan iki mahsulün sıra ile ekilmesi tarzına münavebe demek doğru değildir.

Yine ziraatının ekseriyetini hububatın teşkil ettiği mıntakalarda iki tarla sistemi yerine ekseriyetle bir nevi «üç tarla sistemi»nin tatbik edildiği de görülmektedir. Müstahsil yazlık ve kışlık hububat ektiği tarlalara bir üçüncü tarla daha ilâve etmekte ve bu tarlayı hafrederek müteakip senelerin zeriyatına hazırlamaktadır. Bu suretle bir tarla bir sene kışlık, bir sene yazlık hububata tahsis edildikten sonra üçüncü sene nadasa terkolunmaktadır. Bu usulün iki tarla sisteminden ileri olan ciheti, toprağı bir sene nadasa bırakarak tarlanın inbat kabiliyetini takviye etmesidir. Şehir ve kasaba civarları müstesna olmak üzere diğer tarla sistemleri gibi üç tarla sisteminin tatbik edildiği yerlerde de toprağı gübrelemek adet değildir. Mamafih sulamak imkânı olan yerlerde tarlanın gübre ihtiyacı ekseriyetle «milleme» denilen bir usulle temin olunmaktadır. Gübreyi mahrukat makamında kullanan yerlerde köy veya kasaba civarındaki tarlaları, bu gübrelerin yandıktan sonra kalan külleriyle gübrelemek usulü de vardır ki buna «kül çekmek» derler.

Tarihte üç tarla sisteminin nadası gübresiz olanı «Tacitus» zamanında Cermenlerde, nadası gübreli olanı da (Reine Dreifelderwirtschaft) bin se-

ne müddetle XVIII inci asrın sonuna kadar bütün Avrupa milletlerinde tatbik olunmuştu. Mamafih bugün de şarki Avrupanın bir çok memleketlerinde bu usule el'an tesadüf edilmektedir.

Toprak mahsullerinin kolaylıkla realize edilmesine geniş imkânlar bulunan sahil vilâyetlerinde müstahsilin mesaisinin merkezi sikletini daha ziyade ziraat ve zirattan da piyasada kâr getiren mahsulün ziraatı teşkil etmektedir. Buralarda toprak mahsullerinin emteaya tahviline imkân bulunduğundan müstahsil bu imkânlardan istifade etmek için mevcut tarlalarını azamî derecede istismar etmeğe çalışır. Tarlasında bir karış boş yer bile bırakmaz. Bunun için nadas usulü bilhassa şehir ve kasabalarla bunlara mücavir köylerde kalmamıştır. Tarla bir sene boş bir halde nadasa terkedileceğine pazarda para eden mahsullerden her hangi birinin zerine tahsis olunur. Bu mıntakalarda nadas tarlasına zer edilen mahsulât ekseriyetle çapa nebatlarıdır. Bunun için hububatı daima çapa nebatı takip eder. Kışlık hububatı Pancarın veya Afyonun takip etmesi gibi. Birbirinden farklı mahsullerin bu şekilde sıralanmasına «münavebe» (Fruchtwechselwirtschaft) denir ki, bizde bunun ilmî olmıyan basit şekli tatbik edilmektedir. Münavebe usulünde esas, kökleri muhtelif derinliklere giden mahsulleri sıra ile ekerek topragın muhtelif derinliklerinde bulunan gıda maddelerinden istifade etmektir. Meselâ dağınık köklü nebatlardan olan hububat, tarlanın sathındaki gıda maddelerini istihlâk ettiği halde pancar, patates gibi derin köklü nebatlar derinlerdeki gıdalardan istifade eder. Bunun için sathî tabakadan istifade eden nebatlardan sonra derin köklü nebatlar ekmek suretiyle tarlanın sıkı bir istismarı temin olunur. Binaenaleyh dağınık köklü nebatlardan olan ve tarlanın ancak sathındaki gıda maddelerini sarfeden hububatta bir sene kışlık bir sene yazlık ekilmesine münavebe denilmesinin doğru olmıyacağı anlaşılıyor.

Avrupada münavebenin ilmî şekilleri «ıslah edilmiş üç tarla sisteminden» (Verbesserte Dreifelderwirtschaft) doğmuştur. Islah edilmiş üç tarla sistemi, tarlalardan birinin nadasa bırakılmayarak üzerine yonca ekilmesidir. Nadas tarlasının bir yapraklı nebata tahsisine «Besömmerung der Brahe» deniliyor. Bu usulün Avrupada taammümüne başladığı tarih on sekizinci asrın nihayetleridir. Fakat on dokuzuncu asırda bu üç tarladan maada bir dördüncü tarla daha açılarak buraya bir çapa nebatının zeri taammüm etmiştir. Bu usulde mahsuller şöyle bir sıra takibine başlamıştır: Birinci sene kışlık hububat, ikinci sene çapa nebatı (pancar, patates gibi) üçüncü sene yazlık hububat, dördüncü sene yonca. Bu dört sene üzerine kurulmuş münavebe, Almanyada ilk defa «Norfolk» kontluğunda tatbik edildiğinden «Norfolker Fruchtwechselwirtschaft» ismini almıştır. Zamanla bu usul de tekâmül ederek münavebe edilen mahsullerin daha rasyonel sıralanması temin olunmuştur.

Türkiyede köylünün tatbik ettiği münavebe çok iptidaidir. Toprağın kimyevî ve hikemî hususiyetlerine göre mahsullerin sıralanması, bilgi seviyesi çok geri olan köylümüz için henüz meçhuldur. Münavebe bizde göreneğe, ampirik usullere müstenittir. Hattâ bir çok yerlerde köylü, pazarda para etmesinden dolayı meselâ tütünü, başka bir nebatla münavebe etmeden üç dört sene aynı tarla üzerinde eker. Toprak artık verim kabiliyetini kaybedince zeriyat sırası hububata gelir.

Münavebe usulünün carî olduğu yerlerde münavebeye ekseriyetle pamuk, tütün, afyon, pirinç, bakliyat, patates, pancar, hayvan pancarı, mısır, yonca, kavun, karpuz yazlık ve kışlık hububat ilh. gibi mahsuller girmektedir. Adana ve Mersinde münavebe pamukla hububata inhisar etmektedir.

Ekseriyetle pamuk tarlalarının etrafına pamukla beraber susam da ekilir. Türkiyede münavebe ile üç tarla sistemi arasında bir sistem daha vardır ki bunu hakikî münavebe ile karıştırmamak lâzımdır. Bu usulde de muhtelif nebatlar münavebe edilir. Hattâ münavebeye çapa nebatları da girer. Fakat bunun hakikî münavebeden farkı, tarlanın bir sene nadasa bırakılması ve mahsullerin sıralanmasında fennî bir esasın gözetilmemesidir. Bu usulde sıraya giren nebatların taaddüdü nisbetinde tarla adedi artmaktadır. Dört, beş, altı yedi tarla sistemi gibi. Meselâ Maraşta «Birinci sene buğday, ikinci sene arpa, üçüncü sene yine buğday, dördüncü sene nadastan sonra, beşinci sene çeltik nöbeti gelir. Çeltikten sonra münavebe ayni suretle devam eder. Çeltik ekilmeyen sahalarda ise beşinci sene ya darı yahut mercimek ziraatı yapılır.» (*)

Diğer bir misal: Denizli, Sarayköy ve Buldan kazalarında... Birnci sene buğday, ikinci sene mısır, üçüncü sene arpa zeredilerek dördüncü sene dinlendirmeğe (nadasa) terk (**) adettir. Bu usulün hakikî münavebeye «Fruchtwechselwirtschaft» tehavvülü için nadasın kalkması ve sathî köklü nebatlarla derin köklü nebatların fennî bir şekilde münavebesi lâzımdır. Köylü, münavebe usulünün tatbik edildiği yerlerde daimi istismardan dolayı toprağın verim kabiliyetini kaybetmemesi için gübre kullanmağa ehemmiyet vermektedir. Gübreyi tezek halinde tandırda yakan ve tarlası yorulunca mer'adan veya ormandan bir yenisini açan iç Anadolu köylüsünün aksine olarak gübrenin bu işletmelerde iktısadî bir kıymeti vardır. Müstahsil gübreden müsmiriyeti arttırıcı bir vasıta olarak istifade etmektedir. Meselâ Manisa da «tarlalar tamamen gübrelenir. Gübre araba ve develerle nakledilerek mesafe mesafe dökülür. Son baharda yayılarak tarlalar hafredilir. Dönüme iki bin, üç bin kilo kadar atılır.» (***) Ege mıntakasında sun'î gübre de taammüm etmektedir. Ekseriyetle fosforlu, potaslı, azotlu gübreler istimal edilmektedir.

Sun'î gübreyi en çok kullananlar bağcılar ve tütüncülerdir. Mamafih Manisa misaline bakarak emtea iktısadiyatının münkeşif olduğu yerlerde gübrenin adam akıllı taammüm ettiği kanaatine gelmek doğru değildir. Bizde gübre istimali emtea iktısadiyatı mıntakalarında bile şehir ve kasaba müstahsilleri ile bu mevkilere mücavir köyler halkını aşamamıştır. Bu mevkilerden uzaklaştıkça gübrenin tedricen tarlalardan çekildiği görülür.

Toprak mahsullerinin kolaylıkla realize edilmesine imkân olan yerlerde köylünün nazarında toprağın kalitesi de ehemmiyet kazanmıştır. Müstahsil de iyi ve fazla mahsul almak maksadile daima inbat kabiliyeti yüksek, kuvvetli topraklara rağbet vardır. Bunun için emtea iktısadiyatının münkeşif olduğu yerlerde toprakların boş durmadığı (Tabiî nüfusu kesif olduğu yerlerde) görülmektedir. Bunun neticesi olarak toprak fiatları da yüksektir. Halbuki orta ve şarkî Anadolunun coğrafî şartları itibariyle ziraata pek müsait olan geniş sahalarında pazarla temasın müşkilâtından dolayı köylü hem mütenevvi mahsul istihsalile hem de toprağın kalitesiyle alâkadar değildir. Buralarda vâsi ve münbit topraklar boş durmakta ve hayvanların otlamasına bırakılmaktadır.

Buraya kadar tespit edebildiğimiz işletme şekilleri içinde hiç şüphesiz en az sâye lüzum göstereni yaylalarda ser azat dolaşan göçebe aşiretlerin hay-

(*) Maraş Ziraat Odası raporu No. 87.
(**) Porf. İhsan Abidin Anadolu Z. V. Y. vaz C. 2. S. 576.
(***) Keza C. 2. S. 607

vancılığıdır. Bunlar da sây sarfiyatı elde sopa hayvan gütmeğe inhisar eder. Göçebe olmayanların yaptığı ticarî hayvancılık ta az say sarfile icra edilmektedir. Bizde umumiyet itibariyle henüz hayvanı yerinde besleyebilmek için sun'î çayırlar yetiştirmek usulü taammüm etmemiştir. Tabiî çayırların mahsulâtını biçmek ve ithar etmek için vesait mevcut değildir. İlmî usullerle hayvan yetiştirmek henüz memlekete girmemiştir. Türkiyede hayvancılık hem zatî iktısat hem de emtea iktısadî mıntakalarında ekstansif işletmelerden sayılır.

Toprak işlerinde müstahsil, hayvancılığa nazaran daha fazla istihsal vasıtası ve say sarfetmek mecburiyetindedir. Tarla mesaisinde asgarî olarak tarlayı sürmek, ekmek, tırmıklamak, mahsulü hasat etmek ilh... gibi işler vardır. Bu itibarla toprak işlerinde sayın entansite derecesi (*) hayvancılığa nazaran yüksektir. Fakat toprak işlerindeki entansitenin derecesi de tarla sistemlerine göre değişir ve bunu müstahsilin pazarla olan temasının derecesi tayin eder. Nadasla münavebe usulü, dinlendirmeden, gübreli üç tarla sistemi, gübresiz üç tarla sisteminden, münavebe diğer bütün tarla sistemlerinden daha fazla say sarfiyatına lüzum gösterir. İşletmede zeriyat sahasından bilhassa çapa nebatlarına isabet eden kısmın ittisaı, sayin entansitesini arttırmıştır. Bu itibarla çapa nebatı gibi pek çok iş kuvveti ve sermaye sarfını istilzam eden münavebe usulü, köylümüz tarafından gayri ilmî tatbik edilmekle beraber entansif bir işletme şeklidir. Bilhassa çapa nebatı zeriyatında asgari say ve malzeme istimalile istihsalin müsmiriyetini fevkalâde arttıran sun'î gübrenin kullanılmaya başlaması, Türkiyede zirai işletmelerin entansifleşmesinin amili olmaktadır.

Münavebe usulünden sonra bizde entansif işletme olarak bahçecilik gelir. İzmir, Manisa bağları, Aydının incir, Dörtyolun portakal, Kastamoninin meyve bahçeleri ilh... gibi. Bunlar pazar için muayyen mahsullerin istihsalinde ihtisaslaşmış işletmelerdir. Bu işletmelerden sonra bilhassa umumî harbi müteakip sahil vilâyetlerimizde inkişaf etmiş olan sebze bahçeciliğini zikretmek lâzımdır. Yukarıda münavebe usulüne kadar tespit ettiğimiz tarla usulleri ise ekstansif işletmeler katagorisine dahildir ki, bunlar Türkiye arazisinin pek geniş sahalarına yayılmıştır.

Türkiyede zirai işletmelerde entansifleşmenin ne dereceye kadar rasyonel esaslar dahilinde (**) cereyan ettiği meselesi de ayrı bir davadır. Türkiyede köylü işletmelerinde mesainin rasyonelleşmek suretiyle entansifleştiğini kimse iddia edemez. İşletme entansif olur. Fakat rasyonel olmayabilir. Türkiyede entansif işletmeler vardır. Fakat hiç biri rasyonel değildir, bilgisizlik, teşkilâtsızlık ilh... gibi sebepler Türk köylüsünü rasyonel çalışma usullerinden mahrum bırakmaktadır. Türk köylüsü emtea iktısadiyatına intikal ederken say müsmiriyetini arttırmak için işletmesini mümkün olduğu kadar entansifleştirdiği halde rasyonelleştirememiştir. Bundan maada Türk köylüsünün ihmal ettiği mühim noktalardan biri de şudur: Zatî iktısat sisteminde istihsale müstahsilin zatî ve ferdî zevkleri hâkimdir. İstihsalin gayesi zatî ihtiyaçların tatmini olduğundan müstah-

(*) Sayin entansite derecesi, muayyen bir müddet zarfında muayyen vüs'atta bir sahaya sarfedilen enerji hacmidir.

(**) Rasyonel çalışma, iktısadilik prensibinin ilmî bir şekilde hayata tatbiki demektir. İktisadilik prensibi ise, asgarî zahmet ve masrafla azami muvaffakıyet teminidir.

sil ancak kendisine lâzım olan maddeleri ve bunları da arzu ettiği şekilde istihsal eder. Fakat zatî istihsalin yerini emtea iktisadi alınca, mübadele kıymetleri istihsaline başlanınca istihsale müstahsilin zatî ve ferdî zevkleri değil, pazarda başkalarının zevkleri hâkim olur. Binaenaleyh müstahsil, kazanmak için başkalarının zevkine göre istihsalde bulunmağa mecburdur. Halbuki Türk müstahsilinde zati iktısat sistemine has bir zihniyetin henüz ölmediği görülmektedir. Köylü başkalarının bilhassa dünya piyasalarının zevklerine, taleplerine göre istihsalde bulunmak zihniyetine henüz yabancıdır. Meselâ bugün dünya piyasaları Türk köylüsünden tasnif, islâh, fennî şekilde standart tiplere irca edilmiş, emtea ihracını talep ettiği halde o hâlâ ananevî zihniyetini terkedememektedir.

Bugün dünya piyasalarında bir çok mahsullerimizin satış imkânlarını gittikçe kaybetmesinin başlıca sebeplerinden biri de dünya alıcılarının zevklerini nazarı itibare almamamızdır.

Cumhuriyetin ikinci on yılının sonunda fütuhatımızın zafer tâkı üzerine şu kitabeyi yazalım :

" Esir kavmi kurtardım. „
" Azlık kavmi çoğalttım. „
" Çıplak kavmi giydirdim. „
" Yoksul kavmi zengin ettim. „

-- Orhon Abidelerinden —

Teknik :

Büyük Sanayi kuruluşunun devletleşmesindeki teknik zaruretler.

M. Şevki.

Türkiye bir sanayi kuruluşunun başlangıç noktasındadır ve «memleketin mübrem sanayiinin kurulması bitmedikçe her noktai nazardan yürek istirahatı duymasına imkân yoktur. (*)»

Bu kuruluş sanayice müterakki memleketlerin bugüne kadar takip ettiği seyreden şüphesiz ki, bambaşka bir tarzda olacaktır. İçtimaî ve iktısadî şartlardan sarfınazar bizzat teknikteki büyük terakkiler her iki sanayi kuruluşunun birbirinin ayni olmasına imkân bırakamaz.

Sanayici memleketler büyük sanayi teknikin bugüne kadar olan tedricî inkişafına ve seyrine uydurarak tek sanatkârdan imalâthane, fabrika devirlerini atlatarak nihayet büyük sanayi tröstlerine kadar çıktı, takriben bir buçuk asır zarfında serpildi, büyüdü ve bugünkü halini aldı.

Bu seyri esnasında zamanına göre daima ileri, daima rakipsiz olduğu için teknik noksanlarının zararını görmedi. Rahat rahat bunları izale edebildi ve izale ettiği nisbette istihsalâtı güzelleşti ve ucuzladı.

Biz sanayia başlarken bu rahat ve tedricî yolu takip edemeyiz. Tknikteki her geriliğimiz bugünkü müterakki sanayie nisbetle istihsalâtın keyfiyet itibarile kötülüğünü, elverişli olmamasını, maliyet fiatinin yüksekliğini mucip olacak ve sürümünü azaltacak veya ihtiyacımıza vefa etmiyecektir. Binaenaleyh biz ilk andan itibaren bugünkü teknik seviyenin icap ettirdiği müterakki bir sanayi kurmağa mecbur olduğumuz gibi bunun işletmesinin de yine bugünkü teknik seviye ile mütenasip olması kat'î bir zarurettir. Daha buradan serbest bir şekilde inkişaf imkânını bulmuş memleketlerin sanayi kuruluşu ile kat'î bazı kayıtlar altında sanayi kurmak mecburiyetinde olan memleketler arasında bir fark olacağı kendini gösterir.

Bugünkü müterakki ileri teknikli sanayiin başlıca vasıfları şunlardır:

1 — Temerküz ve tevhit (enerjide, idarede, imalde)

2 — Birbirini tamamlayıcılık (sınaî istihsalâtta ham maddeden en müütekâmil şekillere gelinceye kadar icap eden tekmil işlerin birbiri ardınca ve aynı memlekette başarılması.)

3 — Rasyonellik (yani ham maddeyi ve iş kuvvetini son haddine kadar en ucuz şekilde kıymetlendirme).

4 — İhtisas:

1 — İlk sanatkâr insan bugünkü fabrikanın üç unsurunu yani muharrik kuvvet, transmisyon ve iş makinesini nefsinde cemetmiş bir ünite idi. Sanattaki her terakki bu unsurları temerküze doğru götürdü. İnsandaki muharrik kuvvetle kabili kıyas olmıyan enerji membaları bulununca tabiatile diğer unsurlar, yani nakli kudret ve iş makinesi de bununla mütenasip olarak değişti, büyüdü ve kendi aralarında birleşti.

(*) Gazi Hazretlerinin Büyük Millet Meclisindeki en son nutuklarından.

Artık sanayide münferit fabrikadan, tek bir işletmeden bahsedilmez oldu belki başlı başına bir enerji meselesi, transmisyon meselesi geniş ve otomatik iş makineleri meselesi karşısında kalındı. Bunlar ayrı ayrı halledilmek ve ondan sonra birbirlerile tevhit olunmak icap etti, çünkü meselâ bir fabrika kuracak adamın kendi kendine enerji meselesini, transmisyon meselesini halletmesine artık imkân kalmadı. Keza enerji istihsalâtını yapan fabrikalarda nakil kudreti kendi başına halledemez oldu. Başka memleketlerde bu işlerin başında muazzam tröstler teşekkül etti ve bu suretle temerküz temin olundu.

2 — Sanayi büyüyünce ve temerküz edince ihtiyaçları da arttı. O derecede ki, bazı sanayiin kurulması ve yaşayabilmesi için diğer bazı sanayiin mutlaka mevcut olmasını istilzam etmektedir. Meselâ motör ve alelûmum makine sanayinin bir memlekette inkişaf edebilmesi için evvelâ o memlekette geniş mikyasta bir demir istihsal sanayiinin mecut olması lâzım gelmektedir. Keza elektrik sanayi için bakır, boya sanayii için kömür taktir sanayiinin lâzım ve mutlak olması gibi.

Sanayiin birbirini tamamlayıcı bu şekli temin edilmediği takdirde ve meselâ bizde bugünkü trikotaj sanayiinde olduğu gibi makinesi İngiltereden, ipliği Fransadan, boyası Almanyadan gelmek suretile sanayi kurumu mümkün olsa dahi bunların devamlı ve verimli olduğu, sınaî istiklâli temin ettiği iddia olunamaz. Çünkü bir taraftan sanayi namına ve amorti adile diğer sanayi merkezlerine haraca bağlanıldığı gibi diğer taraftan makine ömrünü ikmal ettikçe veyahut randımanı daha yüksek makineler çıktıkça bu sanaii de yeniden kurmak zarureti baş gösterir.

3 — Rasyonel çalışma için ilk şart ham maddeyi son haddine kadar ve en ucuz bir şekilde kıymetlendirmektir. Meselâ şeker sanayiinde yalnız pancarın şekerinden istifade düşünülerek sanayi kurulduğu takdirde bunun maliyet fiatini bugünkü müterakki sanayile bir hizada tutmanın imkânı yoktur. Bunun için pancarın şekerinden maada ispirtosundan, ve nihayet kalan kısmın gıdaî kuvvetinden istifade ederek bunları ayrı ayrı işlemek ve kıymetlendirmek için şümullü ve etraflı bir sanayi kuruluşu ister. Bu takdirde meselâ ispirto ve hayvan yemi için kalan kısmın idarî masrafları da zaten kurulan şeker sanayiinin içinde olacağından her üç maddenin istihsalinde de büyük kazançlar elde etmek imkân dahiline girer.

Keza kömür sanayiinde de iş böyledir. Demir sanayii için kok istihsalinde maden kömürünün yalnız karbonu nazarı itibare alınarak sanayi tesis olunursa kömürün yarı kıymeti ziyaa uğramış demektir. Hava gazı, benzol, sun'î gübre, katran ve saire istihsalâtı için de yapılacak tesisdir ki ancak kömür ve demir sanayini rasyonel bir şekilde çalıştırabilir.

4 — Modern sanayi ihtisası üzerine bina edilmiştir. En basit işçiden en büyük mühendise kadar muayyen usul dahilinde okutturulmuş, yetiştirilmiş ve amelî olarak o şubelerde çalıştırılmış olmak icap eder. Bu iş bugünkü sanayi memleketlerinde serbest olarak cereyan edebilir. Çünkü oralarda işçi ve mühendis noksanı değil belki fazlalığı vardır. Biz sanayiimizi kurmak için bu fazlalıktan ithalât yapmamızda bir yol olabilir ve nitekim şimdiye kadar böylece yapılmıştır da. Fakat bu suretle millî sanayi için lâzım olan mütehassis işçinin fen adamının, idarecinin, mühendisin yetiştirildiği iddia olunamaz. Nitekim şimdiye kadar gelenler de muayyen müddeti doldurduktan ve muayyen ücreti aldıktan sonra çekilip gitmişler Ya fena ntihap dolayısile burada zaten bir faide temin edememişler veyahut kabiliyetleri olduğu halde lisan noksanı, alâkasızlık ve saire dolayısile yine şümullü bir faideleri görülememiştir.

Esasen eski Loncalar devrinin usta ve çıaklık usulile mütehassis işçi yetiştirmek bugün için mevzuu bahsolmadığından daha evvel muayyen ve plânlı tedrisat yapılmazsa hariçten gelenlerin bütün hüsnüniyetlerine rağmen bir faide temin edemiyecekleri aşikârdır.

O halde bu kısımda da biz bugünkü müterakki sanayi memleketlerinin takip ettikleri usulde giderek mütehassıs içşi ve fen adamını kendiliğinden tişmesine ve sonra bu yetişme nisbetinde tedricen sanayie alınmalarını bekelyemeyiz. Sanayimizi yeniden ve en müterakki şekilde kurmak nasıl kat'i bir zaruretse, mütehassis işçi ve fen adamını da yeniden ve en müterakki şekilde ve bir plâna tevfikan yetiştirmek öylece bir zarurettir.

●

Bugünkü müterakki sanayiin en bariz vasıflarını bu suretle tebarüz ettirdikten ve bizim de sanayi kurarken bu vasıfları benimsemeğe ve o yolda yürümeğe mecbur olduğumuzu izah ettikten sonra böyle bir sanayi Türkiyede hangi kuvvetin kurabileceğini tetkik edelim:

Meselâ mütemerkiz bir sanayi kurmak için evelâ çok ucuz ve müşterek bir enerji meselesi vardır. Avrupada bu işe tedricen gidilmiş, evvelâ ufak buhar santralı kurulmuş, sonra yerini daha büyüğe terketmiş ve nihayet bu santral ilga olunarak milyonlarca kilovat istihsalât yapan elektrik santralları bütün bir mıntakayı tagdiye etmeğe başlamıştır. Bizde de ayni yolu ve bidayetinden takip etmeğe kalkmak evimize Edisonun ilk fonoğrafını almağa benzer. Bu hem bilüzum ve hem de masraflıdır. Fakat bir yerde modern şekilde sanayi kurmak için daha evvel bir kaç milyon lira sarfile o mıntakadaki su veya ucuz kömürden istifade ile en ucuz enerji istihsalini temin edecek müessese Türkiyede kim olabilir. Avrupa veya Amerikadaki bu işler için kurulan sanayi tröstleri bizde teşekkül edebilir mi? Bizde de bütün memleket enerjisini elinde tutacak bir AEG bir General Electric Company ilh... vücude gelebilir mi? Şüphesiz ki hayır. Çünkü bu kumpanya ve tröstler vücude gelebilmek için çok uzun seneler icap etti ve bu uzun seneler zarfında onları vücude getiren de yalnız kendi dahili ihtiyaçları değil daha ziyade harice sürdükleri milyarlık emteadır. Bu bizce mevzuu bahsolamıyacağına göre bu işin köklünden halli için tek bir çare vardır: Milletin bütün kudretinin mümessili olan devletin bu meseleyi kökünden halleylemesi.

Tamamlayıcılık ve rasyoellik işinde devletin kuruculuğundaki teknik zaruret bundan daha ileridedir!

Alelûmum sanayiin anası demir sanayiidir. Bir memlekette demir sanayi, kendi mikyasında olsun makine sanayi teessüs etmedikçe diğer sanayi köksüz çiçeklere benzerler Bugün Yunanistanda 180.000 ton istihsal eden Romanyada 80.000 ton .Yuğoslavyada 150.000 ton istihsal yapan demir sanayii bulunduğuna göre bizim için de bir demir sanayi çok görülemez. Hele müdafaa düşüncesi bu hali kat'i bir zaruret şekline sokar.

Halbuki demir sanayi kurmak için evvelâ bir kömür sanayi kurmak gerektir. Kömür sanayiinin rasyonel çalışması için daha bir sürü kimya sanâyii kurmak icap edecektir. (*)

Sonra bunların hepsi nihayet bir nakil meselesi karşısınla kalır.

Meselâ her hangi hususi bir teşebbüs Türkiyede devlet himayesile demir istihsaline talip olabilir. Fakat bu teşebbüs böyle şümullü bir sanayi kuruluşuna ve hele onu rasyonel çalıştırmaya hiç te kadir olamaz. Çünkü bu bir defa çok geniş bir sermaye işidir. Her kurulus diğer bir kuruluşu icap

(*) Bu husus gelecek sayılarda ayrıca tetkik olunacaktır.

ettirecek ve bu böylece uzayıp gidecektir. Halbuki hususi sermayenin gayesi memleket mikyasında bir sanayi kurmak değil sanayiin her hangi bir parçasından azamî istifadedir.

Kokunu hariçten getirmek, demir cevherini devlet himayesile nakletmek ve nihayet dahilî piyasadaki demir fiatini kendi maliyet fiatile arzu ettiği kâr mecmuu seviyesinde tutmak suretile işlenmede temin edebilir. Fakat bu istihsal hiç bir vakit rasyonel olamıyacağı için devlet ilâ nihaye haraç güzar olacak demektir.

Halbuki bu işletme devlet tarafından yapılarak birbirini tamamlıyan sanayi hep birden vücude gelirse devlet için bir zarar değil belki ham maddeyi kıymetlendirmiş, ucuz maliyet dolayısile diğer sanayiide inkişaf, nakil vasıtaları ücretini piyasa fiatine göre tanzim gibi bir çok taraflı bir faide temin edecek ve ayni zamanda bu en mühim sanayi kısmı memlekette köklü olarak teessüs edecek ve diğer sanayiin köklü olarak yerleşmesini mucip olacaktır.

Mütehassıs, işçi ve fen adamı yetiştirmek hususunda devletin haiz olduğu iktidarda meydandadır. Tedris organi devlet elinde bulunduğuna göre sanayiin ihtiyaçlarını daha evvelden hesaplıyarak kendi elemanlarını ona göre yetiştirebilir. Başı bozuk sanayiin mütehassıs ihtiyacı nedir? Bunu hesaplamak her vakit kolay bir şey değildir. Hesaplansa dahi bu hesaba göre yetiştirilen işçi ve fen adamının o sanayie yerleştirilmesi kolay olmıyacak. Ya fazla veya noksanlıklar bulunacaktır. Ancak devletin kendi elile kurduğu sanayidir ki evvelden hesaplarla kâfi insan unsuru hazırlayabilir.

Tekmil bu münakaşalardan çıkarılabilecek netice şudur: Türkiyede bugünkü teknik şartlara uygun, bugünkü büyük sanayi karakterine mutabık geniş sanayi tesisi ancak tek elden yani devlet elile mümkündür. Küçük sanayiide bile bugünkü teknik şartlara uygun olarak bir kuruluş temin edemiyen hususî şahıs ve şirketlerin oüyük sanayiide yer almaları imkânı yoktur. Ancak devlet bu kuruluş esnasında çok müsait ve muhaceret halinde bulunan harici sanayi sermayesinden ve tesisatından istifade edebileceği gibi bulabileceği dahilî sermayeden de (meselâ Ergani demiryolunda olduğu gibi) pekâlâ istifade edebilir. Bu sayede deTürkiyede tam manasile, birbirini tamamlayıcı, koruyucu, rasyonel işleyici, mütemerkiz, mütehassıs ellerde çalışan geniş sanayi kurulmuş olur.

Kadro aboneleri abonelerinizi tazeleyiniz. Ve yeni aboneler bulunuz.

İzmirden:

Bir mektup.

Dr. Vedat Nedim B.

Yazan: İri Boz

Türkün ana mesleği cephesinde ikinci defadır ki, size rastlıyorum. Ziraat kongresinde yürekten gelen kudretli düşüncelerinizi Ülke kaygusile titriyen dudaklarınızdan işitmiştim. Bugün de elime geçen Kodra'da çiftçiliğimize yeni bir yol gösteren yazılarınızı okudum.

Ziraat kongresinde gösterdiğiniz iş kudreti, ve ziraatçılığın en gizli noktalarına kadar işliyen derin görüşleriniz ergeç sizden o ve bugünlerin gidişine hiç benzemiyen bir fikrin doğacağını gösteriyordu. Şunu da itiraf ederim ki, Birinci ziraat kongresinden sonra bu yolda sizden bir şey işitememek bende sizin için de bir umgusuzluk uyandırmıştı... Kadro'ya ve ona rastlayışıma çok müteşekkirim. Çünkü bu iyi tesadüf olmasaydı sizi de bu köhneleştirilmiş mesleğin dedikodu ve hayhularından bıkmışlar arasına sokmak üzere idim.

Yazılarınızı okuyunca ne kadar sevindiğimi düşünemezsiniz. Sizi meslek hesabına el'an kaybetmemiş olmak ve ne de olsa ümitsizliklerimi bir daha silmek bu yolda çalışan kafa hücrelerime yeni bir tazelik verdi.

Milâs zeytinliklerini bahane ederek ortaya attığınız büsbütün yeni çiftçilik siyasetinde sizinle beraber olan selâhiyetli meslek adamlarının vücudünden acaba haberiniz var mı?. Olmasa gerek, öyle zannederim ki, bu sizin kendi benliğinizde uzun zamandan beri işlenmiş ve nihayet Milâsa giden mütehassısın beyanatı ile kabında duramıyarak kaleminize intikal etmiş bir ülküdür.

●

Milâs zeytinliklerini örnek tutarak diğer mahsullerimizin de böyle olmadığını kim iddia edebilir?. Diyorsunuz. Hiç kimse iddia etmez ve edemez Nedim Bey. Tahmin ettiklerinizde sizi aydınlatmak ve bunun aksini iddia edenlere bir tek lâf söyletmiyecek kadar canlı ve kuvvetli delilleri en ince noktalarına kadar size göndermeğe her vakit hazırım.

Bunlar ilmî ve fennî araştırmalara göre yerlerinde tesbit edilmiş ve erişilmiş neticelerdir ki tekzip için yeltenmek isteyenlerin önce ilmî ve fennî bir selâhiyet ile ayni yolda uzun zaman yürümelerini icap ettirir. Bunu icap ederse ileride anlatmak üzere bir cümlede kısaca ifade edeyim.

İstihsal sahalarımız kudret ve hamle ihtiyacı içinde kıvranıyor.

●

Devletin başka cephelerde yaptığı kuvvetli ve kestirme hamlelerden ziraat teşekkülümüz örnek almamıştır. Bir takım kafalar çiftçilikte böyle hamlelerin yapılamıyacağı düşüncesindedirler. Bunlar işten korkanlardır. Hamleleri ancak işi korkutanlar yaratabilir.

Bugünün ziraatçı zihniyeti eskisinden hiç farklı olmıyan örnek olmak. nasihat vermek yolundan gayri yeni bir yol arşatırmakta kafa yormıyor. Uzun senelerin sebep olduğu vakıalar dolayısile bir kaç defalar köy çiftçisinin

seviyesine kadar inerek onunla omuz omuza yürümüş, dertleri ve tabiatile yoğrulmuş kafalar ise vazifeten resmî yolda yürümek zorluğuna rağmen güttükleri bu yolun yanlışlığından kat'iyetle emindirler. Bunları dinlerseniz sizin işaret ettiğiniz noktada düşüncelerinize çok uygun fikirleri işitmekle hayret edeceğinize eminim. Bu düşüncelerin yazınızla ilişiği olan kısımlarını aydınlatayım:

Ticaret ve Ziraat nezaretinden beri devam edegelmekte olan köylüye çiftçilik yolunda örnek olmak, nasihat, konferans vermek broşür ve kitap çıkarmak yolundan vaz geçmeliyiz. Yarım asırlık yaşayışa malik nümune tarla ve bahçelerinin, ziraat mekteplerinin kendi çevrimlerinde örnek olmak yolundan bir eser yarattıklarını gösterebilen olursa sözümü geri alacağım.

Şimdiye kadar köylünün anlıyabileceği şekilde yazılmış bir çok eserler var. Memur ve mütehassıs teşekkülünün ve hattâ çok itimat kazanan ecnebî mütehassısların köylüye uzun uzadıya verdikleri konferans ve nasihatlara bir çok yerlerde şahit oldum. Bu vasıtalarla bir kaynaşma uyandırıldığını hiç bir yerde görmedim.

O vakitten beri düne kadar yapılanların iktidarsız ve vukufsuz eller tarafından işlendiği ve bu sebeple çiftçiler tarafından benimsenmediği iddiasında bulunanlara karşı: Cümhuriyetten beri şu koca on sene içinde çok doğru çalışılmış ve iyi netice vermişlerin de ayni kayguşuzlukla karşılandığını isbat edecek yüzlerce misal gösterebilirim.

Bir çok sahalarda selâhiyetli ellerin Devlet kudretile çiftçiye örnek olmak için hazırladığı güzel eserler karşısında çiftçi ile yaptığım konuşmaların tıpkılarından bir kaçını buraya geçirmekle daha açık bir fikir verebileceğimi zannediyorum:

— Ahmet ağa bu ağaçlar senin mi?

— Benim efendi.

— Ne diye bunlara bakmazsın?

— Bakıyorum ya daha necap bakacam.

— Ağaç böyle bakılmaz sana nasıl olacağını memurlar göstermedi mi?

— Gösterdi efendi. Beş yıl önce ziraat mamurumuzla bir efendi geldi bizim köy ihtiyarının bahçesini yaptılar. Eski ağaçları budadılar, ilâçladılar, yeni fidan dikdiler, köylüyü topladılar ve gösterdiler.

— Haydi beni oraya götür.

— Deha şu damın arkasında gidivir.

— Yok yok sen de gel, düş önüme bakayım.

Köy heyeti azasından birinin bahçesine giriyoruz. Eski ağaçlarda fenni bir elin oynadığı, yeni fidanların usta kollar tarafından dikildiği belli. Toprak ve ağaç bakımı ile bu bahçecik göze bir zevk veriyor. Mahsülde göze çarpan bir parlaklık ve bereket var. Bunun dört yanını saran öbür bahçelerde orman gibi bir birine girmiş, yabanileşmiş ağaçlar, güneş görmiyen yosunlu bir toprak, dökülmüş ve çürümüş meyvelerden etrafı bürüyen pis bir koku.

Güzel bahçenin sahibi gülümseyerek yanaştı. Adamın tavrında neş'e, yüzünde yeşil yapraklar arasında parlıyan bakımlı güzel meyvelerin tazeliği var. Öbür bahçelerden ormandan çıkan insanlar gibi korkunç suratlar çitleri atlıyarak geldiler.

Güzel bahçenin sahibi anlatıyor: Beş yıl önce ziraat mamurumuzla bir efendi geldi, köyü gezdiler köylüyü topladılar bahçelerimiz için bizi ikna-

tırdılar. Görgümüz yok, bunun başka türlüsünü bilmeyiz ki, bilirseniz gösterin dedik. Anlattılar ve gösterdiler. Benim bahçede ne dedilerse yaptım. Bütün köylü gördü, şimdi memurlar her sene gelirler dilediklerini yaparım. Allah razı olsun horandamın boğazını çıkarıyorum. Şu bahçe yüzünden üstüne de borçlarımı ödedim.

Ötekilerine döndüm. Siz, dedim.

Biz borçluyuz efendi...

Neden siz de bu adam gibi yapmadınız?. Önce görenek yok demiştiniz işte görenek. Siz de bu adam gibi yapamaz mıydınız? Yapsaydınız yine borçlu mu kalacakdınız?

Biri cevap verdi.

— Yapabilirdik, borcumuz da ödenir kızanların karnı da doyardı efendi. Yapamadık işte.

— Yapamadık deme yapmadık de.

— Nasıl istersen öyle al efendi yapamadık, yapmadık, sen işin sonuna bak, bizim bahçeye de bir mamur gelse idi bizinki de böyle olur giderdi.

— Devlet her adama bir memur mu göndersin istiyorsun? Neden komşunda yapılan işin faydasını gördün de kendiliğinden bahçeni düzeltmedin?.

— Ne bilem ben.

İkinci bir misal:

Bir bağ sahasına girdim. Gözlerime inanamıyorum, bu mevsimde yeşil yapraklar arasında kehribar gibi sarı salkımları ile gözüme çarpması lâzımgelen bütün bağlar sam vurmuş, üstüne sıcak su dökülmüş gibi haşlanmış bir son bahar görünüşünde, yalnız tek bir bağ bu kuru ve yanmış saha ortasında; bir veremlinin kansız sarı elindeki zümrüt yüzük gibi belirmiş. Yanıklar arasında ilerledim,

Yarım kiloluk salkımlar çürümüş akmış
Bir kısmını da bağı yanlış ilâç atarak kendi elile yakmış

Tek ir insan yok ki, sorguya çekeyim. Belki o zümrüt sahacıkta bir teselli bulurum umgusile yürüdüm. Yeşil omcalar arasında bir inci gibi parlıyan beyaz damın önünde kaynaşma var erkek yeni kestiği salkımları bandırmakta, kadın kurumuş altın sarısı üzümü savuruyor, nur topu gibi iki yavrucuk da babalarına yardım ediyorlar. Beni görünce hep birden durdular.

— Hoş geldin efendi, bir dileğin mi var?.. Buyur bakam bir karpuzumuzu ye.

Kadın savurmağı bıraktı bir karpuz, bıçak ve kilim getirdi.

— Kusura bakma ağam, kendin kesivirin mi?

Karpuz keserken erkek ile konuşacak fırsat arıyorum.

— Nasıl bu sene bereket iyi mi?

— Allah afattan saklasın efendi, piyaça eyi giderse borcumu öder şu komşunun iki dönüm bağını da alırım, amma üzüm bu sene para edecek gibi.

— Neden anladın?.

— Üzüm az efendi, hastalık hep yaktı hele bir komşulara bak. Sergi bile yapmadılar.

— Neden böyle oldu? Sen nasıl oldu da bu hastalıktan kurtuldun?

— Sorma efendi, bizim köylüde bir kaygusuzluk var hıdırdan beriye kaç defadır Kasabada davul çalındı, dellâl bağırdı, ilâcın ne vakit ve nasıl yapılacağını Belediye anlattı, köylere kadar elvan kâatlar geldi. Onlar bildiklerinden geçmediler bu adamlar bağa hiç uğramazlar, tulumbayı bir adamın sırtına verip git bağı ilâçla derler. Ben bağımdan ayrılmam, ge-

çen sene benim bağ da yanmıştı, bu sene belediyenin dediğine kulak verdim, mamurun kâadını okudum, ne dedilerse yaptım.

Bir misal daha:

Oldukça ilerlemiş vilâyet merkezlerinden birisindeyim. Güzel bir tesadüfle kahvede konuşmaları bana alâka uyandıran bir grubun yanına oturdum. Mütehassıs oldukları anlaşılan iki beyin etrafını üstü başı temiz ve şehirli oldukları kıyafetlerinden belli bir çok insanlar almış hepsi bir şey soruyor ve karşılık alıyorlar. Bunlar meraklı insanlar olacak ki, içlerinde mütehassıs tavsiyelerini not edenler bile var.

Hoşuma gitti, şehir halkının bu kadar meraklı alâkasını ilk defa görüyodum. Hattâ sözlerinden çok tahsil görmüş olduğu anlaşılan bir tanesi mütehassıslarla ilmî bir münakaşa bile yaptı. Bana çok umgu veren bu konuşmanın sonunda ne işitsem beğenirsiniz?

Biraz köylüye kaçan kıyafetlisi yüksek sesle:

— Beyim, bunlar hep hava. Şu sözünü dinliyenlerin içinde dediklerini yapacak tek bir adam yok. Buradan çıktılar mı yazdıklarını bir daha okumazlar bile, işte yüzlerine söyliyorum. Geçen sene de bir arkadaşınız geldi onun etrafında elli kişi toplanmıştık bize ne yapacağımızı anlattı, defterlerimize yazdık. Ağaçlarımız hasta idi ben uğraştım masraf ettim dediklerini yaptım. İlk ağızda ağaçlarımı kurtarmıştım; şu efendiler hepsi benim bahçe komşum bahçelerine uğramadılar bile hastalık aldı yürüdü, kurtarmışken benim bahçeyi de sardı. Bunlara zorla zarla yaptırmaktan başka çare yok.

●

Böyle yüzlerce vak'aların şahidiyim. Bunlar açıkça gösteriyor ki, halkımızda ve bilhassa çiftçimizin çoğunda büyük bir kaygusuzluk var, görür, öğrenir faydasını anlar fakat yapmaz. Her hangi faydalı bir iş ona yaptırılmak istense tıpkı can kurtaran faydalı acı ilâcı içmekte tereddüt eden hasta gibi önce mutlak bir inat yoluna sapar. Şu halde onun için faydalı işi benimseyinceye kadar işin zorla yaptırılması, Devlet kuvvetinin bu gibi işleri ele ve idaresi altına alması lâzımgeliyor.

●

Bu kötü duruş çiftçiyi düzgün yola saptıracak zorlama siyasetinin bizim halk için en kestirme çare olduğuna delildir.

Şapka işi ortaya atıldığı vakit makûl gibi görünen itirazlar karşısında kalmıştık. Avrupalılardan bir kısmı bile bu işi pek tepeden inme yaptınız, aksi tesirlerinden korkulur demişlerdi. İçimizden bir kaç kişi bu yeni başlığı geymemek için Anavatanı bile terketmek kafasızlığında bulundular. Evlerinden günlerce çıkamayanları başı çıplak gezinenleri hep işittik ve gördük. Bugün ise içimizde bir fesli görsek maskara görmüş gibi arkasına takılarak kahkahalarla gülüyoruz. Geçenlerde Suriyeden gelen fesli bir kaç Arap Toros istasyonlarının birisinde köylülerimiz tarafından abluka edilmiş, halka hoş bir eğlence olmuşlardı. Bugün başlık serbest bırakılsa tek bir kişinin bile fese dönmiyeceğine emin olabiliriz. Bir iki budala buna teşebbüs etseler bile halk tarafından timarhaneye gönderilecek bir hale getirileceklerinden hiç şüphe edilmemelidir.

Açık konuşalım, harf inkılâbını biraz daha güç hazmettik, bugün bile ara sıra eli Arap harflarına kayan yaşlılarımız var, fakat onları da bugünün genç kuşağı utandırarak zorla yola getiriyor. 70 lik bir ihtiyar 16 yaşındaki

çocuğundan geçenlerde bir mektup almış kahkaha ile gülerek bana gösterdi. Mustafa Kemalin çocuğu: Baba. diyordu, bu mektubu her halde dalgınlıkla yazmış olacaksın içinde ailemize ait yazılar olması ihtimali karşısında bunu okutacak adam bulamadım. Geri gönderiyorum; lütfen Türk harfları ile tekrarlamanı ellerinden öperek yalvarırım.»

Bir kaç sene sonra eski eserleri okumak için tırım tırım adam arandığı günleri biz bile göreceğiz.

Bu iki büyük hamle ve neticeleri bize iki şey öğretti.

1 — Kemalizm; inkılâbı en kısa yoldan hazmettiren biricik çaredir.

2 — Türk; arkası bırakılmamak şartile inkılâbı en kolay benimseyen kavrayışı en yüksek bir millettir.

Şüphesiz takdir buyurursunuz ki ben vak'aları görerek ve güderek bu noktalara erişiyorum. Kendiliğimden bir şey çıkarmış değilim yalnız kafamı yoran bir şey var; neden bir çok cephelerde çok iyi neticeler veren bu kudretli hamleler çiftçilikte de yapılmıyor? Bunlarda da beni lütfn siz aydınlatın.

Kadro'nun kıymetli sütunlarında tekrar görüşmek üzere saygılar efendim.

Her KADRO abonesi

yeni bir abone bulmalıdır.

Millî kurtuluş davasını TARİH, Mikado'ya yahut Mussolini'ye VERMEMİŞTİR.

Burhan Asaf.

KADRO, Neşriyatına başladığı ilk günden itibaren, inkılâbımızın cihanşümullük ve millî kurtuluşları için mücadele eden milletlere karşı öncülük vasflarını işlemeyi bir vazife bilmiştir. Hattâ, bununla da kalmamış, bu rolü benimsemek isteyen başka memleketler ve bu başka memleketlerin neşriyatına karşı vaziyet alarak (1), millî kurtuluş davasında öncü olmanın bir takım şartlara dayandığını ve bu şartları haiz olmıyn memleketlerin buna nafile yere yeltenmemeleri lâzımgeldiğini yazmıştı.

Filvaki, millî kurtuluş davasında öncü olmak sadece bu rolü benimsemiş olmak demek değildir. Millî kurtuluş, siyasî, iktisadî ve kültürel esasları bakımından okadar sarih ve okadar malûm bir davadır ki, herhangi bir milletin buna sarılması kadar bunu öncü sıfatile ilerive götürmesi icin de ilk şart, bu esaslara, kavlen değil, filen iltihak etmiş olmak vani, bunlara göre amel etmektir. Bu esasların basında ise, «*Müstemleke kalmak vahut müstemleke olmak kadar müstemleke kullanmavı yani müstemlekecilik yapmavı da şiddet ve nefretle reddeylemek*» gelir.

Müstemlekesi olan yahut başlıca gavesi kendisine müstemlekeler edinmek olan memleketler, millî kurtulus davasında öncü olmak rolünü istedikleri kadar benimsemek istesinler, hadiseler, onların suratlarındaki maskeyi ergeç aşağı alacak ve masûm mil-

(1) «İnkılâp ve Kadro» da hususî bir fasılda, davanın esasını bulacaksınız. Başka memleketlere verilen cevapları ihtiva eden yazılar da şunlardır:

1. — **Faşizm ve Türk millî kurtuluş kareketi.** Kadro. Sayı: 8
2. — **Millî kurtuluş hareketleri ve bunların inkılâp nazariyeleri.** Kadro. Sayı. 9
3. — **İnkılâbımızın sesi.** Kadro. Sayı: 11

letleri himayeleri altına almak arzusunun arkasındaki hakikî niyetleri açığa vuracaktır.

Yalnız, millî kurtuluş davasında öncü olmak rolü kendilerine tarih tarafından verilmediği gibi hâdiseler tarafından da mütemadiyen tekzip edildiği yani emperyalist oldukları şayi bir keyfiyet olduğu halde, ikide birde bu gibi memleketlerin bu temiz davaya el uzatmaları da gösteriyor ki, *dava, benimsemeğe değer bir davadır. Mevcuttur. Mühimdir. Şereflidir.*

●

Notta bildirilen yazılarda, zaman zaman İtalya, Rusya ve Almanya'nın millî kurtuluş davasını ele almaları üzerinde durulmuş ve bu işteki salâhiyetsizlikleri tebarüz ettirilmişti. Şimdi şu iki telgrafı okuyalım:

«Le Temps» gazetesinin 17.12.33 tarihli nüshasından:

Bir «Asya gençliği» birliği.

Tokyodan yazılıyor:

Türkiye, İran, Afganistan, Hindistan, Birmanya, Siyam, Çinhindistanı, Filipin, Ortaasya, Çin ve Japonya mümessilleri olan seksenden fazla genç, Asyalı şark ırkları arasında tesanüt ve teşriki mesai ruhunu tesise matuf bir Asya gençliği birliğinin teşekkülü münasebetile Tokyoda toplanacaktır. Bu toplanma, Seiyukai fırkasına bağlı gençlik teşkilâtının himayesi altında tertip edilmiştir.

Harbiye, denizaşırı işleri ve terbiye nazırları bu toplanmada nutuk söyliyecek ve nutukları bütün Japonyada radyo ile neşredilecektir.

●

Roma 23 (A.A.) — Dün sabah Roma'da, Capitol'un Jules Cesar salonunda, Asyalı talebe kongresi açılmıştır.

Avrupanın en mühim üniversitelerinden gelme 600 talebe hazır bulunuyordu. Onlar meyanında millî kıyafetlerile genç kızlar da görülüyordu.... Saat 11.15 de, Mussolini refaketinde M. M. Starace ve Suvich (Hariciye Müsteşarı) olduğu halde içeriye girdi ve derhal söz alarak evvelâ İtalyanca, sonra İngilizce olmak üzere, aşağıdaki nutku okudu:

«Asyanın bütün devletlerinin talebesini Roma'da selâmlamakla bahtiyarım. Burada bulunmanız manasız değildir. Bir kimse:«Şark ve garp» hiçbir zaman birleşemez» demişti. Bu sözün yanlış olduğunu tarih ispât etmiştir. 20 asır evvel, Roma, Akdeniz sahillerinde şarkı ve garbı birleştirmiştir. Bu hâdisenin cihan tarihinde mühim bir mevkii vardır.

O zaman, garp, Suriye ve Mısır'la beraber Roma müstemlekesi olmuştur. Bu birleşme, bütün tarihimizin temelini teşkil eder.

Avrupa medeniyeti oradan doğdu. Bu medeniyet münkariz olmamak için bugün tekrar âlemşümul olmalıdır. Şarkta ve garpta Romanın meydana getirdiği Akdeniz medeniyeti birliği asırlarca devam etmiştir.

Fakat yeni ticaret yolları, altın akını, müstemlekeleri istismar etmek gibi sebepler, merkezi Akdenizden uzak olan yeni bir medeniyet kurmuştu. O zamandanberi, şark ve garbin arasındaki münasebet, sırf maddî kuvvetin galebesinden ibarettir. Teşrikimesai bağları tamamen kırılmıştır.

Asyanın Avrupaya düşman olduğu telâkkisi ortaya atılmıştır. Hakikatte bu zihniyet Asyaya karşı lâkayt oldukları kadar onu anlamaya gayrimuktedir bazı Avrupa memleketlerinden çıkmıştır. Bu memleketler indinde Asya, istihsalleri için bir pazar ve kendilerine lâzım olan ham madde membaından başka bir şey değildi.

Son asırlarda, kapitalizm ve liberalizmin temeli olan bu medeniyet bütün cihanı kaplamıştır. Bu sebepten dolayı, şimdi bu medeniyetin iflâsı, bütün kıtalarda hissedilmektedir.

Binaenaleyh kapitalizm ve liberalizmin soysuzlaşması aleyhindeki aksülâmelde, bütün kıtaların alâkadar ve menfeattar olması lâzımdır. Bu aksülâmeli temsil eden kuvvet ise, mevcut medeniyette bir ruh ile bir ülkünün mevcut olmamasına karşı isyan eden İtalyan faşizminin ihtilâlci sesi temsil ediyor.

Öyle ki Asyanın kinlerini ve aksülâmellerini tahrik eden ıstıraplarında biz İtalyanlar, kendi çehremizin aksini görüyoruz. Arada bir fark varsa, teferrüata aittir. Esas, aynidir.

Bugün, faşist rönesansından sonra, Roma ile Akdeniz, birleştirici vazifelerini tekrar benimsemeğe hazırlanmış bulunuyorlar. Yeni İtalya, bu sebeple değilmidir ki, sizleri, yeni medeniyeti sarsmış olan iki buhran esnasında (Rönesans ile son cihan buhranını kasdediyor) içtimaa davet etmiştir? Cihanı, her defasında, Roma ile şarkın ittihatları kurtarmıştır. Bugün bizlerin, İtalyanların ve faşistlerin bu binlerce senelik müşterek an'aneyi yeniden diriltmek ümidimizi takviye eden âmil, hafızamızdan silinmiyen bu hatıradır.»

●

Japonya'daki hareketin başında harbiye, denizaşırı işleri ve terbiye nazırlarını görüyoruz. İtalya'da ise, dava ile bizzat M. Mussolini meşğuldür. Şahsiyetler de gösteriyor ki, mesele, «Milletler cemiyeti ile dostluk birliği», «harbe karşı kadınlar birliği» yahut «İspirtolu içkilere karşı mücadele cemiyeti» gibi bir takım Pasifist unsurların elinde siyasî geçim vasıtası kılınmış bir vakitgeçirme ve lâfatma mevzuu değil, *devletlerin adetâ doğrudan doğruya meşğul bulundukları ehemmiyetli bir «dış politika unsuru» mevkiine çoktan çıkarılmış bulunmaktadır.*

Bizde ise, KADRO isimli Mecmuanın ehemmiyet verdiği ve inkılabımızın dışarıdaki Prestiji ve kudreti namına çok lüzumlu bulduğu bir iş vaziyetinden bir adım öteye gidememiştir.

●

Japonya, daha geçenlerde Mançuri'yi çatır çatır işgal eden ve millî kurtuluş için çırpınan Çin'i yüzbir parçaya ayırmak için yüzbir çareye başvuran Japonya'dır. İşte bu Japonya, istiklâlleri için kan döken milletlerin bayraktarlığını takınmak hevesindedir. Ne kadar belli ki, Japon emperyalizminin bütün bu işten umduğu haricî politikasındaki tehdit ve tedhiş unsurunu nihayet bir mıktar daha artırmaktan ve bazı müstemlekeci memleketlere karşı siyasî bir şantaj yaparak onlarla menfaat kırışmaktan ibarettir.

İtalya'ya gelelim. Herkes biliyor ki, Avrupalılar kendilerini saran tehlikeyi sezmıyorlar ve Duce'nin rehberliği altında bir Avrupa birliği ve bir Avrupalı devletlerarası faşizmi yapmıyorlar diye, «Milletler cemiyeti» isimli engeli ortadan kaldırmağa kadar gitmiştir. Daha geçenlerde, Roma'da toplanan Avrupalılık kongresinde, Avrupa'nın siyasî, iktisadî ve kültürel hükümranlığını eskisigibi müessir kılmak uğurunda tatbiki lâzım çarelerin bulunması için Avrupa'nın bütün *ukalâsını* Vatikan'ın dibinde toplamıştı. Ve Gene herkes biliyor ki, Hitler'in bütün ırk nazariyesi de nihayet, bundan ibarettir. O kadar ki, zencileşmekten utanmıyan Fransa'yı Avrupalılık namına, ateşe atmak, sevaptır.

Keza, malûm bir şey değil midir ki, faşizm demek, müstemlekecilikte geçikmiş olmak demektir? İtalya'nın gözü, okadar karşı taraflardadır ki, Akdenizin faşist kamusundaki adı «İtalyan havuzu» dur. Hattâ yukarıya aldığımız telgrafta bile demiyor mu ki:

«... Bugün, faşist rönesansından sonra, Roma ile Akdeniz, birleştirici vazifelerini tekrar benimsemeğe hazırlanmış bulunuyorlar. Yeni İtalya, bu sebeple değil midir ki, sizleri, yeni medeniyeti sarsmış olan iki buhran esnasında (Rönesans ile son cihan buhranını kastediyor) içtimaa davet etmiştir? Cihanı, her defasında, Roma ile şarkın ittihatları kurtarmıştır. Bugün bizlerin, İtanyan'ların ve faşistlerin bu binlerce senelik müşterek ananeyi yeniden diriltmek ümidimizi takviye eden âmil, hafızamızdan silinmeyen bu hatıradır.»

Roma ile şark'ın ittihadı? Eskiden, biliyoruz ki, bu ittihadın temelini «Roma sulhü» teşkil ederdi. O «Roma sulhü» ki, girebil-

diği yerlerden ancak paslanmış Roma kılıçlarile beraber çıkardı. M. Mussolini'nin «İttihat» dediği bu ise, bunlar malûm şeylerdir. Hem, nerede ozamanlar? Hiç Roma tarihinin ihtibasları ile dolu bir politika, millî kurtuluş'un yüksek adalet ve hürriyet esaslarına ayak uydurabilir mi?

●

Yalnız faşizmin babası, millî kurtuluşçu olduğuna inandırmak için, Avrupa emperyalizmi namına, cidden faydalı itiraflarda bulunuyor. Avrupa, başka memleketleri, meğer müstemlekeleştirerek ve onları birer hammadde ve ziraat maddeleri müstahsili haline koyarak hükmü altına almış. Ve millî kurtuluş demek te, meğer Avrupanın bu tuzaklarından çıkmak yahut bu zülmünü silkip atmak demekmiş. KADRO'nun daha ilk gününden itibaren ortaya attığı bu esaslara ehemmiyet vermiyenler, lütfen kulak kabartsınlar. Çoktan harcıâlem olmuş bu hakikatleri ağıza almaktan, artık bir devlet reisi bile çekinmiyor. Kapitalizm'in neden ibaret olduğunu, kursağını nasıl şişirerek medeniyetini kimlerin sırtında taşıtmış olduğunu, işte artık M. Mossolini de ilân ediyor.

●

Başka milletlerin millî kurtuluş bayraktarlığı etmesi, yukarıda da söylediğimiz gibi, böyle bir rolün bugünkü cihan şartları bakımından nekadar birinci plâna geçtiğine delâlet eder. Evvelâ tekrar edelim ki, millî kurtuluş inkılâbını yapmış olan Türkiye olduğu gibi «rehper millet» vazifesini ifa etmekle yaptıracak olan da Türkiyedir.

Dava ilk günü ileri sürdüğümüz gibi: *Mevcuttur. Mühimdir. Şereflidir.* İşte bunun birkaç delili daha. Her fırsat düştükçe, buna avdet etmek KADRO'nun bir vazifesidir. *Türk inkılâbının kendine has olan ileri ve müstesna vasflarını her defasında zamanında ve açık olarak ortaya koymuş olan Mecmuamız, umarki, millî kurtuluş davasında öncü ve rehper millet olmak vasfımıza, Türk inkılâpçıları, bundan böyle olsun lâzım olduğu gibi bağlanacaklardır.*

Kronik:

İstikrarlı para, Mütevazin bütçe, Zengin ve dolgun bütçe.

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri bu senenin tasarruf haftası münasebetile, 12/kânunuevvel/1933 günü Ankara Halkevi salonunda büyük bir nutuk irat buyurdular.

Bu nutuk yalnız tasarruf haftasının günlük ve propagandalık meseleleri üstünde kalmadı. İsabetli bir hudut genişletmesile millî iktısadiyatımızın aktuel ana meselelerini kâmilen çerçevesi içine aldı.

İktısadî istiklâlimizin ve kuruluşumuzun en millî ve en rasyonel yollardan temini davasının unsurları olan bu meseleler halen şöyle numralanabilir:

1 — Köylü gücünü kıymetlendirmek ve köylüye insanî bir tediye kabiliyeti vermek.

2 — Millî sanayiimizi korumak ve bu sanayiin etrafında, Avrupada emsali görülen menfaat ve sınıf kavgalarına meydan vermemek.

3 — Harici ticaretimizi, bir takım levantenlerin ve kozmopolitlerin değil milletin ve bilhassa geniş müstahsil kütlelerin menfaatine uygun bir şekilde teşkilâtlandırmak.

4 — Bütün bu iktısadî inşa ve tanzim işlerini başarabilmek için de devlete geniş ve seyyal bir tediye imkânı temin etmek, yani millî parayı ve kredileri iktısadî inşa namına seferberetmek.

Başvekil Paşa Hazretleri nutuklarında her biri diğeri kadar mühim ve yine fakat her biri diğerine sıkı sıkıya bağlı olan, yani birisinin başarılması diğerinin teminine bağlı bulunan bu iktısadî inşa unsurlarına ayrı ayrı temasta bulundular ve ilk sözlerinde, bilhassa bir tediye ve inşa vasıtası olan millî para üstünde durdular.

Muvazeneli bütçe ve istikrarlı para, muhterem Başvekilimizin, devlet siyasetimizi idare işini üstlerine aldıkları ilk gündenberi esas istinat noktalarından biridir ve yine aşikârdır ki, Türkiye muvazeneli bütçeyi ve istikrarlı parayı İsmet Paşa kabinesinin icraat verimleri arasında kazandı. Bu itibarle istikrarlı parayı ve muvazeneli bütçeyi iktısadî inkişaf davamızın da bir esası olarak almak doğru olur. Çünkü ancak istikralı, yani alım kabiliyeti muayyen ve müemmen bir para iledir ki:

1 — Köylü gücü kıymetlendirilebilir.

2 — Atiye şamil bir plâsman demek olan sanayi kuruluşlarına sermaye ayrılabilir.

3 — Devlet bütçesine reel bir kıymet vermek imkânı hasıl olur.

Ve nihayet yine bu unsur üstündedir ki, mütevazin bütçe mefkûresi gibi zengin ve dolgun bütçe

mefkûresine de varmak yolu açılır. Çünkü zengin ve dolgun bütçenin de hakiketen bir mefküre teşkil ettiği, zengin ve dolgun bütçeye varmakla istikrarlı paranın ve mütevazin bütçenin nimetlerinin tamamlanacağı aşikârdır.

●

Kadro, Muhterem Başvekilimizin ehemmiyetle üstünde durduğu bu noktayı, yani bir infilâsyone meydan vermeden tediye vasıtasını bollaştırmak, millî inşa taleplerini karşılamak, hulâsa hem mütevazin, hem de zengin bir bütçeye varmak yolundaki mefkürevî cihetleri daima tetkiklerine mevzu kılmaya çalışmıştır. Bu itibarle Muhterem Başvekilimizin lisanında bu davanın taşıdığı ehemmiyetli manayi biz, millî inşa zaruretlerini hem istikrarlı, hem de bol ve zengin tediye vasıtaları ve kredilerle karşılamak yolunda selâhiyetli bir adım telâkki etmekteyiz.

●

Millî tediye vasıtasının istikrarı müdafaa edilirken köy mahsullerimizi kıymetlendirme davasının ve bilhassa haricî ticaret teşkilâtlılığın da ortaya atılışı ciddî bir meseledir. Çünkü Türk köylüsünün bugünkü fiatlara nasıl hakkı ödenmiyorsa, bu fiatların biraz daha düşmesi de onun döktüğü alın terine karşı artık bir hakaret olur. Muhterem başvekilimizin bu felâketi karsılamak için, baş vurduğu çarelerden biri de dış ticareti teşkilâtlandırmaktır ve bunu bütün inkılâbımızın zaferleri sırasında ayrıca tebrike değer bir hamle saymak lâzımdır.

Başvekilimiz bu teşkilâtlandırma işinin şekli üzerinde tevakkuf buyurmadılar. Fakat ümit olunabilir ki, bu teşkilât, iç pazardaki fiatları, dış pazardaki fiatların tabiiyetinden kurtarmak yolunda olacaktır. Yani iç pazardaki fiatlarla dış pazardaki fiatlar arasına, nazım vazifesini görecek olan devlet girecek ve dış piyasada fiatlar ne olursa olsun, iç pazarda köylüye iştira kabiliyeti sabit millî para ile tediyat yapacak, köylü mahsulünü de hariçte devlet bütçesine varidat teşkil edecek olan ecnebî dövizi mukabili satacaktır.

Aksi takdirde iç pazarların fiatlarını, dış pazarların fiatlarına tâbi bırakacak bir teşkilât, nihayet Yunanistan veya Bulgaristanda olduğu gibi ancak mahdut verimli yahut ilk fiat katastrofunda zararlara uğrayabilecek bir teşkilât olur.

●

Sanayi kurma davasına gelince, bu dava da, doğrudan doğruya, hem istikrarlı paranın, hem de zengin ve dolgun bütçe mefküresinin bir unsurudur.

Zengin bütçe devlet sanayiini ve gelirli devlet sanayii de devlet bütçesini besleyecektir. Bu suretle bir taraftan sanayi garantili bir gıda membaına bağlanırken diğer taraftan devlet bütçesi de garantili varidat membalarına dayanacaktır.

●

Hulâsa görülüyor ki gerek sanayi kuruluşu, gerek köylü sâyinin kıymetlendirilişi gerek memleketin inşa işleri tamamile, çok, seyyal,

alım kabiliyeti muayyen ve emin bir mübadele vasıtasına muhtaç bulunmaktadır. Bu iktısadî kuruluş unsurlarının bu suretle yani birbirine bağlı olarak ve birbirini tamamlıyarak Başvekil Paşa Hazretlerinin nutuklarında yer almış olmaları bu senenin iktısat ve tasarruf haftasının en baş hâdisesidir.

Biz, gelecek iktısat ve tasarruf gününe kadar Türkiyede, istikrarlı para ve mütevazın bütçe gibi zengin, yani memlekette yapılması mutasavver bütün inşa işlerine yetecek kadar dolgun bütçe mefküresinin de tahakkuk edeceğine emin olarak Muhterem Başvekilimizin muvaffakıyetlerinin devamını yürekten diliyoruz.

Ergani tahvillerine yazılmak, Millî Iktisat, seferberliğine yazılmak demektir.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul

15.1.1979

İSMAİL HÜSREV TÖKİN
özel

Sayın
Doç.Dr.Cem Alpar.

13. Ocak tarihli Dünya gazetesinde "Kadro" dergisinin ilk cildinin bir tıpki basımını yayınlamış olduğunuzu okudum. Derginin kurucularından ve yazarlarından olduğum için ilgilendim. Cumhuriyet tarihinin bir döneminde fikri ve siyaset alanında etki yapmış olduğunu sandığım derginin teşebbüsünüzle unutulmaktan kurtulmuş olmasına sevindim. Herhalde öteki iki cildi de yayınlayacaksınızdır.

Dış ülkelerde zaman zaman yapılan araştırmalarda daima Kadro'ya değinilmektedir. Dışarda Kadro bugüne kadar unutulmadı. Meselâ son olarak İtalya'da Storia Contemporana dergisinin Eylül 1977 nüshasında G.E. Caretto Kemalizm konusundaki araştırmasında Kadro'yu incelemektedir. Bu dergiyi her halde görmüşsünüzdür.

Sizden ödemeli olarak dergiyi aşağıdaki adresime gönderilmesini lütfen temin etmenizi rica edeceğim.

En derin saygılarımla.

İ. H. Tökin

VEDAT NEDİM TÖR /

26.1.1979

Sayın
Cem Alpar
İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
Yayın Sekreterliği
ANKARA

Pek Sayın Efendimiz;

Size bu sabah yazdım. Şimdi yine kapınızı çalmak ihtiyacını duydum:

"Kadro"nun ilk çildinin tıpkı basımını yapmak girişiminiz beni bir hayli düşündürüyor. Bu, gençliğin içinde bocaladığı ideolojik boşluğu kemâlist bir dünya görüşü ile doldurmak yolunda atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir mi? Yoksa sadece tarihsel bir fikir hareketini hatırlatma kadirbilirliği mi?

Biliyorsunuz ki, Atatürk daha 1922'de şöyle konuşuyordu: "Türkiye'nin bugünkü mücadelesinin yanlız Türkiye'ye ait olmadığını tekrar etmek lüzumunu hissediyorum. Türkiye'nin müdafaa ettiği dava, bütün mazlum millètlerin, bütün şarkın davasıdır."

Yine Atatürk 1923'te de şöyle demişti:
" Bugün günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün şark milletlerinin uyanışını da öyle görüyorum. İstiklâl ve hürriyetlerine kavuşacak olan daha çok kardeş millet var. Bu milletler bütün güçlüklere, bütün engellere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen istikbale ulaşacaklardır. Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletler arasında hiçbir renk, din, ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hakim olacaktır."

Görülüyor ki, Atatürk gaipten haber veren bir kâhin gibi, zamanından en az 30 yıl sonraki politik gelişmeleri, üçüncü dünyayı şaşılacak bir aydınlıkla sezmişti.

Şimdi biz batı modeli demokrasi içinde bocalarken, Tito Efendi üçüncü dünya milletlerinin önderi ve lideri rolünü oynamaya çalışıyor. Ört ki ölem..

Cevabınızı merakla bekliyorum. Kemâlist dünya görüşünün özerk bir fikir sistemi halinde yeniden ele alındığını görmek rüyalarıma hiç giren bir coşku konusu oldu.

Himmetiniz varolsun..

Saygılarla,

Vedat N.

«KADRO»NUN TIPKIBASIMI DOLAYISIYLA*

1978'in son günlerinde, geçtiğimiz yılların en önemli 'yayıncılık' olaylarından biri ile karşılaştık: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Doç. Dr. Cem Alpar aracılığıyla Kadro dergisinin ilk cildinin bir tıpkı basımını gerçekleştirdi. Kuşaklararası kültür kopukluklarının giderilmesi yolunda atılmış çok anlamlı bir adım olmasına karşın, bir yandan da kurumsal acemiliğin, kurumsal düzlemde kılgın piyasa koşullarını hemen hiç tanımamanın bir sonucu, temelde büyük bir yanlışlık yapılmış: Yalnızca 2000 adet basılan bu ilk cilt, «spekülatif» piyasa oyunlarına ederi (yaklaşık 700 sayfa/80 TL) ve ilginçliği nedeniyle gelmesin kaygısıyla dağıtıma verilmiyor Kadro - giderek okur ile ilişkiye girme olasılığı daha başlangıçta iğdiş ediliyor.

Bir yayıncılık «olay»ı iki olgu üzerine ışık düşürüyor böylelikle: Kadro'nun yeniden devreye sokulması birkaç önem birden barındırıyor bir kez. Cumhuriyet döneminin en yapıcı düşünsel çıkışlarından biri olmasıyla öne geliyor dergi. Son yıllarda üzerinde bir hayli durulan «Kemalist İdeoloji»nin temel ilkeleri, özgül bölgeleri ve çarpık tavırları, Kadro Hareketi bir çözümlemeye uğratılmadan bütünüyle kavranamaz doğal olarak. Tek parti döneminin siyasal iskeleti, Devletçiliğin uygulanış biçimi ve özlemi duyulan stratejik güzergâh, Demokrat Parti'nin doğuş nedenleri: Bütün bu toplumbilimsel «konu»lara ışık tutma yolunda el atıl-

ması zorunlu birkaç ana duraktan birisi de Kadro'nun 1930'larda başlayan girişimi.

★

Şevket Süreyya Aydemir'in yönlendirdiği Kadro Hareketi 1931'de, Türkocağı'ndaki bir konuşmanın sonrasında patlıyor. Aydemir'in yanısıra Yakup Kadri, İsmail Hüsrev, Vedat Nedim ve Burhan Asaf'ın etkin olduğu hareket, iş çevrelerinin oluşturmaya çalıştıkları engellere karşın, Mustafa Kemal'in desteğiyle, 1932'de Kadro'yu yayın yaşamına sokuyor. Üç yıl boyunca yayında kalan derginin özellikle Atatürk devrimlerinin anlamının ve ayrıcalığının üzerinde durduğu, ekonomik/toplumsal bağlamlarda yer yer genel, sık sık da Türkiye düzleminde makaleler yayımladığı görülüyor. Kültür sorunlarına eğilen yazılar da yeralıyor Kadro'da: Özellikle Yakup Kadri, arasıra da Şevket Süreyya yazın ve dil konularında denemeler yayımlıyorlar. Özetle; Türkiye pratiğine bu ölçülerle yaklaşan ilk toplu çalışma örneklerinden biri görünümünü taşıyor Kadro: Derginin ilk cildinden seçtiğimiz birkaç yazı başlığı bunu somut olarak göstermeye yetecektir:

Dr. Vedat Nedim/Müstemleke İktisadiyatından Millet İktisadiyatına

Yakup Kadri/Milli Tasarruf ve Halk Edebiyatı

İsmail Hüsrev/Türk Köyünde Borçlanma

İsmail Hüsrev/Türkiye'de Köy İktisadiyatında Toprak Rantı

Burhan Asaf/Emtia Kredileri ve Türk'ün Alınteri

Yakup Kadri/Ferdiyet ve Şahsiyet

Şevket Süreyya/Milli Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri

Burhan Asaf/Faşizm ve Milli Kurtuluş Hareketi

Şevket Süreyya/İç Pazar ve İktisatta «bütün»lük

Değişik odaklardan kaynaklanan baskılar sonucu 1934 sonlarında yayınını durdurtan Kadro'nun Cumhuriyet dönemi düşünsel yaşamımızdaki yerini ve önemini uzun uzadıya açmamıza olanak yok ne yazık ki: Bu hem bizim konumuzu, hem de bu denemenin kapsamını ve amacını aşıyor; kaldı ki, tıpkıbasımın önünde yeralan iki yazı: Ömür Sezgin ve Korkmaz Alemdar'ın yazıları doyurucu bir biçimde gerçekleştiriyorlar bu değerlendirmeyi. Bu

uzunca girişin ardından biz asıl sorunumuza döneceğiz şimdi: Devlet yayın politikasının boyutsuzluğuna.

★

Akademi'nin Kadro'nun tıpkıbasımını (Doç. Alpar'ın giriş yazısının başlığı bağışlanmaz bir yanılgı içeriyor: «Kadro neden yeniden çıkıyor?». Kadro yeniden çıkıyor denilir mi hiç?) gerçekleştirmesini hem çok olumlu bir girişim olarak ele aldık, hem de bu girişimin özde küçümsenmeyecek bir yanlışlığa sırt verdiğini söyledik. Bu yorumu doğuran neden: Amacın önemli, bu amaca giden yol'un ise tıkanık olmasıydı:

Akademi Başkanı Sayın Prof. Kumbaracıbaşı «önsöz»de şunları yazıyor: «Yüksek eğitim kurumları, yalnızca çok sınırlı bir çevrenin ilgisini çekecek yayınlarla yetinmemeli, fakat hem işlenen konular hem de anlatım biçimi ile, bu kurumların dışında kalan geniş bir okuyucu kitlesinin de ilgi ve beğenisini çekebilmelidir». Doğruluğu tartışma götürmez bir yaklaşım bu. Ama ne yazık ki, bu amaca yaklaşan bir yayının başına gelmemiş bu önsöz. Kadro'nun yeniden basılması ne denli sevindiriciyse, bu basım ile gerçekleştirilecek iletişimin çok dar bir kafese kapatılması da o denli üzücü. 2000 adet basılması, hele bu sayının belirli bir payı okumayı çoktan unutmuş «ağır aydınlar»a ayrılmışsa, Kadro'nun geniş okur paydasına yayılması için yeterli bir ölçü sayılabilir mi?

Herşey bir yana, Akademi'ye, Akademi'nin bu yeni yayıncılık anlayışına karşı katı bir tavır almak istemiyorum: Bu özendirici girişimin benzeri kurumları da etkilemesini dileyedurayım, Akademi'ye yalnızca küçük bir uyarıda bulunmaktı amacım. Asıl sorun ise burada beliriyor, söz sözü uzattıkça iyice ertelenerek: Üzerinde bekinerek durduğumuz «kuşaklararası kültür kopukluğu»nu gidermek salt bir ya da birkaç Akademi'nin görevi mi

★

Üniversite'nin, Akademi'nin yayıncılık sığası, Devlet'inki ölçü alınırsa pek derin değildir doğal olarak. Öte yanda, bir de eğitim kurumlarının öğretici kalma zorunluğunu bir başka düzeyde tamamlayan kendi üretimlerini sergileme ve elden geldiğince özerk kalabilme çabaları var - bu da onları Devlet'in yayın politikasını izleme yolundan çoğu kez ayrılmaya itebiliyor görünüşte. Üniversite'nin tam da bu nedenle kapalı bir üretim, kendi üzerine

dönük bir iletişim, yaygınlaşmayan giderek de kısır döngü oluşturan bir bilgi toplamı dışlaştırdığı sık sık söylenmiştir. Bu, doğru ya da yanlış, Sistem'in tabiat'ı olarak yorumlanagelmiştir. Ama ya Devlet, aynı özellikleri barındırması, yoksa kendi sistematiğini usul usul çökertmek için mi ?

Belirgin bir mantık yapısı, bildiğimiz anlamda bir akıl yürütme için Devlet'in kendisine karşı olduğunu ileri sürmek bir hayli zordur açıkcası. Öyle ya, kendi oluşumsal/ideolojik yapısını irdelemeyen, bu yapıya tökezlediği yerlerde işlerliğini kazandırma yolunda geridönüşlü bir araştırma yapmayan Devlet'i ve bu devleti yönlendiren bir düşünce zincirini düşünmeye pek olanak yoktur. Günümüz Fransa'sı örneğin - Rousseau'nun «Toplum Sözleşmesi», Durkheim ya da Lévi-Strauss olmadan düşünülebilir mi? Doğal olarak Giscard d'Estaing'in, Mitterand'ın ya da Marchais'in Fransa'yı bu düşünürler aracılığı ile yönettiğini ya da yönetmeyi tasarladığını savunuyor değiliz burada - ama hiçbir Devlet, toplumsal düşüncenin eytişimsel gelişimini devre dışı bırakarak varlığını sürdüremez, hiçbir ideoloji kendisini oluşturan halkaları süreğen bir bitişiklikte tutmadan gelişemez, yaşayamaz.

Sözkonusu halkaların bitişik kalmaları zorunluğunu yadsıyarak ayakta kalma erdemini gösterebilmiş tek devlettir Türkiye Cumhuriyeti. Bununsa bir erdem olmadığını artık anlayabilmek için günlük gazeteleri karıştırmak ya da duvarlara gözatmak bile yeterlidir bugün: İdeolojilerin ideogramlarla dile getirildiği ve bu anlatımın direnen Yasa ile çatışması sonucu ortaya çıkan bulamaçın - bir değerler ve öneriler karmaşasının içinde yaşıyoruz çünkü. Yakın ve uzak geçmişimizin kültürel birikimi ile kurduğumuz bağlar çok cılız. Doğu'yla olsun, Batı'yla olsun dizgesel bir düşün ilişkisine girebilmiş değiliz. Perry Anderson ile Che Guevera, Zen Budizm ile Rızgâri aynı bünyede ortakyaşar işte. Ve Devlet, kültürel/düşünsel parçalanmışlığımızı, kollarını kavuşturmuş izliyor. Giderek kendi şizofrenik'leşme yolundaki gidişini belki de.

★

Geçtiğimiz son otuz yıla kuşbakışı baktığımızda, devletin bir yayın politikası kurmadığını, olanı da el çabukluğuyla kuruttuğunu görüyoruz. Hasan Ali Yücel'in M.E.B.'nin başındayken gerçekleştirdiği dev «Klâsikler» dizisi gitgide incelen bir akarsu gibi 1965'lere dek dayandı. Kültür Bakanlığı'nın geçmişi çok uzak-

lara gitmiyor gerçi ama geleceği hayli kaygı veriyor doğrusu. Ecevit Hükümeti'nin yayın ve kültür politikasının doğuracağı etkinlikleri bir yıldır bekliyoruz. ama öyle görünüyor ki, Godot gelmeyecek. «Özel girişim»in yayın/kültür bağlamında, vaha niteliğinde bir tutam iyiniyeti vardı, o da «piyasa koşulları»nca yenilgiye uğratıldı: Şimdi ansiklopediler ve tüketim kültürü ile ilgileniyor sermaye. Bütün bütüne karamsarlaşıp, tansıklar mı bekleyeceğiz öyleyse? Bir çözüm yolu değil bu. İktidarın birincil sorunları olduğunu biliyoruz elbette, ama kültür de uzun vadede bir çözüm yoludur, ve ne de olsa her «makam» üstlendiği görevi yerine getirmekle yükümlüdür - yoksa yanılıyor muyuz?

★

Kadro'nun tıpkıbasımı buruk bir sevinç yaratıyor işte. Dr. Ömür Sezgin, önsözlerden birinde Yön'den de sözediyor. Yalnız Yön mü? Kooperatif de, Türk Düşüncesi'de, Forum da, Devrim de, Sosyal Adalet de yeniden basılmalı. Daha başkaları da. Bilgi aktarımıyla yetinmeyip bilgi üretimini de hızlandırabilmemiz, değerler kargaşasından biraz olsun sıyrılabilmemiz için özellikle genç kuşakları bağlantılardan yoksun kılmamamız, geçmişle ve öte'yle onları iletişime sokmamız gerekiyor. **Buysa, yalnızca değerli kurullar oluşturmak ve bunları arasıra toplamakla olacak gibi değil besbelli ki. Tutarlı ve verimli bir kültür politikasını ancak kararlı ve ivedi üretime, sıcak emeğe dönük bir tavır belirleyebilir.**

Kadro'yu günışığına çıkartanlara, herşeye karşın devam! Öyleyse.

ENİS BATUR

(*) Dünya 13 Ocak 1979

«KADRO» ve TÜRKİYE'NİN DÜĞÜMÜ*

Tarih'in bütün büyük dönemleri, kendilerine, kurtarıcı düşünceler ararlar. Toplumları dipten doruğa coşku ya da bunalım kasırgalarının sarabildiği bu aşamalarda, ideoloji artık soyut bir öğe değildir. O, yaşanan dönemlere ilişkin bir anlam bağı ve sosyo/politik nitelik belirtisi'dir. Ama, ideolojik özün belirlenişi salt üstün önderler'e ya da onların çevresindeki kadro'lara kalmış bir iş midir, acaba?.. Eğer öyle olsaydı, devrim denilen tarihsel süreç herhalde çok kolay bir çözüme dönüşürdü. Oysa, her çağ aynı zamanda kendisini somutlaştıran karmaşık bir nesnel koşullar ortamına sahiptir. Koşullar, bir toplumu oluşturan tüm sosyal kesimlerin gelişme düzeyleri'nin yanı sıra, arasında bulunulan uluslararası ortam ve ilişkilerin de bir toplamı gibidirler. Somut dünya ve toplum, bu son derece karmaşık yapının içinde bir itici dinamiğe ve devrim bilincine ulaşabilir ancak...

İdeoloji arayışı, pratikte, sosyal, ekonomik ve politik yapıda çeşitli düzeylerdeki değişim ve atılım özlemleriyle birlikte Türkiye'nin üstünde de iki yüz yıla yakın süredir dolaşıp duruyor. Unutulmasın ki, Osmanlı'nın batış yolunda bulunduğunu anlayarak, kurtuluş yöntemleri aramaya başladığı anlardan beri, Türkiye'nin tanık olduğu şey, bir dünya görüşü kavgasıdır da... Ne var ki, İstanbul'daki başkent ile birkaç gelişmiş büyük kent dışında, halk yığınlarıyla eklemleşmemiş bir sosyal dokusu bulunan Osmanlı'da, ideolojik platform da, seçkinci bir görünüm taşımaktan hiçbir zaman kurtulamayacaktı. Bu, tarihsel kökenleri bulunan devlet'in, bazen en bireyci seçkinlere dek yapabildiği doğ-

rudan bir etkileşimin de ürünüdür. Yanına gidilmeyen ama, onları kurtarmak adına her türlü devrimci söylevin verilebildiği bu dramatik ortamda, halk, konumu belirsiz bir muamma'dır. Bir yerde, yirminci yüzyıl sonlarında bile özellikle seçkinci ideolojik eğilimler açısından hâlâ çözümsüz kalabilmiş bir muamma, hem de...

«Türkiye, bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp durmadı. Bugüne kadar geçirdiğimiz hareketler, şahit olduğumuz muazzam kıyam manzaraları, onun yalnız bir safhasıdır» sözleriyle başlayan 1930'ların ünlü Kadro dergisi eylemi de, gerçekte, o bitmemiş sırların bir başka aşamasıdır. Cumhuriyet'le birlikte toplumda belli üst yapı atılımlarının gerçekleştirildiği ve kapitalizm'in bir dünya sistemi olarak modern yaşamının en derin bunalımlarından birisine sürüklendiği o dönemde, Kadro, Türkiye'ye «nereye?..» diye sorar. Bütün bu yaşanan olayların, en sonunda, tarih planında belirleyici bir anlam'ı olmalıdır. Gerçi, «durgun sular gibi, durgun cemiyetler de vardır». Ama, «inkılâp yapan ve bir inkılâp içinde yaşayan cemiyet, durgun bir cemiyet değildir» der, Şevket Süreyya (Aydemir)... Devrimlere sahne olan toplum, bilinç, örgüt ve dünya görüşüne sahip bir toplumdur. Devrim coşkusu ya da Kadro'nun sürekli yineleyeceği bir deyişle, «inkılâp antuyazmı» yani «inkılâbı sevmenin ve ona inanmanın yenilmez heyecanı», bütün bu sürecin de gerçek dinamosudur. Acaba, devrimci içeriğiyle, böyle bir coşku var mıydı, Türkiye'de?

Kadro eylemi, «Kemalizm» adı verilen oluşumun tutarlılık taşıyan bir ideoloji ve coşkuya erişemediği ve dıştan, belli bir kadro eliyle, bu ideolojik eksikliği giderilmediği sürece de asla amacına erişemeyeceği inancının ürünüdür. Zira, «Antuyazm, ne anarşik bir ruhun, ne de teşkilâtsız bir cemaatın kendi insiyaklarına tâbi olarak çoşması ve taşması demek değildir». Meşrutiyet'te olduğu gibi, sokak düzeyindeki büyük dalgalanmalardan da farklı bir olgudur, devrim... Türkiye planında devrim, bir «cihanı telâkki tarzı» yaratılması sorunudur. Öte yandan, Dr. Vedat Nedim (Tör), aynı konuda, «tarih, müstemleke iktisadiyatından millet iktisadiyatına geçmenin ilk örneğini Türkiye'den, millî kurtuluş hareketinin ileri mümessilinden bekliyor» diye ekler. Ne liberalizm ile kapitalizm'i ve ne de «işçi diktatorası»nı öneren Kadro'nun çözümü, bir yanda kapitalist Batı'nın, öte yandan da «komünist iktisat nizamı»nı kurmakta olan Sovyetler'in ötesinde,

Türkiye'nin, sömürgelikten kurtuluş savaşımını veren tüm uluslar için de, «bağımsız toplum ekonomisi»nin ilk modern çekirdeğini yaratmasıdır. Ancak, bu kimlerle ve nasıl olacaktır?

İşte, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) önderliğinde, Şevket Süreyya, Vedat Nedim, İsmail Hüsrev (Tökin), Burhan Asaf (Belge) ve M. Şevki (Yazman) ile bütünleşen Kadro'cuların, 1932/1935 yılları arasında çözüm'ünü —biraz da umutsuzlukla— aradıkları tarihsel düğüm, bu kim sorusunda yatmaktadır. Bir bölümü 1920' lerde Türkiye Komünist Partisi üyesi olan ama giderek oradan kopan Kadro'cular için, Türkiye'de bir devrim atılımıyla, tüm alt ve üst yapıyı daha ileri bir düzen anlayışıyla yeniden yaratması beklenen coşku ve dinamizmin biricik kaynağı, M. Kemal'de somutlaşan iradedir. Öyle ki, M. Kemal'in belki de duygu ve tasarım dünyasını bile bazen aşabilen bir ideolojik boyutun, O'na, «inkılâbın ileri mümessili» olarak katılması demektir, bu... Söz konusu yıllar, Takrir-i Sükün yasası ile birlikte Türkiye'de işçi sınıfının politik örgütlenişinin de zaten yasa dışı kılındığı ve CHP dışında hiçbir politik örgütlenişe izin verilmeyen dönemlerdir. Kadro eylemi, Batı'nın büyük bunalım ortamında, daha da sarsılan genç Türkiye'nin, ilk devlet planı'nı gerçekleştirerek, Sovyetler ile kurduğu ekonomik ve teknolojik işbirliği aracılığıyla modern Türk sanayiinin temellerini kurabilmesinde, tarihsel roller oynamıştır. Ama, devrimci atılımın organik ve örgütsel yapısı ya da dünya görüşü sorunu, çözümsüzlüğünden asla kurtulamamıştır. İşin o boyutu, yığınların toplumcu örgütlenişi ve partisi sorununa dek uzanır. Bu ise, Türkiye'nin, 1980'ler eşiğinde gündeminde hâlâ duran ve derinleşen bir demokrasi dışında hiçbir yöntemle çözülemeyecek olan temel sorunudur (1).

Kadro'nun öyküsü, başka bir deyişle, Türkiye'nin sosyal ve politik ikileminin ilginç bir ara kesitidir. Tarih ise, yürüyüşünü sürdürüyor. Sürdürmekle kalmıyor, düzenin, kendisini daha de-

---

(1) Üç ciltten oluşan Kadro dergisinin birinci cildinin tıpkıbasımı'nı 1979'un ilk günlerinde yayınlayan Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, geçmişin değerlendirilme, tartışılma ve çözümlenme çabalarına böylece değerli bir katkıda bulunmuş olmaktadır. Özlenen, öteki iki cildin de en kısa sürede kamuoyuna sunulmasıdır. (Kadro, 1932-Cilt: 1, Yayına hazırlayan: Doç. Dr. Cem Alpar (Ankara, A.İ.T.İ.A., 1978)

mokratik ve ileri düzeylerde yeniden üretebilmesinin bütün nesnel koşullarını da belirliyor. Alınan uzun yol, Türkiye'nin dönüşüm sorununu, O'nun toplumcu politik örgütü ve dünya görüşüyle bütünleştirmekte olan gerçek demokratikleşme sürecinin de tâ kendisidir.

ALİ GEVGİLİLİ

(*) Milliyet 16 Ocak 1979.

«KADRO» HAREKETİ*

Füruzan Husrev TÖKİN

«Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi,» geçmiş dönelleri değerlendirme ve çözümleme amacıyla düşünce tarihimizde önemli bir yer almış olan «Kadro» mecmuasının ilk cildini tıpkı basım olarak yayınlamış. Bu hareket de düşünce hayatımıza katkıda bulunmuştur.

1932 yılında yayın hayatına giren «Kadro» mecmuası, bir dönemin düşünce hayatına etki yapmıştı. «Kadro hareketi» denilen bu dönemde mecmuadaki yazılar bir yenilik getirmiş ve bir çok tartışmalara neden olmuştu «Kadro» mecmuası, Ulusal Kurtuluş Hareketlerinin ideolojisini yapmak Türk devrimi'nin dünya görüşünü kurmak amacını güdüyordu «Kadro» mecmuası'nın yazarları: Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Şevket Süreyya (Aydemir), İsmail Husrev (Tökin), Vedat Nedim (Tör), Burhan Asaf (Belge) ve M. Şevki (Yazman) dan oluşuyordu.

Mecmuayı çıkaranlar, şu esaslardan hareket etmişlerdir :

Batı'da endüstri memleketlerindeki sınıf kavgalarının birinci dünya savaşı'ndan sonra bu memleketlerin sosyal yapılarını yıkacak derecede şiddetlenmesi, sömürge ve yarı sömürge milletlerin kurtuluş mücadelelerinin sonucudur. Modern çağda, tarihin gidişine sınıf kavgaları değil, aksine olarak, sınıf kavgalarına ve tarihe ulusal kurtuluş hareketleri yön vermektedir. Niteliği ve doğuş nedenleri bakımından ulusal kurtuluş hareketleri, hiç bir

suretle şu, ya da bu sistemin uydusu ve yedek niteliği olamaz. O, tümüyle bağımsız bir kişiliğe sahiptir. Türk milleti, bağımsızlık savaşında en olgun başarıyı göstermiş olduğundan onun deneylerinden çıkarılacak ilkeler, ulusal kurtuluş hareketlerinin ideolojisi olacaktır. Ulusal kurtuluş hareketleri, sadece dünya içindeki bir tezatın ürünü de değildir. Bu hareketler, aynı zamanda sömürge ve yarı sömürge memleketlerdeki iç tezadları, orta çağın bütün köhne sosyal ve kültürel kurullarını temizlemek amacını da kendi yapısında taşıyan bir devrim hareketidir. Kapitalizm'in yaratmış olduğu çeşitli iç tezadları, düzensizlikleri, sınıf egemenliklerini tekrarlamaksızın bir ekonomik sistem kurmak, ancak plânlı bir devlet ekonomisi ile mümkündür.

«Kadro» mecmuası, Sosyalizm'e, plânlı bir sömürgecilik olan Faşizm'e ve Nasyonal - Sosyalizm'e karşı tümüyle ulusal bir özgürlük ve bağımsızlık sistemini temsil etti. «Kadro» mecmuası, ulusal devrimin düşüncelerini benimsemiş bir kadro'nun da yaratılmasını ve memleketi böyle yetişkin bir kadro'nun yönetmesini savundu.

«Kadro» mecmuası'nın düşünceleri, devletçilik ilkeleri, o zamanın iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına girecek kadar etkili oldu; memleketin düşünce ve politik hayatında yankılar uyandırdı.

Atatürk, «Kadro» mecmuasına olan sempatisini, mecmuaya gönderdiği bir mektupla açıklamıştı. Bu mektup, mecmuada da yayınlandı. İsmet İnönü, devletçilik hakkındaki düşüncelerini «Kadro» mecmuasında yayınladı.

«Kadro» mecmuası, 1934 yılı sonunda kapandı.

«Kadro» mecmuası, 1932 yılından bu yana düşünce ve politik hayatımızda önemli bir atılım yapmıştır. Son yıllarda bazı düşünce adamlarımız ve aydınlar tarafından ele alınmakta, o dönemde tartışma konusu olduğu gibi, bugün de aynı durum olagelmektedir.

Özellikle, Almanya'da ve Birleşik Amerika'da, öteki ülkelerde «Kadro» mecmuasının yazıları ve yazarları üzerinde tartışmalar olmuştur. Yazılar, o ülkelerin dillerine çevrilmiştir. «Kadro» mecmuası üzerinde çeşitli yorumlar yapılmıştır.

(*)Hürses 22 Ocak 1979

İÇİNDEKİLER

Sayı 13		*Sahife*
Şevket Süreyya	Ergenekon Efsanesi	5
Vedat Nedim	Bizde Hususi Teşebbüsün Zaferi	10
İsmail Husrev	Anadoluda Bir Köy Tipi	17
Burhan Asaf	Mübadelenin Rolü ve Karakteri	22
Yakup Kadri	Ankara Moskova Roma	29
Burhan Asaf	Niçin Sanatsızız?	32
M. Şevki	Elektrikli Türkiye	35
Şevket Süreyya	Bergson Bahsi ve Hürriyet Telakkuzu	42

Sayı 14		
Şevket Süreyya	Darülfünunun İnkılap Hassasiyeti ve Cavit Bey İktisatçılığı	5
Vedat Nedim	Türk İktisadiyatının Erkânı Harbiye Dairesi: Âli İktisat Meclisi	12
İsmail Husrev	Anadolu Köyünde Bünye Tahavvülü	18
Yakup Kadri	Bir Kıssa ve Bir Hisse	25
Burhan Asaf	Para Tezimiz ve Prof. Wagemaun	28
Yakup Kadri	Ankara Moskova Roma	39
M. Şevki	Elektrikli Türkiye II	45

Sayı 15		
Şevket Süreyya	Türkiyenin İktisadi Mıntıkalara Bölünmesi «Rayonlaştırma»	5

Vedat Nedim	Devletin Yapıcılık ve İdarecilik Kudretine İnanmak Gerektir	13
İsmail Husrev	Müstemleke ve Yarım Müstemlekelerde Buhranın Tesirleri	20
Yakup Kadri	Kültür ve Medeniyet	25
Burhan Asaf	«İman Teşekkülü» Dalgası Şimdi Fransanın Üzerinde	28
Yakup Kadri	Ankara Moskova Roma	32
Burhan Asaf	Sanat ve Teknik	36
M. Şevki	Elektrikli Türkiye	40

Sayı 16

Şevket Süreyya	Emperyalizm Saklanıyor mu?	5
Falih Rıfkı	Kuvayı Milliye	11
Vedat Nedim	Gene Fındıkta Devlet Kooperatifi	15
İsmail Husrev	Türk Parasının Kıymeti ve Kemmiyetçiler	23
Yakup Kadri	Samimiyete Davet	29
Burhan Asaf	Liberal Emperyalizmden Dirife Emperyalizme Doğru	31
Yakup Kadri	Ankara - Moskova - Roma	39
M. Şevki	Elektrikli Türkiye	42
Vedat Nedim	İşte Bir Roman «Yaban»	47
İbrahim Necmi	Türk Dilinin Ana Çizgileri	50
Burhan Asaf	Bizdeki Azlıklar	52

Sayı 17

Şevket Süreyya	Bir Münakaşanın Manası	5
Şevket Süreyya	Don Kişotun Yeldeğirmenleriyle Muharebesine Kürsü Politikacılığına ve Cavit Bey İktisatçılığına Dair	9
Vedat Nedim	Türk Devletçiliği İktibas Devletçiliği Değildir	16
İsmail Husrev	Türk Parasının Kıymeti ve Kemmiyetçiler II	22
Burhan Asaf	Washington - Londra	32
Şevket Süreyya	İktisadi Devletçilik	37
Burhan Asaf	Sanat'ın Salamurası Karşısında	46
A. Şefik	12.000.000 Liralık Dahili İstikraz Tahvilleri Neden En Sağlam Bir Plasmandır?	50

Sayı 18

Şevket Süreyya	Faşizm	5
Falih Rıfkı	Bizim Köy	15
Vedat Nedim	Milli Kurtuluş Hareketleri ve Buhran	18
İsmail Husrev	Milli Kurtuluş Devletçiliği I	25
Burhan Asaf	Milli Kurtuluş İnkılabının Cihanşümul Ehemmiyetini Anlıyan Anlıyana	37
Ahmet Hamdi	Kapitalizm (Emperyalizm) ile Millet İktisat Rejimi ve Ferdiyetçilik ile Devletçiliğin Manaları	43
M. Şevki	Milli Mahrukat Meselesi	50
Tahir Hayrettin	Ayarlı Millet ve Plân	54
Hakkı Mahir	Avrupa Bize İdeal mi, Örnek mi Olabilir?	59
Nafiz	Demiryollarımızda Nakil Ücretleri	63
Mehmet İlhan	İnkılabı Bilmek	65
Eflatun Cem	İnkılap Edebiyatı	67
İbrahim Necmi	Eski Türk Hikâyelerinden Dil ve Edebiyat İçin Ne Güzel Şeyler Çıkabilir	70
Şevket Süreyya	Yaban	80
Şâkir Hazım	Faydalı Hava Hatları Kâr Getirmek İçin Nasıl Olmalıdır?	88

Sayı 19

Şevket Süreyya	Marksizm	6
Vedat Nedim	Ziraat Siyasetimizde Liberalizmden Devletçiliğe	17
İsmail Husrev	Milli Kurtuluş Devletçiliği II	23
Burhan Asaf	Ölü Doğan Çocuk Londra Konferansı	32
Tahir Hayrettin	Türk İnkılâbı Kürsüleşiyor	37
M. Şevki	Millî Mahruk Meselelerinden II	41
İbrahim Necmi	Gene Dede Korkut Kitabından	45
Şakir Hâzım	İyi Teşkilat Hava Nakliyatının Faydaları İyi Malzeme	55

Sayı 20

Şevket Süreyya	Türk Nasyonalizmi	4
Vedat Nedim	Devletçi Bir Ziraat Siyasetinin Ana Prensipleri	12
İsmail Husrev	Dünya Buhranına Umumi Bir Bakış	20

Burhan Asaf	Üniversite'nin Manası	24
Tahir Hayretin	İnkılap ve Köy	29
M. Şevkti	Milli Mahrukat Meselesi III	37
İbrahim Necmi	Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Bir İki Söz	43

Sayı 21

Şevket Süreyya	Türk Nasyonalizmi	5
Vedat Nedim	Devletçilik Karşısında Zümre Menfaati ve Münevver Mukavemeti	15
İsmail Husrev	Türk Köylüsü Bir Toprak Reformu Bekliyor	21
Yakup Kadri	Sécre Sorel, Marlène Dietrick ve Paul Verlain'in Büstü	25
Burhan Asaf	Hürriyet Mefhumu Etrafında	
M. Şevki	Milli Mahrukat Meselesi	32
İbrahim Necmi	Gene Dede Korkut Kitabından	39
Ahmet Hamdi	Buhranlar ve İnkılaplar Telakkisi	47

Sayı 22

Başvekil İsmet	Fırkamızın Devletçilik Vasfı	4
Şevket Süreyya	İnkılap Neslinin Şarkısı	9
Vedat Nedim	İktisatta İstiklal	14
İsmail Husrev	Millî İktisat Bütünlüğüne Doğru	19
Burhan Asaf	Gazi Cumhuriyet	24
Yakup Kadri	Fikirde İstiklal	28
M. Şevki	Teknikte İstiklal	33
Mehmet İlhan	Halkın Karşısında Bürokrat	37
Ahmet Hamdi	Türk Devletçiliği ve Himayeci Ferdiyetçilik	42
İbrahim Necmi	Gene Dede Korkut Kitabından	47

Sayı 23

Şevket Süreyya	Makinaların Mukacereti	6
Vedat Nedim	Devletçilik Yolunda Aydınlık	12
Burhan Asaf	Fotomontaf	18
Yakup Kadri	Türk İnkılabında Üslup	23
M. Şevki	Milli Mahrukat Meselesi	26
İsmail Husrev	Türk Köylüsünü Topraklandırmalı	33
Muhlis Etem	Bizde Kürsü İktisatçıları ve İktisat İlmi	45

Sayı 24

Şevket Süreyya	Milli İktisat Planı ve Şeker Sanayiimiz	5
Vedat Nedim	Sanayileşme Davası	17
Yakup Kadri	Bizde Hatiplik	22
İsmail Husrev	Anadoluda Zirai İşletme Şekilleri	25
M. Şevki	Büyük Sanayi Kuruluşunun Devletleşmesindeki Teknik Zaruretler	33
İri Boz	Bir Mektup	37
Burhan Asaf	Milli Kurtuluş Davasını Tarih, Mikado'ya yahut Mussolini'ye Vermemiştir	42

MAKALE DİZİNİ

Yazar	*Makalenin Adı*	*Sayı*	*Sahife*
Ahmet Hamdi	Kapitalizm (Emperyalizm) İle Millet İktisat Rejimi ve Ferdiyetçilik ile Devletçiliğin Manaları	18	43
	Türk Devletçiliği ve Himayeli Ferdiyetçilik	22	42
A. Şefik	12.000.000 liralık Dahili İstikraz Tahvilleri Neden en Sağlam bir Plasmandır?	17	50
Burhan Asaf	Niçin Sanatsızız?	13	32
	Para Tezimiz ve Prof. Wagemann	14	28
	«İnsan Teşekkülü» Dalgası Şimdi Fransanın Üzerinde	15	28
	Sanat ve Teknik	15	36
	Liberal Emperyalizmden Dizife Emperyalizme Doğru	16	31
	Bizdeki Azlıklar	16	52
	Sanat'ın Salamurası Karşısında	17	46
	Milli Kurtuluş İnkılabının Cihanşümul Ehemmiyetini Anlıyan Anlıyana	18	37
	Ölü Doğan Çocuk Londra Konferansı	19	32
	Üniversitenin Manası	20	24
	Hürriyet Mefhumu Etrafında	21	29
	Gazi Cumhuriyet	22	24
	Fotomontaf	23	18
	Milli Kurtuluş Davasını Tarih,		

	Mokada'ya yahut Mussolini'ye vermemiştir	24	42
Eflatun Cem	İnkılap Edebiyatı	18	67
Falih Rıfkı	Kuvayı Milliye	16	11
	Bizim Köy	18	15
Hakkı Mahir	Avrupa Bize İdeal mi, Örnek mi Olabilir?	18	59
İbrahim Necmi	Türk Dilinin Ana Çizgileri	16	50
	Gene Dede Korkut Kitabından	19	45
	Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Bir İki Söz	20	43
	Gene Dede Korkut Kitabından	21	39
	Gene Dede Korkut Kitabından	22	47
İri Boz	Bir Mektup	24	37
İsmail Hüsrev	Anadolu'da Bir Köy Tipi	13	17
	Anadolu Köyünde Bünye Tahavvülü	14	18
	Müstemleke ve Yarım Müstemlekelerde Buhranın Tesirleri	15	20
	Türk Parasının Kıymeti ve Kemmiyetçiler	16	23
	Türk Parasının Kıymeti ve Kemmiyetçiler II	17	22
	Milli Kurtuluş Devletçiliği I	18	25
	Milli Kurtuluş Devletçiliği II	19	23
	Dünya Buhranına Umumi Bir Bakış	20	20
	Türk Köylüsü Bir Toprak Reformu Bekliyor	21	21
	Milli İktisat Bütünlüğüne Doğru	22	19
	Türk Köylüsünü Topraklandırmalı	23	33
	Anadoluda Zirai İşletme Şekilleri	24	25
İsmet (Başvekil)	Fırkamızın Devletçilik Vasfı	22	4
Mehmet İlhan	İnkılabı Bilmek	18	65
	Halkın Karşısında Bir Devlet	22	37
M. Şevki	Elektrikli Türkiye	13	35
	Elektrikli Türkiye II	14	45
	Elektrikli Türkiye III	15	40
	Elektrikli Türkiye IV	16	42
	Milli Mahrukat Meselesi	18	50
	Milli Mahruk Meselelerinden II	19	41
	Milli Mahrukat Meselesi III	20	37
	Milli Mahrukatı Meselesi	21	33
	Teknikte İstiklal	22	33

	Milli Mahrukat Meselesi	23	26
	Büyük Sanayi Kuruluşunun Devletleşmesindeki Teknik Zaruretler	24	33
Muhlis Etem	Bizde Kürsü İktisatçıları ve İktisat İlmi	23	45
Nafiz	Demiryollarımızda Nakil Ücretleri	18	63
Şakir Haşim	Faydalı Hava Hatları Kâr Getirmek İçin Nasıl Olmalıdır?	18	88
Şevket Süreyya	Ergenekon Efsanesi	13	5
	Bergson Bahsi ve Hürriyet Telakkimiz	13	42
	Darülfünunun İnkılap Hassasiyeti ve Cavit Bey İktisatçılığı	14	5
	Türkiyenin İktisadi Mıntıkalara Bölünmesi «Rayonlaştırma»	15	5
	Emperyalizm Saklanıyor mu?	16	5
	Bir Münakaşanın Manası	17	5
	Don Kişotun Yeldeğirmenleriyle Muharebesine Kürsü Politikacılığına ve Cavit Bey İktisatçılığına Dair	17	9
	İktisadi Devletçilik	17	37
	Faşizm	18	5
	Yaban	18	80
	Marksizm	19	6
	Türk Nasyonalizmi	20	4
	Türk Nasyonalizmi	21	5
	İnkılap Neslinin Şaakısı	22	9
	Makinaların Muhacereti	23	6
	Milli İktisat Planı ve Şeker Sanayiimiz	24	5
Tahir Hayrettin	Ayarlı Millet ve Plân	18	54
	Türk İnkılabı Kürsüleşiyor	19	37
	İnkılap ve Köy	20	29
Vedat Nedim	Bizde Hususi Teşebbüsün Zaferi	13	10
	Türk İktisadiyatının Erkânı Harbiye Dairesi: Âli İktisat Meclisi	14	12
	Devletin Yapıcılık ve İdarecilik Kudretine İnanmak Gerektir	15	13
	Gene Fındıkta Devlet Kooperatifi	16	15
	İşte bir Roman «Yaban»	16	47
	Türk Devletçiliği İktibas Devletçiliği Değildir	17	16
	Milli Kurtuluş Hareketleri ve Buhran	18	18
	Ziraat Siyasetimizde Liberalizmden Devletçiliğe	19	17
	Devletçi Bir Ziraat Siyasetimizin		

	Ana Prensipleri	20	12
	Devletçilik Karşısında Zümre Menfaati ve Münevver Mukavemeti	21	15
	İktisatta İstiklal	22	14
	Devletçilik Yolunda Aydınlık	23	12
	Sanayileşme Davası	24	17
Yakup Kadri	Ankara Moskova Roma	13	29
	Bir Kıssa ve Bir Hisse	14	25
	Kültür ve Medeniyet	15	25
	Ankara Moskova Roma	15	32
	Samimiyete Davet	16	29
	Ankara Moskova Roma	16	39
	Sécil Sorel, Marlène Dietrick ve Paul Verlain'in Büstü	21	25
	Fikirde İstiklâl	22	28
	Türk İnkılabında Üslup	23	23
	Bizde Hatiplik	24	22

KALİTE MATBAASI
30 23 95 ANKARA

Fiyatı 120 TL